

ئىنسكلوبىدىيا

مىنتىدى ئقرا ئتقافى

www.iqra.ahlamontada.com

پارىزگىرغا دۇھوكى

insiklobîdya p
insiklobîdya parêzgeha duhokê

بۆدابه زاندى جۆرهها كتيب: سهردانى: (مُنْتَدَى إِقْرَأَ الثَّقَافِي)

لتحميل أنواع الكتب راجع: (مُنْتَدَى إِقْرَأَ الثَّقَافِي)

براي دائلود كتابههاى مختلف مراجعه: (منتدى اقرأ الثقافى)

www.iqra.ahlamontada.com

www.iqra.ahlamontada.com

للكتب (كوردى , عربى , فارسى)

ئىنسكلۇپىدىيا پارىزگەھا دھۆكە

سەرنقىسەر و سەرىپەرشتە گشتە
موسەدەق توفە

ھارىكارە سەرنقىسەرە
خالد صالح

بەرگى حەفتى
باژىر و گوندىن پارىزگەھا دھۆكە

۱۴۲۹ مش

۲۷۱۷ ك

۲۰۱۷ ز

ئاقەرۆك

- ۹ قەزا دەۋك
۱۲ زەنگل لىدا؛
دەۋك؛ گوفتووكۇيا رۇخساروو جەۋھەر - تېيىنىپ سەرەتايى- براھىم مەھموود
- ۲۶ قەزا دەۋك
۸۰ ناھيا مانگېشى (مانگېشكىن) خالد نوورى دۇسكى
- ۱۴۲ ناھيا زاويتە
۲۰۴ قەزا زاخۇ
۲۰۶ كورتييەكا دېرۇكى ل سەر رەۋشا كارگېرى و جفاكى ل زاخۇ. ھەر ژ سالين داويى يىن
سەردەمى ئۇسمانى ھەتا ساللا ۲۰۱۵ ن
م. ۋەصفىيە محەمەد شىخو سىدى
ۋەرگېران؛ صالح يوسىف سوقى
- ۲۳۸ ناھيا دەركارى ئازاد عىزەدىن
- ۲۵۶ گوندىن دەركار عەجەم ئازاد عىزەدىن
- ۲۹۸ ناھيا باتوۋفا محەمەد موراد گولى
- ۳۸۴ ناھيا رزگارى شىقان ۋەھىد عەبدوللا

- ۴۱۹ قەزا شېخان
- ۴۲۲ قەزا شېخان (ئىسپىنى) محەممەد عارف تاتار
 ۋەرگىران، خالد صالح
- ۴۳۱ گوندىن سەر ب ناقەندە قەزا شېخان محەممەد عارف تاتار
 پىر خەلات ئەلىياس جەمغۇ
- ۴۴۰ ناحيا ئەترىش مۇسەدەق تۇقى
- ۴۴۹ گوندىن ناحيا ئەترىش جەھوەر عەبدوللا عەزىز نىسرى
- ۵۳۰ ناحيا قەسرىكى محەممەد عارف تاتار
 مۇسەدەق تۇقى
 خالد صالح
- ۵۴۶ ناحيا زىلكان محەممەد عارف تاتار
 پىر خەلات ئەلىياس جەمغۇ
- ۵۵۸ ناحيا كەلەكچى محەممەد عارف تاتار
- ۵۶۶ ناحيا باعدىرى محەممەد عارف تاتار
 خەلات ئەلىياس

قەزا دھۆكە

زەنگل لىدا:

دھۆك: گونىوگۇيا رۇخسارو و جەوھەر

-تېبىنىيىن سەرەتايى-*

براھىم مەھمۇد

دەستىيەكى نەرىنى:

بەروفاژىيا زىمانى كۆ ھەر تىم ھەوجەدارى ژى
 ۋەرگىزىت و بۇ ۋەرگىزىت، بەروفاژىيا ھەممى تىكىسىن
 كۆ بىن ئاۋارتە، بىن گىزىدايىنە ب دەردى ۋەرگىز و
 خەستەك، و سىنجىن ۋەرگىزان ئ دەف ۋى، دەما
 كۆ بىخۋازە داناسىن بىكە د زىمانەكى دىن دە، بەروفاژىيا
 ئاۋازى ب خە، يا جازان ھەوجەيە كۆ گەلەك
 گوھدارى ئى بى، و ۋەستىندا كۆ ژىرە ب ئاف دى،
 داكو جە بگرە، بەلى، بازار د سەر سىنۇر و خەزىيىن
 چ ۋەرگىز، و لىستىكىن ۋى ب پەيخان پە، و دىيارىوونا
 وان يا بالكىش، ب تىشىن كۆ ئەشكەرە دكە، و بىن
 كۆ بەر ب چاق دكە ۋەكە سىمەكى، كۆ دروسترە ژ
 ھەممى تىكىسىن ۋەرگىز ب خە، دەربارى پەيىن گران
 بۇ ۋەرگىزانى، ئان تەقلىھەف، و د دۇماھىن دە كۆزەلالتر
 و گەشبوونا تەرم و راگھاندنا ۋىنەيىن زىدى ژ ھىلانن
 ئاۋازى يا كۆ جازازان بى گوھدار ۋى ئالۇز بىكە، چكۆ
 ھەر پىنج ھەستىكار جىيانە د ھىنۇر دە، و تاكو ئەف
 ھەستىكار ئىن دەرىاسكىن د چالاكىيا خە دە يا بى
 پراۋەستىن ب گىشتى، يانى ب شەف و پۇژ، چىمكى بازار

ب خە ئەۋە بىن ۋەرگىزانى ۋى دكەت بى كۆ دەرىاسى
 ھىندورى ۋى دىبە ئەف تىشت دىبە بى زىرەقان، چكۆ تو
 زىرەقان نىكارە ۋەرگىزا پەيىمكى قەدەخە بىكە، ئەف
 پەيى ب خە، دىمەنەك رەنگۇكرە، ئان دەنگەك
 قەگوھەستىبە، ئان بىتەنەكە قەزىياپە... ھتە، دەربارى
 كەسىن كۆ ئەۋان بىشۇبىنە، لى بەلى، ئەۋ بازار ب
 خە ژى بىن نىزى خە ئاگادار دكە، نا دىرەتەكى ب
 ئاقكىرى، كۆ دىار دكە قى ئاقەرۇكا خە:ھىمەنى،
 تەقلىھەقى، ئەھەقھانن، گەلەمشەبى، ھتە، د گەل
 دىمەنا زىدى و يا ھوندىرىن، ئىجا د ئەنجامى دە ئەۋ ئە
 كۆ بازار دىبە ئاۋارتە د چ تىشتى كۆ بالكىش بە، ئەگەر
 بىندان ئان قەدەخە كرى بە، ئەۋ ھەممى د ئاف چاندەيىن
 ۋى بىن جوداھى دە نە، ژ بەر كۆ ئەۋ پىرى ئەنجاما
 جىئاندا يا ھەنارتىن و داھاتىيىن ۋى بىن، چىمكى بازار
 ب كرىكارنا گەلەك ھىزىن ئىنە دىتن و ئەدىتن، يانى،
 ئەۋ بەتتى ئەھەقەدىننا تىشتى گوندىياتى و شارستانى،
 ئەۋ گەشتىر و فرەھتر دەۋلەمەندىر ژ ھەممى تىشتى
 كۆ بىن ب ۋانە دىن ژ ئافىن ئاخ ئان كۆلان ئان مەيدانان
 و جەيىن جودا... ھتە، چىمكى، ئەۋ ب بەك جارىەكى،

يەكە ئاقبۇيىنى ئۆگەل مەن قە، و يا كو مەن زىندەتر نىزىكى بازار دكە، كو ئەو ۋەكە قەۋارەكە ھەستىيە و دەروونىيە، و تا كو ئەوان دەرياس دكە، چىمكى قەۋارنى ب ئاق بويى مەن ۋەرگىر دكە، و دېە كو مەن ھۇشدار دكە دەريارى جوورەيىن ئۇجھوويىنى قە، دەما كو ئەز ل ھەفھاننەكى ئۆزىنەكى رە بخوازم، كو تا مەن ب خوە ئۆ دەرياسى دەم و جەھى دكە، و يەكە ھەرى پرسىدار بە ئەۋە، روۋى دو ئاق د گەل بازار، يى سىتوون و يى ئاسۋىيى تى دە يە. بازار ب خوە د قىرى دە دىرۋكەك دئاسە ب گەلەك پەنگ و سەردەم و زمانان، ئەو ئە دەما كو سەركەفتىە، دۆرى قوتكرىنى يە، پىشەرۋۇ و ئامادە و پاشەرۋۇ ئىجا د قىرى دە، تو نىخوماندىن ل سەر بىرەۋەرىنى تونە يە، چىمكى بازار ب خوە پىكرىنى ئىرەۋەننى يىن تەك د كارمەندىن دە گەلەكى دەرياس دكە، ئەو ئۆ ب ئامادەبوۋنەكە بەردەوام، و ب جەھرى د ھەمى قالايى و سىمىن خوەدىان و تا چ ئىشتىن ب جان پىن ب ئاق دىن، و دەزگەھ و چالاكىين جودا، ئىجا ئەو ئۆ ناسنامەيا دەردوۋىن خوەيە !

بازار خوەدىين وان ئىن كو ئەو يى دەنگ ئىن، و چ ئىشتىن ل دۆر بازاران دىزىقن ل سەر وان، و چاقىدىرۋون ئۆزىچىمىن وان رە، و فرەھيا وان ئا چىمكى.

ئىجا دى ئەز ئىن مزارا خوە نىشان بىكەم، و ئەز ل سەر دھۆكى داخىم، دھۆك بازار، ئان بازار دھۆك، تەقى كو جوداھىيەك رەمى د لىكرنا ھەر ھەمقۇكى دە ھەيە ب سەرى خوە يە، و ۋەكو نادىرس ل ئوۋور نىشان دە، و ل گۆرى بالكىنىشيا ھەرى ئوۋزەن يا ئىرۇ د بازار دە، كو بەرى ئرخقان ل سەر ئان لىن ب جەھ دىمىنە؛ ئەگەر خوەدى وار بە و پىن دئاسە، ئان كاتى، ئان لىن داكەتى، ئەز بەرى قان ھەمىان دەمە رۇزا سىتشمەن، بىست و ھەشتىن بەرفانبارى د سالا ۲۰۱۴ ان دە، دەريارى دىمەن يىن زىدى ئۆ بارانەكە بارىە دەمەك دىرئۆ، كو كۆلان خويىكرىن، ۋەكە زمانىن دەركەتى ئۆ دەرقى دەقن خوە، د لاشى بازار يى دەھاتە ئاقىتن ل سەر خاكى، كو ئەو ب وى دىمەنى خوە بى ھىز بو ھەمبەر داقورتاندنا بارىن و پەوان ئۆ ئاقا بارانى قە د كۆلانان دە،

و دېە، د رىيا دىمەنەكى نىشانكرى دە، يى دەرياس دېە ھوندرى وى ئاگادار دكە، ئەو و يى لى دىمىنە، يى قاشوۋولنىن خاپىنۇك، كو جۆرەين بازار بەر چاق دكە، يانى رەۋشا خەلكى وى ب خوە، و چاۋان شەف و رۇزان خوە دگەينىن ھەف، و چاۋان ئىانا خوە دژىن، و يا پىۋىستىر كو چاۋا قى ئىانى خوە دابىن دكن، و تا مەن خوە ئۆ ب شىۋەيەكە جودا.

ئىجا مەۋقنى كو نە باۋەر بە ھىلائى مزارا بازار، ل سەر چ گۆتن ئان ھەفۇك دوۋرىز بوۋنە، ئان نىستىنە تا نەھا، دكارە بەدە خوە، داکو راستىن ئۆ نە راستىن دەرخىنە، كو قەگەرە چ نىستىنەك كو نىستىنەكى ئان پەيگەرەكى ئان فەيلەسوۋفەكى ل پەي خوە ھىشتىە، كو گرىندانەكى د ئاقبەرا بازار و ئىارستانى و پىشكەتنى دىار دكە، ئانگو د دەرىنا وى ب خوە دە پىشازۋىەكە ھەيە ب مەبەستا داخويانىيا دىمەنەكى ئۆ بازار رە، ھىدك ئان گەلەك بە، چىمكى بازار ب خوە پىرۋوۋكىن فەكرىنە، زمانىن كو ب چاقان ئىنە خوەندىن، و ئەو ئۆ ل سەر ئاستا خوە خوەدىين خوە دلخوش ئان تەنگاڧ ئان تەنگەز دكن، ل گۆرى خويانىيى وى، كو ئەف ب خوە ئۆ پىاڧا دىتىن دەرياس دكە، كو ئەو ئاخافتىنگەر و ھاندەر ل سەر بىنھىكرىن و تامكرىن و دەستلىدان و گوھدارى، و ئەو ئۆ مەتەرسىنا وى يا مەزىنە، و د ھەمان دەمان دە، نىشانان وى يا جودا يە، و د گەل كو مزار تو ئىكلىن وى ب تىگەھا گرىندانى ب جەھ رە تونە يە، ئۆ ھىلائىن نىرخەيى قە، ۋەكە مىناك، ھەزكرنا ۋەلات، كو جانەۋەر ھەنە وارنىن خوە دپارتىن، و پىن گرىدايى نە، چارچاران ئۆ مەۋقان پىتر، د پىۋەندىبەكە ئوۋرگانىزمى نىشانكرى دە، ئەف ئۆ دەئىلە تا نەھا مەۋف بىئزە كو ھەزكرنا ۋەلات ب خوە ئۆ بازار ئاقەقەتە، تەقى سىم و مالبەندا خوە، و دىتتا ئىقايى و پابوۋىيى تىدە چ ب ھەنەر ئان لاۋاز ئان جانكىشى^(۱).

ئىجا ئىشتى كو مەن ئاقبىشان كرىە تا نەھا بەر ب گەلەك ھىلائىن نىرخى قە دچە، و دېە كو ئەو ۋەكە ھەلۋەستەكى بە ئۆ دەريارى ھەنەكان، ئى يا گرىنگ ئەو ئە كو ئەز تەم گرىندانەكى ب جەھ دكەم د ئاقبەرا

دکه، ژ خوه‌دین خوه په، ها هوون نه‌ئن، گوئن و کارین وه، ها هوون ب خوه نه، د تهنیا وه، نیجا خوه ب قن به‌کن ناګادار بکن ناخوه!

واتهیا گوئنن نه ونه، کو بهک دکاره ل سهر قن پیشانی راستیمکن ب جه بکه، ژ من په بیژنه بازاری ته چاوا یی، نه‌زئ ژ نه په بیژم نو کیی !
 نمو ب خوه نه‌نجاما وی کاری به، کو نمو زئ په ده‌ستپنکه‌کا ب ناقنیشان کری !

نیجا ناخوه دکارم بیژم ژ فر و شوون ده، داکو نم کاره‌کی ب بهر بکن، د نینیکدایین و داخویابین ده کو تینه خوه‌ستن، داکو نم ل سهر نالوزنیا بازار پاره‌ستن، دهریاری میناکا ب ناف بوویه ژ ژور قه، و ژ سناجا خومزایی و زئ ورده‌تر، یا کو ناقاری ژ به‌زه‌خی دریز دبه، کو ژ بهر چاف دکه‌قه، د ناقه‌مر پوخساروو جهوه‌هر، زهنگل لندا ؟

نمو زئ کاره و ناقه، و زهنگل ل ههر جهی دانقاندیبه، و د هوندری چ که‌سن کو ب بازار مزووله، کو رنما وی زمانن وی به، کو نم ب دهنگفه‌دانه د ناګاهداریبا گرندایی ب ناماده‌ین و یی هه‌بووی و یی پیشبین پنکانینا وی دبه، و پندقیبا کاری مروف زئ ب هیقی، داکو دهنگفه‌دانا لیدانا زهنگل ب شیوه‌یه‌کی دن به، د پوزتن بییی په ل سهر بازار، هملبت د ناقزلیا، هنگافتنی" ده"^{۱۱}!

مروف و بازاری وی

نارستو، به‌ریا بیست و سن سهدسالیان، و بیتر، د ده‌ستپنکا پرتووکا خوه" سیاست" ده، وها نقیسه (مروف ب خومزایا خوه نافریده‌کی سیقیلم، د فر ده نه‌ز باومر ناکم کو نارستو ری گرنیه د ده‌ستپنکی ده بینهنجام، لن به‌لن د واته‌ین نمو نه کو چاره‌نووسا مروف جفاکه و جهواری و جوداییبوونه‌ک ته‌قهر د بازار ده، نه تهنن نه‌قه، لن نمو دکاره پیشکه‌فتنی د جوړی خوه‌ده بکه، کو مروقه‌کی سیقیل به، کو ب گیان و هشن خوه په‌روده به د واری گرندانه‌کی جفاک ده، و بازاری خوه بده ناسین ب شیوه‌یه‌که جودا، یانی ببه ناسته‌ک بلند ژ شماره‌ستانیی په، کو

و ب رنکرن و دوورکرن وی ژ ده‌رغه، نان ل گوړ کو جهه‌کی ههنکوپی برنکرنن زئ په هه‌به، نیجا نمو نه‌کو هه و د" بده‌ده مایی"، لن نمو ژهه‌فکه‌ته‌نه‌که د نیکلیان ده، د ناقه‌مر پوهش، نان ناسته‌یا بازار ده، کو نمو هه‌مبه‌ری هه‌قره‌کیه‌کی بهر ب چاف به، و نشتنن کو هه‌مبه‌ر پاره‌ست، کو نمو زئ نه ژ خاقلنیه، چمکی توجار نابه نمو ناخافتنا ل سهر ژخاقلنیان، کو دقا بازار هه‌مبه‌ر ناقن خوه به، و دهما نمو خوه ب ناف دناسه وه‌که بازار، د جه ده، نمو سنن ده‌مین وی بین زندگی، هه‌قدووگرتی نه، و د گوفتووگوپه‌کی ده نه، وه‌که پندقیبه‌کی، ب هه‌ف په، یان وئ کیمانیه‌ک، نان چه‌وتبوونه‌ک، نان قه‌لسبوونه‌ک هه‌به د جهانینا نورگانیی ده، هیلاتی وه‌گرتنا بانوزی ده، نیجا دهما دهوک دیار دبه د دیمنا خوه‌ششتنا وی یا ژوردار و بالکینش، و تا به‌ه‌واری د جه‌نان ده ب خوه، کو نمو زئ د ناقزلیا خوه ده یا دویچگری ب بلنداهیین چیاپی، کو پاره‌ری وی دهات ب نشتنن زئ دهاتن خواری، و ناګاهدار دکرین ب باره‌کی نایی پاهشتن، کو ب کاری خویی سرورشتی گرنده‌یه، و ل هه‌مبه‌ر بازار دیار کری کو نکاره نه‌نجامن هه‌مبیز بکه یا خویایی د لقاندنا هاتووچوونن ده، و لهه‌فکه‌تنا مروقان قالی والی، و دانووستاندنا نالوز د ناقه‌مر هوند و ژ ده‌رغه، وه‌که خویاکر کو نه‌ف بوویه‌مر بارانی، کو ب سانه‌تان دویم کری، دهمه‌ک که‌له‌ک دریز گرت، نه وها تهنن، لن به‌لن بیندلیبه‌ک مه‌زن په‌یده کر، ژ یی به‌ریسیار و لن ب جه و یی کاتی و لن داکه‌نی، کو نمو زئ ناقنیشان و داناسین نن، مروف ژ لیمکوربوونن ناکه، و راستی نایی نخوماندن، راستیا دهریاری دهوکا هان، نه‌قا ناقداره‌کی دیروکی، و ب به‌رده‌وام هملبت تا نها، کو خوه ناماده کریه ژ مه‌رجین وسآ ب شیوه‌کی کاریگر، داکو کاریه به‌رده‌وام بکه، وه‌که زئ تینه خوه‌ستن ب په‌نگه‌کی فه‌کری و دیار" که‌لو وئ چ ببویا نه‌گه‌ر بارانی بدووماندا و ب توندی قن جاری؟ لن گازن لن نابه، چمکی بازار وه‌کو دسینه دده زئ، وه‌کو تینه ناسینکرن لهر خوه دده، و د دوهایین ده دنرخینه، وه‌کو دنه‌رخه، کو دیار ده‌نگن خوه بلند

دبە بنىاد ژى رە.

ئىجا ھەر تىشتى كۆل سەر دەستى ۋى بې، د
 تىكلىين ب ھەققووناندى، ۋى بازار مسۆگەرەكى ژ
 شارهزا ۋى رە، ۋ چاكيا ۋى كارى ژ مانە رە بە.
 ۋ داکو ئەم بىتر نىزىكى مزارا خوە بىن، ديارە كۆ
 بازار جيهانەك ب سەرى خوە يە، كۆ بەر ب چاڭ
 دبە ب پرىوونا نىشانىن خوە، ۋەكۆ ھاتىە ناسىن ژ
 نوو قە ۋ ب گرانى ۋ گرنگى د چارچووقا سىمىايا
 نوە دە، ۋ د تىكستىن چاندەيى ۋ ۋىژەيى نەۋەكھەڭ
 دە، كۆ بازار ب خوە ژى ۋەكە تىكستەكى بەرفرەھ
 دوورىنچ نابە، ۋ ئەڭ تىكست گەلەك دەولەمەندە
 ب نىشانان دەر چ تىشتى كۆ خوە لى دگرە ئان خوە
 پى دگرە ئان پى دئاسە، دەستپىك ژ خورستىن؛
 چەم، نەۋال، كەندال، سەركاش، چيا، قوپ، زنار، بنار،
 دەشت، دەرەڭ، گەلى، خاك ۋ خورستيا خوە، ئاسىمان
 ۋ گوھەرتىن سەقايىن، ھتد، ۋ تا چاندەبا گەلەك

رەھەند ۋ ۋەرىپچان، چ د ھەست ئان د بۆيگرتنى دە،
 تا ئاستا زەھمەتى، ۋ دبە كۆ نەپىكانىنا ھەزمەرى؛
 كۆلان ب جۆرىن خوە قە يىن نەۋەكەھەڭ، درىژى ۋ
 پانايى، ۋ ئادرىستىن خانىان يىن دەربارى ھەڭ ژ ھەردو
 ھىلان، ۋ نقىسكەھ ۋ بلى وان، ۋ دارىن چاندى، ۋ
 تىشتىن ب خزمەت دىن ب ناڧىن وان، ۋ تاببەتمەندىين
 رىقەبرنا ئاڧرىژى، ۋ ستوونىن ئلكترىك ۋ تلىڧوونى،
 ۋ تابلوپىن جودا، نەۋەكەھەڭ ژ رىكلامى رە كۆ قالى
 ۋالى دالقاندىنە.

بەلى ! ھەر يەك ژ مە گرىدايە ب جھى كۆ
 گەلەك كار ۋ بارە خوە ل ورى دكە، ب واتەيا ھەرى
 فرە ژ پەيڭى رە، ۋ شىۋازىن ژيانا خوە يا رۇژانە، كۆ
 ئالاقى جوگرافى نىشان دبە، ب واتەيا (قەخوەندنا
 جھ كۆ ئەو ب خوە ۋەكە خانىيە ژ مرۇڧ رە)،
 داکو مال " خانى" كۆمبۋونەك ل ھەڭسوار د ناڧبەرا
 خورستى ۋ تىشتى كۆ خورست راگرە ئان راھىژى

دھۆك

گوټنن کو نهو ا د وټنه و چټکرنا خوه ده ژ زمینین
 شاره ستانین هه ری خویایی، نهټین کو پوختسارینین
 خاکن ژ وان چټدین، نیجا نهټف یهکا هان ژ ی ب
 خوه دیمه نهک نالوزه ب ټیکلین بههټه ووناندی،
 و بهرهمن هه می پټکهاتنن ژنوارا جوگرافی، و
 جوگرافییا نافه دانین نهو شټوین نهوه کهههټف یین
 جهټن نافه دانین "بازارین گوند" فهده کوله، چ ژ ده رفه
 ژ هوندر فه...^(۱۴)

دی نیجا نهگه پندفیا فرههین د نیگهها بازار
 بفن، نهوئ د چه سپاندنا ل چ تشنن کو گرندایه ب
 دیروکده بهن، و نهو یهکا کو مروټف د بن پونا هینین
 وی ده دهیله، نهو کانه ژمیرا گوهرتنا وی ژ پاننا
 جوگرافی یا نیشانگری په، کو نافه که تای بهت ژ ی
 په هیه "ناقن بازار"، کو دمراری وی، د گهل داهاتی و
 هه نارتن ن وی، راستیا فی ناقن جهه دگره، و چ پټوی
 نان مروټف بیان و بلی وان دهما کو ل بازار ته ماشه
 دکن نهو ټننه ناسین ب فی، نان وی بازاری.

و د فن زفراندنا جوگرافی- دیروکی ده، هه مفرکیه ک
 مه زن و دژوار هیه، وی چاوا دانا جوگرافی بیه ژ هیلا
 چاندهیی، و چاوا چاندهیی ب سیما جوگرافی خویابه،
 داکو نهو لههټه اتنهک په بده بیه ژ دم و جهه په،
 کو هه ردو ل هه رټمنټ فه دگه رن و بهر ب ده رفه دچن،
 د لیسته یین ټیکلین چاندهیی و جفاکی و سیاسی
 نان شارسناتی ده، نهو پهوشا تایهت ژ جهه په ب دیر
 ناخه.

دهوک وهک میناک، دهوک میناکا دیار

هه ر تشنن کو ب ناف بوویه تا نها مه نیزیکی
 دهوکی دکه، کو بو ون نهټف مزار ل داره ! کو شټوا
 بهرټوژکرنا نافه دانیه هیه، و خویانیا نهو نیشانین
 گرنگ سیما حالخوه شین پټشکینشدکن، نان
 گردانا ب دلکه تنه بهرهمین بازار، یانی ب پټهاتیا
 شارسناتی یا کو په پنجه موورین که سین دن داپټش
 دکه.

چ ل بهر چاقان، ژماره ک که لهک ژ ټوټلین
 بهرکهفتی، و خوارنگه هین بټ هه ژمار، کو نیشانا وان

وهکه نهزه کرنا نشته جی او دخویابه کو خورست-
 وهکه دهریرنا فیدال لابلاش- جهه ناماده دکه، و
 مروټف نهوی نوروگانسیم دکه ژ بازاری خوه په داکو
 گهش و خوهش بیه، پاشی، دبټزه، بازار د ژینواری خوه
 یا جوگرافی ده نافریدهک زنده وهک چ نافریدین
 نوروگان کو هه نه، کو جوړه بیه کن ژ هه لټارتن
 خورستی دهه لټرټره...^(۱۵)

دبه گه ریان ل دووټف ټیگهها هه لټارتن خورستی
 ب خوه، وهکه شټویاندنا شټواری ژیانن یه نه د
 جهه کی نیشانگری ده، و جانکینشیا خه لاسینن ژ
 باندوژن وی، لن نهو دبه کینیا داناسینن یی، تا د
 واره کی فرهه ده" ناخافتن ل سهر مروټف نوروپی، وهکه
 میناک، دانالیهک نان دیرکرته کن ناکه، د سیههرا
 وهلاتین یه کینین ب خوه ده، نهو مایینا وی کو نهو
 جودایا ویه د ناف چاندا وهلاتن کو لن ژ دایک بوویه،
 و دخویابه ب ناماده بوونا خوه یا نهته وی و چانندی و
 دیروکی... هتد، و د گیانن وی نهو بیرنیا کو ناین
 وهسندان، بیرتیهک دمیته د کوورایا دل ده، تاکو نهو
 نهشکه ره نه که ژ ی، ژ جهن یه که م، و بازاری یه که م،
 و وهلاتن کو دناسه ب نافه کی جودا و زمانه کی جودا
 و چاندهیه کی جودا و نیشانه که نهته وی جودا...^(۱۶)

هه لټارتن خورستی، ب پهنگه کی بنیاد ټننه
 دامه زانن د بازار ده، کو بازار ب کومه کی دیده اتن
 زندگی نه ل سهر یین ب وان مژوول دین، و نهو د
 پټنټه برکیی ده ل سهر تایه ندمه ندین خوه، تا کو
 دکه فن هه فره کیی ده ب ههټ په، و یی دکاره بټر
 بهر دهوام بکه وی خورتر به د ناماده بوونا خوه ده، داکو
 نهټف هه لټارتن خوه فه گوهریزه ژ واری خورستی و بچه
 فرههیا نان فالایا دیروکی، و دیاره یی چقاس دیروک
 گرندایه ب خورستین.

نهټف یهکا هان مروټف دگهینه پټکهاته کن دو روو:
 شارسناتی و سیقیلی د هوندری یهک بازار ده، نهو
 دناسه د نهجاما کووربوونا شاره زابین دیروکی یین
 درتژ د نافانین ده، کو د هونافن خوه ده نهو نهرا
 مروټفانتین وهر دگره، و چ که سین کو بټ پټشکینش
 دکه وهکه نافنیشانه کن، نهو ژ ی دکه فه قه واری

ب چاف بوويه ژ هېلا هلبوونا ئافەدانى و چاوانىيا رېئەبەرىيا فى يەكا كار پى بوويى د ناف چالاكىيا خزمەتكارى، نان نووژەن دە، لى بى كو ژىير بىه ئەو رەھەندا بازرگانى، كو جھ و چ نشتى پى ناف بىه، تا مرؤف ب خوه ژى جارجاران، ل كۆرى پىكانىنن وئى دكفن بازارى سەرمايەدارى، و مال ئان خانى ژ ئاقى دابىنكرنا ژيان وردەر دچە، ل سەر داخوازا سىياسەتا خوەستەكېن ھەرى دورست ب ناف بىه، كو ئەف سىياسەت خويا دگھى وئى سىياسەتا كو پىك تى و بەل بوويه ب نافەكى كو نرخبىن جھى پى تىنە داقتورتاندىن ب گەلەك واتەيان، ل گەلەك جھان، وەكە بەرپۇت ئى ئەفا نافدار، و ب دوراتىيا بەرقرەھا د نافبەرا بازار كىليا لىمەزەكرنى د دىرۆك و بنىادى و بوويهرا ئافەدانىي دە ھەلبەت، كو (داكرنا تىگەھا تەكنۆقرات ژ ئافاكرنى رە و پىكانىنن بىرۆقراتى يىن سەنور، پى كىر، ئافاكرنى قالا دەبلە ژ نافەرۆكا وئ...)⁽⁴⁾

پەيڧىن د نىف دە سەر بەرپووتى يە، پىشتى كو وىرانكرنا مەزىن يا سالىن خوەكوژىن بە ئايەتى، لى قەومى، لى ئەف يەك ب ھىزا كو بازرگانىي دكە ب نافى سەمىانەكى بەرھىتائى ژ دەرڧى رېبازا وىيى جفاكى يا گىشتى، كو ئەو ژى پىنافەكى گەلەكى شىمائۆكى و سەرکاشە ب ھەف رە، كو ئەف مىناك بەرئى مرؤف ددە ئاستا فايدى و تىكلىپىن كو ل سەر ب جھ دىن ژ ھېلا بازارى ھەمبەر ئەف بازارى كو گۆتارى خوه پى ب ناف كرى، كو مرؤف دلەرە دەربارى سىما بازار و پىئەچوونا بازار ئى مەنەرسىنا بنىادا وى، بىيى بىنە وەكە ھەف چكۆ بەرپووت بازارەك ب سەرى خوه يە، و جودا يە ب گەلەك واتەيان، لى د ماكا ئافەدانىيا تىرۆ دە گەلەك سىنۆر رادىن، و بازار دگھىن ھەف د وازى ئافەدانىي دە، كو ئەم دكارىن سەر دھۆكى راوەستىن، بى چاوا زانستىا ناسكرنى بەرئى مرؤف ددە پرسى زەمىنى، كو كورپوونەك دڧى پرسكرنىك دە ھەبەيا ب مژارا شىنوازا ئافەدانىي كو لىستەبەكە مەزىن ب خوه دگرە نىتە گرىندان ب ئافاكرنا خانىا چ فەرمى چ ئايەت، و جھىن سەبىرانى

ھەبە، ژ مرؤفى ب نىشانان مژوول بىه، كو ئەو سىمىيا جھن د ھوندرى بازار دە، كو ديارى ب وان تابلۆپىن ئەلكىرۆنى، ئان رۆئىدائى مەزىن، كو دھۆكا گرىدائە ب جىھانا نووژەن بەرچاڧ دكە، و خەرىقەتيا ژىدە ژ ھەژمارا ئۆتۆمبىلان يىن دلڧن ئان ھەنە د بازار دە، كو بەر ب ئازتەنگىك مەزىن فە دچىن، د ئاقبەرا پىروونا ھەژمارى و نشتى نىشان كرى و ھەسان سەر ئاستا نەقىشنادانا جھى، كۆلان، و ھىشارا چاندەمى پى رە، نىرنا دەربارى زەمىنا تەنشتى چ ديار دكە ؟ نەھەبوونا رېئىبىرنا ئافەرتىي، كو ئەو ژى ئافىنشانەك بەلۆفە ب خەنەرتاكا خوه، و ديارە، و د جھ دە ئەشكەرە دكە ئەو پىندىڧىن رەوشىن وسا يىن نەنگاڧىن، كو چ مرؤف بە ئان يى دھۆكى بە، ب واتەيەك جھ گرى ھەمبەر ھەقرەكىيەك بى ھەمپا.

راستە دەما ب ناف بىه كو دھۆك نائى جوداكرن ژ ھەولۇر ئان سلىمانىي، كو ئەف سى بازارىن خويابى ل ھەرىما كوردەستانى نە، و د لىستا پەسندائىن بوھرى فە، لى ھەر بازارەك نىشانەك جودا ژى رە ھەبە، كو ئەو ب خوه يە، كو ئەز ل فرئ ئەو كەسىن دىئەرە ل دەستپىك و نووچەيا وئ ئەڧىن تۆبگرافى، ئەندازىارى، كو بالا خوه بدە مالبەندا وئ دھۆك يا خورستى و چاوا ئافا بوويه و برىكرنا وئ ژ دانووستاندىن جفاكى و ئابوورى و تا چاندەمى و سىمبۆلى رە، د ئاقبەرا خەلكىن وئ دە و كەسىن سەردانا وئ دكن، كو ئاسى مابى د ئاقبەرا دو توخووپىن چىابى دە، كو رېيەك فەكرى ھەبە ژ ھىلەكى، و دەرباسىمەك تەنگ ھەبە ژ ھىلەكى دن فە" ئەز ل فرئ ئالۆكا ب ناف دكە"، لى يا د بەر رە ژى ئەو جوورەتيا خويابى د ژىنوارى جوگرافى دە ژ بازار رە ب ھناقا خوه، دەستپىك نەوال ب ناف بىه، و ئەو نەوۋەكھەڧى د نەقىشەيىن بازار دە چ بەل چ نزم چ راستوى، كو ھەر نەقىشەك مەرجەك وىيى ژيانى و كارمەندى ل ھەمبەر وى ھەبە، ل سەر رادەيا ھەبوونا پىندىڧىيان، و د بەر رە ئاسىبوونا زەمىنى و ئالاقىن ئەندازىارى يىن ھەنكووف د ئافەدانىي دە، و فەكرنا رىيان... ھتد.

مرؤفى ل دھۆكى مەبەزەدكە، بى چاوا وھا بەر

ئالاقىنى سېلىپتەن بەردىن، ئۇ دېھقانچىلىق رېئالەك خورستى ئۇ بايەكى پاقىز، و د سەر پە ئى گورگور و بەلاقبوونا خازا ھەزاران ئۇ ئۆتمەيلىن ب سەدەم و بى سەدەم دچن و تىن...^(۱)

بەلى، بەرھەزىدا گەلەك تىشتان بىن كو ھەوجەدەرنىن پىشىگۈتن و پاقىز و ھىجەتان د پىكھاتەك دىرۈكى سىنۈركىرى، و دەرىرىن دەرىرى ھەلۈستەك دە، بەرھەزىدا قان خالكان، بازار نە ھەوجەدەرى نىرىنى سەر وى، ئۇ كەسىن خوەندە، داکو زانە چ وى دچەسىنە ئۇ ھىلا خانەدانىن فە ئان دىرەرىيا چ كەسىن كو درامە ب شىۋەكى جودا و داخواز بووى، كو ناسنامىن زەنگىن دكە، و چاندىيا پىن ب ئاق دىبە ب ھەنەرت دكە.

چ دىپارە؟ رىشەك ئۇ جە، ئۇ خورستىن لى دارە، و تا ھەمبەر چىيا ئى، د خەلەكا زىدەگاقىبان، نەجوازاتان دە، لى يا خويابە ئەو تىشتى كو ب جە دىبە ئان ب كار تى، سەر مەبەستا ئافەدانىن، ل سەر پەكا كو ب كار دىبە دىمەنا رۇزانە دە، د گەل گەلەك مەۋقەن كو پەبەندىدارن ب بازار، د رېبازا فەگۈھاستىن ئۇ جىھانا سەردەمى، و ئەو ئى ئەگەر پاستىيەكى ب ئاق بىكە نەقەز وئ ئەو بە، كو دىرتى و دىرىن ئۇ كەسىنبا خوەدەتە، ھەرنەمى، و پىندىقېن ناسنامى، و ۋەكو نەف پەكا ھان خىانەتەكە جەگرتى ئۇ ھوندر فە ئۇ بىرۋەرىن پە، بىرۋەرىيا كو مەۋقە نەھىلە نە ب باف و باپىران تەننى پە، لى مەۋقە دىرى چاندىيەك نۇرمال دكە، كو دىبە چاندىيەك دن ۋەكە فەبىرۋەسىكى كو چارچاران نەھىلە مەۋقە ب خوە بىنە، ب سەدەما پىرسگىرىكىن كو دكەقن سەر ھەف، كو ئەو ب خوە ئى ۋەكە فەبىرۋەسا كىشاندىن ئان ئۇبىوونا نامادەيى د گەل چ كىرارا تاكو سائە ب ئى ئۇ دەرقە و بلى وئ. فەبىرۋەسا ئافەدانىن ئەو ياكو ئافەدانىن ۋەكە ئافاھى، و تىشتى دەردۇر ئۇ ھىلا نىشتان بىلندەھىن و چارەسەر كىرنا وئ يا ھەرنەمى پىۋىست.

دەرىرى قىن مۇزى، ھەمى دزانن ئۇز ب ئاق دكە چ كەسىن خوەمى تىكىلى ب بازار و خوەسنەكىن وئ، كو دىرىنەكە گەلەكى خوي ھەبە، دىرئى و پانبوون

و بەنقەدانى و ھۆلىن جودا كو بەلاف دىن د بازار دە، و نىسىگەھ و پاركىن نەۋەكەھەف، و دەرىرى كۆلانان و چىكرنا وان بىن كو ئۇ ھىلان دىارن، ھەند، ئەف ھەمى بازار ھەمبەر لىپرسىنەك مەزىن تىنە بەرسىدان، و د يەك گۆتن دە، گەلو وئ چاوا رەگەزى وئ بىن جەۋارى ب ئاق بىبە ؟

جۈۋرەيەك ئۇ داقورتاندىك زەمىنى و بەررەھ پەيدە دىبە، ئۇ پىناق ئىن چار ھىلان دەرىس دكە، ئەو ھىلان كو ھاتنە نەقىشكرن بۇ قىن ئەنجامى، سەر داخوازىن فەيدى، كو ئەو دامارىن پامىارى د تاپىمەندىن دە ئان ھاۋكېشەيا نەفەھەقبوونى ناقبەرا نىشتەجى و نوۋزەنى گەلەك نەچارە، ۋەكو ئەز دزانم ئەف پەكا ھان نەھەوجەدەرى داخويانىن يە داکو جودابوون دىار بە، و ئەنجاما وئران ئۇ پىنقەچوۋىا نەقىشا توبۇگرافى. ل قىرئ تىن گۆتن كو ھىزا تاۋكرىن ئاقا دىبە د پىيا ھىزىن ب كىرھاتى، ل سەر گەلەك ئاستان، داکو ئۇ پى دەرنەكە" نەمىن خاپاندن"، د لەھىا شەۋقەدانا نوۋزەنىن ياكو ئەم دىشۋىپىن د كەنالىن تەقزىۋىن و وئىنەيىن كەنەلۈكىن ئاگاھدارىن پە كو تىنە دامەزاندن، بۇ كىشاندىن، و د پەيرە ۋەمركىنا بەرخور د دافكى دە، و كىمبوونا ھىنبارىيا بەرخور ل قىرئ، چمكى كىشان دەھىلە مەۋقە خوە ئۇ بىر بىكە، و بىلقە ۋەكە داخواز ھىلا وئ ب خوە پە دىبە، كو سەرخوەشەك ھەبە چ سەرى باۋەرىكىرى ئان قۇننەرچى و كىرار كو ھەردو بەرخورن.

ئىجا ئەم دكارن ھەك ئەزمونىن بەرى ب ئاق بىكە، كو ب بارانى تىنە كىرەن، و د دەستېنىكى دە بازارى، قاھىرە، كو گەلەك تىشت ئان نوۋچە ئان بوپەر وئ پىشىكىشىدكەن، د پىرۋەكەكى دە، كو بازارەك خوەمى ناقىن خوە بوۋ، بەرىا سەد و پىنجى سالى، لى نەھا، چاوا ل بەر چاف دكەفە؟ كو (ئاخىن خوەش و دەۋلەمەند ب دار و شىنكايى و بىلېن خوە د تاخىن مسرا نوو و مەئادى و دقى دە، ئەف ھەمى كەتنە بن كۆمىن چەمەنتۇ و جامان د وئىنەيىن ئاقاھىيىن ۋەكە قوتىكانن ئە ب سەر خاكىن قىلايىن بەرى دكەقن، و پۇناھى و بايى دنەخىمىن، و خازى ھەزارىن

دكە، ب فەگەرىوونا د گەل دېرۇكا نېزىك فە، و ئەو كامباخيا كو ھاتبوو سەرئى ژىنوار و خاك و خورستى سەر دەستى پزىما بەرئى، و ئەنجامىن قى شۇياندىن د پەيشى دە، و تىشتى كو سەقا ئان دەردۇرا بازار ناقتىشان دكە، ئان دنخومىنە سەر چەوتىبەكى كو توجار ناھىلە مرۇف خوە كەر بكة ژ ھىلا پەرىرىرىن نھا ب خوە، و چمكى يىن دكەفە تالووكى د نامادەين دە ھەمىيان ب ناف دكە، بىن ئاوارتە، دقنى نىرىنا كو بازار گىشتى پىشكىش دكە قالى والى.

ھىناك:

تىشتى كو بالكىش، و پىرسان دوورنىزى ھەف دكە، ئەف يەكا دخوبايە، يەكا كو مرۇف دكارە دەست بدى و بىنە، كو چاوا بزىفرە، ل چ ھىلا بە ژى وئى ل بەر چاف بە، ژ ھىلان تىلنن كو ب دىوار فە ئان ل ھەف گەرىبى، و تىلنن ئەلكىرىكى، كو دكن بگھىن

و كوورىوون، دقنى بىن قوتكىرن، د ناقتەرا گۇند و بازار دە، ب واتەيا كو بازار توجار نە ھەمبەر ناقتى خوە يە، بىن پىنكائىنا نىرىنەكى ژ پىش پە، و د پىناقتەك فرەھ پە، كو تىكەلىن ھەرى دەولەمەند و جودا، و سەر زەمىنەك جودا ژ وئى زەمىنا سىست، ياكو گوند نوونەر دكە، كو قالايى ئەما دىمىنە ئەو قالايى، و نە خاك دىمىنە ئەو خاك، و تا دار ب خوە ژى نە ئەو دار دىمىنە، تا جانەوەر نە ئەو جانەوەر دىمىنە ژى، ئەو ئىن كو ديارە ل گوند، ئان ل چۆلى، و ئەف يەكا ھان ژى ب دەمىن فە گىردايە ب شىوەكى كوور.

و داکو ئەم دىر نەچن، ئەمىن بلقن د ناقدانا دھۆكى، دھۆك بازار بەر ب چاف، و ھەكو تىتە دىتن، ب لىستەبىن خوە بىن ناكۆكى، كو ب كورتى دگھىن ھەف د يەك ناكۆكىن، يەك نىشانن، ئەو ھەبىن نە ھەف گرتى، و نە دروست ژ بازار پە و ب راستى، ئەف ژى نە بەرسفەكە سەر يىن كو ھىجەتان پىشكىش

دھۆك

مىرۇف، و د كۆلەن و سىكاكىن تەنگ د نىف مالان دە، و ژ ھىلا كۆلەن دەريانى ھەف كوو داكەتەنە بنى، و دەھزىان وان تا ب گماندنا بايەكى سىفك بە زى، و جارجاران ژ فوتكرنا وان ژ نشكىفە، ژ دىتتا وان سەر خاكى، و ئەو دىتتا مالان د پووئ ئان ھەمبەر ھەف دە، كو ئەو ھەف ل رادەيا نىشانانەنجىرى سەر كۆلەن كو پىنافا رىباران تەنگ ئان فرەھ دە بى ياسەيەكە ئورگانىزمى، ئەف زى گەلەك ئالوزيا دەھرىنە و تەقلىھەفبى چىدكە، بەك زى ژ ھىلا نىرىن ب خوە د خوارپوونى دە، ئەو ل سەر ئاستا نەقشەن جەھ ژ قۇزىكان، ب واتەيا كو چەوتىيەك د رىزى دە يە، كو پىدقيا راست بە ژ گەلەك ھىلان، وەكو مىرۇف ئەماشەدكە ل تابلۇيەكە سورىالى، لى وئ ھەلبەت دىرى ھۆنەرىن بە، د كىلەك جەھن شاش دە ژ رادەستكەھىن ئوتۇمبىلان كو ئەو زى جەھن دادگىر بىيى تو پىخستىن ژ رىباران، كو ئەو زى ب خوە شاشىيان وەرگىز دكن، تەقەنى ئە دىارن د نەدىريا ستورپوونەك نىشانكرى ب خاكى رە راست دىن، ھەلبەت مەبەست ل قىزى ئەو رىبارن، كو گەھ ب ھەو دكفن گەھ نزم دىن تا بىنا ئاستا كۆلەن.

ئەف يەكەھان ب كارتى ل سەر تىگەھدا كۆلەن و گىردان وئ ب بازار فە، و ئامادەكرنا پىكەھاتى ژ فرەھىن رە ھەر دەرى، چىكى گەروا شەرتا مەزىن ياكو بازار پى دزى، دىار دە د چاوانيا ھزىكرنا مەرجىن دەم و جەھ دە، و ئەو بەرسىمدانا د جەھ دە د گەل ھەر تىشتى، ھەما وەكو ئەم خوە دىن ھەمبەر ئەف با نىف دە پاشخستكرى خوەندى، كو بازار ئامادەيە و ژ بەر كو بازارە و وارگەھە ژ ھات و چوونەيا بىترىن مىرۇف، و پىكفە زى ئەو زىدەبوونا نىشتەجىيان ب خوە، كو پەيضا زىدەيى يا خەلكان ب خوە پىك تى، ھەو د خەلەكەك تەنگ دە، دەما دەرىيەنەكى ل سەر تەنگايا پىنافا خورستىن، لى سەر ئاستا دەرسا ئەنجىرى، ئەو يەكە ھەسان ئەشكەرە دكە كو بىتە زانىن، ھەر كو بازار ئامادەيە ژ فرەھىيەكى بىيادى و ژ دەردۇر، ل گۇرى جەھ و چاوانىن، و ھەر نەدىارى ژ رەھەندەكە جەھى، دە بارەك ب سەردە، كىليا نەدىارى پىنافا زەمىنى يا ئامادە ژ فرەھىن د رىيا وئ رە، كو ئىجا دفا فرەھىيەك زەمىنى پەيدە بىە د رىيا نەقشەكە توبۇگرافى، ئەنجىرى، ل سەر نىفەكى پى گىردا يە، تۇرا رىيان، كو ئەف بىيى لىفانە، د ئاستا رە و داماران دەنە، بىن پىشوازا خوينى دكن ژ لاش و دزىرىنن كو سافى دچە، و باز لاشكە زىدە، و ھەر بارەك ژ نشكا فە، دخوزە ھنەرەك ئان چالكرنەك نەخويىنى ئان نووھكرى، كو بى قى يەكى ب ھەسانا وئ پى ئاخافتن ل سەر مرنا شامان نە ساخكرنا وان ئان بكارانىنا چالاكىين وان، و ئەف زى

مىرۇف، و د كۆلەن و سىكاكىن تەنگ د نىف مالان دە، و ژ ھىلا كۆلەن دەريانى ھەف كوو داكەتەنە بنى، و دەھزىان وان تا ب گماندنا بايەكى سىفك بە زى، و جارجاران ژ فوتكرنا وان ژ نشكىفە، ژ دىتتا وان سەر خاكى، و ئەو دىتتا مالان د پووئ ئان ھەمبەر ھەف دە، كو ئەو ھەف ل رادەيا نىشانانەنجىرى سەر كۆلەن كو پىنافا رىباران تەنگ ئان فرەھ دە بى ياسەيەكە ئورگانىزمى، ئەف زى گەلەك ئالوزيا دەھرىنە و تەقلىھەفبى چىدكە، بەك زى ژ ھىلا نىرىن ب خوە د خوارپوونى دە، ئەو ل سەر ئاستا نەقشەن جەھ ژ قۇزىكان، ب واتەيا كو چەوتىيەك د رىزى دە يە، كو پىدقيا راست بە ژ گەلەك ھىلان، وەكو مىرۇف ئەماشەدكە ل تابلۇيەكە سورىالى، لى وئ ھەلبەت دىرى ھۆنەرىن بە، د كىلەك جەھن شاش دە ژ رادەستكەھىن ئوتۇمبىلان كو ئەو زى جەھن دادگىر بىيى تو پىخستىن ژ رىباران، كو ئەو زى ب خوە شاشىيان وەرگىز دكن، تەقەنى ئە دىارن د نەدىريا ستورپوونەك نىشانكرى ب خاكى رە راست دىن، ھەلبەت مەبەست ل قىزى ئەو رىبارن، كو گەھ ب ھەو دكفن گەھ نزم دىن تا بىنا ئاستا كۆلەن.

ئەز دىيىم گەرەك ئەم گۆتۈنۈن ب ھەف رە زەلال بىكن تا مىرۇف كارىە، دەريانى تىكەليا د ئاقبەرا پۇخسار و جەوھەر دە، كو تىشتى ل بەر چاڭ مىرۇف دىناسىنە ب لەھفخستىنەك بەلۇق ل گەل تىگەھدا بازار ب خوە، كو ئەو مىرۇف ل پاش دخە، ئان فەدگەرىنە ل سەر وئ پووئىي ژ پەيوەندىيا كو راستى ئەو گىردا يى ب ئايەبتمەندىيا بازار، و پىدقيا ھەفراكرنا ھەفكرنا ئاقبەرا پۇخسار و جەوھەر، كو د گەلەك بازارىن ئورۇپى دە ف من سەردانا وان كرىە، وەكە فرەنسا، و ئەلمانىا، سوئدە، و بەلجىكا و نەمسا بىن... ھتە، گەلەك يانە "ئادى" بىن پووتان ھەنە، و جەھن تابىەت ژ وان نىشان كرىنە، و تا دەمسالىن وان ھەنە، لى ياكو دفا ھابى مىرۇف زى ھەبە ئەو تىشتى گىردا يى ب تەناھىيا گىشتى، و نەندورستىيا گىشتى، و سەر ئاستا بازار، ئەو يەكەھان دەمىنە تىشتەكى دىن، كو

قەكەتتە كۈن ئاينى سەر زىمان گەلەك جازان. ئان بېير ناپە، ئەو ئەجۋورەتى زەمىنا جفاكى و چاندەبىس ياك ئول سەر ئاقا دېبە، ئەو ژ ھەككەتتا د جھ دە، ئاقبەرا ئىستەبەك دانووستاندنن جفاكى، و ھمولادانا ل سەر رېئا چ تىشتى ب نووژەبىن قە ب كار تى، و ئەو ئەنجاما دژوار كو بېرەورەك جفاكى كو دەھلەشە، كو دژبەرى چ خوەستەكا گرئىدائى كەلمپوور ئان بوھرىن ئان چاقلىنكرنان...

گەلۇل كورئى مرؤف دكارە سېكى بناسە ھەمبەر تىشتى ب ناپ بوويە؟ و جاوا پى بەرئى مرؤف دە سېكى، و شېوھيا پىشەريا كاران، و پەنگىن ئىكلىان ئاقبەرا كەلكان، كىچ، گۈتتىن پىكتىن ل سەر زمانان، ئەو ھەلەھەستىن كو بەرتىن دەربارى بازار و وينا بازار. ھەند. بىگۇمان ژ ھەككەتتەك ھەبە كو بەل دېبە ژ كەلەك ھىلان، و يا د نىف دە ئەو، نەدىاريا ھەستى ب وئ پىناققا كو بازار و گوند ژ ھەف دېر دكەك چمكى نىشتەجىن بازار ئەو ب خوە ب گۈند قە نە تەنى گرئىدائە، لى بەلى ئەو ب گوندىن د پرائىيا رەفتارىا خوە دە، ئىجا پرسگرتكەك مەزىن خوە ب جھ دكە د ھوندەر دە، ب تايبەتتى كو ئەو جوداھى ب ناپ ناپە، كو مكووربوون تونە يە، دەما كو ئەو ھاتووچوون د ئاقبەرا وان دە تو نەوھكەھەقىكەك دروست ديار ناكە ل سەر ھزىن، وەكو ئەو ھەردو يەكن، وەكو تىشتى دكارە ل گوند بېژە وئ كاربە ل بازار ب خوە ژى بېژە، و تىسى ل گۈرى بەرژەوھەندىيا گوند و سىستەما گوندائەتتىن، يانى، ل گۈرى ھزىرەك خوە ژ ھەف بەردائى، كىلبا كو مرؤف د بازار دە برامە، و چ ب ناپ بازار تىتە گۈتن، ل ئاستەكە گوندى كو دېبە سەدەمەك مەزىن ژ كەلەك رىياز و تا ئالاق ئن خەراب زژارئ دگھىن بازار و تىگەھا بازار، و دھۆك بەريا ھەر تىشتى وەكە چ بازارئى كوردستائى يە، د گەل كەلەك ناكۈكېين د زەمىن دە، و دىمەنن تىنە دىتن، لى دىمىنە خوەدى ستامبەك نىشادائى ب جوگرافىا خوە، و يا دروست، ب ئەنجىريا خوە، د رېئا داخووانىيەك كور ھەمبەر دژوارتېين گرىگ، كو تىنە ب ناپكرن ژ بىنى بنى، كو ژ بىرقاندا : رۇخسار وردەر مرؤف دېبە و ھەر دېبە.

تىتە زانن د رېئا پەسندان و ھەقەركرىن د ئاقبەرا كارىن راکرن و ئافەدائكرىن، و د پەيرە، ئەو تىشتىن نوھدەركەتتى ل ھۆلە، ل گەل چەسپاندنن ل سەر بىندىيا ژنھابىبوونى ب گوھەرتنان رە.

و دېبە كو ئەف قەگوھەست كو ئەز ب ناپ بىكم، ياك ئو د گۇتارەكى بەرئى ھاتىبە وەشاندىن، بگەفە وارئ ئىشاندىن و لەرزاندنن ب ھەف رە، كو ئەز سەر بازارئى تەربىي دېيىم، كو نرخ دېبە بازارەكى سەردەم (بازارئى تەربىي، يىن سەردە ژئ، خوە ب ناپ ناكە، ب خانەدانىا خوە، ب ناسناما خوە يە سەرىست، د لەھەفكرن ب جھ رە، ئەو ب خوە بازارەكى خوەپىشانە بتمامى، ب كەلەك واتەيان ...) (۷)

خوەپىشاندىن نە زىدى قەدكارىن ب جەوھەر رە بۇ خاترە رۇخسان، و ئەگەر ئەم دروستكرنەكە بىتەر بخوازن، دقئ ب ناپ بېبە كو جەوھەر خەمەتكارئى رۇخسار، و ياكو ھەرى پىويست كو دقيا ب ناپ بېبە، ئەو ئە، نەدىاريا گىشتى ژ جەوھەر رە د كەلەك جھان دە، د سىبەرا ھۆقتىا رۇخسان، ئو زۇردارىا ئەنجاما پىن ب ناپ دېبە، چمكى ئەو تو نرخی ناسپىرە دىرۇكا ھەرىمى، ئان خوەدائى، ئان مكووربوونەك ب تايبەتمەندىيەك، كو قىمەتەكى دە ناپ ھەرىمى، ئەو ژى بەر ب نووبوونەكە بىن زەمىن كو رۇخان و كامباخى ب جھ دكە.

نە ئەف تىنى، لى بەلى كو خوەپىشاندىن و پىكانىنا خوەپىشاندىن زارەك مەزىن دگھىنە تىگەھا فەلسەفى ژ ناپ خوەپىشاندىن ب خوە ژى، چمكى نرەكە ھونەرى بەر ب جاقە و پىك تى د دىمەنا خوەپىشاندىن دە، د گەل شانۇ، د سىنەماين دە و بلى وان، د رېئا ئامادابوونى ژ قىن چالاكىيا كەرنەقالى، لى ئەف خوەپىشاندىن كو وەكە سەمىانەكى پىك تىن د رىياز نىزىكدائىتتا قى بازارى، مە ھەمبەر نەدىارۇيا لەھەھاتتا ھەرمۇتيا كو ب ناپ دېبە، د ئاقبەرا كارىنھاتىن خوەپىشاندىن، ئاقاھىا كو بلىند دېبە ل جھ، و يەكا كو وى بەر ب چاف دىنە ژ دەرف ئە، و ئالاقىن وئ ژ ھوندەر قە، لى خەتەرناكە كو ل ھەمبەر

ئۇ چ بىھ سەدەھما كۇ باران بەردەوام بە؟ ھەمبەر
قۇ يەككى ، گەلۇ چ ئامادەبوونا خوە ژ بووبەرەك وھا
كرىه، تاكو دلسۆز بە ژ نشتەوارتن خوە رە؟ و پىرسا
پىرس و ب ھنەرتر، گەلۇ بەرپىرسىاران چ دانى، تاكو ل
گۇر ئاقى خوە بە، ئان د پىيا كۇ سەر چەسپاندن،
وھكۇ ل ژۇر ب ئاق بووبە ؟

ھەوجەداربەك ھەبە ژ گەلەك كارتن ھەقبەش،
ئەنجىرى و ئىپوردارى و چاندەبىي جودا، د پىيا پاخستنا
نەقشەبا بازار، و پاوھستن سەر زەمىنا وى يا خورستا
خاكى، داكو د بەرپىرسىا بسپۆرىن ب جەھ دناسن،
ئان ئىرىنن ئن كۇ رەوشەكە ھىزا داقىژن سەر جە،
وھكە نىشانەككى، داكو بىھ وئەبىي خوە ب خوە، نەكو
قەگوھەستنەكە بى تەرەزووكرن، ئان كارىكاتىرەكە
كرىت بە، گرتى، ژ ئالەبەككى دن، كۇ ب نشتىن
برىقۇنكى چەوت ئىنە دىار كرىن، ئەق پىيا نوو ژى
وئ ب قەكۇلانا سىرىپان تۇنئلان بە، و پەبەدەكرنا
پىكارىن ئاقەرى، و ئاقاكرنا پىرن فرىن، و نشتى كۇ
وئ بىنە گوھەرتن د ئەنجامى دە، د زەمىنا بازار ب خوە
دە، ئى بەر ب پىنشقەچوونى دە، كۇ ئەز گۇمان ناكەم
د كارانىنى بازار، و قىانا پىدەبوونا پىدقىيان، دەربارى
ھەلوھست و ئاورىن ئەنجىرى و ئىستاتىكى، داكو بازار
ب كوردىبەك ھنكووفى خوە باخقە.

زەنگل ئىدا !

دبە كۇ ئەو گۇتتەك رى ل بەر قەكرى بە د
جەوھەرى خوە دە، ئەق يا نىشان دبە بى دبتتەك ب
سەرى خوە، كۇ رۇخسار وھكە ئەختەبووت پىرە پىرە
ستوورتر دبە .

گەلۇ مرقۇن دھۆكى ل كۇ دزى ناخوە د گەل
بازارى دھۆكى دە^(۱۹)!

زنگل ئىدا !

دھۆك

ب جەھ بىھ يان وئ ئەنگەزاربەك وئ ب ئاق بىھ، د
دېمەنىيا دېنامىكى دە ژ جەھ و دەم رە، و د قردە قەوار
و ھەلژمارا نشتەجيان كۇ (قەوارا بازار دراوھستە
ل سەر ھەلژمارا نشتەجيان و پانتا كۇ خانىيىن وان
جەكرتتە لى، و دگەل مەلبەندا بازار، ئەو برىار دبە
ل گۇرى كار و بارىن كۇ خەلكىن وى ئان پىرانىيىن
وان پى رادىن، ئەو ب وان تىن ناسىن، كۇ ئەو وھكە
نىشانەككى ژى رە،^(۱۸)

ل قىرى چ ھەبە؟ ئەو بارگرانىيىن كۇ ل ھەمبەر
دھۆكى دىابن نايىن ژمارى، ل گۇرى تىگەھا قەوار و
ھەلژمار و پىدقىيان، بەرھەقۇ، نىشانەك مەترسىنە
ھەبە كۇ بارگرانى بىتر دبە دەما كۇ مرقۇف دكەفە
ھالخوھشەككى زىدە و دبە بەرخورەكى خويابى ل
ھند كىرارىن قەكرى قە، ژ ھىلا كىج و خوارن و
قەخوارن و كرىنا ئۆتۆمبىلن نوو و بەھا، كۇ كەسىن
قۇ مىناك وھا بازارتىن دىيىن، كۇ ھەمبەرى بازار د
بارگران فان ھەمىان ژ تەرەزۆيى دكەقنى، و ل قىرى نەما
ئىتتە خوياكىرن بى بەرى بازار ب كوودە بە .

د ئاقداننا دېمەنا بارانى دە، كۇ دبە وھكە زەنگى
كۇ لىدە، ئاقنىشانەكە ب ھەبىنا خەتەرناكى، كۇ
چقاسە سانەبە كىليا مرقۇف بچە تا داوبىيا ھىزا
ئىرىنى داكو دھۆك لى مەبىزە بىھ وھكە نموونە ل
گەل خويابىيا بازارەكى بى تەماشەقان دكىنئە ژ دوور
قە، و ھكۇ ئەوى خەمكىن دكە، چكۇ ئەو مرقۇقەكى
زانە دەربارى وئ چاندەبا ھەقبەركرىن يا ئاقەدانىن
د ئاقبەرا بازارى كۇ دناسە بى چاوايە، كۇ ب خوە
دناسە ل سەر تايبەتەندىيا وى يا جفاكى، و بازارى
پىدايى، نەجەكرتى، و نا بازارى كۇ بەنەككى دەردخىنە
ژ بەرمايىنا قە، د رادەبا خانەسلىبەككى، كۇ ھنەك
بىبىر ئان ب ئاق دىن ژ شوپاندنەككى ئان قەشارنىبەككى،
نە زىدى تۇفكا ھەبا كۇ ئىشا گران دراوھستىنە، و
د دېمەنا بارانى دە، گەلەك ھونكووفى بناقكرتى نە،

قەزا دھۆكى

موسەدەق تۆقى

لەشكەرىي مېرگەھى شىكەست و بەرەف ژوور بۇ ئامېدىن قەكشىا و ل وپىرى خۇ نەگرت و د ئەنجامدا مېرى بەھدىنان مېر ئىسماعىل پاشايى دووى خۇ و مېرگەھ و لەشكەرىي خۇ رادەستى دەولەتا ئوسمانى كر و داوى ب ژىن مېرگەھى ھات يا نىزىكى شەش سەد سالەكان حوكمدارى ل سەرانسەرى دەقەرا بەھدىنان كرى^(۱). ب فى رەنگى دھۆك و ھەموو دەقەرىن پىنشتىر سەرب مېرگەھا بەھدىنانقە راستەوخۇ كەتنە ژىر دەستەلاتى سىنچەقا (لىوا) مووسىل يا سەرب وىلايەتا مووسىل يا ئوسمانى قە. ل سالا ۱۸۵۰ئى بوويە ناحىە^(۲) و ل سالا (۱۲۹۰مىش)/ ۱۸۷۳ئى بوويە قەزابەكا سەرب سىنچەقامووسلقە^(۳).

ب فى رەنگى ماپە ھەتا ل ۲۷ گولانا ۱۹۶۹ئى دھۆك بوويە پارىزگەھ و قەزا دھۆكى ژى وەك قەزابەكا سەرب قىن پارىزگەھا نووقە ماى^(۴).

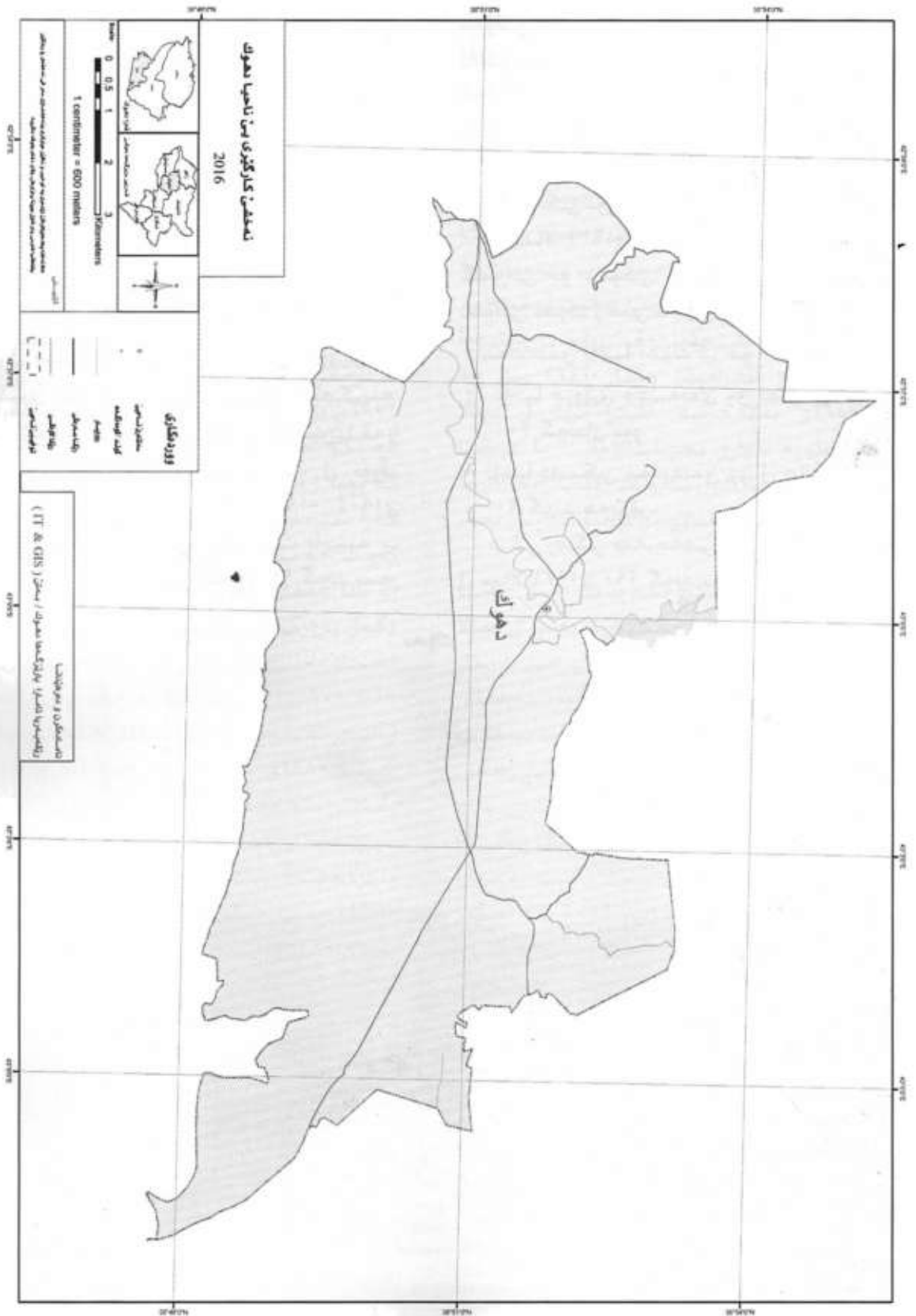
ل قىرى پىدقىيە بىژم چەندىن ژىدەران داکوكى ل سەرب سالا ۱۸۷۳ئى وەك سالا ب قەزاكرنا دھۆكى كرىيە و من ب خۇ ژى د چەندىن نقىسىنىن خۇدا ئامازە ب قىن سالى كرىيە، بەلى پىشتى دووقچوونى ئەز نە گەھىشتەمە ژىدەرەكى يان بەلگەنامەكى قىن چەندى ب سەلمىنىت و ل دووق زانىارىن من يەكەم ژىدەر ئامازە ب قىن سالى كرى پەرتووكا (دھوك بەد الحادى عشر من آزاراھ كو ل سالا ۱۹۷۳ئى ھاتىيەچاپكرن و وى ژى ب سالا مشەختى

بازىرى دھۆكى كو سەنتەرى پارىزگەھا دھۆكى يە د ھەمان دەمدا سەنتەرى قەزا دھۆكى يە، قەزا دھۆكى ژى بەك ژ ھەفت قەزايىن پارىزگەھى (دھۆك، ئامېدىن، زاخۇ، سىمىلى، شىخان، ئاكرى و بەردەرمەش)، دھۆك بەك ژ كەقنترىن قەزايىن كوردى يىن لىوا (پاشتر پارىزگەھا) مووسىل و بەك ژ سىن قەزايىن بەراھىن يە كو ل ۲۷ گولانا ۱۹۶۹ئى پارىزگەھا دھۆكى ژى پىكھانى كو ئەو ژى دھۆك، زاخۇ و ئامېدىن بوون^(۵).

سەرب و پىكھانا قەزا دھۆكى:

قەزا دھۆكى ب جەن خۇيىن جوكرافى دكەقىنە ژىرىن پارىزگەھا دھۆكى، باكوورى قەزايى قەزا ئامېدىن و ھندەك ژ قەزا زاخۇ و باشوورى ناحىا قەبىدىن يا سەرب قەزا سىمىلى و پارىزگەھا مووسىل و رۇژھەلاتى قەزا شىخان و ھندەك ژ قەزا ئامېدىن و رۇژئاقايى ژى ھەردو قەزايىن سىمىلى و زاخۇنە.

قەزا دھۆكى ھەتا سالا ۱۸۴۲ئى دەقەرەكا سەرب مېرگەھا بەھدىنانقە بوو، د قىن سالىدا ژ ئەنجامى ھىرشەكا لەشكەرى دەولەتا ئوسمانى بۇ سەرب مېرگەھا بەھدىنان و روودانا شەرى نأقدارى ل دەقەرا ئىتوتى يا نھا تاخەكى سەرب دھۆكى قە د نأقەرا لەشكەرى ئوسمانى و لەشكەرى مېرگەھىندا،

نەخشەىن كارگىزى بىن ناحىيا دھوك

دھۆكى و ۱۱۶ گوند سەر ب ناحيا مزوورى بوون، ئانكو سەرجهمن گوندین سەر ب قەزا دھۆكى قە ۲۱۵ گوند بوون^(۸). ئەف سەروبەرى كارگىرى ب قى رەنگى مايە ھەتا دامەزراندنا دەولەتا عىراقى و ل سالا ۱۹۲۲ئ پىنكھاتا قەزا دھۆكى و گوندین وئ ھەر ب قى رەنگى بوو^(۹).

ل سالا ۱۹۳۱ئ د دەمن سەرەدانا عەلى سەيدو گەورانى بۇ دھۆكى ل دووفا گۇتتا قائىمەقامى دھۆكى دھۆك ژ سى ناحيان پىنكدهات:

- مەلبەندى ناحيا دھۆك ب خۇ ۱۰۰ گوند بوون.
- ناحيا مزوورى مەلبەندى وئ ئەترىش بوو خوەدى ۲۰۰ گوندان بوو.
- ناحيا دۇسكى مەلبەندى وئ ل مانگىشىن بوو و ۹۰ گوند ھەبوون.
- ب قى رەنگى سەرجهمن گوندین سەر ب دھۆكى ل سالا ۱۹۳۱ئ ۲۹۰ گوند بوون^(۱۰).

۱۲۹۰مىش ئاماژە پىنكرىيە^(۱۱)، يا پتر دەرگەھ ل بەر من فەكرى كو ب گومانقە بەرى خۇ بدەمە سالا ۱۸۷۳ئ وەك سالا ب قەزاكرنا دھۆكى ژندەرەكن تركىيە دەريارەى پىنكھاتىن كارگىرىن دەولەتا ئوسمانى و ل دووفا وئ ژندەرى دھۆك ل سالا ۱۸۵۵ئ قەزايەكا سەر ب ويلايەتا وانى و ل سالا ۱۸۶۱ئ قەزايەكا سەر ب ويلايەتا مووسلى بوو^(۷).

ژ دامەزراندنا قەزا دھۆكى و ھەتا ب پارىزگەھكرنا دھۆكى ب چەند سالەكان چەندىن گۇھۇرىن كارگىرى ل سنوورى قەزايى روودايىنە و سنوورىن وئ يىن كارگىرى جار ژندەبووينا و جار ژى كىمكىنە. كەفنترىن ژندەرىن ئاماژە ب پىنكھاتا كارگىرىيا قەزا دھۆكى كرىن سالنامىن ئوسمانى نە، ل دووفا سالناما دەولەتا ئوسمانى سالا ۱۹۰۱-۱۹۰۲ئ دھۆك قەزايەكا پلە سى بوو، تىن بەك ناحىيە ب ناھى ناحيا مزوورى (ئەترووش) ھەبوو، ۹۹ گوند سەر

دھۆك

ھەزىبە ل قىزى بىزىن ل دووڧ ژندەرەكى ل سالا ۱۹۲۷ ئ مانگىش بووئە ناحىيە^(۱۱۱) ھەرۋەسەن ل دووڧ ژندەرەكى ل سالا ۱۹۳۴ ئ قەزا دھۆكى تىن دو ناحىيە (مەلبەندى دھۆكى و ناحىا مانگىش) ھەبوون^(۱۱۲) ل دووڧ قى ژندەرى بىت د ئاقبەرا ۱۹۳۱-۱۹۳۴ ئ ناحىا مزوورى ئەترىش ژ قەزا دھۆكى ھاتىبە جوداكرن، بەلى د راستىدا ل ۲۴ چرىا ئىكى ۱۹۵۱ ئ ل دووڧ بىرارەكا شاھى (ازادە ملكىيە) ناحىا مزوورى ب سنوورى وئ بى وى سەردەمىڧە ژ قەزا دھۆكى ھاتىبە قەھەتەندىن و داينە دگەل قەزا شىخان، ئەڧ بىرارە د رۇژنامەيا رەسمى (الوقائع العراقية) ھژمار ۳۹۴۱ رۇژا ۱۸ شىبات ۱۹۵۷ ئ بەلاڧكرىيە، ئانكو بىرار ل سالا ۱۹۵۷ ئدا كەتتەبە د وارئ بجهئىنانىدا^(۱۱۳) يا ھىشتا مە پىشتراستدكەت (دليل تلفونات الالوية العراقية) بى سالا ۱۹۵۱ ئيە كو تەلەفونىن ناحىا ئەترىش سەر ب قەزا دھۆكى ھەنە^(۱۱۴).

ب قى رەنگى قەزا دھۆكى مايبە ب دو ناحىان (ناحىا مەلبەندى دھۆكى و ناحىا مانگىش)، بەلى ل سالا ۱۹۵۷ ئ د بەياتەكا ۋەزارەتا ئافخۇبىيا عىراقى دا بىرار ھاتىبە دان مەلبەندى ناحىا دھۆكى يا لىوا مووسلى بىتە قەھەگواستەن بۇ گوندى سىمىلن و ناحىكە ب ئاقى ناحىا سىمىلنى ھاتىبە ئاقكرن، ب قى رەنگى ناحىا مەلبەندى دھۆكى ھاتىبە ھەلۋەشاندىن و دو ناحىىن مانگىش و سىمىلنى جەھى خۇ د ئاف پىكھانا كارگىرىيا قەزا دھۆكى دا گرتىنە^(۱۱۵) ھەتا ب بىرارا كۇمارى (مىرسوم جمھورى) ھژمار ۵۱۶ ل ۲۹ تەباخا ۱۹۶۰ ئ زاويتە بووئە ناحىيە و بىرار د (الوقائع العراقية) ھژمار ۴۱۱ رۇژا ۱۸/۹/۱۹۶۰ ئ دا بەلاڧكرن^(۱۱۶) ب قى رەنگى ناحىىن سەرب دھۆكى ھە بووئە سىن ناحىيە (مانگىش، سىمىل و زاويتە).

سەروپەرى كارگىرىي قەزا دھۆكى ب قى رەنگى مايبە ھەتا ل ۲۷ گولانا ۱۹۶۹ ئ ب مەرسۇمەكا كۇمارى بىرارا ب لىواكرنا (پارىزگەھكرنا) دھۆكى ھاتىبە دان، ل دووڧ وئ بىرارى زى قەزا دھۆكى زى بەك ژ وان چوار قەزاىان (دھۆك، زاخۇ، ئامىدىن و ئاكرى) بووئە بىن پارىزگەھ زى پىكھەت، و ل دووڧ ھەمان

مەرسۇما كۇمارى دقيا ناحىا مزوورى (ئەترۇش) ژ قەزا شىخان ھاتبا قەھەتەندىن و داينە دگەل قەزا دھۆك يا لىوا دھۆكى، بەلى د بىرگا چوارئ يا مەرسۇمىدا ھاتىبە كو قەزا ئاكرى و ناحىا مزوورى يا سەرب قەزا شىخانفە ب رەنگەكى بەروەخت دئ مېننە دئاف سنوورى لىوا مووسلى دا ھەتا ئەگەرىن كارگىرىيىن وى سەردەمى ژ ئاقچىن^(۱۱۷)، بەلى بىارە دەستەلاتى نەقيا ئەو ئەگەر ژ ئاقچىن و سەرب و بەرى ئاكرى و ناحىا مزوورى ما گرتىدائى پارىزگەھا مووسلى ھەتا سەرھەلانا ۱۹۹۱ ئ، بۇ دانا رووئەكى ياسايبى ب قى سەروپەرى ب مەرسۇمەكا كۇمارى ل رۇژا ۸ ئادارا ۱۹۷۱ ئ بىراردان ناحىا مزوورى يا سەرب قەزا دھۆكى ھە (كو ئەو ب خۇ ب كرىار نە سەرب قەزا دھۆكى ھە بوو) ژ قەزا ئاقبىرى بىتە قەھەتەندىن و بەدەنە دگەل قەزا شىخان يا سەرب پارىزگەھا مووسلى ھە (كو ئەو ب خۇ ب كرىار سەرب قەزا شىخانفە بوو)^(۱۱۸).

بۇ دانا ھەمان رووئى رەسمى بۇ گرتىدانا قەزا ئاكرى دگەل پارىزگەھا مووسلى ل ۱۵ ئىسانا ۱۹۸۰ ئ بىرارا ئەنجامدانا راپرسىيەكى ل قەزا ئاكرى دان و ل رۇژا ۲۹/۷/۱۹۷۹ ئ راپرسىيەكا بەرچاڧ و ل پىشئىن بىرار ل سەرب ئەنجامىن وئ ھاتىبە دان ھاتەكرن و ل رۇژا ۱۸ گولانا ۱۹۸۰ ئ ب بىرارەكى قەزا ئاكرى ب رەنگەك ياسايبى دانە دگەل پارىزگەھا مووسل^(۱۱۹).

پىكھانا كارگىرىيا قەزا دھۆكى د سنوورى پارىزگەھىدا ۋەك خۇ ما، ھەتا ل ۲۵ تىرمەھا ۱۹۷۸ ئ ب مەرسۇمەكا كۇمارى بىرارا پىكھىنانا قەزا سىمىلنى ھاتىبە دان^(۱۲۰)، ھوسان ناحىا سىمىلنى ژ سنوورى كارگىرىي قەزا دھۆكى دەرگەت و بوو بەك ژ قەزا بىن پارىزگەھى و قەزا دھۆكى ما ب سنوورى خۇبى كارگىرىي پىكھاتى ژ ناحىا مانگىش و زاويتە و ئەڧ پىكھانە ھەتا نەھا ب قى رەنگى مايبە و ئەگەر گوھۇرىنەك زى تىدا روودا بىت د سنوورى گوندەكى بان كەرتەكىدا بووئە، ل قىزى و ھندى پەيوەندى ب يەكەبىن كارگىرىيىن سنوورى قەزا دھۆكى ھە ھى دقنىت بىتە گۆتن، حكۇمەتا عىراقى ل سالا ۱۹۸۶ ئ ناحىا مانگىش ھەلۋەشاندىن دگەل گوندىن سەرب وئ

فەگىھارتىنى يە د ئاقبەرا دو دەقەرىن چىيىي و گر و بانىيىن ژ ھەقجودا ژ ئالىيى سىرۋىشتى و ئابوورىفە^(۴۴). ھەر ئەف فاكتەرە ژى بوويە باژىر ژ كەقنە وەرە بىيىتە مەيدانەك ھەردو ئابوورىيىن چىا و دەشتى ب ھەقرا گىرندەت و بىيىتە بازارى پىنكگىھارتنا بەرھەمىن چىا دگەل يىن دەشتى ب قى رەنگى باژىر بوويە خالا پىنكگەھىشتنا وان ئابوورىيان و بازارى خەرجكرنا بەرھەمىن وان^(۴۵).

ھىدى پەيوەندى ب جوگرافىيا باژىرى ب خۇفە ھەي، باژىر، دكەقىتە ئاقبەرا دو زنجىرەيىن چىا، چىيىي بىخىرى (چىيىي سىي) ل ژوورى ۷۵۰ مەتران ل سەر ئاستى دەرياي بلندە و چىيىي شىندۇخا زاوا (چىيىي رەش) ۹۰۰ مەتران ل سەر ئاستى دەرياي بلندە ل ژىرى، قى چەندى روخسارەكى لاكىشەيى دايە باژىرى و دو رووبارىن وەزى تىدا دبورن، رووبارى دھۆكى يى ئاقا وي ب رىكا سكرى دھۆكى دەيتەكونترۇلكىر و رووبارى ھىشكەروو، بلندىيا رووبارى ل سەر ئاستى دەرياي ۵۸۵ مەترە^(۴۶)، ھەئىيە بىژىن ھەردو رووبار ل ژىرى رۇئىقايى باژىرى دگەھنەھەف و بەرەف ژىر دچن ھەتا ل ژىرى گوندى (زىنيات) د رزىتە سكرى مووسلى، ئەم دكارىن بىژىن ھەردو رووبار ئىھىشكە رووبارىن بەلى د شىاندایە ب رىكىن ھەقچەرخ و مفا وەرگىرەن ژ ژىدەرىن ئاقى يىن نىزىك بىنەھەتىركىر ب ئاقى و روويەكى جىوانترىدەنە باژىرى، جەئى فەلەكىي باژىرى دكەقىتە ئاقبەرا خىچا درىژ ۴۳ ل رۇزھەلاتى و خىچا ۳۶،۵۲ ل رۇئىقايى، قى جەئى ھىندەك پەسنىن مفا دار دايە باژىرى، ژ وان پەسنىن سەقايى باژىرى يى ئاقىنە (المعتدل) كو بو چەندىن مەرھەمىن ئابوورى و گەشت و گوزارى مفا ژى دەيتەوەرگىر^(۴۷).

جەئى جوگرافىي و فەلەكى و سىرۋىشت و سەقايى باژىرى پىشتەقانىن بو بۇچوونا مە كو بىژىن دەقەرا دھۆك يا ئىھا ژ مىژ وەرە و بەريا ھزاران سالان ئاكنجىگەھەكا مرقۇبايەتىن بوويە، ئەگەر ژىدەرىن دىرۇكى نامازە ب قى چەندى يان دىرۇكا دھۆكى وەك جەئى نەكرىيت و ئاقى دھۆكى ب كىمى د ژىدەراندا ھاتىيت، لى شىوئورىن دھۆكى و دەوروبەرىن دھۆكى

فە دائە دگەل ناحيا زاويىتە، بەلى پىشتى سەرھەلدانن ل ساللا ۱۹۹۱ ئى ئەف بىرارە ھاتە ھەلوەشاندىن و ناحيا مانگىشنى سەرژىنو پىكىئىنەھە^(۴۸) و ھەتا ئىھا ژى بەردەوامە.

ھىدى پەيوەندى ب پىكھاتەيا قەزا دھۆكى قە ھەي ھەروەك ھاتىيەدىياركىر ئىھا قەزا دھۆكى تىن ژ دو ناحىيەيىن زاويىتە و مانگىشنى پىكھەيت، ناحيا زاويىتە ژى ۷۱ گوندىن ئاقا كو ھەردو كۆمەلگەھىن باگىرا و كورىت گاگانا (كۇرا) ژى ب خۇفەدگىر و ۲۱ گوندىن نە ئاقاكرى و كافلە گوندان پىكھەيت، ھىدى ناحيا مانگىشنى يە ژ ۴۵ گوندىن ئاقاكرى و ۸ گوندىن نەئاقاكرى و بەرداي پىكھەيت، ھەروەسان رووبەرى گىشتى سىنوورى قەزايى ۳۹۸،۸۹۵ دۆنەمە، سەنتەرى دھۆكى ۵۰۰۲۱ ھزار دۆنەم و زاويىتە ۱۶۵،۱۲۷ ھزار دۆنەمە و مانگىش ۱۸۲،۷۴۷ ھزار دۆنەمە^(۴۹).

ل دووف نامارا تەخمىنكرىيا رىقەبەرىيا نامارا دھۆكى ل دەسپىكا ساللا ۲۰۱۱ ئى سەرجمى خەلكى قەزا دھۆكى ۳۹۲،۵۷ كەس بوون، ژ وانا ۳۷۵۱۴۳ كەس ل باژىر و باژىركان دژيان و ۱۶۹۱۴ كەس ل گوندان دژيان، سەرجمى خەلكى دھۆكى ژى ۳۵۸۵۲۷ كەسە^(۵۰).

ژىمركو د ئاق بادەكا باژىر و گونداندا ب بەررەھى ل سەر ھەردو ناحىيەيىن زاويىتە و مانگىشنى ھاتىيەنقىسبن، ئەف فەكۆلىنا مە تىن دى سىنوورى مەلبەندى دھۆكى ب خۇفە گرىت.

جوگرافىيا دھۆكى:

سەبارا جەئى جوگرافىي دھۆكى دا ئەز دكارم بىژم، باژىرى دھۆكى سىنوورى ئىھا دكەقىتە د ئاق سىنوورى باژىرئىقايى دھۆكى دا دەرگەھى ئاقبەرا دەشت و چىايە يان ژى پەرەكە دەشت و چىان، رۇزان و گەرميانان ب ھەقرا گىرندەت، لەوما ژى قى جەئى ژ سەردەمىن ھەرە كەقن نايەتەندى و گىرنگىيا خۇ ھەبوويە و ھەردەم ژى خەلكەكى چاقى وان ل قى جەئى سىتراتىژى بوويە، د قى واريدا جوگرافىناسەك دىژىت، ئەف دەقەرە ب قى جەئى خۇفە دەقەرەكا

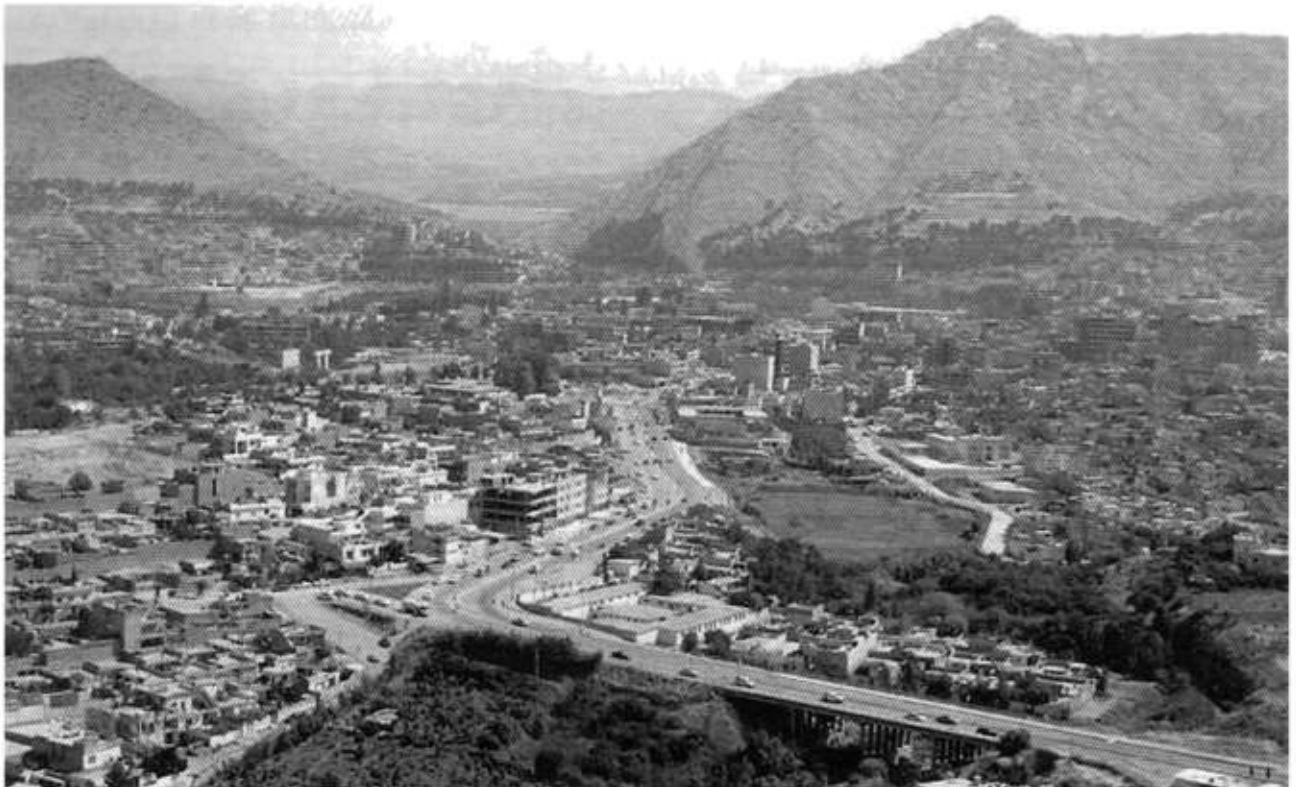
گەھشتىنە وئ باوهرى كو ئەو پەرستگەھ كەڭنترن ژ سەردەمى ئايىنى زەردەشتى و ژ پەرستگەھىن ئاگرى يىن كەڭن ل دەڧەرى و دىت ژى كەڭنترىن وان بن^(۲۹).

- ھەر ل فى جھى ھىدافى شىكەفتا چارستىن كىلىيا شەدا ھەپە يا دكەڧىتە بەرامبەرى كىلىيا فىرەونى دىرۇكا فى جھى زۇر كەڭنارە و پەيڧا شەدا د تىكستىن بزمارىدا ھاتىبە و د سەردەمى سومەرىدا (۲۱۰۰-۲۰۰۰ پ. زى) وانا بلندىن دەت، د تىكستىن ئاشوورىدا (Şad-da) ناڧە ئانكو ئانو خۇجھن گۇپىتكا چىيى و ئەڧ پەيڧە گرنداپە ب سەردەمى دەولەتا مىتانى ڧە و فى ناڧى پەيوەندىيا ب شاھىن مىتانى شوتارنا و توشارتا و پەيوەندىيا ب ناڧى باژىرى مىتانى (....) aluŞu-du-hi ڧە ھەى، ناڧى فى باژىرى د تىكستىن بزمارى يىن شاھى ئاشوورى ئەد/ئادد نىرارىن ئىكى (۱۳۲۵ پ. زادا ھاتىبە^(۳۰)).

چ ئەوئىن ڧان سالىن داوئى ھاتىنەدىتن و رىشەبەرىيا شوىنوارىن دھۆكى ڧەكۆلىن و دووڧچوون ل سەر كرى، چ ئەوئىن بەرى دەھان سالان ھاتىنەدىتن شوىنوارناسىن عىراقى و بىانى ڧەكۆلىن و دووڧچوون ل سەر كرىن وئ راستىن پەسەند دكەن كو بەلى ب ھزاران سالانە دھۆك ئاكنجىگەھا مرۇڧانە، بۇ نىمونه:

- ل ھىدافى دھۆكى شىكەفتا ناڧدارا چارستىن ھەپە دىرۇكنڧىس و شوىنوارناس دەن دىاركرن كو پەرستگەھەكا مىترابى و پاشتر زەردەشتى بووئە و ھەموو نىشانىن د فى شىكەفتىدا دىار دكەن كو ژيانا مرۇڧان ل فى جھى كەڭناتىبەك دىرۇكى ھەپە^(۲۸). پىشتى ڧەكۆلىن رىشەبەرىيا شوىنوارىن دھۆكى ل فى شىكەفتىن كرىن پىنج پەرستگەھىن ئاگرى لى ھاتىنەدىتن كو دژىرنە ناڧەرا سەدسالىن ھەفتىن و چوارى پىشى زابىنى و د بەردەوامىيا ڧەكۆلىننىدا ل وى جھى

دھۆك

دېزىت: (ناقى دھۆكى د ژىدەرئىن بىزماركىدا ب تايىبەت د توومارنىن (حوليات) شاھىن ئاشوورى ئەدەد نىرارىن ئىككى (۱۳۰۵-۱۷۴۱)پ. ز حوكمدارى كرىيە) ب ناقى باژىرى (Su-du-hi) يىن مىتانى ھاتىيە^(۳۴). ھەمان شىونوارناس د فەكۆلىنەكا دىتر دا ئامازە پىكرىيە كو ناقى قى باژىرى ئانكو باژىرى دھۆك يىن كەفن د سەردەمى سومەرى يا دا (KASKA) بوو ب زمانى سومەرى واتا وى رى بە. د ژىدەرئىن سىرانيىدا ئامازە ب وى چەندى ھاتىيەكەرن ئەو جەن جۇگرافىيىن دھۆك دكەفتە تىدا دگۆتىن عەردى ماداي (ارض ماداي) و ناقى دھۆكى نوھەدرا ئانكو جەن جوان يان نوو بوويە^(۳۵).

ژ ھەردو ژىدەرئىن دىرۆكى و شىونوارىدا ديار دىت كو دھۆك ھەرچەندە ب كىمتر زى ئامازە ب ناقى وى ھاتىيە كەرن باژىركەك يان كۆندەك گەلەك كەفن و دىرۆكىيە، لەوما زى زانىنا بىياتى پەيما (دھۆك) زى يا ساناهى نىنە و دى بۇچوونىن جودا جودا ھەبن، لىژىرى دى ئامازە ب ھەموو وان بۇچوونان كەبن و ل داويىن زى دى بۇچوونا خۇ بەرچاقكەين،

- ئەنۋەر مايسى ژ زاردەقى (ھارتمان) ژ كۇقارا (العالمين) قەدگۆھىزىت، ل سەر دەمى ئىمپراتور (تاسىسوس بىزا سىوس) ناقى دھۆكى (جاھۆك) بوويە^(۳۶). ھەمان ژىدەر ژ زاردەقى حىسپن حوزنى موكرىانى قەدگۆھىزىت: كول سەدسالىيا چوارى زايىنى مېرەكى ب ناقى ئاخ شىندو حوكمدارى ل دھۆكى كرىيە، ژ ھەر بەرھەمەكى يان مەتايەكى بازىرگانى دو ھۆك ئانكو دو مست سەرئانە يان خويك ژ كاروانىيان ۋەرگرتىيە، ب قى رەنگى ئەف جەھ ب دھۆك ھاتىيە ئاڧكرن، ھەر مايسى ب خۇ دياردكەت كو ھارتمان د وى باۋەرىندايە كو ئاخ شىندو ل سەدسالىيا دووى زايىنى ل (شىندوخا) دەستەلاتدارى كرىيە^(۳۷). بەلى ئەفە چ ژ بابەتى ناگۆھىرىت چونكو شىندوخا (كو ئەقرۇ ناخەكى دھۆكى يە) وى چاخى كۆندەكى نىزىكى دھۆكى بوويە و دھۆك پتر ژ شىندوخا نىزىكى گەلىن دھۆكى بوويە و جەن ۋەرگرتنا خويكان بوويە.

- كۆندى نەمىرىكى كو دكەفتە ناحىيا فەيدىن ل ژىرى دھۆكى و رۆژھەلاتى روبرارى دىجەلە، ئىكە ژ كەفتىرىن شىونوارنىن چەرخى بەردىنى نوو، پىشتى كو شانەكا زانكۇيا پۆلۈنى ھەلكۆلىن و فەكۆلىن لى كرىن ديار بوويە كو دىرۆكا وى دزقرىتە ھەشت ھزار سالان پىشتى زايىنى د بەردەۋامىيا ھەلكۆلىن و فەكۆلىننىن شىونوارى و دىتتەفا ھەستىكىن گىانەۋەران ل نىزىكى قى جەن دياربوويە كو بەرى پتر ژ چارىكە ملىون سالان ژيان ب بەرقرەمى ل قى جەن ھەبوويە ئانكو ل دەسپىكا چەرخى بەردىنى كەفن^(۳۸).

- ھەرۋەسان بوونا چەندىن كرىن شىونوارى ل دەقەرىن نىزىكى دھۆكى ۋەك كرىن باستكى و كەمۇنە كو د زقرنەفە سەردەمى دەۋلەتا مىتانىيا كوردى و كرىن مالتايى و شىكەفنا ھەلامەن ل شىندوخا ژىرىيى دھۆكى گروۋفەكى دى يىن كەفتاتىيا ژيان و ژيارى بە ل قى جەن^(۳۹). ھەزىيە بىژىن قى ئىنسىكلۇپىدىيىن شەكۆلىننىن تايىبەت ل سەر قان شىونواران كو بەلگەنە ل سەر كەفتاتىيا ژيان و ژيارا مرقابەتىن ل دھۆكى و دەۋرۋەرىن وى ھەمبىزكرىنە، لەوما زى ئەم درىژى ل سەر وان نە ئاخفتىنە.

پەيما دھۆك:

ھندى پەيوەندى ب ناقى دھۆكى و بىياتى ناقى و ئەف ئافە ژ كىفە ھاتىيە دى بىژىن: ب چاف باژىر و دەقەرىن دى يىن دەقەرى ژىدەرئىن دىرۆكى ب تايىبەت يىن عەرەبى و ئىسلامى رەنگىر ئامازە ب ناقى دھۆكى كرىيە، د قى وارىدا ھندى دىرۆكئىس گەھشتىننى د ژىدەرئىن ئىسكىدا پەكەمىن جار ل ساللا ۱۴۷۰- ۱۴۷۱ئ ناقى دھۆكى د پەرتووكا (پارىيەكرىيە)دا ھاتىيە، ئەف پەرتووكە ب زمانى فارسى ژ ئالىن (ابوبكر الظھرانى)قە ھاتىيە ئىسسىن، دەمى ئامازە ب روودانىن ساللا ۱۴۴۱- ۱۴۴۷ئ كرى ئامازە ب ناقى دھۆكى كرىيە^(۴۰).

بەلى شىونوارناس د. ھەسەن ئەحمەد قاسم

پەيغەمبەرلىك ئىكەنلىكىگە ئىشەنمەي (جە-جى) ۋە پەيغەمبەرلىك ئىكەنلىكىگە ئىشەنمەي (مامز-خەزال-ئاسك) ۋە بۇچۇنغا ۋى جاھۇك جەھى مامزانە ۋە بوويە دھۆك ۋە بۇ قى بۇچۇننى دھۆك ئانكو ۋارى مامزان (۲۱).

- ھەرۋەسە بۇچۇننى كەلگەن بەرپەلاڭ ل جەم ھىدەك ز پىرەمىتىن دەقەرى ھەيە دىيىتىت: پەيغەمبەرلىك ز (دەرۋك-دەرۋك) ھاتىيە، ئىرەكو دھۆك دەھمو دەماندا دەرۋك گەلەك دەقەرىن دەوربەرىن خۇ بوويە^(۲۲)، دەرۋك ھىرىشىن دەستەلاتدارىن دەشتى مىنا نەينەۋا بوويە بۇ سەر دەقەرىن چىيىس، دەرۋك ناقبەرا دەشت ۋە زۇزانان بوويە. ئەف بۇچۇننى ئى پىر دگەل ۋى بۇچۇننى دگۇنجىت يا دەھسەن ئەھمەد قاسىم بەرچاقىرى كود زىمانى سۇمەرىدا دگۇتنە دھۆكى (KASKAL) ئانكو ۋى...

ل قىرى پىرسىيارەك دەيتەپىش: ئەرى چ جەھىن دى ب ناقى دھۆك يان ناقەكى نىزىكى (دھۆك) ل كوردستانى ۋە ۋەلاتىن ھەقسوۋ نىن ۋە ئەو ناق ب چ رامان دەپن...؟ ھىدى پەيوەندى ب پىرسىيارنقە ھى ۋە ل دوۋف زانىيارىن مە گۇندەك ل دەقەرا رىكان ب ناقى دەھك ھەيە ھەرۋەسەن گۇندەك دىتەب ھەمان ناق ل دەقەرا بەروارى ئىرى (ناھيا چەمانكى) ھەيە، ھەرۋەسەن ل باكۋورى كوردستانى گۇندەك ب ناقى دەھك ھەيە، دەھمان دەمدا ل دەقەرا بامەرىن گۇندەك ب ناقى دىھن ھەيە، چ زانىيارى ل دور ناقى وان گۇندان دەست مەنەكەتن، لى ئەم دەورنابىنىن ز پەيغەمبەرلىك خويك يان باجا دەھك ھاتىن كود گەلەك سەردەماندا ز خەلگەكى دەھتەستاندىن، دەھمان دەمدا مە گۇندەك ل دەقەرا رىكان ب ناقى بىتە ۋە گۇندەك ل دەقەرا بەروارى زورى ب ناقى بىندوھى ھەيە، كول دوۋف گۇتتا خەلگى وان گۇندان ناقى گۇندى وان زى دەھك ھاتىيە ئانكو ئەۋىن دەھك نە ددا يان خويكا دەھكى ئى نەدگرت^(۲۳)، ب ھەقەركىنا قان ناقان دەورنابىتەدەپتىن ئىزىكىيەك دە ناقبەرا ناقى گۇندىن دەھك ۋە بىندە ۋە بىندوھى ۋە دو ھۆك دەھكى يان دىە دىھىكا دەھكى دا ھەبىت

- ئەنۋەر مايسى ھەرچەندە پىشەنقانىيا بۇ چۇنغا (ھارتىمان) دكەت، بەلى دوور نابىنىت ئەف پەيغەمبەرلىك پەيغەمبەرلىك دى- Dih يان دە- دىە Deh يا كوردى ھاتىت كورامانا گۇند دەت ۋە پاشكىرى (ۋك) ۋى بچۇوكىرىن ھەلگىرىت ئانكو گۇندى بچۇوك^(۲۴).

- زانىي زىماناس توفىق ۋەھىي ئى پىشەنقانىيا قى بۇچۇنغا ئەنۋەر مايسى دكەت، بەلى سەيدىي ئەمىنى ئوسمان ھەرۋەك جەمال بابان ئى قەدگىرىت، قى بۇچۇننى ب راست نىزىت ز بەركول قى دەقەرى پەيغەمبەرلىك (دى) نەھىتەبكارنىن ۋە ل شوونا ۋى دىيىن گۇند، ئەو ئانكو ئەمىنى ئوسمان دەورنابىنىت كور پەيغەمبەرلىك يان دىە ئانكو دىھىن چىلى (كو ۋەك ئالف بۇ گىانەۋەرى مفاى ئى ۋەردگىرىن) نىزىكىرىت بىت بۇ قى مەرەمى^(۲۵).

- دەھسەت مەرى دىيىتىت: ئىرەكو دھۆك دكەفەتە زىرىيا دو لوتكىن (كومىتىن) چىا بىن ھەرىك زوان (سەرھۆك) ئانكو سەر تىز بوويە، ئانكو ناقى ھەردويان دەسەرھۆك بوويە ۋە تىپىن /لو. س. ك/ زى سىكىرىن ھاتىنەراكىن ۋە بوويە دھۆك، ھەرۋەسەن دىيىتىت ل ھىدەك گۇندىن مەسىچىن كىلدانن دەقەرى دىيىتە دھۆكى (آتوك)^(۲۶).

ھىدى پەيوەندى ب قى بۇچۇننى قە ھى نىسكىرى كىلدانى ئەلەھەد اقرام دىيىتىت، پەيغەمبەرلىك (آتوك) پەيغەمبەرلىك رىبىرە رامانا (البھو، الشرفة، العمود، المكان العالى المشرف وادى او السهل) دەت ۋە دەمى دىيىتىنە جەھى دھۆكى ۋى كەقن دىاردىت كور ناقىن دگەل جەھى دھۆكى دگۇنجىت كور دەسپىكا دامەزاندان گۇندى (آتوك) يان دھۆك كور بىست مالەكان نە دىورى ئەو ئى ئەو كىلدان ۋە جۇھى بوويە بىن ئاشوورىيان ب دىلى ئىبان ۋە ل دەقەرى بەلاقەك رىن^(۲۷).

- نىسكىرى جەجى جەھەر دگەل ۋى بۇچۇننى يە كور دھۆك ز پەيغەمبەرلىك (جاھۇك) ھاتىيە ۋە ئەو ئى

و ھەرھەممۇپان پەيوەندى ب (دەھىك) | خويك يان سەرئانە ھەبىت، د ھەمان دەمدا ھەمۇ ئەف گوندىن ئاقىرى دكەقنە دەرى گەلى يان و ئەقە زى پتر ئىزىكى وئ بۇچوونى يا دىبىزىت دەۋك ژ دەۋك ھاتىيە يان ئەوا د. ھەسەن ئەحمەد قاسم بەرچاقىرى كو د زمانىن سومەرىدا د گۈننە دەۋك [KASKAL] ئانكو رى و جوگرافىا دەۋكى زى ديارە دكەقنە دەرى گەلى و سەرى رىكان.

ھندى پەيوەندى ب وەلاتىن جىرائقە ھەى ل باژىرى (بەزدا) وەلاتى ئىرانى ئاخەك ب ئاقى (دەۋك سىلى) دەۋكا ئىرى ھەبە^(۱۴۵). د پەرتووكا (سەفرنامەو خراسان و كرمان) ئامازە ب ئاقى گوندەكى ب ئاقى دەۋك ھاتىيەكىن دكەقنە دەقەرا ھەسەن ئاباد وەك ژندەر ئامازە پى دكەت گوندەكى مەزىن بوويە دوسەد و پىنجى مال و چوار ئاش لى ھەبوون^(۱۴۶). ھەرۋەسان د مېژووا كورە و كوردستان يا مەردوخى دا د ئاق لىستا ئاقىن عەشىرەت و تىرەيىن كورداندا ئاقى عەشىرەتەكى ب ئاقى (دەۋك) ھاتىيە و سەرمېرىيا وان زى وى سەردەمى ب ۳۰۰۰ مال دەسنىشائىكرىيە، تىن ھند زانىارى ل سەر وئ عەشىرەت يان تىرەيى دايىنە كول دەۋرۋبەرىن سابلان (مەھابادى) دژىن^(۱۴۷). د فەرھەنگا (فارسى) دا دەريارەى دەۋك ھاتىيە: دەۋك گوندەكە ژ گوندىن شەنەبە ل شەھەرستانا بۇشەھەر راما نا وئ زى ھەرۋەك د فەرھەنگا دەخودا دا ھاتى: (بىسار شىكندە و آس كىندە)^(۱۴۸) ئانكو ئىشتەكى گەلەك بىشكىت و گەلەك ھوپىرگەر، قى راما نى ئە ژ دوور و ئە ژ ئىزىك پەيوەندى دگەل وان راما ن و بۇچوونان ئىنە يىن مە بۇ ئاقى (دەۋك) ئ بەرچاقىرىن، لى مگرتىيەك ھەبە ئەو زى ئەگەر ژندەرىن پىندقى ھەبە يان د پاشەرۋەكىدا بگەقنە بەردەست و ل رەھ و رىشالىن دىرۋكىيىن پەيقا (دەۋك) بگەرىن بگەھىنە بىناتەك ھەقپىشك د ئاقىرا پەيقا (دەۋك) | مە و (دەۋك) | ئىرانى و (دەھىك) | ئىن دىتردا.

ھندى پەيوەندى ب دىرۋكا دەۋكى و دەۋرۋبەرىن وئ قە ھەى دى بىژىن، دىرۋكا دەقەرا دەۋكى پىشكەكە ژ دىرۋكا دەقەرا بەھدىنان ب ئايبەت و سەرئانسەرى

كوردستانى ب گىشتى، لى ھەر دەقەرەكى زى ئايبەنمەندىن خۇ ھەنە د دىرۋكىدا، زەركو د قى ئىنسىكلۇپىدىيايدا چەندىن قەكۈلىنن زانستى ل مور دىرۋكا پارىژگەھا دەۋكى ھاتىيەبەلاڧكىرن ئەم ل قىرى ب كورتى دى ئامازە ب چەند سەر قەلەمكەكان ژ دىرۋكا دەۋكى د سەردەمىن كەقن و ئىسلامى و نوودا كەين:

- ل دەسپىنكا سىن ھزار سالىيا بەرى زايىنى دەقەرا دەۋكى پىشكەك بوويە ژ وەلاتى سۇپارتو وارگەھى سۇپارىيان.

- د ئاقىرا (۲۳۷-۲۲۲۳) پ. ز كەتتەبە ژىردەستەلاتى دەولەتا ئەكەدى.

- ل داوييا سى ھزار سالىيا پىش زايىنى دەقەرا دەۋكى كەتتەبە ژىردەستەلاتى خۇرىيان^(۱۴۹).

- ھندى پەيوەندى ب دەۋكى دەۋرۋبەرىن وئ قە ھەى، ژندەرىن دىرۋكا كەقن ئامازە ب پەيقا شەدا ھاتىيەكىن، ئەو پەيقا كىليا چىيىن ھىداقى دەۋكى پى ھاتىيەئاقىرن گۈتتەبە: پەيقا شەدا د ئىكسىتىن بسمازى دا (Şu-du-a) د سەردەمى سومەرى (۲۱۰۰-۲۰۰۰) دا ب راما نا بلىندىن دەھىت و د ئىكسىتىن ئاشوورى دا (Şad-da) خۇجھىن گويىتكا چىيى و ئەف ئاقە پەيوەندى ب ئاقىن شاھىن مېتانى قە ھەبە^(۱۵۰).

ھەر د قى واردا پىويستە د قى قۇئاغىدا ئامازە ب باژىرى شۇدوخى (گوندى شىندوخا يى بەر چەند سالان و تاخى شىندوخا يى نھا) بگەين، شۇدوخى ل سەردەمى مېتائىيان (۱۶۰۰-۱۳۵۰) ب ز ئىك ژ باژىرىن ھەرە گىرنكىن قى دەولەتى بوويە ئاقى وئ د ئىكسىتىن شاھى ئاشوورى اد دىرارىن ئىكىن ل ساللا ۱۳۲۵ پ. ز ھاتىيە قى شاھى ھىرشەكا ئەشكەرى بىيە سەر قى باژىرى و ئىخستىيە ژىردەستەلاتى خۇ، ھەرۋەسان شاھى ئاشوورى تجلات بلەسەرى ئىكىن ل ساللا ۱۱۰۰ پ. زى ئامازە ب ئاقى قى باژىرى كىرىيە^(۱۵۱). د بەردەوامىيا قەكۈلىنن شىونارىين رىفەبەرىيا

جەھى ھەنە دزقەرنە سەدسالېئىن خەفتى بۇ چوارى بەرى زايىنى ھەرۋەسەن دو پەرستگەھىن دېتر لى ھەنە ژ وانا پەرستگەھا خوداۋەند ئاناھىتا دبارە ژ ئالىي دېرۇكىفە ئەفە ژ چوار پەرستگەھىن دېتر كەفنتەرە، ھەرۋەسەن چەندىن جەھ و شويىنوارىن دېتر يىن پەيوەندى ب ۋى سەردەمبە ھەى ۋەك دو دوشكىن (سەكويىن) ئاگرى، جەين خەتيرىن ئاگرى، چوار خەلەكىن ژ بەرى كۆلاي يىن پەرستگەھا مەزىن كو تايەت بوون ب ئەنجامدانا دوغايان، دەسنىشانكرنا جەين ھەلكرنا خۇليا پىرۇز، كوچكىن ئاگرى ل پەرستگەھان، ناوسكىن ژ بەرى كۆلاي و چەند شويىنوارىن دېتر لى ھەنە كو پەيوەندى ب ئايىن زەردەشتى فە ھەبە و ھەموو ژى داكوكىن ل سەر ۋى چەندى دكەن كو پەرستگەھا چارستوين دزقەرنەفە سەدسالېيا خەفتى پىنشى زايىنى ھەتا دەروپەرئىن نىشا ئىكى ژ ھزار سالييا ئىكى بەرى زايىنى^{۱۵۴}.

- د نابقەرا سالىن ۳۳۱-۱۴۷ پ. زى و پىشتى ئەسكەندەرئى مەقدونى دەست ب داگرىكرنا ۋەلاتىن رۇژھەلاتى كرى دەقەرا دھۆكى كەنىبە ژىر دەستەلاتى ئەسكەندەرى و دووقرا سەركردىن ۋى و ئەف قۇناغە ب چەرخى (ھلنتسى) دەيتەنياسىن و د نابقەرا سالىن ۳۱۲-۱۴۷ پ. زى دەقەرئى رۇژھەلات ژ وانا كوردستان ب دەقەرا دھۆكى فە بووينە پىشكا (سلوقس) ئىك ژ سەركردى سۇپايى ئەسكەندەرئى و ئەف قۇناغە ب قۇناغا دەولەتا سلوقى دەيتەنافكرن.

- د نابقەرا سالىن ۱۴۷ پ. زى - ۲۲۵ زى دەقەرا دھۆكى كەنىبە ژىر دەستەلاتى دەولەتا فرتى (ئەشكانى) ئەوال سالا ۲۵۰ پ. زى ل خوراسانى ھاتىبەدامەرزاندن، د قى قۇناغىدا كوردستان ل سەرسى ھەرىمىن خودان رەنگەكى خودەموختارى ھاتىبەلىكفەكرن، باكوروى كوردستانى و دەقەرا بەھدىنان سەرب ھەرنما كوردوئىن (Gorduen) فە بوو و دەقەرا دھۆكى ژى پىشكەك بووينە ژ قى ھەرىمى^{۱۵۵}.

شويىنوارىن دھۆكى ل قى جەھى كرىن ھاتىنەكرن و ل رۇژا ۱۱۷/۱۸ آئى ھاتىنەراگەھاندن: چوار كۆرىن شويىنوارى ل شىندوخا ھاتىنەدېتن كو ئىك ژ وان يى سەردەمى مېتانى و سى يىن دېتر يىن سەردەمى زەردەشتى ئە^{۱۵۱}.

- ل دەسپىكا دوھزارسالييا پىنشى زايىنى ئاشوورى ل ۋەلاتى ميزوبوتاميا (ۋەلاتى نابقەرا دو رووباران) پەيدا بووينە و ل دەروپەرئىن ۱۹۰۰ پ. زى دەقەرا دھۆكى بووينە خەلەكا نابقەرا ۋەلاتى ئاشوورىيان و ئاسيا بچووك.

- ژ سەدسالېيا چواردى بەرى زايىنى فە ھىدى ھىدى ئەف دەقەرە كەتتەبە ژىر دەستەلاتى ئاشوورىيان و شاھى ئاشوورى شىلمىنصرى ئىكى (۱۲۷۴-۱۲۴۵ پ. ز) د رىكا چايىن دھۆكى را ھىرش كرىبە سەر ۋەلاتى ئورارتو ل دەقەرا وانى.

- ل دەسپىكا ھزار سالييا بەرى زايىنى ل سەدسالېيا نەھى بەرى زايىنى تاخى مالتايى يىن نھا بووينە سەربازگەھەكا ئاشوورى و پاشتر بووينە بائىركەك و د ژىدەرئىن ئاشوورىدا ب (مالياتى) ھاتىبەنافكرن.

- پىشتى ھەرفىنا دەولەتا ئاشوورى ل سالا ۱۱۲ پ. زى دەقەرا دھۆكى كەتتەبە ژىر دەستەلاتى دەولەتا مېدى يا كوردى، پاشتر ل دەروپەرئىن ۵۴۱ پ. زى كەتتەبە ژىر دەستەلاتى دەولەتا ئەخمەنىيا فارسى^{۱۵۲}.

- ھەرد قى قۇناغىدا و ھىدى پەيوەندى ب دھۆكى دەروپەرئىن ۋى فە ھەى پىويستە ئامازە ب شكەفتا چارستوين و قەكۆلىنئىن شويىنوارىن ل قى شكەفتى ھاتىنەكرن بكەين، د. جەسەن قاسم كو سەرىپەرىشتىيا قەكۆلىنان كرىبە و ناما خۇيا دكتورايى ل سەر (پەرستگەھىن ئاگرى ل جەئى چار ستوين ل بەر رۇناھىيا قەكۆلىنئىن شويىنوارى) نقىسىبە گەھشتىبە ۋى ئەنجامى: چەند پەرستگەھىن ئاگرى چوار ژ وانا د قەكرىنە و ژ بەرى ھاتىنە كۆلان ل قى

ئەف دو دەقەرىن نامازە پىكىرى دەھۆك ب خۇنە يان دەھۆك پىشكەك بوويە ژ فان دو دەقەران. ھەزىيە بىزىن ژ سەردەمى ئاشووربانقە ھەتا سالا (۴۴۱مىش/۱۰۴۹ز)ئى گەلەك جاران نائفى مالتايىن ۋەك (مالياتى) و پاشتر (معلە، معلنابا، مالمطا) د ژندەرىن دىرۆكىدا ھاتىيە، و پىشتى وى سالىن مالتايىن ئەو گىرنگىيا خۇ د ژندەر و رووداناندا نەمايە و ديارە دەھۆكى ژ فىن سالىن بەرەف ژوور ئەف جەھ گىرتىيە^(۱۱۰).

- پىشتى پەيدابوونا دەولەتا ئىسلامى دەقەرا دەھۆكى ژى ۋەك تەبايى دەقەرىن دى يىن كوردستانى كەتتە ژىر دەستەلاتىن دەولەتىن ئىسلامى و ب رىكا دەستەلاتدارىيا مەلبەندى و ھندەك جاران ژى ب رىكا مېرگەھىن سەر ب دەولەتا مەلبەندىقە حوكمدارى ئى ھاتىيە كىرن، ھەتا مېرگەھىن كوردى ھاتىيە دامەرزاندن ژ وانا مېرگەھا (داسنىيا ژىرى) ئەوا ل سالا ۹۱۶ز ئى ھاتىيە دامەرزاندن و دەھۆك مەلبەندى فىن مېرگەھى بوو و نائفىرنا دەھۆكى ب دەھۆكا داسنىيان ژ فىن چەندى ھاتىيە، فىن مېرگەھى ھەتا سالا ۱۲۳۶ئى حوكمدارى كىرىيە، پاشتر ل سەر بەرمايىن وى مېرگەھا شىنخان ھاتىيە دامەرزاندن ئەوا ل داوييا ژى خۇدا كەتتە ژىر دەستەلاتى مېرگەھا بەھدىنان ئەوا ل داوييا سەدسالىيا سىزدى زايىنى ھاتىيە دامەرزاندن و ھەتا سالا ۱۸۴۲ئى دەستەلاتدارى ل سەرانسەرى دەقەرا بەھدىنان (پارىزگەھا دەھۆكى يا نھا) كىرى^(۱۱۱).

ھەزىيە بىزىن د فى سەردەمىدا و بۇ يەكەمىن جار د ژندەرىن دىرۆكىدا ب نايىت ژندەرىن ئىسلامى و ەھرىي نائفى دەھۆكى د پەرتووكا (ديارىە كىرە) يا ئەبويەكر ئەلتەھرانى دا ھاتىيە، ئەف پەرتووكە ل سالا ۱۴۷۰- ۱۴۷۱ئى ب زمانىن فارسى ھاتىيە نىفىسبىن، دەمى دەريارە روودانىن سالا ۱۴۴۶- ۱۴۴۷ئى دىيىقىت نامازە ب نائفى دەھۆكى دكەت و دنىسىت، ... بموصل كەنە نزول فرمود و رستم مراد و على خوجە حاجى را بدو هزار كس بدھۆك و مليطە روانە

- ل سالا ۱۱۵ پ، ژ ئىمىراتورى رۇمانى (تراجان) د رىكا سورىن را ھىرشكىرە سەر ھندەك ۋەلاتىن رۇزھەلاتىن نائفىن نھا و پىشتى حوكمەنا ئەرمەنان ژناقىرى بەرەف كەنداقىن فارسى چوويە و دەست ب سەر ۋەلاتىن نائفىرا دورووباران و ئادىباين و (خىزىراترا) و بابل دا گىرتىيە، ھەروەك محەمەد نەمىن زەكى دىبىزىت، ژ كەقندا دەقەرىن زاخۇ، دەھۆك و ئاكىرى ل رۇزھەلاتىن دجلە ب ئادىباين دەھاتنە نائفىرنا.

- د نائفىرا ۲۲۶- ۲۳۷ز دەقەرا دەھۆكى كەتتە ژىر دەستەلاتى دەولەتا ساسانى^(۱۱۲).
- د فىن قۇناغىدا ئانكو نايىت دەسپىكا سەدسالىيا سىن زايىنى نايىنى مەسپىحى ل دەقەرىن پەيدابوويە و د ھەمان دەمدا شەرەنىخا نائفىرا دەستەلاتدارىن ساسانىن ب نايىن زەردەشتى و قەشە و پەرىستقانىن مەسپىحى پەيدابوويە و روودانا چەوساندنا چل سالى (الاضطهاد المسيحى- ۳۳۹- ۳۷۹ ز)يا نائفىرنا و كوشىنا قەشە (ماراىپ الاھا) بى نوھەدى ب بەرباران كىرنى ل جەھى نائفىرنا دەستىر نائفىرنا كول وى جەھى دىرەك ب نائفى دىرا (ماراىث الاھا) ھاتىيە نائفىرنا و ھەتا نھا ژى ئەو دىرە نائفى و ل دەقەرى ب دىرا بەرانى دەھىتە ناسكىرن^(۱۱۳).

- بەلى د ھەردو قۇناغىن داويىدا ئانكو د نائفىرا ۱۴۷ پ، ز- ۱۱۷ زى دا ئەف دەقەرە جەھى شەرەنىخا نائفىرا دەولەتىن دەقەرى و دەولەتا رۇمانى بوويە، ھەتا ل سالا ۱۶۱ز ئى بەراھىن سۇپايى دەولەتا ئىسلامى گەھىشتىنە كوردستانى و دەقەرا دەھۆكى ژى بوويە پىشكەك ژ ۋەلاتىن سەر ب دەولەتا ئىسلامى قە^(۱۱۴)، ھەروەك ژ دىرۆكنىس (البلازى) دەھىتە قەگۇھاسىن پىشتى كو سەركىردى لەشكەرى ئىسلامى (عتىە بن فرقد) ل سالا (۲۰مىش/ ۱۶۱ز)ئى ھىرشنا خۇ بەرەف ژوورى و رۇزھەلاتىن ژوورى مووسلى دايە رى و دەست ب سەر دەقەرىن كوردان دا گىرتىيە ژ وانا (المعلە) مالتايىن و داسىر (داسن) و ...^(۱۱۵) گومان تىدا نىنە

ئىنچە بەرەقدار و لەشكەرى مىرگەھا بەھدىنان يى لاواز و كىمھۇمار و چەك ب سەرکردايەتيا دوا مىرى نامىدىن مىر ئىسماعىل پاشايىن دووى، د ئەنجامدا لەشكەرى بەھدىنان شكەست و بەرف زوور زقرىفە ھەتا پابتهختى مىرگەھى نامىدىن ھاتىيە دوورپىچدان و شىيانىن بەرخودانى ل جەم لەشكەرى بەھدىنان ئەماي و ئىسماعىل پاشاي خۇ رادەستى ئوسمانىيان كرى و دەستەسەركرى ئەو ھنارتنە بەغدا و ب قى روودانى زى مىرگەھا بەھدىنان ب داويھات و دھۆك زى ۋەك ھەر باژىرك و گوندەكى بەھدىنان راستەخۇ دگەل سىنچەقا مووسل يا ويلايەتا مووسلى ھاتنەگردان^(۱۴۰).

د نافيەرا سالىن ۱۸۴۲ - ۱۹۶۹ئ دھۆك ۋەك گوند، ناحىيە و پاشتر قەزا سەر ب سىنچەقا (مووسل) ويلايەتا (مووسل) ئوسمانى و ل سەردەمى حكۇمەتا عىراقىن يا ل سالا ۱۹۲۱ئ ھاتىيەراگەھاندن سەر ب لىوا مووسلى بوويە، ل سالا ۱۸۵۰ئ بوويە ناحىيە و ل سالا ۱۸۷۳ئ بوويە قەزا^(۱۴۱)، ل دووف دوا زانبارىن دەست مەكتەين ل سالا ۱۸۵۵ئ قەزايەكا سەر ب ويلايەتا وانى بوويە و ز سالا ۱۸۶۱ئقە ۋەك قەزايەك كەتتايە سەر ويلايەتا مووسلى^(۱۴۲)، و ل سالا ۱۹۶۹ئ بوويە پارىزگەھ چىرۇكا ب پارىزگەھكرنا دھۆكى دىرۇكەك تاپبەتە و ل جەھەكى دى يىن قى ئىنسكلۇپىدىيائى ب بەرفرەھى دى ل سەر ئاخقىن^(۱۴۳).

سەرزىمىر و پىنكھاتا خەلكى دھۆكى

دبارە بۇ زانىنا رەوشا ژبار و ژيانا خەلكى ھەر باژىر بان گوندەكى و پىنكھاتا وان دى مرۇف پىندقى ژندەر و نامار و داتايان بيت ھندى پەيوەندى ب باژىرى دھۆكى يىن كەفن و يىن ھەتا بەرى چەند سالىھكانفە ھەي ئەف پىندقىتايە ل بەردەست نىن، لەوما زى ھەر فەكۆلىنەكا د قى واريدا بىتەكرن چ گومان تىندا نىنە كو دى يا ب كىماسى و نە تەمام بيت، بەلن ب ھەر حالەكى بيت و ھندى ل بەردەست ئەم دى نامازە ب قى بابەتى كەين.

ساخت... ئانكو (پشتى كو ئوزون ھەسن ل مووسلا كەفن ھاتىيەخوار بەرى روستەم مرادى و ەلى خوجە حاجى دگەل دو ھزار كەسان بەرف دھۆكى و مالتايىن ھنارتن)^(۱۴۴).

ھەرۋەك ئەنۋەر ماىي د بىژىت، ئەز گەھشتىمە ۋى ئەنجامى كو يەكەمىن مىرى بەھدىنان يى دەست ب سەر دھۆكى دا كرتى مىر ھەسەن كورى مىر سەيفەدىنى بوو ئەو زى ل سالا ۸۹۱مىش/۱۴۸۶ز ئ^(۱۴۵). دبارە ماىي زى ئەف زانبارايە ژ شەرەفناما مىر شەرەفخاننى بەدلىسى ۋەرگرتىيە كو تىدا دىژىت، پشتى كو مىر ھەسەن ژ جەم شاھ ئىسماعىلى سەفەۋى زقرىفەقە، كەلا دھۆكى ژ دەست ەشىرەتا داسنى ئىنادەر و دا دگەل شاھنشىنا خۇ^(۱۴۶).

ز قى چەندى دبارەبىت نافتى (دھۆك) ئ ب گۇتتا نھاقە ز نىفا سەدسالىيا جەفتى مشەختى/ پاردى زاپىنى د ژندەراندە بەرەلاقبوويە و ۋەك ز ۋى دەقى دبارەبىت ۋەك باژىركەك ھاتىيەنىاسىن بان سەردەمى دگەلدا ھاتىيەكرن، دبارە پشتى قى دىرۇكى ھىدى ھىدى نافتى (دھۆك) ئ ب سەر نافتى (مالتا) بىندا زالبوويە و جەن ۋى كرتىيە و ب دەسپىنكا سەدسالىيا دەھن مشەختى/ شارزدى زاپىنى نافتى دھۆكى جەن نافتى مالتايىن د ژندەراندە كرتىيە، ھەرۋەكى شەرەفخاننى بەدلىسى دەمى تىن نافتى كەلا دھۆكى بىن مالتايىن ئىناى كو ل ژىر دەستەلاتى ەشىرەتا داسنى بوو و ب دھۆكا داسنىيان دەتەنىاسىن.

پشتى قى سالى باژىركى دھۆكى راستەوخۇ كەتتايە ژندەستەلاتى مىرىن بەھدىنان و ز ۋى سالى فە بىركارەك بان مىرزادەبەكى بەھدىنان مىراتى ل دھۆكى و دەوربەرىن ۋى كرىيە و ئەف سەروبەرە بەردەوام بوويە ھەتا شەرى نافتارى ئىتتىن ل سالا ۱۸۴۲ئ كو د قى سالىدا لەشكەرى ئوسمانى ب نيازۇ ب داويىنانا مىرگەھا بەھدىنان ھىرش ئىنا سەر مىرگەھى، لەشكەرى ھەردو ئالىيان ل نىزىكى گوندى ئىتوتى (تاخى ئىتتىن يىن نھا) كەتتە د شەرەكى بى بەرامبەردا لەشكەرى ئوسمانىن ب ھىز و پر لەشكەر و چەك ب سەرکردايەتيا مەھمەد پاشا

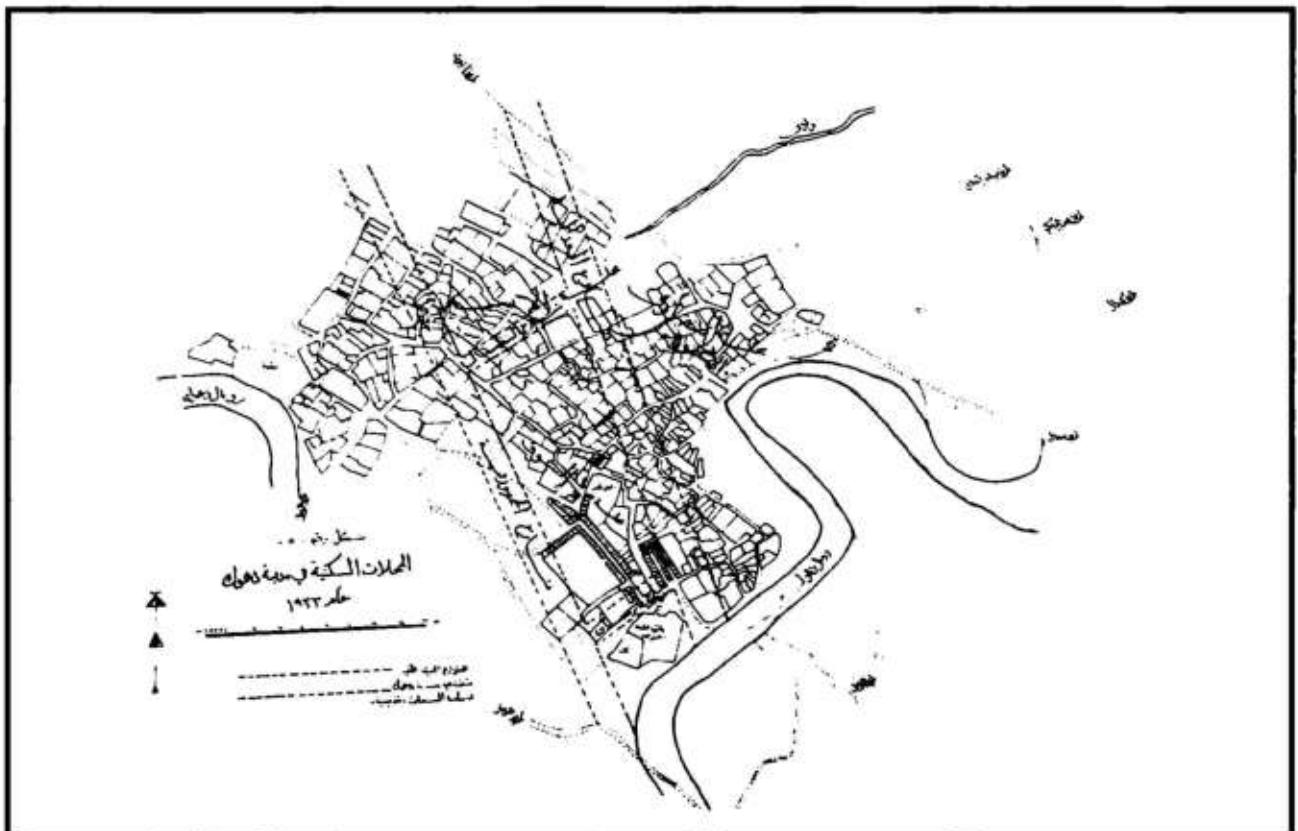
نوزدى ئاماژە ب رھوشا باژىر و قەزايىن دھەرى كرىت، سالناما ۱۳۱۰مىش/۱۸۹۲-۱۸۹۳ز دەريارە دھۆكى دېئىت، سەرژمىرا قەزايىن ۱۱۱۸خانە (ئانكو خىزانە ل دووف گۆتتا وەرگىرى) ژ وانا ۴۵۷۰ مۇسلمان و ۱۵۵۸ مەسىحى ۴۲۵ جوهى و ۷۵ ئىزدى نە. بەلى د سالناما ۱۳۱۲ىدا دھۆك ب ۳۹۲۹خانە دايمە دياركرن و سەرژمىرا وئ زى ۴۹۲۱ مۇسلمان، ۱۷۴۷ كاسولىكى و ۴۹۲ جوهى بەرچاڭكرىبە^(۷۰).

بەلى د سالناما پىنجى يا ويلايەتا مووسلى دا ئەوا ل سالا ۱۳۳۰مىش/۱۹۱۱-۱۹۱۲ز ئانكو نىزىكى بىست سالەكان پىشتى سالناما دووئ ھاتىبە بەلاڭكرن سەرژمىرا قەزا دھۆكى ب فى رەنگى ھاتىبە: ۵۲۶۳ نىر، ژ وانا ۴۵۹۲ مۇسلمان و ۴۳۳ كلدانىن كاسولىك و ۲۳۸ جوهى زىدەبارى ۱۲۰ ژ كلدانىن كاسولىك. ب فى رەنگى سىن ھژمار د سىن سالاندا ژ سەرژمىرا قەزا دھۆكى ل بەر دەستن:

كەڭتىرىن ژىدەرى ل بەر دەستى مە كو ئاماژە ب دھۆكى كرىت گەشتا گەروكى فرەنسى ھىرى بندىە (Henry Binder) يە ناڧىرى ل سالا ۱۸۸۵ئى سەرا دەقەرا بەھىدىنان دايمە. شەفا ۷/۶ چرىا ئىكى وئ سالى ل خانە دھۆكى بۇراندىيە، دەريارە دھۆكى دېئىت، دھۆك گوندەكى نىزىكى ۶۰ مالانە، گرنگىيا وئ يا ناڧىنە^(۱۹). ئەگەر ھەر مالەك ۵-۷ كەسان بىت، ئەف سەرژمىرا دھۆكى د وئ سالىدا ۳۰۰-۴۵۰ كەسان يان ژ ۵۰۰ كەسان نەبۇرىيە.

ھىدىكە سالنامىن ويلايەتا مووسلا ئوسمانى نە، كو كەڭتىرىن ژىدەرىن سەر پىنكھات و سەرۇبەرى كارگىرى جفاكىن قەزايىن دھەرى و د ناڧەرا سالىن ۱۸۹۰/۱۸۹۱-۱۹۱۲/۱۹۱۱ پىنج ھژمار زى دەرکەتىنە ھەرچەندە ژ كىماسىيان د ڧالا نىنە و ھوورىنى تىدانە ھاتىبە كرىن و ل سەر بىياتى تەخمىنى ئامارىن خۇ بەرچاڭكرىنە لى تاكە ژىدەرىن ل داوبىيا سەدسالىيا

بەكەمىن نەخشەين بىياتىن دھۆكى سالا ۱۹۲۳

سالا ۱۸۹۲-۱۸۹۳ ئى ۶۶۱۴

سالا ۱۸۹۴-۱۸۹۵ ئى ۷۱۶۲

سالا ۱۹۱۱-۱۹۱۲ ئى ۵۲۶۳

ھەژىيە ل قىزى بىژىن: ھوورىيىنى د قان ھژماراندا ئىنە يىن د سالنامەياندا ھاتىنەبەلاڧكىرن و ئەف ھژمارە نە ب نامارەكى ھاتىنەدىاركىن بەلكى ب تەخمىنىن ئانكو بەرئاقىل ھاتىنەدىاركىن. د ھەمان دەمدا ئەف ھژمارە تىن يىن نىرانە (زەلامانە) و ژ مېيان (ژنان) ناگىرن. دھەمان دەمدا قان سەرژمىران ژ غەشىرەتېن كۆچەر نەگىرىيە. يا گىرنگىر و پەيوەندى ب مزارا مەقە ھەي سەرژمىرىيا باژىركى دھۆكى يە ئەف سەرژمىرە يىن سالناما يىن قەزا دھۆكى نە. ھوسان ئەم نكارىن ب رىكا قان ناماران نىشتەكى جەن باوهرىن ژ سەرژمىرا باژىرى دھۆكى ب خۇ بزانىن.

تىن ژىندەرى نامازە ب سەرژمىرىيا دھۆكى كرى و بۇ يەكەمىن جار وەك فەكولىنەك د قى ئىنسكلۆپىدىياندا ھاتىيە خوار بەرنووكا (توركيىا ناسىيىي، جوگرافىيى كارگىرى) كو د ئاقبەرا ۱۸۹۰- ۱۸۹۵ ئىدا ب زمانى فرەنسى ھاتىيەچاپكىن. د قى ژىندەرىدا ھژمارا ئاكنجىيىن باژىرى دھۆكى ب ۱۷۵۰ كەس دەسنىشانكىرىيە. ژ وانا ۷۵۰ مۇسلمان. ۵۰۰ مەسىحى و ۵۰۰ جۇھى نە^(۷۱)

ب قى رەنگى ھەتا ب داويھاننا شەرى جىھانىن يەكەم ژىلى قى نامارى چ نامارەك ل بەردەست نىنە راستىيا ھژمارا خەلكى باژىركى دھۆكى ب مە بدەتەنىاسىن و ئەف سەرۆبەرە ھەتا دامەززاندىنا حكۆمەتا شاھىنى (مەلكى) يا عىراقى ل تەباخا ۱۹۲۱ ئى بەردەوام بوو.

د يەكەمىن فەكۆلىنا زانستى يا دوور خەلكى باژىرى دھۆكى ھاتىيەكىن دا ھاتىيە، ئەم نەشايىن تىرا خۇ زانىبارىيان ل سەر خەلكى دھۆكى پەيدابكەين ژبەركو سەرژمىرىين جەن باوهرىن ل عىراقى ژ سالا ۱۹۴۷ ئىقە دەسپىكىرىنە^(۷۲). پىشتى بووچچوون و فەكۆلىنان فەكۆلەر نەشايە تىشتەكى تايىبەت ب ھژمارا خەلكى دھۆكى دەستخۇقە بىنىت، لەوما ژى

پەنابىرە بەر نەخشەيىن باژىرى دھۆكى يىن ل سالا ۱۹۲۳ ئى ژ ئالىي فەرمانگەھا ئەندازىارىيا مووسلى فە ھاتىيە چىكىرن و ل سەر وى نەخشەي ھژمارا خانىيىن دھۆكى ھژمارىنە كو بووينە ۴۰۰ خانى. ب بەرچاقوەرگىرنا تىكرابىيى (ئافنجىيى) ھژمارا ھەر خىزانەكى ل عىراقى كو شەش كەس بوون و ھندەك خانىيان پتر ژ خىزانەكى تىدا بوونە ھژمارا خەلكى دھۆكى د سالىن بىستاندا ۲۴۰۰- ۳۰۰۰ كەسان بوويە. ھەمان فەكۆلەر ل دووق زانىبارىين ھەتا ناستەكى وەك يىن پىشتىر دىژىت دھۆك د سالىن سىھاندا ژ چوار تاخان پىكەھات و ۴۲۰ خىزان بوون و ل دووق ھەمان تىكرابىيى ھژمارا خىزانان ل عىراقى ھژمارا خەلكى باژىرى نىزىكى ھەمان ھژمارى يە ئانكو ئاقبەرا ۲۴۰۰- ۳۰۰۰ كەسان ل سالىن بىستان^(۷۳). ھەژىيە ل قىزى بىژىن فەكۆلەرەكى دى داكوكى ل سەر وى چەندى كرىيە كو ل سالا ۱۹۲۳ ئى ھژمارا خەلكى دھۆكى ۲۷۰۰ كەس بوون^(۷۴).

ل سالا ۱۹۴۷ ئى يەكەمىن سەرژمىرىيا فەرمى ل عىراقى ھاتىيەكىن. ل سالىن ۱۹۵۷، ۱۹۶۵ و ۱۹۷۷ ئى سى سەرژمىرىين دىتر ل عىراقى ھاتىنەنەجامدان. د ئاقبەرا قان چوار سەرژمىرىياندا گۆھرىنن بەرچاق كەنىنە ھژمارا تاخ و خەلكى دھۆكى ئەو ژى ب قى رەنگى:

سال	ھژمارا تاخان	ھژمارا خەلكى
۱۹۴۷	۴ تاخ	۵۶۲۱
۱۹۵۷	۷ تاخ	۷۶۸۰
۱۹۶۵		۸۶۰۳ ^(۷۵)
۱۹۷۷	۱۵ تاخ	۳۶۵۱۲

ب ھەلسەنگاندەنەكا قان چوار قۇناغان ئەم دكارىن بىژىن مەزىبوونا دھۆكى و زىدەبوونا ھژمارا خەلكى وى د قۇناغىن بەراھىندا ئانكو د ئاقبەرا سەرژمىرا ۱۹۴۷- ۱۹۵۷ ئىدا مەزىبوون و زىدەبوونەك نىمچە ئاسايى بوويە. د ئاقبەرا قان دو سەرژمىرىياندا

تەننى ۲۰۵۹ كەس ژ ھۇمارا خەلكى دھۆكى زىندەبوۋىنە، لى ل دوۋف تىكرابىيى زىندەبوۋىنا خورستىيا خەلكى ل عىراقى د ناقبەرا ھەردو سەرزىمىرىن ۱۹۵۷-۱۹۶۵ ىندا كو ۲.۳% د قىيا ھۇمارا خەلكى دھۆكى بيا ۱۸۹۷ كەس ئانكو تەننى ۷۸۳ كەس زىندەترىن ژ زىندەبوۋىنا سىرۇشتى ئەقە ژى ئەو كەسنى يىن ب رىكا كۆچكىرىنى ھاتىنە دھۆكى كو پىرىيا وان ژ ناھىيىن نىزىك و سەرب دھۆكى قە ۋەك ناھىيا سىمىلىنى و دۆسكى ھاتىنە دھۆكى^(۷۱).

لى بەروفاژى دگەل قى چەندى د ناقبەرا سەرزىمىرىن ۱۹۵۷-۱۹۶۵ ىندا كو ل دوۋف تىكرابىيى سىرۇشتى زىندەبوۋىنى خەلكى عىراقى د ناقبەرا قان دو سەرزىمىرىندا كو ۳.۱% د قىيا ھۇمارا خەلكى دھۆكى ل سالا ۱۹۶۵ ى گەھشتبا ۹۸۰۴ كەسان، بەلى ل دوۋف تەخمىنەن فەرمانگەھا سەرزىمىرىيا مەلبەندى يا عىراقى د سالا ۱۹۶۵ ىندا ھۇمارا خەلكى دھۆكى گەھشتىيە ۸۱۰۳ كەسان ئانكو ۱۲۰۱ كەسان ل

كىمىيى دايە ل دوۋف تىكرابىيى سىرۇشتى زىندەبوۋىنى، زىندە ئەگەرى قى كىمىبوۋىنى د زىرىنتەقە بۇ روۋدانىن وئ قۇناغى ل كوردستانى كو كۇچا بەروفاژى ژ باژىرى بۇ دەرغە باژىرى ئانكو گوندان روۋدايە^(۷۲) لى ئەز دىيۇم ھەركەسەكى ئاگادارى روۋدانىن دەرغەرى د قى قۇناغىندا بىت ب تايبەت دەسپىكا شۇرشا كوردستانى ل ئىلوۋنا ۱۹۶۱ ى باۋەرىنى ب قى ئەگەرى نائىيىت و ئەز باۋەرم بەروفاژى قى چەندى كۆچكىرىن ژ گوندان بەرەف ناڧ باژىرى دھۆكى پىر لى ھاتىيە و نە ھىند بەلكى خەلكەكى كۇچەرىيا دەشت و زۇزانان ژى دكىرى ل باژىرى ئاكنجى بوۋىنە، لى تەخمىنا فەرمانگەھا سەرزىمىرىيا گىشتى ژ بەرچ ئەگەرەكى بىت يا راست نىنە و ئەز باۋەرم ھۇمارا خەلكى دھۆكى د وئ سالىندا ل زىندەھىيا سىرۇشتى بۇراندىيە نە ل كىمىيى دايە.

د ناقبەرا سەرزىمىرىيا ۱۹۶۵-۱۹۷۷ ىندا چەندىن گورانكارى ب سەرب سەروبەرى دھۆكى يىن جفاكى

ۋىنەبەكى كەفن ناخى كەندالى ل دھۆكى

پارىزگەھىن دىتر ۋەك مووسىل كەركووك، دىالى و كوت ھاتنە دھۆكى و لى ئاكنجىبوون و ھەتا نھا زى لى مانە، ب قى رەنگى نو رەنگىن كۆچبەرىن بەرەف ئاق باژىرى دھۆكى ھاتن، كۆچبەرىبەك ز دھۆكىن پارىزگەھى بۇ ئاق سەنتەرى دھۆكى كو فەكۆلەرەكى رىزا وان ب ۸۳،۵٪ دەسنىشانكرىبە كۆچبەرىبەك ز دھۆكى پارىزگەھى بۇ ئاق سەنتەرى دھۆكى كو رىزا وان زى ب ۱۱،۵٪ دەسنىشانكرىبە، ز قى رىزا ز دھۆكى پارىزگەھى ھاتىن ۸۲،۱٪ ز پارىزگەھا نەينەوا (مووسىل) و رىزا مابى ز پارىزگەھىن دىتر ھاتىن^(۷۸).

سەرەراي كاودانېن سەخت و دژوارىن ل نىفا دووى ز سالىن ھەشتىيان ب سەر باژىرى دھۆكى ھاتىن لى ژىرەكو نىراتىيا ئاكنجىبوونا خەلكى پارىزگەھى ل ئاق مەلبەندى پارىزگەھى ئانكو دھۆكى بوو لەوما دى بىنىن بەردەوام دھۆك د مەزىبوونى و خەلكى وى د زىدەبوونىدا بوون، ل دووف ئامارا ل سالا ۱۹۸۷ئى ھاتىبەكرن ھژمارا خەلكى باژىرى گەھشتىبە ۱۲۳۲۹۹كەسان^(۷۹). ب روودانا سەرەلدانا بەھارا ۱۹۹۱ئى و بەرەقەرارىبوونا رەنگەتەناھىبەكى و نىقتازادىبەكى ل سەرەنسىرى پارىزگەھى و زقىرنەفا ب ھزاران كەسان ز مەشتىن ل دھۆكى ۋەلاتى و ھاتىنپىشا چەندىن ھۆكارىن دى بۇ مەزىبوونا باژىرى ب رەنگەكى بەرچاڧ ھژمارا خەلكى باژىرى ل زىدەھىن دا، ھەرچەندە ئامارىن زانستى د قى وارىدا نىن و چ سەرژمىرى نەھاتىنەكرن لى ل دووف ئامارى پەرەردەھى ل سالا ۱۹۹۱ئى ھژمارا خەلكى دھۆكى و گوندىن كەتىنە د ئاق سنوورى سەنتەرى باژىرى دھۆكى دا ۱۱۹۲۲۱ كەس بوو، ئەف ھژمارە ل دووف ھەمان ئامارى ل سالا ۲۰۰۰ئى بوويە ۱۹۹۰۴۷ كەس، ل دووف ئامارا دەسنىشانكرن و بەھژماركرن (حصر و ترقىم) سالا ۲۰۰۴ئى ھژمارا خەلكى باژىرى بوويە ۲۳۵۴۱۲كەس و ل دووف ھەمان ئامارى ئەف ھژمارە ل سالا ۲۰۰۹ئى بوويە ۲۹۵۷۳۸كەس و ل دووف ئامارا دەسنىشانكرن و بەھژماركرن و نووكرن (تحدىث) ئەف ھژمارە ل سالا ۲۰۱۰ئى بوويە ۲۹۵۷۳۸كەس^(۸۰).

سىياسى ئىدارى ئابوورىدا ھاتىنە، د ئەنجامى ئان گورانكارىياندا رووبەرى باژىرى دھۆكى ل مەزىنە دا ھژمارا تاخىن وى زىدەبوونە و ھژمارا خەلكى وى زى ب رەنگەكى بەرچاڧ زىدەبوويە و گەھشتىبە ۳۱۵۱۲كەسان د ۱۵ تاخاند^(۷۸)، گومان ئىدا نىنە گۇھرىنا سەرۋەرى دھۆكى ئى كارگىرى ز قەزائى بۇ سەنتەرى پارىزگەھى ل سالا ۱۹۶۹ئى و گورانكارىن دووقدا ھاتىن و بەرەقەرارىبوونا ئاشتىن ل دھۆكى د ئاقبەرا ۱۹۷۰-۱۹۷۴ئى ز ئەنجامى پىنكھاتنا ۱۱ ئادارا ۱۹۷۰ئى و دابەشكرنا عەردى ل سەر خىزانىن شەھىدان و پىنشمەرگەھى و فەرمانبەران و ئافكارنا وى عەردى د قى قۇناغىدا و روودانېن پىشتى دەسپىنكرنەفا شەرى ل كورىستانى ل ئادارا ۱۹۷۴ئى ۋەك بەردان و قالاكرنا ب زۇرىيا گوندان و چەندىن فاكتەرىن دىتر ئەگەرى قى زىدەبوونى بوون د ھژمارا خەلكى دھۆكى دا، ل سالا ۱۹۸۳ئى ل دووف تەخمىنە فەكۆلەرەكى تايبەتمەند كرى ھژمارا خەلكى دھۆكى ل داوييا سالا ۱۹۸۳ئى گەھشتىبە ۸۰۳۴۷ كەسان، ئانكو د ئاقبەرا شەش سالاندا خەلكى باژىرى ب رىزا ۲۲،۰٪ ل زىدەھىن دابە^(۷۹)، گومان ئىدا نىنە ھەمان ئەگەرىن مە بۇ زىدەبوونا ئاقبەرا ۱۹۶۵-۱۹۷۷ئى ز قى قۇناغى زى دگرن، زىدەبارى وان زى قالاكرنا گوندان و فەگوھاسىنا خەلكى وان بۇ كۆمەلگەھان كو پىشكەك ز وى خەلكى ھاتنە سەنتەرى دھۆكى ئەگەرى ھەرەسەرەكىن زىدەبوونا خەلكى باژىرى بوون، د ھەمان دەمدا ھژمارەك زىدە ز خەلكى پارىزگەھا دھۆكى كو ل پارىزگەھ و باژىر و دھۆكىن دى بىن عىراقى نىشتەجىبوون پىشتى مەزىبوونا دھۆكى و دامەزاندنا ھەموو رەنگە سازى و فەرمانگەھىن شارستانى ل دھۆكى ئەو زى زقىرنەفا بۇ سەنتەرى دھۆكى، د ھەمان دەمدا ب برىارا دەستەلاتى د وى سەرەمىدا نەدبوو كوردىن پارىزگەھىن دھۆكى سنوورى ئەوا دگۇننى دھۆكى ئوتونومى ل وان پارىزگەھان بىنەدامەزاندن و دەستەلاتى ل سەر وان سەپاند ل پارىزگەھىن سەر ب دھۆكى ئوتونومى بىنەدامەزاندن لەوما دى بىنىن ھژمارەك ز كوردىن

يا قەرەل قىزى و ل دووڧ ھەمان ئىندەر بىزىن،
 تىنكارىيىن زىدەبوونا سىرۇشتى د ئاقبەرا سالىن ۱۹۸۷-
 ۱۹۹۱ ئى ۴.۱٪ و د ئاقبەرا ۱۹۹۱-۲۰۰۰ ئى ۴.۴٪ و د
 ئاقبەرا ۲۰۰۰-۲۰۰۴ ئى ۴.۱٪ و د ئاقبەرا ۲۰۰۴-۲۰۰۹ ئى
 قى رىزەيىن ل كىمىيىن داىە و بوويە ۳.۸٪ و د ئاقبەرا
 ۲۰۰۹-۲۰۱۰ ئىدا جارەكا دى ل زىدەھىيىن داىە و بوويە
 ۵.۵٪^(۸۷).

ئەنجامئەدانا چ ئامارتىن رەسمى بوويىنە ئەگەر
 ھەردەم ئامارتىن ب سەرۋىرە و جەن باۋەرىن يىن
 دەھۆكى ل بەر دەست نەبن، ئەوما زى ئەم ۋەك
 ستاقى ئىنسكلوپېدىيا پارىزگەھى نكارىن ئامارتىن
 راست و دوستىن باۋەرىنكىرى و ئۇ ئەنجامى ئامارەكا
 سەرانسەرى و گىشتى ھاتىنەدىاركىن بەرچاقبەكىن و
 ئەو ھىمارىن بەرى نھا مە ئامازەپىنكىرىن ئۇ سالا ۱۹۵۷ ئى
 بەرەف ئورۇن ئامارتىن تەخمىنكىرىنە و ب بەرچاقبەگىرتنا
 تىنكارىيىن زىدەبوونا سىرۇشتى ھاتىنەتەخمىنكىرىن و
 دىت ھىدەك فاكىتەر و كاۋدانىن دى زى باندىۋرا خۇ
 ل سەر ھەبوويە، ھەر ب قى رەنگى ل دووڧ ئامارا
 تەخمىنكىرىيا رىقەبەرىيا ئامارا دەھۆكى بۇ سالا
 ۲۰۱۱ ئى ھىمارا خەلكى سەنتەرىن بازىرىن دەھۆكى
 ۳۵۸۵۲۷ كەسە و ھەموو زى ب بازىرى (حضر)
 ھاتىنەدىاركىن زىرەكو گوندىن دەۋرۋىرە كەتىنە د
 سىنۋورىن تەخشىن بىياتىن بازىرىن دەھۆكى و نھا چ
 گوند نەمانبە سەر ب بازىرىن دەھۆكى قە، ھەر ب
 قى رەنگى ھىمارا تەخمىنكىرىيا ناحىيا زاۋىتە ۲۰۹۲۲
 كەسە، ئۇ وانا ۱۲۱۹۰ كەس ل بازىر و بازىركان و
 ۸۲۲۲ كەس ل گوندان دىزىن، و ھىمارا تەخمىنكىرىيا
 ناحىيا مانگىش ۱۲۱۰۸ كەسە و ئۇ وانا ۳۹۲۶ كەس ل
 بازىرى و ۸۲۸۲ كەس ل گوندان دىزىن، ب قى رەنگى
 ھىمارا خەلكى ھەموو قەزا دەھۆكى دىتە ۳۹۲۰۵۷
 كەس^(۸۸).

تاخىن دەھۆكى

ھەرۋەك د بەرپەرىن چوويىدا ديارۋوى دەھۆك ل
 دەسپىنكا سەدسالبا بىستىن بازىرەك بچووك يان
 گوندەك مەزىن بوو، سەنتەرىن قەزايەك پلە سى

بوو، گىرنگىيا خۇ د چ وارىن شارستانى، ئابوورى،
 رەۋشەنپىرىدا نەبوو، ئەوما زى تاخىن دەھۆكى زى ۋەك
 قەبارەيىن بازىركى د بچووك و ۋەك ھىمارا خەلكى
 بازىركى د كىم يوون.

ل دووڧ نەخشەيىن ل سالا ۱۹۲۳ ئى بۇ تاخىن
 دەھۆكى ھاتىبەچىنكىن ئامازە ب سى تاخىن دەھۆكى
 ھاتىبە كىن، تاخى ئىسلام (محلە الاسلام)، تاخى
 ھەلان (محلە النصارى) و تاخى سوپكى (محلە
 السوق)، ھەمان ئىندەر ئامازە پى دكەت كو ل سالىن
 سىھان ئۇ سەدسالبا چوويى دەھۆكى تىن شەش
 تاخ بوون: محلە السراى، السوق، شىلى، گىرباسى،
 براپەتى (الاخوة)^(۸۹)، محلە الاسلام (محلە شىخ
 محمد)^(۹۰).

ل دووڧ توومارتىن ھەردو خواندىگەھىن سەرەتايىن
 كچان و كوران يىن دەھۆكى د ئاقبەرا سالىن ۱۹۲۸-
 ۱۹۳۲ ئى تاخىن دەھۆكى ب قى رەنگى بوون، السوق،
 رووبار، الشىخ، قىشلە، مەيدان، كەندال، بىدرا، القىرچ،
 جلالى، الاسلام، الیھود، النصارى بوون^(۹۱).

ل دووڧ ئامارا ۱۹۴۷ ئى تاخىن دەھۆكى چوار تاخ
 الاسلام (شىخ محمد)، شىلى، النصارى، الیھود و
 گىر باصى بوون، ل دووڧ ئامارا ۱۹۵۷ ئى خەفت تاخ
 محلە السوق، محلە شىخ محمد، محلە السراى،
 محلە الرىكان، محلە شىلى، محلە بن توكە، محلە
 النصارى، محلە گىر باصى بوون^(۹۲).

ھىندى پەبوھىدى ب قى قۇناغى و تاخىن دەھۆكى و
 ئاقىن وان و جەيىن وان د قى قۇناغىدا ئانكو ئاقبەرا
 ۱۹۲۳-۱۹۵۷ قە ھەى ھەزىبە ئامازە ب فان تىيىنىيان
 بىكىن:

- ئاف ب ەرەبى كو زمانى فەرمىيى كارگىزىن
 سەپاندى بوويە ل سەر دەقەرى ھاتىنەنقىسىن.
- تىكەلى و پىكەلى د ئاف تاخاندۇ ھاتىبەكىن،
 تاخى ئىسلام كو پىكەھاتا مەزىنئرا بازىرى بوو، ب
 چەند ئاقىن دىتر زى ۋەك، محلە شىخ محمد كو
 ھەمان تاخى مەزىرىبە ھاتىبەناقىكىن.
- د ئىندەرىن دى يىن ئاقىن تاخىن دەھۆكى يىن سالىن
 پىنجىيان و شىستان ئاقىن فان تاخان ھاتىنە،

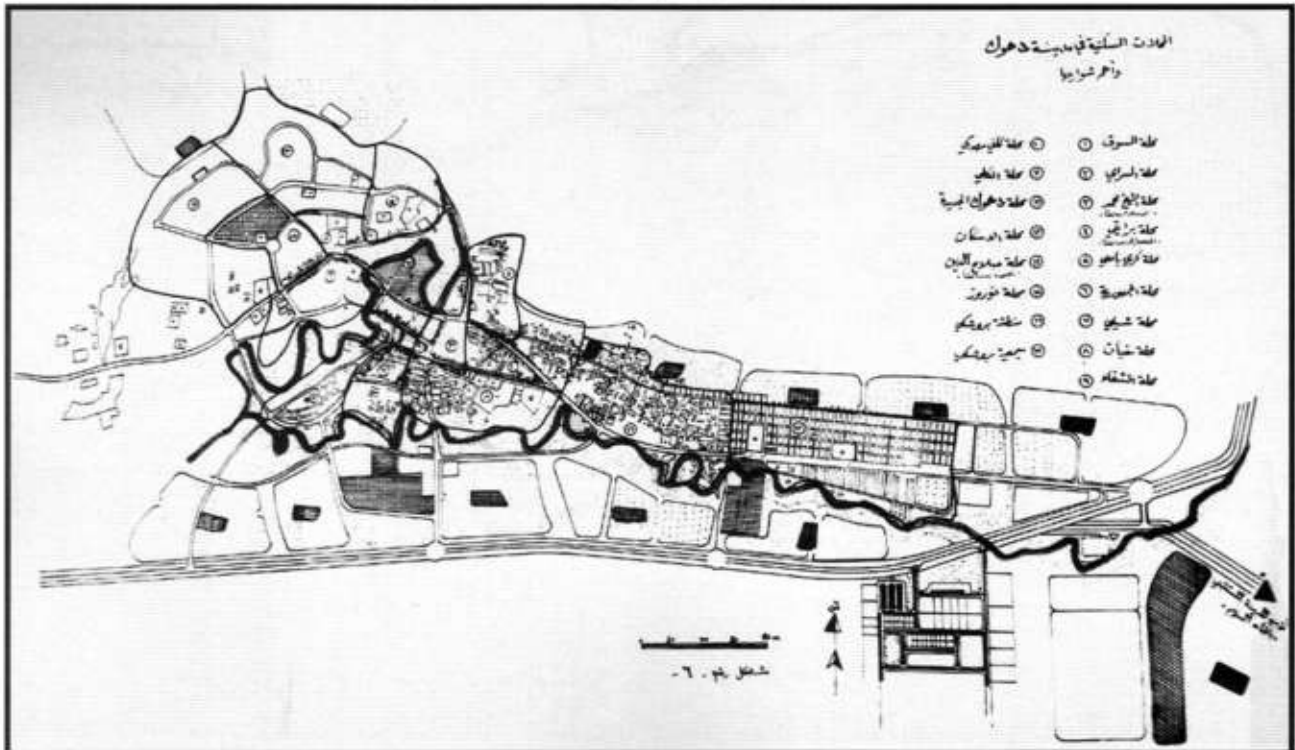
ھاتىنەناڧكرن، لى ۋەك قەكۆلەرەك دىاردكەت، پىشتى شەرئى جىھانىن ئىككىن ھەتا داۋىيا سالىن بىستان دھۆك تىن تاخى شىلىن و تاخى شىنخ محەمەد (تاخى ئىسلام) و تاخى فەلان دگەل دو تاخىن بچووك ب ناڧى تاخى سويكى (محلە السوق) و تاخى گرى باسى^(۹۰). نڧىسەرەكى ھەقەمى وان سالان دىئىت: ل ناڧەرەستا سەدسالىيا بىستى دھۆك ژ چوار تاخان پتر نەبوو: تاخى شىلىن، تاخى ئىسلام (محلە الاسلام) ھەردو تاخىن مەزارى و سويكى (السوق)د چوارچووشى تاخى ئىسلامدا بوون، تاخى فەلان (محلە النصارى) و جوھى ژى دگەل ۋى تاخى بوون و تاخى گرى باسى و ھەموو ئەف تاخە دكەتنە ناڧبەرە ئالىن چەپىن ىن رووبارى دھۆكى و ئالىن راستى ىن رووبارى ھىكەرەو كو ھەردو ل كانى خىشمانا ژىرىن روژناڧىن دھۆكى دگەھنە ئىك^(۹۱).

ۋەك دىار دىبىت و قەكۆلەرەك ژى پىشتەقانىن ل قىن بۇچوونى دكەت، پىكھاتا تاخىن دھۆكى ژى ۋەك ھەموو باژىرىن دى ل سەر بنىاتەك ئابىنى و عەشائىرى

تاخى سەراى، تاخى ھەمامى، تاخى مەزارى، تاخى سويكى، تاخى ئىسلام، تاخى كۆچەرە (خەبات)، تاخى شىلىن، تاخى رىكانىيان، تاخى فەلان، تاخى كورا مەوتىيا، تاخى گرى باسى و تاخى قەرەچا^(۹۲)، ھەرەھسان د توومارىن خواندنگەھاندا ناڧىن خۇجھى ئانكو ناڧىن دەقەرەن ھاتىنە تووماركرن، ۋەك تاخى كەندالى، مەيدانى، قىشلى، ديارە ئەف ھەموو ناڧە ناڧىن نە رەسمى بوونە بەلكى ناڧىن مىللى بوونە و ھندەك ۋەرگىرانا ناڧىن كوردى يە بۇ عەرەبى، ھندەك جاران جھەك ب چەند ناڧەكان ھاتىيەناڧكرن، بۇ نموونە تاخى سەراى و قىشلى ناڧىن يەك جھىنە، تاخىن مەزارى و ھەمامى و سويكى ھەرسى ناڧى تاخى موسلمانان بوونە كو د توومارىن قەرمىدا ب تاخى ئىسلام ھاتىيەناڧكرن.

د ئەنجامدا ئەم دكارىن بىئىت: رىك و پىكى د سەرۋبەرى جوگرافىن تاخاندا نەبوويە، سىنوورى وانى جوگرافىن دىاركى نەبوويە و ھەر جارى ب ناڧەكى

نەخىش بنىاتىن دھۆكى سالىن ھەشتىيان

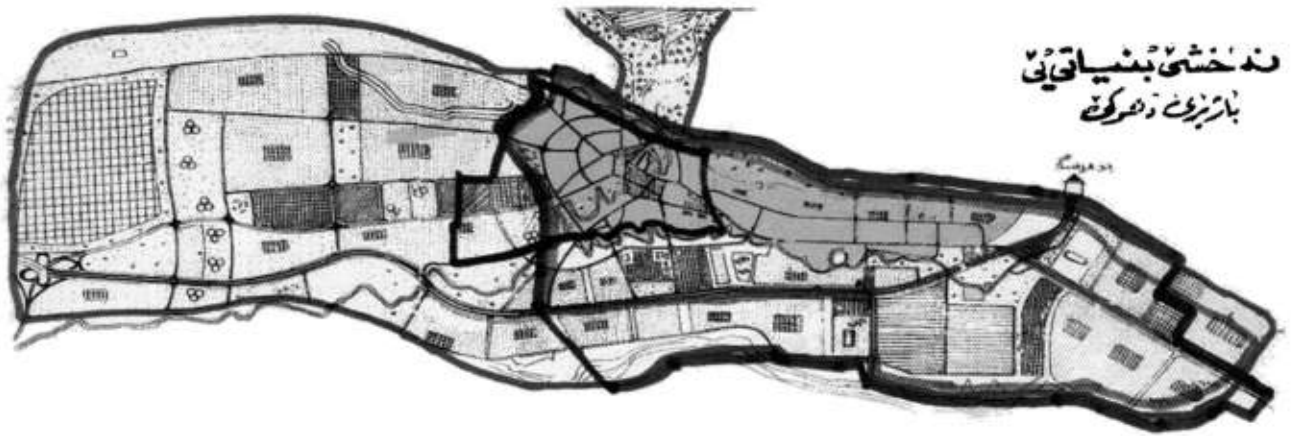
نوشدارى (الشفاء)، شىلىن، خەبات، كۆمارى، براپەتى (فەلان- نەصارا)، سوپىكى، سەراى، شىخ محەمەد، گەلى، كانى مەھمەدكى، گرى باسى، شەھىدان، ئىسكان، دھۆكا نو، نەورۇز^(۹۳). ب پىنداچوونا فان ناقان ديار دىت ھندەك ژ وان ھەمان تاخىن كەقنن. ل زىدەبوونى دايە، ھندەك دەوروبەرىن وان تاخانن و ل زىدبوونى دايە ۋەك تاخ ھاتىنە نووماركرن ۋەك تاخىن نوشدارى كو بەردەوامىا كانى خىشمانا بە و بوويە تاخەك نوو و نەورۇز كو بەردەوامىا تاخىن گرى باسى و ژ سالىن شىستان بەرەف ژوور ۋەك تاخەكى ھەقچەرخى دھۆكى ھاتىبەئافاكرن و پىرانىيا خەلكى ۋى ژى مەزىنە فەرمانبەر و دەولەمەندىن دھۆكى بوون، ھندەك ژ وان ژى تاخىن نوونە ۋەك شەھىدان كو پىشتى ۱۱ ئادارا ۱۹۷۰ئى ھاتىبەئافاكرن و ئىسكان و دھۆكا نوو، كو نووترىنى وان تاخان د ۋى سەردەمىدا دھۆكا نوو بوو.

ژ قى قۇناغى بەرەف ژوور باژىرى دھۆكى پىتر

بوويە، پىرانىيا موسلمانان ل تاخى شىخ محەمەدى (تاخى مەزارى يان تاخى ئىسلام) و مەسىحىيان ل تاخى فەلان (النصارى) و جوھى ل تاخى فەلان و گرى باسى ئاكنجى بوون^(۹۴).

ژ سالا ۱۹۵۷ئى بەرەف ژوور چەندىن كاودانىن نە ئاسايى ب سەر دھۆكى را ھاتىنە، ھندەك جاران رىك ل بەر ۋەرار و گەشەپىدانا باژىرى گىتتە، لى سەرەراى قى چەندى بەردەوام باژىرى ل ۋەرارى و مەزىبوون و بەرەفەبوونى دايە، د قۇناغا ناقبەرا ۱۹۵۷- ۱۹۶۵ئى كو سەرژمىرىيەكا بى سەرۋبەر ب تايبەت ل دەقەرىن دەرقەى باژىرىن مەزىن ھاتىبەكرن، باژىرى بەرەفەبوونەك كىم ب خۇقە دىتتە، بەلى د ناقبەرا ۱۹۶۵- ۱۹۷۷ئى كو سەرژمىرىيەك دىتر ھاتىبەئەنجامدان، ژئەنجامى زىدەبوونەكا نە ئاسايىا ھژمارا خەلكى باژىرى، باژىرى بەرەفەبوونەك مەزىتر ب خۇقە دىتتە، تاخىن نوو دروستبوونە و ھژمارا تاخان گەھشتىە ۱۵ تاخىن فەرمى ب ناقىن ژىرى:

كورانكارىن دەغىشەى بىناىدا ھاتىنەكرن ھەنا سالىن نوتان

- قوناغا دووماھىتى يانەغىشەى سالا ۱۹۹۴.
- قوناغا دووت يانەغىشەى سالا ۱۹۸۴.
- باژىرى كەقت.
- قوناغائىك يانەغىشەى سالا ۱۹۷۲.
- قوناغائىن يانەغىشەى سالا ۱۹۸۶.

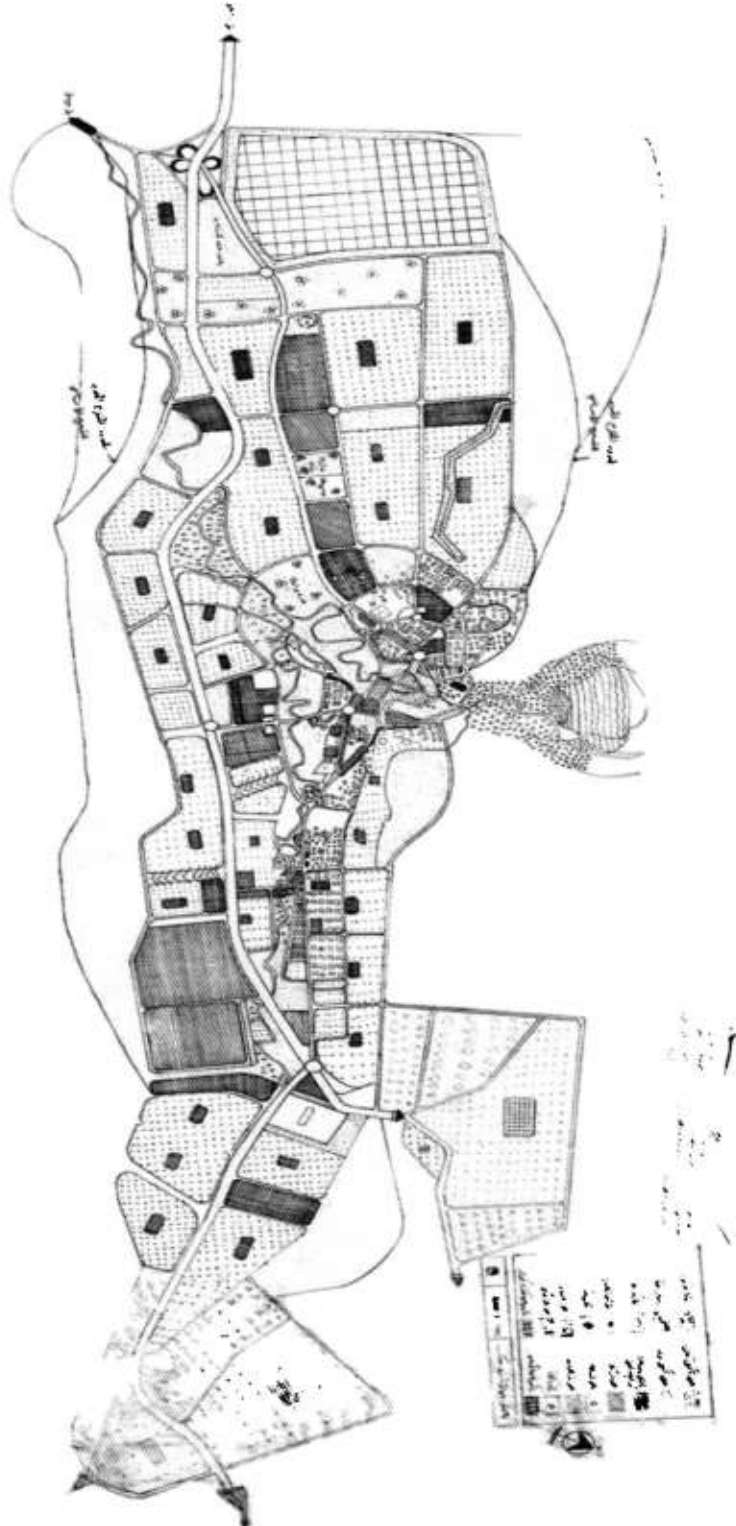
و فەرمانگەھىن دەولەتى ل دھۆكى و چەندىن فاكتەرىن دى پىندقى دكر باژىر زىدەتر بەرفرەھە بىيت، عەردى ئاكنجىكرىن ل سەر خەلكى بىتتەبەلاڧكرىن، تاخىن نوو بىنەئافاكرىن، د ھەمان دەمدا سازىتىن ئەمنى و لەشكەرىين حكۆمەتى رازىنەدبوون پتر باژىر ل بنارى چىابىن سىپىرىزى بەرفرەھ رۇژئاقابىن باژىرى بىتتەئەفاكرىن، لەوما برىاردان ل دەقەرا نزارى ژىرىن باژىرى ئەرد بىتتە ئىستىملاككرىن و فەرز كرىن و دابەشكرىن ل سەر خەلكى، د قۇناغا سالىن ھەشتىيان دەست ب ئافاكرىن تاخىن نزارى (تاخىن رەزا سەرى و بنى، تاخى بنتويكا، تاخى رۇناھى، تاخى مەھاباد و سەرىبەستى) ھاتەكرىن، د قۇناغىدا ئەف تاخە كو وى دەمى ب ناقىن عەرەبى ھاتبوونە نأقكرىن ل تاخىن باژىرى ھاتنەزىدەكرىن، ب قى رەنگى ل دەسپىنكا سالىن نۇتان ئانكو دەسپىنكا سەرھەلدانا ۱۹۹۱ئى باژىرى دھۆكى ژ فان تاخان پىنكەھات، تاخى بازار، داسنىان، مەزار(الاسلام)، براپەتى (النصارى)، كرى باصىن، نوھەدرا (كۆمارى)، شىلىن، خەبات، كانى خىشمانە،

بەرفرەھبووېە و تاخىن نوو ھاتىنە ئافاكرىن، بەلى ژەر چەندىن ئەگەرەن باژىر بەرفرەھ رۇژئاقابى بەرفرەھبووېە و پىشتى ئافاكرىن تاخى دھۆكا نوو (جەمەين- ئاشتى) باژىر بەرفرەھ گوندىن بەرۇشكى ئانكو رۇژھەلات و ژىرىن دھۆكى تاخىن نزارى بەرفرەھبووېە، د قى قۇناغىدا دو تاخىن نوو بەرۇشكى و كۆمەلگەھە بەرۇشكى ھاتىنەئافاكرىن، ئانكو گوندى بەرۇشكى كەتپە د ناف باژىرىدا و باژىر ژ گوندى بەرۇشكى ژى دەربازبووېە و بەرفرەھ نزاركى چوويە و نىزكى ئىتوتى بوويە، پىشتى ئافاكرىن فان دو تاخان ھژمارا خانىين باژىرى كو ل سالا ۱۹۷۷ئى ۳۱۶۸ خانى بوون ل سالا ۱۹۸۴ئى بوويە ۹۱۴ خانى^(۹).

د قى قۇناغىدا ئانكو ژ داوييا سالىن حەفتىيان ھەتا سەرھەلدانا ۱۹۹۱ئى چەندىن فاكتەرىن دى وەك، ڧالاكرىن و ڧەگۈھاستنا ب زۇرىيا گوندان، زڧرىنەڧا خەلكى پارىزگەھى و بىن پارىزگەھىن كوردستانى بىن دەرقەھى سنوورئ ئەوا دگۆتنى دەقەرا ئوتونومى ژ باژىرىن عىراقى بۇ دھۆكى، زىدەبوونا سازى و دەزگەھ

كەلا دھۆكى يا كەڧن سالىن بىستان

نەخشەسىن ئاخىن دھۆكىن

بەرقرەھبوون كەتتېبە رووبارى بائىرى ^(۱۷)	
۱۹۲۰	۲م۱۶,۸۱۴,۷۷۴
۱۹۶۰	۲م۲۴۸,۲۵۱,۹۱۲
۱۹۷۰	۲م۳۳,۶۹۷,۱۵۷
۱۹۸۰	۲م۳۱۰,۹۴۲,۱۸۱
۱۹۹۰	۲م۱۲۵,۶۸۰,۲۳۱
۲۰۰۰	۲م۱۸۵,۸۲۶,۹۸۸
۲۰۱۰	۲م۱۱۵,۵۵۱,۵۴۲

نھا دى ب كورتى فان تاخان و چاوانيا دروستبوون و ئاڧكرنا وان دەينەنياسين.

ھەرەك د بەررەرن چووبىدا دياربووى د نىڧا ئىكى ژ سەدسالىا بىستىندا دھۆك بائىرەك بچووك بوو و تىنى چوار تاخ ب خۇڧەدگرتن، ئەو ژى تاخىن، شىلىن، تاخى ئىسلام، تاخى فەلا (نصارا- سوراين- براپەتى)، تاخى جوھىيان كو بەردەوامىيا تاخى فەلان بوو و تاخى رىتكانيان و تاخى گرى باسى بوون، پاشتر ھەر چەند سالەكان تاخەك نوو ئاڧابوو و ل دووڧ جھى خۇ ھاتەناڧكرن:

- تاخى شىلىن:

ئىك ژ تاخىن كەڧنىن دھۆكى يە ھەنا سالين ھەڧتىيان ژ سەدسالىيا چووبى، دوماھىيا وى ئاشى بەڧرى بوو و رۇژھەلاننى وى قەسرا ەمدوللا سوارى و ئاشى ھىرۇى بوو و رۇژئاقاى ژى جادا گىشتى بوو يا ژ تاخى خەستى ڧە دەيتە ئاڧ دھۆك، ب تاخى شىلىن ھاتىيەناڧكرن، ژەركو جھى شىلىنت برنجى بوو^(۱۸).

- تاخى ئىسلام:

ھەرەك د بەررەرن چووبىدا ئامازە ېن ھاتىيەكرن دھۆك ژى ەك زۇرەى بائىر و بائىركىن دى بىن دەڧەرى تاخىن وى ل سەربىياتەك ئايىنى ھاتىبوونە لىكڧەكرن، تاخى ئىسلام ل دھۆكى ژ كەڧتىن تاخىن دھۆكى يە و كەڧتىن نەخشەين بائىرى دھۆكى دا كو ل سالا ۱۹۲۳ئى ھاتىيەكىشنان ئاڧى تاخى دگەل تاخىن دى ب ەرەبى (محلە الاسلام، محلە النصارى، محلە

كانى مەھمەدكى، گەلى، ئاشتى (جەمەبىيا نوى)، شۇرش (جەمەبىيا كەڧن)، شەھىدان، نەورۇز، بەرۇشكى، سەرھەلان، ديارى، سى گرگا، ئازادى، بن توپكا، رەزا، رۇناھى، سەرىسەتى، مەھاباد^(۱۹).

ب پىداچوونا فان ئاڧان چەند تىبىنىيەك بەرچاڧدكەڧن، ەك تاخىن بەرى ھەرسى تاخىن بەرى بازار (سوېكى) داسنىيان، مەزارى، ھەمان تاخى ئىسلامى بەرى نە، د فان ۱۵ ئاڧاتدا ئامازە ب تاخى نوشدارى نەكرىبە كو ب تاخى خەستى ژى دەيتەناڧكرن ەك مە ئامازەپىكرى بەردەوامىيا تاخى كانى خىشمانايە، د ھەمان دەمدا ئەڧ ئاڧە ل دووڧ نەخشى بنەرەتتىن بائىرى دھۆكى نڧىسىنە، ژ سالا ۱۹۹۵ئى بەرەڧ زوور بەردەوام بائىرى دھۆكى مەزنىلنى ھاتىيە ھەنا گوندىن دەوربەر (مالتا سەرى و بنى، نزاركى، شىندوخا، زىكا، گەڧەركى) كەتتە د ئاڧ سەورى بائىرىدا و ل دووڧ نووتىن نەخشى بنەرەتتىن بائىرى بائىرى دھۆكى ژ فان تاخان پىكھاتىيە:

ژ رۇژھەلات بۇ رۇژئاقا، ئىتتىن، بىسىرى، نزاركى، سەرھەلان، پىشەسازى، بەرۇشكى، بەرۇشكا باشوورى، مەھاباد، پىشەسازى، ديارى، رۇناھى، گەلى، كانى مەھمەدكى، خەبات، سەرىسەتى، بىتىكا، سى گرگا، شەھىدان، داسنىيا، بازار، براپەتى، نۆھەدرا، شىلىن، كانى خىشمانە، رەزا، ئازادى، شۇرش، گرى باسى، نەورۇز، ئاشتى، مازى، شىندوخا، شاخكى، بۇنان، ماسىكا رۇژھەلات، بەھدىنان، مېدىا، شىندوخا، ماسىكا رۇژئاقا، زىكا، مالتا سەرى (ژوورى)، مالتا خارى (ژىرى)، گەڧەركى، قەسارا^(۲۰).

ھندى پەيوەندى ب رووبەرى بائىرى دھۆكى ڧە ھەى ھەزىيە بىژن، ھژمارا ئاكنجىن بائىرى و ھژمارا تاخان بەردەوام د مەزىبوونىدا بوويە، ب ھەمان شىئوہ رووبەرى بائىرى ژى بەردەوام د مەزىبوون و بەرقرەھبوونىدايە ل دووڧ نەخشى بىياتىن دھۆكى بىن سالا ۱۹۲۰ئى رووبەرى دھۆكى ۲م۱۶,۸۱۴,۷۷۴ بوو، لى ل دووڧ دوا نەخشى بىياتىن ۲۰۱۰ئى رووبەرى دھۆكى ۲م۱۱۵,۵۵۱,۵۴۲ يە، د فان ۹۰ سالاندا ئانكو ئانكو د ئاڧبەرا ۱۹۲۰- ۲۰۱۰ئىدا ب رەنگى ژىرى

برىفكانى يە^(۱۰۱)، دياره پشتى مرنا شىخى خەلكى قەستا فى جھى كرىبە و ئەف تاخە ئاقابوويه.

- تاخى نەھارا (سورايى - برايه تى):

ئەف تاخە ژ تاخىن ھەرە كەفنىن دھۆكى يە، ئەگەر كەفنىن تاخ ژى نەبىت، ئافى وى د يە كەمىن نەخشى باژىرىدا ھاتىبە ئەوئ ل سالا ۱۹۲۳ ئى ھاتىبە كىنشان^(۱۰۳). ئەف تاخە كو ژ ئالىن ئاكنجىين تاخىفە كو مەسىحىين كلدانن ب تاخى (سورايى- محلة سورايى يان محلة ختىئا) دەيتە ئافكرن، كوردىن دھۆكى دبىزنى تاخى (فەلا)، ژ ئالىن دەزگەھىن فەرمىين دەولەتئىفە ب زمانن عەرەبى د گۆتنى (محلة نصارى)، پشتى پىكھاتنا ۱۱ ئادارا ۱۹۷۰ ئى د قۇناغا ب كوردىكرنا ئافىن سازى و خواندنكەھ و تاخىن باژىرىدا ب تاخى برايه تى ھاتىبە ئافكرن^(۱۰۴). ئەف تاخە نزمترین تاخىن دھۆكى يە، دكەفئىتە رۇژھەلاتن رووبارى دھۆكى، بەرەف رۇژھەلاتى درىژدبىت و كىم كىمە ل ژىرىن رۇژھەلاتى جھى دبىزنى

السوق) ھاتىبە، ئانكو ئەف تاخە د وئ سالىدا ھەك تاخەكى مەزنى باژىرى د توومارن دەولەتئىدا ھاتىبە ئىسسىن^(۹۹)، ھەرەك ژىدەرەك سنوورن فى تاخى ل سالىن شىستان و پىشتر دەسنىشانكەت: د سەر تاخى سوپكى (بازارى) را ب رەخ تاخى مەزارىفە ھەتا دگەھىتە جادا گىشتى يا ژ تاخى خەستا كەفن دەيت و دچىتە تاخى كۆچەرە، كو سنوورە د ئاقبەرا ھەردو تاخىن ئىسلام و شىلن دا^(۱۰۰). ھەرەك د نەخشى بنىاتىن سالا ۱۹۲۳ ئىدا سنوورن تاخى ئىسلام د ئاقبەرا جادا خەبات (دختورا) جادا داى شرىن (جگارا) و جادا شىلن و رووبارى دھۆكى دا بوو، ئانكو تاخى مەزارى ژى كەتئىبە د ئاف فى نەخشى فەرمىن فى تاخىدا^(۱۰۱).

- تاخى مەزارى:

دكەفئىتە دەوروبەرىن مەزارى شىخ مەھمەد كورئ شىخ عەبدوللاين برىفكانى (ل سالا ۱۳۰۵ مش/۱۸۸۷ از مریه)، شىخ عەبدوللا برازاین شىخ نورەدبىن

وئىنەكى كەفنىن دھۆكى

دەستەلاتدارییا ئىنگلیزى یا حۆكمدار ھندەك ژ مالین مەسىھىپىن تىارى ئەوین ژ دەقەرا ھەكارى مئشەختىبووین ل گرىئ باسنى ھىداف رۇوبارى دھۆكى (جەئى نھایىن باخچى خانى ھەتا دېرا گرىئ باسنى یا نھا) ئاكنجىكرن. پىشتى وان ل سالا ۱۹۴۹ئى دىوالى سەمەيد ئاغایى دۆسكى قەسرا خۇ یا نھا ژى ب قەسرا دىوالى دەھتەنىاسىن ئافاكر^(۱۰۸) ب ئافاكرنا قەسرى پتر بەرى خەلكى كەتە ئالىن رۇزئافایى رۇوبارى دھۆكى ھەردە ئالىن جادا گىشتى رۇز ب رۇز ئەف دەقەرە پتر دەھتەئافاكرن. لى ھەتا سالا ۱۹۵۷ ھژمارەكا كىما خەلكى لى ئاكنجىبووین ۋەك د نامارن رەسەمىدا دەھتەدىاركىن سالا ۱۹۴۷ئى ھژمارا خەلكى تاخى جوویان و گرىئ باسنى پىكفە ۹۲۴ كەس بوو. بەلى ل سالا ۱۹۵۷ئى ھژمارا خەلكى گرىئ باسنى ب تىنى ۱۰ئى كەسبووین^(۱۰۹) لى ژ قى سالى بەرەف ژوور خەلك پتر ل قى دەقەرئ ئاكنجى دىت. ل دەسپىنكا شۇرشا كوردستانى ل ئەیلوولا ۱۹۶۱ئى خەلكى ھژمارەكا گوندىن پىشتا كەلىن دھۆكى ۋەك پىرومەرا، كەرمافا، باجلۇرى، گرىئ قەسرۇكا و ھندەكىن دى گوندىن خۇ بەردەمن و ل گرىئ باسنى و دەوربەرىن قەسرا دىوالى ئاغای ئاكنجى دىن و ھندەك خانىپىن دەمكى و بى سەروبەر بۇ خۇ ل وان جەھان ئافادكەن كو ومختەكى دگۇنتى تاخى پىرومەرىیا و خواندنگەھا پىرومەرا ژى ژ گوندى دەھتەقەگوھاستىن و دئاقاھىن خواندنگەھا (دھوك الثانية- پاشتر نەورۇز) دەوامى دكەت، ژ وئ سالى بەرەف پاش تاخى گرىئ باسنى مەزىتر دىت بەرەف ژوور ئانكو بەرەف تاخى شەھىدان بەرەف دىت. پىشتى پىكھاتنا ۱۱ ئادارا ۱۹۷۰ئى پارچىن ەردى ل ژوورى گرىئ باسنى تاخى شەھىدان بى نھا ل سەر پىشمەرگەى و خىزانىن شەھىدان دەھتەبەلافكرن و ب قى رەنگى تاخى شەھىدان ل ژوورى گرىئ باسنى دەھتەئافاكرن^(۱۱۰).

ھىدى پەيوەندى ب ئافى گرىئ باسنى قە ھەى دەھتەگۇتن: گرىئ باسنى دكەقەتە دەرى كەلىن دھۆكى و بەردەوام و د ھەموو ۋەرزاندأ باھەكى مەزىن و ھوین

كەندالى (كو دكەقەتە ھىداف رۇوبارى) بلند دىت، رۇوبارى دھۆكى رۇزئافا و ژىرىن تاخى پىكندىن، تاخى سوپكى و تاخى شىلىن باكور و رۇزھەلاتى تاخى پىكندىن. ئەف تاخە ل دەسپىكى و ھەتا نھا ب دىرا كىلدانان (كىسە الانتقال لىلكدان) كو ل سالا ۱۱۲۵ ھاتىبە ئافاكرن و دو جاران سالىن ۱۸۵۰ و ۱۹۴۸ئى ھاتىبەنوژەنكرن و نھا ژى ۋەك دىرا كىلدانان رۇلى خۇ دگىرىت، ھەروەسان كىشتا جوھىيان كو نھا نەمايە، خواندنگەھا (الطاهرة الاهلية لىلكدان) ل سالا ۱۹۳۱ئى ھاتىبەقەكرن، و سالا ۱۹۵۷ئى ئاقاھىن وئى ھاتىبە ئافاكرن، ئەف خواندنگەھە ھەتا سالا ۱۹۷۳ئى بەردەوام بووې و يانەبا نوھەدرا ئەوا ل سالا ۱۹۷۵ئى ل ئاقاھىن خواندنگەھا ئافىرى ھاتىبەقەكرن و چەند جەئىن دى كو ب جەئىن ئافادارىن دھۆكى دەھتەنىاسىن^(۱۰۵).

- تاخى جوھىيان:

ئەف تاخە پىشكەك بووې ژ تاخى قەلان لى ديارە د چوارچووفنى قى تاخىدا مالین جوھىيان جودا بووېنە، ل دووف ژىدەرەكى ل سالىن سىھان ۷۰ خىزانىن جوھى ل ھەردە تاخىن فەلا و گرىئ باسنى ھەبوونە^(۱۰۶) و جوھىيان دو كۆمەنگەھ (مجموع- كىنوشتا) ھەبوون بەك نىزىكى كەنىسا (الانتقال) ژ لاین ژوورىقە و یا دىتر ل پىشت خواندنگەھا (الطاهرة) و پاشتر بووې پەيمانگەھا نىسلامى، پىشتى چوونا جوھىيان بۇ ئىسرائىلى كۆمەنگەھى ئىكى ژى ھىدى ھىدى ھەرفتىبە و د سالىن ھەفتىياندا كەتیبە ئاف جادا سەرەكىبا بەرەف تاخى شىلىن دچىت و جەئى قى كۆمەنگەھى بەرامبەرى دەرمانخانا (الشفاء) بوو^(۱۰۷).

- تاخى گرىئ باسنى:

ئەف تاخە نە ژ تاخىن كەلەك كەقەنن باژرىبە، ژ بەركو ھەتا دەھكىن بەراھىن ژ سەدسالىيا بىستى باژرى دھۆكى تىنى ل ئالىن رۇزھەلاتى بى رۇوبارى دھۆكى بوو. د ئاقبەرا سالىن ۱۹۲۴-۱۹۲۷ئى

و ئەف جھە ملكى وى بوويه و ب نافی وى ب گرى
پاصى ھاتىبە ئافكرن^(۱۱۱).

- تاخى شەھىدان:

ئەف تاخە ھەتا پىكھاتنا ۱۱ ئادارا ۱۹۷۰ ئى جھن
چاندنا دەخل و دانى و جھەكىن قالا بوو ژ خەلكى
و ئاكنجىيان، پىشتى قى پىكھاتنى سالا ۱۹۷۲ ئى
ل قى جھى پارچىن عەردى ل سەر پىشمەرگەى
و خىزانىن شەھىدان ھاتنەلىكفەكرن و دەست ب
ئافاكرنا وان ھاتەكرن و جادە و سازىن خزمەتگوزارى
لى ھاتنەئافاكرن^(۱۱۱)، ب قى رەنگى تاخەك نوو ل
نەخشى بنىاتىن باژىرى زىدەبوو و ھىدى ھىدى
بەرەف رۇژھەلات و رۇژئافاىن خۇ بەرفرەھىبوو ھەتا
ل رۇژھەلاتى گەھشتىبە گەلى و رووبارى دھۆكى
و ل رۇژئافاىمە ژى ھەر ل سالىن ھەفتىيان تاخى
ئىسكان ھاتەئافاكرن، پىشتى شىكەستان شۇرشا
كوردستانى ل ئادارا ۱۹۷۵ ئى ب مەرەما نەھىلانا
بىرھاتىن شۇرشى د ھىزا خەلكى باژىرىدا حكۇمەتى

و فىنك ژ گەلى بەرەف دەفەرا گرى باسى دەپت و د
ئەنجامدا گر ب نافی گرى باتى ھاتىبە ئافكرن و ب
بۇرىنا دەمى بوويه گرى باسى و ئەم د وى باوھىدانە
ئەف بۇچوونە ل سەر ئافكرنا گرى باسى د جھن
خۇدايە و پتر نىزىكى سرۇشتى گرى باسى يە.

بۇچوونەكا دى دىبىژىت ل ھىرفەى دەرى گەلى ل
جھن سەردەمەكى نەكەقن ب ئاشى مەلا جىرائىلى
دھاتە ئافكرن قەرەقولەكا (مەخفەرەكا) تركان
ھەبوو، دەمى كاروانى ژ ئەقرازى دھۆكى دھانن كارى
قى قەرەقولى ئەو بوو ل تەنەنگىن خەلكى بنىرىت كا
د پاس كرىنە ئانكو مولەتا ھەلكرتنى ھەبە، ژىرەكو
د سەردەمى دەولەتا ئوسمانىدا دقبا تەنگ د پاس
كرىبانە ئانكو مولەت پى ھەبا، پاس ژ پەمىشا (Pass)
يا ئىنگلىزى ئانكو (مولەت- سماح)، ب قى رەنگى
پىچپىچە خەلكى گۇتىبە قى جھى جھن پاسى يان
گرى باسى و ھەتا نھا ژى ب وى نافی دەپتە نىاسىن.
ھندەك فەگىران ژى دىبىژن پاص نافی مەرۇفەكى بوويه

وئەكى كەفن پى دھۆكى

عيراقى ئەف تاخە ل سالا ۱۹۷۷ئى ۲۷۱ ئافاھى بوو ژ وانا ۲۴۸ ئافاھىيىن ئاكنجىبوونى بوون و ۳۶۵ خىزان تىدا دژيان^(۱۱۵)، پرانىيا ئافاھىيىن فى تاخى ئەو خانى بوون يىن حكۆمەتى ھەموو ھەك يەك بۇ فەرمانبەران ئافاكرىن و ل سەر وان دابەشكرىن^(۱۱۶)، د دوا نەخشى بنىاتىي دھۆكى دا تاخەك ب فى ئافى نەمايە و بوويە پشكەك ژ ھەردو تاخىن شەھىدان و گرى باسى.

- تاخى نوھەدرا:

ل سالا ۱۹۶۰ئى بەرەف ژوور ئەف تاخە ھاتىيە ئافاكرىن، دكەفتە ژىرى و رۇژھەلاتىن جادا سەرەكيا دھۆكى و رۇژئافاين جادا نوھەدرا و ژوورىن جادا ۱۱ ئەيلوولى، ل دەسپىكىن ب تاخى (الجمهورية) ھاتىيە ئافاكرىن، ل دووفا نامارىن ھەزارەتا پلاندانانا عىراقى ئەف تاخە ل سالا ۱۹۷۷ئى ۲۶۹ ئافاھى بوو ژ وانا ۲۳۹ ئافاھىيىن ئاكنجىبوونى بوون^(۱۱۷)، ئافاھىيىن فى تاخى ب رەنگەكى ھەقچەرخ و رووبەرەكى بەرفرەھ

ئافى فى تاخى گۇھارت و كرە تاخى سەلاھەدىن، بەلى د ھزرا خەلكىدا و ل سەر زارى وان بەردەوام ب تاخى شەھىدان ھاتە ئافاكرىن، پشتى سەرھلادانا ۱۹۹۱ئى ل دووفا پىشنىياز ئافاكرىن دەملدەست سەرۆكى باژىرقانىيا دھۆكى تاخ ب رەنگەكى فەرمى ب ئافى وى يى رەسەن ئافاكرەفە^(۱۱۳).

- تاخى ئىسكان:

ئىسكان پەيشەك عەرەبىيە ئانكو جەن ئاكنجىبوونى، ل سەردەمىن بەرى سەرھلادانى ل زۇرەمى باژىرىن مەزىن عىراقى تاخەك ب فى ئافى ھەبوو، ئەف تاخە ل نىقا دوو ژ سالىن ھەفتىيان ژ سالا ۱۹۷۶ئى پىشە ھاتىيە ئافاكرىن^(۱۱۴)، و دكەفتە رۇژئافاين تاخى شەھىدان و باكوورى گرى باسى و ل ژوورى و ژىرىن جادا شەھىدان، ئەف تاخە ب خۇ بەردەوامىيا بەرفرەھبوونا ھەردو تاخىن شەھىدان و گرى باسى بوو، ل دووفا نامارىن ھەزارەتا پلاندانانا

بەشەك ژ گرى باسى سالىن شىستان

بوو دگەل مەزىنەن مەزگەفتا دھۆكى يا وى سەردەمى ئانكو مەزگەفتا نازادى، ھەرۋە سان بلندىن ئافاھىن دھۆكى بىن وى سەردەمى كو ئافاھىن رىشەبەرىيا گىشتىيا چاندنى بوو و ب حەفت تەبەقى دەھانە ئافىكرن ل قى تاخى بوو.

- تاخى ئاشتى (جەمىيا كەھن):

ئەف تاخە ژ وان تاخانە بىن پىشتى ب پارىزگەھبوونا دھۆكى ھاتىنە ئافاكرن، ئافاكرنا وى زى گىردابى دامەزاندنا كۆمەلا ھەقكارىيا ئاكنجىكرنا فەرمانبەرانە ئەوا ل ۱۹۷۰/۴/۲۵ ئى ھاتىيە دامەزاندن، قى كۆمەلەين ب كرىنا ۵۴ دۆنەمىن عەردى دەسپىنكر، پاشتر ۱۷ دۆنەمىن دى كرىن، ل دووڧ ئامارىن كۆمەلەين ل سەر فەرمانبەران ھاتنە لىكشەكرن^(۱۲۰) و سالا ۱۹۷۷ ئى دەست ب ئافاكرنا قى تاخى ھاتەكرن، د وى سالىندا ل دووڧ ئامارىن وەزارەتا پلاندانانا عىراقى تىنى ۷۳ ئافاھى ل وى تاخى ھەبوون ژوانا ۵۵ ئافاھىين

ھاتبوونە ئافاكرن و د سالىن ھەفتىياندا پىشكە تىترىن تاخى دھۆكى بوو، پىشتى سەرھلدانا ۱۹۹۱ ئى ئەف تاخە ب تاخى نوھەدرا ھاتىيە ئافىكرن، نھا ئەف تاخە بوويە دەقەرەك بازىرگانى^(۱۱۸).

- تاخى نەورۇز:

ئەف تاخە دكەفیتە د ئاقبەرا تاخىن كرى باسىن و نوھەدرا و ئاشتى دا، ل رۇژئافاين جادا سەركىيا دھۆكى و رۇژھەلاتى جادا چىرا، ژ سالا ۱۹۶۵ ئىقە ھەردو تاخىن كرى باسىن و نوھەدرا بەرفرەھبوونە و بەرەف رۇژئافاين دھۆكى درىژبوونە و ئەف تاخە كو ب نەورۇز ھاتىيە ئافىكرن پىكھاتىيە، ل دووڧ ئامارىن وەزارەتا پلاندانانا عىراقى ئەف تاخە ل سالا ۱۹۷۷ ئى ۱۶۱ ئافاھى بوو ژ وانا ۱۴۴ ئافاھىين ئاكنجىبوونى بوون^(۱۱۹)، ھەتا سەرھلدانا ۱۹۹۱ ئى ھژمارەك مەزىن ژ ئافاھىين فەرمانگەھ و رىشەبەرىين كۆمەتتىن بارەگايىن حىزى و ئىكەتى و كۆمەلەيان ل قى تاخى

وئىنەكىن كەھن بىن دھۆكى

گۈندى شاخكى،

د دەمى خۇدا دكەفتە باكوورى رۇزئاقايىن دھۆكى،
 نھا جھى گۈندى نافەندا تاخى شاخكى بە دەوروبەرىن
 خواندنگەھا شاخكى، دەيتەگۈتن ئاقى گۈندى
 ز پەيقا شاخ ئانكو (چبا) ھاتىبە، چنكو گۈند د
 بنیاتدا ل ناف چىاي و سەر شىكەفتان ھاتىبە ئافاكرن.
 جھى گۈندى د دەمى خۇدا مولكى شەمزىن ئاغايى
 بابى عمەر ئاغاي بوو، پىشتى وى بۇ سەفەر ئاغاي
 و پىشتى وى زى بۇ فەرھان ئاغاي ماىە، ئەف گۈندە
 ل سالا ۱۹۵۶ئ ز ئالىن ھەشت مالىن كۆچەرۋە
 ھاتىبە ئافاكرن، پىشتى فەرھان ئاغايى دۇسكى گۈند
 داىە وان، ل دووفا سەرزىمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئ ھۇمارا
 خەلكى گۈندى ۱ كەس بوو^(۱۲۵).

سۈورىن گۈندى،

رۇزھەلاتى بازىرى دھۆكى، رۇزئاقاي گۈندى
 ماسىكى، باكوورى چىايى سىپى و گۈندى پىرۇمەرا و
 باشوورى، ئاقارى گۈندى كەفەركى و شىندوخا.

جھىن ئاقدارىن گۈندى،

چەند جھىن ئاقدار ل چىايى شاخكى ھەنە وەك:
 كەلىن غازى، كەلىن ماك، كەلىن بركى، كەلىن رويلا
 و كەلى قركى، كەلانەك دو ئاوسك ل كەلىن مالا
 ب ئاقىن (جەسەن و جىسەن) ھەنە، چەند شىكەفت
 ل سۈورىن گۈندى ھەنە ب ئاقىن، شىكەفتا ئاقۇ،
 شىكەفتا دنخا و شىنۇ و شىكەفتا كون، گرەك ل
 باشوورى گورستانى ھەبە دىئۇن: گرى كەلى چنكو
 د دەمى خۇدا ز ئالىن شەمزىن ئاغاي كەلايەك ل
 سەر ھاتىبونافاكرن و نھا زى شوپىنوارىن وى مانە.

ناف و زىدەرىن زيارا خەلكى گۈندى،

سى كانى ل گۈندى ھەبوون، ل زوورىن گۈندى
 كانىيا بركى، رۇزھەلاتى كانىيا ئىسماعىل ئەفەندى
 و رۇزئاقايىن گۈندى كانىيا بەروارىيان، خەلكى گۈندى
 كەسكاتى و تويتن ل بەر ئافا وان دچاندن، زيارا
 خەلكى گۈندى ل سەر چاندنى و خودان كرنا مەرو
 مالاتى بوو.

ئاكنجىبوونى بوون و تىنى سى خىزان تىندا دژيان و
 ھۇمارا وان 1۵ كەس بوون^(۱۲۱)، ئانكو ناخ ل دەسپىنكا
 بەراھىن يا ئافاكرن بوو، وى دەمى تاخى ز جادا چرا
 بەرەف رۇزئاقا دەسپىنكر و ب سۈورى بازىرقانىيا
 دھۆكى يى وى سەردەمى (تاخى شاخكى يى نھا)،
 ب داوى دەت و ز ئالىن باكوورىۋە دگەھشەنە
 بنارا چىايى سىپى، ھەتا سالا ۱۹۸۵ئ ۴۰۰ خانى ل
 فى تاخى ھاتىبونەئافاكرن، پرائىيا خەلكى تاخى
 فەرمانبەر و بازرگان ئانكو كەسپىن د سەروبەرى
 ئابوورى و جفاكىن باشدا بوون^(۱۲۲)، ئەف تاخە دا پتر
 بەرەف مەزىبوونى چىت بەلى ل دەسپىنكا سالىن
 ھەشتىيانقە دەستەلاتدارىن حكۇمەتن ب مھانەبا
 ھندەك ئەگەرتىن تەناھى و لەشكەرى رىك ل بەر
 بەرۋەھىبوونا فى تاخى گرىن و نەھىلان ز سۈورى بۇ
 ھاتىبەدانان زىدەتر بەرۋەھ بىت، ئەفە ل بەراھىن ب
 عەرەبى ب (دھۆك الجىدىدە) دھۆكا نوو و پاشتر ز ب
 (الجمعیة) ھاتەئافاكرن و پىشتى سەرھلانا ۱۹۹۱ئ
 ب تاخى ئاشتى ھاتىبەئافاكرن^(۱۲۳).

- تاخى تۇرشى (جەمەيا نوو)

ئەف تاخە ل دووفا نەخشەين بنىاتىن دھۆكى
 دكەفیتە بنارى (زىرى) چىايى سىپى و رۇزھەلات و
 پىشكەك ز باكوورى تاخى ئاشتى و رۇزئاقايى تاخى
 شەھىدان و باكوورى تاخى گرى باسى، ئەف تاخە زى
 د بەردەوامىيا داپەشكرنا عەردى ل سەر فەرمانبەران ز
 ئالىن كۆمەلا ھەفكارىيا ئاكنجىكرنا فەرمانبەرانقە
 ل داوييا سالىن ھەفتىيان و دەسپىنكا ھەشتىيان
 ھاتىبەئافاكرن^(۱۲۴).

- تاخى شاخكى

شاخكى گۈندەكى بچووكى دەوروبەرىن دھۆكى
 بوو، ھەتا سەرھلانا ۱۹۹۱ئ وەك گۈندەك سەردەرى
 دگەلدا ھاتەكرن، ھەرەك د بەرپەرىن چوويىدا ئامازە
 پى ھاتىبەكرن ل دەسپىنكا سالىن ھەشتىيان ز ئالىن
 حكۇمەتقە رى ل بەرۋەھىبوونا دھۆكى بەرەف بنارا
 چىايى سىپى و ئالىن رۇزئاقا ھاتەگرىن، لەوما
 شاخكى زى ما وەك گۈندەكى قەدەر.

ماسىكىنى كۆمۈلگۈن چاندنى بوو و نھا ب ماسىكىنى دو د ھىئەنەنەكۈرەن ھەرد ھاتەدەبەشكۈر^(۱۲۸)، پىشتى ئافاكرىن ھەردو تاخىن ماسىكىنى رۇزھەلات و رۇزئافا زى دروستىبوون.

گۈندى ماسىكى:

ماسىكىنى گۈندەكۈن نىزىكى بازىرى دھۆكۈ بوو، نىزىكى (۸كم) ژ سەنتەرى بازىرى دھۆكۈ يى بەرى نوور بوو، سنوورېن گۈندى ل رۇزھەلاتى گۈندى شاخكى و رۇزئافاى گۈندى بىركى بوون، باكۈورى چىيىن سېى و باشۈورى مالتا ئىسلام بوون.

پىكھاتا گۈندى:

خەلكى گۈندى ژ ھەشېرەتا نۇسكى بوون و ژ مالىاتىن، ئىبراھىم ھەبدوللا ماسىكى، مەلا ئەھمەد مەلا ھەلى، مەلا سەيفەدىن مەستەفا، ھوسمان ھەبدوللا، ھەبدولرەھمان ھەبدولرەھمان، ھەلى ھەبدولرەھمان، نىعمەت ھەبدوللا، ئەھمەد صبىحى، ھسن ھجى، مەھمەد ھومەر، ھومەر تەيب، ئىبراھىم ھاجى و رەمەزان ھەسەن پىكھاتا، ل دووق سەرزىمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئى ھژمار خەلكى گۈندى ۱۰۵ كەس بوو^(۱۲۹).

ل گۈندى چەند جەھىن ديار ھەبوون ھەك: شكەفتا دنخا و شكەفتا رەشاد و گەلىن چى چى و گەلىن سحران.

ناف و زىدەرىن زيارا خەلكى گۈندى:

دو كانى ل گۈندى ھەبوون، كانىيا گۈندى، كانىيا سەركى ل بەر وى كاتىن بركەك دانا بوو تەزى ئاف دكر و ل بەر ئافا وى بىستان دكرن و ھەتا نھا ئەو كانى يا بەردەوامە. كانىيا دىتر كانى درى بوو. زيارا خەلكى گۈندى ل سەر چاندنى (دېم و ئافى) و خودانكرنا تەرش و كەوالى بوو. گۈندى دو ئافارېن مەزىن ھەبوون، ئافارې ئافارې كىراتى نھا تاخى ماسىكا ئىك زى پىكھەيت، ئافارې (نەرمى) جەھى وى دگۈنتى بىدەرا نھا ماسىكا دو زى پىكھەيت. ھەزىيە بېزىن د

د روودانىن دەسپىكا شۇرشا كوردىستانى يا ئەيلوولا ۱۹۶۱ئى ل ۱۱ ھزىرانا ۱۹۶۳ گۈندى شاخكى ژ ئالىن لەشكەرى ھكۈمەتا عىراقى ھە ھاتىيەسۈتن، پىشتى دەمەكى گۈند ھاتەقەئافاكرىن، بەلى ل سالا ۱۹۶۶ئى جارەكا دى ھاتەقەبەردان و ما فال ژ خەلكى ھەتا پىشتى پىكھاتا ۱۱ ئادارا ۱۹۷۰ئى سەر ژنوو ھاتىيەقەئافاكرىن. د روودانىن شەرى سالا ۱۹۷۴-۱۹۷۵ئىدا جارەكا دى گۈند ھاتەقەخراپكرن و بەردان، پىشتى ئادارا ۱۹۷۵ئى ب دەمەكى سەرزىنوو گۈند ھاتەقەئافاكرىن.

د ئاقبەرا ۱۹۷۷-۱۹۸۰ئىدا پرۇزى ئافى و كارەبىن كەھشەتەگۈندى و سالا ۱۹۷۸ئى خواندنگەھ ل گۈندى ھاتىيەئافاكرىن^(۱۳۱).

پىشتى سەرھەلدانى و د ئاقبەرا ۱۹۹۶-۱۹۹۷ئىدا ژبەرىپىدقېياتىيا خەلكى بازىرى ب پارچىن ھەردى بۇ ئافاكرىن دەست ب دابەشكۈرنا ھەردى ل دەوروبەرىن شاخكى و ئافارې گۈندى ھاتەكرن ئەو بوو د دەمەكى كورتدا گۈندى شاخكى كەتە د ناف سنوورې بازىرقانىيا دھۆكۈ دا و دگەل دەقەرا نوو ئافاكرى تاخەكى نووېن دھۆكۈ ب ئەندازىبارىيەكا نوو و دىزايىنەكا نووېا ئافاكرىن ب ئافى تاخى شاخكى ھاتەئافاكرىن^(۱۳۲)، سنوورېن فى تاخى ب فى رەنگىنە، رۇزھەلات و پىكھەكا باكۈورى تاخى شۇرش، پىكھا ماى ژ باكۈورى چىيىن سېى، رۇزئافا تاخى ماسىكا رۇزھەلات و باشۈورى جادا قازى مەھمەد و ھەردو تاخىن بۇتان و بەھدىنان.

- تاخىن ماسىكا رۇزھەلات و رۇزئافا

ئەف ھەردو تاخە تاخىن نووېن دھۆكۈ نە، تاخىن سەردەمى پىشتى سەرھەلدانا ۱۹۹۱ئىنە، د بەردەوامىيا دابەشكۈرنا ھەردى بۇ ئاكنجىكرنا ل سەر تەخ و جوېنېن جوداېتن خەلكى د ئاقبەرا سالىن ۱۹۹۶-۱۹۹۷ئىدا دگەل دابەشكۈرنا ھەردى ل سنوورې شاخكى ھەرد ل ئافارې گۈندى ماسىكىنى كۆمۈلگۈن مەلاكا بوو و نھا ب ماسىكىنى ئىك ھىئەنەنەسېن ھاتەدەبەشكۈرنا و ل سالا ۱۹۹۸ئى ژى ل ھەمان ئافارې

سنوورين كوندى،

رۇزھەلاتى، كوندى ماسىكى

رۇزئاقاي، كوندى كىنقلا و ھەوشكى بوون،

باكوورى، چىيىن سىپى

باشوورى، كوندى مالتا ئىسلام بوون.

كوندەكى بچويك بوو ھەتا سالا ۱۹۵۵ ئىتنى چوار مال ل كوندى بوون ئەوژى مالين؛ ئەحمەد تەھا محەمەد، تەمەر حاجى، حسين ئىبراھىم نەبى و حسين لەيلو، گوند سەر ب عەشیرەتا دۇسكى بوو، دو كانى ب ناقتىن كانىيا زرکا و كانىيا ئاف ھەقىر ل كوندى ھەبوون و خەلكى ب چاندنى و خودانكرنا تەرش و كەوالى دەبارا خو دكر^(۱۳۱).

بىركى ب خو كوندەكى نىزىكى دھۆكى بوو و نھا كەتیبە دناقا قى تاخيدا ىن ب تاخى زرکا ھاتیبەنافكرن، ل ۱۹۹۵ ئى كارگىزىيا پارىزگەھا دھۆكى دەست ب ئىفرازازا عەردى ل قى جھى كر ب مەرەما ئافاكرنا كۆمەلگەھەكى بۇ وان خىزانىن مشەخت و ھەزار و كىم دەرامەت ىن چووینە د ئافاھىن حكۆمەتنى و گىشتىقە، پىشتى ئافاكرنى

روودانىن شۇرشىن كوردستانى دا سىن جارن كوندى ماسىكى ھاتیبەسۆتن و بەردان^(۱۳۰).

نھا كوندى ماسىكى كەتیبە د ناڧ قى تاخيدا و تاخ ژى ژەر مەزناىيا وى ب دو تاخان ھاتیبەھژمارتن ماسىكا رۇزھەلات و ماسىكا رۇزئاقا، سنوورين قان دو تاخان ب قى رەنگىنە، باكوورى چىيىن سىپى، باشوورى جادا قازى محەمەد و ھەردو تاخىن بۇتان و مالتا سەرى، رۇزھەلاتى تاخى شاخكى و رۇزئاقاي تاخى زرکا..

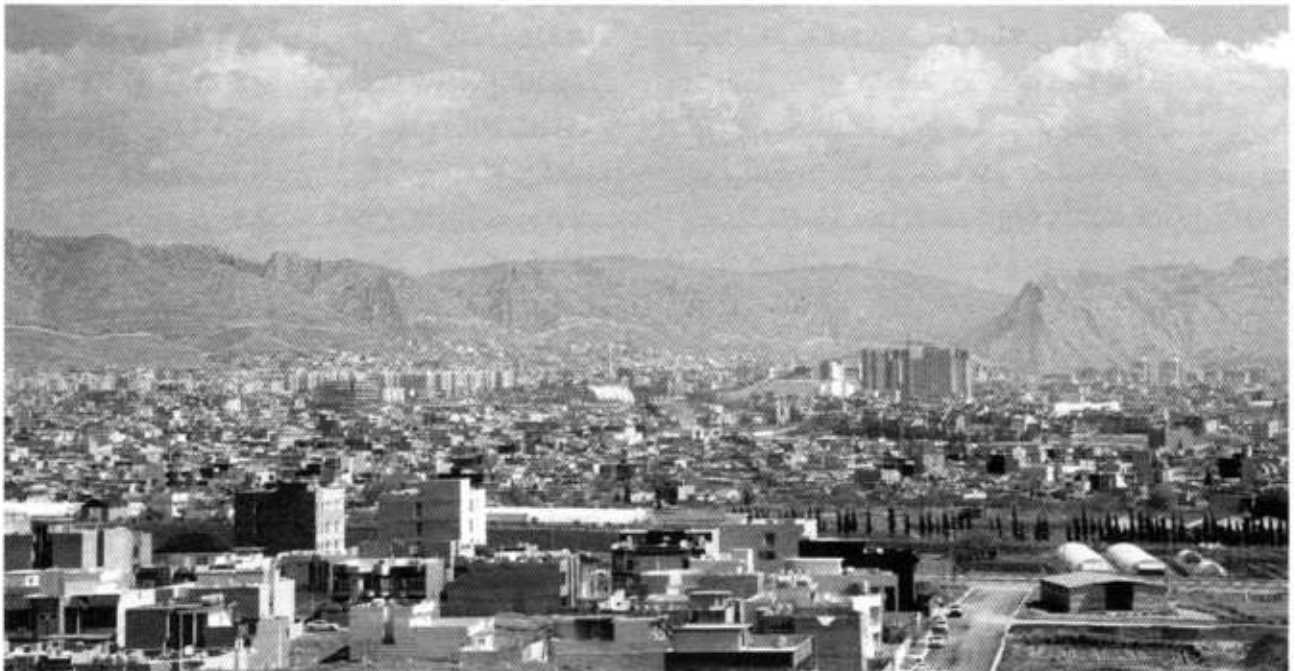
- تاخى زرکا

ئەف تاخە ژى ژ تاخىن نووین دھۆكى يە، ل نىقا دووى ژ دەھكا بەراھىن ژ سەدسالىيا بىست و ئىكى دەست ب دابەشكرنا عەردى و ئافاكرنى ل قى جھى ھاتیبەكرن.

كوندى بىركى،

ل رۇزئاقاين كوندى ماسىكى كوندەك ب ناقتى بىركى ھەبوو، ۋەك دىئىن پىشتىر دگۆتنى زرکا، ھندەك ژى دىئىن دگۆتنە ئاقارى بىركى زرکا.

دھۆك

سەركىيىن دھۆكى جادا مالتايىن ل ژوورى و جادا بارزان (۱۰۰مەترى) ل ژىرى، ھەردو تاخىن بۇتان و بەھدىنان دكەفئە باكوورئ فى تاخى و تاخى مازى ل رۇژئاقايى تاخى نە و تاخى شىندوخا كو دكەفئە ژىرى جادا بارزان د بىتە باشوورئ فى تاخى. ل داوييا سالىن نۇتان بەرەف ژوور دەست ب دابەشكرنا ەردى و ئاڤاكرنى ل فى جەھى ھاتىبەكرن^(۱۲۴).

- تاخىن مالتايى:

مالتايى بەك ژ گوندىن ھەرەكەفئىن سنوورئ فەزا دھۆكى يە، ھەنا سالىن نۇتان ژ سەدسالىيا چوويى وەك گوندەك سەردەرى دگەلدا دەھتەكرن ۷كم ژ سەنتەرى باژىرى دھۆكى دووربوو د ژئدەرىن دىرۇكىيىن بەردەسندا ئاڤى مالتايى بەرى يىن دھۆكى ھاتىبە. شوبىنوارناس و ژئدەرىن تايبەت ب شوبىنواران ئامازە ب كەفئاتىيا مالتايى كرىبە و گۆتىنە، بەرى بگەھىبە دھۆكى ب ۷كم گوندئ مالتايى دەھتەدىتن، گرەكىن شوبىنوارى ب رەخفە ھەبە، پارچىن گلئەنە- قافكىن (فوخارى) يىن سەردەمئ ئاشوورىيان ل سەرد بەلاڤن، د پەرتووكا (معجم البلدان) يا (ياقوت الحموى) دا ئاڤى فى گوندى ب مەعلەساييا (معلثايا) ھاتىبە، تىدا ھاتىبەگۆتن، ب قۇناغەكىن دكەفئە سەرد رىكا مووسل - زاخۇ (حەسەنىي)، مزگەفتەكا ل سەرد گرى لى ھەبە، ھىز بۇ ھندئ دچىت كو ئەفە باژىرى (مالياتى) يىن ئاشوورىيە، كو رامانا دەرگەھ- دەرۋازە دەت، ئاسىگەھ (حصن) ەكا لەشكەرى بوو و سەنگەكا سترانىژى ل سەردەمئ ئاشوورىن داويى ھەبوو^(۱۲۵).

ھەموو ژئدەرىن پىشتى فى ژى ب ھەمان شىۋە ئامازە ب كەفئاتىيا وئى كرىبە^(۱۲۶) د فەكۆلىنەكا تايبەت ب دىرۇكا كەفئە دھۆكى دا ھاتىبە: ل ھزار سالىيا ئىكىن بەرى زايىنى گرىنگىيا دەفەرا دھۆكى بۇ ئاشوورىيان ل ژئدەھىن دا، وان ل سەدسالىيا نەھى بەرى زايىنى ئاسىگەھەكا لەشكەرى ل دەرۋكىن باژىرى دھۆكى يىن نھا دامەزراندن و ب (مالياتى)

ئەف خەلكە ل فى كۆمەلگەھى نىشتەجىكرن، د بەردەوامىيا پىرۇسا دابەشكرنا ەردىدا و ئاڤاكرنا وى ەردى گوندئ زىكا و كۆمەلگەھى نوو ئاڤاكرى كەتتە د ئاڤ جەركئ تاخىدا و تاخەكى نوو ژئ پىكھات ب ئاڤى تاخى زىكا^(۱۲۷) و سنوورئ فى تاخى ب فى رەنگىنە: باكوورى چىايىن سىپى و گوندئ كىڤلا، باشوورى تاخى مالتا سەرى و تاخى زانكۇ (تاخى نەناھى)، رۇژھەلات تاخى ماسىكى رۇژئاقا و رۇژئاقا ھەرەمئ زانكۇيا دھۆكى.

- تاخى مازى

د سالىن نۇتاندا دەست ب ئاڤاكرنا فى تاخى ھاتىبەكرن، تاخ بەردەوامىيا تاخىن نەورۇز و ئاشتى يە، دكەفئە سەرد ھەردو ئالىين جادا سەردەكىيا جاران ژ دھۆكى بۇ زاخۇ و مووسلىن دچوو، ب جادا مالتايى دەھتەنىاسىن و پىرىيا تاخى دكەفئە ئالىين راستن يىن رووبارئ دھۆكى، ل دووف نەخىشى بىياتىن دھۆكى ژ كوژىن دىماھىيىن يىن تاخى نوھەدرا ل سەرد كىنارى راستن يىن رووبارئ دھۆكى دەست پىدكەت ھەنا دكەھىنە تاخى مېدىيا، سنوورئ تاخى د ئاڤبەرا:

ل باكوورى ھەردو تاخىن نەورۇز و بۇتان، باشوور و رۇژھەلاتى رووبارئ دھۆكى و پىشكەك بچووك ژ تاخى نوھەدرا و رۇژئاقايى ب تاخى مېدىيا ب داوى دەھت، فروشگەھا مازى كو بەكەمىن پىرۇژەيىن ئابوورىن ھەمچەرخ بوو ل دھۆكى سالىن نۇتان ھاتىبەئاڤاكرن و سەيرانگەھا درىم سنى دكەفئە فى تاخى لەوما ژى ب ئاڤى مازى تاخ ھاتىبەئاڤاكرن. بەرى سەردەلدانئ جەھئ فروشگەھا مازى و درىم سنى لەشكەركەھى رۇژمئ بوو و دەفەرىن دىتر ژى باخ و چەمىن فىقى بوون، بەكەمىن وىستگەھا كارەبا دھۆكى يا ل سالا ھاتىبەدانان دكەفئە فى جەھى و نھا ژى ھەر ل وى جەھىيە^(۱۲۸).

- تاخى مېدىيا

ئەف تاخە كو خەلكەكى ب تاخى ئاڤبەرا دو جادەيان ئاڤكرىبە دكەفئە ئاڤبەرا ھەردو جادەيىن

ناقكر ئانكو دەركەھى دەقەرا چىبابى ناقكر^(۱۳۷).

د سەردەمىن ئىسلامىدا د ژىدەرىن غەربىدا و ب زمانى غەربى ناقنى مالتايى ب چەند ناقەكىن نىزىكى ھەف ھاتىبە ۋەك: (معلنايا، معلناى، المعلە) و چ گومان د ناقىرا فەكۆلەراندان نىنە كو ئەف بازىركە ھەمان گوندى مالتايە بىن ۷كم ژ سەنتەرى دەھۆكى (بىن جاران) دوور^(۱۳۸).

دپارە ئەف بازىركە ژ ئەنجامى كاودانىن سىياسى و لەشكەرى جار مەزىبووۋىيە و جار ژى ل بچوۋكىن دايە، لەوما ژى د ژىدەرىن ئىسلامىدا جودا جودا پەسنا ناقنى ۋى ھاتىبە، (الھەمزانى) د پەرتووكا (مختصر البلدان)دا ب (كور) ناقكرىيە، (كور) بۇ دەقەرەكىن دەھتەگۆتن چەند گوندەكان ب خۇقە دگرىت و دقنىت وان گوندان بازىر يان بازىركەك يان رووبارەك ھەبىت ۋى ناقى ھەلگىرىت، ژ قى چەندى دياردبىت كو مالتايى د ۋى سەردەمىدا مەلبەندى- سەنتەرى دەقەرەكىن بوويە چەند گوند و جەھ سەرب ۋى فە بوونە د دەمەكىدا (المقدسى) ب بەك ژ بازىرىن مووسلى ناقكرىيە، (الادرىسى) ب دەقەرەكا سەرب ب جزىرى ناقكرىيە، (ابن حوقل)ى ژ (رساتىق الموصل) ھژمارىبە، (رساتىق) كوما (رساتاق)ە، رستاق ئانكو وارگەھى چاندنى يان ناقار، (ياقوت الحموى) ۋەك (بلىدە) ئانكو بازىركەك نامازە پىكرىيە كو دكەفتە ناقىرا مووسل و جزىرى (جزيرة ابن عمر)^(۱۳۹)، ژ فان ھەموو پەسن و ناقان دياردبىت كو مالتايى قۇناغىن جودا جودا ب خۇقەدبىتەنە و جار ۋەك بازىركەك و جار ژى ۋەك بازىركەك و ھندەك جاران ژى ۋەك ناقار و مەلبەندى دەقەرى بوويە، ئەقى ژى پەيوەندى ب دىرۇكا ۋى فە ھەبە.

مالتايى ژى ۋەك ھەموو دەقەرا دەھۆكىن با نھا بەرى ھاتنا ئىسلامى سەرب ب ئىمپراتورىا رۆمىن بىزەنتى بوويە، ل سالا ۱۳۷ئى كەتتەبە ژىر دەستەلاتى دەولەتا ئىسلامى د سەردەمىن عباسىياندا خەلىفىن وان گرنگىيەك تايەت ددا ھەرتما جزىرى كو مالتايى ژى سەرب ۋى فە بوويە و ئەف ھەرتەمە جەھەكى ستراتىژى بوويە و ھەقسىنووربوويە دگەل ئىمپراتورىيا

بىزەنتى، بەلى ل سەدسالىيا (۳مىش/۹ز)ى دەمى دەستەلاتى خەلىفەنى عباسى لاواز بووى و مىرگەھىن سەرىخۇ ھاتىنەدامەزاندن و بزاقتىن لەشكەرى و چەكدارى دژى دەستەلاتى خەلىفەى دروستبووين، ناقنى مالتايى ژى پتر كەتە ناف نافان و پتر ھاتەنىاسىن، ل سەردەمىن خەلىفەنى عباسى (المعتمد ۸۷۰-۸۹۲)ز نامازە ب ناقنى مىرى كورد عەلى كورنى داود كورنى رھزادى كوردى ھاتىبەكىن و (ابن الاثير) ۋەك سەركردەكى مەزىن ل (معلنايا) دايەنىاسىن، (المسعودى) گۆتتە ۋى قەسرىن مەزىن ل سەرب رووبارى دىجلەى ھەبوون.

د ۋى قۇناغىدا دەقەرا مالتايى بوويە مەيدانا دناقبەرا سەركردىن خەوارجان ب خۇ و د ناقبەرا وان لەشكەرى خەلىفەنى دەستەلاتدار و د ئەنجامدا خەلىكى قى دەقەرى تووشى چەندىن دەردەسەرى و نەخۇشى و مالخراپكرتان بوويە ھەروەك د روودانىن سالىن (۲۷۱مىش/۸۸۱) و (۲۸۰مىش/۸۹۲)ز.

ژ روودانىن گرنگىن ل مالتا (معلنايا) ل سەردەمى خەلىفى عباسى (المعتمد)ى رووداين شەرب و ئىكدانىن ناقبەرا خەوارجان و لەشكەرى خەلىفە (المعتمد) بوون د ناقبەرا (۲۸۴مىش/۸۹۵)ز- (۲۸۳مىش/۸۹۶)ز سەرا دانا خويك و خەراجى كو ب كوشتنا سەركردى خەوارجان (ھارون النشارى) ب داوبھانن ل سالا ۸۹۶ز، پىشتى مرنا خەلىفە (المعتمد)ى ل سالا (۲۸۹مىش/۹۰۱)ز، براين ۋى (المكتفى) جەھى ۋى گرت، ۋى ژى (عبدالله بن حمدان) ل سالا (۲۹۳مىش/۹۰۶)ز ئىكرە والىن مووسلى و دەقەرىن سەرب ۋى فە و دەقەرا مالتايى ژ وان دەقەران بوو، د قى سەردەمى دا (ناصر الدولة)بىن ھەمدانى والىن مووسلى ھەردەمى نەشاپا خۇ ل مووسلى بگرىت و بەرىن ۋى نەنگ بىانە ھاتە مالتايى و ل وئىرى فەدجەويا ھەتا سەروبەرل مووسلى د بەرزەۋەندىيا ۋى دا ئازام دبوو دزفرىقە بارەگايىن خۇ ل مووسلى^(۱۴۰).

مالتا سەرب دەستەلاتى ھەمدانىيان بوو ل مووسلى ھەتا سالا (۳۱۹مىش/۹۷۹)زى د قى سالىدا

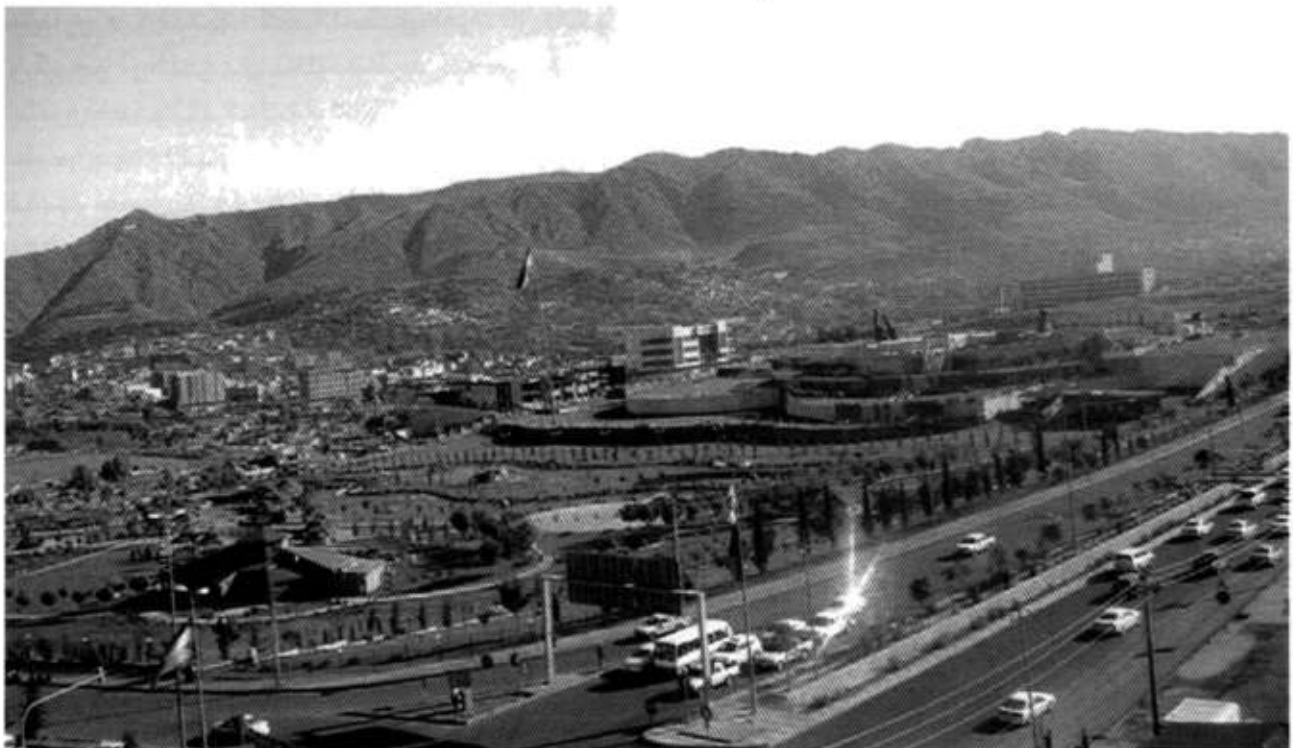
ئەم دوورنابىننن ژ قى سالىن بەرەف ژوور سەنگ و گرنىگىيا مالتاين بەرەف دھۆكىن چوويە و دھۆكىن جەنن وئ گرتىيە ب تايبەت د قۇناغا دامەزراندنا مىرگەھا بەھدىنان ۱۲۱۶-۱۹۴۲) ئى دا

ھەژىيە بىژىن مالتاين د ژىدەرىن دىرۆكىا مەسىحىياندا ل دەقەرىن تايبەتمەندىيەك ھەيە، ھەرەك ئەبلەھەد ئەفرام د نقيسىنەكىندا دىبىژىت: پىشتى بەلاقبۇونا ئايىننى مەسىحى ل دەقەرى ل دەسپىنكا سەدسالىيا دووئ زايىنى مالتاين (معلثاين) جەھەكى گرنىكى مەسىحىيان بوويە ل دەقەرى و د ناقبەرا سالىن ۴۱۰- ۱۲۱۵ از گەھشتىيە ئاستى سەرۆكاتىيا ئەسقىفەين: ژئالين پەيوەندى ب كەنىسى قە ھەي مار عەبەد يەشوع ئەوئ بوويە بەتريكى كەنىسا رۇژھەلاتى پىنشتەر مەترانن سەرۆكاتىيا ئوسقوفىيا مالتاين بوو، ھەرەھسان بەتريك (يوحنا بن نازوك) ۱۰۱۲- ۰۲۰ از ئى خەلكى گوندى مالتاين بوو، ھەمان ژىدەر ئامازە ب وئ چەندى دكەت كو كەنىسا مالتاين چەند جارار ھاتىيە نووژەنكىرن

(عضد الدولة البويهى) دەست ب سەر ھەموو كەلايىن كورداندا گرت و ب قى چەندى مالتا مال ل ژىر دەستەلاتى بوويەھىيان نوونەرىن وان كارگىپىيا وئ ب رىقە دىر، سالا ۳۸۰مىش/۹۹۰ز) ئى عوقەيلىيان دەستەلاتى مووسلى و دەقەرىن ژىر دەستەلاتى وئ ژ وانا ژى مالتاين گرتەدەست، ژ روودانن گرنىكىن سەردەمى عوقەيلىيان شەرى ناقبەرا مىرى عوقەيلى (قرواش) و براين وئ (ابو كامل برکە بن مقلد) بوو ل سالا (۴۱مىش/۰۴۰ز) ئى د قى شەرىدا باژىرى مالتاين ھاتەوئرانكىرن.

پىشتى قى روودانن ژىدەرىن دىرۆكى د ئامازەپىكىرن ب ناقى مالتاين د بى دەنگن، دىبىت ئەگەرى قى چەندى ژى ئەو بىت كو كو مالتاين ژ وئ سالى و ھىزفە ئەو گرنىگىيا خويە كارگىپى و سەنگا خۇ ل دەقەرى نەمايە، و دژىدەراندا ناقى وئ ب (بلىد) كو بچوكرنا پەيھا (بلدە) يە ئانكو باژىركەكى بچووك و ب بۇرىنا سال و دەمان ژ ئەنجامى روودانن سىياسى خەلكى وئ ژى دەرکەتىنە^(۱۴).

پىشكەك ژ دھۆكا نوو

مالتا ژىرى مەسىحى لى نىشتەجىبوونە و د بادهككىن
فەرمىين دەولەتئىدا ب (مالطا اسلام و مالطا نصارى)
ھاتىنەئافكىن.

ل دووق فەگىرانا ئىك ز خەلكى گوندى ھەتا
ساللا ۱۹۵۰ئى تىنى دومال (مالا شىخ ھەسەنى و مالا
ھەجى مەھموودى) ل گوندى ھەبوون. پىشتى وى
سالنى پىنج مالىن مەسىحى. سى مالىن بەروارى
و مالەكا كۆچەر ل گوندى نىشتەجىبوونە. پاشتر
ھىندى ھىندى خەلكى قەستا گوندى كرىبە^(۱۴۳). ل
دووق سەرژمىرا ساللا ۱۹۵۷ئى ھژمارا خەلكى مالتا
نىسلام ۱۰۹ كەس و مالتا ژىرى ۱۳۰ كەس بوو^(۱۴۷).

پىشتى شىكەستنا شۆرىشا كوردستانى ل ساللا
۱۹۷۵ئى ھۆكۈمەتا عىراقنى دەستدا راکرن و وپرانكرنا
گوندىن سەر سنوورى و فەگۈھاستنا خەلكى
وان كر. گەلەك ز وى خەلكى قەستا مالتاين
كرن. (سامى كورئ مەھموود ئەلنائب) خودانى
گوندى دەستوورى دا وان كەسان بۇ خۇ خانىيان ل
گوندى ئافاكەن^(۱۴۸). ب قى چەندى گوندى پتر ل
مەزئىبوونى دا.

ھەتا سالىن ھەفتىيان ز سەدسالىيا چوويى
ھەردەمى نامازە ب ئاقىن مالتاين ھاتبا كرن وەك
گوندىكى دەوربەرىن دھۆكى نامازە پى دەتەكرن و د
ھاتەدىاركرن كو ھەقت كىلومەتران ز دھۆكى دوورە.
لى ب مەزئىبوونا باژىرى دھۆكى ز سالىن ھەفتىيانقە
ھىندى ھىندى وەك تاخەكى دھۆكى سەرەدەرى دگەل
مالتاين ھاتەكرن ب تايىت پىشتى ئافاكرنا كارگەھا
داكرتا بەرھەمىن فىقى ل ساللا ۱۹۷۷ئى و كارگەھا
رستىن و تەفنىكارىي كو ھەردو د ئاقارى مالتاين دا
ھاتنەئافاكرن و چەندىن سازى و ئاقاھىين پەيوەندى
ب وان دو كارگەھيان دگەلدا ھاتنەئافاكرن و ھەر
د وان سالاندا زى پىشكەك ز پىرۇزى ئافا دھۆكى ل
مالتاين ھاتەئافاكرن. ھەزىبە بىژىن ھەر ز ساللا
۱۹۷۰ئىقە دەست ب دامەززاندىن و ئافاكرنا ھندەك
پىرۇزىن خىزمەتگوزارى ل مالتاين ھاتىبەكرن وەك.
قەكرنا فەرمانگەھا بەرھەمىن گىيانەوەرى ل ساللا
۱۹۷۰ئى. قەكرنا يەكەمىن خواندنگەھا رەسمى ل

و پاشتر دىبىزىت: پىشتى چەند سەدسالىبەكان
خەلكى مالتاين ماينە ل سەر مەزھەبى نەستوورى
و ل ساللا ۱۸۲۴ئى ھاتىنە سەر مەزھەبى كاسولىكى
و چەندىن دەستقىسەن ئاپىنى ل كەنىسا مازىيەيا
مالتاين ھاتىنە دىتن. د بەردەوامىا قەكۆلىنا خۇدا ل
دور مالتاين دىبىزىت: د ئاقبەرا سالىن ۱۸۴۲-۱۸۴۴ئى
بادجەرى سەرا مالتاين داىە و ل ساللا ۱۸۴۹ئى زى
شوىنوارناسى بىرتانى لاياردى سەرا قى گوندى داىە
و ۲۰ خىزان ل گوندى دىتىنە. ديارە ز بەر چەندىن
ئەگەرەن چەند جارەكان گوند ھاتىبەبەردان و دوا جارا
خەلكى گوندى ساللا ۱۹۰۶-۱۹۰۷ئى گوندى خۇ بەردا
بوو و ز وى سالنى قە كەنىسا گوندى ھاتىبەبەردان
بەرەف خرابىبوونى و ھەرفتنى چوويە^(۱۴۴). ھەتا ھەتا
زى شوىنوارنىن دىرەكا دىرۇكى ل مالتاژىرى مانە كول ل
دووق بۇچوونا ژىدەرەكى ئەو (دىرا مار عبدا) يە پى ل
دەوربەرىن ساللا ۸۱۰ ز ئى ژىيا^(۱۴۳).

سەرەراى كرىگىيا مالتاين د دىرۇكا مەسىحىين
دەقەرىدا و دەرکەتتا چەندىن قەشە و رەھىنانان ز قى
باژىرى. ئەقە وى چەندى ئاگەھىنىت كو ئەف باژىرە
يان باژىرە مەسىحى بوويە و تىنى مەسىحى لى
ژىابنە بەلكى موسلمان زى لى ھەبوونە ھەرەك
ئەلمەقەسسى د پەسنا مالتاين دا دىنىت: ئاقاھىين
وان ز ئاخى بوون و مزگەفت ل سەرى گرى بوو. ئەقە
نېشانان وى چەندى بە كو ھژمارەكا زۇرا موسلمانان
لى ھەبوون^(۱۴۴). ھەرەسان ژىدەرىن ئىسلامى
ھەردەمى نامازە ب مزگەفتىن وەلاتى ھەكارى
كرى دگەل مزگەفتا ھەسەنىن (زاخۇ) و مزگەفتا
ئامىدىن نامازە ب مزگەفتا مەعلاسايا كرىبە و د
ئاقا زانپاندا زى ئاقى (ابو الحسن على بن ابى بكر
سلىمان) ھاتىبە كو خەلكى مەعلەسايا بوويە و
ز بۇ باژىرەگىنى و ھەرگرتنا زانستان چوويە چەندىن
وەلاتان ز وان زى ئەسكەندەرىن و بەغدا^(۱۴۵).

ز فان ژىدەران دىاربىت ژىر ھەر ئەگەرەكى بىت
مالتاين چەندىن جاران ئاقابوويە و ھەرفتىبەقە ھەتا
ل فان سەدسالىن داويى وەك دو گوند مالتا سەرى
و مالتا ژىرى ئاقابوويەقە و مالتا سەرى موسلمان و

۴- چل كانىكا، د ئاف چەمىن مستەفا ئافشكى (د ئافبەرا مالتا و گوندى گەفەركى) ^(۱۵۱).

- تاخى گەفەركى:

گەفەركى گوندەكى كەفنه ل دەفەر، د دەمى خۇدا سەر ب ناحيا فەيدى بوو، دكەفنه داوپا بنارا چيائى رەش (زاوا)، كىم زانىارى دەبارەى قى گوندى ل بەر دەستن، ديارە بەرى نىكەلى باژىرى بىت و بىتە تاخەك ژ باژىرى گوندەك بچووك بوو، ل دووفا سەر ژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ ئى گوند سەر ب ناحيا سىمىلى قە بوو و ھژمارا خەلكى گوندى تىنى ۸۱ كەس بوون ^(۱۵۲)، پىشتى كو باژىرى دھۆكى مەرن بووى گەھشتىبە ئاقارى گوندى گەفەركى ژ سالا ۲۰۰۰ ئى دەست ب دابەشكرنا عەردى ل ئاقارى گوندى و دەوروبەرىن گوندى ھاتەكەرن، چ ئەو عەرد ب رىنكا سازىن فەرمى ھاتىبەتەدابەشكرن چ ژى ژ ئالىنى خەلكى گوندىفە ھاتىبەتە فروتن، ب ھەر رەنكەكى بىت گوند مەرن بوو و خزمەتگوزارىن پىويست گەھشتەنە گوندى و خەلكەك ژ دەفەر و پىكھاتىن جودا ھاتنەگوندى و خانى ئافاكرن ھەتا بوو ب تاخەك ژ ناخىن دھۆكى ^(۱۵۳) و نھا سنوورىن ناخى د ئاف ناخىن باژىرى ب قى رەنكىنە:

باكوورا، تاخى مالتا ژىرى

باشوورا، رووبارى دھۆكى و چەمىن رووبارى

رۇزھەلات، تاخى شىندوخا

رۇزھەلات، دەفەرا ئالوكا

- تاخى قەسار:

ئەو ژى مينا گەفەركى گوندەكى دەوروبەرىن دھۆكى بوو و سەر ب سەنتەرئ ناحيا سىمىلى بوو و پاشتر كەتپە سەر ب ناحيا فەيدى قە، دكەفنه دەسپىنكا چيائى رەش، ژ سالا ۲۰۰۰ ئى بەرەف ژوور دەست ب فرۇشتنا عەردى ل دەوروبەرىن گوندى و ئاقارى گوندى ھاتىبەكەرن و د ئەنجامدا، خەلكەكى زۇر ژ دەفەر و پىكھاتىن جودا ل سنوورى ئاقارى گوندى خانى ئافاكرن و دگەل گەھشتنا خزمەتگوزارىن

سالا ۱۹۷۱ ئى و ئافاكرنا مزكەفتى ل سالا ۱۹۷۱ ئى، دامەززاندىنا ئەمامكەھا (شىتلكەھا) مالتاينى ل سالا ۱۹۷۲ ئى، گەھاندنا كارەبى بۇ گوندى سالا ۱۹۷۳ ئى و دامەززاندىنا يەكەم پىرۇژى ئافى ل مالتاينى سالا ۱۹۷۷ ئى ^(۱۵۴)، و ب گەھشتنا خزمەتگوزارىن ئافى و كارەبى پىر خەلكەكى ژ جەين دىترقە قەسنا مالتاينى كىر ب تايەت د قۇناغا قالاكرن و خرابكرنا گوندان ژ نىقا دووى ژ سالىن حەفتىيان بەرەف ژوور، د ئەنجامدا مالتا سەرى و ژىرى گەھشتەنە ئىك بوونە باژىركەكى ب رەخ دھۆكى، پىشتى كو ل سالىن نۇتان ب بەرەفەھى دەست ب دابەشكرنا عەردى ل سەر خەلكى ل دھۆكى ھاتىبەكەرن، قى دابەشكرنى ژ ئاقارىن مالتاينى ژى گرت، ل سالا ۱۹۹۷ - ۱۹۹۸ ئى ل كەرتى مالتا ئىسلام و سالا ۱۹۹۹ ئى ل كەرتى مالتا نصارى عەرد ھاتەدابەشكرن ^(۱۵۵) و دەست ب ئافاكرنى ھاتەكەرن ھەتا مالتا كەفن سەرى و ژىرى د ئاقدا بەرزەبووینە و دو تاخىن مەزنىن دھۆكى ژى پىكھاتىن.

سنوورىن وان ب قى رەنكىنە:

باكوورا، تاخى ماسىكى

باشوورا، جادا بارزان (۱۰۰ مەترى)، باشوورى جادى تاخى گەفەركى

رۇزھەلات، تاخى بەھدىنان و تاخى مېدىا

رۇزھەلات، سنوورى زانكويا دھۆكى

ھەژىبە بىژىن بەرى گوند بىتە باژىر و سىمىن باژىرى خۇ ب سەردا بگىت ھەرچوار لايىن گوندى چەمىن فىقى و كەسكاتى بوون و ھەموو ئەو جەھ نھا ھاتىبەتەئافاكرن و ھەر د وئ قۇناغىدا چوار كانى ل گوندى ھەبوون ژىدەرئ ئاقا قەخوارنى و پىندقىن چاندنى و خودانكرنا گىانەوهران بوون، ئەو ژى كانىن:

۱- كانىكا رەبەنى، دكەفنه بن گرى قەيسەرى.

۲- كانىكا شىف كەرائى، دكەفنه د نھالیدا نىزىكى خواندىنگەھا مالتاينى.

۳- كانىكا شىلى، نىزىك پىشەسازىيا مالتاينى.

۲۰۱۱/۷/۱۸ ھاتىنەراگەھانن، ئەو ئى دىتتا چوار گۈرۈن شىۋىنوارىن بوون ل شىندوخا كو ئىك ژ وان بىن سەردەمى مېتانى و ھەرسىن بىن دېتر بىن سەردەمى زەردەشتىيان بوون^(۱۱۵۷).

ژ قى چەندى ديار دبىت كو شىندوخا ب كەفتانبا بىرۈكى يا كەفتە، بەلى مەرج نىنە ل جەن نەھىن گوندى بىت، بەلى د ژندەرىن دىرۈكىدا ب تايبەت د ژندەرىن سەردەمى ئىسلامىدا نافتى قى جەن نەھاتىبە و ئەم دوورنابىنن ژ دەسپىنكا سەردەمى دەستەلاتداریيا ئاشوورىيان ل دەفەرىن باژىرىك يان گوندى مالتايىن و پاشتر ئى ب تايبەت ژ سالا ۱۴۴۰ بەرەف ژوور دھۆكى گىرنگىيا شىندوخا ۋەرگىرتىبە و جەن وئ گىرتىنە.

ئەوما ئى ل دووفا ژندەرىن بەردەستىن مە د سەدسالىن پاشىپىدا نافتى شىندوخا ناھىتە دىتن، د راپۈرتەكا پىشكىنەرى رىقەبەرىيا زانىارىيا (پەرودەدا) مووسلى دا ھاتىبە كول مەھا نىسانا ۱۹۵۶ئى ھاتىبە نقىسىن ھژمارا خەلكى شىندوخا تى ۱۰۰كەس بوون و نە خواندىنگەھا حكۈمەتنى لى ھەبووۋە و نە ئى يا ئاپىنى^(۱۱۵۸)، ھەرۋەسان دەھىتەزانىن ل سالا ۱۹۵۷ئى شىندوخا گوندەكىن بچۈكىن دەوربەرىن دھۆكى بووۋە و ژ ئالىن كارگىرئىقە سەر ب ناحيا سىمىلنى قە بووۋە و سەرزىمىرىيا وى د وئ سالىدا ۱۱۰ كەس بوون^(۱۱۵۹).

- تاخىن رەزا بنى و سەرى:

ئەف ناخە دكەقىتە ژىرىن جادا بارزان (جادا - - مەترى) ل رەخى نژارى بىن دھۆكى، سىنوورن تاخى ب قى رەنگى نە:

پاكوور، رووبارى دھۆكى

باشوور، جادا بارزان و تاخىن شىندوخا، ئازادى، سىنگىركا

رۇژھەلاتە جادا بارىگەھا دھۆكى

رۇژھەلاتە رووبارى دھۆكى

پرانىيا جەنن قى تاخى د دەمى خۇدا رەزىن تىرى بوون ئەوما ئى د دەمى ئاقتىرنا تاخىن ياژىرى ب نافتىن

ژ نىشكەكىنقە ستوونەك دەرگەت، دەملدەست رىقەبەرى شىۋىنوارىن دھۆكى (د. ھەسەن ئەحمەد قاسىم) لى ھاتەئاگادارگىن وى ئى ل ۲۰۱۲/۵/۱۰ئى سەردەانا جەن كىر، پىشنى لىگەرىيانى ۋە ھەلسەنگاندا جەن برىارا راۋەستاندا كارىن تەفرىكىن ھانەدان و تىمەكى رىقەبەرىيا شىۋىنوارىن دھۆكى ھاتەپىنگىنن و د دو ۋەرزاند ل سالىن ۲۰۱۱ ۋ ۲۰۱۲ دا دەست ب كارىن فەكۈلىن ل وى جەن كىر و چەندىن شىۋىنوارىن دىرۈكى ۋەك، تىكسىت، پەيگەر، كىر و بەرستە، موور ستفانك، گوزك، گوور و شىۋىنوارىن دىتر ل وى جەن دىتن و د ئەنجامدا ديار بوو جەن شىندوخا د چەندىن قۇنغاين دىرۈكىدا بۇرىبە، ب قى شىۋەبىن خوارى:

- چەرخى دەولەتىن باژىرا ۲۳۰۰ - ۲۹۰۰ پ ز
- چەرخى مېتانى ۱۶۰۰ - ۱۳۵۰ پ ز، د قى چەرخىدا شىندوخا ئىك ژ باژىرىن ھەرەگىرنگىن دەولەتا مېتانى بووۋە، نافتى قى باژىرى د تىكسىتىن شاھى ئاشوورى ئادە نىرارىن ئىكىن ل سالا ۱۳۲۵ پ ز ب نافتى شىۋىنوارى ھاتىبە و تىدا ھاتىبە شاھى ھەۋەكا لەشكەرى بىرىبە سەر قى باژىرى و ئىخسىتىبە ژىر دەستى خۇ. شىۋىنوارىن د قان دو ۋەرزىن فەكۈلىننىدا ھاتىنەدىتن راستىبا قى بۇچوونى د سەلمىن.
- چەرخى ئاشوورى نافتەراست ۱۳۵۰ - ۹۱۱ پ ز، د قى چەرخىدا دو ھەۋىن لەشكەرى ئىك ژ وان ھەۋا شاھ ئەدە نىرارىن ئىكىن يا سالا ۱۳۲۵ پ ز بوو يا مە ئامازە پىكرى. ھەژى گۈتنى پە ژ سالا ۱۱۰۰ پ ز فە ژ ئەنجامن ھەۋەكا لەشكەرى دەفەرا بادىنان كو ھەتا ھنگى سەر ب دەولەتا مېتانى بوو كەتتەبە ژىر دەستەلاتى دەولەتا ئاشوورى كو شىندوخا ئى پىشكەك بوو ژ قى دەفەرى.

- چەرخى ھىلىستى ۲۳۱ - ۱۲۸ پ ز، د قى قەكۈلىنا د قان دو ۋەرزانددا ھاتىبەگىن شىۋىنوارىن قى سەردەمى ل جەن شىندوخا ھاتىنەدىتن(۱۵۱)، ھەژىبە ل قىرىن ئامازە ب ئەنجامىن دوا پىشكىننىن شىۋىنوارى بگەبن بىن رىقەبەرىيا شىۋىنوارىن دھۆكى كىرىن و ل رۇژا

كوردى ب تاخى رەزا ھاتىيەناڧكرن، ھەر ژ سالا ۱۹۸۰ئەڧ دەست ب (تەملىك و ئىفرزا) ەردى ل فى تاخى ھاتىيەكرن و ل سالا ۱۹۸۱ئ دەست ب دابەشكرنا ەردى ل سەر ۋەلاتىيان و ئاڧاكرنا ۋى ەردى ل فى تاخى ھاتىيەكرن و د ۋى سەردەمىدا ل دەزگەھىن ڧەرمىيىن دەولەتن ب (حى العسكرى) ھاتىيەناڧكرن، دەسپىكا دابەشكرنا پارچىن ەردى ل فى تاخى و ئاڧاكرنا ل پىشكا ژىرىيا تاخى ناڧبەرا جادا شەھىدىن اى شىباتى و چەمىن رووبارى دھۆكى بوو و ئەڧ پروسەيا بەردەوام بوو ھەتا سالىن داۋىي كو ھەمى تاخ لى ھاتىيەناڧاكرن^(۱۱۰).

باشوور، باشوورى چىيىن شىندوخا

رۇڧھەلات، تاخى بن توپكا

رۇڧئاڧا، تاخى ئازادى

ئەڧ تاخە ژى ژ تاخىن نزارى چىيىن شىندوخا يە، ب فى ناڧى ھاتىيەناڧكرن ژىەركو جھى ۋى د بىياتا سى كومتىن ب رەخىڧكە يىن كىنارى چىيىن شىندوخا بوون ل راستا جھى نھا يى پەرتووكخانا بەدراخىيان^(۱۱۱)، ل ناڧەراستا سالىن ھەشتىيان ژ سەدسالىيا چوۋى دەست ب دابەشكرنا پارچىن ەردى و ئاڧاكرنا وان ل فى تاخى ھاتىيەكرن^(۱۱۲).

- تاخى ئازادى:

ئەڧ تاخە ئىك ژ تاخىن نوۋىن دھۆكى يە، سنوورىن تاخى ب فى رەنگىنە، باكوور، جادا بارزان، (تاخى رەزا) باشوور، چىيىن شىندوخا رۇڧھەلات، تاخى سى گركا رۇڧئاڧا، تاخى شىندوخا

- تاخى بن توپكا:

ئەڧ تاخە ژى ژ تاخىن نزارى چىيىن شىندوخا يە، سنوورىن تاخى ب فى رەنگىنە، باكوور، جادا بارزان باشوور، چىيىن شىندوخا رۇڧھەلات، تاخى رۇناھى رۇڧئاڧا، تاخى سى گركا

دەسپىكا ئاڧاكرنا فى تاخى ل سالا ۱۹۹۴ئ بوو دەمى ۵۰۰ پارچىن ەردى ل رۇڧھەلاتىن شىندوخا ل سەر خىزانىن شەھىدان ھاتىنەبەلاڧكرن و د ھەمان دەمدا ژى دەست ب ئاڧاكرنا وان ھانەكرن و د ۋى دەمىدا ب تاخى شەھىدان يى شىندوخا دەھتەنىاسىن^(۱۱۳)، پاشتر دابەشكرنا پارچىن ەردى و ئاڧاكرنا ھندەك ڧەرمانگەھ و سازىتن خزمەتگوزارى با بەردەوام بوو ل فى جھى ھەتا دگەل تاخى رەزا يى سەرى (تاخى دگەڧتە ناڧبەرا جادا بارزان و چىيىن شىندوخا ب تاخى رەزا يى سەرى دەھتەنىاسىن) گەھشتىنە ئىك و ھەردو نھا د نەخشىن باژىرفانىيىن دا ب تاخى ئازادى ھاتىنەناڧكرن.

د ھەمان قۇناغا تاخى سى گركا دا دەست ب دابەشكرنا پارچىن ەردى و ئاڧاكرنا وان ئانكو ل ناڧەراستا سالىن ھەشتىيان^(۱۱۴)، تاخ پىشتى سەرھلدانى و د قۇناغا ناڧكرنا تاخان ب ناڧىن كوردى ب بن توپكا ھاتىيەناڧكرن ژىەركو جھى ۋى گەلەك دارىن توپىان لى ھەبوون، ھەژىيەبىنەگۇتن جھى ناڧدار ب بن نوپكا ل دھۆكى بەرى سالىن ھەشتىيان دگەڧتە سەر رووبارى ھىشكەروۋى ل رۇڧھەلاتىن پرا نەخوشخانا ئازادى ب ۲۰۰ مەترەكان و پرەكا پەيادىيان د دەمى خۇدا ل ۋى جھى ھەبوو، ژ بەر زۇرىيا دارىن توپىان ب بن توپكان ھاتىوۋ ناڧكرن، ئەڧ جھە جھەكى سەيراتىن دھۆكى يان و سەرشوۋيا زاڧابان بوو^(۱۱۵).

- تاخى سى گركا:

ل دوۋڧ نەخشىن باژىرفانىيىن سنوورىن ۋى ب فى رەنگىنە، باكوور، جادا بارزان (تاخى رەزا)

- تاخى رۇناھى:

ئەڧ تاخە ژى ژ تاخىن نزارى چىيىن شىندوخا يە، سنوورىن ۋى ب فى رەنگىنە:

لىن ھەنە كو دكەقنە رۇزھەلاتىن نەخوشخانا نازادى
 و ل رۇزھەلاتىن وان كولانان زى چەند سازىبەكىن
 دى بىن خزمەتكوزارى وەك رىقەبەرىيا ئەوقافى و
 پەيمانگەھا پىنشىنىز و گۇتارخوينا و نەخوشخانا
 سۇتنى ھەنە، د قۇناغىن جودا جودادا دەست ب
 ئافاكرنا قى تاخى ھاتىبەكرن و نھال ھندەك پارچىن
 قالا ژ تاخى ئافاكرن بەردەوامە، سنوورن قى تاخى
 ب قى رەنگىنە؛

باكوور، رووبارى ھىكە روو

باشوور، جادا بارزان

رۇزھەلات، تاخى دىارى

رۇزئافا، جادا سولاف

- تاخى دىارى:

ئەف تاخە دكەقىتە ئاقبەرا رووبارى ھىكە روو و
 جادا بارزان سنوورن وى ب قى رەنگىنە؛

باكوور، رووبار ھىكە روو (تاخى بەرۇشكا ژىرى)

باكوور، جادا بارزان (تاخى دىارى)

باشوور، چىابىن شىندوخا

رۇزھەلات، تاخى پىنشانگەھان

رۇزئافا، تاخى بن توپكا

ل ئاقەرەستا سالىن ھەشتىيان دەست ب
 دابەشكرنا پارچىن ەردى و ئافاكرنا وان ل قى تاخى
 ھاتىبەكرن^(۱۱۱)، د وى سەردەمىدا ب (حى العلماء)
 ھاتبووناقكرن، د پرۇسا ئافاكرنا تاخان ب ئاقىن كوردى
 ب تاخى رۇناھى ھاتىبەئافاكرن.

- تاخى سەربەستى:

ئەف تاخە پىتر تاخەكىن خزمەتكوزارىبە و گەلەك
 سازىن خزمەتكوزارى دكەقنە د سنوورن قى تاخىدا
 ب تايبەت سازىن خزمەتكوزارىن ساخلەمىن وەك
 نەخوشخانا نازادى، سەرۇكاتىياساخلەمىيا پارىزگەھا
 دھۆكى و چەندىن نەخوشخانەبىن تايبەتمەند، د
 بەرامبەردا تاخ و كولانن ئاكنجىبوونا وەلاتىيان ل قى
 تاخى كىمن و تىن چەند كولانەكىن ئاكنجىبوونى

دھۆك

باشھور، جادا بارزان (تاخى رۇناھى)

رۇھەلات، تاخى مەھاباد

رۇھەلات، تاخى سەرھەستى

د نافرەستا سالىن ھەشتىياندا دەست ب دابەشكرنا عەردى و ئاڧاكرنى ل فى تاخى ھاتىيەكرن^(۱۱۷)، د سەرھەمى حكۇمەتئدا سالىن بەرى سەرھەلدانى ب (حى الشرطە) ھاتىبونافكرن، د پروسا ئاڧكرنا تاخان ب ئاڧىن كوردى ئەف تاخە ب تاخى ديارى ھاتىيەئافكرن.

- تاخى مەھاباد:

سنوورئىن فى تاخى ب فى رەنگىنە،

باكوور، رووبارىن ھشكرىو (تاخى سەرھەلدان)

باشھور، جادا بارزان

رۇھەلات، تاخى سەرھەلدان

رۇھەلات، تاخى ديارى

سالا ۱۹۸۹ئ دەست ب دابەشكرنا پارچىن عەردى ل فى تاخى ھاتىيەكرن و ژ وئ سالىن فە د قۇئاغىن جودا جودادا دەست ب ئاڧاكرن خانىيان و گەھاندنا خزمەتكوزارىيان ل فى تاخى ھاتىيەكرن^(۱۱۸)، ئەف تاخە ژى د قۇئاغا ئاڧكرنا تاخان ب ئاڧىن كوردى ب تاخى مەھاباد ھاتىيەئافكرن.

- تاخى پىشانگەھان:

ئەف تاخە پترتاخەكىن بازىرگانى يە و پىشانگەھىن كرىن و فروشتنا ترومپىلان، ويستگەھا ۲۹ مىگاواتىيا كارەبى، دو ئاشىن بەفرى، چەند عمبارىن بازىرگانى و چەند خزمەتكوزارىين دى يىن بازىرگانى ب خۇڧە دگرىت. ل نافرەستا سالىن نۇتان بەرەف ژوورى دەست ب چىكرنا فى تاخى ھاتىيەكرن، سنوورئىن تاخى ب فى رەنگىتە:

باكوور، جادا بارزان

باشھور، چىايىن زاوا

رۇھەلات، تاخى نزاركى

رۇھەلات، تاخى رۇناھى.

- تاخى نزاركى:

ئەف تاخە د بنىاتدا گوندئ نزاركى يە، نزاركى ئىك ژ گوندئىن كەڧنىن دەورو بەرىن دەھۆكى يە، سەر ب ناحيا سىمىلىن فە بوو، پىشتى دامەزاندنا ناحيا زاويتە ل سالا ۱۹۵۹ئ كەتپە سەر ب فى ناحىين.

سنوورئىن گوندى:

باكوور، چىايىن بەرۇژى- چىايىن سىپىرىز

باشھور، چىايىن زاوا

رۇھەلات، گوندئ ئىنتىنئ

رۇھەلات، گوندئ بەرۇشكى (بى كەڧن)

ژبەرگو نزاركى نىزىكى باژىرىن دەھۆكى بوويە د ھەر بۇيەر و شەرەكى ل دەڧەرى روودابىت نزاركى د ئاڧ جەرگى روودانىدا بوويە، ئەوما دئ يىنىن د ئاڧبەرا سالىن ۱۹۶۱ئ دەسپىنكا شۇرشا كوردستانى ھەتا ۱۱ ئادارا ۱۹۷۰ئى گوندئ نزاركى سىن جارن ھاتىيەسۇتن و خرابىكرن و سەر ژ نوو ئاڧاكرن، داويچار ل سالا ۱۹۷۱ئ ژ ئالىن رنڧبەرىيا ئاڧاكرن باكوورى (اعمار الشىمال) ھاتىيەئافاكرن، ھەژىيە بىژىن ھەتا وئ سالىن جەئى گوندى ل بنارا چىاي بوو^(۱۱۹).

پىنكھاتا گوندى:

ھەژىيە بىژىن د سەرژمىرىيا گىشتىيا عىراقىن يا سالا ۱۹۵۷ئى ھژمارا خەلكى گوندى ۲۲۷ كەس بوون^(۱۲۰)، ل دەسپىنكا سالىن ھەفتىيان دەمى سەرژنوو ھاتىيەئافاكرن خەلكى گوندى نىزىكى چل مالان بوون، ھەمى ژ عەشپىرەتا دۇسكى بوون، ژ ڧان مالباتان پىنكھاتا، بنەمالا ھەسەن سەلىم ئاڧدار ب ھىسويى سەلىمى ژ دۇسكى يىن كاتولى، بنەمالا يونسى سالىن دۇسكى كىنانشىيە، بنەمالا ئەھمەد باپىرى دۇسكى يىن خىيارنەيىنە (خىيارنە تاخەكى گوندى چىيى يە)

ژىدەرىن ئاڧى:

گوندەكى كىم ئاڧ بوو، ب ھىڧىيا بارانانڧە

ئامارا فەرمى پىشكىنەرى زانىباريا (پەرودەدا) مووسلى سەرەدەنا خواندنگەھا سەرەتاييا دەۋىكى كرىبە و د راپۇرنا خۇدا ئامازە داىبە گوندىن دەوروبەرىن دەۋىكى، دەربارەى ئىتتىتى گوتىببە: ئىتوتىنى (۸۰۰) كەس لى دىرىن، ۹ كەم ژ دەۋىكى دوورە خواندنگەھا فەرمى لى ھەبە (۱۷۶)، ب بەراوردكرنا فان دو ھىزمارىن خەلكى ئىتتىتى دگەل گوندىن دى يىن قەزا دەۋىكى يا وى سەرەدەمى كو ژ سى ناھىيىن زاوتتە، مانگىش و سىمىلىنى پىكدهات، ئىتتىتى ل داوييا سالىن پىنجىيان ژ سەدسالىيا چوويى ب ھىزمارا خەلكى خۇ مەزىتىرىن گوندىن ناھىيا زاوتتە بوويە و دووھىمىن گوندى قەزا دەۋىكى بوويە پىشتى گوندى دىرگىزىكى ناھىيا مانگىش (دۆسكى) كو ھىزمارا خەلكى وى ل دووف ئامارا ۱۹۵۷-ئى ۹۲۵ كەس بوو (۱۷۵).

دەربارەى ئاقى ئىتتىتى كو ب ھىتتت ژى دەھتەزاركرن، ئاقى خۇ ژ ئاقى مللەتەكن ھندوئەورۇبى دىزىنى ھىتتىتى Hittites ۋەرگرتىبە، ئەف مللەتە دەوروبەرىن ۴۰۰۰ سالان بەرى زاىبىنى ژ ژوورىن دەربارىن رەش ھاتىبە و ل بانىيا ئەنادۇلى ئاكنجى بوويە و دەولەتا خۇل فى جھى دامەزاندىبە و ھىدى ھىدى سنوورىن خۇ بەرفرەھكرىنە ھەنا رۇژئاقىنى ئاسىيا بچوۋوك و ۋەلاتى شامى و ژوورىن ھەردو روبرىن دىجلە و فرات قەگرتى و ۸۰۰ سالان دەستەلاتدارى كرىبە و ۱۲۰۰ ب. ز دەستەلاتدارىيا وان داويھاتىبە، دەقەرا بەھدىنان ژى پىشكەك بوويە ژ دەستەلاتدارىيا وان، پىشتى شكەستنا فى دەستەلاتدارىين و بەلاقەبوونا ۋەلاتىين وى گوندىن ب ئاقى ھىتتوت ل دەقەرا بەھدىنان و جھىن دى ۋەك بىرھاتنا مللەتى خۇين كەفئار ئاقاكرىنە (۱۷۶).

د سەرەدەمى نوودا كەفئىتىرىن ژندەرى ئاقى ھىتتت تىدا ھاتى بەرتووكا (الظروف)ە، ژ نىبىسنا محەمەد ئەمىنى كورى مەلا محەمەد ئەمىنى كورى مەلا محەمەدى ھىتتىتى بە، ل ساللا ۱۲۱۱مىش/۱۷۹۷ز (۱۷۷). پىشتى فى سالى د چەندىن ژندەراندا ئاقى ئىتتىتى- ھىتتىتى ۋەك گوندەك خۇدى خواندنگەھەك ئايىنى و قوتابى و جھى قەمانا شىخان و زانا و شاعران و

بوو، ھندەك كانىيىن ۋەزى ھەبوون، لەوما ژى پىتربا خەلكى گوندى كۇچەرالى دكر و مژوولى خودانكرنا بەز و مالا تى بوون، ھندەكان ژى دەخل و دان و رەزىن دىم دكرن، پىشتى پىكھاتنا ۱۱ ئادارا ۱۹۷۰-ئى پرۇژى ئاقى بۇ گوندى ھاتىبەچىكرن كو بىرەكا ئاقى بوو. جھىن ئاقدارىن گوندى، مىن بوپرىن كۇرا جەھا (گركى چالا)، ملا قەسروكى، كەلىن تخويپ، كەلىن دوپىك، كەلىن مالا، كەلىن سىلا. شونوارىن گوندى، گورستانا گوندى، ملا قەسروكا شونوارىن كەفئە گوندى لى ھەبوون، گورستانەكا دى ل داوييا پرا ئىتتىتى ھەبوو كەلەك قەبرىن كەفئ لى ھەبوون.

پىشتى پىكھاتنا ۱۱ ئادارى خواندنگەھ ل گوندى ھاتىبەقەكرن و ساللا ۱۹۷۲-۱۹۷۳ كارەب كەھشتىبە گوندى (۱۷۶).

د بەردەموامىيا بەرفرەھبوونا بازىرى دەۋىكى، ژ ساللا ۱۹۸۰-قە دەست ب بەلاقكرنا پارچىن ەردى ل دەوروبەرىن گوندى بەرۇشكى يى كەفئ ھاتىبەكرن و ھەنا كەھشتىبە ئاقارى نزاركى و ھەرد ساللا ۱۹۸۰-ئىدا نزاركى كەتتە د ئاق سنوورىن بازىرقانىيا دەۋىكى دا و ژ وى سالى بەرەف ژوور و باشتر ژى پىشتى سەرھەلانا ۱۹۹۱-ئى بەردەوام پارچىن ەردى ل ئاقارى نزاركى و دەوروبەرىن وى ھاتىبەبەلاقكرن ھەنا گوند بوويە پىشكەك ژ بازىرى (۱۷۶) و نھا بەك ژ تاخىن دەۋىكى بە و سنوورىن ئاخى نزاركى ب فى رەنگىنە.

باكور، جادا سەرەكى دەۋك - ھەولتار (تاخى ئىتتىتى، ئۇقەرىياسا ئىتتىتى، ئاخى پىشەسازى (بى كەفئ)

باشوور، چىابىن زاوا (چىابىن رەش)

رۇژھەلات، ئاقارى ھىتتىتى

رۇژئاقا، رۇژھەلات تاخى پىشئانگەھان

- ئاخى ئىتتىتى:

ئەف تاخە د بىياتدا گوندى دىرىنى ئىتتىتى بە، دكەفئە رۇژھەلاتىن دەۋىكى، ل دووف سەرژمىرا ساللا ۱۹۵۷-ئى ۷۷۸ كەس ل گوندى دىران (۱۷۶)، بەرى فى

جەنن روودانا دوا شەرى ئاقبەرا مېرگەھا بەھدېنان و دەولەتا ئوسمانى ل سالا ۱۲۵۷مىش/۱۸۴۱ز ھاتىبە.

شوينوارىن گوندى:

چەندىن شوينوار ل ئىتتىتى ھەبوون، ژ وانا، رەزكى حامدى ل پىشتا گوندى، كافلىكى مىردىنكى ل چىيىن مام سىنى، سەرەسرى ل ژوورىن گوندى، ناوسكى ل ژوورىن چىيىن بەرەكىمكى، ناف كافلا رۇژئاقىن گوندى، شكەفتا كانىن ھزر بۇ ھندى دچىت ئەف شكەفتە پەرستگە ھەكامىترابى بيت، گرى رۇژئاقىن گوندى، ھەردووين داوى د ناف لىستا شوينوارىن رىقەبەرىيا شوينوارىن دھۆكى ھاتىنەتووماركرن و چەندىن شوينوارىن دىتر^(۱۷۸) ل سالا ۱۹۵۱ئى خواندنگەھ ل گوندى ھاتىبەفەكرن

ھەزىبە بىژىن پىشتى ناحيا زاويتە ل سالا ۱۹۶۰ئى ھاتىبەدامەزراندن ژ ئالىن كارگىرىشە ئىتتىتى سەرب قى ناحىن فەبوو و پىشتىرى سەرب ناحيا سەنتەرى دھۆكى فە بوو^(۱۷۹) و د فان سالىن داویدا كەتیبە د سنوورى باژىرقانىيا دھۆكى دا و بوو پە تاخەك ژ تاخىن دھۆكى ل نەخشى بنىاتىن باژىرى سنوورىن تاخى

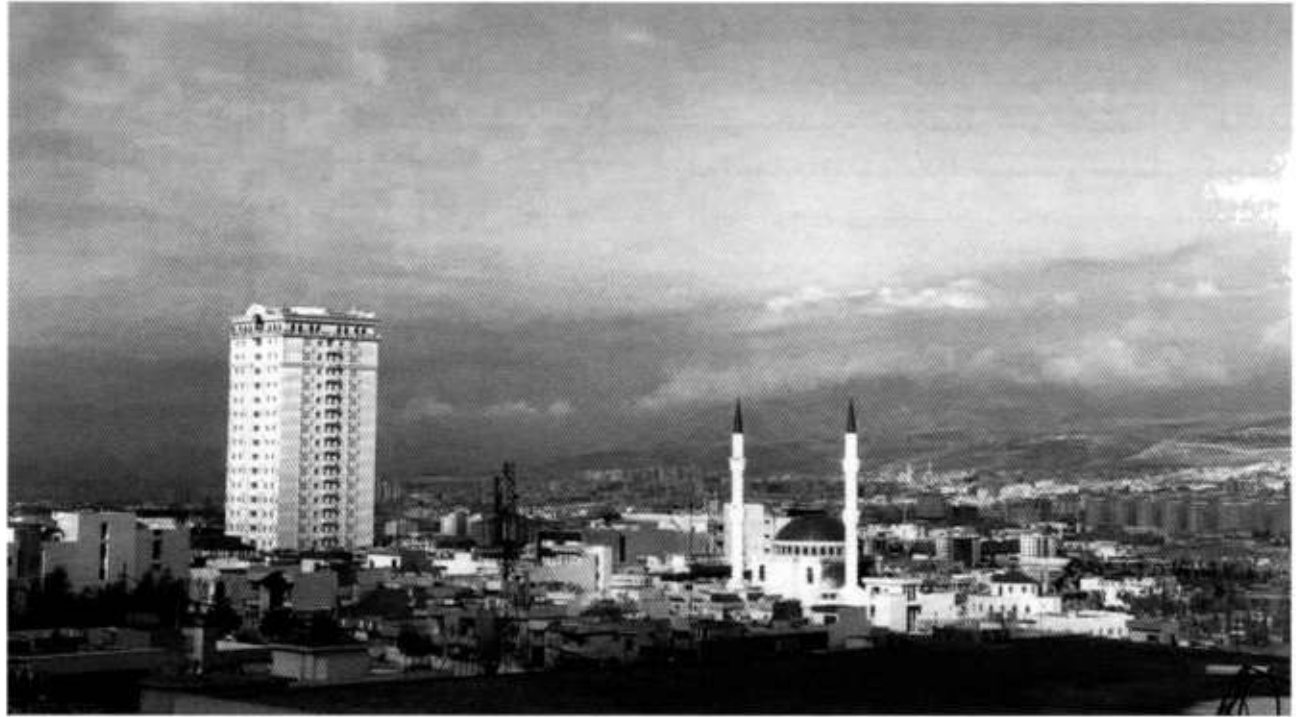
سنوورىن گوندى:

باكوور، چىيىن مام سىن، سەرەسرى و چىيىن بەركىمكى
باشوور، چىيىن رەش
رۇژھەلات، گەلى كورتكى و سەرى گەلىن ئەفرىكى
رۇژئاقا، رووبارى بىسرى و رەزىن ئاقبەرا ھىتتىت و نزاركى

پىكھاتا گوندى:

خەلكى گوندى كوردىن موسلمان بوون ژ عەشىرەتا مزوورى و تىن دو مالىن مەسېحىيان دگەلدا دژيان، ل سالا ۱۹۶۳ئى گوند ژ ئالىن حكۇمەتا عىراقى فە ھاتبوو سۇتن و وى دەمى نىزىكى (۳۰۰) مالان ل گوندى دژيان.

دھۆك

باكووريشە) دەيتەقەئافاكرن و بىنى كو خواندنگەھ و مرگەفت بۇ بىننەئافاكرن^(۱۸۱).

سەروپەرى گوندى:

د قۇناغا بەرى ۱۹۵۲يدا گوند ل بنارا چىيىن سىپى و جھەكن قەدەر ژ دەستەلاتى بوو، چ ل سەردەمى دەستەلاتى ئوسمانى يان ين مەلكىن عىراقى مژوولى رىنجبەرىيا خۇ بوون، پىشنى گوند ھاتىبە جھن نوو ژى خەلكى گوندى مژوولى خودانكرنا پەز و مالاتى و چاندنا دەخل و دانى بوون، بەلى ئارىشا مەزنا گوندى كىمىيا ئافى بوو، ۋەك دەيتەقەگىران ل سالىن سىھان موختارنى گوندى محەمەدى حەققى خۇ گەھاندىبە رۇژھەلاتناسى ئەمىركى كامىرلاند و ب رىكا ۋەرگىزى ۋى ئىسماعىل ئەفەندى يى خەلكى گوندى بابلو ژى خواستىبە ئاقا قەخوارنى بگەھىننە گوندى، كامىرلاند دگەل ۋەرگىزى خۇ ھاتىبەگوندى و سووزدايە ئافى بۇ وان ژ كانىيا بەقەقىن ژ كانى مەھەمەدىكى بگەھىننە گوندى ۋەك شەرىفى موختار كو ئەقىن محەمەدى حەققى يە دبىژىت، يەكەم چار وان ئاقا ب سۆلىنا كىشايە گوندى سەر دەستى كامىرلاندى دىتتە، ھەتا سالىن حەفتىيان خواندنگەھ ل گوندى نەھاتىبەقەكرن بچوپكىن گوندى ب خواندنن دچوونە گوندى ئىتتىنى^(۱۸۲).

ل سالىن حەفتىيان ب تايبەت د قۇناغا قەگوھاستنا گونداندا ھندەك ژ خەلكى گوندىن (ئۇرە، سەرزىرى، دەشتانى، گەرىبەراسكى و برۇژىرى) فەستاقى گوندى دكەن و لى ئاكنجى دىن، بەرۇشكى د سالىن حەفتىياتدا ب تايبەت قۇناغا پىكھاتنا ۱۱ ئادارى جھى سەيران و گىرانا ئاھەنگ و بىرھاتىنن دھۆكى بوو.

ل سالا ۱۹۷۸ئى ب بىرارەكا سەرۇككۇمارنى عىراقى ۋەك سزايەك بۇ خەلكى بەرۇشكى و پىشكدارىيا وان د شۇرشا كوردستانىدا (۲۰۰دۇنەمىن عەردى تاپۇ) ژ كەرتىن ۷۹ بەرۇشكا باشوور و ۸۴ بەرۇشكى بىنى قەرىووكرن ژ خەلكى دەيتەستاندن، ل ۱۹۸۰/۷/۱۲ى جارەكا دى ب بىرارا ژمارە ۱۱۰۲ايا (مجلس قىادە

ئىتوتىن ب قى رەنگىنە.

باكوور: چىيىن مام ستىن

باشوور، جادا سەرهەكىيا دھۆك- ھەولېر تاخى (نزاركى)

رۇژھەلات: گوندى بىتاسى

رۇژئاقا: رووبارى ھىكە روو

- تاخى بەرۇشكى:

بەرۇشكى كو ب بەرۇشكا كاتولىيان ژى دەيتەئافاكرن گوندەكى بچوپكى رۇژھەلاتى دھۆكى بوو، ل دووف سەرزىمىريا گىشتىيا عىراقى يا سالا ۱۹۵۷ئى ھۇمارا ئاكنجىن گوندى ۱۳۱ كەس بوو^(۱۸۱)، لى ژ ئەنجامى ئىزىكىيا ۋى ژ باژىرى دھۆكى و مىنا وىستگەھەكا بىنقەدانى بوو د ناقبەرا دھۆكى و چەندىن گوند و دەقەراند كرنكىبەكا تايبەت ھەبوو.

جوگرافىيا گوندى:

د دوا قۇناغا ژىن گوندى دا سنوورنى گوندى ژ باكوورنى رۇژئاقا ھەتا باشوورنى رۇژئاقا باژىرى دھۆكى، باكوورنى رۇژھەلات ھەتا باشوورنى گوندى نزاركى بوو. ل دەسپىكا سەدسالىيا نوزەئى دو بىنەمالە (ئالانە و مەلەكان) ل گوندى ژايىنە، جھن گوندى ھەتا سالا ۱۹۵۲ئى ل بناراچىيىن سىپى ل ھىداق گرىئاخەسپىكىن بوو. پىشنى سالا ۱۹۵۲ئى ژ ئەنجامى كىم ئاقىن و ب مەرەما خۇ ئىزىكرنى ژ دامودەزگەھىن پىندى ب تايبەت خواندنگەھان خەلكى گوندى ژ بنارا چىيى ھاتنەخوارى و ل ئىزىكى رووبارى ھىكەروو ئاكنجى بوون و ئەق رووبارە د ژىرىن گوندى را دەرياز دبوو. بەلى گەلەك نە قەكپىشا شۇرشا كوردستانى يا سالا ۱۹۶۱ئى ب سەرداھات و د روودانېن شۇرشىدا گوند ژ ئالىن فرۇكەبىن حكۇمەتىقە د ھىتەبومىبارانكرن و ب يەكجارى وىران دبىت و خەلكى گوندى ھندەك دچنە ئاف دھۆكى و ھندەك ژى ل گوندىن دەوروبەر ئاكنجى دىن، پىشنى پىكھاتنا ۱۱ ئادارا ۱۹۷۰ئى گوند ل ھەمان جھن نوو ژ ئالىن ۋەزارەتا (ئاقەدانكرنا

الثورة) يا عيراقى (۲۰۳ دۆنەمىن دى ژ عەردى ئاپۇ) ژ بەرۇشكىيان دەپتەستاندن و بىن قەرىووكرن^(۱۸۳).
ب مەزىبوونا باژىرى دھۆكى باژىر بەرەف سنوورى ئاقارى بەرۇشكى چوويه، ژ سالا ۱۹۸۰ ئىقە دەست ب دابەشكرنا پارچىن عەردىن (۱۵۰مەترى) ل دەوروبەرن بەرۇشكى ھەتا ئاقارى نزاركى ھاتىيەكرن و دەھمان دەمدا دەست ب ئاڧاكرا وان پارچان ھاتىيەكرن و ھەر ل سالا ۱۹۸۰ ئى نزاركى و بەرۇشكى كەتەنە د سنوورى باژىرقانىيا دھۆكى دا^(۱۸۴). دابەشكرنا عەردى ل دەفەر و جەين ئاقبەرا دھۆكى و بەرۇشكى بەردەوام بوويه زىدەبارى ئاڧاكرا زىدەگاڧى ب تايبەت ل سالىن پىشتى سەرھلدا نا ۱۹۹۱ ئى كو ھژمارەكا زۇرا خەلكى ژ ناچارى و ئەنجامى لاوازييا سەرۋبەرى وانى ئابوورى ل گركىن چىيىن سىپى كەرتى ۹۵ ژ كوندى دەست ب ئاڧاكرا خانىين بى سەرۋبەر كر و ھەتا نوكة ژى د وان خانىيانقە دژىن^(۱۸۵).

تاخى بەرھلدان:

ھەژىيە بىژىن ل داوييا سالىن ھەفتىيان ل

بەرۇشكا ژىرى كۆمەلگەھى بەرۇشكى كو ب (جەمەييا بەرۇشكى) ھاتەئاڧاكرن ب مەرەما دابەشكرنى ل سەر خەلكى وان كوندان بىن ھاتىنە راكرن و خرابكرن ھاتەئاڧاكرن، بەلى ژ بەركو ل باژىرى ئارىشا ئاكنجىبوونى و نەبوونا خانىيان ھەبوو و ل دەسپىنكا سالا ۱۹۸۰ ئى ل سەر تەخىن جوداين خەلكى ھاتەلىنكەكرن^(۱۸۱). دقەكۆلىنەكازانستىدا كو ل دەسپىنكا سالىن ھەشتىيان ل دور باژىرى دھۆكى ھاتىيەنقىسىن دەربارەھى قى تاخى (جەمەييا بەرۇشكى ھاتىيە: دكەڧىتە دوورتىن ئالىين رۇژھەلاتى ژ باژىرى ھژمارا خانىين وى نھا (دەمى بەرھەڧكرنا ڧەكۆلىنى) دكەھىتە ۱۵۵۰ خانىيان، ۳۵۰ ژ وان ژ ئالىن پارىزگەھىقە ھاتىنەئاڧاكرن و ۱۲۰۰ اين دى ۋەك پارچىن عەردى ل سەر خودانىن داھاتى دباركرى ھاتىنەلىنكەكرن و وان ب خو ئاڧاكرىنە بەلى ل دووڧ دىزايىن ھەڧكرتى و پىشتىر ئامادەكرى ژ ئالىن باژىرقانىيا باژىرىقە رووبەرىن وان ۋەكەھڧ ۲۰۰م نە، خانىين وى كۆمەلگەھى شىنوازەكى رۇژھەلاتى و ھەڧكرتىنە و جادىن رنك و پىنك و راست دناڧبەرا وندا

دھۆك

نەخشەسىمىن بىنايىتىمىن بازىرىمىن دىھۆكىمىتى

ئاكئىبىوونى يە، ژ داووبىا سالىنن حەفتىيان رۇژ ل دووڧ رۇژئ جھىنن پىشەسازى و ھندەك كارىن بازىرگانى لى كۆمىووينە و پىندىقېين باژىرى د قەتاندىن، نھا تاخى پىشەسازى ل دەرڧەى دھۆككى دەرڧەرا دىژنى شىنجى ھاتىبەئافاكىرن و ئەڧ تاخى پىشەسازى يىن دھىتەڧالاكىرن، تاخى سەرھلدىن ژ باكوور و رۇژئافاڧە و پىشكەكا رۇژھەلاتى و جادا بارزان ل باشوورى و پىشكەكا رۇژھەلاتى سنوورىن تاخى پىكدىئىن.

تاخى گەلى:

ژ تاخىن دھۆككى يە ژ سالا ۱۹۱۷ئى بەرەڧ ژوور دەست ب ئافاكىرنا وى ھاتىبەكىرن^(۱۸۸). ل بەراھىن دەست ب ئافاكىرنا رۇژھەلاتى جادا گەلىن دھۆكى و نىزىكى بانزىنخانا گەلى (ياكەڧن) ھاتەكىرن، پاشتر ئافاكىرنى ب مۆلەت و زىندەگافى ب تايبەت د قۇناغا پىشتى سەرھلدىن ۱۹۹۱ئى بەرەڧ رۇژھەلات و باكوورى تاخى ئانكو بنارا چىابىن خۇڧەكىشنا ھەنا ھەردو دەرڧەرىن ھىنداف تاخى گەلى يىن ب ناقىن گرىڧىرىشك و گزەبەرا ڧەگرتىن و ئەڧ ئافاكىرنە

ھەنە^(۱۸۷). د ھەمان دەمدا د بەردەوامىيا ئافاكىرنىدا ل رۇژھەلاتى بەرۇشكى د ناقبەرا جادا سەرھلدىن (جادا دھۆك- بىنسىرى) و بنارا چىابىن سىپى دا، بەرۇشكى بەرەڧ رۇژھەلاتىڧە پتر ھاتەئافاكىرن و ئەڧ ئافاكىرنە ل سالىنن پىشتى سەرھلدىن ۱۹۹۱ئى ژى بەردەوام بوو چ ب رىكا دا، بەشكىرنى و چ ژى ئافاكىرنا زىندەگافى ھەنا سنوورى ئامازەپىكىرى ھەموو ھاتىبەئافاكىرن و ھەردو تاخ كۆمەلگەھى بەرۇشكى يى ل ژىرىيا جادى و يىن د سەر جادى دا ب تاخى سەرھلدىن ھاتنە نافكىرن و نھا سنوورىن تاخى ل دووڧ نەخشىن باژىرڧانىن ب ڧى رەنگىنە،

باكوور، چىابىن سىپى

باشوور، تاخى پىشەسازى ھىشكەروو

رۇژھەلات، جادا سەرھلدىن (جادا دھۆك- بىنسىرى)

رۇژئافا، تاخى بەرۇشكى

تاخى پىشەسازى:

ئەڧ تاخە ژ ناقىن وى دىبارە كو نە تاخەكىن

دھۆك

تاخى خەبات:

ئەف تاخە پتر د ئاف خەلكىدا ب تاخى كۆچەران دەيتەنياسىن و جاران دگۇنتى (بتويكا) د سالىن پىنجىيان و شىستان ز سەدسالىيا چوويى دكەتە رۇزھەلاتىن جادا گشتىيا نھا دچىتە نەخوشخانا ئازادى و ھەتا رۇزئاقايى بانزىنخانا نىزىكى ئاقنجىيا مەمى ئالان قەدگرت^(۱۹۲). د سەرژمىريا سالا ۱۹۵۷ بۇ يەكەم جار ئافى قى تاخى ب ئافى تاخى (بن تويكا) ۋەك تاخەكى دەۋكى ھاتىيە و ھزمارا خەلكى وى تىنى ۲۱۴ كەس بوون^(۱۹۳). ز ئى چەندى دياردبىت دەسپىكا ئاقابوونا قى جھى ل سالىن پىنجىيان بوويە و جھى وى ئافدار بوويە ب بن تويكا بەردەوامىيا ھەمان جھى بنتويكا بوويە يى مە ئامازە پىكرى ئى ئەفە دكەفتە ئالىن راستى يى رووبارى ھشكەروو بۇ ئاف باژىرىفە، ب مەزىبوونا تاخى و ئاكنجىبوونا خەلكەكى پتر ل تاخى كو پىريا وان ز ەشیرەتا كۆچەران بوويە تاخ ب تاخى كۆچەرا ھاتىيەئافكرن و ل دووف ئامارا ۱۹۷۷ ئ يەك ز تاخىن پىررۇقىن دەۋكى بوويە و ۲۳۱۲ كەس ل وى تاخى دىيان و ۵۲۰ ئافھى ل وى تاخى ھەبوون ۴۷۱ ز وان ئافھىن ئاكنجىبوونى ئانكو مالىن خەلكى بوونە^(۱۹۴). ھەر د وى قۇناغىدا ب تايەت پىشتى پىكھاتنا ئادارا ۱۹۷۰ ئ ب تاخى خەبات ھاتىيەئافكرن.

ئەف تاخە بەردەوام د بەرفرەھبوون و مەزىبوونىدا بوو ھەتا ھەموو فالاهىپن وى پىروويىنەفە و دگەل تاخىن دورىن خۇ گەھششەنە ئىك، ھەزىيە بىژىن تاخى زۇزان كو پىشتر د ئاقبەرا قى تاخى و تاخى كانى مەھمەدكى دا بوو ل دووف نەخشى بىنەرەتىن باژىرى دەۋكى كەتتە د ئاف قى تاخىدا و نھا سنوورن تاخى ب قى رەنگىنە.

باكوور، چىايى سىپى

باشوور، رووبارى ھشكەروو

رۇزھەلاتى، رووبارى ھشكەروو

رۇزئاقاي، تاخى شىلىن

ل داويىن ھەزىيە بىژىن گوندى بىسرى زى كو د ئاف گوندىن ناحيا زاويتەدا مە ئامازە پىكرى نھا كەتتە د ئاف سنوورى باژىرفانىيا دەۋكى و ب تاخەكى باژىرى دەيتەنياسىن.

ب رەنگەكى بى سەروپەر و زىدەگافى بەردەوام بوو ھەتا گەھششەنە دەفەرا جاران ب كانى مەھمەدكى دەتەئافكرن و نھا سنوورن تاخى ب قى رەنگىنە.

باكوور، چىايى سىپى

باشوور، جادا كۆبەرا

رۇزھەلات، كانى مەھمەدكى

رۇزئاقاي، جادا كەلى و رووبارى دەۋكى

تاخى كانى مەھمەدكى:

كانى مەھمەدكى بەرى بىتە تاخەكى دەۋكى ب كانى يا خۇ (كانى مەھمەدكى) ل دەۋكى يا ئافدار بوو، كانى دكەتە زىريا كۆبەرا نىزىكى رىكا بەرۇشكىن يا كەفن، ئەفە ئەو كانى بوو يا ل سالىن سىھان مزگىنەرى ئەمىرىكى كەمبەرلاندى ئاف زى كىشايە ھىدەك جھىن دەۋكى، بۇرەك زى كىشايە مزگەفتا مەزنا دەۋكى و ئىكا دى كىشايە تانكىيەكى مەزىن ل نىزىكى مالا خۇ و چەند خەنەفەك پىفەكرىن و خەلكى مفا زى ۋەردگرت^(۱۸۸).

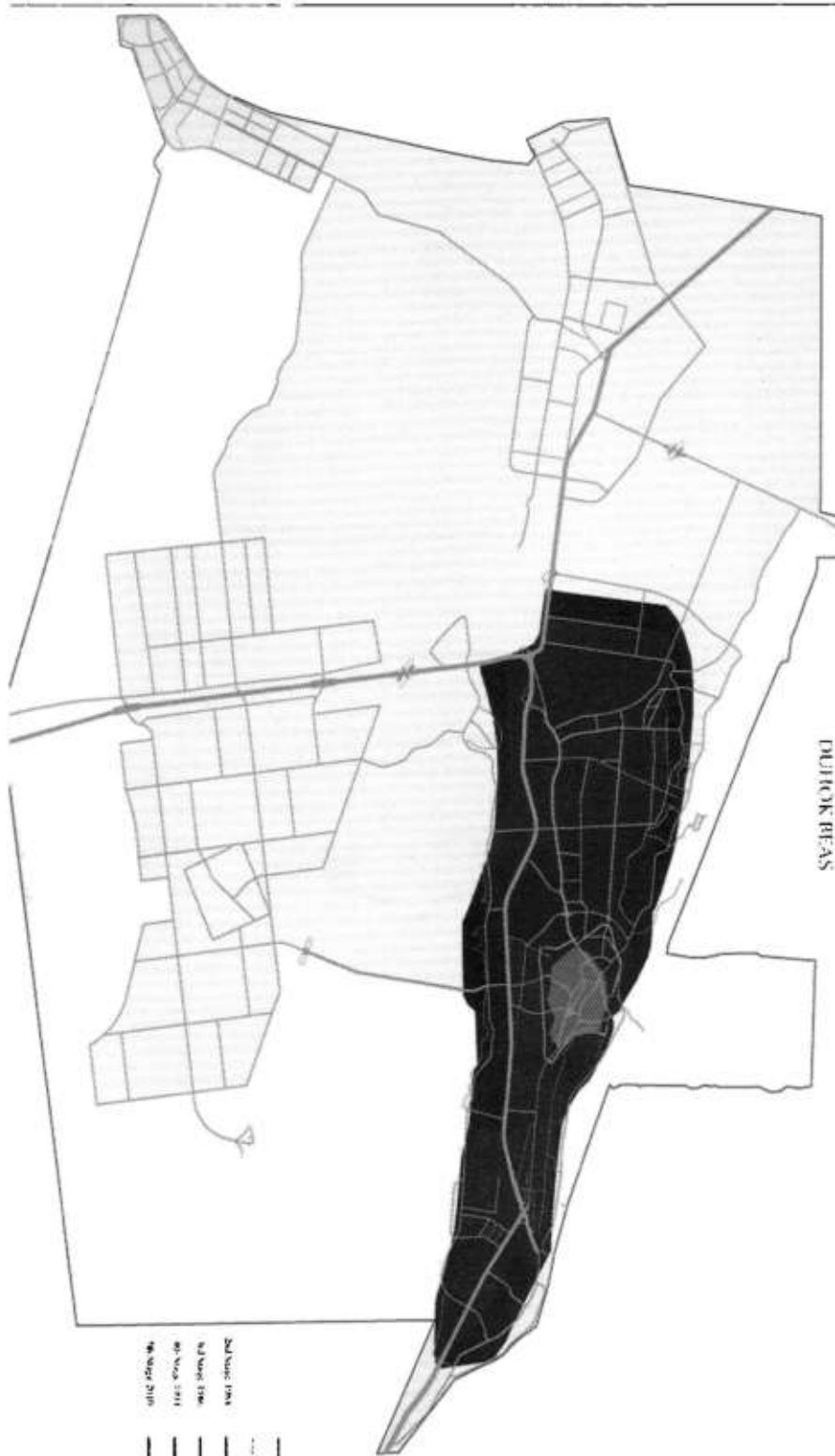
د ھەمان قۇناغا تاخى كەلى دا ز سالىن خەفتىيان بەرفە زوور دەست ب ئافكرنا قى تاخى ھاتىيەكرن. ل دووف سەرژمىريا سالا ۱۹۷۷ ئ (۲۲ ئافھى ل قى تاخى ھەبوون ۵۹۷ ز وانا بىن ئاكنجىبوونى بوون و ۱۷۱ خىزان تىدا دىيان و دبوونە ۳۸۴۲ كەس^(۱۹۱). ز سالا ۱۹۸۱ ئەف ل جھى ئافدار ب ناعۇرى كو دكەفتە زىريا قى تاخى دەست ب دابەشكرنا پارچىن ەردى ھاتىيەكرن و ئەو پارچە ھاتىيەئافكرن و ناخ بەرفە رۇزھەلاتىفە بەرفرەھبوويە^(۱۹۱). ئەف تاخە بەردەوام د مەزىبوونىدا بوويە ھەتا سالىن پىشتى سەرھەلدانى د قى قۇناغىدا زى ب ھەمان شىواوزى زىدەگافى ھاتىيەئافكرن و نھا يەك ز تاخىن مەزىن دەۋكى بە و سنوورن وى ب قى رەنگىنە.

باكوور، چىايى سىپى

باشوور، تاخى خەبات

رۇزھەلات، تاخى بەرۇشكىن

رۇزئاقاي، تاخى كەلى

نەخشەمىن بىنايىتىن بازرىئ دھۆكىن ھەتا سالا ۲۰۲۲ ئى

ناھيا مانگيشى (مانگيشكى)

خاند نوورى دۆسكى

نامىدىن قە بوو، ل چەرخىن پاشتر خەلكى وئ بوونە كاسۇلبكى، سولتان (حسىتىن وەلى) حەقت فرويش و چارىكەك وەقف بۇ خواندنگەھا قوبەھان ل نامىدىن ل سەر وان سەپاند بوون. فەللىن مانگيشى گەلەك نىسسىن پىرى جەين دى ھەبوون، وانا كەنيسەك ھەبوو، سى پەرستفان (كاهن) ان ب رتقە دىر، سالا (۱۸۴۲) ئ ل دووف گۆنتىن بادجەرى، ھۇمارا پەرستفانان (كاهنان) (۱۵) كەس بوون. ل دووف سەرژمىرىيەكى كو ل دەسپىكا چەرخى بىستى ھاتىيە كرن^(۳)، ھۇمارا وان (۱۱۰۰) كەس بوون، كو دو جارا ھندى فەللىن ئەرەدنا بوو^(۴).

ناھيا دۆسكى يان ناھيا مانگيش ئىكە ژ دو ناھىين سەر ب قەزا نافەندا دھۆكى قە، ل سەر نەخشىن كوردستانى دكەفیتە سەر ھىلا (۲،۴۳) پلە رۆژھەلاتى و كئانى فرەھىيا (۵،۳۶) پلە ل باكوورى. دكەفیتە باكوورى پارىزگەھا دھۆكى ب دوورائىيا نىزىكى (۳۰كم)، ب دو جادەيىن قىركرى ب نافەندا پارىزگەھى قە يا گىردابە، يا ئىكى ل سالىن پىنجىيان يا ھاتىيە قىركرن ل لاين رۆژھەلاتى، يا دوون ل سالىن حەفتىان ھاتىيە قىركرن ل لاين رۆژئاقابىن بازىركى. ناھيا زاويتە دكەفیتە باشوورى وئ، ل باكوورى رووبارى خابوور دىتە ئاقىر دگەل ناھيا باتويفا يا سەر ب قەزا زاخو قە، ھەردو ناھىين رزگارى و باتىل دكەفە

بەرى سەر ناھيا مانگيشى باخىن، فەرە چەندەكى ل سەر عەشىرەتا دۆسكىيان ب راوستىن، ژەركو ناھيا مانگيشى پىشكەكە ژ وئ عەشىرەتن. ئاقىن قىن عەشىرەتنى د سائنامىن ئۆسمانىيا دا ل سالا (۱۸۹۴ز) ئ ھاتىيە، ھۇمارا وان (۵۰۰) مالىيات بوون، ئەو پىشكەكن ژ دۆسكى ژوورىيا ئەوئ ل دەفەرا (گەفەرئ) د خۇجە^(۱)، كو ل وئى ھۇمارا وان نىزىكى (۲۰۰۰) مالىياتە، وانا ئاقىن بابكىن خۇ وەكى (چىايى و ئەرتىسى و كاتولى) يىن ھەلگرتىن، د چاندنى و خودانكرنا كەوالى و چىكرنا رەژوئى دا شۇل دكەن، عەشىرەتا ژ ھەمىيان مەزترە ل بەھدىنان، ب مىرخاسى و باشىن دناقدارن، ژەركو يى ل ئەرەدەكى پىت و بەرەكەت، زىدەبارى كو بارانەكا باش ژى ل وئ دەفەرئ دبارت، ھەمى د ئانەكا خۇش دانە، ژ گوندىن وان يىن نافدار (بەرۇشكى و كورنمە و مانگيش و گەرمافا و پىرۆمەرا و كەمەكا)^(۲).

مانگيش گونەكە ل سەر بەرمايكىن كەفن ھاتىيە ئافاكرن، ژيان ھەنا ئەفرو يا لى بەردەوامە، رىلن بەرفرەھە ئى ھەبوون، بەلن ب بوورنا وەختى ژناقچووئىنە، ھەر زوپكا مەسبىحىيەت لى بەلاف بوو، كەنيسە و دىر لى ھاتنە ئافاكرن، ژوان (كەتيسا مار تۇماي) و (كەنيسا دىراگىزىكى) و (دىركى)، خەلكى وئ پىر فەللىن نەستورىنە، سەر ب ئەبەرەشىيا

ناھىيا مانگىشىن يە، (۹۰) گوند سەر ب قى ناھىي قەنە^(۱۵).

پترييا خەلكن ناھىي ب نەتەوھ كوردىن موسلمانن سەرب عەشيره تا دۆسكىيا، ژىلى سەنتەرى مانگىش (مەسىھىيىن كىلدانن)، و گوندئ گوندكۆسە (مەسىھىيىن ئاشوورى) نە. د سەرزىمىريا نە فەرمى دا، ل سالا (۲۰۱۴) ئ سەرانسەرى ناھىيا مانگىش نىزىكى (۹۰۰۰) كەسانە و سەنتەرى ناھىي نىزىكى (۳۰۰۰) كەسان بون، ل دووفا سەرزىمىريا تەخمىنىيا رىقەبەرىيا ئامارا دەھۆكى سەرجه منى خەلكن ناھىيا مانگىشىن (۱۲۶۰۸) كەسن، ژ وانا (۳۹۲۶) كەس باژىرى نشىنن و (۸۱۸۲) كەس ل گوندان دژىن^(۱).

وھكى نامازە پى ھاتىيە كرن سەنتەرى ناھىي ئانكو مانگىش ب خۇ د بنىاتدا گوندەكن مەسىھىيان بوو، بەلى ژبەركو پترييا خەلكن ناھىي موسلمان بوون، ھىدى ھىدى موسلمان ژى ل سەنتەرى ئاكنجى بوونە، پىشتى ھەوا قە گۆھاستن و خرابكرنا گوندان ل

رۇژئاقاي، رۇژھەلاتى و باكوورى رۇژھەلاتى مانگىش يا ھەقسىنوورە دگەل ناھىيىن سەرسىنك و بامەرنىن بىن سەر ب قەزا ئامىدىي قە ل دووفا ئىك، بەروبىاقىن مانگىش (۴۵۴ كم۲) ل سالا (۱۹۲۷) ئ بوويە سەنتەرى ناھىي، ھەرچەندە ھندەك ژىدەر ئاقىرىن دكەنە ھندى كول سالا (۱۹۲۰) ئ بوويە سەنتەرى ناھىي، سالا (۱۹۸۱) ئ پىشتى چەندىن گوندىن دەھەرى و سەنتەرى ناھىي ژلايىن پىشمەرگە قە ھاتىنە رزگاركرن، حكۆمەتا عىراقىن بىر بار دا ناھىي مانگىشىن بەھلەوشىنىت و بگەقەتە سەر ناھىيا زاويەتە، پىشتى ۱۰ سالان، دىارتەر ل سالا (۱۹۹۶) ئ چارەكا دى ب بىر بارەكا حكۆمەتا ھەرنما كوردستانى ناھىي بۇ مانگىشىن ھاتە زقراندن، نھا ۵۳ گوند سەر ب ناھىيا مانگىش قەنە، ژوانا (۴۱) گوند دئاقانە و (۱۲) نە دئاقارى نە. (عەلى سەيدوىن گەورانى) ل رۇژا (۱۹۳۱/۸/۵) ئ بىن گەھشتىيە دەھۆكى، وھختى بەھسىن ناھىيا دۆسكىيا دكەت، دىئىزىت، ئاقەندا وئ

مانگىشىن

بالاكىرىيە مەسىھى، ل مانگىش دىر و كەنيسە ب نائىن مارتوماى ھەنە، ل چىيىن بەرامبەر مانگىش ھەر ب نائىن مارتوماى نائوسكەكا كۆلاى ھەيە.

يا سىن، دىبىت نائىن وئ ژ ھەردو پەيشىن (بىت مەخنىشى) ئانكو (جەن كۆمبىوونى) ھاتىبىت.

مانگىش د ھندەك وىستگەھىن دىرۆكى دا:

بەرى بوونا مەسىھى مەروۇف ل نائەندا مانگىش ژباينە ب گروۇش ھندى دەمى ل سالا (۱۹۲۹) ئى دىرا مارگورگىس ل سەر كاقلىن پەرىستگەھەكا كەفتار ئافاكىرى، دىوارىن ب كلىسى ھونى دەرکەتن و ب وان دىواران قە شوىنا خوينى و دوىكىلا ئاگردانكا دىاريوو، ئەف خوين و دوىكىلا ب دىوارا ھەسا دىاردكەن ئەف پەرىستگەھە يا زەرادەشتىيان بوو، ئەو خوين يا قورىانىن وانە بۇ مەرىن خۇ ددان دەمى دسۇتن.

سالا (۱۹۷۵) ئى دەسپىكىرى ھژمارەكا زۇرا موسلمانىن سنوورئ ناحىن ل سەنتەرى مانگىش ئانكجىبوون، سالا (۱۹۷۵) ئى بۇ جارا ئىكىن مەزگەفتەك ژلاين (جەغفەر ئاغا بىسفىكى) قە ھاتىيە ئافاكىرن.

نائى مانگىشى:

ل دۇر نائىن مانگىش سىن بۇچوون ھەنە: يا ئىكىن، دىبىت نائىن وئ ژ ھەردو پەيشىن (بىت مەكوشى) يىن كلدانى ئانكو (بىت المجوس) ھاتىبە ھەرگرتن، ب بوورىنا دەمى و نەشىن ل دوووف ئىك بوويە مانگىش و نەشتى قى چەندى گروۇفە دكەت، ھەبوونا ھندەك تىتالىن مەجوسىيا كو دىبىت خەلكى مانگىش بىن كەفن مەجوسى بىن. يا دووئ، دىبىت ئەف نائە ژ پەيشىن (مەكىشىيە) يان (مەنگاش) يىن كلدانى ئانكو ئەوئ بالا كرىن (الدى لىمسە) ھاتىبە ھەرگرتن، ھەك كىنايەت بۇ (مارتوما) ئىك ژ ھەوارىن مەسىھى ئەوئ

خواندەگەھھا دىرگىزىك يا سەرەتلى پەك ژ خواندەگەھىن سنوورئ ناحىا مانگىش

ئەنفالين سالا (۱۹۸۸) ئى دا كو ژىلى خرابىكرا گوندان، حكومەتن خەلكى دەقەرى جىنوسايدىكىن و كەفتە بەر ھىرشىن چەكى كىمىلوى ل پتر ژ گوندەكى دا، ھەتا نھا ب دروستاھى ئەف گوندە نە ھاتىنە ئافاكرن و خەلكەكى كىم لى دژىت.

ل دۇر خواندن و فىركرنى يەكەمىن خواندىنگەھا سەرھەتايىا كورپان ل سالا (۱۹۲۷) ئى ل مانگىش ھاتىبەقەكرن، سالا (۱۹۵۸) ئى خواندىنگەھەكا تايبەت بۇ كچان ھاتىبوو قەكرن، ل سالا (۱۹۱۸-۱۹۱۹) ئى خواندىنگەھا دوناقنجى ل مانگىش ھاتىبە دامەزراندن، ل سالا (۱۹۸۵) ئى باغچى زاروكان ھاتىبە دامەزراندن، ل سالا (۲۰۰۷) ئى خواندىنگەھا سىپنە يا بنەرەت ل مانگىش ھاتىبە دامەزراندن.

مانگىش ل سەردەمى

شۇرشىن كوردى:

ھەرچەندە مانگىش ل سەردەمى بزاقا رزگاربخوازا كوردى گرنگىيا خۇ ھەبوويە و دەقەرەكا ستراتىزى بوويە نەخاسىمە ژ بۇ بزاڧ و لىمىن پىنشەمەرگەي، ژىەركو حوكمەتا عىراقى ھىزىن مەزىن ل مانگىش و رەخۇدۇرتىن وي كۇمفە دكرن، پىنشەمەرگەي ھەر ل مانگىشنى بخۇ و گوندىن رەخۇدۇرا و رىكا مانگىش- باگىرا گورزىن كوزەك د داوھشاندىن، شكەستنا ژ ھەميا مەزىنر ئەبوو دەمى ل بەھارا سالا (۱۹۸۱) ئى پىنشەمەرگە شىباين سەنتەرى ناھىا مانگىشنى ھەتا دگەھىتە گوندى رەشپورى ل نىزىك كۇمەلكەھا كورنىت گاقانا كونترول بگەن، پىشى شكەستنا حوكمەتا عىراقى يا وي دەمى مەزىنر ھىرشىن چەتە و ئەشكەرى عىراقى بۇ سەر گوندىن دەقەرا دۇسكىيا دەستپىكرن، بەردەوامى دا ھىرشىن خۇ ھەتا ئەنفالين سالا (۱۹۸۸) ئى و ھەمى گوندىن دەقەرا دۇسكىيا ھەكى ھەمى دەقەرىن كوردستانى كەفتە بەر ھىرشىن، و گوندىن وان ھاتنە تالانكرن و سۇتن و خرابىكرن، و خەلكى دەقەرى بى شىباي دەرىدەرى تركيا بوو، يىن دىتر كەفتە دەستىن رژىمى و رەوانەي كۇمەلكەھىن ب زۇرى چىكرى ل بەحرىكى

ژىلى شىونوارىن پەرسىتگەھى ھۇمارەكا شىونوارىن دى بىن كەھن ل رەخۇدۇرتىن مانگىشنى ھەنە، ھەكى شىونوارىن ژ ھەميا كەفتەرى بىن گوندى (قوختا) يە، پاشى گوندى (قەلاچى)، ھۇمارەكا گوندىن دى مينا بىن، شىخۇركى، قەسل، بىت عىناتا، مركا داقلچ، زىدەبارى ھۇمارەكا شىونوارىن دى ھەك گەلىن (دمائا) ل باشوورى مانگىشنى، دىسا ل سەرىن چىباين بەرامبەر سىن بەرىن چىكرى ھەنە، ھەرەسا ناوسكىن دكەقەرى دا كۇلاي ھەنە.

مانگىش دچەندىن قۇناغىن دىرۇكى دا بوويە، كەفتىبە بىن دەسەلاتا گەلەك حوكمدارىيا ھەك، زەرادەشتىيا و ئاشوورى و كلدانى و ساسانى و ھەتا دگەھىتە موسلمانا، پىشى ۶۰۰ سالىن دەستەلاتدارىيا مىرگەھا بەھىبان ل دەقەرى، مانگىش ژى ھەك سەرانسەرى دەقەرى ژ سالا (۱۸۴۲) نۇفە كەتىبە ژىر دەسەلاتا راستەوخۇيا ئۇسمانىيان، ھىنگى گوندى (كەرىل) سەنتەرى ناھىا دۇسكى بوو، مانگىش وي دەمى گوندەك بوو سەر ب ناھىا داودىن ل قەزا ئامىدىن، پىشى ھاتنا ئنگىزى بۇ دەقەرى ل سالا (۱۹۱۸) ئى، دو سالان ھەك ھەموو دەقەرا بەھىبان ل ژىرەستەلاتى راستەوخۇ بىن ئەفسەرىن بەرىتانى بوو، و پىشى دامەزراندنا حوكمەتا مەلەكىيا عىراقى ل سالا (۱۹۲۱) ئى مانگىش ژى ھەك پارچەك ژ قەزا دھۆكى سەر ب لىوا مووسلى قە بوو.

چەند جەھىن شىونوارى ل سىنوورى ناھىى ھەنە، كو ۳۶ ژى ل رىقەبەرىا شىونوارىن دھۆكى د تووماركرىنە، ھەك بەبگەرى (ملا مەرگى) ل گوندى دەرگەلا شىخا ل نىزىك گوندى زىناڧا و گەلناسكى، ل سالا (۱۹۵۲) ئى ھاتىبە ئاشكەرا كرن، شىونوارىن گوندىن (گرى پى) و دىراگژىك و بىسكى و دىركى و بابۇخكى و گەلناسكى و زىھەوا، دەستىنقىسىن كەھن ل دىرا مانگىش كو ژىن وان بۇ سالا (۱۵۷۴) ئى زاپىنى دىقرىت، ژىەركو دەقەرا مانگىش شەركەھا شۇرشىن كوردى بوو ل دژى رژىمىن عىراقى، خەلكى قى دەقەرى قورىانىن مەزىن داينە، نەخاسىمە دەھوون

و دەقەرىن ھاتىنە وىرانكەرن، و چەندىن خزمەت پىشكىشكەرنە، ھەر ژ نوپزەنكەرن و ئافاكەرن ئافاھىيەن حكۆمەتى و جەھىن ئابىنى و سەخبىركەرن و گەھاندنا رىكا و ئاف و كارەبا و خزمەتىن دىتر بۇ مانگىشى و گوندىن سەر ب ناحىي قە، زىدەبارى ئافاكەرن ھژمارەكا مەزنا خانىيان بۇ مەسېھىيان ل سەنتەرى ناحىي، نەخاسمە پىشتى سالا (۲۰۰۳) ئى، ھەر وەسان حكۆمەتى چەندىن فەرمانگەھىن نوى ل ناحىي قەكرىنە، و يا ئاشكەرا كو چ پىشكەچوونا سېستەمى كارگىرى ل مانگىش بەرى سەرھەلدانى نەبوو.

و جەھىن دىتر كەرن، ھەتا نەا گەلەگ ژ زەلامان دىن سەرۇشوبىنن، و گەلەك ژئ ھەر ل سەر گوندىن وان ھاتنە گولەبارانكەرن مېنا كۆمكۆزىيا گوندى كورىمىن كو نىزىكى (۳۰) زەلامان گوللە بارانكەرن، پىشتى سەرھەلدانى ھەستىكىن گۆرىن وان ئىنانەدەر و ل گۆرستانا گوندى كورىمىن ھاتنە قەشارتن، ھەرۇسە گوندى ئىكمالا خابوورى پترى (۷۰) زەلام بى سەرۇشوبىنكەرن، نە ب تنى موسلمانىن دەقەرى بوونە قورىانىيىن ئەنفالا بەلكو گەلەك ژ پېر و جان و ژن و زاروبىيىن گوندى (گوندكۆسە) بى مەسېھىيان ژى كەفتنە بەر ھەوین ئەنفالان و ھەتا نەا دىن سەرۇشىنن.

رېل و گۆرگىيا:

داروبارى خۇرستى ل مانگىش گەلەكى ھەي، نەمازە ل چىيىن بەرامبەر (چىيىن مانگىش) كو ژ زنجىرا چىيىن كارەي يە ئەوى دكەقەيتە باشوورى مانگىشىن ل پىشت رووبارى، وەكى دار بەروى و دار

مانگىش ل پىشتى سەرھەلدانى:

پىشتى سالا (۱۹۹۱) ئى و دانانا حكۆمەتا ھەرئما كوردستانى پويته ب مانگىشىن ھاتىبە دان، تىشتى ژەمبىيان بەرچاقتەر زفراندنا ناحيا مانگىشىن بوو ل سالا (۱۹۹۶) ئى، و كاركەرن بۇ ئافاكەرن وان جەھ

كولانەكا مانگىشكىن ل سالا ۱۹۷۷

وەرگرتن، ژېرەكو چاندن كارى سەرەككىيىن ھەمى خەلكى دەقەرى بوو، ھەر چەندە نھا يا كىم بوو، ژ چاندنن دىم و ئاقى ئەوئىن ل مانگىشىن ھەين، مينا چاندنن زقستانى ۋەك گەنم و جەھ و نىسك و نوك و گزىزا، و ژ چاندنن ھاقىنى و زەرەواتىن مينا باجان سورك و باجان رەشك و سىرا و پىقازا كو مانگىش ب سىر و پىقازا يا ناقدارە، زىدەبارى ھەبوونا چەندىن رەنگىن فىقى مينا ترى و سىف و ھنار و خۇخ....ھتد.

ئەفە و زىدەبارى خودانكرنا تەرش و كەوالى، مينا پەزى سىپى و پەزى رەش و دگەل ھەبوونا چىل و مرىشك و عەلوك و مىشنىن ھنگىنى... ھتد كو ل مانگىشىن دھىنە ب خودانكرن.

پىكھاتەيا مانگىشى يا رەسەن:

كوندى مانگىشىن كو نھا سەنتەرى ناھىن بە ھەمى مەسىحى يىن كلدانن، ب زمانى سىرمانى دناخن، ژ چەندىن بنەمالا پىكدەھىت، ۋەكى ھەمى

مازى و كەزوان و كەيشك و ھەلھەلوك و كەلەك جوئىن دىتر ۋەك ھەقسىت و كازا، ھەرەسا گزوكيا زى كەلەك جوئىن ھەين كو ل ۋەرزى بەھارى شىندىن، ۋەكى شافر و فرىزى دىم و ھەنا ھاقىنان دىمىن، دىسان ل بەر لىقنىن رووباران، ل مىرگ و چىمەن و ئاقزەھا ھندەك رەنگىن كىيىن لەقەنى ھەنە مينا قور و قەرەم و كىا جىسىك و دەمبىسك، كو ل بەرى خەلكى مفا بۇ سەرىانىن خانىيان و سەرەكەپر و زىجا ژى دىت.

ژىدەرىن ئاقى و چاندن:

چەندىن كانى و رووبارەك يىن ل باشوورى مانگىشىن ھەين، ل ھاقىنان ھىك دىت و ل لايى دىن رووبارى ھەمى رەزىن ترى و دارىن باھىقا نە، ئەو سالىن كەلەك بەفر و باران دىارن كانى و رووبار د پەقن و زىدەدىن بۇ چاندن داروبارى و دەخل و دانا و چاندنا زەرەواتى و ھەمى بەرھەمىن چاندنى مفا ژى دىتە

مانگىش

جھواربووينا.

گوندىن ئاڧاكىرى ل ناحيا مانگىش ل دووڧ
ئەلفابىتىنى كو ژ (۴۱) گوندا پىكدەيت:

مانگىش- ئەردا- ئەلكىشك- ئەلندكى- ئۆزمانا-
ئىكمالا خابوور- باجلى- باڧا- بانەسۇرا- بروجەجەرا-
بەرۇشكاسەعدوينا- بەرۇشكازىرى- بەندا- بىنسفا
ژىرى- بىشىنكى- تلاكرو- چرانى- چەمىرى- حۇجاڧا-
دوليا- دىراگژىك- راسلەين- زپەوا- زڧىكى-
زىناڧا- زىوكا عەبو- زىوكا كەندالا- سەرئافكى-
شاورىك- كەرىلى- كەمەكا- كورىمى- كۆڧلى- گرى
پتى- گەرىراسكى- گوند كۆسە- گوندك نەبى-
مەجلمەخت- ملەمبانى- ناڧدارا- ناڧشكى.

گوندىن ئەئاڧاكىرى ل ناحيا مانگىشنى كو (۱۱)
گوندىن ب ڧى رەنگى:

ئاشانك- ئالەكىنا- بابۇخكى ژوورى- بابۇخكى
ژىرى- بالەكا- بۆترشى- بىنسكى ژوورى- دەرگەلا
شىخا- دىركى- زۇراڧا ژوورى- زۇراڧا ژىرى-
كەلناسكى.

گوندان، تىكەھەلپىن جڧاكى دناڧبەرا وان دخوورتىن و
ھندەك ژى بنەمالىن مەزىن وھندەك ژى دىچووك، (د.
عەبدولا مرقس) بنەمالىن مانگىشنى ب ڧى رەنگى
رىز دكەتن، كو ژ (۴۰) بنەمالا پىكدەيت:

(ئال ئوسى- ئال بلقا- ئال بڧرو- ئال بوزا- ئال
تبو- ئال تشىكو- ئال جركو- ئال جىتو- ئال جنو- ئال
چونا- ئال حەكىم- ئال حوكا- ئال خەنجەرو- ئال
خراكە- ئال داود- ئال رابى- ئال رشمى- ئال سارم-
ئال سكو- ئال سموڧا- ئال شابى- ئال شىكرو- ئال
شلى- ئال صارا- ئال صەنا- ئال قاشا- ئال قلو-
ئال كلكلا- ئال كىنوزا- ئال كىجى- ئال مرا- ئال
مرخو- ئال مقدو- ئال مرخو- ئال منو- ئال موگا- ئال
نازى- ئال ھوتىن- ئال توما- ئال شابو)^(۷)، ھندەك ژڧان
ھەر دكەڧن دا ل مانگىش بووينا و ھندەك ژى ژ
گوندىن دەڧەرى نەمازە گوندىن مەسىحىيان ھاتىنە
مانگىش، ھەر ھەسا پىشتى ساللا (۲۰۰۳) ئى ھىمارەكا
مەزىن يا مەسىحىين مانگىشنى ئەوین ل باشوور و
ناڧەراستا عىراقنى دژيان قەستا مانگىشنى كرىن و لى

كولانەكا مانگىشكى

گوندېن خرابە ل ناحيا مانگيش؛

چەندىن گوندېن خرابە ل سنوورېن ناحيا مانگيش ھەنە، دى ھندەكا ژوان ل قېزە دياركەين و ھندەكېن دېتر ژى دى دناڧ نقيسېنى دا ديار بن دا بزائين ھەر خرابە گوندەك دكەڧتە سنوورېن كيش گوندى دا، ژيەر ھندەك ژوانا ھەر ماينە خرابە گوند و ھەك كەرت د بەلگەنامە و نەخشەيېن ڧەرمى دا ھاتينە دياركېن، نانكو دگەل ئاقارې چ گوندان نېن:

پېزىك- ئاقئاشكا- چەمى كارى- شەمەرخ- صادېن- پېركەڧر- ئاقەشائى- زىدكا- دوخوركى- شكەڧتە رەش- بادەرەشكى- پېرمەندا- تەغلىسا^(۸).

گوندېن ناحيا مانگيشكى گوندى ئەردا؛

ئەردا ب دوورتايا (۱۸كم) دكەڧتە ئالېن باكوورېن رۇژئاقايى مەلبەندى ناحيا مانگيشى، بەلى چ پېزانين ل دۇر ئاقىن گوندى ب دەست مە نەكەتن.

سنوورېن گوندى؛

باكوورې، گوندېن باڧا و بالەكا.

باشوورې، گوندېن زىوكا عەبوى.

رۇژھەلاتى، گوندېن ملەمبانى و راسولعېنى.

رۇژئاقايى، گوندېن ئىكمالا خابوورى.

يىكھاتا گوندى؛

ژ گوندېن عەشېرەتا دۇسكېيانە، چەند بىنەمالەك ل گوندى ھەنە، ژوان: بىنەمالېن تەحلى، بىنەمالا عەلى ئەڧە دو بىنەمالېن سەرىشكىن، ھەرەسە بىنەمالا غازى دكەڧندا ژ گوندى ئاقشكى (دۇسكېيا) ھاتينە، بىنەمالا كەلەشى ژ گوندى ملەمبانا خراب ھاتينە، ل دووڧ سەرژمېرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ھژمارا خەلكى گوندى ۷۴ كەس بوو^(۹). ژيانا خەلكى گوندى پىرى ل سەر مۇچانە و ھەرەسە چاندنى ژى.

ئاقار و جەين گوندى؛

زېركا، خلوا دەحوى شكەڧتەكە ل بەرامبەر

گوندى ل رەخى باشوورې گوندى، خانىن خابوورى، گەرمەنجەلى، بانىن زەڧىتە، شىڧكا مەميا، گەرى عەتمانى، گرى عەمانى، ھەرەسە بېرۇرا و گەلى بىزكى يىن د ئاقبەرا گوندېن ئەردا و ئاقشكى دا، گرىكى بىلايى نانكو ڧەسىرى.

كانى و ژىدەرېن ئاقى؛

ژىدەرېن ئاقى ل گوندى رووبارى گەلىن ئەردا (گەلى بىزكى) يە كو دچىتە سەر رووبارى خابوورى ل نىزىكى گوندى بالەكا و چەم و بېستانان ل بەر دچىن، ھەرەسە ھندەك كانى ژى ھەنە بەلى ئاقا وان گەلەك كىم بوويە، ھەك كانىيا گوبىزى، كانىيا بەستى، كانىيا دارا بەلەك (دارەكا مازى ل سەر كانى بوو، مازىين وى د بەلەك بون)، كانى ڧرۇرك يا دكەڧرى دا .

ل گوندى چەند بەرھەمىن چاندنى ژوان: گەنم، جەم نۆك، بېڧاز، دەينە چاندن و بەرھەمى داروبارى ڧىقى ژى يىن لى ھەى بەلى زېرگو خەلكەكىن كىم ل سەر گوندى بە بەرھەمى چاندنى ژى كىم بوويە و دەست ژى بەردايە.

ژ كەوالىن ل ڧى گوندى دەينە ب خودانكېن: پەز، بىز، مېرىشك، كىرويشكا كەمى، ھەرەسە ل سنوورې گوندى ئەردا چەند كەوالىن كىقى ژى ھەنە، ھەكى رىقى، كىرويشكا كىقى، گورگ، ھەردەكېن كىقى، بەراز، سئۇرە. ل گوندى كۇمەكا تەيرو تەوالان ھەنە، ژوان: تەبىرى شەھىن، كولىكولى، سڧيانك، رومبەلە، كەو، سېسك، پۇر، ڧرەرەش، ئڧىرك، بۇم، بىلب.

ل دەستېنكا سالىن حەڧتىان خواتدنگەھ لى ھاتىبە ڧەكېن. سالا (۱۹۸۸) ئى گوند ھاتىبە خرابكېن، پىشتى سالا (۱۹۹۱) ئى ھاتە ئافاكېن ڧە، بەرى خراب بېت نىزىكى ۳۰ مالان بوون و نھا ب تىن ۵ مال ل سەر گوندى دژىن.

كۇمەكا شوېنوار و كافلە گوند دناڧ سنوورېن ڧى گوندى دا ھەنە، ژوان: بىدەرکا مستەڧاى ل رۇژئاقايى گوندى، زېركا، باسكى خرابى سىڧوى كافلە گوندن

مەيدانى ئەفە ل رۇزھەلاتى گوندىنە، زەھىن چاندنى نە و ھەرھەسا نازارن وان ھەمى رەزىن، سەردەشتىن، مناسىن پاسياركا ل رۇزناقايى گوندى، ھەرھەسا چەندىن جەين ديار ل چيائى پشنا گوندى ھەنە ژ وانا گەلىن بېين، گەلىن كىئىرى، گەلىن قەسرا، گەلىن فرەھ گەلىن گارانى، بەرۋى سەمتى ل فى چيائى چەندىن داروبار ھەنە ژ وانا بەرۋى و مازى و گەيشك و كوروسك گەلەكىن دى.

ژىدەرەن ئاقى:

ژىدەرەن ئاقى ھەمى ھىكبووينە تىن بېرىن سەر ئەرد ھەنە، كو بۇ چاندنى دەينە بكارىنان، ژ كانىن بەرى كو ھەين كاتى چنارى، كاتى شىلان، كانىيا گوندى، ژ بلى بېرەكا بن ئەرد بۇ قەخوارنى ھەپە. ژ بەرھەمىن ھەين و دەينە چاندن ل گوندى گەنەم، جەھ نۆك، گژىژ، گوندۆر، گولبەرۇژ، باجان سۆرك، باجان رەشك و چەندىن زەرھەواتىن دىتر، ھەرھەسا داروبارى فىقى و دگەل ھەبوونا رەز و باھىف و سماقن.

گوندى ئەلكېشكى دروودانىن شۇرشا كوردستانى دا ھەقرويشى كافلكرن وسۇتنى بوو، نەخاسەمە ل دەستېنكا شۇرشا ئەبلۇلى ھاتىبە خرابكرن و سۇتن، و چەند كەس شەھىد و بىرندار بوو، پاشان گوند ھانە ئاڧاكرن، سالا (۱۹۷۴) ئى ژەر ھىرشىن فرۇكەپىن رزىمى گوند ھەتا كو (۱۹۷۵) ئى ھاتىبە بەردان و جارەكا دى ل سالا (۱۹۸۱) ئى فرۇكەپان گوند بومبەباران كرىنە، سالا (۱۹۸۸) ئى گوند ھاتە خرابكرن و خەلكى گوندى دەرىدەرى تركيا بوو، سالا ۱۹۹۲ ئى گوند ھانە ئاڧاكرن قە. سالا (۱۹۷۸) ئى خواندنگەھ لى ھاتىبە فەكرن كو بەرى ھىنگى بۇ خواندنى دچوونە گوندى مەجلمەختى، بەرى گوند خراب بېت نىزىكى ۴۰ مال بوو و نە نىزىكى ۲۵ مالان ل گوندى نە.

چەندىن شوبىنوار ل ناڧارنى گوندى ھەنە دېژنى گرى قەسرى كو ھەندەك شوبىنوارىن قەسەرەكى نە ب

دناڧ ناڧارنى ئەردا دا، ھەرھەسا گرى بەرامبەر گوندى كافلى دېرەكى لى ھەپە، دەمەكى دا ھەستىن مرۇڧان ل فى گرى دەرگەفتى نە، ھەندەك ژ گوندىيا دىتتە كو (حاجى رەشك) چووينە دناڧ گرى دا و دەرگەتتە، دىت كو دىن فى گرى قە شوبىنوارن ئاڧاھىيان ھەبن^{۱۱۱}.

گوندى ئەلكېشك:

ئەلكېشكى دكەڧتە جەھكى بىند ل رۇزھەلاتى ماتىكېش ب دووراتىيا (۱۰كەم) ل بنازا چيائى ئەلكېشكى.

سەورەن گوندى:

باكوورى، گوندى ژوكا كەندالا.

باشوورى، چياپە كو دكەڧتە دناڧەرا گوندى ئەلكېشكى و گوندى سيارەنوكا دا.

رۇزھەلاتى، ھەڧسەنورە دگەل گوندىن كورەمارك و گەرىمەراسكى.

رۇزناڧايى، گوندى مەجلمەختى.

بىكەھانا گوندى:

ژ بىنەمالىن گوندى ئەلكېشكى، بىنەمالا بداخ و بىنەمالا ئىبراھىمى سەئىدى دەستېنكا سالىن سىھان ژ گوندى مەجلمەختى ھاتىنە كو نەھا ژى دېژنە ڧان ھەردووان بىنەمالا مەجلمەختىيا. بىنەمالا بادىنى، بىنەمالا ئەجمەدى ئەبى، بىنەمالا محى مستى كو ئەڧ بىنەمالە د كەڧندا ژ گوندى ھەدەپىن بەروارى بالا ھاتىنە، ل دووڧ ھەندەك سەرھاتىيا ھەتا كو (كۆمكوزىيا مەسحىيان يا سىمىلى) ل سالا (۱۹۳۳) ئى مەسحى ل ئەلكېشكى مابوون ل دووڧ سەرزىمىريا سالا (۱۹۵۷) ئى ھۇمارا خەلكى گوندى ۱۱۵ كەس بوون^{۱۱۱}، نەھا خەلكى گوندى ژ ەشېرەتا دۇسكىيانە.

ناڧار و جەين گوندى:

مىرگا سەمورى، بانىيا ئەلكېشكى، مناسىن

پىنگھاتا گوندى:

چەند بىنەمالەك ل گوندى ئەلندىكى ھەنە، ژوان؛
 بىنەمالىن مراد، بىنەمالا ھەجى، بىنەمالا رەشىد،
 بىنەمالا ئەحمەد، بىنەمالا محەمەد، كو ھەر پىنج
 كورىن ھەجى ئىسقى بوون، ئەف بىنەمالە دكەفندا
 ژ ناف (شوبىكەيا) ل دەقەرا گەقەرى ل باكوورى
 كوردستانى ھاتىنە، ھەرەسا بىنەمالا خەبازا، بىنەمالا
 دەلالى ژ دەقەرا بۇتان ژ باكوورى كوردستانى ھاتىنە،
 ھەمى خەلكن گوندى ژ ەشېرەتا دۇسكىيانە.

ژ ناچار ۋەھىن بەرنىياس ل ئەلندىكى:

بەرۇژ، بانىيا مىرا، كەندالا ل باشوورى گوندى،
 بانىيا فرنگا ل رۇژئافىي، بانىيا گەھىشكى، بانىيا
 ھنارى .

ژىدەرىن ئافى:

ل گوندى ب تىن رووبارى رووگەرمى ھەبە و ھندەك

كسلى ل سەرى گرەكى ھاتىبە ئافاكرن و ھەرەسا
 ھندەك شوپىنوارىن كافلە گوندان لى ھەنە ژ وانا
 مىرگا ستەورى، كافلىت سەبىن، قەبرىكى^(۱).

گوندى ئەلندىكى:

گوندى ئەلندىكى دكەقىتە دووراتىيا (۲۰كم)
 ژمەلبەندى ناھىا مانگىش، ئافى ئەلندىكى بى ژ
 پەبشا ئەلند ھاتى ئانكو تارى گەورگى بەرى سېپىدى
 دگەل زەلالبوونى.

سەورىن گوندى:

باكوورى، گوندى زىوكا ەبوى.
 باشوورى، گوندى گەلناسكى.
 رۇژھەلاتى، ھەقسىنوورە دگەل گوندىن بروھەجەرا
 و ئافدارا.
 رۇژئافىي، گوندى چرانى.

گرى پتى ئەو گرى گوند پى ھاتىبە ئافاكرن

باشئورۇ: كوندى چرانى،
رۇزھاللى: كوندى ئاقشكى،
رۇزئاقىي: كوندى سەرنافكى.

بەنەمانىن كوندى:

بەنەمالا دىۋالى، بەنەمالا حسەبىنى، بەنەمالا
حەسەنى، بەنەمالا عەبدولحەلىمى، بەنەمالا سەعدى
كو ھەمى خۇجھېن كەقنىن كوندى نە، خەلكى
كوندى ژ عەشىرەتا دۇسكىيانە .

ئاقارېن كوندى:

ئاقەشئانى ھەمى چەم و بېستانىن ئاقى نە، ئەق
ئاقارە بى كوندىن ئۇزمانا و ئاقشكى و سەرنافكى
بە، بېركى، بانىيا چىچوى بانىكا بەرفرەھەبە ھەمى
زەقېين چاندنى نە ل بىن كوندى، بانىيا مېسى،
ئازاركى، مئشارا درىژ و مئشارا كەرا كو ھەمى زەقى
نە، كھورا زەقى نە ژ ئۇزمانا ھەتا دگەھىتە كوندى
ئاقشكى، كۇزى جھى چەروانى پەزى بە دەھتە
پاوانكر.

ژىدەرېن ئاقى:

ژىدەرېن ئاقا كوندى (رووبارېن ئاقەشئانى) بە كو
سەرەكانىيا وى ژ كوندى سەرنافكى دەھت، كانىيا
ئازاركى، كانىيا محەمەد سالىحى، كانىيا سېپىندارېن
ل ئاق كوندى، كانىيا پارسى ل بىن كوندى، كانىيا
خەتىبى، كانىيا سىلكى، كانى قەپوكى، ئاقا ئاقا وان
كەلەك يا كىنم بووى و چ مفا ژى ناھىتە وەرگرتن .
بەرھەمېن چاندنى ل كوندى كەنم، نۆك، جەھ
باجان سۆرك، كوندۇر، گولبەرۇژ دەھتە چاندن و
داروبارېن فىقى وەك خۇخ، سىف، ھنار، مئشمش، ترى،
گوپز، باھىف ژى ھەنە.

ل كوندى چەندېن كەوال دەھتە خودانكرن مېنا
پەز، بىز، مرىشك، عەلۆك، مېشېن ھنگېشى،
ھەرۋەسالى ئاقارېن كوندى ژى گياندارېن كىقى ھەنە
وەك بەراز، گورك، رىقى، كىرۋىشك، سقۇرە، كىزك،
توپرى، ژ بلى تەپىر و تەوالان مېنا كەو، پۇر، تىفرك،

چەم و بېستان ل بەر دەھتە شىنكرن، ژ بەرھەمېن
چاندنى ل كوندى داروبارې فىقى بە وەك سىف، خۇخ،
مئشمش، حلىك، ھنار، ھىزىر.

ئەلندكى بەرى سالىن شىستان كوندەك
مەزىن بووبە ب چاف كوندىن دى بىن دەقەرى ل
ساللا (۱۹۵۷) ئى ھىزمارا خەلكى كوندى ۲۵۵ كەس
بوو^(۱۳)، بەلى پىشنى كو ل ساللا (۱۹۸۶) ئى ھاتىبە
سۆتەن و خرابكرن، ب بەكجارى ھاتىبە بەردان و ئاقا
ب تىن دو مال ل كوندى ھەنە و تەرىش و كەوالى ب
خوداندكەن.

گياندارېن كىقى ل سىنورېن كوندى ھەنە، وەكى
بەراز، گورك، جەفتار، رىقى، كىرۋىشك، سقۇرە،
سىخۇر و چەند رەنگىن تەپىر و تەوالان وەكى كەو،
پۇر، سىسك، ئەلھو، بوم، شاق، تىفرك، رومىلە .

بۇ جارا ئىكى خواندىنگەھ ل ساللا (۱۹۷۸) ئى لى
ھاتىبە قەكرن، ساللا (۲۰۱۳ - ۲۰۱۴) ئى خواندىنگەھا
وئ ژبەر كىمبوونا خويندكاران ھاتەگرتن و ئاقا بۇ
خواندىن دچنە كوندى شاورىكى، بەرى كوند خراب
بېت نىزىكى ۳۰ مالان بوون و ئاقا ب تىن دو مال بىن
ل كوندى دژىن .

ژ شىوینوار و كاقلا دئاق كوندى دا، گر سىرى،
مەيدان بادىنى دو خرابە كوندن ل سىنورېن ئەلندكى
كو گۇرستانىن وان ژى ھەنە^(۱۴).

كوندى ئۇزمانا:

كوند دكەھىتە دووراتىيا (۱۵كم) ژ سەنتەرى
ئاقى مانگىش سەر رىكا دئاقبەرا مانگىش- زاخۇ،
ل دۇر ئاقى كوندى دېژن كو ئەفسەرەكى لەشكەرى
دەولەتا ئۇسمانى ل قى جھى ب ئاقى ئوسمان
چاوش ئاكنجى بووبە، ژبەر ھندى ئەق ئاقە ماپە ل
سەر كوندى و ھاتىبە گوھۇرىن ھەتا بووبە ئۇزمان-
ئۇزمانا، ديارە ئەق جھە قەرەقۇلەكا تركا بوو، بەلى
ل سالوختەكى ئىشئا (ئاعونى) لىداپە، ھەتا ئاقا ژى
گۇپزىن وان جەندەرمىن تركا ل ئۇزمانا د بەرچاقن.

سىنورېن كوندى:

باكورې بى ھەقسىنورە دكەل كوندىن كوندكۆسە
و ئىكەمالى.

سىسىك، كۆتۈر، ئەلھو .

چەند كافىلە گوند ل ئاقارنى گوندى ھەنە، ئەو زى ئاقەشائى، نزاركى، بىركى.

ل دووف سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ھۇمارا خەلكنى گوندى ۱۸۴ كەس بوو^(۱۱۵). گوند جارەكن ل ھەوا ئەتفالىن ھاتىبە سۆتەن و خرابكرن و پىشنى سالا (۱۹۹۲) ئى ھاتىبەئاقاكرن قە، بەرى گوند خراب بىت نىزىكى ۷۰ مالان بوون، نھا نىزىكى ۲۵ مال ل گوندى ھەنە، ل دەستپىكا سالىن شىستان خواندىنگەھ لى ھاتىبە فەكرن و مزگەفت ھەر ژ كەفن ھەبوو^(۱۱۶).

گوندى ئىكمالا خابوورى:

گوندى ئىكمالا خابوورى ب دوورانييا (۱۶كم) دكەقىتە باكوورنى رۇزئافايى سەنتەرى ناھىيا مانكىش، ل دۇر ئاقى ئىكمالا ھاتىبە زانىن كو بەرى نىزىكى ۲۰۰ سالان ئىك مال ب تىن ل سەر گوندى بوو ل جەھكى دىئىزنى (كانى سلو) ل رۇزھەلاتى گوندى و ھوسا ئاقى گوندى بوو ئىكمالا، و ئىكە ژ گوندىن غەشىرەتا دۇسكىيان.

سورنى گوندى:

باكوورى، گوندى بالەكا.

باشوورى، گوندى ئاقشكى.

رۇزھەلاتى، گوند بى ھەقسىنورە دگەل گوندى ئەردا.

رۇزئافايى، گوندى گوند كۇسە.

پىكھاتا گوندى:

بنەمالا فارسى ژ ئاقشكى ھاتىنە، بنەمالا ئەحمەدى، بنەمالا صەيدا ژ ئاق كۇچەرا ھاتىنە، بنەمالا شەموى، بنەمالا قادوى ژ ئاق نىرۇمىيا ھاتىنە.

زىانا خەلكنى گوندى نھا ھەمى ل سەر مۇچا و كارى چاندىن بە.

ئاقار و جەئىن بەرنىاس ل گوندى:

ھىدەك نھال ھەنە وەك نھالا مەخەلۇك، نھالا دەھۇلا، نھالا كانى صدقىكى، بان قاسم زەقى نە، رەزى پىرى، دەخلىن زىدى، گۇھورا گول زەرى، چالا غەمەر ئاغا، سەر تلخ ل سىنوورى گوند كۇسەى، كورسىن ھەمكى، نزاركى، چەمى مانكىن ل بەر رووبارى خابوورى، ھىدەك ژ چەم و بىستانىن ئىكمالا بى ل سەر رووبارى خابوورى ھەىن .

بەرھەمىن چاندىن ل گوندى پىر بىستان و چەمىن ئاقى نە، داروبارى فىقىن وەكى خۇخ، سىف، حلىك، مىشمىش، ھىنا، ھىزىر پىن دىناف دا ھەى، ھەرۇسە رەزىن تىرى ھەنە، زىدەبارى چاندىن گەنم، جەھ نۇك وەك دەرامەتى دىم .

زىدەرىن ئاقى:

زىدەرىن ئاقى ل گوندى بۇ چاندىن مفا ژ رووبارى خابوورى دەقتە وەرگرتن، ھەرۇسە چەندىن كانى زى ل سىنوورى گوندى زى ھەنە، لى ژبەركو كىم بووینە مفا زى ناھىتە وەرگرتن، وەكى كانى گارس كو گارس ل بەر دچاندى، كانى سلو، كانىيا گوندى، كانى تەمەر، كانى ھەسى .

گوند چەند جاران ھەنا سالا (۱۹۸۸) ئى ھەقىرىشى ھىزىشىن عىراقى بوو و ل ھەوین ئەتفالىن، پىرى ۷۰ كەسان كو ھەمى زەلام بوون بووینە قورىانى و ھاتىنە بى سەرۇشوىن كرن، سالا (۱۹۹۲) ئى گوند جارەكادى ھاتەئاقاكرن قە، بەرى گوند خراب بىت نىزىكى ۸۰ مالان بوو و نھا ۳۰ مال پىن ل گوندى ل داوپىا سالىن ھەفتىيان خواندىنگەھ ل گوندى ھاتىبە فەكرن^(۱۱۷).

گوندى باجلى:

گوندى باجلى، ب دوورانييا (۲۰كم) دكەقىتە ئالىن باكوورنى رۇزئافايى سەنتەرى ناھىيا مانكىش، سەر لىنقا رووبارى خابوورى، ل دۇر ئاقى گوندى دىئىز دەمەكى دا ئەف جەھ بائىر بوو و كەسەك ھەبو

را بەزىن ھەتا كو گەھشتىنە ناف باژىرى مووسلى، چەند ھەبشەكا مىرىاد و لەشكەرى خۇ ل مووسلى و رەخۇدۇرا جھوار بوون، خويك ژ خەلكى مووسلى و رەخۇدۇران وەرگرتن، (سعد الحاجب) و لەشكەرى وى مووسلى ژى بەردا و چوونە تىرىتى^(۱۹).

جھ و ناقارىن ديار ل گوندى:

زىارەتى كىفكى، چالا فەلەى ل رۇژھەلاتى گوندى، كەرەمپوئ، كانى قەرامكى، كۇن سىخوركى ل باشوورى، وارن عەرەبا، ئاقدى، گەرا بەكرى ل رۇژئاقى، زىركى، گەرا تىن، گەرا تەجىكا، ل باكوورى ل سەر رووبارى خابوورى ژىدەرىن ئاقى ل گوندى بىن سەرەكى رووبارى خابوورى يە كو ھەمى چەم و بىستان ل بەر دەينە چاندىن و ئاقدان، سكرى باجلى ل سەر خابوورى يە، ھندەك كانى ژى ھەنە وەك كاتىبا ژىكا، كانى بەناقى .

ل گوندى چاندىن دەينە كرن، مينا، گەنم، جەھ گوندۇر، باجان سۇرك، زەبەش دەينە چاندىن، ھەرەسا داروبارى فىقى وەك سىف، خۇخ، ھنار، حلىك، تىرى تايسى ھەبە، دگەل ھەبوونا دارىن باھىف و دارىن سىپىنداران .

ل گوندى گىانەوەرەن پەز، بىز، مرىشك، عەلۇك، فاز، وەرەك دەينە ب خودانكرن، زىدەبارى ھەبوونا كەوالىن كىقى وەك بەراز، گورگ، رىقى، توپرى، كىرەشك، سىخور، سىفۇرە، ھەرەسا ھندەك رەنگىن تەپروتەوالا ژى ھەنە وەك كەو، پۇر، سىسك، بوم، تىرىك، قەرەش، قىشقل، مرىشكىن ئاقى، شاق، زەرۈنلە، سىياتك .

ھۇمارا خەلكى گوندى ل سالا (۱۹۵۷) ئى تىنى ۸۲كەس بوو^(۲۰)، ل دەستپىكا سالىن ھەشتىان خواندىگەھ لى ھاتىبە فەكرن، مزگەفت چ جاران نەبوو، نھا يا دەينە ئاقانكرن، ل سالا (۱۹۸۸) ئى گوند دەھوون ئەنزالان دا ھاتىبە خرابكرن و چارەكا دى پىشتى سەرھەلدىن ھاتىبە ئاقانكرن قە، بەرى گوند خراب بىت نىزىكى ۲۰ مالا بوو، نھا ۱۵ مال بىن ل گوندى.

ب نافتى (فەتاح پاشا) باج ژ خەلكى وەرگرتى يە و ھوسا ناف مايبە (باج لى) ئانكو جھى وەرگرتا باجى.

سورۇن گوندى:

باكوورى، رووبارى خابوورى.

باشوورى، گوندى سەرئاقى.

رۇژھەلاتى، گوندى ھەقسىنوورە دگەل گوندى گوندكۇسە.

رۇژئاقى، گوندى چەمترى.

بىنگھاتا گوندى:

چەند بىنەمالەك ل فى گوندى ھەنە، ژوان، بىنەمالا شىخا (شىخ غياث) كو شىخ د بىنەكۇكا خۇدا ژ گوندى بىرىكا ھاتىنە، بىنەمالا سلو بەندا، بىنەمالا ھەسەنى دگەفن دا ژ ناف كۇچەرا ھاتىنە، بىنەمالا مامزىنىيا ل ئاقەراستا سالىن چلان ژ ناف سىدىيا ھاتىنە.

ژيانا گوندىيا نھال سەر كارن چاندىن و كارمەندىا حكۇمەتنى يە، و وەك عەشیرەت مالىن شىخا دۇسكى نە، بىن دىتر ژى كۇچەر و سىدى .

سالا (۳۷۳مىش/۹۸۲ز) شەرەكى دىرۇكى دناقبەرا (مىر يادى دۇستەكى) و دەولەتا بووھىيا بەغدايى ل فى گوندى چىبىوو، كو بەرى ھنگى يادى سەمامولەدەولەين بووھىي شكاندبوو، دا كو ئۇلا وئ شكەستنى قەكەت، مىر سەمامولەدەولەى سوپابەكى چەند ھزار لەشكەرى بەرھەفكر، سەركىشىيا وى لەشكەرى (ابو القاسم سعد الحاجب) دكر، ژ بەغدا ھنارنە مووسلى دا ژ وپرى بچنە شەرئ لەشكەرى مىرىدائ دۇستەكى مىرى دەولەتا دۇستەكى ل كوردستانى، ھەردو لەشكەرىن بووھىي و دۇستەكى كو ھۇمارا وانا نىزىكى (۲۰،۰۰۰) بىست ھزار كەسا بوون، ل (باجلى) ل رۇژھەلاتا زاخۇ گەھشتنە ئىكودو^(۱۸).

مىرىاد و لەشكەرى وى بىن دۇستەكى ب دووف

ز چەين ناقدار لى قى گوندى:

دارا ناقدى، كاقلى سلوى نىشانىن دو كاقلى گوندان، ھەروەسا دو گۇرستان لى ھەنە و گۇرەگ يىن بىننى يە يىن فەدەرە بۇ مېژوويەكا كەفن دزفن^(۱۱).

گوندى باقا:

گوندى باقا، دكەقىتە دوورانتيا (۳۰كم) ز سەنتەرى ناھيا مانگىتش ل باكوورى رۇژئاقابى سەر لىنفا رووبارى خابوورى، ل دۇر ناقى گوندى يىن ز (با و ئاقا) ھاتى، ھوسا بوويە باقا، ژەركو بايەكىن بەينىز لى دەيت و رووبارى خابوورى دېەردا دبووريت.

سەورىن گوندى:

باكوورى، رووبارى خابوورى.
باشوورى، گوندى بالەكا.
رۇژھەلاتى، گوندى راسلەينى و ئەردا.
رۇژئاقابى، گوندى گوند كۆسە.

پىكھاتا گوندى:

گوندى ژ ئىك بىنەمال پىكدھىت، دىيژنى بىنەمالا (سەيد ئىزدىن) كو دىنيات دا ژ گوندى (بانكا) يىن دەقەرا دۇسكىيا ژ سەرى چىلېن مەتىنى ھاتىنە بالەكا، پاشى ل داوييا سالىن پىنجىيان ھاتىنە باقا و گوند ئاقاكرىنە، گوند ژ گوندىن غەشىرەتا دۇسكىيانە .

ز چەين ديار لى گوندى:

گرى باقا، چەمى غەمەرى، شەمورا، كەرافا ژىرى، چەمى شىخويى، كەرافا ژۆرى، كەرفىن ل سەر رووبارى خابوورى، دارا پىرۇيى، ھەقىشىن تەرىى تركويى، بەنۇكا شەيتانى، كورھناركا، جورنى مەزىن، جورنى بچويك، چالا حوسەينى، لەفتى، نھالا ژىكى، ھەقىشىن كەپەنى، نھالا شەكەفتى، شەكەفتا پىرەمىرى، دەحلى بەرازى، گركى فەلەيى، كورەتويى، سىلافا ھەرچى، گرى ب قاچ، مىزگا ب شافر .

ژىدەرىن ناقى:

ژىدەرىن ناقى ل گوندى پىر ل سەر رووبارى خابوورى بە و چەم و بىستانان ل بەر دچىن، بەرھەمىن چاندنى ل گوندى دىشەنە و دەرامەتى ناقى و يىن دىم ژى لى ھەيە مينا داروبارى فىقى و دارىن سىپىنداران، ھەروەسا گەنم و نۇك و باجان سۇرك و گوندۇر و گولبەرۇژ دەينە چاندن .

ئوينوارىن بەرچات لى گوندى:

كاقلىن سەرى گرى باقا، كاقلىن كەفتە گوندى زوپىركا، گۇرستانا دارا پىرۇيى .
گوندى د سەردەمى شۇرشا كوردى دا چەندىن جاران كەتتە بەر ھىرشىن حكۇمەتىن عىراقى يىن وى سەردەمى ھەتاكول ھەوين ئەنمىلان گوند ھاتىبە خرابىكن و خەلكى گوندى ھاتىنە ئەنمىلكىن و يىن مايسى ژى ھەمى مئىخەختوونە تركيا، سالا (۱۹۹۲) ئى جازەكا دى ژقرىنە سەر گوندى قە و نھا چەند مالەك ل سەر گوندى نە، لى ل داوييا سالىن ھەقتىيان خواندىنگەھ ھاتە فەكىن، بەلى نھا ژەر كىمىيا زارۇكان دچنە گوندى راسلەينى، ھەروەسا بەرى خواندىنگەھى مامۇستايى ئايىنى ھەبوو و وانە دگۇتنە زارۇيان^(۱۲).

گوندى بانەسۇرا (بانەسۇرا):

گوندى بانەسۇرا، دكەقىتە دوورانتيا (۱۴كم) ز سەنتەرى ناھيا مانگىتشى، ل دۇر ناقى گوندى دو بۇچوون ھەنە، يا ئىكى دىيژن بانىبەكا بلندە و ياسۇرە، يا دووى دىيژىت ل دەمى مىرى كۇرە (مىرى سۇران) ھاتىبە شەرى دگەل مىرگەھا بەھىتان، ل قى جەھى ما بوو، كوېن و رەشمالىن خۇ ل قىزى فەدابوون، ناقى وى ژ ھندى ھاتىبە.

سەورىن گوندى:

باكوورى، گوندىن زىوكا غەبووى و دوپىيا.
باشوورى، گوندىن ئالەكىنا و بابۇخكى.
رۇژھەلاتى، گوندى جۇجاقا.
رۇژئاقابى، گوندى شاورىكى.

پىنكھاتا گوندى:

بىنەمالا شىبابازى، بىنەمالا جىندى، بىنەمالا شەھوانى، بىنەمالا كوردى، بىنەمالا حەلىمايىن، بىنەمالا تاھىر مستوى، ھەممى ژ كەفۇن ۋەرە خۇجھىن گوندى نە. دەمى نھادا ژيانا خەلكى گوندى ل سەر موۋچە و كارى چاندنى يە، ھەممى خەلكى گوندى ژ ەشېرەتا دۆسكى نە، ل دوۋف سەرژمىريا سالا (۱۹۵۷) ئى ھژمارا خەلكى گوندى ۱۴۹ كەس بوو^(۱۲۳)، بەرى گوند خراب بيت نىزىكى ۳۰ مالان بوو ونھا ژى ھەر ۳۰ مال ل گوندى نە.

ژ جھىن ديار ل بانەسۇرا:

گرى ھەفرانا ل رۇژئاقايى بانەسۇرايە و رەخى دى گوندى حۇجاقايە، گركى خەزىنى، نھالا زىرا، نھالا جىنكا، ھەفشىن مرىشكىن، باسكىن كىسك و قەلىنا ل باكوورى گوندى، بانەكەتى كو ئاقارەكن ھەفشىكە بىن گوندىن دولبا و بانەسۇرا و حۇجاقا .

ژىدەرېن ئاقى:

ژىدەرېن ئاقى ل گوندى: بىرەكا بىن ئەرد بو فەخوارنى ھەيە، دىسا بىرىن بىن ئەرد بىن كەسايەتى بو چاندنى ژى ھەنە، ھندەك كانى ل گوندى ھەنە بەلى گەلەك كىم بووېنە و چ مفا ژى ناھىتە دىتن، ۋەك كانى كەلوتكىن، بىرا گوندى، سەرىبىرى، كانى فستىكىن، كانى سولىن .

سەردەمى دەمى شۇرشا ئەپلوولى سالا (۱۹۱۳) ئى چارەكى گوند ھاتىيەسۇتن، پاشى ل ئەنفالان ھاتە خرابىكرن و ژئاقېرن و چارەكا دى ل سالا (۱۹۹۲) ئى ھاتە ئافاكرن.

سالا (۱۹۷۱) ئى خواندنگەھ ل گوندى ھاتىيە فەكرن، مزگەفت دكەفۇن دا ھەبوويە^(۱۲۴).

گوندى بروھەجھەرا:

گوندى بروھەجھەرا دكەفۇتە دووراتىيا (۱۷كم) ژ سەنتەرى ناھيا مانكىش ژ ئالىنى باشوورى رۇژئاقاي

گرى ھەفرانا

زى ل ئاقارنى كوندى ھەنە ۋەك بەراز، رىفى، گورگ، كىرۋىشك، سقۇرە.

خواندىنگەھ چ جازان ل كوندى نەبوويه و ھەنا نھا خويندكار بۇ خواندىنى دچنە كوندى شاورىكى. كوند ل سالا (۱۹۱۹) ئى زلاين حوكمەتا عىراقنى قە ھاتە سۇتن و خەلك ما ل كۆلكا، ل سالا (۱۹۸۶) ئى جارەكا دى ھاتە سۇتن و پىشنى ئاقاكرين جارەكادى ل سالا (۱۹۸۷) ئى نانكىن دوژمنى تۇپ دھافىتنە كوندى و زيان گەھاندىنى ھەنا كول ھەوين نەنمالان جارەكا دى كوند ھاتىبە سۇتن و خرابكرن، سالا (۱۹۹۲) ئى جارەكا دى ھاتىبە ئاقاكرن قە، ل سالا (۱۹۵۷) ئى تنى ۳۲ كەس ل كوندى دژيان^{۱۵۱}، كوند بەرى خراب بىيىت ۱ مال بوون، نھا ۹ مال يى ل كوندى.

شۋىنوارىن ئاشىن ئاقى ل كوندى ھەنە، ل سالىن (۱۹۷۰، ۱۹۸۷) ئى ئاشەك ھاتىبە نوپزەنكرن و داىە كارى دكۆتن ئاشى (عەلى خلیل)^{۱۵۱}.

كوندى بەرۇشكا سەعدىنى:

(بەرۇشكاسەعدىنى) كوندەكى نافدارە، گەلەكى مەزىنە، جەھ و ئاقارەكى بەرفرەھ زى ھەيە، كوند ب دوورائىيا (۱۰ كم) دكەفىتە رۇژئاقاين مەلبەندى ناھيا مانكىشنى، ھەف توخىبە دگەل سەنتەرى ناھىي. ل دۇر ئاقى كوندى دىژىن يا بەر رۇژە لەوا ھاتىبە ئافكرن ب بەرۇشك و سەعدوون ئاغا خەلكى كوندى بوويه و لەوا ب ئاقى ۋى سەعدوون ئاغا ھاتىبە ئافكرن.

سۋورىن كوندى:

باكوورى، رووبارىن خابوور و سىپنە، باشوورى، كوندىن كورنىمى و كوندى دوليا، رۇژھەلاتى، سەنتەرى ناھيا مانكىشنى، رۇژئاقاينى، كوندىن ملھىياتى و راسلەينى.

پىنكھاتا كوندى:

زى بىنەمالا ئاغاى، بىنەمالا سەلىم، بىنەمالا ئەحمەد، بىنەمالا خالد، بىنەمالا ئوتا، بىنەمالا ھەلالى، بىنەمالا پى شىخى، بەرۇژىرى، بىنەمالا شەموى و بىنەمالا

قە، ل سەرى گرەكى بلند، ئاقى بروجەھەرا زى ئاقى برو ھەجەرا (ئىبراھىم ھەجەرا) ھاتىبە، كەسەك بوو خودانى وان رەزىن پىشتا كوندى بوويه و پاشان ئاق ھاتىبە گوھۇرىن و بوويه بروجەھەرا.

سۋورىن كوندى:

باكوورى، كوندى نافدارا، باشوورى، كوندى بۆترشنى، رۇژھەلاتى، كوندى شاورىكى، رۇژئاقاينى، كوندى ئەندىكى.

پىنكھاتا كوندى:

دو بىنەمال ل كوندى ھەنە، بىنەمالا عەمەرى و بىنەمالا سەعدى ھەردو براين ئىكبوون، ل سالا (۱۹۴۲) ئى زى كوندى گەلناسكى ھاتىبە، ئەف كوندە يى زى خەلكى كوندى شاورىكى كرى و ئاقاكرى، ژيانا كوندىيا ل سەرى چاندنى يە، خەلكى كوندى زى عەشىرەتا دۇسكى نە.

زى جەين بەرنىاس ل كوندى، چەموكا، جىنكا جىندوى ل باشوورى كوندى نە و ھەمى رەز و چەمن، ئاقىكا پىركى بىستانن، نھالا قافىژ ل رۇژھەلاتا كوندى، كوندەكى ئاقى يە و ئاقارنى وان پىرى چەم و بىستانن و رەزىن.

ژىدەرىن ئاقى:

ژىدەرىن ئاقى ل كوندى رووبارە دىژىن رووبارى رووگەرمى زى كەلىن گەرمى دەيتن و پاشان رووبارى سادىن دەيتە سەرى و ل دوگەرا نافدارا دىنەنىك، ئەف رووبارە دچىت تا دگەھىتە سەرى رووبارى خابوورى، ھەروەسا كانى زى ھەنە ۋەك كانىيا كوندى، كانىيا نھالكا ئىزىدا، ھەمى داروبارى فىقى ل بەر قى ئاقى دەيتە چاندن، ھەروەسا بىرەكا ژىر نەرد بۇ قەخوارنى ھەيە.

ل كوندى گىانەوهرىن پەز، مرىشك، عەلۆك، قازا ب خودان دكەن، ھەروەسا چەندىن گىانەوهرىن كىقى

ژىندەرىن ئاقى:

ژىندەرىن ئاقى ل گوندى رووبارىن خابوورى يە ل باكوورى گوندى، ل سەر خابوورى دو جوو يىن ئاقى ھەنە، جۇيا چەمىن ئاقىا و جۇيا چەمىن مەدلىسى و چەمىن فىقى و بىستان پىن دەينە ئافدان، ھەرۋەسا چەند كانى ژى ھەنە ۋەك كانىيا بەناقىكىن، كانىيا ئىكمالىن، كانىيا دارا مەوكىن، كانىيا شىف توخىبى، كانىيا سلو كورى، كانىيا گەرا كوپىزى، كانىيا شىفا رەزا، كانىيا خلىنگىن، كانىيا گھورا ھەرچەندە نھا ھندەك ژ وانا كىم بووینە بەلى ھندەك بىستان وچاندن ل بەر ھندەكېن دى ھەنە .

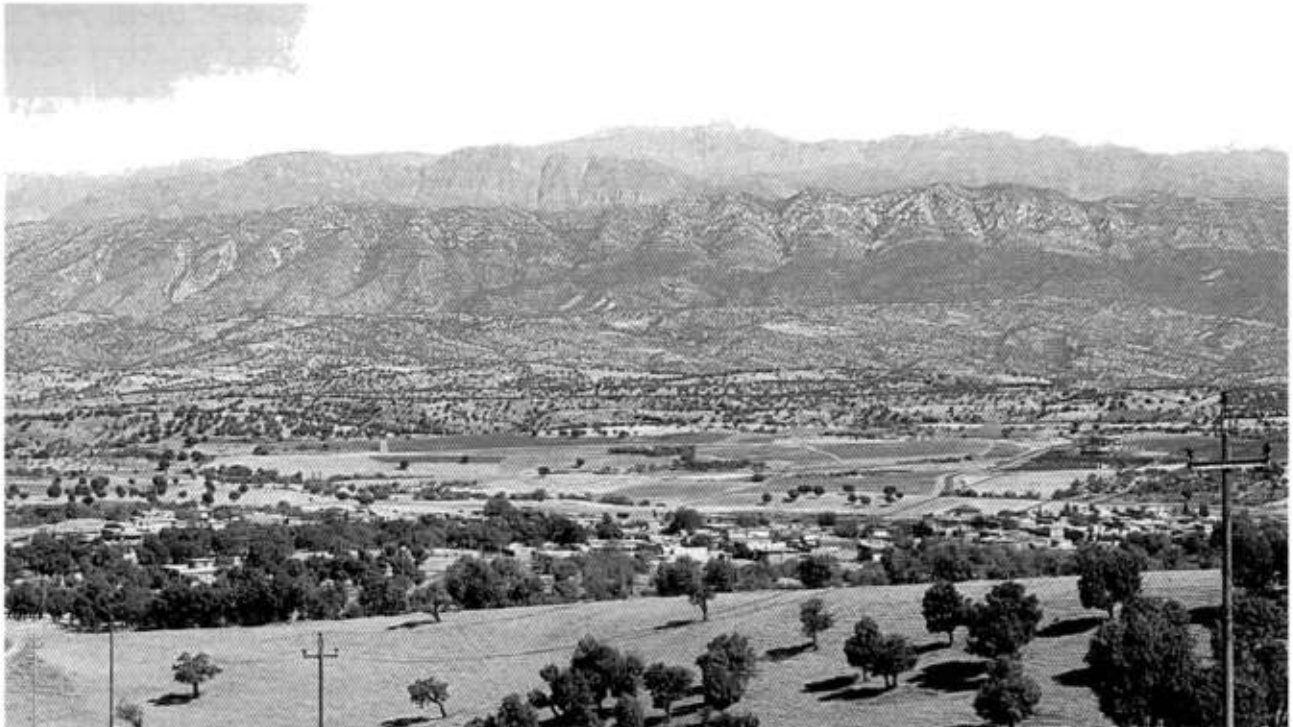
د شۇرشا كوردستانى دا گوند چەند جارن ھاتىبە خرابكرن، سالا (۱۹۱۳)ئى ب دەستى حكۇمەتا عىراقنى يا ۋى سەردەمى ھاتىبە خرابكرن، سالا (۱۹۸۱)ئى خرابوویە و ل سالا (۱۹۸۸)ئى ل ئەنزالان ھاتىبە كافلكرن و جارەكا دىتر پىشتى سەرھلدانا سالا (۱۹۹۱)ئى گوند ھاتىبە ئافاكرن قە، نھا نىزىكى ۲۰۰ مالا ئاكنجىپىن گوندى نە كو بەرى خراب بىت

شىخا پىكدەھىت، ھەمى خۇجھىن كەفنىن قى گوندى بووینە، ژانا گوندىيا ل سەر كارى چاندن و كاسبكارى و كارمەندىا حكۇمەتنى يە، ژ گوندىن عەشیرەتا دۇسكىيا نە، ل سالا (۱۹۵۷)ئى ھژمارا خەلكن گوندى ۱۰۶۴كەس بوو، ب قى رەنگى مەزنترىن گوندى دوسكىيان بوو^(۱۷).

جھىن ديار ل گوندى:

گرگى مەندى، شىف توخىبىن زەقى نە ل رۇژھەلاتى، گھورا ئىكمالىن، بانىيا كىرى، بەناقىكى، گھورا خزىنن، گھورا تەبىبى، ھەفش كىركىن، گھورا تىن، گھورا بىركىن، گھورا شەمىن ل باشوورى گوندى، شىفا رەزا، شىف بىكى، بان مازىكى، بان شكەفتى، سىلافا ئاف تەزى، ل بەرخابوورى ھەمى چەمىن ۋەك چەمىن زيارەتا، چەمى مەدلىسى، ھەرۋەسا ل باشوورى گوندى ھەمى زىر دىژننى زىرین بەرۇشكىن، ئاقارن گوندى بەرۇشكا سەعدوونى و بەرۇشكا ژىرى دكەفنه گەل ئىك و د دەمەكى دا ھەردو ئىك گوند بوون.

گوندى بەرۇشكا سەعدوونى

نيزىكى ۵۰۰ مالاڭ بوون.

ل ئاقھراستا سالىن پىنجىيان دا خواندنگەھ لىن
ھاتىبەھەكرن، سالا (۱۹۹۵) ئى بنگەھنى ساخلىمىن
ھاتىبەھەكرن، مزگەفتا وئى يا كەفنى بوو، ل دەمەكى
خواندنگەھا ئايىنى بوو. ئەو خواندنگەھە (عەبدولا
ئەفەندى) ئافاكىروو، شىخ (مەھمەدئ بەرۇشكى) ژ
مامۇستايىن ئاقدارىن قى خواندنگەھنى بوو، ژ شاگرد
و سەيدايىن زىھاتى بوو، ل سالا (۱۲۲۶مىش/ ۱۹۰۵زائى
و مەھرەكرىبە، وى دەھمەنى چەند دەستىقىسا كرىبە،
دىسان براين وى شىخ ئەھمەدئ بەرۇشكى (ئەمويى
ل سالا ۱۹۰۵ ئى و مەھرەكرى) و شىخ (عەبدولا
بەرۇشكى) ئەوئى ل سالا (۱۹۱۹زائى و مەھرەكرى، وانە
ل قى خواندنگەھنى دگۆتن^(۱۲۸).
كافله گوندىن رەخۇدۇرا، ئىكمالى، دنگى ل
بەرخابوورى، گركى مەندى ل رۇژھەلاتى^(۱۲۹).

گوندى بەرۇشكا ژىرى:

گوندى بەرۇشكا ژىرى دكەفنىتە دووراتىيا (۱۰كەم)
ژ سەنتەرى ناھىيا مانگىش، ئاقى گوندى بەرۇشكا ژ
(بەر بەرۇژ) ئانكو بەرى وى ل رۇژى ھاتىبە، ئىھا گوند
ل سەر رووبارىن خابوورى ھاتىبە ئافاكىرن نيزىكى
(۵كەم) ل باكوورى گوندى كەفنى ل سەر پرا گوندى
دوكرى.

سەورىن گوندى:

باكوورى، گوندىن تەحلافا و دوكرى.
باشوورى، گوندى بەرۇشكا سەعدوونى.
رۇژھەلاتى، گوندى كورنەن.
رۇژئاقى، گوندى راسلەينى.

پىنكەھاتا گوندى:

بەھمالا جىو، بەھمالا نەمەر، بەھمالا پىرو، ئەفە
ھەمى خۇجھىن كەفنىن گوندى نە، ژيانا گوندىيا
بارا پتر ل سەر خودانكرنا كەوالى و كارى چاندنى بە،
گوند ژ عەشپەرەتا دۇسكەيانە.

جھىن بەرنىياس ل گوندى:

زرافكى، كورا ئىبراھىم پىرا، ھۇرا عەزى، كورا
فرەھ ل رۇژھەلاتى، دەھلكى گورگا، بانىيا سەبرى،
كورا ب تەھلى، گرئى حاجى باھىفكى جھى ئىھا پىن
گوندى، شكەفتا كوردستارىيا، باسكى كارىتە، بانىيا
شىخ كەرى، بانىيا جەھەجانى، بانىيا ب گەيشك،
چالا پىنگى، گەلىن بەرۇى كۆن، كورا جەفتى،
تەختە ستىرى، ئاقارن گوندى بەرۇشكا سەعدوونى
و بەرۇشكا ژىرى دكەفنى كەل نىك.

ژىدەرىن ئاقى:

رووبارىن خابوورى بە كو جەمىن داروبارى و بىستانان
و سىپىنداران ل بەر دچىن، ھەرۋەسال گوندى گەنە
و جەھ دەھتە چاندن و زىدەبارى ھەبوونا رەز و باھىف
و سماقنى.

گوندى بەرۇشكا ژىرى ل دەستىپىكا سالىن
پىنجىيان ھاتىبەخراپىكرن و بەردان، پىرىيا وان چوونە
گوندى بەرۇشكا سەعدوونى و پاشان ل سالا
(۱۹۸۲) ئى ھاتىبەھە ئافاكىرن، ھەتاكو ل ئەنقالان
ھاتىبە خراپىكرن، سالا (۱۹۹۲) ئى جارەكا دى ھاتەھە
ئافاكىرن، ئىھا چوار مال پىن ل گوندى دژىن، بەرى
خراپىوونا گوندى ژى ھەر سى مال بوون، ئىھا چ
خزمەتگوزارى ل گوندى نىن.

شويتوارىن گوندى:

ئىھا بەرۇشكا ژىرى يا كەفنى مانە كافله گوند،
دارا مىرى كافله گوندە ل رۇژئاقى گوندى كەفنى،
ھەرۋەسا كەفركى ھەى دپىژنى كەفنى ئەصحابا
ۋەك شويتوارەكى بە ل گوندى^(۱۳۰).

گوندى بەندا:

گوندى بەندا، ب دووراتىيا نيزىكى (۸كەم) دكەفنىتە
باكوورى رۇژھەلاتى سەنتەرى ناھىي، دكەفنىتە سەر
رىنكا مانگىش- بامەرنى، بەندا بخو ژ سى گوندا پىنك
ھاتىبە (پىرمەندا د ئاقبەرا گوندىن بەندا و كورنەن و
تەغلىسا ل باكوورى گوندى ل سەر سىنەى و گوندى

(ژ گوندى باگوربا)، مستەف عەبدوللا (ژ گوندى ئۆزماڭا)، ئەلىكى بچويك (ژ گوندى نېشە-ھەكارى)، ژ گوندىڭ سەرب عەشىرەتا دۇسكى يە.

ناقارنى قى گوندى د كەفئە كەرتى ۱۵ رووبەرى گىشتى ۷۱۱۷ دۆنەم، ژ وانان ۵۵۹۷ دۆنەم عەردى كەقرى يە و ۲۰۲۰ دۆنەم ب كىر چاندنى دەيت.

ناقارنى گوندى ب گىشتى شىف و نھال و نزارى و بىن باشە بۇ خودانكرنا پەزى و چىكرنا رەزان و ھەمى دەرامەتتى دىم، ل ناقارنى گوندى گەلەك رەز و سماق و چەندىن بىستان و چەم ھەنە، ژ ناقارنى ديارىن بەندا كازا وەيسى، بانىكى، پىرمەندا، سەر ئەقرازى رەزىن ترى نە، كادزا ھەمى چەمى، شىفا گوندى ھەمى بىستان و دار و بارە دكەفئە د بىن گوندى دا، دارا پاشاي ھەمى رەزىن، سىلافا مەندو سىلافا كە ئاقى يە، بىستانان ل بەر دكەم، مەرانكى، بانى، جۇما گولا زەرى، ئاف پەحنى ھەمى زەقى نە بۇ چاندنى بكاردىنن، نازارى ل باشوورنى گوندى يە، ھندەك رەز لى ھەنە ژ بلى داروبارى بەرۋى و مازى يە .

ژىدەرەن ئاقى:

ل گوندى كانى و بىرىن سەر ئەردى بۇ چاندنى مفا ژى دەيتە دىتن، ژوانا ژى كانىيا كوپر، كانىيا چەما، كانىيا بەرگوندى، ئافا گوندى ژوورى، كانىيا شىفا، كانىيا بەر گەورا، كادزا، سىلافا مەندوى، بىرا بىن ئەرد ھەبە بۇ ئافا قەخوارنى، ل قان سالىن داۋىن گەلەك كانى ھىك بوۋىنە لەوما چەند بىر ھاتىنە كۇلان و چەند سكرىن بچويك بۇ چاندنى ھاتىنە چىكرن.

گوندى بەندا ژ بەر ھەبوونا بارە گايىن پىشمەرگە ل وپرى چەند جاران د روودانىن شۇرىشا كوردستانى دا ھاتىبە بەردان و خرابكرن، جارا ئىكىن ل (۱۹۱۱/۱۱/۱۷) ئ دەمى بارزانى ھاتىبە گوندى ب فرۇكەيان ھاتىبە بومبارنكرن، سالا (۱۹۱۳) ئ گوند ھاتىبوو بەردان، سالا (۱۹۱۴) ئ چەتان خانى ھەمى خرابكرن و سۇتن، سالىن (۱۹۷۴، ۱۹۸۷) ئ دىسان گوند ھاتىبوو بەردان، سالا (۱۹۸۸) ئ گوند كەتتە بەر ھەوا ئەنزالان و ب ئىكجارى ھاتىبە خرابكرن و گەلەك ژ خەلكى

ژوورى ل سەرى گوندى) كو نھا دىژنى بەندا، رامانا بەندا ئانكو جەھكى گرتى ژ بەركو بەندا د چالەكى دابە و دەروەرىن وى ملبوون و جەھكى گرتىبە لەوا دگوتى بەندا، بۇچوونەكا دى ئەوہ كو ل قىرى بەندىن سترانا دەقائتتە بەر ئىكودو، و بوۋىە بەندا.

سوورنى گوندى:

باگوورى، رووبارى سېنەپە كو د كەفئە د ناقبەرا گوندى و گوندىن غلبىشى و ھەمزاتى.

باشوورى، گوندىن زىوكا كەندالا و مەجلمەختى.

رۇزھەلاتى، گوندى زىنگى.

رۇزئاقى، گوندىن كورنىمى و كۇفلى نە.

بىكھاتا گوندى:

ژ بەر كو گوند د كەتە سەر رىكا سەرەكىيا دەشت و رۇزانان لەوما گەلەك خەلك لى ئاكنجى بوۋىنە و بوۋىنە خەلكى گوندى، ل دوۋف سەرژمىريا سالا (۱۹۵۷) ئ ژمارا گوندى ۴۲۰ كەس بوون و نھا ۱۰۰ سەرك خىزان و ۲۰۰۸ كەس، بىكھاتىنە ژ قان بىنەمالان:

بىنەمالا شىخا ئەفە د كەفندا ژ دەقەرا شەرەختى ھاتىنە، بىنەمالا رەجى، بىنەمالا عەبدى ئەف ھەردو بىنەمالە د كەفندا ژ گوندى (بى پەرخا) ژ ئاف رىكانىيا ھاتىنە و ژ گوندى تەغلىسا كەقن ھاتىنە بەندا، بىنەمالا زەبىحا ژ بىيات كورنىمەبى نە، بىنەمالا مەلمىنا ژ بىيات زىدكن، بىنەمالا گەورا، خۇ جەپىن كەقنىن گوندى نە، بىنەمالا رىتا ئەو ژى ژ بىنەمالىن كەقنىن گوندى نە، بىنەمالا پىرمەندى ئەفە ژ گوندى پىرمەندا ھاتىنە كو كافلە گوندەكە دكەفئە دىناق ناقارنى بەندا بى نھا، مالا ھىرى ئەفە ژ گوندى مىرسىدا ژ ئاف مزورىيا ھاتىنە، ھەر وەسان چەندىن مالىن دى ھەنە وەكى سلىمانى (مەھمەدەتە)، شەمى (دېژن ژ تەلەغفەر ھاتىنە)، مەلا مەھمەدى (ژ بامەرنى ھاتىنە)، مامىسى (ژ مىرسىدا)، سادى (شەرەفانە)، عەبدولرەھىمى (ژ ئامىدىن)، سلو سىدى (ژ گوندى تەوكى-سىدى)، سلىمانى رىزبارى

بەلىن نىھا ئىتېكى (۱۹۶۱) ل خوارتر ئاڧاكىرە ژىرەكو جەھەكن بەرفرەھترە.

سۈۈرۈن گۈندى:

باكوۋرى، ناحيا مانگېش، و چيا دېتە ئاڧىر بۇ ھەردوۋان.

باشوۋرى، گۈندىن كەمەكا و مەمانى ۋەدەرگەلى، و چيايىن چاپانكى.

رۇژمەلاتى، گۈندى دىركى.

رۇژئاڧى، گۈندى دىراگژىكى.

پىنكەتەيا گۈندى:

بىنەمالا مستەفايى كو دكەڧن دا ژ ئاڧ غەشپىرەتا موكرىيان يا رۇژمەلاتى كوردستانى ھاتىنە، دېت ل چەرخى ۱۷ ھاتىن، بىنەمالا مەلا ژ گۈندى كىستە ل ئاڧ بەروارى بالا ھاتىنە، بىنەمالا جەجى، بىنەمالا مىرزاي، بىنەمالا كەلەش ل ماريونس ل باكوۋرى كوردستانى ھاتىنە. ژيانا خەلكى گۈندى ل سەر كارى چاندنى و كارمەندىيا حكۈمەتنى يە، ھەمى خەلكى گۈندى ژ غەشپىرەتا دۈسكى نە، ل سالا (۱۹۵۷) ئى ھژمارا خەلكى گۈندى ۹۲ كەس بوو^[۱۳].

جەين ديار و بەرنىاس ل گۈندى:

ل باكوۋرى گۈندى چيايە دكەڧتە دناڧىرا بىنسڧكى و مانگېش دا، گرى غەلىن شوپنوارىن چەپەرەكى شەرى نە، گرىن جىزىنى، گرىن مامدەل، گرىن حاجۇ گولا، دەشتا شەمەرخ، داركا مازى، رووبارى.

ژىدەرىن ئانى:

ل گۈندى بىرا بن ئەرد بۇ قەخوارىن ھەيە، دىسان چەندىن بىرىن كەسى بۇ چاندنى ھەنە، كانى ئەحمەد ل باشوۋرى گۈندى ل كەلىن شىخى و چەندىن كانىن دى ھەبوون، بەلىن ھىكبوۋىنە . گۈندى بىنسڧكى ل سەردەمىن شۇرشىن چەندىن جاران ل سالىن (۱۹۶۵ - ۱۹۸۶ - ۱۹۸۸) ئى ھاتىيە

ۋى بن سەروشوپىنكرن، ل سالا (۱۹۹۲) ئى قە ل سەر جادا سەرەكى يا مانگېش - بامەرنى ھاتىيە ئاڧاكرن، بەلىن گۈندى كەڧن د چالەكا كوېر دا بوو ل باشوۋرى گۈندى نەھا.

بۇ جارا ئىكى خواندىگەھ ل سالا (۱۹۵۸) ئى د خانىن بەردەستكى خواندىگەھنى قە (تاھر ئەحمەد) قە ھاتبوو قەكرن، پاشى ل سالا (۱۹۵۹) ئى نايف جەسەن ژ خەلكى گۈندى خواندىگەھەك ئاڧاكر و چوونە ئىقە قە و ل سالا (۱۹۷۴) ئى د خانىن جەھومر سەعىدى قە ھەتا سالا (۱۹۷۹) ئى كو حوكمەتنى ئىك ئاڧاكر، ھەروەسا دكەڧن دا مزگەفت ژى ل بەندا ھەبوو. دىسان خواندىگەھەكا ئايىنى يا بەركەڧتى ل قى گۈندى بوو، مەلا ئەحمەدى بەندى (ئەۋى ل سالا ۱۹۲۵ ئى ۋەغەركرى) ۋانە لى دگۆتن، مەلا ئەحمەد ل ئەتروپىشنى ھوى خواندىن و زانىنى بېوو، پاشى بەر ب گۈندى سېپىندارى (بەرۋارى ژىرىيا) قە ھات، ژ ۋىرى ژى ھاتە گۈندى بەندا و ۋانە دگۆتن، ھەتا ل ۋىرى ۋەغەر كرى. پشنى ۋى شىخ مەزھەرى ماىى بۇ مەلايى گۈندى ھەتا سالا (۱۹۲۷) ئى پشنى كاۋدانى دەڧەرا بەروارىيا ژ بەر ھاتنا ئىنگىلىزى نەخۇشبوۋى. دىسان ژ مامۇستايىن قى خواندىگەھنى (مەحمەد ئەحمەد مەحمەد) ئەۋى ل سالا (۱۹۸۲) ئى ۋەغەركرى، كو ل سالا (۱۸۹۰) ئى ژدايك بېوو، پاشى بۇ خواندىن چوو بوو تەكيا بامەرنى يا نەقشبندى^[۱۴].

سىن خرابە گۈند ل ئاڧارىن بەندا ھەنە دېئىژنى (پىرمەنەدا و پىرئاقەدەل و تەغلىسا)^[۱۵].

گۈندى بىسڧكا ژىرى:

گۈندى بىسڧكا ژىرى: دكەڧتە دووراتىيا (۲۶كەم) ژ سەنخەرىن ناحيا مانگېش ل رەخى باشوۋرى، ل دۈر ئاڧىن بىسڧكى ۋەسا ھاتىيە زانىن كو رامانا ۋى (بارسڧكاتى) بىت، ژىرەكو رىكا كارۋانىيا و كوچەراتى بوۋىيە و جەھەكى ھوبىن و تەزى يە و بايەكى خۇش لى دەيت، و رىكا لەشكەرى دەولەتا ئوسمانى بوۋىيە ل جەھەكى دېئىژنى (سەرى دەرى) ل سەرى چيايىن پشنا بىسڧكى، گۈند ل بىن چيايى ھاتبوو ئاڧاكرن

بىنەمالىن ئافىرى ھەممى ئۇ گۈندى گەرمافا ل نىف
 ھەشپىرەتا دۇسكىيا ھاتىبە، مالىت بۇتا ئ (جىزىرا
 بۇتان) ھاتىبە، مالىت مەلا، ئانا گۈندىيا ل سەر
 مۇچىيا و كارى چاندنى يە، ئ گۈندىن ھەشپىرەتا
 دۇسكى يە، ل دووفا سەرئىمىريا سالا (۱۹۵۷) ئ
 ھۇمارا خەلگى گۈندى ۱۶۸ كەس بوو^(۳۰).

جەين ديار ل گۈندى:

حوتا بەراز، دەرىن سىرىج، زوومى ل باشوورئ
 گۈندى ل نك رووبارى سەرەكانىن، ئەفە زۆمىت
 (سەئىد ئاغابى) بوون، ھەتا دەمەكى ئىزىك مابوون،
 بابرى، زىارەتوكا، شىف شالوكى، دوشاخى، پىكاكا
 جامى ل چىيىن بەرامبەر .

زىدەرىن ئاقى:

ل گۈندى، بىرەكا ئىرئەرد بۇ ھەخوارنى ھەپە،
 زىدەبارى دو رووباران، رووبارى سەرەكانىن ل رەخى
 باشوورى و رووبارى سادىن ل باكوورى، ئ بلى كانىن
 زۆمى و بابرى، كو گەلەك چەم و بىستان ل بەر
 ھاتىبە چاندن .

دروودانىن شۇرشا كوردستانى دا ل سالا (۱۹۱۱) ئ
 دگەل دەستپىكرنا شۇرشى گۈند ھاتىبە سۆتن، و
 چارەكا دى ل سالا (۱۹۸۴) ئ ئلايىن چەتەيان ھە ھاتىبە
 وئرانكرن، سالا (۱۹۸۸) ئ كەتە بەر ھەوا ئەنقالان و
 ھاتىبە خرابكرن، پىشتى سالا (۱۹۹۱) ئ چارەكا دى
 گۈند ھاتىبە ھە ئافاكرن.

بەرى گۈند خراب بىت ئىزىكى ۶۰ مالان بوون،
 نھاب ئى ۱۲ مال لىن ل گۈندى ھەپىن، سالا (۱۹۷۰) ئ
 خواندنگەھ ل گۈندى ھاتىبە ھەكرن^(۳۱).

گۈندى تلاكرو:

گۈند دكەفەتە دوورائىيا (۲۰كم) ئ سەنتەرى
 ناحىا مانگىشى.

سئورىن گۈندى:

باكوورى و رۇئالابى، گۈندىن چەمتر و زۇرافانە.

سۆتن و خرابكرن، و ھەر چارا ھاتىبە سۆتن و
 ئالانكرن، چارەكادى يا ھاتىبە ئافاكرن، ھەناكو ل
 سالا (۱۹۹۳) ئ گۈند ھاتىبە ئافاكرن ھە.

سالا (۱۹۵۴) ئ خواندنگەھ لى ھاتىبە ھەكرن،
 دكەفەن دا مزگەفت لى ھەبوو، ئ بەر و كىسلى ھاتىبوو
 ئافاكرن، بەرى گۈند خراب بىت ئىزىكى ۱۰۰ مالان
 بوون، نھاپىرى ۶۰ مالان ل گۈندى ھە .

چەند شىوئور ل سئوروى گۈندى ھەنە ھەك،
 كەلا بىروقى ل باشوورئ گۈندى ھىشتا شىوئورئ
 وئ مابىنە، سى ئاوسك لى ھەنە، گەلى كوپرى
 ل باشوورئ رۇھەلاتى گۈندى كەل و ئاوسك لى
 ھەنە، دو ئاوسك و شكەفتەك ل باشوورئ رۇئالابى
 ھەنە .

ھەنەك خرابە گۈند ل سئوروى گۈندى ھەنە
 ھەك، بىروقى، كانى ئەحمەد، كافلىت شۇخى، گركى
 خەزىنى، بارزانى دىقەبەرا بىسفىكى و گۈندى ئىزىكى
 دابە^(۳۲).

گۈندى بىشىنكى:

گۈندى بىشىنكى، دكەفەتە دوورائىيا (۰-۲كم)
 ئ سەنتەرى ناحىا مانگىشى، چ ئىشتى دروست ل
 دۇر ئاقى گۈندى نىن، بەلى دىئىن ئاقى وئ زەندى
 ھاتىبە كو گەلەك شىنكاتى لى ھەبوو، دكەفەتە
 دىقەبەرا دو رووبارا دا.

سئورىن گۈندى:

باكوورى، گۈندى كەرىل،
 باشوورى، چىبايە و پىشتا چىبايى گۈندىن بۇتيا و
 باكوورى ھە.

رۇھەلاتى، گۈندى كەمەكا.

رۇئالابى، گۈندى بابۇخكى بە .

پىنكھانا گۈندى:

بىنەمالا سلىمان جەھوورى، بىنەمالا مېرخانى،
 بىنەمالا سەئىد ئاغا، بىنەمالا ئەحمەد نەعمانى ئەف

باشقورۇ، كوندى زىناقا كو رووبارى رووگەرم دېتە
ئاقىر دناشېرا وان دا.

رۇژھەلاتى، كوندى ئاشانكى.

پىنكھاتا كوندى،

ژ بىنەمالىن شىخ رەئووف، شىخ سەمەدى، شىخ
سالخى، شىخ مەھمەدى و شىخ ئەھمەد پىنكەھىن،
ھەر چوار كورن (شىخ عەبدولرەھمان) يەنە ژ كەفەن
دا ژ كوندى (كەلىن رمان) ھاتىنە، كوند سەرب
عەشېرەتا دۇسكىيانە .

جھىن ديار ل كوندى،

نھالا گلەكەقو ل باكوورى كوندى، شىكەفنا تەپرى
ل رۇژئاقى، چەمىن دارى چەمىن ئاقى نە، گەلىكى
بەرخا نھالەكا كىرە ل باكوورى، بانىيا تلاكرو ھەمى
زەقىن چاندن نە، زىرى زەر كۈزە، سى تال كۈزى يە
ل رۇژھەلاتا كوندى .

ژىدەرىن ئاقى،

ژىدەرىن ئاقى ل كوندى چەمىن كوندىيا دكەقنە
سەر رووبارى خابوورى، بەلى سنوورى كوندى نھا
نا گەھىتە خابوورى، ھەرەسا رووبارى رووگەرمى
ل باشقورۇ كوندى يە، بەلى مفا ژى نھىتە دېتن
ژىرەكوپى كىمە، بىرەكا ژىر ئەرد بۇ قەخوارنى ھەبە
و ھندەك كانى ژى ھەنە ۋەك كانىيا تلاكرو، كانىيا
خرابەى، كانىيا بەروارى ل باشقورۇ كوندى .

ل سالىن ھەشتىيان جارەكى فرۇكەپىن عىراقى
ھىرش كىرە سەر كوندى و ل سالا (۱۹۸۸) ئى كوند
كەفتىيە بەر ھەوا ئەنفالان و ھاتىيە كافلىكن، سالا
(۱۹۹۲) ئى جارەكا كوند ھاتە ئافاكرن، لىسالا (۱۹۵۷) ئى
ھۇمار خەلىكى كوندى ۱۱۴ كەس بوو^(۱۳۷)، بەرى خراب
بىيت نىزىكى ۷۰ ملان بوون، بەلى ئەقە پىرى ۱۰
سالانە ئىك مال ب تىن يال كوندى^(۱۳۸).

سالا (۱۹۸۰) ئى خواندىنگەھ لى ھاتىيە قەكرن،
دىسان خواندىنگەھەكا ئايىنى ژى ل مزگەفتا قى
كوندى ھەبوو، كوند دكەقىتە دەقەرا دۇسكىيا^(۱۳۹).

كوندى چرانى،

چرانى: دكەقىتە دوورائىيا (۲۲كم) ژ سەنتەرى
ناحىا مانكىشنى، ل دۇر رامانا پەيغا (چرانى)
گۇرستانەكا ھەبى ل رۇژھەلاتى كوندى دېزنى
(بابكى چرى) و دىيت چران ژ ھندى ھاتىيت.

سنوورن كوندى،

باكوورى، كوندى ئۇزمانا.

باشقورۇ، كوندى گەلناسكى.

رۇژھەلاتى، كوندىن زىوكا عەبو و ئەلندكى.

رۇژھەلاتى، كوندى دەرگەلا شىخا.

پىنكھاتا كوندى،

بىنەمالا مستەفا چرانى دكەقن دا ژ كوندى (ژنوا
شەفىق- دەقەرا دۇسكى) ھاتىنە، بىنەمالا قاسمى
ئەف بىنەمالە دكەقن دا ژ كوندى (دىراكژنىك) ھاتىنە
و بىنەمالا سالخى برەھىمى ژ كوندى گەلناسكى
ھاتىنە، ژيانا كوندىيان ل سەر كارى چاندنى و
خودانكرنا كەوالى يە، ژ كوندىن عەشېرەتا دۇسكى
يە، دبارە كوندەكى بچوپك بوو و ل يالا (۱۹۵۷) ئى
ھۇمارا خەلىكى كوندى تىن ۲۰ كەس بوو^(۴۰).

ژ جھىن ديار ل كوندى: بەرۇژ د سەر كوندى دا
زەقىن چاندن نە، نھالا كوردو، بانىيا تىپرىكى، گرى
مەسىح، بانا مەلا ل باشقورۇ، بورى قەرفى چەمىن
داروبارى نە، شىكەفت خەمرا، كورى ل باشقورۇ، نزارا
ل رۇژھەلاتى، شىقە كىرى ل سنوورى زىوكا عەبو و
مىرگە رەشىن ل سنوورى ئۇزمانا.

ژىدەرىن ئاقى،

رووبارى رووگەرمى چەم و بىستان ل بەر دەپتە
چاندن، كانى سىفك ئاقا وئ بۇ كوندى دىنن ژىرەكو
ھەتا نھا بىرا ژىر ئەرد بۇ قەخوارنى بىنە، كانىيا قاپو،
كانى چىچىك، كانى مەلا .

د روودائىن شۇپشا كوردى دا ل سالا (۱۹۷۵) ئى
كوند ھاتىيەخرابىكرن، ھەرەسا سالىن ھەشتىيان

جھىن ديار ل گوندى:

بائى ل رۇژئاقايى گوندى، كۆسكېت خەبازا، چالا شامو، نەرما فەلەي ل باشوورى، وارن خەزالن، چالا گەودا، كەفرى كۈن مېشىن ل ھىنداڭ گوندى ل باشوورى، ل باكوورئ گوندى چەمن، چەمن سەرى و چەمن بنى .

ژىدەرئىن ئاقى:

رووبارئ خابوورى دكەفېتە باكوورئ گوندى، ل سەر رووبارى چەمېن فىقى و دارىن سېپىندارا ھەنە، ھەروەسا ھىندەك كانى ژى ھەنە وەك كانى تويك، كانى قەرامك ل رۇژھەلاتئ گوندى .

گەلەك جاران گوند كەفېتە بەر ھىرشىن عىراقئ و ھاتىيە بەردان، و ل سالا (۱۹۸۸) ئ گوند كەتتە بەر ھەوا ئەنزالان.

سالىن جەفتيان خواندنگەھ ھاتبوو قەكرن و ل ئەنزالان ھاتە خرابكرن و پاشان نەھاتىيە ئافاكرن، گوند بەرى خراب بيت نىزىكى ۳۰ ماڭان بوو و نھا ب تئى ۴ مال لئ ھەنە.

كۆپرستانا بابى و كۆپرستانا حاجى كوشتى وەك شىونوار ل گوندى دەينە ھژمارتن، ژىلى كۆپرستانا گوندى كو نھا مرىا لئ قەدشېن، ھەروەسا ئامېدىك ل رۇژئاقايى گوندى ھەيە و كۆخىن ل رۇژھەلاتئ گوندى خرابە كونىن و ھېشتا شىونوارىن وان دەيارن^{۱۴۳}.

گوندى جۇجافا:

گوندى جۇجافا، دكەفېتە دوورانتيا (۱۴كەم) ژ ماتكېش، ل سەر رىكا گىشتىيا دناقبەرا مانگېش- كورنئ كافانا دا، ئاقى گوندى (جەجى ئاقابە) كو جەجىبەكى ژ گوندى كەرىلئ ل باشوورئ جۇجافا ھاتىيە ئەف گوندە ئافاكرىبە و خودانئ گوندى بوو، دگەل بوورىنا دەمى جەجى ئاقا بوويە جۇجافا.

سەورئىن گوندى:

باكوورئ، گوندى دويلىا، باشوورئ، گوندى كەرىلئ.

چەند جارا گوند كەفېتە بەر ھىرشىن نەشكەرى عىراقئ، سالا (۱۹۸۱) ئ گوند ھاتىيە بەردان و پىشتى ژفرىنئ ل ئەنزالان گوند ھاتىيە قەخرابكرن، سالا (۱۹۹۲) ئ گوند ھاتەفە ئافاكرن، ل سالا (۱۹۸۲) ئ خواندنگەھ لئ ھاتىيە قەكرن، بەرى گوند خراب بېت ۱۲ مال بوون و نھا ۹ مال بىن ل گوندى .

بركى: خرابە گوندەكە ل رۇژئاقايى گوندى و نانھا شىونوارىن وى دديارن، ھەروەسا ھەتا سالا (۱۹۸۸) ئ چەند زۆم ل گوندى مابوون، ئىك ل رۇژئاقايى گوندى و زۆما بن گوندى و زۆمەكا دى ل باكوورئ گوندى بوو^(۴۱).

گوندى چەمترئ:

گوندى چەمترئ دكەفېتە دوورانتيا (۲۰كەم) ژ سەنتەرىن ناحيا مانگېشئ ل سەر رووبارئ خابوورى، ئاقى گوندى بىن ژ چەمن تەر ھاتى ژبەركو رووبارئ خابوورى بىن بلند بوو و چەم دىزم بوون ئەفجا چەم تەر دبوون و ژ چەم تەرىن بوويە چەمترئ، ھەروەسا گۆتەكا دى ژى ھەيە دېئىت، دېت ئاقى گوندى ژ دەحل و دېرى ھات بېت، چونكى ل گوندى دەشەنە.

سەورئىن گوندى:

باكوورئ، بىن ھەقسەنورە دگەل رووبارئ خابوورى، باشوورئ، گوندى ئاشانك، رۇژھەلاتئ، گوندى باجلى، رۇژئاقايى، گوندى زۇرئاقا، و گوندى تلاكرو ل باشوورئ رۇژئاقايى .

بەنەماين گوندى:

بەنەمالا بىيامئ، بەنەمالا سلوى ئەف ھەردو بەنەمالە ژ گوندى (پېرىلا) ل ئاق عەشىرەتا سىندىيا ھاتىنە، بەنەمالا جەمەدى ژ دەفەرا وانئ ژ باكوورئ كوردستانئ ھاتىنە، بەنەمالا ئۆسى، ژيانا گوندىيا نھا ل سەر كارئ چاندنى بە، گوند ژ گوندىن عەشىرەتا دۆسكى بەل دووڧ سەرزىمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئ ھژمارا خەلكى ۴۳ كەس بوو^(۴۱).

رۇزىھەلەتتى، گوندىن دىراگژىنىك و گرىپتى.
رۇزىئاڧايسى، گوندىن بانەسۇرا و ئالەكىنا.

پىكھاتەيا گوندى ھۇجافا:

بنەمالا ھەجى ژ گوندى كەرىلىن ھاتىنە و خودانىن گوندى نە، بنەمالا ھىسىن خان، بنەمالا مەلا ئەھمەد، بنەمالا گەودا ئەف ھەردو بنەمالىن داوینى ژ باكوورئ كوردستانى ھاتىنە، ل دەمى ھاتن وچوونا كۆچەراتى وانا ژى ھاتن و چوون دكر، پىشتى شەرى جىھانىن ئىكى و دانانا سنووران ل قى گوندى ئاكنجى بووینە، ژيانا گوندىيا يال سەر كارئ چاندىن و كارمەندىا ھكۆمەتتى يە، ژ گوندىن ەشیرەتا دۆسكىيانە، ل سالا (۱۹۵۷) ئى ھژمارا خەلكى گوندى ۱۹۲ كەسبوو^(۴۴).

ژ ئاقارىن گوندى ھۇجافا:

پترىيا چەم و بىستانىن وان ل گوندى كەرىلىن نە،

ل ھۇجافا ژى ئاقارى دىم ھەيە وەك گرى ھەفرانا ل رۇزىئاڧايسى گوندى گرەكى بلىندە، نھالا كۆلكا ل دەمى شۇرشا ئەيلوولنى (۱۹۶۱ - ۱۹۷۵) ئى كۆلك لى چىدىكرن، خەلك ژ بەر تۇپ و تەيارا دما د وان كۆلكا قە، ناف خولپا، كورا مىكىك، دەشتا ھۇجافا زەڧىين چاندىن نە، زىركا، بن چىايىن ل باكوورئ گوندى، كەندالا .

ژىدەرىن ئاقى:

ل گوندى ب تىن ئىك بىرا ژىرئەرد بۇ قەخوارنى ھەيە، ژ بلى كانىكا گوندى و كانىكا قورئ وەكى دى ھەمى ئاقارى گوندى يى دىمە و ئاقارى ئاقى يى ل كەرىلىن، ژبەر ھندى بەرھەمىن چاندىن ل ھۇجافا ب تىن بەرھەمىن دىمى يە وەك گەنم، جەھ نۆك، كژنىژ، گوندۇر، گولبەرۇژ .

ل سالا (۱۹۷۸) ئى خواندىنگەھا سەرەتابى ل گوندى ھاتىبە قەكرن، مزگەفت ل سالا (۱۹۷۹) ئى

گوندى ھۇجافا

پىرخشكى، گرى بەلالىسكى گرهكى بىلندە دوورتت
وى زەقى و بىستان، گەقرى گەقرەشكى، گھورا
ب ھزىر، گھورا سىتوى، سىلكى، بانىيا سوتكى كو
ھەمى زەقى نە .

زىدەرىن ئاقى ل گوندى،

رووبارى دويلبا دىن گوندى دا ل باشوورى كو ھەر
زى رووبارى مانگىشىن دھىت، ھندەك جۇيىن ئاقى
زى دچن زى وانا جۇيا گوندى، جۇيا سكرى ھەلانى،
جۇيا رىا سۇر چەم و بىستان ل بەر دھىتە چاندن،
ھەرۋەسا چەند كانى زى ھەنە زى وانا كانىيا گوندى،
كانىكا ھەلوى، كانىكا ئامىنايى، كانىيا قادى، كانى
حەم رەش، كانى مەخەلك، كانى قەرەج، كانىيا بانا،
كانى گرىك دھانە بكارىنان زىلانى وان كەسىن گرى
دگرتن خو پى دشويشت .

دشۇرشا كوردى دا چەند جاران كەتتە بەر
ھىرشىن سوپايى عىراقى، ھەر ل دەستىپكا شۇرشا
ئەيلوولى (۱۹۶۱) ئى ھاتە سۆتن، پاشان جارەكا دى ل
ئەنزالان ھانە خرابىرن و سالا (۱۹۹۲) ئى ھاتە ئافاكرن،
ل سالا (۱۹۵۷) ئى ۶۰ كەس ل گوندى دژيان^(۱۶)، گوند
بەرى خراب بىت نىزىكى ۲۰ مالا بون، نھا زى ۲۱
مال ل سەر گوندى نە، سالا (۱۹۷۸) ئى خواندنگەھ
ل گوندى ھاتتە قەكرن.

ھندەك شويىوار ھەنە كو نىشانىن كافلە
گوندانن، ھەكى بانا ل رۇزئاقىن گوندى، گرىكى جەرى
ل رۇزئاقا ل نىزىك گوندى، كافلىن رەش و قەشا،
كانى قەرەج، بەلىن چ تىشت ل سەر دىرۇكا وان نە
دىارە^(۱۷).

گوندى دىراگژىك،

گوندى دىراگژىكى: ب دوورانىيا (۲۰كم) دكەفەتە
باشوورى باژىركى مانگىشىن، ل بىن چىيى ھاتتە
ئافاكرن، دو زامان بۇ ئاقى دىراگژىك ھەنە: يا ئىكى
بىن زى دىرا جەژنا ھاتى ئانكو دىرچەژن، پاشان بووبە
دىرگەژن و پاشان دىراگژىك، يا دووى دىت زى دىرا
كچىن ھات بىت كو ئاقەكە زى رتورەسمىن ئابىنى

ھاتتە ئافاكرن، ل ھەمان سال بنگەھى ساخلەمىن
زى ھاتتە قەكرن، خواندنگەھا دوانافنجى ل سالا
(۲۰۰۰) ئى ھاتتە قەكرن، نھا نىزىكى ۹۰ مالا ل
گوندى نە.

زى جھىن شويىوارى ل سىنوورى گوندى، گەلىن
شكەفتىن ل چىيىن باكوورى گوندى شكەفتەك و
ئاوسكەك بىن ھەمىن دېرۋى دا كۆلەنە^(۱۸)

گوندى دويلبا،

دويلبا: بان ھەكى بەرىياس ب گوندى دويلبا
نىزىكترىن گوندى زى مانگىشىن، دكەفەتە رۇزئاقىن
مانگىش ب دوورانىيا (۳كم)، ل باشوورى گوندى
رووبارى دويلبا ھە ل بەرامبەر گوندى ل ئالىن دىن
رووبارى دكەھىيە رەژىن تىرى، پاشان چىيىن مانگىشىن
ل بەرامبەر گوندى، ل دۇر ئاقى گوندى دىژىن زىرەكو
دئاف دۆلەكى بان بىژىن نھالەكى بە.

سىنوورىن گوندى،

باكوورى، گوندى ملھەمبانى،
باشوورى، گوندى جۇجاقا.

رۇزئاقىن، بىن ھەقسىنوورە دگەل سەنتەرى ناھىيا
مانگىشىن
رۇزئاقىن، گوندى زىوكا ھەبوى.

بىكھاتا گوندى،

بىنەمالا جەجى تاھا دكەقندا زى (مام خۇرا) زى ئاق
كۇچەرا ھاتتە، بىنەمالا (جىوى) زى گوندى بەرۇشكا
زىرى ھاتتە، بىنەمالا ئەھمەد جەلا، بىنەمالا جەجى
شەروى، بىنەمالا محو ھەدلانا، پىرىيا زىانا خەلكى
گوندى ل سەر مۇچەھىيە و ھەرۋەسا كارى چاندنى زى
دكەن، خەلكى گوندى دۇسكى نە .

جھىن دىار و ئاقارىن ل گوندى،

حسار، بەرى كەلىشتى ل چىيىن بەرامبەرن،
ئاقەبەر ھەمى زەقى و زىرن، كانى حەم رەش،
بانەكەت زەقىن چاندنى نە، مەنداف چەمىن، بەرۋى

دۇسكىي نە، دىراگژنىك د بىئاتدا گوندىكى مەزن بوويە، ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ھژمارا خەلكى گوندى ۹۳۵ كەس بوو^(۴۸).

ناقار وجھىن ديار ل گوندى:

دىرا جەژنا ل پىشتا گوندى، ھەقىشىن لالوى، ھەقىشىن نىرگزا، گەلىن زەبىتىن، گەلىن مالا، گەلىن دو گەلى، گەلىن مالا مىسىن، گەلىن كەر سەخمىن، گەلىن ئاخەسپىكىن ئەقە ھەمى يىن ل چىيىن پىشتا گوندى، ھەرەسا جھىن دىتر ژى ۋەكى مىساقاكن، كانى تىكى، گركىن كافا، قەپىن، پىياسۇرك ل رۇژئاقى، كۇن كىرويشك، باسكىن قافلن، گركىن ئىسقا ل رۇژھەلاتى، ل باشوورئ گوندى ھەمى رەزىن تىرى نە و گوندى دىراگژنىك ب رەزان يىن ناقدارە، ژيانا گوندىيان باراپتر يا ل سەر چاندنا رەزا.

بىن مەسىحىيان ھاتىيە، ھوسا ژ دىراگچىن بوويە دىراگژنىك.

سۋورين گوندى:

باكۋورى، چىيىن دىراگژنىك كو دكەڧىتە دناقبەرا گوندى و مانكىشىن دا.

باشوورى، گوندى كەمەكا.

رۇژھەلاتى، ھەڧسۋورە دكەل گوندى بىسڧكى.

رۇژئاقى، گوندىن حۇجاڧا و كەرىلى و گرېپتى.

پىكھاتا گوندى:

بنەمالا گولا، بنەمالا لاقى، بنەمالا جەجى، بنەمالا شەمرەخيا (شەمرەخ خرابە گوندىكە دكەڧىتە باشوورئ دىراگژنىكى)، بنەمالا صامى، كو ھەمى خۇجھىن كەڧنىن گوندى بوويە ژ عەشىرەتا

گوندى دىراگژنىكى

زىدەرىن ئاقى:

ل گوندى ب تنى ھندەك بىرىن ژىر ئەرد بىن كەسايەتى بۇ چاندنى ھەنە، ھەرەسا كانىيا ئىسقى و كانىيا كورئ لى كىم بووینە و ژىر نەبوونا ئاقى دەرامەت بىن دىمە و پتر ل سەر رەز و سماق و باھىف و حلىكانە، دگەل چاندنا گەنم و جەھ و نۆكان.

د روودانىن شۆرشا كوردى دا گوند چەندىن جاران كەفتىبە بەر ھىرشىن رۇمىن عىراقى بىن وى سەردەمى، سالا (۱۹۶۳) ئى گوند ھاتىبە سۆتن و جەرەكادى ل داوبىيا سالىن شىنستان ھاتىبە خرابكرن قە، سالا (۱۹۸۱) ئى ھەشروىشى ھىرشىن حكۇمەتا عىراقى بووې، ھەتا سالا (۱۹۸۸) ئى د ھەوا ئەنفالاندا ب ئىكجارى ھاتىبەكافلكرن، سالا (۱۹۹۳) ئى ھاتەقە ئاڧاكرن، بەرى گوند خراب ببىت نىزىكى ۳۰۰ مالان بوون، نھاژى نىزىكى ۱۴۰ مالان ل گوندى نە، دەسپىكا سالىن شىنستان ژ سەدسالىيا چووىي خواندنگەھ.

ل قى گوندى ھاتىبە قەكرن، بەلى ژ بەر سەروبەرى وى سەردەمى بىن دەقەرئ ھەرزوو ھاتىبەكرتن، پشنى پىنكھاتنا ۱۱ ئادارا ۱۹۷۰ ئى ل ۱۹/۱۰/۱۹۷۰ ئى ئەف خواندنگەھە سەر ژ نوو ھاتىبەقەقەكرن، پاشان دواناقنجى ژى ھاتىبە قەكرن^(۴۹)، سالا (۲۰۰۶) ئى بنگەھى ساخلەمىن ھاتىبە قەكرن ھەژىبە بىژىن كو خواندنگەھەكا دىرۇكى ل وىرى بوو^(۵۰).

چەندىن شوینوار ل گوندئ دىراگژىك ھەنە ۋەك، قەسرا ئادەم شوینوارىن قەسرهكى نە ل سەرئ گوندى، دىرا جەژنا ل پشنا گوندى، ھەرەسا شوینوارىن ئاشى ئاقى ل بىن گوندى ماينە دگوتى ئاشى جەرکىسى، سىرىچ، بەرى دىوانى، صادىن كاقلە گوندن ل سنوورى گوندى^(۵۱).

گوندى راسلەھىن:

گوندى راسلەھىن دكەڧىتە دووراتىيا (۲۰كم) ژ سەنتەرى ناھىا مانگىشىن، (راسلەھىن) ئانكو

شىنوارىن قەسرا ئادەم

۱۱ مال ل گوندى ھەنە، پىشتى سەرھەلدانى ل سالا (۱۹۹۲) ئى گوندى ھاتىبە ئاڧاكرن ڧە و پاشان ل سالا (۱۹۹۹) ئى ھاتىبە ڧەگۇھاستن بۇ جھەكئى بلندتر . چەندىن ئىشانىن خرابە گوندىن لى ھەنە وەك، گوندى مرتى، گوندى حىدىئى، گوندى مەئىلى، گوندى خابوور ل خابوورى^(۱۵۲).

گوندى زېھەوا:

گوندى زېھەوا دىكەڧىتە دوورائىيا (۱۵كـم) ز سەنتەرى ناھىيا مانگىش سەر رىكا سەرەكىيا دىناڧبەرا مانگىش- زاخۇ، زېھەوا ل دووڧ ھىدەك گوندىن ب راما نا ھىدى دىت كوكەك با (ھەوا) لى دەت، ئىبەر كوك ل جھەكئى بلند ھاتىبوو ئاڧاكرن، جھىن وى بلندتر بوو ل جھىن ئھا ل ئالىن باشوورى.

سەوورىن گوندى:

باكوورى، گوندى تلاكروپە كوك رووبارى روگەرم دىناڧبەرى داپە. باشوورى، چىباپە كوك دىبىزنى سەر سىسەن. رۇزھەلاتى، گوندى زىناڧا. رۇزئالفايى، گوندى ھارىنا يىن عەشپىرەتا سالىڧانەيا.

پىنكەتا گوندى:

تىن بىنەمالەك ل گوندى ھەپە، دىبىزنى بىنەمالا (مىستىن ڧەق ئەلى) ھەر دىكەڧىندا خۇجھىن گوندى بووینە، خەلكى گوندى ز عەشپىرەتا دۇسكىبانە، زېھەوا داويك گوندى عەشپىرەتا دۇسكىبا و ناھىيا (مانگىش) ە ز ئالىن رۇزئالفايى ل سەر سەوورىن ڧەزا زاخۇ.

ناقارىن دىيار ل گوندى:

بانكا مىزگەڧتى، بانا ئومەرى، مىرگا ب شافەر كوك پتر زەڧى نە، ھەرەسا كورا قادوى، ملا زىزىكا، چەپەرا، نھالكا تاسرى، چەموكا ھەمى چەمن، گرىكى خەرتى، ھەرەسا كىركى خەزىنى و ملا كورەھىيا ل رۇزھەلاتى گوندى ئالەك يىن زېھەواپە و ئالەك يىن

(سەرىن كاتىن) ب زىمانى كوردى، گوندى ل سەرىن گرەكئى بلند ھاتىبە ئاڧاكرن.

سەوورىن گوندى:

باكوورى، رووبارىن خابوورى. باشوورى، گوندى ملەمبەنى. رۇزھەلاتى، گوندى بەرۇشكا سەعدوونى. رۇزئالفايى، گوندى ئەردا.

پىنكەتا گوندى:

بىنەمالىن گوندى ھەر ز كەڧن وەرە ز ئاڧ بەروارىيا ھاتىنە، بىنەمالا بەرۇشكىيا و بىنەمالا ئوتا ئەڧ ھەردو بىنەمالە ز گوندى بەرۇشكا سەعدوونى ھاتىنە و بىنەمالا مىحو خەما ز گوندى (مرتى) ھاتىنە، بەلىن ئھا كائىلە گوندىكە ل سەوورىن گوندى راسلەھىن و بىنەمالا شىخو، زىانا گوندىيا يا ل سەر كارى چاندنى و خوداتكرنا پەزى، گوندى سەر ب عەشپىرەتا دۇسكى بە، د سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئىدا ئامازە ب دو راسلەھىنا ھاتىبەكرن، راسلەھىنا ژوورى ھژمارا خەلكى وئ ۲۱۱ كەس بوو راسولەھىنا زىرى ۱۲۰ كەس بوو^(۱۵۱).

جھىن دىبارىن گوندى، ھەڧشىن مىرى، پەپىكىن ل رۇزھەلاتى، شىڧكا مەمبا ل رۇزئالفايى، خرابا ل باشوورى، بانكا، نھىلا، گوندى مرتى ل باكوورى، ھەرەسا رووبارىن خابوورى زى دىكەڧىتە باكوورى.

زىدەرىن ئاڧى:

زىدەرىن ئاڧى ل گوندى يىن سەرەكى رووبارىن خابوورى بە و چەندىن چەم و بىستان ل بەر ھەنە، ھەرەسا ھىدەك كانى زى ھەنە وەك كانىيا خرابا، كانىيا چەم رەشكى، كانىيا چرىنى خۇش . د روودانىن شۇرپشا كوردىستانى دا گوندى چەندىن جاران ل سالىن (۱۹۶۴-۱۹۷۵-۱۹۸۸) ئى ھاتىبە كائىل و خرابىكرن.

سالا (۱۹۷۸) خواندىنگەھ لى ھاتىبە ڧەكرن، گوندى بەرى خراب بىت نىزىكى ۴۰ مالاڧ بوون، ئھا

ل ئاقارنى زېھەوا دو جھىن شوپنوارى ھەنە كو نىزىكى (۱كم) ئىك دوورن، بىن ئىكىن دىبىزنى (قويچكىن) و بىن دوئ بەرسۆركى، ل قويچكىن شوپنوارىن كەلەبەكى لى نە كو دەنتە ھىزىكرن پترى ۳۰۰ ژوورا بوون، نھا ژى بەر و كافلىن وئ ماينە و ب بەرىن كەلەك مەزن ھاتىيە ئاڧاكرن، ھەرەسا بەرسۆركى ژى دىوارىن وان كافلا ماينە و ھىشتا پىچەك دىلندن، دىبىزىن ئەف جھە سەرب كەلا ئەرمىشتى ئە بووینە، ھەرەسا چوار گۆرستان ل گوندى ھەنە، داركىنت ئەسحابىا، بەرگىزى، تىا مىروى، شىخ پىراموويس كو ئەو مروڧىن لى ئەشارتىن كەلەك دىرئىن ئەفە نىشانەكە كو دكەڧن خەلكەكىن مشە ل ڧىرە ژىايە^(۵۵).

گوندى زىنگى:

زىنگىن دكەڧىتە دوورانىيا (۱۲كم) ژمانگىشنى، سەر رىكا سەرەكىيا مانگىش- بامەرنى، دكەڧىتە

گوندى زىناقايە، ھەرەسا ل چىايىن بەرامبەر چەند كەلى ھەنە، ۋەكى: دولا خاركىن، دولا دىرئى، دولا جونىكا ھىندەك جھىن جونىا لى ھەنە.

ژىدەرىن ئاقى:

بارا پتر ھىشك بووینە ژ وان سەرى كانىي و كانىيا ئاق جنىكىن و رووبارى روگەرم بىن دوپرە مفا ب دروستى ژى ناھىتە ۋەرگرتن، بىرەكا ژىر ئەرد ھەيە بو ئەخوارنى ھەيە، ھەرەسا بەرھەمى چاندنى ژى كەلەكىن كىمە ژبەركو گوند بدروستى نەھاتىيە ئاڧاكرن .

ل سالا (۱۹۵۷) ئى ھژمارا خەلكى گوندى ۴۶ كەس بوو^(۵۴)، گوند ل سالا (۱۹۸۴) ئى ھاتىيە خرابىكرن، چارەكا دى ل سالا (۱۹۸۸) ئى ل ئەنڧالان ھاتىيە ئە سۆتن و كافلىكرن، سالا (۱۹۹۶) ئى ئىك مال ب تنن ھاتىيە گوندى، ھەتا نھا بىن ل گوندى و بىن بووینە پىنج مال.

شىپنوارىن قويچكىن

كەس بوو^(۵۱)، د روودائىن شۆپشا كوردستانى دا، ل ساللا (۱۹۱۴) ئى گوندئ زىنگى ب تۆپ و تەيارا ھاتىبە خرابكرن، جارا دووى ل ئەنفالان ھاتىبە وپرانكرن، گوند ساللا (۱۹۹۲) ئى ھاتىبەقە ئاڧاكرن، بەرى خراب بيت ۲۳ مال بوون و ئھا ۲۴ مال ل سەر گوندى نە، ساللا (۱۹۸۰) ئى خواندنگەھ لى ھاتىبە ئاڧاكرن.

ل گوندئ زىنگى دو كۆتەلپن ئاشىن ئاڧى ھەنە كو ھىشتا ھندەك بەرىن ئاشى ماينە دگۆتە ئىك ز وانا ئاشى چومارئ رەسولى^(۵۲).

گوندئ زىناق:

زىناقا دكەقىتە دوورانىيا (۲۴كم) ز سەنتەرى ناھىيا مانگىشى ز ئالىي رۇژئاقى قە، رامانا زىناقا (جوانى و زىنەت) دەپت.

سنوورپن گوندئ:

باكوورى، گوندئ تلاكرو.

باشوورى، چىايى گەلىيى زىناقا.

رۇژھەلاتى، گوندئ دەرگەلا شىخا و ئاشانكى و پرا زىناقا دىتە سنوورى دناقبەرا وان دا.

رۇژئاقى، گوندئ زىھەوا.

پىكھاتا گوندئ:

بنەمالا فارسى، بنەمالا بىزوى، بنەمالا حامدا كو خۇجھىن كەڧنىن گوندى نە، بنەمالا ھەيدوى دكەڧن دا زىانەسۇرا ز ئاڧ دۇسكىيا ھاتىبە، زىانا خەلكى گوندئ پتر سەر مۇچانە دگەل كارى چاندنى، ز گوندئىن ەشپىرەتا دۇسكى يانە.

جھىن ديارىن گوندئ:

كىركى خەزىنى و ملا كورەھىيا دگەل گوندئ زۇرئاقا د ھەڧىشكن، بن گەلى، كرى شىخ سماھىلى، بانىيا زىناقا زھىيىن چاندنى نە ل رۇژھەلاتا گوندى ھەنە، ملا قەنتەرى رەن دىن گوندى دا، زيارەتى كانىيا مىرا، بەرى ب ئاشانك ل ئاقارى دناقبەرا زىناقا و زىھەوا دا.

سەر لىڧا رووبارى سېنى بەھدىنان، پرهكا ئاسنى ل سەرە كو دىزنى (پرا زىنگى)، پىشتى زى دەرياز دىن دگەھنە گوندئ زىنگى، زىنگ رامانا وئ ئھال و شكەفت پىكھە و گەلەك شكەفت ئھال ل گوندى ھەنە.

سنوورپن گوندئ:

باكوورى، گوندئ غلبىشى.

باشوورى، گوندئىن گەرىھراسكى و زىوكا كەندالا.

رۇژھەلاتى، گوندئ گولى يە يى سەر ب ناھىيا بامەپنى.

رۇژئاقى، گوندئ بەندا.

پىكھاتا گوندئ:

بنەمالىن عبدالقادر، مىكائىل، خدرو، مىرزا، سلېمانى ھەمىز، ئەھمد غازى، بارانى، ھەمى خۇجھىن رەسەنىن گوندى نە، بنەمالا سلېمانى ھەمىزى د كەڧندا ز دەڧەرا بەروارى بالا ھاتىبە، زىانا گوندىيا سەر كارى چاندنى و كارمەندىا حكۇمەتن يە، ھەمى خەلكى گوندى دۇسكى نە.

ئاقارىن بەرىياس يىن گوندئ زىنگى:

ملا مەجلىس مەيدانۇكا، كرى جانا، خرابا كو ھەمى رەز بوون ئھا بووینە خرابە، قلىپا ھەمى زەڧى و رەز و سماڧن، چىموكى جھى ئھا يى گوند لى ھاتىبە ئاڧاكرن، كرى كەلوتكى كو گرەكى بلندە جھن ھەلكرنا ئاگرى نەوروزى يە .

زىدەرىن ئاڧى:

ل گوندى ب تىن رووبارى سېنەى ھەپە كو دكەڧن دا مفا زى دەھانە دىتن، بەلى ئھا گەلەك كىم بووېە وچ مفا زى ناھىتە دىتن .

پىكھاتا گوندئ:

ھۇمارا خەلكى گوندى ل ساللا (۱۹۵۷) ئى ۷۳

زىدەرىن ئاقى:

رووبارى رووگەرمە كو ژ گەلى گەرمى و پرا سادىن دھىت، زىدەبارى كانىيا عمەرى و كانىيا شىرتا، بەلى ل ھافىنا گەلەك كىم دىن يان ھىشك دىن . ھژمارا خەلىكن گوندى ل سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۷۷ كەس بوو^(۵۸)، گوند چەندىن جارا ژەر ھىرشىن حكو مەتا عىراقى ھاتىيە بەردان، ھەتاكو ھەوین ل ئەنفالان ب ئىكجارى ھاتىيە وىرانكرن، سالا (۱۹۹۲) ئى ھاتىيەفە ئافاكرن، بەرى خراب بىت نىزىكى ۴۰ مالان بوون، نھا تنى ۸ مال ل سەر گوندىنە، خواندنگەھ ل سالا (۱۹۷۷) ئى ھاتىيە فەكرن و پشتى سەرھلدانى ژى ھەبوو، بەلى ل سالا خواندنا (۲۰۱۳ - ۲۰۱۴) ئى خواندنگەھ ژەر نەبوونا ئاقاھى و كىمىيا خويندكارا بو گوندى ئۆزمانا ھاتە فەگۇھاستن. شونوارىن كافلە گوندەكى ل ئاقارى زىناقا ھەبە دىئىزىن بن گەلى^(۵۹).

گوندى زىوكا مەبۇى:

زىوكا مەبۇى، ب دووراتىيا (۴ كم) دكە قىتە رۇژئاقىن سەنتەرىن ناحبا مانكىشىن، رامانا زىوك ئانكو زىر يان گر ژەركو دەوروبەر و ئاقارىن گوندى زىر بىن لىن مشەبە، مەبۇ كەسەك بوو بەراھىيا ھەمىيا ل زىوكىن جھواربوويە، ئىك مال بوو و پاشان مشەخت بوويە، ل دەمەكى گوند بناقىن (زىوكا محمەدى ياسىنى) بىن ئاقدار بوو، ئەف گوندە ژ ۹ گوندان پىكھاتىيە ژوانا ژى گوندى زىوكىن بخۇ، گوندىن دارا وەبىسى، كانى لەفەنكى، گوندى سۆتى، گوندى كەلەشى، چەم سماقى، گەلى گەرمى، كافلىت نامەدى، گوندكى مارا.

سەورىن گوندى:

پاكورى: گوندىن ملھمبانى و ئەردا و ئافشكىن.
پاشورى: گوندىن ئاقدارا و شاورىكىن.

بەرى ب شاشك

رۇزھەلاتى، گوندىن دولبا و بانەسۇرا.
رۇزئاقايى، گوندىن چرانى و ئەلندكى.

نافشكى، مەلا نەزىر، مەلا ياسىن كۆيى، مەلا تاھر
ئىكمالەي^{۱۱۱}.

پىنكھاتا گوندى:

بنەمالا محى عەسافا، بنەمالا عەلى ئەف ھەردو
بنەمالە دسەرەكىنە، ژ بلى بنەمالىن، بنەمالا لاقى،
بنەمالا گوڧەيا، بنەمالا كۆچەرا ژ ناف كۆچەران
ھاتىنە، بنەمالا ئىكمالا سەيدا، بنەمالا سەرحانى،
بنەمالا عەبىدىن نەجمى، بنەمالا مېرەبەگا، خەلكى
گوندى ھەمى ژ عەشىرەتا دۇسكى نە.

گوندى زىوكا كەندالا:

گوندى زىوكا كەندالا، دكەڧىتە دووراتبيا (۸كم)
ژ سەنتەرى ناھيا مانگىشىن.

سەئورىن گوندى:

باكوروى، گوندى زىنگى،
باشوورى، گوندىن ئەلكىشك و مەجلمەختى.
رۇزھەلاتى، گوندى گەربەراسكى.
رۇزئاقايى، گوندى بەندا.

پىنكھاتا گوندى:

گوندى زىوكا كەندالا ژ دو بنەمالىن سەرەكى
پىنكەھىت، بنەمالا بازارا د بىياتا ژ باكوروى
كوردستانى ھاتىنە، بنەمالا عەلى دكەڧندا ژ ناف
بەرورارى بالا ھاتىنە، ل دووڧ ھىدەك سەرھاتىيان
سەبىدىن سەيداڧا بەرى زىوكىيان ل قى گوندى بوون،
خەلكى گوندى ب عەشىرەت دۇسكى نە.

جەھ و ئاقارپىن ديار ل گوندى:

بن كېرى ل باشوورى گوندى، باسكى، ئاقارى
ژىرى دىن گوندى داپە، جەزگەولەي، بەرە گەورا، دارا
دەشت، نزارىسا، دوگالىن، بەرۇژى خرابەي ئەڧە باراپتر
زەڧىپىن چاندنى نە، ھەرەسا بەھزىركى، كەندالا،
نزارى خدرى، سەر كورى كو ھەمى رەزن، ھەرەسا
سەپىندارۇكىن بىستان و زەڧى نە.

زىدەرىن ئاقى:

ژ كانىپىن گوندى، كانىيا پاتوخى، كانىيا بەرگوندى،
كانى ساركى، سەپىندارۇكىن، بەر گەركى ئەڧ كانىيە
بۇ ئاڧدانا بىستانان د ھاتنە بكارىنان، بەلىن نھا
ھىكبووینە پان گەلەك كىنم بووینە.
گوندى زىوكا كەندالا دو جاران ژ لايى حكۇمەنا

زىدەرىن ئاقى:

رووبارى گەلى گەرمى، كانىيا نەھىتىن دو جۇپىن
ئاقى زىدەرچىن جۇپىن گەلى گەرمى و خالد ئاغا، جۇيا
چەم سىماقى، كانى ساركى، كانىيا بن جويى، كانىيا
جونىكى، كانىيا سكرى، كانىيا ئاڧكا بىكا دكەڧن
دا زاڧا دېرنە سەر قىن كانىيى سەرئ وان دشويشت،
كانى بەنەشت، كانىيا زەلاما، كانى مەندانى، كانى
كەزوانى، كانى لەڧەتكى، چەندىن كانىپىن دېتر كو
بىستان لىەر دەپنە چاندن.

ل سالا (۱۹۱۳)ئى خواندنگەھ لى ھاتىيە قەكرن،
دكەڧن دا مزگەفت ھەبوو و مەلايىن خودان مۇلەت
و فەقى لى ھەبوون دخواندن و وانە دگۆتتە فەقىيان،
وھك: مەلا حسىن مارونسى، مەلا ئىسماعىل

ئاقار و جھىن ديارىن گوندى،

نزارى ل بەرامبەر گوندى زەقى نە، بىندەرکا زيا ل
بنى گوندى و كوتەلى ل رۇزئاقاي ھەمى بىستان،
بىندەرىن گوندى جھى بىندەرا و گىرا يە دكەقنە سەر
گرى باكوورى گوندى، ل رۇزھەلاتى گوندى كۈزە جھى
چەرىنا تەرش و كەوالى يە .

زېدەرىن ئاقى،

ل گوندى، رووبارى سەرئاقى، كانى كەرکا سەرى
و كانى كەرکا بنى د نىزىكى ئىكن، كانىيا مىرا، كانى
سركى، كانى تابىر كو بۇ بىرىنا تاي دھانە بكارئىنان،
چەندىن چەم و بىستان ل بەر دھىنە كىن.
ھۇمارا خەلكى گوندى ل دووف سەرژمىرىيا
ساللا (۱۹۵۷) ئى ۴ كەس بوو^(۱۴)، گوند ھەتا ساللا
(۱۹۸۸) ئى چەند جارا كەتتە بەر ھىرشىن ئۇپ و
فرۇكەبىن عىراقى و ھاتتە خرابىكن، خواندنگەھ
ل ساللا (۱۹۷۶) ئى ھاتتە قەكىن، بەرى گوند خراب
بىت ۳۵ مال بوون وناھا ۲۰ مال ل گوندى دژىن،
شوبىنارىن كۈتەلەكا ئاشى ل رۇزئاقاي ئاقارى
گوندى ھەبە^(۱۵).

گوندى شاورىكى،

شاورىكى، دكەقبتە دوورائىيا (۱۵كەم) ژ
مانگىشىن، بەرامبەرى گوندى زنجىرا چىايى سېي
يە، ل دۇر ئاقى گوندى دېئىن نھا كافلە گوندەك ل
رۇزئاقايىن شاورىكى ھەبە دېئىن (كانى كافرك) ئەف
گوندى دكەقندا ھندى مەزىن بوويە ۋەك (شار) ئاقى
وى ھاتتە و شار بوويە شاورىك.

سەورىن گوندى،

باكوورى، گوندى زىوكا عەبۇي.
باشوورى، چىايە و ل پىشتا چىاي گوندىن پىرەقاتى
و بۇتايە .
رۇزھەلاتى، گوندى بانەسۇرا.

عىراقى قە ھاتتە وىرانكىن، جارهكى ل دەستىپكا
سالىن شىستان و جارا دووى ل ساللا (۱۹۸۸) ئى و
گوندى چەندىن جاران ژ ترسىن ئۇپ و فرۇكەبىن رۇمىن
قە ھاتتە بەردان.

پىكھاتا گوندى،

ھۇمارا خەلكى گوندى ل ساللا (۱۹۵۷) ئى ۱۴۰
كەس بوو^(۱۶)، بەرى گوند بەھتە خرابىكن نىزىكى
۳۰ مالان بوون و نھا ۱۳ مال ل گوندى دژىن. ساللا
(۱۹۷۶) ئى خواندنگەھ ل گوندى فەبوويە ھەزىيە
بىئىن كو خواندنگەھەكا ئابىنى ل مرگەفتا قى
گوندى ھەبوو^(۱۷).
شوبىنارىن كافلە گوندان ل ئاقارى گوندى
ھەنە، ۋەك خرابىكى دىن گوندى دا، بەرۇزى خرابەى ل
رۇزھەلاتى گوندى و زەقىا كافلا^(۱۸).

گوندى سەرئاقى،

ئەف گوندى دكەقبتە دوورائىيا (۲۰كەم) ژ سەنتەرى
ناحىيا مانگىشىن، دېئىن سەرئاقى ژ بەر سەرەكانىيا
ئاقى ل قى گوندى يە، سەرەكانىيا رووبارى ئاقەشمانى
ژ كانى كەركى دەردكەقبت ل سەرئاقى كو ئەف
رووبارە خەلكى چەند گوندان مفايى ژى دىيىن، ھەتا
دكەھىتە سەر رووبارى رووگەرمى ل نىزىك گوندى
ئاشانكى.

سەورىن گوندى،

باكوورى، گوند كۈسە.
رۇزھەلاتى، گوندى ئۇزمانا.
باكوورى رۇزئاقايى، گوندى باجلىن.

پىكھاتا گوندى،

گوندى ژ سىن بىنەمالا، بىنەمالا ھەسوى، بىنەمالا
سېتوى، بىنەمالا فارسا پىكھاتتە، دىناتدا ژ گوندى
ئىكەمالا خابوورى ھاتتە، ژيانا خەلكى گوندى نھا
پىر سەر مووچانە و ھەروەسا كارى چاندنى، خەلكى
گوندى ب عەشپەرەت دۇسكى نە.

رۇژئاقايى، گوندىن بىرۈچەجەرا و ئاقدارا. ل فى گوندى كەلەك ژ روودانىن مىرگەھا بەھدىنا ھاتىنە نقىسىن، نەخاسەمە سەردەستىن (ئىبراھىمى كورئ جامى) كو روودانىن سالا (۱۱۰۱مىش/ ۱۱۸۹ز) ئى روودانىن (۱۲۷۱مىش/ ۱۸۵۹ز) ئى نقىسىنە، كو بەھسى روودانىن خۇرستى دكەن، وەكى (تاعونى و ھىكاتىيى)، زىندەبارى يىن لەشكەرى و رىقەبىرى^{۱۱۱}.

پىكھانا گوندى:

بىنەمالا گەرو، بىنەمالا تەيار، بىنەمالا شوخمەر، بىنەمالا ئەسەد كو ھەمى براين ئىكن كورن بىشارى نە، ژ كەفن وەرە ھەر خۇجھ و خودانىن فى گوندى بووينە، ژانا گوندىيا ل سەر مۇچا و كارى چاندئ يە پىكفە، گوند ژ گوندىن دۇسكى يە.

ئاقار و جەين ديارىن گوندى:

ل چىايى بەرامبەر سى كەلى ھەنە دىژئىن كەلىن كاروانا كو رىكا كاروانىيا بوو، كەلىن پىرەفاتى، كەلىن حلى شىكەفتەكا مەزىن يا لى ھەي، ھەرەسا جۇمىن شاورىكى ل باشوورئ گوندى ل بىن چىايىنە، خرابىت شاورىكىيا، بانىن، گرى عەلى، كانى كافركى، ھەيكا.

ژىدەرىن ئاقى:

ژىدەرىن ئاقى نھا بىرا بن ئەرد بۇ قەخوارنى يا ھەي، بىرەكا بن ئەرد و سىكرەك بۇ چاندنى يىن ھەين، ھندەك كانى ژى ھەنە وەكى، كانىيا خال بىب، كانى خۇسكا، كانىكا قورئ، كانىيا بىشى، سىلاقتى كانىكە ل باشوورى گوندى، بەلىن كانى ھەمى بان كىنم بووينە و بان ھىكبووينە و مفا ژى نا ھىتە دىتن .

د روودانىن شۇرشا كەلىن كوردستانى دا و ژەركو بارەگايى ھىزا دھۆك (بارەگايى عەلى خەلىل) يا پىنشمەرگەي ل شاورىكى بوو، چەندىن جازان بوويە ئارمانجا فرۆكە و ھىرشىن حكۇمەتا عىراقى، ل سالىن

1۹۷۴، ۱۹۸۴، ۱۹۸۸) ئى گوند ھاتىبە سۆتن و خرابىكن، جەرەكا دى پىشتى سەرھلدانىن، شاورىكىن ل سالا (۱۹۹۲) ئى ھاتە ئاڧاكىن، ھژمارا خەلىكى گوندى ل سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۲۹ كەس بوو^{۱۱۷}، بەرى خراب بىت نىزىكى 1۵ مال بوون و نھا ب تنى ۷ مال ل گوندى دژىن.

سالا (۱۹۷۱) ئى خواندنگەھ ل گوندى ھاتىبەقەكرن، ل دەستپىكا سالىن ھەشتىيان بىنگەھى ساخلمىن ھەبوو و ل سالا (۱۹۸۸) ئى ھاتە ژئاقىرن و جەرەكا دى نەھاتىبە ئاڧاكىن، شوىتورىن دو كافلە گوندان ل سىنوورئ گوندى ھەنە، ئەوژى كەلەكى ل رۇژھەلاتا گوندى و كانى كافركى ل رۇژئاقايى گوندى^{۱۱۸}.

گوندى كەربىلى:

كەربىلى، دكەقىنە دوورائىيا نىزىكى (۱۸كم) ژ سەنتەرىن ناحىيا مانگىشىن، ل دۇر ئاقى گوندى بۇچوونەك ھەبە، دىژئىت، ئاقى وئ ژ كىنفل ھاتىبە ئانكو بەھەشتا سەر ئەردى ل دووف زمانى جوھىيا، ژەركو گوندەكى خۇشە و ھەمى داروبارى فىقى يە، بۇچوونا دىتر دىژئىت ئاڧ بىن ژ كەرب (نەخۇشى) ھاتى، ژەركو دىژئىن، دو برا ھاتىبە فى گوندى ئاڧاكەن، ئىكى گۆتى كەرىبە بىن دى گۆتى بلا دى ئاڧاكەم و ھۇسا بوويە كەربىل.

سىنوورئىن گوندى:

- باكوورى، گوندئ حۇجافا.
- باشوورى، گوندئ بىشىنكىن.
- رۇژھەلاتى، گوندئ گرىپتىن.
- رۇژئاقايى، گوندئ ئالەكىنا.

د وەققىن سولتان حسىننى وەلى دا ئاڧرى پىن ھاتىبە كىرن، كو بەھسى كەنىسا وى دكەت، كو ھەفت قروپش و چارىكەك ل سەر ھاتبوونە سەپاندن^{۱۱۹}.

ھەمى خەلىكى گوندى ژ ئىك بىنەمالن، دىژئىن (گۆبى) ژ ئاڧ عەشىرەتا گۆبىيا ل سالا (۱۹۱۲) ئى و

ئافىن گوندى چەند بۇچوون ھەنە، بۇچوونەك دېئىت: جھەكى پىرۇزە (كەمەكە)، ئانكو ۋەكى باژىرى مەكەھى يە، ھەرۋەسا ئافىن كەمەكا د بەلگەنامىن فەرمى يىن ەمرەبى دا ب (كەمەكە) ھاتىبە نۇپسىن، ئەقە ئى ھەرۋەكى كەمەكەھ ديار دېيت، بۇچوونەكا دىتر ل دووفا بووچوونا (ەسافىن كەمەكى) كو د ئىن پتر ۱۲۰ سالا ۋەغەركرى دگۆت: ئافىن كەمەكا ئ كىمەكا ھاتىبە ئانكو كىم ئىرەكو ددەمەكى دا گوند ل نك باسكى ئاشىن سادىن بوو، ل ۋى دەمى زارۇكىن وان ئىم ئىش و نەخۇشىيا و ھەبوونا پىشىيا و گىانەۋەرا دىمىن و نەدىمان، ئەقجا بوو، كىمەكا و پاشان كەمەكا. بۇچوونەكا دى ئى دېئىت كو گوندەكى كىم مروف بوو، و ئافىن ئى ئ (كىمەكا) ھاتى و پىشى دروستبوونا دەلەتا عىراقى و زمانى ەمرەبى بوو، زمانى فەرمى، كىمەكا بوو، (كەمەكە) و ئان بۇچوونان پتر دووفاچوون پىن دىن.

ل دۆر مېژوويا گوندى دېئىن د بەرى دا ئىزدى لىن دىيان، پىشى ھىنگى دناقەرا سالىن (۱۵۵۰-۱۶۰۰) ئى ئ لاىن دو برايان قە ب ئافىن سۇفى ەلى و جەجى مەمەد قە ھاتىبە ئافاكرن، سۇفى ەلىن كەمەكى ئىك بوو، كو د ھەۋارا خانى لىپ زىرىن چووى و پىشكدارى د شەرى دا كرى ۋەكى د بەيتى دا ھانى.

**صۇفى ەلىن كەمەكى
تۇب ەمەپىن بەلەكى
تۇل ئاف شەرا گەلەكى**

دىسان دېئىن پىشى شەر ل سالا (۱۶۰۸) ئى ب داۋى ھاتى ل قەگەرىاننى صۇفى ەلى ل گوندى كانى قرزالە ل رۇزئافىن ھەۋلىئى ۋەغەرا داۋىن كرىبە و ھەر ل ۋىرى ھاتىبە قەشارتن.

سنورىن گوندى:

باكوورى: گوندىن شەمرەخ و دىراگژنىك.
باشوورى: زنجىرا چىيىن سىپى ل بەرامبەر گوندىن ئىكمالا ەلى كىندەلا و قارقاراقا .

سالىن شەرى جىھانى يىن ئىكى ئ دەقەرا شەرنەخى ھاتىنە و مەشەختى قى جەسى بوو، ئانا گوندىيا ل سەر كارى چاندىن و كارمەندىيا حكۇمەتن يە، خەلكى گوندى نھا ب ەشىرەت دۇسكى نە.

جھ و ئاقارىن ديار ل گوندى:

شكەفتاخەنرە، چەمىن دىوانى، چەمىن مەزگەفتى، چەمىن خانمى، مىزگا كولىن رەش، ئاشىن جەجى، كورا ب بەرەزىف، بەرۋى خاتىنا، باسكى سركى، دەراقى بەزاق.

زىدەرىن ئافى:

ئىدەرىن ئافى ل گوندى رووبارى سادىن يە و سى جۇيىن ئافى ئى دەئىنە سەر چەم و بىستانان، ھەرۋەسا چەند كانى ئى ھەنە ۋەك: كانىيا سەپىن، كانىيا ئاشى، كانى سركى و پىرىيا ئاقارى گوندى چەم و بىستانان.

د روودانىن شۇرپشا كوردستانى دا چەندىن جاران گوند كەتتە بەر ھىرشىن رۇمىن عىراقى، ل سالا (۱۹۱۹) ئى گوند ھاتە خرابىكرن، پاشى جازەكا دى ھاتىبە ئافاكرن، سالا (۱۹۸۱) ئى ئ ئەگەرى ھىرشىن حكۇمەتا ۋى سەردەمى، خەلكى گوند بەردا و ھندەك ئ وان چوونە گوندى چراتى و ھندەك ئى چوونە كۆمەلگەھا كۆرىت گاڤانا، ھەتا سالا (۱۹۸۸) ئى گوند ھاتە ۋىرانىكرن، جازەكا دى پىشى سەرھەلدانى سالا (۱۹۹۲) ئى گوند ھاتە ئافاكرن، ل دووفا سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ھۇمارا خەلكى گوندى ۸۵ كەس بوو^(۷۰)، بەرى گوند خراب بىت نىزىكى ۲۰ مالا بون و نھا ئى ۱۲ مال ل گوندى نە. سالا (۱۹۷۸) ئى خواندەكەھ ل گوندى ھاتىبە قەكرن^(۷۱).

گوندى كەمەكا:

كەمەكا: دكەقىنە دووراتبىيا (۲۲كەم) ئ سەننەرى ناخىا مانكىش ل بنارا زنجىرا چىيىن سىپى، ئ ھەردو تاخىن مالىت مەلا و كرمانجا پىكەھىت. ل دۆر رامانا

دەرگەزنى "مالا غەمى" ، بىنەمالا ئوسى، بىنەمالا بىلكا، بىنەمالا شىنىن، بىنەمالا سىئىيا، بىنەمالا زاھرى، بىنەمالا غەبوى "غەبو مامىكا"، بىنەمالا غەتمانى، بىنەمالا ئەحمد قىروى، بىنەمالا غەبىن مستەفاى، مالا فەقوى، مالا مەلا عىساي، مالا باكۇزىيا، مالا ئىمامى، مالا برەھىمى سەعدى. گوند ئىكە ژ گوندىن دۇسكىيان ژ تىرەپىيا چىبايان. بەرى ب ئىكجارى ل ئەنفالان خراب بىت نىزىكى ۷۰ مالا بون ل گوندى ھەبوون و نھا ۵۱ مال لى ھەنە.

گوندى كەمەكا د روودانىن شۇرپشا كوردستانى دا چەندىن جاران كەفتىيە بەر ھىرشان و ھاتىيە سۇتن و كافلىكرن، سالا (۱۹۵۸) ئى ھندەك ژ خەلكى گوندى بووینە رىكخستىين پارتى دىموكراتى كوردستان، سالا (۱۹۶۱) ئى گوند ب فرۇكەيان ھاتىيە تۇپبارانكرن، ل پايىزا سالا (۱۹۶۳) ئى ھىزىن حكۇمەتا عىراقى دگەل چەتەيان ھىرش ئىنايە سەر گوندى و سۇتىنە، سالا (۱۹۶۴) ئى گوند ھاتىيە ئافاكرنقە، سالا (۱۹۶۹) ئى

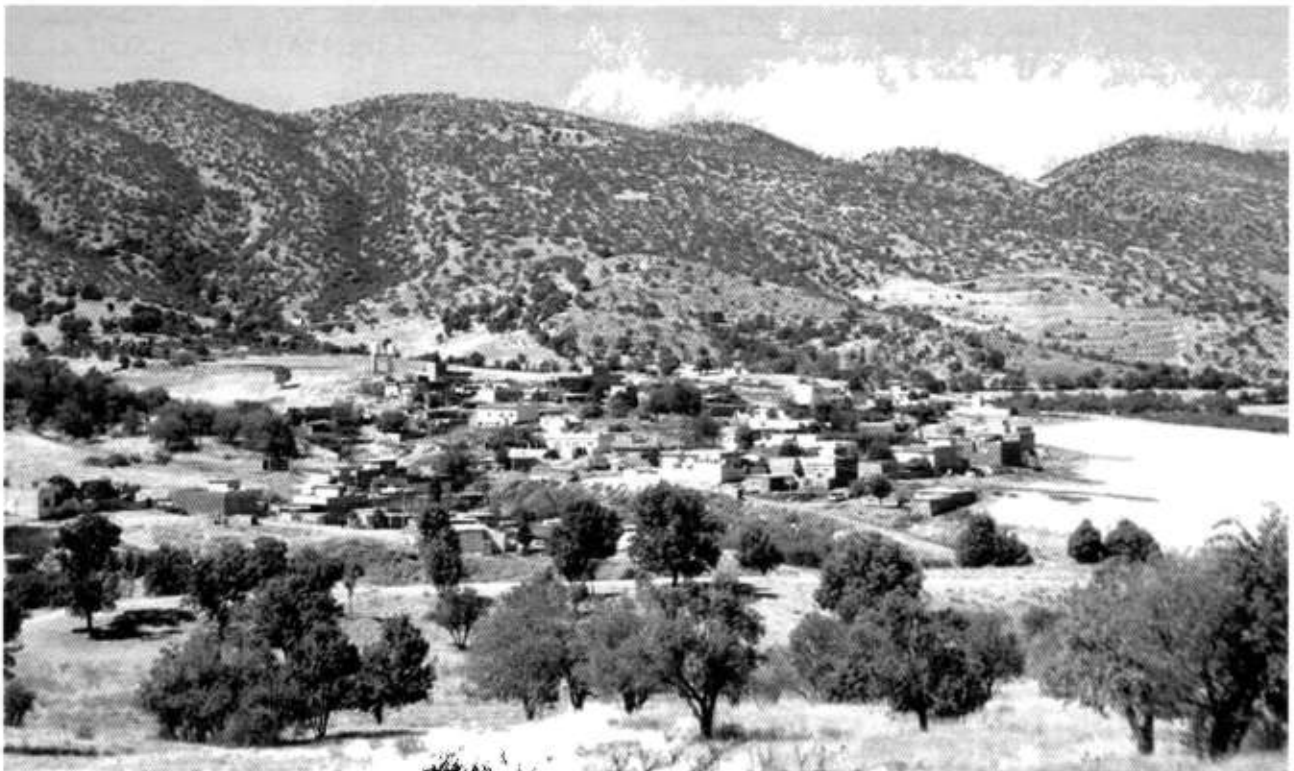
رۇژھەلاتى، گوندىن دەرگەلى و مەمانى و كرسەبىسى.

رۇژئاقايى، ھەردو گوندىن بىشىنكى و بابۇخكى.

پىكھاتا گوندى:

گوند ژ چەند بىنەمالان پىكدھىت، ۋەكى، بىنەمالىن مەلا كو وان گوند بى ئافاكرى و ل سەردەمى مىرگەھا بەھدىنان لى ئاكنجى بووینە، نھا ئەو ژى بووینە چەند بىنەمال، ۋەكى مالىن (غەبدولعەزىزى، فەرزولاي، ھاتەمى، ئەحمەدى، ئىمبارەكى "مالا ئىمبوى")، بىنەمالا زىوھىيا دكەفن دا ژ گوندى زىوھى ژ ناف دۇسكى ژوورىيا ھاتىنە و ئەو ژى دو جوینن، جوینەك ماپە ل گوندى و جوینەك ژبەر كىشەكا چىكاكى چووینە ناف سلىقنەبان، زىوھى ژى چەند بىنەمالن، ۋەكى مالىن (مەرغانى، زىوھى، عەزىزى، ئىنسى، غەبى)، بىنەمالا مەلاكى "محن ئەمىن" ژ ناف دۇسكى ژوورىيا ھاتىنە، بىنەمالا ئىنس ھەنوكا، بىنەمالا

گوندى كەمەكا

جوهنىكى، شكەفتكا حامدى، شكەفتكا دزا،
ھىندەك ژقان شكەفتا بەدەست ھاتىنە چىگرىن.

ناقار و جھىن ديار ل گوندى:

گرى شىرا، سەرى جەسىا مەمانى، ئاق كەندالا،
گرى جەجى حسنا، گرسەئىس، گەلى برىرى، چاپانك
چەپانكى ل رۇزھەلاتى، جويبا سولتانى، گەرا زفركى،
رىبار ل باكوورى، گەلىن عەبدولا بىن شەش تل، كورا
مىكىك، بىن كانىيا سەرەكانىيى، باسكى ئاشى ل
رۇزئاقاي، سەرى دەرىن خەجوكى، سەرى پىا سۇتى،
سەرى پىا ئەجمەد، پىا تەمەكى، سەرى پىا تەحفا،
سەرى دەرىن كەمەكا، سەرى پىنزاڧكى، سەرى
پىا پەحن، سۇرك، بەرىنى، دەرىنىسى، بابرى، شاتانا،
دەشتا ترىسا، كەفرىت فارۇق، ئاڧا گويزى، كوركى
گولا، ناخەسپىكى، گەلىكى پىرى بابەكر، شىڧ
پىقازكى، بامىرانكى، ھەر ھەسان چەند جەھ ۋەكى
زۇم زى ھەبوون، مينا بىن بابرى و مىرگا مىرا دالاقا.

زىدەرىن ئاقى:

ل گوندى كانى و بىرىن بىن ئەردىن بىن كەسايەتى
بۇ كارى چاندنى ھەنە، دىسان چەندىن كانى ل
سەنورى گوندى ھەنە، ھىندەك ژ وانا ھىك دىن و
ھىندەك كىم دىن، ۋەك كانىيا گوندى (سۇركى)،
كانى ئاقىدەلن، مىرگا مىرا، گەلىن ئاقى، دەرىنىسى،
كانىيا بەھارى، كانىكا جەمىدى، بىنت بىھا، كانىكا
عەبدولقادىرى، كانىكا ھىرا توفىقى، بركا تۇسنى، ئاڧا
گويزى، كانىكا خەمى بابىرى، دەخلە سىركى، نەپلىن،
كانى كەوكى، كانىكىت فەقىا، جورنە و ل قان سالان
سكەركى ئاقى زى لى ھاتىيە دروستكىن.
ژيانا گوندىيا نھا ل سەر خودانكرنا تەرش و
كەوالى و چاندنى يە و عەردەكى باشى چاندنى
لى ھەيە، رووبەرى ۋى بى گىشى دگەھىتە (۵۹۶۱)
دۈنەمىن عەردى، (۳۵۰۲) دۈنەم ب كىر چاندنى دەھىن.
نھا پرۇزەھىن خودانكرنا مىرىشكان لى ھەنە،
خواندىنگەھەكا ئاپىنى ھەنا ساللا (۱۹۵۸) ل
گوندى ماپوو، كو خواندىنگەھەكا گەلەك كەش

گوندى جارەكا دى ھاتىيە سۇنن و ھەتاكو جارا داۋىن
ل ئەنڧالان وئران بوۋىە، پىشىنى سەرھەلدانى ل ساللا
(۱۹۹۲) لى گوندى ھاتىيە ئاڧاكرن قە.

شونوار ل گوندى:

قوپا، ئەف قوپە ئاڧاھىيەك بوو ل بىن گۇرستانى
ب رەخ گوندى قە ھاتىيە ئاڧاكرن و دىرۇكا ھىندەك
كىلىيان گەلەك د كەڧنارن و ل ئەنڧالان ژ ناڧچوون،
تىن زيارەتى سەلىمىن كورى عەبدولعەزىزى ماىە، زىن
ۋى پترە ژ سەد سالان.

دەرىنىسى، رامانا ۋى ئانكو دەرى گرى دەرىنىسى
دۇرماندۇر لاتن و چ رىك ناچنى و پىنچ شكەفت دناڧ
دا ھەنە دىت كاقلە گوندىك بىت.

چەپەرى عەبدولعەزىزى، كەڧر و لاتەكا خۇرستى
يا بلندە، شكەفت و شونوارىن گەلىن ئاقى ل
رۇزئاقاي گوندى.

قەسركى، كاقلە گوندى ل رۇزئاقاي گوندى.

كەلى ژاركى، كەلەيە دكەڧىنە باشوورى گوندى
ل چىاي، دىت ژارى ئاقى ژنەكى بىت خودانا كەلى
بىت.

كەلىژاركى تۇسنى، شونوارەكى كەڧنارە ل
رۇزھەلاتى گوندى شونوارىن كاقلە گوندىكى و
دېرەكى لى ھەنە.

دگەل ھەبوونا ھىندەك گۇرستانىن كەڧن ۋەك
گۇرستانا كەمەكا، گۇرستانا ئاڧا گويزى، مناسىبى
پىشت گركى سۇر، گۇرستانا بركا تۇسنى، گۇرستانا
سەبىد غەڧىرى ل سەرەكانىن كو مەرفەدى سەبىد
غەڧىرى لى يە و دو گۇرستان ل سادىن ھەنە، دىت
بىن كەمەكىن كەڧن بىن^{۱۷۱}، دىسان زيارەتۇكا و
گوندىكى نامى و... ھتە.

شكەفتىن گوندى:

قى گوندى چەند شكەفت ھەنە، ۋەك: شكەفتىن
گەلىن ئاقى، شكەفتىت گەلى ناوسكى، شكەفتىت
دەرىنىسى، شكەفتا كەلىژاركى، سەرى پىا سەندورى،

سۈۈرۈن گۈندى:

باكوورى، رووبارى سېنەي.

باشوورى، سەنتەرى ناھىيا مانگىش.

رۇزھەلاتى، گۈندىن بەندا و كۆقلىن.

رۇزئالايى، گۈندى بەرۇشكا سەعدوونى.

پىنكھاتا گۈندى:

بەمالا شىراللى، بەمالا بەروارى دكەفن دا ژ ناف
بەروارىيا ھاتىنە، بەمالا بادەرەشى، بەمالا مەلا
دكەفن دا ژ ناف زىبارىيا ھاتىنە، بەمالا سىنھالى،
بەمالا ئەسەدى ژ گۈندى بابۇخكىن ھاتىنە، بەمالا
سەيدا ژ گۈندى بانكا ناف دۇسكىيا ھاتىنە. ژيارا
گۈندىيا ل سەر خودانكرنا پەزى و كارى چاندنى يە،
ھەمى ژ عەشىرەتا دۇسكىيانە .

ھەزىيە بېزىن دو كورنمىن ھەنە كورنمىن بەروارى
و كورنمىن شىراللى، نھالەك د ناھبەرا وندا ھەيە، لى

بوو، ھەجى عىسايىن كەمەكى (ل سالا ۱۹۲۸ز
وئەركرىيە) وانە لى دگۈتن، ل (۱۹۵۸/۱۲/۲۵) ئ
بۇ ئىكەم جار خواندنگەھا سەرەتايى ل كەمەكا
ھاتىيە قەكرن^(۷۳) و ل ئەنفلان دگەل گۈندى
ھاتىيە وئرانكرن و پىشتى سەرھلدانى ھاتىيە
قەكرنقە. سالا ۱۹۷۱ ئ بنگەھن ساخلەمىن ل
قى گۈندى ھاتبوو ئاڧاكرن و نھا لى نىنە، پىشتى
سەرھلدانى پرۇزەين ئاڧنى بۇ گۈندى ھاتىيە
دروستكرن و كارەب زى گەھشتىن^(۷۴). ھەزىيە
بېزىن ل دووڧ ئامارا سالا (۱۹۵۷) ئ ھژمارا خەلكىن
گۈندى ۵۷۳ كەس بوو^(۷۵).

گۈندى كورنمى:

گۈندى كورنمى دكەڧىتە باكوورى سەنتەرى
ناھىيا مانگىش ل پىشتا زىرى ب دووراتىيا (۵كم)، ناڧنى
گۈندى ژ كورە مينو ھاتىيە، دىت ژەركو گۈندى
كورە و گەلەك رەز و مينو لى ھەنە.

گۈندى كورنمى

د سەرژمىرىيا (۱۹۵۷) ئىدا ۋەك يەك گوند ب ئاشى كورنمىن ھاتىبە تووماركرن.

كرى گازا قەسىرى، بادەرەش دو كاقلە گوندن ل سنوورئ گوندئ كورنمى^(۷۸).

جھىن ديار ل گوندى:

تەقدارى ل ھىنداف سىپىنەى، بانىيا خرابا ل باكوورى، كرى بادەرەشى، شىفا بىتىشلىن، كرى مالا مەلا ل رۇژئاقاى، گەراقكا ل رۇژھەلاتى، زەفيا فەلەى، مېرگا عەۋلاكى، باسكىن باسدارى ل باشوورى .

گوندئ كۆقلى:

كۆقلى، ب دووراتىيا (۵كم) دكەقىتە رۇژھەلاتىن ناحيا مانگىشلىن، ل بىن گرەكى دىبىژئى (كېرىن كۆقلى) ل جھىن گوندئ كەقن ھاتىبە ئاقاكرن، رامانا كۆقلى (مل يان گراھ).

زىدەرئىن ئاشى:

زىدەرئى ئاشى ل گوندى كانىنە، بەلىن ھىك بووینە و سىپنە زى ھىك دىبىت و چ مفا زى ناھىتە دىتن، لەۋا كارى چاندنى ھەمى دىمى بە ۋەك چاندنا گەنم، جەھ زىدەبارى باھىف و رەز و سىماق . ل گوندى گىانەۋەرئىن پەز و بىزىن و مرىشك دەپتە ب خودانكرن، گىانەۋەرئىن كىقى زى ھەنە ۋەك بەراز، گورگ، كىروپىشك، رىقى، زىزى، سىمۇرە، ھەرۋەسا تەبىر و تەۋال زى ل ئاقارى گوندى ۋەك كەو، سىسك، تىفرك، رەشۋىلە، بوم، سىفیانۇك، داركوكەۋ... ھەنە. ل دووف سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ھۇمارا خەلكى گوندى ۴۲۲ كەس بوو^(۷۹)، دروودانىن شۇرىشا كوردستانى دا گوند چەندىن جاران ھاتىبە خراباكرن، سالا (۱۹۱۴) ئى ھاتىبە سۇتن، سالا (۱۹۱۱) ئى مالىن ھىدەك پىشەمەرگان ل گوندى سۇتن، ل نەنفالان ھەمى گوند ھاتە سۇتن و نىزىكى ۲۰ كەسان ل گوندى لايى لەشكەرى عىراقى قە ھاتنە گوللە بارانكرن، و ھىدەكىن دى ل كەلا نزاركى ھاتنە كوشتن و ھىدەكىن دى ھەتا نھا د بىن سەرۋىشۋىن.

سنوورئىن گوندى:

باكورى، گوندئ كورنمى، باشوورى، ئاقەندا مانگىشلىكى، رۇژھەلاتى، گوندئ بەندا، باشوورئ رۇژھەلاتى، گوندئ مەجلمەختى.

پىنكھاتەيا گوندئ كۆقلى:

بىنەمالا ھەسن فەنا، بىنەمالا شىخى، ئاغاكى، بىنەمالا محمد حسين كو ئەف بىنەمالا ژ كەقندا ژ گوندئ راقىنا ل ئاف بەروارى بالا ھاتىنە، خەلكى گوندى ژ عەشىرەتا دۇسكى نە، ژانا خەلكى گوندى يا ھىدەكا يا ل سەر كارى چاندنى و كارى حكۇمەتنى بە.

ئاقارئىن گوندى:

نھالا كورئى زەقى وچەمىن داروبارى نە، چەمىن ب رەشاد، نھالا مېمى كانىبەكا ئاشى يا لى ۋەكى دى ھەمى زەقىن چاندنى نە، بەرۇزى ئەف ئاقارە دكەقىتە دناقبەرا مانگىشلى و گوندئ مەجلمەختى دا، سەرئ كېرى ل ھىنداف گوندى، باسكىن مناسىبى، كادزا ھەمى چەمىن فىقى نە، عەلىياسى، نھال گەرمكا، گھورا ھەمى رەز بوون نھا خرابەنە.

زىدەرئىن ئاشى:

ل گوندى كانىك و برك و بىرن كو مفا بو فەخوارئى زى دەپتە ۋەرگرن، ژ كانىبىن گوندى ھەبوو^(۷۷)

گوندى گرى پتى:

گرى پتى: دكەڧىتە دووراتىيا (۱۸كم) ژ سەنتەرى ناھىيا مانگىنش، گرەكنى بلند دكەڧىتە ھنداڧ گوندى ل باكوورى، دىژن ناڧى ژنەكنى (پتى) بوويە و دەسەلات ل فى جھى و فى دەڧەرى كرىە ژنەركو ئەڧ گرە شوپرھىن كەلايەكنى لى ھەنە ژنەر ھندى دىژننى گرى پتى، ل پشنت گرى مەزن گرەكنى بچويكتر ھەيە ھەر ئەو ژى يى شوپرھە كرىە، كو نىشانا وئ چەندى بە كو ھندەكان دەستەلاتدارى ل فى جھى كرىە.

سۈورىن گوندى:

باكوور و باشوور و رۇژھەلاتى، گوندى دىراگژنىك.
رۇژھەلاتى، گوندىن كەرىلى و حۇجاڧا.

پىنكھاتا گوندى:

خەلكى گوندى ھەمى ژ ئىك بنەمالن (بنەمالا ھەمزى گرى پتى نە)، دكەڧندا ژ ناڧ عەشېرەتا دۇسكى ژوورىيا ژ گوندى توتمى ھاتىنە، ژانا

كانىكا كويىزى، كانىيا گوندى، بركا كوشتىا ئەڧە بەرى جھى بالاڧا بوو.

ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ھژمارا خەلكى گوندى ۴۱۳ كەس بوو^(۷۹)، گوندى كۆڧلى د شوپشا كەلى كوردستانى دا سى جارار ھاتىيە خرابىكرن، جارا ئىكى ل سالا (۱۹۱۳) ئى، جارا دووئ ل (۱۹۱۸) ئى و جارا دوماھىن ل ئەنڧالان، پشنتى سەرھلدانى گوند ل سالا (۱۹۹۲) ئى ھاتىيە ئاڧاكرن ڧە، گوند بەرى خراب بىت نىزىكى ۷۵ مالان بوون، نھا نىزىكى ۱۵ مالان ل سەر گوندى دژن. سالا (۱۹۵۹) ئى خواندنگەھ لى ھاتىيە ڧەكرن^(۸۰)، خواندنگەھەكا ئابىنى ژى ل فى گوندى ھەبوو^(۸۱).

ژ كەساتىين ناڧدارىن فى گوندى (حاجى قادرى كۆڧلى)، كول دەستىپىكا چەرخى چوارى مشەختى مرىيە، مرقەھكى نە خويندەوار بوو، بەلى شەرەكا ژنھاتى يا رومانسى دگۆت، شەرئىن خۇش و رەھوان دگۆتن، شىخ غياسەددىنى نەڧشېبەندى دكتىيا خۇ دا (ترجمة ادباء بهدينان) كەلەك بەھسى وى يى كرى^(۸۲).

گوندى گرى پتى

رۇزھەلاتى، گوندى گۈلى،
رۇزئاللىي، گوندى مەجمەختى.

پىتھاتا گوندى:

بنەمالىن غەلى، بنەمالا شەھبازى كو ھەردو پىسامەن و بنەمالىن سەرھەكىنە ل گوندى، بنەمالا قادىرى موساى، بنەمالا غەبدولا سالخى كو ھەمى خۇجھىن گوندى بووينە، خەلكى گوندى ھەمى كوردىن موسلمانن رۇ غەشپەرەتا دۇسكىيا، نھا ژيانا خەلكى گوندى پىرى ل سەر مۇچا و چاندنى بە .

جھ و ئاقارپىن ديار ل گوندى:

شىفا شائانا، مەيدانۇكا، نازا زەقى كو رەزى، رەزى كەرا، كرى وريا، شىفا شىتلا، خرابى مىسى، كوكەلكى، بەزا شىرى، كرى كوكى، سەر كورى، بن كەفرى، بانىيا ئىكمالى پىرى رەز و باھىقن، چەمى مېويزا، چەمى سەئىدى، چەمى مېويزا بىستانن، برەنگەكى گىشتى ئاقارى كەربەراسكى پىرى رەزىن تىرى نە و بەرھەمى مېويزا گەلەك ھەبە .

ژىدەرپىن ئاقى:

ژىدەرپىن ئاقى بىرىن سەر ئەردىن دگەل كانىيا ھىرقىست، كانىيا گوندى ھىندەك چەم و بىستان پى ل بەر، بەلى پىرىيا سالان كىم دىن و مفا ژى ناھىتە وەرگرتن، بەرھەمىن چاندنى ژى گەنم و جەم بوون، بەلى باراپىر رەز و باھىقن، دگەل ھەبوونا داروبارى فىقى ۋەك خۇخ، سىف، ھنار، ھۇر، ھىمىك، تىرى د روودانىن شۇرپشا كوردى دا چەندىن جاران گوند ھاتىبە بەردان و چووينە د كۆلكان قە، ھەتا سالا (۱۹۸۸) ئى كەتپىبە بەر ئەنفالان و وپرانگىن، جەرەكا دى پىشتى سەرھەلدانا سالا (۱۹۹۱) ئى ھاتىبە ئافاكرن قە.

سالا (۱۹۵۷) ئى ھۇمارا خەلكى گوندى ۲۸۴ كەس بوو^(۸۴)، بەرى گوند خرابىت بىت نىزىكى ۱۰۰ مالان بوو و نھا نىزىكى ۴۰ مالان ل سەر گوندى نە. خواندنگەھ ل سالىن شىستان دا ھاتىبە قەكرن^(۸۵).

گوندىيان يا ل سەر مۇچان و كارى چاندنى، خەلكى رۇ غەشپەرەتا دۇسكى نە.

رۇ جھىن ديار ل گوندى، مېسافاكرى رەزى، كەرا دوشەقى ل سەر توخىبى دگەل دىراگژىك، بەرھەوگى جھى بىندەرا بوو، دىمىل، بەرگىرى .

ژىدەرپىن ئاقى:

ژىدەرپىن ئاقى ل گوندى بىرەكا ژىر نەردە بو قەخوارنى و ھىندەك كاتى ھەنە، ۋەك: كانىكا پارزى، كانىيا دىمىلكى بچوبىك، سىكرى سىماقن، كانىكا خەندەكى، كانىكا غەدلەپى، كانىكا بېھى چەم و بىستان ل بەر دىھنەكرن، بەلى ئاف گەلەك كىم بووبە.

گەلەك جاران گوند تووشى سۇتن و ھىرشىن لەشكەرى بەرى پىن عىراقى بووبە، ب تاپەت ل سالىن ھەشتىيان، ل سالا (۱۹۸۸) ئى گوند ھاتىبە خرابىكرن و كافلكرن، و ل سالا (۱۹۹۲) ئى ھاتىبە ئافاكرن قە.

بو جارا ئىكى ل سالا (۱۹۷۸) ئى خواندنگەھ لى ھاتىبە قەكرن، گوند بەرى خرابىت بىت نىزىكى ۱۲ مالان بوو، نھا ۶ مال پى ل گوندى دژىن .

ھىندەك شوبىنوار ل ملا ھىنداف گوندى ل باشوورى و ھەتا دگەھىنە كرى باكوورى گوندى ھەنە، ھەمى شوبىنوارىن كاقىلە گوندان بووينە، ل نھالا رۇزئاقابىن گوندى سىن جھ ھەنە نىشانان جھى زىرھانان بە، كو دىبىت زىرھانان كەلا سەرى كرى بن^(۸۶).

گوندى كەربەراسكى:

كەربەراسكى، دكەقىتە ئالىن رۇزھەلاتى ناھىيا مانگىنر ب دووراتىيا (۱۵كم) ژىسەنتەرى ناھىن ل جھەكى كوېر ھاتىبەئافاكرن، نىپىن دكەقن دا ل ژىرىن جھى نھا گوند لى ھاتىبە ئافاكرن كەرەكا ئاقى ھەبوو و بەراز دھاتنە تىندا و ژىر ھىندى ب كەربەراسك ھاتە نىفكرن.

سەورپىن گوندى:

باكوورى، گوندىن زىوكا كەندالا و زىنگى نە. باشوورى، چىبايە و ل پىشت چىباى سىيارەتوبىكايە.

گوندى گوند كۈسە:

(۲۰كم) ژباكوورئ رۇژئاقاي سەنتەرىئ ناحىيئ دوورە، دكەفیتە سەر لىئا رووبارى خابوورى، خەلكى گوندى ل سالا (۱۹۲۲) ئ پشنى شەرى جیھانى يئ ئىكى و ژنەر راكرنا فەرمان و كۆمكوژىيان دزى مەسىحىيان ژلايئ دەولەتا ئۇسمانى قە ژەكارئ قەستا باشوور كرىيە، ل بەراھىن ل چەند جھان ماينە وەك (ناف بەرواريا و ناف گوليا) پاشان ھاتىنە گوند كۈسەى و لئ ئاكنجى بووينە، رامانا گوند كۈسە ب زمانئ سربانى (گنپە) ئانكو بىستان و كۈسە نافئ زەلامەكى بوويە ئانكو بىستانئ كۈسەى.

سنوورين گوندى:

باكوورى، رووبارى خابوورى.

باشوورى، گوندى ئۇزمانا.

رۇژھەلاتى، گوندىن بالەكا وئىكمالى.

رۇژئاقاي، گوندى باجلئ.

بىتھانا گوندى:

ژبئەمالىن گوندى ئەقە نە، بئ سەورو، بئ بنيامن، بئ دكا، بئ نەورپايا، بئ سولامن، بئ ئچن، بئ ھرمز بئ ئوشانا، بئ زىزو، بئ ستەبنو، بئ چوكا، ھەمى پىكفە ژ ناف تياريا ھاتىنە، ل دەسپىكى ھندەك ل باكوورئ گوندى ل گوندى نازئ بوون و ھندەك ل گوند كۈسە بوون، پاشان ژ بۇ خۇ پاراستنى ژ فەرمانا سالا (۱۹۳۳) ئ خۇكرنە ئىك گوند، ب ھارىكاريا گوندىن موسلمانىن دەوروبەرى خۇ، شىيان خۇ ب پارىزن و چ زيان نە گەھشنىن خەلكن گوندى ژ ئايىن مەسىحى نە، ژ نەتەوا ئاشوورى نە، گوند سەر ب گوندىن عەشىرەتا دۇسكى يە، د بنەرەت دا ژ عەشىرەتا تيارى نە ژ بابكى گپەى.

ئاقارئ گوندى پتر چەم و بىستان ژنەركو گوند يئ ل سەر خابوورى، ژ وان جھان ژئ، چەمئ بئى، چەمئ سەرى يئ ل بەر خابوورى و ئەف چەمە يئ گوند كۈسە و ئىكمالى ھەردو يانە، ھەروەسا

بانىن زەقى نە، كۇز يا پوانكرىبە بو چەرا بەزى، گرى مانگا، گرى گورگا، گرى غازى، تلخئ، چەمئ مانكى، چەمئ نازئ، قەسىلا زەقى نە، رومتا تەرى، بەقچانئ بىستان.

ژندەرىن نافئ:

ژندەرىن نافئ ل گوندى رووبارى خابوورى يە كو دىنە ناقبەر دناقبەرا سنوورئ عەشىرەتا دۇسكى و عەشىرەتا سىندى يا ل ئالبئ دى يئ خابوورى ل سنوورئ قەزا زاخۇ، دىسان چەند كانى ژئ ھەنە وەك كانى قورىانا، كانىيا نازئ، كانى قاشا، بەلى چاندىن و ئاقدانا دەرامەتى ھەمى ل بەر ئاقا رووبارى خابوورى يە .

ژ خوارىن بەرىەلاف ل گوندى خوارىن كوردەوارى نە، بەلى ب نافىن سربانى وەك دخوا ئانكو كەشك، دولمە، برىانى، كوتلك، كفتانئ ئانكو كفتە يان گفشك .

د روودانىن شۇرشا كوردستانئ دا ل سالا (۱۹۱۱) ئ ب فرۇكەبئ ھاتىبە تۇپبارانكن، ھندەك برىندار بووينە، سالا (۱۹۸۸) ئ ل ھەوئن ئەنقالان گوند ھاتە خرابكرن و پترى ۳۰ كەسان ژ خەلكى گوندى بوونە قورىانى، جارەكال سالا (۱۹۹۲) ئ گوند ھاتە ئافاكرن قە.

ل سالا (۱۹۵۷) ئ ھژمارا خەلكى گوندى ۱۳۶ كەس بو^(۸۶)، گوند بەرى خراب ببىت ئىزىكى ۲۵ مالان بوون، نھا ۲۲ مال ل گوندى نە، سالا (۱۹۶۱) ئ خواندنگەھ ل گوندى قەبوويە و دكەفن دا كەنىسە ھەبوويە، حكۆمەتا ھەرىمئ كەنىسەك پشنى سەرھاندانئ بۇ ئافاكرىيە، ھۇلا تازىيا ژئ ل سالا (۲۰۰۶) ئ ھاتىبە ئافاكرن .

گوندى نازئ خرابە گوندەكە ل باكوورئ گوندى^(۸۷)

گوندى نەبى:

گوندى نەبى، گوندەكە دكەفیتە دوورائىيا (۱۰كم) ژ سەنتەرىئ ناحيا مانگىشئ، ل بئى چبايى

رۇزھەلاتى گوندى، بەرۋى دىبىزىنە چىيىن ل ھىداف گوندى ل رۇزئافاي .

زىدەرەين ئافى:

زىدەرەين ئافى ل گوندى كانى نە، ژ وانا، كانىيا گەلىن پىزىكى كو دىبىنە رووبار ھەتا دگەھىتە كۆمەلگەھا باگىزا، كانىيا پىزىكى، كانىيا سكرى، كانىيا گوندى كەفن چەم و بىستان ل بەر دەينە چاندن، بەرھەمىن چاندنى ل گوندى چەندىن چەمىن داروبارى ھەنە ۋەك سىف، خۇخ، ھىار، مېشمىش، ھىزىر، حلىك، تىرى ئافى دىناف دا ھەنە، ھەرھەسا دارىن گويز، باھىف، رەزىن تىرى ژى ھەنە، زىدەبارى چاندنا گەنم و جەھ و نۆك ۋەك دەرامەتى دىم .

ل سالا (۱۹۵۷) ئى ھىمارا خەلكى گوندى ۲۰۱ كەس بوو ^(۸۸)، د روودانىن شۇپشا گەلىن كورد دا گوندى نەبى چەندىن جاران كەتتە بەر ھىرشىن حكۆمەتا عىراقى و ھاتتە خرابىن، سالا (۱۹۶۱) ئى ل شەرى لۇمانا گوند ھاتتە سۇن، جارىكا دى ل سالا (۱۹۷۴) ئى ب تۆپ و تەيارا ھاتمخراپىن، سالا (۱۹۸۸) ئى ب ئىكجارى ھاتم خرابىن، گوند بەرى خراب بىت نىزىكى ۵۰ ملان بوو، نھا ۳۲ مال ىن ل سەر گوندى، سالا (۱۹۷۶) ئى خواندىگەھ لى ھاتتە قەكرى .

چەند كافلە گوند ل رەخۇدۇرىن گوندى ھەنە ئەۋزى: گرىكى نالەندا، رەزىكى خرابى، مورتەزا، كانىيا بېھى ^(۸۹)

گوندى مەجلمەختى:

مەجلمەختى، دكەفئە رۇزھەلاتى سەنتەرى ناھىا مانگىش ب دوورائىيا نىزىكى (۷كم) ل سەر رىيا مانگىش- دھۆكى، ل سەرى گرەكى بلند ل بەرامبەر چىيىن بىك سىتىرى يان (بىستىرى) ئەۋى دكەفئە باشوورئى گوندى ھاتتە ئافاكرى، بنارى چىيىن ھەمى رەز و بىستان و داروبارى فىقى نە، گوند ىن نافدارە ب كەتتا بەفرەكا مەزىن ل ۋەرزى رۇستانى.

دىنافا گەلىيەكى دا ل سەر رىا مانگىش- باگىزا، ل دۇر بنىاتى ئافى گوندى دىبىزىن ئەو بخو ژ گەلەك گوندان پىكھاتتە و گەلەك گوند تىدا خرغەبووئە، بووئە نىك گوند و نەبى دەمەكى دا موختارى گوندى بووئە لەوا بووئە گوندك نەبى يان گوندى نەبى، گوندى نھا ل بەرامبەرى جەن گوندى كەفن ل سەر جادا گىشتى ھاتتە ئافاكرى.

سەۋرىن گوندى:

باكوورئى: گوندى مەجلمەختى.

باشوورئى، چىا دىبىنە سەۋرىن دگەل گوندىن دەۋرۋەر و ھەفسەۋرە دگەل كۆمەلگەھا باگىزا و گوندى كەفەلسنى

رۇزھەلاتى، گوندىن لۇمانا و سىيارەتوئىكا ل پىشت چىيىن،

رۇزئافاي، گوندى دىزىكى بە ھەر ئەۋزى دكەفئە پىشتا چىيى .

پىكھاتا گوندى:

بىنەمالا خازى ژ گوندى بىسەكى ھاتتە، بىنەمالا قەملىنى، بىنەمالا شوپكەيا، بىنەمالا سەبىدا د دەستىپىكا سەد سالا چووبى ژ كەلىتاتى باكوورئى كوردستانى ھاتتە، ژانا خەلكى گوندى پىرى ل سەر مۇچانە، بەلى ھەر كارى چاندنى ژى دكەن، خەلكى گوندى ژ غەشىرەتا دۇسكى نە.

جەھ و ناكارىن گوندى:

پىرىيا گوندى ىن ئافى بە و چەم و بىستان و مىزىن، ھەرھەسا دىنابەرا چىياندەپە ژ ناكار و جەن دىار ل گوندى، رەزىكى خرابى، گەلىن شىنخى ھندەك ناوسكىن لى ھەم ۋەك ناوسكا خالاسكا، گەلىن پىزىكى كانى بە چەم و بىستان ل بەر دىنە چاندن، دەحلى گوندىكا، مىزىگە رەشىن، مىزىگا پەلكا، شىفا مارا ل چىيىن، سەركىش ل چىيىن ھىداف گوندى، قوبىن گوندىكا دىبىزىنە كومتا چىيىن دىنابەرا گوندىكا و ئەلكىشك و سىيارەتوئىكا دا دكەفئە باكوورئى

پىنگھاتا گوندى:

بىنەمالا زاھرى (ظاھرى) و بىنەمالا تەيارى و بىنەمالا فەتەھى كو ھەرسىن براپىن ئىك بوون، كورن كەلەشى بوون، دكەش دا ژ دەقەرا (جولەمىزگىن) ژ گوندى ماريونسىن ل باكوورى كوردستانى ھاتىنە، ل گوندى بىنسفىكى ماينە و پاشان (زاھرى كەلەش) ھاتىبە مەجلمەختى ئاڧاكرىبە، ل وى دەمى برازابى وى (رەشىد) ل گوندى (پىزىكى) بوو ل باشوورى گوندى، پىشتى شەرى جىھانى پى ئىكى و فەرمانا مەسىھىيان ژلاپى دەولەتا ئۇسمانى قە ھندەك ژ مەسىھىيان ھاتىنە مەجلمەختى تا فەرمانا مەسىھىيا ل دەستپىكا سالبن سىھان (ل سالا ۱۹۳۳ فەرمانا فەلا راكروو) باركرىبە و چووينە وەلاتى سورييا، ھەرەسا ل دووڧ سەرھاتىيان د دەمەكى دا ئىزدى ل گوندى مەجلمەختى بووينە ل كرى غەبرى ل باكوورى گوندى نھا و كانىبەكا ئاڧى ھەبووبە، بەلى پىشتى ئىزدى چووين ئەو كانى ھەرفاندىبە دا

ئاڧى گوندى:

ل دۇر ئاڧى گوندى دەيتەگۇتن: دبىت ژ پەيما (مجال وەخت) دەلىقە وەخت ھات بىت، ژ بەر كو ھەمى دەما بەفر لى دبارى ئانكو چ دەم نەبوو ل ژڧستانا ژبەر بەفرى، ھەرەسا بوچوونەكا دىتر دبىژن مەجلمەخت پەيڧەكا نارامى يە ب رامانا (مىزگ و دەشت).

سۈورىن گوندى:

باكوورى، ھەڧسۈورە دگەل گوندىن زىوكا كەندالا و بەندا و كوڧلى.
باشوورى، گوندىن گوندك نەبى و دىركى ل پىشتا چىابى.
رۇڧھەلاتى، گوندى ئەلكىشكى.
رۇڧئاڧى، سەنتەرى ناھيا مانكىش.

چىابى بىستىر ل بەرامبەرا گوندى مەجلمەختى و ل لاپى باشوورى

ھاتىيەگىرىن، پىشىنى پىكھاتىنا 11 ئادارا 1۹۷۰ ل ۱۹۷۰/۱۰/۱۹ ئى سەرژىنو ھاتىيەقە قەگىرىن. ل سالا (۱۹۵۷) ئى ھىمارا خەلگى گوندى ۱۲۷ كەس بوو (۱۹۸۸) ل سالا (۱۹۸۸) ئى د ھەوا ئەنزالاندا گوند ھاتىيە خرابگىرىن و نھا خواندنگەھ لى نىنە، بەرى گوند خراب بىت ئىزىكى ۲۰ مالان بوون، نھا نى ۱۰ مال ل گوندى نە.

گىرى غەبرى ل رۇزىناقىي گوندى، باسكى كانىي ل باكوورى، كەفرىت گەرگامىشى ل باشوورى دھىنە نىاسىن ۋەك كاقىلە گوند ل سنوورى گوندى مەجلمەختى^(۱۹۱).

گوندى ملھىمانى:

ملھىمانى: دكەقىنە دوورانتىيا (۱۶كم) ژسەننەرى ناھىيا مانگىشى، ل سەر كانىيەكا ئاقى ھاتىيە ئاقاگىرىن، ملھىمان ئانكو ئەو مل يان گىرى كەلەك با لى دھىت.

سنوورىن گوندى:

باكوورى، گوندى راسلەبىنى.

باشوورى، گوندى ئوبىيا.

رۇزىھەلاتى، گوندى بەرۇشكا سەعدوونى.

رۇزىناقىي، گوندى ئەردا.

پىكھاتا گوندى:

ھەمى ئىك بىنەمالن ژبابكىن ھەسەن شەھوانى، كورىن وى بوونىنە بىنەمال ب ناقى بىنەمالا مستەقاي و بىنەمالا حىولى و بىنەمالا سماھىلى و بىنەمالا قاسمى، نھا ھەر ئىك بىنەمالەكە كو دكەقن دا ژ گوندى (ئەرتىس) ئى عەشىرەتا دۇسكى ژوورى ھاتىنە، ژانا خەلگى گوندى پىر داھاتى چاندى و ۋەرگىرنا مۇچانە، خەلگى گوندى ھەمى عەشىرەتا دۇسكى نە.

ملھىمانى گوندەكى ئاقى يە و ئاقارىن وان پىرى چەم و بىستانن ژ ئاقارىن گوندى، جۇما ملھىمانى ل

كەس مفاي ژى نەبىنىت و مېرى ئىزدىان ل چىايى بىك سىتىرى بوو، ب داقەرىستىن خوارن و پىندقى ژ گىرى غەبرى نا كوپىن بىسىتىرى قەدگۇھاستىن، ژانا گوندىيان ل سەر كارى چاندى و خودانگىرنا پەزى يە، خەلگى گوندى ژ عەشىرەتا دۇسكى نە.

چەق و ئاقارىن ديار ل گوندى:

ل باشوورى ل بەرامبەر گوندى چىايە، كوپىن ژ ھەمىيا بلندىر بىك سىتىرە و ل رۇزىناقىي وى دىبىژنى مېر بفر، دەرىن بەنگى و چەند گەلى بىن ئىدا ۋەك گەلىن مەھمەد و گەلىن فرەھ گەلىن ئاوسكى و دەلگى گورگا ل چىايى، ل رۇزىھەلاتى سەرگورگا، پاسىياركا، بانىي ھەمى زەقىبىن چاندى نە، ل پىشتا گوندى ل باكوورى زىن، كۇزا زاھىرى، تەمباقى ھەرۋەسا گىرى غەبرى، گىرى چىدىكى، بەرھەقىشيا ل رۇزىناقىي و شىقا باسكى، شىقا بىنا ل رۇزىھەلاتى، بىرىكى، كانى خۇلپى ل باشوورى.

ژىدەرن ئاقى ل گوندى بىن ھىدەك بىرىن بىن ئەرد ھەنە و ھىمارەكا مەزنا بىرىن سەر ئەرد بۇ چاندى ھەنە و مفا ژى دھىتە دىتن، ھەرۋەسا كانىيا گوندى.

بەرھەمىن چاندى ل گوندى گەنە، چەھ ئۆك، باجان سۇرك، گوندۇر... دھىنە چاندى، ژ بلى داروبارى قىقى ۋەك سىق، خۇخ، ھىنا، ھىزىر، ھىمىك، حلىك بىن ھەبىن، دگەل ھەبوونا رەز و باھىف و سىماقنى ژى، ژىدەبارى ھەبوونا بەرھەمى خۇرىستى ل چىايى ۋەك بەروى، مازى، ھەلھەلۇك، كەزان، بىھۆك، كىرات، كەقۇت.

گوندى د شۇرشا كوردى دا جھى ھاتن و چوونا پىنئەمەرگەي بوو، لەوا چەندىن جازان ل سالىن (۱۹۶۱-۱۹۶۲-۱۹۶۸) ئى ھاتىيە خرابگىرىن و سۇتن و كاقىلگىرىن، سالا (۱۹۸۸) ئى كەتىيە بەر ئەنزالان، سالا (۱۹۹۷) ئى ئىك مال چوويە سەر گوندى، پاشان ژىدەبوونىنە و خەلگى بخۇ گوند ئاقاگىرىنە.

ل ناھەرستا سالىن پىنجىان خواندنگەھ ل گوندى ھاتىيەقەگىرىن، د سالىن شۇرشا ئەبىلوولدى

فە، گەلەك دار ل گوندى ھەبوون و ھەنە و گوند ل
ناف داران بوويە، لەوا ب فى ئاقى ھاتىبەئافكرن.

سنوورين گوندى:

باكوورى: گوندى زىوكا عەبۇي.

باشوورى: گوندى بروجەجەرا.

رۇژھەلاتى: گوندى شاۋورىكى.

رۇژئاقابى: گوندى ئەلندكى.

پىنگھاتا گوندى:

گوند ھەمى ئىك بىنەمالە دېئىزىن مالا عەرەبى ژ
گوندى گەلناسكىن ھاتىبە، بەرى ئەو بەيىن ئەف جھە
ئاقارى گوندى شاۋورىكى بوو، پاشان ژ شاۋورىكىيان
كپىن و ل سالىن چلان ئافاكرن، ژانا گوندىيان ل
سەر مۇچا و كارى چاندنى يە، خەلكى گوندى ھەمى
كوردىن موسلمانن ژ عەشىرەتا دۇسكىيا .

ژ جھىن ديارىن گوندى، ئەھالا بۇتى، كانى بەنىشتى،
نزارا شىخالى، كرى تەمەرى د سەر گوندى دا، ئەھالا
گردولافى.

ژىدەرىن ئاقى:

ژىدەرىن ئاقى ل گوندى رووبارە ژ گەلىي گەرمى
دھىتن و سى جۇيىن ئاقى ژى دھىنە سەر ئەردى
چاندنى و جەم و بىستان ل بەر دھىنە چاندن،
ژىەرھەمىن چاندنى ل گوندى ھەمى داروبارى فىقى
يە ۋەك خۇخ، ترىن تايىقى، ھنار، حلىك، مئشمش، ژ
بلى دارىن سىپىندارا و چاندنا دىم يا كىمە.

گوند ل سالا (۱۹۸۴) ئى ژلايىن چەتان و لەشكەرى
عيراقى نىف نىفە ھاتە سۇتن و بەردان، سالا
(۱۹۸۸) ئى ب ئىكجارى ھاتە خرابكرن، سالا (۱۹۹۲) ئى
ھاتەقە ئافاكرن، گوند بەرى خراب بىت نىزىكى ۲۰
مالان بوون، ئەھا ۱۰ مال ل گوندى دىن.

سالا (۱۹۷۹) ئى خواندنگەھ ل گوندى ھاتەقەكرن
و ژىەر كىمىيا خویندكاران، ل سالا خواندنى (۲۰۱۳)-
(۲۰۱۴) ئى ھاتەدائىخستىن و خویندكار بۇ خواندنى
دچنە گوندى شاۋورىكى^(۹۳).

باكوورى گوندى چەمىن ئاقى نە، مىرگەرەش ئەو ژى
جەمىن، ملەمبانا خراب زەقى نە ھەرەسا زىرى لافى
و گھورا باھىقى، جەلالى، زىرى فلوس ئەو ژى كۆزە
جھى چەرىنا بەرى يە، بانىيا عەبىجال، گەلى بىزكى
ل نىزىك سنوورى گوندى ئەردا، ھەفىشى كەركى و
بەستا چەرىنى، شكەفتا عەلوى كو پىرىيا وان چەم
و بىستانىن ئاقى نە و ھەرەسا جھى دەرامەتى دىم
ژى ھەبە .

ژىدەرىن ئاقى:

ژىدەرىن ئاقى ل گوندى ژ چەند كانىيا پىنگدھىن،
ۋەكى، سەرۋكانىيا ملەمبانى، كانىيا خىمخۇرى،
كانىيا سىلكى، كانىيا مىرگە رەشى، كانىيا جەم
رەشى، كانىيا سىلیمان سىسكى، شىمكا جەجى
قاسمى، بركا داۋودى ھەمى مفا ژى دھىتە ۋەرگرتن
بۇ ئافدانا چەما و چاندنا بىستانان.

پىشتى روودانا شۇرىشا كوردستانى ل دەستىپىكا
سالىن شىستان جازەكى گوند ھاتىبە سۇتن،
پىشتى ئافاكرى جازەكا دى ل سالا (۱۹۶۶) ئى ژلايىن
چەنانقە ھاتە كافلكرن قە، سالا (۱۹۸۳) ئى گوند
ھاتىبە بەردان و ل ئەنزالان ب ئىكجارى ھاتىبە
ۋىرانكرن، سالا (۱۹۹۲) ئى گوند ھەر ل جھى كەفن
ھاتىبە ئافاكرن.

گوندى ملەمبانى بەرى خراب بىت نىزىكى ۸۰
مالان بوون و ئەھا نىزىكى ۳۰ مالان ل سەر گوندى
دژىن، سالا (۱۹۶۸) ئى خواندنگەھ لى ھاتىبە قەكرن
و بەرى ھىنگى بۇ خواندنى دچوونە گوندى بەرۇشكا
سەعدىنى.

ل ئاقارى گوندى ھندەك شۆينوارىن كافلە گوندان
ھەنە مىنا ملەمبانا ھىموى، ملەمبانا خراب،
ئىكمالى، كافلېت گوندى عەلى، كرى روميا^(۹۴).

گوندى ئاقدارا:

گوندى ئاقدارا: دكەفىتە دووراتىيا (۱۸كم) ژ
سەنتەرى ناھىا مانگىش ژئالىي باشوورى رۇژئاقاى

گوندى ئاشكى:

ئاشكى: دكەقېتە دووراتىيا (۱۲ كم) ژسەنتەرى
 ناحيا مانكىشىن، ل دۇر ئاشكى گوندى گەلەك ئاخفتن
 ھەنە، بەلىن يا بەرئاقىل دېئىن يا ژ ئاشكىكان ھاتى،
 ئانكو دەمى ئىكى مولكىن خۇ د دافىن دى ۋەك
 رەھىنە و ھندەك پارە يان زىر ژى ۋەردگرتن ھەتا بۇ
 دزقراىد، پاشى ئەو ئاشكىكانە ل سەر ملكىن ۋى
 رادكر.

سۋورىن گوندى:

باكوورى، گوندى ئىكمالىن.
 باشوورى، گوندى زىوكا عەبۇى.
 رۇزھەلاتى، گوندى ئەردا.
 رۇزئافىي، گوندى ئۆزمانا.

پىكھاتا گوندى:

بنەمالا ئوتا (بنەمالا سلىمانا) بنەمالا ھەرە
 مەزەنە ل گوندى، ھەرەسا بنەمالا بارانىيا، بنەمالا

مەلا، بنەمالا كۇقەبىيا، بنەمالا سىقى، بنەمالا
 (پىرئىزدىن) كو نھا ل گوندىن ئاشكى و ئۆزمانى
 ئىك بنەمالن، بنەمالا محدارا ئەف بنەمالە دكەقن
 دا ژ ئاف مزوورى يا ھاتىنە، بنەمالا سادىنى ژ باكوورى
 كوردستانى ھاتىنە، بنەمالا زىوكىنيت كۇچەر ژ ئاف
 عەشىرەتا كۇچەران ھاتىنە، ژيانا خەلكى گوندى
 ل سەر ۋەردگرتنا مۇچا و كارى چاندنى يە، خەلكى
 گوندى ژ كوردىن موسلمانن ژ عەشىرەتا دۇسكىيا.

ئاقار و جھىن ديار ل گوندى:

بن مىرگا، وارگەھى، نەرما ل رۇزئافىن گوندى،
 مەكەھا، شىفا كىر، بىرورى، ل بەرى قەى گوندى
 ل باشوورى، ئاقارى گوندى باراپتر زەقىين چاندنى و
 رەزن، ب تنى ل بەرى قە ھندەك كانى ھەنە .
 پىرىيا ئاقارى گوندى بىن دىمە، نھا ھندەك بىرىن
 كویر (ئىرتىوازی) بۇ قەخوارنى كۇلاينە و بۇ چاندنى
 ژى مفا ژى دەپتە ۋەردگرتن، ھەرەسا چەند كانى
 ل باشوورى گوندى ل بەرىقەى زىرى ھەنە، ژ وانا
 كانىيا ئافىكىن، چناروكىن، تەحتىكى، كانى سوپركىن،

گوندى ئاشكى

ئاقار و جەين ديار:

باين، وارى ئىبوى، تىراتوكىن زەفېين چاندنى نە، چەمىن مزگەفتى، پىشت دەملى، چەمىن بەلكى، تى فەرەچىن ھەمى چەم و بىستانن و ھەرەسا چەندىن رەز ھەنە ل پىشتا گوندى، واركن قوليا.

زىدەرىن ئاقى ل گوندى:

رووبارى ئاشانكى، نھالا سەرئاقىكى، سەرەكانىيا گوندى كو چەم و بىستانن ين ل بەر، د رووبارى دا چەند گەر ھەنە، ژوان گەر بۆتا، گەر كۆترا، گەر پارىسا، بەرھەمىن چاندنى تىن ھندەك گەنم دەيتە چاندن ژ بلى داروبارى فىقى ۋەك خۇخ و سىف و مىشمش و حلىك و ھرمىك و ھنار و ھزىر و تىرى. سالا (۱۹۷۸) ئى گوند ب ئىكجارى ھاتىيە خرابىكن و بەردان، جارەكا دى ل (۱۹۹۲) ئى ھاتە ئافاكرن و پاشى جارەكا دى ھاتە بەردان، بەرى خراب بىت ۱۴ مال بوون، شوپىنوارىن گوندى جەھكى لى دىئىزنى دارا شىخىن ھىزانى و مەزارى وى ل وىزى يە، شوپىنوارىن كاقىلە گوندەكى ل باشوورنى گوندى كو دىئىزنى ئاق كاقىلا ھەبە ^(۹۱) سولنان حسىننى ۋەلى سى قرويش و نىف ل سەر سەپاندبوون، دا كو بىنە ۋەقف بۇ خواندنگەھا قوبەھان ل نامىدىن ^(۹۲)، نەقە ب خۆزى نىشاننا كەفئاتىيا فى گوندى يە.

گوندى ئالەكىنا:

ئالەكىنا، دكەقىتە دوورانىيا (۱۸ كم) ژ سەننەرى ناھىيا مانگىش ژ ئالىن باشوورنى رۇزئاقى ۋە، ل دۇر ئاقىن گوندى دىئىزىن دىت ژ كىن (نەقىانى) ھات بىت.

سئورىن گوندى:

باكوورى، گوندى بانەسۇرا، باشوورى، چىباھ، رۇزھەلاتى، گوندى كەرىلى، رۇزئاقى، گوندى شاورىكى.

دھوكى ھندەك بىستانان ل بەر دكەن و ھەرەسا كانىيا قاسوى ل رۇزھەلاتى گوندى ھەبە، بەلى نەف كانىيە ھەمى گەلەك كىمبووینە و چ مفاين بەرچاف ژى ناهىتە ۋەرگرتن .

گوندى ئاقىشكى ژبەر ھىرشىن حكۇمەتا عىراقى چەندىن جارا ھاتىيە بەردان، ھەتاكو ل ھەوین نەنزالان ب ئىكجارى ھاتىيە خرابىكن و ھەرقاندن، سالا (۱۹۹۲) ئى گوند ھاتە ئافاكرن ۋە.

سالا (۱۹۷۱) ئى خواندنگەھ لى ھاتىيە ۋەكرن، سالا (۲۰۰۱) ئى بنگەھى ساخلەمىن ھاتىيە ۋەكرن كو خەلكى وان گوندىن دەرووبەر ھەمى مفاى ژى ۋەرگرتن، ھۇمارا خەلكى گوندى ل سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۷۲ كەس بوو ^(۹۳)، بەرى گوند بەيتە خرابىكن نىزىكى ۸۰ مالان بوون، نھا ۱۷ مال ل سەر گوندى دژىن تىشانىن كاقىلە گوندان ل سئوورنى گوندى ھەنە ۋەك سىقىيا، زىارەتى كانىيا، ئاقىشكا ژوورى ^(۹۴).

گوندى ئاشانكى:

گوندى ئاشانكى دكەقىتە دوورانىيا (۱۷ كم) ژ سەننەرى ناھىيا مانگىش ل ئالىن رۇزئاقى، دىئىز گەلەك ئاش لى بوون لھوا دىئىزنى ئاشانك.

سئورىن گوندى:

باكوورى، گوندى چەمترى، باشوورى، گوندى دەرگەلا شىخا، رۇزھەلاتى، گوندى ئۆزمانا، رۇزئاقى، گوندى زىناقا

پىنكھاتا گوندى:

بنەمالا شىخا، بنەمالا ھەسوى، بنەمالا بلك كو ھەمى د سالىن ھەفتىان ژ گوندى دەرگەلا شىخا ھاتىنە و بەرى ھىنگى نەف جەھ ئاقارى گوندى دەرگەلا شىخا بووبە، خەلكى گوندى ھەمى كوردىن موسلمانن ژ عەشىرەتا دۆسكىيا.

پىنكاما گوندى:

گوندى ھەممى ژ بىنەمالا (شىيخ مەحمود ئالەكىنى) نە، تىن ئەف بىنەمالە ل گوندى يە دكەقنن ژ گوندى مەمانى ھاتىنە ئالەكىنا، ب عەشىرەت ئەف گوندى دۇسكى يە.

جھ و ناقارن ديارن گوندى:

بىدەرکا كەرلىن، كافلال رۇزھەلاتى، نزارن ئالەكىنا رەزى دكەقنە رەخىن باشوورى، كۇزى ل باكوورى، نھالا گوندى، چەمىت خرابا ل رۇزئاقاي، پياكا جامن ل چىيىن بەرامبەر ل باشوورى.

ژىدەرئىن ئاقى رووبارن سادىس يە ل بىن گوندى بىستان و چەم ل بەر كرىنە، ھىدەك كانى ژى ھەنە ۋەك كانىيا كۇزى، كانىيا گوندى، كانىيا مېرا، كانى قەپۇك .

بەرھەمىن چاندىن ل گوندى، گەنم و نۇك و داروبارن فىقى يە، زىدەبارى ھەبوونا رەز و باھىف و سماقن و دارىن سېپىندارا.

ھژمارا خەلكن گوندى ل سالا (۱۹۵۷) ئى ۵۵ كەس بوو^(۹۸)، گوندى ل سالىن شىستان ھاتىيە خرابىكرن ھەرۋەس ل سالىن ھەفتىيان ژى گەلەك جارا ھىرش ھاتىنە سەر گوندى و خەلك مشەختبوويە، سالا (۱۹۸۸) ئى گوندى ھاتىيە كافلىكرن، سالا (۱۹۹۲) ئى گوندى ھاتە ئاقاكرن قە، لىن جارەكا دى بەرە بەرە ھاتىيە بەردان، نھا كەس ل گوندى نىنە، سالا (۱۹۷۸) ئى خواندىنگەھ قەبوويە، گوندى بەرى خراب بىت نىزىكى ۱۵ مالان بوون، كافلىن پىشت چەما نىشانىن كافلە گوندىكەنە ل رۇزھەلاتا گوندى^(۹۹).

گوندى بابۇخكا ژوورى:

بابۇخكا ژوورى: دكەقنە دووراتىيا (۲۰ كم) ژ سەنتەرىن ناحيا مانگىش، دۇر ئاقى گوندى دىيىژن دىبىت ژ كوڭ نانكو (زىچ) ھاتىبىت يان رەنگەكن گىماى (ستىرەك) ھەبە دىيىژنى (باخۇخك) ھاتىبىت.

سەوورن گوندى:

باكوورى، گوندى بانەسۇرا.

باشوورى، چىايە ل راستا گوندى دىيىژنى (پياكا بابۇخكىن)، كو ژ زىجىرا چىيىن سېس يە .

رۇزھەلاتى، گوندى ئالەكىنا.

رۇزئاقاي، بابۇخكا ژىرى.

پىنكاما گوندى:

بىنەمالا گەورا خۇجھىن كەقنن گوندى نە، بىنەمالا نەبى ژ ئاف سىندىيا ھاتىنە، بىنەمالا (چەم تى) يا ژئاف دۇسكى ژوورىيا ھاتىنە، بىنەمالا ھەسەن پەرىيا ژ رۇزھەلاتى كوردستانى ھاتىنە، خەلكى گوندى عەشىرەتا دۇسكىيانە.

جھ و ناقارن ئاقدار ل گوندى:

پياكا بابۇخكىن ل چىيىن باشوورى گوندى، كەلاتى ل سەرى چىيىن، بانىيا بلو، زەرارى گۇرستانەكە ل رۇزھەلاتى، كورە ماصر دسەر گوندى دا، بىرکا قورە بەيت، نھالا گولە زەرى ل رۇزئاقاي، كانىكا ھەلى جھى رەز و خرابا يە، كاھىرى زەقنن چاندىن نە، مالكا.

ژىدەرئىن ئاقى:

ژىدەرئىن ئاقى ل گوندى ل باكوورى رووبارن سادىس يە و چەم و بىستان ل بەر دەھانە كرىن، گەرا سافارا ل سەر رووبارى، كانىيا گوندى، كانىيا بەرەكات كو بىن كىمبووين.

د سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئىدا تىن ئاقى گوندىكى ب ئاقى بابۇخكىن ھاتىيە ھژمارا خەلكى وى ۱۷۲ كەس بوو^(۱۰۰)، د روودانىن شۇپشا كوردستانى دا چەندىن جاران گوندى ھاتىيە سۇتن و خرابىكرن ژەرەكو بارەگايىن پىشمەرگەى ل وىرى بوون، سالا (۱۹۱۳) ئى گوندى ھاتە سۇتن و بەردان، جارەكا دى ل سالا (۱۹۱۱) ئى ھاتە خرابىكرن، د سالىن ھەشتىياندا ھىدەك ژ خەلكى گوندى زقىرنەقە سەر گوندى و

گوند ئافاكرهفە، سالا (۱۹۸۸) ئى (۲۰) مال ل گوندى بوون، ئەو ژى كەتتە بەر ھەوا ئەنزالان و گوند ھاتە كافلكرن و ئەو خەلكە مشەخت بوونە كەمپىن مشەختان ل باكوورئ كوردستان^(۱۰۱)، سالا (۱۹۹۳) ئى ھاتە ئافاكرن قە، نىزىكى ۱۰ مالان ل گوندى بوون، ھەتاكو سالا (۲۰۰۳) ئى ھاتە بەردان، نھا ب ننى مالەك ل گوندى بە .

گورستانەك ل بنئ چىابى ھەبە، دىئزنى گورستانا دەنكى، ھەروەسا چەند جەھ و شوينوارىن خرابە گوندان ھەنە ھەك خۇبىزى ل رۇزھەلاتى و زەرارى، تىزىنە، ملھەبان ل باكوورئ گوندى كو ھىشتا نىشانىن وان ماينە^(۱۰۲)

گوندى بابۇخكا ژىرى:

بابۇخكا ژىرى، دكەفیتە دوورانتىيا (۲۰كم) ژ سەنتەرى ناھىا مانگىشنى، ل دۆر ناقتى گوندى ھەروەكى بابۇخكا ژوورى، دىت ژ كۇخ يان رەنگىن گىابى سىتريەك ھەبە دىئزنى (بابۇخك) ھاتىت.

سنوورين گوندى:

باكوورى، گوندى بانەسۇرا.
باشوورى، بابۇخكا ژوورى.
رۇزھەلاتى، گوندى ئالەكىنا.
رۇزئاقى، گوندى شاورىكى.

پىنكھاتا گوندى:

بنەمالا شەفىق، بنەمالا توفىق، بنەمالا ەلى ھەمى پىسمامىن ئىكن، دكەفن دا ژ گوندى ژتوا شەفىقى ھاتىنە، خەلكى گوندى ژعەشپىرەنا دۇسكىبا نە.

جەھ و ناكارىن ناھدار ل گوندى:

جەمىت بن گوندى، نھالا كەلەكى ل رۇزئاقى گوندى، كەلىن ناقتى خرابەنە، دەرافنى گوندى ل سەر رووبارى رووگەرەمى ل رۇزھەلاتى، نھالا تل زىنا، زەقىا سى مانكا و سنوورى گوندى دچىت تا گرى ھەفرانا ل نىزىك گوندىن بانەسۇرا و حۇجاقا.

ژىدەرەين ناقتى:

ل گوندى رووبارى رووگەرەمە ل باكوورى گوندى جەم و بىستان ل بەر دەينە چاندن ھەك چەمى خۇلىن، كون روپقىن، ھەروەسا كانىيا گوندى ژى ھندەك بىستان ل بەر دەينە كرن، ژ بەرھەمىن چاندنى ل گوندى گەنم و چەمىن فىقى نە ھەك خۇخ، سىف، حلىك، تىن تاقتى، زىدەبارى ھەبوونا رەز و باھىفان.

د رووانىن شۇرىشا كوردستانى دا گوند ل سالا (۱۹۷۹) ئى كەفتىبە بەر ھىرشىن حكۇمەتا عىراقى، جاركە دى ل سالا (۱۹۸۸) ئى ھاتە خرابكرن و ھەتا نھا نە ھاتىبەفە ئافاكرن، سالا (۱۹۷۷) ئى خواندنگەھ ل گوندى ھاتىبوو ئافاكرن، بەرى گوند خرابىت نىزىكى ۱۰ مالان ل گوندى بوون.

شوینوارىن گوندى:

زىارەتن گرىكىن گوپزى ل رۇزھەلاتى گوندى و ھندەك گوپزىن دىتر ژى ھەنە دىئزنى پىن وى ومختى (خەلاپىنە) دەمى ژەر گرانىن و نەبوونا خوارىن خەلك ژ برسە دمر، ھەروەسا ل رەخى دىتر پىن گوندى جەن كاقلە گوندەكى بە ب رەخ گوندى قە ھەتا دەمەكى نىزىك ئەف شوینوارە ماپوون^(۱۰۳).

گوندى بۇترشى:

گوندى بۇترشى دكەفیتە دوورانتىيا (۲۵كم) ژ سەنتەرى ناھىا مانگىشنى، ل دۆر ناقتى گوندى دىئزنى ژبەركو كەلەك سماق يا لن ھەمى و سماق بخۇ يا ترشە لەوا دىئزنى بۇترشى.

سنوورين گوندى:

باكوورى، گوندىن شاورىكى و ئەلندكا.
باشوورى، چىابە .
رۇزھەلاتى، گوندى بابۇخكا ژىرى.
رۇزئاقى، گوندى كەلناسكى.

پىنكھاتا گوندى:

ئىك بىنەمال ل گوندى ھەيە، دېيىزنى بىنەمالا (ھەمىد گەمۆ) ژ گوندى شاورىكى ل دەستپىكا سالىن سېھان چووينە بۇترىش، گوندى ژ ەشېرەنا دۇسكى نە .

جھىن ديار ل گوندى:

جوما ئاغاكى گرهكى بلندە سەرئ وى بانيە، گەلىن ھشك ل رۇژھەلاتى گوندى ل چيائى باشوورى گوندى گەلى ھەنە وەك گەلىي گيسكى، گەلىن مالا، جەفت ئافكا ل رۇژئاقاي، ئاخە سېك دناقبەرا بۇترىش و شاورىكىن و بابۇخكى دا، زەفيا بازارنى، جنىكا جندوى .

ژىدەرىن ئاقى:

ژىدەرىن ئاقى كانى بوون، كو نھا كىمبووينە وەك كانىيا گەلىن مالا، كانىيا شاتانا، كانىيا گەلى گيسكى، بەرھەمىن چاندنى ل گوندى باھىف و سماقن و داروبارى فىقى ژى ھەيە.

گونىد بەردەوام دكەفتە بەر ھىرشىن حوكمەنا عىراقى ژىرەكو بارەگايى پىنشەمەرگەي ل وان دەفەرەن بوون خەلك نەچار بوون گوندى خۇ ل سالا (۱۹۷۹) ئى چۆل بىكەن، ھەتا ئەنقال ب سەردا ھاتى ھەمى خرابىكر و پاشان نەھاتىيە ئافاكرن، گونىد بەرى بەھىتە بەردان نىزىكى ۲۰ مالا بوون. سالا (۱۹۷۶) ئى خواندنگەھ لى ھاتە فەكرن .

بىن كەفركا جھن كاقلە گوندىكى يە، ھەرۋەسا ل گەلى گيسكى و گەلىن مالا ژى ھندەك شوپىنوار ھەنە (۱).

گوندى بالەكا:

بالەكا: دكەفبە دوورائىيا (۲۰كم) ژ سەنتەرى ئاھىيا مانگىشى ل سەر لىتفا رووبارى خابوورى، رامانا بالەكا ئانكو بەلەك (ئەو جھ- يان ئىشتى ژ پتر ژ رەنگەكى پىنكەھىت).

سەورىن گوندى:

باكوورى، رووبارى خابوورى بە. باشوورى، گوندى ئىكەمالا خابوورى. رۇژھەلاتى، ئاقاشكا كو كاقلە گوندى دناقبەرا راسلەھىنى و بالەكا. رۇژئاقاي، گوندى گوندىكۇسە.

پىنكھاتا گوندى:

گوندى ھەمى ژ ئىك بىنەمالن، پىسامىن ئىكەن دېيىزنى بىنەمالا سەيد مەھمەدى، كو دىنەرەت دا ژ گوندى بانكا دەفەرا دۇسكىيا سەرئ چيائى مەتىنى ھاتىنە بالەكا، خەلكى گوندى ھەمى سەيدن ژ ەشېرەنا دۇسكىيانە.

جھ و ئاقارىن ديار:

گوندى بالەكا بىن ل سەر لىتفا رووبارى خابوورى ژ ئاقار و جھىن ديارىن گوندى، جھمى كارى كو ھەمى جھمىن ئاقى نە، بانييا بالەكا، زىركا كو زەفى نە بۇ چاندنا گەنمى و دەرامەتى دەھنە بكارئىنان، ئومەرك كاقلە گوندىكە، گرى گورگا، گرى كەلەكى، كو كەلەك ل سەر خابوورى ھەبوو، ل سالاتىن شۇپشا نەيلونى بۇ دەريازوونا خەلكى و پىنشەمەرگەي دەتە بكارئىنان، بەرى نىشانى ھەر سالا ئاقا خابوورى د سەر بەرى دا ھاقىت نىشانان ھندى يە كو ئاقا زىدە بووى، گرى كۇن مىرىن، گرى خزىن، چالكىت ەمەروكى، كورا حاجى سىنەمى، باسكى پىرۇبى، جھمى گوندى، مەمىن، باسكى شايوشى، كۇزا گوندى، ئاق قاچا، گەلەك جھمىن داروبارى و بىستان ھەنە ل گوندى ل بەر رووبارى خابوورى و ھەرۋەسا جھىن بەرفرەھ بۇ چاندنا دەرامەتى دىم ھەنە.

ھەرۋەسا چەندىن شكەفت ل گوندى ھەنە وەك شكەفتكا ئەجنا، شكەفتا نھالا رەزا، شكەفتا ھىشارى، شكەفتا مەلاي دگەل دا ژى سى خرابە گوندى ل ئاقارىن بالەكا ھەنە دېيىزنى كاقلى زىركا، ئومەرك، ئاق قاچا كو شوپىنوار و كاقلىن وان د ديارن.

ژىدەرىن ئاڧى:

ژىدەرىن ئاڧى ل گوندى ژ رووبارى خابوورى پىنك دئىت، ئەوئى دكەڧىتە باكوورى گوندى، ھەرەسا رووبارەك ژى ھەيە، زىدەبارى چەندىن كانىيان مىنا بركا گوندى، كانى گەرمك، كانىيا محى، كانىيا ناڧ ئاشكا، كانىيا ھەويكى، كانىيا چەمۇكا، كانىيا گەرا ئاڧاڧى، كانىيا سەيد ەلى، كانىيا ەلى مەحمىدا كو چەم و بىستانىن ئاڧى ل بەر ڧان ژىدەرىن ئاڧى دھىنەكرن، دگەل چەند ھەودكىن سەپىنداران. ھژمارا خەلكى گوندى ل سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۲ كەس بوو^(۱۰۵)، گوند دەمى يىن ئاڧا نىزىكى ۲۰ مالان بوون، خواندنگەھ ل سالىن ھەڧتياڧ لى ھاتىيە ڧەكرن، سالا (۱۹۸۱) ئى گوند ھاتىيە بەردان و خەلك نە ڧەگەرىابە، ل ئەنڧالان گوند ب تەمامى ھاتىيە كافلكرن و نە ھاتىيە ئاڧاكرن^(۱۰۶).

گوندى بىسفا ژوورى:

بىسفا ژوورى: دكەڧىتە دووراتىيا نىزىكى (۳۰كم) ژ سەنتەرى ناھيا مانگىشى ل بنارى چىايى بىسفاكى، رامانا بىسفاكى دبىت ژ (پى سفاكى) ھاتىيت، ژەركو دبىژن خەلكى وئى يىن پى سفاكە.

سەوورىن گوندى:

باكوورى، چىايى بىسفاكى بە، پىشتا چىايى مانگىشى.

باشوورى، گوندى بىسفا ژىرى.

رۇژھەلاتى، گوندى دىركى.

رۇژئاڧاڧى، گوندى دىراگژنىك.

پىنكھاتا گوندى:

بىنەمالا كەلەش، بىنەمالا شەرەڧ، بىنەمالا كەلەش

گوندى بىسفا ژوورى

ژ گوندئ ماريونس باكورئ كوردستانئ ھاتىنە، ئەف
بنەمالە نھا دناكجى نە ل گوندئىن بىنسفا ژوورى
و بىنسفا ژئرى و گوندئ مەجلمەختىن، ب ئىك ژ
گوندئىن دۇسكىيان دەپتەھژمارتن.

ژ ناقار و جھىن ديار ل گوندئ:

ھارىن ل رۇژھەلاتا گوندئ، گرکئ سوور، گرکئ
غەلى، كەفرئ باسئ ل ھنداڧا گوندئ ل باكورئ،
دولكا تەبىرى ل بئئ گوندئ، كورئ ئەفە جھى
مەخەلا پەزى بۇ دارئت كەزانا لى ھەنە، شكەفتەكا
ل گەلىن بئئ گوندئ ھەى دېئزئى ناوسكى دەرىن
بەنكئ لسەرى چىايئ پىشتا بىنسفاكى، ھەرەسا
ئاقارئ وان دچىتە ئالىن مانگىش ل پىشتا چىايئ
دېئزئى كانئ خىلئ .

ژئدەرئىن ئافئ:

ژئدەرئىن ئافئ ل گوندئ برك و كانئ نە، ژ وانان
كانىيا گوندئ، كانىيا ئوسمانكئ و بەرگەرکئ ل
بئئ گوندئ، نھا بەرھەمىن چاندئى دكئمن ژئەر كو
نە ھاتىيە ئافاكرن بەئى رەزئى ترى و باھىف ھەنە .
بىنسفاكى د روودائىن شۆرشا كوردستانئ دا
چەندىن جاران ھاتىيەسۇتن و كافلكرن، جارا بەراھىن
ل سالا (۱۹۶۵)ئ و جارەكا دىتر ل سالا (۱۹۶۸)ئ،
سالا (۱۹۸۱)ئ ژئەر ھىرشىن لەشكەرى عىراقئ
گوند ھاتىيە بەردان و نەزقربنەفە گوندئ، ل ئەنڧالان
گوند ب ئىكجارى ھاتىيە سۇتن و نانھا نە ھاتىيە
ئافاكرن فە، گوند بەرى بەھىنە كافلكرن نىزىكى ۱۵
مالان بوون، سالا (۱۹۸۳)ئ خواندنگەھ لى ھاتىبوو
فەكرن^(۱۰۷).

گوندئ دەرگەلا شىفا:

گوندئ دەرگەلا شىفا دكەفئتە دوورائىيا (۲۵كەم)
ژ سەنتەرى ناحىا مانگىشئ ل ئالىن باشوورئ
رۇژئاقىي فە، گوند دكەفئتە دەرى گەلى دا و ژئەر
قئ چەندئ نافئ وى بوويە دەرگەل، خەلكئ گوندئ
شىخن لەوا دېئزئى دەرگەلا شىفا.

سنوورئىن گوندئ:

باكورئ، گوندئ ئاشانكئ.

باشوورئ، چىابە.

رۇژھەلاتئ، گەلناسكئ.

رۇژئاقىي، گوندئ زىناڧا.

پىنكھاتا گوندئ:

بنەمالا شىخ سماھىلى، بنەمالا شىخ
عبدالھلىم، بنەمالا شىخ محمد سەلىم ھەرسئ ژ
شىخىن (گەلىن رمان)، ھەرەسا بنەمالا خەنىيى،
بنەمالا جەجى مىرزا ژ باكورئ كوردستانئ ھاتىنە،
بنەمالا جەسوى ژ ناف مزووربىا ھاتىنە، بنەمالا
ئاقىيى ژ گوندئ بانكا (ئاف دۇسكىيا) ھاتىنە،
بنەمالا سۇڧى محوى ژ ناف كۆچەرەن ھاتىنە، ھەمى
گوند سەرب عەشىرەتا دۇسكى بە .

جھىن ديارئىن گوندئ:

ل چىايئ بەرامبەر گرەكى مەزئە دېئزئى گرئ
رەش، ھەر ل چىايئ زۇم ھەبوون دگۇئى مىرگا
دەرگەلئ، خرابا، بەرگەفرئ، ل رۇژئاقىي، بانا دوخرکئ،
بانا دەرگەلئ، بانا زىناڧا، نھالا دەرگەلئ ل باكورئ،
ھەڧشكا، زرافكئ .

ژئدەرئىن ئافئ:

ژئدەرئىن ئافئ ل گوندئ رووبارى رووگەرمە ل
باكورئ، ھەرەسا كانئ ژى ھەنە وەك كانىكا ناھى،
كانئ شافرى ل مىرگئ .

سالا (۱۹۷۱)ئ خواندنگەھ ل گوندئ قەبوويە،
دكەڧن دا خواندنگەھا ئايىنى ژى ھەبوو، فەقى و
مەلا لى دخواند و وانە دگۇئى، وەك مەلا حسىن
مارونسى، مەلا ئىسماعىل ئاقشكى، شىخ محمد
دەرگەلى، ملا عوبەيد سلىڧانەيى، ھەتا سالا
(۱۹۶۸)ئ خواندنگەھا ئايىنى مابوو، گەلەك شاگردىن
ئايىنى قەسنا قئ خواندنگەھى دكر، ژ مامۇستاين

گوندى دىركى:

دىركى دكە قىتە دووراتىيا ۲۵ كم ژ سەنتەرى ناھيا مانگىشى ل باشوورى رۇژھەلاتى، ل دۇر نافتى دىرك ھاتىبە ژ دىرەكا مەسىھىيان كو ھىشتا شىنوارىن وى ل رەخى باكوورى گوندى دىبارن.

سئورىن گوندى:

باكوورى، گوندى مەجمەختن.
باشوورى، گوندى رەشىورى.
رۇژھەلاتى، گوندى گوندك نەبى.
رۇژھەلاتى، گوندى بىسفىكى.

پىنكھاتا گوندى:

ل گوندى دو بنەمال ھەنە ئەوژى: بنەمالا سلوىن

وى بىن نافدار (شىخ مەروفى دەرگەلى ئەوى ل سالا (۱۳۲۴مىش / ۱۹۰۶ زى وەغەرگى) ^(۱۰۸)، پىشتى دەستورىيا زانىنى وەرگىتى، دەست ب وانە گوننى ل مزگەفتا دەرگەلا شىخى كر، دىسان مەلا شىخ نورى كورى شىخ مستەفاى (۱۳۳۸مىش / ۱۹۱۹ زى وەغەرگىبە) كو ژوانەبىژىن قى خواندنگەھى و چەند خواندنگەھىن دى ل دەقەرا دۇسكىيا بوون ^(۱۰۹).

ل سالا (۱۹۵۷) ئى ھژمارا خەلكى گوندى ۲۱۵ كەس بوو ^(۱۱۰)، ئەف گوندى چەندىن جاران ب تۇپ و تەيارا ل سالىن (۱۹۸۸ - ۱۹۶۵) ئى ھىرش كرىنە سەر، سالا (۱۹۸۸) ئى گوند ھاتىبە خرابكرن و پاشان نە ھاتىبەقەنافاكرن، بەرى خراب بيت نىزىكى ۱۰۰ ملان بوون، بىركى، زندكا، مىركى خرابە گوندى ل ناقارى دەرگەلى ^(۱۱۱).

شىنوارىن مزگەفتا كەفن ل گوندى دىركى

رووبارنى خابوورى كو دېيتە دويماهى گوندى عەشپىرەتا دۇسكىيا، ژبەرکو ل ئالىن دىن خابوورى سنوورى قەزا زاخۇبە، ل دۆر رامانا زۇرئاقا دو بۇچوون ھەنە، يا ئىكى زۇر ئاقا ئانكو ب زۇرى ھاتىبە ئافاكرن، يا دووى دېيت ژبەر ئاقا زۇر يا رووبارنى خابوورى بېت.

سنوورن گوندى،

ياكوورى، رووبارنى خابوورى.

باشوورى، گوندى تلاكرو.

رۇزھەلاتى، گوندى چەمترى.

رۇزئاقا، گوندى زۇرئاقا زۇرى.

پىكھاتا گوندى،

گوندى ھەمى ئىك بىنەمالە ب ئاقى (بىنەمالا صوفى) ژ باكوورى كوردستانى بەرى سى بابا ھاتىنە، ھەمى كوردىن موسلمانن، خەلكى گوندى خۇ ژ عەشپىرەتا سىنديا دھەژمىرن، بەلى ۋەك گوند ژ عەشپىرەتا دۇسكىيانە.

جھىن ديار ل گوندى،

بانا زۇرئاقا زەقىن چاندىن نە، نزارى زۇرئاقا، شىكەفتا زۇرئاقا، زيارەتى بەنۇكى، چەمى زۇرئاقا ل سەر خابوورى، زيارەتى فەق ئاجدىنا.

ژىدەرىن ئاقى،

ژىدەرىن ئاقى ل گوندى رووبارنى خابوورى بە و چەم و بېستان ل بەر دەپتە كرن، ھەروەسا بەرھەمىن چاندىن داروبارى فىقى ھەبە و رەز وياھىف و زەبتوون ژى ھەنە و گەنم و جەھ و گوندۇر و زەبەش ژى دەپتە چاندىن.

ل سەردەمى شۇرپشا كوردى ل سالا (۱۹۶۷) ئى ب فرۇكەيان گوند ھاتىبە خرابكرن، سالا (۱۹۸۶) ئى چارەكا دى ھاتىبەفە خرابكرن، ل ئەنفالان چارەكادى خرابكرن. سالا (۲۰۱۰) ئى تىن خانىبەك لى ھاتىبە

شوپكەبى كو دكەفن دا ژ باكوورى كوردستانى ھاتىنە، بىنەمالا شىكەفتە رەشيا ژ گوندى شىكەفتە، (شىكەفتە رەش) نھا كافلە گوندەكە ل پىشت چىيى دىركن ل ئالىن رۇزھەلاتى .

جھىن ديار ل گوندى،

بانىيا دىركن ل رۇزھەلاتى گوندى، بانىيا رەزا، چىيىن بىك سىتېر ل باكوورى ل ھىنداف گوندى، بانىيا بەروى سۇر ل باشوورى، بانىيا بىلىن ل رۇزئاقا .

ژىدەرىن ئاقى،

ژىدەرىن ئاقى ل گوندى (كانىيا نىزى) ھەنە كرىبە بىرا سەرنەرد، ھەروەسا بىرەكا بىن ئەرد ژى بۇ چاندىن ھەبە كو پىتر سىف و تىن تايى ل بەر دكەن، دكەل ھەبوونا رەز و باھىفا .

ل سالا (۱۹۵۷) ئى ھۇمارا خەلكى گوندى ۹۵كەس بوو^{۱۱۱}، سەردەمى شۇرپشا كوردستانى گوند ل سالا (۱۹۶۱) ئى ھاتىبە خرابكرن، چارەكا دى ل سالا (۱۹۸۱) ئى گوند ھاتەسۇتن و ھىندەك ژ گوندىيا كرتن، گوند ھاتە بەردان و چوونە گوندى بىسفىكى، چارەكا دى ھاتىبەفە ئافاكرن، سالا (۱۹۸۸) ئى ل ھەوېن ئەنفالان ھاتە كافلكرن، گوند ل سالا (۱۹۹۳) ئى ھاتە ئافاكرن فە، لى ل سالا (۲۰۰۰) ئى ھاتەفە بەردان، نھا ھىندەك خانى لى ھەنە بەلى ۋەك خۇجھى كەس لى نىنە، دەمى گوند بەرداين نىزىكى ۱۲ مالا بون، سالا (۱۹۷۶) ئى خواندىنگەھ ل گوندى فەكرىوو . ھىندەك شوبىوار ل گوندى ھەنە ژوانا دىرەكا كەفن ب رەخ گوندى فە، دىسا مزگەفتەكا كەلەكا كەفنا دوقاتى كو ژ مېژە يا خراب بووى، لى شوبىوارىن وى ھىشتا ماينە، ھەروەسا بارزانكا خرابە گوندەكە دىئافبەرا بىسفىكى و دىركن، كەلىن كىرى خرابە گوندەكى دى بە دىئافبەرا دىرك و رەشپورنى دا^{۱۱۳}.

گوندى زۇرئاقا زوورى،

گوندى زۇرئاقا زوورى دكەفپتە دوورائىيا (۳۲كم) ژ سەنتەرىن ناحيا مانگىشىن، دكەفپتە سەر لىنقا

پۇر، سىسك، تەپرى مرىشكا، سىمسىارك، تىفرك، رومىلە .

ل سالا (۱۹۵۷) ئى تىنى ۴۱ كەس ل گوندى دژان^(۱۱۱).
گوندى ل سالا (۱۹۶۳) ئى ھاتىبەسۇتن، سالا (۱۹۷۹) ئى
گوندى ھاتىبە بەردان ونەزقرىنە قە، ھەنا ل ھەوئىن
ئەنفالان ب ئەمامى ھاتىبەخراپكىن، سالا (۱۹۹۲) ئى
گوندى ھاتىبە ئافاكىن، لى ھەر زوو ھاتە بەردان قە و
نھا كەس لى نىنە، گوندى بەرى خراب بىت نىزىكى
۶ ملان بوون، سالا (۱۹۷۸) ئى خواندىنگەھ ھاتىبە
قەكىن^(۱۱۱).

گوندى گەلناسكى:

گەلناسكى، دكەقىتە دووراتىيا نىزىكى (۳۵كم) ژ
سەنتەرى ناھىيا مانگىشى، گوندى دناقبەرا دو گەلىان
دايە گەلىن گوندى و گەلىن ھىك ل چىياى، دىت
ناقى گوندى ژ گەلىن نازى ھاتىت و نازى ژەك
بىت گەلى ب ناقى وئ بىت يان زى گول نازك ژ بەر
كو گەلەك رەنگىن گولا لى ھەنە، ھوسا ناف بۇ
گەلناسكى ھاتىتە گھورىن.

سۈورىن گوندى:

باكوورى، گوندىن چرانى و ئەلندكى،
باشوورى، چىايە و ل پىشت چىياى گوندىن زىوا
شەفىق و بىسكى نە .
رۇزھەلاتى، گوندى بۇترشى.
رۇزئافىي، گوندى دەرگەلا شىخا.

پىكھانا گوندى:

بەمالا صادقى، بەمالا درىو، بەمالا خەنىيى،
بەمالا تاھا، بەمالا ھەسەن سۇرا، خەلكى گوندى
ژ ھەشیرەنا دۆسكى نە .
جھىن ديارل گوندى باراپتر گەلى نە، ۋەكى، گەلىن
گولى، دووت بەكر، گەلى چناركى، گەلى مىوكى ل
رۇزھەلاتى، گەلى ھىكى، گەلى بابىكى، گەلىن
ھەمەر برىندارا، گەلىن ھەسنافاكى ل رۇزئافى،

ئافاكىن، گوندى بەرى خراب بىت نىزىكى ۲۰ ملان
بوون، بەلى نھا گوندى بى بەردايە^(۱۱۴).

گوندى زۇرئافا ژىرى:

زۇرئافا ژىرى، ب دووراتىيا (۳۲كم) ژ سەنتەرى
ناھىيا مانگىش دوورە، دكەقىتە سەر رووبارى خابوورى
و دىتە دوماھىك گوندى ناھىيا مانگىش و ھەشیرەنا
دۆسكىيان ل ئالى رۇزئافىي، دەرپارەى رامانا زۇرئافا ژ
ھندى ھاتىبە كو ب زۇرى ھاتىبە ئافاكىن.

سۈورىن گوندى:

باكوورى، رووبارى خابوورى،
باشوورى، گوندى تلاكرو،
رۇزھەلاتى، زۇرئافا سەرى،
رۇزئافىي، سۈورىن قەزا زاخۇ جەمى مەسلەتى .

پىكھانا گوندى:

گوندى ھەمى ئىك بەممالە دىبىزى بەممالا
(ئەھمەدى سالىھى پىرى) ژ كەقن ۋەرە ژ ناف
ھەشیرەنا سىندىا ھاتىنە، نھا گوندى ھەشیرەنا
دۆسكىيانە .

جھىن ديار ل گوندى:

گركى درىزا، ناقدارى ل رۇزئافا، نھالا كورىەنى،
زىرى شىنك، لىسى تەپرى ل رۇزھەلاتى، ل باكوورى
رووبارى خابوورى يە، ئىمى بەنۇك ل باشوورى .

ژىدەرىن ناقى:

ژىدەرىن ناقى ل گوندى رووبارى خابوورى و جەم
ۋىبىستان ل بەر دەپنە كىن و بەرھەمىن چاندىن
ۋەك داروبارى فىقى يى ھەى، ژىدەبارى چاندىنا گەنم و
جەھا، ھەرۋەسا ل گوندى زۇرئافا ھندەك بەز و بىز
دەپنە ب خودانكىن و چەندىن گىانەۋەرىن كىقى ژى
ھەنە ۋەك بەراز، گورگ، توپرى، سىخور، كىروپىشك،
سقىۋرە، ژىدەبارى ھەبوونا تەپىر ۋتەۋالان ۋەك كەو،

گەلىن گوندى، دوخركى، گەلىن شەھمىرانى، گەلى گەوركى، چەمكىن ب چنار، بانا مەلەي، تىن ئوردى، ئىچەپى، بانىن سەركورا، باسكا.

دوخركى، كەندال سۇرى، حاجى لوک، شىخ ئەحمەد، گەلبانك، گەلىن ھەسنافاكى^(۱۱۸).

ژىدەرەن ناھى:

ل گوندى بىرىن ژىر ئەرد بۇ ئافدانى و ھندەك كانى ھەنە، بەلىن نھا يان ھىشك بووینە يان كىم بووینە ۋەك، كانىيا فاقە رەشى، كانىيا گەلىن شەھمىرانى، كانىيا گەلى بابىكى، كانىيا گەلى مۇوكى، كانىيا گوندى، كانىيا فوفلىكى. ژ بەرھەمىن چاندنى ل گوندى رەز و باھىف و سماق و داروبارى فىقى يە .

گوندى شەرەھى:

ئىك ژ گوندىن ھەرە كەقنىن دەقەرأ دوسكېانە، ھەرەك دەپتەقەگىران ل سالا (۱۹۳۹) ئى خەلكى گوندى ژ بەر بەلاقبۇونا نەخوشىيا تاعۇنى گوندى خۇ بەردابە و بىن ساخ ژى چووینە گوندى دېرا گزىكىن و ۋى دەمى ھژمارا گوندى ۲۰ خىزان بوون.

سۈۋرىن گوندى:

باكوورى، گوندى دېراگزىك.

باشوورى، چيا پانكە و گوندى كەمەكا.

بۇزەلاتى، گوندىن دېركى و بىسفاكى.

بۇزەللى، گوندى گرى پتى.

د چەندىن ژىدەرەن كەقندا ناھى فى گوندى ھاتىبە كو نىشانان كەقنارىيا گوندى نە، ژ وان ژىدەرەن: پەرتووكا توما المرجى ئەوا ب ناھى (الرۇسە) ل سالا ۸۴- زابىنى ھاتىبەنقىسىن، ھەرەسان پەرتووكا (الكامل فى التاريخ) يا دېرۇكنقىسى ئىسلامى ئىبنولئەسىر ئەۋى ل د ناھىرا ۱۱۶۰- ۱۲۳۲ز ژى، د فى ژىدەرىدا ھاتىبە ل سالا ۸۸۱ز دا شەرەك د ناھىرا ھەردو سەركردەبىن خەوارجان (ھارون الخارجى و محمد خزادى) ل فى گوندى روودابە^(۱۱۹).

ھەرەك د ھىتەقەگىران قەگىران ل سالا (۱۸۳۲) ئى دەمى لەشكەرى مىرى رەواندىزى محەمەد پاشايى ناقدار ب مىرى كورە ب سەر دەقەرىدا د فى گوندى را بوورىبە، ھەرەسان د چەند سترانىن فولكلورىدا نامازە ب چەند بۇبەر و شەران كرىبە بىن ل فى گوندى روودابىن.

ھەژىبە بىژىن گوندىكى دى ل باكوورى كوردستانى پارىزگەھا مېردىنى دەقەرا چىايى مازى ب ناھى شەمەرخ ھەبە.

گەلناسكىن د دەمى خۇدا گوندىك مەزىن بوو ل دووف سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ھژمارا خەلكى گوندى ۵۳۸ كەس بوو^(۱۱۷)، د روودانىن شۇرپشا كوردستانى دا بارەگابىن ھىزا دھۆكى يا پىنشمەرگەي ل گەلىن گوندى بوو، ھەرەسا د شۇرپشا گولانى ژى دا بارەگابىن (لىژنا ناۋچا دھۆكى) يا پارتى ل گەلىن ھەسنافاكى ل روژئاقابىن گوندى بوو، ئەوا چەندىن جارا كەفتىبە بەر ھىرشىن عىراقى، سالا (۱۹۱۳) ئى ب فرۇكەبان گوند خرابكرىبە، جارەكا دى ل (۱۹۸۴) ئى ھندەك ژ گوندى سۆتىبە و پاشان ل سالىن (۱۹۸۷) و (۱۹۸۸) ئى گوند ب ئەمامى ھاتىبە كافلىكن، سالا (۱۹۹۲) ئى گوند ھاتە ئافاكىن قە لىن جارەكا دى ژىر كاودانى ناھى و ھىرشىن فرۇكەبىن تركى گوند ل سالا (۱۹۹۳) ئى ھاتە بەردان، نھا ھندەك خانى ئافاكىرنە لى كەس خۇجھى گوندى نىنە .

چەندىن شوپنوارىن كەقن لى ھەنە ۋەك، زىارەتىن شكىركى، زىارەتىن دېرگەھى، زىارەتى چىكا، زىارەتى پىر ھەمەزە، زىارەتى پىر محەمەد، سىاروكى، ھەرەسا گرتىخاننا زەبل ھەلىلى كو دىژن گرتىگەھا (بۇت پەرىسا) بووبە و جەھكى دىژنى بەرۋى بىكا، مەزارى (تەلحە و زىنرا)، گۆرى شىخ ئەحمەد بەسراۋى. ھندەك شوپنوارىن كاقلە گوندىن ھەنە ۋەك

ناھيا زاويتە

بىئوار ئىدرىس دەھلىنەوى

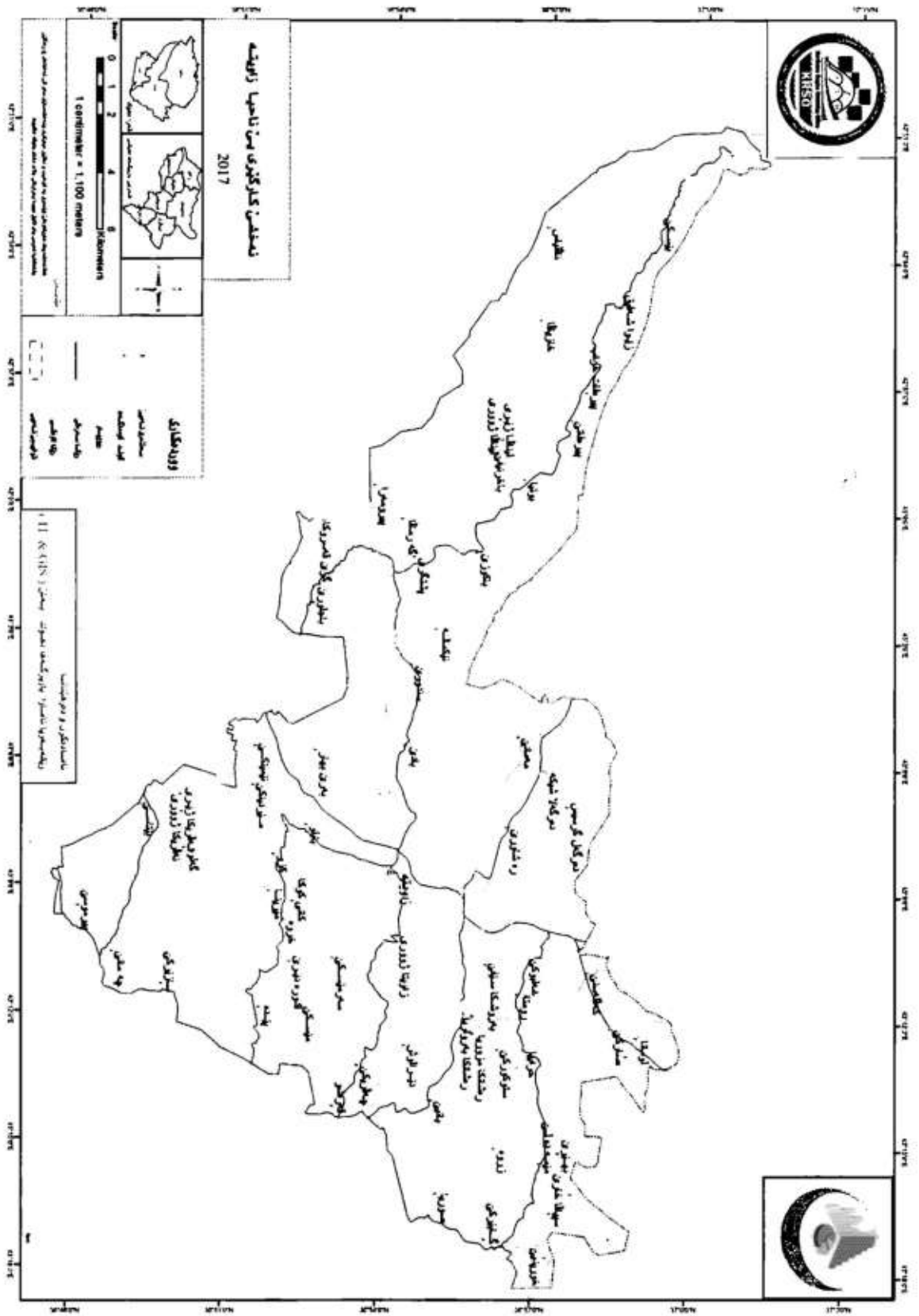
و دكەفیتە دگەلىپەكن كىند دا، دەوروبەرىن وئ چيا و دارستانىن كاژانە، و رووبارەكى بچويك تىرا دەريازدبىت، رىژەيا باران بارىنن ژ (۸۰۰-۸۵۰م.م)انە، و گەلەك بەفر لى دبارىت^(۸).

ل دۇر پىنگەھاتەيا گوندئ زاويتە، ھەمى كوردىن موسلمانن و سونە مەزھەبن و گوندسەرب عەشىرەتا مزووبىياقەبە، و گوند ژ پازدە مالباتان پىنگدەھىت، ئەوژى ئەقەنە، (حەجى سەعدى، عەزووى، شىخى، چاقىنى، حەسنى، بەرۇشكىيان، حەجى مستەفا، مىسابىن شەرىفى، چەلبەيا، حەجى، حەجى سالح، مەحمىد، مىسلى، سەرمىنسىكان، مەلان)^(۹).

ل دۇر ناقتى زاويتە دو بۇچوون ھەنە، يا ئىكى دىبىزىت، ناقتەكى كەقنە، دىبىزىنە وان جەھىن گەلەك بەفر لى دكەفیت و سار (سەلاجە)^(۱۰)، يا دووئ دىبىزىت: (زاويتە) پەيفەكا سىرنايىبە ب وانا سى گۇشە دىت، ژ قى ژى دو واتە ژى دچىن، يا ئىكى، يان ژبەرھىندىيە، كو دكەفیتە دناقبەرا سى چيان و دىبىتە سىگۇشە، يانژى ژبەرکو دكەفیتە دناقبەرا سى عەشىرەتان، مزوروبىيا و بەرورابىيا و دۇسكىيان، يا دووئ دىبىزىت، زاويتە ژ (الزاوية) ھانىيە، كو ئەو قولچەكە (الزاوية) دكەفۈتە د پائىشېن مزگەفتان و ئىدا وانەبىن ئايىنى دخواندن^(۱۱)، دىبىت ژى ئەقە يادروست بىت؛ چونكە گوندىيىن كەقن دىبىزىن خواندنگەھ ل سالا

زاويتە ئىكە ژ ناھىيەبىن سەرب قەزا دھۆك قە، ب دووراتبىيا (۱۷-۱۱) كەم دكەفیتە باكوورئ رۇژھەلاتئ مەلبەندئ قەزا دھۆكى^(۱۲)، رووبەرى وئ ل دووئ پىشاننا سالا ۲۰۰۹ئ، ۴۶۸كەم دوچاركىنە^(۱۳)، ل دووئ لىستانا ناھيا زاويتە، زاويتە ژ (۶۹) گوندا و دو كۇمەلگەھان پىنگدەھىت، ژوان گوندان (۴۳) دناقنە و (۵) خرابەنە و (۲۳) ژوان دبەردايىنە، ل دووئ سەرزىمىرىيا تەخمىنىيا رىقەبەرىيا ئامارا دھۆكى بۇسالا (۲۰۱۱ئ) سەرجمىن خەلكى ناھيا زاويتە ۲۰۹۲۲ كەسنى ژ وانا ۱۲۹۱۰ كەس باژىرنىشىن و ۸۲۲۲ كەس گوندىشىن^(۱۴).

دگەل دامەزاندنا ناھيا زاويتە، گوندئ زاويتە بوويە مەلبەندئ ناھىيىن، گوندئ زاويتە دبەرىدا گوندەكى بچويك بوو سەرب ناھيا مانگىشكى قە، پاشى ژ ئەگەرىن ھىندەك رووداتان بۇ دەمەكى ب ناھيا سىمىلىن قە سەرب قەزا دھۆكى ھاتە گىردان^(۱۵)، ل دووئ سەرزىمىرىيا سالا (۱۹۴۷ئ) خەلكى زاويتە نىزىكى (۳۷۴) كەسان بوون، ۱۹۲ ژوان نىزىنە و ۱۸۲ ژوان مىيىنە بوون^(۱۶)، ل دووئ سەرزىمىرىيا سالا (۱۹۵۷ئ) ھژمارا خەلكى زاويتە (۴۳۴) كەس بوون^(۱۷)، بەلىن ئەقئ ھژمارئ گەلەك زىدەكرىبە ل دووئ ئاخفتنا گوندىيان، نۆكە گوند پتر ژ ۸۵۰ خانىيانە، و بلندىيا وئ ل سەرب ئاستئ دەريابى نىزىكى (۹۰۰م)، و بلندترىن پلەيا گەرماتىيىن دەمئ ھاقىنىدا دگەھىتە ۲۸ئ^(۱۸).

نەشە قىلىنغان كاراگۈمى رايونىغا
2017

- ۋورۇننىڭ تىپى**
- شەھەر شەكلى
 - قەلئە
 - يېزا ئىگىلىك رايونى
 - قەلئە
 - رەھبەرلىك رايونى

سىرتقى ئېلېمېنتلارنىڭ كۆرۈنىشى

نەشە قىلىنغان كاراگۈمى رايونىغا

سنوورين ناھىيى:

رۇزھەلاتى، ناھىيا ئەترووش.

رۇزئالفا، قەزا سىنمىلىنى و مەلبەندى قەزا دھۆك.

پاكور، ناھىيا مانگىشكىن.

باشوورى، ناھىيىن ئەتريش و قەيدىنى.

ژەر گرنگى و ستراتىجىيەتا وئ، دھقەرا زاويتە بوويە داستانين نەمرى و قارەمانين شۇرشا ئەپلوولا ساللا (۱۹۶۱) ئ و جھن تووماركرنا داستانين كوردى، نيك ژ وان داستانان، داستانا لۇمانا - كەقلەسنى ل ۱۲/۱۲ / ۱۹۶۱ ئ بوو، كو تىندا زىانەكا مەزن ب دۇژمنى ئىخست^(۱۴)، ھەرەسا شەرى گەلىن قەنتارا يىن رۇژا ۱۸/۳/۱۹۶۲ ئ بوو، كو جھەكى گرنگە ژلاين عەسكەرىقە، تىندا زىانەكا مەزن ب لەشكەرى حكۇمەتا بەغدا ئىخست^(۱۵).

ژبارا خەلكى مەلبەندى ناھىيا زاويتە ل سەرگەلەك بوارين جودا جودايە، وەكو جۇتبارين، فەرمانبەرىن.

(۱۹۳۹) ئ كەھشتىيە زاويتە و بەرى ھنكى ژى ھەر خەلكى گوندى ل مزگەفتا زاويتە يا كەفن - ژ كەفتىن مزگەفتىن دھقەرىيە - دخواند، و دھاتە نياسين وەكو خويندنگەھەكا ئايىنى ل دھقەرى، كەلەك زانا دەرچوووين فن مزگەفتىن نە و پاشى وانەين ئايىنى داينە فەقىيان وەكو: مەلا سەيد عەبدوللا و مەلا دەرۈيش و مەلا حسين سپىندارى و ... ھتد^(۱۲).

ل دووف مەرسومى كۇمارين ژمارە (۵۱۶)، ل ۲۹/ تەباخ/۱۹۶۰ ئ گوندى زاويتە ھاتىيە ھەلبژارتن وەكو مەلبەندى ناھىيا زاويتە، كو ژ ۱۹ گوندان پىنگدھات^(۱۳)، بەلى وى دەمى ناخى نزاركا ئەقرۇ و بەرۇشكىن (ل ناف دھۆكى) و دناف سنوورين ويندبوون. ئىكەم رىقەبەرى ناھىيا زاويتە (كامل زەينەل)، كو مەھوزەكن پۇلىسا بوو ب وەكالىت ببوو رىقەبەرى ناھىيى، و ھەتا نۇكە چەندىن رىقەبەرىن دى ھاتىنە، دوماھىك رىقەبەرى (موشىر محەمەد بەشىرە)، كو ل ۲۳/۱۰/۲۰۱۶ ئ دەست ب كار بوويە.

جادا كەلىن زاويتە

بازىرگانىن، ئەشكەرىن و كارىن پىشەبى و ...ھند، ھەرۋەسا ھىمارەكا زۇرا دام و دەزگەھىن حكۇمى ل مەلبەندى ناھىن ھەنە، كو زىندەتر ژ بىست دام و دەزگەھانە، ۋەكو پۇلىسان، ئاسايش، شارەۋانى، ساخلىمىن وچاندنن و ... ھتد.

گوندىن ناھىيا زاۋىتە گوندى باجلۇرى:

ل دۇر ئاقى گوندى دىئىن، ئاقى گوندى ژ باج ۋەرگرتىن ھاتىبە، ۋاتە ب ئاخىننا گوندىيان ل سەرەمى ئوسمانىيان رىكا سەرەكى د گوندىرا دچو و ل فى جھى باجا دەفەرى دەھانە ۋەرگرتىن، دگۇننى جھى باج ۋەرگرتىن، و ب درىژاھىيا دەمى بوويە باجلۇر.

سورىن گوندى:

باكوورى، گوندىن سىندوور و قارقاراقا.

باشوورى، گوندى گرى قەسرۇكا و باژىرى دھوكى.

رۇژھەلاتى، گوندى بىسىرى.

رۇژئاقايى، گوندىن پىشنا گرى و گەرماقا.

پىنكھانا گوندى:

ئەف گوندە ژ سىزە مالىتان پىنكھىت، ئەۋرى برىتىنە ژ مالىتان (ئەحمەد بازغا، محەمەد سەرما، درى، ئىسقى، ناصر، شەمووى، مەمىيانى، محەمەد خەجوكا، غازى، قادر، مال غەرەبا، گزىر، غومەر حسنا)، سەر ب غەشېرەتا دۇسكىيانقەنە، ھىمارا خەلكن گوندى ل سالا (۱۹۵۷) ئى ۲۲۴كەس بوو^(۱۱۶).

بەرى سالا (۱۹۷۰) ئى ۴۰ ھەتا ۴۵ مال بوون، ئەھلى ئەقى ھىمارى زىندەكرىبە و نىزىكى ۲۵۰ ھەتا ۳۰۰ مالانە، دەر بەلاقىن ھند ل گوندى و ھند زى ل باژىران دىن.

ئەف گوندە چەندىن جارن ھاتىبە بەردان و ئالاتىرن و خرابىرن، ل دەسپىكا شۇرشا ئەبلوولا (۱۹۶۱) ئى گوند ھاتىبە بەردان، و ل سالىن (۱۹۶۳،

۱۹۶۸، ۱۹۷۴-۱۹۷۵، ۱۹۸۸) ئى ژى ھاتىبە قەبەردان، ل سالىن (۱۹۹۱-۱۹۹۲) ئى جارەكا دى ھاتىبە ئاقارىن قە.

توینوار و جھىن كەقنار:

د فى گوندىدا ھىمارەكا جھىن كەقن و شىۋىنارىن جودا ھەنە، ۋەكو شىكەفتىن (دەرسىن، ئەحمەد ئەسوكا، زەھىرىن)، ھەرۋەسا دو جھىن دى يىن شىۋىنارى لى دەھىنە دىتن، ئىك ژوان دىئىن، دىوانكا ئىمام غەلى و قەنتەرە، مەزارەكى كەقن ژى ل فى گوندى دەھىتە دىتن، ل سەرگىلىپىن كەلەك ژ وان قەبرىن دىناق فى مەزارىدا مېژوويا كۇچى ل سەر ھاتىبە نقىسىن، كو دىئىن مەزارى ھەقەستى.

بەرنىاستىرن جھىن گوندى ئەقەنە (چىبىن) سىپىرىن، رىتا قەشەبى، سىقەلۇ، غەرەبۇكى، ھەقىشى كىركا، شىف زىارەتى، بارىسكى، ئەھالا بادان، مەمالى، ھەقىشى مىرا، گرى سوور، ئەھالا سىرىجى، كەرماقۇكى، بن بىستانا).

زىدەرىن ئاقا گوندى:

ل فى گوندى ھىمارەكا كانىيان ھەنە، ۋەكو كانىين (زىنەلكا زەلاما، زىنەلكا ژىكا، پىشەھەنا، سىفۇك، روىبارى كىرىتن)، زىدەرىن ئاقا گوندى ژ كانىين (زىنەلكا زەلاما و زىنەلكا ژىكا) بوو، ئەھ زى پىرۇژى ئاقى ل گوندى ھاتىبەچىكرن و ئاق ل سەر مالان دابەشەبىت.

زىدەرىن زىارا خەلكنى گوندى:

زىارا خەلكنى گوندى پىتر ل سەر جۇنىارىيا غەردى ئاقىبە، ۋەكو خۇخ و ھنار و سىف... ھتد، ھەر ۋەسان بىن دىمى ۋەكى باھىف و سىماق و رەزا و... ژىلى خودانكرنا تەرش و كەۋالى.

ل دوۋف ئاخىننا گوندىيان ل سالا (۲۰۰۴) ئى خواندىگەھ ل گوندى ھاتىبە قەكرن^(۱۱۷).

گوندى بادى:

ل دۇر ئاقى گوندى دىئىن، ئاقى گوندى ژ (با- دەھىت) ھاتىبە، ل دوۋف ئاخىننا گوندىيان كەلەك با ل فى گوندى دەھىت، باشى ب درىژىيا دەمى ئاقى گوندى بوويە بادى.

ل سالين (۱۹۱۳، ۱۹۱۴، ۱۹۱۶، ۱۹۱۷، ۱۹۸۷) ئى زى ئەف گوندى ھاتىبە بەردان، تا سالين (۱۹۹۱-۱۹۹۲) ئى جارەكا دى گوند ھاتىبە ئافاكرنە.

شوينوار و جھين كەفنار:

د قى گوندىدا ھژمارەكا جھين كەفن و شوينوارين جودا جودا ھەنە، ل دووڤ ئاخفتنا گوندىيان ھەفت كافلە گوند دناڤ ئاقارنى گوندىدا ھەنە، ھەرەسا دو قوبين كەفن دناڤ مەزارنى گوندىدا ھەبوون، لى دگەل ئەنفالا سالا (۱۹۸۸) ئى ھاتىبە خرابكرن، دبيتزن مزگەفتەكا كەفن زى ل گوندى ھەبوو كو بيرا كەسى ل ئافاكرنا وئ نەدھات، ئەوژى دگەل گوندى ھاتىبە خرابكرن. گرنگترين شوينوارين دى ل گوندى، شوينوارين قەسرا بادئ بوون، كو دھاتە نياسين ئىك ز مەزنترين ئافاھى ل دەقەرا بەھىدىنان، ميژوويا ئافاكرنا وئ دزفرتەقە بو سالا (۹۳۸مش/۱۵۳۱زى) (۱۸) بەلى مخابن داويجار دەمى گوند ھاتىبە خرابكرن ئەو زى ھاتەخرابكرن و پشتى ئافاكرنەقا گوندى گرنگى

سنورين گوندى:

باكوورى، گوندىن كورنت كافانا و مەمانى.
باشوورى، گوندىن بابلو و بەرى بەار و بىسرى.
رۇژھەلاتى، گوندى زاويتە.
رۇژئافاھى، گوندى سىندوورى.

پىكھاتا گوندى:

ئەف گوندى ز سى مالباتان پىكھەيت، ئەوژى مالباتين (ئىلياس، شىرويا، مەلا) نە، ھەرەسا ھندەك مالين جودا جوداين دىزى ل گوندى دژين وەكو مزوورى و بەروارى و كۆچەرەن، ئەف گوندى سەرب عەشىرەتا دۇسكىيان قەبە، ھژمارا خەلكى گوندى، بەرى سالا (۱۹۷۰) ئى نىزىكى ۳۰ ھەتا ۴۰ مالان بوون، نھا دگەھنە نىزىكى ۲۵۰ ھەتا ۳۰۰ مالانە، دېر بەلاقن ھند ل گوندى و ھند زى ل باژئران دژين.

ئەف گوندى شەش جارەن ھاتىبە بەردان و تالانكرن و خرابكرن، ل دەسپىنكا شۇرشا ئەيلوولن، ھەرەسا

بادئ (گوندى كەفن)

ل دووڧ ئاخفتنا گوندىيان خواندنكەھ ل دەسپىنكا سالىن پىنجىيان ل گوندى ھەبوو، سالا (۱۹۷۸) ئى ئەمايە^{۱۱۹}.

گوندى باكوۆى:

ل دۇر ئافى گوندى دىئىن ئافى گوندى ژ ھەردو پەيڧىن (با - كۆز) پىنكەھاتىيە، واتە ئافى وى ژ بايى كۆزا ھاتىيە، ديارە كۆزەك نىزىكى گوندى بوويە و بايى وى كوزى ب سەر گوندىدا ھاتىيە، لەوما ئەف ئافە دانايە سەر گوندى.

سوروىن گوندى:

باكوورى، چىايى باكوۆز.
باشوورى، گوندى پشت كرى.
رۇژھەلاتى، گوندى ئىنكەمالە.
رۇژئافايى، گوندى بۇتيا.

ب شوينوارىن قەسرئ نەھاتەدان و ل شوونا وى ئافاھىيەك ھاتىيەئافاكرن.
بەرتىاسترىن جەيىن گوندى ئەقەنە (كەلا مەميا، دەرىن خەجۆكى، كرى سوور، كرى شىن، نزارۇك، سىپىرىز، شكىرك، دەشتا بادى، دەشتە بىرى، كەندالا).

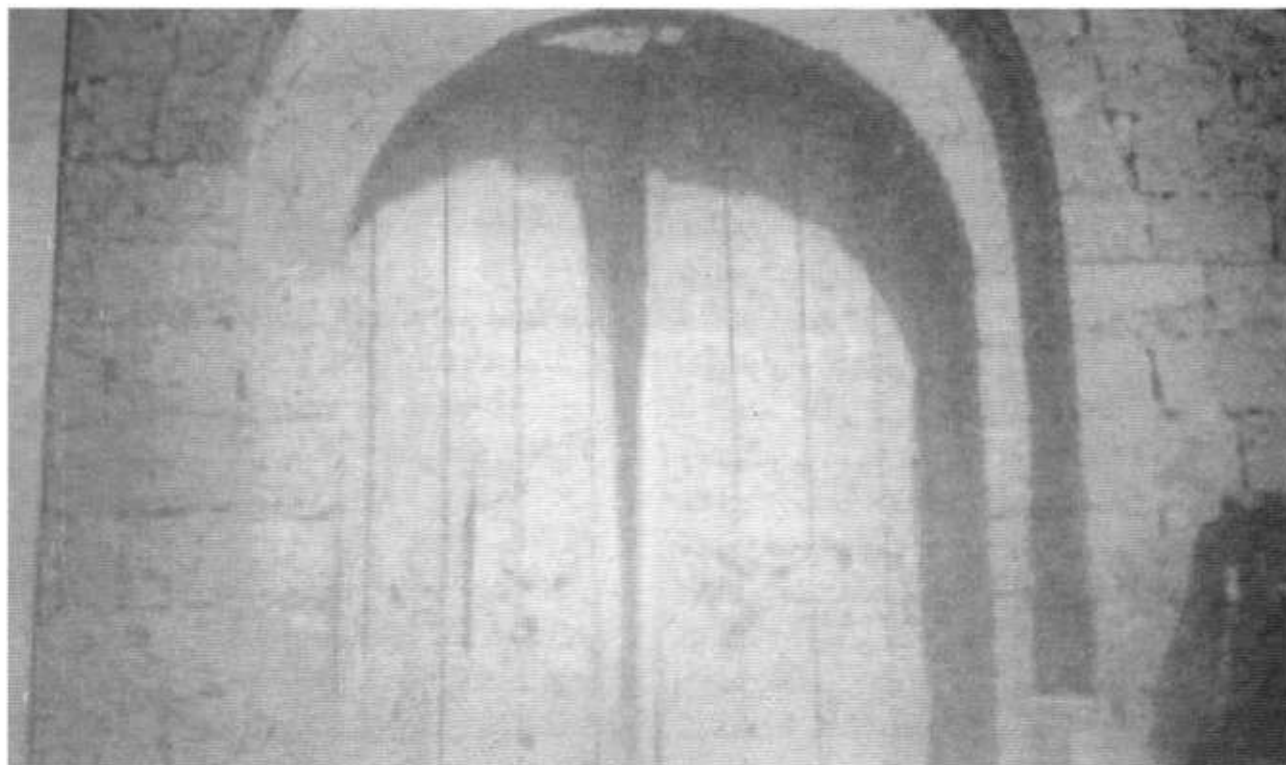
ژىدەرىن ئافا گوندى:

ل قى گوندى ھژمارەكا كانىيان ھەبوون، وەكو كانىين (زىارەتوك، سكرى، دەوارا، بركا خەجووى، بركا دەروئىشا، عەجەموكى، جەمى، جومى، كەندالا)، نھا ژىدەرى ئافا گوندى ل سەر بىرئىرتىوازىانە.

ژىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

ژيارا خەلكى گوندى پتر ل سەر جۆتبارىيا دىم بوو، وەكو باھىڧ و سماق و گەنم و نىسك و نۇك و ...ھتد، زىدەبارى خودانكرنا تەرىش و كەوالى.

دەرگەھى قەسرا بادى

پىنكھانا گوندى:

ئەف گوندى ژ چوار مالىتان پىنكھىت، ئەوژى ئەفەنە (عەسكەر مەسو، مستەفا داود، صالح داود، ئەبى داود)، ئەف گوندى سەرب عەشیرەنا دۇسكىيان فەبە، ھژمارا خەلكن گوندى، بەرى ساللا (۱۹۷۰) ئى نىزىكى ۲۰ ھەتا ۳۰ مالان بوون، نھا بووینە پتر ژ ۷۰۰ مالان، لى كەس ل گوندى نازىت و گوندىكەن كافلە (۱۴۰)

ئەف گوندى ل سالین (۱۹۶۱، ۱۹۶۴) ئى ھاتىبە بەردان، جارەكا دى خەلكنى وی ژفریبه سەر گوندى، دھەوا ئەنفالین دەفەرا بەھدىناندا ل تەباخا (۱۹۸۸) ئى گوند ب ئىكجاری ھاتىبە خرابكرن وی دەمی ۱۲ مال ل گوندى ئاكنجىبوون (۱۴۱) و تا ئەفرۇ نەھاتىبە ئافاكرنۇھ.

بەرنیاسترىن جھین گوندى ئەفەنە (كانىكا) عەمەر عىسا، گىرىى ب فۇلتگ، ئافەبەنى، چار ھەفشن، كورا تەبىقى، ئافەمىوكى).

ژىدەرىن ئافا گوندى:

ھژمارەكا كانىيان ل گوندى ھەنە، وەكو كانىین (عەمەر عىسا، عەبى بەكر، نھالا گوندى، كولىگۇلىكى)، ژىدەرىن ئافا گوندى ژ كانىین (عەمەر عىسا و كولىگۇلىكى) بوو.

ژىدەرىن ژبارا خەلكنى گوندى:

ژبارا خەلكنى گوندى پتر ل سەر جۇتارىيا دىم بوو، وەكو گەنم و جەھ و نۆك و نىسك و باھىف و سماق و ...

ل دووفا ئاخفتنا گوندىيان، خواندنگەھ چ جاران ل قى گوندى نەھاتىبە فەكن (۱۴۱)

گوندى باگىرا بەرى:

ل دۇر ئافى گوندى دو بۇچوون ھەنە، بائىكىن دىبىزىت، ئافى گوندى ژ باىن بىدەرا ھاتىبە و ب درىزاھىيا دەمی بوویە باگىرا، یا دووی دىبىزىت، پەیفەكا

سرىانبە ب وانا (تیر و كقان) دەیت، ژبەركو ل قى گوندى شەرهكى مەزن ب تىروكقانا ھاتبوو كرن، لەورا دىبىزىن باگىرا.

ئەف گوندى نەبى ئافایە، ل دووفا ئاخفتنا گوندىيان برىارا ئافاكرنا شازدە خانىيان ژ ئالىن حكۇمەتا ھەرنما كوردستانىقە دەرگەفتىبە لى ھىژ نەكەفتىبە د بارى جىبەجىكرنىدا.

سەوورىن گوندى:

باكوورى، گوندى كەفلەسنى.

باشوورى، گوندى كۆرا و كەلىن قەنتارا.

رۇزھەلاتى، گوندى غەلبۇكى.

رۇزئافایى، گوندى باگىرا فەلا.

پىنكھانا گوندى:

ئەف گوندى ژ دو مالىتان پىنكھىت، ئەوژى مالىتان (مەلا كىنە، مەنگەلانى)، نە، ھەروەسا ھندەك مالىن دىین جودا جودا ل گوندى دژین، ھژمارا خەلكنى گوندى، بەرى ساللا (۱۹۷۰) ئى نىزىكى ۱۰ ھەتا ۱۵ مالان بوون، نھا بووینە نىزىكى ۷۰ ھەتا ۸۰ مالانە و ل جھین جودا دېرەلاقن.

ئەف گوندى چوار جاران ھاتىبە بەردان و تالانكرن و خرابكرن، ل دەسپىنكا شۇرشا نەپلوولنى، ھەروەسا ل سالین (۱۹۶۳، ۱۹۶۵ و ۱۹۸۸) ئى ئەف گوندى ھاتىبە بەردان، لى تا نھا ئەف نەھاتىبە ئافاكرن.

شوینوار و جھین كەفتار:

د ئاف ئاقارى قى گوندىدا ھژمارەكا جھین كەفن و شوینوارىن جودا ھەنە، ژ وان كافلە گوندى باگىرا كەفن، ل دووفا ئاخفتنا گوندىيان بتىن ئەف باگىرە ھەبوویە، ھەروەسا شكەفتەكا مەزن و بەرفرەھ ب ئافى شكەفتا رەش، شوینوارى ھندەك كەلاىن بچووك ژى ل قى گوندى دەینە دىتن.

بەرنیاسترىن جھین گوندى ئەفەنە (بەرى خانىنا، شكەفتە رەشنى، ھرىا سىپى، پىشتا گوندى).

زېدەرېن ئاقا گوندى:

ل فى گوندى ھژمارەكا كانىيان ھەنە، ۋەكو كانىين (سىلافى، بېھۇك، شىرنا، ھۆزكى، تا، شىف جوبا جېھيان).

زېدەرېن زيارا خەلكى گوندى:

زيارا خەلكى گوندى پىتر ل سەر جۇتباريا ئاقىيە؛ چونكە گوندىكى پىرى كانىين بۇشە و تىزا جۇتبارين دكەن، ۋەكو چاندنا برنج و سىف و خۇخ و ھنار و تىرى و... ھتد.

ل دووف ئاخفتنا گوندىيان خواندنگەھ ھەنا ھەنا ل فى گوندى نەھاتىيە قەكرن^{۱۲۳}.

گوندى باگىرا ھەلان:

گوندىكى مەسىحى نشىنە، ز وان گوندانە يىن ل سالا (۱۹۲۷) ئى ب پىكھاتنا ئاقىيە دەستەلاتداريا نىنگىزى ل عىراقى و حكۇمەتى مەلكىيا عىراقى ئەو مەسىحى يىن ز دەقرا تيارى ل باكوررى كوردستانى مشەختىبووين لى ھاتىنەئاكنجىكرن^{۱۲۴}، ل دۇر ئاقى گوندى ھەمان دو بۇچوونىن پىنشتىن و ئاقى ۋى يىن ز ئاقى (باگىرا سەرى) ھاتىيە ۋەرگرتن.

سەورېن گوندى:

باكوررى، كۇمەلكەھا باگىرا.

باشوورى، گوندى كورنت گاقانا.

رۇزھەلاتى، گوندى خرابىا.

رۇزئاقىي، گوندى بىسفىكى.

پىكھانا گوندى:

ئەف گوندى ز دو مالىتان پىكدھىت، ئەۋزى مالىتىن (يۇخەنا خەدا، دىشۇ)نە، ھەروەسا ھندەك مالىن مۇسلىمانان زى ل فى گوندى دزىن، ھژمارا خەلكى گوندى، بەرى سالا (۱۹۷۰) ئى ۳۰ ھەتا ۴۰ مالا بون، ھەنا بووينە ۲۵۰ ھەتا ۳۰۰ مالا نە و دېەر ھەلاقن، ھند ل گوندى و ھند زى ل بازىران دزىن.

ئەف گوندى پىنج جاران ھاتىيە خرابىكرن و تالانكرن و بەردان، ل دەسپىنكا شۇرشا ئەيلوولا سالا (۱۹۱۱) ئى، ھەروەسا ل سالىن (۱۹۱۳، ۱۹۱۵، ۱۹۷۵، ۱۹۹۸) ئى گوندى ھاتىيە خرابىكرن.

شوينوار و جھىن كەفتار:

د فى گوندىدا ھژمارەكا جھىن كەفتن و شوينوارىن جودا جودا ھەنە، شكەفتا يىنخىزائى (ۋاتە جھى خواندنا بەرتووكا) گرىگىترىن شوينوارى فى گوندىيە، دكەقېتە پىشتا گوندى، ھەروەسا شكەفتا بەرزە، ل دووف ئاخفتنا گوندىيان ئەف شكەفتە د شوينوارىن دىرىنن ئىراقىدا ھەيە؛ لى ھەنا ھاتىنە دىتن، دىت دىن ئاخىفە بەرزەبىت.

بەرىياسترىن جھىن گوندى ئەقەنە (مۇغبەرا گوندى، كانىيا قەرەچا، پىشتا گوندى، شكەفتا بەرزە، كانىيا بەسى).

زېدەرېن ئاقا گوندى:

ل فى گوندى بىتنى دو كانى ھەنە، ئەۋزى كانىيا بەسى و كانىيا قەرەچى، كانىيا بەسى ھەر ز كەفتن ۋەرە زىدەرې ئاقا گوندىيە.

زېدەرېن زيارا خەلكى گوندى:

زيارا خەلكى گوندى پىتر ل سەر جۇتباريا دىمە، ۋەكو باھىف و سماق و گەنم و نىسك و نۇك و ...ھتد، زىلى خودانكرنا تەرش و كەۋالى.

ل دووف ئاخفتنا گوندىيان خواندنگەھ ل دەسپىنكا سالىن ھەشتىيان ل گوندى ھەبوو، سالا (۱۹۸۸) ئى دكەل ئەنزالان نەمايە^{۱۲۵}.

گوندى باگىرا مۇسلمانا:

ل دووف ئاخفتنا گوندىيان ئەف گوندى بىن نوى بە، سالا (۱۹۵۷) ئى بوويە گوند و ھىدى ھىدى خەلكى بەرى خودايى، ئاقى گوندى بىن ز ئاقى باگىرا سەرى ھاتىيە ۋەرگرتن.

ل سەر بىر ئىرتىۋازىنە، كۈل سالا (۱۹۹۳) ئى ز ئالىي رىكخراۋا قەندىل قە ھاتبۇو كۆلۈن.

زىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

زيارا خەلكى گوندى پىتر ل سەر جۇتارىيا ئافىيە، ۋەكو سىنڧ و حلىك و ترىئ تافى و ترەقىان و... ھتە، زىلى خودانكرنا تەرش و كەۋالى.

ل دوۋف ئاخفتنا گوندىيان خواندنگەھ ل سالا (۱۹۸۳) ئى ھاتىبە گوندى و ھەتا سالا (۱۹۸۸) ئى يا بەردەوام بوو^(۱۱).

گوندى بانىي:

ل دۇر ئافىن گوندى بۇچوونەك دېئىت: ئافىن گوندى ز دو پەيقان پىتكەھىت، ئەۋرى (بان- نوى)، واتە بانى نوى. ئەم دوورنابىنىن گوند ب جھىن جوگرافىي وى قە ھاتىبە ئافىن كۈ دكەفتە سەر بانىيەكى.

سۈۋرىن گوندى:

باكوۋرى، گوندى سىتوكوركى.

باشۋورى، گوندىن چەفرىكى و قرەشۇ.

رۇزھەلاتى، گوندى صوريا.

رۇزئافىي، گوندى دىرالۇش.

پىكھاتا گوندى:

ئەف گوندى د بىياتدا ز شەش مالىباتان پىتكەھىت، ئەۋرى ئەقەنە احسىن شىنو، عەلى سىنڧىن، عىسى صورى، باباكن، مامىكى، ئىسفىن زۇلەيخا، سەر ب عەشپەرەتا مزوورىياقەنە، ھژمارا خەلكى گوندى بەرى ئەنقالا سالا (۱۹۸۸) ئى ئىزىكى ۷۰ مال بوو، بەلن ب بوورىنا دەمى نھا بووینە ئىزىكى ۴۰۰ ھەتا ۲۵۰ مالانە، دېرەلەقن ھند ل گوندى كو پىتر ز ۱۰۰ مالانە و ھندزى ل باژىران دژىن.

ل سالا (۱۹۵۷) ئى ھژمارا خەلكى گوندى ۲۰۸ كەس بوو^(۱۲)، گوند سىن جارن ھاتىبە بەردان و ئالانكرن و

سۈۋرىن گوندى:

باكوۋرى، گوندى كەقلەسنى.

باشۋورى، گوندى كورنت كافانا.

رۇزھەلاتى، گوندى غەلبۇكى.

رۇزئافىي، گوندى دىركى.

پىكھاتا گوندى:

ئەف گوندى ز دو مالىباتان پىتكەھىت، ئەۋرى مالىباتان (جەجى ئەحمەد كۆرەماركى، سلىمان شىكەبى) نە، ئەف گوندى سەر ب عەشپەرەتا دۆسكىيان قەبە، ھژمارا خەلكى گوندى، بەرى سالا (۱۹۷۰) ئى ئىزىكى ۳۰ ھەتا ۴۰ مالان بوون، نھا ژمارا وان دەۋرىبەرتىن ۲۵۰ ھەتا ۳۰۰ مالانە، دېر بەلەقن ھند ل گوندى و ھند زى ل باژىران دژىن.

ل دوۋف ئاخفتنا گوندىيان ئەف گوندى ۋەكى گوندىن دىن دەقەرى كەلەك جارن نەھاتىبە بەردان، بىننى ل سەرھلانا سالا (۱۹۹۱) ئى بى ھاتىبە بەردان، لى جارەكا دى خەلكى گوندى زقرىنە سەر گوندى قە و نھا گوندىكى ئافەدانە.

شۈينوار و جھىن كەقنار:

ل رۇزئافىي گوندى ھندەك شىكەقتىن بچووك دگەل ھندەك ئاوسكان ھەنە، ل سەر دەرى قان ئاوسكان ھندەك وىنە ھاتىبە كۆلۈن و شۈينوارىن ئىسسىنى زى ھەنە، ھەرۋەسا ل باشۋورى گوندى ئاشەكى كەقن ھەبە.

بەرنىاسترىن جھىن گوندى ئەقەنە (شىڧ بالىن، شىڧا كىزى، كانىيا قەرەچى، كانىيا جندىا، كانىيا بەسى).

زىدەرىن ئافا گوندى:

ل فى گوندى ھژمارەكا كانىيان ھەنە، ۋەكو كانىيىن (گوندى، پىشتا گوندى، قەرەچى، جندىا، بەسى)، بەرى سەرھلانا (۱۹۹۱) ئى زىدەرى ئافا گوندى كانىيا گوندى بوو، نھا زىدەرى ئافا گوندى

سۈۈرۈن گۈندى:

باكوورى، گۈندى بادى.
باشوورى، گۈندى ئىمىنكىن.
رۈزھەلاتى، گۈندى بابلىۇ.
رۈزئاللىسى، جىيائى سىپىرىز و گۈندى بىسىرى.

پىنكەتتا گۈندى:

ئەف گۈندە ژ دو مالباتان پىنكەھىت، ئەۋزى (مالا حەمى، مالا غەلى عەبىدا)نە، سەر ب غەشپىرەتا دۇسكىياتقەنە، ھۇمارا خەلكى گۈندى ل سالا (۱۹۵۷)ئى ۱۲۲ كەس بوو^{۱۲۱}، بەرى گۈند ل ۱۹۸۷/۴/۲۰ئى بىنەخرابكىر ۲۰ مالىوون، نەا بووینە ۱۵۰ ھەتا ۲۰۰ مالا.

ئەف گۈندە چوار جاران ھاتىبە بەردان و تالانكىر و خرابكىر، ل دەسپىكا شۇرۇشا ئەپلوولنى گۈند ھاتىبە بەردان، دىسان ل سالىن (۱۹۶۳، ۱۹۷۴)ئى ژى و داۋى جال ل (۱۹۸۷/۴/۲۰)ئى بوو كو ب ئىكجارى ژ ھاتىبە خرابكىر، تا سالىن ۱۹۹۲-۱۹۹۳ئى جارهكا دى گۈند ژئالىن رىنكخراۋا ھەيفا سۇرقە ھاتىبە ئافاكرن.

شۈينوار و جەيىن كەقنار:

د فى گۈندىدا ھۇمارەكا ناوسكان ھەنە، دەرىن وان د بچووكن و ژ ئاقداد بەرفرەھن، ھەروەسا شۈينوارىن دو كافلە گۈندا ژى دەھنە دىتن، دىيژنە ئىك ژوان گۈندى ژوورى، و پىن دى خرابىن مارى، بەرنىاسترىن جەيىن گۈندى ئەقەنە (ھەفشىن تەغلى، بەرھەقىي، بەرھەرايىن، گرى شىن، كورا غەلى حەوج، پىشتا بەرى، سەرى كوزى، كولوخكى مەلەي).

ژىدەرىن ئاغا گۈندى:

ل فى گۈندى ھۇمارەكا كانىيان ھەنە، ۋەكو كانىين (كانىيا مەزىن، گۈندى ژوورى، بركا كورى، سەرى كانىيا مەزىن، شىفاكا برىل، بركا غەمەرا، ژىدەرىن ئاغا گۈندى ژ كانىيا (سەرى كانىيا مەزىن) بوو.

خرابكىر، دەسپىكا شۇرۇشا ئەپلوولا (۱۹۶۱)ئى و ل سالا (۱۹۶۲)ئى ئەف گۈندە ھاتىبە بەردان، دوماھىك جار دەھوا ئەنقالىن دەقەرا بەھدىناتا د ئاقبەرا ۸/۲۵ - ۱۹۸۸/۹/۱۵ ئىدا گۈند ب ئىكجارى ھاتىبە خرابكىر ۋى دەمى ۳۰ مال ل گۈندى ئاكنجىبوون^(۱۲۸)، ل سالا (۱۹۹۱)ئى جارهكا دى گۈند ھاتىبە ئافاكرن و نەا گۈندى ئاقابە.

شۈينوار و جەيىن كەقنار:

د فى گۈندىدا ھۇمارەكا شۈينواران ھەنە، رۈزھەلاتا گۈندى جەھكى شۈينوارى دەھتە دىتن، ھەروەسا دىناف ئاقارنى گۈندىدا چوار شىكەفت ب ئاقىن (ئاصى، خرو خرو، حاجىا، بانىن) ھەنە، بەرنىاسترىن جەيىن گۈندى ئەقەنە (بانىا عاقار، شىفا مئشارا، كابىن مەزىن، خەندەكى، راقۇ، شىكىركا، نەالا فرەھا).

ژىدەرىن ئاغا گۈندى:

ل فى گۈندى ھۇمارەكا كانىيان ھەنە، ۋەكو كانىين (ژىرى، خەندەكى، نزاروكى، سەرو كانىن)، ژىدەرىن ئاغا گۈندى ژ كانىيا (سەرو كانىن) بوو.

ژىدەرىن ژيارا خەلكى گۈندى:

ژيارا خەلكى گۈندى پىتر ل سەر چاندنا دىمە، ۋەكو سماق و تىرىن رەشمىۋى و باھىفا... ھتد. پىشتى بەيانا پازدەي ئادارا سالا (۱۹۷۰)ئى خواندنگەھ گەھشتىبە گۈندى^(۱۲۹)، ل ئەنقالا سالا (۱۹۸۸)ئى دگەل گۈندى ھاتىبە خرابكىر^(۱۳۰).

گۈندى بەرى بەھار:

ل دۇر ئاقىن گۈندى دىيژن دەمى ل زىستانىن بەفر دەھت، ھەمى دەقەر دگرت، لى ئەف گۈندە باش نەدگرت و بەرى ھەر گۈندەكى دىيىن دەوروبەرى، بەھارى ل فى گۈندى سەرھەلدا، واتە بەھارا فى گۈندى بەرى گۈندىن دى دەھت، پاشى گۈننى (بەرى بەھار).

ژىدەرئىن زيارا خەلكى گوندى:

ژيارا خەلكى گوندى پىتر ل سەر جۇتبارىيا ئاقىيە،
 ۋەكو تىرىن تايفى و سىف و خۇخ و حلىك و... گوند
 ب تىرىن تايفى بىن بناف و دەنگە.
 خواندنگەھ ل سالا (۱۹۷۷) ئ گەھشتىيە
 گوندى. سالا پاشتر (۱۹۷۸) ئ ئافاھىيى وئ ھاتە
 چىكرن، و ل ھەمان سالددا دگەل گوندى ھاتىيە
 خرابىكرن^(۳۲۱).

دەمى ۲۵ مال ل گوندى د ئاكنجىبوون^(۳۲۲) خەلكى
 گوندى ب نەچارى گوند بەردايە و بەرەف كەمپا
 ديارەكر و قزلتەپە ل تركيا چووينە، تا سالا (۱۹۹۱)-
 ۱۹۹۲) ئ جارەكادى زقرىنە گوندى خۇ، لئ ئھا ھندەك
 ژ خەلكى گوندى دەمكى دچنە گوندى و ھندەك
 ئافاھى بۇ خۇ لئ ئافاكرىنە..

شوينوار و جھىن كەفتار:

د فى گوندىدا ھژمارەكا جھىن كەفتن و شوينوارىن
 جودا ھەنە، ل رۇژئاقايىن گوندى دو شكەفت ب ئافىن
 شكەفتا ھەلمى و شكەفتا ستوپىن ھەنە، ھەرۋەسا
 شكەفتەكا دى كو ب ھۇنەرەكى جوان و ب دەستى
 ھاتىيە چىكرن ل باكوررى گوندى ب ئافىن شكەفتا
 دو تەبەق ھەيە، دېسان ل باكوررى گوندى چەند
 ئاوسكەك ل ھىدافى گەلبىيەكى ب ئافىن گەلبىن
 ئاوسكىن گەلى دەينە دىتن.

گوندى برجىنى:

ل دۇر ئافى گوندى دو بۇچوون ھەنە، يا ئىكىن
 دىبىزىت: ل فى گوندى گەلەك كەلوك و زىر و چىبايىن
 ۋەكى برجان ھەنە لەورا دىبىزىن برجىنى، يا دووى
 دىبىزىت: ئافى گوندى ژ (پىر- جىن) ئ ھاتىيە، ۋاتە
 كەلەك جىن ھاتىيە ئەفى گوندى و لئ ژايەنە.

سوررىن گوندى:

بەرنىياسترىن جھىن گوندى ئەفەنە (خوارى گوندو،
 گەورىكى، كىچىنى، گرى تەحلاقى، كوركا ب ھەلر،
 نھالا قرىزى، خوارى لەگەنى، ھەرشىن پەحنى، كوخی
 چەپەرا، چارچەل).

باكوررى، گوندى زىنەفا.

باشوررى، گوندى بىسكى.

رۇژھەلاتى، دەرگەلى و دوخرىكى.

رۇژئاقايى، گوندى كواشنى.

ژىدەرئىن ئاقا گوندى:

ل فى گوندى ھژمارەكا كانىيان ھەنە، ۋەكو
 كانىين (گوندى، دوورى، مەسھەبووكى، مىوكى،
 دەحلكى، مالا ھەسەنى، مالا ھەجى محووى، گوندى
 ژىرى، سىپى دەلان، دەحلى خىزى، سەعدى چاقرەشا،
 تەحلاقى) كانىيا گوندى ژىدەرئى ئاقا گوندى بوو.

پىكھاتا گوندى:

ئەف گوندى ژ شەش مالباتان پىكھەيت، ئەۋزى
 برىتىنە ژمالباتىن (ھەجى محووى، سەعدوى،
 ئىنسان، ئەجبا، ئىسو بەگيا، تەمووى) ئەف گوندى
 سەر ب ھەشپەرەتا دۇسكىيان ھەنە، ھژمارا خەلكى
 گوندى ل سالا (۱۹۵۷) ئ ۷۱ كەس بوو^(۳۲۱)، بەرى
 سالا (۱۹۸۸) ئ نىزىكى ۱۰ ھەتا ۱۵ مالا بوون، نھا
 ژمارا وان نىزىكى ۱۰۰ ھەتا ۱۵۰ مالا، دەر بەلافن
 و كەس ل گوندى ئازىت.

ژىدەرئىن زيارا خەلكى گوندى:

ژيارا خەلكى گوندى پىتر ل سەر جۇتبارىيا دىم
 بوو، ۋەك گەنم و نىسك و باھىف و سىماق و... ھەند،
 و بخودانكرنا تەرش و كەوالى.
 ل دووف ئاخفتنا گوندىيان خواندنگەھ ل سالا
 (۱۹۷۷) ئ ل گوندى ھاتىيە ھەكرن، سالا (۱۹۸۱) ئ
 دەرى وئ ھاتىيە كرتن^(۳۲۰).

ل دووف ئاخفتنا گوندىيان ئەف گوندى كەلەك
 جازان ھاتىيە بەردان و ئالانكرن، لئ چووينە دەورۋەران
 پاشى جارەكا دى زقرىنە گوندى، بەلئ ل ئەنزالا
 سالا (۱۹۸۸) ئ گوند ل (۱۹۸۸/۸/۲۵) ئ گوند ھاتىيە
 كىمبابارانكرن و ب ئىك جارى ھاتىيە خرابىكرن، ۋى

گوندى پىت گرى:

ل دۇر ناڧن گوندى دىئىزىن ژىرەكو ئەف گوندى دىكەقىتە پىشت گرى گەرمافا. ئەورا دىئىزىن پىشت گرى.

ۋەكو نىسك و گەنم و تىزىن رەشمىۋى و باھىف و سماق و...
ل دوۋف ئاخفتنا گوندىيان، خواندىنگەھ چ جاران ل قى گوندى نەھاتىبە قەكرن^(۳۶).

سەۋرەن گوندى:

باكوورى، گوندى باكوز،
باشوورى، گوندى باجلور،
رۇژمەلاتى، گوندى قارقاراقا،
رۇژمەلاتى، گوندى گەرمافا.

گوندى بىتاسى:

گوندىكى نوبىيە و سالا (۲۰۰۶-۲۰۰۷) ئى بوويە گوندى، ل دۇر ناڧن گوندى دىئىزىن ناڧن گوندى ژ (بىن داسىن) ھاتىبە، قى ژى دو رامن ھەنە، يان دىن داسك بوون، يانژى گوندى كىم داسى بوو.

پىكھانا گوندى:

ئەف گوندى سەر ب غەشپىرەنا دۇسكىيا قەبە، ژ ھەرسىن مالىبانىن (سەعدو پىشت گرى، جەمىل پىشت گرى، غەبدونالىن خەلىق) پىكدھىت، ھژمارا خەلكىن گوندى، بەرى سالا (۱۹۸۸) ئى ۱۰ ھەتا ۱۵ مال بوون، نەھا دگەھنە ۵۰ ھەتا ۱۰۰ مالا، نەھا گوندى بىن كافلە و كەس لى نازىت.

سەۋرەن گوندى:

رۇژمەلاتى، گوندى پىرمۇس،
رۇژمەلاتى، گوندى ئىتت،
باكوورى، گوندى چەمان،
باشوورى، گوندى كانى گۇلاتى.

پىكھانا گوندى:

ئەفى گوندى چ مالىبات نىن، بەلكو گوندىكى نوبى بىن تىكەلە ژ مالىبات و گوندى و غەشپىرەتىن جودا جودا، ۋەكو غەشپىرەتىن مزوورى و بەروارى و دۇسكى و ژىبارى و كۇچەر... ھژمارا خەلكىن گوندى كو نەھا لى دژىن نىزىكى ۱۰۰ مالا، نەھا.

ئەف گوندى چوار جاران ھاتىبە بەردان و تالانكىن و خرابكرن، ل دەسپىنكا شۇرشا ئەپلوولا (۱۹۶۱) ئى، ھەروەسا ل سالىن (۱۹۶۳، ۱۹۷۴) ئى و داۋى جار ل ئەنزالا سالا (۱۹۸۸) ئى ھاتىبە خرابكرن و تا نەھا نەھاتىبە ئاڧاكرن، سالا (۲۰۱۴) ئى حكۇمەنا ھەرىمى بىرارا ئاڧاكرنا ۳۳ خانىيان داپە، بەلى ھەتا نەھا ئەف بىرارە نە كەقتىبە د وارى جىبەجىكرنىدا.
بەرنىياسىتىن جەين گوندى ئەفەنە (زەڧىيا كوشىتيا، تەعلكى، زەڧىين خرابەى، گر بىجىكى).

شۋىنوار و جەين كەقنار:

د قى گوندىدا سىن جەين شۋىنوارى ھەنە، كەلوتكا ھەسەنى ل باكوورى گوندى ل جەھكى ئاسى، شىكەفەنەكا مەزىن و ئاسى دىكەقىتە رۇژمەلاتا گوندى، ھەروەسا كافلە گوندىك دناڧ ئاڧارنى گوندىدا ھەبە دىئىزىن بىتاسى، دىبىت ئەف كافلە گوندى بىتاسا بەرى بىت ئەوا گوندى پىنھاتىبە ئاڧكرن.
بەرنىياسىتىن جەين گوندى ئەفەنە (گەلى كوتكى، تەفەرەش، ئاڧار، كەلوتكا ھەسەنى، بەروژ).

ژىدەرىن ئاڧا گوندى:

ل دوۋف ئاخفتنا گوندىيان چ كانى ل گوندى نىن، بىننى رووبارەكىن بەھارى لى ھەبە، ژىدەرىن ئاڧا گوندى ل سەر بىرنىرتىۋازىانە.

ژىدەرىن زىارا خەلكىن گوندى:

ژىارا خەلكىن گوندى پىتر ل سەر جوتىارىيا دىمە،

ل سالين (۱۹۱۳، ۱۹۱۷) ئى و ل سالا (۱۹۷۵) ئى ب
ئىكجارى ھاتىبە بەردان، تا سالا (۱۹۹۴) ئى ژوو
جارەكادى ھاتىبە ئاڧاكرن.

ئوينار و جھىن كەفتار:

ل دووڧ ئاخفتنا گوندىيان ننى يەك شكەفت
كو دكەڧتە جھەكن ئاسى د كەڧرەكېدا ل پشتا
گوندى ھەبە، ئى شكەفتەكا بچووگە.
بەرنىاسترىن جھىن گوندى ئەڧەنە (كوره
مىوكى، گەلى، سەرى گوندى، كرى غەبىرا، كەڧرى
وەزىرى).

ژىدەرىن ئاڧا گوندى:

ل فى گوندى بتنى يەك كانى ب ناڧىن كانىيا گوندى
ھەبە، ژىدەرىن ئاڧا گوندى ل نھا بىرنىرتىوازىەكە
ل كەلىن گوندى ھاتىبە كۆلان.

ژىدەرىن ژيارا ھەلكى گوندى:

ژيارا ھەلكى گوندى پتر ل سمر جۆتارىيا دىمە،
وھكو گەنم و جھە و نىسك و نۆك و باھىڧ و
سماق و نەرش و كەوالى...
ل دووڧ ئاخفتنا گوندىيان، خواندنگەھ ل گوندى
نە بەرى و نەزى نھا نەبووہ^(۳۹).

گوندى پىرۆمەرا:

ل دۆر ناڧى گوندى ئىك بۇچوون ھەبە، دىيژن: ناڧىن
گوندى ژ دو پەيڧىن (پىر - نومەرا) پىككەھىت، پاشان
ب دىژاھىيا دەمى بووہ پىرۆمەرا.

سئورىن گوندى:

باكوورى، كىليا فرعىنى ل چىايى سىي ھىداڧى
بازىرى دھۆكى.
باشوورى، گوندى باخرىڧ.
رۇژھەلتى، گوندى گەرمافا سەعبد ئاڧىي.
رۇژاڧاىي، چىايى پىرۆمەرا.

ژىدەرىن ئاڧا گوندى:

ل دووڧ ئاخفتنا گوندىيان چ كانى ل گوندى
نىنن، ژىدەرىن ئاڧا گوندى بىرنىرتىوازىەكە كۆل سالا
(۲۰۰۸) ئى ژ نالىن حكۆمەتا ھەرتما كوردستانىڧە
ھاتىبە كۆلان.

ژىدەرىن ژيارا ھەلكى گوندى:

پترىا ژيانا ھەلكى گوندى ل سمر مووچەپانە و
كىمەك ژوان كارى چاندنا دىم دكەن، وھكو باھىڧ و
نرى رەشمىيوى و ...

ل دووڧ ئاخفتنا گوندىيان، ل سالا (۲۰۰۸) ئى
خواندنگەھ لى ھاتىبەڧەكرن، سالا (۲۰۰۷) ئى
مىزگەڧتەك ژى بۇ گوندىيان دناڧ گوندىدا ھاتىبە
دروست كرى^(۴۰).

گوندى پىرۆمۇس:

ل دۆر ناڧىن گوندى دىيژن ناڧىن گوندى ژ دو پەيشان
پىككەھاتىبە (پىر - موسى)، ب دىژىيا دەمى بووہ
پىرۆمۇس.

سئورىن گوندى:

باكوورى، گوندى چەمان.
باشوورى، گوندى باساوا.
رۇژھەلتى، گوندى خوركى.
رۇژاڧاىي، گوندى بىتاسى.

پىككەھاتا گوندى:

گوندى سمر ب عەشىرەتا مزوورىياڧەبە، ننى ژ
مالباتا (عەبى محوى) عەبدولئالىن نەبى پىككەھاتىبە،
ل سالا (۱۹۷۷) ئى ھژمارا ھەلكى گوندى ۹۲ كەس
بوو^(۴۱)، بەرى سالا (۱۹۷۰) ئى ۱۵ - ۲۰ مال ل گوندى
بوون، نھا ۱۰ ھەتا ۷۰ مالن، دېرەھلاڧن ھندل گوندى
و ھند ژى ل باژىران.
ئەڧ گوندى چوار جاران ھاتىبە بەردان و خرابىكرن،
ل دەسپىنكا شۆرىشا نەيلوولا (۱۹۱۱) ئى، ھەرەسسا

يېڭىھاتا گوندى:

ئەف گوندە ژ سى مالباتان پىڭدەھىت، ئەۋزى مالباتىن (مەھمەد فەرخا، بەدران، سياران)، سەرب عەشىرەتا دۆسكىيان قەنە، راپۇرتەكا پىشكىتەرىيا زانىرىيا گىشىنى (مفتىشە المەعارف العامە) يانىسانا (۱۹۵۶) ئى ھژمارا خەلگى گوندى ب (۴۰۰) كەسان دەسنىشانىرىيە^(۴۰) ل دووف سەرزەمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ھژمارا خەلگى گوندى ۴۶۵ كەس بوو^(۴۱)، بەرى سالا (۱۹۷۰) ئى ۴۰ - ۴۵ مال بوو، نەھا دگەھنە ۲۵۰ ھەتا ۳۰۰ مالان، دېەر بەلاقن ھند ل گوندى و ھند ل باژىران دژىن.

ئەف گوندە پىنج جاران ھاتىيە بەردان و تالانكرن و خرابكرن ل دەسپىكا شۇرشا ئەيلوولن، ھەرۋەسالا ل سالىن (۱۹۶۳، ۱۹۶۶، ۱۹۷۰، ۱۹۸۸) ئى، تا ئان سالىن داۋىي گوند جازەكادى ھاتىيە ئاقاكرن.

ئويناۋار و جەھىن كەقنار:

د قى گوندىدا ھژمارەكا جەھىن كەقن و شويىنوارىن جودا ھەنە، ل دووف ئاخفتنا گوندىيان مەزارەكىن گەلەكىن كەقن ب نەقنى مەزارى گرى پىرا ھەبوو، لى دىن ئاقا بەنداقا دھۆك كەفتىيە، ھەرۋەسا كەلايەكا مېژوۋىيى يا مەزىن د نەق نەقارنى گوندىدا ھەيە، كو دېئىزنى (سىك و دوكانىت كافرا)، دكەقنە سەرزەنجىرا چىيان سىپى و نەقنى وئ د شويىنوارىن مېژوۋىيىن عىراقىدا ھاتىيە^(۴۲)، ئەف كەلايە يا ل جەھكى ئاسن و ب بلندىيا ۱۰۰۰م ل سەرزەستىن دەرياي، دناق قى كەلى دا گەلەك جەھىن مېژوۋىيى ۋەكو پەرسىتگەھ و پىرو... ھند ھەنە^(۴۳).

بەرنىياسىتىن جەھىن گوندى ئەقەنە (ملا پاتكا، كورە سيارى، كەلاتا پىرومەرا، بانىكا گرى، نەھالا رەنىن، ئاقا سىر، نزارى سەپىنى).

زىدەرىن ئاقا گوندى:

ل قى گوندى ھژمارەكا كانىيان ھەنە، ۋەكو كانىين (گەرمكى، شرىن، تەلگى، جەسەن گىژوۋ)، زىدەرىن ئاقا گوندى ژ كانىيا (شرىن) بوو، و نەھا پىرۇژى

نەقنى بۇ گوندى ل سەرزەستىن ھاتىيە چىكرن و ئاق ل سەرزەستىن دېتەلىكەمەكرن.

زىدەرىن زيارا خەلگى گوندى:

زيارا خەلگى گوندى پىتر ل سەرزەستىن ئاقىيە، ۋەكو خۇخ و ھنار و سىنق و... ھند، ھەر ۋەسەن بى دىمى مينا باھىف و سماق و تىرى و... ژى، ژىلى خودانكرنا تەرىش و كەۋالى و مېشىن ھنگىقىنى. ل دووف ئاخفتنا گوندىيان، ل سالا (۱۹۵۲) ئى خواندىنگەھ ل گوندى ھاتىيە قەكرن و تا سالا (۱۹۶۱) ئى ھەبوو^(۴۴)، دەمى ل سالا (۱۹۶۱) ئى شۇرشا كوردەستانى دەسپىكرى، گوند ھاتىيە بەردان و پىرىيا خەلگى گوندى ل تاخىن گرى باسنى بىن دھۆكى نىشتە جىبوونە، خواندىنگەھا وان ژى ھەر ب ھەمان نەق ھاتىيە قەگۋاسىتن بۇ دھۆكى و دگەل ئاقاھىن خواندىنگەھا نەۋرۇز (دھوك الثانية) دەوام دكر^(۴۵).

گوندى پىرەفاتى:

ل دۇر نەقنى گوندى دېئىز نەقنى گوندى ژ ھەردو پەيئىن (پىر- فاتىن) پىڭدەھىت، پىر ناسناقەكىن چىنەكا ئىزىدىانە، فاتىن ژى نەقنى ژىيە، نانكو دىت دكەقندا ئەقە گوندى ژنەكا ئىزى يا بنەق و دەنكا چىنا پىرايىت، كو نەقنى وئ (فاتىن) بوۋىە.

سەۋرەن گوندى:

باكوۋى، گوندى بۇترشى.

باشوۋى، گوندى لىناقا.

رۇزەھلاتى، گوندى بۇتيا.

رۇزئاقايى، گوندى زىۋا شەفىق.

يېڭىھاتا گوندى:

ئەف گوندە ژ ھەردو مالباتىن (عەجەمى، سەلىم بوئى) پىڭدەھىت، گوند سەرب عەشىرەتا دۆسكىيان قەيە، ھژمارا خەلگى گوندى ل سالا (۱۹۵۷) ئى ۴۳ كەس بوو^(۴۶)، بەرى سالا (۱۹۷۰) ئى ۱۰ ھەتا ۱۵ مال بوون، نەھا دگەھنە نىزىكى ۵۰ ھەتا ۶۰ مالانە، دېەر

بەلاڧن و كەس ل گوندى نازىت.

ل سالا (۱۹۵۷) ئى ھژمارا خەلكى گوندى تىنى ۴۳ كەس بوو^(۱۴۷).

ئەف گوندى شەش جازان ھاتىيە بەردان و تالانكرن و خرابكرن، ل دەسپىكا شۇرشا ئەيلوولا (۱۹۱۱) ئى، ھەر وەسان ل مەھا يازدەيا سالا (۱۹۸۷) ئى گوند ژ بەر تۇپان ھاتىيە بەردان، داوى جازل ئەنڧالا سالا (۱۹۸۸) ئى ب ئىك جارى ھاتىيە بەردان و خرابكرن، وى دەمى (۱۳) مال ل گوندى نىشتە جىبوون، ئەو ژى ل (۱۹۸۸/۲۵) ئى بەرەڧ باكوورئى كوردستانى مشەختىبوونە و ل كەمپا پەنابەران ل دياربە كرئ ئاكنجىبوونە^(۱۴۸)، تا نھا ئەف گوندى نە ھاتىيە ئاڧاكرن. ھەژىيە بېژىن خرابە گوندىك ل نىزىكى قى گوندى ب ناقىن پىرەفانا خراب ھەيە و خرابە گوندى و نە ھاتىيە زانين كەنگى ھاتىيە بەردان و بوويە خرابە^(۱۴۹)، د سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ ئىدا ئامازە ب قى گوندى وەك خرابە گوند ھاتىيە كران^(۱۵۰).

...ھتد، ژىلى خودانكرنا نەرش و كەوالى. ل دووڧ ئاخفتنا گوندىيان خواندنكەھ ل قى گوندى نە ھاتىيە قەكرن^(۱۵۱).

گوندى چەئرىكى:

گوندىكەن عەشیرەتا مزوورىانە، ل دۇر ناقىن گوندى ئىك بۇچوون ھەيە، دىبىژىت، ژ رىكئىن چۇر (ئاسىن) ھاتىيە.

سۈورىن گوندى:

باكوورى، گوندى بانىن.

باشوورى، گوندى مىتسكىن.

رۇژھەلاتى، گوندى بىنارىنكىن.

رۇژئافىن، گوندى دىرالۇش.

پىكھاتا گوندى:

بتنى يەك مالىات ل گوندى ھەيە، ئەوژى مالىاتا حەجى مسنەفایە، ھژمارا خەلكى گوندى، بەرى سالا (۱۹۸۸) ئى نىزىكى ۱۰ مالان بوو، ئى نھا بوويە ۴۵ ھەتا ۵۰ مالان، نھا گوندىكەن كافلە و كەس ل گوندى نازىت.

گوند سى جازان ھاتىيە بەردان و تالانكرن و خرابكرن، ل دەسپىكا شۇرشا ئەيلوولا (۱۹۱۱) ئى، ھەرەسالا سالا (۱۹۱۲) ئى و داوى جاز سالا (۱۹۸۸) ئى بوو كو گوند پىشتى ھىنگى نە ھاتىيە ئاڧاكرن.

شۈينوار و جھىن كەقنار:

د ئاقارئى گوندىدا ھژمارەكا شۈينواران ھەنە، ئىك ژ وان دكەڧىتە باشوورئى گوندى ئەوژى وەكو دەرگەھەكى بەرى ىن مەزئە، دىبىژىت دەرىن خزىنى، ھەرەسالا كافلە گوندىك ب ناقىن خرابىن قەلەى دەپتە دىتن، دىسان بەرەكى مەزىن و نەخشاندى دەپتە دىتن، دىبىژىت بەرى دىن بېرى، ھەر ل باكوورى گوندى ھندە ناوسك دگەل شكەفتەكى ھەنە، دىبىژىت گەلىن عەلىن، ھەرەسالا كافلە گوندىكى دىبىژى ل ئاقارئى گوندى ب ناقىن گرىن مشتاخىن ھەيە.

شۈينوار و جھىن كەقنار:

د قى گوندىدا ھژمارەكا جھىن كەقن و شۈينوارىن جودا ھەنە، ل رۇژھەلاتا گوندى شۈينوارىن گوندىكى دەپتە دىتن، شۈينوارىن ھندەك ئاڧاھىين مەزىن و دىوارىن بەررەھەن دىبىژىت گوندى عەلى ئاڧاھىي، ھەرەسالا ل رۇژئافىن گوندى كافلە گوندىكى دى ھەيە دىبىژىت كافلەكىن مىرا.

بەرنىاسترىن جھىن گوندى ئەقەنە (گرئ بەرانا، زيارەتن سەيد ئەحمەدى، نھالا صورى، پىشتا گوندى).

زىدەرىن ئاڧا گوندى:

ل قى گوندى دو كانىيىن سەرەكى ب ناقىن كانىيا گوندى و كانىيا تىبانە ھەبوون، ژ بەرى و ھەتا نھا كانىيا گوندى ژدەرى سەرەكىن ئاڧا گوندىيە.

زىدەرىن زيارا ھەلكى گوندى:

زيارا خەلكى گوندى پتر ل سەر جۆتبارىيا دىم بوو، وەكو باھىف و سماق و گەنم و نىسك و نۆك و

توپنوار و جھىن كەقنار:

ل گوندى ھژمارەكا جھىن كەقن و شوپنوارىن جودا ھەنە، دووڧ ئاخفتنا گوندىيان مەزارەكن گەلەكى كەقن لىن ھەيە دېئىژن مەرقەدى ئەيۇب پىغەمبەرە، ھەروەسا ھژمارەكا شكەفتان د ئاقارىن گوندىدا ھەنە، دناڧ قان شكەفتادا ھندەك تىكۈلىن سەر دىوارىن ژ ئاڧدايىن قان شكەفتانقە دگەل ھندەك وئىنان دھىننەدېتن، ھندەك شوپنوارىن دېئى ل باكوورى قان شكەفتان دھىننەدېتن وەكو مەزەلېن خانىيانە و د كەقرىدا ھاتىنە كۆلان، دووڧ ئاخفتنا ژندەرەكى ئەقە جھىن لەشكەرى ئوسمانىيان بوو دەمى ھاتىنە دەقەرى^(۵۳)

ژىدەرېن ئاڧا گوندى:

ل قى گوندى تىنى دو كانى ھەنە، ئەوژى كانىين (شىنخى ئەدرا، خروە)نە.

ژىدەرېن ژيارا خەلكى گوندى:

دەمى گوندى ئاڧا ژيارا خەلكى وى ل سەر جۇتيارىيا دىم وەكو نىسك و نۇك و ترى و جۇتيارىيا ئاقى وەكو ھژىر و سىڧ و ...ھتد بوو. ئەڧ گوندى نھا كاڧلە و كەس لى ئاژىت^(۵۴)، تىنى ماپە وەكى شوپنوار و ھندەك گوندىن دەور و بەر جۇتيارىي لى دكەن^(۵۵).

گوندى دىرالۆش:

ل دۇر ئاڧى گوندى ئىك بۇچوون ھەيە، دېئىژىت: ئاڧى گوندى ژ (دىر) و (الوش) پىك دەيت، بىنى رامانا (الوش) بەھىتە زانىن.

سۈورىن گوندى:

باكوورى، گوندى رەشانكىن.

باشوورى، گوندى مىسكىن.

رۇژھەلاتى، گوندى بانىي.

رۇژئاقايى، گوندى سەرمىسكىن.

بەرنىاسترىن جھىن گوندى ئەقەنە (خرايىن فەلمى، نزارى، گەلىن ەملى، كانىسكىت زندكا، بەرۈژى ەمبدال، مناسىن كىليا درىژ، خارى ب سىسن).

ژىدەرېن ئاڧا گوندى:

ل قى گوندى ھژمارەكا كانىيان ھەنە، وەكو كانىيىن (زندكا، بەرۈژى ەمبدال، چەمە سوورى، نىبركا، تابىركا، گوندى، جوكا بچووك، جۇكا مەزىن)، ژىدەرېن ئاڧا گوندى ژ كانىيا (گوندى) بوو.

ژىدەرېن ژيارا خەلكى گوندى:

ژيارا خەلكى گوندى پىتر ل سەر چاندنا ئاقىيە، وەكو بىرنج و توپىن و خۇخ و سىڧ و ترى و ھنار و مژمژە و حلىك و... ھتد. ل دووڧ ئاخفتنا گوندىيان خواندنگەھ پىشتى بەيانا يازدەي ئادارا سالا (۱۹۷۰) ئى گەھشتىبە گوندى، سالا (۱۹۸۸) ئى د گەل گوندى ھاتىبە خرابىكن^(۵۶).

گوندى خروە:

ل دۇر ئاڧى گوندى دېئىژن دەمى بۇ جارا ئىكى خەلكى قى گوندى ھاتىنە سەر گوندى و ل دەمى دىاركىنا سىنووران گۇنتى (ئەقە خرى وەيە) و ب بوورىنا دەمى (خرى وە) بوويە (خروە).

سۈورىن گوندى:

باكوورى، گوندى سەرمىسكىن.

باشوورى، گوندى مىرىنا.

رۇژھەلاتى، گوندى كورەدېرى.

رۇژئاقايى، خرايىن شىنخ محەمەد.

پىكھاتا گوندى:

ئەڧ گوندى سەر ب ەشىرەتا مزوورىيا قەيە، ژ ھەردو مالباتىن (جاسمى كزۇيى، جەجى ەمبالى). پىكھىت

پېكھانا گوندى:

گوندى ژ چوار مالباتان پېكدهيت، ئەوژى مالباتىن (ئىبراھىم ئەحمەد دەلۇ، جەجى غەمەر، ئىسفى غەبووى، ناھران، ھژمارا خەلكى گوندى ل سالا (۱۹۵۷) ئى ۷۲ كەس بوو^(۱۵۶)، بەرى سالا (۱۹۷۰) ئى نىزىكى ۱۵ ھەتا ۲۰ مالاڭ بوون، ئەھا دگەھنە نىزىكى ۱۵۰ ھەتا ۱۷۰ مالاڭ، دىمەر بەلاڭن لىن كەس ل گوندى نازىت و گوندى بىن كاقلە^(۱۵۷)، ئەھف گوندى تىن جارهكى ل سالا (۱۹۶۱) ئى ھاتىبە بەردان و جارهكا دى خەلكى وئ زقرىبە سەرگوندى خۇ، داوى جار ژى كەتتە بەر ھەوئىن ئەنقالا و پىشتى ھىنگى گوندى نەھاتىبە ئافاكرن.

ئوينوار و جھىن كەفتار:

د ئاقارنى ئەھفى گوندىدا تىن دو ناووسك، ئىكا مەزىن و ئىكا بچووك ل باكوورنى گوندى ھەنە، بەرنىاسترىن جھىن گوندى ئەھفەنە (گەلىن چل كانىكا، ئاقىبا شىخا، گەلىن سەروكانى).

ژىدەرىن ئاقا گوندى:

ل قى گوندى ھژمارەكا كانىيان ھەنە، وەكو كانىين (گوندى، سىپكىن، ئاقىبا شىخا، باسى، سەروكانى)، ژىدەرىن ئاقا گوندى ژ كانىيا (سەروكانى) بوو، ھەرەسا روىبارەك كو دىژنى روىبارى گوندى تىرا دەرياز دىيت.

ژىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

ژيارا خەلكى گوندى پىتر ل سەر جۆتبارىيا ئاقىبە، وەكو خلىك و ترەقى و تىرىن ئاقىمى و خۇخ و ھنار و سىڭ - ھتد.

ل دووڤ ئاخفتنا گوندىيان، خواندنگەھ چ جاران ل قى گوندى نەھاتىبە فەكرن^(۱۵۸).

گوندى رەشانكا بەروارىيا:

ل دۇر ئاقى گوندى دىژنى دەمى بەفر دبارى و ھەمى دەھەر فەدگرت ل ئەھفى گوندى بەفر زوو دھەلىا،

بەرى ھەمى گوندىن دەوروبەرىن خۇ رەشائى پەيدا دبوو، ئەورا دىژنى رەشانكىن، ئاقى گوندى بىن ژ ئاقى رەشانكا مزوورىيا ھاتىبە وەرگرتن.

سەورىن گوندى:

باكوورى، گوندى غەلبۇكى.

باشوورى، گوندى مىسكى.

رۇزھەلاتى، گوندى رەشانكا مزوورىيا.

رۇزئاقى، گوندى كۇرا.

پېكھانا گوندى:

خەلكى قى گوندى د بىياتدا خەلكى گوندى ستوكوركى نە كو ئەو ژى دىياتدا خەلكى گوندى زىوئە، ھندەك ژى خەلكى گوندى خرابىانە، چ مالباتىن دروست د گوندىدا نىنن، بەلكو مالىن جودا جودانە ژ مالباتىن ھندەك گوندىن بەروارىيان ھاتىبە، پىشتى سەرھەلدانا سالا (۱۹۹۱) ئى ھاتىبە رەشانكى و ئاقاكرىنە.

بەرنىاسترىن جھىن گوندى ئەھفەنە (كوره زۇمكى، كانىيا تىن، شكىرى، پىشتا كوپكى^(۱۵۹)).

ژىدەرىن ئاقا گوندى:

ل قى گوندى دو كانىين سەرەكى ھەنە، ئەوژى كانىيا گوندى و كانىيا بلقىنە، بەرى سالا (۲۰۰۳) ئى كانىيا گوندى ژىدەرىن ئاقا گوندى بوو، لى پاشى بىرەكا نىرتىوازى ژ ئالىن حكۇمەتا ھەرنما كوردستانىڭ ھاتىبە كۇلان و بووئە ژىدەرىن ئاقا گوندى.

ژىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

ژيارا خەلكى گوندى پىتر ل سەر جۆتبارىيا دىمە، وەكو باھىڭ و سماق و گەنم و نىسك و نۇك و ...ھتد، ژىلى بخودانكرنا تەرش و كەوالى.

ل دووڤ ئاخفتنا گوندىيان خواندنگەھ ل سالا (۲۰۱۱) ئى ل گوندى ھاتىبە ئافاكرن، د ھەمان سالىدا كارەب ژى گەھشتىبە گوندى^(۱۶۰).

حكۇمەتا ھەرنما كوردستانىڭ ھاتىنە دوستىكىن،
و بووينە ژندەرى ئاقا گوندى.

ژىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

زارا خەلكى گوندى پىر ل سەر جۇتارىيا دېم و
ئافىبە، دېم وەكو باھىف و سماق و تىرىن رەشمىيوى
و ... بىن ئاقى زى وەكو سىنڭ و حلىك و خۇخ و
مىشمزە و ... ھتد.

كارەب ل سالا (۲۰۰۷) ئى و خواندنگەھ سالا
(۲۰۰۸) ئى و پرۇژى ئاقى ل سالا (۲۰۱۰) ئى گەھشنىنە
گوندى^{۱۱۱}.

گوندى رۇمتا:

گوندىكى نوويه، ل (۲۰۰۷/۹/۱) ئى ل سەر ئاقارى
گوندى غەلبۇكى ھاتىبە ئافاكرن، ئاقى گوندى
ئاقەكى نوويه، پەيشەكا سىرانيبە ب واتابا جەھكى
بلند دەيت، كو گوند ل جەھكى بلندە.

سۈورىن گوندى:

رۇزمەلاتى، گوندى غەلبۇكى.
رۇزئاقى، گوندى باگىرا.
پاكورى، گوندى چىايىن باگىرا.
باشورى، گوندى رەشانكى.

پىكھانا گوندى:

گوندىكى مەسىحىيانە، ژ سىن مالباتان
پىكدەيت، ئەوژى ئەف مالباتەنە (نھاوا، خەرجاوا،
گرىش)، خەلكى گوندى ۲۰ مالن و ۱۲ مالىن ئاوارە
زى ل گوندى دئاكنجىنە .

ژىدەرىن ئاقا گوندى:

كانى ل قى گوندى نىن، ژندەرى ئاقا وان زى
بىرەكە ژ گەلىن قەنتارا دەيت.

ژىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

زارا خەلكى گوندى ل سەر پىشمبا وابە،

گوندى رەشانكا مزورىيا:

ئەف گوندى ل سالا (۱۹۹۱) ئى جارەكادى ھاتىبە
ئافاكرن، ل دووڭ ئاخىتتا گوندىيان ئەف گوندى ل
سالىن پىستاندا بىن ئاقابوو، لى پىشتى ھىنگى تا
سالىن پىشتى سالا (۱۹۹۱) ئى نەھاتىبە ئافاكرنغە. ل
دور ئاقى گوندى زى ھەمان بۇچوونا پىشتىرە ل گوندى
(رەشانكا بەروراريا).

سۈورىن گوندى:

پاكورى، گوندىن ستوكوركى و خرابيا.
باشورى، گوندى دىرالۇش.
رۇزمەلاتى، گوندى بانىن.
رۇزئاقى، گوندى رەشانكا بەروراريا.

پىكھانا گوندى:

ئەف خەلكى نھا ل گوندى دىنياتدا خەلكى گوند
ژ گوندى بانىن (دەقەرا مزورى) ھاتىبە و ل گوندى
ئاكنجى بووينە، پىكھاتىبە ژ مالباتا جەجى نەبى.
ھژمارا خەلكى گوندى د سالىن پىستاندا تىزىكى
۱۰۰ مالن بوون، پىشتى ھىنگى ئەف گوندى ھاتىبە
بەردان. نھا ئاكنجىن گوندى بىن ۱۵ مالن.

شۈينوار و جەين كەنتار:

كافلە گوندىك د ئاف ئاقارى گوندىدا دەيتە دىتن،
ل دووڭ ئاخىتتا گوندىيان ئەفە گوندى رەشانكا
كەقنە، ھىشتا شۈينوارىن وى دەيتە دىتن، ھەروەسا
ل پىشتا گوندى كەقن شۈينوارىن مزگەفتەكى
دەيتە دىتن، وەسا ديارە يا بەرفرەھ بوويه.
بەرنىاستىر جەين گوندى ئەقەنە (بەرى
مانورا، زەشېت كورى، جەم حلىك، دەرى ئاشى، دەرى
گەلى).

ژىدەرىن ئاقا گوندى:

ل قى گوندى كاتىبەكا بۇش ب ئاقى كانىيا كافلا
ھەبوو، ژندەرى ئاقا وان بوو، ژئۇ قەخوارن و جۇتارىن،
پىشتى گوند ھاتىبە ئافاكرن بىرىن ئىرتىوازى ژ ئالىن

ۋاتە ھىندەك جۇتبارىنى دىكەن ۋەھىدەك فەرمانبەر و موۋجەخورن^(۱۱).

گوندى سىياقا خارى:

ل دۆر ئاقى گوندى ئىك بۇچوون ھەيە، دىئىت، سىياقى ئاقى زەقىيەكى بوو، ئاخا وئى يا سىيى بوو، پاشى گوند ل وئىرئ ھاتە ئافاكىن و ئاقى گوندى ئى ھاتە ۋەرگرتن.

سۈورىن گوندى:

- باكوورى، گوندى مىرگەھەلى.
- باشوورى، گوندى گابىركى.
- رۇزھەلاتى، گوندى خورىنىن.
- رۇزئاقى، گوندى بھىرئ.

پىكھاتا گوندى:

د بىياتا گوند ژ بەك مالبات ئەۋرى مالباتا عەبدالە پىكھاتىيە، ھژمارا خەلكى گوندى، بەرى ساللا (۱۹۸۸) ئى نىزىكى ۱۵ ھەتا ۲۰ مالان بوون، ئھا ۶۰ ھەتا ۷۰ مالن، دېەر بەلاقن ھند ل جھىن جودا جودا دژىن.

ئەف گوندى سى جارن ھاتىيە بەردان و تالانكىن ئەۋرى ل سالىن (۱۹۶۱، ۱۹۶۳) ئى، داۋى جار ژى ساللا (۱۹۸۸) ئى ب ئىكجارى ھاتىيە خرابىكىن و ئا ئھا نەھاتىيە ئافاكىن.

بەرنىاستىرىن جھىن گوندى ئەقەنە (زەقىا گۇفا، ئاوسى، گوندى، بناقىا، خارى بەكرا، سوور زەقى، خاركى ملا پانى).

ئوینوار و جھىن كەئناز:

ل رۇزھەلاتا گوندى ئشۈینوارىن مىرگەفتەكى ل دەقەرى ب ئاقى (جامعا ئاقەدل عومەرا) يا بناف و دەنگە دەپتە دىتن، ل دووف ئاخفتنا گوندىيان مىژوویا وئى بۇ بەرى ۱۰۰ ھەتا ۱۵۰ سالان دزفرىتەفە.

ل فى گوندى ئىك ژ شەرىن مىرگەھا بەھدىنان رویدایە، نەخاسمە ل سەرۋەختى مىر (بەھرام پاشاىن

مەزىن)^(۱۳) و مىر مەلكى سەركىشىن لەشكەرى سەیدى خان بەگى ل ساللا (۱۱۳۳مىش/۱۷۲۰زى). بەلى ھەتا ئھا ئاسناما فى سەیدى خانى نەھاتىيە زانىن، دىسان ئەگەرى ھنارتنا لەشكەرى بۇ فى شەرى دبار نىنە، نقىسەفانەكى ھەفدەم ئافرىيەك ب فى چەندى كرىيە، نەخاسمە ۋەختى نىرىنن خۇل سەر دەستنىقىسا ژمار (۱۹۲۲) ل ئاقەندا نىشتمانى يا دەستنىقىسا ل بەغدا كرى^(۱۴).

ژىدەرىن ئاقا گوندى:

ل فى گوندى ھژمارەكا كانىيان ھەنە، ۋەكو كانىين (ھات، ئاوسى، گوندى)، ژىدەرى ئاقا گوندى ژ كانىيا (گوندى) بوو.

ژىدەرىن ژيارا خەلكى گوندى:

ژيارا خەلكى گوندى پىتر ل سەر چاندنا ئافىيە، ۋەكو خۇخ و ھنار و سىتف و توتىن و حلىك و مژمژە و تىرى و ... ھتد.

ل دووف ئاخفتنا گوندىيان، خواندىكەھ چ جارن نەگەھىشتىيە فى گوندى^(۱۵).

گوندى سىياقا سەرى:

ئاقى ئەقى گوندى ژ گوندى سىياقا خارى ھاتىيە ۋەرگرتن.

سۈورىن گوندى:

- باكوورى، گوندى مىرگەھەلى.
- باشوورى، گوندى سىياقا خارى.
- رۇزھەلاتى، گوندى خورىنىن.
- رۇزئاقى، گوندى بىھىرئ.

پىكھاتا گوندى:

بىتنى بەك مالبات ب ئاقى مالباتا محەمەد ل گوندى ھەبوو، ھژمارا خەلكى گوندى، بەرى ساللا (۱۹۷۰) ئى نىزىكى ۲ ھەتا ۷ مالان بوون، ئھا دگەھنە ۳۰ - ۳۵ مالان و كەس ل گوندى ئازىت.

پىنگھاتا گوندى:

گوندى ژ حەفت مالىباتان پىنگدھىت، ئەوژى برىتىنە ژ مالىباتىن (حەجى محەمەد، مېسا، حەجى عەبدوللا، سوار، مام شىخا، قادى، حەجى مەلۇ)، سەر ب عەشىرەتا مزورىيا فەنە، ھژمارا خەلكنى گوندى بەرى سالا (۱۹۷۰) ئى ۱۰ - ۱۲ مال بوو، نھا دگەھنە ۱۰ - ۷۰ مالا، ل دەقەرئىن جودا دېر بەلاقن.

ئەف گوندى سى جازان ھاتىبە بەردان و تالانكرن و خرابكرن، ل دەسپىكا شۇرشا ئەيلوولا (۱۹۱۱) ئى، ھەروەسا ل سالىن (۱۹۱۳، ۱۹۷۵) ئى ژى ھاتىبە بەردان، ھەتا نھا نەھاتىبە ئافاكرن فە.

شونوار و جھىن كەقنار:

د فى گوندىدا ھژمارەكا جھىن كەقن و شونوارئىن جودا جودا ھەنە، ل پىشتا گوندى شونوارئىن قەسرەكا كەقن ھەنە، وەسا ديارە قەسرەكا مەزىن بوو، ھەروەسا شونوارئىن دېرەكى دناف ئاقارئى گوندىدا دھىتە دىتن، ژىلى شكەفتەكا مەزىن ژى ل ئاقارئى گوندى بى ھى.

بەرنىاسترىن جھىن گوندى ئەقەنە (شىفا قەسرۇكا، زەفيا نېر قەسرئى، بەركۇزئى، لاتا عوبىند، زەفيا مۇمۇزئى).

ژىدەرئىن ئاقا گوندى:

ل فى گوندى ھژمارەكا كانىيان ھەنە، وەكو كانىين (سەرمىسكى، گوندى، خەندەك، قادى، بن كىزئى، شىف قەسرۇكا)، ژىدەرئى ئاقا گوندى ژ كانىيا (گوندى) بوو.

ژىدەرئىن زيارا خەلكنى گوندى:

زارا خەلكنى گوندى پتر ل سەر جۇتبارىيا ئاقىبە، وەكو خۇخ و ھنار و سېف .. ھتد، ھەروەسا بى دىمى ژى، مينا باھىف و سماق و... ژى، ژىلى خودانكرنا تەرش و كەوالئى ژى.

ل دووفا ئاخفتنا گوندىيان، خواندنگەھ ل فى گوندى نەھاتىبە فەكرن^(۱۷).

گوندى دو جازان ھاتىبە بەردان و تالانكرن و خرابكرن، ل دەسپىكا شۇرشا ئەيلوولئى و داوى جار ل ھەوئىن ئەمزالا بوو كو ب ئىكجارى ھاتىبە خرابكرن و تا نھا ئەف گوندى نەھاتىبە ئافاكرن.

شونوار و جھىن كەقنار:

بتنى مەزارەكى كەقن ل رۇئالفايى گوندى ھەپە، ل سەر ئىك ژ كىلىيىن وى، سالا (۱۸۷۹) ئى ھاتىبە نقىسىن، ل سەر ھندەك ژ كىلىيان نىر و كقان و گوسك تىرا ھاتىنە كۇلان، دېئىزئى مەزارئى مەلا دەروئىش.

بەرنىاسترىن جھىن گوندى ئەقەنە (شىفا خرابەھى، كەزىبا، خارئى بلكى، مىزگا جەلالئى، مىرگا شىلانئى).

ژىدەرئىن ئاقا گوندى:

ل دووفا ئاخفتنا گوندىيان ل فى گوندى بتنى بەك كانى ھەپە، دېئىزئى كانىيا سىپاقتى.

ژىدەرئىن زيارا خەلكنى گوندى:

زارا خەلكنى گوندى پتر ل سەر جۇتبارىيا دىمە، وەكو و باھىف و سماق و ھزىر و گەنم و نىسك و جەھ و... ھتد.

ل دووفا ئاخفتنا گوندىيان، خواندنگەھ چ جازان ل فى گوندى نەھاتىبە فەكرن^(۱۸).

گوندى سەرمىسكى:

ل دۇر ئاقى گوندى ئىك بۇچوون ھەپە، دېئىزئى، ژەركو ئەف گوندى دكەقەنتە سەر گوندى مىسكىن دا، لەورا دېئىزئى سەر مىسكىن.

سەورئىن گوندى:

باكوورى، گوندى بەرۇشكا سىقتى.

باشوورى، گوندى مىسكىن.

رۇزھەلاتئى، گوندى رەشانكى و دىرالۇش.

رۇئالفايى، گوندى كورئى گاھانا.

گوندى ستوكوركى:

ل دۆر ئاقى گوندى ئىك بۇچوون ھەبە، دېئىرئىت، ئىستىكرىكى ژ دو پەشقان پىكدھىت (ھىستو - كورت)، پاشى ب درىزاهىيا دەمى بوويە ئىستىكرىكى.

سنوورين گوندى:

باكوورى، گوندىن بېھىرى و خرايبا.

باشوورى، گوندى بانى.

رۇزھەلاتى، گوندىن سىپاقى و گابىركى.

رۇزئالايى، گوندى رەشانكى.

پىكھانا گوندى:

ئەف گوندى ژ پىنج مالىتان مالىتېن، خورشىد تاھر، رەشىد تاھر، تاھر حسىن، مستەفا تاھر، حسىن تاھر پىكدھىت، سەر ب عەشېرەتا بەروارى ژىربىانقەنە، د دەمى ئەنجامدانا سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ھۇمارا خەلكنى گوندى ۱۴۵ كەس بوو^(۱۶۸) بەرى سالا (۱۹۸۸) ئى نىزىكى ۱۰۰ مالا بون، ئەا دگەھنە نىزىكى ۵۰۰ مالا، دېر بەلاقن و كەس ل گوندى ناژىت.

ئەف گوندى سىن جارن ھاتىبە بەردان و ئالانكرن و خرايكرن، دەسپىكا شۇرشا (۱۹۶۱) ئى گوند ھاتىبەبەردان، سالا (۱۹۷۴) ئى ژى ھاتىبەبەردان، سالا (۱۹۸۸) ئى ب ئەمامى ھاتىبەوېرانكرن، سالىن ۱۹۹۱- ۱۹۹۲ ئى جارەكا دى گوند ھاتىبە ئاقاكرن، بەلى د ئەنجامى شەرى ناخخۇبى ژ سالا ۱۹۹۴ ئى بەرەف زوور گوند ھاتىبەبەردان و ھەتا ئەا ھاتىبە ئاقاكرن.

شوينوار و جھىن كەئار:

دو شىكەفت د كەقنە باكوورى گوندى، دېرەرەھن و د شۇرش و سەرھلدانىن كوردىدا بوويە جھى قەھەواندىنا خەلكنى گوندى، ھەرەمسا شوينوارىن مزگەفتەكا كەقن ل قى گوندى دەپنە دىتن، ھندەك شوينوارىن دىزى ۋەكو ئاغدا ل سەر ھندەك كانىكىن گوندى دەپنە دىتن.

بەرنىاسترىن جھىن گوندى ئەقەنە (رىكا ئاقدارا، رىكا شىكەفتا ەلى، دوولا مەزىن، رىكا زروى، دوولا شىكەفتىن ل سەر ئىك، دوولا زروى).

ژىدەرىن ئاقا گوندى:

ل قى گوندى ھۇمارەكا كانىيان ھەنە، ۋەكو كانىين (بلىق، گوندى، خاركى) ژىدەرىن ئاقا گوندى ژ كانىيا (گوندى) بوو، نھاژى ھەمان كانى ژىدەرىن ئاقا گوندىيە.

ژىدەرىن ژيارا خەلكنى گوندى:

ژيارا خەلكنى گوندى پىتر ل سەر جۇتارىيا دىمە، ۋەكو باھىف و نىسك و نۇك و گەنم و مىو و سىماق و ...

ل دووف ئاخفتنا گوندىيان پىشتى پىكھاتا يازدەى ئادارا (۱۹۷۰) ئى خواندىنگەھ ل گوندى ھاتىبەقەكرن، سالا (۱۹۸۸) ئى دگەل گوندى ھاتىبە خرايكرن، جارەكا دى ل سالا ۱۹۹۲ ئى ھاتىبە قەكرن قە^(۱۶۹).

گوندى سىندۇر:

ل دۆر ئاقى گوندى دېئىرئىن سىندۇر ژ دو پەشقان پىكدھىت، (سىن- دىر) واتە ددانى دىزى، پاشى ب درىزاهىيا دەمى بوويە سىندۇر.

سنوورين گوندى:

باكوورى، گوندى مەمانى.

باشوورى، گوندىن بىسىرى و باجلور.

رۇزھەلاتى، گوندى بادى.

رۇزئالايى، گوندىن قارقاراقا و ئىكمالە.

پىكھانا گوندى:

ئەف گوندى ژ جەفت مالىتان پىكدھىت، ئەوژى برىتىنە ژمالىتېن (جەرگىس، ئەبو خورنا، جەسەن ئىبراھىم، مەلايى، حسىن، عەبدوللا، مستەفا)، سەر ب عەشېرەتا دۇسكىيانقەنە، ھۇمارا خەلكنى

گوندى صۇرىا:

ل دۇر ئاقى گوندى ئىك بۇچوون ھەبە، دىئىرت: ئاقى گوندى ژ رىكا سوور ھاتىبە، پاشى ب درىژيا دەمى بوويە صۇرىا.

سۈورپىن گوندى:

باكوورى، گوندى گابىركى

باشوورى، گوندى بىنارىنكى

رۇھەلاتى، گوندى كانىباسكا.

رۇتاقايى، گوندى بانىن.

پىنگھاتا گوندى:

ئەف گوندى ژ دو مالباتان پىنگدھىت، ئەوژى مالباتىن (حەجى ئەيلا، بابەكرى)نە، سەر ب عەشپەرنا مزوورى نە، دەمى ئەنجامدانا سەرژمىرىيا (۱۹۵۷) ئى ھۇمارا خەلكنى گوندى ۱۱۹ (كەس بوو^(۷۱)) گوندى سالا (۱۹۷۰) ئى ۴۰ - ۵۰ مال بوو، نھا ۱۰۰ ھەتا ۱۵۰ مالا، دىبەر بەلاقن، ھىندە خانى ل گوندى ھەنە، لى تىنى خەلكنى گوندى ب بانەھى دچىتە گوندى.

گوندى پىنج جاران ھاتىبە بەردان و تالانكرن و خرابكرن، دەسپىنكا شۇرشا ئەيلوولا (۱۹۶۱) ئى، ھەرۈسە ل سالىن (۱۹۶۳، ۱۹۶۸، ۱۹۷۴، ۱۹۸۸) ئى ئەف گوندى ھاتىبە بەردان، تا سالىن ۱۹۹۱-۱۹۹۲ ئى جارەكا دى گوندى ھاتىبە ئافاكرنقە، لى نھا كەس ل گوندى ئاژىت.

ئوینوار و جھىن كەقنار:

د قى گوندىدا ھىندەك جھىن كەقن ھەنە، شۇپىنوارەك لى ھەبە ۋەسا دبارە ئافاھىبەكە، لى ناھىتە زانىن كانى چىبە؟ دىئىزنى كورا شىخا، ھەرۈسە كاتىبەكا دىا كەقن ل گوندى ھەبە دىئىزنى كانىبىا رىزى، چوار مەزار ل گوندى ھەنە، ژوان پىر خەجىج و پىرى بابەكر و مەزارى بچووكا و مەزارى كانى كەركا.

گوندى، بەرى سالا (۱۹۷۰) ئى ۸ ھەتا ۱۰ مالا بوو، نھا دگەھنە ۲۵۰ ھەتا ۳۰۰ مالا، دىبەر بەلاقن ھىند ل گوندى و ھىند ژى ل باژىران دژىن.

ئەف گوندى پىنج جاران ھاتىبە بەردان و تالانكرن و خرابكرن، دەسپىنكا شۇرشا (۱۹۶۱) ئى و سالىن (۱۹۶۳، ۱۹۶۵، ۱۹۸۵) ئى ھاتىبە بەردان، داوى جار سالا (۱۹۸۸) ئى بوو كو ب ئىكجارى ھاتىبە خرابكرن، تا سالىن ۱۹۹۲-۱۹۹۳ ئى جارەكا دى گوندى ھاتىبە ئافاكرن قە.

ئوینوار و جھىن كەقنار:

د قى گوندىدا ھۇمارەكا شىكەفتا دھىنە دىتن دىئىزنى كەلىنى شىكەفتا، بەرنىاسترىن جھىن گوندى ئەفەنە (كەلىنى مېشىن، ملا كادى، كەرمافۇكى، شىكىركى، كەلىنى شىكەفتا، كەفرك، وارنى قەرەچا).

ژىدەرىن ئاغا گوندى:

ل قى گوندى ھۇمارەكا كانىبىان ھەنە، ۋەكو كانىبىن (گوندى، چىا، شەناكى، ژىكا، عەزىزاكى، بركا مەلابى، گوندى، كارىزا مالا جەرگىس) ژىدەرىن ئاغا گوندى ژ كانىبىا (گوندى) بوو.

ژىدەرىن زىارا خەلكنى گوندى:

ژىارا خەلكنى گوندى پىرل سەر جۇتبارىيا دېمە، ۋەكو باھىف و نىسك و نۆك و گەنم و مىو و سىماق و ...

ل دووڧ ئاخىفتا گوندىبىان خواندىنگەھ ل سالا (۱۹۵۶) ئى ل گوندى ھاتىبە قەكرن، تا سالا (۱۹۸۸) ئى ھەبوو، لى جارن دھاتە گرتن، سالا (۱۹۹۳) ئى دگەل ئافاكرنا گوندى ئەو ژى دەست ب كاربوو^(۷۲)، ھەژىبە بىژىن ھەتا دەسپىنكا سالىن پىنجىبان ژ سەدسالىبا بىستى ئەف گوندى گوندى جۇھىبان بوو و پىشتى ئەوان كۇچكرىبە ئىسرائىلى خەلكنى مۇسلمان لى ئانجىبوونە .

بەرنىياسىتىن جەھىن گوندى ئەقەنە (پشتا گوندى، ملا سوور، كەفرى ھەسارى، چىيائى زوى).

ژىدەرىن ئاڧا گوندى:

ل قى گوندى ھژمارەكا كانىيان ھەنە، ۋەكو كانىيىن (گوندى، گەورى، لاسكى، بالاقا، چەمى، رەزى، ژىدەرى ئاڧا گوندى ل سەر كانىيا گوندى بوو.

ژىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

زارا خەلكى گوندى پىتر ل سەر جۇتباريا ئاقىيە، ۋەكو سىڧ و خۇخ و حلىك و بىرىج و تىرىن ئاقىسى و تىرەقى و... ھند. ل دووڧ ئاخفتنا گوندىيان خواندنگەھ ل دەسپىنكا سالىن ھەفتىيان ھەبوو، ل سالا (۱۹۷۸) ئى نەمايە (۷۶).

گوندى ساركى (ساركى):

ل دۇر ئاقى گوندى ئىك بۇچوون ھەبە، دىبىژىت، ژىرەكو گوندىك سارە و ب ئابەتى ل زىستانان، ژىرە ھندى ئاقى گوندى بوويە ساركى (ساركى).

سئورپىن گوندى:

باكوورى، گوندى لۇمانا.

باشوورى، گوندىن خرابيا و غەلبۇكى.

رۇژھەلاتى، گوندى بەيرى.

رۇژئاقى، گوندى باگىرا.

پىكھاتا گوندى:

ئەڧ گوندى ژ شەش مالباتان پىكھەنت، ئەوژى مالباتىن (سەئىد ساركى، نەعمان، نەمبەلا، كوسا، ھەم رەشا، مالا شىنخا)نە، ئەڧ گوندى سەر ب غەشىرەتا دۆسكىيان قەيە، ھژمارا خەلكى گوندى لىسالا ۱۹۵۷ ئى ۲۱۴ كەس بوو (۷۳)، بەرى سالا (۱۹۷۰) ئى ۴۰ ھەتا ۴۵ مال بوون، نەھا دگەنە ۱۳۰ ھەتا ۱۵۰ مالان، دىبەر بەلاقن ھند ل گوندى و ھند ژى ل باژىران دژىن .

گوندى پىنج جازان ھاتىيە بەردان و تالانكرن و خرابكرن، ل دەسپىنكا شۇرشا ئەيلوولا (۱۹۶۱) ئى، ھەروەسا ل سالىن (۱۹۶۳، ۱۹۶۸، ۱۹۷۰، ۱۹۸۸) ئى گوندى ھاتىيە بەردان، جازەكا دى ل سالا (۱۹۹۱) ئى گوندى ھاتىيە ئاڧاكرن.

ئوینوار و جەھىن كەئارا:

د قى گوندىدا ھژمارەكا جەھىن كەڧن و شوینوارىن جودا ھەنە، ل رۇژھەلاتا گوندى سىڧ گاقلە گوندى ھەنە زوان (قورانكى، جەغفەرىن، جافركى)، ھەروەسا كاقلە گوندى (زەڧيا كورى) ژى ل باكوورى گوندى ھەبە. بەرنىياسىتىن جەھىن گوندى ئەقەنە (سىلاڧى، كانى ھژىركى، قەسرا مىكائىلى).

ژىدەرىن ئاڧا گوندى:

ل قى گوندى ھژمارەكا كانىيان ھەنە، ۋەكو كانىيىن (چناركى، جەغفەرىن، گىرەرازكى، ھژىركى، سىلاڧى، دەحلى، دركى، كول، مىرا)، ل بەرى كانىيا مىرا ژىدەرى ئاڧا گوندى بوو، لى نەھا ژىدەرى ئاڧا گوندى بىرئىرتىوازيە، كول سالا (۲۰۱۵) ئى ل گەلىن قەنتارا ھاتىيە كۇلان.

ژىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

زارا خەلكى گوندى پىتر ل سەر جۇتباريا ئاقىيە، ۋەكو خۇخ و ھنار و سىڧ .. ھند، ھەروەسا يا دىمى ژى، مىنا باھىڧ و سماق و ... زىلى خودانكرنا تەرىش و كەوالى.

ل دووڧ ئاخفتنا گوندىيان، خواندنگەھ سالىن (۱۹۶۱ - ۱۹۶۴) ئى ل گوندى ھەبوو، پىشتى پىكھاتانا بازەى ئادارا (۱۹۷۰) ئى جازەكا دى خواندنگەھ ھاتەڧەكرن (۷۴)، سالا (۱۹۸۸) ئى ژ ئالىڧى حكۇمەنا بەغداڧە ھاتە خرابكرن (۷۵).

گوندى تەئوھ (تەئوھ):

ل دۇر ئاقى گوندى دىبىژىن ئاقى گوندى ژ تەولە

ھاتىبە، تەلۋە دېيىژنە ئەف جھېن كىندىن ۋەكى مىزگا، جھن گوندى زى بى كىندە ۋەكو مىزگانە.

سۈۋرۈن گوندى:

پاكوۋرى، گوندىن مېرىنا ۋە كۆزۈ.

باشوۋرى، گوندى يىتاسى.

رۇژھەلاتى، گوندى چەمان.

رۇژئاقايى، ھەردو ئەقىرىكى.

پىنكھاتا گوندى:

ئەف گوندىم ژ چوار مالىباتان پىنكدهىت. ئەۋزى مالىباتىن (لەشكەرى، غەلىق خەلى، ئاقى، يىزدىن) نە، ئەف گوندى سەر ب غەشپىرەتا مزوۋرى يە، ل سالا (۱۹۵۷) ئى ھژمارا خەلىكى گوندى ۱۶۶ كەس بوو (۱۷۱) بەرى سالا (۱۹۷۰) ئى ۲۰ - ۲۵ مال بوو، نھا دگەھنە نىزىكى ۱۴۰ ھەتا ۲۵۰ مالان، دېەر بەلاقن ھند ل گوندى ۋ ھند زى ل باژىران دژىن .

ئەف گوندى تىن ل ئەنزالا سالا (۱۹۸۸) ئى ھاتىبە خرابىكىن، سالا (۱۹۹۳) ئى بېست مال ھاتىبە ئافاكرن، نھا گوندى بى ئاقايە.

شۈينوار ۋ جھېن كەقنار:

ل گوندى ھژمارەكا جھېن كەقن ۋ شۈينوارىن جودا ھەنە، ل رۇژھەلاتا گوندى شۈينوارىن دېرەكى ھەنە، دەور ۋ بەرىن گوندى زى ھەفت مەزار ھەنە، سى ژوان ب ئاقىن (ئەسحابە، كانىن، كىم دارى) ل رۇژھەلاتا گوندى، ئىك زى دكەقىتە باشوۋرى گوندى دېيىژنى (جەسىن) ۋ بى دى دكەقىتە پاكوۋرى گوندى دېيىژنى (ولىمەمدىن).

(مېرگەرەشى، رەزى، چومى، توخىبى، كوزا غەبىدى، خاركى) بەرنىاستىرىن جھېن گوندى نە.

ژىدەرۈن ئاقا گوندى:

ل قى گوندى ھژمارەكا كانىيان ھەنە، ۋەكو كانىيىن (ولىمەمدىن، سى گرگا، گركى زەر، ھەقىشى مېشى، ئىسفى، كىزى).

ژىدەرۈن زىارا خەلىكى گوندى:

زىارا خەلىكى گوندى پىتر ل سەر جۇتارىيا دىم بوو، ۋەكو گەنم ۋ جەف ۋ نۆك ۋ نىسك ۋ باھىف ۋ سىماق ۋ ...

ل دوۋف ئاخفتنا گوندىيان، خواندىنگەھ بەرى ل گوندى نەبوۋىە، ل سالا (۲۰۱۵) ئى ژئوى ھندەك كاپىنە ئىناپنە گوندى ۋ خواندىنگەھ قەكرىبە (۱۷۱).

گوندى غەلىۋكى:

ل دۆر ئاقى گوندى ئىك بۇچوون ھەبە، دېيىژىت، زىەرکو ئەف گوندى ل جھەكى خرەبەردايە، ئەو جھېن زقى رەنگى دېيىژنى غەلىۋكى.

سۈۋرۈن گوندى:

پاكوۋرى، گوندى ساركى.

باشوۋرى، گوندى بەرۇشكا سىقىن.

رۇژھەلاتى، گوندى خرابىا.

رۇژئاقايى، گوندىن باگىزا ۋ رومتا.

پىنكھاتا گوندى:

گوندى د بىياتدا ژ مالىانا غەبىدوللا غەلىۋكى پىنكدهىت ۋ ھندەك مالىن سىپىندارىيان زى لى ھەنە، ھژمارا خەلىكى گوندى بەرى سالا (۱۹۷۰) ئى ۱۴ ھەتا ۱۸ مال بوون، نھا دگەھنە نىزىكى ۵۰ - ۶۰ مالانە، دېەر بەلاقن ھند ل گوندى ۋ ھند زى ل باژىران دژىن. ئەف گوندى سى جارن ھاتىبە بەردان ۋ ئالانكرن ۋ خرابىكىن، ل دەسپىنكا شۇرشا ئەپلوۋلا (۱۹۶۱) ئى، ھەرۋەسالا سالا ۱۹۷۴ ئى ئەف گوندى ھاتىبە بەردان، داۋى جار زى ل ئەنزالا سالا (۱۹۸۸) ئى بوو ھاتىبە خرابىكىن، ل سالا (۱۹۹۱) ئى ھاتىبە ئافاكرن، نھا گوندى بى ئاقايە ۋ نەف مال لى دژىن.

شۈينوار ۋ جھېن كەقنار:

د قى گوندىدا بىتىن شۈينوارىن ھندەك ئاشىن كەقن دەپتە دىتن، ل دوۋف ئاخفتنا گوندىيان ھەر ژ كەقندا ئاش ل گوندى ھەبوۋىنە.

(مىزگا غەلبۇكى، شېشا خۇخورى، سەرى جەسەن بەلوى، بانى زراقى، بانبا بەلە گەورا) بەرنىاستىرىن جەين گوندى نە.

رۇزەھلاتى، گوندى كانىيا باسكا.
رۇزەھلاتى، گوندى ستوكوركى.

زىدەرىن ئاغا گوندى،

ھژمارەكا كانىيان ل گوندى ھەنە، ۋەكو كانىين (گوندى، گولاقى، بركا مزگەفتى، بن دىۋارى، بركا سەرەمەندا، بركا مەنھولا، بركا سكرى، قەرەمكى)، زىدەرىن ئاغا گوندى ز كانىيا (قەرەمكى) بوو، ھەر ۋەسان سكرەكى بچووكى ئاخى زى بۇ چاندنى لى ھەيە.

پىكەماتا گوندى،

ئەف گوندى ز پىنج مالباتان پىكەھىت، ئەو زى ز مالباتىن (جەجى حىسەن، جەجى مەھمەد، جەجى رەشىد، صوفى عەبدۇللا، مامى خورشىد)، سەر ب عەشىرەتا مزوورىياقەنە، ھژمارا خەلكى گوندى بەرى سالا (۱۹۸۸) ئى ۱۰ ھەتا ۱۵ مال بوون، نھا دگەھنە ۱۰ ھەتا ۷۰ ملان، دەرەھلەقن ھند ل گوندى و ھند زى ل باژىران دژىن.

زىدەرىن زيارا خەلكى گوندى،

زيارا خەلكى گوندى پتر ل سەر چاندنا ئاقىيە، ۋەكو ھزىر و خۇخ و ھنار و ترى و ھرمىك و سىف .. ھتد.

ئەف گوندى سى جازان ھاتىيە بەردان و تالانكىن و خرابكىن، ل دەسپىكا شۇرشا ئەيلوولا (۱۹۶۱) ئى، ھەر ۋەسان ل سالا (۱۹۶۸) ئى و بەرى ئەنزالا سالا (۱۹۸۸) ئى (۱۵) ل گوندى دژىان، د نافبەرا ۸/۲۵ - ۱۵/۹ (۱۹۸۸) ئى گوندى ب ئىكجارى ھاتىيە خرابكىن^{۷۹}، تا سالا (۱۹۹۳) ئى جازەكا دى گوندى ھاتىيە ئافاكرن، پاشى جازەكا دى ل سالا (۲۰۰۰) ئى ئەف گوندى ھاتىيە بەردان، نھا تىن خەلكى گوندى ب بانەھى دچىتە گوندى.

ل دووف ئاخىتتا گوندىيان، خواندنگەھ ل داوبا سالىن جەفتيان ل فى گوندى ھاتىيە فەكرن، سالا (۱۹۸۸) ئى د گەل گوندى ھاتىيە خرابكىن، سالا (۱۹۹۱) ئى جازەكا دى دگەل ئافاكرنا گوندى ھاتىيە فەكرن^{۷۸}.

شوينوار و جەين كەفتار،

د فى گوندىدا ھژمارەكا شوينوارا دەينە دىتن، پىنج ناوسك د كەفتە ئالىن باكوورى گوندى ھەنە، ھەرۋەسا دو ئاشىن كەفتن دكەفتە باكوورى گوندى ھەنە، دىبژىن ئاشىن (سموى، جەجى سەئىد)، دىسان بەرەكى دى دەيتە دىتن گەلەگ نەخشە و نقىسىنن كەفتن ل سەر ھەنە دىبژىن بەرى ناوسكى، ھەرۋەسا كاقلە گوندىك ل پشتا گوندى ھەيە دىبژىن (كوكل).
بەرنىاستىرىن جەين گوندى ئەقەنە (زەقىا شەمووى، زەقىا دنخەي، ئاشى سىمووى، ئاشىن جەجى سەئىد).

گوندى گابىركى،

ل دۇر ئاقى گوندى دو بۇچوون ھەنە، با ئىكىن دىبژىت، ئاقى گوندى ز ھەردو پەيقىن (گا - بىرك) پىكەھىت، واتە جەين گا و بىركا، ئانكو ئەو جەين گونكى ب كشتوكالى و ئالاقىن وئ ددا، بۇچوونا دى دىبژىت، ئەف ئاقە دىنەرەتدا (گاگىركى) بوويە، ئەو جەين گابەك لى گونلبووى، بان ئەو جەين گىرە ب رىكا گابان لى دەتەكرن، ب بوورىنا دەمى بوويە گابىركى.

زىدەرىن ئاغا گوندى،

ل فى گوندى ھژمارەكا كانىيان ھەنە، ۋەكو

سەورىن گوندى،

باكوورى، گوندىن خورىنىن و سىپاقى،
باشوورى، گوندى صۇرىا.

مەمى، شېفا گىزى، شېمەكىر، كەندالى شېن، كورا خرابا، زەشيا شىخى، باسكى ئافەبەرى، سەرادا گرى، پوانى كافرا، بەرى سېسكا، بانى تەباخكى، كەلۆك، كورا مزگەفتىن، ئاستەنگۆك، ئاف گرا، بەرى بېنەشەدانى.

زىدەرىن ئافا گوندى:

ل قى گوندى ھژمارەكا كانىيان ھەبوون، ۋەكو كانىين (گەرمافا ژىرى، گەرمافا ژوورى، كانى گرىك، گەرا ئافەدەوى، گەرا زمزەلاقى، پىدگەھوهرى، كون كېرىت).

زىدەرىن ژيارا خەلكى گوندى:

ژيارا خەلكى گوندى پىتر ل سەر جۇتباريا ئافى بوو، ۋەكو خۇخ و ھنار و سىنق ... ھند، و تەرىش و كەۋالى، و باھىف و سىماق و ... (۸۳).

گوندى كەقلەسنا خارى:

ل دۇر ئافى گوندى ئىك بۇچوون ھەبە، دېئىت: ئافى گوندى ژ كەفرىت ئاسنى ھاتىبە؛ چۈنكە دەفەرەكا گەلەك ئاسىيە، پاشى ب دىژاھىيا دەمى بووبە كەقلەسنى.

سەۋرەن گوندى:

رۇژمەلاتى، گوندى لۇمانا.

رۇژتافى، گوندى باگىرا.

پاكورى، گوندى كۇندكا نەبى.

باشوورى، گوندى باگىرا سەرى.

پىنكھاتا گوندى:

ئەف گوندە ژ ھەفت مالباتان پىكدەھىت، ئەو ژى مالباتىن (ئەمىن، محەمەد، شەعبان، چوپى، دىۋالى، ئورەمارى، ئالىخان)، ئەف گوندە سەرب عەشپەرەتا دۇسكى قەبە، ھژمارا خەلكى گوندى بەرى سالا (۱۹۸۸) ئى كى ۱۵ - ۲۰ مال بوو، ئەداگەھنە ۵۰ - ۷۰

كانىين (گوندى، چلۇيى، بىرکا ژوورى، سەرى كانىين)، ژىدەرى ئافا گوندى ژ كانىيا (سەرى كانىين) بوو.

زىدەرىن ژيارا خەلكى گوندى:

ژيارا خەلكى گوندى پىتر ل سەر جۇتباريا ئافىبە، ۋەكو خەلكى و سىنق و مژمژە و باجانسۇرك و لۇبىك و ... جۇتباريا دىم ژى ھەبە، ۋەكو سىماق و تىرى رەشمىۋى و باھىف و ... ھند.

خواندنگەھ سالا (۱۹۷۸) ئى گەھشتىبە گوندى، سالا (۱۹۸۸) ئى دگەل گوندى ھاتىبە خرابىكرن (۸۱).

گوندى گەرمافا:

ل دۇر ئافى گوندى دېئىن ئافى گوندى ژ گەرماپا ئافا كانىين گوندى ھاتىبە.

سەۋرەن گوندى:

پاكورى، گوندى باكۇرى.

باشوورى، گوندى پىرۇمەرا و باژىرى دھۆك.

رۇژمەلاتى، گوندى پىشت گرى.

رۇژتافى، گوندى باخرىفا.

پىنكھاتا گوندى:

ل سالا (۱۹۵۷) ئى ھژمارا خەلكى گوندى ۲۲۵ كەس بوو (۸۱)، بەرى سالا (۱۹۷۰) ئى، ۵۶ مال بوون، ئەدا پىترن ژ ۴۰۰ مالان و ل جەھىن جودا دېرەلەقن و گوند ئەدا كەفتىبە بن بەنداقا دھۆكىفە (۸۲).

شەۋرەن و جەھىن كەفتار:

دقى گوندىدا ھژمارەكا جەھىن كەفتن و شەۋرەن جودا جودا ھەنە، گرى گەرمافا ئىك ژ جەھىن شەۋرەن گوندى گەرمافا، ھەرەسا دناف ئاقارى گوندىدا چوار شەكەفت ھەنە، ژوان شەكەفتىن (مەزىن، بچووك، كۇترا، كاركا).

بەرنىاسىرىن جەھىن گوندى ئەقەبوون (گرى عەمى، گرىچىك، گرى مەزىن، بىدەرول، باسكى

دېئىزىت، ئاقى گوندى ژ كۆزىن پەزى ھاتىيە، واتە كەلەك كۆزىن پەزى ئىن ھەبوون، يان زى ژ كۆزىن بويىكى ھاتىيە.

سۈۋورېن گوندى،

باكوورى، گوندى بابلۇ.

باشوورى، گوندى تەلۇە.

رۇژھەلاتى، گوندى مېرىنا.

رۇژئاقلىق، گوندى ئىمىنىكى.

يىنكھاتا گوندى،

گوندى ژ سىن مالباتان مالباتىن (باپىرا، فەيزووى، حاجى تاھاي) يىنكەھىت، سەر ب غەشىرەتا مزوورى نە، ھۇمارا خەلكى گوندى ل سالا (۱۹۵۷) ئى ۵۴ كەس بوو^{۱۸۱}، بەرى ئەنفالىن (۱۹۸۸) ئى ۲۱ - ۳۰ مال بوو، ب بوورىنا دەمى زىدە بووینە و نھا دگەھنە ۳۰۰ ھەتا ۳۵۰ مالان، دېرەھەلاقرى ھند ل گوندى و ھند ل باژىران دژىن.

ئەف گوندى چوار جاران ھاتىيەبەردان و تالانكرن و خرابكرن، ل دەسپىنكا شۇرشا ئەيلوولا (۱۹۶۱) ئى ئەف گوندى فالابوويە ژ خەلكى، ھەرەھسان سالىن (۱۹۶۳، ۱۹۶۸) ئى و داوى جار سالا (۱۹۸۸) ئى بوو كو گوندى ب ئىكجارى ھاتىيە خرابكرن، نا سالىن ۱۹۹۲ - ۱۹۹۳ ئى چارەكا دى ھاتىيە ئاقاكرن فە.

بەرنىاسترىن جەھىن گوندى ئەفەنە (پىشتا گوندى، شىف ئەسىنا سەرى گوندى، سەرى كانىن).

شۈينوار و جەھىن كەقنار،

ل پىشتا گوندى كەلەبەكا مەزىن دەھتە دىتن، وەسا ديارە ل دەور و بەرىن وئى شۈينوارىن ھندەك كاقلە خانىيان دەھتە دىتن.

ژىدەرىن ئاقا گوندى،

ل قى گوندى ھۇمارەكا كانىيان ھەنە، وەكو كانىين (سەرى كانىن، مېرسىنا، گرى، شىفا

مالن، دېرەھەلاقرى و نھا گوندى يى بەرداييە، ئەف گوندى پىنج جاران ھاتىيەبەردان و تالانكرن و خرابكرن، ل دەسپىنكا شۇرشا (۱۹۶۱) ئى، و سالىن (۱۹۶۳، ۱۹۶۹، ۱۹۷۵، ۱۹۸۸) ئى ھاتىيەبەردان نا سالىن (۱۹۹۱-۱۹۹۲) ئى چارەكا دى گوندى ھاتىيە ئاقاكرن فە بەلى ب دروسنى خەلك نە زقرىنەفە گوندى ئىن ھندەك مال ب بانەھى چوويىنە گوندى.

شۈينوار و جەھىن كەقنار،

د قى گوندىدا ھۇمارەكا جەھىن كەفەن و شۈينوارىن جودا ھەنە، ل رۇژھەلاتا گوندى ھۇمارەكا ناوسكان ھەنە، ھندەك دېچووكى و ھندەك د مەزىن دېئىزىن ناوسكىن قەشا، خەلكى گوندى دېئىزىن قەشە دقان ناوسكاندا ھاتىيە قەشارىن ئەورا قى ئاقى دېئىزىن، ھەرەھسا ل رۇژئاقلىق گوندى بەرەكى نەخىش تىكولايى ھەيە دېئىزىن بەرى خرىنا.

بەرنىاسترىن جەھىن گوندى ئەفەنە (زەقىا ژن مېرا، كانىيا نىكا، بركا مەزىن، بركا بچىك).

ژىدەرىن ئاقا گوندى،

ل قى گوندى ھۇمارەكا كانىيان ھەنە، وەكو كانىين (بچىك، تىكا، بركا بچووك، بركا بەراين، بركا مەزىن، بركا ژىنكا).

ژىدەرىن زيارا خەلكى گوندى،

ژيارا خەلكى گوندى پتر ل سەر جۇتارىيا دېمە، وەكو باھىف و سماق و كەنم و نىسك و نۆك و ...ھتد، ھەر وەسان خودانكرنا تەرىش و كەوالى.

پىشتى ۱۱ نادارا (۱۹۷۰) ئى خواندىنگەھ ل گوندى فەكرىنە^{۱۸۲}، گوندىن دەردور وەكو ساركى و لۇمانا و كۆندكا و باگىرا ھەمى دەھتە قى خواندىنگەھى دخواندىن، نا سالا (۱۹۸۸) ئى خواندىنگەھ د گەل گوندى ھاتىيە خرابكرن^{۱۸۳}.

گوندى كۆۋ:

ل دۇر ئاقى گوندى دو بۇچوون ھەنە، يا ئىكى

ئوينوار و جھىن كەنار:

چ جھىن شىوينوارى يىن بەرچاف نىنن، لى ل دووڧ ناخفتنا گوندىيان دەمىن كۇمەنگەھا كۇرا دروست دكر گەلەك گۇسكىن كەڧن دەر كەڧتن وەسا ديار بوو، كو جھىن مەزارەكى كەڧن بوو، ديسان خانەكا كەڧن ژى ل شى گوندى ل سەردەمى سولتان حسىننى وەلى (۱۵۳۴- ۱۵۷۰) ئى ھاتبوو ئاڧاكرن.

بەرنىباستىن جھىن گوندى ئەڧەنە (ملا گوندى، كەلىن قەننارا، كەلىن كاڧا).

ژىدەرىن ئاڧا گوندى:

ل شى گوندى ئاڧ كەلەكا كىمە و ژىلى كانىيا گوندى و كانىين بەھارا چ كانىين دى لى نىنن، ژىدەرىن ئاڧا وان ل سەرىبىرىتويزانە، ئىك ژوان سالا (۱۹۸۳) ئى ھاتىيە كۇلان و يادى پىشتى سالا (۱۹۹۱) ئى.

ژىدەرىن ژيارا ھەلكنى گوندى:

ژيارا خەلكنى گوندى پتر ل سەرى جۇتارىيا دىمە، وەكو باھىڧ و سماق و گەنم و نىسك و نۇك و ...ھتد، و بخودانكرنا تەرش و كەوالى.

ل دووڧ ناخفتنا گوندىيان خواندنگەھ ل گوندى نەبوويە، تا سالا (۲۰۱۲) ئى ژئالىن حكۇمەتا ھەرىما كوردستانىڧە ھاتىيە ئاڧاكرن^(۸۸).

گوندى كۆرەدېرى:

ل دۇر ئاڧى گوندى ئىك بۇچوون ھەيە، دىبىژىت، ئاڧى گوندى ژ دېرى ھاتىيە، كو ئەو دېرە دكۆرەكىدايە و نھا ژى شىوينوارىن وى د ديارن و ب درىژاھىيا دەمى بوويە كۆرەدېرى.

سەورىن گوندى:

باكوورى، گوندى سەرمىسكى.

باشوورى، گوندىن پىندە و مىرىنا.

رۇژھەلاتى، گوندى مىسكى.

رۇژئالپى، گوندى خروە.

سىنايە، چىما)، ژىدەرىن ئاڧا گوندى ژ كانىيا (سەرى كانىي) بوو.

ژىدەرىن ژيارا ھەلكنى گوندى:

ژيارا خەلكنى گوندى پتر ل سەرى چاندنا ئاڧىيە، وەكو برىج و سىڧ و خۇخ و باجانسۇرك و لۇبىك و... ھتد.

سالا (۱۹۱۸) ئى خواندنگەھ گەھشتىيە گوندى، سالا (۱۹۸۸) ئى دگەل گوندى ھاتىيە خرابكرن^(۸۷).

گوندى كۇرا (نەلان):

ل دۇر ئاڧى گوندى دىبىژن ئاڧى گوندى ژ ھەردو پەيڧىن (كۇرك - كەوڧان) پىتكەھىت، واتە كۇركىت كەوڧانا، پانشى بوويە (كورىت كەوڧانا) و ب درىژاھىيا دەمى بوويە (كورىت كاڧانا).

سەورىن گوندى:

باكوورى، گوندى باگىرا.

باشوورى، گوندى زاويتە.

رۇژھەلاتى، گوندى رەشانكى.

رۇژئالپى، گوندى رەشاورى.

پىكھاتا گوندى:

ئەڧ گوندى ژ ھەشت مالباتان پىتكەھىت، ئەوژى ئەڧەنە (جادوو، مەلك چەكو، يوسىڧ، روتل، پەعقوب، مەلك، يوساوى، داودرا)، خەلكنى ئەڧى گوندى ئەو مەسىحىين تيارى نە ئەوين ل سالىن بىستان ژ سەدسالىيا چوويى ل دەڧەرى ھاتىنەئاكنجىكرن.

خەلكنى گوندى بەرى سالا (۱۹۸۸) ئى ۱۰ ھەتا ۱۵ مال بوون، نھا نىزىكى ۵۰ ھەتا ۶۰ مالاتە، دېمەلەڧن ھند ل گوندى و ھند ژى ل باژىران دىن.

ئەڧ گوندى چەند جازان ھاتىيەبەردان و ئالانكرن و خرابكرن ل دەسپىكا شۇرشا ئەيلوولا (۱۹۱۱) ئى، ھەرەسالا ل سالىن (۱۹۱۳، ۱۹۸۸) ئى نھا گوندىكەن ئاڧىيە.

پىكھانا گوندى:

گوندى تىنى ژ يەك مالىبات نەوژى مالىباتا جەجى عەبدوللا يە پىكھاتىبە، ھىژمارا خەلىكى گوندى ل ساللا (۱۹۵۷) ئى ۱۱۷ كەس بوو^(۸۱)، بەرى ساللا (۱۹۷۰) ئى ۲۰ ھەتا ۲۵ مال بوون، نھا دگەھنە نىزىكى ۹۰ ھەتا ۱۰۰ مالان، ئى گوندى كاقىلە و كەس ئى نازىت.

گوندى سى جازان ل دەسپىكا شۇرشا ئەيلوولا (۱۹۶۱) ئى و ل ساللىن (۱۹۷۵، ۱۹۸۸) ئى ھاتىبە بەردان و تالانكىن و خرابكىن، ساللا (۱۹۹۳) ئى گوندى جازەكادى ھاتىبە ئاقاكرن، بەلى د ئەنجامى ئالۇزىن ناخخۇبى جازەكا دى ھەر ل ساللىن نۇتان ھاتىبە بەردان و ھىژ كەس ئى نازىت.

شوينوار و جھىن كەقنار:

دقى گوندىدا ھىژمارەكا جھىن كەقن و شوينوارىن جودا ھەنە، ل رۇژھەلاتا گوندى ناوسكەكا مەزىن ھەيە و جوان ھاتىبە چىكرن، سى تەخت تىندا ھاتىبە چىكرن، ل پىشتا گوندى ژى شكەفتەكا مەزىن ھەيە، ل رۇژئاقابى گوندى ناوسكەكادى ھەيە، يا ب دەرگەھ و پەنجەرە و سى تەخت ژى تىقە ھەنە، ل ئاق ئاقارى گوندى ژى جھەكى ھەي دىژنى بەرناوسكى، كو پىنج ناوسك ئى نە.

بەرنىاسترىن جھىن گوندى ئەقەنە (شىقا ژوورى، شىف قەسرگا، سەرمىتسىكى، شىف قىزانى)، ئەف گوندى سەر ب عەشىرەتا مزوورىيانقەيە.

ژىدەرىن ئاقا گوندى:

ل قى گوندى ھىژمارەكا كانىيان ھەنە، وەكو كانىين (گوندى، شىف قىزانى ...)، ژىدەرىن ئاقا گوندى ژى كانىيا (گوندى) بوو، ھەروەسا رووبارەك ژى ھەيە دىژنى رووبارى كۆرەدېرى.

ژىدەرىن زيارا خەلىكى گوندى:

زارا خەلىكى گوندى پىتر ل سەر جۆتباريا ئاقىبە، وەكو خۇخ و ھنار و سىف و حلىك و ئوتىن و ھنار و ھىژر و ... ھتد.

ل دووف ئاخفتنا گوندىيان، خواندىنگەھ چ جازان ل قى گوندى نەھاتىبە قەكرن^(۸۱).

كۆمەنگەھا باگىرا:

كۆمەنگەھا باگىرا ئىك ژ وان كۆمەنگەھان بوو ئەوئىن حكۆمەنا عىراقى بۇ خەلىكى ژ دەقەرىن وان دھاتنە قەگواھستىن بۇ مەرەمىن سىياسى ھاتىبە چىكرن.

- ئەگەرىن قەگواھستنا ئەقى خەلىكى بۇ ئەقن خالىن ل خوارىن مۇشەقەھ:

۱- پىرىيا ئەو گوندىن ھاتىبە قەگواھستىن پىن دەقەرىن سىنوورى بوون، و ب ھارىكارىكرنا شۇرشا كوردى دھاتنە تۆمەتباركرن.

۲- ب دىتتا حكۆمەتا بەغدا ئەقە تاكە رىك بوو كو بىشىن ئەقى ھەقەندىيا دناقبەرا پىشمەرگى كوردستانى و خەلىكى دەقەرى قەقەتىن، دا شۇرشا كوردى نەچارىكەن دەست ژ خەبانا نەتەنەوھىي بەردەت.

- قۇئاغىن قەگواھستنا خەلىكى بۇ قىن كۆمەنگەھان:

۱- قۇئاغا ئىكى: ل ھەيقا ھەشتا ساللا (۱۹۷۸) ئى بوو، ھىژمارەكا خەلىكى دەقەرىن سىنوورى ژ ھەردو عەشىرەتىن نىروە و رىكان ھىنانە كۆمەنگەھى، ھىنگى ھىژمارەكا كىما خانىيان ھاتىبوونە ئاقاكرن، كو ھەر دو مال د خانىبە كىقە بوون، بىتى پىتدقپىن رۇژانەيىن وى دەمى.

۲- قۇئاغا دووئ: ل بەھارا ساللا (۱۹۸۳) ئى بوو، ل دەسپىكى ھىندەك ژ گوندىن دۇسكىيان ئەوئىن دكەقنە دەقەرىن دوورى دەستى حكۆمەتى و پاشى ھىندەك گوندىن دەقەرا بالەكايەتى ھىنان و دناق ئەقى كۆمەنگەھىدا ئاكنجى كرىن.

پىكھاتەيا كۆمەنگەھى:

ئەف كۆمەنگەھە يا ئىكەلە ژ گەلەك مالىبات

گەلەك بىنگەھىن حىزى و مەدەنى و رىكخراوۋىن لاوان و قۇتابيان و سەنتەرىن رەوشەنبىرى.
 ل دووڧ ئاخفتنا خەلكىن كۆمەلگەھى،
 خواندنگەھ ل سالا (۱۹۸۳) ئى ھاتە فەكرىن، لى ھەر
 كەسىن قىابا بخوۋىنىت پىندقىبوو قۇرما حىزبا بەغىس
 پرىكەت پاشان مافى خواندىن ھەبوو، تاسالىن
 پىشتى سەرھەلدانا سالا (۱۹۹۱) ئى ژنوو ب بەرفرەھى
 خواندنگەھ ل كۆمەلگەھى ھاتە فەكرىن و نھا
 دو خواندنگەھ ئىكا بنەرەتى و ئىكا نامادەبى ل
 كۆمەلگەھى ھەنە^{۱۹۱}.

كۆمەلگەھدا كۇرا:

سۋورىن كۆمەلگەھى:

باكوورى، گوندى باگىرا بنى.

پاشوورى، ئاقەندا ناحىا زاۋىنە و گوندى بادى.

رۇزەلانى، گوندى باگىرا فەلان و بەرۇشكا سىقىن.

رۇزئاقىي، گوندىن رەشاورى و مەمانى.

پىنكەتەيا كۆمەلگەھى:

ئەف كۆمەلگەھە يا تىكەلە ژ گەلەك مالىبات
 و غەشپىرەتىن جودا جودا، ھەر ل دەسپىنكا ئىنانا
 خەلكى بۇقىن كۆمەلگەھى و تانھا خەلك پىرتىكەل
 بوۋىنە و ھژمارا دانشتىن وى پىر لىنھاتىيە، گەلەك
 غەشپىرەتىن جودا تىدا ھەنە، وەكو غەشپىرەتىن
 دۇسكى (ژىرى، ژوورى)، بەروارى ژىرى، مژوورى (ژىرى،
 ژوورى). نىرۋەبى، ھەر وەسان ھندەك مالىن سۇرانى و
 رىكانى ژى دىناڧ دا كۆمەلگەھىدا ھەنە.

ژىدەرىن ئاقا كۆمەلگەھى:

ل دەسپىنكا ھاتنا خەلكى بۇ ئاقا قى كۆمەلگەھى،
 ئاقەكا بى سەر و بەر ھەبوو، ل دووڧ ئاخفتنا خەلكى
 وى گەلەك زارۇك ژ ئەنجامىن فەخوارنا ئەقىن ئاقا
 پىس نەخۇش دىوون، ھەر تاخەكى كۆمەلگەھى ل
 سەر ئىك زەمبەلەكا ئاقى بوون و ھندەك گەرەك پىر
 ژ ۵۰ مالا بوون، پىشتى سالا (۱۹۹۱) ئى پىرۇزەبىن ئاقى
 ھاتىيە چىكرىن و ئەف ئارىشە ھاتىيە چارەسەركرىن.

و گوندو غەشپىرەتان، وەكو غەشپىرەتا (رىكان، نىرۋە،
 مژوورى، دۇسكى و ھندەك خەلكى بامەرنى) كو
 ھىنابوونە دىناڧ قى كۆمەلگەھى دا و ھەتا نھاژى
 لى دژىن.

ھژمارا خەلكى كۆمەلگەھى د قۇناغا ئىكېدا
 نىزىكى ۲۵۰ ھەتا ۳۰۰ مال بوون، لى پىشتى قۇناغا
 دووئ ھاتىن ھژمارا وان بوونە پىر ژ ۵۰۰ مالا، ھەتا
 نھا گەلەك ژ وان ل كۆمەلگەھى ماينە و ھند ژى
 نھا ل باژىرىن ھەرىمىن دژىن، ئەف كۆمەلگەھە ھەر
 ژ دورىستكرنا وى ھەتا نھا، ل دووڧ ئاخفتنا خەلكى
 وى پىتنى ل سەرھەلدانا سالا (۱۹۹۱) ئى بۇ دەمەكى
 كىم ھاتىيە بەردان.

ژىدەرىن ئاقا كۆمەلگەھى:

ل دەسپىنكا ھاتنا خەلكى بۇ ئاقا قى
 كۆمەلگەھى، ئاق وەكى پىندقى گەلەكا كىم بوو، ل
 دووڧ گۇتتا خەلكى وى دەمى ھەر دەھ مال ل سەر
 ئىك زەمبەلا (خەنەقىيا) ئاقى بوون، ئەو ژى سىن
 رۇژان دانەكى دەھت، ژىدەرى وى ژى بىرئىرتىۋازىبەك
 بوو كو ل گوندى كەقلەسىن دەھت، پىشتى سالا
 (۱۹۹۱) ئى ژنو پىرۇزەبىن ئاقى وەكو پىندقى بۇ خەلكى
 كۆمەلگەھى ھاتىيە چىكرىن، ژىدەرى وى ژى گەلىن
 قەنتارايە.

ژىدەرىن زيارا خەلكى كۆمەلگەھى:

ل دەسپىنكا ھاتنا خەلكى بۇ قى كۆمەلگەھى،
 نەدبوو ژ سىنوورىن دەست نىشانكرى دەرىكەقن و ژيانا
 وان ل سەر پالەتىن و جۇتارىن بوو، دىسان نەدبوو
 كەسەكى ژ كۆمەلگەھى باژرگانى كرنا بان بىا
 فەرمانبەر و كارىن دىپىن فەرمى كرنا، ھەر وەسان
 كەتبوونە ژىر قىشارىن گران كو دقىا بىانە بەغىسى
 و ب خورتى دىرنە (جىش الشعبى)، لى پىشتى سالا
 (۱۹۹۱) ئى گەلەك دام و دەزگەھىن حىزى و حكۇمى
 دىناڧ كۆمەلگەھىدا ھاتە فەكرىن، وەكو رىقەبەرىيا
 پۇلىسان، رىقەبەرىيا باژرقاتىن، نەخۇشخانە،
 رىقەبەرىيا چاندىن، بىنگەھى ئاقەرەتان، رىدەبارەى

زىدەرىن زيارا خەلكى كۆمەلگەھى:

ل دەسپىنكا ھاتنا خەلكى بۆ ئەقى كۆمەلگەھى
ژيانا وان ل سەر جۇتبارىيا دىناق سنورىن كۆمەلگەھى
و پالەتېيىن دابوو، بەلىن نھا بارا پتريا خەلكى وئ
مۇچەخورن.
دىناق قىن كۆمەلگەھىدا، نھا نەخۇشخانە و
باژىرفانى ھەنە^(۹۱).

گوندى لىناق:

ل دۇر ناقى گوندى ئىك بۇچوون ھەيە، دېئىت،
لىناقا ژ دو پەيىتىن (لىن- ئاقا) پىكدەھىت، (لىن) واتە
(جەرك)، يانژى دەنى ئاقى، (ئاقا) ئاقاھى، دېئىن جەن
قى گوندى لىن لى دەھتەنە چىكىن، پاشى ب بوورىنا
دەمى بوويە لىناق.

سنورىن گوندى:

رۇژھەلاتى، گوندىن بۇتيا و باكۇزى.
رۇژئاقايى، گوندى خازىناق.
باكوورى، گوندى پىرەھانى.
باشوورى، گوندى باخرىئىف.

پىكھاتا گوندى:

خەلكى قى گوندى ژ سى مالباتىن (مالباتا
عەبدولعەزىز، مالباتا جەجى محى، عەبدولقادىرى
پىكدەھىت، سەر ب عەشپىرەنا دۇسكى نە، ھۇمارا
خەلكى گوندى ل سالا ۱۹۷۵ ئى ۱۶۷ كەس بوو^(۹۲)
بەرى سالا (۱۹۷۰) ئى ۳۰ ھەتا ۳۵ مال بوو، نھا دگەھنە
۱۰۰ ھەتا ۲۰۰ مالانە، دېر بەلاقن .

ئەف گوندى چوار جاران ھاتىيە بەردان و تالانكرن
و خرابكرن، جارا ئىكى ل دەسپىنكا شۇرىشا ئەيلوولا
(۱۹۶۱) ئى، جارتىن دووقدا ژى ل سالىن (۱۹۶۳، ۱۹۸۳) ئى
بوو، داوى جار ژى سالا (۱۹۸۸) ئى بوو كوب ئىكجارى
ھاتىيە خرابكرن، تا سالىن ۱۹۹۲-۱۹۹۳ ئى جاركادى
گوندى ھاتىيە ئاقاكرنقە.

شوينار و جھىن كەنار:

د قى گوندىدا پاشماوئى ھىدەك ئاش و دستاران
ماينە، ھەر وەسان كافلەكى ل پىشنا گوندى ھەي
دېئىتى كافلكى، ژىلى ھۇمارەكا جەركىن مەزىن و
بچووك ژى ل گوندى ھەنە.
بەرنىاسترىن جھىن گوندى ئەقەنە (تەنگىن،
گەرماقۇك، تەحا، گرى بەرانا، كەقزى بسكى، شىقا
ئىتىما، گىزان، قىلۇمكىن كەمى).

زىدەرىن ئاقا گوندى:

زىدەرىن ئاقا گوندى ژ رووبارى گوندى بوو، لى پىشتى
سالا (۱۹۷۰) ئى بىرەك ل گوندى ھاتىيە چىكىن و
بوويە زىدەرىن ئاقا گوندى.

زىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

زيارا خەلكى گوندى پتر ل سەر جۇتبارىيا دىمە،
وەكو كەنم و نىسك و نۇك و... ھتە، ھەر وەسان ل
سەر خودانكرنا تەرش و كەوالى بە.
پىشتى بەيانا بازىدە ئادارا سالا (۱۹۷۰) ئى
خواندىكەھ ل گوندى ھاتىيە قەكرن^(۹۳)، سالا
(۱۹۸۸) ئى دگەل گوندى ھاتىيە خرابكرن^(۹۴).

گوندى مەمانى:

سنورىن گوندى:

رۇژھەلاتى، گوندىن رەشاورى و كۇرا؛
رۇژئاقايى، گوندى كەمەكا.
باكوورى، گوندى دەرگەلا شويكەيا.
باشوورى، گوندى بادى.

پىكھاتا گوندى:

ئەف گوندى ژ ھەردو مالباتىن (مەلا، مىرا)
پىكدەھىت، گوندى سەر ب عەشپىرەنا دۇسكىيان
قەيە، ھۇمارا خەلكى گوندى ل سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۶۱
كەس بوو (۹۶)، بەرى سالا (۱۹۷۰) ئى ۳۰ ھەتا ۴۰ مال

بوو، نھا دگەھنە ۱۴۰ ھەتا ۱۵۰ مالان، ھند ل گوندى و ھند ژى ل باژىران دېمەر بەلاقن.

ئەف گوندە شەش جاران ھاتىبە بەردان و تالانكرن، ل دەسپىنكا شۇرشا ئەيلوولا (۱۹۱۱) ئى، ھەرۋەسا ل سالىن (۱۹۱۳، ۱۹۱۹، ۱۹۸۵، ۱۹۸۶، ۱۹۸۸) ئى ژى گوند ھاتىبە بەردان، سالا (۱۹۹۷) ئى جازەكا دى گوند ھاتىبە ئاڧاكىن.

شوينوار و جھىن كەقنار:

د فى گوندىدا ھژمارەكا جھىن كەقن و شوينوارىن جودا ھەنە، ل باشوورئى گوندى شوينوارىن كاقلە گوندەكى دەئىنە دىتن، ھندەك بىرىن ئاقى ژى دناڧ كەقەرەكىدا ب ھونەرەكى جوان ھاتىنە كۆلان، دىسان كەلا مەمىيا دكەقەتە دناڧ ئاقارئى گوندىدا، ل بىندىرىن جھ ل سەرى كوپكى كەلى شوينوارىن خالەكا زىرەقانىن ھەنە، كو د سرۇشتىن خۇدا يا ناسىيە و كەس نەشەت لى ب سەر كەقەت^(۹۷).

بەرنىاستىرىن جھىن گوندى ئەقەنە اشىڧ سماقۇكى، گرىن لەندا، بىركا بانى، كەستەكا، ئاڧكا كەمەكا، كانىيا گۇمى).

ژىدەرىن ئاڧا گوندى:

ل فى گوندى ھژمارەكا كانىيان ھەنە، ۋەكو كانىين (بىركا بانى، كانىيا گۇمى، كانىيا ژنا، بىن گوندى)، ژىدەرىن ئاڧا گوندى نھا ل سەر بىرئىرتىۋازىيە، كو ل سالا (۲۰۰۳) ئى ھاتىبە كۆلان.

ژىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

ژيارا خەلكى گوندى پىتر ل سەر جۇتارىيا دىمە، ۋەكو باھىڧ و سماق و كەنم و نىسك و نۇك و ...ھتد، ھەر ۋەسان خودانكرنا تەرش و كەۋالى ژى ل دووڧ ئاخفتنا گوندىيان خواندىكەھ ل دەسپىنكا سالىن ھەفتىيان ل گوندى ھەبوو، سالا (۱۹۸۸) ئى د كەل گوندى ھاتىبە خرابكرن^(۹۸).

گوندى مىردىنكى:

ل دۆر ئاقى گوندى دو بۇچوون ھەنە، يا ئىكىن

دېئىت: ژ ئاقى مىردىن كو باژىرەكى باكوورئى كوردستانى يە ھاتىبە، د ژىدەرىن ھەرى دا مىردىن-ماردىن ۋەك پەقەكا ھەرى ب واتايا جھەكى بلند دەئىت ھاتىبە شىرۇقەكرن^(۹۹)، يا دووئى دېئىت: ژادىنە مىر) ھاتىبە، پاشى ب درىژيا دەمى بوويە مىردىن، پاشگۇيىن (كى) بۇ بچوككرنا ئاقى ھاتىبە بكارىيان. بەلى ئەم دوورنابىنن مىردىنكى ب ئاقى باژىرى مىردىننى بىن باكوورئى كوردستانى ھاتىبە نەقەكرن، ئانكو مىردىنا بچووك.

سئورىن گوندى:

باكوورئى، گوندى بابلۇ.

باشوورئى، گوندى ئىتت.

رۇژاڧاڧى، گوندى ئەقەرىكى.

رۇژاڧاڧى، گوندى ئىمىنكى.

يىكھاتا گوندى:

ئەف گوندە ژ چوار مالبانىن (مىستو بەھارا، مەلكو، شىخەمى، مىسايى) يىككەئىت، گوند سەر ب ھەشپەرەتا مزوورىيا قەبە، خەلكى گوندى بەرى سالا (۱۹۸۸) ئى ۲۰ ھەتا ۳۰ مال بوون، نھا دگەھنە نىژىكى ۱۰۰ ھەتا ۱۵۰ مالانە، دېمەر بەلاقن ھند ل گوندى و ھند ژى ل باژىران دژىن .

ئەف گوندە ل بەرى ئەنڧالا سالا (۱۹۸۸) ئى بتنى دو جاران ل سالىن (۱۹۱۱، ۱۹۱۳) ھاتىبە بەردان، داوى جار ژى ل ئەنڧالا (۱۹۸۸) ئى ھاتىبە بەردان و تانھاژى كاقلە و نەھاتىبە ئاڧاكىن.

شوينوار و جھىن كەقنار:

د فى گوندىدا ھژمارەكا جھىن كەقن و شوينوارىن جودا ھەنە، دو مەزارىن كەقن ل رۇژاڧاڧىن فى گوندى ب ئاقىن مەزارىن مامەشىر و مىردىنكى ھەنە، دىسان دو كاقلە گوند ژى د ناڧ ئاقارئى گوندىدا دەئىنە دىتن و شوينوارىن وان د ديارن و ھندەك كاقل ژى ماينە. بەرنىاستىرىن جھىن گوندى ئەقەنە اليسى، كانىيا مىردىنكى، پىشتا گرى، پىشتا لىسى).

زىدەرئىن ئاغا گوندى:

ل قى گوندى ھژمارەكا كانىيان ھەنە، ۋەكو كانىين (لىس، مىردىنكى، دەحلكى)، زىدەرئىن ئاغا گوندى ژ كانىيا (مىردىنكى) بوو.

زىدەرئىن زيارا خەلكى گوندى:

ژيارا خەلكى گوندى پترل سەر جۇتباريا ئاقىيە، ۋەكو خۇخ و ھنار و سىئىق... ھتد، ھەر ۋەسان يى دىمى ژى مينا باھىف و سىماق و... ھتد، دىسان تەرش و كەۋالى ژى ب خودان دكەن. ل دوۋف ئاخفتنا گوندىيان، خواندنگەھ چ جازان ل قى گوندى نەھاتىيە قەكرن^(۱۰۱).

گوندى مىرگەھەلى:

ل دۇر ئاقى گوندى دو بۇچوون ھەنە، يائىكىن دىئىت: مىرگەك بوو خەلك ھەر لىبوو ھەتا بوويە گوند، يا دوۋى دىئىت: گىايى ۋى مىرگى زوى رادبوو لەوما دىئىن مىرگەھەلى.

سئورئىن گوندى:

باكوورى، گوندى سىپىندارى،
باشوورى، گوندى سىپاقا خارى،
رۇژھەلاتى، گوندى سىپاقا سەرى،
رۇژئاقى، گوندى بىھىزى.

پىكھانا گوندى:

گوندى ژ ئىك مالبات پىكھىت، ئەۋژى مالباتا ھەجى ئىسماعىلە، ھژمارا خەلكى گوندى بەرى ئەنفالا سالا (۱۹۸۸) ئى ۴ مال بوون، نھا بوويە ۳۰ ھەتا ۴۰ مالن، لى گوند كافلە و كەس لى ئازىت. ئەف گوندى بىتنى ل ئەنفالا سالا (۱۹۸۸) ئى يى ھاتىيە خارىكرن، سالا (۱۹۹۱) ئى جارەكا دى ھاتىيە ئاقاكرنقە، لى زوى گوند ھاتىيەقە بەردان.

ئويناۋار و جھىن كەقنار:

د ئاقارى گوندىدا دو كەلابىن مىژوۋىسى ھەنە،

ئىك ژ وان دكەقېتە باشوورى گوندى و يا دوۋى دكەقېتە باشوورى گوندى، دىئىنە ھەردوۋكان كەلا مىرگەھەلىن.

بەرنىاسترىن جھىن گوندى ئەقەنە كەلا مىرگەھەلىن مىرگە گۆلىن، سەرى سىپاقى، گرى مىرگەھەلىن.

زىدەرئىن ئاغا گوندى:

ل قى گوندى ھژمارەكا كانىيان ھەنە، ۋەكو كانىين (بركا چەرما، گوندى، سىسكا)، زىدەرئىن ئاغا گوندى ژ كانىيا (گوندى) بوو.

زىدەرئىن زيارا خەلكى گوندى:

ژيارا خەلكى گوندى پترل سەر جۇتباريا دىم بوو، ۋەكو سىماق و تىرىن رەشمىنوى و باھىف و... ھتد. ل دوۋف ئاخفتنا گوندىيان خواندنگەھ چ جازان ل گوندى نەھاتىيە قەكرن^(۱۰۱).

گوندى مېرىنا:

ل دۇر ئاقى گوندى دو بۇچوون ھەنە، يا ئىكىن دىئىت: د سەردەمى خۇدا خەلكى قى گوندى مىزانىمەك ئەنجامدايە، كو ئاق لىچوۋىنە و بوويە مېرىنا، يا دوۋى دىئىت، يى كىم زەلام بوويە دگوتنى (مىرنىن) و ب بوورىنا دەمى بوويە (مىرنىنا) و پاشى (مېرىنا).

سئورئىن گوندى:

باكوورى، گوندى خروە،
باشوورى، گوندى تەلوە،
رۇژھەلاتى، گوندى كۆرەدىزى،
رۇژئاقى، گوندى كزۇ.

پىكھانا گوندى:

بىتنى يەك مالبات ل گوندى ھەيە، ئەۋژى مالباتا لەشكەرىيە، ئەف گوندى سەر ب غەشپىرەتا

سۈۋورېن گوندى:

باكوورې، گوندى ئەفرىكا سەرى.

باشۋورې، گوندى بېتاسىن.

رۇژھەلاتى، گوندى تەلۋە.

رۇژئاقايى، گوندى ئىتېت.

پىنكھاتا گوندى:

ئەف گوندى ژ مالىئەكن پىنكدهىت، ئەۋزى مالىئە (مستى) يە، گوند سەرب غەشىرەتا مزوورېئانقەبە، ھۇمارا خەلكى گوندى بەرى ساللا (۱۹۷۰) ئى نىزىكى ۵ ھەتا ۱۰ مالاڭ بوون، ئەا دگەھنە نىزىكى ۹۰ ھەتا ۱۰۰ مالاڭ. دېەر بەلاڭن ھند ل گوندى و ھند ژى ل باژىران.

ئەف گوندى چەند جارن ھاتىبە بەردان و تالانكرن و خرابكرن. ل دەسپىكا شۇرشا ئەيلوولا (۱۹۶۱) ئى، ھەروەسا ل سالىن (۱۹۷۹، ۱۹۸۴، ۱۹۸۸) ئى ئەف گوندى ھاتىبە بەردان، تا سالىن ۱۹۹۲-۱۹۹۳ ئى جارەكا دى گوند ھاتىبە ئافاكرنقە.

شۈينوار و جھىن كەقنار:

ل باكوورې قى گوندى شكەفتەكا مەزىن و بەرفرەھ ھەبە، ل دوۋف گۇننا گوندىيان د شۇرشىن كوردىدا بوۋىە جھى قەجەواندنا وان، ھەروەسا جارن بوۋىە جھى سەرەكىن ھىزىن پىشمەرگەى، بەرنىاسىترىن جھىن گوندى ئەقەنە (دەرىكى كورگا، شكەفتا بنىن گرى مىگۇركى، مىرگا قەشەى، گرى ھىلەبن).

ژىدەرىن ئاقا گوندى:

د قى گوندىدا بىتنى يەك كانى ب نافتى كانىيا گوندى ھەبە، ل بەرى ژىدەرىن ئاقا گوندى بوۋىە، لى ئەا ژىدەرىن ئاقا گوندى بېرىرتىبوزىبە كو ل ساللا (۱۹۹۶) ئى ل گەلى كورتكى ھاتىبە چىكرن و قەگۇھاسىتن بۇ گوندى، پىتنى ساللا (۲۰۱۱) ئى دو بېرىن دى ل گوندى ھاتىبە كۇلان.

مزوورېئانقەبە، ھۇمارا خەلكى گوندى بەرى ساللا (۱۹۷۰) ئى ۱۵ - ۲۰ مال بوون، ئەا ھۇمارا وان دگەھنە نىزىكى ۸۰ ھەتا ۱۰۰ مالاڭ، لى ئەا گوند كافلە و كەس لى نازىت.

دەسپىكا شۇرشا ئەيلوولا ساللا (۱۹۶۱) ئى ئەف گوندى ھاتىبە خرابكرن، پىتنى ھنگى ب دەمەكى گوند ھاتىبە ئەفناكرن.

شۈينوار و جھىن كەقنار:

د ناقارې قى گوندىدا بىتنى شۈينوارې قەسەرەكا مەزىن ل رۇژھەلاتا گوندى ھەبە، كو ژ ھۇلەكى و سى مەزەلا پىنكدهىت، دىرژىيا ھۇلا وى پىرە ژ پارزە مىترا و دو ژ وان مەزەلان دەمەزىن، بەرى وى دكەقىتە رۇژئاقايى.

بەرنىاسىترىن جھىن گوندى ئەقەنە (ئىشكا، زەقىن مىن، بن مىن، دوۋشىق، ئەالى، بركى، كانىي، پىشقا گوندى).

ژىدەرىن ئاقا گوندى:

ل دوۋف ئاخفتنا گوندىيان بىتنى دو كانى ل گوندى ھەنە، ئەۋزى كانىين (گوندى، نوئىن) ان، كانىيا گوندى ژىدەرىن ئاقا گوندى بوو.

ژىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

ژيارا خەلكى گوندى پىتر ل سەر جۇتارىيا نافتى بوو، ۋەكو تىرى و باجانسۇرك و خيار و خۇخ و ھنار و حلىك و سېف - ھند.

خواندنگەھ پىتنى بەيانا يازدەى ئادارا ساللا (۱۹۷۰) ئى ھاتىبە قەكرن^(۱۰۶)، تا ساللا (۱۹۸۸) ئى د گەل گوندى ھاتىبە خرابكرن^(۱۰۷).

گوندى ئەفرىكا خارې:

ل دۆر نافتى گوندى ئىك بۇچوون ھەبە، دىئىت: نافتى گوندى ژ ھەفركىيى ھاتىبە، وانە دنافبەرا ئەفرىكا رۇژھەلاتى و رۇژئاقايى دا ھەفركى ھەبوۋىە، پاشان بوۋىە ئەفرىكى.

تەختىن بەرى ھەنە، دو ژوان د بچووكن و دو مەزىن، كانىيەك زى ل قى گوندى ھەبە، ل سەردا ئاقدەك ھاتىبە چىكرن و بنى وئ وەكو شكەفتەكىبە، ديارە ھندەك مەوۇف لى زىايىنە.

بەرنىاستىرىن جھىن گوندى ئەفەنە (كەلۇكا ھەسەن، گرى مىرا، نھالا ھۇرى، كەفرىت گىچى، كوركى دارمازى).

زىدەرىن ئاقا گوندى:

ل قى گوندى ھىمارەكا كانىيان ھەنە، وەكو كانىين (ئىكەبەرى، گوندى، ئەبو رحانا، ناف كەندالا، شىف شەرانكى، دزا)، زىدەرى ئاقا گوندى ل سەر كانىيا گوندى بوو.

زىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

زيارا خەلكى گوندى پتر ل سەر جۇتارىيا دىمە، وەكو گەنم وياھىف جەھ و سماق و گەنم و نىسك و نۇك و ... ھتد، و دىسان جۇتارىيا ئاقى زى ھەبە. ل دووفا ئاخفتنا گوندىيان خواندنگەھ تا سالا (۱۹۹۵) ئى ل گوندى نەبوويە كو ھىنگى ز ئالىن حكۇمەتا ھەرنما كوردستانىفە ھاتىبە فەكرن^(۱۰۵).

گوندى ئىمىنگى:

ل دۇر ئاقى گوندى ئىك بۇچوون ھەبە، دىتت: گوند ل سەر رىكا سەرەكى بوو، جھى رىقىنگ و فەھەواندنا مېھفانان بوو، جھەكى ئىمن بوو، واتە (رىكا - ئىمن)، پاشى بوويە، ئىمىنگى.

ستورىن گوندى:

- باكورى، گوندى بەرى بەھار.
- باشورى، گوندى ئىتت.
- رۇھەلاتى، گوندى كزۇ.
- رۇئاقابى، گوندى بىسىرى.

پىكھاتا گوندى:

گوندى ز حەفت مالباتان، مالا غەلى غومەر، غەبو

زىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

زيارا خەلكى گوندى پتر د دەمى خۇدا ل سەر جۇتارىيا دىم بوو، وەكو گەنم و جەھ و سماق و نىسك و نۇك و ... ھتد، دىسان جۇتارىيا ئاقى زى ھەبە.

ل دووفا ئاخفتنا گوندىيان خواندنگەھ ل گوندى نەبوويە تا سالا (۱۹۹۵) ئى كو ھىنگى ھاتىبە فەكرن^(۱۰۴).

گوندى ئەفرىكا بەرى:

ل دۇر ئاقى گوندى ھەر ھەمان بۇچوونا پىشترە ل (ئەفرىكا خارى).

ستورىن گوندى:

- باكورى، گوندىن ئىمىنگى و كزۇ.
- باشورى، گوندى ئەفرىكا خارى.
- رۇھەلاتى، گوندى تەلۇە.
- رۇئاقابى، گوندى ئىتت.

پىكھاتا گوندى:

ئەف گوندى ز سى مالباتان پىكھىت، ئەوژى مالباتىن (بداغ، عەرەب، رحمان) ن سەر ب عەشپەرەتا مزورىيانقەنە، ھىمارا خەلكى گوندى بەرى سالا (۱۹۷۰) ئى ۱۰ - ۱۵ مال بوون، نھا نىزىكى ۱۷۰ ھەتا ۲۰۰ مالانە، دىبەر بەلاقن ھند ل گوندى و ھند زى ل باژىران دژىن.

ئەف گوندى شەش جارن ھاتىبە بەردان و ئالانكرن و خرابكرن، ل دەسپىكا شۇرشا ئەپلوولا و ل سالىن (۱۹۱۳، ۱۹۱۴، ۱۹۱۸، ۱۹۷۴، ۱۹۸۷) ئى زى، تا سالىن ۱۹۹۲-۱۹۹۳ ئى جارەكا دى گوندى ھاتىبە ئاقاكرن.

شوپنوار و جھىن كەفتار:

دقى گوندىدا ھىمارەكا جھىن كەفن و شوپنوارىن جودا ھەنە، ل باشورى گوندى نانسكەك ھەبە دەرى وئ بى تەنگە و ز ئاقدا گەلەكا بەرقرەھە، چوار

كۈندى، ۋەكو (گەرى چالى، سەر قىرى، بەرى گۇھار زەرى، خلوھ، خەند خەندوكى).
بەرنىاستىرىن جەين گۈندى ئەقەنە (سەر قەسرى، دار گرى صور، پىشتا مناسىبى، بەرزىۋا، پىشتا كۈندى).

زىدەرىن ئاڧا كۈندى:

ل فى كۈندى ھژمارەكا كانىيان ھەنە، ۋەكو كانىين (كافلىكى، بەھارىكى، سىركى، كۈندى، تىرى، ئاڧ شىڧا)، زىدەرىن ئاڧا كۈندى زى كانىيا (كۈندى) بوو.

زىدەرىن زىارا خەلكى كۈندى:

زىارا خەلكى كۈندى پىتر ل سەر جۇتارىيا ئاڧى بوو، ۋەكو تىرى تايڧى و حلىكىن رەش... و خودانكرنا تەرىش و كەۋالى.
ل دوۋڧ ئاخفتنا كۈندىيان خواندنكەھ ل دەسپىنكا سالىن شىستان گەھشتىبە كۈندى و ل سالا (۱۹۷۸) ئى نەمايە^(۱۰۷).

كەكا، عەلۋى، صورە سىلا، عەلى نەھىلا، شىخى، زىدو، مەرغان پىكدەيت، سەر ب عەشىرەتا مزوورىيا قەنە، ئەڧ كۈندە زى كۈندىن مەزىنن دەقەرى يە ل دوۋڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ھژمارا خەلكى كۈندى ۲۳۵ كەس بوو^(۱۰۶)، خەلكى كۈندى بەرى سالا (۱۹۷۰) ئى ۵۰ ھەتا ۶۰ مال بوو، نەھ نىزىكى ۴۵۰ ھەتا ۵۰۰ مالن، دەر بەلاڧن ھند ل كۈندى و ھند زى ل باژىرى.

ئەڧ كۈندە پىنج جاران ھاتىبە بەردان و تالانكرن و خرابكرن، ل دەسپىنكا شۇرىشا ئەپلوولا (۱۹۶۱) ئى ئەڧ كۈندە ھاتىبە بەردان، دىسان ل سالىن (۱۹۶۳، ۱۹۶۴، ۱۹۷۴، ۱۹۸۷) زى، تا سالىن ۱۹۹۲-۱۹۹۳ ئى جەرەكا دى كۈند ھاتىبە ئاڧاكرنقە.

شوينوار و جەين كەقنار:

د فى كۈندىدا ھژمارەكا جەين كەڧن و شوينوارىن جودا ھەنە، ھند ل باكوورى كۈندى و ھند ل رۇژھەلاتا

كۈندى ئىمىنكى

گوندى بابلۇ:

دبېژن ژبەر كۆل زفستان و ھافىنا گەلەك بال ل
گوندى دەيت لەو دگوتنى (گوندى باي) پاشى بوويه
(گوندى بابلۇ).

سۈورپىن گوندى:

باكوورى، گوندىن بادى و گوندى زاويتە.

باشوورى، گوندىن كزو و ئىمىنكى.

رۇزھەلاتى، خرابى شىخ محەمەد و گوند كزۇ.

رۇزئافىي، گوندى بەرى بەھار.

پىكھاتا گوندى:

بابلۇ تا سالا (۱۹۲۱) ئى گوندىكى موسلمان
نشىن بوو، پاشى ژ ئالىن كامبەرلاندقە ب كۆژمن
(۴۰۰) لىرنن توركى بۇ ھۇزا بازىن مەسىحى ھاتىبە
كرىن و نھا گوندىكى مەسىحى نشىنە^(۱۰۸) ل دووڧ

گوتنا وان، ئەوان چ مالبات نىن، بەلكو عەشیرەت
ھەبە ئەوژى ھەمى بازىنە. ژندەرەكى دى دەربارەى
گوندى دبېژىت: پىشتى دامەزراندنا دولەتا عىراقى
ئەو ناسوورىيە لى ھاتىنەنېشتەجىكرن ئەوین ژ
وھلاتى ھەكارى مشەختبووین، ئەف چەندە ل دووڧ
بەرنامەكى حكۇمەتنى ین تابەت و ب ھەڧكارىيا
ناقبەرا حكۇمەتا عىراقى و نوونەرئ دولەتا برىتانيا و
مەزنىن فان مشەختان ھاتىبەئەنجامدان^(۱۰۹).

ل سالا (۱۹۵۷) ئى ھژمارا خەلكى گوندى ۱۱۱
كەس بوو^(۱۱۰)، بەرى ئەنقالا سالا (۱۹۸۸) ئى نىزىكى
۲۰ ھەتا ۳۰ ملان بوون، نھا فن ھژمارى ژندەكرىە و
نىزىكى ۵۰ ھەتا ۶۰ مالانە.

گوندى بابلۇ چوار جاران ھاتىبە بەردان و خرابىكرن،
سالا (۱۹۱۱) ئى ئەف گوندى ھاتىبە بەردان، سالا
(۱۹۱۴) ئى جارەكا دى ھاتىبە بەردان، سالا (۱۹۱۸) ئى
گوند ھاتىبە سۆتن، سالا (۱۹۸۸) ئى ب ئىك جارى
ھاتىبە خرابىكرن، سالا (۱۹۹۱) ئى ئەف گوندى ژئالىن
رنكخراوا كارىمە قە ھاتىبە ئافاكرن.

گوندى ئىمىنكى

گوندى بوو، سەرەراي كو بىرەكا ئىرتىوازي ھاتىبە چىكرن لى چ مفا زى نەھاتىبە ۋەرگرتن، چونكە ئاڧا ۋى يا پىسە.

زىدەرئىن زيارا خەلكى گوندى:

زارا خەلكى گوندى، ھەر ل بەرئى و نھاژى ل سەر ھەردو دەرامەتئىن دىم و ئاڧىبە، چونكە ھەردئى دىم و ئاڧى ھەبە، زىدەبارى بخودانكرنا تەرش و كەۋالى. ل دوۋف ئاخفتنا گوندىيان، خواندنكەھ چ جارن ل گوندى نەھاتىبە ڧەكرن، سالا (۲۰۰۶) ئى دىرەك ل گوندى ھاتىبە ئاڧا كرن^(۱۱۱).

گوندى باخرنىڧ:

ل دۇر ئاڧى گوندى دو بۇچوون ھەنە، يەك دىبىزىت، كەلەك خرنىڧ ل گوندى ھەنە و كەلەك با دھىت و ل وان خرنىڧا د دەت لەو دىبىزىتئى (با خرنىڧ). بۇچوونا دوۋى دىبىزىت، ئەڧ گوندى د بنىاتدا بى ئىزدىيان بوو.

شۋىنوار و جھىن كەڧنار:

ل رۇژھەلاتا گوندى شۋىنوارئىن دىرەكا كەڧن ھەنە و دىارە دىرەكا مەزن بوۋىبە، ھەروەسا ل باكوورئى گوندى شكەڧتەكا بەرفرەھ ھەبە، خەلكى گوندى دىبىزىتئى (شكەڧتا شىخ ئىسڧا)، دىسان ل پىشتا گوندى جھەكى بلند و ئاسنى شۋىنوارئىن كاڧلە دىرەكى ھەنە خەلكى گوندى دىبىزىتئى (رۇمتا دىرئى)، واتە دىرا بلند. ھەروەسا تەكيايا (شىخ سەبىد ئەحمەد) بابلۋى لڧى گوندى بوو^(۱۱۱). بەرنىاسترىن جھىن گوندى برىتىنە ژ (شىڧا رەولتا "ۋاتە نھالەكا بجۋىك"، پرىزە، بىدەرئى، شىڧا دوۋارە واتە "شىڧا بېنھنڧەدانئى").

زىدەرئىن ئاڧا گوندى:

ل گوندى بابلۋ ھۇمارەكا كانىيان ھەنە، ۋەكو كانىين (گوندى، بابلۋ، مەرگەھا سەرى، مەرگەھا بىنى) زىدەرئى ئاڧا گوندى ھەر د بەرئى دا ل سەر كانىيا

دىمەنەك ژ دەڧەرا بابلۋ

دەمى كۆل دەسپىكىڭ داكو گوندى ئاڧاكەن، كۆت دىڭ ل با خرنىڧا گوندى ئاڧاكەين، واتە ل دەڧ قان خرنىڧا.

كورا نزارى، بانىن، سەرىڭ كانىن، كانىكا سەبىدى، خالىڭ شىخا).

ژىدەرىن ئاڧا گوندى،

ل گوندى باخرنىڧ ھژمارەكا كانىيان ھەنە ۋەكو كانىيڭن (سەرىڭ كانىن، سەبىدى، گىزى، بركىن، گەرمكى)، ل دەسپىكىڭ ئاڧا گوندى ژ رويبارى گوندى دەھات، پاشان ژ كانىيا گىزى.

ژىدەرىن ژيارا ھەلكى گوندى،

ژيارا ھەلكى گوندى پتر ل سەر جۇتيارىيا ئاڧىيە، ئەڧ گوندە ب خيار و پىقازان يى ئاڧدارە، لى ۋى چەندى ئاگەھىنىت كو جۇتيارىيا دېم نىنە، زىدەبارەى بخودانكرنا تەرش و تەۋالى.
ل دوۋڧ ئاخفتنا گوندىيان، خواندنگەھ چ جاران ل گوندى نەبوۋىە^(۱۱۵).

گوندى بازىركى،

ل دۇر ئاڧى گوندى دو بۇچوون ھەنە، ئىك دېئىت، ئاڧى گوندى يىڭ دىروست (بازىركى) يە، واتە گەلەك زىر ل گوندى ھاتبوونە دىتن، يا دوۋى دېئىت ئاڧى ۋى ژ ھەردو پەيڧىڭن (با- زىركى) پىك دەيىت، واتە ل دەڧ گرى.

سەۋرېن گوندى،

باكوۋى، گوندى پىدە.
باشوۋى، گوندى چەمان.
رۇزھەلاتى، گوندى گەلىن رۇمان.
رۇزئالايى، گوندىن چەمان و تەلوە.

پىكھاتا گوندى،

ئەڧ گوندە ژ شەش مالباتىن؛ (شىخ ەبىدى، ھەجى بازىركى، شىخ سىراج، شىخ غەڧىر، سەيد سلېمان، ەبوۋىي ئەسكەندەر) پىكدەيىت، ھژمارا ھەلكى گوندى بەرى سالا (۱۹۸۸) ئى ۳۰

سەۋرېن گوندى،

باكوۋى، گوندىن لىناڧا و بۇتيا.
باشوۋى، گوندى پىرومەرا.
رۇزھەلاتى، گوندىن پىشكرى و باكوۋ.
رۇزئالايى، گوندى خازىاڧا.

پىكھاتا گوندى،

ئەڧ گوندە ژ پىچ مالباتان مالباتىن؛ (عيسى، جبرائىل، ەملىن ھەمۇى، ڧەتاح، ئەحمەدى ھەڧزوللاى) پىكدەيىت، سەرب ەشېرەتا دۇسكېيانئەنە، ھژمارا ھەلكى گوندى ل سالا ۱۹۵۷ - ۱۳۶ كەس بوۋ^(۱۱۳)، بەرى ئەنڧالا سالا (۱۹۸۸) ئى ۳۰ - ۳۵ مال بوۋ، ئەھا دگەھنە ۱۰۰ ھەتا ۱۵۰ مالان.

ئەڧ گوندە پىنچ جاران ھاتىيە بەردان و تالانكرن و خرابكرن، ل دەسپىكا شۇرشا ئەيلوۋلا (۱۹۱۱) ئى ئەڧ گوندە ھاتىيە بەردان، ھەر ۋەسەن ل سالىن (۱۹۱۳، ۱۹۱۵، ۱۹۷۸) ئى ژى، داۋى جار ل سالا (۱۹۸۸) ئى گوند ب ئىكجارى ھاتىيە خرابكرن، بەرى ئەنڧالان ۲۲ خىزان ل گوندى دژيان و دەڧەر دوۋرى دەستەلاتىڭ ھكۆمەتى بوۋ^(۱۱۴)، سالىن ۱۹۹۳ - ۱۹۹۴ ئى جارەكا دى گوند ھاتىيە ئاڧاكرنئە.

ئوپنوار و جەيىن كەڧنار،

د قى گوندىدا چوار شكەفت ھەنە، ئىك ژ وان يا مەزىنە دكەڧىتە رۇزئالايى گوندى، دىسان سىڭ شكەفتىن دېزى ل گوندى ھەنە، ژوان شكەفتا شىخ سەعېد، شكەفتا سەمتى، شكەفتا ەبىدولبارى، زىدەبارەى جەھەكى دىڭ كەڧنار ل رۇزئالايى گوندى، كو دېئىزىن قەنتەرا كافررى.

بەرىياسترىن جەيىن گوندى ئەڧەنە (مناسىي) شىخ مەھمەد، بەرىت ھەسپكا، كەڧرىڭ بسكىڭ.

سۈۋرۈن گۈندى:

باكوورى، گۈندى مېرگەھەلى.
باشوورى، گۈندى ستوكوركى.
رۇزھەلاتى، گۈندى سېياقى.
رۇزئاللى، گۈندىن خرابىا و غەلىۈكى.

پىنكەاتا گۈندى:

ئەف گۈندە ز سى مالبانان پىنكەھىت، ئەۋرى
صالحى بنەفشى و غەبدۇئالى بنەفشى و ئوسمانى
بنەفشى، واتە د بىياتدا ئەف ھەرسى مالەزى يەك
بووینە دگوتى مالبانا بەئىرى پاشان بووینە سى، سەر
ب غەشىرەتا بەروارى ژىرئانفەنە، ھژمارا خەلكى
گۈندى ل سالا (۱۹۵۷) ئى تىنى ۱۶ كەس بوو^(۱۱۷)،
خەلكى گۈندى بەرى سالا (۱۹۸۸) ئى ۱۰ - ۱۵ مال
بوون، نھا دگەھنە نىزىكى ۵۰ ھەتا ۶۰ مالان.

سى جارار ئەف گۈندە ز ئالىن لەشكەرى
حكۇمەتا عىراقىئە ھاتىبە خرابىكىن و خەلكى ۋى
مشەخت و دەرىدەر بووینە، سالا ۱۹۶۱ ئى و ۱۹۷۴ ئى
و جارا دتاۋىن زى ل ئەنزالىن (۱۹۸۸) ئى ب ئىكجارى
ھاتىبە خرابىكىن، تا سالا (۱۹۹۱) ئى جارەكا دى ز ئالىن
خەلكى گۈندىئە ھاتىبە ئافاكرن.

شۈينوار و جھىن كەفتار:

د قى گۈندىدا تىنى يەك جھىن كەفتار لىنھەبوو،
ئەۋرى مەزارەكى كەفتن بوو، پىشتى گۈند ھاتىبە
ئافاكرن ئەۋ زى ھاتىبە خرابىكىن، ل دوۋف ئاخفتنا
گۈندىيان دەمن گۈند ھاتىبە خرابىكىن گەلەك
ھەستى و جەرگىن كەفتن ز قى مەزارى دەرگەتن.
بەرنىاسترىن جھىن گۈندى برىتىنە ز اكرى
مىرگەھەلى، خارىت خدرا، كىسكى، كەفتى كارا،
شىفا چەمكا، شىف چەكۆپى، خرابى ئوسى، چىپىن
زرۋى).

ژىدەرىن ئافا گۈندى:

ل گۈندى بىئەرى كانبىەكا بۇش لىنھەبوو دگۈنتى

ھەتا ۳۵ مال بوون، نھا ھژمارا وان دگەھنە ۱۳۰
ھەتا ۱۵۰ مالان.

ئەف گۈندە زى چەند جارار ھاتىبە بەردان و
ئالانكىن و خرابىكىن، ل دەسپىنكا شۇرشا ئەلوولن،
ھەرۋەسالا سالىن (۱۹۶۳، ۱۹۶۵) ئى زى ئەف گۈندە
ھاتىبە بەردان، داۋى جار زى كەتپە بەر ھەۋا ئەنزالان
و ب ئىكجارى ھاتىبە خرابىكىن، تا سالىن ۱۹۹۳ -
۱۹۹۴ ئى جارەكا دى ھاتىبە ئافاكرنە.

شۈينوار و جھىن كەفتار:

د قى گۈندى دا دو مەزارىن كەفتن ھەنە، ئىك ل
باشوورى گۈندى و يا دوۋى ل رۇزئافاى گۈندى ب ئافى
مۇغبەرا شىخ مىسان، سەر كىلەكا قەبرەكى قى
مەزارى سالا (۱۱۶۶) ئى ھاتىبە نىسپىن.
بەرنىاسترىن جھىن گۈندى ئەفەنە (مۇغبەرا
كەفتن، كرى دىرى، پىشتا گۈندى، شىخ مىسا،
دىكەف كانبىا قەسرى)، ئەف گۈندە مزوورىنە.

ژىدەرىن ئافا گۈندى:

ل گۈندى بازىركى ھژمارەكا كانبىان ھەنە ۋەكو
كانىپىن (رىلكا، قەسرى، باپىرى، گۈندى، شىفا گىزى،
سۇبىلى، بىرا)، ل بەرى كانبىا گۈندى ژىدەرى
ئافا گۈندى بوو، لى نھا حوكمەتنى دو بركىن ئافىن
چىكرىنە و بووینە ژىدەرى ئافا گۈندى.

ژىدەرىن زيارا ھەنگى گۈندى:

زيارا خەلكى گۈندى پىتر ل سەر جۇنبارىيا دىمە،
مىنا نىسك و نۆك و گەنم و جەھان... ھەرۋەسا
ھندەك دەرامەتىن ئافىزى ھەنە.
خواندىنكەھ چ جارار ل قى گۈندى نەھاتىبە
فەكرن^(۱۱۸).

گۈندى بەئىرى:

يەك بۇچوون ل سەر بىياتى ئافىن گۈندى ھەبە،
دېئىن د كەفتندا ئاش ل گۈندى ھەبوون و گەنم و
نىسك و... دەئىران، واتە ئافىن گۈندى ز ھىراتى ھاتىبە،
پاشان بووینە بەئىرى

كانىيا بھىرئى، لىن ئىھا ئاڧا وئى كانىين ھىند نەمبايە، ھەر ئەڧ كانىيە ژىندەرى ئاڧا گوندى بوويە.

ژىدەرىن زيارا خەلكنى گوندى:

زيارا خەلكنى گوندى، بەرى ل سەر جۇتارىيا ئاڧى بوو ب تاييەتى بىرنجى، لىن ئىھا ئاڧا گوندى گەلەك كىمبوويە و جۇتارىيا خەلكنى باراپترل سەر دەرامەتن دېمە، سەرەراي كو حكوۋمەتا ھەرىما كوردستانى ل سالا (۲۰۰۳) ئى بەنداقەك ل گوندى چىكىرە دىيىزىن بەنداقا بھىرئى.

ل دووڧ ناخفتنا گوندىيان، خواندنگەھ چ جاران ل فى گوندى نەھاتىيە قەكرن^(۱۱۸).

گوندى بۇتيا:

ل دۇر ئاڧى گوندى دو بۇچوون ھەنە، يەك دىيىزىت، بەدرخان پاشايىن بۇتان ھىندەك ژ مرۇڧىن خو فىركىروونە وىرى و ل فى جھى ئاكنجى بوون، دگوتىن جھى بۇتيان پاشان بوويە بۇتيا، لىن بۇچوونەكا دى ھەيە دىيىزىت ئاڧى گوندى ژ بىن تويما ھاتىيە، واتە گەلەك دارىت تويما ل گوندى ھەنە و گوند ل بىن وان تويما ھاتىيە ئاڧاكرن، ئەورا دگوتى (بىن تبا) پاشان بوويە بۇتيا.

سەورين گوندى:

باكوورى، گوندىن بابۇخكى و بىشىنكى.

باشوورى، گوندىن باخرىڧ و لىناڧا.

رۇزھەلاتى، گوندىن باكوۆ.

رۇزئافايى، گوندىن پىرەفاتا ئاڧا.

پىنگھاتا گوندى:

ھەر چەندە ئەڧ گوندى ئىھا بىن بۇش و بەرەلاڧ بووي، لىن دىنياندا ھەمى يەك مالىن و كورين عەبدىنە، واتە ب تىن گوندى ژ مالباتا عەبدى يە، سەر ب عەشپىرەتا دۇسكى نە، ل سالا (۱۹۵۷) ئى ھزمارا خەلكنى گوندى ۷۱ كەس بوو^(۱۱۹)، بەرى سالا (۱۹۸۸) ئى نىزىكى ۱۰ ھەنە ۱۵ مالىن بوون، ئىھا

دگەھنە نىزىكى ۱۵۰ ھەنە ۲۰۰ مالىنە، لى كەس ل گوندى نازىت.

ئەڧ گوندى گەلەك جاران ھاتىيە بەردان و ئالانكرن و خرابكرن، ل دەسپىنكا شۇرشا ئەپلوولا (۱۹۶۱) ئى ئەڧ گوندى ھاتىيە بەردان، ھەر وەسان ل سالىن (۱۹۶۳، ۱۹۶۵) ئى ژى، سالا (۱۹۷۶) ئى گوند ب ئىك جارى ب شەفەر و دۇزەران ھاتىيە راستكرن، پاشى خەلكنى گوندى چارەكا دى زڧرىنەڧە سەر گوندى، ل سالا (۱۹۸۸) ئى و بەرى ئەنڧالان (۴۰) خىزان ل گوندى ھەبوون، رۇزا /N/25 (۱۹۸۸) ئى و رۇزىن پاشتر گوند بەر ئەنڧالان كەت و ھاتە خرابكرن و خەلكنى وى مئشەختى كەمپىن پەنابەران بوون ل باكوورى كوردستانى^(۱۲۰).

شوينوار و جھىن كەڧنار:

د فى گوندىدا ھزمارەكا جھىن كەڧن و شوينوارى لى ھەنە، ل باكوورى گوندى شكەڧتەكا مەزىن ب ئاڧى شكەڧتا گەلىن حلى ھەيە، ل باشوورى گوندى ناولسكەكا ئاسىن ب ئاڧى ناولسكا گلكى مېھا ھەيە، كاقلە گوندىك ژى دكەڧىتە رۇزئافايى گوندى دىيىزىن كاقلكىت عەبدى ئاغايى، ھەر وەسا شوينوارىن ئاقاھىيەكى مەزىن ل گوندى ھەنە، كو شوينوارىن بىرجىن زىرەڧانىن لى ھەنە، دىسان جھى بىرەكا ئاڧى ل ئاڧ فى ئاقاھىدا ھەيە، خەلكنى گوندى دىيىزىنە فى جھى (دېرگەھى).

بەرنىاسترىن جھىن گوندى ئەڧمە (خرابى شىنخى، بانىا ئاغايى، ئەالا ئاڧە مېوكى، زەڧيا خرا شىنخى، كاقلكىت عەبدى ئاغايى).

ژىدەرىن ئاڧا گوندى:

ل فى گوند ئاڧ ياكىمە، ژىندەرى ئاڧا وى ل سەر كانىيا گوندى بوويە، نا سالا ۲۰۰۸-۲۰۰۹ ئى بەنداقەك ژ ئالىن جكومەتا ھەرىما كوردستانىڧە ھاتىيە چىكرن، ئىھا ئەڧ بەنداقە يا بوويە ژىندەرى ئاڧا گوندى.

زىدەرئىن زيارا خەلكنى گوندى:

زيارا خەلكنى گوندى پىر ل سەر جۇتيارىيا دېمە؛ چونكە ئاڧ ل گوندى گەلەكا كىمە، زيارا وان ل سەر فان دەرامەتايە، گەنم و جەھ و نېسك و گزىئىژ و باھىف و ترى و سماق و... ھتد. پىشتى بەيانا ۱۱ نادارا سالا ۱۹۷۰ ئى خواندنگەھ ل گوندى ھاتە فەكرن، تا سالا (۱۹۷۶) ئى يا بەردەوام بوو، ئەو دگەل بىر و مزگەفتىن گوندى ژ ئالىن حكومەتا بەغداقە ھاتنە پەقاندن^(۱۱۶).

گوندى پىدە:

ئەڧ گوندى دكەڧىتە رۇژھەلاتا ئاڧەندا ناحيا زاويئە^(۱۱۷) ل سەر ئاڧى گوندى دو بۇچوون ھەنە، يەك دىئىزىت، گوندى پىدە ژ (سپىدە) ھاتىيە، واتە زوى رۇژ لىدەت.

سورئىن گوندى:

باكوورى، گوندىن مىسكىن و كۇرەدبىرى.
باشوورى، گوندى بازىركى،
رۇژھەلاتى، گوندى بىدەل.
رۇژئالايى، گوندىن مېرونا و كۇرەدبىرى.

پىنگھاتا گوندى:

د گوندى پىدەدا گەلەك مائبات ھەنە، مائباتىن خۇجھىن كەڧن ئەڧەنە (جەجى نەبى، جندى، ئوسى، حسىتىن عەبىشوى) ھەروەسا مائباتىن (ئىسەف دزەبى، ئەحمەدى ڧەنەج) ژى ھەنە، سەر ب عەشىرەتا مزوورى ئە^(۱۱۸) ل سالا (۱۹۵۷) ئى ھۇمارا خەلكنى گوندى ۶۹۶ كەس بوو^(۱۱۹)، ھۇمارا خەلكنى گوندى بەرى سالىن پىنجىيان نىزىكى ۱۰۰ مال بوون، نھا نىزىكى ۷۰۰ مالانە، ھند ل گوندى و ھند ل بائىزان دژىن.

ئەڧ گوندى ژى گەلەك جاران ل سەر دەستىن حكومەتىن بەغدا ھاتىيە بەردان و خرابىكرن، سالا (۱۹۶۱) ئى گوند ھاتىيە بەردان و خەلكنى وى ب

ئىك جارى گەھشتىنە شۇرشا كوردى^(۱۱۵) ل (۱۹۶۵/۱۲/۱۲) ئى ھىزىن حكومەتا بەغدا ھىرشەك برە سەرگوندى، لىن ژئالىن خەلكنى گوندى و ب ھارىكارىيا پىتشمەرگى ھىزا وان ھاتە تىكشكاندن^(۱۱۶) ل سالىن (۱۹۶۸، ۱۹۷۴، ۱۹۸۸) ئى ئەڧ گوندى ژ ئالىن حكومەتا بەغداقە ھاتىيە خرابىكرن، سالا (۱۹۹۲) ئى جارەكا دى ھاتىيە ئاڧاكرن.

ئوينوار و جھىن كەڧنار:

كەلايەكا مېژووويا نە گەلەك مەزىن ل باكوورى رۇژھەلاتا گوندى ھەبە، لىن ل جھەكنى بلند و ئاسىيە، ھەروەسا شكەڧتەكا مەزىن دكەڧىتە دىناقبەرا كوندى پىدە و دزى، وەسا ديارە شكەڧتەكا كەڧنە و ھندەك نڧىسىنىن وىنەبى ل سەر دىوارىن ڧىن شكەڧتى ھەنە. دىسا دو شكەڧتىن دى دكەڧنە دىناق گوندىدا، ئىك ژوان دىئىزىن شكەڧتا سەرى كانىن و يادى شكەڧتا سەعدى.

بەرنىاسترىن جھىن گوندى ئەڧەنە:

(گرى خالومى، نھالا رى، نھالا بازىركى، نھالا بركى، كلوخى، دەراڧى كانى، نھالا بەرمىشىن، شالىن گوندى، نھالا شكەڧتىن، شىڧا گرىلەبى).

زىدەرئىن ئاڧا گوندى:

ل ڧى گوندى دو كانىپىن سەرەكى ھەنە، كانىيا گوندى (سەروكانى) و كانىيا كافلى^(۱۱۷)، ئەڧ ھەردو كانىيە ژندەرى ئاڧا گوندىنە.

زىدەرئىن زيارا خەلكنى گوندى:

زيارا خەلكنى گوندى ل سەر چاندنا گەنم و نىسك و نۇكان بوو، ھەروەسا گوندىكى ئاڧىيە، ئەورا پىر جۇتيارىيا وان ل سەر دەرامەتىن ئاڧىيە وەكو برىج و سىڧ و خۇخ و ترى و... ھتد.

سالا (۱۹۶۹) ئى بۇ جارا ئىكىن خواندنگەھ ھاتىيە گوندى، سالا (۱۹۶۱) ئى ھاتىيە خرابىكرن^(۱۱۸)، پىشتى بەيانا يازدەى نادارا (۱۹۷۰) ئى جارەكا دى خواندنگەھ

ژوان دەمەزىن و ھىندەك دېچووك و ئاسىنە ژوان شىكەقتان: (مىرەمكى، ئاوسكى، محەمەدى مالخى، چەك چەكىلا)، زىندەبارەمى ھەبوونا سى ئاوسكان، ل جھەكى ئاسىنە و ب ھۆنەرەكى جوان ھاتىنە چىكرى، ھەرۋەسا شىۋىنوارىن مزگەفتەكى ل گوندى ھەنە، ل دووڧ ئاخفتا گوندىيان مزگەفتەكا كەڧن بوو، دىسان شىۋىنوارەكى دى ھەبە خەلكى گوندى دېژنى (ھەسپىن مىرخان).

بەرنىاسترىن جھېن گوندى ئەقەنە (گرى دېرى، ملا مارگىسكا، نزار كەوكى، كەڧرى بەرتەزىنكى، ملا قورنى).

ژىدەرىن ئاڧا گوندى:

ل گوندى بىسىرى ھژمارەكا كانىيان ھەنە وەكو كانىين (سىركى، ساركى، گەركا، ھەمكى، گىچىنكى، گولا سەبرى، محەمەد خان، بەھارى، كەڧرىكى نىرىيا، بىخىرەتا، رەشۋووى، دكەڧندا كانىكا سىركى ژىدەرى ئاڧا گوندى بوو، لى نھا ژىدەرى ئاڧا گوندى ل سەر بىرئىرتىۋازىانە.

ژىدەرىن زىارا خەلكى گوندى:

زىارا خەلكى گوندى پىرل سەر چاندنا ئاڧى بوو، چونكە گوندىكى زەنگىنە ب ئاڧى، ھەر وەسان چاندنا دىمى ژى، مىنا باھىڧ و سماڧى زىدەبارى بخودانكرنا تەرش و كەۋالى.

ل دووڧ ئاخفتا گوندىيان، خواندىنگەھ سالا (۱۹۷۱) ئى ل گوندى ھاتىبەقەكرى و ئاڧاھىن خواندىنگەھا گوندى ژئالىن خەلكى گوندى بخو ھاتىبە ئاڧاكرى، سالا (۱۹۸۱) ئى ژئالىن رۇنما بەغداقە ھاتىبە خرابكرى.^(۱۱۳)

گوندى بىكى:

ل دۇر ئاڧى گوندى دو بۇچوون ھەنە، يا ئىكى، دېژنىت: ل دەسپىكى ئاڧى گوندى (بىن- شىك) ئى بوو، واتە بىشك زىار يا لىھەمى، ل دەمى ئىزىدى ھاتىنە دەڧەرى دەنگى (ش) ژنڧەكر بۇ (بىسك) ئى،

ل گوندى ھاتىبە قەكرى^(۱۱۲)، سالا (۱۹۸۸) ئى ھاتە خرابكرى، جارەكادى سالا (۱۹۹۳) ئى خواندىنگەھ ل گوندى ھاتە قەكرى و يا بەردەۋامە.

گوندى بىسىرى:

ل دۇر ئاڧى گوندى دو بۇچوون ھەنە، يا ئىكى، ئاڧى گوندى ژىبىسىرى تى ھاتىبە، چونكە گوندىكى زەنگىن بوو، ب تى، يا دووڧى گوندىكى نىزىكى روىبارى ھىكەرۋو بوو، و سارنەدبوو، ئەورا دگوتى (بى سىرى) واتە نەبا سارە.

سۋورىن گوندى:

پاكوورى، گوندىن بادى و سىندۇر، باشوورى، چىايى سى، ل پىشت وى گوندىن ئىتت و نزاركى، رۇزەلاتى، گوندىن بەرى بەھار و ئىمىنكى، رۇزئاقاى، گوندى باجلۇر.

پىكھاتا گوندى:

ئەڧ گوندى ژ ھەفت مالباتان پىكھەت، ئەۋرى مالباتىن (پىس ئاغا، بارانى، كانوليا، ۋەلا، مىرزاى، چەلەبى، رەش ئاغا)، سەر ب غەشپىرەتا دۇسكى نە، ل سالا (۱۹۵۷) ئى ھژمارا خەلكى گوندى ۳۳۶ كەس بوو^(۱۱۴)، بەرى سالا (۱۹۸۸) ئى نىزىكى ۳۰ ھەتا ۲۵ مالىن بوون، نھا دگەنە نىزىكى ۱۵۰ - ۲۰۰ مالىن. گوندى بىسىرى ل سال (۱۹۶۳) ئى ژئالىن حكۇمەتا بەغدا و دووڧەلانكىن وئ قە ھاتىبە سوتى، سالا (۱۹۷۴) ئى ئەڧ گوندى ھاتىبە بەردان، داۋى جار ل سالا (۱۹۸۱) ئى گوندى ب ئىك جارى ھاتىبە خرابكرى و خەلكى وى ھاتىبە دەرىدەكرى، پىشتى سالا (۱۹۹۱) ئى جارەكادى ئەڧ گوندى ھاتىبە ئاڧاكرى، نھا گوندى مەزى بوو، و كەتتە نآ سۋورى باژئارقانبا دھۆكى و ۋەك تاخەكى دھۆكى دەتتەنىاسىن.

شۋىنوار و جھېن كەڧنار:

د فى گوندىدا چوار شىكەفت ھەنە، ھىندەك

ھژمارا خەلكى گوندى ۲۱۹ كەس بوون و ناھى گوندى ب بىنسىكى شىخ ھاتىبە تووماركن^(۱۳۲)، بەرى سالا (۱۹۸۸) ئى نىزىكى ۷۰ - ۷۵ مال بوون، نھا دگەھنە نىزىكى ۳۵۰ ھەتا ۴۰۰ مالان، لى كەسەك ل گوندى ناژىت و دېرەھەلاڧن، ھند ل باژىرنىن كوردستانى ھندى ل دەرڧەى وەلاتى دژىن.

ل دووڧ ئاخفتنا گوندىيان، ئەڧ گوندى كەلەك نە كەتتېبە بەر ستەما دوژمنان؛ چۈنكە گوندىكى ئاسىيە زوو ب زوو دوژمن نەدگەھشتى، لى سالا (۱۹۷۴) ئى گوند ھاتىبە تۇپبارانكرن و زيان ب خەلكى كەقتىنە، ھەرۋەسا ل ئەنڧالا گوند ب ئىكجارى ژئالىن حكۈمەتا بەغداڧە ھاتىبە كاقلىكرن.

شوينوار و جھىن كەڧنار:

ل رۇژھەلاتا گوندى شوينوارىن ھندەك ئاسىنگەھا ھەنە، خەلكى گوندى دېئىژنى (بەستى)، وەسا

بۇچوونا دووئ دېئىژن: بىنسىكى يا ژ (بى زكى) ھاتى، واتە ژ بەر ئاڧا وىيا ساخلەم ھندى مرۇڧى ڧەخواربا پىن عاجز نەدبوو.

سئورىن گوندى:

باكوورى، گوندى ھژىركى.

باشوورى، ئاڧەلىياس.

رۇژھەلاتى، گوندى زىوا شەڧىق.

رۇژئافىي، گوندى برجىن.

پىكھاتا گوندى:

ئەڧ گوندى ژ ھەفت مالباتان پىكدھىت، ئەۋزى مالباتىن (سېدا، خىشمانى، رىكافا، لاوكى، خەتېبى، شىخا، گۇڧەيى)، سەر ب غەشپىرەتا دۇسكى نە، دەمن سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ھاتىبە ئەنجامدان

گوندى بىسىرى

رۇزھەلاتى، گوندىن بالەتە و خوركى.
رۇزگالايى، گوندىن تەلۇە و ئەقريكى.

پىنگھاتا گوندى:

ئەف گوندە ژ شەش مالباتان پىنگدەھىت، ئەوژى مالباتىن (حەجى عەرەب، حەسەن شاھىنا، سىمابىلى گولى، مەھمىدى بىزوى، حەسەن شەمى، سلىمان مىرا)، سەر ب غەشپەرەتا مزوورى نە، خەلكى گوندى، ھژمارا خەلكى گوندى ل سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۰۸ كەس بوون^(۱۲۴)، نھا ۱۰۰ - ۱۳۰ مالىن. ھند ل گوندى دژىن و ھندژى د بەرىەلافن.

ئەف گوندە ل سالىن (۱۹۱۱، ۱۹۷۰، ۱۹۷۵) ئى ھاتىبە بەردان و خرابىكىن، داوى چار ل سالا (۱۹۸۸) ئى ب ئىك جارى ھاتىبە خرابىكىن، پىشتى سەرھەلدانا سالا (۱۹۹۱) ئى چارەكا ھاتىبە ئافاكرن.

ئوینوار و جھىن كەفتار:

د قى گوندىدا كەلەك كاقلە گوند دەھنە دىتن و ھىژ شوینوارىن وان ماينە، شوینوارىن مزگەفتەكا كەفن دىژنىن مزگەفتا سەلمانى فارسى كو ژ كىلىن ھاتىبە چىكىن ل گوندى ديارە، ھەرۋەسا كەلەك باگوردان و جەرک و جۇنى و دستارىن كەفن ل گوندى ھەنە، ژىلى دو شكەفتان، ئىك ل پىشتا گوندى كو دىژنىن شكەفتا كەلۆك، و يادى شكەفتا ئاغابى يە.

بەرىياسترىن جھىن گوندى ئەفەنە (گركى سوور، گرى كونەبايى، گرى كوزى، شىفكا ئەجنا، شىفكا بالافيا، مىرگەويى، خرا لىسى، خىرىزۇكا).

ژىدەرئىن ئافا گوندى:

ل گوندى چەمان ھژمارەكا كانىيان ھەنە وەكو كانىين (گۇرانگەھى، كورەژاركى، گوندى، ھەرچكى، محى ئەھابى چەمانى، جەلىمايى، مىرگەويى و ئەفە ژىدەرئى ئافا گوندى بوو)، نھا ئافا گوندى ل سەر بىرىن ئىرتوازيە.

ديارە ئەفە جھى ژىرەفانىن بوويە، ھەرۋەسا دناف ئاقارئ گوندىدا شوینوارىن كاقلە گوندەكى كەفن دەھنە دىتن، دىژنى (گرشيزان)، دىسان شوینوارىن مزگەفتەكى ل گوندى كەفن ھەنە، خەلكى گوندى دىژن كەلەكا كەفن بوو، لى سالا (۱۹۸۸) ئى ژ ئالىن حىكۇمەتا بەغداقە ھاتىبە خرابىكىن.

بەرىياسترىن جھىن گوندى ئەفەنە (بەستى، خرا سلوى، بەرۇژى سركى، خركا فاتۇكى، بەرۇژى غەدبىشكى، كەندالى مەوتى، كور قەسرئ، مىرگا شىنئى، كەندالى مەموى، كەفرئ عەيشانى، بازا مېھى، رەزئ مەز).

ژىدەرئىن ئافا گوندى:

ل گوندى بىسكى ھژمارەكا كانىيان ھەنە وەكو كانىين (گوندى، سەرشۇكى، شەرا، مالا دىوالى، دركى، قۇتبەشكى، دارمازى، ئىبوى، سەعید تەر، ئىك مالى، كور مەلا، بەر ئەفرازى، مىرگا شىنئى، شەرەف ئافا)، كانىيا گوندى ژىدەرئى ئافا گوندى.

ژىدەرئىن زيارا خەلكى گوندى:

گوندەكى كىم ئافە، ئەوما زيارا خەلكى گوندى پىتر ل سەر چاندنا دەرامەتن دېمە، وەكى گەنم و نىسك و باھىف و جەھ و گزنىز و نرى و ھزىر و سماق و... ھتد. پىشتى ئادارا سالا (۱۹۷۰) ئى خواندنگەھ گەھشتىيە گوندى، سالا (۱۹۸۸) ئى دگەل گوندى ھاتە خرابىكىن^(۱۲۴).

گوندى چەمانى:

ل دۇر ئاقى گوندى دىژن، كو ژ چەما ھاتىبە، ژىەر كو گوندەكى ئافىيە و كەلەك چەم لى ھەبوون، نھاژى ھندەك ئىماينە.

سۈورئىن گوندى:

پاكوورى، گوندى بازىركى.
پاشوورى، گوندىن پىرمىس و بىتاسى.

ژىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

ژيارا خەلكى گوندى پتر ل سەر چاندنا ئاقبىه
 ۋەكو برنجى كوردى و ترى و حوليك و سىف و توتن
 و پىقاز و... ھتد.

ل دووف ئاخفتنا گوندىيان، خواندنگەھ ل بەرى
 سەرھەلدانى نەبوو، لى دگەل گوندى ژئالين حكۈمەتا
 ھەرنما كوردستانىقە ھاتىبە ئافاكرن^(۱۳۵).

گوندى خرابىيا:

ل دووف گوتنا خەلكى گوندى دكەفندا ئەف
 گوندى خرابە بوويە و گەلەك بىه لىھەبوويىنە، و
 دگوتى (خرابى بىھا)، و ب درىژاھىيا دەمى، ئافى
 گوندى ژ (خرابى بىھا) بوويە (خرابىيا).

سۈورىن گوندى:

باكوورى، گوندىن بەرئاشىن و صاركىن.
 باشدوورى، گوندىن سىتوكوركىن و رەشانكىن.
 رۇژھەلاتى، گوندىن بىنھىرى و سىتوكوركىن.
 رۇژئافىي، گوندى غلبوكىن.

پىنكھاتا گوندى:

دكەفندا ب تنى يەك مالبات ل قى گوندى
 ھەبوويە نەوژى مالباتا (حسىن ناغاي) بوو، لى ب
 بوورىنا دەمى ھندەك مالىن دى جودا جودا ھاتىنە
 گوندى و لى ئاكنجىبوويىنە، نھا ب خەلكى گوندى
 دھىنە نىاسىن، ۋەكو مالىن حەجى سەمەيد نۆمەرى
 و حەجى ئىبراھىم و ەمبەدولرەحمان و حەسەنى
 مەبانى و... ھتد، ھژمارا خەلكى گوندى ل سالا
 (۱۹۵۷) ئى ۱۴۱ كەس بوو^(۱۳۶)، بەرى سالا (۱۹۸۸) ئى
 نىزىكى ۴۰ مالا بون، نھا بوويىنە ۲۰۰ - ۲۵۰ مال و
 د بەرىھەلاقن ھند ل گوندا و ھندزى ل باژىران دژىن.
 ھەر ل دەسپىنكا شۇرىشا ئەبلوولا (۱۹۶۱) ئى، ئەف
 گوندى ھاتىبە خرابىكرن، ل سالىن (۱۹۶۸، ۱۹۸۱،
 ۱۹۸۸) ئى جارەكا دى ھاتىبە بەردان و خرابىكرن، تا بەھارا
 سالا (۱۹۹۱) ئى جارەكا دى ھاتىبە ئافاكرنقە.

توپنوار و جھىن كەفتار:

شكەفتا فەلا دكەفنتە باكوورى گوندى،
 شكەفتەكا مەزىن و بەرفرەھە، ھەر دئاف ئاقارى
 گوندىدا كافلە گوندىك ھەبە، خەلكى گوندى
 دېئىنى (زھىندا)، ھەر چەندە شوپنوارىن گوندى د
 ديارىنن، لى مەزارى وى ھىژ ديارە و گەلەك نەخىشە
 ل سەر كىلېن مېرىا ھەنە^(۱۳۷)، ھەرۋەسا كافلە
 مزگەفتەك ل گوندى ھەبە تا نھا شوپنوارىن وى د
 ديارىن، ل دووف ئاخفتنا گوندىيان ئەقە مزگەفتەكا
 مەزىن بوو، ل رۇژىن ھەبىنى خەلكى سى چوار گوندىن
 دەور و بەر نىژا ھەبىنى لگەل خەلكى گوندى د قى
 مزگەفتىقە دكرن.

بەرنىياترىن جھىن گوندى نەقەنە:

(خارى ب گۆل، خارى عەلى داودا، شىف باپىرى،
 راستىن كانى گەرمكى، ملا لاتا، دارىت ۋەقەن، مېرگا
 كەبرا، كۆرەماق، كۆزا خرابى ۋەبىسى، مزگەفتا
 كەقن).

ژىدەرىن ئافا گوندى:

ھەزمارەكا كانبىان ل گوندى ھەنە، ۋەكو
 كانبىن (ژوورى، گەرماقى، بركا رەشوى، بركا سلى،
 بەرىركى، زھىندا)، ژىدەرىن ئافا گوندى ژ كانبىا (ژوورى)
 بوو.

ژىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

گوندىكى ئاقبىه لەوما ژىدەرىن زيارا گوندىيان
 بەرى پتر ل سەر برنج و سىف و خۇخ و ترى و نىسك
 و نۆك و... بوو، بارا پترىا جۆتبارىيا گوندى ل سەر
 دەرامەتنى ئاقبىه.

خواندنگەھ ل داوبىا سالىن حەفتىبان تا پۇلا
 سىن ل گوندى ھاتىبە قەكرن، پۇلېن دووقدا زى
 دچوونە گوندى سىتوكوركىن، پىشنى سالا (۱۹۹۱) ئى
 خواندنگەھ ل گوندى ھاتىبە قەكرن قە^(۱۳۸).

گوندى خورپىنى:

ئەف گوندى دكەفئته رۇژھەلاتا نافەندا ناحيا زاويتە^(۱۳۹)، ل دووڤ گۇتتا خەلكى وى ئەف گوندى ل دەسپىكىن بىن مەسپىحىيان بوو، كو دگوتى (خۇش پنى)، واتە جھەكى باش^(۱۴۰)، بۇچوونەكا دى ھەبە، كو ناقى گوندى ھەر د كەفندا (خورپىنى) يە، واتە جھن بەر رۇژ.

سورپىن گوندى:

باكوورى، گوندى سىپىندارى.
باشوورى، گوندى گابىركى.
رۇژھەلاتى، ئاقارى چەلۇكى.
رۇژتافىسى، گوندى سىپىقى.

پىكھاتا گوندى:

دكەفندا ب تنى يەك مالبات دقى گوندىدا ھەبوو، ئەوژى مالباتا (شىخى) بوو، ب بوورىنا دەمى مالباتا

(حەجى مەجىد) ژ گوندى سىپىندارى ل فى گوندى ئاكنجى بوو و بوونە خەلكى گوندى.
خەلكى گوندى بەرى سالا (۱۹۸۸) ئى ۲۰ - ۲۵ مال بوون، نھا بووینە ۶۰ ھەتا ۷۵ مالا.
ئەف گوندى چوارجاران سالىن (۱۹۶۱، ۱۹۶۸، ۱۹۷۵، ۱۹۸۸) ئى ژئالىن حكۇمەتا بەغدافە ھاتىبە تالانكرن و خرابكرن، ل سالا (۱۹۹۲) ئى جارەكادى گوند بىن ھاتىبە ئاڤاكرن.

شوينار و جھىن كەفنا:

دېرەكا دېرۇكى ل گوندى ھەبە، ئەف دېرە تا نھو شوينارەكى ديار و ئاشكەرايە ھەر كەسەكى بچىتە وىرى دى ب ساناهى بىنىت، دىبىژن كو ئەف دېرە دزفرىتە چاخى عىسا پىغەمبەرى، گەلەك پەرتووك تىڤەبوون^(۱۴۱)، لى ژبەر نەپاراستنا وان پەرتووكان ژئالىن خەلكى دەقەرئفە، ھەرەسا ژبەر خرابكرنا دېرى ژئالىن حوكومەتا عىراقىڤە ل سالا (۱۹۸۸) ئى ئەو پەرتووكە ژئافچووينە^(۱۴۲)، ل ئاقارى فى گوندى

گوندى خورپىنى

ھۆمارەكا ناوسكان ل باكوورى و باشوورى و رۆزھەلاتا گوندى ھەنە، دەرى وان يىن چوارگوشەمبە و پىچەك يىن تەنگە، بەلىن ژىئافدا د بەرفرەھن، ھەر ناوسكەكن ب كىمى قە دو تا سىن تەختىن بەرى ئىقە ھەنە، ھەژىيە بىژىن، كو ئاقى شىكەفت و ناوسكىن گوندى خورىنىن د ئاف جەھىن شوپىنوارىن عىراقىدا ھاتىنە بىئافى (جم ناوسك) و (كھوف بىرىن)^(۱۴۳).

بەرنىاستىر جەھىن گوندى پىكھاتىنە ژ (بەرناسكا، خرابىت رەزا، مېشىت باخراپ، گەلىن عەزوكى ...).

ژىدەرىن ئاقا گوندى:

ل قى گوندى ھۆمارەكا كانىيان ھەنە، ۋەكو كانىين (زۆزانى، پىنگى، گەلىن عەزوكى، صوفى، گىزى، مېرگى)، ژىدەرى ئاقا گوندى ژ كانىيا (گىزى) يوو، ل سالا (۱۹۹۹) ئى پرۆزەبەكى ئاقى ژئالىن حكۇمەتا ھەرنىمىقە بو قى گوندى ل سەر ھەمان كانىين ھاتىبە دروستكر.

ژىدەرىن ژيارا خەلكى گوندى:

ژيارا خەلكى گوندى، بەرى ل سەر نىسك و نۆك و جەھ و گەمى و تىرى و سىقان... بوو، بەلىن ئاھا ھىند گىرنكى ب تىشتىن دىم ناھىتە دان، ژيانا وان پتر ل سەر بەر و بومىت ئاقىبە، و ئەف گوندە ب سىقان يىن بىئاف و تەنگە.

بەرى سالا (۱۹۸۰) ئى بو جارا ئىكىن خواندەنگەھ ل قى گوندى ھاتىبە فەكرىن، سالا (۱۹۸۸) ئى د گەل گوندى ھاتىبە خرابىكرن، سالا (۱۹۹۳) جارهكادى ھاتىبە ئافاكرنقە و ھەتا ئاھا يا بەردەوامە^(۱۴۴).

گوندى دەرگەلا شىكە:

ئاقى گوندى ژ دو پەشپىن (دەرگەل - شىكە) پىكھەيت، (دەرگەل) واتە (دەرى گەلى)، و (شىكە) گوندەكە سەر ب دەفەرا گەفەرى قە ل باكوورى كوردستانى، ل دووف گوتنا خەلكى گوندى، خەلكى قى گوندى ژ باكوورى كوردستانى ژ بەر زۇردارىيا دەولەتا ئوسمانى ھاتىنە باشوورى كوردستانى.

سەئورىن گوندى:

باكوورى، گوندىن دىراگىنىك و بىنسكى.

باشوورى، گوندى مەمانى.

رۆزھەلاتى، گوندى رەشەوورى.

رۆژئاقى، گوندى كەمەكا.

پىكھاتا گوندى:

ئەف گوندە ژ سىن مالىتىن (مالباتا شىرىنا، مالباتا الياس، مالباتا گۇرگۇ) پىكھەيت، بىنىياتدا ھەرسى مال دزقرنە مالا فەقى، سەر ب عەشىرەتا دۇسكى نە، ھۆمارا خەلكى گوندى ل سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۹۵ كەس بوو^(۱۴۵)، بەرى سالا (۱۹۸۸) ئى ۳۰ - ۴۰ مال بوو، ئاھا نىزىكى ۲۵۰ - ۴۰۰ مالا، ھىند ل گوندى د ئاكنجىنە و ھىند ژى ل سەر باژىرك و باژىران د بەرەلاقن.

سالا (۱۹۶۱) ئى ئەف گوندە ژ ئالىن حكۇمەتا بەغداقە ھاتىبە سوتن، پىشتى جارهكا دى ھاتىبە ئافاكرنقە، سالا (۱۹۶۴) ئى ھاتىبە بەردان، داوى جار سالا (۱۹۸۸) ئى كەتىبە بەر ھەوا ئەنزالان و خەلكى وى دەرىدەر بوو، ئەف گوندە ئاھا نەھاتىبە ئافاكرن و ھەر كافل ماپە.

شوپىنوار و جەھىن كەشئار:

پىنج ناوسك دكەقنە باكوورى گوندى، سىن ژ وان دەرفرەھن و جەھى تەختىن بەرى لىنھەنە، و دو ژ وان د بچوبىكن، ھەر ۋەسا كافلە گوندەك دكەقىنە رۆژئاقىن گوندى، دىژىنى (كافلەت نەھاكى)، ھەرۋەسا مەزارەكى كەقن دكەقنە رۆزھەلاتا گوندى، كو دىژىنى (خدر نەبى).

بەرنىاستىر جەھىن گوندى ئەقەنە

(گركى زىوى، گرى شادى، گركى شىخى بەغداين، گەلىن تىتى، گەلىن ناوسكى، ملا شىكەفتا، گەلىن مام رەشكا).

ژىدەرئىن ئاقا گوندى:

ل گوندى ھىزمەرەكا كانىيان ھەنە، لىن وەكو پىندىقى مفا ژى ناھىننە وەرگرتن، لەورا خەلكى گوندى بىرئىرتىبوزى چىكرىنە و بۇ قەخوارنى و جۇتارىن مفاى ژى دىين.

ژىدەرئىن زيارا خەلكى گوندى:

ژىمەركو ئاف گەلەكا كىمە ل گوندى، بارا پىترا چاندنا گوندى ل سەر دەرامەتى دىمە، وەكو چاندنا نىسك و نۆك و گەنم و... ھتد.

خواندنگەھ پىشتى سالا (1970) ئى ل گوندى ھاتىبە قەكرن، ل ئەنزالا دگەل گوندى ھاتىبە خرابىكن. ھەژىبە بىژىن كو ل سالا (1954) ئى مزگەفتەكا مەزن ل قى گوندى ھاتىبە ئافاكرن⁽¹⁴¹⁾.

گوندى رەشاۋرى:

ل دۇر ئاقى گوندى دو بۇچوون ھەنە، بەك دىژىن، دكەقندا ئىشەكا قەكر ل قى گوندى پەيدا بووئە و گەلەك ژ خەلكى گوندى پى مرىن، لەورا دگوتى (رەش وار) پاشى بووئە (رەشاۋرى)، لى بۇچوونەكا دى دىژىت، ژ بەركو خەلكى گوندى گەلەك نەخۇشى ل سەر قى گوندى بىرە ژ ھەژارى و دەرىدەرىئ لەورا دگوتى (وارى رەش) پاشان بووئە، (رەشاۋرى).

سەۋورئىن گوندى:

ياكوورى، گوندىن دىركى و باگىرا.

باشوورى، گوندى يادى.

رۇژھەلاتى، گوندى كورنىت كافانا.

رۇژئاقى، گوندىن دەرگەلى و مەمانى.

پىتەھاتا گوندى:

ئەف گوندى ژ چوار مالباتىن (سلىمان، مەلا ھەجىن تاھر، قادر، ھەجىن غازى) پىكدەھت، ل دووڤ ئاخفتنا گوندىيان ل قى داۋىن مالەكا دى ل گوندى ئاكنجى بووئە كو ئەا ژ گوندىيان د ھىنە ھىزمەرتن

ئەۋژى دىژىن مالا (گوبان)، ل سالا (1957) ئى ھىزمەرا خەلكى گوندى 74 كەس بوو⁽¹⁴²⁾، خەلكى گوندى بەرى سالا (1975) ئى تىن 7 مال بوون، ئەا 100 ھەنا 150 مالانە.

ئەف گوندى پىنج چاران ھاتىبە بەردان و تالانكرن و خرابىكن، ل دەسپىكا شۇرىشا ئەپلوولا سالا (1971) ئى و د سالىن (1973، 1975، 1978، 1988) ئى دا، تا سالا 1994 ئى ئەف گوندى پى خرابى بوو، سالا (1995) ئى 15 خانى ژئالىن رىكخراۋا (KRO) قە بۇ گوندى ھاتىبە ئافاكرن.

شۋىنوار و جەين كەقنار:

د قى گوندىدا شۋىنوارىن مزگەفتەكا كەفن دەپنە دىتن، ل دووڤ ئاخفتنا گوندىيان ژىن وئ پىترە ژ سەد سالان، ل ئەنزالا سالا (1988) ئى ژ ئالىن حكۇمەنا بەغداقە ھاتىبە خرابىكن.

بەرىاسترىن جەين گوندى ئەقەنە (شىفا مېرا، گرى مېرىا، تىبا مېرزاكى، ئاقا مەۋالى، كوركى خرو).

ژىدەرئىن ئاقا گوندى:

ل گوندى تىن دو كانى ب ئاقى كانىين (خرابۇك كو خەلكى گوندى ئاف ژى دەپنا و خەندەكا سلىمان) ھەنە، پىشتى سالا (1975) ئى بىرئىرتىبوزى بۇ گوندى ھاتىبە چىكرن و بووئە ژىدەرى ئاقا گوندى.

ژىدەرئىن زيارا خەلكى گوندى:

ژ بەركو ئاقا گوندى گەلەكا كىمە، باراپتىرا زيارا خەلكى گوندى ل سەر دەرامەتى دىمە، وەكو چاندنا گەنمى و جەھى و نىسكا و ... زىدەبارى ب خودانكرنا تەرش و كەۋالى.

پىشتى سالا (1970) ئى خواندنگەھ ل گوندى ھاتىبە قەكرن، سالا (1988) ئى ژ ئالىن حكۇمەنا بەغداقە د گەل گوندى ھاتىبە خرابىكن، ھەنا نەۋ خواندنگەھ ل گوندى نىنە⁽¹⁴³⁾.

گوندى زىوا شەفىق:

ئافى گوندى ژ دو پەشقان پىنك دەھىت (زىنوه - شەفىق)، ل دۇر بەشقا (زىنوه) زى دو بۇچوون ھەنە، ھىند دىيژن يا ژ (زىفە) واتە (زىف) ھاتى. و ھىند دىيژن ژ (زىنوه) ژ (زىيىن ۋە) واتە رويبارى ۋە ھاتىبە، دەرپارەى پەشقا دووى (شەفىق) ژ (شەفىق ئاغا) ھاتىبە ئەوى ئەف گوندى ئافاكرى.

سۈورىن گوندى:

باكوورى: گوندىن بوترىشى و گەلناسكى.
باشوورى: قەشەفرى و ھىژرىكى و خازىفا.
رۇژھەلاتى: گوندىن پىرەفاتا خراب و خازىفا.
رۇژئافى: گوندى بىنسكى.

پىنكھاتا گوندى:

ئەف گوندى ژ دووازە مالباتان پىنكدەھىت، ئەوژى مالباتىن (عەجەمى، مەجمود ياسىن، فەق عومەر، عەبۇ، اىب، شەمامى، مەلمىشا، خەتىب، رىكافىي، سلوغەزال، عومەر بەگ، خادەن، سەر ب عەشپەرەنا دۆسكى قەنە، سالا (۱۹۵۷) ئى ھىژمارا خەلكى گوندى ۳۱۸ كەس بوو^(۱۹۹)، بەرى سالا (۱۹۸۸) ئى ۶۰ - ۷۰ مال ل گوندى ھەبوون، ئەا دگەھنە ۴۵۰ ھەتا ۵۰۰ مالان و ئەا بەرىلەقېوونە ل سەر باژىرىن كوردستانى. ل بووف ئاخفتنا گوندىيان ئەف گوندى سى جاران ھاتىبە بەردان و تالانكرن و خرابكرن، جارا ئىكى ل دەسپىنكا پەيدا بوونا شۇرشا ئەپلوولا سالا (۱۹۶۱) ئى بوو، جارا دووى زى ل سالا (۱۹۸۸) ئى بوو، پىشتى سالا (۱۹۹۲) ئى ئەف گوندى ھاتىبە ئافاكرن.

تۈپنوار و جەھىن كەشئار:

د فى گوندى ھىژمارەكا كاشلە گوندا ھەنە، ژوان (ملا مۇمىزى، رىكافىي، ئافلىياس، شەرەف ئافىي، رەسىلە ئافىي، نزاركى)، زىدەبارەى ھىند شۈپنوارىن دى يىن جودا ۋەكو ئاشىن ساقارقاتانى، پىرە مەھند، و پىرەفاتا خراف.

بەرىنباستىرىن جەھىن گوندى ئەقەنە (زىارەتى بىكا، زىارەتى پىرى مەھند، كانىيا گوندى، رويبارى گوندى).

زىدەرىن ئافا گوندى:

ل گوندى ھىژمارەكا كانىيان ھەنە ۋەكو كانىيىن (چنارى، گوندى، ساركا، شەرەف ئافىي، ئافلىياسى، سۈركى، ھناركى، رويبارى گوندى)، زىدەرى سەرەكىن ئافا گوندى ژ كانىيا گوندى دەھت.

زىدەرىن زىارا خەلكى گوندى:

ئاف ل گوندى يا كىمە، لەوما ژارا خەلكى گوندى پىتر ل سەر جۇتارىيا دىمە، ژ وان دەرەمەتىن لى دەھتە چاندن گەنم و نىسك و باھىف و جەھ و گۇنىژ و تى و ھىژىر و سىماق و ... ھند.

خواندىنگەھ پىشتى سالا (۱۹۷۰) ئى ل گوندى ھاتىبە قەكرن، سالا (۱۹۸۸) ئى ل كەل گوندى ھاتىبە خرابكرن، جارا دووى سالا (۲۰۰۷) ئى خواندىنگەھ ل گوندى ھاتىبە قەكرن و تا ئەا يا بەردەوامە^(۱۹۰).

گوندى خازىفا:

ل دۇر ئافى گوندى دىيژن، ئافى گوندى ژ دو پەشقىن (غازى- ئافا) پىنكدەھىت، (غازى) ئافە (ئافا) ژ ئافەدانكرنى ھاتىبە، واتە ئەو گوندى غازى ئافاكرى، ب بوورىنا دەمى بوويە (خازىفا).

سۈورىن گوندى:

باكوورى: گوندىن پىرەفاتا خراب و زىوا شەفىق.
باشوورى: گوندى كىفلا.
رۇژھەلاتى: گوندى لىنافا.
رۇژئافى: گوندى زىوا شەفىق.

پىنكھاتا گوندى:

ئەف گوندى ژ چار مالباتان پىنكدەھىت، ئەوژى مالباتىن (ئەو فىق، جەجى خەلىفا، فەتەح، ئەمىن)،

بوويە جەھى قەھەواندىنا خەلكنى گوندى و دەقەرى،
 ھەوھەسا چوار كاقىلە گوند د ئاف ئاقارى گوندىدا
 ھەنە، ئەوزى ئەقەنە (خرايى سەيدى، رەسىلافا،
 تەعلكى، چەرمىس).

بەرنىاسترىن جەھىن گوندى ئەقەنە (گرى بەرانا،
 پاگانى، چركى پوانى، گەلىن ھەرچى، خوارا، نزارى
 چەرمىس، بەرگەرا، خرايى كادى، پىشت گىزا، خرايى
 سەيدى، رەسىلافا، تەعلكى).

ژىدەرىن ئافا گوندى:

ل گوندى ھژمارەكا كانىيان ھەنە وەكو كانىين
 (كون رىقىا، زىرەكى، گەلى ھىشكى، جنىكا، گەرا
 سىلاقى)، كانىيا كون رىقىا ژىدەرى ئافا گوندىە.

ژىدەرىن زيارا خەلكنى گوندى:

ژيارا خەلكنى گوندى ل سەر ھەردو دەرامەتىن دىم
 و ئاقىيە، وەكو ترى و سىف و ھنار و باھىف و جەھ
 و نىسك و گەنم و ... ھتە، لى گوندىەكى ب ئاف و

سەر ب عەشیرەتا دۆسكىيانقەنە، ل دووڤ
 سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئ ھژمارا خەلكنى گوندى
 ۱۶۸ كەس بوو^(۱۵۱)، ديارە ژ ئەنجامى كاودانىن
 سەختىن دەقەرى ئاكنجىين گوندى ل كىمىن دايە،
 پاشتر ب ئىكجارى ھاتىيەبەردان.

گوندى چوار جاران ھاتىيە بەردان و تالانكرن و
 خرابكرن، ھەر ل دەسپىكا شۆرشا سالا (۱۹۶۱) ئ
 و ل سالىن (۱۹۶۳، ۱۹۶۷) گوندى ھاتىيە بەردان، د
 سالىن ھەشتىياندا ھندەك ژ خەلكنى گوندى
 زفرىنەقە سەر گوند و گوند ئافاكرەقە، بەرى سالا
 (۱۹۸۸) ئ (۲۲) مال ل گوندى دژيان، گوند كەتە بەر
 ئەنزالان و خەلكنى گوند مئشەخت بوونە كەمپىن
 پەنابەران ل باكوورى كوردستانى^(۱۵۲) ھەتا نھا
 نەھاتىيە ئافاكرن.

توینوار و جەھىن كەقنار:

د ئاف ئاقارى گوندى خازىافادا شكەقتەكا مەزن
 ب ئافى نھالا شكەفتى ھەيە، د دەمى شۆرشاندا

گوندى خارابا

دەنگە بۇ ئىرىن تابىقى.

پىشتى ساللا (۱۹۷۰) ئى خواندنگەھ ل گوندى
ھاتىبە فەكرىن، دگەل گوندى ساللا (۱۹۸۸) ئى ھاتىبە
خرايكرن^(۱۵۳).

ئەف گوندى چوار جاران ژ ئالىن حكۈمەتتەن
بەغداقە ھاتىبە خرايكرن و تالانكرن، ھەرل دەسپىنكا
شۇرشا ئەپلوولنى ھاتىبە بەردان، ساللا (۱۹۱۷) ئى ئەف
گوندى ھاتىبە سۇتن، ساللا (۱۹۷۵) ئى جارهكا دى
ھاتىبە بەردان، دواجار ل ئەنغالا ساللا (۱۹۸۸) ئى ب
تەمامى ھاتىبە خرايكرن.

گوندى قارقاراقا،

ل نۇر ئاقنى گوندى دو بۇچوون ھەنە، يا ئىكى،
دبىژن ل دەسپىنكا ئاقكارنا گوندى، خەلكى گوندى
بوونە دو جوين ھەر ئىك ژ وان دقيا ل رەخەكى گوندى
گوندى ئاقكەن، لەورا دبىژن قارقاراقا ژ شەرە دەقن
وان ھاتىبە، بۇچوونا دوون د، رەشىد فندى دبىژت،
د بىياتدا خەلكى گوندى ژ كورەماركى ھاتىنە و
گوندى ل سەر ئاقارنى ھندەك گوندىن دى ئاقكەرىبە
و خەلكى وان گوندى ل بەراھىن د نەرازىبوون ل
سەر ئاقكەرنى و قىر قىر د ئاقبەرا واندا روودايە ھەتا
رازىبوون ل سەر ئاقكارنا گوندى و خەلكى گوندى
دبىژنە گوندى خۇ قەر قەر ئاقا دىقىسنىن رەسەمىدا
بوويە قار قارئاقا^(۱۵۴)، بۇچوونەكا دى نىزىكى قن
بۇچوونى دبىت دبىژت ژ ھەقارنى ئاقا ھاتىبە، واتە ل
دەسپىنكى گوندى ئاقاربوويە، پاشى ھاتىبە ئاقكارن
لەو دگوتى (ئاقارنى ئاقا) پاشان ب درىژاھىيا دەمى
بوويە قارقاراقا.

شوپنوار و جھىن كەقنار و بەرنىياس،

ل دووفا ئاخفتنىن گوندىيان قى گوندى نىن كاقلە
گوندى بەرى لى ھەيە، ژ جھىن بەرنىياسنىن گوندى
ژى ئەقەنە (رىكا كاروانيا، رىكا ئىكمانى، شىفا
تەعلكى، رىكا شىفا تەعلكى، كانىيا گوندى).

ژىدەرەن ئاقا گوندى،

ل گوندى كانىەك ب ئاقنى كانىيا گوندى يا ھەي،
د كەقندا ژىدەرەن ئاقا گوندى بوويە، ساللا (۱۹۹۲) ئى
بىرئىرتىوازىەك دىن گوندىدا بۇ ھاتىبە كۆلان و بوويە
ژىدەرەن سەرەكىن ئاقا گوندى.

ژىدەرەن زيارا ھەلكى گوندى،

ئاق ل گوندى يا كىمە، لەوما زيارا خەلكى گوندى
پتر ل سەر دەرامەتنى دىمە، ھەكو تىرى و ھژىر و حلىك
و باھىف و سماق و... ھتە.

ل دووفا ئاخفتنا گوندىيان، خواندنگەھ چ جاران
ل گوندى نەھاتىبە فەكرىن^(۱۵۱).

گوندى گرى قەسرۇكى،

ل دووفا ئاخفتنا گوندىيان، جھىن گوندى ھندەك
شوپنوارىن كاقلە قەسرۇكا ل سەرئى وان زىركا ھەبوون
و ب كىسل و كىچان ھاتىبوونە چىكرن، لەو د گوتنى
(گركىت قەسرۇكا)، پاشى بوويە (گرى قەسرۇكا)،
چونكە گوندى ل سەر بەك زىر ھاتىبە ئاقكارن.

سەۋرەن گوندى،

باكوورى، گوندى پشنا گرى.
باشوورى، گەلىن دھۆك.

سەۋرەن گوندى،

باكوورى، گوندىن ئىكمانە و باكۆز.
باشوورى، چىيانى سەپىرىز و گوندى باجلۇر.
رۇژھەلاتى، گوندى سەندۇر.
رۇژئىلى، گوندى پشنا گرى.

پىنكەنا گوندى،

ئەف گوندى ژ چوار مالىتان پىنكەھىت، ئەۋزى
مالىتانىن (قادى، صالحىن غەزالى، يەحيا، بىركى) نە،
سەر ب غەشپىرەتا دۇسكى نە، ل ساللا (۱۹۵۷) ئى
ھژمارا خەلكى گوندى ۱۲۶ كەس بوو^(۱۵۵)، بەرى
ساللا (۱۹۸۸) ئى نىزىكى ۱۵ مال بوون، نھا ھژمارا وان
بوويە نىزىكى ۱۰ مالان، نىن ۷-۸ مال ل گوندى و
بىن دى ل دھۆكى و باژىرىن دى دژىن.

رۇژھەلاتى، گوندى بىسىرى.

رۇژگافى، گوندى باجلۇر.

پىتھانا گوندى:

ل دووف گۇننا گوندىيان، گرى فەسرۇكا گوندەكى نوبىيە، سالا (1971) ئى ھاتىيە ئافاكرى، خەلكى وي ھەر ژ گوندى باجلۇرى ھاتىيە، سەر ب عەشپىرەتا دۇسكىيانە، خەلكى گوندى ل سالا 1971 ئى نىزىكى 50 مالن بوون، نھا بوويىنە نىزىكى (15) ھەتا (70) مالن.

سالا 1974-1975 ئى بوويە بەرۇكا شەرى د ئاقبەرا ھىزىن پىشەمەرگەيى كوردستانى و ئەشكەرىي حكۇمەتا عىراقى و گوند ھاتىيەبەردان، پىشتى ئادارا 1975 ئى خەلكى گوندى زھرىنەفە سەر گوندى، بەلى ل سالا 1982 ئى گوند كەتە بەر پىرۇژى سكرى دھۆكى و ژىرئاف بوو و نھا گوند ل ھىداف جھى بەرى يى گوندى ئانكو ل رۇژھەلاتى سكرى دھۆكى ھاتىيەئافاكرى.

شوپىوار و جھىن كەشئار:

شكەفتا چارسىن دكەفبەتە دئاف ئاقارى گوندىدا ل باشوورى رۇژھەلاتا گوندى، ھەرۇسالا دو مەزارىن دىيىن كەفن دكەفئە پىشتا گوندى ژ ئالىيى باكوورى رۇژھەلاتا گوندى، كەلەك ژ كىلىيىن ل سەر قەبرىن وي نەخشىن جودا ل سەر ھاتىيە نەخشىاندن، خەلكى گوندى ئەوان مەزارا ب مەزارىن (باجلۇر و كانى دركى) ئافكرىنە.

بەرنىباستىرىن جھىن گوندى ئەفەنە (چىايىن شكەفتى، كانى دركى، پىشتا گوندى، شكەفتا محەمەد سەعید).

ژىدەرىن ئاقا گوندى:

ل گوندى گرى فەسرۇكا يى نوو نى دو كانىيىن سەرەكى ب ئاقىن (كانى دركى، كانىيا ئەحمەد صورى) ھەنە، ل دەسپىكى كانىيا دركى ژىدەرىن ئاقا گوندى بوو، پاشى ل سالا (1997) ئى بىرئىرتىبوازەك بۇ گوندى ھاتىيە چىكرى و بوويە ژىدەرىن ئاقا گوندى.

ژىدەرىن ژيارا خەلكى گوندى:

ژيارا خەلكى گوندى پتر ل سەر جۇتارىيا دىم بوو، وەكو رەزا و چاندنا كەنم و جەھ و... ھەرۇسالا دەرامەتى ئافىژى ب رۇژھەكە كىم ھەبە.

ل دووف ئاخفتنا گوندىيان ل سالا (1993) ئى خواندىگەھ ل گوندى نوو ھاتىيە فەكرى (1157).

گوندى لۇمانا:

ل دووف ئاخفتنا گوندىيان، دەمى مىر محەمەد رەواندورى (مىرى كۇرە) ھاتىيە دەفەرى، خەلكى گوندى لۇمانا گوند بەرنەدا و رىك ئەدا لەشكەرى مىرى بچنە دگوندىدا و بەرەفانى ژ گوندى كى، لەورا دەمى مىر محەمەد ھاتى گوت، ئەف گوندە لۇمانە، واتە بۇ مەبە، وەسالا ئاقى گوندى بوويە (لۇمانا)، نا نھاژى مەزارەك ب ئاقى (مەزارى مىرى كۇرە) ل گوندى ھەبە.

سوررىن گوندى:

باكوورى، گوندى ئەلكىشكى.

باشوورى، گوندى صاركى.

رۇژھەلاتى، گوندى بەرئاشى.

رۇژگافى، گوندى كەفەسنى.

پىتھانا گوندى:

ئەف گوندە ژ سى مائىباتان پىتكەھىت، ئەوژى مائىباتىن (حەجى عوسمان، حەجى سەلمان)، سەر ب عەشپىرەتا دۇسكى نە، ل سالا (1957) ئى ھژمارا خەلكى گوندى 285 كەس بوو (1158)، ژ ئەنجامى كاودانىن دەفەرى گوند رۇژ ل دووف رۇژى ھاتىيەبەردان ھەتا بەرى سالا (1988) ئى تىن (3- 4) مال مابوونە ل گوندى، ھەتا د ھەوا ئەنقالاندا ب ئىكجارى وان ژى گوند بەرداى، پىشتى سالا 1993 ئى گوند سەررۇنوو ھاتىيەفەئافاكرى، نھا 30- 40 مال ل گوندى دژىن.

لۇمانا چەند جاران ھاتىيە خرابكرى و ئالانكرى ل دەسپىكا شۇرشا ئەبىلوولى (1961) ئى پىشتى شەرى لۇمانا كەلەك ژ خەلكى وي ژئالىيى حكۇمەتئەفە ھاتنە گرتىن گوند ھاتەخرابكرى، سالا 1974-1975 ئى

دەسپىنكى ژىدەرئى ئاقىن ل گوندى ل سەر ھەدو كانىين زەلام و ژنكا بوو، لىنھا ل سەر بىرەكا ئىرتوازی كو بو گوندى ل گەلىن قەنتارا كۆلاينە.

ژىدەرئىن ژيارا خەلكى گوندى:

ژيارا خەلكى گوندى پتر ل سەر جۇتیارىيا دىمى بوو، ۋەكو رەزا و چاندنا گەنم و جەھ و... ھەر ۋەسا چاندنا ئاقى و مفا ژ سىرۇشتى و بەروى و مازى و... ۋەرگرتن، ژىلى چىكرنا كومرا ژى. ل دووڤ ئاخفتنا گوندىيان، خواندنكەھ ل سالا (۱۹۷۸) ئى ھاتىبە گوندى، لى گەلەك ڤەنەكىشنا و سالا (۱۹۸۰) ئى دگەل گوندى ژئالىن حكۆمەتا بەغداڤە ھاتنە خرابىكرن^(۱۵۹).

گوندى مىسكى:

ل دووڤ گۆتئا گوندىيان، دكەڤندا گوندى مىسكى گوندىكى ڤەلان بوو، گوندىكى زەنگىن بوو ب دەرامەتىن ئاقى ب تايبەت ترى، لەورا خەلكى

گوندى ھاتىبەبەردان پشتى ئادارا ۱۹۷۵ ئى خەلكى گوندى زڤرىنەڤە سەر گوندى، سالا (۱۹۸۰) ئى ئەڤ گوندى ھاتىبە خرابىكرنە، بەرى ئەنڤالان (۳-۴) مال ل گوندى بوون، پشتى سالا (۱۹۹۳) ئى جارهكا دى گوندى ھاتىبە ئافاكرن ڤە.

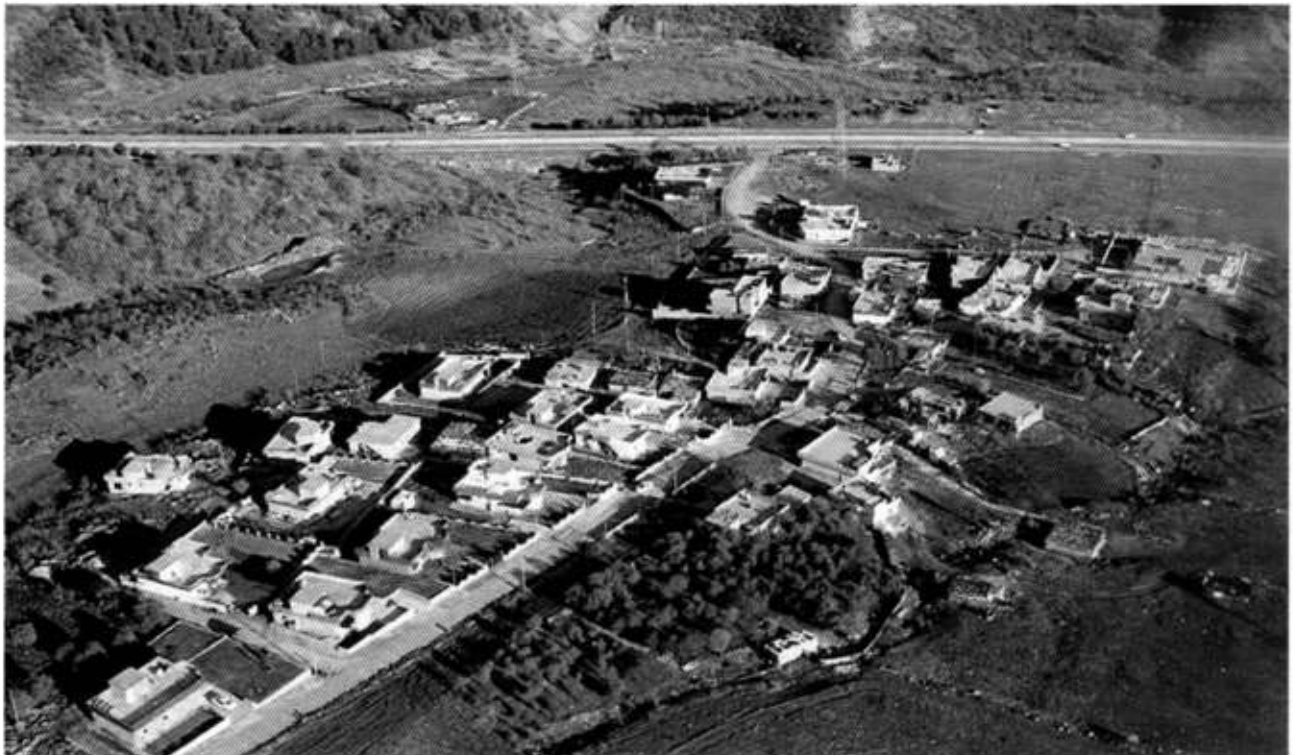
شوينوار و جھىن كەڤنار:

ل ڤى گوندى دو شكەفت ب ئاقىن (شكەفتا ڤەيرۇزى و شكەفتا سىگرىكا) ھەنە، دىسا چىابەكىن بلندى ئاسى دكەڤىتە ھنداقى گوندى كەڤن دىيژنى چىابىن قۇبى، شوينوارىن كەلاپەكى لىھەنە. بەرنىاسترىن جھىن گوندى ئەڤەنە (مىرگا درىژ، چىابىن قۇبى، كانىيا زەلاما، گوندى كەڤن، سەرئ مىلكا).

ژىدەرئىن ئافا گوندى:

ل گوندى لۇمانا ھۇمارەكا كانىيان ھەنە ۋەكو كانىين (زەلاما، ژنكا، گوندى، سماق، مىرگا درىژ) ل

گوندى لومانا

بەغداقە ھاتىبە خرابىكىن. ل سەر كانىيا ب ئاقى
قدىرى، شىۋىنوارىن ئاقىدەكا كەقن ھەمە.
بەرنىياسىتىن جەين گوندى ئەقەنە (بانىن، بەرۋى،
خارى مارا، كانىيا بن بەرى، كانىيا زەينۇكى).

زىدەرىن ئاقا گوندى،

ل گوندى مىسكى ھىمارەكا كانىيان ھەنە ۋەكو
كانىين (شىفا قەسرىكا، بن بەرى، قدىرى، زەينۇكى،
شەعبانۇكى).

زىدەرىن زيارا ھەنگى گوندى،

گوندىكى زەنگىنە ب ئاقى، لەورا زيارا خەلكى
گوندى پىتر ل سەر جۇتارىيا ئاقىبە ۋ ل دوۋق گونتا
خەلكى گوندى ھەمى جۇرىن دەرامەتىن ئاقى ل
گوندى ھەنە، زىلى دەرامەتى دىمى زى.
ل دوۋق ئاخىقتا گوندىيان، چ جاران خواندىگەھ
ل گوندى نەھاتىبە قەكىن ۋ بۇ خواندىن زارۋكىن وان
دچوونە گوندى پىندە ^{۱۱۰۱}.

گوندى ئىكمالە،

ل دوۋق گونتا خەلكى گوندى دكەقتا ئەف
گوندى ب تىن يەك مالىو، لەورا دىيىزىن ئىكمالە،
باشان رۇز بۇ رۇزى خۇ ل زىدەيىن داىە.

سۋورىن گوندى،

باكوورى، گوندى كەمەكا.
باشوورى، گوندى قارقاراقا.
رۇزھەلاتى، گوندى سىندورى.
رۇزئاقى، گوندى باكۆز.

پىكھاتا گوندى،

ھەر ل دەسپىكا ئافاكرنا گوندى تا نھا ب تىن
يەك مالىبات ل قى گوندى زىايە، ئەۋزى مالىباتا (عەلى
گەندەلا) يە، سەر ب عەشپىرەتا دۆسكى نە، خەلكى
گوندى بەرى ساللا (۱۹۸۸) ئ ۲۵۰ - ۳۰۰ مال بوون، نھا
بووينە ۱۵۰۰ ھەتا ۱۹۰۰ مال، د بەرىلەقن ھند ل

گوندى ب چىكرنا (مەى - سىكى) رادبوون، وانە ئاقى
گوندى (مەى ۋ سىك) بوويە، ب درىزاهىيا دەمى بوويە
(مىسكى).

سۋورىن گوندى،

باكوورى، گوندىن دىرالۇش ۋ چەقىرىكى.
باشوورى، گوندى پىندە.
رۇزھەلاتى، گوندى بىدىل.
رۇزئاقى، گوندى كورەدىرى.

پىكھاتا گوندى،

ئەف گوندى ز سى مالىباتان پىكھەيت، ئەۋزى
مالىباتىن (جەجى مەمەد سەلىم، سلۇ مىسكى،
مىزىابى) سەر ب عەشپىرەتا مزوورى نە، خەلكى
گوندى بەرى ساللا (۱۹۸۸) ئ نىزىكى ۳۰ - ۲۵ مالا
بوون، نھا بووينە نىزىكى ۱۰۰ ھەتا ۱۵۰ مالا نە.
ئەف گوندى پىنج جاران ھاتىبە بەردان ۋ تالانكىن
ۋ خرابىكىن، ل دەسپىكا شۇرىشا ئەپلوولى ئەف
گوندى ھاتىبە بەردان، ساللا (۱۹۶۳) ئ ھاتىبە سۇتن،
ساللا پاشتر (۱۹۶۴) ئ ز ئالىن كرىگرىيانفە جارەكا
دى ھاتىبە سۇتن، ساللا (۱۹۷۴) ئ ھاتىبە بەردان، داۋى
جار ساللا (۱۹۸۸) ئ ئەف گوندى ب ئىك جارى ز ئالىن
حكۇمەتا بەغداقە ھاتىبە خرابىكىن، تا ساللا (۱۹۹۲) ئ
جارەكا دى ھاتىبە ئافاكرنە، بەلا زەركاۋدانى
ئاقخۇبى ل سالىن توتان سەر زىنو ھاتىبە بەردان.

تۋىنوار ۋ جەين كەقتار،

ل باشوورى گوندى كەلەيكە بلىد ب ئاقى
(كەلوتكا مىسكى) ھەمە، ھەروەسا كەلەيكە دى
دكەقىتە ئالىن باشوورى، دناقتا دو تەنورىن كەقن
ئىدا د كۆلەينە، رۇبىارەك دكەقىتە دناقبەرا قان
ھەردو كەلەيكە، دىسان سى ناۋسكىن دى دكەقنە
باكوورى گوندى، شىكەقتەكا دى دكەقىتە باشوورى
گوندى، ھەروەسا شىۋىنوارىن دىرەكى ل رۇزھەلاتا
گوندى ھەنە، ل دوۋق ئاخىقتا گوندىيان كەلەكا
كەقن بوويە ۋ ئاق ۋ دەنگى خۇ ل دەقەرى ھەبوويە،
دىرەكا مەزىن بوو، لى ل ساللا (۱۹۸۸) ئ ز ئالىن رۇزما

گوندا و ھندزى ل باژىران دژىن.

ئەف گوندا چەند چاران ھاتىبە بەردان و خرابىكرن، ل دەسپىكا شۇرشا ئەيلوولئ گوند ھاتىبە بەردان، ل سالا (۱۹۶۸) ئ ھاتىبە سۇتن و كاشكركن، ل ھەوا ئەنفالان ب ئىك جارى ھاتىبە خرابىكرن، تا سالا (۱۹۹۲) ئ جارەكا دى ژ ئالىن گوندىيانقە ھاتىبە ئاقاكرن.

پشتى سالا (۱۹۷۰) ئ بۇ يەكەم چار خواندنگەھ ل گوندى ھاتە قەكرن، و خويندكارىن گوندىن دەور و بەر ژى بۇ خواندنى دەھانە قى گوندى، تا سالا (۱۹۸۸) ئ ئەف خواندنگەھە د كەل گوندى ھاتنە خرابىكرن و ھەتا نھا خواندنگەھ ل گوندى نەھاتىبە قەكرنقە^(۱۱۱).

تېپىنى:

ئافلباس، خرابەشىخ محمد، كانى كوكا، بەرۇشكا سىقنى، نەركەل گرسىس، زاونا ژوورى، قەرمەشو، مېرگا مېژ گوندىن فالانە ژ خەلكى. ژىلى قان گوندان دناف سنوورى ناخيا زاويتەدا ھژمارەكا گوندىن دى ھەنە، كو ئاقىن وان دلبىستا ئاقىن گونداندا نەھاتىبە توماركرن، و ئاقىن وان دىخشى ناخىپىدا ھەنە، ئەوژى: باصورى و خرابى شىخ محمدەد و بەرۇشكا سىقنى، ھەروەسا ھندەك ئاف دلبىستا گونداندا ھەنە و ئەو گوند ل سەر نەخشەى نىنە، وەكو: كەلۆكى و گرى قەسرۇكا و كاپىركى و باگىرا موسلمانا و ھەردو كۆمەلكەھىن كۆرا و باگىرا و مېمەدەلى و مېردىنكى ورومە و پىتاسى، ھەروەسا ھژمارەكا ديا گوندا ل سەر نەخشەى يەك چار ئاقىن وان ھاتىبە و دلبىستا ئاقىن گوندىن ناخىپىدا دو گوندىن، وەكو: رەشانكى، كونۇكە رەشانكا بەرواربا و رەشانكا مزوورىيا ھەنە، و گوندى سىپاقى، كو نۇكە دو سىپاقىنە، يا سەرى و يا بنى، و گوندى كەقلەسنى، كو نۇكە دو گوندىن يا سەرى و يا بنى، و گوندى زاويتە، كو نۇكە دو زاويتەنە يا كەقن و يا نوى، و ئاقىن گوندى (دەرگەلا شىكە) دىخشى ناخيا زاويتەدا (دەرگەلا كرىس)ە، و گوندى پىرموس د لبىستا ئاقىن گوندىن ناخىپىدا دووبارەبوویە.

شوپىنوار و جھىن كەفتار:

ل رۇژئاقىن گوندى مەزارەكى كەقن ب ئاقى (مەزارى عەلى كەندەلا) لىھەيە، پىرىا كىلپىن قەبىرن وى دىخشاندىنە، ل سەر ھندەك ژ قان كىلپان نىشانىن خەنجەرا و ھەسپا و نەخشىن جودا جودا ھەنە، ل دووف ئاخفتا گوندىيان مېژوویا وى بۇ بەرى ۵۰۰ سالان د ژقرىتەقە. بەرنىاسترىن جھىن گوندى ئەقەنە، (كەقلا گوندى، حوتى، ملا حىرا، كەفركا، سىلافۇكى، سەرۇكانىن).

ژىدەرىن ئاغا گوندى:

ھژمارەكا كانىبان ل گوندى ھەنە، گرىنگرىن ئەو كانىە ئەقەنە: (سىلافۇكى، و سەرۇكانىن)، و ژىدەرى ئاغا گوندى بەرى ل سەر كانىيا سىلافۇكى بوو، سالا (۲۰۱۴) ئ بىرئىرتىوازىك ژ ئالىن حكۆمەتا ھەرىما كوردستانىقە بۇ ھاتىبە كۆلان و بوویە ژىدەرى ئاغا گوندى.

ژىدەرىن زيارا ھەلكى گوندى:

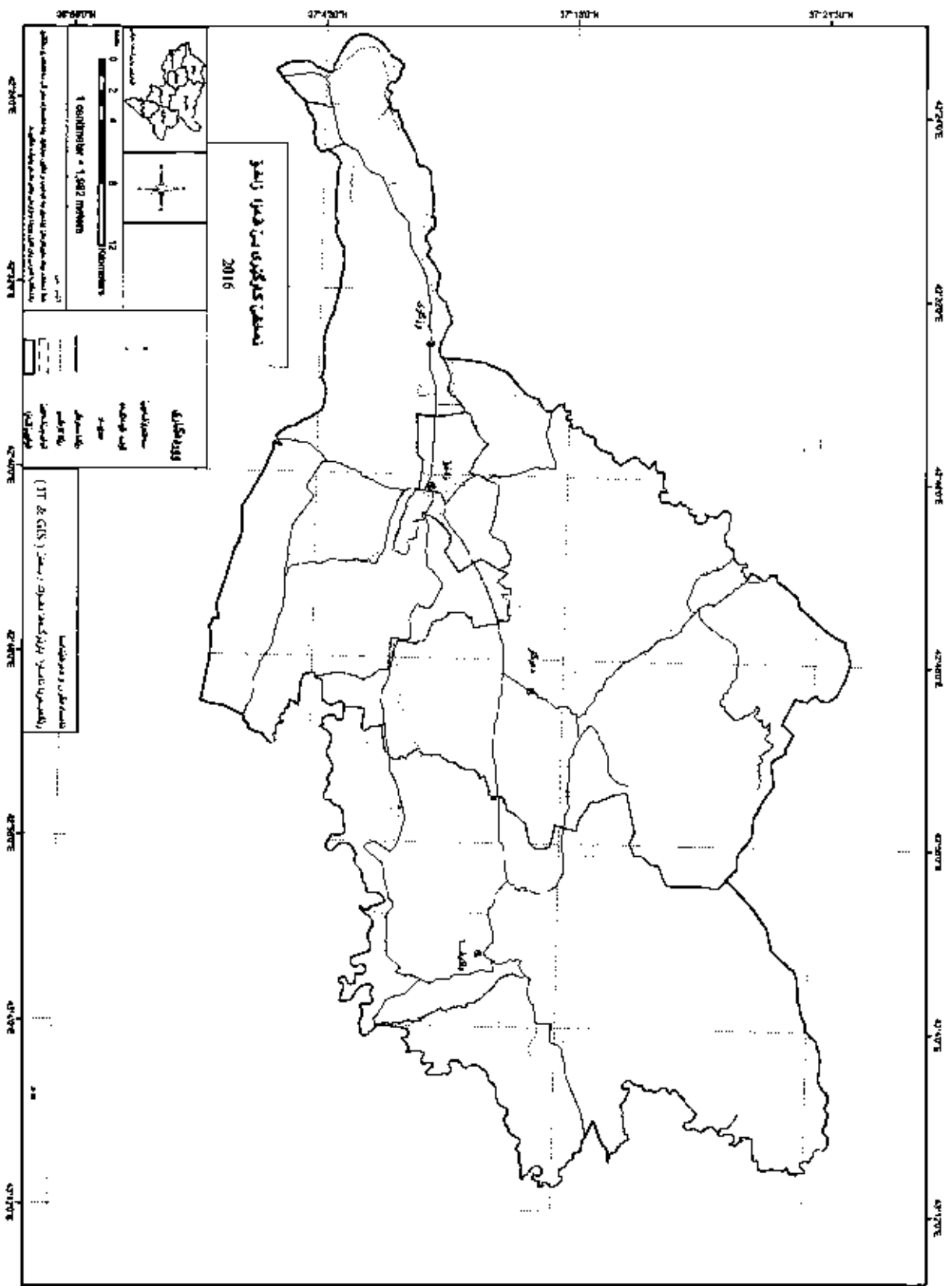
ئەف گوندا گوندىكى دېمە، زيارا خەلكى وى پىر ل سەر جۇنبارىيا دېمە وەكو باھىف و نرى و نىسك و نۇك و... ھتە.

ژىدەر و بەراۋىز:

۱. دەربارەى دووراكىيا ناخيا زاويتە ژ مەلبەندى دەقەردارىيا دەۋكى بۇچوونىن جودا ھەتە، ھندەك دىتۇن (۱۷) كەكو، Major resorts, A Tour in the north, ۱- zawita, p۱۴. جمال باجان، اصول اسماء المدن و المواقع العراقية، الجزء

قهزا زاخو

نقشه پهنه‌بندی کاربری زمین در سال ۱۳۹۵

كورتىيەكا دىرۆكى ل سەر رەوشا كارگىپرى و جفاكى ل زاخۇ ھەر ژ سالىن داويى يىن سەردەمى ئۆسمانى ھەتا سالا ۲۰۱۵ ى

م. ۋەصفىيە مەمەد شىخو سىدى
ۋەرگىران؛ صالح يوفى سونى

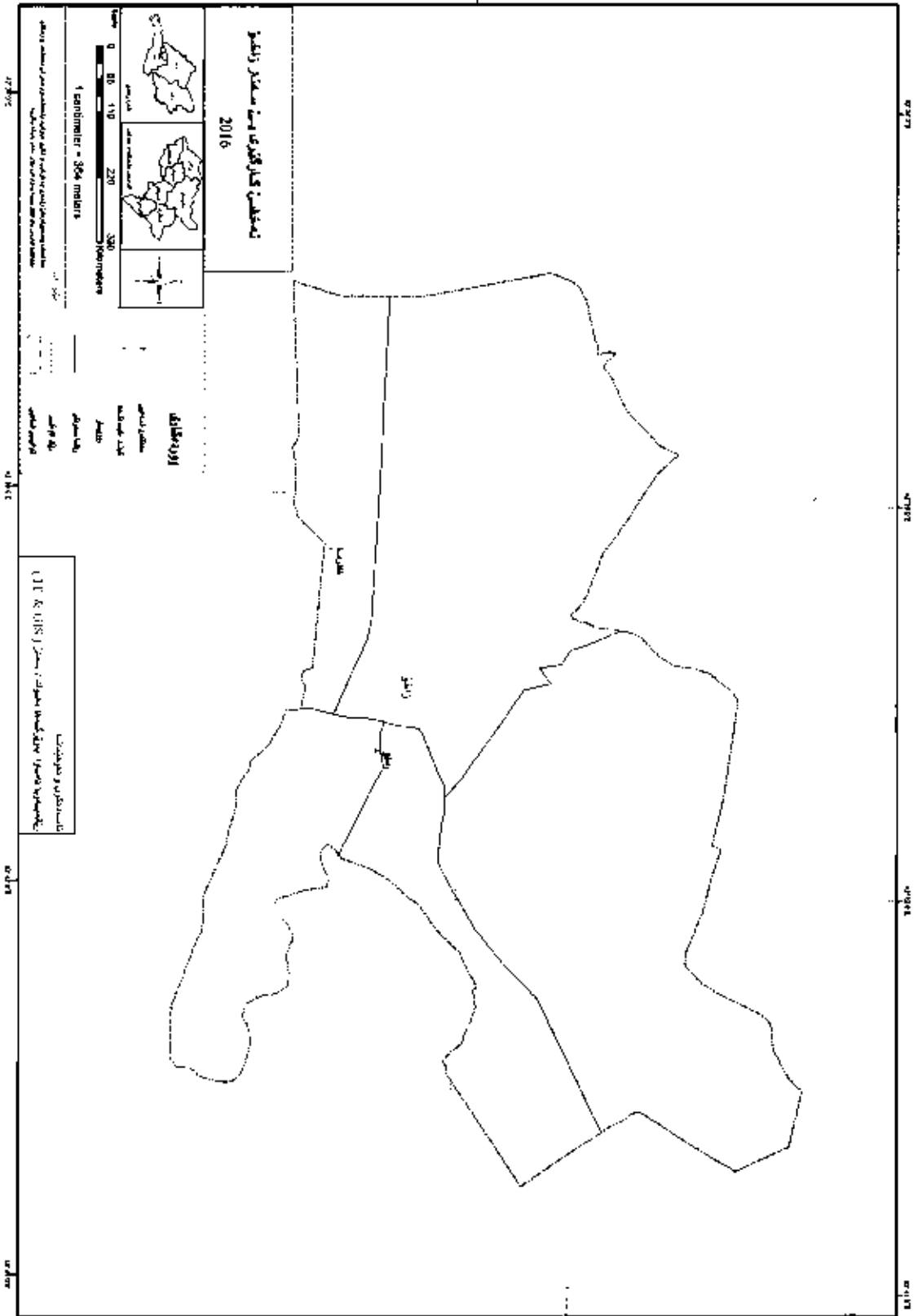
جھى جوگرافى و ئاكرن:

زاخۇ ل سەردەمى حوكمدارىيا ئۆسمانى (۱۵۱۵-
۱۹۱۸) دكەفتە دورتىن دەقەرا باكوورى رۇژئاقايىن
ۋىلايەتا مووسىل، سىنوورى ۋى ژ باكوور ھەردو ۋىلايەتتىن
ۋان و بدلىس، ژ رۇژئاقا ۋىلايەتا ديارەكرى و ژ باشوور
ژى ھەردو قەزايىن دەۋكە و ئامىدىن بوون^[۱]، نۆكە ژى
قەزا زاخۇ ل باكوورى رۇژئاقايىن كوردستانا باشوورە و
ل دورتىن دەقەرا باكوورى عىراقى يە و نىزىكى ۱۱۴
كىلۇمەتران ژ باكوورى مووسىل و ۵۸ كىلۇمەتران ژ
دەۋكە (سەنتەرى پارىزگەھا دەۋكە) دورە.
ژ لايى باكوورقە، سىنوورى ۋى دكەل تركيا (باكوورى
كوردستانى) و ژ لايى رۇژئاقا قە رووبارى خابوور و
قەزا ئامىدىن نە، لايى رۇژئاقا رووبارىن دىجلە و ھىزلن
و ھەردو رووبار ۋى باژىرى ژ كانتۇنا بۇتان ل كوردستانا
باكوور جودا دكەن و ھەردو قەزايىن سىمىلنى و دەۋكە

ژى دكەفتە باشوورى زاخۇ.

قەزا زاخۇ گىرنگىيەكا جوگرافى ھەبە چونكى
دكەفتە سەر سىنوورى عىراقى - تركيا - سووربا و
سەنتەرى قەزايىن تىن دو مىلان دورى باشوورى تركيا
و ۱۲ مىلان دورى رۇژئاقا سىورىايە، زاخۇ ب قى
جھى خۇ ب دەرگەھەكى سەرەكىن نىفدەۋلەتى ل
ناقبەرا عىراقى ژ لايەكى و ھەر ئىك ژ تركيا و سووربا
ژ لايەكى دىقە دەپتە ھىمارن، ھەروەسا كلىل و
دەرگەھى كوردستانا باشوورە.

ژ لايى فەلەكناسى قە ژى ھىلا درىژاھىيا ۴۲،۴۱
ژ رۇژئاقا قە و بازنەيا فرەھىن يا ۳۷،۸ ژ باكوور قە
باژىرى زاخۇ دېرىت و ۴۴۰ مەتران^[۱] ژ ئاستى رووبىن
دەريايى بلندە، ھەروەسا رووبەرى قەزا زاخۇ ۱۵۲۱،۵۱
كىلۇمەترە و نۆكە ژ لايى كارگىپرى قە سەر ب
پارىزگەھا دەۋكە يە^[۱].

تەكشۈرۈلگەن كارىگەرنىڭ سىمىتىرى ۋە زىمىنى

دەرئەنجامىن دىرۇكى و زمانشانى ھاتىوونە ئافاكىرن و نىزىكىيەك زى ل ئاقبەرا وان دىتن وىۋچوونان ھەيە، نەخاسمە كو پىترييا وان پىشتا خۇ ب دىرۇكى پاشى ب ژىواری و ھندەك جاران زى ب روودانى گەرمكىرنە، ھەر بۇ نموونە ل سەر وان بۇچوونان؛ ئافكىرن ژ دەستەپەيشا كوردى (زى خوین) ئانكو (رووبارى خوونى) ھاتىيە سىك كىرن ۋەك ئامازە بۇ روودانەكا گىرنك يا ل ۋى جھى چىبوۋى و خوون لى ھاتىيە رىتن، ھەرۋەسا قەشە (انسىتاس مارى الكىرملى) گۇتییە كو پەيشا (زاخۇ) د جووكانىن دا رامانا ۋى (سەرکەفتن) ھ ئانكو پەيشا (زاخۇتا) رامانا ۋى (سەرکەفتن) ھ، تىشتى پىشتەقانىيا قى رامانى دكەت پەيشا (زاخ) يا زمانى كوردىيە كو رامانا ۋى (ھىز و موكمى) ۋە، د قى ئاراستەى دا ھۇزانقانى كورد ئەحمەدى ئالبەند دىتت: (چوومە زاخۇ، زاخ مە دا خۇ) ئانكو: (چوومە زاخۇ و ل ۋىرى من خۇ گورج و كىشت كر و ب ھىز كەفتىم)^(۸).

ل سەر ئافكىرنا ۋى زى دىتن وىۋچوونىن دىرۇكىنىسان نەۋەك ئىكەن، لى تىشتى دىار ئەۋە كو قەزا زاخۇ ۋەكى قەزايىن دى يىن كوردستانى، گەلەك يا دىرىنە و ب دىرۇكەييا دىرۇكى رۇلەكى گىرنك د ژانانا قى دەقەرى دا دىتییە.

ئافى ۋى ژ ئافى سەنتەرى باژىرى زاخۇ ھاتىيە كو دكەقىتە ئاف گىزىرتەيەكى ل ئاف رووبارى خابوور^(۴) كو ژ لایى رۇژئاقا ئەۋ رووبار^(۵) باژىرى دىسمىت، ل نىشا باژىرى زى خابوور دىتە دو تا، ل داۋىن زى ھەردو تا، پىشتى گىزىرتەيەكى پىك دىنن، دوپارە دگەھنە ئىك، ھەرۋەسا باژىرى ل ئاقبەرا دو سىرتىن چىايىن دىرۇكە، ل باكوورى باژىرى سىرتا چىايى گىرەيە ب بلنداھىيا ۴۰۵۰ پىيانە و دىرۇكە سىرتا چىايى جوودى ۋە و رووبارى ھىزل دىتە ئافىرى وان، ل باشوور زى سىرتا چىايى بىخىرى يە^(۶) كو ۴۸۵۰ پىيان بلندە و دىرۇكە سىرتا چىايى سىپىيە^(۷).

ھەمى دىتن وىۋچوون بۇ ئافكىرنا زاخۇ ل سەر

زاخۇ

كارگىرىيا حكومى ل زاخۇ ژ

ژ سالىن داويى يىن سەردەمى

ئۆسمانى ھەتا سالا ۲۰۱۵ ئى :

زاخۇ ل سالا ۱۵۱۶ ئى كەقتە بن كۇنترۇلا ئۆسمانى دەمى ل سالا ۱۵۱۸ ئى ويلايەتا دياربەكرى ھاتىبە دامەزئاندىن، زاخۇ بوو سىنجەقەك ژ سىنجەقەن قىن ويلايەتى^{۱۹۱}، لىن ل سالا ۱۵۳۳ ئى پىشتى مووسىل بوويە بىنگەھەكىن ولايەتمەكا مەزىن يا ئۆسمانى، ناھيا سىندى بوو ئىك ژ ناھىيىن سىنجەقا زاخۇ^{۱۹۲}.

سەرئانسەرى زاخۇ تەقلى ويلايەتا مووسىل نەببوو سالا ۱۵۳۹ ئى نەبىت، ئەقە پىشتى رەوشا مووسىل بىنەجھە بېووى كو سەنتەرى ويلايەتى بوو و ھەرسىن لىوايىن مووسىل و زاخۇ و عانە پىتقە گىرداى بوون^{۱۹۳}.

(دكتور عەلى شاكر عەلى) ئامازەيىن دىكەتە وئ چەندى كو سىنجەقا زاخۇ ھەتا سالا ۱۵۵۲ ئى ل ناھىيە ويلايەتا مووسىل بوو^{۱۹۴}، دەمى دىزقېنە وئ دەفتەرى يا ئامازەيىن دىكەتە دابەشېبوونىن كارگىرى يىن ويلايەتا

بەغدا كو ھىزارا وئ ۱۴۵۲ يا سالا ۱۵۴۹-۱۵۵۱ ئى يە، تىدا ھاتىبە كو ل وى سەردەمى ۲۹ لىوا ژ وانا لىوا زاخۇ ژى سەرب ويلايەتا بەغدا بوون كو وى دەمى زاخۇ ل بن دەستەلاتا حسىن بەگى (۱۵۳۳-۱۵۷۴)

مىرى بەھدىنان بوو، ئانكو ژ لايىن رىبەرتىن كورد قە دەتە رىقەبىن، ھەرب قى ئاوايى، دەفتەرا حوكمىن دارايى ھىزارە ۵۱۳ زانىباريان ل سەرب رەوشا كارگىرىيا ويلايەتا بەغدا دەتە مە و تىدا دابەشېبوونىن

كارگىرى ل ناھىيە سالىن ۱۵۶۸-۱۵۷۴ ئى ديار دىن و تىدا ھاتىبە كو ويلايەتا بەغدا ژ ۲۸ لىوايان پىك دەيت و ئىك ژ وان لىوا زاخۇيە و ناھىيە دى يىن وئ سىندى سىلىمانى (سلىفانەبى) يە پىشتى ھىنگى و ل

دووق دەفتەرا ھىزارە ۲۶۲ يا فەرمانىن دامەزئاندىن ل ويلايەت و لىوايىن ئۆسمانى ل ناھىيە سالىن ۱۵۷۳-۱۵۸۸ ئى و دابەشېبوونىن كارگىرى يىن مووسىل پىشتى بوويە ئەيالىت تىدا ھاتىبە تووماركن و ديار دىت

كو مووسىل ژ ھەشت لىوايان پىك دەيت كو ئەو ژى ئەقەنە، مووسىل، ئەرىيل، ئەسكى مووسىل، و اعضە

قەلە، نىسبىن، زاخۇ^{۱۹۵}.

پاشى ل ھەردو سەدسالىيىن ھەقدى و ھەژدى، زاخۇ ژ لايىن كارگىرى قە، ژ بەر ئەگەرتىن جودا جودا، جار سەرب ويلايەتا مووسىل و جار ژى سەرب ويلايەتا بەغدا بوو، لىن ل سالا ۱۶۴۸ ئى گوھورپىنەكا مەزىن كەقتە دابەشېبوونىن كارگىرىيىن ئەيالىتە مووسىل و وئ ئەيالىتەن ژ بەر لاوازييا ئاستى خويى كارگىرى لىوا زاخۇ ژ دەستە و بوو ئىك ژ لىوايىن سەرب ئەيالىتە بەغداقە و ھەتا سالىن دوماھىيىن يىن سەدسالىيا ھەقدى سەرب وئ ئەيالىتە بوو و دەفتەرا ھىزارە ۱۵۵۱ ژى ئامازەيىن دىكەتە سالىن ۱۶۸۷-۱۷۰۰ ئى ديار دىكەتە كو زاخۇ سەرب وئ ئەيالىتە قە بوويە و فەرمانىن دامەزئاندىن ژى ھەرب دەستى ويلايەتا بەغدا بوون، لىن دىگەل دەستىيىكا سالىن ۱۷۰۱-۱۷۰۲ ئى و ھەروەكى د وئ دەفتەرى دا ھاتى، دىبىن لىوا زاخۇ دوبارە دىتە ئىك ژ ويلايەتىن ئەيالىتە مووسىل^{۱۹۶}.

دىگەل دەستىيىكا سەدسالىيا ۱۹ ئى ژى حوكومەتى دەستە ب بەررەھكرنا ئىمتىيازىن دەستەلاتىن كارگىرى يىن باشوورى كوردستانى و گوندىن مووسىل كر و بەررەھكرنا ئىمتىيازىن كارگىرى يىن

حوكمىدارىن بەغدا بوونە ئەگەرى وئ چەندى دىمولىتى بىشئىت رىكارىن دىزارتر بۇ موكمىتركرنا كۇنترۇلا خۇ ل سەرب سىنوورىن خۇ بىسەپىنىت، ھۆسا، ل نىقا دووى يا سەدسالىيا ۱۹ ئى ل سالا ۱۸۵۰ يىن مووسىل

و باژىزىن سەرب وئ قە، ژ وانا زاخۇ ژى، كەقتە بەر ويلايەتا بەغدا و ل سالا ۱۸۷۹ ئى زاخۇ و دىھۆك و ئامىدىن دوبارە كەقتە بەر ويلايەتا مووسىل، ئەقە ژى پىشتى ئەقا داويىن دوبارە بوويەقە ويلايەت، ب قى

چەندى، زاخۇ ل سەردەمى ئۆسمانى ژ لايىن كارگىرى قە بەردەوام سەرب ويلايەتەكىن نەبوويە، بەلكى ژ بەر كەلەك ئەگەرەن ھەرب جارى سەرب ويلايەتەكىن بوويە، لىن ب كىريار ھەرب ژ لايىن بىنەمالا حوكمىدارا

مىرگەھا بەھدىنان دەتە ب رىقەبىن^{۱۹۷}.

لىن تىشتى گىرنگ د قىن مەسەلىن دا ئەوۋە زاخۇ ل سالا ۱۸۱۴ ئى بوويە يەكەبەكا كارگىرى ب پلا قىمزا و ب لىوا (سىنجەقا) مووسىل قە ھاتىبە گىردان

كو سەننەرى وىلايەتا مووسل بوو^(۱۷۱)، ھەرۋەكى د سالنامەيا^(۱۷۲) وىلايەتا مووسل يا سالا ۱۸۹۰ئى دا ھاتى تىن ناھىيەك سەرب قەزا زاخۇ بوو كو ئەو زى ناھيا سىلىقانى بوو و ئاقىن قىن ناھىيىن د سالنامەيا سالا ۱۸۹۲ئى دا دوپارە دىبىت دگەل نامازەكەرنى كو زاخۇ قەزايەكا پلە دوپە و ناھيا (سەندى - گولى) زى ل سالا ۱۸۹۲ئى ب زاخۇ قە ھاتىيە گىردان كو بەرى ھىنگى و ل قووناغەكا دەستىباشانكرى سەرب ب سىنچەقا ھەكارى بوو، لىن د ھەردو سالنامەيىن سالىن ۱۹۰۷ئى ۱۹۱۲ئى دا ئاقىن دو ناھىيىن سەرب قەزا زاخۇ ھاتىتە گۆتن كو ئەو زى ھەردو سىلىقانىيى و (سەندى - گولى) نە.

ھەرۋەسا سالنامەيا ۱۹۰۷ئى نامازە كرىيە وئ چەندى كو زاخۇ قەزايەكا پلە دوپە، ئەقە ل وى دەمى قەزا نامىدىن پلە ئىك بوويە و ھەردو قەزايىن دەۋك و ئاكرى زى پلە سى بوويە^(۱۷۸)

سىستەمى كارگىرپىيا ئۆسمانى ل قەزا زاخۇ گەلەك بىن جودا نەبوو ز وى سىستەمى ل قەزايىن دى يىن ئۆسمانى دھاتە ب كارلىنان قىچا ج ل وىلايەتا مووسل يان وىلايەتىن دى يىن ئۆسمانى بىت، ھەر بۇ نەموونە، قائىمقام سەرۋكى دەزگەھى كارگىرپى قەزايى بوو^(۱۷۹) و ھەر ئەو بەرپىسى رىقەبىرنا كاروبارىن قەزايى^(۱۸۰) و كاروبارىن دارايى و ئىمناھىيى و ھەلبىزارتنا رىقەبەرىن ناھىيىن وئ قەزايى بوويە يا وى سەرۋكاتىيا وئ دكر و ئەو ب خۇ زى ز لايىن حكومەتا ناوەندى قە ل سىتەنبۆلى دھاتە دامەززاندىن، ئەقە ل وى دەمى رىقەبەرىن ناھىيى سەرۋكى دەزگەھى كارگىرپىن ناھىيى بوويە و ز لايىن والىن وىلايەتى دھاتە دامەززاندىن پىشتى وەزارەتا ئاقخۆيى ل سىتەنبۆلى ئەو دامەززاندىن پەسند دكر^(۱۸۱)، ھەرۋەسا ئەركى رىقەبىرنا گوندى كارى موختارى بوو و ئەو بچووكترىن بەرپىسى كارگىرپى وىلايەتى بوو^(۱۸۲)، پىرىيا جاران زى ھەر گوندىكى موختارەك ھەبوو، لىن ھەكە گوندىكى پىر ز نىرەيەكى تىدا ھەبانە، ھەر نىرەيەكى ماف ھەبوو موختارەكى ئايىت بۇ خۇ زى كرىت^(۱۸۳)، ھەقەدەم قائىمقامى سەرۋكاتىيا جىفانا كارگىرپىيا قەزايى زى

دكر^(۱۷۴)

ز وان يەكەيىن كارگىرپىن ل سەردەمى ئۆسمانى ل زاخۇ ھەبوون ھەردو دادگەھىن بەراھى (دەستپىكى)^(۱۷۵) و شەرىى بوون^(۱۷۶)، ھەرۋەسا دەزگەھى دارايى زى ل قەزايى، ھەيكەلى وئ بىن كارگىرپى رىقەبەرى دارايى (مال مەدىرى) كو بەرپىسى ئىكسەرى دارايى بوو ل ئاق قەزايى بەرپىسى رىكخستنا كاروبارىن زىنارى يىن وئ بوو و وى و قائىمقامى بەرپىسىيارىيەكا ھەقپىشك د رىقەبىرنا كاروبارىن دارايى يىن دەولەتى دا ھەبوون^(۱۷۷)

ل سەرب كارگىرپىيا ئىمناھى و سەربازى زى ل قەزا زاخۇ، ھىزىن جەندىمەيان (قوات الضبطية) بەرپىسىيا پاراستنا تەناھى و كاروبارىن دەولەتى و خەلكى ب سىنۆيى خۇقە گىرتبوو و سەربەرىشتىيا وى بىياقى دكر، بۇ وئ چەندى زى ل زاخۇ مەفرەزەيەكا جەندىمەيىن بەتالىۋنا ئىك ھەبوو كو بارەگەھى وئ مووسل بوو^(۱۷۸)، ئەقە سەربازى كو زاخۇ بارەگەھى بەتالىۋنا چوار يا لىوا ۹۶ يا ھىزىن يەدەك (باشبۇق Başıbozuk) بوو^(۱۷۹)

ل سەرب خىزمەتىن فىركىرىن زى ل زاخۇ ل سالىن داويى يىن سەردەمى ئۆسمانى، تىن خواندىنگەھىن دەستپىكى و خواندىنگەھىن ئايىنى بىن كلاسبىكى ھەبوون^(۱۸۰) و ئىك ز وان خواندىنگەھىن ئايىنى يىن ل زاخۇ ھەبوون ئاقى وئ (خواندىنگەھا زانستى) بوو كو ل ئاق سەنتەرى قەزايى بوو و ل سالىن ۱۸۹۹-۱۹۰۰ ھىزمارا خووندىكارىن وئ ۱۴ خووندىكار بوون و وانەبىزى وئ زى مەلا ئەحمەد بوو^(۱۸۱)، ھەرۋەسا خواندىنگەھا (نەرمىشتىن) ل ناھيا سىلىقانىيى و شىخ ھەسەن خۇزانى (كول سالا ۱۳۲۵ئى مەشخى ۱۹۰۶ئى زايىنى وەغەرا داويى كرىيە) ئىك بوو ز مامۇستايىن وانە لىن گۆتن و زانستىن جودا جودا دگۆتە خووندىكارىن وئ خواندىنگەھى^(۱۸۲)، ھەرۋەسا خواندىنگەھا شەرانىش زى ل ناھيا سەندى ھەبوو^(۱۸۳)

ل سالىن نۆتى يىن سەدسالىيا ۱۹ئى گىرگىيەكا بەرچاق ب فىركىرنا دەستپىكى وەك بنەما بۇ سىستەمى فىركىرنا فەرمى ھانە دان و چەندىن

ھەر بۇ نموونە، خواندنگەھەكا جوھىيان ل زاخۇ ھەبوو و ل سالا ۱۹۰۳ يىن ھژمارا خووندكارىن وئ ۳۰ خووندكار^(۳۸) و ھژمارا مامۇستايىن وئ ژى چوار مامۇستا بوون، پاشى ھژمارا خووندكاران زىندەبوو ھەتا ل سالا ۱۹۲۰ ئى ھژمارا وان گەھشتىيە ۲۵۰ خووندكاران^(۳۹)، ھەروەسا ل سالا ۱۸۱۷ ئى شاندا مسيۇنىرىيا دۇمەنىكى خواندنگەھەكا كوران ل زاخۇ دامەزاند^(۴۰)، ل سالىن ھەشتىن يىن سەدسالىيا ۱۹ ئى ژى بارەگەھى مار يەعقوب ل نامىدىن بوو و سەرپەرشتىيا سى خواندنگەھىن دى يىن قەزا زاخۇ دكر^(۴۱).

ل سەر كەرتى ساخلەمىن، د سالنامەيىن ئۇسمانى دا چ نامازە بۇ ھەبوونا چ كلينىكان يان نوژداران يان ژى فەرمانبەرىن ساخلەمىن ل زاخۇ نىن، رامانا فى ژى ئەوہ كو كارگىرىيا ئۇسمانى خەمسارى د ئالىن ساخلەمىن دا كرىہ و كىماسى د خزمەتىن ساخلەمى دا ھەبووينە، لى ل سالىن

خواندنگەھىن فەرمى ل مووسل و دەفەرىن وئ ھاتنەفەكرن كو ئىك ژوان زاخۇ بوو، ھەر بۇ نموونە، ل سالا ۱۸۹۳ ئى ئىكەمىن خواندنگەھا دەستپىكى ل قەزا زاخۇ ل ناحيا سىدى — گولى ھاتە فەكرن^(۳۴) كو دىياندايە ب ئىكەمىن خواندنگەھا دەستپىكى بەھتە ل قەلمدان يا ل سالىن داويى يىن سەردەمى ئۇسمانى ل دەفەرا بەھدىنان ھاتبەتە فەكرن، ھەروەسا ل سالا ۱۸۹۸ ئى خواندنگەھەكا دەستپىكى ل سەنتەرى قەزا زاخۇ ھاتە فەكرن^(۳۵) ھەروەكى سالنامەيا ۱۹۱۲ ئى نامازە كرىہ ھەبوونا خواندنگەھەكا دەستپىكى ل زاخۇ^(۳۶).

ل سالىن داويى يىن سەدسالىيا ۱۹ ئى ھژمارەكا خواندنگەھىن تايبەت و بيانى و خواندنگەھىن فەرمى ل زاخۇ ھاتنە فەكرن، يىن ئىكىن ژى خواندنگەھىن تىرەيىن مەسىحى و جوھى يىن ھەفۋەلاتىين دەولەتا ئۇسمانى بوون، لى پىرىيا يىن دووى خواندنگەھىن شاندىن مسيۇنىرى بوون^(۳۷).

پرا دەلال

بۇ نموونە، (قەلەم نىفوس) ل قەزاين ھەبوو كارى وى تووماركرنا ئاكنجى و ژ دايكبووى و مريان و كاروبارن دى بوو و دو ھەرمانبەران لى كار دكر كو ئەو ژى مەنھوورئ نىفوسى و نىسەرى نىفوسى بوون^(۱۵۰). ھەرھەسا نىسەرى تاپۇين و نىسەرى باجا ژى ل زاخۇ ھەبوون^(۱۵۱).

ژ بەرکو كارگىرى ل ھەر دەولەتەكى رەنگەھانا خۇرىستى دەستەلاتا ھوكمدار و ئاراستەين وى يىن سىياسى و ئابوورى جفاكىيە، ھەرھەسا ژ بەرکو دەولەتا ئۆسمانى ل سالىن داوين يىن سەردەمى خۇ تەقلى قووناغا لاوازی و داكەفتنا سىياسى و ئابوورى ببوو، دىنن بىژىن قى چەندى رەنگەھانا خۇ ل سەر رەوشا وى يا كاگىرى ھەبوويە، نە تنى ل ناف دەولەتا ئۆسمانى، بەلكى ل ھەمى دەفەرىن ژىر ھوكمى وى. كو ئىك ژ وان ويلايەتا مووسل و قەزاين وى بوون و زاخۇ ژى ئىك ژ وان قەزاين بوو.

تشتى پەيوەندى ب كارگىرىيا بەرىتانى ل زاخۇ ھەمى، ھىژىن بەرىتانى ل رۇژا ۱۰ چىريا دووى يا سالا ۱۹۱۸ ھاتبوونە ناف باژىرى مووسل و باژىر كەفتە د دەستى كۆلۇنىل لىچمەن دا و ھەر زوو ھەك ھوكمدارى سەرىازى مووسل و ھەك ئەفسەرى سىياسى سەرانسەرى ويلايەتا مووسل ھاتە دامەرزاندن^(۱۵۲) و ل رۇژا ۲۰ چىريا دووى يا سالا ۱۹۱۸ ئى ھىژىن بەرىتانى ھاتنە ناف باژىرى زاخۇ^(۱۵۳).

ل داوييا چىريا دووى يا سالا ۱۹۱۸ ئى ژى كارگىرىيا بەرىتانى ھەمى دەفەرىن سەرب مووسل قە كۆنترول كرن كو ئەو ژى ئەقە بوون، تەلەغفەر، شىنگال، زاخۇ، ئامىدىن، ھەك و ئاكرى و كۆلۇنىل لىچمەن سەردەانا وان كر و ئالابا بەرىتانى ل سەر قەرمانگەھىن وان بلند كرن و ھارىكارىن ھوكمدارىن سىياسى لى دامەرزاندن^(۱۵۴) ب قى چەندى، ھارىكارىن ھوكمدارىن سىياسى ل شىوونا قائىمقامىن قەزاين ھاتنە دانان و رىقەبىرنا ناھىيان ژى رادەستى رىقەبەرىن خۇجھى ھاتنە كرن^(۱۵۵).

ويلايەتا مووسل ل بن سىبەرا كارگىرىيا بەرىتانى بۇ ھەقت قەزا كو ئەو ژى ئەقەن خوارى نە، مووسل

داوين يىن سەردەمى ئۆسمانى نووشدار ئىستەرجيان كار ل زاخۇ كرىە^(۱۵۶) كو ل سالا ۱۹۱۳ ئى ب ھەرمى ھەك نووشدار ل ولايەتا مووسل ھاتبوو دامەرزاندن^(۱۵۷) و وى سەرىەرشتىيا ھەر چوار قەزاين كوردى يىن زاخۇ، ھەك، ئامىدىن و ئاكرى دكر^(۱۵۸) و زاخۇ كرىوو سەنتەرى كارى خۇ^(۱۵۹).

ل سەر قەرمانگەھا باژىرقانى ژى ل زاخۇ ل سالىن داوين يىن سەردەمى ئۆسمانى، قەرمانگەھا باژىرقانى(جفاتا باژىرقانى) ل سالا ۱۸۷۵ ئى ھاتبوو دامەرزاندن، لى رىقەبەرىيا پۇستە و تىلىگرافى و خزمەتىن وى، سالتنامەيا ئۆسمانى يا سالا ۱۸۹۲ ئى^(۱۶۰) ئامازە كرىە وى چەندى كو ھىلەكا تىلىگرافى ل جھى باستكە (باستكى) ھەبوويە و قەزا زاخۇ ب وانى و دىارەكر و ھەكارى كرى ددا^(۱۶۱)، ھەرھەسا ھەردو سالتنامەيىن سالىن ۱۹۰۷ ئى ۱۹۱۲ ئى بەھسى ھەبوونا ھىلەكا تىلىگرافى ل زاخۇ كرىە^(۱۶۲).

ل سەر خزمەتىن رى و قەگوھاستىن ژى ل زاخۇ ل سالىن داوين يىن سەردەمى ئۆسمانى، دەولەتا ئۆسمانى ل سالا ۱۸۸۲ ئى دەست ب كاركرنى د رىيا زاخۇ دا كرىوو و د چارچۇقى كرنكىدانا دەستەلاتا ئۆسمانى ب وى رىكى ھەمى شىيانىن خۇ بۇ قەكرنا رىيا گەلىن بۇغاز (گەلىن زاخۇ) تەرخان كرىوون، ل سالا ۱۹۰۱ ئى ژى رۇژنامەيا قەرمىيا ويلايەتا مووسل ئاگەھدارىبەك بەلاف كرىە وتىدا ھاتىيە، قەرمانگەھا نافىعە (كارىن كشتى) ل ويلايەتنى ل سەرىك كىمكرنەك دابوو لايەنەكى تاپەت بۇ ب جھىنانا ۳۱۴۳ مەرتىن رىيا گەلىن زاخۇ ھەك پشكەك ژ رىيا كرنك يا ل نافبەرا مووسل و ستانبۇلا پايەخت، لى وى لايەنى پىگىرى ب مەرجان نەكرە و ل دەمى دەستىشانكرى نەركى خۇ ب جھ نەئىنايە، ژ بەر ھەندى، قەرمانگەھا نافبىرى ب جھىنانا وى پىژۇھى رادەستى لايەنەكى دى كرىە^(۱۶۳).

ژ بلى كار و نەركىن كارگىرىين مە ل سەرى بەھس كرىن، ھەدەك كارىن لى ژى ل قەزاين ھەبوون و ھەر ئىك ژ وان يى تاپەت بوو ب لايەنەكى دەستىشانكرى لايەنن كارگىرىين وى قەزاين، ھەر

دھۆك، شىنگال و تەلەغەمەر ھەر مانە سەر ب لىوا مووسىل قە^{۱۴۱}، ل دووڧ دابەشېوونا نوويا كارگىزىيا حكومەتا عىراقى، زاخۇ بوو ئىك ز قەزايىن لىوا مووسىل و ل دەستېئىكى ناھىيا (سندى — گولى) و سەنتەرى باژىزى زاخۇ قەزايىن زاخۇ بوون^{۱۴۳}.

حكومەتا ئىككى يا عەبدلرەحمان گەبلانى پىكئىنانا جقاتىن قەزايىن لىوا مووسىل پەسند كر و جقاتا قەزايى ز سى ئەندامىن فەرمانبەر پىكدهات كو ئەو زى ئەقەنە: ھارىكارى حوكمدارى سىياسى بان قائىمقام و دادوەر (ژ بلى قەزا مووسىل) و رىقەبەرى دارابى، ئەقە سەرىارى ھەشت ئەندامىن دى يىن نە فەرمانبەر ل دووڧ رىزا قەزايى قەزايى، ھەرۋەسا دەمى ل رۇز ۲۷ ئىسانا سالا ۱۹۲۷ ئى ياسايا كارگىزىيا لىوايان ھزمارە ۵۸ ب پىشتەقانىيا ماددى ۱۰۹ يىن ياسايا بىكەھىن(بىنەرەت) دەرگەفتى^{۱۴۴}، دەقى ياسايا نوويا كارگىزىيا، پىكئىنانا جقاتىن كارگىزى ل ھەر لىوا و قەزايەكى تىدا ھاتبوو، ل دووڧ رىكارىن بۇرى جقاتەكا كارگىزىيا تايەت ب زاخۇ ھانە پىكئىنان^{۱۴۵}.

ھەر ز سالا ۱۹۲۱ ھەتا ۱۹۵۸ ئى ئەقىن ناڧىن وان ل خوارى پۇستى قائىمقامىن زاخۇ ۋەرگرتىنە:

- ۱- داود ئەلىاۋەر ۱۹۲۱/۸/۸.
- ۲- عەبدلفەتاح بەگ ۱۹۲۳/۱/۲۲.
- ۳- مەحمود فەخرى ۱۹۲۴/۱۰/۵-۱۹۲۷.
- ۴- جەمىل ئەفەندى ۱۹۲۸.
- ۵- مستەفا بەگ ئەلغومەرى ۱۹۳۰/۶/۱۱-۱۹۲۸/۸/۲۵، ھەر ئەو بۇ جارا دووڧ ز ۱۹۲۸/۱۲/۱۲-۱۹۳۰/۳/۲۸.
- ۶- حسىن عەونى ۱۹۳۰/۱/۲.
- ۷- مەكى ئەلىشەرەتى (ل سالىن سىھان دو جاران ۋەك قائىمقامىن زاخۇ ھاتىيە دامەززاندىن).
- ۸- عەبدلحەمىد ئەلدەبۇنى ۱۹۳۱/۹/۱۴-۱۹۳۳.
- ۹- سالم نامق ۱۹۳۶/۸/۹.
- ۱۰- سەئىد ئەلمەزاز ۱۹۳۹/۴-۱۹۴۰.
- ۱۱- مستەفا ئەلىبەغۇبى ۱۹۴۱.

(سەنتەرى وىلايەتى)، ئاكرى، ئامىدىي، تەلەغەمەر، دھۆك، زاخۇ و شىنگال و ھەر قەزايەك بوو خودان مېلاكىن خۇبى ۋەزىقى كو پىك دەت ز حوكمدارى سىياسى، ھارىكار، دادوەر، نىسەرى دادگەھى، رىقەبەرى دارابى، نىسەرى نىسكارىن اتەحرىرات، ۋەرگىز، فەرمانبەرى(مەئموورى) گومركى، ژمىرىار، فەرمانبەرى پۇستە و تىلىگرافى، فەرمانبەرى ساخلەمىن، سەرکردى جەندىرمان (دەرەكان)، نىسەرى باژىزىقانىي^{۱۴۱}، ھەرۋەسا گرنكى ب پاراستنا تەناھىيا ناڧخۇبى دا و بۇ قى چەندى زى پۇلىسىن خۇجھى دانان كو ۋى دەمى ب ھىزا (شېبانە) ھاتبوو ناڧكرن و ئەف ھىزە بوو دەستىك بۇ پىكئىنانا ھىزا پۇلىسان^{۱۴۷}.

ز پىشكەقتىن دى يىن كارگىزى ل بىن سىبەرا كارگىزىيا بەرىتانى ل زاخۇ چى بوو، فەكرنەفا خواندنگەھەكا دەستىكى بوو ل سالا ۱۹۱۸ ئى^{۱۴۸} و ل شواتا سالا ۱۹۱۹ ئى ئەحمەد ناچى ئەو خواندنگەھ ب رىقەبەرى^{۱۴۹} و ب قى چەندى زى ئەو دىتە ئىكەمىن مامۇستا و ئىكەمىن رىقەبەرى ۋى خواندنگەھى پىشتى سەردەمى ئوسمانى^{۱۵۰}، ھەرۋەسا ل زاخۇ ئىكەمىن بىكەھى ساخلەمىن ھانەفەكرن و جقاتا ۋى يا باژىزىقانى ھانە ھەلۋەشاندىن و كاروبارىن باژىزىقانى كەقتە دەستى ھارىكارى حوكمدارى سىياسى دا و جقاتەكا شىرەتكارىيا كارگىزىيا كاروبارىن قەزايى ھارىكارىيا ۋى د رىقەبەرىنا كاروبارىن باژىزىقانى دا دكر^{۱۵۱}.

دەولەتا عىراقى رىقەبەرىنا كاروبارىن قەزايى ز دەستەلاتا داگىركەرا بەرىتانى ۋەرگرت، لى چ گۈھوپىن د بەكەبىن كارگىزىبىن ھەبى دا نە كرن و ھەر ل سەر ۋى سىستەمى ب رىقە جوو و تىرما (لىوا) ۋەك پىگۈھوپى بۇ تىرما سىنچەق، ب كار ئىنا و تىرمىن دى (قەزا، ناھىيە، مۇتەسەرف، قائىمقام، رىقەبەرى ناھىيى) ۋەكى خۇ ھىلان، موختار زى ل سەر رىكخستنا پەيوەندىيا ل ناڧبەرا كارگىزىن و ئاكنجىن گوندان بەردەوام بوون، ھەرۋەسا ھەر چەفت قەزايىن، مووسىل، ئامىدىي، ئاكرى، زاخۇ،

و سىندى سەرب قەزا زاخۇ بوون، ل دۇر سنوورى كارگىرپىن سەنتەرى قەزىن زى، ل باكوور دۇلا جەلال و ھەتا كانىيا ئاشىن يا تلکەبەرى يە، ل باشوور رووبارى خابوورە ھەتا دەرگەھى گەلىن زاخۇ، لىن ل رۇژھەلات پرا عەباسىكىن (پرا دەلال) ھەتا رووبارى خابوورە، ئەقە ل وى دەمنى عەردىن وەققىن ھەتا گوندى بىندارى سنوورى رۇژئاقىن كارگىرپىيا سەنتەرى قەزا زاخۇيە. ناحيا سلىقنەھى ل سالا ۱۹۲۳ ئى ھاتىيە دانان و سەنتەرى وى گوندى (ئاسىھىن) بوو كو دكەقىتە نىزىك گەلىن زاخۇ و سوريا و تركيا سنوورىن وى يىن باكوورن و ناحيا سىندى — گولى زى سنوورى باشوور و ل رۇژئاقازى زى رووبارى دىجلە سنوورى وى ناحىن يە، ھۇمارا گوندىن وى ۹۷ گوندن، لىن ناحيا سىندى ل سالا ۱۹۲۵ ئى ھاتىيە دانان و ل پىشىن سەنتەرى وى گوندى بىرسقىن بوو پاشى بۇ گوندى شەرانش ھاتە قەگواستىن و دەقەرا سىندى دبوو ئاقبەر، شەرانش

- ۱۲- شاکر ئەلھورمىزى ۱۹۴۱-۱۹۴۲.
 - ۱۳- ناجى عەلى ئەلھورمىزى ۱۹۴۳/۳/۱۱.
 - ۱۴- سەدىق ئەلقادى ۱۹۴۴/۱۲/۲۱-۱۹۴۵.
 - ۱۵- ئەمىن قەيرەدار ۱۹۴۵-۱۹۴۶.
 - ۱۶- لازارلام ئىبراھىم (دو جاران وەك قائىمقامىن زاخۇ ھاتىيە دامەزراندن، يا ئىكىن زۇ ۱۹۴۶/۱۰/۷-۱۹۴۸ ئى و يا دووىن ل سالا ۱۹۵۴ ئى).
 - ۱۷- نازم سەعید ئەلھوندووى (دو جاران وەك قائىمقامىن زاخۇ ھاتىيە دامەزراندن، يا ئىكىن زۇ ۱۹۴۹/۱/۱۳-۱۹۵۰، يا دووىن ل سالا ۱۹۵۴ ئى).
 - ۱۸- عەبدلقادر بابان ۱۹۵۲/۳/۲۶.
 - ۱۹- سوېحى عەلى ئاغا ۱۹۵۴-۱۹۵۶.
 - ۲۰- شاکر فەتاح ۱۹۵۷/۱/۲-۱۹۵۸/۷/۳۰.^(۱۱)
- ل ئاقبەرا سالىن ۱۹۲۳-۱۹۵۸ ئى سەرىارى سەنتەرى قەزا زاخۇ، ھەردو ناحىن سلىقنەھى

پرا دەلال

زى ل سەر زاخۇ، حكومەتا عىراقى و بەرىتانى ھىندەك يەكەبىن سەرىزى ھىنارتە زاخۇ و ئەف يەكە بەنژىكرن و بەنژىكرن ل زاخۇ، ل سالا ۱۹۲۳ يىن زى دەنگ وباسەك بەلاڧ بوو كو تركيا ھىزىن خۇ ل سەر سنوورى كۆمكىرنە و ل بەرە ھىزىن بىكەتە زاخۇ، كو دەمى دو بەتالىۋىن ھىزىن پىادە ل دەقەرا مووسل ھەبوون و ئىك ز وان ل زاخۇ و يا دى ل مووسل بوو.

ل ھەبىڧا چىرا ئىكى يا سالا ۱۹۲۵ ئى يەكەبىن لەشكەرى عىراقى ل دەقەرا مووسل ل ناڧبەرا زاخۇ و مووسل ھاننە بەلاڧكرن، ل سەر دەقەرا زاخۇ زى، بەتالىۋىنا سى با پىادە و سىرا سنوورى دو دەستەبىن (پۇلىن) كەتىبا ھاشمى ل زاخۇ ھاننە بەلاڧكرن و ئەفە ھەمى ۋەك پەل و دەستە ل سەر سنوورى ھاننە بەلاڧكرن كو ۋى دەمى ئەف ھىزە نىزىكى چارىكا لەشكەرى عىراقى بوون، ھەروەسا دەمى ل سالا ۱۹۳۳ يىن بىزاڧا چەكدارىيا ئاشوورى ھاتىبە روودان، دىرەبوون ب دىرژاھىيا ئىكەدانىن خوبىنەلووئىن تەباخا ۋى سالىن ل ناڧبەرا ئاشوورىيان و ھىزىن عىراقى ھاتىنە روودان، بىوو سەنتەرەك كو ھىزىن عىراقى سەرىزگەھىن خۇ داننە ۋىزى و چەندىن چەپەرىن سەرىزى لى ھاننە دانان.

د شەرى جىھانىن دووئ دا، برىتانىا بىرادا بىنگەھىن خۇ بىن بەرەڧانىكرىن ل ھىزىرەكا ۋەلاتان ب ھىزىر لى بىكەت كو ئىك ز وان عىراق بوو و برىتانىا دەست ب ھەلكۇلانا بەرىسەتەن بەرەڧانىن ل زاخۇ كر و ۋىزى بوو مەبدانا مەشۇق و راھىنانىن ھىزىن برىتانى ل سەر نووتىن ھۇبىن شەرىكرىن، ھەروەسا بەتالىۋىنا سنوورىيا ھىزىرە (۱) ل زاخۇ ز لەشكەرى عىراقى بۇ پىشتەڧانىكرىن تىبا ھەشەت يا ھىدى ل عىراقى ھاتە بىنكەبىن، پىشتى داگىركىن دووئ يا بەرىتانى بۇ عىراقى ل سالا (۱۹۴۱)، لاىبىن بەرپىسەن عىراقى ل بىن گۇاشىننا برىتانى، ھىزىن چەكدارىن عىراقى كىمكىرن و گەلەك يەكە و بىنكەھاتىن لەشكەرى ھەلوەشاندىن كو ئىك ز وان بەتالىۋىنا سنوورى زاخۇ بوو، سەرىزى ڧان ھەمىيان، ل سەردەمى شىھىنى (مەلكى) ڧەرمانگەھا سەرىزگىرىن (تەجىد) ل

دكەڧىنە باكوورى رۇزەھەلاتى سەنتەرى قەزا زاخۇ و ھىزىرەكا گوندىن ڧى ناھىي ۷۲ گوندىن، ناھىيا گولى زى ل سالا ۱۹۲۵ ئى ھاتىبە دانان و ل پىشىن گوندىن دىمكا سەنتەرى ۋى ناھىي بوو، لى پاشى بۇ گوندىن بەھنوونى پاشى بۇ گوندىن باتىڧا ھاتە ڧەگۇھاسىن كو دكەڧىتە باكوورى رۇزەھەلاتى سەنتەرى قەزا زاخۇ و ھىزىرەكا گوندىن ڧى ناھىي ۱۵ گوندىن^{۱۷۷}.

ل سەر كارگىرىيا دادوورى زى ل قەزا زاخۇ، بىنكەبىننا دادگەھان ل زاخۇ ھەرز سالا ۱۹۲۱ ئى ھەتا سالا ۱۹۵۸ ئى ب ڧى ئاۋابىن خوارى بوو، دادگەھا بەراھىن، دادگەھا شەرى، دادگەھا سىزىن، دادگەھا بىنكەبىننا، ئەفە سەرىزى ڧەرمانگەھا(مەئموورىيا) تاپۇيا زاخۇ كو ئىك بوو زى يەكەبىن ۋەزارەتا دا.

ھەروەسا ز ڧەرمانگەھىن ل زاخۇ ھاتىنە دانان، ڧەكرىن تاپىن ڧەرمانگەھا گومرك و باجا رىك ۋىران (الكومرك و المومس) بوو كو ل سالا ۱۹۳۳ يىن سى نال ھەر ئىك ل باژىرى زاخۇ و دورناخى ل ناھىيا سىدى و پىشاپىرى ل ناھىيا سىلېڧانىمى ل سالا ۱۹۲۶ ئى ھەبوون، ھۇبا تووتنى زى كو ئىك بوو ز ڧەرمانگەھىن رىڧەبەرىيا گىشىيا گومرك و باجا رىك ۋىران ل سالا ۱۹۳۰ ئى بۇ باشىركىن چاندنا تووتنى ھاتىبوو دامەززاندىن، ھەروەسا تاپان ھۇبا ڧەرمانگەھا تووتنى ل زاخۇ ھاتە ڧەكرىن، ز ڧەرمانگەھىن دى بىن ل زاخۇ ھاتىبوونە ڧەكرىن، ڧەرمانگەھا بەكارىرىن (الاستھلاك) بوو، ل دۇر ڧەرمانگەھا چاندنى زى، ھاتىبە گۇتن كو ل سالا ۱۹۴۱ ئى تاپەكى ڧەرمانگەھا چاندنى ل زاخۇ ھاتىبە ڧەكرىن، ل سالا ۱۹۴۷ ئى زى تاپىن(ھۇبا) ڧەرمانگەھا زاخۇ بوو (ڧەرمانگەھا چاندنى)^{۱۷۸}.

ل دۇر بىنكەھاتىن كارگىرىن سەرىزى و ئىمناھىن ل سەردەمى شىھىن (مەلكى) ل قەزا زاخۇ و بۇ پىشتەڧانىكرىن ھەلوپىستى سىياسى ل مووسل كو تركيا داخۇزا ۋىلايەتا مووسل دىر، ھەروەسا ز بەر نىكچوونارەوشا كوردستانا باشوورۇ ز بەرڧىكەكرىن تركى - برىتانى - عىراقى ل سەر ۋى ۋىلايەتن ل سالىن ۱۹۲۴-۱۹۲۵ ئى و زىدەگافىبىن ۋى بىن بەردەوام ل سەر ھىندەك پىشكىن دەقەرىن سنوورى نەخاسمە

زاخۇ ھەببو^(۱۹۹).

ل سەر كارگىزىپا ئىمناھىن نانكو پۇلىسان ژى،
ژ بەرگو زاخۇ ئىك بوو ژ گرنگىرەن قەزايىن سنوورى
چونكى دكەقىتە سىنگۇشەيا سنوورىيا عىراقى
- توركى - سورى، ژ بەر ھندى، حكومەتا عىراقى
گەلەك پۇلىسخانە دانانە سەر وى سنوورى زاخۇ،
ئەفە ژى بۇ پاراستنا ئەناھىن ژ دەستى دز و خرابكار
و پشنتەرتيان ژ لايەكى و نەھىلانا قەچاغچىياتيا ل
سەر سنوورى دەتە كرن ژ لايەكى دېقە.

ھەر بۇ نمونە، ل سالا ۱۹۳۵ ئى ھژمارا
پۇلىسخانەيان (مەخفەران) ل زاخۇ گەھشتىبوو ۱۹
پۇلىسخانەيان كو ئەو ژى ل فۇن جەھىن خوارى بوون،
سەنتەرى قەزا زاخۇ، دورناخى، شەرانش، يىرسقى،
بەرخى، دەشتاخ، سنانى، بەھنوونى، سىندى،
مارسىس، ھورىز ل ناحيا سىندى، ناسىھى، گەلىن
زاخۇ، پىنشايرى، ھىتبان، ل ناحيا سىلېفانەيى، دېمكا،
كەشانى، نىدورى، باتىفا، بەھنوونا گولىيان ل ناحيا
گولى، ئەفە سەربارى كو ھژمارا پۇلىسان ل ھەمى
قان پۇلىسخانەيان گەھشتىبوو ۱۵۳ پۇلىسان^(۷۰)،
ھەرەسا ل سالا ۱۹۵۷ ئى بىرار ھانەدان رىقەبەرىن
نوو بۇ پۇلىسىن قەزايىن لىوا مووسل، رىقەبەرىيا
پۇلىسىن لىوايىن بەھتە دانان، كو ئىك ژ وان رىقەبەرىيا
پۇلىسىن دھۆك بوو كو سەرپەرىشتىيا قەزايىن دھۆك،
زاخۇ، ئامىدىن و شىنخان دكر^(۷۱).

ل دۇر گرتىخانەيا زاخۇ ژى، ئەو ب گرتىخانەيا
كەفۇن دەھتە ل قەلەمدان و دزفرتە سەردەمى
ئۇسمانى كو ل نھۇما ەردى يا بۇرج كەلا قىشلەيا
ل ناف باژىرې زاخۇ بوو^(۷۲).

ھەرەسا ژ ھەرانىن كارگىزىن گرنگ بىن ل
زاخۇ د كەرتى ئىمناھىن دا ھاتىنە روودان، دانانا
فەرمانگەھا پاسەپۇرتان بوو ل پىنشايرى ل سالا
۱۹۳۶ ئى، ھاتىيە گۇتن كو ژ بەر زۇرىيا ھاننا بىانبيان
بۇ مووسل و سەربارى زۇرىيا پۇلىسخانەيان، لى ئىك
ژ پىنگاقتىن دى بىن گرنگ بىن رىقەبەرىيا پۇلىسان بۇ
چافدېرىكرنا سنوورى، دانانا فەرمانگەھا پاسەپۇرتان
بوو ل پىنشايرى و دامەرزاندنا قەربانبەركى بوو بۇ

وئ فەرمانگەھا گەلەك گرنگ^(۷۳).

ئىك ژ فەرمانگەھىن دى بىن مۇرەكا خىزمەنگوزارى
ھەي، فەرمانگەھا باژىرېفانىن بوو كو ل سالا ۱۹۲۰ ئى
ل زاخۇ ھاتىيە دامەرزاندن و ئەوئىن ھەر ژ سالا ۱۹۲۱ ئى
ھەتا ۱۹۵۸ ئى ئەف فەرمانگەھە ب رىقە بىرەن ئەفەن
ناقتىن وان ل خوارى بوون؛

۱- مەھمەد شەھىدىن ئاغا ۱۹۲۰-۱۹۲۴.

۲- حاجى مەھمەد شەھىدىن ئاغا ۱۹۲۴-۱۹۵۸.

۳- خوسنى جەجى رەشىد ئىفا سالا ۱۹۵۸ ئى بۇ
ماونى چەند ھەبھەكان).

ل دووف ياسايا كارگىزىپا باژىرېفانى ھژمارە ۸۴
يا سالا ۱۹۳۱ ئى، باژىرېفانى بۇ چوار جۇران ل سەر
بەھمىن داھانى وان بى سالا ئەھ ھاتىبوونە رىزەند كرن
و باژىرېفانىيا زاخۇ ژ جۇرى سىن بى وان باژىرېفانىيان
بوو^(۷۴).

ل دۇر كارەيا زاخۇ ژى، ل ئادارا سالا ۱۹۳۳ ئى كارەب
گەھشتىيە وى باژىرې^(۷۵) و ھاتىيە گۇتن كو ل
سالا ۱۹۵۲ ئى دەست ب پىرۇزەبەكى نووئى كارەبى
ل زاخۇ ھاتىبوو كرن، (ئەف پىرۇزە ژى دو مووھلىدان
پىكدەھت، ئىك ژ وان ب ھىزا ۳۰ كىلۇواتان و يا دى
ب ھىزا ۲۰ كىلۇواتان، لى پىرۇزە نەشىت كارەبى بۇ
ھەمى ئاكنجىيان و بۇ رۇھنكرنا جاددان دابىن بكتە،
ژ بەر ھندى، پىنقىيە مووھلىدەكا دى ب ھىزا ۱۰۰
كىلۇواتان بەھتە كرىن داکو تىرا بكتە)، ھەر وئ
سالى ژى ھژمارا پىشكدارىن كارەبى گەھشتە ۱۹۶
پىشكدارىن ب پىقەر، لى پىشكدارىن ئاقتى ھژمارا وان
۲۷۷ پىشكدارىن ب پىقەر و ۱۰۴ ئەو پىشكدار بوون
بىن پارەبەكى قەبىرى دان^(۷۶).

لى فەرمانگەھا پۇستە و تىلىگرافى ل زاخۇ، د
چارچۇقى گرىدانا سەنتەرى مووسل و قەزا و ناحىين
وئ ب تۇرىن تىلەفۇنى، ل سالا ۱۹۳۶ ئى فەرمانگەھا
پۇستە و تىلىگرافى دەست ب گرىدانا ھىلن
تىلەفۇنى ل گەلەك دەفەران كر كو ئىك ژ وان قەزا
زاخۇ بوو و وئ سالى ھژمارا تىلەفۇنان ل وى باژىرې
گەھشتە ۱۸ تىلەفۇنان كو پىنج ژى ل سەنتەرى
قەزا زاخۇ و ۱۱ ل نك پۇلىسىن زاخۇ بوون، ل چرىا

زاخۇ (الولى) يە ياكو ب (رتفەبەرىيا خواندنگەھا زاخۇ) دھانە نياسىن، خواندنگەھا نۆكەميا بۇتان، ئىكەمىن خواندنگەھا دەستپىكى يا تايەت كو ئەو زى خواندنگەھا دەستپىكى يا ئەرمەن يا ئىكەلە و ل سالا ۱۹۴۹ ئ ل زاخۇ ھاتىبە فەكرن، ئىكەمىن خواندنگەھا نافئىجى يا ئىكەل زى ل سالا ۱۹۵۲ ئ ل زاخۇ ھاتىبە فەكرن (كو ئەو زى خواندنگەھا بەدرخان يا بەرپەتيا كوران يا نۆكەميا)، ئىكەمىن خواندنگەھا نافئىجى يا كچان زى ل زاخۇ ل سالا ۱۹۵۷ ئ ھاتىبە فەكرن (يا ياشى نافى وى بوويە دواناۋەندىيا گەلاقىز)، ھەروەسا ئىكەمىن دواناۋەندى زى ل زاخۇ بۇ كوران ل سالا ۱۹۵۸ ئ ھاتىبە فەكرن^(۸۰).

ھەرچەندە زى گەلەك خواندنگەھىن فەرمى ل زاخۇ ھاتىۋونە فەكرن، ئى ھەقدەم ئەو بائىز بى قالا نەبوو ز خواندنگەھىن ئايىنى و ب درىژاھىيا سەردەمى شاھىنى خواندن ئى يا بەردەوام بوو و زانستىن (عەقلى و نەقلى) يىتت وەكى: بەنما، زمان و ئاخقتن، زانستىن حوكمىن شەرىعەتنى (فەقە)، فەلسەفە، ژىرىژى (منطق)، فەرموودە (حدىث)، بىركارى، وشەسازى (صرف)، رىزمان (نحو) و زانستىن دى يىن جودا جودا ئى دھاننە خواندن^(۸۱)، كو ئىك زوان خواندنگەھان خواندنگەھا زاخۇ ل مزگەفتا مەزىن بوو^(۸۱).

ئى د بىفاقى خزمەتىن ساخلەمىن دا، ھەتا سالىن داۋىن يىن چلان ل سەدەسالىيا بۇرى چ نەخۇشخانە ل زاخۇ نەبوون ز بلى ھىندەك كلىنىكىن ل قەزايى ھەين، ھەروەسا نووشدار زى ب تىن ل سەنتەرى قەزايى ھەبوون و پىرىيا جاران زى نوژدارەك بوو، ل سەردەمى شاھىنى ھژمارەكا سازىن ساخلەمىن ل زاخۇ ھاننە فەكرن، زوانا، كلىنىكا زاخۇ يا شاھىنى (كو ل سالا ۱۹۲۲ ئ ھاتىۋو فەكرن^(۸۲)، فەرمانگەھا فىتىرنەرىيا زاخۇ (ل سالا ۱۹۳۳ ئ ھاتىۋو دانان)، كلىنىكا سىدى (ل سالا ۱۹۳۶ ئ ھەبوو)، كلىنىكا گولى (ل سالا ۱۹۳۶ ئ ھەبوو، كلىنىكا ھورىسك (ل سالا ۱۹۳۸ ئ ھاتىۋو دانان)، كلىنىكا ئاسپەن (ل سالا ۱۹۳۸ ئ ھاتىۋو دانان، نەخۇشخانەميا زاخۇ

ئىكىن يا سالا ۱۹۳۶ ئ زى دەستىشانكرن و فەكرنا ھىلەكا تىلەفۇنى ل ئاقبەرا زاخۇ و ئاسپەن سەنتەرى ناحيا سالىقانىمى ھانە ب جەلپىنان و دەست ب پەيوەندىن تىلەفۇنى ھاتەكرن، ھەروەسا د چارچۇقى بەرفەرەكرنا تۇرىن تىلەفۇنى ل لىوا مووسل، ل سالا ۱۹۳۷ ئ فەرمانگەھا پۇستە و تىلىگرافى دەست ب كرىدانا ھىلپن تىلەفۇنى ل گەلەك دەقەرىن لىۋاين كر كو سى زوان دەفەران ل قەزا زاخۇ ل سەنتەرى قەزايى و باتىفا و شەرانىش بوون، ھەروەكى ھاتىبە كۆتن كو ل سالىن پىنجىيان زى ھىلەكا تىلەفۇنى ل ئاقبەرا زاخۇ - دھۆك، زاخۇ - پىشاپىرى، زاخۇ و بنگەھىن پۇلىسان ل دورناخى، شەرانىش، باتىفا، گەلىن زاخۇ و ل ئاقبەرا زاخۇ و جىزىرى ل كوردستانا باكوور ھەبوۋىنە، ئەفە سەرىارى ھىلەكا تىلىگرافى ل ئاقبەرا زاخۇ و تركيا زى^(۷۷).

ھەروەسا ز فەرمانگەھىن دى يىن خزمەتگوزارى يىن ل زاخۇ ھاتىنە فەكرن، ھەردو فەرمانگەھىن نىۋوس و نەوقافى و ھۇبا فەرمانگەھا ئاھىن خوارنى بوون ئەفە زى پىشتى گىرفتارىبەك د ئاھىن خوارنى دا پەيدا بووى^(۷۸) و بۇ كۆنترۇلكرن گىرفتارىيا ئابوورى يا ل سالىن شەرى جىھانىن ئىكىن ل عىراقى ھاتىبە روودان، حكومەتنى سىستەمى قۇرمىن ئاھىن خوارنى بۇ كرىنا ماددىن پىتقى ب كارئىنا، بىركارى ئىكەنە زى ل زاخۇ بۇ دابەشكرنا ئاھىن خوارنى (شەكر، تۇشچا، پەرىك ... ھتد.) جەجى خدر عەبدولقادر سەعدوللا بوو و ۋى ئەو ئاھىن خوارنى ب سىگىر بىركارىن دى دابەش دكرن و قان زى ل دووق رىنمايىن حكومى ب سەر خىزانان دا دابەش دكرن^(۷۹).

ئى د بىفاقى خزمەتىن فىركىن و ساخلەمىن دا، ھەر ز سالا ۱۹۲۱ ئ ھەتا ۱۹۵۸ ئ ئانكو ل سەردەمى شاھىنى ھژمارەكا باش يا خواندنگەھىن دەستپىكى و نافئىجى و دواناۋەندى يىن حكومى و تايەت (اھلى) ل زاخۇ ھاننە فەكرن، ھەر بۇ نمونە، پىشتى دامەزاندانا دەولەتا عىراقى ل سالىن ۱۹۲۱-۱۹۲۲ ئ خواندنگەھەكا دەستپىكى ل زاخۇ ھاننە فەكرن كو ئەو زى خواندنگەھا زاخۇ يا ئىكىن (مدرسە

ل دۇر خىزمەتتىن حكومەتا عىراقى ل سەردەمى كۆمىرى پىشكىشى قەزا زاخۇ كرىن، ھىندەك ئامازە ھەنە كو كارگىرىيا خۇجھىيا پارىزگەھا دەھۆك پىشتى ئەف باژىرە ل سالا ۱۹۱۹ئى بووئە پارىزگەھ و زاخۇ بووئە قەزايەكا وئ، گەلەك پىرۇزە ب گوزمى سەدان مىلۇن دىناران ب جەھ ئىنايەنە كو پىرۇژى ژ ھەمىيان گىرنگىر ئافاكرنا يازدە گوندىن ھەقچەرخ بوو بۇ جۇتباران ل ھەردو قەزايىن زاخۇ و ئامىدىن.

حكومەتا عىراقى خالا سنوورى يا ئىبراھىم خەلىل ژى ل قەزا زاخۇ پىشكىشىست و ب ھزاران دىنار ل ئەنجامدانا قى كارى مەزاختن، ھەروەسا تۇرىن ئافا قەخوارىن ل زاخۇ باشترى كرىن و چوار ژوور ل سەر بىرىن ئىرتىوازى يىن دەقەرا زاخۇ ئافاكرن، ئەفە سەربارى قەكرنا تۇرىن رىبان ل زاخۇ بۇ پىكقەگىرتدانا دەقەرىن وئ ژ لىن رىفەبەرىيا رى يىن دەھۆكى قە، ژ وانا رى يىن: ھىزاوا - شەرانىش، شەرانىش - قەسرىكى - مىزگەشىش، قەسرىكى - بەھنوونى، شەرانىش - پىرىلا - ملا عەرەبى، ئىبراھىم خەلىل - پىشاپىرى - گىرشىنى، زاخۇ - ئىبراھىم خەلىل^{۱۸۸}.

ل دۇر گىرنگىرىن پىرۇزەيىن رىفەبەرىيا ئەشفاالا دەھۆك د شەرى ل ئاقبەرا عىراقى - ئىرانى يىن سالىن ھەشتى يىن سەدسالىيا بۇرى دا ل زاخۇ ئەنجامداين، ئەف پىرۇزەيىن خوارى بوون، نەخۇشخانەيەكا ۱۰۰ تەختى، ئافاكرنا ئافاھىن دادگەھا زاخۇ، بىنگەھەكى سەرەكىى ساخلەمىن دگەل چوار خانىيان ل دەركار عەجەم ل زاخۇ، ئافاھىن خواندنگەھا ئامادەيى يا چاندنى ل زاخۇ، خالا پىشكىنىن يا سنوورى ل زاخۇ^{۱۸۹}.

ژ يا بۇرى ديار دىت كو خىزمەتگوزارىن حكومەتا عىراقى ل سالىن ھەشتى يىن سەدسالىيا بىستى ل زاخۇ ئەنجامداين، ئەو بوون يىن وى دەمى خىزمەتا سترانىزىيا وئ حكومەتى دكرن، نەخاسمە كو ژى حكومەت دگەل ئىرانى د رەوشا شەرى دا بوو و زاخۇ ژى دەقەرەكا سنوورى يا گىرنگ و سەنتەرەك بوو كو يەكەيىن سەربازى يىن لەشكەرى عىراقى لى بەيئە ئاكنجىكرن، ھەروەسا پىرىيا رى يىن ھاتبە قەكرن

(ل سالا ۱۹۴۵ئى پىبارا دانانا وئ ھاتبوو دان و ل سالا ۱۹۴۸ئى ھاتە قەكرن) و كلىنىكا سناتى (ل سالا ۱۹۵۷ئى ھاتبوو دانان^{۱۸۷}).

ژ يا بۇرى ديار دىت كو حكومەتا عىراقى يا سەردەمى شاھىنى گىرنگى ب لايەنى كارگىرىن زاخۇ دايا، ئەفە ژى ژ بەر جەھ وئ يى سنوورىن سترانىزىي گىرنگ، ھەرچەندە ژى ئەو كارگىرى يا قالا نەبوو ژ نەرتىبان، ھەر بۇ نەوونە، پىرىيا قەرمانبەرىن زاخۇ ۋەكى دەقەرىن دى كوردى عەرەب بوون و نە خەلكى دەقەرى بوون كو ئەف راستىيە ژى ژ لايى بەلگەنامەيەكا بەرىتانى قە ھاتىيە پىشتراست كرىن دەمى گۆتى كول سالا ۱۹۳۰ئى ھۇمارا قەرمانبەرىن كورد ل كوردسنانا عىراقى ۳۲۴ قەرمانبەر بوون ژ كۆما ۷۳۱ قەرمانبەرىن حكومى يىن ل دەقەرى^{۱۸۵}.

ھەر چەوان بىت، زاخۇ ل سەردەمى شاھىنى، ژ ھەر باژىرەكى دى يى بەھدىنان پىر گىرنگىيا خۇيا كارگىرى ھەبوو ئەفە ژى ژ بەر تايەتمەندىيا جەھ و كارگىرىيا وى باژىرى^{۱۸۱}.

ل سەر رەوشا كارگىرى ل زاخۇ ل سەردەمى كۆمىرى ھەر ژ سالا ۱۹۵۸ئى ھەتا ۱۹۹۰ئى، چ تىشتى ۋەسا ئىنە ئامازە بىت بۇ پىشكەقتن يان بەرفرەھبوون يان گىرنگىدانى ب لايەنى كارگىرى وئ قەزايى د وى ماۋەى دا، ئانكو پىكھاندىن كارگىرى يىن ل سەردەمى شاھىنى ھەبوون، ل سەردەمى كۆمىرى ژى ھەر ئەو بوون و ب تىنى گۆھورپىنى سىفك ئىدا ھاتبە كرىن، ۋەكى ھەلۋەشاندن يان تىكەلكرنا بو قەرمانگەھان، ھەر بۇ نەوونە، پىشتى كەفتنا رىنما شاھىنى، قەرمانگەھا چاندنى و ئوونى ھاتنە تىكەلكرىن و ژ وان ھەردوان قەرمانگەھەكا دى ب ئاقى (قەرمانگەھا چاندنى) ھاتە دانان^{۱۸۷}، دىياندايە يىژىن ژى كو حكومەتا عىراقى، بەرۇقازى سەردەمى شاھىنى، ژ ئەنقەست گىرنگى ب لايەنى كارگىرى قى قەزايى نەدايە، چونكى ل سەردەمى كۆمىرى و ھەتا ھەلىوونا سەرھلدانا كوردى ل كوردستانا باشوور ل ئادارا سالا ۱۹۹۱ئى، زاخۇ بىو ئىك ژ گىرنگىرىن سەنتەرىن بىزافا نەتەۋەيى يا كوردى ل دەقەرا بەھدىنان.

ئىك: قائىمقامى:

ھەر ژ سەردەمى ئۆسمانى و ھەتا نۆكە بلندترىن سازىبا كارگىزىبە ل زاخۇ و ھەر سى ناھىيىن رىزگارى، دەركار و باتىفا سەرب قەزا زاخۇنە^(۹۰) و قائىمقام ل سەرى فى دەزگەھى ئىدارىبە. قائىمقامىن زاخۇ ژى ھەر ژ كەفتنا سىستەمى شاھىنى ل سالا ۱۹۵۸ ئى و ھەتا داوبىا سالا ۲۰۱۴ ئى ئەقىن خوارىن بوون، عەقىد عادل جەلال، سالم عەبدلرەزاق ئەسەد، محەمەد تاھر زەھاوى، جەلال بابان، نامق سوورچى، ياسىن ئاكرەبى، سەباح عەبدلستار، عەدنان ئەحمەد فەتھى، عەبدلنەبى جەسام، ساقى عەبدلئەبىف، محەمەد نەجىب سەفەر، حەسەن داود سلىمان، موساوات حەسەن ئىسماعىل، محەمەد عەلى حەسەن، خدر كەرەكولى، نزار رحەمەتوللا عەبدلەزىز، محەمەد مەجىد عىسا سلىفانەبى، رەشىد حەسەن ئەحمەد، محەمەد حەسەن ھاجانى، ئاخىر شىخ جەمال^(۹۱)، قەيس عەبدلەمەجىد، حەسەن خالد چەلكى و خەلىل مەحمود حاجى.

خىشتەين ھۆمارە (۱) (۹۱)

سازىتىن حكومى	تاقىن رىقەبەرى
رىقەبەرىبا ساخلەمىبا زاخۇ	قەرەنى سەمىد عەبدوللا
رىقەبەرىبا پەرمەدى	نەزىر پوسف تاھر
رىقەبەرىبا ئەوقافى	سەمىد عەبدلرەھمان جەمىد
رىقەبەرىبا گەشت وگوزارى	جىا ئەمىن ئۆسمان
رىقەبەرىبا كارەبى	خالد سالىح حەسەن
رىقەبەرىبا چاندنى	سەمىد سەلمان قندۇ
رىقەبەرىبا سايلۇبا زاخۇ	سەرىسەت عەبدلستار موسا
رىقەبەرىبا گەنجىنى	شەوكەت ئەحمەد محەمەد
رىقەبەرىبا گومركا زاخۇ	جەمىد عەبدال عەلى
رىقەبەرىبا چاقىدىرىبا جفاكى	ئەحمەد محەمەد ئەحمەد
رىقەبەرىبا رۇشنىبىرى و ھونەرى	دەلخاز موسا محەمەد
رىقەبەرىبا شەھىدان و ئەمفالكىرىبان	محەمەد حاجى ئەحمەد

ژى، ل وان گوندىن سنوورى بووينە يىن خەلكى وان ھاتىبە مەشەختكىن و بۇ ھندى بوو قەگواھاستن و ھاتن وچوونا بەكەيىن لەشكەرى لى ب ساناھى بەكەقىت، ئانكو ئەو خىزمەتگوزارى پىشكىشى زاخۇ كرىوون يىن د خىزمەتا وى حكومەتنى دا بوون.

پىشتى سەرھەلدانا ئادارا سالا ۱۹۹۱ ئى، قالاتىبەكا كارگىزى ل دەقەرىن كوردى يىن سەرھەلداى پەبىداوو كو ئىك ژ وان زاخۇ بوو ب تايبەت پىشتى كو حكومەتا عىراقى بىرارا قەكىشانا فەرمانگەھىن كارگىزى ل دەقەرىن ژۇر دەستەلانى بەرەبى كوردستانى داى، لى ب كار و خەباتىن بەرەبى كوردستانى ل رۇژا ۱۹۹۲/۵/۱۹ ئى ئىكەمىن ھەلىژارتىن بەرەمانى ل كوردستانا باشوور ھاتنە كىن و ل رۇژا ۱۹۹۲/۷/۴ ئى ئىكەمىن حكومەت ل كوردستانا باشوور ھاتنە پىك ئىنان، ب قى چەندى ژى، دوبارە ب كار و خەباتىن خەلكى دەقەرىن كوردى، فەرمانگەھىن حكومى دەست ب كارى خۇ كىرنەقە و قالاتىبا كارگىزى پىر كىن.

نشتى گىرگ د قى مەسەلن دا ئەوھ كو ل ئاقبەرا سالىن ۱۹۹۲-۲۰۰۰ ئى، وەكى دەقەرىن دى يىن كوردستانا باشوور، چ بەرفەرەھىبوون و ھەرار نەكەقتنە فەرمانگەھ و سازىتىن حكومى يىن زاخۇ، ئەقە ژى ژ بەر رەوشا سىياسى و ئابوورى يا كوردستانا باشوور تىرا دېۇرى، ژ بلى قەگىرنا ھندەك زانكو و پەيمانگەھىن زانستى كو دامەزاندنا وان نشتەكىن گەلەك يى گىرگ بوو و دەقەر پىتقى وان بوو، ژ بەركو خووندىكارىن كورد نەدشيان ل زانكو و پەيمانگەھىن عىراقى بەرەھوامىن ب خواندنا خۇ بىدن.

دشىن بىزىن كو پىشتى سالا ۲۰۰۰ ئى قەژاندنەكا كارگىزىبا بەرچاف ل فەرمانگەھ و سازى يىن حكومى يىن خىزمەتگوزارى و د كەرتىن فىزكىن و ساخلمى و ئىمناھى و كەرتىن دى دا پەيدا بوويە، دشىاندابە ژى گىرگىتىن پىكھاتىن كارگىزى يىن زاخۇ ل ئاقبەرا ۱۹۹۲-۲۰۱۵ ئى ب قى ئاواين خوارى پۇلىن بەكەبىن:

پىشكا پۇلىسىدىن دارىستان و	رائد شەعبان غەبىدۇ مەھمەد
ئىنگەھنى ل زاخۇ	
بانكا خانووبەرى	مەھمەد زەكى غەبىدۇ مەھمەد
بانكا خابوور	سەوسەن يوسىف
بانكا ھېزل	فەھمى ئىسماعىل رەمەزان
بانكا بەلال	قىيان غەبىدۇللا سەبىد
ھۇبا ئاغا زىر غەمەد	مەھمەد ياسىن غەبىدۇللا
ھۇبا ئاقدانى ل زاخۇ.	سەلمان مەھمەد جەھور

دو: سازىين حكومەتى ل زاخۇ:

ل قان سالىن داويى بەرقەرەھى و پىشكەقتەنەكا بەرچاق كەفتە زاخۇ و چەندىن سازىين حكومى لى ھاتنە قەكرن، ئەقە زى پىشتى قەزا بەرقەرەھ بووى و ھژمارا ئاكنجىين وئ زىندەبووى و پىتقى قەكرنا قان سازىيان بووى بۇ پىكرنا پىتقىين ئاكنجىيان و پىشكىشكرنا خىزمەتكوزايان بۇ خەلكى د بياقىن جودا جودا دا.

دشياندايە د قى خىشتەين خوارى دا ئامازەيى بىكەينە گىرنگىرىن وان سازىين ھەتا داوييا سالا ۲۰۱۴ ئى ل زاخۇ ھاتىنە قەكرن:

سەربارى يا ل سەم سازىين حكومى يىن زاخۇ ھاتىيە گۈتن، دقبت ئامازەيى بىكەينە لايەنى پەرۋەردەيى و قىزكرنى زى ل وئ قەزابى كو ھەردو كەرتىن ئاقىرى دو ئاقاھىين گىرنگىن رابوون و پىشكەقتەنە زاخۇنە ز لايىن زانسى و رۇشنىبىرى قە و رەنگقەدانا خۇ ل سەم لايەنىن دى يىن زىاننى ھەنە.

ئىشتىن پەيوەندى ب لايەنى پەرۋەردەيى قە ھەي، وھزار و بەرقەرەھىيەكا بەرچاق كەفتە ھژمارا خواندنگەھىن بىنەرەت و ئامادەيى، ئەقە سەربارى باخچەيىن زارۇيان يىن حكومى و تايىمەت، ئەقە زى ز بەر زىندەبوونا ھژمارا خووئدكارىن قەستنا خواندنى دكەن، ھەر وەكى دەھتە زانين، ھژمارا خواندنگەھىن دەستپىكى و ئاقنجى و ئامادەيى و دوناۋەندى يىن حكومى و تايىمەت ل زاخۇ ل سەم دەمى شىھىنى ۲۵

رئىقەبەرىيا باجا خانووبەرى	سالاح غەبىدۇرەھمان نەيىب
رئىقەبەرىيا باجا داھاتى	ئەھمەد جەمىل
رئىقەبەرىيا بازىرھانىيا زاخۇ	بىنشار مۇنىب مەھمۇد
رئىقەبەرىيا فەگۋەھاسىتىن	جەسەن ئىبراھىم ئەمەر
رئىقەبەرىيا ئاغا زاخۇ	ھەوار غەبىدۇللا مەھمەد
رئىقەبەرىيا خانەنشىپىيا زاخۇ	قازىل غەبىدۇللا غەبەيد
رئىقەبەرىيا ئاسىياشا زاخۇ	فەرھان شەفىق غەلۇ
رئىقەبەرىيا رەھىناتا بىشەبى	جۇتبار خىدر تەھر
رئىقەبەرىيا نووماركرنا خانووبەرى	بونس مەھمەد ئەھمەد ل زاخۇ
فەرمانگەھ بارى شارستانى	دلىز ئەھمەد مەھمەد
رئىقەبەرىيا ئامارا زاخۇ	رەمەزان سەعدى سلىمان
فەرمانگەھ كەشنىسىن	شىرزاھ جەسەن بۇنس
فەرمانگەھ دادنىسىيا زاخۇ	سەوسەن غازى غەبىدۇللا مەھمەد
فەرمانگەھ دارستانى	قوناد جەسەن فەرمان
بجھنىئەرى دادومرى	خىدر مەھمەد جەسەن
سەنئەرى قىتئەرى	رەشىد ئىسماعىل مەھمەد
سەنئەرى چاقىرىيا بازارگانى	داخاز جىسەن غەبەد
سەنئەرى قەكۈلىنىن چاندنى	جىسەن مەھمەد غەلى
سەنئەرى شوونواران	مەھمەد ئەھمەد مەستەفا
سەنئەرى ئاھىن خوارنى	خالد ئەھمەد مەھمەد
پۇستە و گەھاندن	يوسىف غەلى غازى
نقىسىنگەھ ماھىن مەزۇقى	مۇنەببەد جاسەم مەھمەد
سەنئەرى وەرزى و لاۋان	شەمىن غەبىدۇرەھمان يوسىف
پەرنووكخانەبا گىشنى	غەبىدۇللا خەلىل
ئابى باخچە و دارستانان	ئىسلام سلىمان غەلى
ھۇبا تاقىگەھ ئاقاھىيان	ولەم تىۋنۇر ئەرميا
نقىسىنگەھ توندوتىزىيا دزى	شەھان سەعدى ئۇسمان
زان	
بىنگەھنى پۇلىسىن كارەبا زاخۇ	رائد غەلى حاجى ئەمىن
پىشكا پۇلىسىن	شەھان ئەھمەد مەستەفا
پىشكا ھاتن وچوونا زاخۇ	خەلات كامىل مەھمەد
پىشكا بەرەھانىيا شارستانى	زىاد بەيار خەلىل

ئاشىن چەمى، سەلاھەددىن، گوندك، فەلەيان، خابوور (تاخىن روپتا د بەرى دا)، ئازادى اتاخىن جوھىيان د بەرى دا)، كېستە، بەدرخان (تاخىن حسىنىكى د بەرى دا)، ركافا، دەلال، نەورۇز، شۇرۇش، براپەتى، سەرھەلدان، كاوه، خەبات، سىمالكا و مەھمەدىكى، لى پىشتى بەرفرەھىوونەكا كارگىرىيا بەرچاف كەفتىھە ھۇمارا ئاكنجىيىن زاخۇ، ھۇمارا خانى و ئاقاھىيىن وى باژىرى زىندەبوو.

ب قى چەندى ژى ھۇمارا تاخىن زاخۇ زىندە بوو، نەخاسمە پىشتى ساللا ۲۰۰۳ يىن (كو پاشى دى ئامازە پىن ھىتتە دان) و ھۇمارا تاخىن وى باژىرى ھەتا ساللا ۲۰۱۴ ئى گەھىشتىبوو ۴۶ ئاخان و ئەو دېنە سنوورى كارگىرىيىن باژىرى زاخۇ ھەروھكى فەرمانگەھا پەيوەندىدارل زاخۇ ئەو چەند رۇھن كرى، ھەر وى فەرمانگەھى ئەو زانىارى دانە مە كو ھەتا نۆكە دىئاندا نىنە سنوورى كارگىرىيىن زاخۇ يەتتە دەستىنىشان كرىن، ئەفە ژى ژ بەر بەرفرەھىوونا ل باژىرى دەيتتە روودان، ژ بەر زىندەبوونا ھۇمارا ئاكنجىيىن زاخۇ.

ھەر ۴۶ تاخىن باژىرى زاخۇ ژى ئەقېن خوارى نە، بارزان، كۆمەلگەھا بازىرگانى، بىدارى، ئاشىن چەمى، ئاشىتى، سەلاھەددىن، شەھىدان، كرامىل، زانكۇ، فەلەيان، ئازادى، خابوور، گوندك، ركافا، كېستە، بەدرخان، شەعبانىكى، خەبات، نەورۇز، كاوه، براپەتى، دەلال، مەھاباد، جەلال سىمالكا، زاگرۇس، ئىلۇن، پىشمەرگە، گولان، وەلات، مەھمەدىكى، نەردەوان، شىكەفتا مارا، سىمالكا، ئەياز، جەگەرخوون، سنوور، تىكەبەرى، ھىزل، سەرھەلدان، پىشەسازى، درىم سىتى، نىو زاخۇ، دەشتىمرا ژوورى، دەشتىمرا ژىرى، ئەقرما، صلكا^{۱۹۱}.

ژ يا بۇرى دىيار دىبىت كو سنوورى باكوور و رۇزھەلاتىن زاخۇ بەرھەف گوندىن دەقەرا سىندىيان يىن ناحيا دەركار عەجەم درىژ دىبىت و سنوورى باشوور و رۇزئافا ژى بەرھەف گوندىن ھەردو عەشپىرەنن كۆچەر و سىلىقنەھىي يىن ناحيا رىزگارى درىژ دىبىت.

خواندنگە بوون^{۱۹۳}، لى ل دووڧ ئامارەكا رىقەبەرىيا پەروەردەيا زاخۇ ھۇمارا وان ھەتا داوييا ساللا ۲۰۱۴ ئى ب قى ئاوايى بوويە، باخچەيىن زاڧۇيان (۶)، خواندنگەھىن بىنەرەت (۱۴۱)، ئامادەيى (۳۴).

ل سەر ھۇمارا خووندكاران ژى، ھۇمارا خووندكارىن باخچەيىن زاڧۇيان (۱۷۱۸) خووندكار، خواندنگەھىن بىنەرەت (۱۱۱۳۳) خووندكار، خواندنگەھىن ئامادەيى (۱۱۱۰۶۹) خووندكار^{۱۹۴}، سەرىارى خواندنگەھان، ل ساللا ۲۰۰۰ ى پەيمانگەھا ناوەندىيا مامۇستايان ل زاخۇ ھاتە قەكرن كو سەر ب وەزارەتا پەروەردى بوو، سەرىارى قى پەيمانگەھى، ل ساللا ۲۰۰۲ ئى پەيمانگەھا ھونەرى يا سەر ب وەزارەتا خواندنا بىند و قەكۆلىنىن زانىستى ھاتە قەكرن و ھەتا داوييا ساللا ۲۰۱۰ ئى ژ نەھ پىشكىن زانىستى پىنك دەھات، ژ وان پىشكان، كۆمپىوتەر، رووبەر، دەرئىخستىنا نەفتى، ژمىرىارى، ئامار، ھتد^{۱۹۵}، ھەروەسا سەرىارى يا ھاتىيە كۆتن، پىنتىيە ئامازەيى بىكەينە ئاقاھىيەكى دى يىن زانىستىن گرىنگ ل دەقەرا بەھدىتان كو ئەو ژى پىشتى زانكۇيا دھۆك، زانكۇيا زاخۇيە يا ل ساللا ۲۰۱۰ ئى ھاتىيە قەكرن و ھۇمارەھا فاكۆلتىيىن زانىستى و مەوقايەتى ب خۇقە دگىرت.

سى: سنوورى كارگىرىيى قەزا زاخۇ:

ل دۇر سنوورى كارگىرىيى قەزا زاخۇ ل سەردەھىن كۆمارى، لى سەرىارى گەريان و قەكۆلىنىن مە كرىن، نەشپايىن نەخشەيى كارگىرىيىن زاخۇ يى وى سەردەھى ب دەست خۇ بىخىن، چونكى تەرشىقىن فەرمانگەھىن حكومى ل سەرھەلدان ئادارا ساللا ۱۹۹۱ ئى ھاتىبوو سۇتن و ژ ئاقىرىن و بىسەرشوون بوو، ھەمى ئىشتى ب دەست مە كەفتى ھۇمارا تاخىن زاخۇ يا ساللا ۱۹۹۲ ئى بوو كو ئەو تاخ دېنە توخىيىن كارگىرىيىن باژىرى زاخۇ سەنتەرى قەزايىن و ھۇمارا وان ۱۹ تاخ بوون كو ئەو ژى ئەقېن خوارى نە، ئاشىتى،

بەھب ھەرھەسا ژىدەر ناماژە دكەنە وئ چەندى كو
 عەشیرەتا سلیقنەھى ئىكە ژ عەشیرەتین كەفنىن
 دەقەرى و ھەبوونا وئ قەدگەریتتە سەدسالیا ۱۹ئ
 بەرى زایىنى، ھەقەم عەشیرەتەكا مېرچاك و ھىزدار
 (وكانت ذات بأس وشوكة تيرهية المذهب والعقيدة)،
 ھەرھەسا ھندەكان ژى ناماژە كرىە وئ چەندى كو
 سندی و سلیقنەھى دو عەشیرەتین سەردەستین
 دەقەرا زاخۇ بووینە^(۹۷).

عەشیرەتا (سلیقنەھى) خودان رووبەرەكى
 جوگرافىن بەرقەرھە و ھەرچوار دەقەرىن لەھى (لېفىن،
 سینا، زىباریا و دودبادا) ب خۇقە دگریت و ناحیەك ب
 ناغى وئ ھاتە دانان كو سەنتەرى وئ گوندى ناسیھى
 بە^(۹۸) و ھەر وەكى ھاتیپە گۆتن، ھژمارا خىزانین وئ
 ل سالین پىنجیيان ل ناغبەرا ۳۰۰۰-۴۰۰۰ خىزانان
 بوو و ب سەر ھژمارەكا تا و ئۇجاخان دا دابەش دىت
 كو ئەو ژى ئەقین خوارى نە، خىزانان (شەمدین ناغا،
 ناغا شەمسان - شەمسكان)، تركزان، بابلا، مالا

پىكھاتا جفاكى يا ناكنجیين زاخۇ ھەر ژ سەردەمى ئۆسمانى ھەتا سالا ۲۰۱۵ئ:

دشیانداپە ناكنجیين قەزا زاخۇ ھەر ژ سالین
 داوین یین سەردەمى ئۆسمانى ھەتا داویبا سەردەمى
 شاھینی د سىن جوونین سەرەكى دا پۇلین بکەین
 كو ئەو ژى ئەقەنە، ئىك، جوونا عەشیرەتان، دو، جوونا
 خىزانین زاخۇی، سىن، جوونا شیخ و زانابین ئایینی و
 وانەبىژ و مەلایین مزگەفتان.

قەزا زاخۇ ئىكە ژ وان قەزایین كوردى یین ھىشتا
 مۇرا عەشیرەتى ل سەر زالە ئەقە ژى بەر زۇریبا
 ھژمارا ئەندامین عەشیرەتین وئ قەزایى، عەشیرەتین
 سەرەكى یین زاخۇ سلیقنەھى و سندی و گولى
 نە و عەشیرەتا سلیقنەھى ئىكە ژ عەشیرەتین
 مەزىن یین دەقەرا زاخۇ و وارگەھى وئ دكەفیتە
 باشوورى زاخۇ و ب خۇرستى خۇ ئىكە ژ عەشیرەتین

پرا دەلال

ئال عەجەم، شېف ئەرمەنى، شېخ ئىزدىنى، چونكى، نىرى، بەرخى، مندۇزا، بالك، سۇفى بابلا) و نافدارترین گوندین عەشیرەتا سەئى ئەفین خوارى نە، (شەرانش، دارهۇزائى، دەرکار عەجەم، هیزاوا، قەسرۇكى، بۇسەلى، هەفشنى، بىرسىقى ...)^(۱۱)

لى مارك سايكس ل دەستېنكاسە دەسالىيا بېستى عەشیرەتا (گولى) ۋەك عەشیرەتەكا خۇسەر بەحس نەكرە، بەلكى ۋەك ئووجاغەكا عەشیرەتا سەئى بەحس كرىە و گۆتیبە كو وى دەمى ژ ۳۰ خیزانان پىك دەت، ھەرەسا ھندەكەن دى ژى پىشتراست كرىنە كو عەشیرەتا گولى د بىنەكۇكا خۇ دا ئووجاغەك بووہ ژ ئووجاغەن عەشیرەتا سەئى، لى ھندەكەن دى گۆتیبە كو عەشیرەتا گولى عەشیرەتەكا خۇسەرە و نە ئووجاغەكە ژ عەشیرەتا سەئى، لى ژ بەر ھەبوونا پەبوەندىن موكم ل ناھەرا ھەردوان و ژ بەر لىكنىزىكىيا دەقەرىن وان ھەردەم ۋەسا ھاتىنە دىتن كو ئىك عەشیرەت بن، ۋەسا ديارە ژى ئەف دىتن ۋېۋچوونە پتر نىزىكى ژىۋارى بىت، چونكى دەقەرىن سەئى و گولبيان ھەر ژ سالېن داۋىي پىن سەردەمى ئۇسمانى و ھەتا پىشنى دامەرزاندنا دەولەتا عىراقى ل ساللا ۱۹۲۵ئ، ۋەك ئىك ناحىە ب ناھى ناحيا (سەئى - گولى) دەتتە ب رىقەبن.

عەشیرەتا گولى ژى ل باكوورى باژېرى زاخۇ ئاكنجىيە، عەشیرەتا سەئى توخىبى ۋى بىن رۇژئافا و رووبارى خابور توخىبى ۋى بىن رۇژھەلانە، ھەرەسا عەشیرەتا دۇسكى دىتتە توخىبى باشوور و عەشیرەتا گۇبان ژى دىتتە توخىبى ۋى بىن باكوور.

عەشیرەتا گولى ژ ھژمارەكا ئووجاغان پىك دەپت كو ئەو ژى ئەفین خوارى نە، (كەشانى، بلىجانى، بىجانى، بەھنوونى، سىل، نىزورى) و ئووجاغەن عەشیرەتا گولى ژى ۋەكى عەشیرەتا سەئى بىنەكۇكا وان ئىك نىنە، بەلكى ھەر ئووجاغەك يا خۇسەرە، بەلكى گولياتىن ئەو لىك كۆمكرىنە و كورد ژى پترىيا جازان ب ناھى ۋى عەشیرەتن دەپتە نافكرن يا تەقلى دىن و دىنە ئىك ژ ئەندامىن ۋى، نافدارترین گوندین عەشیرەتا گولى ئەفین خوارى

ئانى (مالا عەتى)، مالا مەنە تەپپ) و نافدارترین گوندین وان ژى ئەف گوندەنە، ئاسىھن، ئەرمىشتى، باقىان، بالقۇسى، دىرەبوونى، قەرەقۇلا، صۇرىا و - ھتە، ھەرەسا تايىن عەشیرەتا ئەرتووشى (كۆچەر) و مەسىحى (كلدان و ئەرمەن) و ئىزدى ل ناف خەلكى قى عەشیرەتن ئانكو ل دەقەرا سەئىمانەپیان دىن^(۱۲).

ل دۇر عەشیرەتا (سەئى) ژى، ھندەكان ئامازە كرىە ۋى چەندى كو ناھى قى عەشیرەتن ب لىفكرنا (زىندى) د روودائىن ساللا ۲۰۵ئ زابىنى دا ھاتىيە، لى ھندەكەن ئامازە ب ۋى چەندى دكمن كو ئەف نافكرنە د بىنكۇكا خۇ دا (سەئى) بووہ و رامانا ۋى ب عەرەبى (الوند القوى الذى لا يهتز) ئانكو ب كوردى (سنگى ھىزدارى ناھژىت)، ھەرەسا ھاتىيە گۇتن كو ھندەك دىتن ۋېۋچوونىن دى ژى ل سەر رەھ و رىشالېن قى عەشیرەتن ھەنە، ھەر بۇ نموونە ھندەكان ب (سەئى) ل قەلمەدایە و ھندەكەن دى ژى بىنەكۇكا وان ژۇراندىجە ناربيان، لى ھەر چەوان بىت، عەشیرەتا سەئى ئېكە ژ كەقنترىن ھەر چوار عەشیرەتن كوردى بىن دەقەرا بەھدىنان^(۱۳).

عەشیرەتا سەئى رووبەرەكى جۇگرافىي بەرغەرەھ ھەيە، ژ باشوور باژېرى زاخۇبە و ژ باكوور ژى سنوورى تركىايە، ھەرەسا رووبارى ھىزل سنوورى رۇژئافا و عەشیرەتا گولى سنوورى باشوورى ۋى عەشیرەتن يە.

مارك سايكس بىن ل دەستېنكاسە دەسالىيا بېستى سەرەدانا كوردستانا باكوور و باشوور كرى، ئامازە كرىە ۋى چەندى كو وى دەمى عەشیرەتا سەئى ۱۵۰۰ خیزان بوو و عەشیرەتەكا تىكلەيە ژ موسلمان و مەسىحىيان و جوونا دوۋى كىمىنەبە^(۱۴).

عەشیرەتا سەئى ژ چەند ئووجاغەكان پىك دەپت كو چ ژ وان پەبوەندىيا مرۇقاپىنى دگەل ئىك نىنە و ھەمى نە ژ ئىك باپىرن، بەلكى دەقەرا ئاكنجىبوونى و دەستەلانا عەشیرەتن ئەو لىك كۆمكرىنە، ژ ئووجاغەن عەشیرەتا سەئى، (پس ئاغا) (پساغا)، مجولى، بەنستانى، بۇسەلى، شەرانشى،

زىوكى ل ھىزمارەكا گوندان ئاكنجى بىوون ژ وانا،
 (ھىسەن ئاقا، صلكا، ئافرما، چەم زراق، باجوكا،
 دەشتەرا ژۇرى، دەشتەرا ژۇرى، خرابدارى) (۱۱۴)

لى جۇونا دووى يا بىكھانا جفاكى يا زاخۇ ژى
 پىك دەھت جۇونا خىزانىن (مالىن) زاخۇى يە، ئەقە
 زى ئەون يىن گەلەك ژ مېژە ل زاخۇ جھوار بىوون و ل
 سەردەمى شاھىنىن ل ھەر يازدە تاخىن زاخۇ ئاكنجى
 بىوون كو ئەو زى ئەقەن خوارى ئە، (تاخى كىدك،
 تاخى رۇنا، تاخى قەسابان، تاخى بازارى (سووكى)،
 تاخى فەلەبان، تاخى شەمدىن، تاخى حسىنىكى،
 تاخى كىستە، تاخى گۇبىان، تاخى عەباسىكى،
 تاخى ركاهو (ركاھا).

ھىدەك ژ قان خىزانان ب ناقى وى پىشەيى يان
 سىنەتتى ژ باب و باپىران بۇ ماين دەھتە نىاسىن،
 ۋەكى، مالا جىسى (چاكنەرتىن چەكى)، مالا
 گازچى، مالا گۆشتىرۇشان (قەسابان)، مالا
 نەجاران (دارناشان)، مالا سەفاران (سەفرگران)، مالا
 بەزازان (پەرۆكفرۇشان)، مالا ھەدادان، مالا شەكرچى
 (چىكەرەن شىرنىيان)، مالا رەزقانان، ئەقە ل وى دەمى
 ھىدەك خىزانىن زاخۇى ب ناقى باپىر يان داپىرى
 دەھتە نىاسىن، ھەرىو نەمۇنە، ئەوئىن ب ناقى باپىرى
 دەھتە نىاسىن ئەقەن خوارى بىوون، (مالا جىتىدى،
 مالا عەلى ئەھمكى، مالا سەمدوللاى، مالا ھەجى
 عەبدولھەلىمى، مالا عىساۋى، مالا قوچا بەگى، مالا
 سىمى مراد، مالا سلۇ شەعبانى، مالا محۇ خەلىلا،
 مالا قادىرى سۇر، مالا ئىنسىن محۇ نەمەتا، مالا
 ھىدايەت، مالا سالىھ سەعدى، مالا حسىن بەگى،
 مالا حاجى، مالا خەلفە، مالا درىزى، مالا نەسىما،
 مالا سەيد عەزىزى، مالا عارف مەمۇ، مالا زەرۇ، مالا
 ئىسماعىل ئەفەندى).

لى خىزانىن زاخۇى بىن ب ناقىن داپىران
 دىرەنىاس بىوون، ژ ناقىن وان زىن ناقىن ھانىنە بىن
 ب چاقنەترسى، يان شەرزىلى، يان پىنگەھى وان بىن
 جفاكى يان ئابوورى و.. ھتە، دىرەنىاس بىوون، ۋەكى،
 مالا عەلمەنى كو دىرەت بۇ ناقى (عەلمە) داپىر،
 مالا ھەفسىن كو دىرەت بۇ ناقى (ھەفسى) داپىر،

نە (بەھنوونى، كەشانى، باتىفا، دىمكا، زىزە و ..
 ھتە)، ھەرەسا كىمىنەبەكا مەسىحى زى د ناق
 عەشىرەتا گولى دا ھەيە.

سەربارى قان ھەر سىن عەشىرەتەن سەرەكى
 بىن زاخۇ بىن مە بەھس كرىن، ھىدەك ئووجاغىن
 عەشىرەتا نەرتووشى زى ل زاخۇ دژيان كو ھىدەك ژ
 ئووجاغىن وئ دكۆچەر بىوون، ھىدەكان زى ئامازە كرىە
 وئ چەندى كو پىشتى ل سالا ۱۹۲۱ ئى نەخشەبىن
 توخىبى ل ناقبەرا عىراقى و تركىيا ب تامامى ھانىبە
 كىشان، پىرىيا چەروانىن عەشىرەتا نەرتووشى با
 كۆچەر كەقتە ناق توخىبىن تركىيا، ژ بەر ھىدى، وئ
 عەشىرەتى دەست ژ ژيانا كۆچەرىن بەردا و ئاكنجى
 بوو و ل ھىزمارەكا دەقەرىن كوردستانى لىك خىرەبىوون
 و دەست ب كار و پىشەيىن جودا جودا كرىن.

ئووجاغىن عەشىرەتا نەرتووشى ل ھىزمارەكا گوند
 و ناحىە و قەزىبىن زاخۇ و دھۆك و شىخان و دەقەرىن
 دى ئاكنجى بىوون، لى ل فېرە نىشتى بۇ مە گرىك
 ئەو نە ئامازەبىن بىكەبىنە ئووجاغىن قى عەشىرەتى
 بىن ل قەزا زاخۇ ئاكنجى بىوون.

دشياندايە بەھتە گۆتن كو ئووجاغىن قى
 عەشىرەتى ب سەر دو ناحىيان دا بەشبووونە، يا
 ئىكى، ناحىا گولى كو ژ ئووجاغا (سەيدا) يە با ل
 سەر روپارى خابوور ل باكوورى زاخۇ ئاكنجى بووى و
 ئەو زى دىتە دو ئووجاغىن چەمانى و ئۇدىان، ئووجاغا
 چەمانى ل گوندىن بەزىركى، كۆفكى، زىوكى ۋەمىزكى
 و ئووجاغا ئۇدىان زى ل ھەر كەندى و بىلدىشا ئاكنجى
 بىوون، ھەرەسا ھىدەكان ئامازە ب وئ چەندى كرىە
 كو وى دەمى زندان (زندكا) ژ ۳۴ خىزانان پىك دەھت و
 ل زىستانى ل دەقەرا گوليان و ل ھاقىن ل گوندى
 فەراشىنى (ل كوردستانا باكوور) دژيا، ئەقە ل وى
 دەمى ھەردو ئووجاغىن ھاجان و زىوكى ل گوندىن
 ناحىا سلىقنەھى جھوار بىوون، ھىدەك خىزانىن
 ئووجاغا ئىكى ل گوندىن دكەقنە پىشكا رۇژھەلاتى
 يا دەشتا سلىقنەھى كو دىژىنى (سىنا) و ھىدەكىن
 دى زى ل گوندىن دەقەرا (لھىقى يا لىقى) ل خوالش،
 گرىزىوكى و چەم باھىف ئاكنجى بىوون، لى ئووجاغا

عەبدىخالق ئاكرەبى^(۱۰۵).

ھەرۋەسە ل ناۋبەرا سالىن ۱۹۲۱-۱۹۵۸ئى و بەرى ھىكى زى ھۇمارەكا خىزانىن مشەخت، ژ وانا ھىندەك خىزانىن كوردىن كوردستانا باكوور و ھىندەك خىزانىن عەرەبىن مووسلى ژ عەشیرەتا شەرابى و ژ عەشیرەتىن دى ل زاخۇ ئاكنجى بىوون كو پالدهرى ئابوورى ھۇكارى سەرەكىن مشەختىوون و ئاكنجىوونا پىرىيا وان خىزانان بوو بۇ زاخۇ و ئارمانجا ھىندەكان باشتىركرنا رەوشا خۇ يا ئابوورى يا ھىندەكىن دى مفاكرن و زىندەكرنا پارى خۇ بوو ل وى باژىرى داكو ب وى پارەى وەبەرەھىنانى د بىاقى بازىرگانى دا بىكەن، ھەرۋەسا سەربارى پالدهرى ئابوورى، ھۇكارىن سىياسى زى بۇ مشەختىوونا گەلەك ژ وان خىزانىن كوردىن كوردستانا باكوور بۇ زاخۇ ھەبوون.

ب قى ئاوايى، ئەوخىزانىن كوردى بىن مشەختىوونە زاخۇ و لى جھوار بووون و پاشى بووونە پشكەك ژ پىنكھاتا وى يا جفاكى و نۇكە زى پشكەكن ژ وى

(مالا درى) كو دزفريت بۇ ناۋى (درى يا درىه) يا داپىر و مالا موومى كو دزفريت بۇ ناۋى (موومى) يا داپىر. سەربارى قان خىزانىن مە گۇتىن، ھىندەك خىزانىن دى بىن زاخۇسى زى ل زاخۇ ئاكنجى بىوون و ب ھىندەك ناۋىن دى دھاتنە نىاسىن وەكى: مالا سىرانى و مالا قازى^(۱۰۴).

لى جوونا سىن يا پىنكھاتا جفاكى يا خەلكىن زاخۇ، جوونا خىزانىن شىخىن رىبازىن ئايىنى و زانايىن ئايىنى وانەبىژ و مەلايىن مزگەفتانە كو پىگەھەكن جفاكىن ھەزى و بلند ھەبوون و حكومەتى و خانەدان و خەلكىن ئاسايى رىز ل پەيۋا وان دگرت، بىن ژ ھەمىان دىارتىر زى ئەقۇن خوارى بوون: مالا شىخ يوسفى زاخۇسى كو ئىك بوو ژ شىخىن رىبازا نەقىشەندى، مالا شىخ عەبدىلقادىر كو ئىك بوو ژ شىخىن رىبازا قادىرى، لى دىارتىر زانايىن ئايىنى ژ وانەبىژ و مەلايىن مزگەفتىن زاخۇ ئەقۇن ناۋىن وان خوارى بوون: مەلا يونسىن زاخۇسى، مەلا ئەحمەد

زاخۇ

دەقەرىن دى جودا دكەت، خۇپست و سىنج و رەشتى خەلكنى وئ بە د مەسەلەيىن ئىبۇرىن و و قىان و قەبوولكرنا بىن بىانى و درىزكرنا دەستى ھارىكارىن بۇ ھەر بىانىيەكى ژ ھەر ئايىن و نەتەۋەيەكى بىت^(۱۰۸).
يا گىرنگ د قى مەسەلە دا ئەۋە كو دىشىن قووناغىن گوھورىنا پىكھانا ئاكنجىن زاخۇ (باژىرى زاخۇ سەنتەرىن قەزايىن) و سەرانتەرى قەزايىن ب سەر چوار قووناغان دا دابەش بكەين:

قووناغا ئىكىن: ژ ۱۹۶۱-۱۹۷۷ دەست پىن دكەت ئانكو د شۇرپشا كوردى يا كوردستانا باشوور (شۇرپشا ئىلۇن) دا، ژ بەرگو زاخۇ ئىك بوو ژ سەنتەرىن شۇرپشى، نەخاسمە ژى گوند وناحيين وئ كو دەستپىنكا ھەلبوونا شۇرپشى ژ زاخۇ دەست پىن كر بوو، كو ئەقە ژى ژ بەر وئ سىياسەتى بوو يا وى ماۋەى حكومەتىن عىراقى بىن ئىك ل دووق ئىك ب كار دىنا و و ژ لايى كارگىرى و ئابوورى قە گوند و ناحيىن زاخۇ پىشنگوھقەدھاقىتىن، ئەقە سەرىارى بومبەبارانكرن و كاكلكرنا وان دەقەرەن، خەلكنى ناحيا سىندى - گولى نەچار بىوون دەقەرىن خۇ بەيلىن و قەستا باژىرىن زاخۇ بكەن و لى ئاكنجى بىن، ئانكو دىشىن بىژىن د قى قووناغى دا گوھورىن كەقتىبوو پىكھانا جفاكىيا باژىرىن زاخۇ ب تىن و عەشپىرەتىن زاخۇ و خىزان و مالىن ئاكنجىن زاخۇ تىكەلى ئىك بوون:

ھەرۋەسا پىشنى ئىمزاكرنا رىككەقتنا جەزائىر يا سالا ۱۹۷۵ئ و شىكەستنا شۇرپشا كوردى، ئاكنجىن ۱۱ گوندىن سىلىقانىيى و خەلكنى ھەمى گوندىن كەمەرا سىنوورى ل دەقەرا سىندى و گولى ھەتا داۋىيا سالا ۱۹۷۷ئ ھاتنە قەگوھاستن و پىرىيا خەلكنى وان دەقەرەن ل نأف باژىرىن زاخۇ ئاكنجى بوون.
قووناغا دوۋى: ئەقە قووناغە ژ سالىن ۱۹۸۸- ۱۹۹۱ئ دەست پىن دكەت، ئانكو پىشنى شەرى عىراقى - ئىرانى و دەستپىكرنا ھەيىن ئەنفالان ژ لايى حكومەنا عىراقى قە كو وان ھەوان كارىگەرىيەكا

پىكھاتىن: ب تمامى تىكەلى جفاكىن زاخۇيى بوۋىنە و پەيوەندىن جفاكى دگەل خەلكنى زاخۇ گىردەينە، نەخاسمە ژى پەيوەندىن خىزانى و مەوقاتىن كو ئەو خىزان ژ ھەزمارەكا دەقەرىن كوردستانا باكوور بىن ۋەكى باشكالا، جىزىرا بۇتان، سىلۇيى، و شىرنەخى و دەقەرىن دى ھاتبوونە زاخۇ^(۱۰۹) و لى ئاكنجى بىوون، ژ وانا، مالا خالد ەملى، مالا پەققووب يوسىف، مالا ھەمزە عەبدوللا، مالا زىيەر قۇلچى، مالا مەحمود حسۇ، مالا ئەحمەد ناھىر جىزىرى، مالا ەملى جىزىرى، مالا سالىح جىزىرى و بىن دى.

ھەرۋەسا ژ خىزانىن موۋسلى بىن ل سەردەمى شاھىنى ھاتبەنە زاخۇ و لى ئاكنجى بوۋىن ئەقىن خوارى بوون، مالا جەۋادى، مالا تاھا قەساب باشى، مالا سەيد ھەسەن، مالا ئىسماعىل عەۋۋاش، مالا جارىلا مالەللا، مالا شەھاب برھاۋى و چەندىن مالىن دى، لى خىزانىن عەشپىرەتا شەرابى بىن ل زاخۇ ئاكنجى بوۋىن خىزانىن عابد و سالىح و عەبۇ شەرابى بوون^(۱۰۷).

ھەرۋەسا پىشنىيە نامازەين بكەينە وئ چەندى كو ل نأف قان ھەملى جوۋان، نەخا سەرىك و خانەدان و ماقوول و خەلكنى ئاسايى بىن جۇتبار و پىشەكارىن خەدان داھاتىن سىنووردى و ھەزار و بىن دى ھەبوون.

لى ل سەر پىكھانا جفاكىيا خەلكنى زاخۇ ھەر ژ سالا ۱۹۶۱ئ ھەتا ۲۰۱۴ئ، دىشىن بىژىن كو ژ بەر رەوشا سىياسىيا عىراق ب گىشى و كوردستان ب تايپەتى تىرا بۇرى، سەرىارى رەوشا سىياسىيا دەۋلەتىن ھەقسوۋىن عىراقى و كوردستانى ژ وانا تىركيا و سورييا و ژ بەر جەھى زاخۇ بىن جوگرافىن سىنوورى و نىزىكىيا وى باژىرى ژ وان ھەردو دەۋلەتان، گوھورىنەكا مەزىن كەقتىيە پىكھانا جفاكىيا خەلكنى زاخۇ و ئەقە باژىرە ھەر ژ كەقتىنا و ھەنا نۆكە ژى بوۋىيە سەنتەرىك بۇ ھاتنا مەشەخت و ئاۋرەيان ژ ھەردو دەۋلەتىن نأقىرى و قى چەندى كارىگەرىيا خۇ ل سەر پىكھانا وئ يا جفاكى ھەبوۋىيە، ھەرۋەسا سەرىارى جەھى زاخۇ بىن جوگرافى، تىشنى دى بىن زاخۇ ژ

سوريا ل ئادارا ۲۰۱۱ ئى يەنابىرنە زاخۇ، ھەرۋەسا ب سەدان خىزانىن كوردى و مەسىحى يىن مووسل و ب سەدان خىزانىن ئىزدى و مووسلمانىن شىنگال ئاوارەى زاخۇ بووينە پىشتى رىكخراوا تىرورىستيا دەولەنا ئىسلامىيا عىراقى ل شامى و عىراقى يا بەرنىاس ب (داعش) ل ئاقبەرا خىزان - تەباخا ۲۰۱۴ ئى ھاتىبە ئاق مووسل و شىنگال و ناحىيىن وى، ژ بەر ھىدى، چەندىن كەمپ بۇ وان ئاوارىن ھاتىبە زاخۇ ھاتىبە قەكرى ژ وانا، كەمپا بىرسقى، چەم مشكۇ و يىن دى، ھەرچەندە ئى كارىگەرىيا وان ئاوارەيان ل سەر پىنكھاتا جفاكىيا خەلكى زاخۇ كارىگەرىيەكا بەرۋەختە و ھەردەمى رەوشا دەقەرىن وان باش بىت، دور نىبە قەگەرىبىنە دەقەرىن خۇ، لى ل پاشەپۇژى دى كارىگەرىيا خۇ ل سەر تەقەرىن جفاكىين خەلكى زاخۇ ھەبىت^(۱۰۹).

پىنكھاتا ئەتىكى و ۋەزارا

دىمۇگرافى يا ئاكنجىيىن زاخۇ ھەر

ژ سالىن داۋىيى يىن سەردەمى

ئۆسمانى ھەتا سالا ۲۰۱۵ ئى :

قەزا زاخۇ ب پىنكھاتا ئەتىكىيا خۇيا ھەمەرەنگ يا فرەئايىن و رىباز، سەربارى ھەبوونا كىمبەنەبەكا نەتەۋەبى يا ئەرمەنى، ژ دەقەرىن دى يىن بەھدىنان دەپتە جودا كرىن، دىبىت ئەقە ئى ژ بەر جەئى وى سنوورى و كرىكىيا وى يا ئابوورى بىت.

دشيانداپە پىنكھاتىن ئەتىكى يىن زاخۇ زىدەبارى پرائىيا مووسلمان ل دوۋف زۇرىنەيى ل سەردەمى شاھىنى (۱۹۲۱-۱۹۵۸) ى ب فى ئاۋابى بەھنە رىزبەند كرىن، ئىك، جۋى، دو، مەسىحى (كلىدان، سىريان، ئاشوورى، ئەرمەنى)، سى، ئىزدى، جۋىيان ھەبوونا خۇ ل پىترىيا دەقەرىن كوردستانا باشوور ھەبوو، ژ وانا ل دەقەرا زاخۇ ئى، ل دوۋف زانبارىن ل بەر دەستى مە، ئەو ل قەزا زاخۇ ل سەنتەرىن باژىرىن زاخۇ، شەرانىش، تىكەبەرىن ئاكنجى بووينە، لى پىترىيا مەزىن يا جۋى

كەلەك مەزىن ل سەر دەقەرىن سنوورى ھەبوون، نەخاسمە ئى ل سەر ھەردو ناحىيىن سىدى و گولى و دەقەرىن قەدەغەكرى كو حكومەتى ئەو گوندىن سنوورى كرىبوونە گوندىن قەدەغەكرى و ب بەھانا ھەواندنا ھىزىن پىشتمەرگەبى كوردستانى گەھا كوشتىن ل خەلكى وان گوندان دكر، ژ بەر ھىدى، پىشكەكا خەلكى وان گوندان كو پىترىيا وان ژ ھەردو ەشپىرەتىن سىدى - گولى بوون، نەچار بوون ئاوارە بىن و قەستا باژىرىن زاخۇ بگەن و پىشكا دى ئى كو پىترىيا وان خىزانىن پىشتمەرگەبى بوون، ل بن كىمىباران و ئۆببارانى نەچار بوون مەشەخت بىن و قەستا ئىرائى و كرىيا بگەن، ئەف ژ لاپەكى، ژ لاپەكى دىقە ئى، سىياسەتا ەرەبكرىن يا حكومەتا بەعس ل دەقەرىن كوردى ب كاردىنا و ئاۋرەكرنا خەلكى وان دەقەران كو ئىك ژ وان دەقەرا سىلۇقنەبى بوو، خەلكى وان نەچاربوو گوندىن خۇ بەھىلەن و ل زاخۇ ئاكنجى بىن.

قووناغا سىن، ئەف قووناغە ژسالىن ۱۹۹۱-۲۰۰۳ ئ دەست پى دكەت ئانكو ژ ھەلبوونا سەرھلدانا كوردى ل كوردستانا باشوور ل ئادارا سالا ۱۹۹۱ ئ و ھەتا ئىخستىنا رۇتما سەدەمى ل نىساتا سالا ۲۰۰۳ ئ، جوداھىيا ل ئاقبەرا قى قووناغى و ھەردو قووناغىن دى ئەۋە كو قى قووناغى كارىگەرىيەكا مەزىنتر ل سەر گوھورپنا پىنكھاتا جفاكىيا ئاكنجىيىن زاخۇ ھەبووبە، نەخاسمە ئى كو تىكەلبوونەك ل ئاقبەرا ەشپىرەت و خىزانىن رەسەنىن زاخۇسى و پەنابەرىن كوردىن ژ كرىيا و ئىرائى و ھەتا يىن ژ دەولەتىن ئەۋرۇپى ئى ھاتىن پەيدا كرىە.

قووناغا چۋارى، قووناغا چۋارى ژ سالىن ۲۰۰۳-۲۰۱۵ ئ دەست پى كرىە و د قى ماۋەى دا چەندىن خىزانىن كورد و ەرەب يىن مووسل و پارىزگەھىن ئاقەپاست و باشوورى عىراقى ژ بەر ئالۇزىيا رەوشا سىياسى ل وان پارىزگەھان پىشتى سالا ۲۰۰۳ ئ ئاوارەى زاخۇ بووينە ئەقە سەربارى ب سەدان خىزانىن كوردى يىن ژ كوردستانا رۇزئاقا پىشتى ھەلبوونا شۆرپنا

ژ وان ئاماران ھۇمارە زۇرىيا ھەبوونا جوھىيان ل زاخۇ ديار دىت، دىت ئەفە ژ بەر وئ چەندى بيت كو زاخۇ ژ لابىن ئابوورى قە چالاكتىن باژىرئ دەقەرا بەھدىنان بوو، كو فاكتەرىن مفاكرن و حالخۇشىيا ژيارئ بۇ پىشەكاران تىدا ھەبووینە، نەخاسمە ژى بۇ جوونا جۇنباران، ئەفە سەرىارى ھەبوونا پىگفەژيانا تمام و لىبۇرىنا ئاپىنى ل ئاقبەرا ھەمى ئاپىن و نىرەپىن ل زاخۇ ھەپن، تىشتى پىشتەفانىيا ئاخۇتتا مە دكەت ل سەر باشىيا رەوشا جوھى يىن زاخۇ ئەوہ ژئەدرىن جوھىيانى زاخۇ ب (ئۇرشەلىما كوردستاتى) ئاف كرىوو^(۱۱۲)

ھندى پەيوەندى ب مەسىحى يىن زاخۇ قە ھەى، ئەوہ كو ئەو ب ھۇمارە پىشتى جوھىيان ل پلا دووئ يا پىكھاتىن ئەتنىكى يىن زاخۇ دەاتن. ھەروەسا ل سەردەمى شاھىنىن، ئاپىنى مەسىحى ئاپىنى سىن بىن ئاسمانى بوو ل زاخۇ پىشتى ھەردو ئاپىنىن ئىسلام و جوھىيانى

ل دۇر دابەشبوونا ئاكنجىبوونا مەسىحى يىن زاخۇ ژى، مەسىحى يىن كلدان و سىريان ئاخەكى تايبەت ب خۇ ل باژىرئ زاخۇ ب ئافى (تاختى فەلەبان) ھەبوو و نۆكە ژى ھەپە، ھندەك دىژن كو پىرىيا مەسىحى يىن ئاكنجىبىن قى تاخى ھەتا ھەلبوونا شەرى جىھانىن ئىكىن سىريان و ئاشوورى يىن (ھۇزا تىبارى) بووینە و وى دەمى ھۇمارا سىریانىن وى تاخى ۱۸ خىزان بووینە، لى پىشتى ئاوارەبوونا مەشەختى يىن كلدان بۇ زاخۇ و ئاكنجىبوونا وان ل وى تاخى ل سالىن شەرى جىھانىن ئىكىن و پىشتى ھنگى ژى، ھەروەسا ژ بەر دەرکەقتا تىارىبان ژ باژىرئ زاخۇ ژ بەر كىشەپىن جفاكى يىن تووشى وان بووین، ئەفە ھەمى بوونە ئەگەرى وئ چەندى كلدان بىنە زۇرىنە ل زاخۇ و ئەرمەن ل پلا دووئ بەھىن و نۆكە ژى ھەر وەسايە.

لىن تىشتى پەيوەندى ب ژىياتىيا ئاپىنزاى (المذھبى) يا كلدان و سىریانىن ل زاخۇ و ھۇمارا وان قە ھەى، ئەو سەر ب ئاپىنزاى كاسۇلىكى بوون و ھندەك ئامازئ دكەنە وئ چەندى كو ل سالا ۱۹۴۷ ئى ۴۰ خىزانىن

يىن زاخۇ ل ئاف سەنتەرى باژىرئ زاخۇ ل ئاخەكى تايبەت ب وان بىن ب ئافى (تاختى جوھىيان) بەرىياس ئاكنجى بووینە و وان دو پەرسىتگەھ ل قەزا زاخۇ ھەبوون كو يا ئىكىن ل شەرانىش و يا دووئ ل تاختى جوھىيان ل زاخۇ بوو.

جوھى ماوئ چەندىن سەدسالىيان ل زاخۇ ژاپنە و ل وئرى كارىن جودا جوداپىن وەكى چاندن و باژىرگانى و سىنەمەت و پىشەپىن دى كرىنە، نەخاسمە ژى د بياقى باژىرگانىن دا كو جوھىيان رۇلەكى باش تىدا ھەبوو^(۱۱۱).

ل دۇر سەرمەرىيا جوھىيان ژى ل زاخۇ، ھاتىيە گۆتن كو ھۇمارا وان ل ئىقا سەدسالىيا ۱۹ ئى ل ئاقبەرا نىف ھەتا دو سىكىن سەرانسەرى ئاكنجىيان بوو، لىن ل چارىكا داوئى يا وئ سەدسالى ھۇمارا وان ب ۴۳۶ كەسان ھاتىيە تەخمىن كرىن^(۱۱۳)، ھەروەسا ل داوئىيا شەرى جىھانىن ئىكىن ژى ھۇمارا جوھىيان ل زاخۇ ۴۴۰ كەس، بوو، ئەفە ل وى دەمى ھۇمارا وان ل سالا ۱۹۲۹ ئى گە مەشتبوو ۴۰۰۰ ھزار كەسان.

لى ھندەكان ئۇماژە كرىە وئ چەندى كو ل سالا ۱۹۳۰ ئى ژ بەر مەشەختىبوونا وان، ب تىن ۱۱۷۱ جوھى ل زاخۇ مابوون، لى دووفا ئامازەيا ھندەكىن دى سالا ۱۹۳۰ ھۇمارا خەلكىن زاخۇ ۲۶۸۵۴ كەس بوو و ۱۴۷۱ ئى جوھى بوون، ئەفە ل وى دەمى ھەر ل دووفا قى ئامارن (سەرمەرىيا) ھۇمارا جوھىيان ل قان باژىرئان ب قى ئاوايى بوو، ئامىدىن ۷۳۲، ئاكرئ ۱۰۰۰، دھۆك ۸۴۲ و ل سالىن ۱۹۴۰-۱۹۴۵ ئى ۱۵۰۰ جوھى ل زاخۇ دئاكنجى بوون.

ل دووفا ئامارا سالا ۱۹۴۷ ئى، ۱۳۹۴ جوھى ل زاخۇ ھەبوون، ھەروەسا ھاتىيە گۆتن كو ل سالىن ۱۹۵۰-۱۹۵۱ ئى، ئانكو بەرى مەشەختىبوونا ب كۇم يا جوھىيان بۇ ئىسرائىل ۱۸۰۰ جوھى ل زاخۇ ھەبووینە، ھەروەسا ھەنە دىژن كو ل سالا ۱۹۵۱ ئى جوھىيان داوئىن ژ زاخۇ دەرکەقتىيە، ئەفە ژى پىشتى دامەزراندنا دەولەتا ئىسرائىل ل سالا ۱۹۴۸ ئى پىشتى مەشەختىبوونا جوھىين ھەمى دەولەتىن جىھانىن بۇ قەستىن، ھەروەسا پىشتى حكوومەتا عىراقى ل دووفا ياسايا ھۇمارە (۱) يا سالا ۱۹۵۰ بىن رەگەزنامەيا عىراقى ژ جوھىيان ستاندى^(۱۱۴).

ئۆسمانییا سا‌لا ١٨٩٤ئ و‌ه‌سا د‌یار د‌که‌ت ک‌و ٢٥ ئ‌هرمه‌نی ل‌ زاخۆ ه‌ه‌بووینه، ئ‌ه‌ف‌ه‌ ل‌ وی ده‌می ل‌ دوو‌ف‌ سا‌نامه‌یا وی‌لایه‌تا مووس‌ل‌ یا سا‌لا ١٩١٢ئ ه‌ژمارا وان ٦٨ ئ‌هرمه‌نی بووینه ز‌ ه‌ه‌ردو ره‌گه‌زێن ن‌یر و‌ من‌. ئ‌هرمه‌نی نه‌ ن‌ئی ل‌ با‌ژێری زاخۆ ه‌ه‌بوون، به‌ل‌کی گه‌له‌ک‌ ز‌ وان ل‌ گ‌وندێن ه‌ه‌ورس‌کی و‌ ئ‌اف‌زوریکی و‌ س‌مایل ئ‌اف‌ا ل‌ نا‌ح‌یا س‌ل‌ی‌ف‌انه‌بی زی ئ‌اکنج‌ی بیوون، ل‌نی پ‌ترییا وان ل‌ ه‌ه‌ورس‌کی ج‌ه‌وار بیوون، ل‌ د‌ور ق‌ن‌ چ‌ه‌ند‌ئ‌ زی ه‌نده‌کان ئ‌ام‌اره‌ کره‌ه‌ وی چ‌ه‌ند‌ئ‌ ک‌و ل‌یون پ‌اشا (لی‌ق‌ون پ‌اشا) ک‌و ئ‌یک‌ بوو خانه‌دان‌ین ئ‌هرمه‌نان ئ‌یکه‌م‌ین گ‌وند‌ئ‌ نموونه‌ی ل‌ ع‌یراق‌ئ‌ ئ‌اف‌اک‌ریه‌ و‌ ب‌ گ‌وند‌ئ‌ (ه‌ه‌ورس‌کی) ه‌اتیبه‌ ئ‌اف‌کر‌ن، لی‌ق‌ون پ‌اشا و‌ گ‌ر‌وپ‌ا ه‌گه‌ل‌ وی ز‌ وان‌ئ‌ مش‌ه‌خت‌ئ‌ ئ‌یران‌ئ‌ بیوون و‌ پ‌اش‌ئ‌ی ه‌ات‌بوونه‌ ع‌یراق‌ئ‌ و‌ ل‌ گ‌وند‌ئ‌ ه‌ه‌ورس‌کی ئ‌اکنج‌ی بیوون ک‌و ه‌ژمارا وان ٧٠٠ خ‌یزان‌ئ‌ین ئ‌هرمه‌نی بوون و‌ ل‌ دوو‌ف‌ ه‌ژماره‌ی‌ن کارگ‌رییا ئ‌اف‌خ‌وی‌ یا سا‌لا ١٩٥٦ئ ٣٠٠ ئ‌هرمه‌نی ل‌ گ‌وند‌ئ‌ ه‌ه‌ورس‌کی ه‌ه‌بوون^(١١٩).

ل‌ سه‌ر ه‌ه‌بوونا ئ‌یزدییا‌ن زی ل‌ زاخۆ^(١٢٠)، چ‌ ن‌شت‌ئ‌ و‌ه‌سا ل‌ به‌ر ده‌ست ن‌ینه ئ‌ام‌اره‌بی ب‌که‌ت ک‌و ئ‌ه‌و ل‌ با‌ژێری زاخۆ ه‌ه‌بن، به‌ل‌کی ئ‌ه‌و ب‌ ئ‌اوايه‌ک‌ئ‌ سه‌ره‌کی ل‌ ده‌ف‌ه‌را س‌ل‌ی‌ف‌انه‌بی ل‌ گ‌وند‌ئ‌، د‌یره‌بوون‌ئ‌، ق‌ه‌ره‌ولا، باجد میری، باجد که‌ندال، باجد به‌راق‌ئ‌، کانی ع‌ه‌ره‌بن، ت‌ریه‌ سه‌پی، پ‌ی‌زنی بوون و‌ ه‌نده‌ک‌ خ‌یزان‌ئ‌ین ئ‌یزدی ل‌ گ‌وند‌ئ‌ن ه‌یت‌یا‌ن و‌ ت‌یا‌ن(ت‌ویان) و‌ ل‌ سه‌ر ر‌ت‌یا زاخۆ - د‌یره‌بوون‌ئ‌ - پ‌ن‌ش‌اب‌یری ئ‌اکنج‌ی بیوون ک‌و ئ‌ه‌و زی ع‌ش‌یره‌ت‌ین م‌اس‌کی و‌ مووس‌انه‌ و‌ ه‌ه‌ویری بوون ک‌و یا داوین ئ‌یکه‌ ز‌ که‌ق‌ن‌ترین ع‌ش‌یره‌ت‌ین ئ‌یزدی بین ل‌ د‌یره‌بوون‌ئ‌ و‌ گ‌وند‌ئ‌ن ده‌رد‌ور‌ین وی ئ‌اکنج‌ی بووین.

ل‌ ده‌ست‌پ‌یک‌ا سه‌ده‌سالییا بیست‌ئ‌ی م‌ارک‌ س‌ایک‌س ئ‌ام‌اره‌ کره‌ه‌ ه‌ه‌ویرییا‌ن گ‌وت‌یبه‌ ک‌و وی ده‌می ئ‌ه‌و ٣٠٠ خ‌یزان‌ بووینه و‌ ل‌ ن‌یزیک‌ زاخۆ د‌ژین و‌ ئ‌یکه‌ ز‌ ع‌ش‌یره‌ت‌ین ک‌ۆچ‌ه‌ر و‌ ته‌رش و‌که‌والی نه‌خ‌اسمه‌ په‌زی ب‌ خودان د‌که‌ن و‌ ل‌ ئ‌اف‌ ک‌وونان(خ‌ی‌ف‌ه‌تان) د‌ژین و‌ ب‌و په‌داک‌رنا ئ‌اف‌ و‌ چ‌ه‌روان‌ئ‌ین نوو ب‌و ته‌رش و‌که‌والی خ‌و د‌چ‌وونه ده‌ف‌ه‌ر‌ین دور ه‌ه‌تا د‌گه‌ه‌شت‌نه

ک‌اس‌ت‌ول‌کی ل‌ زاخۆ ه‌ه‌بووینه، ل‌ن ه‌نده‌ک‌ئ‌ن د‌ب‌ژن ک‌و ل‌ نی‌فا دوو‌ئ‌ یا سه‌ده‌سالییا ١٩ئ ١٣٥٩٠ مه‌س‌یح‌ی ل‌ زاخۆ ه‌ه‌بوون و‌ پ‌ترییا وان ک‌لدان‌ئ‌ی و‌ ئ‌هرمه‌نی بوون، ئ‌ه‌ف‌ه‌ ل‌ وی ده‌می ک‌و د‌ سا‌نامه‌یا ئ‌ۆسمانی یا سا‌لا ١٩١٢ئ دا ه‌اتیبه‌ ک‌و ه‌ژمارا ک‌لدان‌ئ‌ین ز‌ ره‌گه‌ز‌ئ‌ ن‌یر ل‌ زاخۆ ٣٥٥ که‌س بوون، ل‌ن بین س‌ریان ٧٧ که‌س بووینه، ه‌ه‌روه‌سا ک‌لدان‌ئ‌ین ز‌ ره‌گه‌ز‌ئ‌ی م‌ن ٢٠٩ که‌س، ل‌ن بین س‌ریان ٧١ که‌س بووینه^(١٢١).

ل‌ دوو‌ف‌ ئ‌ام‌ارا سا‌لا ١٩٤٧ئ ٨٠٧٢ مه‌س‌یح‌ی ل‌ سه‌رانسه‌ری قه‌زا زاخۆ ه‌ه‌بووینه^(١٢٢)، ل‌ن ه‌نده‌ک‌ ه‌ه‌نه د‌ب‌ژن ک‌و ل‌ س‌ال‌ین چ‌لان پ‌تر ز‌ ١٠٠٠٠ ک‌لدان‌ییا‌ن ل‌ زاخۆ و‌ دهۆک ه‌ه‌بووینه^(١٢٣)، ه‌ه‌روه‌سا ل‌ دوو‌ف‌ ئ‌ام‌ارا سا‌لا ١٩٥٧ئ، زی ه‌ژمارا مه‌س‌یح‌ی بین سه‌رانسه‌ری قه‌زا زاخۆ ز‌ ره‌گه‌ز‌ئ‌ی ن‌یر ٥١٣٨ و‌ ز‌ ره‌گه‌ز‌ئ‌ی م‌ن ٤٧٤٩ که‌س بووینه^(١٢٤).

مه‌س‌یح‌ییا‌ن ل‌ زاخۆ پ‌ش‌که‌کا ج‌فاک‌ئ‌ زاخ‌وی‌ پ‌نک‌ ئ‌یناینه‌ و‌ مه‌س‌ی‌پ‌ئ‌ی بین ک‌لدان‌ زی پ‌یشه‌ی‌ن ج‌ودا ج‌ودای‌ن وه‌کی چ‌انگ‌ن و‌ پ‌یشه‌س‌ازی و‌ بازرگانی و‌ چ‌ه‌ند‌ین پ‌یشه‌ی‌ن دی ل‌ وی با‌ژێری کره‌ه‌، ه‌ه‌روه‌سا د‌ پ‌ترییا چ‌الاکی بین زانست‌ئ‌ی و‌ ر‌وش‌ن‌ب‌یری دا شوون‌ت‌یل‌ئ‌ن وان د‌یار بووینه، ز‌ ل‌ای‌ن ج‌فاک‌ئ‌ ه‌ه‌ چ‌الاک‌ بووینه ئ‌ه‌ف‌ه‌ زی ب‌ ر‌ن‌یا ئ‌اف‌اک‌رن و‌ نووژه‌نک‌رنا به‌رست‌گه‌ه‌ و‌ د‌یران ک‌و گ‌رنگ‌ترین ه‌ن‌مای‌ن‌ ئ‌ای‌نی بین وان‌ن، ه‌ه‌روه‌سا زاخۆ به‌ری و‌ ن‌ۆکه‌ زی سه‌نه‌ر‌ئ‌ مه‌تران‌ئ‌ی به‌ و‌ ه‌نده‌کان ئ‌ام‌اره‌ کره‌ه‌ وی چ‌ه‌ند‌ئ‌ ک‌و ک‌ورسییا مه‌تران‌ئ‌ی زاخۆ ل‌ وی با‌ژێری ه‌م‌یه‌ ک‌و ده‌سته‌لاتا وی ز‌ ل‌ای‌ن باکوورقه‌ د‌گه‌ه‌شته ه‌ه‌ردو وی‌لایه‌ت‌ین ش‌رنه‌خ‌ئ‌ و‌ ه‌ه‌کاری ل‌ ک‌وردستانا باکوور و‌ ز‌ ل‌ای‌ن باشوورقه‌ زی د‌گه‌ه‌شته ده‌ف‌ه‌ر‌ین دهۆک.

ل‌ن ت‌ش‌ن‌ئ‌ په‌یوه‌ندی ب‌ مه‌س‌یح‌ی‌ن ئ‌هرمه‌نی ه‌ه‌ ه‌می^(١٢٥) ئ‌ه‌وه‌ ک‌و (ج‌ون‌ ئ‌اش‌ه‌ر‌ئ‌) گه‌ریده‌ بی‌ ل‌ سا‌لا ١٨٦٤ئ سه‌ره‌دانا زاخۆ ک‌ری ئ‌ام‌اره‌ کره‌ه‌ وی چ‌ه‌ند‌ئ‌ ک‌و خ‌ه‌ل‌ک‌ن با‌ژێری زاخۆ پ‌نکه‌ه‌ته‌یه‌که‌ ز‌ ک‌ورد و‌ ک‌لدان و‌ ئ‌هرمه‌نان، ل‌ن ه‌نده‌ک‌ئ‌ن دی زی گ‌وت‌ینه ک‌و ل‌ نی‌فا دوو‌ئ‌ یا سه‌ده‌سالییا ١٩ پ‌ترییا مه‌س‌یح‌ی بین زاخۆ ک‌لدان و‌ ئ‌هرمه‌نی بووینه، ل‌ن سا‌نامه‌یا

كورد قەلەمدائىنە بەرى خۇ ب مۇسلمان يان جوھى يان مەسىحى ل قەلەم بەدن و پشكدارىببا خۇش و نەخۇشى يىن ئىك و دو دكرن^(۱۱۴) و پىكفە پشكدارى د بازارگانى و چالاكى يىن دى يىن ئابوورى دا دكرن. ھەرەسا د ھەلكەقتىن جودا جودا يىن ھەكى جەژن و شىھى و بەھىيان دا سەرەدانا ئىك و دو دكرن و پىكفە ب خۇشى دژيان و كەسى ژوان ھەست نەدكر كو يى دى يىن زقرىبەكى بەرامبەرى وى ب كار دئىنىت^(۱۱۵).
 ئىشتىن پەيوەندى ب وھارازا دىمۇگرافىيا زاخۇ قە ھەى، پىشتى مائىدېتا(ئىنىتدابا) بەرىتانى ئىكەمىن ئامارا تەخمىنكرىيا گىرنگىيا خۇ ھەبىت ل عىراقىن ھاتە كىرن، پاشى ئامارەكا دى يا ھەفشىنە ھەر ل وى سەردەمى و ئىكا دى ل سەردەمى خۇسەرىن ھاتە كىرن^(۱۱۶)، ل دوووف ئان ئاماران، ھژمارا ئاكنجى يىن زاخۇ (سەنتەرى قەزىن) ل سالىن ۱۹۲۵- ۱۹۲۶ ئى ۴۰۰۰ مۇسلمان و جوھى و مەسىحى

كۇما وانى (بەحرا وانى)، ھەر ھەكى ھاتىبە گۇن ژى، عەشىرەتا ھەوئىرى ب زەنگىنترىن عەشىرەتا ئىزىدى ھەنتە ل قەلەمدان ژ بەكو خودان گەلەك سەرىن پەزى و گارەشان بوو^(۱۱۷).
 ل دۇر ھژمارا وان ژى ل قەزا زاخۇ، ل دوووف ئامارا سالا ۱۹۴۷ ئى ھژمارا وان ۸۸۴ كەس بووئە ژ ھەردو رەگەزى نىر و مى^(۱۱۸)، ھەرەكى د خىشتەين ھژمارا (۲) دا ديارە، لى ل دوووف ئامارا سالا ۱۹۵۷ ئى ھژمارا وان ل قەزا زاخۇ گەھىشتبوو ۱۴۹۷ كەسان ژ ھەردو رەگەزىن نىر و مى^(۱۱۹).
 سەرىارى يا بۇرى، پىتقىبە ئامازەين بىكەينە وى چەندى كو خۇرستى پەيوەندىيان ل ناقبەرا پىكھاتىن ئەتتىكى يىن زاخۇ و مۇسلمانىن وى باژىرى ھەبوو، پەيوەندىبەكا باش و موكم بووئە، ھەتا ھەندەكان گۇتىنە كو مۇسلمان و جوھى و مەسىحى يىن باژىرى ب ئاوابەكى گەلەك باش قىنكەرىنە و خۇ ب

خىشتەين ھژمارە (۲) ^(۱۲۱)

سەرچەم	تاجىا گونى		تاجىا سىندى		سەنتەرى قەزا زاخۇ		رەگەز	ئىين
	گونى	باژىر	گونى	باژىر	گونى	باژىر		
۱۲۹۵۴	۲۰۲۶	۲۵۰۱	۳۵۰۵	۲۱۳	۲۹۱۴	۱۷۹۵	نىر	مۇسلمان
۱۲۸۵۱	۲۰۱۲	۲۴۱۵	۳۷۱۲	۲۴۰	۲۶۶۸	۱۸۰۴	مى	
۴۵۸۰۵	۴۰۳۸	۴۹۱۶	۷۲۱۷	۴۵۳	۵۵۸۲	۳۵۹۹	سەرچەم	
۴۰۸۲	۶۷۰	۱۳۷۲	۳۰۲	۱۰	۱۰۴۵	۶۸۳	نىر	مەسىحى
۳۹۹۰	۶۵۰	۱۲۹۸	۳۰۶	۸	۱۰۵۳	۶۷۵	مى	
۸۰۷۲	۱۳۲۰	۲۶۷۰	۶۰۸	۱۸	۲۰۹۸	۱۳۵۸	سەرچەم	
۷۳۴	-	۲۶	۵	-	۱۳	۶۹۰	نىر	جوھى
۶۶۰	-	۲۳	۱	-	-	۶۳۶	مى	
۱۳۹۴	-	۴۹	۶	-	۱۳	۱۳۲۶	سەرچەم	
۳۲۵	-	-	۲۱۸	-	۱۰۶	۱	نىر	ئىزىدى
۵۵۹	-	-	۳۹۷	-	۱۶۲	-	مى	
۸۸۴	-	-	۶۱۵	-	۲۶۸	۱	سەرچەم	
۴	-	-	-	-	-	۴	نىر	سالىنى
-	-	-	-	-	-	-	مى	
۴	-	-	-	-	-	۴	سەرچەم	

گرىنگىر دەرگەفتنا جۇھىيان بوو ژ عىراقنى و زىندەبوونا مەشەختبوونا مەسىحىيان بوو يو بەغدا پايتەخت و مووسىل و باژىرىن دى و ھەروەسا يو دەرغەقى عىراقنى ژى و گەلەك ئەگەرىن جودا جودا بو مەشەختبوون و دەرگەفتنا وان ھەنە، ژ بەر ھىندى، ل دووڧ نامارا وئ سالىن ھۇمارا ئاكنجى پىن زاخۇ گەھشەتبوو ۴۵۱۱۵ كەسان، ھەروەكى د خىشتەين خوارى دا ديارە:

ھەروەسا ژ بەر ئەنجام نەداننا چ نامارىن (سەرژمىرىن) فەرمى ل عىراقنى ب گىشتى و ل كوردستانى ب تايەتى كو يا سالا ۱۹۸۷ئ نامارا داويى بوو، نەشپايىن نامارەكا ھوور ل سەر ھۇمارا ئاكنجىن زاخۇ و پىكھاتىن وئ پىن ئەتىكى ب دەست خۇ بىخىن، ھەمى تىشتى شپايىن ب دەست خۇ بىخىن نامارەكا تەخمىنكى بوو ژ فەرمانگەھا پەيوەندىدار ل زاخۇ ل سەر ھۇمارا خەلكى وئ ل ھەردو سالىن ۱۹۹۲ئ و ۲۰۱۰ئ، كول سالا ۱۹۹۲ئ ھۇمارا ئاكنجىن سەرانسەرى قەزا زاخۇ ل دۇرىن ۸۷۱۸۸ كەسان بوو، لى ل سالا ۲۰۱۰ئ ھۇمارا خەلكى باژىرىن زاخۇ (سەنتەرى قەزايىن ل دۇرىن ۱۷۵۱۵۵ كەسان، ناحيا زرگارى ۱۲۰۰۰، ناحيا دەركارى ۱۳۳۳۲، ناحيا باتىفا ۱۵۰۰۰ كەس و سەرانسەرى قەزايىن نىزىكى ۲۰۴۷۵۱ كەسان بوو^(۱۳۱).

خىشتەين ھۇمارە (۳) (۱۳۱)

دەگەر	سەلەمان	سەلەمان	سەلەمان	سەلەمان	سەلەمان
نيز	۱۷۸۴۰	۵۱۳۸	۱	۷۵۰	۲۳۷۴۸
مىن	۱۶۳۹۹	۴۷۴۹	-	۷۴۷	۲۱۹۱۷
سەرچەم	۳۴۲۳۹	۹۸۸۷	۱	۱۴۹۷	۴۵۶۶۵

بووينە^(۱۳۲)، لى ھۇمارا ئاكنجىن سەرانسەرى قەزا زاخۇ ل سالا ۱۹۳۰ئ ۲۱۸۵۴ كەس بووينە ھەروەكى د بەلگەنامەپىن بەرىناتى دا ھاتى كو ئمو ھۇمارە ب قى ئاوايى ھاتبوو دابەش كرىن، مووسلمان ۱۸۷۳۱، نىزى ۵۰۰، مەسىحى ۵۹۵۴، جوھى ۱۴۷۱ و ۱۴۷۱، ۱۹۸۱^(۱۳۳)، لى ل سالا ۱۹۳۱ئ ھۇمارا خەلكى زاخۇ (سەنتەرى قەزايىن) گەھشەتتە ۵۰۰۰ كەسان كو پىرىيا وان مووسلمان و ل پلا دووئ جوھى بوون.

لى ل سالىن ۱۹۳۵-۱۹۳۶ئ ھۇمارا ئاكنجى پىن قەزا زاخۇ گەھشەتتە ۱۱۷۴۷ كەسان^(۱۳۴)، فەرە پىژىن كو ب نامارا فەرمىيا ئىكىن يا سالا ۱۹۴۷ئ بو جارا ئىكىن د دىرۇكا عىراقنى دا كەسانىن پەيوەندىدار شپان ھووركارپىن نەخشەين ئاپىنى پىن ئاكنجى پىن ۋەلاتى، ژ وانا پىن قەزا زاخۇ ژى بزاتى^(۱۳۵)، لى بەرى ھنگى، پىشت ب تەخمىنكىن جودا جودا دەتە گەرم كرىن و ژ بەر گەلەك ئەگەران شىرۇقە و لىكدان و زىندەكرىن و كىمكىن بو دىجاننە كرىن.

ل دووڧ وئ نامارى، دىشپا، پايە ب رىيا دابەشبوونا ئلىنى يا ئاكنجىن زاخۇ، ھۇمارا ئاكنجىن قەزا زاخۇ بەھنە زانىن ھەروەكى د خىشتەين ھۇمار (۳)ئ دا ديارە:

ژ خىشتەين ھۇمارە (۲) ديار دىت كو ل سالا ۱۹۴۷ ھۇمارا ئاكنجىيان ل سەرانسەرى قەزا زاخۇ گەھشەتبوو ۳۶۱۵۹ كەسان و ھۇمارا رەگەزى مىن يا ل قەزا زاخۇ ھاتىبە نوومار كرىن ژ ھۇمارا رەگەزى نىز زىندەتر بووينە، دىت ئەفە ژى ژ بەر ھىندى بىت كو گەلەك ژ رەگەزى نىز ژ بەر سەرىازگىرىن و ژ بەر ئەگەرىن دى ئەھاتىبە توومار كرىن، نەخاسمە ژى ل دەقەرىن عەشپەرەتان (ل گوندان).

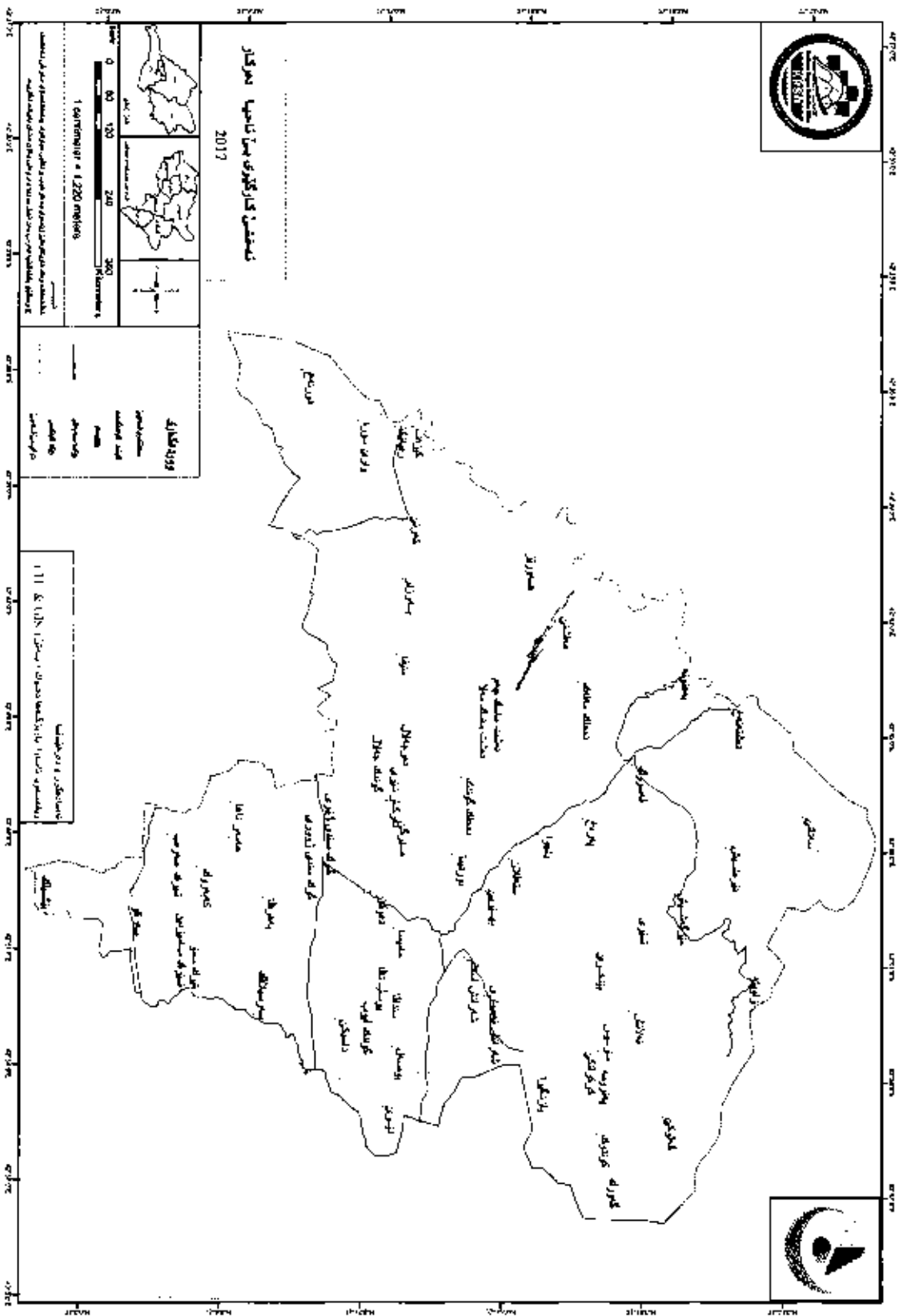
لى ل دووڧ زانىارىپىن نامارا سالا ۱۹۵۷ئ، نەخشەين دابەشبوونا خەلكى قەزا زاخۇ، ژ بەر ھىندەك ئەگەران ھاتىبە گوھورىن و ئەگەرىن ژ ھەمىيان

ناھىيا دەرگەھى

نازاد عىزەددىن

عەباسى ل سالا ۱۴۷۰ - ۱۵۳۳^{۱۸۱}. و چەندىن زاندىن بىناق و دەنگ ل قى دەقەرى ھەبووینە وەكو شىخ محەمەد شەرانشى^{۱۸۲}. و خواندنگەھىا شەرانشى ئىكە ژ خواندنگەھىن بىناق و دەنگىن دەقەرا بەھدىنان^{۱۸۳}. تاكو سالا ۱۹۲۵ ئى خواندنگەھەكا خواندىن ئىسلامى ل گوندى شەرانشى ھەبوو^{۱۸۴}. و ل سالا ۱۸۹۳ ئى ئىكەم خواندنگەھىا سەرەتەي ل دەقەرا بەھدىنان ل ناھىيا سىدى گولى ھاتىبە فەكرن^{۱۸۵}. كەقندىن خواندنگەھىا سەرەتەي ل سنوورى ناھىي ل سالا ۱۹۳۱ ئى ل گوندى سىنى ھاتىبەفەكرن^{۱۸۶}. پاشىر ل گوندى بىرسىنى سالا ۱۹۴۳. ل گوندى مارسىس سالا ۱۹۵۲ ئى. ل گوندى شەرانشى سالا ۱۹۵۱ ئى. ل گوندى بوسەلى سالا ۱۹۵۷. ل گوندى گەوركى ۱۹۵۸ ئى خواندنگەھىا ھاتىبەفەكرن و خواندنگەھىا ل ھندەك گوندىن دى ژى ھەبوون وەكو خواندنگەھىن گوندى نوردىنا و گوندى بەرزىرى و پشىنى رىكەفتىنا ۱۱ ئادارى ل سالا ۱۹۷۰ ئى خواندنگەھىا ل گەلەك گوندا ھاتە فەكرن وەكو گوندىن (دورنەخ، شەرانشىا سەرى، دەرگەر عەجەم، قەسروك، بەھراقا، دەشماسەك مەلا، مىرگەشىش، پەرخ) و پاشى خواندنگەھىا ل ھندەك گوندىن دى ژى ھاتە فەكرن وەكو گوندىن (سنداقا، بىشىلك، تىرك مامىزدىن، تىرك ھەسەن،

ناھىيەك ژ ناھىيىن قەزا زاخۇ يىن سەرب پارىزگەھىا دەرگەھى فە ژ سى كۆمەلگەھى و (۱۳)^{۱۸۷} گوندا پىكەھىت، دكەھىت باكوورى رۇژھەلاتى باژىرى زاخۇ ب دوبراتىيا ۱۴ كم، ل سالا ۱۸۹۲ وەكو ناھىيە بىناقى ناھىيا سىدى گولى ھاتىبەنىاسىن وەك د سالتىنا ئوسمانى دا ھاتى^{۱۸۸}. ل پەسىپكى ناھىيا دەرگەھى ب ناھىيا (سىدى)^{۱۸۹} ھاتە ئىياسىن چوئى بەرى ناھىيە بىناقى عەشىرا ھاتە بىناقى كرى^{۱۹۰}. و ناھىيا سىدى ئىكە ژ ناھىيىن كەقن ل دەقەرى وەكو د سالتىنا ئوسمانى دا يىن سالىن ۱۸۹۴ و ۱۹۰۷ و ۱۹۱۲ ئى داھاتى ناھىيە بوو بىناقى ناھىيا سىدى گولى^{۱۹۱}. چوئى سىدى و گولى وەكو ئىكە عەشىر ھاتەنىاسىن^{۱۹۲}. و ل سالا ۱۹۲۵ بوو بى ناھىيا سىدى^{۱۹۳}. تاكو داووىا سالىن نوتا بوو بى ناھىيا دەرگەھى. ناھىيا دەرگەھى گىرنگىبەكا ئابەت ھەبە ژ چەندىن لاياق قە بىنايەتى ژ ئالىي زانستى و ئابوورى و دىروكى و جفاكى و سىياسى و كارگىزى قە چوئى دەقەرەكا ئىستىراتىجى بە و ب سەنتەرى دەقەرا سىدىيا ھەتە نىاسىن. ژ ئالىي زانستى قە، خەلكى دەقەرى ھەر ژ كەقن دا گىرنگى ب زانست و زانىنى دا بە و خواندنگەھىا ل دەقەرى ھەبووینە وەكو خواندنگەھىا شەرانشى ل سەر دەمى مىرگەھىا بەھدىنان ل گوندى شەرانشى ھات بوو چىكرن ژ ئالىي مىرى وى سەر دەمى قە ھەسەن

ئىنسانلۇپىدىيا پارىزگىمھا دھۆكۈڭ

نياسين و عهشيرا سنڌي ٿيڪه ڙ عهشيرين هره كهفن و رهسن ل دهقرا بههدينان^(۱۲۱)، شهرهفخاني بدليسي دهمن بهحسني زاخو دڪهت ديٽيٽ لسهر دهمن ميرگهها بههدينان زاخو ناحيهك بوو سهر ب ميرگههي قه ل وي سهردهمي خهلڪن دگوتن ناحيا سنڌي^(۱۲۲) و دهقرا سنڊيا يا بهرياسه ب پيڪمه ڙياني و ٿيڪهليي دنافهرا موسلمان و مهسيحي و جوهيان دا^(۱۲۳) و ههر دڪهقندا پهيوهنديههڪا بهيز د نافهرا واندا ههبوويه^(۱۲۴) و ڙويهيا مهسبحيان سهر ناستن قهرا زاخو ل سنووري ناحيا دهركاري ڌڙين^(۱۲۵)، و جهندين مزگهفت و ديڙين كهفن ل سنووري ناحيي نه وهڪو مزگهفتا گوندي بوصهلي^(۱۲۶)، وديرا گوندي بيسفن^(۱۲۷)، و کنيشنا جوهيان لگوندي شهرانشي^(۱۲۸).

ڙ ناليي سياسي قه:

خهلڪن دهقري د بهرياسن ب ههلويستين نهنهوهي و وهلاٽپارٽي بهرامهر رڙمين داگيرڪهرين كوردستاني و رولهڪن بهرچاف ههبوويه ديڙافا رڙگاربخوازا كوردي دا و ل دهمن پهيدا بونارنڪخستنين سياسي بين پارتي ل زاخو ههڙمارهڪا خهلڪن دهقري پهيوهندي ب رنڪخستنين پارتي ڪرن و بوونه ٿندام دناف رڙين پارتي دا، و ههر ل دهسپيڪا شورشنا ٿيلون خهلڪن دهقري دهقري دهقري خو رڙگارڪرن و ههڙمارهڪا ڙور پهيوهندي ب شورشنا كوردستاني ڪرن و پيشوازي ل جهنابي سهرڪري شورشني (مستهفا بارزاني) ڪرن و بوونه پيشمهركههين شورشني و رولهڪن بهرچاف ههيوو دناف شورشني دا، و ل شورشنا گولانن ل ۱۹۷۱/۵ / ۲۶ ههر ل دهسپيڪي ههڙمارهڪا ڙور ڙ خهلڪن دهقري قهستا نافي رڙين شورشني ڪرن و رولهڪن بهرچاف ههيوو د دهسپيڪرنا شورشني دا، ل ههر د شورشني ٿيلون و گولانن ڙويهيا دهقري ل ڙر دهستهلاتا شورشني دا بوو، ڙهر ههلويستي كوردايهيني خهلڪن دهقري بهرامهر رڙمين ٿيڪ ل دووڦ ٿيڪين عيراقن ههر ڙ سالا ۱۹۶۱ ناڪو سالا ۱۹۸۸ ب دهان جارا هيڙش هاتينه سهر دهقري و

ٿيڪ سمو، داسيڪ، سهرڪو، سهرسيلافڪ، عههر ناغا، كهبهروڪ، مامبسا، ميڙگي^(۱۲۹)، و نها نهه خواندنگههين بهرهت و سني بين نامادهي ل سنووري ناحيي ههه^(۱۳۰).

ڙ ناليي تابووري قه:

ل سنووري ناحيي جهندين ڙندهرين تابووري ههه تايهتي سامانين سرورشتي وهڪو پهترولي و كومري و هندهڪ سامانين دي ڙي ٿي ههه و ههروهسا هندهڪ جهين گهشت و گوزاري بين بناف و دهنگ و دهقرهڪا بهرياسه ب بهرهه ٿينانا بهرهههين چاندين ل سهر ناستن كوردستاني بتايهتي ب بهرههه ٿينانا گهمني ل دهستا سنڌي، ڙندهرين تابووري بين قهرا زاخو ڙويهيا وان ل سنووري ناحيا دهركاري نه^(۱۳۱).

ڙ ناليي ديروڪي قه:

دهركاري دهقرهڪا ديڙينه^(۱۳۲)، و جهندين جهين شوينهواري بين ناقدار ل سنووري وي ههڙه وهڪو گوندي دورنهخي ديروڪا ناغا ڪرنا وي قهدهگهريت بو سهردهمن نوح پينغههمبر (س)، سنووري ناحيي ڙ نالن باکووري روڙناڦاي قه نيڙيڪي چيائ جودي به^(۱۳۳)، و (پرا بيشوڪن) ل گوندي رهههڪا^(۱۳۴) ل سهر رووباري هيل بجههڪي شوينهواري يي ديڙين و گرنگ دهيته ههڙمارتن ل سهر ناستن كوردستاني، و ل قني دهقري ميرگهههڪ ههيوو بناڦن ميرگهها سنڌي وگوندي شهرانشي وهڪو سهننهري وي دهاته نياسين^(۱۳۵)، و ل دهمن چيڪرنا پرا دهلال ل زاخو بهرين وي ڙ چيائ ڪيره ل باکووري گوندي دهركاري برينه زاخو ڙ بو چيڪرنا پري و هندهڪ شوينهوارين كهفن بين سهر دهمن ميرگهها بههدينان بين ب ناڦ و دهنگ ل سنووري ناحيي ههه وهڪو خواندنگهها شهرانشي و جوا ميري يا نافداني^(۱۳۶).

ڙ ناليي جهانگي قه:

خهلڪن دهقري ب عهشيرا سنڊيا دهينه

- ۳- محەمەد نورى ئەفەندى (۱۹۳۰/۱۰/۲۲ - ۱۹۳۲)
- ۴- محەمەد سادق الجبورى (۱۹۳۵)
- ۵- سادق سالىح (۱۹۳۶)
- ۶- شاكر محەمەد عارف (۱۹۳۶/۹/۳۰)
- ۷- محەمەد ئەمىن (۱۹۳۹/۱۱/۲۲)
- ۸- عەبدولمەجىد رەشىد بىروارى (۱۹۴۷)
- ۹- جەلال عەبدولمەجىد (۱۹۵۳)
- ۱۰- محەمەد سالىح جبىرائىل (۱۹۵۵)
- ۱۱- محەمەد ئەلحاج ئەلباس (۱۹۵۶)^(۱۳۷)

پشتى سەرکەفتنا شۇرشا ۱۴ ئەمۇوزى لىساللا ۱۹۵۸ و گوهورىنا سىستەمى پاشايەتى بو کومارى چەندىن گوهورىنىن سىياسى ل عىراقى پەيدا بوون و حکومەتا نوى گەلەك سۇز و پەيمان دان، بەلى چ ژ سۇز و پەيمانىن خو جىبەجىتى نەكرن، ساللا ۱۹۶۱ شۇرشا كوردستانى دەسپىنكر و گەلەك دەفەر ھاتنە ئازاد كرن و كەتنە ژىر دەستەلاتى شۇرشى و د ئەنجامدا بوشاھىبەكا كارگىزى پەيدا بوو، ژبو پركرنا وى بوشاھىبا كارگىزى ل ساللا ۱۹۶۴ جفانا سەركردابەتيا شۇرشى ھاتنە پىكىنىنان ب ئەركى ياسا دانانى را دىبوو ل كوردستانى^(۱۳۸)، و نقىسىنگەھا جىبەجىكارى بۇ رىقەبىرنا كارو بارىن دەفەرىن ژىر دەستەلاتا شۇرشى، ھاتەراگەھاندن، نقىسىنگەھا جىبەجىكارى بىرارا دامەزراندنا (رىقەبەرىن ناھىيا) ل دەفەرىن رىزگاركرى دا^(۱۳۹)، ناھىيا سىندى ژى نىك بوو ژ وان ناھىيا يىن كو رىقەبەر بو ھاتىنەدانان شەعبان سەئىد زاخۇى (۱۹۶۶)^(۱۴۰)، و ئەف ناڧىن خوارى ھاتىنە ديار كرن ناڧىن رىقەبەرىن ناھىي نە يىن سەر دەمى شۇرشا ئىلونى^(۱۴۱) و پىكھاتنا ۱۱ ئادارا ۱۹۷۰ئى:

- ۱- سەئىد ئەھا حامد ئامىدى (۱۹۶۹/۱۰/۱۲ - ۱۹۷۲/۱۲/۱۰)
 - ۲- عصمت عابد مزورى (۱۹۷۴ - ۱۹۷۵/۳/۱۱)^(۱۴۲)
- ناڧىن ل خوارى ھاتىنە ديار كرن ناڧىن رىقەبەرىن

۱۳۸۷ گوندىن دەفەرى ھاتنە كاقىل و وىران كرن و ھەژمارەكا خەلكىن دەفەرى ئاوارە بووینە و گەلەك ھاتنەگرتن و نەفىكرن و راگوھاستن و ئەنڧالكرن، ل ئەنڧالا رەش ساللا ۱۹۸۸ ئى ۵۹ گوندىن دەفەرى كەتنە بەر كرارىن ئەنڧالى، و گەلەك خەلكىن دەفەرى ھاتنە كرتن و برنە قەلەئىن دەھوكى و سەلامىي و بەھركى و گەلەك ژى ئاوارە بوونە وەلانئىن تركىيا و ئىرانى، خەلكىن دەفەرى گەلەك خىزمەتكىرە و قورىانى داپە، ل سەرھلدانا پىروز ل ۱۹۹۱/۳/۱۳ ناھىيا دەركارى وەكو ئىكەم دەفەر ل پارىزگەھا دەھوكى ھاتنە رىزگاركرن، ل ھەبشا دەھ ساللا ۱۹۹۱ جەنابى رىزدار مەسعود بارزانى سەروكى كوردستانى سەرھدانا دەركارى كر^(۱۴۳).

ژ ئالىي كارگىزى قە:

ل دووڧ سالنامە يا ئوسىلانى دا يا ساللا ۱۸۹۲ دا ناھىيا سىندى گوللى ھاتىبە كرنان دگەل قەزا زاخۇ، كو پىشتر دماوەكى دياركرىدا سەر سەر ب سىنجەقا ھەكارى قە بوو^(۱۴۴)، و د سالنامەيىن ساللا ۱۸۹۴ و ۱۹۰۷ و ۱۹۱۲ ھاتىبە ناھىيا سىندى گوللى ناھىبەك بووې سەر ب قەزا زاخۇ قە يا سەر ب سىنجەقا مووسىل قە^(۱۴۵)، ل سەر سىستەمى پاشايەتىن ل عىراقى ل ساللا ۱۹۲۵ وەكو ناھىيا سىندى گوللى ھاتىبە دامەزراندن و ل ۱۹۲۵/۹/۲۶ ناھىيا گوللى ژى ھاتىبە جوداكرن و ناھىبە ماپە بناڧىن ناھىيا سىندى و پشتى ماوېبەكى سەنتەرى وى ژ گوندى بىرسىڧى ھاتىبە قەگوھاستن بو گوندى شەرانشا بنى چونكى دكەفتە ناڧەندا دەفەرا سىندىيا^(۱۴۶)، و ل ساللا ۱۹۷۸ رىقەبەرىيا ناھىي ژ گوندى شەرانشا بنى ھاتىبە قەگوھاستن بو گوندى دەركار عەجەم^(۱۴۷)، و ل داوېيا سالىن نونا ناڧى وى ژ ناھىيا سىندى ھاتىبە گوھورىن بو ناھىيا دەركارى چونكى رىقەبەرىيا ناھىي ل گوندى دەركار عەجەم بوو^(۱۴۸)، ئەف ناڧىن ل خوارى ھاتىنە ديار كرن ناڧىن رىقەبەرىن ناھىي نە يىن لىسەر دەمى سىستەمى شاھىن عىراقى:

- ۱ - نەشأت بەك (۱۹۲۶/۱/۱)
- ۲- شاكر ئەفەندى سەئىم (۱۹۲۷)

رؤزهه لائى ڦه ناحيا باٽيفايه و ژئالين رؤژئافاي روبرائى
 (هيزل) هين كو دڪه ڦيٽ د ناڦهرا ڪوردستانا باڪوور
 و باشوور دا.

ڪهش و ههوا:

ل رؤستانا ساره و بارن و بهفر دباريت ب تايهه تي
 لدهڦهري چيائي وهڪو گهليئي پساغا و دهڦهرا
 لئيهڦيني و تاكو شهرا نشا سهري، ل بهارا باران
 دهيت و سروسهه ڪي خوش و جوان ههيه، ل هافينا
 دهڦهري چيائي هينن و دهڦهري دهشتن گهرمن و ل
 پايزا ساره و باران دهيت، بلند ترين پلا گهرمي (۴۵
 °) و نزم ترين پله (ژئر سفر) دا به، رتزا باران باريني
 دنافهرا (۴۵۰ تا ۶۵۰ ملم) دا به، باين دهڦهري ژ
 دهريا نافهراست دهيت^(۴۶). سنوورئ ناحيئ ل دووڦ
 تايهه ته منڊيا وئ هاتيهه دا به شڪرن لسهر سن
 دهڦهري چيائي و زيري و دهشتي:

أ - دهڦهري چيائي:

دهڦهرا چيائي دڪه ڦينه باڪوورئ ناحيئ دو زنجيره
 چيائي ههه وهڪو زنجيره چيائي (ڪيره) بلنداهيا وي
 ۴۰۵۰ پي به^(۴۷)، و چيائي (خامتير) بلنداهيا وي ۲۰۲۰
 ميٽرن^(۴۸)، و و ل فان ههرو چيا ههه ڪو پيٽڪي
 بلند ههه وهڪو ڪوپيٽڪا (صهفر، و دودانڪي، سهري
 ديئي، شاقولي، ڪوخي مچوليا، ڪوريلن سنائي، ملا
 هرچيئيڪي)، و چه ندين شڪه ڦئين بناڦ و دهنگ ل
 فان ههرو چيا ههه وهڪو (شڪه ڦتا خانه ميري،
 شڪه ڦتا ڪونا بهني، شڪه ڦتا بهيري، شڪه ڦتا
 بازنگيرا، شڪه ڦتا تومهي، شڪه ڦتا فولاچن،
 شڪه ڦتا سبي، شڪه ڦتا ڪورخانن، شڪه ڦتا بينواري،
 شڪه ڦتا گهليئي عه لوي هند) و ههه ڪ گهليئي
 بناڦ دهنگ ل فان ههرو چيا ههه وهڪو (گهليئي
 پساغا، گهليئي باجوئي، گهليئي پهريخي، گهليئي
 شيشن، گهليئي ميساي، گهليئي نارا..... هند) و
 گهه ڪ جورين دارين سروسهه تي ل فان چيا ههه وهڪ:
 دارين ڪهزوان، بيوڪ، گوھيشڪ، سماق، بهري، مازي،
 رنڪ، همل هه لوك، حاجي باهيف .. هند و گهه ڪ

- ناحيئ نه بين لسهر دهمن رژئما به عسا ژ نافچووي:
- ۱- ياسين عه بدولوهه با ٽاڪره ي (۱۹۷۵ - ۱۹۷۸)
 - ۲- عه بدولمه جيڊ سه مين عه لي (۱۹۷۸ - ۱۹۸۳)
 - ۳- جه ميڊ ڪازم ناسر عه لوي (۱۹۸۳ - ۱۹۸۷)
 - ۴- خورشيد فهيسل خورشيد هه رڪي (۱۹۷۸/۹/۲۹ - ۱۹۹۰/۹/۲)
 - ۵- جه ميڊ فهيزولله عه بدولله (۱۹۹۱)
 - ۶- خه ل عه لي خه لبوس (۱۹۹۱)^(۴۹).
- ئه ڦ نافئين لخواري هاتينه ديار ڪرن نافئين
 رتزه بهرين ناحيئ نه بين پشتي سه رهلانا پيروا
 ۱۹۹۱
- ۱- جه مهه ده سه من حسين خه يات (۱۹۹۷/۴/۳ - ۱۹۹۸/۱۱/۲۹)
 - ۲- ئهيسر جرجيس جه ميڊ (۱۹۹۹/۱۲/۲ - ۲۰۰۰/۸/۱۷)
 - ۳- موشتاق عه صه ت عه ب (۲۰۰۰/۸/۱۷ - ۲۰۰۱/۱/۱۵)
 - ۴- رنيوار صه لاهه لدين ئيبراهيم (۲۰۰۱/۱/۱۵ - ۲۰۰۲/۴/۶)
 - ۵- موشتاق عه صه ت عه ب (۲۰۰۲/۷/۱ - ۲۰۰۲/۴/۶)
 - ۶- خالد عه باس حاجي (۲۰۰۲/۷/۱ - ۲۰۰۵/۱/۲)
 - ۷- جه مهه ده سه من حسين خه يات (۲۰۰۵/۱/۲ - ۲۰۰۱-۵/۱۷)
 - ۸- سه گفان صه بيري عه ريز (۲۰۰۱-۵/۱۷ - ۲۰۱۳/۱/۱۴)
 - ۹- فهراه مه جه موڊ يوسف (۲۰۱۳/۱/۱۴ - بهر دهوامه)^(۴۵).

جوگرافييا ناھيئ:
سنوورئ ڪارڪيري:

ژئالين باڪووري ڦه ڪوردستانا باڪووره و ژئالين
 باشووري ڦه باٽيري زاخو به و گوندين دهڦهرا سنڊيانه
 بين سه ر به ههرو ناحيئ باٽيفا و رزڪاري^(۴۵)، ژئالين

ماش، باجان سۈر، خيار، گۈلد، و كەسكاتىن...ھتد،
 ھەرۈھسا دەقەرەكا كەلەك زەنگىنە ب گز و گىيى
 ژبو خودانكرنا تەرشى و كەوالى و جىوانى. ھژمارەكا
 گۈندىن سنوورئ ناحىن ل قان دەقەرئ چىيى يىن
 بناقن (بەھنۈنە سىندى، دەشتەتەخ، سىنات، ئاقا
 كىزئ، مىرگەششيش، دېرەششيش، قەسروك، پەرەخ،
 باجوا، ئېرە، بىنخىرئ، مارسىس، ئەلانئ، كەلوك،
 پەترومە، گۈندوك، كركرانك، گەورك، بازنگىرا،
 شەرانشا سەرى، شەرانشا بنى، بەھىر، ستەقلان،
 بوصلەل، زىوك/ بوصلەل، دىرئ) ھەنە.

دكەقندا خەلكى دەقەرئ ل ھاقىنا ژ دەشتى
 قەستا دەقەرئ چىيى دكرن و دچوونە دەقەرئ
 زۇزانى^(۴۹) ژبەر گەرما ھاقىنئ و ژبو چەراندنا تەرشى
 و كەوالا، ل وى سەر دەمى جەھىن زۇزانا جەھىن تاببەت
 بوون و جەھىن بناق و دەنگن دناق خەلكى دەقەرئ دا
 و ھەر ھندەك خەلكى دەقەرئ جەھىن خو يىن زۇزانا

جورئىن گىيىن سىروشتى ژى لى ھەنە ۋەك، كارى،
 قورات، ترشوك، رىقاس، بەلبەنەھتد، و چەندىن
 جورئىن گۈلئىن بناق و دەنگ ژى ھەنە ۋەك، گۈل
 نىرگز، گۈل نەخوئىن، ھەلز، پىژانھتد، و كەلەك
 جورئىن گىيەنە ۋەرئىن كىقى ژى ل سنوورئ ناحىن
 ھەنە ۋەك، بزنا كىقى، سقۇرە، رىقى، گورگ، ھرچ،
 كىقىرىشك، ژىزئ، بەراز ھتد و كەلەك جورئىن
 تەبىر و تەوال ژى لى ھەنە ۋەك، كەو، سىسك، پور،
 سقىانك، قش قلانك، كەقو شىن، بوم، تقىرك.....
 ھتد و ل قان دەقەرە كەلەك جەھىن شوئىنە ۋارى ھەنە
 ۋەكو كەلھا سلمانى سىندى و كەلەك جەھىن دى
 ژى ھەنە. و ھەر ۋەسا ل قى دەقەرئ كەلەك ژىدەرئىن
 ئاقى ھەنە و كەلەك زەقىئىن ئاقى ژى ھەنە ژ بو
 چاندنا ئاقى و بەرھەبەك باش يىن چاندنا ئاقى
 ژى دەھت ۋەك، ھنار، ھزىر، ترى، مئشمش، ھەرمىك،
 خوخ، حلىك، گىز، و دارئىن سىپىندارى.....ھتد) وگۈنجى،

گۈلدئى سىلتى

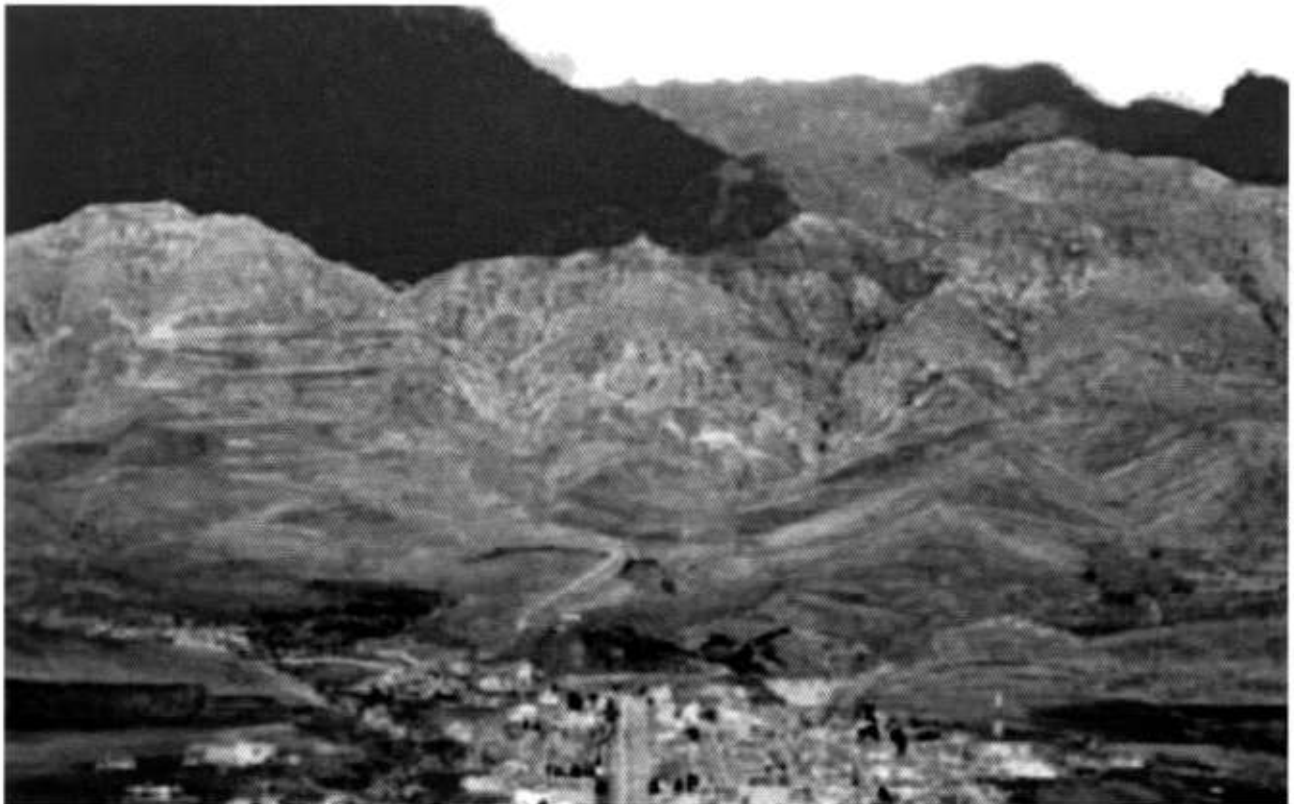
پىدكەت و بەرەف گوندىن كەرنى و بەرزىرى و متىفا و دەرجەلال و گوندك جەلال و دەركارا نىرى و مىرگى و دەركار عەجەم و بىرسقىن قە دەھىت تاكو دگەھىتە باكوورى گوندى ئافگەنىن. دەقەرا زىرى يا رۇژھەلات و رۇژ ئاقايىن ناحىن دكەھىت بەر چىايىن كىرە دووازە گوندىن سەر ب ناحىن ل قى دەقەرى نە بناقېن: هەفشىن، هەورىز، دەحلك مەلك، دەشتماسەك مەلا، دەشتماسەك قەرا، نوردىنا، دەحلك گوندك، مامىسا، يوسف ئاقا، گەلى دەرگەل، سىنداقا، گوندك ئەيوب، و ل قى دەقەرى ھىندەك گرېن بەرنىاس ھەنە وەك: گرې كوزى، گرې بىرسقىن، گرې مام ئوسمانى، گرې شىبلى، گرې خەزىنا، گرې عەجەما، گرې مېرا، گرې بەنوك، گرې شىخا، گرې صور، گرې مىرگەھى..... ھتد)، و ھىندەك بانىن بەرنىاس زى ل قى دەقەرى ھەنە وەك: بانا باجلى، بانا زاخۇ، بانا گەگووى، بانا ژزى، بانا بەرىنى سىتى، بانا شىخا ھتد و ل قى دەقەرى ھىندەك رەزىن دىمى و ھىندەك جىنىكىن فىقى

بىن تايبەت ھەنە و چەندىن جەھىن زۇزانى لدەقەرى ھەنە وەكو زۇزانا (ئافروكى، سەرگى، كىرانىش، ئاقا كىزى، وارى كەمال، خەفت تەنىن، تيا بادائە، مىندانى، سەرى بەستى، زاويتى) (۵۰).

ب - دەقەرىن زىرى (گر - بان):

ل سىنوورى ناحىن بتايبەتى رۇژھەلات و رۇژئاقا و باشوورى ناحىن دەپت دەقەرەكا زىرى دو زنجىرە زىر لى ھەنە ول دەقەرى ئەف زىرە بەرنىاسن ب دوازدەملانى و ب زىرىن ھىزاوا زى دەھىنە نىاسىن كو ژ گوندى خرابابكى دەست پىدكەت و بەرەف گوندى دارھوزانى و ھىزاوا دەھىت تاكو دگەھىت رۇژئاقايىن گوندى ئافگەنىن. ھەشت گوندىن سەر بناحىن قە ل قى دەقەرى نە ئەوژى: سەر سىلاقك، بەھراقا، تىرك سەمو، تىرك مامىزدىن، تىرك خەسەن، عەمەر ئاغا، سەرگو، بىشىلك و زىرىن بەرزىرى كو ژ گوندى رەبەنكا دەست

كۆمەلگەھا دەركار عەجەم

متىفا، بەرزىر، كەرنى، رەبەنكا، وارصور، دورنەخ، چەم مشكو، مولكى گوندئ بوسەلنى يىن سەر بناحيا دەركارئ^(۵۲)، و ھەر سى گوندئىن دى (گرك سىندى، دارھوزان، تلکەبەر) سەر ب ناحيا رزگارى قە^(۵۳).

ئەف دەشتە يا ب ناف و دەنگە ل سەر ئاستى كوردستانى و بەرھەمىن وئ يىن چاندنى وەكو ژندەرن ھەرە سەرەكى يىن ئابورىيا دەقەرا زاخۇ دەپتە ھەژمارتن و دووڤ پىشېبىنيا سالانە (۲۳۰۰۰ ۲۱۰۰۰) ھزار تەنن گەنمى بەرھەم دئىنىت و چەندىن بەرھەمىن دى ژى لى دەپنە چاندن وەك، جەھ نوک، گوندور و ھندەك بەرھەمىن ئافى ژى لى دەپنە چاندنا وەكو دارىن فىقى و باجانين صور، پتات، خيار، تلوزى، شتى، بامى، باجانين رەش، گول بەرۇژ، لۇبىك و گەلەك جورىن كەسكاتىن.....ھتد برىكا بىرىن ئىرتىوازی و ھندەك ژى ب ئافا رووبارى ھىزل و خابور دەپنە ئاقدان^(۵۴).

ھەنە وچەرەكا باش ژى ھەپە ژىو خودانكرنا تەرش و كەوالى و گيانەوهرى دى^(۵۱).

چ - دەقەرا دەشتى:

ب دەشتا (سىندى) ناسيارە دەقەرکا بەرھەرە دكەفیت دناقبەرا دو زنجیرە زىران يىن نامازە پى ھاتىبە دان، رووبەرى وئ (۱۰۳۶۷) دۆنەم ئەردى راستن يىن كىرى چاندنى دەپت، وەك سىنگوشەپەكى يە درنژىيا وئ ژ شەنگستى وئ ژ رووبارى ھىزل ددسپىدكەت تاكو دكەھىت گوندئ ئافكەنىي يى سەر ناحيا باتىفا قە ۲۸ كم و ل باشوورئ وئ باژىرى زاخۇ بە و ل باشوورئ رۇژئاقايى وئ رووبارى خابوور دبووریت تاكو دكەھىت سەر رووبارى ھىزل، دورىن وئ ۱۹ گوند ھەنە بناقئىن: داسىك، بىرسقى، دەركار عەجەم، ھىزاوا، مىرگى دەركار نىرى، گوندك جەلال، دەرجهلال.

گوندئ بوسەلنى ساللا ۱۹۸۰

ژىدەرئىن ئاقى (باران - بەفر) (۵۵):

ژىدەرئىن ھەرى سەرەكى نە ل سنوورى ناھىيى، و ھەرەسا چەندىن ژىدەرئىن دى ژى ھەنە ۋەك رووبارى خابوور كو لىبەر گوندىن باشوورى ناھىيى دا دبووريت ژ گوندى بىشىلىكى دەسپىدەكەت و دناڧ باژىرى زاخۇ دا دبووريت تاكو دگەھىت گوندىن چەمشكو و دورنەخى، و رووبارى ھىزل ل گوندى دەشتەتەخى دگەھىتە سنوورى كوردستانا باشوور بدىرىژىيا ۳۶كم ژ خالا گەھىشتنا كوردستانا باشوور تاكو دگەھىتە سەر رووبارى خابوور ل نىزىك كۆمەلگەھا ئىبراھىم خىلىل سەنتەرى رىقەبەرىيا ناھىيا رىزگارى و ئەڧ رووبارە ل رۇژئاقابىن ناھىيى لىبەر گوندىن دەشتەتەخ و بەھنە سىندى و ھەڧىشەن و ھەورىز و كىزاف و رەبەنكا و وارصور و دورنەخى دا دبووريت تاكو دگەھىتە سەر رووبارى خابوور و ھندەك روو ژى ل سنوورى ناھىيى ھەنە ۋەكو رووئ گەلىن پىساغا، رووئ شەرانىشى ئاڧا وان دچىت سەر رووبار ھىزل و ھندەك رووئىن بچوويك ژى لى ھەنە ۋەك: رووئ چىنار، رووئ ئەلاننىشى ئاڧا وان دچىت سەر رووئ گەلىن پىساغا و رووئ سىناتى ئاقى وى دچىت سەر رووبارى ھىزل و رووئ دووڧ روو ئاڧا وى دچىت سەر رووبارى خابىر، و جەلالى نھالا دەحلى، جەلالى نھالا كەحىلوكى ل دورىن گوندى دەركار عەجەمن، و ھندەك جەلالىن ۋەرزى ژى ل سنوورى

ناھىيى ھەنە ۋەكو جەلالى بەرزىرى، جەلال گوندك جەلال، جەلالى گەلى ل دەركارى، جەلالى لىھفانى ل بوصلەن، جەلالى گەلىن مېرگەشىشى، جەلالى دەشتەسەكى (۵۶).

و گەلەك كانىيىن ئاقى ل سنوورى ناھىيى ھەنە ۋەك: كانىيا شىكەفتا بەيرى، كانىيا پل سىپىن، كانىيا قەدومىن، كانىيا گەرماقى، كانىيا چەمى مەرعانى، كانىيا دەلكا، كانىيا سموى، كانىيا زھىدى، كانىيا ھەرفتى، كانىيا ئاڧرا، كانىيا گىزى، ھتد و گەلەك بىرىن ئىرتىۋازى ژى ل سنوورى ناھىيى ھاتىنە كۆلان تايبەت ل دەشتى.

دو سكرىن ئاقى ژى ژ ئالىن حكومەتا ھەرنما كوردستانى قە ل سنوورى ناھىيى ھاتىنە چىكرىن بىن ئىكى بىناقى (سكرى دەركارى) ل گوندى دەركار عەجەم (۱۸۰ ۰۰۰) سەدو ھەشتى ھزار مەترىن سى جاركى ئاقى كۆمدكەت ل ۲۰۰۲/۳/۱۹ داۋىھاتىبە، بى دووئ (سكر بوسەلى) ل باشوورى گوندى بوصلەن (۳۵۰ ۰۰۰) سى سەد و پىنچى ھزار مەترىن سى جاركى ئاقى قەدگىرىت ل ۲۰۰۵/۱۱/۱۱ داۋىھاتىبە و ژىدەرئى ئاڧا قان سىكرا سەر رىژا باران بارىنە يە ۋ ئەڧ ھەردو سىكرە ژىو بەيزىكرنا كەرتى چاندنى ھاتىنەچىكرىن و سكرى دەركارى ۋەكو جەھەكى

سىلاڧا شەرانىشى

كەلھا ھەورىزى ل دەڧرا بەنستانىا

و ئاخا رەنگا و رەنگ يا ژبو چىكرنا بوياغى دەھتە بكار ئىنان^(۱۷۱)، و ھندەك جورىن دى ژى بين كائزايىن خام ل گوندى شەرانشى ھەنە ۋەكو (رساس و زەنگ)^(۱۷۲)، و بەرىن صور ل گوندى دەركار عەجەم ھەنە ل سالىن ھەشتيا دەھتە ھنارتىن بو مىسلى ژ بو چىكرنا كاشى دەھتە بكار ئىنان و زۇرەيا مەقلەعەن رەملى و ھەصوبىن ل بەر رووبارىن خابوور ل دەقەرا زاخۇ د سنوورى ناھيا دەركارى نە ل دورى گوندىن چەمشكو و دورنەخى^(۱۷۳).

جەھىن گەشت و گوزارى:

ل ناھىن ھەفت جەھىن گەشت و گوزارى ژ ئالىن رىفەبەرىيا گەشت و گوزارى ھاتىنە دەسنىشانكرن ل سەر ئاستى قەزا زاخۇ^(۱۷۴)، ژقان جەھان ھندەك جەھ گەلەك ب ناف و دەنگ، و بەرنىاسن ل سەر ئاستى پارىزگەھا دەھك و دەھتە ھەژمارتن ژ جەھىن گەشت و گوزارىن بەرنىاس ل كوردستانى ۋەكو (سىلافا شەرانشى شەھتا بەھرى)^(۱۷۵).

جەھىن گەشت و گوزارىن دكەفە سنوورى قان گوندا:

- ۱- سىلافا شەرانشى ل گوندى شەرانشا بنى باكوورى سەنتەرى ناھىن ۴كم.
- ۲- شەھتا بەھرى ل گوندى بەھرى دكەفەت باكوورى رۇزئافاين ناھىن ۸كم.
- ۳- دەقەرا شىشى نىزىك گوندى مىرگەشىشى باكوورى رۇزئافاين ناھىن ۲۰كم.
- ۴- سىنومەرا ل گوندى قەسروكى دكەفەت باكوورى رۇزئافاين ناھىن ۱۹كم.
- ۵- سكرى دەركارى ل گوندى دەركار عەجەم.
- ۶- دەقەرا دەشتەتەخ ل دورىن گوندى دەشتەتەخ دكەفەت باكوورى رۇزئافاين ناھىن ۲۵كم.
- ۷- دەقەرا سەرکوى ل دورىن گوندى سەرکوى باشوورى ناھىن ۲۵كم^(۱۷۶)، رۇزھەلاتى زاخۇ ۱۰كم.

گەشتبارى ژى دەھتە نىاسىن. جوا مىرى^(۱۷۷) جووھكا ئافدانى با بناف و دەنگە ل دەقەرى تاكو ساللا ۱۹۹۱ دگەھشتە مولكى ھەشت گوندا و مفايەكى كەلەك باش ژى دەھتە ۋەرگرتن^(۱۷۸).

سامانين سروشتى:

ل سنوورى ناھىن گەلەك جورىن كائزان ھەنە ۋەكو پىرۇلى ل دەشتا سىدى (نەفت)ى^(۱۷۹)، و ئەف دەقەرا پىرۇلى ل قەزا زاخۇ يا بەرنىاسە ب (تاوكى)^(۱۸۰)، ئەف دەقەره يا زەكەنە ب ھەبوونا پىرۇلى و دووف جورىن پەترولى پىرۇلا قى دەقەرى ژ جورى قورسە و گەلەك مادىن ئەسلىتى تىدا ھەنە و مفا ۋەرگرتن ژ پىرۇلا قى كىلگەھى ل داوييا سەردەمى ئوسمانىيا بوو، دەسپىكا دىنا پەترولا خام ل بىرىن زاخۇ ژ ۴/۲۳/ تاكو ۱۸۹۵/۵/۱۰ بوويە، پىشتى شەرى جىھانى ئىكى ئەلمانىا بىرىن نەفتى ل دەقەرا زاخۇ كولاينە و نەفت ژى ئىنايە دە، و بسپورىن برىتانى ل سالىن بىستان ژ چەرخى بىستى ۱۲ بىرىن پەترولى ل كىلگەھى تاوكى كولا بوون^(۱۸۱).

ل ۲۰۰۵/۱۱/۲۹ ئىكەم بىرا پىرۇلى ل كوردستانى ل سنوورى ناھيا دەركارى ل گوندى (كەبەروك) ئ ل دەقەرا سىدىيا ھاتىيە كۇلان ژ ئالىن كومپانىيەكا نەرويجى قە يا بنافى^(۱۸۲) (D. N . O)، و ئەف بىرا پەترولى ئىكەم بىرە دىبرۇكا كوردستانى دا ھاتىيە كۇلان ب گرىبەستەكى كو ژ ئالىن حكومەتا ھەرئما كوردستانى قە ھاتىيە نىمزا كرن^(۱۸۳)، ل ۲۰۰۹/۱/۱ ب ھەرمى نەفت ژى ھاتىيە ھنارتىن بو بازارىن جىھانى^(۱۸۴)، و زۇرەيا پەترولى ل دەقەرا زاخۇ ل سنوورى ناھيا دەركارى يە ل باشوور ناھىن ل گوندىن (كەبەروك، تىرك ھەسەن، تىرك سەمو، تىرك مامىزدىنى، بەھراقا، سەر سىلافاك)^(۱۸۵).

ھەر ۋەسا ھندەك جورىن دى ژى بىن سامانين سروشتى ل سنوورى ناھىن ھەنە ۋەكو كومرى ل دەقەرا شەرانشى، و كىرىت ل گونى بەھونە سىدى،

بوون وەكو دخىشى دا ھاتىيە دياركرن^(۱۸۷)؛
ھژمارا خەلكى ناھىيى ل دووڧ نامارىن تەخمىنكىرى
يىن رىقەبەرىيا نامارا دھۆكى بۇ سالا (۲۰۱۱) ئى زى
۱۷۳۵۲ كەسن، ژ وانان ۱۱۱۲۴ كەس ل بازىركان دژىن
و ۱۲۲۸ كەس ل گوندان.

ژمارا تاكان	كۆمەلكەھ و گوندىن دەركارى و ھىزاوا و بىرسىقى يىن(كەڧن و نوى)
۱۳۲۳۳	ژمارا تاكان
۶۵۶۶	ژمارا نىران
۶۶۶۷	ژمار مېيان
۲۱۸۵	ژمارا مالان
۲۲۹۵	ژمارا خنيا
۲۷	ژمارا كولانا
۱۷۶۱	خانىيىن ب كار ھاتى
۵۵	ژمارا خانىيىن بەرداي
۸۰۷	ژمارا مالا ل دەركارى
۷۲۸	ژمارا مالا ل ھياوا
۶۵۰	ژمار مالا ل بىرسىقى
۱۶۶۷	ژمارا كەسان
۲۴۷	ژمارا خىزانان
۲۴۴	ژمارا ئاكنجىا
۳۶۰	ژمارا خانىا

خراپكرنا گوندا و راگواستن:

دنافبەرا سالا ۱۹۶۱ تاكو سالا ۱۹۷۵ گەلەك
گوندىن ناھىيى ھاتنە توپ بارانكرن ب فرۆكە
و توپان، ھندەك ھاتنەسوتن و ھندەك ژى ھاتنە
چولكرن. و پشتى پىكھاتنا خىانەتكارانە يا جەزائىرى
ل سالا ۱۹۷۵ ھەژمارەكا زۆر يا خەلكى ناھىيى ئاوارەى
و ھلاتىن ئىران و تركىيا بوون و گەلەك ژى ھاتنە گرتن،
دەمى حكومەتا بەعس دەست ب خراپكرنا گوندىن
كوردستانى كرى سالا ۱۹۷۶ ئى ۳۳ گوند ل سنوورى
ناھىيى ل قوناغا ئىكىن وىران و ڧالاكرن و خەلكى

سنوورى ناھىيى ھەژمارا ئاكنجىان (۷۱۳۵) كەس
بوون كو پىك ھاتىن بوون ژ (موسلمان مەسىحى
جوھى) و ھەژمارا ھەر پىك ھاتەكى دڧى دخىشتەين
خوارى ھاتىيە ديار كرن^(۱۸۴)؛

ناڧى پىكھاتى ل ناھىيى	ژمارا مېيان	ژمارا نىران	سەرجمەنى ھەر پىكھاتەكى
موسلمان	۲۵۰۱	۲۴۱۵	۴۹۱۶
مەسىحى	۱۳۷۲	۱۲۹۸	۲۶۷۰
جوھى	۲۶	۲۳	۴۹
سەرجمەنى گىشتى	۳۸۹۹	۳۷۳۶	۷۶۳۵

دووڧ نامارىن سالىن ۱۹۴۷ تاكو ۱۹۹۸ ھاتىنە
ئەنجام دان ھەژمارا ئاكنجىان ل سەنتەرى ناھىيى
بىقى رەنگى لخوارى بوو وەكو دخىشتەى دا ھاتىيە
ديار كرن^(۱۸۵)؛

سالا ئامار ھاتىيە ئەنجام دان	ژمارا ئاكنجىا ل سەنتەرى ناھىيى
۱۹۴۷	۲۱۲
۱۹۵۷	۲۷۹
۱۹۶۵	-
۱۹۷۷	۳۲۲۰
۱۹۸۷	۲۵۵۸
۱۹۹۸	۵۲۰۵

ھەژمارا ئاكنجىان ل سنوورى ناھىيى ل سالا
۲۰۰۴ (۱۱۰۴۸)^(۱۸۱) كەس بوون.

دووڧ نامارىن رىقەبەرىيا ناھىيى ل سالا ۲۰۱۰
ھەژمارا (تاك و رەگەزا و مال و خانىا) ل گوند و
كۆمەلكەھىن سنوورى ناھىيى بىقى رەنگى ل خوارى

رېڭىن ھاتىن و چوونى:

- زاخۇ - دەركار - باتىفا - كانى ماس
- دەركار - شەرانشا بنى دىبىت (مفرق) بو،
- أ- شەرانشا بنى - شەرانشا سەرى - سيارا گەورك^(۸۷)
- بو گوندىن گەلىن پىساغا - بازىگىرا گەورك
- كوندوك - پەترومە - كەلوك - مارتىس - ئەلان
- ب- بوصلە - باندروو - دىبىت (مفرق) بو،
- ۱- پىرىلا - ئەفلە
- ۲- چەم كىرك دىبىت (مفرق) بو بانكا بنى - بانكا سەرسەرى - مېن
- ۳- بانكا بنى - بو دەفەرا گوليان - كەشان
- ۴- خىزاقا - رىكا سەرەكى زاخۇ - دەركار - باتىفا كانى ماس
- ج- بەھىر - ستەقلان - پەرخ - قەسروك دىبىت (مفرق) بو،
- ۱- قەسروك - دېرەشىش - مېرگەشىش - بو ئېرە بو ئاقا گىزى
- ۲- قەسروك - دەشتەنەخ - رووبارى ھىزل
- ۳- قەسروك - بەھنە سىندى
- دەركار - ھىزاوا - بېرسقى دىبىت (مفرق) بو،
- ۱- گوندك ئەيۇب سىنداڧا گەلى دەرگەل يوسىف ئاقا
- ۲- داسىك - ئاقگەنى - خووەك سىندى - ئىڧو باگولانك - مېرگە سور - زىتوك سىندى - سەركو - تىرك حەسەن - كەبەروك - تىرك مامىزدىنى - تىرك سىمو - سەر سىلاڧك
- دەركار - ھىزاوا - گىرك سىندى - دەركار نىرى گوندك جەلال - دەرچەلال
- دەركار - زاخۇ - تاوك - تىرك حەسەن - كەبەروك تىرك مامىزدىن - تىرك سىمو
- دەركار - زاخۇ - چەم مىشكو - دورنەخ - وارصور رەبەنكا - كىزاف

وان راگواستىنە گوندىن دەركار عەجەم و ھىزاوا و بېرسقى و گىرك سىندى و دارھوزانى و تىكەبەرى و زاخۇ و ھەزمارەكا خەلكى زى نەڧىكرنە باشوورى عىراقى، و ل سالا ۱۹۷۷ سى كۆمەلگەھىن بىزورى ل سىنوورى ناحىي گوندىن دەركار عەجەم و ھىزاوا و بېرسقى چىكرن^(۸۸).

ل ۱۹۷۸/۷/۱۳ ئىكەم قوناغا راگواستىنا خەلكى ھىندەك گوندىن دەفەرا بەروارى بالا بۇ ناحىيا دەركارى دەسپىكرىل ھەر سى كۆمەلگەھىن نامازە پىكرى ئاكنجىكرن^(۸۹).

و قوناغا دووى ۲ گوند ل سالىن ھەشتىيان ب شەقەلا ھاتنە خرابىكرن و قوناغا سىل ل سالا ۱۹۸۷ ئى ۲۵ گوندىن دى ل سىنوورى ناحىي ھىندەك ب ھىرشان و توپباران كرىن و ھىندەك ب سوتنى و ھىندەك شەقەلا كافىل و وىرانكرن و خەلكى وان ھىندەك ئاوارەى دەفەرىن زىر دەستەلانا شۆرىشنى بوون و گەلەك زى مىشەختى كۆمەلگەھىن دەركار عەجەم و ھىزاوا و بېرسقى و تىكەبەرى و گوندىن گىرك سىندى و دارھوزانى و بازىرى زاخۇ بوون^(۹۰). ژ سەرچەمى ۱۳ گوندىن سەر بناحىي ۶۰ گوند و ۲۵ مرگەفت و ۶ دېر و ۲۷ خواندىنگەھ و ۱۴ ئاشىن ئاقى و دەھان رەز و جىك و رىك و پىر ھەمى كافىل و وىرانكرن. ل ئەنڧالا رەش ل سالا ۱۹۸۸ ئى ۳۲ گوندىن سەر بناحىي ۶۰ كەڧتنە بەر كىرارىن ئەنڧالى^(۹۱).

پىشنى سەرھىلدانا سالا ۱۹۹۱ خەلكى قەستنا گوند و وارىن خو كرىن و جارەكا سەر زى نوو ۶ دەست ب ئاقەدانكرنا دەفەرىن خو كرىن وەكو جاران ب جەھ و وارىن خو شاد بوونە ۶، و ل سىنوورى ناحىي تاكو نوكە ۷ گوند ھاتىنە ئاقاكرن بىن بناقىن: شەرانشا سەرى، شەرانشا بنى، پەرخ، دەشتەنەخ، رەبەنكا، تىرك حەسەن، دېرەشىش) و ھىشتا ۵۳ گوند ماينە و نەھاتىنە ئاقاكرن و ل ھىندەك گوندا چەند مالەك چوونە سەر گوندىن خو زىو خودان كرىن تەرىش و كەوالى و كارى چاندىن^(۹۲).

- نقیسینگهها زانیاری یا دهرکاری
- پشکا دارای یا دهرکاری
- بنگههن شیرهتکاری یین چاندنا دهرکاری
- فهروانگهها باری شارستانی یا دهرکاری
- خواندنگههین بنهرهت یین بناقی (کیره، سنوور، دهرکار، شهرانش، هیزاوا، ههست، نومیند، بیرسقی، زاخوتا)^(۹۴).
- خواندنگههین نامادهی یین بناقی (دهرکار هیزاوا بیرسقی، زاخوتا)^(۹۵).
- سهروکاتیا باژرفانی یا بیرسقی .
- بنگههن ساخلههیا بیرسقی .
- پرؤژی ئافی ل هیزاوا .
- بنگههن ساخلههیا هیزاوا .
- بنگههن فیتهرنهری یا هیزاوا .
- پولیسین هاتن و چوونن .

- دهرکار - زاخو - بهرزیز - ههوریز - ههفشن
- دهرکار-زاخو-دهشتماسهک چه-دهشتماسهک مهلا - دهحلاک مهلهک
- زیکین ئیک سهر ژ سهنتهری ناحی دچن بو گوندین نوردینا - میرگی - مامبسا - هیزاوا
- جاده تاکو نوکه نهگههشتیه گوندین سنات - بینخری - باجوا

دام و دهزگههین میری:

- رنقهبهری یا ناحیا دهرکاری
- سهروکاتیا باژرفانی دهرکاری
- بنگههن ساخلههیا دهرکاری
- بنگههن پولیسین دهرکاری
- جیگری یا ناسایشا دهرکاری
- نقیسینگهها پوسته و گههاندنا دهرکاری

ژیدهر و پهراویز:

۱. نهف ههژمارا گوندا ل دووف سنووری کارگیری یین ناحیا دهرکاری به نه وهکو سنووری دهقرا سنندیا .
۲. وصفیه محمد شیخو السنندی، زاخو فی العهد الملکی ۱۹۲۱ - ۱۹۵۸، الطبعة الاولى، ص ۴۲ .
۳. سنندی عهشیرهکه ژ عهشیرین کوردی سهبارهت ناقی سنندی هندهک بؤچوون دبیزن یی ژ (زندى) هاتی وهگرتن د روودانیین ۴۰۵ ز و دهرامبهر دا هندهک بؤچوونین دی ههنه دبیزن رهسهناتییا پهیقا (سنندی) دبهرهت دا (سنندی) په رامانا وی (سنکی ب هیز و نه لقا) و هندهک راو و بؤچوونین دی ههنه دبیزن رهه و ریشالیین قن عهشیری فهدهگرن بو مللهتن (السنند) و دهرامبهر دا هندهک لایهنیین دی دبیزن عهشیرا (سنندی) ژ مللهتنی (ناری) نه و بهلی بؤچوونا ههره بهیز نهوه کو عهشیرا (سنندی) ئیکه ژ تاین مللهتن بوختی (البختیه) ئانکو بوتی بههر ئاوايهکن بیت عهشیرا (سنندی) ئیکه ژ ههر چار رهسهنترین عهشیرین دهقرا بههیدنان کوپیکدهین ژ عهشیرین (زبباری، مزوری، سلیفانهی، سنندی) و جارئ ئیکهه ناقی عهشیرا سنندی دژندهرین دبروکی دا نقیسین فهدهگهریت بو دبروکشقیس (ابن فضل الله العمری) ل سالا ۱۳۴۸ ز عهشیرا سنندی یا پیکهاتییه ژ (پساغا، مالا عهجهمی، شیقهرمنی، چونکی، بوسهلی، شهرانشی، بهنستانی، نیری، مامیزدینی، مچولی، صوفی بابلا، پهرخی، بلکی، مهندوز، شیخ ئیزدینی) ههر وهسا مارک سایکس دهمن هاتییه کوردستانا باکوور و باشوور ل چهرخی بیستنی دبیزت عهشیرا سنندی ۱۵۰۰ خیزان بوو و عهشیرهکا تیکهله ژ موسلمان و مهسیحیا سنووری دهقرا سنندیا ژلاین باکووری فه کوردستانا باکووره و ژلاین باشووری فه روبری خابیره و ژلاین روزهلای قه ناحیا گولی به و ژلاین روزئافای فه روبری هیزلی دنافهرا کوردستانا باکوور و باشوور دا دهقرا سنندیا ب شیوههکن گشتی یا پیک هاتییه ژ (۹۶) گوندا و چوار گوند ژ فان گوندا یین بناقی (شکهفت مار، مهههندیک، تلکهبه، خرابابک) یین کهتینه د سنووری باژرفانییا زاخو دا و گوندین دهقرا سنندیا ژ لاین کارگیری فه سهر ب سن

گوندىن ناھىيا دەركارى

نازاد عىزەدىن

رووبەرى گوندى^(۲):

بەردەلان و چەروان و دۈنەم	رووبەرى كىرى چاندنن دھىت دۈنەم	رووبەرى كىشى دۈنەم	كەرت ۴۶
۲۰۱	۱۵۸۲	۱۸۸۳	

زىدەرىن ناھىي:

چەندىن كانى لىن ھەنە ۋەك كانىيا مىرا و كانىيا شەھزادى و كانىيا گەلىن عەلوى و كانىيا شىلىنى و كانىيا پەخى و ھندەك زىدەرىن دى زى لىن ھەنە ۋەك ئافىن نھالا كەخىلوكن و نھالا دھلن و نھالا رىلىن. ھندەك زىدەرىن ۋەزى زى لىن ھەنە و ل سالا ۱۹۹۷ سىكرەك لى ھاتىيەچىكرن.

جھىن بەرنىياس:

گرى چەپەرى و گرى كوزى و سى گركا و دەشت ھىزىكى و گەلى رەشوى و چەمكى جندوى و گرى كەخىلوكن و ملا رەشوى و گەلى و نھالا كەھنى سىبىنى و گوھورى و خرابوكى و جھى بىدەرا .

رىكىن گوندى:

• دھۆك - زاخۇ - دەركار.

گوندى دەركار عەجەم

بىياتى ناھىي گوندى ژ (دەرى كارى) ھاتىيە ۋەرگرتن. رىكەكا سەرەكى بوو بۇ ھاتن و چوونا گوندىن دەقەرى ل بانكى و ھەردو شەرانشا و گەلىن پساغا و ستەقلىنى و پەرەخى و قەسرۇكى و دەشتەتەخى و سناتى^(۱). بۇچوونەك ھەيە دىبىزىت ژ (دەر- دەرگە) ھاتىيە ۋەرگرتن، ئانكو ل ھىداقى گوندى دەركارى ل چىيىن كىرە ۋەك دەرگەھەكى يە بۇ ھاتن و چوونا گوندىن دەقەرى يىن پىشت چىيىن كىرە. گوندى دەركارى ب گوندى دەركار عەجەم دھىتە بناقكرن، (عەجەم)^(۲) ئەو كەسە يى كو گوندى دەركارى ئاڧاكرى. ۴۱ كم ژ سەنتەرى قەزا زاخۇ دوورە، دكەفئە باكوورى رۇژھەلاتى قەزا زاخۇ، سرۇشتى وى گوندىكى نىمچە چىيى يە.

سەۋرىن گوندى:

باكوورى، چىيىن كىرە و گوندىن: مامىسا و شەرانشا بىنى.

باشوورى، گوند و كۆمەلكەھا ھىزاوا.

رۇژھەلاتى، گوند و كۆمەلكەھىن بىرسقىن.

رۇژئافىي، گوندى مىركى.

- دھۆك - زاويتە - سەرسىنك - بامەرنى - باتىفا - دەركار.
- زاخۇ - ھىزاۋا - دەركار.
- زاخۇ - خرابابك - تاوك - سەركو - مىرگەسۈر - باگولاتك - لىشۇ - خوەك - ئافگەنى - ھىزاۋا - دەركار.

ھژمارا	ھژمارا	ھژمارا	ھژمارا
ھژمارا	ھژمارا	ھژمارا	ھژمارا
تاكان	مىيان	نیرا	مالان
۴۶۹۷	۲۳۹۵	۲۳۰۲	۸۰۷

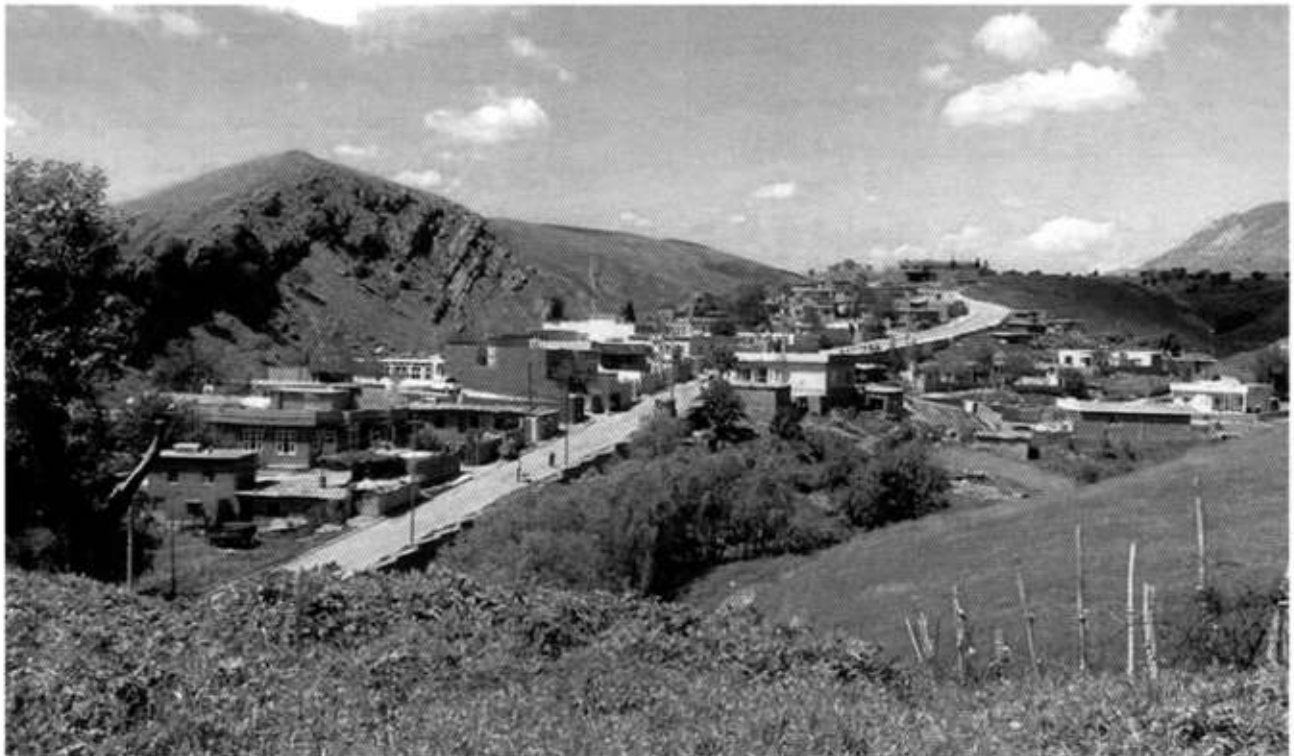
ھژمارا خەلكنى ناحىن ل دووڤ نامارن تەخمىنكىرى
 بىن رنقەبەرىيا ئامارا دھۆكى بۇ سالا (۲۰۱۶) ئى ژى
 ۱۷۳۵۲ كەسن، ژ وانان ۱۶۱۲۴ كەس ل باژىركان دژىن
 و ۱۲۲۸ كەس ل گوندان.

گوندئ دەركارەجەم كەڤنترىن گوندئ (مالا
 عەجەمى)^(۱) يە ل دەقەرا سىندىيان، ل سالا ۱۹۲۸ ئى
 مزگەفت لى ھاتىيە ئافاكرن، ل بەھارا سالا ۱۹۶۲ ئى
 ژ ئالىن رژىما ۋى سەر دەمى قە ھاتىيە سۈتن، ل
 سالا ۱۹۷۰ ئى ئاشەك ب ئافنى (ئاشنى خىمى) لى
 ھاتىيەدانان، ل سالا ۱۹۷۱ ئى خواندنگەھ لى ھاتىيە
 قەكرن، ل سالا ۱۹۷۷ ئى كارەب گەھشتىن، ژ سالا
 ۱۹۷۶ ئى تاكو سالا ۱۹۸۷ ئى د چەندىن قۇناغاندا

پىنگھاتا گوندئ:

خەلكنى گوندئ سىندىيەنە دىبىژنى (مالا عەجەمى)،
 ژ بىنەمالا (خلىفەمى و چوچەمى و بوھتىن و تەھى و
 برەھىمى و شەنگى و بوزەمى و شىخىن و ئاغوى و
 مىنىنى)، ھژمارا خەلكنى ناحىن ل دووڤ سەرزىمىرىيا
 سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۱۲۵۷ كەس بوون^(۲) و ھژمارا وان
 ۋەكى گوند ل ل دووڤ ھەمان سەرزىمىرى ۲۲۹ كەس
 بوون^(۳). نھا كەلەك خەلكنى دى لى ئاكنجىنە، ل سالا
 ۲۰۱۰ ئى ھژمارا ئاكنجىيان ل گوند و كۆمەلگەھىن
 دەركارى بىرى رەنگىن لخوارى بوو:

گوندئ دەركار عەجەم

پىشەسازى:

كارى چىكرنا مەحفىرا ل گوندى دەركارى دەھتەكرن، ھىدەك جۇرىن بەرىن سۇر ل سالىن ھەشتىيان ژ دەركارى دەھارتنە مووسل بۇ چىكرنا كاشى و ھىدەك كارىن دى دەھاننە بكار ئىنان.

شوينوار:

شكەفتا گەلىن غەلوى و گرى كوزى وەك جەپىن شوينوارى ل دەركارى دەپتە ھژمارتن.

گوندى ھىزاوا

بىياتى ئاقى گوندى، ژ (ھىزا ئاقى) ھاتىبە وەرگرتن، بەرى ھىدى ئاق ل قى گوندى ھەبوو، ژ بەر ھىدى ئەف گوندە پى ب ھىزاوا ھاتىبە ئاقىكرن^(۹). دكەفپتە دووراتىيا (۳كم) باشوورى سەنتەرى ناھىن، سىرۇشتى وى گوندەكى دەشتى يە.

سنوورىن گوندى:

باكوورى، گوند و كۇمەلكەھىن (دەركار غەجەم).

باشوورى، گوندى بەھراقا.

رۇزھەلاتى، گوند و كۇمەلكەھىن بىرسقى.

رۇزگالايى، گوندى گرك سىدى، كو سەر ب ناھىيا رزگارى قەيە.

رووبەرى گوندى:

بەردەلان و چەروان دۇنەم	رووبەرى كىرى چاندنى دەپت دۇنەم	رووبەرى گىشتى دۇنەم	كەرت ۴۶
۲۰۱	۱۵۸۲	۱۸۸۳	

زىدەرىن ئاقى:

چەندىن كانى لى ھەنە وەك كانىيا سىركى و كانىيا ھەقىشى و كانىيا نھالا قەرامى و كانىيا نھالا مىوكى و ھىدەك زىدەرىن وەرزى زى لى ھەنە.

رژىما بەعسا ژنافچووى خەلكى گوندىن (مىنىن) و چەم كىركى و باندىرو و سىنانى و دەشتەتەخى و شەرانشا بنى و شەرانشا سەرى و نۇردىنا^(۷) بىن دەقەرا سىندىيا راگوھاسىتىن، ل سالا ۱۹۷۷ئى حكومەتا بەعس كۇمەلكەھەكا بىزورى ب ئاقى (كۇمەلكەھا دەركارى) لى چىكر، سالىن ۱۹۷۸ – ۱۹۷۹ئى د چەندىن قۇناغاندا خەلكىن گوندىن (كانى ساركى، قومىرىن، سەرەروو، ئەدىن، ئۇرمانى، بىقولكى، دىشىشى و ھوروى)^(۸) بىن دەقەرا بەروارى بالا راگوھاسىتىن، و ل سالا ۱۹۷۸ئى حكومەتا بەعس رىقەبەرىيا ناھىيا سىدى ژ گوندى شەرانشا بنى قەگوھاسىتە گوندى دەركار غەجەم، سەرھەلدانا ۱۹۹۱ئى ل رۇزا ۱۳/۲/۱۹۹۱ئى ھاتىبە ئازادكرن ژ رژىما بەعسى، سالا ۱۹۹۱ئى ل كۇچا مىلوىنى گوند و كۇمەلكەھىن دەركارى ھاتىبەبەردان و خەلكى وئ ھەمى ژ بەر ھىرشىن حكومەتا بەعس بۇ سەر كوردستانى ئاوارەى تركىيا و سەر سنوورىن تركىيا بوون و پىشتى (دەقەرا ئىمن) ل سالا ۱۹۹۱ئى ھاتىبە دانان جارىھەكا دى خەلكىن وئ قەگەرىانە سەر جەھ و وارن خۇ، ل سالا ۱۹۹۱ئى جەنابىن رىزدار (مەسعود بارزانى) سەرھەدانا دەركارى كىرىبە، ل ۱۹۹۹/۱۰/۷ئى سەرۇكاتىيا باژىرقانى لى ھاتىبە دامەرزاندن و ئىكەم سەرۇك باژىرقانى (ئىراھىم لەزكىن صالح) بوو، سالا ۲۰۱۰ئى باژىرقانىيا ھىزاوا دكەل سەرۇكاتىيا باژىرقانىيا دەركارى ھاتىبە گىردان.

زىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

ل سەرچاندنا دىمى وەك (كەنم و جەھ و نوك و نىسك) و چاندنا ئاقى وەك (كونجى و برنج و ماش و گارس) و چاندنا (ھژىر و ترى و ھنار) و بەرھەمىن سىرۇشتى وەك (كەزوان و مازى) وچوونا كاروانان و خودانكرنا تەرش و كەوالى.

گەشت و گوزار:

سىكرى دەركارى وەك جەھەكى گەشتىيارى دەپتە ھژمارتن ل سنوورىن ناھىن.

ژ بەر ھېرشىن رزىما بەعس بۇ سەر كوردستانى و پىشتى (دەقەرا ئىمن) ل سالا ۱۹۹۱ئى ھاتىبە دانان جارهكا دى خەلكىن وئ قەگەرىانە سەر جھ و وارنن خۇ، ل سالا ۲۰۰۱ئى سەرۇكاتىيا باژىرقانىن لى ھاتىبە دامەزراندن و ئىكەم سەرۇكىن باژىرقانىن (مصلح عسمان سەدىق) بوو، ل سالا ۲۰۱۰ئى باژىرقانىيا ھىزاوا دگەل سەرۇكاتىيا باژىرقانىيا دەركارى ھاتىبە كىردان.

زىدەرپىن زيارا خەلكى گوندى:

لسەر چاندنا ئاقى بو وەك (ھنار و ھەزىر و ترى) و چاندنا (برنجى و باجانىن سۇر) و كەسكاتىن و چاندنا دىمى وەك (گەنم و جەھ و نۇك و نىسك) و خودانكرنا تەرشى و كەوالى و حىوانى^(۱۱).

گوندى بىرسقى / كۆمەلگەھا بىرسقى

بىياتى ناقى گوندى: ژ پەيشىن (بر ساوا) ھاتىبە وەرگرتن، ئەف ھەردو پەيشە دناف دىرا گوندى دا ل دەمى ئاڧاكرنا گوندى بىرسقى ھاتىبە نقىسىن و ب بۇرىنا دەمى يىن بووینە بىرسقى. دووراتىيا (۷كم) ژ رۇژھەلاتى سەنتەرى ناحىن دوورە، سىرۇشتى وى گوندىكە دەشتى يە.

سنوورپىن گوندى:

باكوورى، گوندى نداڧا.

باشوورى، گوندى سەر سىلاڧكىن.

رۇژھەلاتى، گوندى داسىك.

رۇژھەلاتى، گوندى و كۆمەلگەھىن دەركار عەجەم.

رووبەرى گوندى:

بەردەلان	رووبەرى كىرى	رووبەرى	كەرت	
و چەروان	چاندنى دەنت	چاندى	گىشتى	
دۇنەم	دۇنەم	دۇنەم	دۇنەم	
۲۰۱	۱۵۸۲	۱۸۸۳	۴۶	رۇژھەلات
۵۵۲	۱۹۶۷	۲۵۱۹	۲	رۇژ ئاڧا

جھىن بەرنىياس:

چەپەرا ئەسمەر و چەمىن رملك و نەرمە و زرافك و بەرزوبىر و تىا ھىزاو.

رىكىن گوندى:

• دەركار — ھىزاوا

• دەركار - شەرانشا بنى - بانك - خىزاڧا - ئاڧكەنى - ھىزاوا

• زاخۇ - ھىزاوا

• زاخۇ - خرابابك - تاوك - سەركو - مىرگە سور - باكولاتك - لىڧو - خوەك - ئاڧكەنى - ھىزاوا

پىنكھاتا گوندى:

پىنك ھاتىبە ژ بنەمالا (كەرىم دوشە و شلەيمون و بەحو و بتروس زەيتو و ئىصتەبشان)^(۱۱)، و نھا كەلەك خەلكىن دى لى ئاكنجىنە، ل سالا ۲۰۱۰ئى ھژمارا ئاكنجىان، گوند و كۆمەلگەھا ھىزاوا بقى رەنگىن لخوارى بوو.

ھژمارا تاكان	ھژمارا مىيان	ھژمارا نىرا	ھژمارا مالان
۴۱۹۵	۲۰۶۹	۲۱۲۶	۷۲۸

گوندى ھىزاوا^(۱۱) دىرەك لى ھەبە، ل سالا ۱۹۷۶ئى خواندنگەھ لى ھاتىبە قەكرن، ژ سالا ۱۹۷۶ئى تاكو ۱۹۸۷ئى بەردەوام و دچەندىن قۇناغاندا حكومەتا بەعس خەلكى گوندىن (ئەلانشى و بازنگىرا و بەھراڧا و سەرسىلاڧكى و كەبەرۇكى و مىرگى) يىن دەقەرا سىندىيان راگوھاستنى و ل سالا ۱۹۷۷ئى حكومەتا بەعس دو كۆمەلگەھىن ب زۇر بناقى (كۆمەلگەھا ھىزاوا) لى چىكرن، و ل سالا ۱۹۷۸ئى تاكو سالا ۱۹۷۹ئى رزىما بەعس خەلكى گوندىن (ھىدىنن و ئۆرمەوداوا و مائى و بناقى و چەلكا موسلمانا) يىن دەقەرا بەروارى بالا راگوھاستنى، و ل سالا ۱۹۹۱ئى ل كۇچا مليونى گوند و كۆمەلگەھىن ھىزاوا ھاتىبە بەردان و خەلكى وئ ھەمى ئاوارەى تركىيا و سەر سنوورى تركىيا بوون.

زېدەرېن ئاقى:

چەندىن كانىيىن ئاقى لى ھەنە ۋەك كانىيا دادىك و كانىيا ئىسحاق و كانىيا بەلالا و كانىيا عەودىش و كانىيا شەمو و جووا مىرى^(۱۳) تاكو سالا ۱۹۹۱ ئى دگەھشتە بىرسىقى.

جەين بەرنىياس:

گرى قەبرا و گرى رەزا و گرى دىرا مارشمونى و كەقرا دادىك و چەمى رەزا و كەرمانى و ناعورى.

رىكىن گوندى:

- دەركار - ھىزاوا - بىرسىقى.
- دەركار - شەرانش - بانك - خىزاقا - ئافكەنى - بىرسىقى.
- زاخۇ - ھىزاوا - بىرسىقى.
- زاخۇ - خرابابك - تاوك - سەرکو - مىرگە سور - باگولاتك - لىفو - خوەك - ئافكەنى - بىرسىقى.

پىكھاتا گوندى:

ب عەشىرەت سىدى نە (مەسىحى - كىلدانى) پىكھاتىنە، ژ بنەمالا (قەشە مامو و ئىشو و مېشو زوبىرو و يەونان گەورو كرىتو و پونى و گەروما و ھىلانكى و گەزەنخى و ھوزى و مەرگەھى و بىجھى و نىسانۇكا و بەبى و توتا و كورورى) و نھا گەلەك خەلكى دى لى ئاكنجى نە، ھژمارا خەلكى گوندى ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۷۸۱ كەس بوون^(۱۴) و سالا ۲۰۱۰ ئى ھژمارا ئاكنجىيان ل گوند و كۆمەلگەھىن بىرسىقى بقى رەنگى لخوارى بوو:

ھژمارا مالان	ھژمارا نېرا	ھژمارا مىيان	ھژمارا تاكان
۶۵۰	۲۱۳۸	۲۲۰۳	۴۳۴۱

گوندى بىرسىقى كەڧنترىن و بناڧ و دەنگترىن گوندى (مەسىحىانە)^(۱۵) ل دەقەرا سىدىيان، دېرەكا

كەلەك كەڧن ب ئاقى (مارگورگىس) لى ھەبە، دېرۇكا ئافاكرنا وى قەدگەرىت بو سالا ۱۲۰۰ ئى، و ل دەسپىكا دامەزراندنا ناحيا (سندى گولى) سەنتەرى ناحىن ل گوندى بىرسىقى بوو پىشتى ناحيا (گولى) ھاتىبە دامەزراندن ل سالا ۱۹۲۵ ژى ھاتىبە قەگۇھاستن بو گوندى شەرانشا بنى، مەخفەرەك لى ھەبوو، ل سالا ۱۹۴۳ ئى خواندنگەھ لى ھاتىبە قەكرن، و ژ سالا ۱۹۷۶ ئى تاكو سالا ۱۹۸۷ ئى چەندىن قۇناغان دا رژىما بەعس خەلكىن گوندىن (باجوا و شەرانشى و دېرەشىشى و ئېرى و كركرانكى و سىنداڧا و بىوسىڧ ئاڧا و دېرى و گەلى دەرگەل و مامىسا و سەرسىلاڧك و داسىك و گوندىك نەبوو و بۇصەلى و زىوكا بۇصەلىا) يىن دەقەرا سىدىيان راگۇھاستنى، ل سالا ۱۹۷۷ ئى رژىما بەعسى كۆمەلگەھەكا ب زورى ب ئاقى (كۆمەلگەھە بىرسىقى) لى چىكر، و ژ سالا ۱۹۷۸ ئى تاكو سالا ۱۹۷۹ ئى د چەندىن قۇناغاندا رژىما بەعسا ژئافچووبى خەلكىن گوندىن (بەرىرى و تروانشى و چەلكا مەسىحىيان و تشىشى و دەرگەلا سەبدا و چەقەلا و جىدىكى و كانى ماسى و بىگداودا) يىن دەقەرا بەروارى بالا ژى راگۇھاستنى، و دو ئاشىن ئاقى لى ھەبوون، بەر جووا مىرى كار دكر، ئىك ب ئاقى ئاشى دېرى و پى دى ئاشى كانىيا كوترى بوو، ل سالىن پىنجيا ئاشەكى دى ژى لى ھاتە دانان ب گازى كار دكر بئاقى ئاشى عەبدولئەھەدى ئافكرىبوون، سالا ۱۹۹۱ ئى ل كۇچا مىلئونى گوند و كۆمەلگەھىن بىرسىقى ھاتنە بەردان و خەلكى وى ھەمى ئاوارەى تركىيا و سەر سىنوورى بوون و پىشتى (دەقەرا ئىمن) سالا ۱۹۹۱ ئى ھاتىبەدانان، جارەكا دى خەلكى وى قەگەرىانە سەر جەھ و وارىن خو، و ل ۲۰۰۱/۶/۹ ئى سەرۇكاتىيا باژىرقانى لى ھاتىبە دامەزراندن و ئىكەم سەرۇك باژىرقانى (كامل ئەحمەد عىسمان) بوو، ل سالا ۲۰۰۵ ئى گەلەك خەلكىن قى گوندى و گەلەك مەسىحىيىن دى ژ ئافەرەست و باشوورى عىراقى قەگەرىانى^(۱۶).

زېدەرېن زيارا ھەلكى گوندى:

لسەر چاندنا ئاقى بوو ۋەك: ھنار و ھزىر و ترى و خۇخ و مشمش و حلىك و سىڧ و چاندنا (كونجى

زىدەرئىن ئاقى:

چەندىن كانى لى ھەنە ۋەك كانىيا گويىزى و كانىيا سىن كوچى و كانىيا كوكىتى و كانىيا كوليتى و كانىيا مەزىن و ل بىنى گوندى سىلاھەكا ئاقى ھەيە.

جھىن بەرنىياس:

خارا ھەسپا و مەيدانكا و ھەقىشى شىبلى و بەنا ئەحمەرى و كىزى صۇر و كرى بىنخىرى و شكەفتا كەلىن سىلاقى.

رىكىن گوندى:

- دەركار - شەرانشا بىنى - بەيىر - ستەفلان - پەرەخ - قەسرىك - مېرگەشىش - ئاقاگويىزى.
- دەركار - ھىزاوا - ئاقكەنى - خىزاقا - بانك - شەرانشا بىنى - بەيىر - ستەفلان - پەرەخ - قەسرىك - مېرگەشىش - ئاقاگويىزى.
- زاخۇ - دەركار - شەرانشا بىنى - بەيىر - ستەفلان - پەرەخ - قەسرىك - مېرگەشىش.

پىكھاتا گوندى:

سندى نە دىبىزنى (پىساغا)، پىكھاتىيە ژ (مالا ئاقىب ئاغى). ھىمارا وان ل دووق سەزىمىريا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۰ كەس بوون^(۱۸). سالا ۱۹۷۱ ئى حكومەتا بەعس گوند خرابىك خەلكى وى بۇ بازىرى زاخۇ راگوھاستىن و تا نھا گوند نە ھاتىيە ئاقاكرن.

زىدەرئىن زيارا خەلكى گوندى:

ل سەر چاندنا ئاقى بوو ۋەك، گويىز و خۇخ و سىئىف و حلىك و دارىن سىپىندارى و چاندنا كونجى و ماش و كارس و فاصولى و خودانكرنا تەرش و كەوالى و كىيانەھەران.

گوندى ئاقا گويىزى گوندەكىن چىيىن يە و دەقەرەكا بەرنىياسە جھىن (زۇزان) يىن ل دەقەرى^(۱۹).

گوندى ئەلانى:

بىياتى ئاقى گوندى: ژ ئاقى ئانوش ھاتىيە ۋەرگرتن.

و برنجى) وچاندنا باجانىن سۇر و خىيار ۋەكەسكاتىن وچاندنا دىمى ۋەك گەنم و جەھ و نۆك و نىسك و گوندور و رەزىن دىمى و كارى شىفانىن و خودانكرنا تەرش و كەوالى و كىيانەھەرا.

شوينوار:

گركىن ئاخى ۋەك جھەكى شوينوارى دەھتە ھىمارتن ل گوندى بىرسقىن. ل ھافىنان خەلكى گوندى دچوونە زۇزان ل سەركى (گەزىنكى و ئافروكى) ل دەقەرىن چىيى ل باكوورى رۇژھەلاتى ناھىن^(۱۷).

گوندى ئاقا گويىزى

بىياتى ئاقى گوندى:

ژ كانىيەكا ئاقى و دارەكا گويىزى ھاتىيە ۋەرگرتن، دارەكا گويىزى ل قى گوندى ھەبوو و ل بىنى وى دارى كانىيەكا ئاقى ب ئاقى ئاقا گويىزى ھەبوو. ژ بەر ھندى دىبىزنى گوندى ئاقا گويىزى. دكەقىتە دووراتىيا (۲۸كم) باكوورى سەنتەرى ناھىن، سىرۇشتى وى گوندەكىن چىيى يە.

سۈورىن گوندى:

باكوورى، گوندى بلەھى نىروە ل باكوورى كوردستانى. باشوورى، گوندى ئەلانىش. رۇژھەلاتى، دەقەرا زاويتى. رۇژئاقى، گوندى سىنات.

رووبەرى گوندى:

بەردەلان و كەرت	رووبەرى گىرى	رووبەرى گىشتى	رووبەرى گىشتى
چەروان دۇنەم	چاندنى دەھت دۇنەم	دۇنەم	دۇنەم
۲۶۷۰	۶۱	۲۷۳۱	۵۷

دكەڧىتە دووراتبيا (۲۱ كم) باكوورئ سەنتەرىئ ناحىيى،
سەرۇشتىن وى گوندەكن چىيىي بە.

سئوورين گوندى:

باكوورئ، گوندئ ئالوش ل باكوورئ كوردستانئ.

باشوورئ، چىيىن خامتىرو گوندئ ستەفلان.

رۇزھەلاتئ، گوندئ كركرانك.

رۇزئافايئ، گوندئ مېرگە.

رووبەرى گوندى:

كەرت	رووبەرى گىشتى دۇنەم	رووبەرى كىرى چاندنئ دەيت دۇنەم	بەردەلان و چەروان دۇنەم
۶۳	۲۴۳۲	۲۳۷	۲۱۹۵

زىدەرىن ئافئ:

چەندىن كانئ لى ھەنە وەك: كانىيا ھەپوئ،
كانىيا بەزوى، كانىيا سەرىئ ئافئ، كانىيا روخەى و
.... ھتد و رووەكن بچوويك لى ھەپە دىيژنئ رووئ
ئەلانىشئ.

جھىن بەرنىياس:

زەڧيا دىمك و خرابەى و دىمك و جەمىن بەروژا
مامى مىخو و كەلىت و ھندەك شىكەفت زى لى
ھەنە وەك شىكەفتا سەرىئ ئافئ و شىكەفتا سىپى و
شىكەفتا لاتا زەمئ و شىكەفتا كەن.

رىكىن گوندى:

• دەركار - شەرانشا بنى - شەرانشا سەرى - بازنگىرا -
گەورك - كوندوك - پەترومە - كەلوک - مارسىس
- ئەلانىش

• دەركار - ھىزاوا - ئافگەنى - خىزاڧا - بانك -
شەرانشا بنى - شەرانشا سەرى - بازنگىرا
- گەورك - كوندوك - پەترومە - كەلوک -

مارسىس - ئەلانىش

• زاخۇ - دەركار - شەرانشا بنى - شەرانشا سەرى -

بازنگىرا - گەورك - كوندوك - پەترومە - كەلوک

- مارسىس - ئەلانىش

پىكھاتا گوندى:

ب عەشىرەت سىندى نە، (مەسىحى - كلدانى)
نە، ژ (مالا ھەنەكەڧەرا و مالا ئوشانەى) پىكھاتىنە.
ھژمارا وان ل دووڧ سەرزىمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۲۱۴
كەس بوون^(۲۰).

گوندى ئەلانىشئ، دىرەك بناڧئ (مار يوحننا) لى
ھەبوو، ل ۱۹۷۱/۸/۸ ئى حكومەتا بەعس خەلكئ
گوندى راگوھاستنە گوندئ ھىزاوا و گوند ھەمى
خراىكر، و ل سالا ۱۹۸۱ ئى گوند ژ دەڧەرىن رزگاركرىن
ژىردەستەلاتئ شۇرشا گولانى بوو و خەلكەك
زڧرىنەڧە سەرى گوندى جارەكا دى ھاتىبەڧە ئافاكرن
بەرى دەسپىكرنا ھەوا ئەنڧالىن دەڧەرا بادىنان ۵۰
خىزان ل گوندى دژىان، د قئ ھىرشىندا خەلكئ
گوندى مىشەخت بوونە كەمپىن پەنابەران ل باكوورئ
كوردستانئ^(۲۱) و حكومەتا بەعس گوند خرابىكرە ڧە
و تاكو نھا نە ھاتىبە ئافا كرن، ل سالا ۲۰۱۲ ئى جادە
گەھشىتەپە گوندى

زىدەرىن زيارا خەلكئ گوندى:

سەرى چاندنا ئافئ بوو وەك: گوپز و ھنار و ھزىر و
ترى و چاندنا ماش و گارس و كونجى و برنج و چاندنا
دىمى وەك: گەنم و جەھ - رەزىن دىمى و پەرهەمىن
سەرۇشتى وەك (كەزوان و مازى و گوھىشك) و
خودانكرنا تەرىشى و كەوالى و چوونا كاروانان.
ل ھافىنان خەلكئ گوندى دچوونە زۇزان ل
مەيدانى ب دەڧەرا ب (مەيدانوڧك) ناسىيارە دەڧەرەكا
چىيىي بە^(۲۲).

گوندى ئىرە

مەسىحى دىيژنە ڧى گوندى (بەردە)، دكەڧىتە

- زاخۇ - ھىزاوا - دەركار - شەرانشا بنى - بەھىر - ستەقلان - بەرخ - قەسرۇك - مېرگەشېش - ئىرە

پىنكھاتا گوندى:

(مەسحى - كىلدانى) نە ژ بىنەمالىن (قەشە بوخەنوى وئىسفىوكى و مەرقوسى و كانونى و ساواكى) پىنكھاتىنە. ھىزمارا وان ل دووڧ سەرزىمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۴۰ كەس بوون^(۲۳).

سالا خواندىن ۱۹۷۰ - ۱۹۷۱ ئى خواندىنگەھ ل گوندى ھاتىبەشەكرن^(۲۴).

گوندى ئىرى: دىرەك گەلەك كەفن بناقن (مىرەم عەزرا) لى ھەبوو، سالا ۱۹۷۱ ئى حكومەتا بەعس خەلكى گوندى راگوھاستنە زاخۇ و گوند ھەمى خرابكر و تاكو نھا نە ھاتىبە ئاڧاكرن.

ژىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

سەر چاندنا ئاڧى بوو ۋەك: گوبز و ھىزىر وترى و ھنار و چاندنا برنج و گارس و ماش و چاندنا دىمى ۋەك: گەنم و جەھ و نىسك و رەزىن دىمى و چىكرنا مىويزا ۋەبەرھەمىن سىرۇشتى ۋەك (كەزوان و بىۋك و مازى و گوھىشك و رىلىك) و خودانكرنا تەرش و كەوالى و چوونا كاروانى.

شوينوار:

جەھكى شوينوارى لى ھەبە دىبىزىن قەندىشوك، ل ھافىنان خەلكى گوندى دچوون بىنگلالى^(۲۵).

گوندى باجوا

دكەڧىتە دووراتىبا (۱۸كم) باكوورى رۇژئاڧاين سەنتەرى ناھىيى، گوندىكى چىبايى يە.

سەنورىن گوندى:

باكوورى، گوندى ئاڧاگوبىزى.

باشوورى، گەلىن باجوابىن و گوندى بەرخ.

دووراتىبا (۲۹كم) باكوورى رۇژئاڧاين سەنتەرى ناھىيى، گوندىكى چىبايى يە.

سەنورىن گوندى:

باكوورى، گوندى ئاڧا گوبىزى.

باشوورى، گوندى باجوا.

رۇژھەلاتى، گوندى بىنخىرى.

رۇژئاڧاينى، گوندى مىن

رووبەرى گوندى:

كەرت	رووبەرى گىشتى	رووبەرى كىرى	بەردەلان و چەروان
دۇنەم	دۇنەم	دۇنەم	دۇنەم
۶۵	۶۴۰۵	۹۰۸	۵۴۹۷

ژىدەرىن ناڧى:

چەندىن كانى لى ھەنە ۋەك كانىبا باھىڧ و كانىبا سىرك و كانىبا كوزەل و كانىبا بنى گوندى ۋەندەك ژىدەرىن ۋەرزى ژى لى ھەنە.

جەھىن بەرنىياسى:

كىرا بەنن و بىنگلالى و گرى ئىرى و زەڧىا تومەى و زەڧىا قەشەى و دەراڧى ئىرى و گەلەك شكەفت ژى لى ھەنە ۋەك شكەفتا رەولەى و شكەفتا دەگالە و شكەفتا كوچو و شكەفتا كورىن و شكەفتا دو دەرگەھ

رىكىن گوندى:

- دەركار - شەرانشا بنى - بەھىر - ستەقلان - بەرخ - قەسرۇك - مېرگەشېش - ئىرە

- دەركار - ھىزاوا - ئاڧگەنى - خىزاڧا - بانك - شەرانشا بنى - بەھىر - ستەقلان - بەرخ - قەسرۇك - مېرگەشېش - ئىرە

ھرمىك و سىنڧ و خۇخ و چاندنا باجانين سۇر و خيار و كەسكاتين وچاندنا ماش و كونجى و برنجى و چاندنا دىمى وەك گەنم و جەھ و رەزىن دىمى و چىكرنا ميويزا و بەرھەمىن سرۇشتى وەك: (كەزوان و مازى و گوھيشك) و خودانكرنا تەرش و كەوالى و گيانەوہرا و چوونا كاروانى. ھاقىنان خەلكى گوندى دچوون چىايىن خامتىرى ل باكوورئ ناحىن^(۲۸).

گوندى بازنگىرا

بنياتن ناڧن گوندى: ژ تەيرئ (باز و گر) ھاتىبە وەرگرتن، رامانا وان قەدگەرىت بۇ ھەبوونا جەھكى ل گوندى ب ناڧن دەرگەھن (باز) و (گر) ل دۇرىن گوندى ھندەك گرئىن بلند ھەنە و ناڧن گوندى يئ ژ (بازىن گرا) ھاتىبە وەرگرتن و ب بۇرىنا دەمى ناڧن گوندى بوويە بازنگىرا، (۲۰كم) ژ باكوورئ سەنتەرى ناحىن دوورە، گوندىكى چىايى يە.

سەورين گوندى:

باكوورئ، گوندى كركرانك.

باشوورئ، سيارا گەورك و گوندى گوندى شەرانشا سەرى.

رۇژھەلاتى، گوندى پير بلا، كو سەر ب ناحيا باتىفا قەبە.

رۇژئافايى، گوندى گەورك.

رووبەرى گوندى:

كەرت	رووبەرى گىشتى دۇنەم	رووبەرى كىرى چاندنئ دەيت دۇنەم	بەردەلان و چەروان دۇنەم
۵۸	۴۴۲۱	۱۷۸	۴۲۴۳

زىدەرىن ناڧى:

چەندىن كانى لى ھەنە وەك كانىبا رەش و كانىبا چىق و كانىبا گويزا تەحل و روەك ناڧن ل بەر گوندى د بورت.

رۇژھەلاتى، گوندى بىنخىرى.

رۇژئافايى، گوندى ئىرە.

جەين بەرنىياس:

رەزى رەشوى و سەرى خووئ و قەسرى رەشوى و دەرە زڧى و خواری زىنك و شكەفتا كالا ب و شكەفتا تومەى و شكەفتا زىنك و شكەفتا غەرىب و شكەفتا بانە و شكەفتا قەشەى و شكەفتا كەڧرا خەلىڧ و شكەفتا دەرئ بوز.

رىكىن گوندى:

- دەركار - شەرانشا بنى - بەير - سەڧلان - پەرەخ - باجوا^(۲۱).
- دەركار - ھىزاوا - ئاڧگەنى - خىزاڧا - بانك - شەرانشا بنى - بەير - سەڧلان - پەرەخ - باجوا.
- زاخۇ - ھىزاوا - دەركار - شەرانشا بنى - بەير - سەڧلان - پەرەخ - باجوا.

پىكھاتا گوندى:

ب عەشىرەت سەندى نە، ئابىن مەسىحى و نەتوہە كىلدانى نە ژ (مالا رىشوى سىمكى و مالا قەشە يوخەنەى و مالا سەپنوى و مالا بىقاشا و مالا كەنوى و مالا ياقوى) پىكھاتىنە. ھژمارا وان ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۷۹ كەس بوون^(۲۷). سالا ۱۹۷۱ئى حكومەنا بەعس خەلكى گوندى راگوھاستنە گوند بىرسڧنى و گوند ھەمى خرابكر و ھىژ نە ھاتىبە ئاڧاكرن.

زىدەرىن ناڧى:

چەندىن كانىن ناڧن لى ھەنە وەك كانىبا دەحلى و كانىبا كىمىن بەرۇزا و كانىبا ھەرفتن و كانىبا بەرى بەرىن و رووەك گەلىن پىساغا ل بەر گوندى دا دبۇرىت دىت.

زىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

سەر چاندنا ناڧى بوو وەك: ھنار و ھىزىر و ترى و

جھىن بەرنىياس:

چەپەرىن ئىنگلىزى و دەرشىقا و دەرى بازى و چەلى كەھرا و زەھىا مىرگى و ھىدەك شىكەفت زى لى ھەنە ۋەك شىكەفتا بازىگىرا و شىكەفتا بەرزا و شىكەفتا لاتا بارى و شىكەفتا وارى كەمال يانئىسى.

رىكىن گوندى:

- دەركار - شەرانشى بنى - شەرانشى سەرى - بازگىرا.
- دەركار - ھىزاوا - ئافگەنى - خىزاڧا - بانك - شەرانشى بنى - شەرانشى سەرى - بازگىرا.
- زاخۇ - دەركار - شەرانشى بنى - شەرانشى سەرى - بازگىرا.

پىكھاتا گوندى:

سندى دىبىزنى (پساغا) پىكھاتىنە ژ بنەمالىن (مستەڧاى و كەك مىرزى و خواستى و مەندوزا و ەمەرى). ھىزاوا وان ل دووڧ سەرزىمىرىبا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۸۸ كەس بوون^(۲۹).

گوندى بازىگىرا: ل سالا ۱۹۷۱ ئى ھىكۇمەتا بەعس خەلكى گوندى راگۇھاستىنە بازىرى زاخۇ و گوندىن كرك سىندى و ھىزاوا و گوند ھەمى خرابىكر و ھىز نە ھاتىبە ئافاكرن.

زىدەرىن زىارا خەلكى گوندى:

سەر چاندنا ئاقى و رەزىن دىمى و بەرھەمىن سىرۇشتى و خودانكرنا تەرش و كەوال و گىانەۋەرا و چوونا كاورانى.

شوپىنوار:

شىكەفتا (نڧىسى) كەلىن كەمال ۋەك جھەكىن شوپىنوارى دھىتە ھىمارتن ل گوندى بازىگىرا. ل ھافىنان خەلكى گوندى دچوونە زۇزاننا ل دەڧەرىن وارى كەمال و تىا بادانە ل باكوورى رۇژھەلاتىن ناحىن^(۳۰).

گوندى بەھراڧا:

بىياتى ئاقى گوندى: ژ (بەھرا ئاقى) ھاتىبە ۋەرگرتن، رامانا ۋى ڧەدگەرىت بۇ كىماتىبا ئاقى ل ڧى گوندى و ژ بەر ھىدى دىبىزنى گوندى بەھراڧا. (۷كم) ژ سەنتەرىن ناحىن دوورە، دكەڧىتە باشوورى ناحىن، سىرۇشتى ۋى كر و زوپىرن.

سەورىن گوندى:

- باكوورى، گوند و كۇمەلكەھىن (ھىزاوا).
- باشوورى، گوندى كەبەرۇك.
- رۇژھەلاتى، گوندى سەرسىلاڧك.
- رۇژئاقى، گوندى ەمەر ناغا.

رووبەرى گوندى:

بەردەلان و چەروان دۇنەم	رووبەرى كىرى چاندنى دھىت دۇنەم	رووبەرى كىشى دۇنەم	كەرت ۳۰
۱۶۴۳	۵۱۶	۲۱۵۹	

زىدەرىن ئاقى:

چەندىن كانى لى ھەنە ۋەك كانىبا رەزك و كانىبا تەبارى و كانىبا قاچك و كانىبا ەردا و كانىبا بن بەست و كانىبا كرى پىش و نھالا بن بارى ئافەكا ۋەرزىه.

جھىن بەرنىياس:

بەستا حاجى و ملا زىارەتا و باسكىن ەلو و لىسى تەبرى و رىكا گازى و جىنىكا تەبارى و تىزكىن.

رىكىن گوندى:

- دەركار - ھىزاوا - بەھراڧا.
- دەركار - ھىزاوا - ئافگەنى - خەك - لىڧو - باگولاتك - مىرگە سور - سەركو - تاوك -

خراپابك - عەمەر ئاغا - بەھراڧا.

• دەركار - زاخۇ - خراپابك - عەمەر ئاغا - بەھراڧا.

پىنكھاتا گوندى:

سندى نەدىزىنى (مامىزدىنى)، پىنكھاتىنە ژ بنەمالا (جىنى و شەموى و ئەحمو بشارا). ھژمارا وان ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۰۰ كەس بوون^(۳۱). پىشتى پىنكھاتا ۱۱ ئادارا ۱۹۷۰ ئى ل سالا خواندىنى ۱۹۷۰-۱۹۷۱ ئى خواندىنگەھ ل فى گوندى ھاتىيەڧەكرن^(۳۲).

گوندى بەھراڧا: سالا ۱۸۹۵ ئى ھاتىيە ئاڧاكرن. مزگەڧتەك لى ھەبوو، سالا ۱۹۷۰ ئى خواندىنگەھ لى ھاتىيە ڧەكرن. سالا ۱۹۸۷ ئى حكومەتا بەعس خەلكى گوندى راگواھاستنە كۆمەلكەھا ھىزاوا و گوند خراپكر و ئاھا نە ھاتىيە ئاڧاكرن ڧە.

ژىدەرپىن ژيارا خەلكى گوندى:

ل سەر چاندنا دىمى بوو ۋەك: (گەنم و جەھ و نۆك و نىسك و گوندور) و رەزىن دىمى و خودانكرنا تەرش و كەوال و جىوانى.

سامانپىن سرۆشتى:

پەترول (نەفت) ل فى گوند ھەيە. ل ھافىنان خەلكى گوندى دچوون (كەپرا) ل زۇما تەيارى و زۇما گوندى وزۇما رەزك ل دەوروبەرىن گوندى^(۳۳).

گوندى بەھنونه سىدى

بىياتى ناڧىن گوندى: ژ بىنھەك كانىيەكا ناڧىن ھاتىيە ۋەرگرتن بناڧىن (گەرماڧ)، كانىيا گەرماڧىن بىنھەك ژ ناڧا ۋى دەھات، ئانكو ناڧا ۋى كانىين ب بىنھن بوو و ژ بەر ھندى دىبىزنى گوندى بەھنونه. ب گوندى بەھنونه سندى دەھتەناڧكرن چونكى گوندەكى دى ژى لدەڧەرا گوليا بناڧىن بەھنونه ھەيە. دكەڧىتە دووراتىيا (۲۳كم) باكوورى رۇژناڧاين سەنتەرى ناھىين. سرۆشتى ۋى گوندەكى جىيايى يە.

سەورپىن گوندى:

باكوورى، گوندى دەشتەنەخ.

باشوورى، چىياين كىرە و گوندى دەحك مەلەك.

رۇژھەلاتى، گوندى قەسرۆك.

رۇژناڧاين، رووبارى ھىزل كو دكەڧىتە دناڧبەرا باكوور و باشورى كوردستانى دا.

ژىدەرپىن ناڧى:

چەندىن كانى لى ھەنە ۋەك: كانىيا بسىسىنى و كانىيا خواری بركى و كانىيا گەرماڧىن و كانىيا قەشەي، ھەرۋەسان رووبارى ھىزل رۇژناڧاين گوندى دا دبۇرىت.

جەپىن بەرنىياس:

نھال زەبتونى و شەواتا ھەنە و خواری تكو و جەمى شەخصى و رمتا زاخۇ و جالا مەركو و گەرماڧىن .

رىكىن گوندى:

• دەركار - شەرانشا بنى - بەپىر - ستەڧلان - پەرەخ - قەسرۆك - بەھنونه سندى.

• دەركار - ھىزاوا - ئاڧكەنى - خىزاڧا - بانك - شەرانشا بنى - بەپىر - ستەڧلان - پەرەخ - قەسرۆك - بەھنونه سندى.

• زاخۇ - دەركار - شەرانشا بنى - بەپىر - ستەڧلان - پەرەخ - قەسرۆك - بەھنونه سندى.

پىنكھاتا گوندى:

سندى نە، (مەسىحى - كلدانى) نە، ژ بنەمالپن (ئىلبا ساوا و ئوراھا ياقو و سىسو و توما مەرڧووس و عەبدول الاحد ئوراھا و گورگىس ساوا و مەنصۇر كولىن و مەتى و يوخنا ياقو و حنا عىسا) پىنكھاتىنە. ھژمارا وان ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۱۱ كەس بوون^(۳۴).

بەھنونى مەخڧەرەك لى ھەبوو، سالا ۱۹۷۱ ئى

رووبەرىي گوندى:

بەردەلان و چەروان دۇنەم	رووبەرىي كىرى چاندنى دەيت دۇنەم	رووبەرىي گىشتى دۇنەم	كەرت ۶
۳۷۱۶	۵۳۹۰	۹۱۰۶	

زىدەرىن ئاقى:

دو كانى لى ھەنە، كانىيا چىچىپوك و كانىيا نھالا مچولى و جەلالى غازى و ھندەك زىدەرىن وەرزى لى ھەنە.

جھىن بەرنىاس:

كەلىن كون حىقتىيارى^(۳۸) و ملا چار ريان و خار مەكىكى و تەنگو دەر و نھالا مچوليا.

رىكىن گوندى:

- دەركار - زاخۇ - بەرزوير.
- دەركار - دەركارا نىريا - گوندك جەلال - دەرەجەلال - متيفا - بەرزوير^(۳۹).
- زاخۇ - بەرزوير.

پىكھاتا گوندى:

ب عەشىرەت سىندى نە، دىزىنى (بەنستانى) پىكھاتىنە ژ بنەمالا (عەمەرى و زىابى و ھەسەنى و كوردى و ئىزدىنى)، دووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۲۹۱ كەس بوون^(۴۰).
بەرزويرى: ناقدارتىن گوندى بەنستانىيانە ل دەقەرا سىندىيان^(۴۱)، دو مزگەفت لى ھەبوون، ل سالا ۱۹۵۹ ئى خواندنگەھ لى ھاتىيە قەكرن، سالىن شىنستان ئەو خواندنگەھ ھاتىبوو گرتن و پىشتى پىكھاتا ۱۱ نادارا ۱۹۷۰ ئى سەرژنوو ھاتىيەقەقەكرن^(۴۲)، سالا ۱۹۶۲ ئى ژ ئالىن رزىما وى سەر دەمى قە ھاتىيە سۈتن، د ھەوا خرابىكرن و راگوھاستنا گونداندا ل داوييا سالىن ھەفتىيان خەلكى گوندى راگوھاستنە زاخۇ راگوھاستن و گوند خرابىكرن، بەلى د سالىن ھەشتىياندا گوند كو دكەتە ژىر دەستەلاتى شۇرشا

حكومەتا بەعس خەلكى گوندى بۇ باژىرى زاخۇ راگوھاستن و گوند ھەمى خراب كر، د سالىن سەردەمى ھەشتىياندا سەردەمى شۇرشا گولانى ھندەك ژ خەلكى گوندى زقىرنەقە سەر گوندى و سەر ژ نوو ئافاكرەقە، دەمى ل ۲۵ تەباخا ۱۹۸۸ ئى ھىرشا ئەنفالان بۇ سەردەقەرا بەھدىنان دەسپىكرى ۲۰ خىزان ل گوندى دژيان، ئەوان ژى پەنابەر بەر باكوورى كوردستانى و گوند جارەكا دى ھاتەقە خرابىكرن^(۴۵) ھىژ نە ھاتىيە ئافاكرن.

زىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

سەر چاندنا ئاقى بوو ۋەك، ھنار و ھىزىر و تىرى و چاندنا ماش و كونجى و چاندنا باجانىن سور و خىيار و كولند و كەسكاتىن و بەرھەمىن سرۇشتى ۋەك، كەزوان و بەروى و مازى و گوھىشك و چاندنا دىمى ۋەك (كەنم و جەھ) و خودانكرنا تەرش و كەوالى و كىانەوھرا.

گەشت و گوزار:

كانىيا (كەرماقىن)^(۳۶) ۋەك جەھەكى گەشتىيارى ل گوندى دەھتە نىاسىن^(۳۷).

گوندى بەرزوير

بىياتى ئاقى گوندى:

ژ (زوير) ھاتىيە ۋەرگرتن، گوند يى ل بەر زويرا ھاتىيە ئافاكرن، دكەقىتە دووراتىيا (۱۶ كم) رۇژئاقايى سەنتەرى ناھىي، سرۇشتى وى گوندەكى دەشتى يە.

سۈورىن گوندى:

- باكوورى، گوندى ھەورىز.
- باشوورى، باژىرى زاخۇ.
- رۇژھەلاتى، گوندى متيفا.
- رۇژئاقايى، گوندى كەر.

زىدەرئىن ئاقى:

ئىك كانى لى ھەيە دېيىژنى بەھرا بەھىرى دكەفېتە دناف شىكەفتا بەھىرى دا و رووى شىھرانىشى لىبەر گوندى دا دېۋىت. جھىن بەرنىاس، گەلى سىقوك و خانە مىر و لىسىن تەبىرى و پىا بوخىر و شىكەفتا خانە مىر.

رىكىن گوندى:

- دەركار - شىھرانىشا بنى - بەھىر
- دەركار - ھىزاوا - ئاقگەنى - خىزاڧا - بانك - شىھرانىشا بنى - بەھىر
- زاخۇ - ھىزاوا - دەركار - شىھرانىشا بنى - بەھىر

پىكھاتا گوندى:

سندى نە دېيىژنى (شىھرانىشى)، ژىنەمالا (مەلاي) پىكھاتىنە. ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۵۵ كەس بوون^(۴۵). سالا ۱۹۷۱ ئى حكومەتا بەعس خەلكى گوندى راگوھاستىنە شىھرانىشى و گوند خرابىكر و تا نھا نە ھاتىبە ئاڧاكرن ڧە.

زىدەرئىن زيارا ھەلكى گوندى:

سەر چاندنا ئاقى بوو ھەك (سىڧ و خوڭ و ھنار و ھژىر و تىرى) و دارىن سىپىندارى و چاندنا (ماش و كونجى و گارسى) و چاندنا دىمى ھەك: گەنمى شامى و گەنم و جەھ و نۆك) و بەرھەمىن سرۇشتى ھەك (كەزوان و گوھىشك و رىلك و مازى) و خودانكرنا تەرش و كەوالى.

گەشت و گوزار:

شىكەفتا بەھىرى ھەك جھەكى گەشتىارى دھىنە ھژمارتن ل سنوورى ناھىن ل دىڧەرى.

شوينوار:

شىكەفتا بەھىرى ھەك جھەكى شوينوارى دھىتە ھژمارتن ل گوندى بەھىرى^(۴۶).

گولانى سەرژنوو ز ئالىن خەلكىڧە ھاتىبەڧە ئاڧاكرن و بەرى دەسپىكرنا ئەنڧالېن دىڧەرا بەھدىنان ۷۰ خىزان ل گوندى دژان. ژ ئەنجامى ھىرشا ئەنڧالاندا مىشەختىبوونە كەمپىن پەنابەران ل باكوورى كوردستانى^(۴۳). پىشتى سەرھلدانا سالا ۱۹۹۱ ئى ۵ ھەندەك بىن چووينە سەر گوندى .

زىدەرئىن زيارا ھەلكى گوندى:

لسەر چاندنا دىمى و خودانكرنا تەرش و كەوالى بوو. ھافىنان خەلكى گوندى دچوونە زۇزانا ل دىڧەرا ھەفتەبىنىن ل باكوورى رۇڧھەلاتى ناھىن^(۴۴).

گوندى بەھىرى

بىياتى ئاقى گوندى: سەبارەت بىياتى ئاقى ڧى گوندى دو بۇچوون ھەنە، يا ئىكىن دىيىژىت ژ ئاقى جھەكى بىناڧى بەرھىر لڧى گوندى ھاتىبە ۋەرگرتن، بۇچوونا دووى دىيىژىت بىن ژ چىكرنا بەرى ھىرانى، ئانكو دستارى ھاتىبە ۋەرگرتن و ب بۇرىنا دەمى بوويە بەھىر. دكەڧىتە دووراتىيا (۱۰ كم) باكوورى رۇڧاڧاين سەنتەرى ناھىن، گوندەكى چىابى ىە.

سنوورىن گوندى:

باكوورى، چىابىن خامتىر و گوندى پەترومە. باشوورى، چىابىن كىزە و گوندى نورىنا. رۇڧھەلاتى، شىھرانىشا بنى. رۇڧاڧايسى، گوندى ستەڧلان.

رووبەرى گوندى:

كەرت	رووبەرى گىشتى	رووبەرى كىرى چاندنى دھىت	بەردەلان و چەروان دۇنەم
۵۲	۱۶۴۲	۱۵۹	۱۴۸۳

گوندى بۆسەلى

بىياتى ئاقى گوندى:

ژ پەيما (بۇ صلات بۇ نەيىزا) ھاتىبە ۋە ھەرگرتن. ب دووراتىيا (۱۲ كم) دكە فېتە باكوورئ رۇژھەلاتئ سەنتەرىئ ناھىيە، سىرۇشتىنى ۋى گوندى كى چىيىي يە.

سۈورئىن گوندى:

باكوورئ، چىيىن كىرە ۋ گوندىن باندرۋ ۋ شەرانشا بىنى.

باشوورئ، گوندى داسىك.

رۇژھەلاتئ، گوندى زىنوگ/ بۆسەل.

رۇژئاقايى، گوندى سىنداڭا.

رووبەرى گوندى:

كەرت	رووبەرى گىشتى دۈنەم	رووبەرى كىرى چاندنى دەھت دۈنەم	بەردەلان ۋ چەروان دۈنەم
۴۶	۱۸۸۳	۱۵۸۲	۲۰۱

ژىدەرىن ئاقى:

چەندىن كانى لى ھەنە ۋەك كانىيا زھىدى ۋ كانىيا گەلى عەلى خانى ۋ كانىيا گەلىن شىخا ۋ ...ھتد ۋ سىكرەك ل سالا ۲۰۰۹ ئ ل باشوورئ گوندى ھاتىبە چىكىرن.

جھىن بەرنىياس:

شاخول ۋ كون ھىرچ ۋ دويىف رەش ۋ گرى سلوى ۋ ملا شواتى ۋ خواركى خەمراى ۋ سەرى مەشخونىن.

رىكىن گوندى:

- دەركار - ھىزاوا - بىرسىقى - بۆسەل.
- دەركار - شەرانشا بىنى - بانك - خىزاڭا - ئاقكەنى - بىرسىقى - بۆسەل.
- زاخۇ - ھىزاوا - بىرسىقى - بۆسەل.

پىكھاتا گوندى:

سندى نە دبىزنى (بۆسەلى)، پىكھاتىنە ژ بىنەمالىن: سەركورا ۋ ناسرا ۋ شىخا ۋ عەلى خانى ۋ حاجىن ۋ زىوكى. ل دووق سەرزىمىريا سالا (۱۹۵۷) ئ ۷۱۵ كەس بوون^(۱۴۷).

گوندى بۆسەلى دنابقەرا سالىن (۱۵۰۰ - ۱۵۴۰) ئ ھاتىبە ئاقاكرن، مزكەفتەكا گەلەك كەقن لى ھەبوو، سالا ۱۹۵۷ ئ خواندىنگەھ لى ھاتىبە قەكرن، سالىن شىنستان ژ سەدسالىيا چوويى ئەو خواندىنگەھ ھاتىبوو گرتن ۋ پىشتى پىكھاتنا ۱۱ ئادارا ۱۹۷۰ ئ سەرزىنو ھاتىبە قەقەكرن^(۱۴۸). ل ئادارا ۱۹۸۱ ئ حكومەتا بەعس گوند ھەمى خرابكر ۋ خەلكى گوندى مشەختبوونە ئەقەھى ۋ پىرىلا ۋ ھندەك ژى مشەختبوونە كۆمەلگەھى بىرسىقى ۋ زاخۇ، د دەمى ئەنقالاندا ئەوئىن ل گوندىن دەقەرى دژان مشەختبوونە كەمپىن باكوورئ كوردستانى كو دبوونە ۱۲۰ خىزان^(۱۴۹) ۋ گوند سەرزىنو ھاتەقە خرابكرن ۋ تا نھا نە ھاتىبە ئاقاكرن قە.

ژىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

چاندنا ئاقى بوو ۋ چاندنا دىمى ۋ رەزىن دىمى ۋ بەرھەمىن سىرۇشتى ۋەك: كەزوان ۋ بىنوگ ۋ مازى ۋ گوھىشك ۋ خودانكرنا تەرش ۋ كەوالى ۋ گىيانە ۋ ھەرا ۋ چوونا كاروانى ۋ كارئ بازىرگانىن.

شوينوار:

رھىكى كوفك ۋ خرابىن دىنار ۋەك جھىن شوينوارى ل گوندى بۆسەلى دەھنە ھژمارتن. ل ھافىنان خەلكى گوندى دچوونە زۇزانا ل لىھفانى ۋ گەقىشى ۋ شاقولن دەقەرىن چىيىي ل باكوورئ گوندى^(۱۵۰).

گوندى پىشىك

بىياتى ئاقى گوندى:

ژ (بى - شىل) ھاتىبە ۋ ھەرگرتن، ئەف گوندى بىن ل بەر ئاقا خابوورى ۋ ھندى ملكى ۋى بىن بلند بوو ئاقا خابوورى نەدگەھشتىن چاندنا ئاقى ل بەر

- دەركار - ھىزاوا - ئافگەنى - خوەك - لىفو - باگولاتك - مىزگەسور - سەركو - بىشىلىك
- زاخۇ - خرابابك - تاوك - سەركو - بىشىلىك

پىنكھاتا گوندى:

سندى نەدىزنى (صوفى)، پىنكھاتىيە ژ مالا (عەبى ئەحمەدى)، ھژمارا وان ل دووف سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۰۰ كەس بوون^(۵۱). گوندى بىشىلىكى، كەفنتىن گوندى صوفىيانە^(۵۲) ل دەفەرا سىندىيان، سالا ۱۹۵۲ ئى مزگەفت لى ھاتىيە ئافاكرن، سالا ۱۹۷۷ ئى ماتۇرىن ئافى لى ھاتىنەدانان داکو چاندنا ئافى بەر بىتەكرن، سالا ۱۹۷۸ ئى خواندنگەھ لى ھاتىيەفەكرن، سالا ۱۹۸۷ ئى حكومەنا بەعس خەلكى گوندى بۇ باژىرى زاخۇ راگوھاستن و گوند خرابىكر و تا نھا نە ھاتىيە ئافاكرن.

ژىدەرىن ژيارا خەلكى گوندى:

ل سەر چاندنا ئافى: خۇخ و ھنار و ھژىر و ترى و دارىن سىپىندارى و چاندنا باجانىن سور و كەسكاتىن و چاندنا دېمى وەك (گەنم و جەھ و نۆك و نىسك) و خودانكرنا تەرش و كەوالى بوو.

شوينوار:

شكەفتا قەرەچا و شكەفتا ستىنك وەك جھىن شوينوارى دەپنە ھژمارتن ل گوندى بىشىلىكى. ل ھافىنان خەلكى گوندى دچوونە زۇزانان ل كەرىنۆكى و كىرانىشى ل باكوورى رۇزھەلاتى ناھىي^(۵۳).

گوندى بىنخىرى:

بىياتى ئافى گوندى: ھندەك بۇچوون دىزىن ژ ئافى كەلايەكا گوندى بىنخىرى (بى نەقورى) ھاتىيە وەرگرتن، ئانكو كەلا گوندى ناقورەك لى ھەبە و ب بۇرىنا دەمى بوويە بىنخىرە. دكەفیتە دووراتىيا (۲۷كم) باكوورى رۇزئافىن ناھىي، سرۇشتى وى گوندەكى چىبابى بە.

بىتەكرن، تىن چاندنا دېمى لى دەتە چاندن ژ بەر ھندى دگوتنى (بى شىل) ئانكو (بى شىل)، مەرەم ژى جەھكى بى ئافى و ژ بەر ھندى ب گوندى بىشىلىك ھاتىيە بىنخىرە. دكەفیتە دووراتىيا (۲۸كم) باشوورى ناھىي، سرۇشتى وى گر و زوبىر.

سئورىن گوندى:

باكوورى، گوندى سەركو. باشوورى، رووبارى خابوور. رۇزھەلاتى، گوندى چەمكى دەلا، كو سەر ب ناھىا باتىفا فەبە. رۇزئافىي، گوندى دېرىنك، كو سەر ب ناھىا رزكارى فەبە.

رووبەرى گوندى:

كەرت	رووبەرى گىشتى دۇنەم	رووبەرى كىرى چاندنى دەپت دۇنەم	بەردەلان و چەروان دۇنەم
۲۳	۲۲۹۱	۵۰۹	۱۷۸۲

ژىدەرىن ئافى:

چەندىن ژىدەر لى ھەنە وەك كانىيا گەرمك و كانىيا سىلافى و كانىيا جەلالى رىلى و رىبارى خابوورى د بەر گوندى را دبۇرىت.

جھىن بەرىياس:

نھالا ئاف و نھالا ھىلىنۆك و نھالا قاج و نھالا كەچەلا و گرى قوچ و زەفيا بانكا تەراش و كورا محو لىلاو ھندەك شكەفت ژى لى ھەنە وەكشكەفتا ستىنك و شكەفتا چەمكى و شكەفتا قەرەچا و شكەفتا مەزن.

رىكىن گوندى:

- دەركار - زاخۇ - خرابابك - تاوك - سەركو - بىشىلىك

باژىرى زاخۇ و گوندى ھەممى خرابىكر و تا نھا نە ھاتىبە ئاڧاكىرن.

ژىدەرىن زيارا ھەلكى گوندى:

چاندنا ئاڧى ھەك: گويىز ھەنار و ھىزىر و تىرى و كاجىن و مېشىمىش و ھىلىك و خۇخ و دارىن سىپىندارى و چاندنا: بىرىچ، ماش، كونجى، گارس، تەھلە، پىشاز و فاصولى) و رەزىن دىمى و بەرھەمىن سىرۇشتى ھەك: كەزوان و مازى و سىماق و خودانكرنا تەرش و كەوالى و چوونا كاروانان بوو.

سامانىن سىرۇشتى:

كومىر و قىر و بەرىن بوياغى (سىغىن) و ھەندەك سامانىن دى ژى ل قى گوندى ھەنە.

شوينوار:

كەلا بى نەقورە و خرابىن كىشايىن و شىكەفتا ناخو ھەك جەھىن شوينوارى ل گوندى بىنخىرى دھىنە ھىمارتن^(۵۱).

گوندى پەترومە

دكەڧىتە دووراتىبا (۲۲كەم) باكوورى سەنتەرى ناھىيى، گوندەكى چىبايى بە.

سۈورىن گوندى:

باكوورى، گوندى ئالوش ل باكوورى كوردستانى.

باشوورى، چىبايى خامتىر و گوندى بەھىر.

رۇژھەلاتى، گوندى كوندوك.

رۇژئاڧايى، گوندى كەلوک.

ژىدەرىن ئاڧى:

چەندىن ژىدەرىن ئاڧى لى ھەنە، ھەك: كانىبا مامكا و كانىبا گەرا كونجا و كانىبا ھىسەن كۆلەك... ھتد و رووى چىنارى.

سۈورىن گوندى:

باكوورى، گوندى ئاڧا گويىزى.

باشوورى، گوندى باجوا.

رۇژھەلاتى، گوندى مارسىس.

رۇژئاڧايى، گوندى ئىرە.

ژىدەرىن ئاڧى:

چەندىن كانى لى ھەنە ھەك كانىبا نھالا بىشەمى و كەھنىوك و رووى كەلىن پىساغا بەر گوندى دا دبۇرىت.

جەھىن بەرىبايى:

جەھىن كىشايىن و زەڧىبا جەمى و دىمىك و جەمىن مېخوى و نھالا بىشەمى و شىكەفتىن ناخوى.

رىكىن گوندى:

• دەركار - شەرانشا بىنى - شەرانشا سەرى - بازىنگىرا - گەورك - كوندوك - پەترومە - كەلوک - مارسىس - بىنخىرى.

• دەركار - ھىزاوا - ئاڧگەنى - خىزاڧا - بانك - شەرانشا بىنى - شەرانشا سەرى - بازىنگىرا - گەورك - كوندوك - پەترومە - كەلوک - مارسىس - بىنخىرى

• زاخۇ - دەركار - شەرانشا بىنى - شەرانشا سەرى - بازىنگىرا - گەورك - كوندوك - پەترومە - كەلوک - مارسىس - بىنخىرى^(۵۲).

پىنكھاتا گوندى:

سەندى نە، پىنكھاتىنە ژ بىنەمالا (عەبدى ئاڧى) پىساغا و بىنەمالا (مېخوى ياڧوى) (مەسىحى كىلدانى). ھىمارا وان ل دووڧ سەرىژمىرىبا سالا (۱۹۵۷) ئى ۲۵ كەس بوون^(۵۳).

گوندى بىنخىرى: سالا ۱۹۷۱ ئى ھۆكۈمەتا بەعس خەلكى گوندى راگوھاستىنە گوندى دارھۇزانى و

جھىن بەرنىياس:

نھالا رەش و كەفرا كەھرا و گرى رەزا و زاويتە و ھندەك شىكەفت زى لى ھەنە ۋەك شىكەفتا نھالا كويىك و شىكەفتا كون كەفو و شىكەفتا كورا و شىكەفتا قولاجى.

رىكىن گوندى:

- دەركار - شەرانشا بنى - شەرانشا سەرى - بازنگىرا - گەورك - كوندوك - پەترومە.
- دەركار - ھىزاوا - ئافكەنى - خىزاڧا - بانك - شەرانشا بنى - شەرانشا سەرى - بازنگىرا - گەورك - كوندوك - پەترومە.
- زاخۇ - دەركار - شەرانشا بنى - شەرانشا سەرى - بازنگىرا - گەورك - كوندوك - پەترومە.

سۋورين گوندى:

- باكوورى، گوندى باجوا.
- باشوورى، چىيىن كىرە و گوندى دەحلك گوندك.
- رۇزھەلاتى، گوندى ستەڧلان.
- رۇزئافابى، گوندى قەسروك.

رووبەرى گوندى:

بەردەلان و چەروان دۇنەم	رووبەرى كىرى چاندنى دەھنت دۇنەم	رووبەرى كىشى دۇنەم	كەرت ۱۷
۲۷۰۱	۵۲۰	۳۲۲۱	

زىدەرىن ئاقى:

كانىيا مەرغان و كانىيا فەتيا ئاشونە و كانىيا چەمىن ھەمكى و ھەر دو روويىن شەرانشا بنى و رووى كەلىن پىساغا دەر گوندى دا دېۋن.

جھىن بەرنىياس:

گرى خرابەى و قەسرا ەلى ئاغى و چەمىن رەشوى و رەزى گولن و رەزى تەتەرخانى و زەڧيا جندى و جەمىن بوزى و ھندەك شىكەفت لى ھەنە ۋەك شىكەفتا كەلىن پەرەخى و شىكەفتا بەرۋى و شىكەفتا كەلىن شىخە مېرە.

رىكىن گوندى:

- دەركار - شەرانشا بنى - بەھىر - ستەڧلان - پەرەخ
- دەركار - ھىزاوا - ئافكەنى - خىزاڧا - بانك - شەرانشا بنى - بەھىر - ستەڧلان - پەرەخ
- زاخۇ - ھىزاوا - دەركار - شەرانشا بنى - بەھىر - ستەڧلان - پەرەخ

پىكھاتا گوندى:

سندى نە دېۋننى (پەرەخى)، پىكھاتىنە ژ بنەمالا

پىكھاتا گوندى:

سندى نە دېۋننى (پىساغا)، پىكھاتىنە ژ بنەمالا (تېلى و شاھىنى و عىسكەرى و تەتەرى و محىن خەلىلى). ھۇمارا وان ل دوۋڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۸۳ كەس بوون^(۵۷). سالا ۱۹۴۵ ئى مزگەفتا گوندى ھاتىيە ئافكارن. سالا ۱۹۷۱ ئى ھكومەتا بەعس خەلكى گوندى راگواستەنە گوندى گرك سندى و گوند خرابىكر و تا نھا نە ھاتىيە ئافا كرن.

زىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

ل سەر چاندنا ئاقى بوو و دارىن سىپىندارى و چاندنا (باجانىن سۇر وخيار و پىڧاز) و كەسكاتىن و رەزىن دىمى و بەرھەمىن سىرۋىشتى و خودانكرنا تەرش و كەوالى و چوونا كاروانان بوو. ھاقىنان خەلكى گوندى دچوون رۇزانا ل زاويتى و مىرگا قويسل ل باكوورى ناحىن^(۵۸).

گوندى پەرەخ

بىياتى ئاقى گوندى:

نافەكى دېرۋكى بە، ب دووراتىيا (۱۲كم) دكەڧىتە باكوورى رۇزئافابى سەنتەرى ناحىن، گوندەكى چىيى بە.

ابوزى و عەسلان). ھژمارا وان ل دووف سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۳۹ كەس بوون^(۵۹).

سەردەمىن حۇمەتا مەلكى يا عىراقىن مەخفەرەكا پولىسان لى ھەبوو، ھەرەسا سىن ئاشىن ئافىن بىناقىن ئاشىن رەشوى وئاشىن تەنەر عەلى و ئاشىن يوسىف عەمەر و صالح فارس لى ھەبوون. سالا ۱۹۷۳ ئى مزگەفت و خواندىنگەھ لى ھاتىنەقەكرن، سالا ۱۹۷۶ ئى حۇمەتن خەلكىن گوندى راگوھاستنە باژىرى زاخۇ و تلکەبەرى و گوندى خرابىكر و سالا ۱۹۹۲ ئى جارەكا دى ھاتىبەئافاكرن و پاشى ھاتىبەقە بەردان، سالا ۲۰۰۰ ئى جارەكا دى ھاتىبە ئافاكرن، سالا ۲۰۱۱ ئى كارەب گەھشتىبە گوندى.

سنورىن گوندى:

- باكوورى، گوندى بەھراشا.
- باشوورى، گوندى سەركو.
- رۇزھەلاتى، گوندى تىرك سەمو.
- رۇزئالھى، گوندى تىرك ھەسەن.

رووبەرى گوندى:

كەرت	رووبەرى گەشتى دۇنەم	رووبەرى كىرى چاندنى دەيت دۇنەم	بەردەلان و چەروان دۇنەم
۲۶	۱۹۵۰	۱۱۷۷	۷۷۳

زىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

سەر چاندنا ئافى بوو ھەك: سىف و خۇخ و ھنار و ترى و ھزىر و مئشمش و حلىك و دارىن سىپىندارى و چاندنا كونجى و برنجى و ماش و گارسى و چاندنا دىمى ھەك (گەنم و جەھ و نىسك) و رەزىن دىمى و بەرھەمىن سىرۇشتى ھەك: كەزوان و مازى و خودانكرنا تەرش و كەوالى و كارى ئاشقانىن و چوونا كاروانان.

زىدەرىن ئافى:

كانى لى ھەنە ھەك: كانىيا بقرى و كانىيا مىرزى و كانىيا خەجوكى و رووھك بچوىك ل باشوورى: گوندى دا دبۇرىت دبىژنى دىف روو.

شوينوار:

خرابىن پەرەخى ھەك جەھكى شوينوارى دەيتە ھژمارتن ل گوندى پەرەخى. ل ھافىنان خەلكى گوندى دچوونە زۇزان ل چىابىن خامتىر ل باكوورى گوندى^(۶۰).

جەيتىن بەرنىاس:

نھالا كىر و ھەچىفكى و نھالا جوما ھەيدوى و گرى سلىمانى و زەقىا بەرزوىرى و نھالا چەمى سماق.

رىكىن گوندى:

- دەركار - زاخۇ - خرابابك - تاوك - تىرك ھەسەن - تىرك مامىزدىنى.
- دەركار - ھىزاوا - ئافكەنى - خووھك - لىقو - باكولاتك - مىرگە سور - سەركو - تىرك ھەسەن - تىرك مامىزدىنى.
- زاخۇ - خرابابك - تاوك - تىرك ھەسەن - تىرك مامىزدىنى.

گوندى تىرك مامىزدىن

بىياتى ئافى گوندى:

ژ (تىر - رىك) ھاتىبە ھەرگرتن، رامانا وان گەلەك رىكىن ھاتن و چوونى بۇ قى گوندى دەين و ئەف گوندى بگوندى (مامىزدىن) ھاتىبە ئافكرن، چونكى ل دەسپىكى مامىزدىنى ھەمى ل قى گوندى بوون. دكەقىتە دووراتىيا (۲۲ كم) باشوورى ناھىي، سىرۇشتى وى گر و زوىر

پىكھانا گوندى:

ژ عەشىرەتا سىدى نەدبىژنى (مامىزدىنى)،

رووبەرىي گوندى:

كەرت	رووبەرىي گىشى	رووبەرىي كىرى	بەردەلان و چەروان دۇنەم
۲۵	۱۷۰۹	۸۸۰	۸۲۹

زىدەرىن ئاقى:

چەندىن زىدەر لى ھەنە ۋەك كانىيا مەلا عىسا و كانىيا مەلى و كانىيا شاھىنك و كانىيا ژوورى و رووبەكى بچوك بناقى دىف روو ل بەر گوندى دا دىۋىرت.

جەين بەرنىياس:

گرى قوتى و گركى شىخا و چالكا مەلى تەمەرا و زەشيا ملا بەنۇكى و چوما گرى و چوما خوپىرىزى.

رىكىن گوندى:

- دەركار - ھىزاوا - زاخۇ - خرابابك - تاوك - تىرك ھەسەن
- دەركار - ھىزاوا - ئافكەنى - خووەك - لىفو - باگولاتك - مىزگە سور - سەرکو - تىرك ھە سەن
- زاخۇ - خرابابك - تاوك - تىرك ھەسەن

پىكھاتا گوندى:

سەندى نەدبىزىن (مامىزدىنى)، پىكھاتىنە ژىنەمالا (ھەسەنى جانگىرى). سالا ۱۹۷۸ ئى خواندنگەھ لى ھاتىبە فەكرى، سالا ۱۹۸۷ ئى ھكۆمەتا بەعس خەلكى گوندى راگۇھاستنە باژىرى زاخۇ و گوند خرابىكر، سالا ۲۰۰۹ ئى جارەكا دى ھاتىبە ئافكارىن و سالا ۲۰۱۳ ئى كارەب گەھشتىبە گوندى.

زىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

ل سەر چاندنا دىمى و چاندنا ئاقى و خودانكرنا

پىكھاتىنە ژىنەمالا (مەلى فەندوى و مەمەد فەندوى). ھۇمارا وان ل دوۋف سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۸۵ كەس بوون^(۱۱).

گوندى تىرك مامىزدىنى: كەفنىرىن گوندى مامىزدىنىانە ل دەفەرا سەندىيان^(۱۲)، سالا ۱۹۷۸ ئى خواندنگەھ لى ھاتىبە فەكرى، بەلى ھەر وى سالى ھكۆمەتى خەلكى گوندى راگۇھاستنە باژىرى زاخۇ و گوند خرابىكر و ھىژنە ھاتىبە ئافكارىن.

زىدەرىن زيانا خەلكى گوندى:

ل سەر چاندنا دىمى و چاندنا ئاقى و خودانكرنا تەرش و كەوالى

سامانىن سۇشتى:

پەترول (نەفت) ل قى گوندى ھەبە. ل ھاقىنان خەلكى گوندى دچوونە (كەپرا) ل سماقا و زۇما ھەيدوى ل دەوروبەرىن گوندى^(۱۳).

گوندى تىرك ھەسەن

بىياتى ئاقى گوندى:

ژ (تىر - رىك) ھاتىبە ۋەرگىرن، رامانا وان كەلەك رىكىن ھاتىن و چوونى بۇ قى گوندى ھەين، و ئەف گوندى ب گوندى (ھەسەن)^(۱۴) ھاتىبە ئافكارىن چونكى گوند لى مالا ھەسەنى جانگىرى بە. دكەقىتە دووراتىيا (۲۰ كىم) باشوورى ناھىن، سەرۇشتى وى گر و زورىن.

سەورىن گوندى:

باكورى، گوندى كەبەرۇك. باشوورى، گوندى دىرىنك. رۇژھەلاتى، گوندى تىرك مامىزدىن.

رۇژاھاپى، گوندى تاوكى، كو سەر ب ناھىيا رىزگارى قەبە.

تەرش و كەوالى. سامانىن سرۇشتى: پەترول (نەفت) ل فى گوندى ھەبە.

ھاقىنان خەلكن فى گوندى دچوونە (كەپرا) ل ملا كانى شاھىنكىن ل نىزىكى گوندى^(۱۵).

گوندى تىرك سمو نائى گوندى:

ژ (تىر - رىك) ھاتىبە ۋەرگرتن، رامانا وان گەلەك رىكىن ھاتن و چوونى بۇ فى گوندى ھەين، ئەف گوندى بى ب گوندى (سمو) ناكىرەنە چونكى بى ژ نالىن سمو سىنەما فە ھاتىبە ئافاكرن. ب دووراتىيا (۲۳كم) دكەفەتە باشوورن ناحىن، سرۇشتى ۋى گر و زوبىر.

سئورىن گوندى:

- باكوورى، گوندى بەھرافا.
- باشوورى، گوندى سەركو.
- رۇزھەلاتى، گوندى مىزگە سور.
- رۇزئافىي، گوندى تىرك مامىزدىنى.

رووبەرى گوندى:

كەرت	رووبەرى گىشتى	رووبەرى كىرى	بەردەلان و
۲۷	دۇنەم	چاندنن دەھت	چەروان
۳۵۶	دۇنەم	دۇنەم	دۇنەم
۲۰۵			۳۳۵۱

ژىدەرىن نائى:

چەندىن ژىدەر لى ھەنە ۋەك كانىيا شەولى و كانىيا عىدى و كانىيا زرىق و رووھكى بچوويك ل باشوورى، گوندى دا بوورىت دىبىژنى دىف روو.

جەين بەرنىياس:

نھالا پەلك و گرى بەنۇك و بانا زاخۇ و نھالا گوندى و تىن خىشبەر و نھالا كورته فەس.

رىكىن گوندى:

- دەركار - ھىزاوا - زاخۇ - خرابابك - تاوك - تىرك ھەسەن - تىرك مامىزدىنى - تىرك سمو.
- دەركار - ھىزاوا - ئافگەنى - خوەك - لىقو - باگولاتك - مىزگە سور - سەركو - تىرك ھەسەن - تىرك مامىزدىنى - تىرك سمو.
- زاخۇ - خرابابك - تاوك - تىرك ھەسەن - تىرك مامىزدىنى - تىرك سمو.

پىكھاتا گوندى:

سندى نە دىبىژنى (مامىزدىنى)، ژ بنەمالىن، سمو سىنەما و محوى و ھەسنى پىكھاتىنە. ھژمارا وان ل دووڧ سەرزىمىريا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۱۵ كەس بوون^(۱۱).

سالا ۱۹۱۵ ئى گوندى تىرك سمو ھاتىبە ئافاكرن، سالا ۱۹۷۸ ئى خواندىنگەھ لى ھاتىبە فەكرن، سالا ۱۹۸۷ ئى حكومەتا بەعس خەلكن گوندى بۇ باژىرى زاخۇ راگوھاستن و گوند خرابكر و تا نھا نە ھاتىبەئافاكرن .

ژىدەرىن زيارا ھەلكى گوندى:

ل سەر چاندنا دىمى و رەزىن دىمى و چاندنا ئافى و چاندنا باجانىن سۇر و كەسكاتىن و خودانكرنا تەرش و كەوالى.

سامانىن سرۇشتى:

پەترول (نەفت) ل فى گوندى ھەبە.

شوينوار:

جالنى زورەملىكى ۋەك جەھكى شوينوارى ھەيتە ھژمارتن ل گوندى تىرك سمو.

ل ھاقىنان خەلكن گوندى دچوونە (كەپرا) ل ملا گوندى نىزىكى گوندى^(۱۷).

**گوندى چەم مشكو
بىياتى ناغى گوندى:**

ژ چەمەكىن ل بەر ئاغا خابوورى ھاتىيە ۋەرگرتن، ۋ ھندى مشك ل زەفەين قى چەمى ھەبوون ب چەمى مشكو ھاتىيە ئاڧكرن، پىشتى گوند ھاتىيە ئاڧكرن ب چەم مشكو ئاڧكرنە. دكەڧىتە دوورائىيا (۱۸كم) باشوورى رۇژئاڧاين ناھىن، سرۇشتى ۋى گوندەكىن دەشتى يە .

سنورىن گوندى:

باكوورى، گوندى كەرنى.
باشوورى، رووبارى خابوور.
رۇژھەلاتى، بازىرى زاخۇ.

رۇژئاڧايسى، رووبارى ھىزل، كو دكەڧىتە دناڧبەرا باشوور ۋ باكوورى كوردستانى دا.

رووبەرى گوندى:

كەرت	رووبەرى گىشى دۇنەم	رووبەرى كىرى چاندنن دھىت دۇنەم	بەردەلان ۋ چەروان دۇنەم
۹	۲۱۳۱	۲۰۹۱	۴۰

ژىدەرەن ناغى:

رووبارى خابوور ل بەر گوندى دا دبۇرىت ۋ جووھكا ئاڧدانى ژ زاخۇ ۋە بۇ گوندى دھىت ۋ ھندەك ژىدەرەن ۋەرى ژى لى ھەنە.

جھىن بەرنىاس، كرى دىو ۋ نھالا مىرەم ۋ كەرچىلەك ۋ نھالا كەچەلا ۋ شكەفتا خەنىشتوك ۋ خرابە.

رىكىن گوندى:

• دەركار - زاخۇ - چەم مشكو.
• دەركار - دەركار نىرى - گوندك - جەلال - متىفا -

بەرزوير - چەم مشكو.
• زاخۇ - چەم مشكو.

پىكھاتا گوندى:

سندى نە دبىژنى (بەنستانى)، پىكھاتىنە ژ بنەمالا (حەجى يوسف قاسم ۋ محىن خەلوى ۋ ئەحمد ۋازى ۋ عابد حەسو برو ۋ محەمەد عەمر قادر). ھژمارا وان ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئ ۹۰ كەس بوون^(۱۸).

گوندى سالا ۱۹۳۰ ئ ھاتىيە ئاڧكرن، مزگەفت لىن ھەبوو، سالا ۱۹۷۱ ئ ھكۇمەتا بەعس خەلكى گوندى بو بازىرى زاخۇ راگوھاستن ۋ چەم سىرموى ۋ گوند ھەمى خراب كر ۋ تا نھا نە ھاتىيە ئاڧا كرن.

ژىدەرەن زيارا ھەلكى گوندى:

لسەر چاندنا دىمى بوو ۋەك، گەنم ۋ جەھ ۋ نۇك ۋ نىسك ۋ گوندۇر ۋ باجانىن سۇر ۋ خىيار ۋ زەبەشى ۋ كەسكاتى ۋ خودانكرنا تەرش ۋ كەۋالى^(۱۹).

گوندى داسىك

بىياتى ناغى گوندى:

سەبارەت ناغى قى گوندى دو بۇچوون ھەنە، يا ئىكىن دبىژىت ھندى ئەو گىايىن ل دەوروبەرىن گوندى ل ھافىنان ھىك دبوو ۋ ھەمى دبوونە داسىن گىايى ئەڧ جەھ ب داسىك ھاتە بناڧكرن، بۇچوونا دووى دبىژىت ىن ژ سىك ئانكو بازار ھاتىيە ۋەرگرتن، چونكى كەلەك ھاتن ۋ چوونا كاروانىيان ل سەر قى گوندى ھەبوو دەمى قەستا زاخۇ ۋ دەشتى دكرن ۋ ئەڧ گوندە ب سىك ئاڧكرنە ۋ ب بۇرىنا دەمى ناغى ۋى ىى بوويە داسىك. دكەڧىتە دوورائىيا (۸كم) رۇژھەلاتن ناھىن، سرۇشتى ۋى گوندەكىن دەشتى يە.

سنورىن گوندى:

باكوورى، گوندى بۇصەل.
باشوورى، گوندى سەرسىلاڧك.

رۇزھەلاتى، كوندئ ئافكەنى.

رۇژئاقايى، كوند و كۆمەلكەھىن بىرسقى.

رووبەرى گوندى:

كەرت	رووبەرى گىشتى دۆنەم	رووبەرى كىرى چاندنى دەيت دۆنەم	بەردەلان و چەروان دۆنەم
۳۲	۸۸۵	۸۴۸	۲۷

زىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

ل سەر چاندنا دېمى و ئافى و خودانكرنا تەرش و كەوال و كيانەوهر.

شوينوار:

كافلن كوسكە وەك جەھكى شوينوارى دەيتە ھژمارتن ل كوندئ داسىكى.

ل ھاڧىنان خەلكى گوندى دچوونە كەپرا ل شەھەلىنى و بەرزويرا ل دەوروبەرىن گوندى^(۷۱).

زىدەرىن ئافى:

چەندىن زىدەر لى ھەنە وەك كانىيا كارىزى و كانىيا گوندى و نھالا شەھەلى و جووا مىرى تاكو سالا ۱۹۹۰ئى بۇ گوندى دەت.

جھىن بەرنىياس:

زەڧيا تىن و نھالا شەھەلى و گرى مىرا و بەرزويرا گوندى و رەخىن دەشتىن.

رىكىن گوندى:

- دەركار - ھىزاوا - داسىك.
- دەركار - شەرانشا بنى - بانك - خىزاڧا - ئافكەنى - داسىك.
- زاخۇ - ھىزاوا - داسىك.

پىنكھاتا گوندى:

سندى نە دىبىزنى (چونكى)، ژ بنەمالىن مىرزاي و ججى سلىمانى پىنكھاتىيە. ھژمارا وان ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷)ئى ۲۳۵ كەس بوون^(۷۰).

گوندئ دەشتماسەك قەرا - دەشتماسەك چەم

بىياتى ئافى گوندى:

ژ (دەشت) ھاىيە وەرگرتن، رامانا وى شەدگەرىت بۇ ھەبوونا ملكەكى بەرفرەھە يى وەك دەشتەكا بچوويك ل دەقەرا قى گوندى، ئەڧ گوندە ب گوندى ب دەشتماسەكا (قەرا) يى بەرنىياسە (قەرا) ناز ئافى خەلكى قى گوندى يە و ھندەك جاران ب ئافى دەشتماسەك (چەم) ئافدكەن نازئافى چەمى يى ژ چەمەكى لى گوندى ھاىيە وەرگرتن و ژ بەر ھندى دىبىزنى گوندى دەشتماسك چەم. گوند دكەڧىتە دووراتىيا (۱۸كم) باكوورى رۇژئاقايى ناھىن، سرۇشتى وى گر و زويرن.

سنورىن گوندى:

باكوورى، گوندئ دەحلك مەلەك.

باشوورى، گوندئ دەشتماسەك مەلا.

رۇزھەلاتى، گوندى دەحلك گوندك.

رۇژئاقايى، گوندئ ھەورىز.

رووبەرى گوندى:

كەرت	رووبەرى گىشتى دۆنەم	رووبەرى كىرى چاندنى دەيت دۆنەم	بەردەلان و چەروان دۆنەم
۴۷	۷۹۲۹	۱۴۹۴	۶۴۳۵

گوندئ داسىكى، سالا ۱۹۷۹ئى خواندنگەھ لى ھاىيەقەكرن، سالا ۱۹۸۵ئى حكومەتا بەعس خەلكى گوندى بۇ كۆمەلكەھا بىرسقى راگوھاستن و گوند خرابكر و تا نھا نە ھاىيە ئافا كرن.

ھەبوون و ژ بەر ھندى دېيژنى گوندى دەشتماسەك مەلا. دكەفېتە دووراتييا (۱۸كەم) باكوورى رۇژئاقايى ناحبى، سرۇشتى گوندى گر و زوبىر.

سنوورين گوندى:

باكوورى، گوندى دەشتماسەك چەم.

باشوورى، گوندى دەرجەلال.

رۇژھەلاتى، گوندى دەحكك گوندك.

رۇژئاقايى، گوندى ھەورينز.

رووبەرى گوندى:

بەردەلان و چەروان دۇنەم	رووبەرى كىرى چاندنى دەيت دۇنەم	رووبەرى گىشتى دۇنەم	كەرت ۲۲
۲۷	۸۴۸	۸۸۵	

ژىدەرين ئاقى:

چەندىن ژىدەر لى ھەنە ۋەك: كانىيا گەرمك و كانىيا كەقرا عەبو و كانىيا بىركا گوندى و ھندەك ژىدەرين ۋەرزى ژى لى ھەنە.

جھين بەرنىاس:

گرى عەجەما و بەركىرە و ملكا قوتاس و دەشتكا ماسكى.

رىكىن گوندى:

- دەركار - زاخۇ - بەرزوير - دەشتماسەك مەلا.
- دەركار - دەركار نىرى - گوندك جەلال - دەرجەلال - متيفا - بەرزوير - دەشتماسەك مەلا.
- زاخۇ - بەرزوير - دەشتماسەك مەلا.

پىكھاتا گوندى:

سندى نە دېيژنى (مال مەلا)، گوند ژىنەمالين

ژىدەرين ئاقى:

چەندىن ژىدەر لى ھەنە ۋەك كانىيا چەمى و كانىيا خرابى بانا ژىنى و كانىيا بىكى و كانىيا جوما دەشتكى و ھندەك ژىدەرين ۋەرزى ژى لى ھەنە.

جھين بەرنىاس:

كىلە زەر و گرئ ئەيس گورىن و گرئ قەبرا كالوى و زەقىا بانى قەرا و گرئ سىن گرا.

رىكىن گوندى:

- دەركار - زاخۇ - بەرزوير - دەشتماسەك قەرا.
- دەركار - دەركار نىرى - گوندك جەلال - دەرجەلال - متيفا - بەرزوير - دەشتماسەك قەرا.
- زاخۇ - بەرزوير - دەشتماسەك قەرا.

پىكھاتا گوندى:

سندى نە دېيژنى (بەنستانى)، ژىنەمالين: يوسف موساى، صادق عەمەر حسىنى، حسىن حاجى محەمەدى، بەنال جەمبەلى عەمەر و عەلو حسىن ئاقەدەلى پىكھاتىنە. ھۇمارا وان ل دووف سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۵۲ كەس بوون^(۷۲). ل سالا ۱۹۷۶ئى حكومەنا بەعس خەلكى گوندى بۇ باژىرى زاخۇ راگوھاستن و گوند خراب كر و ھىژ نەئاقاكرىنە.

ژىدەرين ژيارا خەلكى گوندى:

ل سەر چاندنا دىم و رەزىن دىمى و بەرھەمىن سرۇشتى ۋەك: كەزوان و بەروى و مازى و خودانكرنا تەرش و كەوالى و گيانەوھرا و كاروانان بوو^(۷۳).

گوندى دەشتماسەك مەلا

بىياتى ئاقى گوندى، ژ (دەشت) ھاتىبە ۋەرگرتن، رامانا ۋى قەدگەرىت بۇ ھەبوونا ملكەكى بەرفرەھەبىن ۋەك دەشتەكا بچوويك ل دەقەرا قى گوندى، ئەف گوندە بگوندى ب دەشتماسەك (مەلا) دەيتە بناقكرن، چونكى كەلەك بنەمالين مەلا ل قى گوندى

رووبەرى گوندى:

كەرت	رووبەرى گىشى	رووبەرى كىرى	بەردەلان و چەروان دۇنەم
۱۹	۲۹۲۶	۳۷۳	۲۵۵۳

زىدەرىن ئاقى:

چەندىن زىدەر لى ھەنە ۋەك بىركا كانىيا سىقىنى و بىركا گوندى و كانىيا چەمكو و كانىيا جەلالنى كەندەلىس.

جەيىن بەرنىاس:

گرى كىچى و بانا شىمى و بەستا گوھىش و بەستا بانە نەرمك و ئارمانجا بانى عەلو و نھالا سلىمانى و ملا بازى و ئاخ صۇر و كورتك و شكەفتا دەرگەھى تەنگ و شكەفتا نزارى خامى و شكەفتا بەستا پەحن.

رىكىن گوندى:

- دەركار - تلکەبەر - بەرزویر - دەشتماسەك مەلا - دەشتماسەك قەلا - دەحلك مەلەك.
- دەركار - زاخۇ - بەرزویر - دەشتماسەك قەرا - دەشتماسەك مەلا - دەحلك مەلەك.
- زاخۇ - بەرزویر - دەشتماسەك قەرا - دەشتماسەك مەلا - دەحلك مەلەك.

پىكھانا گوندى:

سندى نە، پىك ھاتىنە ژبنەمالا (ئەحمەد حسين پىرى و محەمەد پىرئىزدىن و حاجى عەلو و محەمود عەمەر محى). ھژمارا وان ل دووڤ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۵۵ كەس بوون^(۷۱).

گوندى دەحلك مەلەك: ل سالا ۱۹۷۱ ئى حكومەنا بەعس خەلكى گوندى بۇ تلکەبەرى راگوھاستن و گوندى تىرك سمو و گوند ھەمى خرابكر و تا نھا نەھاتىيە ئافاكرن.

عەبدولرەحمان، مەلا جامى، مەلا ئوسمان، مەلا ھادى، مەلا ئەبابەكر، مەلا ئەمىن، مەلا خەلىل و عەبدولعەزىز پىكھاتىيە. ھژمارا وان ل دووڤ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۷۹ كەس بوون^(۷۴).

گوندى دەشتماسەك مەلا: سالا ۱۹۷۰ ئى جادە كەھشتىن، سالا ۱۹۷۰ ئى خواندنگەھ و بنگەھى ساخلەمىن لى ھاتىنە قەكرن، سالا ۱۹۷۱ ئى حكومەنا بەعس خەلكى گوندى بۇ باژىرى زاخۇ راگوھاستن و گوند ھەمى خرابكر و تا نھا نەھاتىيە ئافاكرن.

زىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

ل سەر چاندنا ئاقى بو ۋەك (ھنار و ترى و ھژىر) وچاندنا (باجانىن سۇر و كەسكاتىن) و چاندنا دىمى ۋەك (گەنم و جەھ و نۆك و نىسك) و رەزىن دىمى و خودان كرنا نەرش و كەوالى و گىانەوھرا. ل ھافىنان خەلكى گوندى دچوونە چىيىن كىرەى ل باكوورى گوندى^(۷۵).

گوندى دەحلك مەلەك

بىياتى ئاقى گوندى:

ژ جەھكى پرى دەحل و داروبار ھاتىيەوھەرگرتن، مەلەك ئاقى كەسەكى يە ل سەر قى گوندى و ئەڤ گوندى ب گوندى دەحلك مەلەك دەھتە بناڤكرن، چونكى گوندىكى دى زى ل سنوورى ناھىن ب ئاقى دەحلك گوندك ھەبە. ئەڤ گوندى دكەڤىتە دووراتىيا (۲۰ كم) باكوورى رۇژئاقىن سەنتەرى ناھىن، سرۇشتىن وى گوندىكى چىيى يە.

سنوورىن گوندى:

باكوورى، چىيىن كىرە و گوندى قەسرۇك. باشوورى، گوندى دەشتماسەك چەم. رۇژھەلاتى، گوندى دەحلك گوندك. رۇژئاقى، گوندى ھەڤىش.

و بانا ۋەھىيەتنى و گىرى كىنرا نىفا و زىيارەتنى پۈشى رەشىنى و زىيارەتنى مەلا خەلىل.

رىكىن گوندى:

- دەركار - دەركار نىرى - دەھلك گوندىك.
- دەركار - ھىزاۋا - گىرك سىندى - دەركار نىرى - دەھلك گوندىك.
- زاخۇ - تىكەبەر - گوندىك جەلال - دەھلك گوندىك.

پىنكھانا گوندى:

سىندى نە دىبىزىن (نىرى)، پىنك ھاتىنە ژ بنەمالا (ئاقىبىنى و ھىسىنى و ئەھمەدى فىندى و مەھمەد صوفى ۋە مەشەختى و ھەمەر خواستى و ئەھمەدى و مەھمودى).

گوندى دەھلك گوندىك: كەفنىرىن گوندى نىرىانە ل دەفەرا سىندىيان^(۷۸)، سالا ۱۹۸۷ئى ھىكومەتا بەھس خەلكى گوندى بۇ كۆمەلگەھا تىكەبەرى راگۈھاستىن و گوند ھەمى خرابىكر و تا نھا نەھاتىيە نىفا كىرن.

ژىدەرەن زىارا خەلكى گوندى:

سەر چاندنا دىم و نىفى و خودانىكرنا نەرش و كەۋالى.

ل ھاقىبان خەلكى گوندى دچوونە زۇمال چەمكىن ھنارى و كەلىن باجلىن ل رۇزئافىن گوندى^(۷۹).

گوندى دەشتەتەخ

بىياتى نىفى گوندى:

ژ (دەشت) ھاتىيە ۋەركىرن، رامانا ۋى قەدگەرىت بۇ ھەبۇونا ھىندەك زەفبىين راست ل فى گوندى و ژ بەر ھىندى دىبىزىن گوندى دەشتەتەخ. ب دووراتىيا (۲۳كم) دكەفبىتە باكوورى رۇزئافىن سەنتەرى ناھىين، گوندىكىن چىياى بە .

ژىدەرەن زىارا خەلكى گوندى:

سەر چاندنا نىفى و دىمى و بەرھەمىن سىرۇشتى ۋەك (كەزوان و مازى و گوھىشك) و خودانىكرنا نەرش و كەۋالى^(۷۷).

گوندى دەھلك گوندىك

بىياتى نىفى گوندى: ژ (دەھلك) ھاتىيە ۋەركىرن، جەن گوندى تىرى دەھلك بوو، ژ بەر ھىندى يىن پىن ھاتىيە بىنافكىرن و رامانا گوندىكى قەدگەرىت بۇ بچوويكاتىيا فى گوندى. ئەف گوندى ب گوندى دەھلك گوندىك يىن بەرنىياسە چونكى گوندىكىن دى ژى ھەبە ل سىنوورى ناھىين بىنافكىن دەھلك مەلەك ھەبە. گوند دكەفبىتە دووراتىيا (۱۱كم) باكوورى رۇزئافىن سەنتەرى ناھىين، سىرۇشتى ۋى گوندىكىن چىياى بە.

سىنوورىن گوندى:

- باكوورى، چىياى كىرە و گوندى پەرەخ.
- باشوورى، گوندى گوندىك جەلال.
- رۇزھەلاتى، گوندى نۇردىنا.
- رۇزئافىن، گوندى دەشتەتەسەك چەم.

رووبەرى گوندى:

كەرت	رووبەرى كىشى دۇنەم	رووبەرى چاندنى دەھلك دۇنەم	بەردەلان و چەروان دۇنەم
۴۹	۳۰۵۵	۶۹۸	۲۳۵۷

ژىدەرەن نىفى:

ھىندەك ژىدەرەن ھەنە ۋەك بىركا گوندى و ھىندەك نىھال لدورىن گوندى ھەنە نىفىن بەردەۋامىن.

جەين بەرنىياس:

كركىن خەزىنا و خرابىن چالا و خرابىك و بانا باجلىن

ھىزارا وان ل دووڧ سەرزىمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۳۵ كەس بوون^(۸۰).

گوندى دەشتەتەخى: مەخفەرەك لى ھەبوو، سالا ۱۹۷۱ ئى ھۆكۈمەتا بەعس خەلكى گوندى بۇ گوندى دەركارى عەجەم و بازىرى زاخۇ راگوھاستن و گوند خرابىر، سالا ۲۰۰۵ ئى جارەكا دى ھاتىبە ئافاكىرن و ھەر ل سالا ۲۰۰۵ ئى دىرەك و پروژى ئافى لى ھاتىبە چىكىرن، سالا ۲۰۰۵ ئى خواندىنگەھ لى ھاتىبە فەكرن و سالا ۲۰۱۱ ئى كارەب گەھشىتە گوندى.

زىدەرئىن زيارا خەلكى گوندى:

ل سەر چاندنا ئافى و چاندنا ھنار و ھزىر و ترى و چاندنا دىمى ۋەك گەنم و جەھ و نۆك ونىسك و خودانكرنا تەرش و كەوالى و چوونا كاروانان.

گەشت و گوزار:

گوندى دەشتەتەخى ۋەك جەھكى گەشتىبارى دەھتە ھىمارتن ل دەقەرئى. شوپىنوار، قەسرا سەوورى ۋەك جەھكى شوپىنوارى دەھتە ھىمارتن ل گوندى دەشتەتەخى.

ل ھافىنان خەلكى گوندى دچوونە زۇزانا ل گوندى سناتى ل باكوورى گوندى^(۸۱).

گوندى دەركار نىرى / دەركارا نىرىا

بىياتى ئافى گوندى:

ژ (دەر - دەرگەھ) ھاتىبە، رامانا ۋى قەدگەرىت بۇ جەھى گوندى كو ۋەك دەرگەھەكى بە، دكەفىتە دناقبەرا دو زوبراندا و ھەروەسا رىكەكە بۇ چوونا گوندىن دكەفنه بنى چىابى كىرە و ژ بەر ھندى دىزىتى گوندى دەركار و ئەف گوندى ب گوندى دەركارا نىرىا دەھتە بىناقىرن، چونكى گوندىكى دى ژى ل سنوورى ناحىن ب ئافى گوندى دەركار عەجەم ھەبە^(۸۲). دكەفىتە دووراتىيا (۸كم) رۇژئافىن ناحىن، سرۇشتىن ۋى ژى گوندىكى دەشتى بە.

سنوورىن گوندى:

باكوورى، گوندى سنات.
باشوورى، گوندى بھنونه سىدى.
رۇژھەلاتى، گوندى قەسرۇك.
رۇژئافى، رووبارى ھىزل.

رووبەرى گوندى:

كەرت	رووبەرى گىشتى دۇنەم	رووبەرى كىرى چاندنى دەھت دۇنەم	بەردەلان و چەروان دۇنەم
۴۷	۱۸۴۰	۴۶۰	۱۳۸۰

زىدەرئىن ئافى:

چەندىن زىدەر لى ۋەك كانىيا تەنورە و كانىيا سەرە كانىيا سناتى و رووبارى ھىزل و رووى سناتى لىەر گوندى دا دبوورن.

جەھىن بەرىياس:

ھەلانۆك و چەم رز و نەرته و شىفور و بەلكافان و بەسپان و ھىزلى.

رىكىن گوندى:

- دەركار - شەرانشا بنى - بەھىر - ستەفلان - پەرەخ - قەسرۇك - دەشتەتەخ.
- دەركار - ھىزاوا - ئافكەنى - خىزاڧا - بانك - شەرانشا بنى - بەھىر - ستەفلان - پەرەخ - قەسرۇك - دەشتەتەخ.
- زاخۇ - ھىزاوا - دەركار - شەرانشا بنى - بەھىر - ستەفلان - پەرەخ - قەسرۇك - دەشتەتەخ.

پىكھاتا گوندى:

سىدى نە (مەسىحى - كىدانى) نە، پىكھاتىنە ژ بىنەمالا (زىاء و سەھاكا و بىمايا و بىكەرا و شىلەبىمون).

سنوورين گوندى:

باكوورى، گوندى نۇردىنا.

باشوورى، گوندى دار ھۇزان.

رۇزھەلاتى، گوندى دەركار عەجەم.

رۇزئافايى، گوندى گوندك جەلال.

زىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

سەر چاندنا دىمى ئافى جىنىك و بىستانا و خودان
كرنا تەرش و كەوال بوو.

ل ھاڧىنان خەلكى گوندى دچوونە زۇزانان ل
دەقەرا ئاڧا گويزى ل باكوورى ناحىن نىزىكى گوندى
ئالنىشكىن يىن باكوورى كوردستانى^(۸۳).

رووبەرى گوندى:

گوندى دەرجەلال

بىياتى ئافى گوندى، ژ جەلالەكى ئافى ل بەر
گوندى دا دبۇرىت گوند ب گوندى دەرجەلال ھاڧىيە،
چونكى دو جەلالىن ئافى ل پىشتا فى گوندى
دگەھنە ئىك ل دەقەرىن دبىژنى گوندى جەلال. گوند
ب دووراتىيا (۱۰كم) دكەڧىتە رۇزئافايى سەنتەرى
ناحىن، سرۇشتى گوندەكى دەشتى يە.

بەردەلان و چەروان دۇنەم	رووبەرى كىرى چاندنى دەيت دۇنەم	رووبەرى گىشتى دۇنەم	كەرت ۴۲
۳۴۸	۲۴۹۲	۲۸۴۰	

سنوورين گوندى:

باكوورى، گوندى دەشتماسەك مەلا.

باشوورى، بازىرى زاخۇ.

رۇزھەلاتى، گوندى گوندك جەلال.

رۇزئافايى، گوندى متىفا.

زىدەرىن ئافى:

چەندىن زىدەر لى ھەنە وەك كانىيا گوندى و
ئافىن گەلىن بىگالە و گەلىنى شكەفتا ھنارا.

جھىن بەرنىياس:

خرابە و گرى شىلى و ملا ئەصحابى و زەڧىا ناف
روو و زەڧىا كزكا و خىگزە و چالا غىبارى .

رىكىن گوندى:

• دەركار - دەركار نىرى

• دەركار - ھىزاوا - گرك سىدى - دەركار نىرى

• زاخۇ - تلکەبەر - گرك سىدى - دەركار نىرى

رووبەرى گوندى:

بەردەلان و چەروان دۇنەم	رووبەرى كىرى چاندنى دەيت دۇنەم	رووبەرى گىشتى دۇنەم	كەرت ۷
۱۷۸۱	۱۳۵۵	۳۱۴۱	

پىكھاتا گوندى:

سىدى نە دبىژنى (نىرى)، پىكھاتىنە ژ بنەمالا
(ئوسمان و بەكرا و كەڧرا و ئەھمرا).

ساللا ۱۹۸۷ئى حكومەتا بەعس خەلكى گوندى بۇ
كۆمەلگەھا تلکەبەرى راگوھاستن و گوند ھەمى
خرابىكر و ھىژ نە ھاڧىيەئافاكرن.

زىدەرىن ئافى:

ھىدەك كانى لى ھەنە وەك كانىيا قەنى و كانىيا
صاركى و كانىيا رىخكى و دو بىركىن ئافى ژى لى
ھەنە و نھالا سىپىنداروكى ئافەكا وەرزىە.

باشوورۇ رۇزئاقايى سەنتەرى ناھىيى، سرۇشتىنى وى كۈندەكى دەشتى يە.

سنوورۇن كۈندى:

باكۈورۇ، كۈندى وارسۇر.

باشوورۇ، رووبارۇ خابوور.

رۇزئاقايى، باژىرۇ زاخۇ.

رۇزئاقايى، رووبارۇ ھىزل، دناقبەرا باشوور و باكۈورۇ كوردستانى دا.

رووبەرى كۈندى:

بەردەلان و چەروان دۇنەم	رووبەرى كىرى چاندنى دەيت دۇنەم	رووبەرى كىرى گىشتى دۇنەم	كەرت ۱
۱۰۷۲	۲۵۹۰	۳۶۶۲	

زىدەرىن ئاقى:

رووبارۇ ھىزل دېر كۈندى دا دىۋىت و جووھكا ئاقدانى ژ كۈندى رەبەنكا قە بۇ كۈندىن وارسۇر و دۇرنەخى دەيت و ل باشوورۇ رۇزئاقايى كۈندى دۇرنەخى رووبارۇ ھىزل دگەھىتە سەر رووبارۇ خابوور ل نىزىك ئىبراھىم خەلىل، سەنتەرى رىقەبەرىيا ناھىيا رزگارى.

جەين بەرنىياس:

گرى دۇرنەخى، بەر ھىزلى، چەمى زەبىتىن، چەمى دىرى، جەين ئاقدانى و جەئ دىرى.

رىكىن كۈندى:

- دەركار - زاخۇ - دۇرنەخ.
- دەركار - دەركار نىرى - كۈندك جەلال - دەرجهلال - مەتفا - بەرزویر - كەرنى - رەبەنكا - وارسۇر - دۇرنەخ.
- زاخۇ - چەم مشكو - دۇرنەخ.

جەين بەرنىياس:

زۈيرىن كۈندى و گرى مىرگەھى و مىرگەھ و تەحتەل كىا و گرى صۇر وگرى رەزا.

رىكىن كۈندى:

- دەركار - دەركار نىرى - كۈندك جەلال - دەرجهلال.
- دەركار - ھىزاوا - گرک سەندى - دەركار نىرى - كۈندك جەلال - دەرجهلال.
- زاخۇ - تەكەبەر - دەرجهلال.

پىكھاتا كۈندى:

سەندى نە دىۋىنى (نىرى)، پىكھاتىنە ژ بەنەمالا دىنوى و حسىنى و عىساي وپىروى. مەزگەفتەك ل قى كۈندى ھەبوو، سالا ۱۹۷۳ئ خاوندىنگەھ لى ھاتىيە قەكرن، ل ھەيفا ۴ / ۱۹۸۷ئ حكومەتا بەعس خەلكى كۈندى بۇ كۆمەلگەھا تەكەبەرى راگۈھاستن و كۈند خراب كر و تا نھا نە ھاتىيە ئافا كرن.

زىدەرىن زيارا خەلكى كۈندى:

ل سەر چاندنا دىمى و رەزىن دىمى و خاوندىكرنا تەرش و كەوال و كىانەوھرا. ل ھاقىنان خەلكى كۈندى دچوونە رۇزانال دەقەرىن ئاقرۇكى و بىزەنىكى ل باكۈورۇ ناھىي نىزىكى كۈندى بلھى يىن باكۈورۇ كوردستانى^(۸۴).

كۈندى دۇرنەخ

بىياتى ئاقى كۈندى وەك دەيتە كۈتن: قەدگەرىت بۇ سەر دەمى نۇح پىغەمبەرى (س)، ئەف كۈندە و ھندەك دەقەرىن دى وەك (شەرنەخى و ھەزەخى و گەزەخى) ل باكۈورۇ كوردستانى، بىياتى ئاقى وان گەلەك كەقنە، قەدگەرن بۇ سەردەمى نۇح پىغەمبەرى^(۸۵) كۈند دكەقەتە دووراتبىيا (۲۰كم)

رووبەرى گوندى:

كەرت	رووبەرى گىشىتى	رووبەرى كىرى	بەردەلان و چەروان دۆنەم
۴	۱۵۰۳	۳۰۶	۱۱۹۷

زىدەرىن ئاقى:

كانىيىن ئاقى لى ھەنە ۋەك كانىيا گوندى و كانىيا چالا گەلوكى و كانىيا مېكىن.

جەيتىن بەرنىياس:

گرى سلوى و كەفرا رەزكى و زەقىا مەرىن و سەرى دىرى و گرى كەرىارا و نەھالاخەمەرى و بەرلات شەكەفتا رەزكى و شەكەفتا چالا كەلوكى.

رىكىن گوندى:

- دەركار - ھىزاوا - دىرى.
- دەركار - شەرانىشا بنى - بانك - خىزاڧا - ئاڧكەنى - دىرى.
- زاخۇ - ھىزاوا - دىرى.

پىكھاتا گوندى:

سندى نە دىبىزنى (چونكى)، پىك ھاتىنە زىنەمەلا (عەلو دىرى).

گوندى دىرى:

ل سالا ۱۹۷۱ ئى حكومەتا بەعس خەلكنى گوندى بۇ گوندى داسىكى راکوھاستن و گوند ھەمى خراب كر و تا نەھا گوند نە ھاتىبە ئاڧاكىرن .

زىدەرىن زىارا خەلكنى گوندى:

لسەر چاندنا ئاقى بوو ۋەك (ترى و سىڧ و ھنار و ھزىر) و دارىن سىپىندارى و چاندنا (باجانىن سۇر و

پىكھاتا گوندى:

سندى نەدىبىزنى (بەنستانى). پىكھاتىيە زى بنەمالىن (حەجى عەلو و حەجى رەشىدى و عەمەرى كەلەشى و محمدى شەرنەخى و عەبدالە بالىلى و بەرەكات صالحى و غازى مەمەد خالد). ھزمارا وان ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۲۲۳ كەس بوون^(۸۱).

گوندى دۆرنەخى: مەخفەرەك لى ھەبوو، ل سالىن سىھان گومرك لى ھاتبوو ڧەكرى، پىشى پىكھاتنا ۱۱ ئادارا ۱۹۷۰ ئى خواندنگەھ لى ھاتىيە ڧەكرى^(۸۷). سالا ۱۹۷۱ ئى حكومەتا بەعس خەلكنى گوندى بۇ بازىرى زاخۇ راکوھاستن و گوند ھەمى خرابكر، سالا ۲۰۰۹ ئى ھندەك چووینە سەر گوندى. زىدەرىن زىارا خەلكنى گوندى: لسەر چاندنا ئاقى بوو ۋەك (ترى و ھزىر و ھنار) چاندنا دىمى ۋەك (گەنم و جەھ و نۆك و نىسك) و خودان كرنا تەرىش و كەوالى و حىوانى^(۸۸).

گوندى دىرى:

بىياتىن ئاقى گوندى: ئەڧ گوندە دكەڧىتە بەرامبەر چىيىن كىرە سەرى دىرى كو ل ھنداقى گوندى يە، و ئاڧ زوى چەندى ھاتىيە ۋەرگرتن. دكەڧىتە دووراتىيا (۱۵كم) باكوورى رۇژھەلاتى ناحىن، سرۇشتى گوندەكى چىيى يە

سەورىن گوندى:

باكوورى: چىيىن كىرە و گوندى باندروو. باشوورى: گوندى ئاڧكەنى. رۇژھەلاتى: گوندى خىزاڧا و ئەڧ سى گوندىن ل دەوروبەرىن گوندى دىرى سەر سەر ب ناحيا باتىڧا ڧە نە. رۇژئاقى: گوندى زىوك بۇسەل.

- شەرانشا بىنى - بەھىر - سىتەفلان - پەرەخ - قەسىرۇك - دېرەشىش.
- زاخۇ - دەركار - شەرانشا بىنى - بەھىر - سىتەفلان - پەرەخ - قەسىرۇك - دېرەشىش.

پىنكھاتا گوندى:

ب غەشىرەت سىندى نە، ئايىن مەسىحى و نەتموھ كىلانى نە، ژىنەماتىن (مەرادوى و صلیوھى و جودوى و فرىتى و ساكوى) پىنكھاتىنە. ھۇمارا وان ل دووف سەرزىمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۲۱۱ كەس بوون^(۱۹۱).
 پىشتى پىنكھاتنا ۱۱ ئادارى ل سالا خواندىنى ۱۹۷۰-
 ۱۹۷۱ ئى خواندىنگەھ ل قى گوندى ھاتىبەقەكرن^(۱۹۱).
 دېرەك گەلەك كەقن بناقنى (مار ئەقن) ل قى گوندى ھەبوو، سالا ۱۹۷۱ ئى حكومەتا بەعس خەلكى گوندى بو بائىرى زاخۇ راگوھاستىن و گوند ھەمى خرابىكر، سالا ۲۰۰۶ ئى چارەكا دى ھاتىبە ئاڧاكرن و سالا ۲۰۰۹ ئى ھاتىبە بەردان.

ژىدەرېن زيارا خەلكى گوندى:

لسەر چاندنا دىمى بوو بتايىھتى (رەز و ھۇر و كاچىن) ئىن دىمى و بەرھەمىن سىرۇشتى ۋەك (كەزوان و بىنوك و مازى و سىماق و گوھىشك) و دارىن سىپىندارى و گوپىز و خودانكرنا تەرش و كموالى، ب تايىھتى بىزنى چونكى گوندىكى چىياى يە .

شوينوار:

دېرەھ و شىكەفتىن دېرەشىشى ۋەك جەھىن شوينوارى ل گوندى دېرەشىشىن دەھىنە ھۇمارتن^(۱۹۱).

گوندى رەبەتكا

گوندى دكەفۇتە دووراتىيا (۱۱كەم) رۇژئاقاىن ناھىيى، سىرۇشتىن ۋى گوندىكى دەشتى يە.

سۋورېن گوندى:

- باكوورى، گوندى كىزاف.
- باشوورى، گوندى وار صۇر.

خيار و كەسكاتىن) و چاندنا دىمى ۋەك (گەنم و جەھ و نوك و نىسك) و رەزىن دىمى و خودانكرنا تەرش و كموالى.

شوينوار:

بەرلات و شىكەفتا گوندى دېرى ۋەك جەھىن شوينوارى دەھىنە ھۇمارتن ل گوندى دېرى^(۱۹۱).

گوندى دېرەشىش

بىناتىن ناقتى گوندى: ژ (دېزا) مەسىحىيان ھاتىبە، چونكى دېرەكا گەلەك كەقن ل قى گوندى ھەبوو، و شىش ناقتى دەقەرا قى گوندى يە، ئەف گوندى و گوندى مىرگەشىشىن پىن دەھىنە نىاسىن. گوندى دكەفۇتە دووراتىيا (۲۷كەم) باكوورى رۇژئاقاىن سەنتەرى ناھىيى، سىرۇشتىن ۋى گوندىكى چىياى يە.

سۋورېن گوندى:

- باكوورى، گوندى سىنات.
- باشوورى، گوندى قەسىرۇك.
- رۇژھەلاتى، گوندى مىرگەشىش.
- رۇژئاقاىي، گوندى دەشتەتەخ.

ژىدەرېن ناقتى:

دو كانى ب ناقتىن كانىيا گوندى و كانىيا دېرى لىن ھەنە، زىلى ھىندەك ژىدەرېن ۋەزى زى.

جەھىن بەرنىياس:

جەھىن دېرى و سەرىق سىيارى و چىياىن ھىرچىنىن و شەخسا و گوندى كەقن و زيارەتا.

رىگىن گوندى:

- دەركار - شەرانشا بىنى - بەھىر - سىتەفلان - پەرەخ - قەسىرۇك - دېرەشىش.
- دەركار - ھىزاوا - ئاڧكەنى - خىزاقا - بانك

رۇژھەلاتى، گوندى كەرنى.

رۇژئاقايى، رووبارى ھىزل، دناقبەرا باكوور و باشوورى كوردستانى دا.

زىدەرئىن زيارا خەلكى گوندى:

لسەر چاندنا دىمى وەك (كەنم و جەھ و نۆك و نىسك) و خودانكرنا تەرش و كەوالى.

رووبەرى گوندى:

كەرت	رووبەرى گىشتى دۈنەم	رووبەرى كىرى چاندنى دەيت دۈنەم	بەردەلان و چەروان دۈنەم
۳	۱۳۲۹۹	۶۵۸۴	۶۷۱۵

زىدەرئىن ئاقى:

رووبارى ھىزل ل بەر گوندى دا دبۇرىت و جووھكا ئاقدانى ز رووبارى ھىزل دەيتە گوندى و بۇ گوندىن وارصۇر و دۇرنەخى دچىت و ئاقەكا وەرزى زى لى ھەيە، دبىزنى ئاڧ رونكى.

گوندى زىوك/ بۆسەل

بىياتى ئاقى گوندى:

ز ئاقى خەلكى گوندى بخۇ ھاتىبە وەرگرتن، خەلكى قى گوندى ب (زىوكى) دەيتە بىناقىرن و ئەڧ گوندە ب ئاقى وان ھاتىبە ب ئاقىرن، ل دەڧەرى دبىزنى قى گوندى گوندى زىوكا بۆسەليا چونكى خەلكى قى گوندى بۆسەلى نە. دكەڧىتە دوورائىيا (۱۲كم) باكوورى رۇژھەلاتى سەنتەرى ناچىن، سىرۇشتى وى گوندەكن چىيى بە.

جەين بەرنىياس:

زەڧيا خزنى و دەشتكى و چەمى بورى زورافا و شكەفتا مىزوى و شكەفتا زلبوى.

سئورىن گوندى:

باكوورى، چىيىن كىرە و گوندىن باندروو و شەرانشنا بنى.

باشوورى، گوندى داسىك.

رۇژھەلاتى، گوندى دىرى.

رۇژئاقايى، گوندى بۆسەل.

پىكھاتا گوندى:

پىك ھاتىنە زىنەمالا (خالدى مامەد و شىخو تەپرو و غەمىر مام خىر و حاجى داود و سىمو حاجى و ناصر حامد و محەمەد مستەفا و يوسف شەرنەخى و غەبدولرەحمان صالح).

رووبەرى گوندى:

كەرت	رووبەرى گىشتى دۈنەم	رووبەرى كىرى چاندنى دەيت دۈنەم	بەردەلان و چەروان دۈنەم
۵	۲۱۱۵	۱۲۷۶	۸۳۹

گوندى رەبەنكا: ل ساللا ۱۹۷۲ئى مزگەفت لى ھاتىبە ئاڧاكرن، ساللا ۱۹۷۶ئى حكومەتا بەغس خەلكى گوندى بۇ گوندى دارھۇزانى راگوھاستن و گوند ھەمى خرابكر، ساللا ۲۰۱۲ئى جارەكا دى بىن ھاتىبە ئاڧا كرن، ساللا ۲۰۱۳ئى خواندنگەھ لى ھاتىبە ڧەكرن.

زىدەرئىن ئاقى:

كانىبەك لى ھەبە دېيىزنى كانىبىيا زىنوكنى و نھالا لىز ئاقەكا وەرزى يە. جھىن بەرنىاس: كولىكى شىخى و كەفرا زىنوكنى و بەنۇكا مەوتى و نھالا ئىتېنى و پەسارنى گوندى و گەركا و بلبەقن.

سۈۋرئىن گوندى:

باكوورى، گوندى تىرك مامىزىدىن.
باشوورى، گوندى بىشلىك.
رۇزھەلاتى، گوندى مىرگەسور.
رۇزئالھابى، گوندى تىرك ھەسەن.

رىكىن گوندى:

- دەركار - ھىزاوا - بىرسقى - بۆسەل - زىنوكنى
- دەركار - شەرانشا بنى - بانك - خىزاقا - ئاقكەنى - بىرسقى - بۆسەل - زىنوكنى
- زاخۇ - ھىزاوا - بىرسقى - بۆسەل - زىنوكنى

رووبەرى گوندى:

بەردەلان و چەروان دۆنەم	رووبەرى كىرى چاندنى دەيت دۆنەم	رووبەرى گىشتى دۆنەم	كەرت ۴۶
۲۰۱	۱۵۸۲	۱۸۸۳	

پىنكھاتا گوندى:

سندى نە دېيىزنى (بۆسەلى)، ناسىيارن ب (زىنوكنى)^(۹۵)، پىنكھاتىنە ژ بنەمالا (مەلا عەبدوللا و مەلا ھەمىدى و مەلا عەبدلرحمانى و مەھمەدى و ئىبراھىمى).
گوندى زىنوكنى: ل سالا ۱۹۸۷ئى ھۆكۈمەتا بەعس خەلكنى گوندى بۇ كۆمەلگەھا بىرسقى راگوھاستن و گوند ھەمى خرابىكر و تا نھا نە ھاتىبە ئاقاكرن .

زىدەرئىن ئاقىن:

كانى لى ھەنە ۋەك كانىبىيا سىلاقى و كانىبىيا مەيدانى و كانىبىيا دەرى گوندى. جھىن بەرنىاس: بەرى قەسرى و جوتكى خرابەى و نەر باس و نھالا شەۋانا و نھالا لەقدى و نھالا قەسرى.

رىكىن گوندى:

- دەركار - زاخۇ - خرابابك - تاوك - سەركو.
- دەركار - ھىزاوا - ئاقكەنى - خوۋەك - لىقو - باگولاتك - مىرگە سور - سەركو.
- زاخۇ - خرابابك - تاوك - سەركو.

زىدەرئىن زيارا خەلكنى گوندى:

لسەر چاندنا دىمى بو ۋەك (گەنم و جەھ و نۇك و نىسك) و رەزىن دىمى و چاندنا ئاقى ۋەك (ھزىر و ترى و ھنار) و بەرھەمىن سرۇشتى ۋەك (كەزوان و بىنوگ و مازى) و خودانكرنا تەرش و كەۋالى و چوونا كاروانان. ل ھاقىنان خەلكنى گوندى دچوونە زۇمال لىھفانى ل چىابىن كىرە ل باكوورى ناحىن^(۹۶).

پىنكھاتا گوندى:

سندى نە دېيىزنى (شىقەرمنى)^(۹۷)، پىنكھاتىنە ژ بنەمالا (شەكرى و درىاسى و عەلى عەبۇى). ھژمارا خەلكنى ل دوۋف سەرزىمىريا سالا (۱۹۵۷ئى) ۷۱ كەس بوون^(۹۸).

گوندى سەركو

بىياتى ئاقى گوندى:

ژىلنداھيا جھن گوندى ھاتىبە ۋەرگرتن، جھن فى گوندى بلندە ب سەر گوندىن دەور و بەرىن خوۋە دكەفىت، ژ بەر ھندى دېيىزنى گوندى سەركو. دكەفىتە دووراتىيا (۴۲كم) باشوورى سەنتەرىن ناحىن، سرۇشتى ۋى كرك و زوبىن.

گوندى سەركو: ل سالا ۱۹۷۸ئى خواندنگەھ لى ھاتىبە قەكرن، سالا ۱۹۷۹ئى جادە گەھشتىبە گوندى، سالا ۱۹۸۷ئى ھۆكۈمەتا بەعس خەلكنى گوندى بۇ باژىرىن زاخۇ راگوھاستن و گوند ھەمى

رووبەرى گوندى:

كەرت	رووبەرى گىشىتى	رووبەرى كىرى	بەردەلان و چەروان دۆنەم
۲۸	۲۴۴۱	۲۵۲	۲۱۸۹

زىدەرىن ئاقى:

چەندىن زىدەر لى ھەنە ۋەك كانىيا مېۋى و كانىيا گوندى و كانىيا جىرنەي ۋىئاڧىن نھالا گوندى و نھالا كەرا جھيا و گەلىن رەشۋى زىدەرىن ۋەرزى نە. جھىن بەرنىاس: گرى خەزىنۇك و گرى صۇر و خرابىن رەشۋى و كافلىن جھيا ۋىبانا تەحتل ستوپىرى ۋىدنىك جانو.

رىكىن گوندى:

- دەركار - ھىزاۋا - سەرسىلاڧك.
- دەركار - شەرانىشا بنى - بانك - خىزاڧا - ئاڧكەنى - سەرسىلاڧك.
- زاخۇ - ھىزاۋا - سەرسىلاڧك.

پىكھاتا گوندى:

سندى نەدبىزىن (چونكى)، پىكھاتىنە زىبەمالا (غەزۋىرى و بەھروى و مصطفى)، ھىزاۋا خەلكى ل دوۋڧ سەرزىمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۱۱ كەس بوون (۱۰۱). گوندى سەرسىلاڧكى: ل سالا ۱۹۶۵ ئى مزگەفت لى ھاتىبە ئاڧاكىرن، سالا ۱۹۷۸ ئى خواندىكەھ لى ھاتىبە ڧەكرىن، سالا ۱۹۸۷ ئى رزىمى خەلكى گوندى بۇ كۆمەلگەھىن بىرسىڧىن و ھىزاۋا راگۋاستىن و گوند ھەمى خرابىكر و تا نھا نە ھاتىبە ئاڧاكىرن.

زىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

ل سەرجاندنا دىمى بوو ۋەك (گەنم و جەھ و نۇك و نىسك) و رەزىن دىمى و چاندن ئاقى ۋەك(ھنار و ھىزىر و تىرى) وچاندنا باجانىن سۇر و كەسكاتىن و خودانكرنا تەرش و كەۋالى و گىانەۋەرا.

خرابىكر. ئەڧ گوندى زى وان گوندانە يىن د سالىن ھەشتىياندا سەردەمى شۇرىشا گولانى ب دەڧەرىن رىزگاركرى دەھتەھىزمارتن و خەلكەكى گوند ئاڧاكىرىۋوڧە، بەرى ھىزىشا ئەنڧالان بۇ سەردەڧەرىن ل ۱۹۸۸/۸/۲۵ ئى ۴۰ خىزان ل گوندى دىزان، زى ئەنجامىن ۋى ھىزىشى مىشەختىبوونە كەمپىن پەنا بەران ل باكوورى كوردستانى و گوند ھاتەخرابىكرن و تا نھا نە ھاتىبە ئاڧاكىرن (۹۹).

زىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

ل سەرجاندنا دىمى بوو ۋەك: (گەنم و جەھو نۇك و نىسك) و چاندنا ئاقى ۋەك(ھنار و ھىزىر و تىرى و سىڧ) و خودانكرنا تەرش و كەۋالى.

گەشت وگوزار:

گوندى سەركوى ۋەك جەھكى گەشتىيارى لدەڧەرىن دەھتە ھىزمارتن. ل ھاقىنان خەلكى گوندى دچوونە زۇما ل (بنى ملن) ل نىزىك گوندى (۱۰۰).

گوندى سەرسىلاڧك

بنىاتى ئاقى گوندى:

زى (سىلاڧ) ھاتىبە ۋەرگرتن، سىلاڧكەكا ئاقى ل ڧى گوندى يە و گوند ب گوندى سەرسىلاڧك دەھتە بناڧكرن، چونكى جھى گوندى دكەڧىتە ھىنداڧى سىلاڧكى. گوند دكەڧىتە دووراتىيا (۱۱كم) باشوورى رۇزئاقابىن سەنتەرى ناھىيى، سرۇشتى ۋى گر و زوبىرن.

سۋورىن گوندى:

- زىئالىن باكوورى، گوندى داسىك.
- باشوورى، گوندى مىرگە سۇر.
- رۇزھەلاتى، گوندى خوۋەك سىندى.
- رۇزئاقابى، گوندى بەھراڧا.

- دەركار - ھىزاوا - ئافكەنى - خىزاڧا - بانك - شەرانشا بنى - بەھىر - ستەڧلان.
- زاخۇ - ھىزاوا - دەركار - شەرانشا بنى - بەھىر - ستەڧلان.

پىكھانا كوندى:

سندى نە، پىك ھاتىنە ژ بنەمالا (حاجى و يوسىف جانگىرا)، موسلمانن دېئىزنى (نېرى) و مالا (ساكو) (مەسىحى - كىلدانى) نە. ھىزاوا خەلكى ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۲۰ كەس بوون^(۱۰۳). كوندى ستەڧلان: ئاشەكى ئافى ب ئافى ئاشى (حاجى ئوسمانى) لى ھەبوو، سالا ۱۹۷۴ ئى جادە گەھشتىيە كوندى، سالا ۱۹۷۱ ئى حكومەتا بەعس خەلكى كوندى بۇ كوندى تلکەبەرى راگوھاستن و كوند ھەمى خرابىكر، سالا ۱۹۹۲ ئى ھاتىيە ئافاكرن و باشى ھاتىيە بەردان وتا نھانە ھاتىيە ئافاكرن.

ژىدەرىن زيارا خەلكى كوندى:

ل سەر چاندنا ئافى بو ۋەك: (برنج و كونجى و ماش و گارس) ودارىن سېپىندارى و (كوبىز و ھنار و ھىزىر و ترى و خۇخ و مېشمىش) و چاندن دىمى ۋەك (گەنم و جەھ و نۆك و نىسك) و بەرھەمىن سىرۇشتى ۋەك (كەزوان و مازى و گوھىشك) و خودانكرنا تەرش و كەوالى و گىانەۋەرا و چوونا كاروانان.

شوينوار:

شكەفتا گەلىن كوندى ۋەك جەھەكى شوينوارى دەھتە ھىمارتن ل كوندى ستەڧلان. ل ھافىنان خەلكى كوندى دچوونە زۇزانان ل گەلىن مىساي ل چىيىن خامتىرى ل باكوورى كوندى^(۱۰۴).

كوندى سنداڧا

بىياتى ئافى كوندى:

ژ (سندى - ئاڧا) ھاتىيە ۋەرگرتن، مەرەم ژى عەشىرا سىندىيانە ئەڧ كوندە ئافاكرىە، دكەڧتە

سامانن سىرۇشتى:

پىرول (نەفت) ل ڧى كوندى ھەپە. ل ھافىنان خەلكى كوندى دچوونە زۇزانان ل دەڧەرا ئالىشكى، كو دەڧەرەكە ل باكوورى كوردستانى^(۱۰۲).

كوندى ستەڧلان

كوند دكەڧتە دووراتىيا (۱۲كم) باكوورى رۇژئافىن سەنتەرى ناھىي، سىرۇشتى ۋى كوندەكىن چىيى يە.

سۋورىن كوندى:

باكوورى، چىيىن خامتىر و كوندى كەلوک. باشموورى، چىيىن كىرە و كوندى نۇردىنا. رۇژھەلاتى، كوندى بەھىر. رۇژئافى، كوندى پەرەخ.

رووبەرى كوندى:

كەرت	رووبەرى كىرى	رووبەرى كىرى	بەردەلان و چەروان دۇنەم
۵۱	چاندنى دەھت دۇنەم	چاندنى دەھت دۇنەم	۲۵۶۲
۳۰۷۶	۵۱۴		

ژىدەرىن ئافى:

چەندىن ژىدەر لى ھەنە ۋەك كانىيا ئافدەل خۇخى و كانىيا دەلكا و كانىيا نەڧىبا و كانىيا دەرافى شىلىن و رووى شەرانشى ل بەر كوندى دا دېورىت . جەھىن بەرنىاس: گەلىن مىساي و گەلىن كوندى و گەلىن بەھارا و جەمى نزارى ئىكمالەى و سىنگىن خرابەى و لاتا سۋر و گەلوكى ھناروك و گەلىن سىسان و شكەفتا گەلىن كوندى و شكەفتا مىساي.

رىكىن كوندى:

• دەركار - شەرانشا بنى - بەھىر - ستەڧلان.

مەگلانى و كەوژوى، و شىخوى و درىزى و جونوى (كەلەشى)، ھۇمارا خەلكى كوندى ل دووف سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۸۱ كەس بوون^(۱۰۵).

كوندى سنداڧا، كەڧنترىن كوندى چونكىانە ل دەڧەرا سىندىيان^(۱۰۶)، سالا ۱۹۵۳ ئى مزگەفت لى ھاتىبە ئاڧاكرن، سالا ۱۹۷۹ ئى خواندنگەھ لى ھاتىبە ڧەكرن، سالا ۱۹۸۷ ئى حكومەتا بەعس خەلكى كوندى راگوھاستنە كۆمەلگەھا بىرسقىن و ئەڧ كوندە بەرى ھىرشا ئەنڧالا ل ۲۵ تەباخا ۱۹۸۸ ئى بى ئاڧابوو و ۲۰ خىزان لى دىزان د ئەنڧالاندا مشەختبوونە باكوورئ^(۱۰۷) و كوند ھەمى خرابكر و تا نھا نەھاتىبە ئاڧاكرن.

زىدەرئىن زيارا خەلكى كوندى:

ل سەر چاندنا ئاڧى بوو وەك (ھزىر و ترى و ھنار و خۇخ و مشمش و حلىك و سىڧا) و دارىن سىپىندارى و چاندنا (كونجى و برنج و گارس و گزنىز و باجانىن سۇر و خىيار و كەسكاتىن) و چاندنا دىمى وەك (گەنم و جەھ و نۇك و نىسك) و رەزىن دىمى و خودانكرنا تەرش و كەوالى و گىانەوھرا.

شوينوار:

ھندەك شوينوارىن خانىيا بىنن گەلەك كەڧن ل كوندى سنداڧا ھەنە^(۱۰۸).

كوندى سەناتى

كوندەكى دىرۇكى يە، دكەڧىتە دووراتىيا (۲۵كم) باكوورئ رۇژئاڧاين ناحىين، سىرۇشتىن وى كوندەكىن چىبابى يە.

سنوورئىن كوندى:

باكوورئ، كوندى بلەھى ل باكوورئ كوردستانن، باشوورئ، كوندى دەشتەنەخ، رۇژھەلات و رۇژئاڧاين، باكوورئ كوردستانن.

دووراتىيا (۱۰ كم) باكوورئ رۇژھەلاتى سەنتەرىن ناحىين، سىرۇشتىن وى كوندەكىن چىبابى يە.

سنوورئىن كوندى:

باكوورئ، چىبابى كىزە و كوندىن باندروو و شەرانتشا بىنى.

باشوورئ، كوندى بىرسقىن.

رۇژھەلاتى، كوندى بۇسەل.

رۇژئاڧاين، كوندى كەلى دەركەل.

رووبەرىن كوندى:

كەرت	رووبەرىن كىرى	رووبەرىن كىشتى	بەردەلان و چەروان دۇنەم
۳۴	چاندنى دەھنت دۇنەم	دۇنەم	۵۲۰
	۴۹۰	۱۰۱۰	

زىدەرئىن ئاڧى:

چەندىن كانى لى ھەنە وەك، كانىيا سموى و كانىيا كوندى و كانىيا عەڧدالى و كانىيا گرى شىخى و كانىيا جەلكى زىوك.

جھىن بەرنىياس:

كوخك و سەرى دىرەن و ھەڧشوك و چەلى مەمىيا و زەڧىا مەھمەد سىرا و خرابە و سەرسلى.

رىكىن كوندى:

- دەركار - ھىزاوا - بىرسقىن - سنداڧا.
- دەركار - شەرانتشا بىنى - بانك - خىزاڧا - ئاڧكەنى - بىرسقىن - سنداڧا.
- زاخۇ - ھىزاوا - بىرسقىن - سنداڧا.

پىكھاتا كوندى:

سندى نە دىبىزنى (چونكى)، پىكھاتىنە ژبنەمالا

زېدەرېن ئاقى:

كەلەك كانىيىن ئاقى ۋەك كانىيا بخون و كانىيا بىكولى و كانىيا نابوھ و كانىيا صەئەپنا و كانىيا ئاقرا و كانىيا دەراجى و كانىيا گېشەرنە و بىركا فاشا ھتد و جەلالى گېشەرنە و جەلالى كەپەتەرىپە.

جەيىن بەرنىياس:

كرى گەورىيى، زيارەتى ۋارى قەرەچاي، چىيىن شورا، چىيىن زىنارا، نھالا دەراجى، دەشتا قەم صەوران، گەلىن نارا، گەلىن بىنوار، سەرستونى، گەلىن كۆبەي، بەرى غازى رىشا سەرتا و چەندىن شەكەفت لى ھەنە ۋەك شەكەفتا بىنوارى، شەكەفتا گەوزونى، شەكەفتا بەرەبايى، شەكەفتا تەتوپە و شەكەفتا نھالا رەزا.

زىكىن گوندى:

- دەركار - شەرانشا بىنى - بەيىر - سەتەفلان - پەرەخ - قەسەرۇك - دەشتەتەخ - سەنات^{۱۱۰۹}.
- دەركار - ھىزاۋا - ئافكەنى - خىزاقا - بانك - شەرانش - بەيىر - سەتەفلان - پەرەخ - قەسەرۇك - دەشتەتەخ - سەنات.
- زاخۇ - دەركار - شەرانش - بەيىر - سەتەفلان - پەرەخ - قەسەرۇك - دەشتەتەخ - سەنات.

پىنكھاتا گوندى:

سەندى نە (مەسىحى - كەلدانى) نە، پىنكھاتىنە ژ بىنمەلا ابىسحاق و بىزەيا و بىشەلەيمون و بىكەمايا و بىكەنوا و بىكەرا و بىگەورىيى و بىسەن بىشەن و بىمەنگەنە. ھۇمارا خەلكنى ل دوۋف سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۵۸۵ كەس بوون^{۱۱۱}.

گوندى سەناتى، چوار دىزىناقىن (دىرا مەرىم عەزرا و دىرا مەشمونى و دىرا خەروانا و دىرا سەمەينا) لى ھەبوون، مەخفەرەك ژى لى ھەبوو، سالا خواندىن ۱۹۳۱-۱۹۳۲ ئى خواندىگەھ لى ھاتىبە فەكرى، د وئ سالىدا ۴۷ خويندىكار ل پۇلا ئىكىن ھاتىبوونە تووماركرىن. دەمى ل ۱۹۳۱/۱۲/۱ پىشكىنەرى ۋەزارەتا

زانبارى (پەروردى) ژ وان ۴۷ خويندىكاران ۳۷ د پۇلى ۴۶ بوون ل دوۋف راپۇرتا ھەمان پىشكىنەرى د دەمى سەرەدانا ۋى دا بۇ گوندى گوند ۱۱۲ مال بوو و ھۇمارا خەلكنى ۷۰۰ كەس بوو^{۱۱۱}. ئەگەر قى ھۇمارى بەراۋرەكەين دگەل ھۇمارا سەرژمىرىيا ۱۹۵۷ ئى كو ھۇمارا خەلكنى گوندى ۵۸۵ كەس بوو ديار دىيت كو خەلكنى گوندى ل كىمى دايە، ب بۇچوونا مە ئەگەرى قى چەندى ژى كۇچا خەلكنى گوندى بوويە بۇ باژۇران ب مەرەما كارى و دابىنكرنا پىويسىتىن ژاننى، سالا ۱۹۵۷ ئى بىنگەھى ساخلىمىن لى فەكرى، ل سالا ۱۹۳۹ ئى (مەلك غازى - شاھى عىراقى) سەرەدانا قى گوندى كرىيە، سى ئاشىن ئاقى ب ئاقىن ئاشى سەرى بى مالا عەبدولئەھەد و ئاشى نىقىن بى جىو كاكو و يوسف جىو و ئاشى بىنى بى مەر قوۋس شەمو و جىو كاكو لى ھەبوون، ل ۱۹۷۱/۸/۱۵ ئى حكومەتا بەمس خەلكنى گوندى راگۇھاستەنە گوندى دەركارى عەجەم و گوند خرابكر و تا نھا گوند نە ھاتىبە ئاق كرىن.

زېدەرېن زيارا خەلكنى گوندى:

ل سەر چاندنا ئاقى بوو ۋەك: كويىز ۋەنار وترى ۋەژىر و كاجىن و دارىن سىپىندارى و چاندنا بىرنج، كونجى، ماش، گارس، باجانىن سۇر و كەسكاتى و چاندنا دىمى (گەنەم و جەھى) و رەزىن دىمى و كاجىن دىمى و خودانكرنا تەرش و كەۋالى و كىانەۋەرا و چوونا كارۋانان. شوپنوار، كەنىسە و كەلا گوندى ۋەك جەيىن شوپنوارى ل گوندى سەناتى دىنە ھۇمارتن^{۱۱۲}.

گوندى شەرانش

(شەرانشا بىنى / شەرانشا مۇسلمانا)

بىياتى ئاقى گوندى:

سەبارەت ئاقى قى گوندى دو بۇچوون ھەنە، يا ئىكىن دىئىت ژ (شەكرانش) ھاتىبە ۋەركرىن، رامانا ۋى فەدگەرىت بۇ خۇشيا جەھى قى گوندى كو جەھەكى خۇش و بىناق و دەنگە، ب تاپىەتى سىلاقا شەرانشى ۋ ژ بەر ھندى دىئىت ژى گوندى شەرانش، بۇچوونا دوۋى

دېئىت ژ (شارى ئانوشى) ھاتىيە ۋەرگرتن و ب بۇرنا دەمى بويىبە شەرانش. دكە قىتە دووراتىيا (۰۱ كم) باكوورئ ناحىيى، سرۇشتى ۋى گوندەكن چىايى يە.

سنوورين گوندى:

باكوورئ، گوندئ شەرانشا سەرى.

باشوورئ، گوندئ دەركار عەجەم.

رۇزھەلاتئ، گوندئ ئەقلە و پىرىلا، كو سەر ب ناحيا باتىفا قەنە.

رۇزئافايى، گوندئ بەيرئ.

رووبەرى گوندى:

كەرت	رووبەرى گىشتى دۈنەم	رووبەرى كىرى چاندنئ دەيت دۈنەم	بەردەلان و چەروان دۈنەم
۵۳	۲۸۱۷	۴۲۷	۲۴۴۰

زىدەرئ ئاقئ:

رووئ شەرانشى و گەلەك كانى لى ھەنە ۋەك كانىيا سىقىن و كانىيا مىرا و كانىيا چودك و كانىيا قەشەئ.

جەين بەرنىياس:

پىا قەسرى، كەلھا دودانكى، كەلھا جەيا، گەلىن ئاف و ھندەك شىكەفت لى ھەنە ۋەك شىكەفتا بەرە دېرئ و شىكەفتا كورخانئ و شىكەفتا رەش و شىكەفتا پىشت خانانا. شىكەفتا بەرە دېرئ.

رىكىن گوندى:

• دەركار - شەرانشا بنى.

• دەركار - ھىزاوا - ئافگەنى - خىزاڧا - بانك - شەرانشا بنى.

• زاخۇ - ھىزاوا - دەركار - شەرانشا بنى.

پىكھانا گوندى:

سندى نە دېئىتئ (شەرانشى) پىكھاتىنە ژ بنەمالا (ئىزدو و مەلاى و ھۇستا).

شەرانشى ۋەك سەنتەرەكنى دەقەرا سىندىيان بوو، سەر دەمئ مىر جەسەن مىرئ بەھدىنان خواندنگەھەك ل گوندئ شەرانشى ھاتىيە دامەزراندن، ھەر ۋەسا خواندنگەھەكا خواندنىن ئىسلامى تاكو سالا ۱۹۲۵ ئ لى ھەبوو، خواندنگەھا گوندئ شەرانشى ئىك بوو ژ خواندنگەھىن بناڧ و دەنگىن بەھدىنان، پىشتى ناحيا كولى ل سالا ۱۹۲۵ ئ ھاتىيە دامەزراندن، رىقەبەرىيا ناحيا سندى ھاتە قەگۇھاستن بۇ گوندئ شەرانشى و ل سالا ۱۹۷۸ ئ رۇنما بەعسى رىقەبەرىيا ناحىي ژ گوندئ شەرانشى قەگۇھاستە گوندئ دەركار عەجەم، ل سالا ۱۹۲۵ ئ مەخفەرەك و مزگەفتەك لى ھەبوو، بەرى جوھى مئشەخت بىن ھندەك مالىن وان ل گوندى ھەبوون و كنىشتەكا وان ژى لى ھەبوو، سالا ۱۹۵۱ ئ خواندنگەھەكا مىرى لى ھاتىيە قەكرن، پىنج ئاشىن ئاقئ ب ئاقىن: ئاشى قەسرى، ئاشى زەنگل، ئاشى يەونان، ئاشى جەيا و ئاشى خەراتوكى لى ھەبوون، سالا ۱۹۸۷ ئ حكومەتا بەعس خەلكى گوندى راگۇھاستنە كۆمەلگەھا دەركار عەجەم و گوند خرابكر و سالا ۲۰۰۹ ئ جارەكا دى ھاتىيە ئافاكرن، سالا ۲۰۱۲ ئ مزگەفتەك لى ھاتىيە ئافاكرن، سالا ۲۰۱۳ ئ جووھكا ئاقدانئ لى ھاتىيە چىكرن.

زىدەرئ زىارا خەلكى گوندى:

ل سەر چاندنا ئاقئ و بەرھەمىن سرۇشتى بوو و كارئ ئاشفانىي لى دەھتەكرن، پىنج ئاشىن ئاقئ لى ھەبوون و كارئ دارتاشى ژى لى دەھتەكرن، ئەڧ ھەردو كارە ژى ۋەك زىدەرئ سەرەكى بوون ل قى گوندى.

گەشت و گوزار:

سىلاڧا شەرانشى جەھەكن گەشتىارىن بناڧ و دەنگە ل سەر ئاستى باشوورئ كوردستانئ.

سامانين سرۇشتى:

رساس و زەنگ و كومر و ناخا بوياغى ل قى گوندى ھەنە.

شوينوار:

شكەفتين گوندى و شكەفتا كاترين (قەبر) ۋەك جھين شوينواري ل گوندى شەرانشىن دھينە ھزمارتن.

ل ھافينان خەلكى گوندى دچوونە زۇزانان ل كانى كەفرى و بيروكى و خارى سىنىقى و گەرىنى و كەفتىنى^(۱۱۳).

گوندى شەرانشى

(شەرانشا سەرى / شەرانشا مەسىھيا)

بىياتى ئاقى گوندى:

ژ (شارى ئانوشى) ھاتىبە ۋە رگرتن و ب بۇرنا دەمى بوويە شەرانشى، ل دەقەرى دېئزىنە قى گوندى شەرانشا سەرى، ھندەك جاران زى ب ئاقى شەرانشا فەلا دھينە ئاڧكرن، چونكى گوندىكى دى زى ل سنوورى ناھىن ب ئاقى شەرانشا بى ھەيە. ئەف گوندى دكەفئىتە دووراتىيا (۱۲ كم) باكوورى سەنتەرى ناھىن، سرۇشتى ۋى گوندىكى گوندىكى چىيى يە.

سنوورين گوندى:

باكوورى، سيارا گەورك و گوندى بازىگىرا.

باشوورى، گوندى شەرانشا بى.

رۇزھەلاتى، گوندى پىرىلا.

رۇزئافىي، چىيىن خامتىر.

رووبەرى گوندى:

كەرت	رووبەرى گىشتى	رووبەرى كىرى چاندنى دھىت	بەردەلان و چەروان دۇنەم
۵۴	۶۸۸۳	۳۶۰	۶۵۲۳

زىدەرىن ئاقى:

چەندىن زىدەر لى ھەنە ۋەك كانىيا مىرا و كانىيا قەدومى و كانىيا تىرىزى و كانىيا دىرى ۋەجەلالى گوندى.

جھين بەرىياس:

كركى مەتن و رەزى باسكا و كىركا مەتكى و نھالا كوپكا و گاما و ئاقرا بىن.

رىكىن گوندى:

• دەركار - شەرانشا بى - شەرانشا سەرى.

• دەركار - ھىزاوا - خىزاڧا - بانك - شەرانشا بى - شەرانشا سەرى.

• زاخۇا - ھىزاوا - دەركار - شەرانشا بى - شەرانشا سەرى.

پىنكھانا گوندى:

ب عەشیرەت سىندى نە ب ئاپىن مەسىھىيى و نەتەۋە كىلدانى نە، ژ بنەمالىن: بخەنە و كرورى و بجمو بتورىك و مەنگەنا پىنكھاتىنە. ھزمارا خەلكى ل دوۋڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۲۸۴ كەس بوون^(۱۱۴).

گوندى شەرانشى: دىرەك گەلەك كەڧن ب ئاقى (مارت شىمۇنى) لى ھەبوو، سالا ۱۹۷۰ ئى خواندىنگەھ لى ھاتىبە قەكرن، سالا ۱۹۸۷ ئى حكومەتا بەعس خەلكى گوندى راگوھاستىنە بازىرى زاخۇ و كۇمەلگەھا دەركار عەجەم و گوند خرابىكر، سالا ۲۰۰۵ ئى جارەكا كۇمەلگەھ لى ھاتىبە ئاڧاكرن و دىرەك و خواندىنگەھەك و ھۆلەكا بىرەۋەرىيا و پىرۇزى ئاڧا قەخوارنى لى ھاتىنە چىكرن، سالا ۲۰۰۶ ئى كارەب كەھشتىبە گوندى و سالا ۲۰۱۵ ئى جوۋەكا ئاڧەدانى لى ھاتىبە چىكرن.

زىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

ل سەر چاندنا ئاقى بوو ۋەك: ھزىر و تىرى و خۇخ و گوپز و سىنىڧ و ھنار و چاندنا باجانىن سۇر و كەسكاتى و بەرھەمىن سرۇشتى ۋەك: كەزوان و

زېدەرئىن ئاقى:

چەندىن زېدەر لىن ھەنە ۋەك كانىيا تەراشوك و كانىيا سىكرى و كانىيا بھوكى و كانىيا جىنىنوكى و ھىندەك نھال لىن ھەنە ئاقىن ۋەرزى نە.

جھىن بەرنىاس:

ھەرمىسىك و ۋارى رەشا و گرى گۋەبىش و ناف رىلكا و لەفدا بەھدى و خرابوكى ئاليا و ۋارئاغك و نزار.

رىكىن گوندى:

- دەركار - زاخۇ - خرابابك - عەمەر ئاغا.
- دەركار - ھىزاۋا - ئاقكەنى - خوۋەك - لىنقو - باگولاتك - مىرگە سور - سەرکو - تاوك - خرابابك - عەمەر ئاغا.
- زاخۇ - خرابابك - عەمەر ئاغا.

پىنكھاتا گوندى:

خەلكى گوندى عەشپىرەتا سىندى نە دېئىزنى مامىزدىنى. ژ دو بنەمالا جىن و عەلى رەشوى پىنكھاتىنە. ھژمارا خەلكى ل دوۋف سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۹۱ كەس يۈۈن^(۱۱۱).

گوندى سالا ۱۹۲۰ ئى ھاتىبە ئاقاكرن. سالا ۱۹۷۸ ئى خواندىنگەھ لىن ھاتىبە فەكرن. سالا ۱۹۸۷ ئى حكومەتا بەعس خەلكى گوندى راگۋەستىنە زاخۇ و گوندى خراب كرو تا نھا نە ھاتىبە ئاقاكرن.

زېدەرئىن زيارا خەلكى گوندى:

ل سەر چاندنا دىمى و ئاقى و چاندنا باجانىن سۇر و خىيار و كەسكاتى و خودانكرنا تەرش و كەۋالى. سامانىن سىرۇشتى: پەترول (نەفت) ل فى گوندى ھەيە.

ل ھافىنان خەلكى گوندى دچۈنە (كەپرا) ل نزارى و خرابى ئاليا و ئاق رىلكى ل دەۋرۋەرن گوندى^(۱۱۷).

مازى و گۋەبىشك و رەزىن دىمى و خودانكرنا تەرش و كەۋالى ھەرۋەسا چىكرنا (شەل و شاپك) ۋەك كارەكن سەرەكى بوو ل فى گوندى دەتەكرن.

سامانىن سىرۇشتى:

كومر ل فى گوندى ھەيە.

شۈينوار:

جھن كوتانى ۋەك جھەكى شۈينۋارى دەيتە ھژمارتن ل گوندى شەرانشا سەرى^(۱۱۵).

گوندى عەمەر ئاغا

بىياتى ناقى گوندى: بەرى گوند بىتە ئاقاكرن ۋارىن خەلكى گوندى بوون دگوتنى ۋار ئاغك و نزارى و خرابى ئاليا و ئاق رىلك و ل دەمى گوند لى ھاتىبە ئاقاكرن ب ناقى گوندى عەمەر ئاغاى ھاتىبە ئاقاكرن و ئاق ژ ۋارىن عەمەرى ھاتىبە ۋەرگرتن. دكەفبە دەۋراتىيا (۱۸كم) باشۋورنى ناحىن. سىرۇشتى ۋى گر و زوبىر.

سۈۋورئىن گوندى:

باكوورى، گوندى كرك سىندى، كو سەر بناحيا رىزگارى قەيە.

باشۋورى، گوندى تىرك ھەسەن.

رۇزھەلاتى، گوندى بەھراقا.

رۇزئافىس، گوندى خرابابك.

رووبەرى گوندى:

كەرت	رووبەرى گىشتى	رووبەرى كىرى	بەردەلان و چەروان
	دۈنەم	چاندنى دەيت	دۈنەم
۱۸	۲۳۲۴	۱۰۰۳	۱۳۲۱

گوندى قەسرۇك

بىياتى نامى گوندى:

ژ (قەسر) ھاتىيە ۋەرگرتن، ھىندەك خانىيىن دو نھۇم (تابق) ۋەك قەسرال قى گوندى ھەبوون و ژ بەر ھىندى ب قەسرۇك ھاتىيەناقكرن. دكەفئتە دووراتىيا (۱۹كم) باكوورى رۇژئاقايى سەنتەرى ناھىيى، سىرۇشتى ۋى گوندەكى چىياى يە.

سىوورين گوندى:

باكوورى، گوندى مىرگەشىش.

باشوورى، چىياى كىرە و گوندى دەحلك مەلەك.

رۇژھەلاتى، گوندى پەرەخ.

رۇژئاقايى، گوندى بەھنە سىندى.

رووبەرى گوندى:

كەرت	رووبەرى كىرى	رووبەرى كىرى	بەردەلان و چەروان
كشتى	چاندنى دەھت	چاندنى دەھت	چەروان
دۇنەم	دۇنەم	دۇنەم	دۇنەم
۶۸	۵۲۶۲	۶۴۲	۴۵۲۰

ژىدەرىن نامى:

چەندىن ژىدەر لى ھەنە ۋەك كانىيا چەمكا و كانىيا صۇرىنكى و كانىيا نەمەرى و كانىيا ئاڧا تىژى و رووین ئاڧا شەرانىشى و گەلىن پىساغا ل باشوورى، گوندى دېۋىت.

جەھىن بەرنىياس:

گرى زىنوۋى و گرى دم دموك و خارى سىپى و كوخی مچوليا و لاتىشك و چەندىن شكەفت ژى لى ھەنە ۋەك شكەفتا خەمىرى و شكەفتا ئاڧى و شكەفتا دو دەر و شكەفتا كەروانى .

رىكىن گوندى:

• دەركار - شەرانىشا بنى - بەھىر - ستەفلان - پەرەخ - قەسرۇك.

• دەركار - ھىزاۋا - ئاڧگەنى - خىزاڧا - بانك - شەرانىشا بنى - بەھىر - ستەفلان - پەرەخ - قەسرۇك.

• زاخۇ - ھىزاۋا - دەركار - شەرانىشا بنى - بەھىر - ستەفلان - پەرەخ - قەسرۇك.

پىكھانا گوندى:

سىندى نەدبىژنى مچولى، پىكھاتىنە ژ بنەمالىن؛ سلىنمان و كورى و زەرا و ھەسەنى و مەحمور پىكھاتىنە. ھۇمارا خەلكى ل دوۋڧ سەرزىمىريا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۵۸ كەس بوون^(۱۱۸).

ل سالا ۱۹۷۳ ئى خواندىنگەھ لى ھاتىيەقەكرن، ل ۱۹۷۱/۸/۲۰ ئى ھكۇمەتا بەعس خەلكى گوندى راگۇھاستىنە باژىرى زاخۇ و گوند خرابكر و تا نھا نە ھاتىيە ئاڧاكرن، ل ۲۰۰۹ / ۱۱ / ۲۵ ئى پىرۇژى جوۋا ئاڧدانى لى ھاتىيە چىكرن.

ژىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

ل سەر چاندنا دىم و ئاڧى و دارىن سىپىندارى و بەرھەمىن سىرۇشتى ۋەك (كەزوان و مازى) و خودانكرنا تەرش و كەۋالى بوو.

گەشت وگوزار:

(سىنومەرا) روۋى سىنومەرى ۋەك جەھكى كەشتىبارى ل گوندى قەسرۇكى و دەقەرى دەھتە ھۇمارتن.

شوينوار:

شكەفتا كالكال ۋەك جەھكى شوينۋارى ل گوندى قەسرۇكى دەھتە ھۇمارتن^(۱۱۹).

• زاخۇ - خرابابك - تاوك - تىرك حەسەن - كەبەرۇك.

يىنكەتتا گوندى:

سندى نە دىئىزنى (مامىزدىنى)، دىئىتادا دو بنەمالن بنەمالا محوى و سلوى، ھژمارا خەلكى ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۹۵ كەس بوون^(۱۲۰). سالا ۱۹۷۸ ئى خواندىنگەھ لى ھاتىبە ڧەكرى، سالا ۱۹۸۷ ئى حكومەتا بەعس خەلكى گوندى راگوھاستىنە كۆمەلكەھا ھىزاوا و گوند خرابىكر و تا نھا نە ھاتىبە ئاڧاكىرن.

ژىدەرېن ژيارا خەلكى گوندى:

ل سەر چاندنا دىم و رەزىن دىمى و خودانكىرنا تەرىش و كەوالى

سامانىن سىرۇشتى:

پەترول (نەفت) ل ڧى گوندى ھەبە . ل ھافىنان خەلكى گوندى دچوونە (كەپرا) ل ملا بھىن و ملاجندوى و نھالا كىر و سىلاڧى ل دەوروبەرىن گوندى^(۱۲۱).

گوندى كەرنى:

بىياتى ناڧى گوندى: سەبارەت بىياتى ناڧى ڧى گوندى دىئىزنى (قەرنى) يە، رامانا وى ڧەدگەرىت بۇ كەڧناتىبىا ڧى گوندى، ئانكو ھندى گوندەكى كەڧنە دىئىزنى قەرنى و ب بۇرىنا دەمى ناڧى وى بى بوويە كەرنى. دكەڧىتە دووراتىبىا (۱۸ كم) رۇژئافىنى سەنتەرىن ناحىنى. سىرۇشتى وى گوندەكى دەشتى يە.

سىرۇرىن گوندى:

باكوورى، گوندى ھەورىز. باشوورى، باژىرى زاخۇ. رۇژھەلاتى، گوندى بەرزوىر. رۇژئافىنى، گوندى رەبەنكا.

گوندى كەبەرۇك

بىياتى ناڧى گوندى: ب ناڧى جۆرەكىن پووەكى ب ناڧى (كەبەر) ھاتىبە وناڧكىرن و ھندى ئەڧ جۆرى پووەكى ل ڧى گوندى شىن دبوو ژ بەر ھندى ئەڧ گوندە بگوندى كەبەرۇك ھاتىبە بىناڧكىرن. دكەڧىتە دووراتىبىا (۲۱ كم) باشوورى سەنتەرىن ناحىنى، سىرۇشتى وى گر وزوىرن.

سىرۇرىن گوندى:

باكوورى، گوندى بەھراڧا. باشوورى، گوندى تىرك حەسەن. رۇژھەلاتى، گوندى تىرك سىمو. رۇژئافىنى، گوندى خرابابك.

رووبەرى گوندى:

كەرت	رووبەرى كىشى دۇنەم	رووبەرى چاندنى دەنت دۇنەم	بەردەلان و چەروان دۇنەم
۲۹	۱۷۲۲	۱۰۸۴	۶۳۸

ژىدەرېن ناڧى:

چەندىن كانى لى ھەنە وەك كانىبىا قەرام و كانىبىا گوندى و كانىبىا جوما دەحلى و كانىبىا سىلاڧى .

جھىن بەرنىياس:

گرى ھنداڧا گوندى و جوما دەحلى و گرى مام ئوسمانى و گرى نھالى و ملا گوھىش .

رىكىن گوندى:

• دەركار - زاخۇ - خرابابك - تاوك - تىرك حەسەن - كەبەرۇك.
• دەركار - ھىزاوا - ئاڧكەنى - خوەك - لىڧو - باگولاتك - مىرگەسور - سەركو - تىرك حەسەن - كەبەرۇك.

رووبەرىي گوندى:

كەرت	رووبەرىي گىشىتى	رووبەرىي كىرى	بەردەلان و چەروان دۈنەم
۳	۱۳۲۹۹	۶۵۸۴	۶۷۱۵

گوندى كەلوك

بىياتى ناقتى گوندى: ژ (كەلەھە- كەلا) ھاتىبە ۋەرگرتن، كەلەپەكا (كەقۇرى) يا بلند ل قى گوندى ھەبە و ژ بەر ھندى ئەف گوندى ب گوندى كەلوك ھاتىبە ناقتىن، دكەقېتە دووراتىيا (۲۳كم) باكوورى ناحىيى، سرۇشتى ۋى گوندىكى چىيايى بە.

سۋورىي گوندى:

باكوورى، گوندى (ئالوش) ل باكوورى كوردستانى، باشوورى، چىيايى خامتير و گوندى بەيىر، رۇزھەلاتى، گوندى پەترومە، رۇزئافايى، گوندى مارسىيس.

زىدەرىي ناقتى:

دوو كانى ب ناقتىن كانىيا ئەغدى و كانىيا رەمكو لى ھەنە. جھىن بەرنىياس: نھالا رەمكو و گەرا سەيد خال و جەلالى شىخوى و نھالا مىرەم و گرى تەحلى ۋكەرەپىتكا و ھندەك زيارەت زى لى ھەنە، ۋەك زيارەت باى و زيارەت مىرەم و زيارەتى ھەمەد.

رووبەرىي گوندى:

كەرت	رووبەرىي گىشىتى	رووبەرىي كىرى	بەردەلان و چەروان دۈنەم
۶۱	۵۰۷۴	۲۰۶	۴۸۶۸

رىكىن گوندى:

- دەركار - زاخۇ - كەرنى.
- دەركار - دەركار نىرى - گوندىك جەلال - دەرچەلال - متىفا - بەرزوير - كەرنى.
- زاخۇ - كەرنى.

پىكھاتا گوندى:

سندى نە دىبىژنى (سەيدىن كەرنى)، ژ بنەمالىن: رەشو زندانى و يونس روبىعاى و مصطفى ھەمەدى و ەملى خەلفا ۋەملى ەمىدا و زىوكى ۋەزھىرى ۋەم رەشى ۋەمىرەپىكھاتىنە. ھژمارا وان ل دووڤ سەژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۳۴۱ كەس بوون^(۱۱۲۱). گوندى كەرنى: مزگەفتەك لى ھەبوو، سالا ۱۹۷۱ ئى ھكۆمەتا بەعس خەلكى گوندى بۇ باژنىرى زاخۇ راكۆھاستن و گوند ھەمى خرابكر و سالا ۲۰۱۲ ئى ھندەك مال چووينە سەر گوندى.

زىدەرىي ناقتى:

چەندىن كانى لى ھەنە ۋەك كانىيا مىرگى و كانىيا گوندى و كانىيا دىرىنكى و كانىيا خوارى سەھاكى و رووى كەلوكى و رووى گەلىي پىساغا لىر گوندى دا دىبۇرىت.

جھىن بەرنىياس:

چەمىن چنار و بەر گر و مىرگك و دەرى ئاشى و كوف زىنك و دىركى و زەقىا نزارى و چەمكى ئاقتەل.

زىدەرىي زيارا خەلكى گوندى:

ل سەر چاندنا دىمى و خودانكرنا تەرش و كەوالى. ل ھافىنان خەلكى گوندى دچوونە زۇزانان ل دەقەرىن ئاڤاگوىزى و بىزەنكى ل باكوورى رۇزئافايى ناحىيى^(۱۱۲۳).

رىكىن گوندى:

- دەركار - شەرانشا بنى - شەرانشا سەرى - بازنگىرا - گەورك - كوندوك - پەترومە - كەلوك.

دوورائىيا (۲۲ كم) دكەفئىتە باكوورئ سەنتەرىئ ناحىئى، سىرۇشتىن وى گوندەكن چىيىي بە.

سىوورئىن گوندى:

باكوورئ، گوندئ زەفئىيال باكوورئ كوردستانئ.

باشوورئ، گوندئ گەورەك.

رۇزھەلاتئ، دەفەرا زاويتە.

رۇزئاقىي، گوندئ ئەلانئش.

زئدەرىن ئاقئ:

چەندىن زئدەر لئ ھەنە وەك كانىيا سىقئى و كانىيا پىشت كەھنىي و كانىيا دەراقئى رەزا و بووئ چنارال بەر گوندئ دا دبۇرىت.

جەئىن بەرنىياس:

دئىمئ ەملى و چەمى و لاتا گەورك و كورا مەزن و سوئىك. رىكئىن گوندئ.

• دەركار - شەرانئشا بنئ - شەرانئشا سەرى - بازنگىرا - گەورك - كركرانك.

• دەركار - ھىزاوا - ئافگەنى - خىزاڤا - بانك - شەرانئشا بنئ - شەرانئشا سەرى - بازنگىرا - گەورك - كركرانك.

• زاخۇ - دەركار - شەرانئشا بنئ - شەرانئشا سەرى - بازنگىرا - گەورك - كركرانك.

پىنكھاتا گوندئ:

سندئ نە دبئزئى (پساغا)، پىك ھاتىنە ژ بنەمالا (جەجى حامدى و ياسىنى و تمو تەتەرى و مشوى و ئەحمەد سلوى و ياسىن ئىزەبىنى)، ھژمارا خەلكئ ل دووڤ سەرزەمبىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۰۹ كەس بوون^(۱۲۷).

گوندئ كركرانكئ، ل سالا ۱۹۷۱ ئى حكومەتا بەعس خەلكئ گوندئ راگوھاستنە گوندئ بئرسقئى و گوند خرابكر، بەلئ سالىن ھەشتىيان سەردەمئ

• دەركار - ھىزاوا - ئافگەنى - خىزاڤا - بانك - شەرانئشا بنئ - شەرانئشا سەرى - بازنگىرا - گەورك - كوندوك - پەترومە - كەلوك.

• زاخۇ - دەركار - شەرانئشا بنئ - شەرانئشا سەرى - بازنگىرا - گەورك - كوندوك - پەترومە - كەلوك.

پىنكھاتا گوندئ:

سندئ نە دبئزئى (پساغا)، پىنكھاتىنە ژ بنەمالا (بىشارئ و عبسائ و ئىبراھىمئ و ئوسمانئ)، ھژمارا خەلكئ ل دووڤ سەرزەمبىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۲۸۰ كەس بوون^(۱۲۸).

كەلوكئ: كەفتىرىن گوندئ پساغانە ل دەفەرا سىندىيان^(۱۲۹). مزگەفتەك و ئاشەكئ ئاقئ ب ئاقئ ئاشئ (جەفزوللائ) لئ ھەبوون، سالا ۱۹۷۱ ئى حكومەتا بەعس خەلكئ گوند بۇ گوندئ گرگ سندئ و گوندئ بۇصەلئ راگوھاستن و گوند خرابكر وتا نھا نە ھاتىبە ئافاكرن.

زئدەرىن زيارا خەلكئ گوندئ:

ل سەر چاندئا ئاقئ وەك (كوپز و ھژىر و ھنار و نرى و مشمش و خۇخ) و (ماش و كوئىجى و گارسى) و رەزىن دئىمئ و خودانكرنا تەرش و كەوالئ و كىانەومەرا و چوونا كاروانان. ل ھافىنان خەلكئ گوندئ دچوونە زۇزانان ل دەفەرا زاويتا مەزن ل باكوورئ رۇزھەلاتئ ناحىئى^(۱۳۰).

گوندئ كركرانك

بىئائئ ئاقئ گوندئ:

سەبارەت بىئائئ ئاقئ قئ گوندئ دو بۇچوون ھەنە، يا ئىكئ دبئزئى پىن ژ ئاقئ كىانەومەركئ ب ئاقئ كركرانك ھاتىبە وەرگرتن كول قئ گوندئ ھەبوون. ژ بەر ھندئ دبئزئى گوندئ كركرانك. و بۇچوونا دووئ دبئزئى ھندئ جەئ قئ گوندئ كەڤر و بەر لئ ھەبوون و ژ بەر ھندئ دبئزئى گوندئ كركرانك. ب

شۇرشا گولانى خەلكەك زقىرنە سەر گوندى و گوند ئافاكىرىبەفە بەرى ھىرشا ئەنقالان بۇ سەر دەفەرى ل ۱۹۸۸/۸/۲۵ ئى ۴۰ خىزان ل فى گوندى دۇيان. د وئ ھىرشىندا ئەو خەلكە مشەخت بوونە كەمپىن باكوورئ كوردستانى^(۱۱۸) و گوند جارەكا دى ھاتەقە خرابىكرن و تانھا نە ھاتىبە ئافاكىرن.

زىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

ل سەر چاندنا ئافى ۋەك، گويز و ترى ۋەنار و ھىزىر و چاندنا پىقازا و بەرھەمىن سرۇشتى. ۋەك، كەزوان و گوھىش و مازى و خودانكرنا تەرىش و كەوالى و چوونا كاروانان.

ل ھافىنان خەلكى گوندى دچوونە زۇزانان ل دەفەرتن زاويتى و مېرگا قوبىسل باكوورئ رۇژھەلاتى ناحىي^(۱۱۹).

گوندى كوندوك

بىياتى ئافى گوندى، ھندى گوندەكن بچوويك بوو، ئافى گوندى ژ بچوويكاتىيا گوندى ھاتىبە ۋەرگرتن. ب دووراتىيا (۱۱ كم) دكەقىتە باكوورئ سەنتەرى ناحىي، سرۇشتى ۋى گوندەكن چىبابى يە.

سەۋورىن گوندى:

باكوورى، گوندئ كركرانك، باشوورى، سىيارا كەورك و گوندئ شەرانشا سەرى. رۇژھەلاتى، گوندئ كەورك. رۇژئافىي، گوندئ پەترومە.

زىدەرىن ئافى:

چەندىن كانى لى ھەنە ۋەك كانىيا رەش و كانىيا گويزا تەحل و كانىيا ۋارى كەمال و رووى گەلىي پىساغا بەر گوندى دا دىۋرىت.

جەھىن بەرنىياس:

لاتا مەستى و لاتا شەھوانى و گرى رەبىيا ئىنگلىزى و ۋارى كەمال و تيا بادانە و دەقەرا شكەفتا.

زىكىن گوندى:

- دەركار - شەرانشا بىنى - شەرانشا سەرى - بازنگىرا - گەورك - كوندوك.
- دەركار - ھىزاوا - ئافگەنى - خىزاقا - بانك - شەرانشا بىنى - شەرانشا سەرى - بازنگىرا - گەورك - كوندوك.
- زاخۇ - دەركار - شەرانشا بىنى - شەرانشا سەرى - بازنگىرا - گەورك - كوندوك.

پىكھاتا گوندى:

سندى نە دېئىنى (پىساغا)، ژ بنەمالا ئىسماعىل ئاغاي و عەبدوللا خەموى پىكھاتىنە. ھژمارا خەلكى ل دووف سەرزىمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۷۱ كەس بوون^(۱۲۰).

كوندوك ل سالا ۱۹۴۶ ئى ھاتىبە ئافاكىرن، سالا ۱۹۷۶ ئى حكومەتا بەعس خەلكى گوندى راگوھاستىنە بائىرى زاخۇ و گوند خرابىكر و تانھا نە ھاتىبە ئافاكىرن.

زىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

ل سەر چاندنا ئافى و رەزىن دىمى و بەرھەمىن و خودانكرنا تەرىش و كەوالى و گىبانەۋەرا و چوونا كاروانان بوو. ل ھافىنان خەلكى گوندى دچوونە زۇزانان ل ۋارى كەمال و تيا بادانە ل باكوورئ ناحىي^(۱۲۱).

گوندى كىزاف

بىياتى ئافى گوندى:

ژ (كىز) ^(۱۲۲) ھاتىبە ۋەرگرتن، ل جەئ فى گوندى ھندەك جەھىن ۋەك كىزا لى ھەنە ژ بەر ھندى ئەف گوندە پى بگوندى كىزاف ھاتىبە بناقكىن. گوند دكەقىتە دووراتىيا (۱۲ كم) رۇژئافىن سەنتەرى ناحىي، سرۇشتى ۋى گر و زوپىن.

سنوورين گوندى:

باكوروى، گوندى ھەورنژ.
باشوورى، گوندى رەبەنكا.
رۇزھەلاتى، گوندى كەرنى.
رۇزئافايى، رووبارى ھىزل.

رووبەرى گوندى:

كەرت	رووبەرى گىشىتى دۈنەم	رووبەرى كىرى چاندنى دەھت دۈنەم	بەردەلان و چەروان دۈنەم
۳	۱۳۲۹۹	۶۵۸۴	۶۷۱۵

زىدەرىن ئافى:

چەند زىدەر لى ھەنە ۋەك كانىيا قوچى و كانىيا دەھلى و كانىيا قولقولك و كانىيا گوندى و رىبارى ھىزل ل بەر گوندى دا بووريت.

جھىن بەرنىياس:

زەقىا خەزىنى و ملا خەلىتى و دەھلكا رەمى و دەھلكا بالافىا و چەمى تىن و زىبارەتى شىخ يوسف و شىكەفتا شەخسكى و شىكەفتا گەرمك.

رىكىن گوندى:

- دەركار - زاخۇ - وارصۇر - رەبەنكا - كىزاف
- دەركار - دەركار نىرى - گوندىك جەلال - دەرجەلال - متىفا - بەرزوير - كەرنى - رەبەنكا - كىزاف
- زاخۇ - وارصۇر - رەبەنكا - كىزاف

پىكھاتا گوندى:

سندى نە دىبىژنى (بەنستانى)، پىك ھاتىنە ژ بىنەمالا (سەبىد مصطفى و صالح بەلوى).
گوندى كىزاف: ل سالا ۱۹۷۱ئى حكومەتا بەعس خەلكى گوندى بۇ باژىرى زاخۇ راکوھاستن و گوند

ھەمى خرابكر وتا نھا نەھاتىبە ئافاكرن.

زىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

ل سەر چاندنا ئافى بو ۋەك (ھژىر و ھنار و تى و گوىز و خۇخ و مىشمىش) و دارىن سىپىندارى و چاندنا دىمى ۋەك (گەنم و جەھ و نۆك و نىسك) و خودانكرنا تەرش و كەوالى.

شوبىنوار:

شىكەفتا تەنكا كىزافى ۋەك جەھەكن شوبىنوارى دەھتە ھژمارتن ل گوندى كىزافى^(۱۳۳).

گوندى گەورك

بىياتى ئافى گوندى:

رەنگى ئاخا قى گوندى گەورە و ئافى گوندى ژ ئافى وى رەنگى ئاخى ھاتىبە ۋەرگرتن. گوندى ب دووراتىيا (۲۱ كم) دكەقىتە باكوروى سەنتەرى ناچىن. سرۇشتىن وى گوندىكى چىياسى بە.

سنوورين گوندى:

باكوروى، گوندى كركرانك.
باشوورى، سيارا گەورك و گوندى شەرانشا سەرى.
رۇزھەلاتى، گوندى بازىكىرا.
رۇزئافايى، گوندى كوندوك.

رووبەرى گوندى:

كەرت	رووبەرى گىشىتى دۈنەم	رووبەرى كىرى چاندنى دەھت دۈنەم	بەردەلان و چەروان دۈنەم
۵۹	۲۵۸۵	۸۴	۲۵۰۱

زىدەرىن ئافى:

چەندىن زىدەر لى ھەنە ۋەك كانىيا قورمى و كانىيا گوندى و رووى گەلىن پساغا لىبەر گوندى دا بووريت.

جھىن بەرنىياس:

زەفيا دەرى گوندى و زەفيا بەرھىر و كوحن كوركا جىلى و رەخى ھەلئى گوندى و زيارەتى سەلموى.

رىكىن گوندى:

- دەركار - شەرانشا بنى - شەرانشا سەرى - بازىگىرا - گەورك
- دەركار - ھىزاوا - ئافكەنى - خىزافا - بانك - شەرانشا بنى - شەرانشا سەرى - بازىگىرا - گەورك
- زاخۇ - دەركار - شەرانشا بنى - شەرانشا سەرى - بازىگىرا - گەورك

پىكھاتا گوندى:

سندى نە دىئىزنى (پساغا)، پىكھاتىنە ژىنەمالا (حاجى مەھمەدى و ئەھمى و رەشىدى و سلېمان رىجالى). ھىزاوا وان ل دووف سەرزىمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۲۳ كەس بوون^(۱۲۴).

ل سالا ۱۹۵۷ ئى خواندىنگەھ لى ھاتىبە قەكرن، سالا ۱۹۷۰ ئى ئافھىبى مىرى بى خواندىنگەھ لى ھاتىبە چىكرن، سالا ۱۹۷۱ ئى حكومەتا بەعس خەلكى گوندى راگوھاسىنە گوندى كرك سندى و گوند خرابىكر، سالا ۱۹۸۱ ئى جازەكا دى ھاتىبە ئافاكرن، سالا ۱۹۸۸ ئى ل ئەنقالان حكومەتا بەعس گوند ھەمى خرابىكرەفە وتا نھا نە ھاتىبە ئافا كرن.

زىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

ل سەرچاندنا ئافى بوو و بەرھەمىن سىرۇشتى و رەزىن دىمى و خودانكرنا تەرش و كەوالى بوو، ب تايىبەت خودانكرنا بىزى و چوونا كاروانان.

ل ھافىنان خەلكى گوندى دچوونە زۇزانان ل وارنى كەمال و تىا بادائەل باكوورى رۇژھەلاتى ناھىن^(۱۲۵).

گوندى گەلى دەرگەل

بىياتى ئافى گوندى:

ل راستا گوندى گەلىبەك ھەبە و ئەف گوندى

دكەقېتە دەرى وى گەلى دا و ئافى گوندى ژ دەرى وى گەلى ھاتىبە وەرگىرن، ل دەقەرى دىبىزىنە فى گوندى دەرى گەلى. ب دووراتبيا (۱۱كم) دكەقېتە باكوورى رۇژھەلاتى سەنتەرى ناھىن، سىرۇشتى وى گوندىگى چىابى بە.

سەورىن گوندى:

باكوورى، چىابى كىرە و گوندىن باندىروو و ئەقلە.

باشوورى، گوند و كۆمەلكەھىن بىرسقى.

رۇژھەلاتى، گوندى سىنداڧا.

رۇژھەلاتى، گوندى يوسىف ئافا.

زىدەرىن ئافى:

كانى لى ھەنە وەك كانىبا گەلى دەرگەل و كانىبا كانىوكىن بەھارا وھندەك ژىدەرىن وەرزى لى ھەنە.

جھىن بەرنىياس:

دەرى گەلى و گرى كەھنىوكا و زەفيا كورى و خرابى خەزالى و شكەفتا گەلوكى و شكەفتكا پىكى.

رىكىن گوندى:

• دەركار - ھىزاوا - بىرسقى - سىنداڧا - گەلى دەرگەل

• دەركار - شەرانشا بنى - بانك - خىزافا - ئافكەنى - بىرسقى - سىنداڧا - گەلى دەرگەل

• زاخۇ - ھىزاوا - بىرسقى - سىنداڧا - گەلى دەرگەل

پىكھاتا گوندى:

سندى نە دىئىزنى (چونكى)، پىكھاتىنە ژىنەمالا (مالا كەلەشى).

گوندى گەلى دەرگەل ل سالا ۱۹۵۴ ئى ھاتىبە ئافاكرن، ل ۱۹۸۷/۴/۲۰ ئى حكومەتا بەعس خەلكى

رىكىن گوندى:

- دەركار - دەركار نىرى - گوندىك جەلال
- دەركار - ھىزاوا - كرك سىندى - دەركار نىرى - گوندىك جەلال
- زاخۇ - تىكەبەر - گوندىك جەلال

پىنكەھاتا گوندى:

سىندى نە دىبىزنى (نىرى)، ژ بنەمالا شىخىن و ئامارى پىنكەھاتىنە. ھژمارا خەلكى گوندى ل دووف سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۱۳ كەس بوون^(۱۳۸). گوندى ل سالا ۱۹۸۷ ئى ھاتىبە راگوھاستىن بۇ كۆمەلگەھە تىكەبەرى و گوندى خرابىكرن و تا نھا نە ھاتىبە ئاڧاكىرن.

ژىدەرېن ژيارا خەلكى گوندى:

ل سەر چاندنا دىمى بوو وەك (گەنم و جەھ و نۆك و نىسك) و رەزىن دىمى و خودانكرنا تەرش و كەوالى و حىوانى. ل ھافىنان خەلكى گوندى دچوونە زۇزانان ل گوندى سىتەڧلانن ل باكوورى رۇژئاڧاين ناحىيى^(۱۳۹).

گوندى گوندىك ئەيوپ بىياتى نائى گوندى:

ژ بچوويكاتيا گوندى ھاتىبە وەرگرتن، و ئەف گوندى ب گوندى گوندى ئەيوپ نائىگىرنە، چونكى بىن ژ ئالىن بنەمالا ئەيوپى فە ھاتىبە ئاڧاكىرن. ب دووراتىيا (۹كم) دكەڧىتە رۇژئاڧاين سەنتەرى ناحىيى، سىرۇشتىن وى گوندىك نىمچە چىيى بە.

سىوورېن گوندى:

- باكوورى، گوندى سىنداڧا.
- باشوورى، گوندى داسىك.
- رۇژھەلاتى، گوندى بۇسەل.
- رۇژئاڧاينى، گوندى بوسىف ئاڧا.

گوندى راگوھاستىنە كۆمەلگەھە بىرسىڧى و گوندى خرابىكر و تا نھا نە ھاتىبە ئاڧاكىرن.

ژىدەرېن ژيارا خەلكى گوندى:

ل سەر چاندنا ئاڧى و دىمى و رەزىن دىمى و خودانكرنا تەرش و كەوالى بوو. ل ھافىنان خەلكى گوندى دچوونە كەپرا ل بىنپىكىن دگوتىن دەرى كەلى ل نىزىكى گوندى^(۱۳۱).

گوندى گوندىك جەلال

بىياتى نائى گوندى، ژ جەلالەكى نائى ل بەر گوندى دا دبۇرىت ھاتىبە وەرگرتن، و ژ بەر ھندى ئەف گوندى ب گوندى گوندىك جەلال ھاتىبە بىنپىكرن^(۱۳۷). ب دووراتىيا (۱۰كم) دكەڧىتە رۇژئاڧاين سەنتەرى ناحىيى، سىرۇشتىن وى گوندىك دەشتى بە.

سىوورېن گوندى:

- باكوورى، گوندى دەلك گوندىك.
- باشوورى، بازىرى زاخۇ.
- رۇژھەلاتى، گوندى دەركار نىرى.
- رۇژئاڧاينى، گوندى دەرجەلال.

رووبەرى گوندى:

كەرت	رووبەرى گىشتى دۇنەم	رووبەرى چاندنى دەيت دۇنەم	بەردەلان و چەروان دۇنەم
۴۳	۲۵۰۰	۱۹۱۲	۵۸۸

ژىدەرېن نائى:

ھندەك ژىدەر لى ھەنە وەك كانىيا گوندى و ھندەك نھالىن لى ھەنە ئاڧىن وەرزى نە.

جھىن بەرنىياسى:

نھالا خرابەى و زوپىرن مەزىن و زوپىرى شىتل و زوپىرى ھەن و نھالا كانى و جھىن بىندەرا و باھىڧوك.

ل ھافىنان خەلكى گوندى دچوونە كانىيا توبى و كانىيا بلالا ل نىزىك گوندى ل باكوورئ گوندى و كۆمەلكەھىن بىرسقى^(۱۴۱).

رووبەرى گوندى:

كەرت	رووبەرى گىشتى دۆنەم	رووبەرى كىرى چاندنى دەنت دۆنەم	بەردەلان و چەروان دۆنەم
۳۵	۶۵۰	۱۵۴	۴۹۶

گوندى ماریس

بىياتى ناقتى گوندى، ژ ناقتى كەسەكى ھاتىبە وەرگرتن بناقتى ماریسس^(۱۴۲). دكەفیتە دووراتىيا (۲۴كەم) باكوورئ سەنتەرى ناھىي، سرۇشتى وى گوندىكى چىيى بە.

زىدەرىن ناقتى:

دوو كانى لى ھەنە وەك كانىيا بلالا و كانىيا تىن و نھالىن زراقت و نھالا مىرگى ناقتىن وەرزى بە.

سۈورىن گوندى:

باكوورى، گوندى (ئالوش) ل باكوورئ كوردستانى. باشوورى، چىيىن خامتير و گوندى سستەفلان. رۇزھەلاتى، گوندى كەلوک. رۇزئاقايى، گوندى بىنخىرى.

جھىن بەرىياس:

زەفيا نەرموك و زەفيا مىرگى و رەزىن بانى گەلىن سالى و بانا سەربارا پىكى ئوسى خەچى .

زىدەرىن ناقتى:

چەندىن كانى لى ھەنە وەك كانىيا دىركى و كانىيا عىساي و كانىيا قەدومى و كانىيا بەھارا و كانىيا قاسم و رووى گەلىن پساغا لىر گوندى دىورىت.

رىكىن گوندى:

- دەرکار - ھىزاوا - بىرسقى - گوندى ئەيوپ
- دەرکار - شەرانشا بنى - بانك - خىزاقا - ئاڧكەنى - بىرسقى - گوندى ئەيوپ
- زاخۇ - ھىزاوا - بىرسقى - گوندى ئەيوپ

جھىن بەر نىياس:

جومى تەتەرى و چەمى شىخوى و بەستا ناصرى و زەفيا پىرى و خارى پەتىخ و جەمى ناقدارى و ھندەك شكەفت لى ھەنە وەك شكەفتا كون بەفر و شكەفتا كەفرا صۇر و شكەفتا دىلا باجوا.

پىكھاتا گوندى:

سندى نە دىبىزنى (چونكى)، ژ بنەمالا ئەيوپى پىكھاتىنە. ھژمارا خەلكى گوندى ل دووف سەرزىمىريا سالا (۱۹۵۷) ئى ۵۱ كەس بوون^(۱۴۰).

رىكىن گوندى:

- دەرکار - شەرانشا بنى - شەرانشا سەرى - بازىگىرا - گەورك - كوندوك - پەترومە - كەلوک - ماریسس.

گوندى گوندى ئەيوپ ل سالا ۱۹۲۷ ئى ھاتىبە ئاڧاكرن. سالا ۱۹۸۷ ئى حكومەتا بەعس خەلكى گوندى راگوھاستنە بىرسقى و زاخۇ و گوندى خرابكر و نا نھا نەھاتىبە ئاڧاكرن.

زىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

ل سەر چاندنا دىم و رەزىن دىم و چاندنا ناقتى و خودان كرنا تەرش و كەوالى بوو.

• زاخۇ - دەركار - شەرانش بىنى - شەرانشسەرى - بازىنگىرا - گەورك - كوندوك - پەترومە - كەلوك - مارسىس.

پىكھاتا گوندى:

ب عەشپىرەت سىندى نە دىبىژنى (پىساغا)، ژ بنەمالىن؛ ئاقىب ئاغاي و حامد ئاغاي و مىرزاي و سەمەرا) پىكھاتىنە. ھژمارا خەلكى گوندى ل دووف سەرزىمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۴۴۸ كەس بوون^(۱۴۳).

گوندىئ مارسىس: مەخفەرەك و مزگەفتەك و ئاشەك ب ئاقىن ئاشىن محەمەد ئاغاي لى ھەبوون. سالا ۱۹۵۲ ئى خواندىنگەھ لى ھاتىبە قەكرن. سالا ۱۹۷۲ ئى ئاقھىمىن مىرى يىن خواندىنگەھ لى ھاتىبە چىكرن. ل ۱۹۷۱/۸/۸ ئى حكومەتا بەعس خەلكى گوندى بۇ بازىرى زاخۇ راكواستىن و گوند ھەمى خرابىكر. سالا ۱۹۸۱ ئى جارەكا دى ھاتىبە ئاقاكرن و سالا ۱۹۸۸ ئى ل ئەنفالان جارەكا دى حكومەتا بەعس ھەمى خرابىكرەقە و تا نھا نە ھاتىبە ئاقاكرن. سالا ۲۰۱۲ جادە گەھشتىبە گوندى.

ژىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

ل سەر چاندنا ئاقى بووەك (برنجى و كونچى و ماش و گارس) و (گوبىز وھنار و ترى و ھژىر) و چاندنا دىمى وەك (گەنم و جەھ و نىسك) و بەرھەمىن سىرۇشتى وەك (كەزوان و مازى و گوھىشك) و خودانكرنا تەرشى و كەوالى و چوونا كاروانان.

شوينوار:

شكەفتىن گەلى وەكجھىن شوينوارى دھىتە ھژمارتن ل گوندىئ مارسىسى. ل ھاقىنن خەلكى گوندى دچوونە زۇزانان ل دھەرىن مىندانكا و ئاقا گوبىزى ل باكوورى ناحىن^(۱۴۴).

گوندى مامىسا

بىياتن ئاقىن گوندى: ژ ئاقىن كەسەكى ھاتىبە وەرگرتن ب ئاقىن (مىسا) گوند ژ ئالىن وى قە ھاتىبە ئاقاكرن. سەر دەمى ئاقاكرنا گوندى ئەو كەسە ب مامى مىسا دھاتە بناقكرن. گوند ب دووراتىيا (۳كم) دكەفىتە باكوورى سەنتەرى ناحىن. سىرۇشتى وى گوندىكىن چىايى بە.

سىوورىن گوندى:

باكوورى، چىايىن كىرە و گوندىئ شەرانشا بىنى.

باشوورى، گوندىئ دەركار عەجەم.

رۇژھەلاتى، گوندىئ يوسىف ئاقا.

رۇژئاقى، گوندىئ نۇردىنا.

رووبەرىن گوندى

كەرت	رووبەرىن گىشتى دۆنەم	رووبەرىن كىرى چاندنى دھىت دۆنەم	بەردەلان و چەروان دۆنەم
۲۸	۱۵۸۱	۵۸۱	۹۹۵

ژىدەرىن ئاقى:

كانى لى ھەنە وەك، كانىيا مىرگى و كانىيا كەرا زاڧاي و كانىيا ھژىرا عەتى و كانىيا مەلا دىبارى و كانىيا گوندى و نھالا كانى كوشتىيا. جھىن بەرنىاس: گرى مىزگەھى و دەرەستى و بانا مىزوى و بانا جمعاى و بانا شەھوانى و سىياروكىن و دەرەستى و شكەفتا رەش و شكەفتا پەيارى بانا دىرھى.

رىكىن گوندى:

• دەركار - مامىسا.

• دەركار - ھىزاوا - ئاقگەنى - خىزاڧا - بانك - شەرانشا بىنى - مامىسا.

• زاخۇ - ھىزاوا - دەركار - مامىسا.

پىكھاتا گوندى:

سندى نە دېيىزنى (چونكى)، ژ بنەمالىن سموى و ئەلىياسى و فندوى و عەرفاتى و عەبى زىدى و بەھدىرى پىكھاتىنە. ھژمارا خەلكى ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۵۸ كەس بوون^(۱۴۵).

مامىسا مزگەفتەك لى ھەبوو، سالا ۱۹۷۸ ئى خواندنگەھ لى ھاتىبەقەكرن، سالا ۱۹۸۷ ئى حكومەتا بەعس خەلكى گوندى راگوھاستنە كۆمەلگەھا بېرسىقى و گوند خرابكر، بەرى دەسپىكرنا ئەنفالان ھندەك ژ خەلكى دەقەرى زفربوونەقە سەر گوندى و ئاڧاكربوونەقە، دەمى ھېرشا ئەنفالىن بەھدىنان بۇ سەر دەقەرى دەسپىكرى ۳۰ خىزان ل گوندى دژيان ب ناچارى مشەختبوونە كەمپىن پەنا بەران ل باكوورى كوردستانى و گوند جارەكادى ھات خرابكرن^(۱۴۶) و تا نھا نە ھاتىبە ئاڧا كرن.

ژىدەرىن ژيارا خەلكى گوندى:

ل سەر چاندنا دېم و ئاڧى و خودانكرنا تەرش و كەوالى گىبانەوھرا.

شوينوار:

قەسرا جندى مىرك و كەلھا قەسرى ۋەك جھىن شوينوارى ل گوندى مامىسا دەھنە ھژمارتن. ل ھافىنان خەلكى گوندى دچوونە زۇزانان ل دەقەرا ئاڧروكى ل باكوورى رۇژھەلاتى ناھىي^(۱۴۷).

گوندى متىفا

گوندى دكەڧىتە دووراتىيا (۱۵ كم) رۇژئاڧاين سەنتەرى ناھىي، سرۇشتى وى گوندى كى دەشتى بە.

سئورىن گوندى:

باكوورى، گوندى دەشتماسەك مەلا.

باشوورى، بازىرى زاخۇ.

رۇژھەلاتى، گوندى دەرجەلال.

رۇژئاڧاين، گوندى بەرزورى.

رووبەرى گوندى:

كەرت	رووبەرى گوندى	رووبەرى كىرى	بەردەلان و چەروان دۆنەم
۸	۳۳۵۰	چاندنى دەھت دۆنەم	۲۹۳

ژىدەرىن ئاڧى:

كانى لى ھەنە ۋەك كانىيا ھەسنگا و كانىيا بىركى (بىركا دەرمانى)^(۱۴۸) و كانىيا جەلالى گوندى و كانىيا خرابى ھەسنگا و نھالىن كوركى و نھالا گوندى ئاڧىن ۋەرزى نە.

جھىن بەرنىاس:

نھالا كولا وملا زوىرى و جلفى و جەم مەسبىحا و نھالا ستەفارا و گورا عەلوئ پىر ئىزدىن.

رىكىن گوندى:

- دەركار - زاخۇ - متىفا
- دەركار - دەركار نىرى - گوندك جەلال - دەرجەلال - متىفا
- زاخۇ - متىفا

پىكھاتا گوندى:

سندى نە دېيىزنى (بەنستانى)، ژ دو بنەمالىن مەحمىرى و خىشمانى پىكھاتىنە.

گوندى متىفا: مزگەفتەك لى ھەبوو، سالا ۱۹۸۱ ئى حكومەتا بەعس خەلكى گوندى راگوھاستنە بازىرى زاخۇ و گوند خرابكر و تا نھا نە ھاتىبە ئاڧا كرن.

ژىدەرىن ژيارا خەلكى گوندى:

ل سەر چاندنا دېم و رەزىن دېمى و چاندنا بىستانىن باجانىن سۇر و خىيار و كەسكاتىن و خودانكرنا تەرش و كەوالى و حىوانى بوو.

تويناوار:

ھىندەك جھىن شويناورين كەفن ل فى گوندى ھەنە دېيىزنى خرابى ھەسنىكا^(۱۴۹).

و كىرا بەنى و كمر و نھالا شانستىرى و كرى شىشى.

رىكىن گوندى:

- دەركار - شەرانشا بنى - بەيىر - سىتەفلان - پەرەخ - قەسرىك - مىرگەشىش.
- دەركار - ھىزاوا - خىزاڧا - بانك - شەرانشا بنى - بەيىر - سىتەفلان - پەرەخ - قەسرىك - مىرگەشىش
- زاخۇ - ھىزاوا - دەركار - شەرانشا بنى - بەيىر - سىتەفلان - پەرەخ - قەسرىك - مىرگەشىش.

پىنكھاتا گوندى:

ژ عەشىرەتا سىندى نە دېيىزنى (مچولى)ان ژ بىنەمالىن سەيدى و خالىدى و مەحمىرى و ھەسەنى و سەمەرا و كورى و مامكا و شىخى مرادى پىنكھاتىنە. دووف سەرىمىرىيا سالا (۱۹۵۷)ئى ۱۹۱ كەس ل گوندى دژيان^(۱۵۰).

گوندى مىرگەشىشى: سالا ۱۹۷۰ئى مزگەفت لى ھاتىبە ئاڧاكرن. سالا ۱۹۷۱ئى خواندىنگەھ لى ھاتىبە ڧەكرن. سالا ۱۹۷۱ئى ھكومەتا بەعس خەلكى گوندى راگۇھاستىنە گوندى دارھوزانى و گوند خرابىكر و تا نھا نە ھاتىبە ئاڧاكرن.

ژىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

سەر چاندنا دىمى بوو و چاندنا ئاڧى ھەمى رەنگىن فىقى ۋەك: خوڭ و حلىك و سىڧ و مىشمىش و تىرى و ھنار و دارىن سىپىندارى دچاندن و مفا ژ بەرھەمىن سىرۇشتى ۋەك: كەزوان و بىنوگ و گوھىشك و مازى ۋەردگرت و تەرش و كەوال و گىانەوەر خوداندكرن و كارى كاروانان دكر

گەشت و كوزار:

دەڧەرا شىشى ۋەك جھەكى گەشتىارى دھىتە ھزمارتن ل گوندى مىرگەشىشى.

گوندى مىرگەشىش

بىياتى ئاڧى گوندى: ژ (مىرگ) ھاتىبە ۋەرگرتن، رامانا ۋى قەدگەرىت بۇ ھەبوونا ھىندەك جھىن ب ئاڧ و كەسكاتى ۋەك (مىرگا)ن ل باشوورى فى گوندى. ژ بەر ھىندى ئەڧ گوندى ب گوندى مىرگ ھاتىبە بىناڧكرن و شىش ئاڧى دەڧەرا فى گوندى بە گوند پىن دھىتە نىاسىن، ھەروەسا گرەك ژى لڧى گوندى ب ئاڧى كرى شىش ھەيە. گوند دكەڧىتە دووراتىيا (۲۷كم) باكوورى رۇژئاڧاين سەنتەرى ناھىي، سىرۇشتى ۋى گوندىكى چىياى بە.

سورين گوندى:

- باكوورى، گوندى ئاڧا كوزى.
- باشوورى، گوندى قەسرىك.
- رۇژھەلاتى، گوندى ئەلانىش.
- رۇژئاڧاين، گوندى دىرەشىش.

رووبەرى گوندى:

كەرت	رووبەرى گىشتى دۇنەم	رووبەرى كىرى چاندنى دھىت دۇنەم	بەردەلان و چەروان دۇنەم
	۱۸۸۳	۱۵۸۲	۲۰۱

ژىدەرىن ئاڧى:

ھىندەك ژىدەر لى ھەنە ۋەك كانىيا كوپى و كانىيا مىرگەشىشى و نھالا گەلىن شىشى كو ئاڧەكا ۋەرزى بە.

جھىن بەرىياس:

كەلىن شىشى و زەڧيا حوپى و كوڭن مچوليا

توینوار:

دېرەك ل گوندى مىرگەشىشىن ھەيە بناقنى دېرەھا شانستېر.
ل ھافىنان خەلكى گوندى دچوونە زۇزانان ل دەقەرا بېزەنىنكىن ل باكوورئ گوندى و باكوورئ رۇزھەلاتنى ناحىن^(۱۵۱).

رىكىن گوندى:

- دەرکار - مىرگى.
- دەرکار - ھىزاوا - مىرگى.
- زاخۇ - گىرك سىندى - مىرگى.

گوندى مىرگى

بىياتى ناقتى گوندى: ژ (مىرگ) ھاتىيە ۋەرگرتن، ھىندەك جھىن ب ئاقتى و كەسكاتى ۋەك (مىرگا) ل قى گوندى ھەبوون، ژ بەر ھىندى دېزىنى گوندى مىرگى: دكەقىتە دوورائىيا (۵كم) رۇزئاقابى سەنتەرىئ ناحىن، سىرۇشتى ۋى گر و زوبىن.

پىنگھاتا گوندى:

ژ ەشېرەتا سىندى نە دېزىنى (مىرگى)^(۱۵۲)، پىنگ ھاتىنە ژىنەمالا (مىرخانى و ھەبىن و سىنقو شەھزوا و ھىسو مىسرىا و مىرزائى سالخى). ھىزاوا وان ل دووفا سەرمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۸۴ كەس بوون^(۱۵۳).
گوندى مىرگى: سالا ۱۹۵۷ ئى مزگەفت لى ھاتىيە ئاڧاكرن، سالا ۱۹۷۷ ئى خواندنگەھ لى ھاتىيە ۋەكرن، سالا ۱۹۸۷ ئى ھىكومەتا بەس گوند خرابىكر و خەلكى ۋى بۇ كۆمەلكەھا ھىزاوا و بازىرى زاخۇ راگوھاستن و تا نھا گوند نە ھاتىيە ئاڧاكرن.

سۋورىن گوندى:

باكوورئ گوندى نۇردىنا.
باشوورئ گوندى گىرك سىندى.
رۇزھەلاتى: گوند و كۆمەلكەھىن دەرکار ەجەم.
رۇزئاقابى: گوندى دەرکار نىرى

ژىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

ل سەر چاندنا ئاقتى بوو ۋەك (ھىنار و ھىزىر و تىرى) و چاندنا (كونجى و ماش و برنج) و چاندنا (باجانىن سۇر و خىار و زەبەشى و كەسكاتىن) و چاندنا دىمى ۋەك (گەنم و جەھ و نۆك و نىسك) و گوندۇر خودانكرنا تەرشى و كەوالى.
ل ھافىنان خەلكى گوندى دچوونە زۇمال جھىن كەپرا ل باكوورئ گوندى^(۱۵۴).

رووبەرى گوندى:

كەرت	رووبەرى گىشتى	رووبەرى كىرى	بەردەلان و چەروان دۇنەم
۴۱	۱۵۹۴	۹۳۷	۶۵۷

گوندى نۇردىنا

بىياتى ناقتى گوندى:

ئاڧەك ەرەبى يە، ژ دو پەيقان يا ئىكىن (نور)، ب رامانا روناھى و يا دووئ (دىن) بىن ژ رامانا ئابىنى ھاتىيە ۋەرگرتن. گوند دكەقىتە دوورائىيا (۶كم) باكوورئ رۇزئاقابى سەنتەرىئ، سىرۇشتى ۋى گوندەكىن چىيى يە.

ژىدەرىن ناقتى:

چەندىن كانى لى ھەنە ۋەك كانىيا سلىمانى و كانىيا سلىڧكى و كانىيا سماڧوك و كانىيا بھكا و كانىيا مىرا و كانىيا ژنا و ھىندەك بىركىن ناقتى ژى لى ھەنە.

سۋورىن گوندى:

باكوورئ چىيىن كىرە و گوندى سىتەڧلان.
باشوورئ گوندى دەرکا نىرى.

جھىن بەرنىياس:

زوبىرى دىزى و زراڧك و باۋەشىنك و تەخشكى و گرى كتەصۇرى و ملا ھىس مىركا و نھالا كەندالى.

رۇژھەلاتى، كوندى مامىسا.

رۇژئاقايى، كوندى دەحلك كوندك.

رووبەرى كوندى:

كەرت	رووبەرى كىشى	رووبەرى كىرى	بەردەلان و چەروان دۈنەم
۵۰	۳۵۴۱	۱۴۷۴	۲۰۶۷

كوندى نۇردىنا؛ ساللا ۱۹۴۷ئى مزگەفت لى ھاتىبە ئافاكرن، ساللا ۱۹۵۹ئى خواندنگەھ لى ھاتىبە فەكرن. ساللا ۱۹۶۵ئى بارەگايى لىژنا چارەسەركرنا ئارىشان ل ناحيا سىندىيان ل قى كوندى ھاتىبە دامەزراندن^(۱۵۱). ساللا ۱۹۸۷ئى حكومەتا بەعس كوند خرابكر و خەلكى وى بۇ كۆمەلگەھا دەركارەجەم راگوھاستن و تا نھا كوند نە ھاتىبە ئافاكرن.

زىدەرئىن زيارا خەلكى كوندى:

ل سەر چاندنا دىمى بوو وەك (گەنم و جەھ و نۆك ونىسك) و رەزىن دىمى و چاندنا ئافى وەك (ھنار و ھزىر و ترى) و بەرھەمىن سرۇشتى وەك (كەزوان و مازى و گوھىشك) و خودانكرنا تەرش و كەوالى و كيانەوھرا.

ل ھاقىنان خەلكى كوندى دچوونە زۇزان ل مىدانى و نھالا بىتەلما وھفەتەنىنى ل باكوورئى رۇژھەلاتى ناحىي^(۱۵۷).

زىدەرئىن ئافى:

چەندىن كانى لى ھەنە وەك كانىيا براھىم و كانىيا گەرا زوپركى و كانىيا زەلاما و كانىيا ژنا و نھالا مام ھەسكى كو ئافەكا وەرزىھ.

جھىن بەرنىياس:

گرئى كەلەشى و زوپرى شقانى و گرئى دارئ و زەفيا بانئ و بانا گىندەل مەحمىرا و جەمى شىقەرمىنى وھندەك زيارەتى لى ھەنە وەك زيارەتى شەخسا و زيارەتى ملا دارئ و زيارەتى ھاجەرا و زيارەتى شىخ شىبلى.

كوندى ھەفنى

بىياتن ئافى كوندى؛ ژ (ھەفش) ھاتىبە وەرگرتن. ھەفش ئەو جەھ بىن كو تەرش و كەوالى ب شەف تا رۇژا پاشتر لى دەيلن و ھندى جھىن خوەش بۇ چەروانى و شكەفتىن مەزن و ھەفشى بۇ قەحەواندنا تەرشى ل قى كوندى ھەبوون، ئەف جەھ ب ھەفش ھاتنە ب ئافاكرن و دەمى كوند لى ھاتىبە ئافاكرن ب كوندئ ھەفشن ھاتەئافاكرن. كوند دكەفبە دوورائىيا (۲۶كم) باكوورئى رۇژئاقايى سەنتەرى ناحىي، سرۇشتى وى گرک و زوپرن.

رىكىن كوندى:

- دەركار - نۇردىنا.
- دەركار - ھىزاوا - گرک سىندى - دەركارى نىرى - نۇردىنا.
- زاخۇ - دەركار نىرى - نۇردىنا.

سئورئىن كوندى:

باكوورئى، چىايى كىزە و كوندئ بەھنە سىندى. باشوورئى، كوندئ ھەورئى. رۇژھەلاتى، كوندئ دەحلك مەلەك. رۇژئاقايى، رووبارى ھىزل.

پىكھاتا كوندى:

سىندى نەدبىژنى (شىخ ئىزدىنى - نۇردىنى)، پىك ھاتىنە ژبنەمالا (مىرسىف دىنى و بەھدرى و ەلى ئاغاك و نەعمەتى و ھەيدەرى و زوپرىنى). ھۇمارا خەلكى ل دووف سەرژمىرىيا ساللا (۱۹۵۷)ئى ۱۸۱ كەس بوون^(۱۵۵).

رووبەرى گوندى:

كەرت	رووبەرى گىشتى دۈنەم	رووبەرى كىرى چاندنى دەيت دۈنەم	بەردەلان و چەروان دۈنەم
۴۶	۱۸۸۳	۱۵۸۲	۲۰۱

زىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

ل سەرچاندنا دىمى وەك (گەنەم و جەھە و نۇك و نىسك) و رەزىن دىمى و چاندنا ئاقى وەك (ھزىر و ترى و خۇخ و مئشمش و حلىك) و باجانىن سۇر و كەسكاتى و خودانكرنا تەرش و كەوالى.

شوينوار:

زىارەتنى شىخ عەلى و شكەفتىن ھەقىشىنى وەك جەين شوينوارى دەينە ھژمارتن ل گوندى ھەقىشىنى.

ل ھاڧىنان خەلكى گوندى دچوونە زۇزانا ل دەقەرا نىرى ل بنى تەنىنا سىندىيان ل باكوورى كوردستانى^(۱۵۹).

زىدەرىن ئاقى:

چەندىن كانى لى ھەنە وەك كانىيا گەلى و كانىيا خرابى بەيرەم و كانىيا خەرابەى و كانىيا نىرە و كانىيا گوندى و نھالا گەلىن ھەقىشىنى ئاقەكا وەرزى و زووبارى ھىزل ل رۇزئاقىن گوندى دا دبۇرىت.

گوندى ھەورىز:

بىياتى ئاقى گوندى، ئاقەكى دىرۇكى يە، دكەڧىتە دووراتىيا (۲۵كەم) باكوورى رۇزئاقىن سەنتەرى سىرۇشتى وى گىرك و زوپىر.

جەين بەرنىياس:

گەلىن ئىسەف و زىارەتنى بچىكا و لاتا و مىرگا سۇر و بانى دىشى و گەراندەرو ھندەك شكەفت زى لى ھەنە وەك شكەفتا دو تەبەق و شكەفتا رەشىن و شكەفتا مامىسوك و شكەفتا خانا و شكەفتا حسو و شكەفتا ھنار.

سئورىن گوندى:

باكوورى، گوندى ھەقىشىنى.
باشوورى، گوندى كەرنى.

رىكىن گوندى:

- دەركار - زاخۇ - بەرزوپىر - ھەورىز - ھەقىشىنى.
- دەركار - دەركار نىرى - گوندىك جەلال - دەرچەلال - متىفا - بەرزوپىر - ھەورىز - ھەقىشىنى.
- زاخۇ - بەرزوپىر - ھەورىز - ھەقىشىنى.

رۇزھەلاتى، گوندى دەشتماسەك چەم.
رۇزئاقى، رووبارى ھىزل.

زىدەرىن ئاقى:

چەندىن كانى لى ھەنە وەك كانىيا ساركى و كانىيا پەلكى و كانىيا سەرى بىدەرا و كانىيا خرابەى ل دەوروبەرىن گوندى، ھندەك زىدەرىن وەرزى زى ھەنە و رووبارى ھىزل ل رۇزئاقى گوندى دا دبۇرىت.

پىكھاتا گوندى:

ز عەشىرەتا سىندى نە دبىزنى (بەنستانى)، پىكھاتىنە زى بنەمالا (پىرى)، ھژمارا وان ل دووڧ سەرزىمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۴۴ كەس بوون^(۱۵۸).
گوندى ھەقىشىنى، سالا ۱۹۷۱ حكومەتا بەعس كوند خرابىكر و خەلكى وى بۇ بازىرىن زاخۇ راگوھاستن و گوند تا نھا نە ھاتىبە ئاقا كىرن.

جەين بەرنىياس:

گرى مەزن و بەر كەلھە و بانى پلىكى و چەمى ھەورىزا كەڧن و چەمى كانى ساركى و ھەر وەسا

گوندى وارصۇر

بنياتى ئاقى گوندى، سەبارەت بنياتى ئاقى قى گوندى دو بۇچوون ھەنە، يا ئىكىن دىبىزىت ژ رەنگى ئاھا گوندى ھاتىبە ۋەرگرتن، چونكى رەنگى ئاھا قى گوندى يا سۇرە و بۇچوونا دووى دىبىزىت دەمەكى ھندەك سۇرا ھاتبوونە قى گوندى و ژ بەر ھندى دىبىزىت گوندى وارصۇر. گوند دكەقېتە دووراتىيا (۲۰كەم) باشوورئ رۇزئاقايى سەنتەرى ئاھىن، سرۇشتى وى گوندەكن دەشتى يە.

سۈورين گوندى:

- باكوورى، گوندى رەبەنكا.
- باشوورى، گوندى دۇرنەخ.
- رۇزھەلاتى، باژىرى زاخۇ.
- رۇزئاقايى، رووبارى ھىزل.

رووبەرى گوندى:

بەردەلان و چەروان دۇنەم	رووبەرى كىرى چاندنن دەھت دۇنەم	رووبەرى گىشتى دۇنەم	كەرت
۶۷۱۵	۶۵۸۴	۱۳۲۹۹	۳

ژىدەرىن ئاقى:

رووبارى ھىزل دېر گوندى دا دېۋرىت و جووھكا ئاقدانى ژ گوندى رەبەنكا قە بوقى گوندى دەھت تا دكەھىتە گوندى دۇرنەخى.

جھىن بەرنىاس:

جەمىن وارصۇرا و نھالا وارصۇرا و بەر ھىزلى و ئالىن دەشتى.

رىكىن گوندى:

- دەرکار - زاخۇ - وارصۇر.

ھندەك شكەفت ژى لى ھەنە ۋەك شكەفتا شىخ شەرىف و شكەفتا بەرگە ۋەر

رىكىن گوندى:

- دەرکار - زاخۇ - ھەورنىز.
- دەرکار - دەرکار نىرى - گوندك جەلال - دەرچەلال - متىفا - بەرزویر - ھەورنىز.
- زاخۇ - بەرزویر - ھەورنىز.

پىنكھاتا گوندى:

ژ عەشیرەتا سىندى نە دىبىزىت (بەنستانى)، پىنكھاتىنە ژ بنەمالا (مۇساي و گەلەوى و ئەحمەد محوى و دەرویش محى). ھژمارا وان ل دووڤ سەرزىمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۸۱ كەس بوون^(۱۱۰). گوندى ھەورنىز، مەخفەرەك و مزگەفتەك لى ھەبوون. سالا ۱۹۷۱ ئى حكومەتا بەعس خەلكى گوندى بۇ گوندى تىلكەبەرى راگوھاستن و گوند ھەمى خرابىكر، ژ سالا ۱۹۹۵ ئى ۋەرە ھندەك مال يىن چووينە سەر گوندى.

ژىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

ل سەر چاندنا دىمى ۋەك (گەنم و جەھ و نۇك ونىسك) وچاندنا ئاقى ۋەك (ھنار و ھژىر و تىرى و خۇخ) و بەرھەمىن سرۇشتى ۋەك (بەروى و مازى) و خودانكرنا تەرىش و كەوالى و گىانەۋەرا.

شوينوار:

شكەفتا زویرنگر و كەلھا ھەورنىز ۋەك جھىن شوينوارى دەھنە ھژمارتن لكوندى ھەورنىز، كەلھا ھەورنىز كەلھەكا بناف و دەنگە ل دەقەرا بەنستانىيا و چەندىن جھىن شوينوارى تىدا ھەنە ۋەك شكەفتا زویرىن و جھىن بىرا ئاقى و جھىن خانىيا. ل ھاڧىنان خەلكى گوندى دچوونە زۇزانان ل ئاڧاگويزى ل باكوورى ئاھىن^(۱۱۱).

- دەركار - دەركار نىرى - گوندك جەلال - دەرجهلال - متىفا - بەرزوير - كەرنى - رەبەنكا - وارصۇر.
- زاخۇ - وارصۇر.

پىنگھاتا گوندى:

ژ غەشپىرەتا سىندى نە دىيىزنى (بەنسىتانى)، پىنگ ھاتىنە ژ بنەمالا (غازىي) وارصۇرى و مەلا ھەمىدى و سەيد خان مەھمەد و شەھوانى). ھۇمارا وان ل دووفا سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۲۱ كەس بوون^(۱۱۲). گوندى وارصۇر: ل سالا ۱۹۵۲ ئى ھاتىيە ئافاكرن، سالا ۱۹۷۱ ئى ھكۆمەتا بەعس گوند خرابكر و خەلكنى وى بۇ باژىرى زاخۇ راگوھاستن و تا نھا نە ھاتىيە ئافاكرن.

ژىدەرىن ژيارا خەلكنى گوندى:

ل سەر چاندنا دىمى ۋەك (گەنم و جەھ و نۆك و نىسك) وچاندنا ئافى ۋەك (كونجى و ماش) و چاندنا (باجانىن سۇر و كەسكاتىي) و خودانكرنا تەرش و كەوالى^(۱۱۳).

گوندى يوسف ئافا

بىياتى ئافى گوندى: ژ ئافى كەسەكى ب ئافى (يوسف) ھاتىيە ۋەرگرتن و گوند ژ ئالىي وى قە ھاتىيە ئافا كرن، ژ بەر ھندى دىيىزنى گوندى يوسف ئافا. گوند دكەفىتە دووراتىيا (۱۰كم) باكوررى رۇژھەلاتى سەنتەرى ناھىي، سرۇشتىن وى گوندەكى چىيى بە.

سۈورىن گوندى:

باكوررى، چىيى كىرە و گوندى شەرانشا بنى. باشوورى، گوند و كۆمەلگەھىن بىرسقى. رۇژھەلاتى، گوندى گوندك ئەيوب. رۇژھەلاتى، گوندى مامىسا.

ژىدەرىن ئافى:

دو كانى ل گوندى ھەنە كانىيا گوندى و كانىيا ژنا و ھندەك ژىدەرىن ۋەرزى ژى لى ھەنە.

جەيىن بەرنىاس:

پشتا رەزا و نھالا دادىك و بنى گرى و رەخى كىرەي.

رىكىن گوندى:

- دەركار - ھىزاوا - بىرسقى - يوسف ئافا.
- دەركار - شەرانشا بنى - بانك - خىزافا - ئافگەنى - بىرسقى - يوسف ئافا.
- زاخۇ - ھىزاوا - بىرسقى - يوسف ئافا.

پىنگھاتا گوندى:

ژ غەشپىرەتا سىندى نە دىيىزنى (چونكى)، پىنگ ھاتىنە ژ بنەمالا (دىياس و ھەجى يوسفى). ھۇمارا وان ل دووفا سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۲۴ كەس بوون^(۱۱۴).

سالا ۱۹۸۷ ئى ھكۆمەتا بەعس گوند ھەمى خرابكر و خەلكنى وى بۇ كۆمەلگەھا بىرسقى راگوھاستن و تا نھا گوند نە ھاتىيە ئافا كرن.

ژىدەرىن ژيارا خەلكنى گوندى:

ل سەر چاندنا ئافى بوو ۋەك (ھنار و ھۇر و ترى) وچاندنا دىمى ۋەك (گەنم و جەھ و نۆك و نىسك) و رەزىن دىمى و خودانكرنا تەرش و كەوالى بوو.

شۈينوار:

خرابى ھىشك ۋەك جەھكى شۈينوارى ل گوندى يوسف ئافا ھەنە ھۇمارتن. ل ھافىنان خەلكنى گوندى دچوونە زۇزانا ئافروكى ل باكوررى رۇژھەلاتى ناھىي^(۱۱۵).

ناحيا باتوونا

مەھەد مۇراد كولى

- 1- ۳۱۹۳۷ دۆنەم چاندنا گەنم و جەھ و دەخل و دانى.
- 2- ۱۲۰۰۰ دۆنەم چاندنا دارىن فىقى و سىپىتداران.
- 3- ۲۲۲۱۹ دۆنەم پىش و چەروانە بۇ خودانكرنا تەرش و كەوالايە.
- 4- ۱۱۶۸۵۳ دۆنەم دارستانن ژ دارىن بەرپى و مازى و كەزان و گوھىشك و گەلەك جۇرىن دارو بارى دىنى.
- 5- ۹۴۰۱ دۆنەم كەقرو كاش و بەرىن گەنمى و خىزى و ئەو عەرد ب كىر چاندنى ناھىن.
- 6- ۷۰۰۰ جۇنبار ل دەقەرا گولپىان ھەنە، چاندنا عەردى دىم و ئافى دكەن و تەرش و كەوالى ژى ب خودان دكەن.
- 7- دەقەرا گولپىا سالانە ژ (۵ تا ۴) ھزار تەنن (سىنژ و خۇخ) ان بەرھەم دەھىن.
- 8- قى دەقەرى پىتر ژ (۱۵۰۰۰) ھزار سەرىن (بەزو بىن و گارەش و چىل و دەواران) ھەنە.
- 9- رىژميا (۷۰٪) ئى ژ خەلكى دەقەرى ژيانا وان ل سەر چاندن و خودانكرنا تەرش و كەوالانە.
- 10- رىژميا (۲۴٪) ئى ژ خەلكى دەقەرى دناڧ دام و دەزگەھىن كارگىرى و لەشكەرى دا كاردكەن.

ناحيا باتىفا، يەك ژ ناحىين سەرب قەزا زاخۇبە، دەقەركە بەرفرەھا پىكھاتى ژ چيا و زوپر و نھال و دۆلان، ۴۸ گوندان ب خۇقە دگرىت، عەشىرەتا گولى پىكھاتا سەركىيا ناحيا باتىفانە، نھا چەند گوندىن سىدى و كوچەر و مەسپىيان ژى كەتەنە د سىنوورى قى ناحىندا، پىشتى دەسپىكرنا قەگوھاستنا گوندان ژ ساللا ۱۹۷۶ئى ھىرفە ھژمارەك ژ خەلكى عەشىرەتىن دى ب تايبەت بەروارى د سىنوورى ناحىندا ئاكنجى بوونە.

سىنوورى جوگرافىيى ناھىيى:

باكوور: باكوورى كوردستانى و گوندىن (ئىكمالە، مەركەھ رېوسىك، شىردا).

باشوور: ناحيا مانگىش يا قەزا دەوكى و زنجىرەكا گوندىن عەشىرەتا دوسكىيان.

رۇژھەلات: ناحيا بامەرنى يا قەزا نامىدىن و زنجىرەكا گوندىن دەقەرا بەروارى بالا.

رۇژئاڧا: ناحيا دەركار و قەزا زاخۇ و زنجىرەكا گوندىن عەشىرەتا سىندىيان.

رووبەرى گىتىي:

رووبەرى گىتىيى ناحىيى سەد و نوت و شەش ھزار

بۇ ئاڧاكىرن و ئاكنجىكرنا خەلكى و ئاڧاھىيىن مىرى وەكى خواندنكەھ و نەخۇشخانە و بازىرقانى و بنگەھى ناوچى و پوليس و ھتد...لىن ھەبوو.

و سەقايىن دەڧەرا گوليا ل زڧستانى گەلەكا سارە و بەڧرو بارانەكا زۇر لىن دبارىت و رىژەيا باران بارىنى دگەھىتە (۵۵۰ تا ۷۵۰) ملم. ل گوندىن بن چىايى دا و گوندىن گەلييا دا رىژەيا بارانى دگەھىتە (۱۰۰۰ تا ۱۵۰۰) ملم بارانان.

دەڧەر ب تايبەتى گوندىن پىشت چىايى بەھنونى و شابانى و سيارا سپى و يىن چىايى كالكهورى رىژەكا زۇر بەڧر دبارىت (۲۰۰ سم تا دگەھىتە ۲۵۰ سم) و رىك و رووبار ھەمى ب ئىكجارى بۇ ماوى چەند رۇژان دەھتە گرتن.

دەڧەر ب شىنۆھىيەكى گىشتى زۇرا زەنگىنە ب ئاڧا سەر عەرد و ژمارەكا مەزن كانىيىن سرۇشتى لى ھەنە، ژىلى دو رووبارىن گرىنگ كو د دەڧەرا گوليايان را دەرياز دىن، ئالىن راستى يىن سەنتەرى باتىڧا رووبارى كەشانى ژ دەڧەرا چىايىن (حەڧتەنەين) و چىايىن

ل دووڧ سەرژمىريا تەخمىنكرىيا رىڧەبەرىيا نامارا دھۆكى بۇ سالا ۲۰۱۶ ئى ھژمارا خەلكى ناحىن ب گىشتى ۲۳۷۳۲ كەسەن، ژ وانا ۱۸۵۳۳ كەس بازىرى و ۵۱۹۹ كەس گوند نشىنن.

ناحيا گولى سالا (۱۹۲۴) ئى ژئالىن حكومەتا عىراقنى ڧە ل گوندى دىمكا ھاتىيە دامەزراندن، ھەر چەند د وى دەمى چو مال ل ڧى گوندى نەبوون، لى سەنتەرى گوندىن گوليا بوو، گوندىن دەور و بەر ھەمى د ئاڧەدان بوون، ئاڧاھىيىن مىرى و ڧەرمانبەرىن ناوچى و پوليسان ل دىمكا بوون. نڧىسەر (عبدالرزاق الحسينى) ل سالىن (۱۹۳۲ تا ۱۹۳۵) ئى سەرەدانا ناحيا گوليا (گوندى دىمكا) كرى يە و دىيژىت:

ھەمى دەڧەرا وئ چيا و چەروانا تەرشى و كەوالى يە، ئاڧەكا زۇر لى ھەيە و (۴۳) ئى گوندىن بخۇڧە دگرىت، سەرژمىريا وان (۵۳۰۰) كەس بوون و ئىكەم رىڧەبەرى ناوچى (ڧازل ئەڧندى) بوو. ل سالا (۱۹۳۷) ئى ناحىە ب ئىكجارى بۇ گوندى باتىڧا ھاتە ڧەگواستەن، ژ بەر كو باتىڧا بياڧەكى بەرڧرەھ

باتوڧا

كورو ھەرفنەھى دەھەلقولن و بەرھەف گەلەين كەشەئان و گوندەين (شىلان، شولەين، صۇرىا، سەركەن بىنسىلى، دىمكا، زىزە، ئافە، دىرىشك، شىزخواسك، درەنگ ئافا، و گوندەين مېسكى "گوندەكن كۆچەرەنە دناف گولپا دانن . و دگەھىتە سەھر رووبارى خابوورى و ھەردو لایەن رووبارى چەم و بېستان و رەزو و ھەمى جورەن داروبارى نە. رووبارى دووئ دېئىزىن رووبارى (خىزاقا) ژ چىاين دەھەرا سەندى و ژ گوندەين ئەھەھ و پىرىلا و مەين و بانكى دەھەلقولن و بەرھەف گوندەين بانك و خىزاقا و گرى و خەندەك و سىركوتك و بىغەبارئ دەرياز دەيت و ل گوندەين ھەركوندەين دگەھىتە سەھر رووبارى خابوورى و ھەردو لایەن رووبارى دېسان ب دارو بارەن فىقى د چاندەنە ھەردو ھەسان خابوور ژ ئالەين رۇزھەلانئ فە ژ چىاين باكوورئ كوردستانئ دەھەلقولەين و بەرھەف گوندەين (نۇر، روىس، بىگۇفا، نەرمك، رىوان، كورك، بىلجان، كانىيا توبا، بارھول، غولدىا، مېسك، گۇفكا بى، گۇفكا سەھرى، بىلدىشا، بەرزۇرك، دەھىت و ھەردو لایەن ئافى مفاى ژ ئافا خابوورى بۇ چاندەنە دېئەن و فان ئافا گرىگبەكا نابوورى داہە فەن دەھەرى.

كانىين ناھىي

ھەردو ھەسان ژمارەكا مەزنا كانىين ئافى ژى ئى ھەتە، كو دېنە پتر (۱۷۰) كانىيان، ژ كانىين گرىگ ژى ئەھەنە.

۱- كانىيا خەمە، دكەھىتە سەھر جادا گىشتيا (خىزاقا- كەشان) جەھەكى گوزارىيە، ئافى كانىين ژ وئ چەندەين ھاتىيە دەھەن كۆچەر ل پاپىزا درەنگ ژ زۇزانان دەھان خوارئ ل سەھر كانىين بېھنا خۇ قەددان و ب خەم بوون و بۇ (كانىيا خەما)، كو ژ خوشبەين زۇزانان دووردەكەتن و بەرھەف دەشتەن دەھان.

۲- كانىيا توبا، كانىيەكا ب مەعدەنە دكەھىتە گوندەين كانىيا توبا، (۲۵) كەم ژ باتىما دوورە و ئاف بى ديارە كو بى دناف دارەن توبا دا بوو لەوما دگوتنى (كانىيا توبا).

۳- كانىيا بھەرى، دكەھىتە گوندەين (شەلەين) و (۲۷) كەم ژ باتىما دوورە، ئافەكا بۇشە و جەھەكى گوزارىيە و دەھرو بەرەن كانىين ھەمى دار گوزەن و كانىي ژندەھەكى سەھەكى بى ئافا رووبارى يە.

۴- كانىي زەرك، ئافا وئ ل دووھ گۇنتان دەھمانئ نەخۇشيا زەركەن يە، ئافى وئ ژ وئ چەندەين ھاتىيە، دكەھىتە ژنرىا باتىما و (۷۰)م ژ مەزگەھتا باتىما دوورە.

۵- كانىيا ئافى، دكەھىتە سيارا ستاورىئ ئالەين باكوورى نىزىك (۱۴) كەم ژ كانىيا سيارئ دوورە ل ئافارىئ گوندەين بەھنەنئ وگەھەكا سارە، ل ھافىينئ خىيارى بگەنە تىدا دئ شەق بىت، ئافى وئ بى ھاتى كو دەھەن خەلكى ل ھافىينئ تەرش و كەوال دېر سەھر كانىين و نەدشيا ئافى فەخۇن، خەلكى (ئافى) بۇ ئافدانان پەرى دروست دكەن و ئافى وئ بۇ (كانىيا ئافى).

۶- كانىيا سيارئ، نىزىكى جادا گىشتيا (كەشان- بانك) ل بىلدىا چىاين شاپانى نىزىكى (۱۰۰) م ژ جادئ دوورە ل (سيارا ستاورىئ)، خەلك گەھەك سەھەدانان كانىين دكەن، ئافى وئ ژ ھندەين ھاتىيە دەھەن خەلكى دەھەرى پەز دېرە سەھر دقيا پەزى وان ھەنا ھەپشا (۶) مايا ل فە سيارئ و ئەگەر ژ فە ماوھى دەرياز بىا و ما با ل فە سيارئ، پەزى وان دا ستەھور بىت و ئاف ژ سيارا ستاورىئ و كانىيا سيارئ ھاتىيە، بىئافى سيار ئانكو ملا سىيارئ و ئافى كانىين كرى (كانىيا سيارئ) دكەھىتە ئافارىئ گوندەين بەھنەنئ.

۷- كانىي قىركى، دكەھىتە ئافارىئ گوندەين بەھنەنئ، ژ ئافى ديارە كو قىر ژئ دەردكەھىت و بوو كانىي قىرك، ل ھافىينان جۇبارەن قىرئ بۇ پتر ژ (۱۰۰) م دچەن، بەرى خەلكى مفا بۇ (گىركا) و ھىرانان پىشەن بىرەنجى ژئ دەيت.

۸- كانىيا ئاشا، دكەھىتە گوندەين نۇرئ و نىزىك (۱) دەھەزىئە ژ گوندەين دوورە د ئافبەنا چىاين كۇمانە و نۇرئ دا، ئافا وئ دشيا ئاشەكەن بەدەتە شۇلى.

گوندىيا پەز دېرىن سەر، بىن دۇر پەز ئاف ددان و
 ئافىن وئى كرە كانىيا نەدور.

۱۲- كانىيا بەر كەفرىن خاتىنا، دكەفېتە ئاستەنگا
 گوندىن بارھولى و ئافەكا بۇشە و گوندى مفا ژى
 وەردگرن، ئافىن كانىن بىن ھاتى كو دكەفېتە بەر
 كەفرىن و نىزىك (۱۰ تا ۱۵) م ژ خابوورى دوورە و
 جھەكن گوزارىە.

۱۴- كانىيا ئاصوص، دكەفېتە ئاقبەينا گوندىن سىلىن
 و دارا مەلای و ئافا وئى د گەلى دا دەنتەخوارى،
 دكەھىتە سەر سىلافا ئاصوص، خەلكىن گوندىن
 سىلىن ھافىنا دچوونە سەر وئى كانىن و جو ژ
 كانىن دېرىن مفا ژى ددېتن.

۱۵- كانىيا بېشىن، دكەفېتە زنارن كەفرا ئالى ل
 سنوورن گوندىن نۇرۇن، بەرامبەر گوندى ئافىن
 كانىن (دەھلك، دېرووېن، تراشەكن زۇر تارى)
 و دېنژىن بېش ئانكو جھەكن قارى و (پېش و

۹- كانىيا قول قولن، دكەفېتە بىن چىابىن بەھنونى و
 گوند ل بەر ئافا وئى بوو، كانى ژكەفرى دەردكەفېت
 و دەنگىن ئافىن ژى دەنت و دېنژىن قولقولى، ئافا
 قىن كانىن نھا ب بۇرىا گەھاندېە باتىفا.

۱۰- كانى گېسك، دكەفېتە گوندىن سېر كوتكى
 و دبېت ئافىن وئى ژ وئى چەندى ھاتبېت كو ھندى
 ئافەكا بۇش بوو گېسكەك كەتېتە تىدا و
 ئافىن برېيت. گوند مفاى ژى دېىنن و ژىندەركىن
 سەرەكىن ئافا رووبارى يە.

۱۱- كانى ماسىك، ب دووراتىيا (۵،۱۰م) ژ رووبارى
 خابوورى دكەفېتە بىن ئافارن گوندىن كانىيا توبا،
 ئافىن كانىن بىن ژ وئى چەندى ھاتىيە كو دەمىن ئافا
 خابوورى شىلى دبوو ماسىيا قەستا كانىن دكر و
 بوو كانى ماسك.

۱۲- كانىيا ندورن، دكەفېتە ئاقبەينا گوندى
 ئىكمالى و نۇرۇن دا و ئافەكا زۇر باش بوو، دەمىن

كالى شېلان

ناقىن وئى ژ سوۋارپەيا ھاتىبە دەمىن بەرئى سوۋار ژ دەۋارا دەھان خوارئى ھەتا ل سوۋاركىن بەرئى قەدبىوون و گۆنن سوۋارا پەيا پاشى بۇ سوۋارا بەنا.

لوفىن زىزە:

دكەقنە بنى سوۋارپەنا و ب زەحمەتى جادە ل نزارى وئ دەرياز كرىپە، پتر ژ (۹) لۇفان لى ھاتىبە قەمكىن، سالانە ژ بەر سەقاي و ئاخا وئى يا سۇر ئەف لوفە د پھىن.

كەفرى سىداقەي:

دكەقنە ئاستەنگا رىۋانى دەمىن ل ئاستەنگا سىداقەي دەرياز دىي، ل ئاقارئى گوندى كوركا دا، ل نىزىكى پرا كوركا و دەمژمىركى ژ گوندى كوركا دوورە، جەھكى گوزارى يە.

سەر سيارا:

جەھكى ب ئاقودەنگە ل دەقەرى و (۵) كم ژ باتىفا دوورە، دىبە سى گوشە ئانكو دورانا جادا ژ زاخۇ دىرکەقەيت و ل سەر سيارا دگەھىت جادا باتىفا و بامەرنى، كرى بەرزوپىركى دكەقەيتە رۇژئافا سەرسىيارا، سەرسىيارا دىبە سىنوورەكى جوگرافى دناقبەرا باتىفا وگوندئى بەرزوپىركى وگۆفكا سەرى و درەنگ ئافا وگۆفكا بنى.

كەلىن كەشانى:

كەلىپەكى بىناق و دەنگە ھەر ژ گوندئى كەشانى ھەتا جەقتەننن، نىزىكىن (۲۵) كم ژباتىفا دوورە، ئافا رووبارى دىقەمكا كەلى را دەرياز دىبەت و ھەردو لاپىن رووبارى گويز و چنارن.

ئاستەنگا زىزە:

كەلىپەكى بەرتەنگە و ھەتا سالىن ۱۹۷۰ئى ھانن و چوونا مرۇف و دەۋارا لى يا ب زەحمەت بوو و ئاف دناقبەرا وانرا دەرياز دىبوو، كەلى پىكھاتىبە ژ بەرئى

پەلاشى و قەرامى، ئافەكا زۇر بۇشە و مفا ژى دەپتەن.

۱۱- كانىيا شىلانئى، كانىيا گوندى يە دكەقەيتە نىزىكى مزكەفتن، ئافەكا بۇشە و گوندىيا مفا ژى دىبەت و جەھكى گوزارى يە.

زۇزانئى دەقەرا گولپىيان:

ل دەقەرا گولپىيا زۇزان ھەنە، ل ھافىنان خەلكى قەستنا وان دكرن مينا، سيارا سستەورئى ل بەھنۇنەي، كانىيا ئاشا ل نۇزۇئى، كانىيا باقى، كانىيا ئاصووصى ل سويلن، كەلى نۇكى ل سويلى، دەشت خوارئى ل رويسى، سەرى خوارى ل كەشانئى، زۇما ھىزىشى ل رويسى، زۇما رھالى ل سويلن، زۇما دىركى ل نۇزۇئى.

چيا و كوپىن دەقەرى:

چەلى سىيا، چىايى شىابانى، سەركى مام مەلا، چىايى بەنۇنئى، كەفرى بىجانئى، چىايى بىجانئى، سەرى گاتگوھورى، بىكوقا، كوختى بىركا مەلا زەينى، سويلن، كاتوئى سويلن، ملا بلىجى، داركا مەلاي، گر بەخشوى، كرى بەستى، باتىفا، دوگورگ، باتىفا، كرى نۇكا، باتىفا، كرى سلىمانى، كرى خەزىنى، باتىفا.

كەلىن ب ئاقودەنگ:

كەلىن كەشانئى، كەلىن شىلانئى، كەلىن ئافەنى، كەلىن بىكتورئى، كەلىن سويلن، كەلىن سەر قەرشى، كەلىن نھارا شىفا مېزى، كەلىن كوپوويى، كەلىن بىتەلما، نھالا سىدكى، نھالا زيارەتى، نھالا كەلىن ئافەنى، كەلىن بىجانئى، كەفرى سىداقەي.

جەھىن سۇشتى يىن بىناقودەنگ: سوارا بەنا:

جەھكى بىندئى ب ئاقودەنگە ل دەقەرا گولپىيا و (۱۲) كم ژباتىفا دوورە، ئىنگلىزى ئەف جەھ بۇ لەشكەرى خۇ بكاردئىنا، جەھكى بەفرو بارانى يە.

كەلى بىستىت چىيىن ئاسى و بلندبوون و رىكەكا پەيادە ل دۆر چەلى دزقريت، فرەھىيا سەرئ چەلى (۵)م. ژ بەر چوونا ژنن مېرئ كەلى بۇ سەر چەلى ئاقئ (چەلى ستيا) ل سەر هات دانان و تەنھا بۇ ژنان فەكرى بوو كو بچنە سەر، ستى ئانكو ژن و خاتىنن كەلى.

كەندالى ئاسى:

دكەفیتە بستا چىيىن بەھنونن، پىكھاتىيە ژ كەندالەكى ئاخسۇر و ئاھا سپى د نزارئ چىيادا. لى دەريابوون و هاتن وچوون يا بزهحمەتە ژ بەر ھندئ دىژنن (كەندالى ئاسى).

نھالا شكەفتىت مېرا:

نھالەكا كویرە و پتر ژ (۱۰) شكەفتا ل ھەردو لايىن نھالى ھەنە. ئەف شكەفتە پىكھاتىنە ژ

كەنمى و كەفترن مەزن، د ئاقبەرا ۱۹۷۵ - ۱۹۸۰ ئى رىك لى فەكرىە و جادەكا بەرفرەھ لى دروستكرىە و جھەكن گوزارى بە.

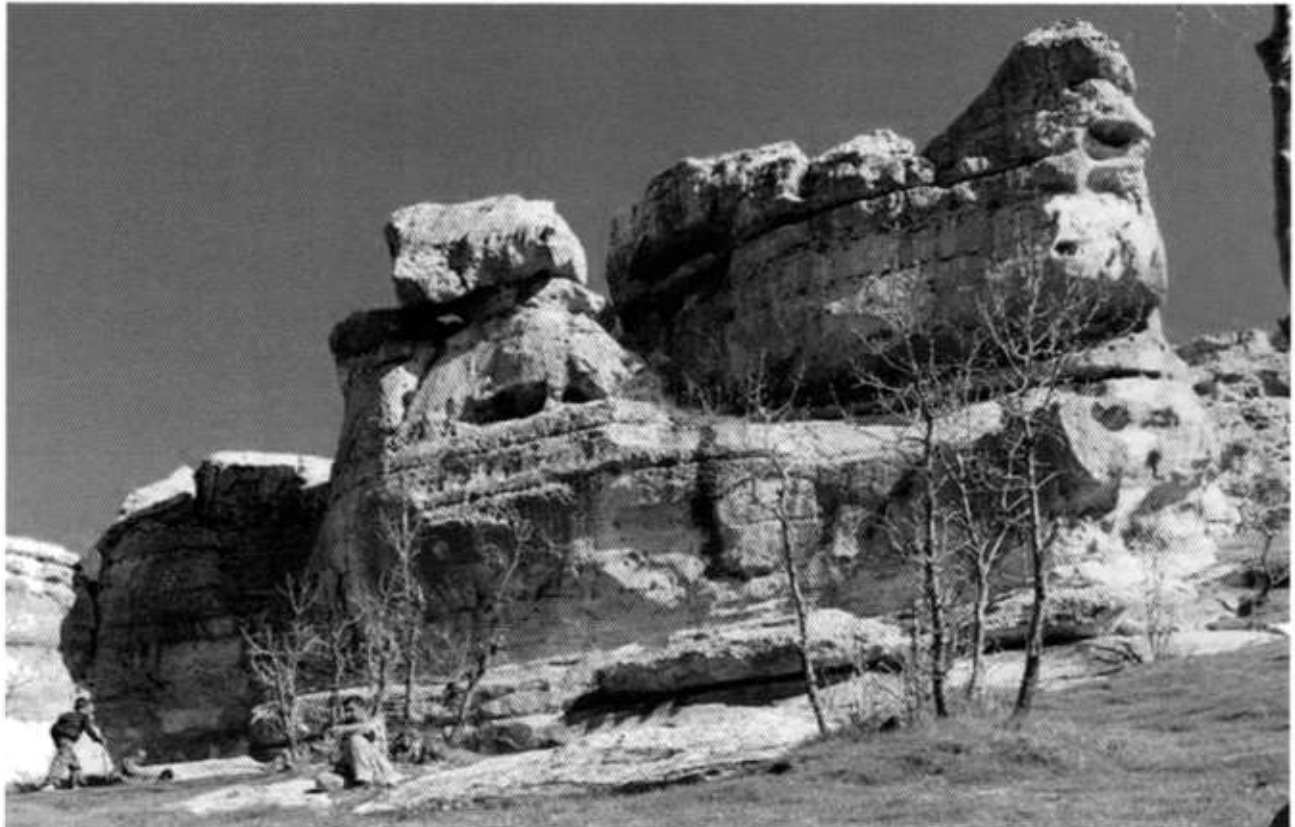
ناستەنگا روىن:

كەلىەكىن كوورە و خابوور دىقەكا كەلى را دەرياز دىبىت، هاتن و چوون ژ بەر خابوورى و كەفرو كاشان بۇ كوندنن نرۇر و ئىكمالى يا ب زەحمەت بوو.

چەلى ستيا:

چەلەكى سىرۇشتى و مەزنە دكەفیتە بلنداھىيا كەلا شىبابىن و (۳۰۰)م بلندە، ئەف چەلە وەكى خالەكا زىرەقانىيا كەلاين بوو. چەلى ستيا بىن زالە ل سەر دەفەرا دەشتا سىدىيا - تا گر بەخشوى و كرى بەزىركى، و ل وئرى مرۇف ھەمى رىبواران دىبىت و ئاقئ (ستيا) ژ وئ چەندئ ھاتىيە كو دەوروبەرىن

چەلى ستيا كەلھا شىبابىنى

۵- ئاشىن شىلاننى، ئاشەكن كەقنارە، ل نىزىكى پرا شىلاننى، شىلاننى گوندەكن كەقنارنى دەمى مىرگەمھا ئامىدىن يە، ئەف ئاشە بىن مەلا زادەى بوو، كو وەك دەيتەقەگىران ژ ئامىدىن ھاتبوو دەقەرنى، ئاشەكن دىن كەقنار ل قى گوندى ھەبوو و دگوتنى ئاشىن چەپن نىزىكى (۴) كم ژ گوندى دوورە.

۶- ئاشىن دىمكا، ئاشەكن نوى بە ل نىزىكى پرا دىمكا، ل سالىن ۱۹۵۰ - ۱۹۷۰ ئى ھاتىبە دروستكرن، ئاش بىن (تەھا بلىجانى) بوو و شوپنوارىن وى ديارن.

۷- ئاشىن ھارستانى، دكەقنە بىن گوندى دىمكا ل نىزىكى ئاستەنگا زىزە، ل سالىن شىستان ھاتىبە دروستكرن و بىن (موحسن نەعموى)، شوپنوارىن وى ديارن.

۸- ئاشىن گرى، ئاشەكن مەزنى ئاقدار بوو دگوتنى ئاشىن مەكىن، سالىن ۱۹۶۰ - ۱۹۸۰ ئى كاردكر، بىن مالا (ھەجى سادق بىرۇى) بوو و (سلىمان سالىح بىجى) ل بەرىوو و شوپنوارىن وى ديارن.

۹- ئاشىن گرى بىن مالا (مەھمەد تەر سادق ئىبراھىم) ل سەر پووىن خىزاقا.

۱۰- ئاشىن چەمكىن پىرى بىن مالا (مستەفا مەجوى باتىفى) بوو ل سەر پووىن خىزاقا بىن تەچىن بوو.

۱۱- ئاشىن شىرخاسكى بىن مالا (سلىمان ئاغا) بوو، ل سەر پووىن كەشانى.

۱۲- ئاشىن رەشوى عەبوى ل گوندى ئافھىن ل سەر پووىن بەرى بىن بارھوليا بوو.

۱۳- ئاشىن (ھەجى ھەيدەر) ل گوندى ئافھىن.

۱۴- ئاشىن (تەختى) ل سەر پووىن ل گوندى دىرىشكى بىن مالا (پىرموس يونسى).

۱۵- ئاشىن دىمكا ل سەر پووبارى بوو، بىن (ھەجى سەدىقى وھەجى ھىسنىن و عەلى عەسلان) و ل بەرنى ئاشىن تەھا بلىجانى بوو.

۱۶- ئاشىن چەمەكن گوندى بىغبارا بىن.

۱۷- ئاشىن (مەھمەد سالىح) ل گوندى كەشانى ل سەر پووىن گوندى.

بەرزىقەرتىن بەرخابوورى و ھەسسو و خىزى و مۇق دىنىت قان شەكەفتان ب ساناھى بەرفرەھ كەت، و دكەقنە ئاقارنى گوندى (گۇقك گوللى دا) نىزىكى جادا سەرەكچىا باتىفا - گۇقك گوللى و نىزىكى (۲۰) م ئالىن رۇزناقا جادى نە، ئەف شەكەفتە بۇ خودانكرنا تەرش و كەوالى ب كار ئىنايەنە و ھندەك شەكەفت پتر ژ (۵۰۰) كەوالا د ھەمىنىت ئانكو زۇر مەزىن و دىپىزنى (شەكەفتىت مىرا).

ئاشىن دەقەرنى:

ھەلبەت ل بەرنى ئەو جەھىن كەلەك ئاف لى ھەين ئاش ژى بۇ ھىرانا دەخل و دانى و دروستكرنا تەچىن ھەبوون و كەلەك گوندان ئاشىن خۇ ھەبوون و مفا د گەھاندەن گوندىن دەوربەر ژى، بەرنى پارە د كىم بوون ئەوما خوداننى ئاشى (مىزە) وەكى سىستەم رادكر، (مىزە) ژى ئامانەكن وەكى (ئىرازەك) ئى سىزى بوو ژ (۲) كىلوا پتر دان دچووىن و ئاشقانى مىزە وەكى كرى رادكر و دىبىت ب دلى خوداننى دانى نەبا چونكى دانى وان كىم بوو. ژ ئاشىن دەقەرنى.

۱- ئاشىن پىرموسى، ئاشەكن كەقنارە بىن مالا (پىرموس يونسى) بوو ل بەرى (۱۰۰) سالەكان ھاتىبە دروستكرن و ل سالىن (۱۹۴۰ تا ۱۹۷۰) ئى كاردكر، نىزىكى كم ژ گوندى دىرىشكى دوورە.

۲- ئاشىن تەختى، ئەف ئاشە بىن مالا (پىرموس يونسى) بوو، تايبەت بوو ب دروستكرنا (تەچىن)، سالىن ھەفتىيان ل ئاقارنى گوندى دىرىشكى ھاتىبە دروستكرن و ھەنا سالا ۱۹۹۰ ئى كاردكر، نۇكە ژى كۇتەلا ئاشى يا دروستە.

۳- ئاشىن رەشوى عەبوى، ئاشەكن كەقنارە بىن ھىرانا دەخل و دانى بوو، دكەنە گوندى ئافھىن ل سەر جووا رووبارى و شوپنوارىن وى ماينە، ل سالىن ۱۹۳۰ ئى تا سالا ۱۹۶۵ ئى ئەقى ئاشى كار دكر.

۴- ئاشىن قارى، ئاشەكن كەقنارە دكەقنە سەر جووا گوندى ئافھىن، د ئاقبەرا ۱۹۳۰ - ۱۹۴۰ ئى ھاتىبە دروستكرن و تايبەت بوو ب ھىرانا (گونجىا)، شوپنوارىن وى ديارن.

- شېرخواسكىن.
- ۲۱- ئاشنى بېمكا ل نېزىك ئاستەنگا زىزى، يىن
 ھەجى نەعموى دگۈتى ئاشنى مارستانى.
- ۲۷- ئاشنى ئاستەنگا ئافھىن و زىزى يىن (ھەجى
 تاهر زىزەيى).
- ۲۸- ئاشنى سەرحانى ل گوندئ رويىسى ل سەر ئاڧا
 كانىيا و نھالا بوو.
- ۲۹- ئاشنى بنئ گوندئ ل رويىسى.
- ۳۰- ئاشنى درەنگ ئاڧا ل سالين ۱۹۷۰ئ ل سەر
 رووبارى كەشانتى يىن (مەھمەد مىرانى) بوو،
 ئاشەكى كەلەك مەزن و ب ئاڧ و دەنگ بوو و
 مەكىنە بوو.
- ۳۱- ئاشنى دەرۈكى كىرئ ل سەر روويى ئىكمالى
 يىن (ئىبراھىم مىسىسى) بوو، (سلىمان صادق)
 ئاشقان بوو.
- ۱۸- ئاشنى (ھەجى حاجوى) ل گوندئ كەشانتى ل
 سەر روويى گوندئ.
- ۱۹- ئاشنى (كەمالى) ل گوندئ كەشانتى لسەر
 روويى جەمى ساما.
- ۲۰- ئاشنى (عەلى) ل گوندئ نۇزۇرى سەر روويى
 ئىكمالى و سويلى.
- ۲۱- ئاشنى گوندئ ئىكمالى ل سەر روويى ئىكمالى
 بوو، يىن (ھەجى خواجه ئىكمالەي) بوو.
- ۲۲- ئاشنى (ھسېن ئاغايى) ل گوندئ
 شېرخواسكىن.
- ۲۳- ئاشنى (مەلازەيى) كەلەكى كەقنارە ل گوندئ
 شىلاتنى ل سەر رووبارى.
- ۲۴- ئاشنى چەپئ كەلەكى كەقنارە ل گوندئ
 شىلاتنى.
- ۲۵- ئاشنى زىوكنى يىن (ھسېن ئاغاي) ل گوندئ

ئاشنى قادى ل گوندئ ئافھىن

سەرھاتىيەكە ۋە ۋەكى دېئۇن يىن بەرى (۱۴۰) سالانە ئەف مەزارگەھە ھەببۇ. نھا ھاتىيە پەرزانتكرن ۋە خەلكى دەقەرى رىزى ل ۋى مەزارى دگرن. ھەزى ئامازى يە مەزار ھەر ب قى ئاقى ل فارقىن ۋە ديارەكر زى ھەنە.

شكەفتا ئەچنە:

جەھەكن ئاسنى ۋەخۇشە، دكەفېتە د گەلىن دەم دەمۇكا ل ئاقھى، نىزىكى (۳) كم ژ گوندى دوورە شكەفتەكا دەست چىكرىيە، دەرى شكەفتى (۱) م ۋە بلنداھىيا ۋى (۱۴۰) سم فرەھىيا ۋى (۸) م چوارگوشەين ۋە (۳) تەخت د گەقرى كۈلايى تىندانن ۋەدەف ھەر تەختەكن جەن (زارۇكەكن يان لاندكەكن) دكەقرىدا كۈلايە، ۋەكى ديار كو ژن ۋە زەلام ۋە زارۇك پىنكفە د شكەفتى دا ژيانە. دەرى شكەفتى د كەفېتە دگەلى دا بلنداھىيا ۋى ژ ئافا رووبارى نىزىكى ۸۰ م .

۲۲- ئاشنى كرى مەرزى ل شىرخواسكى.

۲۳- ئاشنى مەھلى.

۲۴- ئاشنى دو دەرائى ل خرابەي.

۲۵- ئاشنى بىنى قەصرى، كرى.

۲۶- ئاشنى بىدەرا خەرابەلى.

۲۷- ئاشنى جۇدى ل خىزاقا، ئاشنى حجى فەتاح.

۲۸- ئاشنى خوكى.

شۈينوار ۋە شكەفت ۋە جەين ناقدار:

مەزارگەھى زەمبىل فرۇشى ۋە زيارەتەين دەقەرى:

مەزارگەھى زەمبىل فرۇشى جەھەكن پىرۇزى كەقنە ل دەقەرى ۋە مينا شۈينوارەكى يە، دكەفېتە ئاف ئاقارى باتىفا ل سەر جادا گشتىيا زاخۇ - باتىفا ب دووراتىيا نىزىكى (۵) كم ژ باتىفا، زەمبىل فرۇش

مەزاري زەمبىل فرۇش

سەرکوچىن و كىرىبە پىر بۇ دەريازىوونى، و دىيىژن بەرىن كوچىن بخۇ سىرۇشتى يە و كەفرەكن زۇر مەزىن دىيىفەكا خابوورى دايە ل ئاستەنگا بارهولى.

شكەفتا بەھنولى:

دكەفېتە گەلىن بەھنولى دىن گوندى دا و نىزىكى ۷كم ژ سەننەرى باتىفا دوورە دكەفېتە دناقبەرا بىستىن چىايىن زۇر ئاسى. دىنژاھىيا وئ ۲۰م و پانىيا وئ ۱۰م و بلنداھىيا وئ ۱م. ئەف شكەفتە ل شورشا ئەيلوولى وەكى نەخۇشخانە مفا ژى بەتەوەرگرتن. ل سالىن ۱۹۷۴-۱۹۷۵ ئ ب دارى كىبوونە ۲ نھام و نەخۇش تىدا چارەسەردىكرن.

شكەفتىن پىرائى:

دكەفېتە ئاقارى كوركا ل بەر خابوورى دىن بىستەكا چىايىن ئاسى و بلند ل بەرامبەر زىرائى مەتىنى. خەلكى گوندى بۇ خودانكرنا نەرش و كەوالى بكاردەينا ول شورشان جەن قەھەواندىنا خەلكى بوو.

دويرگەھ:

ل دەفەرا گوليا ژمارەكا دويرگەھان ل گوندىن نىزۇرى و روىسى و بىگۇفا ھەنە، ئەف دويرگەھە ژ بەرىن خورست ب قەبارىن مەزىن و ب شىوھەيىن لاكىشەيى و چوارگۇشەيى دروست كىرنە دا خۇ ل سەرىك بگىن و دەمى گياندارىن ب ھىز پالدىمەن دا ب ساناھى نەكەفن، چونكى وى دەمى گياندارىن مەزىن ھەبوون.

چەلى قەبرى ل كوركا:

دكەفېتە ئاقارى گوندى كوركا ل بلنداھىيا چىا، پىرژا (۴كم) ژ ئافا خابوورى بلندىرە، ئەف چەلە بەرەكى گەنمى يىن خورستى مەزىنە و د چەرخىن كەفن دا ئاھىيەك ل سەر قى چەلى ھاتىوو دروستكرن. شوبىنوار و بەرىن قەسرى ديارن و دىيىت ژ بەر دەھبە و گيانەوەر و تالانچىيا نەشپايىنە خۇ ل دەشتا كوركا خودان بگەن ل سەر چەلى قەسەرەك ئافا كىرىبە و ل

زەيتونىن گەلىن ئاھى:

كۇمەكا دىزەبىتىن مەزىن و تا نھا دىشىن، دكەفېتە دگەلىن ئاھى دا، نىزىكى ۱كم ژ گوندى دوورە و ھەسان ديارە كو ئەف دارە بەرى ۱۰۰ تا ۲۰۰ سالان ب دەست ھاتىنەچاندىن چونكى ئەف چۆرە دارە ل ھەمى چىا و دەفەرا بىنجانيا نىنە، جەھەكى كوزارى يە ل ھافىنا و نىزىكى جووا ئاھى نە. گوندىيا بەرى دكرە مەخەلى نەرش و كەوالا.

شكەفتا ئاھى:

دكەفېتە پىشتا گوندى ل بلنداھىيا گرەكەفۇكى ل سەر گەلىن بەرى شكەفتى، بووبەرى وئ ۱۵۰م چوارگۇشەيە، ل دەمى شۇرشى جەن قەھەواندىنا مەرفان بوو و ل زىستانان ژى نەرش و كەوال د كىرنە نىفە.

كون كەتووك

دكەفېتە بلنداھىيا گرەكەفۇكى و پىر ژ ۱۰۰۰م ژ ئافا رووبارى بلندە ل سەرى گىرى كو چىايەكى كەفۇكاش و بەرى گەنمى يە (كونەكا) زۇر مەزىنە. فرەھىيا وئ نىزىك (۱۲)م و كویراتىيا وئ ژ (۸۰)م دكەفۇرى كۇلايە ھەك (مغارەكى يە)، چو گياندار نەشىن بچنە تىدا و ھەر گيانەوەركى بکەفېتە تىدا دى مرىت، مەرفان ژى نەشىن بچنە تىدا و نەشىن ژى دەركەفن، ل نەنشىتت قى (مغارى) ل (۲۰)م وئفە كونىن بچويك ھەنە و تەير و تەوال ژ بەر سەرمایىن دچنە نىفە و گەلەك جارن خەلكى گوندى ئاھى ژىو نىچىرا كۆترىك و كەفۇكان چوويىنە و ئاگر بەردايىنە قىچىن مەزىن د (مغارى) دا و دەمى د پەقىن ژ كونكى دەردكەتن د كەتنە تۇرىن وان و ھەندەكا پىر ژ (۳۰) كەفۇكا دكرتن.

كوچا پىرى / ل بارهولى:

دىيىفەكا خابوورى دا بەرەكى سىرۇشتى يىن زۇر جوان ھەبە ھەك كوچا پىرى يە د چەرخىن كەفن دا مەرفى كىرىبە كوچە ژ ھەردو ئالىانفە دار گەھاندىنە

دكەشۇرى دا، چەند ژوورەكئىن بچويك تىندا دروست كرىنە ھەر ژوورەك جھى (۳) كەسا تىندا يە. دەرگەھى وئ (۵۰) سىم فرەھىيا شىكەفتى (۳-۴) م وبلنداھىيا وئ (۱۲۰) سىم.

دەمۇرۇبەرىن قەسرى (جوهنى) ھەنە دىاردىبىت كو دان تىندا دقوتان و ئەقە خۇيا دكەت كو ژيان ل سەر وى چىاي ھەبوو، و ئاف ب (كونكا) ئانكو كەقلىن پەزى دىرنە دقەسرى دا.

شكەفتا كون ئافى:

شكەفتەكا سرۇشتى يە د چىايى شاپانى دا ل بلنداھىيا چىايى نىزىك (۱۰۰۰) م ژ ئافا رووبارى بلندە ل بەرامبەرى ئاستەنگا بانكى يان بەرامبەر كانىيا خەما. دەرگەھى شىكەفتى زۇر مەزنى (۴-۵) م پانيا وئ (۵-۵) م، دىقەكا شىكەفتى دا كونەكا درىژ ب ئافى كون ئاف ھەپە كو ئاف ل بەھاران ژئ دەردكەقت، درىژاھىيا وئ نەھاتىبە زانين لى خەلكى دەقەرى ھەتا (۲۰۰) م ب كونا شىكەفتى دا چووپنە ونەگەھشتىنە دوماھىيا وئ، (۲۰) م دەسپىنكى مروف دشىت ب ساناھى بچىت، لى ژ وئرى پىقە ب زەحمەتە، خەلكى

بەرى ھەمەگوى: گەلىن كەشانى:

بەرەكن گەنمىن (مكعب) ئ داتراشى يە، ب قەبارەين (۴ - ۵) م و گەلەكن جوانە، دكەقندا و ژ بەر بەفر و بارانا ژ چىا ھاتىبە خواری و ل ئاف بىستانەكن راوستىايە و سەرىانى بەرى بۇ مزەيتا بكاردەھىن.

كونىشك:

شكەفتەكا دەست چىكرىيا كەقنە دكەقتە ئاقارى گوندى بىگۇفا ب دووراتىيا (۴) كم ژ گوندى ل بەرامبەر گوندى چەلكا فەلا ل نىزىكى رووبارى خابوورى ب (۱۰) م، شوىنوارەكن چەرخىن كەقنە

شىنوارىت كەلھا شاپانى (جھى مزىتا)

دەقەرى ئى شىكەفتى ل زىستانان بۇ تەرشى وكموالا بىكارهينا.

جھىن مزىه تا:

ل دىف زىندەران كەلا شىبانىي ل سالا (۱۱۲۰) ئى يا ئاقابوو، خەلكى ئى جھىن (مزىهنا) دكەقرى دا كۆلاينە وجوھىبەكى مەزىن ئى بۇ قوتانا (دەخل و دانى) ئى ھەبوو تانۇكە ئەف شىويناوارە د ئەشكرانە.

بىرىن كەلى:

دكەلا شىبانىي دا ب دەھان بىر دكەقرىن خورىست بىن بەرى گەنمى كۆلاينە، خەلكى ئى، يان مىرى ئى بۇ عومباركرنا ئافى ل زىستانان و دەخل و دانى بىكار ئىبانە، چونكى سەرى كەلى يا ئافى دوور بوو، و ھەتا نۇكە ئى ئەف بىرە د ئاشكرانە.

گوندى مىرا:

شىويناورىن گوندى مىرا د نھالا شىكەفتا مىرا ل ئافارى گوندى كۆفك گوللى د ديارن، مفا ژفان شىكەفتا دىتن و ئاف زىھالى بۇ قەخوارىن بىكار دىنا و نىزىك (۵) كم ژئافا خابوورى دوورە.

شىويناورىن گوندى گولكى:

گوندىكى كەفتارە دكەفتە بەر زىرائى چىپىن (خرومى)، ئافى ئى ژ كۆلا ئافى ھاتىبە، دەنتەگۆتن بەرى نىزىكى سى سەد سالاھكان نەخۇشىبەك كۆزەك ل گوندى پەيدا بوو، تى دو مروف ژگوندى خلاس بىوون.

رىك و پرىن سنوورى ناھىي:

ل سالىن (۱۹۳۷ تا ۱۹۴۵) ئى ھەردو رىفەبەرىن ناوچىن (گوللى و سىدى) رىكەفتىن كو ھەر ئىك ژ ئالىي خۇفە ب ھارىكارىيا گوندىيان رىكى ژ زاخۇ بگەھىنە باتىفا، پىشتى دەست ب رىكى كرىن كو ھەر گوندەكى رۇزانە چەند زەلامەك دەنارتە سەر رىكى و ب تەقر و بىر و قەزما رىك گەھاندە باتىفا.

و ژ بەر كو دەقەر ناوچەكا سنوورى و گرنگ بوو، عىراقى ئى چەند رىك بۇ مەرەمىن لەشكەرى فەكرىن، ژوانان.

رىكا زاخۇ - باتىفا ب درىزاھىيا (۲۰كم) و ژباتىفا بۇ ھەر ئىك ژ بىنگۇفا ب درىزاھىيا (۲۰كم) و بۇ كانى ماسى ب درىزاھىيا (۴۰كم) و بۇ كەشتانى ب درىزا (۲۴كم) و بۇ دەقەرا دۆسكىيا ب درىزاھىيا (۱۴كم).

ھەر وەسان چەند پىر ژى دناقەبرا سالىن (۱۹۷۱ تا ۱۹۸۰) ئى و پىشتى ھىنگى ھاتنە دروستكرن ژوانان.

۱- پىر بىنگۇفا ل سەر رووبارى خابوورى ل سالىن ۱۹۷۹-۱۹۸۰ ئى بۇ گىردانا دەقەرا زاخۇ ب دەقەرا بەروارىفا.

۲- پىر گۇفكى ل سەر رووبارى خابوورى ل سالىن ۱۹۷۸-۱۹۸۰ ئى بۇ گىردانا دەقەرا زاخۇ و دەقەرا باتىفا ب دەقەرىن ئامىدىن وبامەرىن و گوندىن دۆسكىيا.

۳- پىر سىركوتكى كو پىرەكا بچوئىكە ل سالا ۱۹۷۸ ئى ل سەر رووبارى خىزافا نىزىك گوندى خەندەكى بۇ گىردانا جادا گىشتىيا ژ زاخۇ دەردكەفتى بۇ باتىفا.

۴- پىر زىزى، پىرەكا بچوئىكە ل سەر رووبارى كەشتانى ل سالىن ۱۹۷۹ ئى ل گوندى زىزى بۇ گىردانا دەقەرا باتىفا ب دەقەرا بىنگۇفا و بەروارى قە.

دىسان چەند پىرەكىن كىشتوكالى ئى ھاتىبە دروستكرن، ھكى پىر دەلك گوللى ل سالا ۲۰۰۵ ئى ل سەر رووبارى خىزافا و پىر بورى سىھلى ل سەر رووبارى كەشتانى نىزىكى گوندى دىرىشكى ل سالا ۲۰۰۷ ئى، پىر ئافى ل سەر رووبارى كەشتانى دناقەبرا گوندى دىرىشكى و ئافى ل سالا ۱۹۹۹ ئى، كو گوندىن دىرىشكى و ئافى و بارھولى بىكفە گىردەن، پىر دىمكا ل سالا ۲۰۰۶ ئى ل سەر رووبارى كەشتانى، پىر شىلان ل سالا ۲۰۰۷ ئى ل سەر رووبارى كەشتانى بۇ گەھاندە گوندى شىلىن و شىلان ب گوندىن دەرووبەرفە، پىر سىركوتكى يا كەش ل سالىن ۱۹۷۰ سەر رووبارى خىزافا نىزىك كانى گىزكى ل گوندى سىركوتكى، پىر نىزورى ل سەر رووبارى خابوورى، ل سالا

گۈندى باتىفا:

ناقى گۈندى ژ (با و با رۇ قە) ھاتىبە. چۈنكە ل ومرزىن زۇستاناندا با و بارۇقەكا زۇرلى دەھات و ژ بەر ھندى دگۈنتى (با + تىفان) ئانكو (ھەموا و تىفان) - (باتىفا).

سۈۈرىن گۈندى:

رۇژھەلاتى: ھەردو گۈندىن دىرىشكا ئاڧا و دىرىشكا خراب.

رۇژئاقابى: گۈندىن دەھلى و خرابى سڧوى.

باكوورى: گۈندى بەھىنىن

باشوورى: گۈندى بەلكىشك و گۈندى صاركا.

بەرى ئىزىكى سى سەدسەلەكان گۈند ل سەر دەستىن دو بنەمالا، بنەمالا (شېنوى) و بنەمالا (غەمۇ ھەلا) و مالا مەتىنى ھاتىبە ئاڧاكرن، و پاشان بنەمالا (خاتىنى) ژ گۈندى (بەھىنىن) يا ھاتى گۈندى (باتىفا) ۋە ئەڧ گۈندە نە ل جەھى نۇكە بوو بەلكى ل جەھەكى دى بوو دىزىنى (زىارەتى بن جىنبا) ل (باشوورى) باتىفايە.

پشتى كول ۲۰ گولانا ۱۹۱۲ئى لەشكەر و جاشىن عىراقنى گەھشتىنە باتىفا گۈند سووتىيە و ماينە تىدا ھەتا ۱۱ حىزىرانا ۱۹۱۴ئى پاشتر قەكشىايىنە و خەلكى گۈندى ھىدى ھىدى گۈندى خۇ ئاڧاكرىيەقە.

دىسان ل سالا (۱۹۷۵)ئى زۇرىيە خەلكى وئى پشتى سالا (۱۹۷۵) ئى ئاۋارەى ئىرانى بوون و ل سالا (۱۹۹۱)ئى جازەكادى گۈند ھاتە چۆلكىن و خەلكى وئى ئاۋارەى تركيا و ئىرانى بوون.

ژبەر گۈندى باتىفا جەھەكى ب خىرو بەرەكەت بوويە كەلەك خەلكى دەقەرىن دى ب مال و ھالىن خو قە قەستا قى گۈندى كرىنە و تا نۇكە ماينە لى.

پىكھاتا گۈندى:

گۈند د بىياتدا ژ بنەمالا (خاتىنى)، بنەمالا (مەتىنى) و بنەمالا (ئەحمەدى سەلىمى) پىكھەت،

۱۹۷۹-۱۹۸۰ئى ھاتىبە دروستكرن، رىكا گۈندى نۇرۇى ب جادا سەرەكى باتىفا - كانى ماسىن قە گرى دەھت، ل سالا ۱۹۹۷ئى ژ ئالبىن فرۇكۈن توركان قە ھاتىبە خرابكرن ونۇكە پر (ئىل و دەپن).

پشتى سالا ۱۹۹۱ ئى ژى ھوكمەتا ھەرنىمى ژى چەند پر دروستكرىنە، ژوانان:

پرا گۈندى دىرىشكىن، پرا دىمكا، پرا ئاقھى، پرا گۈندى كوركال ل سالا (۲۰۰۷) ئى بۇ گرىدانا ھەردو دەقەرىن دۇسكىيا و گولوبيا پىڭگەھ. لى دەسەر ھندى را گۈند ل دەقەرىن ماينە كو رىكىن وان ھىشتا ئاخىن مينا رىكا گۈندىن بىغەبارا سەرى، بىغەبارا بنى، درەنگ ئاڧا، شىرخواسىك، بانى، دىرىشك، ئاقھى، بارھول، ئاڧا، توبىكا، كلا خوار، مىرگ، شىلان، صۇرىا، روىسى، شولېن، گرى، جەم جەھور، خەندەك، شىڧ رىزان، ئاڧا خرابا، خوك گولى، يان گۈند ھەنە رىك ھەر ئىكجارى نەگەھشتىن ۋەكى، بلىجانى، كانى تو، كوركال، بەنۈنى، ئىكمالى، سويلى، ھەفتەنىن.

گۈندىن گولوبيا ل سۈۈرى ناھىي:

گۈندى باتىفا، گۈندى دەھلك گوللى، گۈندى صاركا، گۈندى بىغەبارا سەرى، گۈندى بىغەبارا بنى، گۈندى بەھنۈن، گۈندى ئاڧا توبىكا، گۈندى بىركىن، گۈندى بەلكىشك، گۈندى ھەفتەنىن، گۈندى كوركال، گۈندى بىگۇڧا، گۈندى زىزە، گۈندى ئاڧا خرابا، گۈندى كلاخوار، گۈندى مىرگى، گۈندى سىركوتك، گۈندى خوك گوللى، گۈندى خەندەك گوللى، گۈندى جەم جەھور، گۈندى گرى، گۈندى خىزافا، گۈندى شونىن، گۈندى گۇڧك گوللى، گۈندى درەنگ ئاڧا، گۈندى ملاعرب، گۈندى كانى تو، گۈندى بلىجانى، گۈندى شىڧى، گۈندى صۇرىا، گۈندى دىمكا، گۈندى سەركى بىسىرى، گۈندى گرىن بىن، گۈندى نۇرۇى، گۈندى روىسى، گۈندى سويلى، گۈندى ئىكمالى، گۈندى ئاقھى، گۈندى دىرىشكىن، گۈندى نەرمك، گۈندى رىوانى، گۈندى بارھولنى، گۈندى شىرخاسك و بانى، گۈندى كەشان، گۈندى شىلان، گۈندى شلون.

حسەينى، مالا ئاشكىن بايكورا فات بلكىن، شىكەفنا جىنا، بان كوركى گەرمىلىكىن، خرابىن توپىن، جوهنىكا، دارا وارى، نزارىن دېرىشكىن، كەز وانا پىرى، سەرىن چائىن، زەشيا تراشى، گرئى بەستىن، ملا چەپەركى، نزارىن بىغەبارىن، خرابىن سىقوى، بانا دەحلى، بەر وارى، كەرا جەھى، زيارەتى ب كەلەش، زيارەتى كەفن، زيارەتى بن جنينا، زيارەتى سەيد خەزالى، زيارەتى مەلا بەدىرى، سەرىن تەحتى، گركىن خەزىنى، قورملى، بانا بەرى، تەختا شمشىكا، گركىن تەي زرافىكا جەيدوى، كورا مزگەفتى، شىف كەنارىن، تەختا كونجىا، مېر كوشتىن، لەقىدىن زىجىن، بارزانكىن، تيا كەرى، چالاب شافرا كون كىڭىرىشكىن.

پووبەرى گوندى:

گوندى دكەڭتە كەرتى (۱- ۱۶) دا پووبەرى گىشتى (۸۱۵۹) دۈنەمن، دېم و ئاقى و بېستىن دېم و چەروان و كەڭر و كاش و دارستانان ب خۇڧە دگىرت..

خواندىگەھا گوندى:

ل سالا خواندىنى ۱۹۳۴- ۱۹۳۵ خواندىگەھا سەرتايى ل باتووفا ھاتىيە قەكرىن، زەركو خەلكىن گوندى ئارەزوو ل سەر خواندىن نەبوو ل سالا ۱۹۴۵ ئى ئەو خواندىگەھا ھاتىيەگرتىن، و ل سالا خواندىن ۱۹۵۱- ۱۹۵۲ سەر ژنوو ھاتىيەقەكرىن و يەكەمىن خواندىگەھا نھا يا باتىفا بەردەواميا وئ خواندىگەھى يە ل سالا ۱۹۵۶- ۱۹۵۷ ئى يەكەمىن پوستىن خويندىكارىن قىن خواندىگەھى قۇناغا سەرەتايى ب داوئىيىنايە، د ناڧىرا ۱۹۶۱- ۱۹۷۰ ئىدا ئەف خواندىگەھا ژ ئەنجامىن سەروبەرى دەڧەرى د ناڧىرا شىباتا ۱۹۶۲- نىسانا ۱۹۶۴ ئى ھاتىيەگرتىن، ل قىن مەھىن ھاتىيەقەكرىن و ھەتا ۱۹۶۹ بەردەوام بوويە و سەر ژنوو ھاتىيەقەكرىن، ھەتا ل دەسپىكا سالا خواندىن ۱۹۷۰- ۱۹۷۱ سەر ژنوو ھاتىيەقەكرىن.

گوندى دەحلى:

ناقى گوندى ژ دەحل و قەرام ھاتىيە و بوويە

پاشتر چەند بنەمالىن دېتر لى ئاكنجى بوويە، ئەو ژى ئەڧەنە، مالا سارما، مالا مال مەلا، مەلا تەيب مەحمود، مالا مەلا ئەمىنى، بەشىر مەلا ئەمىن زاخۇ. مالا ئوسمانىن كەلەشى، مالا سەيد عەبدوللاى، مالا شىخ جەمالى، ھەدىشى، شەرنەخى، گرافى، (جى ئەحمەد مستەفا)، گوپى ۱، (على ئەحمەد حسىن)، گوپى ۲، (حاجى مەھمەد عومەر)، مالا شىخ حەسەنى، (رزگار عەبدوللەتيف حەسەن)، مالا كەمالىن ئەحمەد سورا، (ئەحمەد كەمال).

زىدەرىن زيارا ڧەلكى گوندى:

د بىياتدا ل سەر جۆتبارى و خودانكرنا تەرش و كەوالى و ھەيوانىن رەش بوويە، چاندنا وان دېم و ئاقى بوويە، زىدەبارى مفا وەرگرتىن ژ بەرھەمىن سەرۋىشتى بىن چىبايىن دەڧەرى.

كانىين گوندى:

د دەمىن خۇدا گەلەك كانى ل گوندى ھەبوون، سىن ژى د سەرەكى بوون، ئەو ژى كانىيا گوندى بۇ (قەخوارىن) نەھا بۇ ژنان، كانىيا زەركى يا (زەلامان) بوو دناق رەزو بېستىناناندا بوو كۇلانەكا تايەت ھەبوو دگونىن كۇلانا (گەرا زەركى) و ئەو جەھەكى تايەت بىن دەست شىووا زەلامان و كانىيا عەمەراڭايى بوو (بالاف و سەر شوشىنا ژنان)، ژىلى گەلەك كانىين دى مينا، (سىڭى، بىركا مەلايى، شەكرى، تابىر، ئاق كورى، رەيكى، بەستا عەجەمى، نزارى، كون كىڭىرىشكىن، شىكەفتا سەركولا، خانى حەسەنى، واركىن تەھايى، بىركا سىمايلى، شىڭىكا پارزا، مەيدانكا ھەكاريا، بەھا، گوھىشكىن، كوسپىندارىكى، ئاق رىلكى)، ل سالىن حەفتىيان پىرۇژى ئاقى ل گوندى ھاتىيەداتان و ئاق لىسەر مالىن باتىفا ھاتىيەبەلاڧكرىن.

چىا و نھال و مېرگ و تىكەفتىن گوندى ژى:

- مېرگا جومى، نھالا ئاقارى، نھالا رھيا، بانا مازى، چەپەركى، بەستىن، خرابا، شورا گوھىشكىن، گىردە ھولى، گىرسىسىنى، نزارى ئەشپىرانى، دو كورگى، گركىن مەشەدى، گركىن سىمايلى، گركىن

گوندى ساركا:

نافى گوندى ژ (سارماين) ھاتىبە ژەركو جھەكى زۇر سار و بەفرىن بوو. سالا (۱۹۷۱) ئى ل سەر دەستىن (جھجى سلىمان و جھجى قوتاس و جھجى فەتاج). ژ مالا خاتىنى كو دىنەرەت دا ژ بانىفا چووينە گوندى ساركا ھاتىبە ئافاكرن. گوند ل سالا (۱۹۷۵) ئى ژ نالىن عىراقىن قە ھاتىبە خرابكرن.

سئورپىن گوندى:

رۇزھەلاتى، گوندى درەنگ ئافا.
رۇزئالغى، گوندى بەلكىشك و گوندى بىغەبارا بنى.
پاكورپى، بانىفا.
باشوورپى، بان مازىكا بىغەبارابىنى و گرى بەرزىركن.

پىنكھاتا گوندى:

ساركا وەك گوند و ملك بىن مالا (خاتىنى) يە. بەلى بنەمالا (محوى) گوندى ئافاكرى و ئەو ل سەر گوندى بوون و نۇكە مالىن وان بىن ل (بانىفا).

ژىدەرپىن ژيارا خەلكى گوندى:

د بنىاتدا ل سەر جۇتبارىن و خودانكرنا تەرش و كەوالى بوو و مفا ژ بەرھەمىن سرۇشتى وەكى كەزوان بەروى و مازى و گوھىشكان وەردگرتن.

كانىپىن گوندى:

كانىپا ئاف تەحلى و كانىپا ئاف سىركى و كانىپا كەرا لەھندك.

چيا و و تەكتىن گوندى:

شكەفتا دەرمانى، شكەفتا قاسوى، شكەفتا جانى، شكەفتا مرادى.

گوندى بىغەبارا سەرى:

نافى گوندى بىن ژ (بىن غوباركىن ئانكو بىن ھەوا) ھاتى، گوند سالا (۱۹۶۳) ئى ل سەر دەستىن (غەموى محوى) ھاتىبە ئافاكرن، ل دووڤ سەرژمىرىيا سالا

(دەحلك)، ل سالا (۱۹۲۲) ئى ل سەر دەستىن (جھجى عەلى عىسا) ھاتىبە ئافاكرن، ل دووڤ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۲۵ كەس ل فى گوندى دژيان، بۇ جارا ئىككىن ل سالا (۱۹۶۱) ئى ژ نالىن عىراقىن قە ھاتىبە سۇتن، جارا دووڤ ل سالا (۱۹۷۵) ئى و بۇ جارا دوماھىن ل سالا (۱۹۷۷) ئى كو ب ئىكجارى ھاتىبە خرابكرن و خەلكى وى ھاتىنە قەگوھاستن بۇ بانىفا.

سئورپىن گوندى:

رۇزھەلاتى، بانىفايە.
رۇزئالغى، گر بەقشە و بانا نۇكا.
پاكورپى، گوندى بەھنۇنە.
باشوورپى، گوندى بىغەبارا سەرى يە.

ژىدەرپىن ژيارا خەلكى گوندى:

ب شىئوھەكى گىشتى ل سەر جۇتبارىن و خودانكرنا تەرش و كەوالى بوو. ژىدەبارى مفا وەردگرتن ژ چۆلى و خرقەكرنا كەزوان و مازى و بەروى و گوھىشكان.

ژىدەرپىن ئافا گوندى:

كانى و رووبارپىن گوندى ژى رووبارپى دەحلى و كانىپا ئەحمەدى سەلىمى و كانىپا بن چنارى نە.

چيا و تەكت و جھىن گوندى:

ھشكە مىرگا، شكەفتا ھەرفتى، مىرگا دەحلى، نھالا نۆكەرى، نھالا مىركوشتى، لەقدىن شەبەكا، لەفدا شافەر، تەحتا صاوكا، تەحتا حلى، گرى ھەسن پىركى، نھالا كىر، ئافكا قەدىم، گرى خىركا، بانىكا خوپرىس، گر سىسەن، گر دەھول، خرابىن كەفن، لەقدىن زىجى، سىلاقا نھالا نۆكەرى، بانىكا بەراشى، خىركا، نھالا ئافكا قەدىم، كەناريا ئاشىن رۇخكى.

رووبەرى گوندى:

رووبەرى گىشتى گوندى (۱۱۴) دۈنەمە.

كۈرۈن و ل سالا (۱۹۵۰ تا ۱۹۵۷) ئى گوند وەك (پېش - چەر) يىن دايە مالا (عممەرىن عەزوى)، سالا (۱۹۵۸) ئى ل سەر داخووزا مالا (محوى) خودائىن گوندى ھاتە ئاقاكرن و شىنكرن ئىئالىن بنەمالا (عممەرىن عەزوى) ھە چونكى وەك (كەراخىن ملكىن دىم و ئاقى) ب ھارىكارىيا مالا (محوى) دكر. ئەھف گوندە ل سالا (۱۹۵۸ - ۱۹۵۹) ئى ئىگەرىن جفاكى كاقىل بوويە و ل سالا (۱۹۸۸) ئى ئى كەتتە بەر ھەوا ئەنفالان و خراب بوويە.

سۈورىن گوندى:

رۇژھەلاتى، گوندى صاركا و گوندى درەنگ ئاقا.

رۇژئاقايى، كرىمخىشو و ئىقو.

باكوورى، گوندى پەلگىشك و گوندى بىغەبارا سەرى.

باشوورى، بەرزۇرك و ھەر گوند.

زىدەرىن زيارا ھەلكنى گوندى:

د بىياتدا سەر جۆتبارى و خودانكرنا تەرش و كەوالى بوو، مفا ژ بەرھەمىن سەرۇشتى وەك كەزوان. بەرۈى، مازى، گوھىشك، وەردگرتن، زىدە بارى ئاقا رووبارى كو ل بەر تەنشتا گوندى دا دبووريت و بۇ چاندنا دەرامەتىن ئاقى مفاى ئى دىبن و كوندەكى ب ئاق و دەنگ بوو بۇ چاندنا بىرنجى.

كانى و رووبارىن گوندى:

ئاقا رووبارى گوندى كو مفا ئى وەردگرتن.

چيا و نھال و مىرك و شكەنتىن گوندى زى:

(گر بەخىشو، گر بەركى، بان مازىكا، نھالا زيارەتى كەلەش، چەمىن تى رەشكىن، چەموكى سماق، زرافكا ھاجا، چەمىن دەرناشى، سىن گوشى، ئاق كورن، دەراقىن پەزكى، چەمىن، پەلگ، بەر ھىرا، زيارەتى شىخ عوسمانى).

(۱۹۵۷) ئى زمارا خەلكنى گوندى بىغەبارا ۶۵ كەس بوون. سالا (۱۹۸۸) ئى ئىئالىن حكومەتا عىراقى ھە ھاتىبە خرابكرن.

سۈورىن گوندى

رۇژھەلاتى، باتىفا و گر كەورى.

رۇژئاقايى، لىقو و گر بەخىشو.

باكوورى، گوندى سىركوتك.

باشوورى، گوندى بىغەبارا بنى.

زىدەرىن زيارا ھەلكنى گوندى:

د بىياتدا ل سەر جۆتبارى بە ل ئەردى ئاقى و دىم و خودانكرنا تەرش و كەوالى و مفا ژ بەرھەمىن سەرۇشتى وەردگرتن.

زىدەرىن ئاقا گوندى:

سىلافا چەمى، كەر مىوك، كانىيا گوندى، چەمىن قەدىم، كانى كەك، ئاقا بقرى، زىدەبارى ئاقا رووبارى كو ل بەر تەنشتا گوندى رادبووريت و چەند (جوو) ئى دچن.

چيا و شكەنت و چىن گوندى:

شكەنتا عەبوكى، شكەنتا فەلا، نھالا چەمىن دەولەتى، نھالا چەمكى پىرى، نھالا كەر مىوكى، نھالا شكەنتا بوكى، نھالا لاتا پەلگ، چىرئ عەمو ھاجبا گر بەخىشو دكەقتە ھىداف گوندى. رووبەرىن گوندى، دكەقتە كەرتن (۲۴) دا كو ھەردو بىغەبارا بخۇقە دگىرت و رووبەرىن ھەر دو گوندا (۱۲۷۱) دونەم.

گوندى بىغەبارا بنى:

ئاقى گوندى ژ (بىن غوباركىن يان بىن ھەوا) ھاتىبە و زيان لى ب زەحمەت بوو. ل سالا (۱۹۲۵ - ۱۹۲۶) گوند ئىئالىن (محوى سلوى) باتىفى ژ (محو عەرەبا بىن كۇچەرات) ب مەبلەغىن (۴۰) زىرىن (رەش) ھاتىبە

بەھىنىن، شىكەفتا كۈن پانكى، نىھالا كانى قىرئ، نىھالا شىف كىرئ، زىارەتن شىخ عومەر، زىارەتن شىخ ئىبراھىم/ فەھ، زىارەتن سەيد عەبدولكەرىم.

پووبەرى گوندى:

دىكەفىتە كەرتن (۵۹) كو (گوندى بەھنۈنە و مىرگ و ئاقا نىكا) بخۇفە دكرت پووبەرى وان (۵۴۹۰) دونه.

گوندى ئاقا توكا:

بەرى ئەف كوندە ئاقابىت (نوى ھىركەك) ل سەر كانىيا فى گوندى ھەبوو. پىشتى گوند ل سالا (۱۹۱۳) ئى ھاتىبە ئاقاكن ئەف ئاقە دانانە سەر، ل سالا (۱۹۸۷) ئى ژالىن عىراقن فە ھاتىبە خرابكرن.

سنوورن گوندى:

رۇژھەلاتى، ئاقا خرابا و بىركى.
رۇژئاقى، كەلە خوار و مىرگى.
پاكوورى، گوندى بەھىنىن.
باشوورى، باتىفابە.

پىنگھاتا گوندى:

ئەف گوند ژ نى بنەمالەكن پىنگھاتىبە، ئەو ژى (مال مەلا) پە سى مالىن (گۇبىا) ژى ل فى گوندى پىن ھەين.

ژىدەرىن ژيارا ھەلگى گوندى:

ژيارا گوندىان ب گىشتى ل سەر جۇتبارى و خودانكرنا نەرش و كەوالى بوو. مفايەكن باش ژ بەرھەمىن سرۇشتى ژى وەردگرت. ئىك كانى ب ناقى كانىيا گوندى لى ھەيە.

ژ چيا و ھەلىن گوندى ژى:

چىيى گىردەھولى، چىيى بەرى نوى، چىيى دولك، ملنىت بلند، گرى نەبرا، نىھالا ئاقا توكا، نىھالا چەلىن

پووبەرى گوندى:

دىكەفىتە كەرتن (۲۴) دا كو ھەردو پىتھەبارا بخۇفە دكرت و پووبەرى ھەر دو گوندا (۱۲۷) دونه.

گوندى بەھنۈنە:

ناقى گوندى دو رامان ھەنە، يائىكن ژەركو جەھەكن ھوین بوو د ناف بىستىت چىيى دا وجھىن پىھن قەدانى بوو، و يا دووى فىقى يەك بناقى (بە- بىھا) ھەبوو كو بىھنەكا خۇش ژى دەت و بۇ (بەھنۈن) ئانكو بىھنا بەھا، گوند ل دووڤ قەگىرانان بەرى چوارسەد سالەكان ھاتىبەئاقاكرن، ل دووڤ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۲۹۰ كەس ل فى گوندى دژان، و گوند سى جارن ل سالىن ۱۹۲۱ ئى، ۱۹۶۲ ئى و ۱۹۸۱ ئى ھاتىبە سۇتن.

سنوورن گوندى:

رۇژھەلاتى، پووبى دىمكا.
رۇژئاقى، تەنگا بانكى.
پاكوورى، خارى خەلىن ھنداڤا منىن.
پاشوورى، گوھىشكا شىخى سنوورى باتىفا.

پىنگھاتا گوندى:

ژ بنەمالىن، صادق بروى، شەھبازى، جۇتبارى، كولكا، فارسى و كەكن پىنگھاتىبە.

ژىدەرىن ژيارا ھەلگى گوندى:

ل سەر خودانكرنا نەرش و كەوالى و دروستكرنا رەزا بوو، ھەر وەسان مفا ژ بەرھەمىن سرۇشتى ژى وەردگرتن.

كانىين گوندى:

قولقول، بارزانى، سوارا سستەورن، كرمى، گىزى، كەلى، نافر، مزكەفتوكى.

شكەفت و جھىن ئاقدار:

شىكەفتا تەنگا بەھىنىن، شىكەفتا ئاستەنگا

سەئورەي، نھالا رەزى صوفى عبدالقادرى، رزدا چالا ب كىرات.

پووبەرى گوندى

دكەقىتە كەرتى (۱۵۹) دا و گوندى (بەنونه و مىرگا و ئاقا خرابا) بخۇفە دگرىت پووبەرى وان (۱۵۴۹۰) دونهن.

گوندى بىركى:

ئاقى گوندى يى ژ ھەبوونا گەلمك بىرىن ئاقى ھاتى. سالا (۱۹۳۰) ئى گوند ھاتىبە ئاقاكرن، ل دووف سەرزۇمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۸-۱ كەس ل قى گوندى دژيان. گوند ل سالىن (۱۹۷۵) و (۱۹۸۸) ئى ژئالىي عىراقى قە ھاتىبە خراباكرن.

سنوورىن گوندى:

رۇژھەلاتى، گوندى زىزە.
رۇژئاقى، گوندى بەھىنىن.
پاكوورى، گوندى شىلان.
باشوورى، گوندى ئاقا خرابا.

پىكھاتا گوندى:

بىركى ژ چوار بەنەمالان، بەنەمالا (ئىبراھىم محەمەد)، بەنەمالا (قاسم عەبدولرەھمان)، بەنەمالا (جەسەن محەمەد ئىسماعىل) و بەنەمالا (جەجى خەتىب) پىكھاتىبە.

ژىدەرىن ژيارا خەلكى گوندى:

د بنىاتدا ل سەر خودانكرنا تەرىش و كەوالى و جۇتبارىن بوو دگەل مفا وەرگرتن ژ بەرھەمىن سرۇشتى وەكى كەزوان، مازى، بەپوى، گوھىشك بوون.

كانىين گوندى:

كانىيا ب ئاقى كانىيا گوندى و كانىيا بەھارى

چيا و نھال و مىرگا و تەكەنتىن گوندى:

مىرگا سىبارى، مىرگا كانىيا بەھارى، چىبايى كەلوكى، چىبايى كەزى، نھالا ھەفشىي محمىدى، شكەفتا سەرحانى.

پووبەرى گوندى

دكەقىتە كەرتى (۲۳) دا گوندى (دېرىشك، ئاقا خرابا و بىركى) پىكھە پووبەرى وان (۲۴۸۷) دۇنەمە.

گوندى پەلگىشك:

ئاقى گوندى ژ (دارا بەلگ) ھاتى كو زور ل سەر كانىيا گوندى ھەبوون. سالا (۱۹۱۲) ئى گوند ل سەر دەستى (محەمەد شىرىف على) ھاتىبە ئاقاكرن و ل سالىن (۱۹۷۱) ئى و (۱۹۸۸) ئى ژئالىي عىراقى قە ھاتىبە خراباكرن.

سنوورىن گوندى:

رۇژھەلاتى، گوندى صاركا.
رۇژئاقى، گوندى پىغەبارا سەرى.
پاكوورى، باتىفا.
باشوورى، گوندى پىغەبارا بنى.

ژىدەرىن ژيارا خەلكى گوندى:

ب گىشتى وەك گوندىن دىترل سەر خودانكرنا تەرىش و كەوالى و جۇتبارىن و دەرەمەتى سرۇشتى بوو.

كانىين گوندى:

كانىيا سەرى گوندى و كانىيا بنى گوندى.

چيا و نھال و مىرگا و تەكەنتىن گوندى ژى:

گرگەورى، پىشت كەزى، چالا گوندى، شكەفتا سەركولا، بانىكىن عەمەرا، مىرگا گوندى.

پووبەرى گوندى:

دكەقىتە كەرتى (۱) دا يە دگەل سنوورىن باتىفا.

گوندى ھەفتە ئىنى:

دېئىژن بەفر ھەفت جارا ھىدى (تەنبرە كى) ل گوندى دىبارىت، ئاقىن گوندى ژوئ چەندى ھاتىبە، ئانكو ھەفت ئاينىن (بەفرى) لىن دكەفۇن، سالا (۱۹۵۳) ئى گوند ھاتىبە ئاڧاكرىن، پىشتر ھىندەك كافلىن خرابە ل قى گوندى ھەبوون ۋەكى شوپىنوار، ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۱۶ كەس ل قى گوندى دژيان، سالا (۱۹۷۸) ئى گوند ھاتىبە سۆتۇن ۋ خرابىكرىن ژ ئالىن ھكومەتا عىراقى قە، ل دەسپىنكا سالىن ھەشتىيان ژ سەدسالىيا چوويى گوند ژ دەقەرئىن رىزگار كرىن ژىر دەستەلاتىن شۆرشا گۇلاتى بوو ۋ ھىندەك ژ خەلكى گوندى زقرىنە قە ۋ گوند ئاڧاكرە قە، بەلى ل ئەنمالا ۱۹۸۸ ئى دوبارە ژ ئالىن لەشكەر ۋ جاشىن عىراقى قە ھانە قە خرابىكرىن ۋ ھىژ نەھاتىبە قە ئاڧاكرىن.

چىايى كون بايى، شكەفتا كون بايى، شكەفتا كار وانىيا، شكەفتا كتەقرى دىزە، شكەفتا كورە پەپى).

پووبەرى گوندى

پووبەرى گىشتىن گوندى (۲۴۴۸) دونه من.

گوندى كوركا:

ئاقىن گوندى ژ ئاقىن دو برا (خدر ۋ عومەر) ھاتىبە، ھەردو برا ژ (خوركا) ھاتىبوون دەف (مىرى كەلى). مېرى گۇتە وان ھەرن ئاڧاھىبە كى بۇ خۇ چىكەن، ھىنگىن ئاڧ بووبە (كوركا)، نىژىكى سى سەدسالەكانە گوند ھاتىبە ئاڧاكرىن، ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۱۵ كەس ل قى گوندى دژيان، سالا (۱۹۸۸) ئى ھاتىبە خرابىكرىن.

سۈورىن گوندى:

رۇژھەلاتى، گوندىن سىلىن ۋ ئىكمالى ۋ روىسى.

رۇژئاقى، بىتەلما.

باكوورى، گوندىن ئالىشك ۋ گەرىنوك ۋ كىرانىش ل

باكوورى كوردەستانى.

باشوورى، گوندى كەشانى.

سۈورىن گوندى

رۇژھەلاتى، گوندى رىوانى.

رۇژئاقى، گوندى بلىجانى.

باكوورى، گوندى شىقىن.

باشوورى، ئاڧا خابوورى يە.

پىكھاتا گوندى:

(ھەفتە ئىن) ئى (ئىك) بىنەمال ئەو ژى بىنەمالا (غەمەرى) يە پىكھاتىبە.

ژيارا گوندىيان ب گىشتى ل سەر خوە انكرنا تەرش ۋ كەوالى ۋ جۇتارىن ۋ بەرھەمىن سىرۇشتى بوو. ژىەركو گوندە كى سىنوورىيە بازىرگانى ۋ كاروان دكرن.

كانى ۋ زىدەرىن ئاقى:

گوندى سىروكانى ۋ جەپىن ھوپىن ۋەك زۇزان ھەنە مىنا ئاڧا رووبار ۋ سىروكانىيا ھەفتە ئىنىن ۋ كانىن (بەلاقىن، پەرزك ۋ كانىيا گوندى ۋ كانىيا ھەرفتە).

چيا ۋ شكەفتىن گوندى ژى چىايى كەھنى كەڧروكىن، چىايى ھەم صۇرا، چىايى كەقرى دىزە.

پىكھاتا گوندى:

گوندى (كوركا) ھەشت بىنەمالن، ئەو ژى بىنەمالىن، دىرازى، خالىدى، شەرىفى، شىكرى، ئەحمەدى، صالحىن غازى، غەمەرى، رشىد موسا. ژىدەرىن ژيارا خەلكى گوندى، ب گىشتى ل سەر ئاڧا خابوورى ۋ گرتنا ماسىيان ۋ خودانكرنا تەرش ۋ كەوالى ۋ جۇتارىن ۋ بەرھەمىن سىرۇشتىن بىن دەقەرى بوو.

كانىن گوندى:

كانىيا گوندى، كانىيا نھالا دەھلى، كانىيا دەشتىن، كانىيا جوما سەرى، كانىيا كانى ماصىن، كانىيا قوفلك، كانىيا ۋەكاشى ۋ رووبارىن خابوورى ژ ب رەمخە دىبۇرىت.

ھاتىيە ئافاكىرن، ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى
۱۱۴ كەس ل قى گوندى دژبان. ئەف گوندى چ جارن
نەھاتىيە خرابكىرن. بەلكى ل سالين (۱۹۷۷ - ۱۹۷۸) ئى
بوويە كۆمەلكەھ و خەلكى گوندىن ھەردو دەفەرىن
(بەرۋارى ژوورى و گوللى) پىشتى راگوھاستنى ھىنايە
قى كۆمەلكەھى.

سۈورىن گوندى:

رۇژھەلاتى، ئاڧا خابوورى.

رۇژئافايى، گوندى كرى بىن و چىيىن كال كھورى.

باكوور، گوندى رويىسى.

باشوورى، گوندى نەرمىكى يە.

پىكھاتا گوندى:

گوندى (پىكۇڧا) بەرى بىتە كۆمەلكەھ ژ دو
بنەمالان، بنەمالا (علن) و بنەمالا (بن كۇڧىنيت
كەفن) پىكھاتبوو.

چيا و شەفت و جھىن گوندى:

(چىيىن پىرانى، چىيىن كرى كوركا، چىيىن
سەركىزا پىرانى، مىرگا بن گوندى، گەلىن قەسرا،
لاتا على خانى بانى، نھالا گەلى، نھالا دەحلى، نھالا
شىڧكى، نھالا ناخ سىپكى، شەفتا چەمى خالوك،
شەفتا مەيران، شەفتا قولىنى، شەفتا چەمى
مىسا، شەفتا گورا دەرمىزىن، شەفتا كورى لاتا
پىران).

رووبەرى گوندى

دكەڧىتە كەرتى(۳۷) دا، رووبەرى گىشتىن وى
(۱۹۹۷) دۈنەمە.

گوندى بىگۇڧا:

د ھىتە گۇتن ناڧىن گوندى ژ (بن كۇلنيت حەيوانا)
ھاتىيە. ئانكو ژ نەبوونا تەرىش و كەوالى. لى ھندەك
دبىژن ژ ھەبوونا (گۇڧان) ھاتىيە و ژ بەر ھندى دبىژنى
گوندى (پىكۇڧا). ئەف گوندى ل سالا (۱۹۱۰) ئى

گوندى بىگۇڧا

ئافاكرن. ول سالا (۱۹۱۴) ئى ژئالىن (ئوسمانىيان) قە. ل سالا (۱۹۱۸) ئى ژئالىن لەشكەرى (برىتانىيا) قە و سالا (۱۹۸۷) ئى ژئالىن عىراقى قە ھاتىيە خرابكرن. ھەردو جارېن بەراھىن ھاتىيە قە ئافاكرن. بەلى بۇ جارا داويى ھىژ نەھاتىيە قە ئافاكرن. ل دووڤ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۳۱ كەس ل فى گوندى دژيان.

سنوورېن گوندى:

رۇژمەلاتى، گوندى بىجانى.
رۇژئالايى، گوندى بىركى.
باكوورى، گوندى دىمكا.
باشوورى، گوندى ئافھى يە.

پىكھاتا گوندى:

زىزە ژ سىن بنەمالا، بنەمالا محەمەد ئىزدىنى.
بنەمالا حاجى يوسف و بنەمالا بابلى پىكھاتىيە.
ژىدەرىن ژيارا خەلكى گوندى، ژيارا گوندىيان
ب شىۋەيەكى گىشتى ل سەر رووبارى گوندى و

ژىدەرىن ژيارا خەلكى گوندى:

ژيارا وانا سەرەكى ل سەر ئافا خابوورى و خوارنا ماسىيان بوو، دىسان جۆتبارىن و خودانكرنا تەرىش و كەوالى.

كانى و ژىدەرىن ئافى:

ئافا خابوور، كانى بىسكى، كانىيا بەر زيارەتى، كانىيا بەرانشى.

چىيا و شەفت و جھىن گوندى:

چىايىن كال گھورى، بەرانشى، چەلە بەشى، كەڤرى سور، شەفتا كونىشكى.
رووبەرى گىشتىن گوندى (۱۵۱۰) دونه مە.

گوندى زىزە:

ئافى گوندى ژ زنجىرا گوندىن (دىرىشك و ئافە و كرى بىن)، ژ بەر ھندى دىژنى گوندى (زىزە)، رامانەك دى ژى ھەيە (زنجىرە) ئانكو رستك، ل سالا (۱۵۰۷) ئى ل سەر دەستى (ئىسماعىل پاشايى) ھاتىيە

گوندى زىزە

جۇتبارىن داروبارىن فىنقى و خودانكرنا تەرش و كەوالى و بەرھەمىن سىرۇشتى بىن دەقەرى بوو.

كانى و رووبارىن گوندى:

رووبارىن گوندى، كانىيا جەلاتى، كانىيا مارىستانى، كانىيا بېشكى، كانىيا بىنجانى.

چىا و تىكەنت و جەين گوندى:

(چىا بىنجانى، نھالا گەلى، شىكەفتا دو دەروك)، رووبەرىن گىشتىن گوندى (۲۱۷۵) دونەم.

گوندى ئاقا خرابا:

ھىتا سالا (۱۹۷۲) ئى دگوتنە فى گوندى (دېرىشكا خراب)، نۇكە دېئىژىن (ئاقا خرابا)، سالا (۱۹۴۸) ئى ھاتىبە ئاقاكرن، سالا (۱۹۸۸) ئى ھاتىبە خراباكرن.

سەوورىن گوندى:

رۇژمەلاتى، گوندى دېرىشكى، رۇژئاقايى، ئاقا تىكا كەلا خار، باكوورى، گوندى بېركى، باشوورى، زى گوندى دېرىشكا خراب.

پىكھاتا گوندى:

ئاقاخرابا ژ (۳) بىنەمالان، كولكا و شەھبازا و بلالى پىكھاتىبە.

زىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

بەرى خراباكرنا گوندىن جۇتبارى و خودانكرنا تەرش و كەوالى و دەرامەتىن سىرۇشتى ژىدەرىن زيارا خەلكى گوندى بوون.

كانىين گوندى:

كانىيا گوندى، كانىيا قەسىلى، كانىيا باشىلانكى، كانىيا قۇرۇقكى، و كانىيا خوپرىسانى.

چىا و تىكەنت و جەين گوندى زى:

مىزگا قەسىلى، نھالا نەعمەتى، گرى قىلوز، باشىلانكى، كەلاعلى، نھالا گوندى، گرى ھىچى، كەلا مىرخدرى، نھالا خەلىفەى.

رووبەرىن گونى:

گوندى دىكەقىتە كەرتىن (۳۳) ئى كو گوندىن (دېرىشك و ئاقا خرابا و بېركى) ب خۇقە دىگرىت و رووبەرىن ھەر سى گوندىن (۲۴۷۸) دونەم.

گوندى كەلا خوارى:

وھكى ديار كەلا شىبانىن دىكەقىتە پىشتا گوندى و كەلايەكا بچوبىك ل جەين گوندى ھەبوويە لەوما گۇتىن (كەلا خوارى)، گوندى ل سالا (۱۹۴۵) ئى ھاتىبە ئاقاكرن، ل دووف سەرزىمىريا سالا (۱۹۵۷) ئى ۲۷ كەس ل فى گوندى دژيان، گوندى ل سالىن ۱۹۱۲ و ۱۹۸۶ ئى ژ ئالىن عىراقىن قە ھاتىبە خراباكرن.

سەوورىن گوندى:

رۇژمەلاتى، ئاقا تىكا.

رۇژئاقايى، گوندى مىركى.

باكوورى، گوندى بەھنىبە و كەلا شىبانىن.

باشوورى، گوندى دەملى.

پىكھاتا گوندى:

ئىك بىنەمالە ئەو زى بىنەمالا (كەكى) بە پىكھاتىبە

زيارا خەلكى گوندى ل سەر تەرش و كەوالى و چاندنا دەملى و دانى بوو.

كانى و رووبارىن گوندى:

كانىيا سەرى، كانىيا بىنى، نھالا كومارتى، كانىيا كولكا، نھالا گەرا جەى.

چيا و تەكت و جھىن گوندى:

مىرگا عملى، نھالا كومارتى - نھالا كولكا - نھالا كەرا جھى، گرى مەزىن - ملا گوھىشك - ملين بلند - گرى ھناروكى، شكەفتا بەرما - شكەفتا دەرمانى - شكەفتا ئاغاكى، رووبەرى گشتىن گوندى (۱۳۶۵) دونەمە.

گوندى مىرگى:

مىرگ ژ ئافى مىرگى ھاتىبە گۈتنى (مىرگى)، ل سالا (۱۹۳۰) ئى ھاتىبوو ئافاكرن، سالىن (۱۹۶۲) ئى و (۱۹۸۷) ئى ئ ھاتىبە خرابكرن.

سۈورىن گوندى:

رۇژمەلاتى، گوندىن كەلا خوارى و بەھىنە، رۇژتاقىي، گوندىن گرى و سىركوتكى، باكورى، جىيىن شابانىن و گوندى بەھىنە، باشورى، زى گوندىن دەحلى و سىركوتك.

پىكھاتا گوندى:

ژ ئىك بىنەمال ئەو ژى بىنەمالا برەھىمى يە پىكھىت.

ژىدەرىن ژارا ھەلكى گوندى:

ژارا گوندىيان ل سەر چاندنا دەخل ودانى و كۈمكرنا بەرھەمىن سىرۈشتى و خودانكرنا تەرىش و كەوالا بوو.

كانى و ژىدەرىن ئافا گوندى:

كانىيا گوندى، بىن مىرگى، كارىز، سىلاقا بىن گوندى.

چيا و تەكت و جھىن گوندى:

مىرگا گوندى، مىرگا شافر، مىرگا شىخ شىلى، شكەفت ھەرفتى، شكەفتا قاچاغا ل بىن جىيىن شابانىن ھنداغا گوندى، شكەفتا ھەلاويستى.

رووبەرى گوندى:

دكەفىتە كەرتى (۵۹) دا كو گوندىن (بەھنۇنە و مىرگ و ئافا خرابا) بخۇقە دگرت، رووبەرى وان (۵۴۹۰) دونەمەن.

گوندى سىركوتكى:

ئافى گوندى سىركوتك ژ جىيىن (سىرك) ھاتىبە كو كەلك ل دەرووبەرىن گوندى ھەبوون. ل سالا (۱۹۳۰) ئى گوند ھاتىبە ئافاكرن، ل دووف سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۴۸ كەس ل فى گوندى دژيان. و ل سالىن (۱۹۶۲) ئى (۱۹۸۷) ئى گوند ھاتىبە خرابكرن.

سۈورىن گوندى:

رۇژمەلاتى، باتىفا، رۇژتاقىي، دەشتا جىن، باكورى، مىرگ شابانى، باشورى، گوندى بىنغبارا بىن.

پىكھاتا گوندى:

سىركوتك پىك ھاتىبە ژ دو بىنەمالان، بىنەمالا (مكوى) بىنەمالا (عبون عىسى) پىكھاتىبە، ژىدەرىن ژارا خەلكى گوندى، ب گشتى ل سەر خودانكرنا تەرىش و كەوالى و چاندنى بوو، كانى و ئافىن گوندى، كانى گىسك، ئافا رووبار و چەند جو ژ رووبارى.

چيا و تەكت و جھىن گوندى:

بانا كونا رىقى و گرى نۇكا.

رووبەرى گوندى:

دكەفىتە كەرتى (۳) كو گوندى (سىركوتك و خندك) بخۇقە دگرت كو رووبەرى وان (۱۹۷۰) دونەمەن.

گوندى خوك كولى:

ئافى گوندى ژ جھىن (ژانى) ئانكو (خاكا من -

رووبەرىي گوندى

دكەقىتە كەرتى (۵ دا)، رووبەرىي گىشتىن گوندى (۱۲۱۱) دونهم.

گوندى خەندەك گونلى:

ژەمر كو گوند ل سەر (رووبارەكنى ئاقىن) يە و
 ھىدى (خەندەك و جويىن ئاقىن) بۇ ئاقدانا ملكى
 لى ھەبوون گۈتتىن گوندى (خەندەك). ل سالا
 (۱۹۰۰) ئى ھاتىبە ئاڧاكرن و ل سالا (۱۹۱۹) ئى د
 روودانىن وئ سالىدا ژ ئالىي لەشكەرى (برىتانيا) ھە
 ھاتىبە خرابىكرن و سۆتت، سالىن (۱۹۱۲) ئى و (۱۹۸۷) ئى
 ژ ئالىي لەشكەرى عىراقى ھە ھاتىبە خرابىكرن.

سۈورىن گوندى:

رۇژھەلاتى، گوندى سىركوتك.

رۇژئاقلىي، گوندى مەلا عەرەب.

باكوورى، مېرگى وچىيائى شابانى.

باشوورى، گر بەخشو. پىكھانا گوندى.

خەندەكنى ژ دو بنەمالان، بنەمالا (مال مەلا) و
 بنەمالا (كەكن) پىكھاتىبە.

ژىدەرىن ژيارا خەلكى گوندى:

ژيارا خەلكى گوندى ب گىشتى ل سەر جۆتبارىن
 و خودانگىرنا تەرش و كەوالى ژى بوويە.

كانى و ژىدەرىن ئانا گوندى:

رووبارىي گوندى ژ ئالىي باكوورىشە دەپتە خوارى
 و بەرەف باشوورى دچىت و د بەر ملكى ئى گوندى
 رادىوورىت. كانى سىسركى، كانىيا بەرگىزى و كانىيا
 پىزەلىخى.

نھال و مېرگىن گوندى:

مېرگا كانى سىسركى، نھالا قەبرىكا، نھالا
 بەرگىزى.

وارى (من) ھاتىبە و ژ بەر ھىدى دىپىژنى (خوەك).
 د ئاقبەرا سالىن (۱۷۹۴ - ۱۸۰۸) ھاتىبە ئاڧاكرن، و
 نىشانىن كەقنار لى گوندى ھەنە و كو مەزارگەھ
 و شوينوارىن ژيانى و رىكا وان مرقان بوويە ئەوئىن د
 كەلا شىبانىن دا دژيان، ل دووف سەرزىمىريا سالا
 (۱۹۵۷) ئى ۵۵ كەس ل قى گوندى دژيان. گوند دو
 جازان سالا (۱۹۱۲) ئى و (۱۹۸۷) ئى ژ ئالىي حكومەتا
 عىراقى ھە ھاتىبە خرابىكرن.

سۈورىن گوندى:

رۇژھەلاتى، مېرگى.

رۇژئاقلىي، خىزاقا.

باكوورى، گوندى بانكى و سيارا ستەورى.

باشوورى، گوندى كرى.

پىكھانا گوندى:

ژ ھەشت بنەمالان، بنەمالا (بەرھىمى)، بنەمالا
 (جانگوى)، بنەمالا (عەقدلى ياسوى)، بنەمالا
 (پوسقى رەسولى)، بنەمالا (جەجى مەحمىدى)، بنە
 مالا (مېر شاما)، بنە مالا (على)، بنەمالا (مەھمەد
 ئىبراھىمى) پىكھاتىبە.

ژىدەرىن ژيارا خەلكى گوندى:

ب گىشتى خەلكى گوندى كارى جۆتبارىن و
 خودانگىرنا تەرش و كەوالى دكر و مفا ژ بەرھەمىن
 سىرۇشتى بىن دەقەرى وەرەگرت.

كانى و رووبارىن گوندى:

رووبارەكنى ئاقىن ل بەر تەنشتا گوندى را دەپتە
 خوارى و (سىن) جووئىن ئاقىن ژى دەپتە سەر ملكى
 گوندى. ژ بلى كانىيا قولتەين، ملا على.

ژ چىا و نھال و مېرگىن گوندى ژى:

(نھالا كىشى، گەلىن تىن، نھالا كىندالا، نھالا ملا
 على، نھالا موقبلن، مېرگا ھەفنىن مېزگەھى).

پىنكھاتا گوندى:

چەم جهور ژ (ئىك) بىنەمال ئەو ژى بىنەمالا
(مىرزىسى) پىنكھاتىبە.

رووبەرى گوندى

رووبەرى كىشتىن گوندى (۱۲۱۱) دۈنەمە.

ژىدەرىن ژيارا خەلكى گوندى:

ژيارا خەلكى گوندى مىنا گوندىن دىتر ل سەر
جۆتارىن يە ب تايبەت رووبار دىبەر گوندى را دەھىت و
بۇ چاندىن مفايەكى باش ژى دەھىتەوەرگرتن.

گوندى چەم جهور:

ل دووق گۇتتان قى گوندى ئىك چەم ھەبوو،
بەرھەمىن ژى دەھات تىن (ئىك جهورى دانى) بوو
لەوما گۇتتىن (چەم جهور). گوند سالا (۱۹۳۲) ئى
ھاتىبە ئافاكىرن، ل سالىن (۱۹۱۲) ئى و (۱۹۸۷) ئى
ھاتىبە خرابكىرن .

كانى و ژىدەرىن ئاقى:

كانىيا گوندى، جووا گوندى يا ئاقى ژ خوەكى
دەھىت، جووھكا دى يا ئاقى ژ خىزاقا تىت، زىدەبارى ئاقا
رووبارى لىبەر گوندى را دىبورىت.

سۈورىن گوندى:

رۇژھەلات، گوندى گرى.
رۇژئاقى، ملا غەرەب.
باكوور، خوەك گوللى.
باشوورى، سىركوتك.

رووبەرى گوندى

گوندى دكەقىتە كەرتى (۴) ئى بىن گوندىن (گرى و چەم
جهور) بخوۋە دگىرت رووبەرى وان پىنكھە (۱۷۱) دۈنەمە.

گوندى چەم جهور

دوۋف سەرژمېرىيا سالا (1۹۵۷) ئى ۹۹ كەس ل گوندى
 دژان. سالىن (1۹1۲) ئى و (1۹۸۷) و (1۹۸۸) ئى گوند
 ھاتىبە خرابكرن.

سۈورين گوندى:

رۇژمەلاتى، خوھكا گوليا.

رۇژئالايى، گوندى بوسەلى.

باكوورى، بانكا بنى.

باشوورى، ژى ملا عەرەب.

پىكھاتا گوندى:

گوندى خىزاقا ژ (۱) بنەمالان، بنەمالا (جۇتبارا)،
 بنەمالا (مەلا عەرەبى)، بنەمالا (مىرشاما) و بنەمالا
 (حسەينى) پىكھاتىبە.

زىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

ل سەر جۇتبارىن و خودانكرنا تەرش و كەوالى بە.

كانى و زىدەرىن ئاقى:

رووبارەكى ئاقى بەر گوندى را دەنتە خواری و
 چەندىن جووین ئاقى ژى دچن بو چاندنا سىف، خوڭ،
 سىپىندار، مژمژە و تىرى، كانىيا خەما ئەف كانىيە
 كانىيەكا گەئەك ب مفايە و ھەردەمە و ئاف و دەنگى
 وئ ل دەقەرىن يىن ھەي، كانىيا دوڭن پىرى.

چيا و تەكەت و جەين گوندى:

مىزگا كەركىت گا، نھالا كویر، نھالا مەلوكن،
 چيايىن دىرى، سەرى دىرى، شكەفتا ئاسى، شكەفتا
 سوپىن.

پووبەرى گوندى

دكەفیتە كەرتى (۱) بىن ھەردو گوندىن (گرى و
 چەم جھوراي بخۇفە دگىرت و (1۲11) دۈنەمە،
 (1۲۳۴) دۈنەمە.

گوندى (شۈدن):

سالا (1۹۲۵) ئى گوند ل سەر دەستى (حەجى

گوندى گرى:

ژەر كو جھن گوند لى ھاتىبە ئاقاكرن گرەك
 لى بووبە لەوما گوتېنى (گرى). سالا (1۹1۸) ئى
 ھاتىبە ئاقاكرن، سالا (1۹1۹) ئى ژ ئالىن لەشكەرى
 ئىنكلىزى قە و سالىن (1۹1۲) ئى و (1۹۸۷) ئى ژ ئالىن
 لەشكەرىن عىراقى قە ھاتىبە خرابكرن.

سۈورين گوندى:

رۇژمەلاتى، گوندى مىزكىن.

رۇژئالايى، گوندى ملا عەرەب.

باكوورى، گوندى خىزاقا.

باشوورى، گوندى خەندەك.

پىكھاتا گوندى:

گوندى دو بنەمالان، بنەمالا (خاتىنى)، بنەمالا
 (حسەينى) ب خۇفە دگىرت.

زىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

زيارا گوندىيا ب گشتى ل سەر جۇتبارىن و خودان
 كرنا تەرش و كەوالى و مفا وەرگرتن ژ بەرھەمىن
 سرۇشتى بە.

كانى و زىدەرىن ئاقى:

رووبارەك د بەر گوندى رادىوورىت و چەند جووین
 ئاقى ژى دچن، زىدەبارى كانىيا گوندى و جووین ئاقى.

چيا و تەكەت گوندى:

چيايىن شابانى، شكەفتا ھلاوېستى.

پووبەرى گوندى

دكەفیتە كەرتى (۱) بىن ھەردو گوندىن (گرى و
 چەم جھوراي بخۇفە دگىرت و (1۲11) دۈنەمە،
 (1۲۳۴) دۈنەمە.

گوندى (خىزاقا):

خىزاقا ژ (خىز + ئاف) ھاتىبە، سالا (1۹۳۹) ئى
 سەر دەستى (حەجى حسىن) ھاتىبە ئاقاكرن،

صادق برو) ھاتىيەنافاكرن، گوند ژ ئالىن بنەمالا
 ھەجى صادق پرووين فە ژ رەجوين بىجى ل سالا
 ۱۹۲۵ ئ ھاتبوو كرىن، بنەمالەكا مەسىحى ژ
 مەرگەھى ئىنانە سەر گوندى ۋەك كەراخ موختارى
 گوندى (صلېشو) بوو. ل دووڤ سەرژمىرىيا سالا
 (۱۹۵۷) ئ ۱۲۱ كەس ل قى گوندى دژيان. ل سالا
 (۱۹۷۱) ئ گوند ھاتىيە چۆلكرن و مەسىحىين كەراخ
 بەرەڤ گوندىن زىباريا و بەغدا و مووسل چووینە.

سنورين گوندى:

رۇژھەلاتى، رووبارى خابوور.

رۇژئاقايى، گوندىن شلىن و سورين.

باكوورى، گوندى رويسى.

باشوورى، گوندى گرئىبى و چىايى بەرانشى.

زىدەرىن زيارا ھەلكى گوندى:

ب گشتى ل سەر خودانكرنا تەرش و كەوالى و
 چاندنا دەخل و دانى و دروستكرنا رەزا بوو.

كانىين گوندى:

كانىيا رەزا، كانىيا خىلاقتىن، كانىيا ماردى و كانىيا
 گوندى.

چيا و شەفت و جھين گوندى:

زنارى كال گوهورى، چىايى بىركا مەلا زەينى،
 شكەفتا بەرانشى و زيارەتى گوندى، (زيارەتى بىامى)
 زيارەتەكى بناڤ و دەنگە.

پووبەرى گوندى:

پووبەرى گشتىن گوندى (۶۵۰۰) دونه مە.

گوندى گۆڤك گولى:

ھەردەم ئەڤ جھە جھى خودانكرنا پەزى بوويە و
 كۆڤ لى ھاتىنە دروستكرن و ناڤ ژ كولىن (گۆڤىن)
 ھەيوانان ھانى يە، گوند سالا ۱۸۹۰ ئ ھاتىيە
 ئافاكرن، ل دووڤ سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ ئ ۵۲ كەس

گوندى خىزافا

ل كوندى گۆفكى دژان. كوند ل سالين ۱۹۶۲ ئى و ۱۹۸۸ ئى ھاتىبە خرابىكرن.

سۈورين كوندى:

رۇزھەلاتى، كوندى دو كەرى.

رۇزئافايى، كوندى بىلدېشا.

باكوورى، كۆفكا سەرى.

باشوورى، زى بەروشكا سەعدىيىنى.

زىدەرىن زيارا ھەلكى كوندى:

ل سەر چاندنا بېستان و جنىكا و چاندنا دەخل و دانى و خودانكرنا تەرش و كەوالى يە.

كانى و زىدەرىن ئافى:

رووبارنى خابوور، كانى تەحتكى. كانىبا دارا بېشىنى، جووا كوندى. كانىبا دانھىركى.

چىيا و تەكەت و جەين كوندى:

جەمىن قەشمى، شەكەفتىن كەلى، نھالا كەلى، بانيا دەلى.

رووبەرى كوندى:

دكەفتە كەرتى (۲۷) ئىدا، رووبەرى كىشتى (۱۲۹۱) دونەم.

كوندى درەنگ ئافا:

ب فى ئافى ھاتىبە ئافكىن ژەركو رۇز درەنگ لى ئافا دىبىت، يان دەرامەتى وى درەنگ دەيت يان دگەھىت. ساللا ۱۹۵۰ ئى ھاتىبەئافاكرن، ل دووف سەرزەمبىريا ساللا ۱۹۵۷ ئى ۸۸ كەس ل فى كوندى دژان. ساللا ۱۹۸۸ ئى دەمى ئەنفالان ھاتىبە خرابىكرن.

سۈورين كوندى:

رۇزھەلاتى، بانىنى.

رۇزئافايى، سەرى سيارا.

باكوورى، كرى كۆفكى، باشوورى، كوندى شىر خاسكىن.

كانى و زىدەرىن ئافى:

رووبار، جووا كوندى و كانىبا كوندى.

چىيا و نھالين كوندى:

بانيا عەرەبا، كرى كوشكى، بەلكىشكىن، نھالا بەلكىشكىن.

رووبەرى كوندى:

دكەفتە كەرتى (۱۱) ئىدا،

رووبەرى كىشتى كوندى (۱۳۳۷) دۈنەمە.

كوندى ملا عەرەب:

وەك دەيتە زانين ساللا (۱۷۸۰) ئى كەسەك بىناقى (مەلا محەمەد) سەر ئەمرى مىرى (ئامىدىن) ھاتىبە فى جەى و ئەف جەھ كره كوند و ئافى ئوبجاخا خو دانا سەر و يوو كوندى (مەلا عەرەبى). پىشتى دەمەكى دىرژ كوند ھاتەچۆلكرن. ساللا (۱۹۳۲) ئى سەر دەستىن كوندىن نۆكە ھاتەفە ئافاكرن. ل دووف سەرزەمبىريا ساللا (۱۹۵۷) ئى ۲۳۷ كەس ل فى كوندى دژان ل سالين (۱۹۶۲) ئى و (۱۹۸۵) ئى كوند ھاتىبە خرابىكرن.

سۈورين كوندى:

رۇزھەلاتى، سياركا دەشتا چىنى.

رۇزئافايى، كوندى ئافگەنى.

باكوورى، سەرى چىياى دىرى.

باشوورى، كوندى خوەك سىندى.

پىكھاتا كوندى:

ژ چوار بىنەمالان، بىنەمالا (جەسەن مەلايى)، بىنەمالا (شەرووىن عەلوى)، بىنەمالا (مىرزايى) و بىنەمالا (كىراتى) پىكھاتىبە.

تويا). سالا ۱۹۰۰ئى ھاتىيە ئاڧاكىرن، دووڧ سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئى ۲۵۲ كەس ل ڧى گوندى دژيان. گوند ل سالا ۱۹۷۸ئى ژ ئالىن لەشكەرىي حكومەتا عىرقى ڧە ھاتىيە خرابكىن و خەلكى وى دەريە دەرى جھىن دى بووينة، سالىن ھەشتىيان گوند دكەڧتە دەڧەرئىن ژىر دەستەلاتى شۇرشا گولانى، ھندەك ژ خەلكى گوندى زڧرىنەڧە سەر گوندى و ئاڧاكىرنەڧە بەلى ل نەڧالىن ۱۹۸۸ئى جارەكا دى حكومەتنى خرابكەرەڧە.

سنوورئىن گوندى:

كانىيا تويا يا ھەڧسنوورە دگەل ھەڧت گوندىان:

رۇژھەلاتى، گوندى كوركا.

رۇژئالابى، گوندىن ئاڧە و زرىزە.

باكوورى، گوندىن شىڧى و گرى بىن.

باشوورى، ژى گوندىن بلىجانى و ھەرمىلىن.

ژىدەرئىن زيارا خەلكى گوندى:

ب گشتى ل سەر جۇتبارئى بوويە.

كانىين گوندى:

كانىيا عىن جوزى، كانىيا گوندى، كانىيا بەھركى، كانىيا ئاڧ شىلا.

ژچيا و تىكەنت و جھىن گوندى:

سەرى دىرى، نھالا زىرنكىرى، نھالا شىلا شىل مازىكى، شىكەڧتا رزدا صور.

پووبەرى گوندى:

دكەڧتە كەرتى (۷) ىدا، پووبەرى گشتىن گوندى (۳۱۲۷) دونەمە.

گوندى كانى تو، يان كانى تويا:

ئاڧى گوندى ژ كانىيا بن توى ھاتىيە و بوويە (كانى

گوندى مەلا ھەرب

پىنگھاتا گوندى:

گوندى ژ قان بنەمالان، بنە مالا تەھا بىنجانى، مال تەھا، فەبىصل سەلیم، مالا ئەحمەدى، توفىق محەمەد عەلى، مالا محوى، محەمەد صالح، مالا سلوى، نەبى حمام لىدىن، بنەمالا ئوسىن، ئوسىن عومەر عومەر، بنە مالا قوتاسى، ئەحمەد محەمەد قوتاس، مالا (بابلى) پىنگھاتىيە.

ستوورين گوندى:

رۇزھەلاتى، گوندىن وەرمىلىن و گەرەگەھ رۇزئاقايى، گوندى ئاقھىن. ياكوورى، گوندى كانىياتيا. باشوورى، ژى گوندى بارھولىن.

پىنگھاتا گوندى:

بىنجانى ژ ئىك بنەمال، ئەو ژى بنەمالا قوتاسى بە پىنگھاتىيە.

ژىدەرىن ژيارا خەلكنى گوندى:

ل سەر خودانكرنا پەز و بزى و چىل و مرىشكا بوو. ھەرۋەسا پىترىيا گوندىيان كارى (كەرخان) بۇ زاخۇ دكرن، دىسان مفا ژ سرۇشتى و دەشتا بىنجانى و چاندنا ھەرەمەتىن دىم و چىكرنا رەزا وەردگرت.

ژىدەرىن ژيارا خەلكنى گوندى:

ب گىشتى سەر ئاقا خابوورى و رافا ماسىيا و چاندنا ئاقى و دىمى و خودانكرنا تەرىش و كەوالى و كاروانان و برنا (كەرخا) بۇ (زاخۇ) و مفا وەردگرتن ژ بەرھەمەتن سرۇشتى.

كانىين گوندى:

كانى نو (كانىيا تويا)، كانىيا خراب خاسى، كانىيا سىرھن، كانىيا مىرگا جانا و كانىيا بن بىستانا.

كانىين گوندى:

كانىيا مىزا، كانىيا بەرگوندى، كانىيا ناف گوندى.

چىا و شكەفت و جەين گوندى:

مىرگا كەھنىيا تويا، كەلا بىجان، دەشتا بىجان، شكەفتىن گوندى (شىف كويرى - عەفانى - مەندىس... ھتدا).

چىا و نھال و مىرگىن گوندى:

(نھالا شىف كويرى، نھالا بەر گوندى، مىرگا جەجى، نھالا كەھنى دەرىنكىن مىرگا جەين قادووى، چىايىن سىنا زەرى، چىايىن جەلا بەرى).

رووبەرى گوندى:

دكەقىتە كەرتى (۳۵) ىدا، رووبەرى گىشتىن وى دىبە (۱۸۱۰) دونەم.

رووبەرى گوندى:

دكەقىتە كەرتى (۴۳) ىدا، رووبەرى گىشتىن گوندى (۱۶۸۱) دونەمە.

گوندى بىنجانى:

ناقى گوندى ژ ھەوايەكىن ئاقنجى ھاتىيە، واتە ل زىستان و ھافىنان ھەوايەكىن ھوبىن ھەبە، و جەھەكىن جوانە و ژ بەر ھندى دىژنى (بىنجانى). گوند ل سالا (۱۸۳۰) ئى ھاتىيە ئافاكرن، ل دووف سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۰۲ كەس ل فى گوندى دژيان، گوند ل سالىن (۱۹۷۵) ئى (۱۹۸۸) ژ ئالىن عىراقى قە ھاتىيە خرابكرن.

گوندى شىقى:

گوندى دكەقىتە د نھالەكا كويردا و ژووردانىيە، ئانكو سەرى شىقىن يە، لھوما دىژنى شىقىن، سالا (۱۹۵۵) ئى ھاتىيە ئافاكرن، و سالىن ۱۹۷۵ ئى و ۱۹۸۸ ئى ھاتىيە خرابكرن.

سنورىن گوندى:

رۇژھەلاتى، گوندىن رىوانى و نەرمىكى.

رۇژئافايى، گوندىن زىزى و دېمكا.

باكوورى، گوندى گرى بىن.

باشوورى، زى گوندىن كانىيا توبا و كوركى.

بەحرى، كانىيا مىرگا سوپرا، كانىيا بن قەسىلن،
كانىيا سىيافكى.

پووبەرى گوندى:

دكەقىتە كەرتى (۳۸) ىدا گوندىن (رىوان و شىقىن)
شەدگىت، پووبەرى وان (۳۳۵۰) دونەمە.

پىكھاتا گوندى:

ژ دو بنەمالان بنەمالا تەھى و بنەمالا ئەحمەدى و
مالەكا گوپىيا پىكھاتىيە.

ژىدەرەن ژبارا خەلكى گوندى، ژبارا گوندىيان ل سەر
خودانكرنا تەرش و كەوالى و چاندنا دەخل و دانى و
چىكرنا رەزا بوو.

گوندى صۇرىا - دەقەرا گولپىيا:

ناقى گوندى (ژ نافىن گىابىن سورىيازى ھاتىيە)، يان
جەن گوندى ئاخ صۇر بوو و بوويە (صۇرىا). سالا
(۱۹۲۹) ئى گوند ھاتىيە ئافاكرن، ل دووڧ سەرژمىرىيا
سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۰۲ كەس ل قى گوندى دژيان، و
گوندى ل سالا ۱۹۷۸ ئى ھاتىيە خرابىكرن.

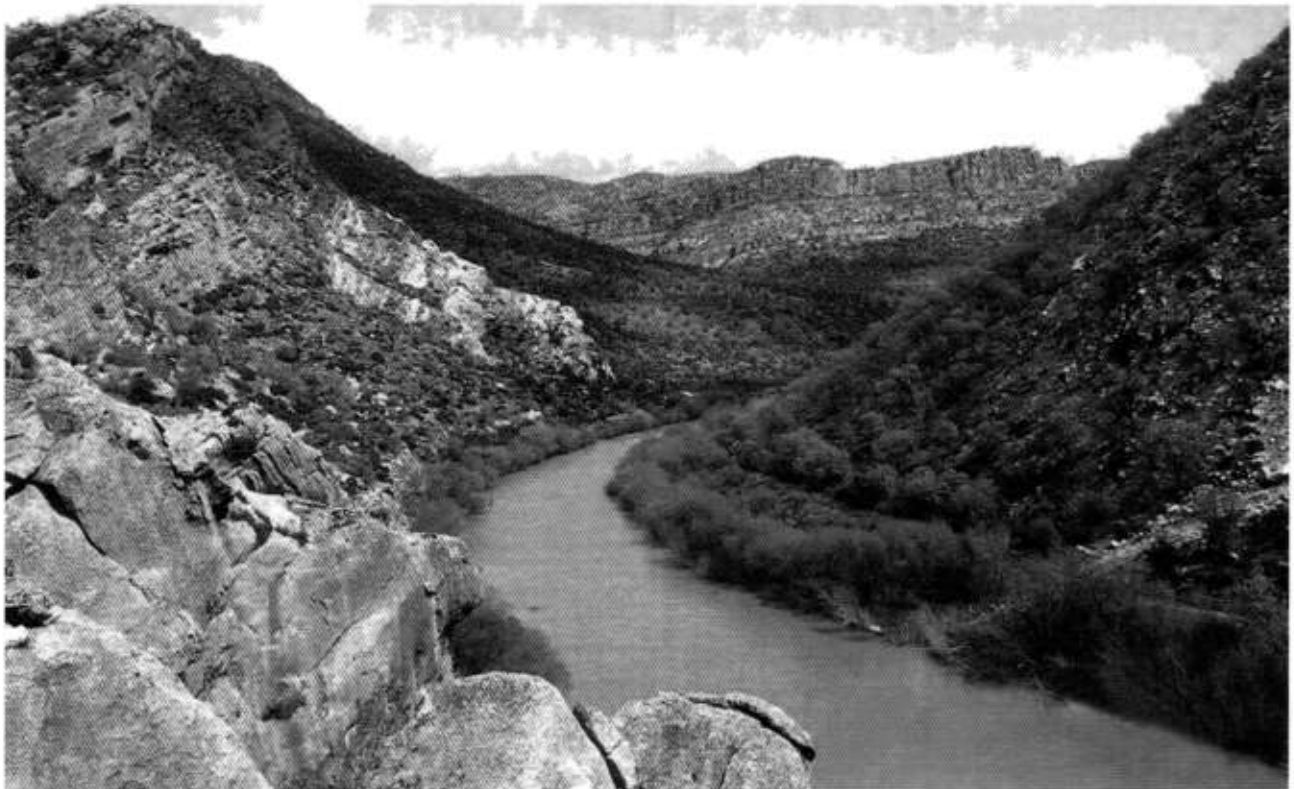
كانىپىن گوندى:

كانىيا گولكى، كانىيا ئاڧا توبىكا، كانىيا مام
كوركى، كانىيا كەراسىن، كانىيا سوپلاڧكى، كانىيا

سنورىن گوندى:

رۇژھەلاتى، سەرى بىسىلى،
رۇژئافايى، گوندى شلون.

بلىجانى

باكوورى، گوندئ شون.

باشوورى، گوندئ بىركى.

سۈۈرئىن گوندئ:

رۇزىمەللى، گوندئ شىشىن وكرئ بىن.

رۇزىمەللى، گوندئ بەھىنە.

باكوورى، سەركى بىسىرى و صورىن.

باشوورى، گوندئ زىزە .

پىكھانا گوندئ:

گوند ئىنمەلئىن: (ئەعمۇى)، (گوسى)، (پىيامى).

(ملا غومەراى و (حمدى پىكھاتىبە.

زىدەرئىن زيارا ھەلكنى گوندئ:

سەر چاندنى و خودانكرنا تەرش و كەوالى و

چىكرنا رەزا و بىستان و چىكا بوو.

پىكھانا گوندئ:

گوند ئىنمەلئىن:

مالا بەيرەم، مالا ھەمە رەشك، مالا پىرانى، مالا

ھاجو يوسف على حاجى پىكھاتىبە.

زىدەرئىن زيارا ھەلكنى گوندئ:

زيارا ھەلكنى گوندئ مىنا گوندئىن دىتر ل سەر

كارى چاندنى و خودانكرنا تەرش و كەوالى بوو.

كانىيىن گوندئ:

روويىن گوندئ. كانىيا بىن گوندئ. كانىيا مەلئى.

كانىيا جومئى. كانىيا بەرمشكى. چىا و شكەفت و

جەيىن گوندئ:

ژ مىرگان مىرگا ھەسەنى، مىرگا بىيا، مىرگا

دارا قەشەى.

ژ چىان زى چىايىن گرى قەشركى، سەر خواركى،

كورا بەندا.

ژ نھالان تارا، كورا بەندا، دىكل و مرىشك.

ژ شكەفتان زى دولئى، نھى، كەلەش، كونىشك،

كوخكىن پىرى

كانى و زىدەرئىن ئاقى:

رووبار، كانىكا بىن رەزا، كانىكا ئاڧا تەزى، كانىكا

جوما مىرزاي، كانىكا گرى بىن، كانىكا بەر سىباركى،

كانىكا حجى صالح.

چىا و شكەفت و مىرگىن گوندئ زى:

مىرگا گرى بىن، شكەفتا نھىلى، نزارىن ماستانى،

نھالا دوپلا ماستانى، نھالا شەمىر پىمايىن

رووبەرى گوندئ

دكەڧىتە كەرتىن (۴۴) ئىدا، رووبەرى گشتى

دبىتە (۸۸۰) دۈنەم.

رووبەرى گوندئ:

گوند دكەڧىتە د نافسنوورئ كەرتىن (۴۳) ئىدا و

رووبەرى گشتىن وى دبىتە (۲۱۸۳) دۈنەم.

گوندئ دىمكا:

دھىتە گۈتئ ئەو جەھ بىن دىم بوو ئەوما ب (دىمكا)

ھاتەنەڧكرن، ئاڧاكرنا گوندئ ل دووڧ قەگىرانان بو

بەرى ئىزىكى سى سەد سالەكان قەدگەرتەڧە، ل

دووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۵۶. كەس ل قى

گوندئ دژيان، و ل سالا ۱۹۸۶ ئى ھاتىبە خرابكرن.

گوندئ سەركى بىسىرى:

ناقى گوندئ ژ جەھكى (گرو قىر) ھاتىبە، ئانكو

بىنئ (ئىبسىلىن). سالا (۱۷۸۰) ئى ھاتىبە ئاڧاكرن، ل

دووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۷۳ كەس ل قى

گوندئ دژيان. گوند ل سالا (۱۹۸۷) ئى ھاتىبە خرابكرن

و ھىژ نەھاتىبەڧە ئاڧاكرن.

سۈۋرئىن گۈندى:

رۇژھەلاتى، گۈندى گرى بىن
رۇژئالغايى، گۈندى دىمكا.
باكوورى، گۈندىن صۈرىن و شىلان.
باشۋورى، نزار.

سۈۋرئىن گۈندى:

رۇژھەلاتى، كۆمەلكەھا بىنگۇقا.
رۇژئالغايى، گۈندى دىمكا.
باكوورى، گۈندىن شۈدن و شىلان.
باشۋورى، گۈندى كائىيا توبا.

پىكھاتا گۈندى:

گۈندى ژ چوار بىنەمالىن، (شەلالى)، (يەققوبى)،
(حىسو خەمىريا) و (سورا) پىكھاتىيە.
ژىدەرىن ژيارا خەلكى گۈندى، ب گىشتى ل سەر
مولكى ئاقى و دىم و مفا وەرگرتن ژ بەرھەمىن
سەرۇشتىن بىن دەقەرى و خودانكرنا تەرش و كەۋالى
بوو.

پىكھاتا گۈندى:

گرى بىن، ژ چوار بىنەمالىن، (خەمەرەشى)،
(بىرەمىن)، (پىران) و (بابل) پىكھاتىيە.

ژىدەرىن ژيارا خەلكى گۈندى:

ژيارا خەلكى گۈندى ل سەر چاندنا دىم و ئاقى
و خودانكرنا تەرش و كەۋالى و بەرھەمىن سەرۇشتى
بىن دەقەرى بوو.

كانى و ژىدەرىن ئاقى:

رووبارى گۈندى، كائىيا گۈندى، كانى كەوكى،
كائىيا رەزا، كائىيا صارماي.

كائىين گۈندى:

(كائىيا گۈندى).

چيا و تىكەنت و جەين گۈندى:

(نزار، بەرۇژ، مىزگا جوما، رەزا، چەلىن جەلالى).

چيا و تىكەنتىن گۈندى:

(شكەفتا شەمىرخانى كورا مەزىن).

پووبەرى گۈندى:

دكەقىنە كەرتى (۴۳) كو گۈندى (دىمكا و
سەرگىن بىسرىن) بخۇفە دگرىت پووبەرى وان (۲۱۸۳)
دۈنەم.

پووبەرى گۈندى:

دكەقىنە كەرتى (۴۱) ئىدا، پووبەرى گىشتى دىبىتە
(۲۲۱۰) دۈنەم.

گۈندى گرى بىين:

ناقىن گۈندى ژ دارەكا (بىن) ھاتىيە كو ل سەر
كائىيا گۈندى بوو و نىزىكى قى كائىن (گرەكىن)
بلند ھەيە، ئەوما دىبىزىن گۈندى (گرى بىن)، سالا
(۱۹۰۷) ئى گۈند ھاتىيە ئاڧاكرن، ل دووف سەرژمىرىيا
سالا (۱۹۵۷) ئى ۳۵ كەس ل قى گۈندى دژيان، و ل سالا
(۱۹۸۷) گۈند ھاتىيە خرابكرن و پىشتى سەرھلدانى
سەر ژ نوو ھاتىيە قەئافاكرن.

گۈندى (نۇر) ئى:

ئەف گۈندە ژ دو پىشكان، واتە ژ دو گۈندان
پىكھاتىيە:

گۈندى ئىكى، (قارقوس، سىندۇر، نىدۇر، نۇر).

گۈندى دوو، (باززانكى - باززان).

ئەف ھەردو رامانە كۆمكىرنە و دىبىزىن گۈندى
(نۇر). ل سالا (۱۱۳۴) ئى ھاتىيە ئاڧاكرن، ل دووف
سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۲۸۸ كەس ل قى گۈندى
دژيان، و گۈند ل سالىن (۱۹۷۱) ئى و (۱۹۸۵) ئى (۱۹۸۸) ئى
ھاتىيە خرابكرن.

سۈۋرۈن گۈندى:

رۇزھەلاتى، دەقەرا بەروارى بالا.

رۇزئاقايى، گۈندى رويىسى.

باكوورى، باكوورى كوردستانى و گۈندىن ھەدرىشىن و مەرگەھى.

باشوورى، زى گۈندى كىستە.

پووبەرى گۈندى:

دكەقىتە د كەرتىن(۴۷) یدا و پووبەرى گۈندى (۱۰۴۲۵) دۈنەمە.

كانى و زىدەرىن ئاقى:

۱- ئەف كانى يە ل گۈندى ھەنە:

بىشى، باقى، سىرتى، رەزكى، گەرمافوكى، دىركى، شىنفا كىرس، بىزالى، بەھار، ئاشا، سىقىكى، ئافركى بچىك، ئافركى مەزن، خارى پەمبى، ھىدانى، نھالا بەختىنكى، چەمى حاجى، گەرمافوكى، بەھار، كۈلندە، بەھارى، بىزالى، چەموكى، مام رەش، سەرى سىنھلى، نھالا فركى.

۲- رووبار:

ھەر ژ باكوورى دەھت تاكو دگەھىتە گۈندى نۇزۇرى و دكەقىتە سەر خابوورى و ئاقى جھى زى دىزىنى

پىكھاتا گۈندى:

گۈندى (نۇزۇرى) ژ ھەشت بنەمالىن: (خاتىنى)، (مامكا)، (گەھوهرى)، (جەمى)، (خدر)، (پىر بابى)، (شىخان) و (شەھوانى) پىكھاتىيە.

زىدەرىن زيارا ھەلكى گۈندى:

ب شىنۋەھكى گۈندى ل سەر جۇتارىن و خودانكرنا تەرش و كەوالى و چوونا كاروانى، و راق و نىچىر و مفا ۋەرگرتن ژ بەرھەمىن سرۇشتى و خوارنا ماسىيان بوو.

كرى بىيى

بەراگىن، سىقوتكا، دوودەرى، گەلىن دوورى، لاتىكا ماشىن، ئافروكىن، مىنشا ھەفشىكىن، ساروكىن، مەلا شىھوانى، سەيدى، دودەر، سلوئى ئەحموى، بەراگىن يا سەرى، بەراگىن يا بنى، عەرەبىن، لاتا غەلى، گەرماقوكىن.

گەلى و كەفرىن گوندى:

گەلىن تاوك، چەلىن ملا دەوى، كەفرىن غەلىن، كەفرىن ئىياسوكىن، نىھالا كەزوانا فالماكىن، نزارىن كولىكا، نىھالا قادوى، نىھالا قىركىن، گەلىن بىزالىن، نىھالا مىنشا كەلوكىن، نىھالا مىنشا چىچى، نىھالا كانىبىا بەھارى، گەلىن نىزۇرى، نىھالا گورتىندى. نىزۇرى چەند گوندىكەين دى كو ئەو ب خۇ خرابەگوندىن ب خۇقە دگرتن وەك:

۱- سلىنغانىكىن:

سلىنغانىكىن گوندىكە كەفنه ملك و ناخا وى

پوخابوورى. ھەر وەسا چوار جويىن ئافىن ژ رووبارى ھاتىبە كىشان بۇ ئافدانى بىستانا.

۳- خابوورى گوندى نىزۇرى:

ئەق خابوورە د نىقەكا گوندى نىزۇرى دا دبوورىت و ژ ئالىن باكوورى قە روويەك دەنت.

چىا و شكەفت و جھىن گوندى:

- چىايىن گوندى: خارى پىنى، دىركىن، بالولە، سىرتىن، باقى، سىلىن فاتىكىن، نزارىن گا، ملا شىفا كىرسى، ئاف رەزا، ئاف ھەلزا.
- نىھال: نىھالا دىنا، نىھالا باقىن، نىھالا رەزى، نىھالا زىارەتى، نىھالا سىرتىن، نىھالا گا، نىھالا نزارى سىنا و نىھالا بىزالىن، نىھالا شىخوى، نىھالا ئاف خودىرى، نىھالا بەختىكىن.
- شكەفت: سلىنغانىكىن، رەشنى، وەسىلا، باقىن.

نىزۇرى

- شىكەفتىن بارزاتى: شىكەفتا بىنسرى، شىكەفتا بن تىن ھەفشىكى، شىكەفتا كاماشىن، شىكەفتا چەمن يىلمانى، شىكەفتا گەلى سىرتى.
- نھالىن بارزاتى: نھالا گەلى سىرتى، نھالا بىشى، نھالا دىنا.
- زيارەتىن بارزاتى: زيارەتى كورا گلگە.
- كانىيىن بارزاتى: كانىيا بىشى، كانىيا دىكى، كانىيا مېرگا بېشولى، كانىيا نھالا بەختكى، كانىيا سىرتى.

۴- گوندى ھوركى:

گوندىكى كەقنە ملك و ناخا وى سەرب گوندى نۇرۇي قەبە، ئەف جەيىن ديار لى ھەنە.

۱- گەلى زەندوورەي.

۲- شىكەفتا ھوركى.

۳- زيارەتى ھوركى.

۴- كەقرى نازى ئەدى.

گوندى رويى:

گوندى (رىسىن) گوندىكى ئىر (پەز) بوو و (رىسا) بەزى ناف و دەنگى خو ھەبوو، ھەروەسا ئەف گوندى دكەفیتە سەرب سى رىكىن سەركى و ژ بەر ھندى دىيژنى (رىسىن)، ژ گوندىن ھەرە كەقنە، بەلى دەسپىنكا ئاڧاكرنا وى نھاتىيەزاتىن، بەلى ب گورەي دانەمىرىن قى گوندى دىيژن بەرى (زايىنى) ئەف گوندى ھاتىيەناڧاكرن، لى گەئەك پەرتووكان رولنى زانايىن ئاينى ئىسلامى و ناف دەنگى وان خویندكارىن خواندىنگەھا (ئاينى) يا قى گوندى بەرچاڧكرىنە، ل دووف سەرزەمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۷۳ كەس ل قى گوندى دژيان، گوند ل سالىن (۱۹۷۶) ئى (۱۹۸۸) ئى ھاتىيە خرابىكرن.

ل دىڧ ژىدەرىن دىرۇكى قى گوندى ل سەرب دەمى مېرگەھا بەھدىنان ناڧدارىيا خۇ ھەبوويە، مېرى بەھدىنان سولتان ھەسەنى (۱۵۳۳-۱۲۷۰)

سەرب گوندى نۇرۇي قەبە.

- كەقرىن سلىڧانىكى: كەقرى كوپكى، كەقرى ئىلوخى، لاتا ئوشانەي، كەقرى شىكاكى.

- كانىيىن سلىڧانىكى: كانىيا ئاشا، كانىيا باقى، كانىيا چەمن ھەرب.

- شىكەفتىن سلىڧانىكى: شىكەفتا سلىڧانىكى يا مەزىن، شىكەفتا كاقلى سلىڧانىكى، شىكەفتا شەنگى، شىكەفتا يىلندورى، شىكەفتا سەقەرى، شىكەفتا بەراكى، شىكەفتا سكرى، شىكەفتا گىرانا ھەموى، شىكەفتا باقى، شىكەفتا ھەسەلا، شىكەفتا مېسىن، شىكەفتا چنا.

- زيارەتىن سلىڧانىكى: زيارەتى سلىڧانىكى، زيارەتى سكرى، زيارەتى خرابەي، زيارەتى باقى، زيارەتى سىنھكى، زيارەتى ھەسەل.

- نھالىن سلىڧانىكى: دولا نۇرۇي سىنا، گەلى گا، نھالا شىخوى، نھالا باقى.

۲- دېركى:

دېركى گوندىكى كەقنە ملك و ناخا وى سەرب گوندى نۇرۇي قەبە.

- كانىيىن گوندى دېركى، كانىيا دېركى، كانىيا ئاڧركى ھەلى، كانىيا شىڧا گىرس، كانىيا سەرسىركى، كانىيا ئاڧخودىرى، كانىيا كەھنى سىڧتىكى.

- نھالىن گوندى دېركى، دوشاخا گەلى دودى، سوارا توخىب.

- شىكەفتىن دېركى: شىكەفتا گەلى دودى، شىكەفتا گەلى ئالوزى، شىكەفتا ئاڧركى ھەلى، شىكەفتا گەلى ئاڧخودىر، شىكەفتا رەشى، شىكەفتا ھەڧدىك.

- كەقرىن دېركى: چەلى گىلك، كەقرى ئالوزى، چەلە رەش.

۳- گوندى بارزاتى:

گوندىكى كەقنە ملك و ناخا وى سەرب گوندى نۇرۇي قەبە.

سماق، شىكەفتا لاتى، شىكەفتا كەڭرىكى، شىكەفتا كۆپىكى، شىكەفتا ھەلاۋىستى، شىكەفتا زولپىنى ۋە يىن دېتەر.

رووبەرىي گوندى:

گوندى دىكى قەيتە دىن سىنورىي كەرتى (۱۶) دا ۋە رووبەرىي كىشى (۱۹۱۰) دىنەمە.

گوندى سولنى:

ناقن گوندى ژ (سىلاڧى) ھاتىبە ل دووق ڧەگىراننا پىتر ژ چوارسەد سالانە ھاتىبە ئافاكرن، ل دووق سەرژىمىرىيا ساللا (۱۹۵۷) ئى ۱۱۴ كەس ل قى گوندى دژيان، گوندى دو جاران د روودانين (۱۹۷۱) ئى ۋ (۱۹۸۸) ېدا ھاتىبە خرابىكرن.

سىنورىي گوندى:

- رۇژھەلاتى، گوندى ئىكمالى.
- رۇژئالپى، گوندى كەشانى.
- باكوورى، گوندى مەرگەھى.
- باشوورى، ژى گوندى روىسى.

پىنگھاتا گوندى:

(سولنى) ژ چوار بىنەمالان، بىنەمالا (ناقدهلى)، بىنەمالا (مەلاى)، بىنەمالا (زىدىن)، بىنەمالا (ھىسكا سىڧوئى سولنى) پىنگھاتىبە.

ژيارا خەلكى گوندى ب شىۋىمەكى گىشى يا سادە بوو، مژوولى جۇتارىي ۋە خودانكرنا نەرش ۋ كەوالى ۋ كۆمكرنا بەرھەمى سىرۇشتىن دەڧەرى ۋ نىچىبرى ۋ كاروانان بوون.

كانىيىن گوندى:

ئاصوصى، كانىيا كۆخى، كانىيا مىرا، كانىيا گەرا ناف مالا، كانىيا رھالى، كانى صاركى. چيا ۋ شىكەفتىن گوندى، (ئاصوصى، سەرڧەرشى، نھىل، كاتوئى سولنى).

خواندىنگەھەكا ئابىنى ل قى گوندى ئافاكرىبە، مىر زىر پاشاى (۱۷۰۲ - ۱۷۴۹) ئەڧ خواندىنگەھە نوۋزەنكرىبە ڧە، د دەمى خۇدا سەننەرەكى رەۋشەنپىرى بوو ۋ ژ جھىن جودا جوداڧە ڧەقى ۋ فوتابىيىن ئابىنى ڧەستا خواندىنگەھە قى گوندى كرىبە.

سىنورىي گوندى:

- رۇژھەلاتى، دەڧەرا نژۇر ۋ كىسنى.
- رۇژئالپى، گوندى كەشانى.
- باكوورى، گوندى گوندىن سىلنى ۋ ئىكمالى.
- باشوورى، گوندى شوىدىن.

پىنگھاتا گوندى:

(رويسى) ژ شەش بىنەمالان، بىنەمالا (مەلاى)، بىنەمالا (كەزوى)، بىنەمالا (قولى)، بىنەمالا (مەمەر كوپا)، بىنەمالا (ھەسنى خامى) ۋ بىنەمالا (مەھمەدى) پىنگھاتىبە.

ژىدەرىن ژيارا خەلكى گوندى:

ژيارا خەلكى گوندى ب كىشى زۇر سادە بوو، ل سەرئالفا خابوورى ۋ خودانكرنا نەرش ۋ كەوالى ۋ جۇتارىي ۋ بازىرگانىبەكا سڧك بووبە ۋ مفا ژ بەرھەمىن سىرۇشتىن دەڧەرى ۋەرگرتىبە.

كانى ۋ ژىدەرىن ئاقى:

ئالفا خابوورى، كانىيا گوندى، كانىيا بىشى، كانىيا ڧەقا، كانى صاركى، كانىيا تويا، كانىيا گرىبىشى، كانىيا گەلى، كانى گوىزكى، كانىيا ھىۋوشىن، كانىيا ئاستەنگى، كانىيا زولپنى، كانىيا بىكتورى، ۋ ھند ...

چيا ۋ شىكەفت جھىن ناقدارىي گوندى:

چيا ۋەك: سەرى ئاقى، كەڧرى دەرگەھى، كەڧرىكى بلى لاتى، كەڧن رەزا، شىكەفت ۋەك: شىكەفتا سىمالى، شىكەفتا

(نەدوورئ) ئاقا وئ ل زۇستانى يا گەرمە و ھاقىنى سار و ل دووڧ گۇنتان بۇ نەخۇشېين (پېستى) يا باشە، كانىيا (ئاق رەشكى) ئاقا وئ يا رەشە و ب كىر قەخوارن ناهىت و تاما (گازى) زى دەنت. كانىين دى زى ئەقەنە، كانى ھوقى، كانىيا خيارا، كانىيا چەموكا، كانىيا وارگەھى.

شكەفتىن گوندى:

شكەفتا بەراكى، شكەفتا ھەلاۋېستى، شكەفتا صادە، شكەفتا پىشت ئاشى، شكەفتا مەرز، شكەفتا ئاسى، شكەفتا نھىن، شكەفتا دەراقى، شكەفتا بەرسۇركى.

مېرگ يان خارىن گوندى:

خارى صافكا، خارى پېرى، خارى لەھندك، خارى ھرمى، خارى كوبركى، خارى پاصكى، خارى شكاكى، خارى تەھلى كوسى، خارى ھوقى.

نھالين گوندى:

نھالا مەخلى، نھالا مزگەفتىن، نھالا سلىمانى، نھالا گركى، نھالا خرابەى، نھالا شىڧ قەصرى، نھالا نىانكى.

پووبەرى گوندى:

دكەڧتە كەرتى (۶۸) ېدا و پووبەرى گىشتى (۵۰۵۰) دۈنەمە، خەلكى قى گوندى شارھزايى د دروست كرنا (ئاشا) دا ھەبوو و ژ بەر ھندى شوينوارى ھەشت كاقلە ئاشان لى ھەنە.

گوندى ئاقھى:

ئاقى گوندى ژ زۇرىيا ئاقاھىيان ھاتىيە كو گەلەك ل دەوروبەرىن گوندى ۋەكى شوپنوار ھەنە و قەدگەرنە بەرى زايىنى، ئاقاكرنا گوندى د زۇرىتەقە بۇ بەرى پتر ژ سى سەد سالەكان، ل دووڧ سەرزىمىريا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۲۸ كەس ل قى گوندى دۇيان، سالىن

پووبەرى گوندى

دكەڧتە كەرتى (۶۹) ېدا، پووبەرى گىشتى (۵۱۵۳) دۈنەمە.

گوندى ئىكمالى:

ئاقى گوندى ژ دۈبندەھا (ئىك مال) ھاتىيە، ول دووڧ گۇنتان، د دەمەكىدا كەسەك ھاتىيە قى دەقەرى و ل سەر كەقنە (ئاشەكن) ئاكنجى بوويە و بۇ خۇ كرىيە خانى و تىدا زىايە و ژ بەر ھندى دىزىنئ (ئىك مالى). ل دووڧ قەگىرانا پتر ژ چوارسەد سالا نە ھاتىيە ئاقاكرن، ل دووڧ سەرزىمىريا سالا (۱۹۵۷) ئى ۶۱ كەس ل قى گوندى دۇيان، گوند ل سالا (۱۹۱۹) ئى ژئالىن دەولەتا (برىتانىا) قە و سالىن (۱۹۷۱) ئى و (۱۹۸۳) ئى (۱۹۸۸) ئى ژئالىن حكومەتا عىراقى قە ھاتىيەخراپكرن.

سۈورين گوندى:

رۇزھەلاتى، گوندى نەدورئ، رۇزئاقايى، گوندى سۈبلى، باكۋورى، باكۋورى ئى كوردستانى بە، باشۋورى، زى گوندى رۈبسى بە.

پىكھاتا گوندى:

ژ ئىك بىنەمالە كو ب بىنەمالا عەتۈى ئاقدارە پىكھاتىيە.

زىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

زارا گوندىيان ب گىشتى ل سەر جۇتبارىن و خودانكرنا تەرىش و كەۋالى و بەرھەمىن سىرۇشتى و كارۋانى و نىچىرى بوو.

ز كالى و رووبارىن گوندى:

ئاقا گوندى دىزىنئ (سەررەو) و پىكدھىت ژ شەش كانىيان، سى ژوان بى ل ئالىن نزارى و سى ل ئالىن بەرۋوزى، كانىين ب ئاق دەنگ زى ئەقەنە، كانىيا

(۱۹۸۷) ئى و (۱۹۸۸) ئى ژ لايىن حكومەتا عىراقنى قە ھاتىبە خرابكەرن.

سۈۈرپىن گۈندى:

رۇزھەلاتى، گۈندىن كانىيا توبا و بارھول.

رۇژئاقايى، گۈندى دىرىشكى.

باكوورى، گۈندى زىزە.

باشوورى، زى بانىن و درىشكى.

پىكھاتا گۈندى:

گۈندى (ئاقھىن) ژ نەھ بنەمالىن؛ (جونى)،
(برەھىمى)، (قادىرى)، (ئالى)، (حجى رشىدى)، (محو
گھىبا)، (شەھوانى)، (سەيد حسىنى) و (حوپلى)
پىكھاتىبە.

ژيارا خەلكى گۈندى ب گىشتى ل سەر جۇتيارىن و
خودانكرنا تەرش و كەوالى و مفا وەرگرتن ژ بەرھەمىن
سرۇشتى بوو.

كانى و زىدەرپىن ئاقى:

ئاقا رووبارى گۈندى و (پىنج) جووپىن ئاقى ژ قى
رووبارى دھىنە سەر ملكى گۈندى، كانىيا، پىرلىن،
كانىيا شىكەفت ئىتىنن، كانى بەارىك).

چىا و و شىكەفت و جھىن گۈندى:

نھالا گەلى، نھالا جەرنا، شىكەفتا سىنقىدىنى،
شىكەفتا پىرى، شىكەفتا نھالا گەلى، شىكەفتا
مىشمىشكى، شىكەفتا دوودەر، شىكەفتا نھىنا، ئەف
شىكەفتە دىبىتە جھىن حىبەتىپىن دەمىن مرۇف دىبىن،
دھىتە گۈتن، ئەف شىكەفتە نە يا قودرەتە، بەلكو
يا ھاتىبە چىكرن ژ ئالىن (قرالەكن) ب ھىز و شىيان
قە و ئەف شىكەفتە دكەفىتە نىزىكى گۈندى ب
درىژاھىا (۱) كىلم، زىدەبارى (۲) مغارە بىن ل پىشتا
گۈندى ھەمىن دىبىژنى (كون - كەقۇك) و ئىك ژقان
موغارا (۸۰) م يا كوېرە و ھەردو مغارە د كەقۇرەكن
حلى دا كۆلاىنە و فرەھىيا وان نىزىكى (۱۰) م دو
جاركى بە).

گۈندى ئاقى

و ئاقا خرابا و بىركىن) بخۇفە دگىرت و پووبەرى وان (۲۱۷۵) دونهمن.

گوندى نەرمكى:

ناقى گوندى ژامسكىنى، يان زى ژبەر ئاخا گوند لى ھاتىبە ئاقاكرن يا ب زاخ و نەرمە لەوما گۆتېنى نەرمك. گوندەكى كەقنارە و ھەك پىرانىيا گوندان سالا ئاقاكرنا وى نەھاتىبەزانىن، ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷)ئى ۱۲۴ كەس ل قى گوندى دژيان. د سەردەمى نوودا سالا (۱۹۱۹) ئى ژ ئالىن لەشكەرى (بىرتانىيا) قە و سالا (۱۹۸۸)ئى ژ ئالىن حكومەتا عىراقى قە ھاتىبە خراباكرن.

سۈورىن گوندى

رۇژمەلاتى، ئاقا خابوورى.
رۇژئاقى، گوندى كرى بىن.
باكوورى، كۇمەلكەھا بىنگۇفا.
باشوورى، گوندى رنوانى.

پىكھاتا گوندى:

گوندى ژ چوار بىنەمالان؛ (مەرعانى)، (ھەجى شەرىفى)، (بەھرووىن) و (ھەجى غومەرى) پىكھاتىبە.

ژىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

ل سەر چاندنى و خودانكرنا نەرش و كەوالى بوو.

كانى و رووبارىن گوندى:

ئاقا خابوورى، كانىيا بەرانشىن، كانىيا ملا سىلاقى، كانىيا بەكى. ژىدەبارى جووا سەرەكىيا ئاقا گوندى.

چيا و شەفت و جھىن گوندى:

چىيىن كال گھورى، نھالا شىڧ كنىستى، شەفتا حاجى على، شەفتا بەرانشىن، مېرگا بەرانشىن، مېرگا صاك، سى كوچكىن زەڧىكا.

پووبەرى گوندى

دكەڧىتە كەرتى (۳۲) ئىدا و پووبەرى گشتى (۳۳۷۳) دونهمە.

گوندى دىرىشكى:

ناقى گوندى ژ (دىرا ل ئىشكى ھاتىبە، واتە دىرا چۆلىن). ل سالا (۱۸۵۰)ئى ھاتىبە ئاقاكرن، ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷)ئى ۲۷ كەس ل قى گوندى دژيان. ل سالىن ۱۹۱۲ و ۱۹۸۷ئى گوند ژ لايى عىراقى قە ھاتىبە خراباكرن.

سۈورىن گوندى

رۇژمەلاتى، گوندى ئاقھىن.
رۇژئاقى، سەنتەرى باتىقا.
باكوورى، گوندى بەھنۇنە.
باشوورى، گوندى شىر خواسكىن.

پىكھاتا گوندى:

گوند ننى ژ بىنەمالا (ھجى حىدر) و بىنەمالا (يونس) پىكھاتىبە.

ژىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

ل سەر دەرامەتى و جۇرىن قىقى بوو، ھەر ھەسەن دو ئاش لى ھەبوون.

كانى و ژىدەرىن ناقى:

رووبار و جۇك، كانىيا رەش، كانىيا بانا بەرى و كانىيا چرا.

چيا و شەفت و مېرگىن گوندى:

مېرگا چرا، بانا بەرى، كورا كولىكا، شەفتا نەجنا، گەرگا ھىژىرى، كرى سورا، كرى ھىچىن، ملا بىرىا، نھالا كەھنىيا رەش، نھالا قزقزكا، ھەلانا.

پووبەرى گوندى

دكەڧىتە كەرتى(۳۳) ئىدا كو اگوندى دىرىشكىن

رۇوبەرى گوندى:

دكەڧىتە كەرتى (۳۹) ىدا و رۇوبەرى گىشتى دىتە (۲۲۹۷) دونەم.

باكوورى، گوندى نەرمكى.

باشوورى، گوندى گەرەكوهى به.

گوندى رىوان:

زەركو گەلەك رۇوبار يان ژ (رىو و رۇوبارا) ئاڧىن گوندى ھاتىبە. سالا ئاڧاكرنا وى نەھاتىبەزانىن. بەلى ل دووڧ ڧەگىرانان د بىت زىن گوندى پتر ژ پىنج سەد سالەكان بىت. ل دووڧ سەرزىمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۷۴ كەس ل ڧى گوندى دژيان. د سەردەمىن نوودا سالا (۱۹۱۹) ئى ژ ئالىين دەولەتا (برىتانىيا) و سالا (۱۹۸۸) ئى د ھەوا ئەنڧالاندا ژ لايىن حكومەتا عىراقىن ڧە ھاتىبەخراىكرن.

پىكھاتا گوندى:

رىوانى ژ پىنج بنەمالىن: (مەلا موسى)، (مەھمەدى)، (ھسىن ئاڧو)، (نەمت مەھمەدى و خالد جانگىراى پىكھاتىبە.

ژىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

ب گىشتى ل سەر جۇتارىن و خودانكرنا تەرش و كەوالى و بەرھەمىن سرۇشتى و ئاڧا خابوورى و راڧا ماسىيا بوو.

سئورىن گوندى:

رۇڧمەلاتى، ئاڧا خابوورى.
رۇڧاڧاى، گوندى كرى بىن.

كانى و ژىدەرىن ئاڧى:

ئاڧا خابوورى، كانىيا دار بوسكىن، كانىيا خرابەى، كانىيا دەم بوسكا، كانىيا گەرماڧىن زىدەبارى، (جۈكە كا ئاڧى) يا سەرەكى دەنتە گوندى.

گوندى رىوان

چيا و تەكەت و جەين گونى:

جياين نازارى، نھالا شىقن، شىكەفتا سىدافەي، شىكەفتا گوندى، لاتىت گوندى.

رۈوبەرى گوندى:

رۈوبەرى گىشىنى (۱۶۲۰) دۈنەمە.

رۈوبەرى گوندى:

دكەفتە كەرتى (۲۸) كو گوندى (شىقن و رىوانى) بخۆفە دگىرت رۈوبەرى ھەر دو گوندا (۳۳۵۰) دۈنەمە.

گوندى شىر خاسك و بانى:

ناقى گوندى ژ (مىرخاسىن) ھاتىبە، ژ بەر ھندى دىبىژنى (شىرخاسكىن). ھىرومسا گوندى (بانى) ژ بەركو جەھكى (پانە جەين دكەفتە سەر بانىيان دگۈتنى بانى، سالا (۱۷۰۰) ئى گوندى (شىرخاسكىن) ھاتىبە ئاڧاكىرن، سالا (۱۹۵۰) ئى (بانى) ل سەر دەستى (حسەين ئاڧا) ھاتىبە ئاڧاكىرن ل دووف سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۵۵ كەس ل قى گوندى دژيان، سالىن (۱۹۲۰)، (۱۹۵۰)، و (۱۹۸۸) ئى شىر خاسك ھاتىبە خرابكىرن، (بانى) ژى ل سالا (۱۹۸۸) ئى ھاتىبە خرابكىرن.

گوندى بارھولى:

بارھولى دكەفتە دەرى كەلى دا، بايەكىن دژوار لىن دەت و ژ بەر كەفر كاشان دەنگى ھەوايى ھول و ھول ژى دەيت، ناقى گوندى ژ سەر سىرۋىشى و ھەوايى بويە (بارھول). ل دووف سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۴۳ كەس ل قى گوندى دژيان، سالا (۱۹۸۸) ئى ھاتىبە خرابكىرن و سۈن.

سۈورىن گوندى:

رۈژھەلاتى، گوندى غولدىبايە.

رۈژئاقايى، باتىفا.

پاكورى، گوندى ئاقھى.

باشورى، زىوكا صەيدا.

سۈورىن گوندى:

رۈژھەلاتى، گوندى پاسى و جياين مەتىنى يە.

رۈژئاقايى، بانى.

پاكورى، گوندى بىنجانى.

باشورى، گوندى غولدىبايە.

پىكھاتا گوندى:

(شىر خاسكىن) و (بانى) پىكھاتىبە ژ (ئىك) بنەمال ئەو ژى بنەمالا (پساڧا)، چۈنكە ئەف ھەردو گوندى ئىك بنەمالن و چ سۈورىن لىناڧ بەرا (ئاقارن) وان دا نېنە.

پىكھاتا گوندى:

ئەف گوندى ژ چوار بنەمالان، بنەمالا (مالا) عومەرى، بنەمالا (براھىمى)، بنەمالا (حارسى)، بنەمالا (ھەدىشى) پىكھاتىبە.

ژىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

وھك گوندىن دىتر چاندنا ملكى و خودانكرنا تەرش و كەوالى و بەرھەمىن سىرۋىشى بوو و مفا ژ رووبارى دىناڧ گوندىدا دىۋىرت وەردگىرت، زىدەبارى دو ئاشىن (ئاقن) ژى ل قى گوندى ھەبوون.

كانىن گوندى:

كانىيا بەركەڧرى خاتىنا، كانى رەشك و كانىيا گوندى.

كانى و زىدەرىن ئاقى:

رووبارى ئاقى ئەوى دىناڧ گوندى رادىۋىرت و كانىيا بەر گوندى.

چيا و تەكەت و جەين گوندى:

ئاسنەنكا بارھولى، چەمى بلىن، قەصرا لاتى، چەمى سەپتلك، كەڧرى خاتىنى، بوورى بارھولى، نھالا كەلى، شىكەفتىت ئەنسى، بان مازىكا.

زىدەرىن زيارا خەلقى كوندى:

وھك يىن دىنر ل سەر جۇتبارىن و خودانكرنا
تەرش و كەوالى و رەزىن (تري) و مىنشىن ھنگشىنى
بوو. زىدەبارى بازركانى و كاروانى بو سنوورى.

كانى و زىدەرىن ئاقى:

ئاڧا رووبارى، كانىيا رەش، كانىيا شىف پلنكى،
كانىيا جنن، كانىيا وارا، كانىيا سىنقى كانىيا سىنقا
بىركن، كانىيا لاتىن نھالا سىنكى، كانىيا نھالا سىنكى،
كانىيا ئافرى، كانىيا فەرشى، كانىيا ھەفشىكى ئالى،
كانىيا بەستا حاجى، كانىيا شىف مېزى، كانىيا بەروژى،
كانىيا قوربىدى، كانىيا بارزانا، كانىيا بەيرى، كانىيا گولا
گەرماڧا، كانىيا گولا كرى رىصاصى، كانىيا ئافرى
لاتىت شىفا دزا، كانىيا رەشاگىمى، كانىيا رەشا نھالا
نھىلى، كانىيا كورا بلكن).

ز چىا و نھائىن كوندى:

(چىاين سەرى نەنگا كىلى، چىاين خوپروزوكا
بىركن، چىاين سەرى بىركن، چىاين سەرى، خائومەرى،
چىاين ئەحمەد زىدىنى، چىاين چەلى عەلىا، چىاين
كوخى دوپشكا، چىاين كوخى ملا أحيابى، چىاين
كوخى سيارا خارىفكا، چىاين چەپەرى عنكلىزى،
چىاين چەلكن قارتى، چىاين سەر خوراكى، نھالا
سىنكى، نھالا شىفا دزا، نھالا شىفا مېزى، نھالا
زىارەتى، نھالا كورنكى، نھالا كوپزى خەزىنى، نھالا
گەلىن كەشائى، نھالا روزكن سىنقى، نھالا توپزى،
نھالا خوارى ئومەرى، مىرگا سەرى خوارى).

رووبەرى كوندى

كوند دكەڧىتە كەرتى (۵۲) یدان ب گشتى
رووبەرى وى (۹۸۵۰) دونمە.

كوندى شىلان:

رامانا وى ز گولا (گول شىلان) ھاتىبە كو
دەوروبەرىن كانىن ھەمى گول شىلان بوون. دناڧەرا
سالىن (۱۷۷۰- ۱۸۰۰) ئى ھاتىبە ئاڧاكرن، دووڧ
سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۲۱۹ كەس ل فى كوندى

چىا و و تەڧىت و جەمىن كوندى:

ھشكە مىرگا، مىرگا ب شافر، نزارى سماق، كە
پىن، ئاخ سىپكىن، نھالا بەلگا، نھالا شىف جنكى،
نھالا بوتى، شىكەڧتا ھناروكى، شىكەڧتا سىخورى،
شىكەڧتا كون، رىڧىكى شىكەڧتا ئاخ رەشى.

رووبەرى كوندى

دكەڧىتە كەرتى (۲۹) یدا و رووبەرى گشتى
دېتە (۳۲۱۰) دونمە.

كوندى كەشائى:

ئاڧى كوندى ژاشان) ھاتىبە ز بەر كو د كەڧندا
گەلەك كوند ل دەور و بەران وەكى (شانا ھنگشىنى)
ھەبوون، پاشان پىنا (كە) ل سەر ھاتە زىدەكرن
و بوويە (كەشان). ل سالا (۱۶۰۰) ئى بەرى مىر و
پاشائى ل كوردستانى ھەبن ھاتىبە ئاڧاكرن. ل
دووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۳۰۸ كەس ل فى
كوندى دژان. ل سالىن (۱۹۱۹) ئى ژ ئالىن لەشكەرى
(بىرتانىا) و سالىن (۱۹۷۶) ئى و (۱۹۸۸) ئى ژ ئالىن
حكومەتا عىراقى ڧە ھاتىبە خرابكرن.

سنوورين كوندى:

رۇژھەلاتى، كوندىن رويسى و شىلان

رۇژئاڧايسى، كوندى منىن و بانكى

باكوورى، كوندى ھەڧتەنىن.

باشوورى، زى كوندىن شىلان و شلون

پىكھاتا كوندى:

(كەشائى) ژ نەف بنەمالان، بنەمالا (ألباسى)،
بنەمالا (عەمەرى)، بنەمالا (شىخ ناصرا)، بنەمالا
(گوركى)، بنەمالا (گوپپا)، بنەمالا (سىرتى)، بنەمالا
(عەلىكى)، بنەمالا (شىرى)، بنەمالا (ئاڧايسى)
پىكھاتىبە

باكوورى، گوندئ كەشانى:
باشوورى، ئاقارى بەھىنى:

پىكھاتا گوندئ:

(شىلانئ) ژ سىن بىنەمالان: (شىخى)، (عەقدىنى)
و (سەيدا) پىكھاتىبە.

زانابىن ئابىنى پىروزئ ئىسلامن ل گوندئ
شىلانئ:

د كەقندا خواندنگەھەكا ئابىنى يا ناقدار ل
قى گوندئ ھەبوو و فەقى و قوتابيان بۇ خواندنى
قەستا قى خواندنگەھى دكر و زانابىن ئابىنى ل
قى خواندنگەھى باوهرنامىن مەلايەتىن وەرگرتىنە،
ژ وانا عەلى كورئ موھسنىن شىلانئ كو ل سالا
۱۱۲۴مىش/ ۱۷۱۳ز پەرتووكەك ب ناقتى (خلاصە
الحساب) نقىسى يە، ئەف دەستنىقىسە ب خۇ
نىشانا كەقناتيا قى گوندئ يە..

دژبان. سالا (۱۹۱۹) ئ دەمى ھىرشىن لەشكەرى
ئىنگىلىزى ھاتىبەدەقەرى گوند خرابكەرى و خەلكى
وى مشەختبووینە، پىشتى تەنا بوونا سەروبەرى
خەلكى گوندئ زقرىنەقە و ئافاكەرىقە، سالا
(۱۹۷۱) ئ دەمى قەگوھاسىن و خرابكەرىنا گونداندا
جارەكا دى ھىزىن حكومەتا عىراقى گوند خرابكەرى
و خەلكى وى ل كۆمەلكەھان كۆمكىرىنە، سالىن
ھەشتىيان ھندەك ژ خەلكى گوندئ زقرىنەقە سەر
گوندئ و ئافاكەرىقە بەلى ل ئەنقالا ۱۹۸۸ئ سەرژنوو
ھاتەقەخرابكەرىن و سۆتن، ھەتا پىشتى سەرھەلدانى
ھاتىبەقە ئافاكەرىن و ل سالا (۱۹۹۱) ئ ژى ژبەر كاودانى
ناقخۇ ھاتىبەقە چۆلكەرىن.

سنوورين گوندئ:

رۇزھەلاتى، گوندئ شلونئ.
رۇزئافايى، گوندئ مىنىنئ.

گوندئ كەشانى

پووبەرى گوندى:

دكەفېتە كەرتى (۵۱) ئىدا، رووبەرى وى ب كىشتى
دېتتە (۱۸۸۴) دونهم.

گوندى ئىلونى:

چونكى ھەممى دەمىن سالىن رەخ و رويىن فى
گوندى ئاف يا لىن ھەي ژ بەر ھندى دېئىزىن گوندى
(شلونى)، واتە (تير ئافى)، دناقبەرا سالىن (۱۸۹۵ -
۱۹۰۰) ئى ھاتىبە ئافاكرن. ل دووف سەرژمىرىيا سالا
(۱۹۵۷) ئى ۱۰۶ كەس ل فى گوندى دژيان. ل سالا
(۱۹۱۹) ئى ژ ئالىن لەشكەرى (برىتانىا) و ل سالا
(۱۹۷۱) ئى ژ ئالىن عىراقىن قەھاتىبە خرابكرن.

سئورىن گوندى:

رۇژھەلاتى، گوندى شويىدىن.
رۇژئافى، گوندى شىلانن.

زىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

ل سەر چاندنى و خودانكرنا تەرش و كەوالى و
بەرھەمىن سەرۇشتى بوويە.

كانى و زىدەرىن ئافى:

ئافا رووبارى گوندى، كانىيا گوندى، كانىيا زەرىيا،
كانىيا بىن، كانىيا گىزى، كانىيا ۋەقەن و كانىيا
روخكى.

چىا و نھال و شكەفتىن گوندى:

كوخىن چەلى رەش، كوكلەن، لانا گوندى، نھالا
شىقىن، نھالا گوندى، كانىيا بىن، نھالا گركى ركو،
فەق مەحمىدا، مىرگا سەرىانكى، مىرگا كانىيا بىن،
مىرگا كانىيا، گىزى شكەفتا گوندى و شكەفتا
نھىلن).

شىلانن

باكوورى، كەشان و شىلان،
باشوورى، گوندئى صورىن.

سئوورئىن گوندى:

باكوورى، گوندئى باكوولاتكىن،
باشوورى، رووبارئى خابوورى دكەقىنە دناقبەرا گوندئى
خرخەپكا و گوندئى باجلن،
رۇژمەلاتى، گوندئى سىپىندارۇكىن،
رۇژناڧايى، گوندئى بەركەڧرى.

پىنكھاتا گونى:

(شلونئى) ژ سى بنەمالان : بنەمالا (ئەحمەدى)،
بنەمالا (شىخى)، بنەمالا (دەلن) پىنكھاتىبە.

پىنكھاتا گوندى:

ئەڧ گوندە گوندئى (شىڧ ئەرمەنيانە) كو
بابكەكن عەشىرەتا سىندىيانە و خەلكن وى سى
بنەمالن: مالا سەعید قادر، مالا ئەحمەد مستەڧا،
مالا حاجى محەمەد محەمەدى، ل دووڧ سەرزەمىريا
سالا (۱۹۵۷)ئى ۳۷ كەس ل قى گوندئى دژيان، گوند
دو جاران ل سالىن (۱۹۷۷، ۱۹۸۸)ئى ژئالىن حكومەتا
عیراقن قە ھاتىبەخراىكرن،
ژ شوبنوارئىن گوندئى ژى كاقىلە گوندەكن ھەي ب
ناقن (خراىبە)ى و زيارەئى (مەتا گول).

ژىدەرئىن زيارا خەلكى گوندى:

ل سەر وى رووبارى بە يى دەر گوندىدا دەپتەخوار
بۇ چاندنا ئاقى مفاى ژى وەرەگرن، ھىندەكان ژ چاندنا
دئىم دكر و مژوولى خودانكرنا تەرش و كەوال و مفا
وەرگرتنى ژ بەرھەمىن سرۇشتى بوون.

كانى و ژىدەرئىن ئاقى:

ئاڧا رووبارى، كانىيا بەئىرى، كانىيا دەلن باب ئاق و
دەنگە و كانىيا گولن.

چىا و جەئىن گوندى:

(كەڧرى دنكا، كلوخن كەركن، كەلا گرى،
قەسروكى ملارەدى، شىكىرى صەي كوخن رەش،
كوخن وەردى، كوكلەن، گرى مالكا، نھالا كورا، نھالا
رەزا، نھالا چەلن، ئاف زە چەلن صور، نھالا ھشارى
كار چىنىيا، ھەڧشىبىن ئاڧايى).

ژىدەرئىن ئاڧا گوندى:

ئاڧا خابوورى دبەر گوندئى دا دەيت، كانىيا
دلۇپىنكىن، كانىيا خراىبە، كانىيا (صادق)ى، كانى
مەرەئانكىن.

رووبەرى گوندى

دكەڧىتە د كەرتى (۵۰) ىدا و رووبەرى گشتى
(۲۳۲۵) دۈنەمە.

ژىدەرئىن زيارا خەلكى گوندى:

ژيانا خەلكن گوندئى ب رەنگەكن گشتى ل
چاندنا دخل و دانى و خودانكرنا تەرش و كەوالى
چىكرنا بىستانان بوو.

گوندى خرخەپكا:

گوندىكە پرى كەڧر و بەرىن ژ جورئى گەئىمى بە، د
زمانى كوردى دا ئەو عەردئى پرى بەرخر دېئىژن خرمبەر
و ئاقن گوندئى ژ خرمبەر ھاتىبە و بووبە (خرخەپكا)،
كو وەكى دېئىژن ل سالا (۱۸۸۰)ئى ھاتىبە ئاڧاكرن،
رووبەرى گشتى گوندئى ۱۰۸۰ دۈنەم، دئىمى چاندئى
۱۲۲ دۈنەم، دئىمى نەچاندئى ۴۵۳ دۈنەم، ئاقى ۴۰
دۈنەم، بىستان ژى ۳ دۈنەم، كەڧروكاش ۵۴۰ دۈنەم،
دارستان ۱۷ دۈنەم.

شكەفت و نھالىن گوندى:

نھالا خراىبە، نھالا دلۇپىنكىن، نھالا مەتا گول،
ژ شكەفتان ژى، شكەفتەرەش، شكەفتا
دلۇپىنكى، شكەفتا گەلوكى،
كيانەوەرئىن كىڧى بىن ئاق سرۇشتى دەڧەرى ژى
ھەين (كەو، پۇز، كىرۋىشك، سىسك)ن، ھەروەسان
جورئىن كيايىن بەھارى ژى ھەنە، وەكى (تۆلك،

ژ نھالین گوندی ژى: نھالا خرابووكى و نھالا قەلای و نھالا سیلاڤى.

ژ شكەفتان ژى: شكەفتا بەر خابویرى، شكەفتا قەلای ل سەر سنوورئ كرىتى، شكەفتا كوماكەوى.

كانیپن گوندی:

وھك كانیپا گوندی، كانیپا عەلى یوسف، كانیپا قەلای ناسیار ب عەبوش، كانیپا مزگەفتى ناسیار ب كانیپا محووی، دیسان مفا ژ خابویرى ژى دەیتە کرن، سرۆشتى قى گوندی، فېرندە، مینا كەمو و چېچك و پۇر و كىرۆیشكان لىن ھەنە و جۇرین گىابینن بەھارى ژى وەكى كەنگر و سىرك و تۆلك و كارى لىن شىن دىن، ژىلى دازى بەرۆى و كەزوان و مازوى و ھەنەھەلۆك و...ھند.

ژیدەرین ژيارا خەلكى گوندی:

ب شىنۆپەكە گىشتى ل سەر خودانكرنا پەزى بوو، ھەر وەسان جۇت و كىل و چاندنا دمخل و دانى و بیستانا ژى لىن دەاتنەكرن، ژىلى مفا وەرگرتن ژ سرۆشتى و گىا و داروبارئ وى. سالا (۱۹۵۹)ئى خواندنگەھ ل گوندی ھاتیبە شەكرن.

گوندی پىرەكا:

وەكى دەیتە گۆتن گوند دناڤبەرا (۱۹۲۳-۱۹۲۵)ئى ھاتیبە نافاكرن، پىرەكا دانعەمر ل گوندی بوو ب نافی (پىژى) و نافی گوندی ژ نافی وئ ھاتیبە وەرگرتن و بوویە (پىرەكا)، رووبەرى عەردئ گوندی ۲۵۵۷ دۆنەمن، پى چاندنى ۱۴۰۰ دۆنەم، پى نافی ۵ دۆنەم، سنوورین گوندی ژى ب قى رەنگى نە:

سنوورین گوندی:

باكوورى، لىڤو.

باشوورى، رووبارئ خابویرى

رۇژھەلاتى، مېركەسۇر.

رۇژئافایى، چەمكى دەلا.

كەرەنگ، كارى، گىرسك، پىنك، خەندەلك، ژىلى جۇرین داروبارى، وەكى سېپىندار، بىە، پەلك، داربەرۆى، دارمازى.

خواندنگەھ ل قى گوندی نە ھاتیبە فەكرن، لىن خانبەك وەكى مزگەفت دەاتە بكارئىبان.

گوندی كەرىت / تىمور:

وەكى دەیتە گۆتن گوند دناڤبەرا سالىن (۱۸۴۰ تا ۱۸۵۰)ئى ل سەر دەمى (مستو شمو نمر) ھاتیبە نافاكرن و گوند ب نافی كەرىت عېوش دەیتە نیاسىن.

رووبەرى گوندی:

ب قى رەنگى بە، كىشتى ۲۲۵۸ دۆنەمن، دېمى چاندنى ۱۲۶۹ دۆنەم، دېمى نەچاندنى ۲۰۲۲ دۆنەم، نافی ۲ دۆنەم، بیستان ۲۸ دۆنەم، نافی گوندی پىن ژ (گرئ پىتن) نانكو گرەك ل گوندی ھەبە دېژئى گرى پىتن و گرى پىتن بوویە (كەرىت).

سنوورین گوندی:

باكوورى، لىڤو.

باشوورى، رووبارئ خابویرى

رۇژھەلاتى، گوندى ھەر كوند.

رۇژئافایى، كرىت عىلى.

پىنكھاتا گوندی:

خەلكى گوندی ژ بابكەكئ عەشىرەتا سىندىبانن ب نافی (چونكى) و مروڤىن ئىكن و ئىك بنەمالە. ل دووڤ سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئى ۸۲ كەس ل قى گوندی دژيان. گوند سالا ۱۹۸۸ئى ب ئىكجارى ھاتیبە خرابكرن، لىن بەرى ھىنگى بەردەوام دەاتە تۆپبارانكرن.

ژ شوینوارىن كەڤن ل قى گوندی دیوارىن مزكەفتى، سەرى مالا، كانیپا قەلایى، گرى كەلوكن، زيارەتن شىناكى و زيارەتن گىشتى پىن ھەردو كرىتان.

پىكھاتا گوندى:

گوندى ژ مالا ئوشانەي ب تىنى پىكھەيت. ئەف گوندى سالىن (1976، 1988) ئى ژ ئالىن حكومەتا عىراقى قە ھاتىيە خرابىكرن. ژ شويىنوارىن گوندى دىرا مار شەموني و مارقرىاقوس.

ژىدەرىن ئاقا گوندى:

ژ ئاقا خابویری، كانىيا كەگو، مەسنوس پىكھەين. چبا ونھال ودۆلىن گوندى، سەرى دولن، سەرى نەرمى، گرى سىن تامى، گرى يوسف، نھالاھەنو، نھالا بەلگى. ژ شىكەفتان ژى، شىكەفتا دولن، شىكەفتا گوندى، بەر ئاقى. ژيارا خەلگىن گوندى ب شىنۆھكى كىشتى ل سەر بېستان و گەنم و دەخل و دان و خودانكرنا تەرش و كەوالى بوو.

گوندى غولدىا:

ئەف گوندى بەرى گوندى ئىزدىا بوو و وان ئاق بى دانايە سەر، پىشتى ھاتىيە خرابىكرن و بەردان چارەكادى ل سالا (1975) ئى ھاتىيە ئاقاكرن، پاشى كۆچەر ھاتىيە سەر و ئاقى وى ۋەكى خۇ مایە، رامانا وى ژى دەنت ب واتايا گولى، مېنا گولبىا گەنمى، رووبەرى وى ژى ب قى رەنگى نە: 1470 دۆنەم دېمى، چاندنى 428 دۆنەم، دېمى كو نەھىتە چاندن 1042 دۆنەم، بېستان 150 دۆنەم.

سەۋرىن گوندى:

باكورى، گوندى بارھول.

باشوورى، مىسكى.

رۇژھەلاتى، گوندى تەخلاقا.

رۇژتاقايى، گوندى شىرخاسك.

پىكھاتا گوندى:

ئەف گوندى ژ بابكەكى عەشیرەتا كۆچەرەنە ب ئاقى (سەيدا) و پىكھاتا گوندى ژى دو بابكن. ل دووف سەرزەمبىرىا سالا (1957) ئى 27 كەس ل قى گوندى دژيان. ئەف گوندى سىن جاران سالا 1919 ئى ژ ئالىن ئىنگلىزى قە، سالا 1988 ئى ژ ئالىن حكومەتا عىراقى قە، سالا 1992 ئى ژ ئەنجامىن شەرى ئاقخوو) ھاتىيە خرابىكرن.

ژ شويىنوارىن گوندى ژى زيارەتن، ۋەكى زيارەتن شىخ داود، زيارەتن (ئەسحابيان)، زيارەتن خرابەي. ژ كانى و رووبارىن گوندى، كانىيا خىزكى، كانىيا نھالا خلوھەكى، خابىرى غولدىا، كانىيا غولدىا، كانىيا چىكى، كانىيا چالا مەزن، كانىيا خرابەي، كانىيا تىي، كانىيا نزارى، كانىيا نەحمەدى بەسويى، كانىيا بەركەقرى لىس، كانىيا مېمى.

چىا ونھاتىن گوندى:

چىايى گرجەمىرى، چالا مەزن.

شىكەفتىن گوندى، شىكەفتا فەرامى، شىكەفتا كون رىقى، شىكەفتا گوندى، شىكەفتا جەمى قەرو، شىكەفتا خرابەي، شىكەفتا چالا، شىكەفتا خالىك، شىكەفتا بانبا غولدىا. سالا (1977) ئى خواندنگەھ لى ھاتىيە قەكرن.

گوندى بەرزىركى:

سالا (1920) ئى ھاتىيە ئاقاكرن، ئاقى وى پىكھانئىيە ژ دو پەيقان (بەر+ زىرك) ژ بەر كو جھەكن تىر بەر و سىر، ئانكو ژ بەرى سىر بوويە بەرزىرك. رووبەرى گىشتى بىن گوندى 3481 دۆنەم، بىن دېمى كو دەھتە چاندن 892 دۆنەم، دېمى كو نەھىتە چاندن 2589 دۆنەم، بېستان ژى 25 دۆنەم.

سەۋرىن گوندى:

باكورى، گوندى بىغەبارى.

باشوورى، رووبارى خابویری.

رۇزھەلاتى، گوندى بىلدىشا.

رۇزئاقى، گوندى ھەركۈندە.

پىنكھاتا گوندى:

ژ لايىن چفاكى فە گوند بابكەكن عەشپەرەتا كۈچەرەتە ب ناقىن (صېدا)، و ژ چوار بىنەمالان، بىنەمالا جەجى عوسمان، بىنەمالا جەجى خەلىل، بىنەمالا نەجىم، بىنەمالا جەمى پىكەھىت، ل نووف سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۴۸ كەس ل فى گوندى دژيان، گوند سالا (۱۹۸۸) ئى كەتپە بەر ھەوا ئەنفالين رەش.

ژ شوپنوارين كەش ل گوندى

جەھەكن ل گوندى ھەمى دىپىژنى (خراپىن گوندى) كو شوپنوار لى ھەنە، ھەرۋەسا جەھەكن دى كو ۋەكو ديار سەردەمەكى ھىندەك عەرەب لى ژانە و ھەتا نھا ژى ب ناقىن (خواكا عەرەبان) دھىتەنىاسىن شوپنوار لى ھەنە، ژىلى كو چوار مەزارگەھ ژى ب ناقىن، مەزارگەھى ژن مريا، مەزارگەھى خواكا عەرەباين سەرى، مەزارگەھى خواكا عەرەباين لايىن بى، مەزارگەھى گوندى بى مەزىن لى ھەنە. ژ گر و نھالين گوندى ژى، گرئ بەرزىركى، گرئ ئىزىدىن، گرئ سىف، گرئ وارا، نھالا لەفەنووكى، نھالا نوخىبى، نھالا گوندى. ژ شىكەفتان ژى، شىكەفتا سالىو فارسا، خراپەى، شىكەفتالە فەنووكى، شىكەفتا ھىشارا فەتو. فى گوندى تىن لايەكى ۋى روۋى و لايەكى دى خابویرە.

ژيارا گوندى ب شىنۋەكى گىشتى ل سەر خودانكرنا پەزى و بىزى و شىنكرنا بىستانان و چاندنا و دخل و دانى بوو. خواندنگەھ ل فى گوندى سالا (۱۹۷۲) ئى ھاتىبەقەكرن.

گوندى ھەرگوند:

گوند دكەفیتە دناقبەرا ھەرسىن عەشپەرەتەن دۆسكى و گولى و سىندىيان، سالىن بىستاندا ژ سەدسالىبا چوۋى ھاتىبەئافاكرن، سالا (۱۹۵۱) ئى

ژ لايىن كۈچەرەن (صەيدا) قە ھاتىبەكرىن، پىشتى چەندىن چارا ھاتىبە خراپىكرن دىسان ھاتىبەقەئافاكرن. ناقىن گوندى ۋەكى دانەمەرىن وان دىپىژن ژ ۋى چەندى ھاتىبە كو ئەقە جەھەكى كەشئارە و (ھەر گوند بوۋىپە)، لەوما بوۋىپە (ھەر گوند)، و دەمى كۈچەر ھاتىننى كەس تىدا نەبوو و ناقىن ۋى كرنە (ھەر گوند)، روۋبەرى گوندى ژى ب فى رەنگى بە.

گىشتى ۱۴۳۹ دۆنەم، دىمى كو بىتە چاندن ۲۱۹ دۆنەم، دىمى كو نەھىتە چاندن ۱۱۲۰ دۆنەم، بىستان ۱۰۰ دۆنەم، ئاقى ژى ۱۱۹ دۆنەم.

سەۋورين گوندى:

باكوورى، گوندى بىغەبارى.

باشوورى، گوندى بالەكا.

رۇزھەلاتى، گوندى ھەركۈندى بەرزىرك.

رۇزئاقى، گوندى كەرىتى.

پىنكھاتا گوندى:

گوند ژ دو بابكا، مالا جەمۋىن لەشكەر، مالا جەھەرى پىنكھاتىبە، دىنە چەندىن خىزان، ل نووف سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۳۶ كەس ل فى گوندى دژيان، ئەف گوندە سالىن (۱۹۷۵ و ۱۹۸۸) ئى ژ ئالىىن حكومەتا عىراقى قە ھاتىبەخراپىكرن.

شوپنوارين گوندى:

ۋەك ئاشەكى و دو مەزاران ب ناقىن مەزارى گوندى و ئەو مەزارى دكەفیتە د ناقبەرا گوندى بەرزىركى و ھەركۈندى، دىسان چەند شىكەفت ژى ھەنە ل دەمى شۇرشى جەھى فەحەواندنا خەلكى گوندۇ و پىشمەرگەى بوو، ۋەكى، شىكەفتا شەعبان، شىكەفتا گاڤا، شىكەفتا جەمۋى، شىكەفتا عەبدلا، ھەرۋەسا گر و نھال ژى ھەنە، ۋەكى، گر گرئ، گرئ سۆر، گرەخشو، گرئ كوزا، نھالا شىكەفتا كافانى، نھالا ناف فاچا، نھالا دلۋىكى. خەلكى گوندى مفا ژ رووبارى خابویرى بو كاروبارىن ژيانى دىپىن.

وى ئاشەكەن دى ب ئاقىن بايوخنا باليوس ھاتەدانان، قى ئاشى گەلەك خىزمەتا شۇرشى دكر، ل ھەر تەنگا قىيەكەن و دوورپىنچكەنەكەن ئەف ئاشە ددانە كارى. ئەف ئاشە ل سالىن ھەشتىيان مينا ھەمى گوندى ھاتە ژئاقىرن. ديسان قى گوندى دو زيارەت ژى لى ھەنە. ئەو ژى زيارەتى كەقن و زيارەتى نوى.

ژىدەرەين ئانا گوندى:

گوندى دو كاتى ھەبوون، ئاقا وان زۇرا كىنم بوو، سالا (۱۹۷۸) ئى بىرەكا ئىرتىوازى لى ھاتە كۇلان و ھەتا نھا ئاف ژىرەدجىت، ديسان رووبارەك ژى ب ئاقىن (دىف دىقرو) ھەبوو، ئەو ژى بۇ قەخوارنا تەرش و كەوالى و شويشتنان دھاتە بكارئىنان. ژ گر و دۇلىن ل گوندى ھەبن: گرى سورا، دولا سىخورى.

ژ شكەفتان ژى، شكەفتا نوما، شكەفتا خنا گوگە.

ژىدەرەين ژيارا خەلكى گوندى:

ژيانا گوندى ب شىئوھكى گىشتى ل سەرچاندنا دىمى، مينا گەنم، نۇكان بوو، ھەرۋەسان گوند ب رەزان ژى يىن ئاقدار بوو، ژىلى خودانكرنا ئازەلى ژ پەز و بىز وچىلا. ديسان مفا ژ سىرۇشتى ھەردگرتن، ھەكى كۆمكرنا داران كو دىرنە زاخۇ د فرۆتن و ل بەرامبەر كەل و پەلىن بىندقى بۇ خۇ يى دكرىن. بۇ جارا ئىكىن خواندنگەھ ل سالا (۱۹۷۶) ئى ھاتىيە قەكرن.

گوندى چەمكى دەلا:

ئەف گوندە ھەقسىنوورە دگەل ناحىيىن باتىفا و دەركارى و مانگىشكى، ل سالا (۱۹۳۹) ئى ھاتىيەئاقاكرن، ئاقىن گوندى ل دووف گۆنتان دىيىن ژ ئاسناقى (عىسى دەلا) دەمىن عىسى ژ دەف مىرى ئامىدىن دەرگەتى و سىلووى ل قى گوندى ئاكنجى بوو، رووبەرى گىشتىن گوندى ۱۷۷۸ دۇنەم، دىمى كو بىتە چاندن ۵۳۲ دۇنەم، دىمى نەھىتە چاندن ۱۲۶۵ دۇنەم، بىستان ۲۰ دۇنەم، ئاقى ۳۰ دۇنەم.

ژىدەرەين ژيارا خەلكى گوندى:

ژيانا خەلكى وى ب شىئوھكى گىشتى ل سەر چاندنا دەخل و دانى و خودانكرنا پەزى و چىكرنا بىستانان و چاندنا برنجى و چەندىن دەرامەتىن دى بوو. سالا ۱۹۷۹ ئى خواندنگەھەكا ژىسى پۇلان پىكھائى ل گوندى ھاتىيە قەكرن.

گوندى ئاتكەندالا:

سالا (۱۹۲۸) ئى ھاتىيەئاقاكرن، بۇ جارا دووى سالا (۱۹۹۸) ئى ھاتىيەئاقاكرن. ئاقى گوندى ژوئ چەندى ھاتىيە كو دەرووبەرىن گوندى كەندالن، رووبەرى گوندى ب گىشتى ۴۳۵۸ دۇنەم، يى دىمى كو بىتە چاندن ۲۷۴۴ دۇنەم.

سورەين گوندى:

باكوورى، گوندى بۇسەلى. باشوورى، گوندى مىرگەسۇرە. رۇزھەلاتى، گوندى خوك سىندى و لىقو. رۇزئاقايى، گوندىن سەر سولاكك و بىرسىقن.

پىكھاتا گوندى:

خەلكى گوندى ب ئابىن مەسبىحى نە و سەر ب غەشپەرەتا سىندىيان قەنە، ژ بىنەمالىن، مالا جمو، مالا غەبدلا، مالا شاھىن، مالا خۇشوو، مالا رفو، مالا كەكو، مالا رەندى، مالا نىسان، مالا خنو، مالا شابو، مالا گوگە. ل دووف سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۲۴۰ كەس ل قى گوندى دژيان. ئەف گوندە دو جاران سالا ۱۹۶۲ و سالا ۱۹۸۸ ژ لايىن رۇمىن عىراقى قە ھاتىيەخراىكرن.

قى گوندى دىرەك ب دىرا ماریوسف ھەمە كو ل سالا (۱۹۳۲) ئى ھاتىيە ئاقاكرن.

شوپوارىن گوندى:

گەلەك كاقلىن كەقن لى ھەنە، ژ وانا كاقلىن ئاشەكى سالا (۱۹۵۸) ئى ھانبوو ئاقاكرن، پىشتى

سنوورين گوندى:

باكوورى، گوندى سەركوبە.
باشوورى، رووبارى خابوورى.
رۇزھەلاتى، گوندى پىرەكانە.
رۇزئاقايى، بىشلىكىە.

بىنكھاتا گوندى:

ئەف گوندە د بئەرەت دا بابكەكى سىندىيانن ب
ئاقى (صۇقى)، تىنى ئىك بئەمالن، ئەو زى مالا پلىكى
بە. ل دووڧ سەرزىمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۴۵ كەس ل
قى گوندى دژبان.
گوند ل سالا (۱۹۶۹) ئى ژلاىى حكومەتا عىراقى
قە ھاتىبەخراىكىن. سالا (۱۹۷۸) ئى ژ بەر فرۇكىن
عىراقى ھاتىبە چۆلكىن، داوى جار ژى كەتتە بەر ھەوا
ئەنزالان.
قى گوندى كەلەك شوپىنوارىن كەفن ھەبوون.

وەكى دىوار و ناوسك وچالين مەزن، بەلى سالا
(۱۹۹۲) ئى دەمى جووا ئاقى ھاتىبە چىكىن پىرىيا
وان كەتتە بەر دەقى شەفەرى و ژ ئاقچوون، نھا
جھى سى دوىرگەھان، ئىك ل رۇزھەلاتى و ئىك ل
رۇزئاقايى و ئىك ل باشوورى گوندى ھەنە و ل ھىدافا
گوندى دىبىژنى (ئامىدىك)، ئەف ھەرسى دوىرگەھە
دكەفئە جھىن بلىند، زىلى مەزار و زىارەتىن گوندى كو
پىكىدھىن ژ:

۱- مەزارى كەفن

۲- مەزارى نوى.

ھەر دىسان سىرۇشتى قى گوندى چەندىن نھال و
چال و جھىن بەرنىاس ھەنە، وەكى:
نھالا گوندى، نھالا پىشكا شكەفتى، چالا
شكەفتى، چالا بەرئاقى، چالا دارمازى، چالا ئاقى،
چالا ھىزىروكى، چالا باسكىن، فەق، چالا بەنوكن،
گرى نەوروزى، گرى خازوى، گرى چلكى، گرى خىرىزى،
ھەفشى چونك، ھەفشى شىخا، واركەلو، تىن

دىرگەھ چەمكى دەلا

ژ شويىنوارىن كەھن ل گوندى كافلىن خانىيىن كەھن و زيارەتن كەھن يىن گوندى و دىرا مار ئەوراھا كۆل سالا (۱۹۸۷) ئى ھاتىبە خرابىكرن.

شكەفتىن گوندى:

شكەفتە زنجى. شكەفتە پايلە. شكەفتە ئودە. شكەفتە دنخا نىو.

ژ كانىيان زى:

كانىيا كەھن يا گوندى. كانىيا ماشكە. كانىيا پايلە. كانىيا زنجى.

ژىدەرەين زيارا ھەلكنى گوندى:

ل سەر جۇتيارىن و چاندنا دەرەھەتن ئاقى و دىم و شىنكرنا بىستانان بوو. ژىلى خوداكرنا تەرش و كەوالى.

بۇ جارا ئىككى سالا (۱۹۷۸) ئى خواندنگەھ ل فى گوندى ھاتىبە قەكرن.

گوندى بەركەھر بەلەك:

سالا (۱۸۲۰) ئى پىشتى عەشىرەتا بلكيا ئەو گوندى ھىلاين گوندى بەر كەھرى ب دەستى عەبدالى قروى و مروفىن وى ھاتىبە ئاڧاكرن. ئاقى گوندى ژ وى چەندى ھاتىبە كو گوند ل بەركەھرى ھاتىبە ئاڧاكرن.

رووبەرى گوندى: گىشتى ۳۷۰۳۵ دۆنەم. دىمى كو بىتە چاندن ۱۱۳۹ دۆنەم. دىمى كو نەھىتە چاندن ۱۴۵۰ دۆنەم. بىستان ۸۵ دۆنەم. كەھركاش ۱۴۰۹ دۆنەم. دارستان ۲۰۰ دۆنەم. سنوورين گوندى ژى پىكەھىت ژ گوندىن، تويكا و باگولاتكى و خرخەپكا و پىركان.

پىكەھاتا گوندى:

ئەف گوندى دېنەرتدا ژ گوندى (شىف ئەرمىنى نە) سەرب عەشىرەتا سىندىياقەنە و ژ سىن بىنەمالان پىكەھىت: بىنەمالا عەبدالى قروى. بىنەمالا ھەجى بىشارى: بىنەمالا سەيدوى.

شىنك، تىن شكەفتى، نزاروكى، نزارى قاچ كوند ئىككى- كونىرسىك- كورك- بەرزىرى- كون سىخو- چەمى گوندى- گەرا گوندى- گەرا نەامى - گەرا كەھىنكى - گەرا شىنكوى- گەرا ھىنا - گەرا زوراڧا - ھىكە مېرى- بانا كورەمارى. ژىلى شكەفتا چەمكىن كو كەلەكا مەزىنە.

ژىدەرەين زيارا ھەلكنى گوندى:

ب رەنگەكى گىشتى ل سەر جۇتيارى و چاندنا دەرەھەتن ئاقى و دىمى و شىنكرنا بىستانان و خودانكرنا تەرش و كەوالى بوو. و مفا ژ ئاڧا خابوورى دھانە وەرگرتن. ھەر وەسان كانىيەك ژى ل ئاق ئاقارى گوندى ب ئاقى كانىيا گرى خازوى ھەبوو.

سالا (۱۹۷۸) ئى خواندنگەھ ل فى گوندى ھاتىبە قەكرن.

گوندى مېرگەسۇر:

گوندى سالا (۱۹۲۳) ئى ل سەر دەستى نىانك ئوشانە داود ھاتىبە ئاڧاكرن. رووبەرى گوندى ب فى رەنگى يە: گىشتى ۱۹۸۰ دۆنەم. دىمى بىتە چاندن ۱۰۲۶ دۆنەم. دىمى نەھىتە چاندن ۹۵۴ دۆنەم. بىستان ۴ دۆنەم.

سنوورين گوندى:

باگوورى: گوندى ئاڧاگەندلا.

باشوورى: گوندى توكا.

رۇزھەلاتى: گوندىن گىرە خىشو، زىنوگ سىندى.

رۇزئاقى: ترك سەمو.

پىكەھاتا گوندى:

گوندى د بىنەرتدا (مەرگەھى نە) سەر ب عەشىرەتا سىندىياقەنە. ل دووق سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۸۶ كەس ل فى گوندى دىيان. ئەف گوندى ل سالىن (۱۹۷۵، ۱۹۸۱، ۱۹۸۸) ئى ژ ئالىن رۇمىن عىراقى قە ھاتىبە خرابىكرن.

و ئاقبەرا دەرياز دېوو يان بەرلىقىت ئاقى گوندى.
رووبەرى گوندى: ب گشتى ۴۹۷۹ دۈنەمن، دىمى
كو بىتە چاندن ۵۲۳ دۈنەم، دىمى كو نەھىتە چاندن
۱۴۱۰ دۈنەم، بىستان ۲۰دۈنەم، ئاقى ۳۰ دۈنەم.

سنوورين گوندى:

باكوورى، گوندى ئاقكەنى.

باشوورى، گوندى باكولاتكە.

رۇزھەلاتى، گوندى كرىت.

رۇزئاقايى، گوندى ئاقكەندالا.

خەلكىن گوندى دىنەرەتدا (مەرگەھى) نە سەرب
عشىرەتا سىندىياقەنە. ل دووف سەرژمىرىيا سالا
(۱۹۵۷)ئى ۱۱۱ كەس ل قى گوندى دژيان. گوند ل
سالين (۱۹۷۱ و ۱۹۸۸)ئى ژ ئالىن حكومەتا عىراقى
قە ھاتىبەخراىكرن.

گوندى چەند كانى ھەنە مينا، كانىيا گوندى،
كانىيا نىرنىكى، كانىيا بەرخو، كانىيا خدرالى، كانىيا

سالين (۱۹۷۷-۱۹۸۸)ئى بەرگەقرى ھاتىبەخراىكرن.
قى گوندى زيارەتەك لى ھەبە ب ئاقى مەلا
حاجين رىكانى. ھەر وەسان زۇزانەك ژى ب ئاقى
(سەرگىن رەشىنى) ل سەر سنوورى تىركىيا ھەبە.
ژ نھال و شكەفت و سىماين ديار ژى ل گوندى نھالا
گوندى، نھالا مەلا حاجين، كەقرىن كەھنى دركا، كورا
دەرزى، شكەفتا گوندى و شكەفتا ھەجى جىرىينى.

ژىدەرىن ژيارا خەلكىن گوندى:

ل سەر جۆتارىين و چاندنا دەرامەتىن دىم و ئاقى و
شىنكرنا بىستانان، ژىلى خودانكرنا تەرش و كەوالى
ژ پەزى و چىل و بزنان.
سالا خواندىنى ۱۹۷۹-۱۹۸۰ خواندىنگەھ ل گوندى
ھاتىبە قەكرن.

گوندى لىقو:

گوندى سالا (۱۹۲۸)ئى ھاتىبەئاقاكرن، گوندى
دوپارچەبە و ئاقاكرن ژ بەر لىق ھاتىبە و بووبە لىقو.

گوندى مىرگەسۇر

كانىيىن گوندى:

كانىيا بەھار، كانىيا بىرسى، كانىيا زيارەتى، كانىيا گەربەرەسكى، كانىيا كەرەجىۋىكى، كانىيا كەرەكى.

ژ سىمايىن گوندى:

گىرەخوشۇ، گىرى بانىا رىنى، نھالا بانىا نوگا، نھالا كەربەرەسكى، دىف روى زىوك، نھالا دەرى شىكەفتى، بانىا خوكى، گىرى شىزان، نھالا ئاقسىرك، چەمى پىرى، سەرلىسا، زىرىن دىرژ، كولىنى شەروى، ئىخركا، بانىا نوگا، شەكەفتا دەرى، و شىكەفتى و شىكەفتا خرابەي.

ژيانا گوندى ب شىۋەيەكى گىشتى ل سەر چاندنى و خوداكرنا تەرش و كەوالى بوو. ل سالا (۱۹۷۱) ئى خواندنگەھ ل گوندى ھاتىيە قەكرن.

گوندى ئاڭگەنى (ئاڭ گەھنى):

ئەف گوندى سالا (۱۸۷۰) ئى ھاتىيە ئاڭاكرن، ئاڭى وى ژ پەبشا ئاڭ كاتى ھاتىيە و بوويە ئاڭ گەھنى وا تە ئاڭ كەھنى.

رووبەرى گوندى:

گىشتى ۱۱۱۵ دۈنەمن، دىمى كو بىتە چاندن ۱۰۰۰ دۈنەم، دىمى كو نەھىتە چاندن ۲۹۸ دۈنەم، بىستان ۹ دۈنەم، كەڧرو كاش ۲۹۸ دۈنەم، دارستان ۱۰ دۈنەم.

سۈورىن گوندى:

ياكوورى، گوندى گىرى سەرەى دىرى، باشوورى، گوندى ئاڭگەندلا، رۇزھەلاتى، گوندى باتىفا، رۇزئاقايى، بىرسىمى.

پىكھانا گوندى:

گوندى ژ بابكى سەر ب عەشىرەتا سىندىياقەنە (شىڧ ئەرمى نە)، ل دووق سەرژمىرىيا سالا

سولاقە، كانىيا لازارى، كانىيا نىرود، كانىيا سوكوى، ژىلى چەندىن سىمايىن دى، وەكى گىرى بەخشۇ، سەردەشت، ھوزا جلو، بانى عدىسى، دىڧ رو، نھالا دەشتى، كۇزا تىارىا، بانا كەرەكى، نىرىكىن، دەشت روما، بانا قومى، شىكەفتا رھانو، شىكەفتا خاپى.

زىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

ب شىۋەيەكى گىشتى ل سەر چاندنا دەرامەتى و خوداكرنا تەرش و كەوالى بوو. سالا ۱۹۲۸ ئى دىرا گوندى ھاتىيە ئاڭاكرن و سالا ۱۹۴۰ ئى ژى خواندنگەھ لى ھاتىيە قەكرن.

گوندى خوك سىدى:

ئەف گوندى ل سالا (۱۸۷۰) ئى ھاتىيە ئاڭاكرن، ئاڭى وى ژ بەرخەفە بوو، بۇ خوك ھاتىيە، رووبەرى گوندى، ب گىشتى ۲۷۱ دۈنەمن، دىمى كو بىتە چاندن ۱۳۲۱ دۈنەم، ئاڭى ژى ۱ دۈنەمن.

سۈورىن گوندى:

ياكوورى، گوندى ملاءەرب، باشوورى، لىنۇ، رۇزھەلاتى، گوندى گىرە خشو، رۇزئاقايى، گوندى ئاڭگەندلا.

پىكھانا گوندى:

ئەف گوندى بابكەكى سەر ب عەشىرەتا سىندىياقەنە (شىڧ ئەرمى نە)، ل دووق سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۱۵ كەس ل قى گوندى دىران، گوندى سالا (۱۹۱۲) ئى ژ ئالىن لەشكەرى حكومەتا عىراقى قە ھاتىيە خرابىكرن، پىشتى ھاتىيە ئاڭاكرن ل سالا (۱۹۸۳) ئى ژ بەر فرۇكان ھاتىيە چۆلكرن، داوى جار سالا ۱۹۸۸ ئى كەتپە بەر ھەوا ئەنقالان. ژ جەين نافدار و شىۋىنورىن قى گوندى ژى ھندەك كاقلىن گوندى كانىيا كەرك، زيارەتى دارمازى، زيارەتى گوندى، زيارەتى كاقلى.

ژيارا خەلكى گوندى ب شىۋەيەكى گىشتى سەر جۇتيارىنى و چاندنى و خوداكرنا تەرئش و كەوالى بوو. سالا ۱۹۵۰ئى مزگەفتا گوندى ھاتىبەئافاكرن، سالا ۱۹۶۲ئى خواندنگەھ ل فى گوندى ھاتىبە فەكرن.

گوندى منىن:

كوند سالا (۱۹۴۴)ئى ھاتىبەئافاكرن، ئافى گوندى ژ ھەردو پەيئىن (من و ين) پىنكھاتىبە، ئانكو نە ئەز بووم يان نە منى بوم و بوو (منى). ھەرۋەسا (من) بەرەكى خىر بوو، بۇ كىشانا دەرامەتان دەھتە بكارئىنان و بوويە (منى). رووبەرى گوندى ب گىشتى ۲۲۸۵ دۋنەمن، دېمى نەھىتە چاندن ۳۱۲۴ دۋنەم، ئافى ۱۱۱ دۋنەم.

سنوورين جوگرافى بين گوندى ژى پىنكھاتىنە ژ گوندىن كەشان، بانك، ئەقلىھى، سيارا ستورى، كەلى پىساغا.

(۱۹۵۷)ئى ۱۷۸ كەس ل فى گوندى دژيان، ئەف گوندى ل سالا (۱۹۲۰)ئى ژلايى حكومەتا عىراقنى فە ھاتىبە خرابكرن، ھەرۋەسان ل سالىن (۱۹۶۲، ۱۹۷۴، ۱۹۸۸)ئى ژى ھاتىبە خرابكرن.

ژ جھىن ديار و بەرنىاس ژى ل گوندى:

ئاشنى كەندالى، ئاشنى گرى، ئاشنى جەموكى ھنارى، گرى قەسركى، كافل، زيارەتن شىخ نازل، ھەساسى، زيارەتن خاتىنى.

ھەر ۋەسان كانى ژى لى ھەنە، ۋەكى، كانىيا گەرگەرىنى، كانىيا شىلمازىك، كانىيا محكى، كانىيا بەر زوبىر بە تالوك، كانىيا مىرگا عىسى، كانىيا بەرەباكى، كانىيا گرى سلوى، ژىلى چەندىن جھىن دى ۋەكى، نزار تاوكى، گرى سلوى، نھالا كانىيامحكى، نھالا شلىمازىكى، نھالا ئاف سىرك، ملا باھىفوكى، نھالا شىف پىشى، گرى سياروكى، نھالا باھفوكى، گرى سىفوى، گرى كوزى.

گوندى ئافكەنى

پىنكھاتا گوندى:

گوندى تەرش و كەوال ژى ب خوداندكرن.
قى گوندى ل سالا (1974) ئى مزگەفنهك لى
ھاتىبە فەكرن.

بنەمالىن قى گوندى ژى (مالا عەجەمى) نە كو
بابەكن سەرب عەشپەرەتا سىندىپاھنە. ل دووفا
سەرژمىرىيا سالا (1957) ئى 102 كەس ل قى گوندى
دژان. گوند ئىكجارى ل سالا (1971) ئى ھاتىبە
كۆچبەركرن و خرابكرن.

شوپوارىن گوندى:

گوندى زىوك سىدى:
ئەف گوندى سالا (1910) ئى ھاتىبە ئافاكرن. رووبەرى
وى يى كىشتى 1879 دۇنەمن، دىمى بىنە چاندن 1173
دۇنەم، دىمى كو نەھىنە چاندن 706 دۇنەم.

دوپرەوك، خەزىنوكى، ئاشى كەفن، چەلى سيارى.
سەلركى، بەرگەفرى، چەلى عەلىا، چەلكى ابراھىم
بەگى، قاقوسا، نھالا مدلىسى، ژىلى زيارەتېن گوندى
مىنى و زيارەتى ئاستەنگى.

زىدەرى نانا گوندى:

سوپورىن گوندى:
باكوپرى: گوندى ناكەندلا.
باشوپرى: لىشۇ.
رۇزھەلاتى: گوندى باگولاتكى.
رۇزئافى: مىرگەسۇرى.

رووبارى گوندى پىنكەھىت ژ دو كانىپىن سەركى
ب ناكىن كانىيا سماقا كو دىپىژنى كانىيا لولەب و
كانىيا دارى، ژىلى ھندە كانىپىن بچوپك.

پىنكھاتا گوندى:
ژ لايىن چىكاكى فە گوند بابەكن عەشپەرەتا
سىندىيان ب ناكى (شىف ئەرمنى نە)، ل دووفا
سەرژمىرىيا سالا (1957) ئى 18 كەس ل قى گوندى
دژان. ئەف گوندى ل سالا (1912) ئى ژلاىى حكومەتا
عيراقى فە ھاتىبە خرابكرن، سالا (1981) ئى ژ بەر
فرۇكىن حكومەتا عيراقى ھاتىبە چۆلكرن و داوى
چار ل ئەنزالان ھانە وپرانكرن.

گوندى چەندىن جەپىن دى پىن ديار و بەرنىاس ژ
گەلى و نھال و شكەفت و ... ھەنە، ۋەكى، گەلىن
حاجى، گەلىن مىوى، خالومە، نھالا مدلىسى، ئافروپى.
ملا ماھتا، كەفرا كوركى، گوخى رەش، ملا كىزى،
ملكا گەلھا، مىلا خوارى، ملا خەمراپى، شكەفتا
قلاپى، شكەفتاكوخى ھەلىز، شكەفتا سەركى،
شكەفتا خالومەپى، شكەفتا بازى.

قى گوندى ھەردو زيارەتېن سىپكى سەھىد و زيارەتى
خاتى و كانىيا بركى، كانىيا بروى، كانىيا سركى لى
ھەنە، ھەر ۋەسان چەند سىمابىن دى لى ھەنە،
ۋەكى نھالا باب ۋسانا، نھالا باموسانا، خراب رەش،
خراب سىپنا، كرى سورا، سىلافا تەپركا، قوننار كوزى،
گەرا لەفدا بەھوكى، ژىلى شكەفتا جەلانپت كاپى.
ژيارا گوندى ب شىپوھكى كىشتى ل سەر چاندن
و خودانكرنا تەرش و كەوالى بوو.

ھەروەسان ل ئافارىن گوندى گياندارىن كىشى ۋەك،
پەز كويشى، پۇر، كەو، ھەرچ، كىروپىشك، گورك، بەران،
رىقى ھەنە، ژىلى جۇرىن كۆر و گىا ۋەك، گول نخوپى،
نېرگىز، كەلھە، چاترك، قەسەل مەحمود، قوچە
بەھەر، كىفارك، تەحلى تۆز، گەزگەزىنك، پوپىنك، پىز،
پىژان، سىرك، كىرەنك و ... ھەند، ژىلى جۇرىن داروبارى
سەرۋىشتى.

سالا (1971) ئى خواندنگەھ لى ھاتىبە فەكرن.

زىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

گوندى باگولاتكى:
دەپتە گۆتن گوند سالا (1871) ئى ھاتىبە ئافاكرن.
ناقى ۋى ژ ھەردو پەپىپىن (باك + ولات) پىنكەھىت و

چاندنا دەرامەتى دىم و ناكى بوو، ۋەك داروبارى
فىقى و برنج و ماش و دەخل و دان و ... ھەتد ژدەرىن
سەرەكپىن ژيارا خەلكى گوندى بوون، دىسان خەلكى

بۇ يەكەم جار خواندىنگەھ ساللا (۱۹۷۱) ئى لى
ھاتىبە قەكرن.

گۈندى سېپىندارۇك:

ۋەكى دەيتە گۈتن ئەف گۈندە ساللا (۱۷۱۵) ئى ل
سەر دەستى(عبدالابى محى) ئافابوويە، ئافى گۈندى
كەقن يىن ھاتى كو ل بەرى گەلەك دار سېپىندار لى
دھاتنە چاندن، و سېپىندارنن وان گەلەك باش بوون، ژ
سېپىندار بوويە سېپىندارۇك.

رۈوبەرى گۈندى:

ب گىشتى ۱۹۸۰ دۈنەمن، دېمى كو يىتە چاندن
۴۲۴ دۈنەم، ئافى ۱۰۰ دۈنەم.

سۈورېن گۈندى:

باكوورى، گۈندى لىفو.

باشوورى، رووبارى خابوورى.

رۇھەللى، گۈندى كەرىت.

رۇزگالىي، گۈندى خرخەپكا.

پىكھاتا گۈندى:

گۈند بابكەكى سەر ب عەشىرەتا سىندىياھەنە
(شىف ئەرمىنى نە)، نىزىكى (۲۰) خىزانانن مرقۇپىن
ئىكەن، ل دووف سەرژمىرىيا ساللا (۱۹۵۷) ئى ۳۷ كەس
ل فى گۈندى دژيان.

سەردەمىن شۇرشا ئەيلوولنى فرۇكەيىن حكومەنا
عيراقن دو جارن بەرمىلېن (فوسفورى) ھاقىتېنە
سەر فى گۈندى و مالېن وان ھاتنە سۇتن و گەلەك
زىانېن گىانى گەھاندېنە وان و داوى جار ل ئەنفلان
ئەف گۈندە ھاتە وىزانكېن.

ژ سىمايىن ديار ل گۈندى:

مەزارى گۈندى، كانىيا بەر رىكى، كانىيا كارىزە،
خابوور، نھالا سېپىنداروكى و ئاغلە باقى، نھالا كەفر
و كاش و دارستانن.

پىنا كاف بۇ بچويككېرنى ل كارە، واتە رامانا ۋى دېيتە
باك، ژ با ھاتىبە، واتە باغى ۋەلاتى ۋەلات ژى بەمحسى
ۋى دەقەرئ بە چۈنكى ئاف و ھەوا و سرۇشتى فى
گۈندى ژ ھەمى گۈندىن دەقەرئ خۇشتەرە و بوويە
(باگولاتك).

رۈوبەرى گۈندى:

ب گىشتى ۲۱۷۵ دۈنەمن، دېمى ۱۱۳۱ دۈنەم،
بېستان ۵۰ دۈنەم، ئافى ۱۰۰ دۈنەم، كەقروكاش ژى
۳۵۰ دۈنەم.

سۈورېن گۈندى:

گۈند ھەقسىنوورە دگەل گۈندىن (لىفو، تويكا،
زىوك سىدى، مېرگەسسۇر، بەركەفرى، خرخەپكان،
سېپىنداروكى).

پىكھاتا گۈندى:

گۈند بابكەكى سەر ب عەشىرەتا سىندىيانن
ب ئافى (شىف ئەرمىنى نە)، ل دووف سەرژمىرىيا
ساللا (۱۹۵۷) ئى ۱۵۶ كەس ل فى گۈندى دژيان. ئەف
گۈندە ژ ئەگەرئ شۇرشىن كورى گەلەك جارن
ھاتىبەچۆلكېن و بۇ ماۋەپەكى كىم جارەكادى
زفرىنەفە سەر گۈندى، تا كو داوى جار ل ئەنفلان
ۋىزان بووى.

گەلەك سىمايىن ديار ل گۈندى ھەنە، ۋەكى
شكەفتا بەلەتيا، شكەفتەكا ب ئاف ودىكە و
پەناگەھا پىشمەرگەي ۋخەلكى گۈندى بوو، ھەر
ۋەسان زيارەتى بەلەتېيا، زيارەتى گەرىكى، زيارەتى
بىرقروينى، زيارەتى واركوژكا، زيارەتى سىنھلكا، كانىيا
مىركى، ژىلى كۇمەكا زىران، ۋەكى: زىر گەرماف،
دووگورك، كەپكى قرى، زىرى خرا، زىرىت بەلەتيا، زىرى
بىرىكى، ھەسىا لىفو، سيارا لىفو، سيارا زىوكى،
سيارا مېرگەسسۇر.

ژىدەرىن زيارا ھەلكى گۈندى:

جۆتبارى و خوداكرنا نەرش و كەۋالى.

زىدەرەين زيارا خەلىكى گوندى:

ب شىۋەيەكى گىشىنى ل سەر جۇتبارى و چاندنا دەرامەتى و خوداكرنا تەرش و كەوالى بوو. ساللا (۱۹۷۹) ئى خواندنگەھ ل گوندى ھاتىبەقەكرن.

گوندى بلدىشا:

گوند ساللا (۱۸۱۰) ئى ھاتىبەنافاكرن، رووبەرى گوندى ب گىشىنى ۲۸۹۲ دۇنەمە، دىمى كو بىتە چاندن ۷۱۷ دۇنەم، ئاقى ۱۳۰ دۇنەم.

سنورين گوندى:

- باكورى، گوندى باتىفا.
- باشورى، رووبارىن خابورى.
- رۇزھەلاتى، گوندى گۆفك.
- رۇزئافايى، گوندى بەرزىرك.

پىكھاتا گوندى:

ئەف گوندى بابكەكە ژ عەشىرەتا كۇچەران ب ئاقى (صەيدا). ل دووڧ سەرژمىرىيا ساللا (۱۹۵۷) ئى ۸۰ كەس ل فى گوندى دژيان. گوند ژ بەر دەستدرىژىن حكومەتا عىراقى ھاتىبەخراپكرن و ساللا (۱۹۷۶) ئى ھاتىبەچۆلكرن، داوى جار ل ئەنفالان ھاتىبە وىرانكرن. ژ شويىنوارىن كەفن ل فى گوندى خرابە كافلىن گوندى بەرى، زيارەتى سەيد ئەحمەد، زيارەتى سەيد محەمەد، زيارەتى شىخ شاھو، زيارەتى خلوھكى.

كانى و رووبارىن گوندى:

خابور، كانىيا سەيد ئەحمەد، كانىيا حەجى خالد، كانىيا نزارك. ژ چيا ونھال ودۆلىن گوندى: نھالا خلوكى، نھالا بەرگىرى، نھالا جىنكى، نھالا كورامىكويك، گرى جوت، گرى بانبا دەلى، گرىك صا، گرى كىزويشكى، گرى باسكا على ئاقا، ئاق گرا، وارى يوسف، جەمى

زىدەرەين زيارا خەلىكى گوندى:

ب گىشىنى چاندنا دەرامەتى و خوداكرنا تەرش و كەوالى بوو. ساللا (۱۹۷۱) ئى خواندنگەھ ل فى گوندى ھاتىبە قەكرن.

گوندى مىسك:

وەكى دانەمەر دىژن ساللا ۱۹۱۴ ئى (يوسف مەروان) ئى ئەف گوندى ئاقاكرىبە، رامانا ئاقى گوندى بىن ژ مىرك ھاتى، ژ بەر كو لايەكى وى خابور دىبورت و لايىن دى رووبار.

رووبەرى گوندى:

ب گىشىنى ۱۲۴۲ دۇنەم، دىمى كو بىتە چاندن ۱۷۳ دۇنەم، ئاقى ۱۷۳ دۇنەم، دىمى كو نەھىتە چاندن ۵۱۹ دۇنەم.

سنورين گوندى:

- باكورى، گوندى بانى.
- باشورى، رووبارىن خابورى.
- رۇزھەلاتى، گوندى غولدىا.
- رۇزئافايى، گوندى گۆفكا صەيدا.

پىكھاتا گوندى:

پىكھاتا چىكاييا گوندى ژى بابكەكى عەشىرەتا كۇچەرانە ب ئاقى (صەيدا). ژ شويىنوارىن فى گوندى ژى كافلىن گوندى بەرى و زيارەتى مىسكى.

سىماين ديار ل گوندى:

چىايى خەمى، نھالا خەمى، گرى كەلەشى، گرى حەجى ئەحمەدى، شىكەفتا يوسف مروانى، رووبارى كەشائى، خابور، كو ھەردو دەررا دىبورن، كانىيا گىزەركى.

شكەفتا ئاغا پەلك. زيارەتى گوندى كەفتن، زيارەتى بچىكان ھاتىبە ئاڧكرن، زيارەتى شەھىدان، زيارەتى مەلا حاجى، نھالا رەزا، چالا كەنارى، گرىن شىنۆك، زىدا قاين، خرابىن ئاڧ جەھدى، ھەفتىن گرھالا، دو كورگا، نھالا مەلا حاجى، ملا وارا، بانى كورەمارى، بەرزىرا جوھى، نھالا كونا گورگى، زىلى دو كانىيان ل گوندى، ئىك ل رۇژھەلاتى و يا دووى ل رۇژئاقايى و دگەل خابىرى دكەفتە باكوورئ گوندى و دگەل ھندەك كانىين بچويك ب ئاڧين كانىيا چلاكونارى، كانىيا بىن گوندى و كانىيا شورئ.

ژيارا خەلكن گوندى ب شىۋەبەكن گىشتى سەر جۇتبارىن و خوداكرنا تەرىش و كەوالى بوو.

ساللا 1۹۷۹-۱۹۸۰ئى خواندنگەھ ل گوندى ھاتىبە فەكرن.

گوندى تويكا:

گوندى ساللا (۱۹۰۰)ئى ل سەر دەستى مورادئ كورئ عەرەبى ھاتىبە ئاڧاكرن. ئاڧى گوندى يى ژ ھەبوونا كەلەك دارىن نوي ھاتى و پاشى بوو تويكا.

رووبەرى عەردئ: گوندى ب گىشتى ۳۸۸۵ دۋنەمن، دىنى ۲۲۸۵ دۋنەم، ئاڧى ۸۵ دۋنەم، بىستان ۱۵ دۋنەم، كەفروكاش ۱۴۵۰ دۋنەم، دارستان ۵۰ دۋنەم.

سورين گوندى:

باكوورى، گوندى خرخەبكان، باشوورى، مىرگە سۇرا، رۇژھەلاتى، گوندى باگولاتكى، رۇژئاقايى، گوندى پىرەكان.

پىكھاتا گوندى:

ئەف گوندى باپكەكن سەر ب عەشپەرنا سىندىياقەنە (شىڧ ئەرمنى نە). ل دووڧ سەرژمىرىيا ساللا (۱۹۵۷)ئى ۶۹ كەس ل قى گوندى دژيان، گوندى ل ئەنڧالان ھاتىبە وئران كرن.

ژ سىماين گوندى:

شكەفتا زىدا قاين، گرىن سىن تا، شكەفتا گوندى،

گوندى پىربلا:

دەرووبەرى ساللا (۱۸۱۰)ئى ژ ئالىن دو كەسانقە ب ئاڧين بئال جەمىد مامك، وەيسى عومەر ھاتىبە ئاڧاكرن. ئاڧى گوندى ژ پىرى بابل ھاتىبە كو ئەو ژى كەفتە صوفىە ل باكوورئ كوردستانئ ھاتىبە و مرۇقەكن دىندار بوو.

رووبەرى گوندى: عەردئ ب گىشتى ۲۵۱۰ دۋنەمن، نەھىتە چاندن ۲۲۸۰ دۋنەم، ئاڧى ۱۳۰ دۋنەم، گوندى ھەقسىنورە دگەل گوندىن شەرانشى، بوصلئ، ئەڧلھن، بازنگىرا و كوندوك.

پىكھاتا گوندى:

گوندى باپەكن عەشپەرنا سىندىيانە ب ئاڧى (صوفئ) و ژ ھەردو بىنەمالين ئۇسى و وەيسى پىكدھىت. ل دووڧ سەرژمىرىيا ساللا (۱۹۵۷)ئى ۱۶۹ كەس ل قى گوندى دژيان.

قى گوندى زيارەت ب ئاڧين زيارەتى عەجەمىيا و زيارەتى دىنكى و زيارەتى پىشت خانى لى ھەنە، ھەر وەسان چىا و نھال و دۇل و مل و شكەفت و كانى زى لى ھەنە وەك:

چىا لاتا زھنار، چىا شەشدارئ، چىا كوخن عەمىيا،

گوندى كەتپە بەر ھەوا خرابىكرنا گوندىن ل سالا (۱۹۷۱) ئى. داۋى جارژى كەتپە بەر ھەوا نەنزالان، پىشتى سەرھەلدانى كو گوندى ئاڧا بوۋىھە، چارەكادى ژ بەر كاۋدانى ناڧخوو و فرۇكۈن تىركيا گوندى ھاتەچۈلكىرن.

شۈينوارىن قى گوندى:

نھالا زيارەتى، جوبيا فقەھا، كەلا ئەڧلھى، داركا كوشتىا.

مەزار و زيارەتان:

زيارەتى گوندى، زيارەتى فقە يوسف، زيارەتىن كەھنى گەرمكى، زيارەتى دىمكى، زيارەتى فقە احمد، زيارەتى نھالا زيارەتى.

كانى و رووبارىن گوندى:

كانىيا سەرى بەستى، كانىيا ۋارى بابىرى، كانىيا تيا بەرىرى، كانىيا بەرى باندىھا، كانىيا سەرى ڧەرشى، كانىيا گەرم كى، كانىيا چەمىنى، كانىيا سەرى سىلاڧى، كانىيا روما سىنى، كانىيا مىرگانى، رووبارى سەرى بەستى، و رووبارى سەرى سىلاڧى و رووبارى روما سىنى.

ز چيا و نھال ودۆلان زى:

نزار، چەلكى، ناڧ باھىڧا، چەلى ھەسپا، مە شخوۋىن، برويسكى، پىن كوركى، گرى كرنك زەر، گەرا ئەڧلھى، چەلى بىل، دەرۈكى بازى، دەرۈكى سىن دەرى، قونتارا زەڧىن، ۋىكا ڧى، بەروژى سەھىلا، گرى ئاشتى، سىبىك، نھالا سەھىلا، نھالا گەڧىن، نھالا بىن، نھالا گوھور، نھالا زيارەتى، نھالا كىشىن، نھالاسلفىكى، نھالا گىزى، نھالا بەستا حاجى مىشىل، نھالابەستا كا چىكا مىمى، نھالا مام خورشىد.

ژ شىكەفتان، روماستى، ئالومەدگا، ملا سار، لاتا سىنى، كەڧى، سىن دەر، ۋىسىن تەيرى، ژيارا گوندى ب شىۋەھەكى گىشتى ل سەر جۈتبارىن و خوداكرنا تەرىش و كەۋالى بوو.

نھالا لاتازەنار، نھالاكانى بەھارا، نھالا لاتا مېشا، نھالا كورانسبا، دۆلا كافروكى، دۆلا مەمولا، دۆلا مېشا، ملا بەڧر.

ژ شىكەفتان زى، گەلۇكا تاۋى، گەلۇكا بەتى لاتا زەنار، مەندىك، چىرگەھ، ھەڧشۇك، سەرىشكەفتى نھى.

كانى و رووبارىن گوندى، كانىيا خارى تەھلە، كانىيا كافروك، كانىيا ملاچىنىن، كانىيا ھەڧشوك، و ھەمى كانى كۇم دىن و دىنە رووبارى گوندى. ژيارا گوندى ب شىۋەھەكى گىشتى ل سەر جۈتبارىن و خوداكرنا تەرىش و كەۋالى بوو. سالا (۱۹۴۵) ئى مزگەفت ل گوندى ھاتىبەئاڧاكرن.

گوندى ئەڧلھى:

گوندىكى كەڧتارە و مېژوۋىيا ئاڧاكرنا ۋى ڧەدگەرىتەڧە چاخى ئەمەۋىيان، ناڧى گوندى بىن ژ (ئەڧ- ئاڧ) و الھە- لەھى، ئانكو يا ژ ئەھىيا ئاڧى ھاتى و بوۋىھە (ئەڧلھى). رووبەرى گىشتى بىن گوندى ۵۱۷۰ دۈنەمىن، ئاڧى ۳۳۰ دۈنەم.

سۈورىن گوندى:

باكوۋرى، گوندى شىڧا، باشموۋرى، گوندىن باندروو و بوۋەلى، رۇژھەلاتى، گوندىن مىن، بانك، رۇژئافى، گوندىن پىرىلا، بازتكىرا.

پىكھانا گوندى:

خەلكى گوندى بابكەكى عەشپەرەتا سىندىيانە ب ناڧى (ئەڧلھى)، ژ بئەمالىن، بئەمالا عەباس و بئەمالا مەلاى و بئەمالا كمالا پىكەھىت، ل دوۋڧ سەرزىمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۹۷ كەس ل قى گوندى دژيان.

ژ دەسپىكرنا ئاڧاكرنا گوندى و ھەتا نھا پىرژ (۶- ۷) جاران ژلاى رژىمىن عىراقى ڧە ھاتىبەخراپكىرن.

سالا ۱۹۷۲- ۱۹۷۳ خاۋاندنكەھ ل گوندى
ئاتىبەھكەن.

گوندى باندرۇيى:

(حامد خەلىفە و براىى ۋى سەھەدو خەلىفە)ى
سالا (۱۸۵۰)ئى گوند ئاڧاكرىبە. ئاڧن گوندى ژ (بان+
درو) پىكھاتىبە، بان، واتە جھى گوندى بانى يە و
:درو، ب واتايا دو رىك دچنى، يا ئىكىن دچىتە شەرانش
؛ يا دوۋى ژى دچىتە گوندىن ئەڧلەن و پىرىلا.
رووبەرى گوندى ب گىشتى ۱۸۲۰ دۋنەمن، دىمى
كو نەھىتە چاندن ۱۳۳۱ دۋنەم، دىمى كو بىتە چاندن
۸۴ دۋنەم، ئاڧن ۸۴دۋنەم.

سۋورين گوندى:

باكوورى، باكوورى كوردستان، مىزان.

باشوورى، چىباى كىرە.

رۇژھەلاتى، گوندىن مېن، بانك.

رۇژاڧلى، گوندى شەرانش.

پىكھاتا گوندى:

گوند بابكەكن عەشپەرەتا سىندىيانە ب ئاڧن
مالا عەجەمن، دىژنى بىنەمالا (خەلىفە)ى. ل دوۋف
سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷)ئى ۱۲۰ كەس ل فى گوندى
دژان.

گوند ل سالا (۱۸۱۷) ژ لاين ئوسمانيان قە
ھاتىبە خرابىكن، و جاره كادى ل سالا (۱۹۷۱)ئى ژ لاين
حكومەتا عىراقى قە ھاتىبە خرابىكن.

ژ كانى و رووبارىن گوندى، كانىيا خاركى، كانىيا
زەلامان، كانىيا ئاڧا گىزى، رووبى ئەڧلەن و پىرىلا.

ژ چىباين گوندى ژى ژ لاين باكوورى، چىباين
مەشخىنا، چىباى سىنھالايە، چىباى كىرە.

ژ شىكەفتان، شىكەفتا قاقوس و شىكەفتا سۇر.

ژىدەرىن ژيارا گوندى:

ژيارا خەلكى گوندى ژى ب شىۋەبەكى گىشتى ل
سەر چاندن و خودانكرنا تەرش و كەۋالى بوو.

گوندى بانكى سەرى:

گوند ل سالا (۱۹۲۳)ئى ل سەر دەستىن (ئاغوى)
ھاتىبە ئاڧاكرن، ئاڧن گوندى ژ (بان) ھاتىبە و پاشى
بووبە (بانك).

سۋورين گوندى:

باكوورى، گوندى مېنى.

باشوورى، گوندى ئەڧلەن.

رۇژھەلاتى، سوارا ستمورى.

رۇژاڧلى، گوندى بانكا بنى.

پىكھاتا گوندى:

گوند بابكەكن عەشپەرەتا سىندىيانە ب ئاڧن
(مالا عەجەمن) و ھەردو بىنەمالىن بىنەمالا ئاغوى، و
بىنەمالا مىرزا مىرزا بىخۇڧە دگىت.

گوند سالا ۱۹۷۱ئى ژ ئالىن حكومەتا عىراقى قە
ھاتىبە خرابىكن، پىشتى كو د سالين ھەشتىياندا
ھندەك ژ خەلكى گوندى ژفرىنەڧە و گوند
ئاڧاكرىبە قە ل دەمن ئەنزالان دىسان ھاتەڧە خرابىكن،
گوندى بوونە دو گوند ئاڧى گوندى بى شىڧامىزى
دكەڧىت پىشت كەشنانى سالا ۱۹۶۱ھات خرابىكن.

سىماين بەرچاڧىن گوندى:

ژ كانىيان، كانىيا كەرى، كانىيا زىۋى، رووبار، ژ
زىارەتان ژى، زىارەتن گوندى، زىارەتن كەڧن، ژ شىكەفتان
ژى، شىكەفتا كەرى، شىكەفتا كەرك، شىكەفتا پەلا
تىنك، ھەر ۋەسان نھالا كەرى، نھالا رازىون، شىفا
مىزى، چىبا ماركىنى، ملا مامىتا، لانكى زەنكو،
سەركى كەرزىكى.

ژيانا خەلكى گوندى ژى ب شىۋەبەكى گىشتى ل
سەر چاندن و خودانكرنا تەرش و كەۋالى بوو.

گوندى چەم كورك (بانكا بنى):

ئەڧ گوندى ل سالا (۱۸۱۰)ئى ھاتىبە ئاڧاكرن،
دەستپىكى گوند سىن چوار مال بوو ل جھەكى
ھاتىبوو ئاڧاكرن د گوتىن (ئاشكا)، پاشى دەرووبەرىن

رۇزئافايى: گوندى باندىرو، ئەقلىھى.
گوند چوار جاران ھاتىيە خرابىكرن، داوى جار زى ل
ساللا (۱۹۷۱) ئى.

رۇزئافايىنى قى گوندى:

كەلا گافانا و كەلا دمدموكى.

قى گوندى چەندىن سىمايىن دى لى ھەنە، ۋەكى
زىيارەتنى ب ناقتى شىخ صالحى، رووبارى بانكى،
كانىيا بەر ھىرى، كانىيا بوزەي، كانىيا تومەي،
كانىيا گركى، كانىيا كاۋەي، زىلى زىچىرا چىيىن
كىرەي، سەيلا، كەقرا كوركى، كەلھا گافانات،
كەلھا شەھدىزى، نھالا دووگوركى، نھالا دىركى و
شكەفتىن (قاقوسا، دمدموكى، شكەفتا سورى، و
شكەفتا گولا).

زىارا خەلكى گوندى زى ب شىنۋەيەكى گىشتى ل
سەر چاندنى و خودانكرنا تەرش و كەوالى بوو.

سالين چلان ھاتىيە فەگۋھاستن بۇ جھەكى دى د
گۈتنى (بەرھىرا) و پىشتى چەند سالەكان گوندى
نھا (چەم كورك) ھاتىيە ئافاكرن و دەسپىكى شەش
مال. ناقتى گوندى ھەتا سەردەمى ئوسمانيان (گرى
مشىلىن) بوو، پىشتى دامەزراندنا حكومەتا عىراقى
ناقتى گوندى ھاتە گوھارتىن و بوو (چەم كورك)، و
ناقتى گوندى رۇ چەم ھاتىيە.

رووبەرى عەردى گوندى ب گىشتى ۸۵۵ دۈنەمن،
دېمى كو نەھىتە چاندن ۱۷۵ دۈنەم، دېمى كو بىتە
چاندن ۲۱۰ دۈنەم، ناقتى ۸۴ دۈنەم.

سەنورىن گوندى:

باكوورى گوندى، دكەل رۇزانين سەركىن سەندىيا.

باشوورى، گوندى مەلا عەرەبى.

رۇزھەلاتى، گوندىن بانكا شىخى و بانكا سەرى.

بانكى

گوندى (كربت بلك):

ئەف گوندە ل دەۋرۈبەرنن سالا (۱۷۴۰) ئ ل سەر دەستى (سلىمان ئەلى، ئەحمەد كەلەش، محەمەد حەجى) ھاتىبە ئاڧاكرن، ئاڧى گوندى يىن ھاتى چۈنكى كار ل سەر پرەكى دەھانە كرن.

رووبەرنى گوندى:

ب گشتى ۱۴۲۸ دۈنەمن، دىمى كو نەھىتە چاندن ۱۸۹ دۈنەم، دىمى كو بىتە چاندن ۹۴۰ دۈنەم، ئاڧى ژى ۴۰ دۈنەم.

سۈۋرۈن گوندى:

باكوۋرى، گوندى ئىڧو، باشوۋرى، رووبارنى خابوۋرى، رۇژھەلاتى، گوندى ھەركوندى، رۇژئالايى، گوندى كربت عەبوش.

پىكھاتا گوندى:

ژ لايى جفاكىڧە گوندى بابكەكى عەشىرەنا سىندىيانن ب ئاڧى (بلكى) ژ بنەمالا (بلك) نە، گوند سالىن (۱۹۱۳، ۱۹۸۷، ۱۹۸۸) ئ ژ لايى حكۈمەتا عىراقنى ڧە ھاتىبە سۈتن و وىرانكرن، سىمايىن دى ل گوندى، زيارەتنى بانى، زيارەتنى گوندى، زيارەتنى توك.

ژ شۈينۋارنى ئى گوندى:

ڧەسرا مەلۋى، كوچىت ئاڧى، كاڧلى مەزارگەھى.

ژىدەرنى ئاڧا گوندى:

رووبارنى خابوۋرى، كانىيا گوندى، كانىيا پىزا، كانىيا مەحمىد، كانىيا ئاڧوى، كانىيا گرى، كانىيا صالحى، كانىيا لاۋى، كانىيا ئاڧا بڧرى، كىراتكى، سىلاڧ خرابەي رەزا، ژ نھال و گر و بانىن گوندى، نھالا دەريا، نھالا

ھەلۋى، نھالا گەركى، نھالا زرافكى، نھالا كەڧرى خرمۋى، نھالا ھىشارى، نھالا زيارەتوكا، گرى قاچ، گرى كولكى، بانىا دەپا، بانىا ھەلۋى، بانىا ڧەلايى.

دىسان چەند شكەفت ژى ل گوندى ھەنە ۋەك، شكەفتا دەپا، شكەفتا ھەمژ دىنكا، شكەفتا ھىشارى، شكەفتا كونا سىخوۋرى، شكەفتا گوندى.

ژارا خەلكى گوندى ژى ب شىۋەيەكى گشتى ل سەر چاندننى و خودانكرنا تەرش و كەۋالى بوو، سالا (۱۹۷۷) ئ خواندىنگەھ لى ھاتىبەڧەكرن و ژ ژوورەكا ئاخى پىكدھات.

گوندى گۇڧكا بەرى:

سالا (۱۹۱۴) ئ ل سەردەستى چۈلى تەيب ھاتىبەئاڧاكرن، ئاڧى گوندى ژ كۈلۈن تەرش و كەۋالى ھاتىبە و ھندەك دىيژن گۇڧ بوۋبە گۇڧك كو بەرى بىننى گۇڧەك لى بوو.

رووبەرنى گوندى:

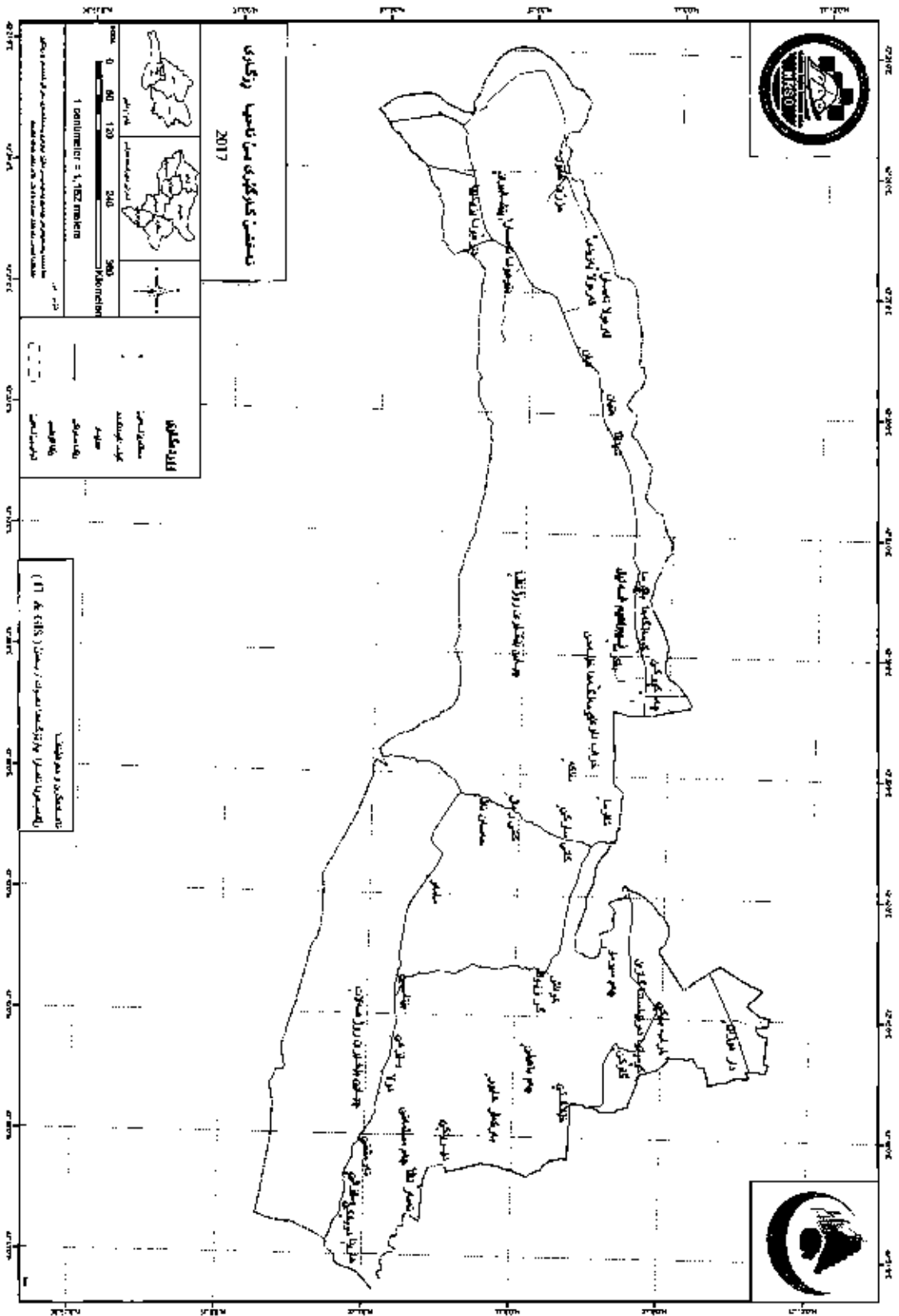
ب گشتى ۲۹۲۳ دۈنەمن، دىمى كو نەھىتە چاندن ۹۹۷ دۈنەم، دىمى كو بىتە چاندن ۷۲۳ دۈنەم، ئاڧى ژى ۲۰۳ دۈنەم.

سۈۋرۈن گوندى:

باكوۋرى، درنك ئاڧا، باشوۋرى، گۇڧكا گولى يا، رۇژھەلاتى، مېسكى، رۇژئالايى، گوندى بلدىشا.

پىكھاتا گوندى:

خەلكى گوندى بابكەكى عەشىرەنا كۇچەرانە ب ئاڧى (صىيەيدا)، ژ بنەمالا تەيب چولى، بنەمالا ڧندى، بنەمالا خىڧو، بنەمالا ھامدى پىكدھات، گوند ل سالىن (۱۹۷۵ و ۱۹۸۷) ئ ل سەر دەستى حكۈمەتا عىراقنى ڧە ھاتىبەسۈتن و سالا (۱۹۸۸) ئ كەتپە بەر ھەۋا ئەنڧالان ژى.

مىخىمىن كاراكورامى رايونى 2017

ژ	ناقى رىئەبەرى	رۇژا دەست ب كاركرنى	رۇژا دەست ژ كارى بەردان
۱	شمال محمەد ئەدیب	۱۹۹۸/۱۲/۵	۲۰۰۰/۸/۱۹
۲	ئەيسەر جەرجيس حمەيد	۲۰۰۰/۸/۱۹	۲۰۰۲/۷/۱
۳	خالد عېزەدەين كەرىم	۲۰۰۲/۷/۱	۲۰۰۵/۹/۲۹
۴	صادق ئەحمەد عېسا	۲۰۰۵/۹/۲۹	۲۰۰۸/۱/۱ مېرە
۵	دلشېر عەبدولستار محمەد	۲۰۰۸/۱/۸	۲۰۱۰/۵/۱۹
۶	فەرھاد محمەد يوسىف	۲۰۱۰/۵/۱۹	۲۰۱۳/۱/۱۴
۷	عادل ئەمىن عومەر	۲۰۱۳/۱/۱۴	۲۰۱۶/۱۰/۲۵
۸	سەرور سەئىد دىۋالى	۲۰۱۶/۱۰/۲۵ ^(۳)	

بەركەش خابوور، دېرونىك، گىرگ سىندى، بىنشاير، مېزى خابوور، قەرەولە، دېرەبوون، ئەرمىش، دۇلا، مامىر، بېتاس، بېزە، چەم باھىف، خوالش، گىزىيۇك، تويانو، ھىتيان، شىيانو، باجۇكە، جەوسەق، باكرمە، چەم كورك، خلىخ، خرابدار، بېداسىر، سلكە، ئافرمە، كانى سارك، ھەسەن ئافا، دەشتىمىر، دوبانك، ھارۇنە، بېزال، چەم مىسلىمىت^(۱). يەكەمىن رىئەبەرى ناھىيىسى ژى قەرسەت ئەحمەد عەبدوللا بوو.

ل (۱۹۸۷/۸/۲۱) ئى وەكى دېسان د رۇژنامەيا (الوقائع العراقية) يا ژمارە (۳۱۱) ل (۱۹۸۷/۸/۳) ئى، دا ھاتى جارەكادى ناھىيە ھاتە ھەلوەشاندىن و ب ناھەندا زاخۇ قە ھاتىيە گىردان^(۲). لى ل سالا (۱۹۹۸) ئى سەرژنوۋو ناھىيە ژ لايىى ھكۇمەتا ھەرىئا كوردستانى قە ھاتە دامەرزاندن قە و رۇژا (۱۹۹۸/۲/۲۷) ئى ئىكەمىن رىئەبەرى ناھىيىسى د قوناغا نوودا ب ناقى (دلشېر عەبدولستار محمەد) وەكى رىئەبەرى ناھىيىسى بۇ دەمەكى كىم لى ھاتىيە دامەرزاندن، و پىشتى وى چەندىن كەسىن دى وەكى رىئەبەرى ناھىيىسى ل دوۋف لىستى ژىرى ئەف ئەركە گىرتىيە دەست:

گولدىن دېرەبوونى ل ناھىيە رىكارى

پىكھاتا خەلكى ناھىيى:

پىرىيا خەلكى ناھىيى كوردىن مۇسلمانن. بەلىن ھىندەك ئايىن و ئەنئەنەبىن دى ژى لى ھەنە، كو مەسىھى رىزا 10% و ئىزدى رىزا 7% ياخەلكى ناھىيى پىكھاتىن، ل دووق ئامارن تەخمىنكىرىن رىقەبەرىيا ئامارا دەھۆكى بۇ سالا 11-20 ھۆمارا خەلكى ناھىيى 21001 كەس، ژ وانا 1060 كەس باژىرى و 19991 كەس گوند ئىشپىن⁽⁴⁾.

سەنتەرى ناھىيى گوندى ئىبراھىم خەلىلە كو 150 سەرۋەكخىزانان ب خۇقە دگىرىت، سەرانسەرى ناھىيى ئىزىكى 100 ۋىزانن . ب گىشنى 28 كۆمەلگەھ و گوندىن ئاقاكرى سەر ناھىيى قەنە، 22 گوند د سنوورى ناھىيىدا نەھاتىنە ئاقاكرن⁽⁴⁾.

سەرۋەرى ئابورى:

پىشتى سەرھەلدانا سالا (1991) ئ دەما خەلكى ناھىيى رقىرىنە سەر مال و ملكىن خۇ. كارى وان بى سەرەكى جۇتبارى (چاندنا گەنمى و جەھى و نۇكان) و كرىكارى بوو، ب ئايبەت كو جەھى وى بى گونجايە بۇ چاندنى و ھەردو رووبارىن (خابور و ھىزل) دناق ئاخا وئ دا دگەنە ئىك و تىزا دەرياز دىن. نھا ژى ئەو چەند يا بەردەوامە، ژىلى كو نھا گەلەك ژ خەلكى ناھىيى فەرمانبەرىن، چونكى جەھى ناھىيى بى ستراتىژى و گرىگە دگەل تركيا و پارىزگەھا مووسل و ناھىيا زومار، گەلەك ژ خەلكى ناھىيى بازىرگانن، ھەرۋەسا ھەردو گوندىن (چەم كورك و جەل مودو) دەولەمەندىن ب بەرىن مەزىن و خىزو تىكەلەھى، سەرەراى ئەو دەقەرا دگەفېتە دناقبەرا رووبارى (خابىر و چىايى بىخىرى) يا ب ناق و دەنگ ب چاندنى، ئايبەت چاندنا (سپىندارا) كو سالا نە ئىزىكى (2) مىليون سپىندار لى دەپتە بەرھەم ئىنان. ناھىيا رىزكارى ب بەرھەمپىن پىرولى ل گوندى (تاوكى) ل رۇزھەلاتا ناھىيى يا زەنگىنە و (13) كانى و بىرىن پىرولى ل سنوورى وئ ھەنە، و كومپانىا (DNO) لى كاردكەت و گەلەك ژ خەلكى ناھىيى ژى لى كاردكەن، كومپانىا (DNO) د توومارىن حكومەتى دا ب ناقى (گوندى تاوكى)

ھاتىيە نووماركرن و كارى وئ كەتتە دناق ناقارى گەلەك گوندان دا، لەوما خەلكى وان ژ بەر زىانا ف ناقارى گوندىن وان كەتتە دەپتە فەرەبووكرن، ئەو گوند ژى پىكھاتىنە ژ گوندىن (تاوكى) دارھوزان، چەم كورك، باكرمان، جەوسەق، باجىكا، شىناقا، ھىتان، نوپان، قەرەولا، دىرەبون، فېنئىخابور، مەرزى) و بۇرىن قەگۋاسىنا پىرولىن ژى د ناقارى قى ناھىيى را دەرياز دىن كو ئىك ژ وان بۇرىان بۇرىا كەركووك- جىھانە، ژىلى قى چەندى دەرگەھى ئىبراھىم خەلىل ئىكە ژ مەزىنترىن دەرگەھى پەژايە ل عىراقى بۇ جىھانا دەرقە و ب ئايبەت تركيا و ئوروپا و رۇزانە (1500) ترومبىلىن بارھەلگر تىزا دەريازدىن.

سەرەراى گرىگىيا قى دەقەرى ژ ھەمى لاياقە، بىگەھەكى لەشكەرى بى گرىكى ھەرنما كوردستانى ژى ل گوندى (پىنشايرى) ھەيە، كو دەپتە يە ھەژمارتن مەزىنترىن بىگەھى مەشقا لەشكەرى ل پارىزگەھا دەھۆكى⁽⁴⁾.

كۆمەلگەھىن سەر ب ناھىيى قە

كۆمەلگەھا ئىبراھىم خەلىل:

ئەف كۆمەلگەھە سالا (1970) ئ ھاتىيە ئاقاكرن، ناقى وئ ژ ناقى ھەبوونا مەزارى (شىخ ئىبراھىم خەلىل) ھاتىيە.

سنوورىن كۆمەلگەھى:

- باكوورى: سنوورىن تركيا (باكوورى كوردستانى).
- باشوورى: گوندى جەوسەقى.
- رۇزھەلاتى: گوندى باكرما.
- رۇزئاقايى: گوندى باجىكا.

پىكھاتا جفاكى:

خەلكى وى كۆچەرن ژ مالباتىن، (عەلى عەلى، شەھباز حسىن، جانگىر، چۇفيا، سمو، خلتو)، ژمارا خەلكى وئ ل بەرى (50) سەرۋەكخىزان بوون و نھا دگەھنە ئىزىكى (150) سەرۋەكخىزانان.

سۈۈرۈن كۆمەلگەھى:

باكۈۈرى، جادا سەرەككىيا ئىبراھىم خەلىل.
باشۈۈرى، ئاقارنى گۈندى خىلەخى.
رۇزھەلاتى، گۈندى خراب دارى.
رۇزئالفايى، كۆمەلگەھدا چەم كورك ۲.

پىنكەھاتا جفاكى:

خەلكى ۈى نىكەھەلن ژ چەندىن عەشپىرەتا و ژ
نەبوۈنى و نەدارىن خەلكى ژ گەلەك جەھان قەست
كرىن، دكەھندا دا (۱۸۰) سەرۈكخىزان تىندا دژيان، لى
زىندەگافى ل سەر عەردى ۈى ھاتىنە كرن، ل دوۈف
سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۳۴ كەس ل قى گۈندى
دژيان^(۷) و نھا ژمارا ئاكنجىيىن ۈى پترن ژ (۵۰۰)
سەرۈكخىزانان.

سالا ۱۹۷۴ ئى ھاتىبە خرابكرن و سالا (۱۹۷۵) ئى
ھاتىبەقە ئافاكرن.
سالا (۱۹۷۳) ئى بۇ ئىكەم جار خواندنگەھ ب
ئاقنى (رۇناھى) لى ھاتىبە قەكرن و سالا (۱۹۸۲) ئى
بىنگەھنى ساخلەمىن لى ھاتىبە قەكرن.

كۆمەلگەھدا چەم كورك:

ئەف كۆمەلگەھە سالا (۱۹۷۷) ئى ل سەر ئاقارنى
ھەمان گۈندى ھاتىبەئافاكرن، ئاقنى ۈى ژ ئاقنى گۈندى
چەم كورك، بەرى سالا (۱۹۹۱) ئى ۈەك سەربازگەھەكا
لەشكەرى دھاتە بكارھىنان، كەھنتىرەن بىنەمالىن قى
كۆمەلگەھنى (بىنەمالا تەبىنى كۆچەرەن سەيدا و
بىنەمالا (بەلنى) ژ عەشپىرەتا (تەيا- طى) يا عەرەبى و
بىنەمالا (عەرەب) كو ژ عەشپىرەتا مۇسا رەشا بوۈن.

ئىبراھىم خەلىل

رژىمىز دا دىئاف ئاقاھىيەكى دا كو بۇ گازىنوبەكى
ھاتىبوو دروستكرن. ئەو ئاقاھى سالا (۱۹۹۸) ئى ھاتە
خراىكرن و كرنە مزگەفت. سالا (۱۹۹۱) ئى كارەب ژى
گەھشتىيە گوندى. سالا (۱۹۹۱) ئى نەخۇشخانە لى
ھاتىيە فەكرن و سالا (۱۹۹۳) ئى ئاقاھىيەك بۇ ھاتە
دروستكرن. پرۇژىمىز ئاقى ژى سالا (۱۹۹۷) ئى بۇ ھاتىيە
دروستكرن.

ژيانا خەلكى كۆمەلگەھى ل سەر پالەتېن و
كاسىكارىن يە نەمازە كو كۆمەلگەھ دكەفیتە
سەر رىكا سەرەكيا (ئىبراھىم خەلىل).

كۆمەلگەھ خىلەخى:

كۆمەلگەھ سالا (۱۹۷۷) ئى ل سەر ئاقارى
گوندى (چەم كوركى) دا بۇ بەرەبكرنى (تەغرىبىن)
ھاتىيە ئاقاكرن. ل دەسپىكىن (۵۰) سەر كخىزان
لى د ئاكنجى بوون و و ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا
(۱۹۵۷) ئى ۱۴۳ كەس ل فى گوندى دژيان^{۱۹}. نھا ژمارا
وان دگەھىتە (۳۵۰) سەر كخىزانان.

سەورپىن گوندى:

باكوورپى: رووبارى خابوورپى.

باشوورپى: گوندى خىلەخى.

رۇژمەلاتى: كۆمەلگەھ چەم كوركا دووڧ.

رۇژمەلەپى: كۆمەلگەھ باكرما.

خەلكى وئى ھەمان خەلكى دەقەرتىن دەور و بەرىن
زاخۇ بوون ژەششیرەتېن (سندى و كۆچەر و دۇسكىيان)
كو گوندىن خۇ بەرداين. ژ بىنەمال و كەسابەتېن
بەرنىاس ل كۆمەلگەھى. (حەجى عەزىز وەرمىلى-
دۆسكى. فىقى صۇقى سىندى. ملا برجس).
ژيانا خەلكى وى ل سەر جۇتبارىن و كاسىكارىن
بووہ.

سالا (۲۰۰۴) ئى خواندىگەھ لى ھاتىيە فەكرن.

كۆمەلگەھ قەرەوۋا:

ئەف كۆمەلگەھ سالا (۱۹۷۷) ئى بۇ تەغرىبىن
ل ئاف ئاقارى ھەمان گوندى ھاتىيە ئاقاكرن و

سالا (۱۹۹۵) ئى يەكەم خواندىگەھ سەرەنالى و
سالا (۲۰۱۵) ئى يەكەم ئامادەپىر ل فىن كۆمەلگەھى
ھاتىنە فەكرن.

كۆمەلگەھ چەم كورك ۲:

سالا (۱۹۷۷) ئى ل سەر ئاقارى ھەمان گوندى ھاتىيە
ئاقاكرن. بەرى وەكى سەرىازگەھەكا لەشكەرى و
كۆگەھىن كۆمەلگەھ ئىبراھىم خەلىل دەھتە
بكارھىنان. ژ بەر زىدەگاقىپىن سەر عەردى ھەردو
كۆمەلگەھان ھاتىنە كرن نھا ھەردو گەھشتىنە
ئىك. كەفنترىن بىنەمالىن كۆمەلگەھى ژى بىنەمالا
(مەھمەد تۇڧىق بەروارى- ماپى) و بىنەمالا (مونىر
مەھمەد دۇسكى) نە.

سالا (۲۰۱۰) ئى خواندىگەھ (بەراف) ب
ھەفپىشك دگەل خواندىگەھ (كۆمەلگەھ چەم
كورك) ھاتىيە فەكرن و سالا (۲۰۱۴) ئى ئاقاھىيەك
بۇ ھاتىيە دروستكرن. سالا (۲۰۰۶) خواندىگەھ
(زەغەفران) ھاتىيە ئاقاكرن.

د بەرى دا نىزىكى (۲۰) سەر كخىزان ل فىن
كۆمەلگەھى ھەبوون. نھا ژمارا وان دگەھىتە (۲۰۰)
سەر كخىزانان.

كۆمەلگەھ باكرما:

سالا (۱۹۷۷) ئى بۇ مەبەستىن بەرەبكرنى ھاتىبوو
ئاقاكرن. د رۇژانىن سەرھەلدانىدا عەرب ژ دەقەرى
رەڧىن و پىشتى سەرھەلدانى خەلكەكى قەستكرىن.
كەفنترىن بىنەمالىن گوندى. (بىنەمالا بىرىانى ژ
شەرنەخىيان و بىنەمالا شىلى و شىخۇ ژەششیرەتا
سندىيان و بىنەمالا نەلەت و دەلىل ژەششیرەتا گوليا و
بابى بىنجانى). ل بەرى نىزىكى (۱۵۰) سەر كخىزانان
ل گوندى دژيان. ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى
۳۳۶ كەس ل فى گوندى دژيان^{۱۹}. لى نھا ژمارا وان
دگەھىتە (۴۰۰) سەر كخىزانان.

خواندىگەھ بۇ ئىكەم چار سالا (۱۹۷۷) ئى ل
فىن كۆمەلگەھى ھاتە فەكرن. لى دەوام ھەتا
سالا (۱۹۹۷) ئى لى نەھاتەكرن. مزگەفتا وان دەھىن

ژيارا خەلكىن ۋى ژى ل سەر چاندىن ۋ خودانكرنا تەرش و كەوالى بە^{۱۱۲}.

گوندېن سەر ب ناحىي قە گوندى دار ھۆزان:

گوندەكنى كەقنارە ل چاخى دەولەنا ئوسمانى گوندى (دارھۆزان) ھەبوو و دكەفتە لايى دى يىن رووباركى (جەلالى نائى) كو دىژىن (خرابوك)، گوند دكەفتە دوورانتىيا نىزىكى (۱كم) ژ مەلبەندى ناحىيا سىندى دەركارى و پىشتى پىكھاتنا (۱۱) ئادارا سالا (۱۹۷۰)ئى و دامەزراندنا ناحىيا رزگارى كەتتە سەر ۋى ناحىي.

پىكھاتا گوندى:

ژ كەقندا خەلكىن گوندى موسلمانن، بەلىن تاخى سەرى يىن گوندى مەسىحىنە و موختار ژى ھەر ژ وان ب خۇيە، دىسان ئىزدىيان ژى بۇ خودانكرنا تەرش و كەوالى كوېنېن خۇ ل ۋى گوندى قەددان و دبوونە كرىقېن وان بىن خوېن، خەلكىن قى گوندى ھەمى ژ غەشىرەنا سىندى نە و ھىندەك ژى ژ باكوورى كوردستانى نە، ل دووف سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷)ئى ۲۴۴ كەس ل قى گوندى دژيان^{۱۱۴} و بەرى ھەوا خرابكرنا گوندان (۷۰) مال ل گوندى ھەبوون و نھا نىزىكى (۵۰) مالان لى ھەنە.

د دىرۇكا ھەقچەرخدا ئەف گوندە چوار جاران ھاتتە ۋىزان كرن، جارا ئىكى ل سالا (۱۹۲۳)زا دەمى (جەمىل ناغا سىندى) دژى حكومەتن راۋەستىيائى و جارىن دوپىدا ل سالتىن (۱۹۱۱، ۱۹۷۴، ۱۹۹۱)ئى، جھېن كەقنار و بەرچاقېن گوندى:

ژ جھېن بەرنىاس ل گوندى مېرگا سولتان، دارا كوختان، مەزارەكن سەبىد غەلى ئەوراس و مەرفەدى جمىل ناغابىن سىندى و ھەر چوار كورن ۋى.

ژىدەرېن نائى:

د دەمېن كەقندا ل گوندى كانى ھەبوون، ژ بەر كېمبوونا ئاقا وان نھا سى بىرىن ئىرتىۋازى ھاتتە

ھەتا سەرھەلدانا سالا (۱۹۹۱)ئى كۆمەلگەھەكا تەغرىبكرى بوو پىشتى خەلكى ۋى ل سالا (۱۹۸۸)ئى دەرىدەرى دەقەرا خانكىن كرىن و پىشتى سەرھەلدانىن جەرەكادى قەگەرىنەقە سەر وارن خۇقە.

خەلكىن گوندى دىنياتدا ژ ھەردو گوندېن (سىنا و شىخدرى) نە، ھەمى ئىك غەشىرەتن و پىك دەيىن ژ ھەفت بايكان، (بابك بەيرگا، عىسا، تەلگا، بىرسكا، ئىسكا، شەفاگا، دالۇگا). ل دووف سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷)ئى ۲۳۴ كەس ل قى گوندى دژيان^{۱۱۳}.

ژيارا خەلكىن ۋى ژى ل سەر چاندىن ۋ خودانكرنا تەرش و كەوالى يە.

سالا (۱۹۸۷)ئى بۇ ئىكەم جار خواندنگەھ ل قى گوندى ھاتتەنافاكرن و سالا (۱۹۹۴)ئى ئاقاھىن خواندنگەھىن جەرەكا دى ھاتتە نوۋزەنكرن.

سالا (۱۹۹۳)ئى پرۇزەيىن نائى بۇ كۆمەلگەھىن ھاتتە دروستكرن و سالا (۱۹۹۵)ئى كارەب ژى كەھشتتە گوندى^{۱۱۱}.

كۆمەلگەھا دىرەبوونى:

ئەف كۆمەلگەھە سالا (۱۹۷۷)ئى بۇ تەغرىبىن ل ناف ناقارى ھەمان گوند ھاتتە نفاكرن و ھەتا سەرھەلدانا سالا (۱۹۹۱)ئى كۆمەلگەھەكا تەغرىبكرى بوو، ئانكو غەرب لى ئاكنجىكرىبوون، ل دووف سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷)ئى ۱۷۵ كەس ل قى گوندى دژيان^{۱۱۲}.

خەلكىن گوندى دىنياتدا ژ ھەردو گوندېن (سىنا و شىخدرى) نە، ھەمى ئىك غەشىرەتن و پىك دەيىن ژ ھەفت بايكان، (بابك بەيرگا، عىسا، تەلگا، بىرسكا، ئىسكا، شەفاگا، دالۇگا) و نھا نىزىكى (۲۵۰) سەرگىزان لى دژىن.

سالا (۱۹۹۳)ئى بۇ ئىكەم جار خواندنگەھ ل قى كۆمەلگەھى ھاتتە نفاكرن و سالا (۱۹۹۶)ئى قۇناغا ئامادەيى ژى لى ھاتتە قەكرن.

سالا (۱۹۹۶)ئى پرۇزەيىن نائى بۇ كۆمەلگەھىن ھاتتە دروستكرن و سالا (۱۹۹۵)ئى كارەب ژى كەھشتتە گوندى

كولان، دكەفندا سىكرەك سەر سەرۇكانىيا ئاڧا جەلالى بۇچاندنن چىدىكرن بەلنى ئاڧ نھا زۇر با كىم بووى.

ژىدەرئىن ژيارا خەلكى گوندى:

خەلكى گوندى كارى چاندنا گەنم و جەھ و نىسك و نۇك و برنج و گوندۇر و خيارا دكر، و دو جنىكىن دارىن فىقى بىن لى ماين. دىنتەگۇتن ل سالا ۱۸۸۸ئى خواندنگەھەكا ئوسمانى يا تركى ل گوندى ھاتىبەفەكرن، بەلنى چ نشتەك بان بەلگەبەك ژ وئ خواندنگەھى ل بەردەست نىنە، ھندىكە خواندنگەھا فەرمىيە ل سالا ۱۹۵۹ئى ل گوندى ھاتىبەفەكرن.

سالا (۱۹۵۹م) خواندنگەھ ل دارھۇزان ھاتە فەكرن و زاروئىن گوندى (گركا ئىسلام) دھاتنە خواندنگەھا دارھۇزانى، و ل قىن سالىن پىرۇزەين ئاڧىن ژى ھاتىبە گوندى، كارەب ژى ل سالا (۱۹۷۷)ئى گەھىشتىبە گوندى، ھەر وھسان ئاشەكىن ئاڧىن ژى بىن (جەمىل ئاڧا) ل گوندى بوو، بەلنى پىشتى سالا بىن (۱۹۵۰)ئى بىن خراب بووى^(۱۵).

گوندى نەرمىشتى:

ب دووراتيا (۲۰كم) دكەڧىتە رۇژھەلاتى سەنتەرىئى ناحىيى و ژ گوندىن ھەرى كەڧنە، د ژىدەرئىن جوگرافىيىن ئىسلامى و غەرەبىدا ب ئاڧىن (اردمىشت) ھاتىبە، ژ دەڧەرئىن سەر مىرگەھا بەھدىنان بوو^(۱۶)، رووبەرى گىشتى بىن گوندى (۱۶۶۲) دۇنەمىن ئەردى نە، كەلا ئەرمىشتى (اردمىشت) د دىرۇكىدا ئاڧدارە، بەلنى نەھاتىبەزانىن گوندى بەرى كەلايىن بان كەلا ل پىشتىر ھاتىبەئاڧاكرن.

سەنۇرىن گوندى:

باكوورى، گوندى چىم مەسلىمەت.

باشوورى، چىايىن سىپى.

رۇژھەلاتى، گوندى بىزىلكىن.

رۇژئاڧايى، گوندى دول.

پىنكھاتا گوندى:

گوندى ژ بىنەمالىن (ئىبراھىم ئەرمىشتى، مالا مەلاى، حاجى مەرجانا، مالا مام ئىسقى، جەجى سلىڧانەبى) پىنكەھىت. ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷)ئى ۲۷۰ كەس ل قى گوندى دژبان^(۱۷).

گوندى ل سالىن (۱۹۶۳، ۱۹۸۴، ۱۹۸۸)ئى ژ لاينى حكومەنا عىراقى قە ھاتىبە سۇتن و بەردان.

جەئىن شوئىنوارى و كەڧنار:

ئاشىن مەندا، ئاشىن گوندى، گۇرستانا گوندى، گۇرستانا كەلھى، شكەڧتا كەرا، شكەڧتا لاتا جەسەن، كاڧلىن ئەرمىشتى، كەلا ئەرمىشتى.

جەئىن بەرچائىن گوندى:

نھالا گوندى، نھالا گەلىن رىن، سەرگەلوكا، گركىن كاڧلا، نھالا بەھلىلى، بىستانى كەڧرى، بىستانى جومى، بىستانى مەيدانى، گرئى حلائى كلكى، گركىن خرابوكا، گركىن نازى. كانى و ژىدەرئىن ئاڧىن ل گوندى، مېنا: كانىيا شىخى، كانىيا مەھولا، كانىيا مىر ئىسەف، كانىيا جەمكىن بەيىن، كانىيا فەوجى، كانىيا سىكرەك، كانىيا كەلى.

ژىدەرئىن ژيارا خەلكى گوندى:

ژيانا خەلكى گوندى د كەڧندا ل سەر چاندنى بوو، ب ئايبەت چىكرنا رەزا و چاندنا ھنارا و گەنمى و نىسك و نۇك و باڧلك و... ھتە، ھەرۇھسا ل سەر خودانكرنا پەزى و بىزنى چىل و مىشكان بوو، نھا ژى ل سەر خودانكرنا تەرىش و كەوالى و سەخىبىركنا جنىكا يە و گوند ب چاندنا ھنارا بىن بناڧ و دەنگە.

ھەرۇھك ئامازە بىن ھاتىبەكرن ئەرمىشتى ب كەلا خۇ ئاڧدارا و ژ دەڧەرىن سەر ب مىرگەھا بەھدىنان بوو، لەوما ژى ژ دەسپىكا سەدسالىيا ۱۱مىش/ و سەردەمى مىرى بەھدىنان زىبىر پاشاى (۲-۱۷- سەردەمى) ب خواندنگەھا خۇيا زانستى ئاڧدار بوويە و ئەڧ خواندنگەھە ل سەردەمى مىرى ئامازەپىكرى

ژ شۇينوار و جھىن ئاقدار ل گوندى:

گۇرستانا شىخ ياسىن، مزگەفتا گوندى، گۇرستانا قاچى، نھالا گەر چنار، نھالا برنجى، بەرزىرا بەرۇژ، چلخى، خىزكا، نەرمە، ئافروكا، بەرىنا، گىردەمىن.

ژىدەرىن ئاقى:

ژىدەرىن ئاقى ل گوندى چەند كانى بوون، وەكى، كانىيا زەلاما و كانىيا ژنا و كانىيا ھىزىر و سىلاقا مالا شىخى و سىلاقا تەحلو.

ژىدەرى ژيارا خەلكنى گوندى:

ل سەر چاندنن و خودانكرنا تەرش و كەوالى بوو. خواندنگەھا ئايىنى (مەدرەسە) ل گوندى ھەبوو و دەرسىن دىنى د مزگەفتى فە دخواندن، لى سال نەدىارە و ھەنا نھا شۇينوارىن مزگەفتى ل گوندى ھەنە^(۱۱۰).

گوندى بىزالى:

گوندى دكەفئە دووراتىيا (۱۴كەم) رۇژھەلاتىن ناحيا رىزگارى و مىزۇويا ئافاكرنا وى نەھاتىيەزانىن، بەلى وەك خەلكنى گوندى دىيۇن، چوار پىشتە ئەو ل قى گوندىنە. ئاقى گوندى بىن ھاتى كو ل دەمى گوندى ھاتىيە ئافاكرن ژنەك ب قى ئاقى لى ھەبوو و ب ئاقى وى ھاتىيە ب ئافاكرن، رووبەرى گوندى (۱۵۲۳) دۇنەمىن ئەردى نە.

سۈورىن گوندى:

باكوورى: گوندىن ئەر ئاقا و چەم مەسلەت.

باشوورى: چىباين سېي.

رۇژھەلاتى: گوندى دويانكى.

رۇژئاقايى: گوندى ئەرمىشتى.

پىكھاتا گوندى:

گوندى پىكھەيت ژ بىنەمالەكنى كو ئەو ژى دىنە.

ھاتىيە نووژەنكرن و چەندىن زانا ل قى خواندنگەھى پىكھەشتىنە و چەندىن دەستىقىس ژى ھەر ل قى خواندنگەھى ھاتىيە قەنقىسىن^(۱۱۸).

بەلى د سەردەمىن نوودا ب درەنگىفە و ل ساللا ۱۹۷۰ئى خواندنگەھا فەرمى ل قى گوندى ھاتىيە قەكرن، ھەروەسان ل ساللا ۱۹۹۷ خەتا كارەبى گەھشتىيە گوندى^(۱۱۹).

گوندى باكرما:

نەف گوندى ب دووراتىيا (۲،۵كەم) دكەفئە رۇژھەلاتى سەنتەرى ناحىي، دىرۇكا وى دزقرىتەقە بۇ نە پىشتان، رووبەرى وى بىن گىشتى ژى دكەھىتە (۷-۱۲۸) دۇنەمىن ئەردى.

سۈورىن گوندى:

باكوورى: گوندى چەم كورك.

باشوورى: چىباين بىخىرى.

رۇژھەلاتى: گوندى خىلەخ.

رۇژئاقايى: گوندى جەوسەق.

پىكھاتا چىكى:

گوندى ژ فان بابكان پىكھەيت.

(سەيد ناھا، سەيد غەنى، شىخ ياسىن، شىخ جەبار، شىخ نەسرەددىن)، كورن خەلىلى نە، ئەقە د بىناتدا خەلكنى گوندى نە و ژ غەشىرەتا سلىقنەيان، (شىخ عەبدولرەحمان، شىخ جەلالەددىن)، ھەر سلىقنەيىنە و پاشتر ل گوندى ئاكنجى بووينە، و مالىباتىن (جەجى حاجى و ئوسمان و شىخ سالىح و جەجى غەرەب) ل داويىن ل گوندى ئاكنجى بووينە، د بەرى دا (۴۰) سەرۇكخىزان ل گوندى ھەبوون و نھا گوندى چۆلە.

گوندى ل سالىن (۱۹۶۳، ۱۹۶۵، ۱۹۷۵)ئى ل سەر دەستىن رۇمىن غىراقى ھاتىيە خرابىكرن و خەلكنى وى قەسنا دەقەرا گوليان كرن و پىشتى ھىنگىن نەزقرىتەقە سەر گوندى.

ناھيا رزگارۋى. ئاقىن گوندى ژ وئ چەندىن ھاتىبە كو دكەقېتە پېشپا رووبارى خابىرى.

پىنگھاتا جفاكى:

گوندى ژ (۱۵۰) خىزانىن كلدان ئاشموورى ژ عەشپىرەتېن (ئەقلى، بىلق، ھوزى، بارھىخى، جىرا) پىنگدھىت. ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۸۹۹ كەس ل قى گوندى دژيان^(۱۱).

گوندى ل سالىن (۱۹۶۱، ۱۹۷۴) ئى ھاتىبە سوئتن و بەردان و سالا (۱۹۷۵) ئى ھاتىبە ئافاكرن قە بەلىن ھەمان سال گوندى ھاتە تەغرىبكرن و خەلكىن وى يۇ دەقەرا سېمىلىن ھاتە قەگوھاستن، سالا (۲۰۰۵) ئى خەلكىن گوندى زقرىنە سەر گوندى و ژلاىن حكۇمەنا ھەرىمى قە ھاتە ئافاكرن قە.

توینوار و جھىن كەقنارىن گوندى:

كەلھا پېشپاىرى، مەزرائى مارگىس، ماراوراھا، دېرا گوندى يى كەقن، شكەفتا دېرى، قەسرا عەزىز ئاغا، و پرا روومانى يى كەقن.

ژىدەرىن ئاقىن ل گوندى:

كانى فرارمىم الدىزاو، كانى ھىژىپىركى، رووبارى دجلە، نھالا مارگورگىس، نھالا شىلا.

ژىدەرىن ژيارا خەلكى گوندى:

ژيارا خەلكى گوندى كەقن ل سەر چاندنى بوو، ب تابەت كەنم و نوڭ و... نھا ژى ھەمان كار دكەن ژىلى كو قەرمانبەرن و پىنئىمەرگەنە.

سالا (۱۹۲۳) ئى يەكەمىن خواندنگەھا سەرتابى ل گوندى ھاتىبە قەكرن و سالا (۱۹۷۲) ئى خواندنگەھا ئافنجى و سالا (۲۰۰۵) ئى يا ئامادىي (ئىكھەل) ل گوندى ھاتىبە قەكرن، سالا (۱۹۵۹) ئى كارەبا ماتورى گەھشتىبە گوندى.

سالا (۱۹۵۵) ئى بىنگەھى گۆمركى ل گوندى ھاتىبە قەكرن، سالا ۱۹۵۹ ئى كارەب ب رىكا مووھلېدى گەھشتىبە گوندى، سالا (۱۹۶۰) ئى بىنگەھى

سى بابك ب ئاقىن (ئىسماعىل ئەفندى و جەجى عەبدولستار و جەجى خالدا)، ئەف سى بابكە ژ عەشپىرەتا سلىقئانەبانە، دكەقندا نىزىكى (۳۰) خىزان ل گوندى ھەبوون و ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۲۲ كەس ل قى گوندى دژيان^(۱۱). نھا گوندى يى بەردايە و بتنى ھندەك ژ گوندىيا ئازەلى ئى بخودان دكەن.

ل سالا ۱۹۶۱ گوندى ھاتىبە سوئتن و خرابىكرن، پىشتى كول سالا ۱۹۶۲ ئى ھاتىبە قەئافاكرن. ل سالا ۱۹۶۳ ئى ب دەستىن لەشكەرى سوري جازەكادى ھاتىبە خرابىكرن، ب قى رەنگى ماپە ھەتا پىشتى پىنگھاتا ۱۱ ئادا ۱۹۷۰ ئى جازەكادى ھاتىبە قەئافاكرن، بەلى د روودانىن شەرى ۱۹۷۴-۱۹۷۵ ئىدا جازەكا دى ھاتىبە خرابىكرن و ماپە كاڧل ھەتا ل سالا ۱۹۹۲ ئى پىشتى سەرھلدانى سەر ژنوو ھاتىبە قەئافاكرن.

توینوارىن گوندى:

كركى خەزنى و گۆرسنانا قوى رى.

جھىن بەرچاڧ ل گوندى:

خىرى جەسەن موسا، ئاستەنگى، لەندا كولبا، شكەفتا سلاڧى، كەلەكا سىنجوى، و نھالا ھېردەكى و چم لەكلەگە.

ژىدەرىن ئاقىن:

ل گوندى دو كانى ب ئاقىن، كانىيا بايىنى و كانىيا خام زىرى ھەنە، ھەرەسان مفاى ژ ھەردو رووبارىن روگەرم و خابوورى.

ژىدەرىن ژيارا خەلكى گوندى كەقن ل بەرى ل سەر چاندنا كىشتوكالى و خودانكرنا تەرش و كەوالى بوو.

كارەب ل سالا ۲۰۱۳ گەھشتىبە گوندى^(۱۲).

گوندى پېشپاىرى:

گوندى دكەقېتە سەر سىگۆشەيا سىنوورى (توركيا و سوريا و عىراق)، ب دووراتيا (۱۵ كم) ژ سەنتەرى

ناف ئاقى، بىرىن نەفتى كۆل سەر دەمى دەلەتا (ئوسمانيان) ھاتىبە كۆل، كۆپىستانا سەيد نەھمە، وار ئىترەمى، چالا بەلوى، چالا خەلەفى، چەمى دىزا مەلەي، ھەسىكاي، گر مەرجان، لىسى نەپرى، دىف روو، نھالا قىرى، چەمى شەروى.

زىدەرىن ئاقى:

چەند زىدەرىن ئاقى ل قى گوندى ھەنە، ۋەكى رووبار ئى خابوېرى و رووبارەكى دى زى لىن ھەمە دىزىنى دىف روو، زىلى چەندىن كانىيان، ۋەك: كانىيا سىلافا تورى، كانىيا نەموى، كانىيا زەلاما، كانىيا زىكا، كانىيا كاموى.

زىدەرىن زىارا خەلەكى گوندى:

زىدەرىن زىانا خەلەكى گوندى ل سەر چاندنا كىشتوكالى و خودانكرنا تەرش و كەوالى بوو، نھا زى زىانا خەلەكى ل سەر كىشتوكالى يە، زىلى كو ھىدەك فەرمانىبەرن و ھىدەك ل كومپانبا (DNO) يا نەفتىن كاردەكەن و ھىدەك زى بازگانن. ساللا (۱۹۷۹) ئى بۇ ئىكەم جار خواندنگەھ لىن ھاتىبەفەكرن، ساللا (۲۰۰۲) ئى پىشتى ئاقاھىن وئ كەتى ھاتىبەفە ئاقاكرن، ساللا (۲۰۰۳) ئى كارەب كەھىشتىبە گوندى و مزگەفت زى ل ھەمان سال ھاتىبە ئاقاكرن.^(۱۴)

گوندى تەمەر ئاقا:

گوندى ل ساللا (۱۹۵۲) ئى ھاتىبە ئاقاكرن، دكەفەتە دووراتىيا (۲۸كم) رۇزھەلاتى ناھىيا رزكارى، ئاقى گوندى زى ئاقى وئ كەسى ھاتىبە پىن گوندى ئاقاكرى و گوندى بوويە (ئەمر ئاقا).

سەۋرەن گوندى:

باكوورى، گوندى زۇرافا (دەقەرا دۇسكىيا).

باشوورى، گوندى دۇبانك.

رۇزھەلاتى، گوندى تالا كورو (دەقەرا دۇسكىيا).

رۇزئاقى، گوندى دە شەرى.

ساخلەمبى ل گوندى ھاتىبە فەكرن و ساللا (۱۹۸۵) ئى بىنگەھى پۇلىستان ل گوندى ھاتىبە فەكرن.^(۱۴)

گوندى تاوكى:

گوندى تاوكى ب دووراتىيا (۲۵) كم دكەفەتە رۇزھەلاتى سەنتەرى ناھىيا رزكارى، دىزىن بەرى سى سەد سالەكان ھاتىبە ئاقاكرن، ئاقى گوندى زى ئاقى (تاوك- دارا تاوكى) ھاتىبە كۆل دەقەرى ھەبوون.

سەۋرەن گوندى:

باكوورى، گوندى ئەمر ئاقا (ناھىيا دەركارى). باشوورى، ھەقسەنورە دگەل گوندىن خوالش، چەم باھىف، خىلافتە. رۇزھەلاتى، گوندى نىزىكى گوندى مەلا ھەرىن (ناھىيا دەركارى). رۇزئاقى، گوندى خراب بابك.

پىكەتا گوندى:

گوندى زى ئىك بابك پىكەتە، ئەو زى امالا ھەسنىيە، ئەف بىنەمالە بىنى يە ز كەفتدا ل گوندى دىزىن، د بەرى دا زمارا سەرۇك خىزانان نىزىكى (۱۳) خىزانان بوون كو دىوونە نىزىكى (۹۰) كەسان و نھا نىزىكى (۱۵۰) سەرۇك خىزان ل گوندى. گوندى كەلەك جاران زى ئالىن رىمىن عىراقى قە ھاتىبە سۇتن و بەردان، ساللا (۱۹۱۳) ئى ھاتىبە سۇتن و بەردان و خەلەكى گوندى ل ساللا (۱۹۱۵) ئى زقىرنە سەر گوندى قە، ساللا ۱۹۷۴ ئى گوندى ھاتىبە سۇتن قە و ساللا (۱۹۷۵) ئى ھىدەك زى گوندىيان زقىرنە سەر گوندى قە و ھىدەك زى ئاۋارەي ئىرانى بوون، داۋى جار ل ساللا (۱۹۸۷) ئى ھاتىبە خرابكرن و ساللا (۱۹۹۲) ئى گوندى زقىرنە سەر گوندى خۇقە.

تەۋار و جەھىن كەنتار و ئاقدار:

چەند جەھىن ديار و ب ناف ل گوندى ھەنە، ۋەكى (شكەفتا تەختكى محمد بەگى، ئاسارى چەمىن

پىنگھاتا گوندى:

گوندى ژ ئىك ئىجاخ پىنگدھىت. ئەو ژى ئىجاخا تەمىرە، دكەقندا ئەف ئىجاخە ل دەقەمرا سلىقمانىيا دژيان و پىشنى گوندى نىر ئاقا ئاقارى دەقەمرا سلىقمانىيا بجهتلايه.

گوندى دو جاران ژ لاين رۇمىن عىراقى فە ھاتىيە سۇتن و بەردان، جارا ئىكى ل سالا (۱۹۶۰) ئ و سالا (۱۹۷۰) خەلكى وى ھاتىنەقە سەر گوندى خۇقە، جارا دوونى ژى ل ئەنزالىن سالا (۱۹۸۸) ئ بوو كو خەلكى وى ئاوارەى باكوورئ كوردستانى بووينە و پىشنى ھىنگى نەزقېرىنەقە سەر گوندى خۇقە.

شوينوارىن گوندى:

قى گوندى شكەفتەك ب ناقىن (شكەفتا بەرىن كون) ھەيە، ژىلى شوينوارى ئاشەكى ژى.

جھىن بەرچاھىن گوندى:

كور بەرازكا و گركىن تورەشى و گرى خودانى.

زىدەرىن ناقى:

ل گوندى بىننى كانىيەك ب ناقى كانىيا (گەموا) لى ھەيە و نھا ئەو ژى ھىشك بوويە، ديسان رووبارى (رووگەرم) ژ ناق دۆسكىيا دھىت و د گوندى را دبووريت.

زىدەرىن زيانا خەلكى گوندى:

ژيانا خەلكى گوندى دكەقندا ل سەر چاندنا كشتوكالى و خودانكرنا تەرش و كەوالى بوو و چنىك ل گوندى ھەبوون و جۆرىن دارو بارى لى دچاندن، مينا سپىندار و خۇخ و باجان و ھنار و مېشمىش و نۆك و كەنم و گەلەكېن دى...^(۶۶)

گوندى چەم مەلمەتى:

گوندى دكەقنىتە دووراتىيا (۲۸كەم) رۇزھەلاتىن ناحىن، سالا (۱۹۶۱) ئ ل سەر دەستىن ھادى عەقدى عىسا مەن ھاتىيە ئاقاكرن. جھى گوندى دكەقنىتە

ناقىبەرا رووگەرم و خابىرى ژ لايمكى و ناحيا رىزگارى و مانكىشكىن ژ لايمكى دىقەيە.

سەۋرەن گوندى:

باكوورئ، گوندى زۇرافا شىخ ھەمدى (ناحيا مانكىشكىن).

باشوورئ، گوندى ئەرمىشتى.

رۇزھەلاتى، گوندى نىر ئاقا.

رۇزھەلاتى، گوندى دېرىنك.

پىنگھاتا جفاكى:

گوندى بىننى ژ ئىك بابكى پىنگدھىت و فى بابكى (ھادى عەقدى عىسا مەن) گوندى ئاقا كرىە. گوندى كەشەن (۹) خىزان بوون و ل دووفا سەرژەمىريا سالا (۱۹۵۷) ئ (۲۱ كەس ل فى گوندى دژيان^(۶۷). نھا (۱۹) خىزان.

سالا (۱۹۸۸) ئ گوندى ھاتىيە وئرانكرن و خەلكى وى ئاوارەى باكوورئ كوردستانى بووينە.

قى گوندى چەند جھىن بەرچاھ ھەنە، ۋەكى، زيارەتنى بىنۆك ناقىن زيارەتى مستەفا پىر مەھمەد، بەرىن كون، چەمى گولك، خرابىن مەلمەتى، پەحناف، چەمى كولكا، گرى دىزىوك، بورى سىن گركا، سەيد، زيارەتنى خويزىزوكا، ژىلى دو ئاشان كو ل گوندى ھەبوون، ژىلى زەقېين، زەقىا چەمى گولك دارىن، چالا ھىشىس، زرافك، برزىر، زىقىا بورى سىن گركا.

ژ جھىن روينىشتىن:

توبا چەمى، چنارى، پەلكىن بورى سىن گركا.

زىدەرىن ناقى:

ل گوندى ھەردو رووبارىن رووگەرم و خابىرى نە، ژيارا خەلكى گوندى ل بەرىن ل سەر دىخ و دانى ناقى و دىمى بوويە، ژىلى بەرھەمىن ئازەلى ژى، نھا ژى ژيانا وان ھەر ل سەر بەرھەمىن چاندنى يە مينا گەنم و جەھ و نىسك و نۆك و بەرھەمىن ناقى، ژ

ئەردى نە. ئاقى گوندى ل بەرى دگۈتتىن (سى داركا) و ل سالا (۱۹۳۰) ئ ئاق ھاتە گوھارتن و بۇ (خراب بابكى).

سنوورين گوندى:

باكوروي، ھەردو گوندىن تلکەبەر و دأرهۇزان.

باشووروي، چم سيمو.

رۇژھەلاتي، گوندى عومەر ئاقا (سەر ب ناحيا دەرکاري).

رۇژئاقايي، عەباسيک- زاخۇ.

پىنكھاتا گوندى:

گوند ژ (۱۱) بىنەمالان ب ئاقىن: حامد عزير و رەمەزان ئەحمەد، عەبدولجەلىم گولى، محەمەد مىرزا، مەحمۇود عەبدوللا، عومەر صالح، محو سىنى، سەبىرى عەلى، حاجى ئھو، سەمو محى و محو عزير پىنكەھىت، كەڭتەرىن بىنەمال بىنەمالا (حامد عزيراي يە، دكەڭندا نىزىكى (۶۰) سەرۆك خىزانان ل گوندى ھەبوون و و ل ئووف سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئ ۱-۶ كەس ل قى گوندى دژيان^(۱۹). ئھا تىن (۲۲) سەرۆك خىزان لى دژين.

گوند ل سالىن (۱۹۶۱، ۱۹۷۵، ۱۹۸۸) ئ ھاتىبە سۈتن و وىرانكىن، لى ھەر جارا ھاتىبە كافلىكىن و بەردان، پىشتى چەند سالەكىن كىم ل سالىن (۱۹۶۳، ۱۹۷۶، ۱۹۹۱) ئ جارەكادى ئاقابوويەفە و خەلكىن گوندى قەگەرباينەفە سەر گوندى قە.

ئوينوار و جھىن كەنارين گوندى:

ئەسحابە و خرابى عەلى و خراب كوركى و گۇرستانا گوندى و شكەفنا محمد بەگى بۇتانى.

جھىن بەرچاف ل گوندى:

چەند جھىن ديار ل گوندى ھەنە، وەكى ملا دوزە ملان، ملا خدرى، زىرىت ترومبىللى، گرى ئوب لىدا.

برنج و كونجى و ماش و ھزير و ھنار و تىرى و خۇخ و...ھند.

خواندگەھا (نەھىلانا نەخويندەوارىن) ل سالا (۱۹۷۷-۱۹۷۸) ئ ھاتىبە ئاقكىن^(۲۸).

گوندى جەوسەقى:

گوندىكى كافلە، ل سالا (۱۹۵۰) ئ ھاتىبە ئاقكىن، دكەڭىتە باشووروي چىيىن بىخىرى ب دووراتيا (۴كم) ژ سەنتەرى ناحىن، وانايا ئاقى وى دەھىت ب وانايا ھندى كو جەھكى بچويكە، رووبەرى گىشتى يى گوندى (۱۱۱۳) دۈنەمىن ئەردى نە.

سنوورين گوندى:

باكوروي، سنووروي تركىبايە.

باشووروي، چىيىن بىخىرى.

رۇژھەلاتي، گوندى باكوما.

رۇژئاقايي، گوندى باچىكا.

پىنكھاتا گوندى:

خەلكى گوندى ژ عەشپەرەتا كۆچەرەنە و بەرى گوند بەھىتە كافلىكىن نىزىكى دەھ مالان لى بوون، ئەف گوندە سالا (۱۹۶۲) ئ ھاتىبە خرابكىن.

جھىن ديارين گوندى:

گرى جەوسەقى و واركى بەرخوي و گەلىن شكەفتى.

ژىدەرتن ئاقا گوندى ژى كانى بوون، مينا كانىيا گوندى، كانىيا ھىژىرا تەحل، كانىيا تھالا و جەھنەمى، ژيانا خەلكى وى ل سەر چاندنا كىشتوكالى بوو، ژ گەنم و جەھ و نىسك و ئۆك و رەزان و ژىلى خودانكرنا تەرش و كەوالى.

گوندى خراب بابكى:

گوند ب دووراتيا (۱۵كم) دكەڭىتە رۇژھەلاتى ناحيا رزگارى، رووبەرى گوندى (۷-۴۴) دۈنەمىن

ۋاركوزكۆ، ۋارنى غەرببا، خراب عملى، خراب كوركى، زىرىت ئاغاي، گرى گويھىش، گرى مەدرەسى، بەرزىرا روخەي، گەرا فاگوئى، جوما خرابكى، ملا سموي، ملا زەر، نھالا سېيندارا، چەمى سموي، بانىكا ئەحمى.

زىدەرئىن ئاقى:

زىدەرئىن ئاقا گوندى پىنكھاتىنە ژ رووبارنى خابوورى، كانىيا گوندى، كانىيا دىنگى، كانىيا محو سمايلا، كانىيا چومى و ئاقا نھالا سېيندارا.

زىدەرئىن زيارا خەلكى گوندى:

زيارا خەلكى گوندى د كەفن دا ل سەر چاندن و خودانكرنا تەرش و كەوالى بوو، ھەروەسا نھا ژى ل سەر بەرھەمىن چاندنى و خودانكرنا تەرش و كەوالى يە، ژىلى كو ھىندەك فەرمانبەرن. ئىكەم جار خواندنگەھ ل سالا (۱۹۸۱) ئى و مزگەفت ل سالا (۱۹۸۷) ئى ل گوندى ھاتىنە ئاقاكرن و ل سالا (۲۰۱۳) ئى مزگەفتەكا دى ل گوندى ھاتىيە ئاقاكرن، كارەب ژى ل سالا (۲۰۰۴) ئى گەھشتىيە گوندى (۲۰).

گوندى خوالشى:

گوند دكەفئىنە دوورائىيا (۱۷ كم) رۇژھەلاتى ناھيا رىزگارى، ل دووڭ گۇنتان دوړىن (۱۵۰) سالا بەرى نھا ھاتىيە ئاقاكرن، ئاقى گوندى ھاتىيە كو نەردى گوندى يى تىر ئاقە و يى ب بەرەكەنە و دكەفئىندا دگۇنتىن (خالص)، نانكو گوندى پاقژ ژ بەر ھىندى دگۇنتىن خالىش.

سئوورئىن: گوندى:

باكوورى، گوندى چەم سىرمو، باشوورى، گوندى بىتاسى، رۇژھەلاتى، گوندى چەم باھىف، رۇژئاقاي، گوندى دەشت مرا بىنى.

پىنكھاتا گوندى:

گوند ژ حەفت بىنەمالان پىتكەھىت، كەفئىنە بىنەمال بىنەمالا حاجى بەيرانى يە، بىنەمالىن دى پىنكھاتىنە ژ چوار غەشىرەتپىن كۇچەران (ھاجان و ژىركى و مەھمەدا و ئالان) زىدەبارى بىنەمالا (غەفئىدوى) كو دىنيا تادا گۇبىنە و بىنەمالەكا شىرنەخى (بىنەمالا صالحن شىرنەخى)، دكەفئىندا ھژمارا خىزانان ل گوندى دكەھشتە (۳۵) سەرۆك خىزانان و ژمارا خەلكى وى نىزىكى (۲۱۰) كەسا بوون، ل دووڭ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۲۰۸ كەس ل قى گوندى دژبان (۲۱) ئى نھا تىن مالەك ژىو خودانكرنا بەزى ئى ھەبە.

خوالشىن گەلەك جاران ھاتىيە سۇتن و بەردان، ھەر جارا ھاتىيە كاقلىكرن پىشتى چەند سالاھەكىن كىم ئاقاكرنەفە، سالا (۱۹۱۱) ئى ھاتىيە سۇتن و سالا (۱۹۱۲) ئى جارەكادى ھاتىيە ئاقاكرن، سالا (۱۹۱۳) ئى جارەكادى گوند ھاتىيە سۇتن و بەردان، سالا (۱۹۱۶) ئى جارەكا دى ھاتىيەفە سۇتن، سالا (۱۹۷۰) ئى گوند ھاتىيە ئاقاكرن و ل سالا (۱۹۷۵) ئى گوند جارەكا دى ھاتىيە سۇتن و بەردان، داوى جار سالا (۱۹۸۷) ئى بوو، پىشتى ھىنگى گوند نەھاتىيەفە ئاقاكرن و خەلكى وى قەستا باژىران كرن.

سئوورئىن گوندى:

ۋەكى گۇرستانا گوندى، خرابىن چەمى ئاشى چونكى بەرى جھى ئاشى گوندى بوو، خرابىن چەمى سىقىن، كانى مزگەفت چونكى ئەف جھە دكەفئىندا جھىن مزگەفتىن بوو.

ئاقىن جھىن بەرجاف ل گوندى:

ژ جھىن بەرجاف ل گوندى ئەفەنە، (چەمى ئاق ئاقى، جەمى سىقىن، كونا محو خانا، زىرى سمايل كىلوكى ئالانى، سىنكە فت رىحان، يانەسەر، كون حەفتىبارى قىرمى رەش، بان كەشكول و رەملىك).

گوندىدا، زىلى (شەرنەخى) و (گويپان) كو ئەو بخۇ خەلكى باكوورى كوردستانى نە و بەرى چەند سالا ھاتىنە و ل گوندى ئاكنجى بووينە، ھۇمارا خەلكى وى د كەقندا (۳۵) سەرۇك خىزان بوون كو دبوونە (۲۴۰) كەسان و ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۲۴۳ كەس ل ھەردو گوندىن دەشتىمرا سەرى و يا خوارى دژىان^(۳۳)، نھا ھۇمارا سەرۇك خىزانىن وى دگەھىنە (۱۹۰) خىزانان و ھۇمارا خەلكى وى دىنە دەوروبەرىن (۱۲۰۰) كەس.

گوندى دە شىمرا سەرى چەند جاران ژلاىن رۇمىن عىراقى قە ل سالىن (۱۹۱۲، ۱۹۱۷، ۱۹۷۵) ئى ھاتىبە سۇتن و بەردان، لى ھەر جارەكا كافل بووى جارەكادى ھاتىبە ئاڧاكرن قە، ھەتا داوى جار ل ئەنڧالىن سالا (۱۹۸۸) ئى ھاتىبە كافل و وىرانكرن.

جھىن بەرچاڧىن گوندى:

ژ جھىن بەرچاڧ د گوندى دا، وەكى: گرى شىنخى، گرى گەلوك، ئاڧە رىول، وارن عەلى، گرى نىسكا، وارن گولا.

ژىدەرېن ئاڧى:

گوندى بىننى كانىبەك ب ئاڧى كانىبا نھالا مالا عەجەمى لى ھەبە، ئەوما بىرەكا ئىرتىوازى لى ھاتىبە كۇلان.

ژىدەرېن زيارا خەلكى گوندى:

ژيارا خەلكى گوندى ل بەرى ل سەر چاندنا كىشتوكالى و خودانكرنا تەرش و كەوالى بوو، نھا زى ھەر ل سەر كىشتوكالى بە، زىلى كو ھىدەك ژ خەلكى گوندى بازركان و مووچەخۇن. سالا (۱۹۷۹) ئى بۇ ئىكەم جار خواندنگەھ ل قى گوندى ھاتىبە ڧەكرن و بۇ جارا دووئ سالا (۲۰۱۰) ئى دووبارە ھاتىبە ڧەكرن، سالا (۲۰۰۹) ئى ئاڧ و كارەب زى كەھىشتىنە گوندى^(۳۴)، نھا ئەڧ گوندە كەتتەبە دئاڧ سىنوورى باژئرقانىيا زاخۇ و بووبە تاخەك ژ باژئرى.

ژىدەرېن ئاڧى ل گوندى:

چەند كانى ل گوندى ھەنە، وەكى كانىنن (كانى مزگەڧت، كانى دەحل، كانى قەرەج، كانىبا مەلا بونس، كانىبا پۇرا، كانى بالىل، كانىبا چەمىن ھژى، كانىبا رەملىك، كانىبا قورمى رەش، كانى ئاڧ بەر، ھەوەسا رووبارن خابوورى د باكوورى گوندى را دچىت و خەلكى گوندى مڧاى بۇ چاندنن ژ ئاڧا وى وەردكرن.

ژىدەرې زيارا خەلكى گوندى:

دەبارا خەلكى گوندى ل بەرى ل سەر چاندنا كىشتوكالى و خودانكرنا تەرش و كەوالى بوو، نھا زى تىن ئىك خىزان ل گوندى ئازەلى خوداندكەت. سالا (۱۹۷۰) ئى خواندنگەھ ل گوندى ھاتىبوو ڧەكرن و سالا (۱۹۷۲) ئى مزگەڧت ل گوندى ھاتىبە ئاڧاكرن. كارەب زى سالا (۱۹۸۰) ئى گەھىشتىبە گوندى، دگەل جادى^(۳۵).

گوندى دەشتىمرا سەرى:

گوندى دەشتىمرا دكەڧىتە دوورانىيا (۱۶كم) رۇژھەلاتى ناھيا رزكارى، ئاڧى گوندى ژ ھىدى ھاتىبە كو جھن گوندى دەشتەكا بچوبك بوو، سەرەراى كو ئەو جھ دەشتا مىرى بوو ئەوما ب وى ئاڧى ھاتىبە ب ئاڧاكرن.

سىنوورېن گوندى:

باكوورى، ئاڧەندا قەزا زاخۇ، باشوورى، گوندى گر زىوك، رۇژھەلاتى، گوندى دە شىمرا خوارى و گوندى خوالش، رۇژئاڧاى، جەھدا سەرەكىيا زاخۇ- دھۆك.

پىنكھاتا گوندى:

ڧى گوندى سى توخمىن مرقۇان تىدا دژىن، يا ئىكىن عەشىرەتا (كۇچەرانە) كو كەڧتىن عەشىرەتە د

گوندى دېرەبوونى:

گوندى دېرەبوونى دۆۋرەتتە (17كەم) رۇزئاقايىن ناھىيا رىزگارى، رۇبەرىي ۋى (100۰) دۆنەمىن ئىرەدېنە، ئاقىن گوندى ب ۋاتايا (گوندى بابو باپىرا) دەھىت، ئەف گوندى ل سالا (1۹1۸) ئى ژ ئالىي مەسىھىيانفە ھاتىيە ئاقاكرن.

ل دۇۋف سەرژمىرىيا سالا 1۹۵۷ ئى دېرەبوونى سەر ب ناھىيا ئاسھن (سلىقئانەيى) بوو و 1۷۵ كەس ئى دىزان^(۱۲۵).

سەۋرەن گوندى:

باكوورى، رۇبەرىي خابىرى- سەۋرەن تۇركيا.

باشوورى، گوندى يىتسابىرى.

رۇزھەلاتى، چىيايى بىخىرى.

رۇزئاقايى، رۇبەرىي دىجەلە و سەۋرەن سۇريا (رۇزئاقا كوردستان).

پىكھانا جىككى:

گوندى پىك دەھىت ژ مەسىھى و ئىزدىان، مەسىھى چوار بىنەمالن، ئەو ژى و بىنەمالىن (خانۇ تۇمو) كو وان گوندى ئاقاكرىنە و كەفنتىرە بىنەمالە ل گوندى، ژىلى بىنەمالىن (توما غەمسو، بروھو، پولو، بارنجى)، بىن ئىزدىان ژى دو بىنەمالن كو پىشتى سەرھەلدانا سالا (1۹۹1) ئى ھاتىنە گوندى و پىكھاتىنە ژ ھەردو بىنەمالىن (سەمىر قەدر) و (قاسىم مىسكو)، دكەفندا ژمارا سەرۇك خىزانان ل گوندى نىزىكى (۹۰) خىزانان بوون و ژمارا خەلكى ۋى دگەھىشتە (۵۴۰) كەسان، نھا ھەژمارا سەرۇك خىزانىن گوندى (1۵۰) مالىن مەسىھى نە ژىلى كو نىزىكى (۳۰۰) سەرۇك خىزانىن ئىزدى ل گوندى ئاكنجى بووينە.

گوندى چەند جاران ل سالا 1۹۳۳ ئى و 1۹۶۶، و 1۹۷۵ ئى ژ لايىن رۇمىن عىراقىن فە ھاتىيە سۇتن و بەردان و پىشتى ھەر كافلكرنەكن چارەكادى گوندى ئاقابووبەفە.

دېرەبوون د دېرەبوونى:

دېرەبوون ئىك ژ گوندىن ھەرە كەفن و دېرەبوونە ل دەفەرى، ل دۇۋف بەلگەنامەيىن مۇزەخانا عىراقى ئەف گوندى ل سەر دەمىن ئاشوورى ۹۱۱- 1۱۲ پ ز ھەبووبە و د چەرخىن پىشتى ئاشوورىدا چەندىن ژندەراندا ئامازە ب گوندى و ئاش و دېر و جەھىن گوندى ھاتىيەكرن. زىدەبارى قى چەندى ل سالا 1۹۵۵ ئى ژ ئالىي رىشەبەرىيا شىۋىنوارىن عىراقى قە گرى دېرەبوونى و گۇرستانا ۋى ۋەك جەھىن شىۋىنەۋارى ھاتىنە ئوماركرن^(۱۲۶).

ئاف و جەھىن بەرجاف ل گوندى:

چەند جەھىن ديار و ب ئاف ل گوندى ھەنە، ۋەكى كانىيا دېرەبوونى، بانى نىرگىزى، بانى دېرى، ئاشى سەرى بى ھەقراى، ئاشى نىقى بى تەھىن، ئاشى خوارى كو ۋى ژى تەھىن دروستكر.

ژىدەرىن ئافى ل گوندى:

چەند كانى ۋەكى ژىدەرىن ئافى ل گوندى ھەنە، ۋەكى كانىيا دېرەبوونى، كانىيا بازىدى، كانىيا مام رەقان، ھەرۋەسا رۇبەرىي خابوورى د رەخىن گوندى رادىۋورىت خەلكى گوندى سېپىندرا ل بەر ئاقا ۋى دچىن.

ژىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

ل بەرى ل سەر چاندنى و خودانكرنا نەرش و كەۋالى بوو، نھا ژى خەلكى ۋى چاندنى دكەت و ھندەك ژى فەرمانبەر و بازركان، و ھندەك ل كومپانىا نەفتى (DNO) كاردكەن.

سالا خواندىن 1۹۵۴- 1۹۵۵ ئى بۇ ئىكەم جار خواندىنگەھ ل گوندى ھاتىيە فەكرن، د ئاقبەرا 1۹۶۱- 1۹۷۰ ئى خواندىنگەھ ھاتىيەكرن و ل 1۹۷۰/۱۰/۱ ئى سەر ژ نوو ھاتىيەفەكرن^(۱۲۷). ل سالا (1۹۹۵) ئى خواندىنگەھەكا تى ل گوندى ھاتىيە ئاقاكرن، و خواندىنگەھا ئامادەيى ژى ل سالا (۲۰۰۵) ئى ھاتىيە ئاقاكرن. دىسان چەند خىزمەتگوزارىيىن دى ل گوندى ھەنە، ۋەكى كارەب ل سالا (1۹۹۲) ئى گەھىشتىيە گوندى و سالا (۲۰۰۶) ئى ئىستگەھەك دروست كرن.

و نەخۇشخانە ل سالا (۱۹۹۸) ئ ل گوندى ھاتىبە ئافاكرن و پرۇژى ئافى ژى ل سالا (۲۰۰۳) ئ بۇ گوندى ھاتىبە دروستىكرن.

گوندى دولا:

گوند دكەقىتە بەرجىباين سىپى ب دووراتىيا (۲۵كم) رۇژھەلاتى مەلبەندى ناھىيە، ۋەسان دەيتە قەگىران كو گوند بەرى (۳۰۰) سالەكان سەردەمى مېرگەما بەھدىنان ھاتىبە ئافاكرن، ئافى گوندى ژ ئافى دولا ب واتايا (دۇل و نھال) ھاتىبە.

سۈورىن گوندى:

باكۈورى، جىباين سىپى.

باشۋورى، گوندى دىرىنكى.

رۇژھەلاتى، گوندى تەرمىشتى.

رۇژئافىي، گوندى بىزھى.

پىكھاتا جفاكى:

گوندى ژ ھەردو غەشىرەتىن كۈچەر و گۇبىيان پىكدەھىت، ھەردو غەشىرەت دكەقندا ل ئاف سىلئانەيان ژباينە، دكەقندا نىزىكى (۲۰) سەرۋىك خىزان ل گوندى ھەبوون و ژمارا وان دگەھىشتە (۱۵۰) كەسان، ل دوۋق سەرزىمىريا سالا (۱۹۵۷) ئ (۲۷) كەس ل قى گوندى دژبان^(۳۸)، نھا گوند خرابەيە و خەلكى ۋى قەستا باژىران كرىيە و نەزقېتە سەر گوندى خۇ.

گوند دو جارا ھاتىبە سۇتن و بەردان، داۋى جار ل سالا (۱۹۸۸) ئ بوو، پىشتى ھىنگى نەھاتىبە ئافاكرن.

تۈينوار و جھىن كەقنار:

دگوندى دا ھندەك شۈينوار و جھىن كەقنار لى ھەنە ۋەك: شكەفتا ججى خامى، شكەفتا ججى غەپىشتى، شكەفتا ججى حسىنى، شكەفتا ججى سەنى، بەرى ئەجموۋى جەجوى و گۇرستانەك ل گوندى ھەبە دىبىژنى (گۇرستانا سەيد غەبدولرەحمانى).

ئاف و جھىن بەرجاف ل گوندى:

ۋەك، زەقىا تەراشى، زەقىا بەستى، زەقىا غەقىدى و ھەۋەسا جھىن رۈنشتى ۋەكى (كۇلانا گوندى و مەيدانۇك).

ژىدەرىن ئافا گوندى:

گوندى چار كانىك لى ھەنە ئەو ژى، كانىيا سەرەكانىن، كانىيا تەزى، كانىيا پىروپى و كانىيا ججى غەپىشتى.

ژيارا خەلكى گوندى بەرى ل سەر خودانكرنا نەرش و كەۋالى و چاندنى بوو، ب تايبەت يىن دىم مىنا، گەنم و جەھ و نىسك و نۆك و....

سالا (۱۹۷۰) ئ بۇ ئىكەم جار خواندنگەھ ل گوندى ھانە قەكرن و سالا (۱۹۸۰) ئ كارەب كەھشىنە گوندى^(۳۹).

گوندى دىرىنك:

گوندەكىن كافلە، سالا (۱۹۲۰) ئ ھاتىبە ئافاكرن، دكەقىتە دووراتىيا (۳۰كم) رۇژھەلاتى ناھىيا رزگارى سەر لىقا خابوپىرى بەرامبەر لىقى، رامانا ئافى گوندى ژ بەبقا دىر ھاتىبە، رووبەرى گىشتى يىن گوندى دكەھىتە (۱۲۸۲) دۇنەمىن تەردى.

سۈورىن گوندى:

باكۈورى، گوندى بىزھى.

باشۋورى، گوندى تەر ئافا.

رۇژھەلاتى، گوندى بەركەقۇر خابور.

رۇژئافىي، گوندى دولا.

پىكھاتا جفاكى:

گوند ژ غەشىرەتا سىندىيانە، (۱۵) مالىن ژبەمالا (جەسىن) و بىنەمالا (سەيدى).

گوند ل سالىن (۱۹۲۳، ۱۹۶۵، ۱۹۶۷، ۱۹۷۵) ھاتىبە سۇتن و ۋىرانكرن، داۋى جار ژى كەتە بەر ھەۋىن ئەنقالىن سالا (۱۹۸۸) ئ گوند ب تامامى ھاتىبە ۋىرانكرن.

و بنەمالا فەرمان ئىسماعىل مال مەلا بىنكەھانىيە،
ھەرد كەقندا و ھەنا نھا تىنن موسلمان ئىن زىبانە.
دكەقندا نىزىكى (۲۰) سەرۇك خىزان ل گوندى دژيان
كو ھەزمارا وان نىزىكى (۲۰۰) كەسان بوون، ل دووق
سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۸ كەس ل قى گوندى
دژيان^(۱۱). ئى نھا نىزىكى (۴۰) سەرۇك خىزانانن و
ھەزمارا خەلكى وى نىزىكى (۲۸۰) كەسانە.

گوندى شىنافا پىنچ جاران ل سالىن (۱۹۶۱، ۱۹۶۳،
۱۹۶۵، ۱۹۷۵) ھانىيە سۇنن و بەردان و داوى جار زى ل
سالا (۱۹۸۸) ئى بوو و خەلكى گوندى قەستا دەقەرا
سندىيان كر و سالا (۱۹۹۲) ئى ل پىشتى سەرھەلدانى
خەلكى گوندى جارەكادى قەستا گوندى خۇ كىرنەقە
گوند ئاقاكرنەقە.

شوينوار و جھىن كەقنارىن گوندى:

قى گوندى چەند شوينوار ئى ھەنە، ۋەكى
شكەفتا كەلى ئاوسكىن، كەلا شىنافا و كۆرستانا
شىنافا.

ھەرۋەسا جھىن بەرچاف ل گوندى ھەنە، ۋەك:
كۆرستانا گولخانا شىنافا، دەرئافى ماسەكا، گرى
ماشنا، زىرى حەمە نولى، ئاقارىن گوندى، كەرماقا، تى
عەمرى، شىخ مستەفا، دارىن شىنافا، كو ل بەھاران
رىژەپەكا زۇرا خەلكى دەقەرى ب كىشتى و ىن زاخۇ
ب ئاببەنى قەست دكەنە وان داران بۇ سەيرانا.

ژىدەرىن ئافى:

ژىدەرىن ئافى ل گوندى ل بەرى چەند كانى بوون،
ۋەكى كانىيا گول خانى، كانىيا كەركا شىنافا، كانىيا
گوندى، كانىيا گوران كەھى، كانىيا دەروىشكىن،
كانىيا مەلا حاجى، ئى نھا ئەف كانى بە ھەمى
ھىشك بووینە و نھا پىتر پىشتەستىن ل سەر بىرىن
ئىرتىۋازى دكەن.

ژىدەرىن زيارا خەلكى ۋى:

د كەقندا زيانا وان ل سەر چاندنى و خودانكرنا
مەرۇمالانى بوو، نھا زى ل سەر بازگانىن و چاندنى
و مەرۇمالانى بە.

ناف و جھىن بەرچاف ل گوندى:

گرى باسەك، چەمى بنى گوندى، زەفيا پىشتا
چىنكى، ھەوىكى بنى گوندى، شكەفتا ژاژى، دىرەكا
كەقن، شكەفتا گوندى.

ژىدەرىن ئافى:

گوندى دو كانى ب ئافىن، كانىيا چنارى و نھالا
گوندى ھەنە، ھەرۋەسان مفاى ژ رووبارى خابوورى
ۋەردكرن.

ژىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

زيانا خەلكى ل سەر جۆتبارىن بوو، كەنم و جەھ
و نىسك و نوك و برىج دچاندن و تەرش و كەۋال
ب خودان دكرن، ھەر ۋەسان مرىشك و مىشىن
ھنگىنى زى ب خودان دكرن.

سالا (۱۹۸۷) ئى بۇ ئىكەم جار خواندنگەھ ل
قى گوندى ھانىيە قەكرن، ئەو زى ل سالا (۱۹۸۸) ئى
دگەل گوندى ھاتە وئرانكرن^(۱۱).

گوندى شىنافا:

شىنافا ب دووراتىيا (۴كم) دكەقىتە رۇژئافىن
ناحيا رزگارى، ئافى گوندى ژ شىنكاتىيا ئەردى
ۋى ھانىيە، چونكى ئەردى ۋى ھەردەم ب گىباين
سروشتى ىن شىن بوو و ئەو شىنكاتى بوو بە ئافى
گوندى زى.

سەۋرىن گوندى:

باكورى، ھەقسەنۋورە دگەل باكورى كوردستانن.

باشوورى، چىابىن بىنخىرى.

رۇژھەلاتى، گوندى گوندى باجىكا.

رۇژئافى، گوندى گوندى ھىيانى.

پىنكەتا چىكاى:

گوندى شىنافا ژ دو بنەمالان، بنەمالا عزىر
ئەحمەد پىس ئاغا كو كەقنارىن بنەمالا گوندى بە

سالدا (۲۰۰۵) ئى بۇ ئىكەم جار خواندنگەھ ل فى گوندى ھاتىبە ئاڧاكرن و كارەب زى ھەرل ھەمان سال گەھشتىبە گوندى و مزگەفت ل سالدا (۲۰۱۳) ئى ژ لايىن گوندىان بخو قە ھاتىبە ئاڧاكرن^{۱۴۳}.

گوندى كانى روھال:

گوندى دكەڧىنە دوورائىيا (۱۵ كم) ژ ناڧەندا ناحىين ئاڧاكرنا وى بۇ سىن پىشتا دزڧرىت، ناڧى گوندى ژ ناڧى كانىبەكن ھاتىبە كو ب فى ناڧى ل فى گوندى ھەبوو.

سنوورين گوندى:

باكوورى، گەلىن زاخۇ.

باشوورى، زانكۇبا زاخۇ.

رۇژھەلاتى، گوندى ھەسەن ئاڧا.

رۇژئاقايى، گوندى سەلكا.

پىنكھاتا گوندى:

خەلكىن گوندى ژ ەشپىرەنا كۇچەران (ژنوگى) ە. ژمارا وان ل بەرى (۵۰) كەس بوون و ل دووڧ سەرژمىرىيا سالدا (۱۹۵۷) ئى ۱۱ كەس ل فى گوندى دژيان^{۱۴۴}. نھا ھژمارا وان دگەھىنە (۴۰۰) كەسان. ژ ئەگەرئىن نەتەوھىي و سىياسى گوندى تا نھا نەھ جاران ھاتىبە سۇتن و ئالانكرن.

ژ جھىن بەرچاڧ ل گوندى:

گرئ گوسا، گەلىن دارە صورئ، ژىلى كو كانىبەك ژى ب ناڧى (كانىيا روھالئ) ل گوندى ھەبە، ھەر وەسان گەلەك شكەفتىن دېرىن ل چىاي ھەنە.

ژىدەرئىن زيارا ھەلكى گوندى:

د كەڧندا و ھەنا نھا زى ژيانا خەلكىن وى ل سەر چاندنى و ب تايبەت يا گەنمى بوو، ھەر وەسان تەرش و كەوال زى ب خودان دكرن. ھىلا كارەبئ زى ل سالدا (۲۰۱۴) ئى گەھشتىبە گوندى^{۱۴۴}.

گوندى گر زىوك:

ئەڧ گوندى ل سالدا (۱۹۳۵) ئى ھاتىبە ئاڧاكرن، ب دوورائىيا (۱۴ كم) دكەڧىنە رۇژھەلاتى ناحىا رزگارى. ناڧى گوندى ژ وى چەندى ھاتىبە كو ھەمى رەختىن گوندى گرن.

سنوورين گوندى:

باكوورى، گوندى خوالش.

باشوورى، گوندى ھەسەن ئاڧا.

رۇژھەلاتى، گوندى بىئاسى.

رۇژئاقايى، گوندى دەشتەرى.

پىنكھاتا جڧاكى:

گوندى ژچوار بىنەمالان پىنكەھىت، يا ئىكن (بىنەمالا كەجەلا)، كەڧنترىن بىنەمالە ل گوندى و فى بىنەمالى گوندى ئاڧا كرىە، ژ ھەردو بابكىن (كالو، حاجو) پىنكەھىت، دىسان سىن بىنەمالىن دى بىنەمالا فادو و بىنەمالا شاھىن و بىنەمالا فندى ل گوندى ھەنە. ئەڧ چوار بىنەمالە ژ ژ ئويجاخا كۇچەرانە و دكەڧندا ژ دەڧەرا مىرا ھاتبوون، بەرى دوا خرابكرنا گوندى نىزىكى (۲۰) سەرۇك خىزانان ل فى گوندى دژيان كو ھەژمارا وان دگەھىشە (۱۱۰) كەسان.

گوندى گر زىوك پىنج جارا ژ ئالىن رۇژمىن عىراقى قە ھاتىبە سۇتن و راكرن، پىشتى ھەر جارەكا ھاتىبە ويرانكرن، گوندى جارەكادى ئاڧاكرىنەڧە و خەلكىن وى زڧرىنەڧە سەر گوندى خۇ و داوى جار زى ل ئەنڧالين سالدا (۱۹۸۸) ئى بوو كو گوندى خراب بووى و ھەنا نھا ماپە چۇل.

جھىن بەرچاڧ ل گوندى:

چەند جھىن بەرچاڧ ل گوندى ھەنە، وەكى كىنيا مىرخان، وارئ گەمو، گرئ قەسرى، چالا مەزىن، قونتارا.

زىدەرئىن ئاقى:

د گوندى دا چەند كانى ھەبوون، دو ژ وان دناڧ گوندى دا بوون ب ئاقىن (كانىيا ژورى و كانىيا ژىرى)، ھەوھسا ھندەك كانىين دى ژى ھەبوون ۋەكى كانىيا مىرخان، كانىيا ھەسو.

گرەك سىندى يا سەرى:

گوندى د ناڧ زىران دا ھاتىيە ئاڧاكرن، دكەڧىتە دوورائىيا (۳۰كم) ژ سەنتەرى ئاڧىا رزگار، ئاقى گوندى يىن ژ ھندى ھاتى كو گرەك نىزىكى جھى لى ھاتىيە ئاڧاكرن ھەبوو.

زىدەرئىن زيارا خەلكى گوندى:

خەلكى گوندى ل بەرى پتر جوتيار بوون، ژ بەر كىمىيا ئاقى خەلكى ۋى پتر چاندنا دىم دكرن، لى ئاھا خەلكى گوندى قەستا باژىران كرىنە و ھندەك ژ خەلكى ۋى ل ۋەرزىن چاندنى دھىنە گوندى و ل زڧستانان قەدگەرىننە قە باژىرى.

سەۋورىن گوندى:

باكوورى، گوندى دەشتا سىندىا.

باشوورى، گوندى دارھوزان.

رۇزھەلاتى، گوندى عومەر ئاڧا (ئاڧىا دەركارى).

رۇزئالپى، گوندى گرەك سىندى يا خواری.

ساللا (۱۹۷۸) ئى بو ئىكەم جار خواندنگەھ ل قى گوندى ھاتىيە ئاڧاكرن و ل ئەنڧالان دگەل خرابكرنا گوندى ئەو ژى ھاتە ۋىرانكرن و چ خزمەتگوزارىين دى نەگەھشتىنە گوندى كو گوندى ئاڧا بىتتە قە^(۴۵).

پىنكھاتا جفاكى:

گوندى ژ ئىك مالبات ژ عەشپىرەتا سىندىان پىنكھاتىيە، د بەرى دا (۲۰۰) كەس ل گوندى دژيان و ئاھا (۶۰) كەسن.

گرەكى سەرى

رزگارى قە، گوند دكەقېتە دووراتىيا نىزىكى (۴كم) ژ ناحيا دەركارى. رامانا گوندى ژ ھندى ھاتىبە كو گرەكن بلند دكەقېتە ناف بەينا (دەشتى سنديا) و چىايى (كىرە) دا، ئەو ژى جھى بەينقەدانا كاروانىيا بوو دەمى ژ زاخۇ بو مەرەمىن بازىرگانى دھاتنە دەقەرى و چونكى گوند ھەر دكەقۇندا ژ عەشىرەتا سنديان بووينە لەوما ئەو پەيىف ژى ھاتىبە سەر و بوويە (گرك سندي).

پىكھاتا بھاقى:

خەلكىن گوندى ھەمى خەلكىن گوندى (پسناغانە) و ھەمى ئىك عەشىرەتن، ھژمارا خەلكىن گوندى كەقۇن (۲۰) مال بوون و نھا (۲۰۰) مالن. گوند بو جارا ئىكىن ل سالا ۱۹۶۱ئى ھاتىبە سۇتن، جارا دوويى ژى سالا ۱۹۷۴ئى گوند ھاتە بەردان و خەلكىن وى چوونە مارسىسىن، سالا ۱۹۹۱ئى خەلكىن گوندى چوونە تركيا.

ئەف گوندە دو جاران ل سالىن (۱۹۶۲، ۱۹۷۴) ھاتىبە سۇتن و وپرانكرن.

ژىدەرىن نافا گوندى:

تنن كانىيا گوندى بە كو دكەقېتە دناقبەرا زىراندا. ژيارا خەلكىن ھەر دكەقۇندا و ھەتا نھا ژى ل سەر چاندنا گەنم و جەھ و نۇكان و خودانكرنا تەرىش و كەوالى بە.

سالا (۲۰۰۵)ئى خواندنكەھ ل قى گوندى ھاتىبە ئافاكرن و قەكرن، كارەب ژى سالا (۱۹۸۱)ئى كەھشتىبە گوندى^(۴۱).

گرك سندي يا خواری:

گوندى گرك سندي د بەرى دا و ھەتا پىكھاتنا (۱۱ ئادارا سالا ۱۹۷۰) دا سەر ب ناحيا شەرانىش قەبوو و پىشتى قى مىژوويىن ئىخسەننە سەر ب ناحيا

گركىن خواری

جھىن نىقارېن گوندى:

نھالا تىن، مېرگا خەنگەل، جەمىن رشك، خىنگزە، چاھىرە، چىم عەرەبا.

زىندەرنى ئاقا گوندى ژى (كانىيا نھالاتىن) كانىيا گەرمك) بوو، نھا ژى بىرەكا ئىرنىواژى يە.

زىدەرنىن ژيارا خەلكى گوندى:

كەشەن و نھا ژى ھەر ل سەر چاندنا گەنم و جەھ و برىج و نىسك و نوكان و ب خودانكرنا تەرش و كەوالى بوو.

سالا (۱۹۷۷) ئى خواندنگەھ ل گوندى ھاتىيە فەكرىن و كارەب ھەر ل ھەمان سال گەھشىتيە گوندى^(۱۷۷)

گوندى بىتاسى:

گوندىكەن كەقنارە و دەپتەگۈتن بەرى (۱۵۰۰) سائەكان ھاتىيە ئاقاكرن، دكەقېنە دووراتىيا (۲۰ كم) رۇژھەلاتى سەنتەرنى ناھىيى، رووبەرنى گىشتىن گوندى (۱۶۰۰) دۈنەمىن تەردى.

سەورېن گوندى:

باكوورى، گوندى خوالش، بانسەورى، چىايى بىخىرى، رۇژھەلاتى، گوندى بىزھە، رۇژئاقايى، گوندى جەسەن ئاقا.

بىنگھاتا گوندى:

گوندى بىنگدھىت ژ بابكىن، جەسكا، مەلەكا، كۆچەر، شەمسە، ھەموو، سەبە، ھەمى بابك سىلبۇئەبى نە و كەقنترىن بابك ل گوندى بابكىن (ھەموو) يە، كو بەرى ھەمىيان قەستا گوندى يا كرى. ل دووف سەرزەمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۵۱۳ كەس ل قى گوندى دژيان^(۱۷۸)

گوندى ل سالتىن (۱۹۱۱، ۱۹۱۶، ۱۹۸۵، ۱۹۸۸) ئى ھاتىيە خرابكرن و سۆتن و پىشتى سەرھەلدانى

جارەكادى گوندىيا قەستا گوندى خۇ كرىبە و گوندى ئاقاكرنە قە.

ئوینوار و جھىن بەرچاھ ل گوندى:

گرى گوندى، گرى بەندىا، نھالا كوركە، نھالا لەند بابىن، بارزانى جەمىن مامەرنى، بان شەتكاو، شكەفتا قەپان، گەلىن قەپان، كەلھا ھجر مەمكى، گەلىن ھجر مەمكى، بارزانكى كو دكەقن دا جھىن گوندىكەن بوو.

زىدەرنىن نائى ل گوندى:

چەند كانى ل گوندى ھەنە ۋەك: سەرەكانىيا گەلى، كانىيا گەرنك، كانىيا سىركى، كانىيا ھجر مەمكى، كانىيا قەپان، كانىيا كەلھا مارا، كانىيا لەند بابى، كانىيا بان شەدكاو.

زىدەرنىن ژيارا خەلكى گوندى:

ل بەرنى ل سەر خودانكرنا تەرش و كەوالى و چاندنى بوو، مىنا نىسك و نوک و گەنم و جەھان و نھا ژى ئەو چاندن ل گوندى دەپتەكرن، ھندەك ژى ژ خەلكى گوندى قەرمانىەرن.

بۇ جارا ئىكىن ل سالا خواندنى ۱۹۴۰-۱۹۶۱ ئى خواندنگەھ ل گوندى ھاتىيە قەكرن، ھەتا مەھا شىباتا ۱۹۶۲ خواندن ل قىن خواندنگەھى يا بەرداوام، بەلى پاشتر ژ ئەنجامى رووداننى دەسپىنكا شۇرشا كوردستانى ھاتىيەكرن، ل سالا ۱۹۶۶ ئى دوبارە ھاتىيەقەكرن، ل مەھا نادارا ۱۹۶۵ ئى جارەكا دى ھاتىيەكرن، ل سالا خواندنى ۱۹۶۸-۱۹۶۹ ئى جارەكا دى ھاتىيەقەكرن، ھند پىقەنەچووبە جارەكا دى ھاتىيەكرن، ھەتا بۇ جارا داوون پىشتى بىنگھاتا ۱۱ نادارا ۱۹۷۰ ئى ل ۱۹۷۰/۱۰/۱۹ ئى سەر ژ نوو ھاتىيەقەقەكرن^(۱۷۹)، و قۇئاغا ئاقنجى ژى ل سالا (۱۹۷۸) ئى ھاتىيە قەكرن، مزگەفت ژى ل سالا (۱۹۰۰) ئى ھاتىيە ئاقاكرن و پىشتى خراب بووى جارەكادى ل سالا (۱۹۷۷) ئى ھاتىيە ئاقاكرن قە و

ژىدەرەين ناھىيە:

كانىيا گەلىن مارا، كانىيا ژىرى، كانىيا غەبو رەمۇيا، كانىيا گوبىن، كانىيا كەركى، كانىيا تەزكى و كانىيا زەفيا مەزگەفتى.

ژىدەرەين زيارا خەلكى گوندى:

د دەمىن خۇدا خەلكى گوندى مژوولى كارى چاندنى و خودانكرنا تەرش و كەوالى بوون و نها ژى گوندى بەردابە و خەلكى وى ل باژىرى دژىن.

د سەردەمىن شۇرشىن كوردستانى دا ل سالىن ۱۹۱۳، ۱۹۱۵، ۱۹۷۵، ۱۹۷۶، ۱۹۸۸ ئى گوند ھاتىبە سۈتن و خرابكرن، ھەرچار خەلكى گوندى خۇ ئافاكىرىيەفە و لى نىشتەجى بووینەفە، لى داوى جار سالا ۱۹۸۸ ئى گوند ھاتىبەفەخرابكرن و ھىژ نەھاتىبەفە ئافاكرن.

سالا ۱۹۷۳ ئى خواندىنگەھل گوندى ھاتىبەفەمكرن، د شەرى ئاقبەرا ۱۹۷۴-۱۹۷۵ ئى دگەل بەردانا گوندى ئەو ژى ھاتەكرن، پىشتى داوبھاتنا شەرى ھاتەفەفەكرن، بەلى دگەل داوى جارا خرابكرنا گوندى ئەو ژى ھاتەخرابكرن^(۵۱).

گوندى تيان:

گوندىكە كافلە و ھەتا نها نەھاتىبە ئافاكرن، دكەفیتە رۇژئاقىي باژىرى زاخۇ، ب دوورتىيا (۷كم) ژ ناحيا رزگارى، ناھىي گوندى ژ وئ چەندى ھاتىبە ژ بەر كو دارىن تويان لى د ژۇرىوون.

سۈورىن گوندى:

باكورى، ھەقسىنوورە دگەل تركىبا.

باشوورى، چىبايى بىخىرى.

رۇژھەلاكى، گوندى ھىتيان.

رۇژئاقىي، گوندى دىرەبوونى.

پىكھاتا جفاكى:

گوندى ژ چوار مالىتان ب ناھىي، (بنەمالا سەلىمى)

سالا (۲۰۱۵) ئى ژ لايى گوندىان فە ھاتىبە نوپۇزەنكرن، سالا (۱۹۷۸) ئى كارەب ژى گەھىشتىبە گوندى و ل ھەمان سال جادە ژى بۇ گوندى ھاتىبە قىزكرن^(۵۱).

گوندى ھىيان:

ھىيانى ب دوورتىيا (۱)كم دكەفیتە رۇژئاقىي سەنتەرى ناحىي، ل دووفا فەگىرانا خەلكى گوندى ئافاكرنا گوندى بۇ شەش پىشتان دزفرتەفە، رووبەرى كىشتىن گوندى (۱۹۰۷۱) دۈنەمىن غەردىبە.

سۈورىن گوندى:

باكورى، رووبارى خابوورى يە و ئالىي دى بى رووبارى باكورى كوردستانى يە.

باشوورى، چىبايى بىخىرى

رۇژھەلات، گوندى شىناقا

رۇژئاقا، گوندى تيان

پىكھاتا گوندى:

ژ دو بنەمالتىن سەرەكى بنەمالا ھەسەن غەلى سنا و بنەمالا ھەسەن غومەر خاتىنا پىكھاتىبە، بەرى گوندى ب يەكجارى خرابىبىت (۱۹) سەرۇكخىزان بوون و ل دووفا سەرژۇمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۹۹ كەس ل فى گوندى دژيان^(۵۱) ھەموو ژى ژ غەشپىرەتا زىبارى نە.

تۈينوار و جھىن كەشئارىن گوندى:

كەلھا كافرا، قەسرکا سىقى، شكەفتا شىخ غەلى، كورستانا داركى تەنى و كورستانا سەيد محەمەدى.

جھىن نافدار و بەرچاھىن گوندى:

كەلىن كەلھى، كەلىن مالا، كەلىن زىوى، كرى ماشا، كرى زىركى ملاي، زەفيا مەزگەفتى، نىرى بەران، ئاخ شىنكى، زەفيا خزان، سەرزىركا، زەفيا كىركى و زەفيا مەيدانى.

ئافاكىرن چەمەكى كوپىر لىن ھەبوو و پىشنى گوند ھاتىبە ئافاكىرن ئەف ئافە ل سەر ھاتە دانان، گوند ل سەر رووبەرى (۴۴) دۈنەمىن ئەردى ھاتىبەئافاكىرن و رووبەرى گوندى ھەمىن (۱۸۱۴) دۈنەمىن ئەردىنە.

سۈۋرىن گوندى:

باكوورى: گوندى چەم مشكو.

باشوورى: گوندى خىلەخ.

رۇزھەلاتى: گوندى بىندارى.

رۇزئافايى: كۈمەلگەھا باكرمان.

پىنكھاتا جفاكى:

گوند پىنكھىت ژ ئىك بابك، ئەۋزى (بابلا) يە ژ ەشسەرەتا سلىئانەبان و قى بابكى گوند ئافاكىرنە، دكەئندا (۳۷) خىزان ل گوندى ھەبوون و نھا گوند كائۇلە، جھى گوندى ل سەر دەمىن حكومەتا عىراقى مەيدانا ترومبىلىن بارھەلگىر ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۳۴ كەس ل قى گوندى دژيان^(۱۵۱).

گوند حەفت جاران ھاتىبە سۆتن و بەردان، داوى جار ژى سالا (۱۹۷۵) ئى بوو، پىشنى ھىنگى خەلكن گوندى ھندەكان قەستا باژىران كىرن و ھندەكان ژى قەستا باكوورى كوردستانى كىرن و ھندەك ژى ل كۈمەلگەھان ھاتىبە ئاكنجىكىرن و چەند كۈمەلگەھ ل سەر ەردى ۋى ھاتىبە دوستكىرن، ۋەكى كۈمەلگەھىن چەم كورك و خىلەخ و باكرمان.

جھىن بەرچاقىن گوندى:

چەمى شىلنى و بەرگەر و بەئافىك و ھەۋىك وملا زەر و خوى رىزوك و چەمى مەلا حسنى و ئەردىن قەرام و ئاف جوو.

ژىدەرىن ئاقى:

خەلكنى گوندى بۇ ئاقى تىن پىشتگەرمىن رووبارىن خابوورى بوون.

نازى، بنەمالا محەمەدى، بنەمالا سى سەر، بنەمالا رمحىم رەشىدا پىنكھىت. ژمارا خەلكن گوندى ل بەرى نىزىكى (۱۰۰) كەسان بوون و ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۲۲۸ كەس ل قى گوندى دژيان^(۱۵۲).

نھا پىترن ژ (۵۰۰) كەسان، لى ھەمى ل باژىران دژىن و كەس ل سەر گوندى نىنە.

گوند چەند جاران ل سالىن (۱۹۶۳، ۱۹۷۳) ئى ھاتىبە سۆتن و بەردان و سالا (۱۹۷۵) ئى خەلكن گوندى ھاتىبە راگوھاستن بۇ گوندى (ئاف كەمىن).

ژ توپنوار و جھىن بەرچاق ل گوندى:

تەختۇكا، حىزەمى، بىدەر، ئاخ شىنك، گەلىن ژىۋى، گەلىن مالا، گەلىن ھىك، گەلىن فەلا، گەلىن تەنگ، گەلىن مىرا، گەلىن كىرات، گەلىن مىشى، ئاخ سىپىكى، ئاشكى مەسىحايى، زىرى مەسىحايى، شكەفتا ناووسكا، شكەفتا پرووشىنك و چەند شكەفتىن دى، ژىلى مەرەدئ سەيد محەمەدى.

ژىدەرىن ئاقى:

چەند ژىدەرىن ئاقى ل گوندى ھەنە، ۋەكى، كانىيا دوورىشىن، كانىيا ەمەر، كانىيا مىرگى، خەمەل، نھالا مەيدانى، كانىيا دارا بەنن، كانىيا شكەفتى، كانىيا تىكى كانىكا ژوورى، كانىكا ژىرى و ژىلى بىر ئىرتىۋازىھكى كو سالا (۲۰۱۳) ئى ھاتىبە كۇلان.

ژىدەرىن زيارا خەلكنى گوندى:

ل بەرى و نھا ل سەر چاندنى بوو، ب تاپبەت چاندنا كەنم و جەھ و دارىن فىقى و گەلەكىن دى، ژىلى خودانكرنا تەرش و كەۋالى، كارەب ژى سالا (۲۰۱۳) ئى گەھشىتە گوندى^(۱۵۴).

گوندى چم كوپىكى:

ۋەكى دەپتە كۇنن گوند بەرى (۱۲۰) سالان ھاتىبە ئافاكىرن، دكەفتە دوورانىيا (۴كم) رۇزھەلاتىن ناحىن، ئاقى گوندى ژ ھندى ھاتىبە كو بەرى بەپتە

ھەرۋەسا رووبارى خابویری ژى دسنوورین گوندی را دبووریت.

ژیارا خەلکى گوندی د کەقندا ل سەر چاندنى و خودانکرنا مەرۇمالاتى بوو، نھا ژى ھەمان ژندەرین ژيانى نە، ژىلى کو ھندەك مووچەخۇرن.

ئىكەم خواندنگەھ سالا (۲۰۰۰) ئى ل گوندی ھاتىبە ئافاكرن، مزكەفت ژى ل سالا (۱۹۹۵) ئى ھاتىبە ئافاكرن و كارەب سالا (۱۹۹۴) ئى گەھشتىبە گوندی^{۱۵۸}. نھا ئەف گوندە كەتیبە دناف سنوورى باژنرفانىيا رزگارى و بووېە تاخەك ژ سەنتەرى ناھىن.

گوندی چەم باھىف:

ئەف گوندە ل سالا (۱۹۱۵) ئى ژلايى (محو شاهىنى) فە ھاتىبە ئافاكرن، دكەقبتە دوورانىيا (۲۵كم) رۇژھەلاتى مەلبەندى ناھىن، رووبەرى گشتى يى گوندی (۲۶۰۰) دۇنەمىن ئەردى نە.

سنوورین گوندی:

باكوورى، گوندی تاوكى.

باشوورى، گوندی بىتاسىن.

رۇژھەلاتى، گوندی بەركەقرا خابوورە.

رۇژتاقايى، گوندی خوالش.

پىكھاتا جفاكى:

گوند پىكھاتىبە ژ حەفت بابكان ب ناقتىن ارەمەزان رەشىد، خالد محەمەد عەلى، رەمەزان عەلى خەلو، صال عەفدى، رەمەان مەولود، سالىمان شەھباز، محو شاهىن) و يى داويىن گوند ئافا كرىبە، دكەقندا (۳۵) سەرۇك خىزان ل گوندى ھەبوون و و ل دووفا سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۱۴ كەس ل قى گوندى دژيان^{۱۵۹} نھا نىن مالەك ل گوندى مابە و يىن دى كۆچەر بوون.

گوند دو جاران ھاتىبە خرابكرن و سۇتن، جارا ئىككى ل سالا ۱۹۶۴ ئى كو ل سالا ۱۹۶۵ ئى جارەكادى ھاتىبە ئافاكرن قە و جارا دووئ سالا (۱۹۷۵) ئى ھاتىبە كافاكرن و خەلکى وى قەستتا باژنران كرىنە.

ژىدەرین ژيارا خەلکى گوندی:

ل بەرى ل سەر خودانکرنا تەرىش و كەوالى و چاندنا كىشتوكالى بوو، ب تايبەت يى دىم، مین نۇك و گەنم و جەھ و نىسكان و ژىلى برنجى ژى^{۱۶۱}.

گوندی باچىكا:

گوندەكى كەقنە و دىرۇكا وى دزقرىتەقە دەمى ئۆسمانىيان، دكەقبتە دوورانىيا (۱كم) ژ سەنتەرى ناھيا رزگارى رامانا ئافى گوندى يى ژ (بايىن چىچكا) ھاتى، رووبەرى گىشتى يى گوندى دكەھىنە (۳۷۷۳) دۇنەمىن ئەردى.

سنوورین گوندی:

باكوورى، گوند ھەقسنوورە دگەل توركيا.

باشوورى، جىباى بىخىرى.

رۇژھەلاتى، كۆمەلگەھا ئىبراھىم خەلىل.

رۇژتاقايى، گوندى شىنافا.

پىكھاتا جفاكى:

گوندى سىن عەشىرەت لى ھەنە، ئەو ژى، بەگ كو كەقنترىن بىنەمالە ل گوندى و گوند ل سەر دەستىن وان ھاتىبە ئافاكرن، زىدەبارى كۆچەر و شىرنەخىيان، د كەقندا (۱۰۰) خىزان ل گوندى ھەبوون و ل دووفا سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۷۱ كەس ل قى گوندى دژيان^{۱۶۱} نھا (۲۳۵) خىزان لى ھەنە.

گوند ل سالىن (۱۹۶۳، ۱۹۶۷، ۱۹۷۵، ۱۹۸۸) ھاتىبە سۇتن و بەردان.

توینوار و جەمىن ئاقدار ل گوندی:

شكەفتا توبەل، گۇرستانا شىخ خدرى، نھالا جەھنەمى، گركى ژن مرىا، چەم كافرا، گرى زرتەكا، كەلىن بەرزا.

ژىدەرین ئافا گوندی:

چەند كانى نە، مینا، كانىيا زەلامان، وكانىيا ژنان.

توپنوارىن گوندى،

شكەفتا كون كافرئ، گۇرستانا گوندى، گۇرستانا چەمىن دارئ. جەيىن نافدار زئ، گركى گۇرستانا گوندى، نهالا كەلى سىنگى، گەلوكن ھەمى، گەلوكن زاخۇ، كافل كوسكا، چەمىن دارئ.

گوندى سىن جاران ھاتىبە سۇتن، سالا ۱۹۶۳ئى ژئالىيى لەشكەرىي رۇئما سورىن قە ھاتىبە سۇتن، ھەرەھسا ل سالا ۱۹۶۵ئى جارەكادى ژئالىيى لەشكەرىي عىراقى قە ھاتىبە سۇتن، و سالا ۱۹۶۷ئى ھاتىبە خرابكرن و ھىز خەلكن گوندى نەزفېبە قە گوندى.

توپنوار و جەيىن كەفتارنى گوندى،

مىزگەفتا جەجى سلو، نهالا خويىد، كەر خەزىن، بانا سىسى.

ژىدەرئىن ئافى ل گوندى،

كانى سىنگى و رووبارى خابوورى بوون، ژىدەرئىن ژىارا خەلكى زئ ل سەر چاندنى و خودانكرنا تەرش و كەوالى بوو، سالا (۱۹۷۰ئى) بو ئىكەم جار خواندنگەھ ل گوندى ھاتىبە ئافاكرن.

ژىدەرئىن ئافا گوندى،

كانىيا گوندى و كانىيا كەر خەزىمى نهالا بنارىي زىارەتى يە.

گوندى خراب دارئ،

ب دوورائىيا (۱۰كم) دكەفتىنە رۇزھەلاتى ناحىيا بىزكارى، ۋەكى دەيتىنە گۇتن دۇرىن (۵۰۰) سالەكانە ل سەر دە سىتن (شەمو حسو) ھاتىبە ئافاكرن، رووبەرى گوندى (۱۳۱۱) دۇنەمىن ەردىنە، ئافى گوندى ژ ھندئ ھاتىبە كو جەئ گوندى بەرى بەيتىنە ئافاكرن كەلەك دار ل جەئ وى ھەبوون و گوند ب ھندئ ھاتىبە ب ئافاكرن.

ژىارا خەلكن گوندى دكەفتىنە ل سەر چاندنى و خودانكرنا تەرش و كەوالى بوو، و جنىك زئ ل گوندى ھەبوون و جۇرىن فىقى و داروبارى و دەرامەتى لى ھەبوون، ۋەكى سىپىندار، خۇخ، باجان، ھنار، مۇمژ، نۆك، گەنم و... گەلەكېن دى.

نھا پىرۇزەكن ئافى ل سەر دەستى كەسەكن خەلكى گوندى ل سەر رووبەرى رووبەرى (۱كم) درىزئى (۵۰۰م) فرھى ھاتىبە چىكرن^(۱۱).

گوندى خىلافتى،

گوندى دكەفتىنە دوورائىيا (۲۵كم) رۇزھەلاتى ناحىيى، ۋەكى دەيتىنە گۇتن بەرى (۲۰۰) سالان ھاتىبە ئافاكرن، ئافى گوندى ژ ھندئ ھاتىبە كو ئەردى گوندى بۇ چاندنى بىن باشە و ئاف ژ بەرەكەتا ئەردى گوندى يە، رووبەرى گوندى (۲۲۶۰) دۇنەمىن ئەردىنە.

سئورئىن گوندى،

باكوورى، گوندى بىدارئ باشوورى، چىايى بىخىرى، رۇزھەلاتى، گوندى صەلكا، رۇزئافايى، گوندى خىلەخى.

سئورئىن گوندى،

باكوورى، گوندى ترك عرب (سەر ناحىيا دەركارئ قەيە).

پىكھاتا چىكى،

گوندى ژ ئىك بابك ئەوژئ (شەمو حسو) پىكھاتىبە كو وى گوند ئافاكرىبە، دكەفتىنە نىزىكى (۲۶) سەرۇك خىزان ل گوندى ھەبوون و ل دووف سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷ئى) ۱۳۹ كەس ل قى گوندى دزبان^(۱۲)، نھا گوند كافلە و خەلكن گوندى قەستا باژىران كرىنە.

باشوورى، رووبارى خابوورى، رۇزھەلاتى، گوندى بەر كەفر خابوور، رۇزئافايى، گوندى تاوكى.

يىنكھاتا گوندى:

گوند يىنكەھىت ژ ھەردو بىنەمالىن (ئىسەف و فارس) ژ ەشپىرەتا سىندىيان- ئىچاخا (مامەزەدىنى)، بىنەمالا دووئ (فارسى) كەفنتىرەن بىنەمالە ل گوندى، دكەفندا (۱۷) سەرۆك خىزان ل گوندى ھەبوون و ل دووئ سەرۆمىترىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۸۲ كەس ل فى گوندى دژيان^(۱۱)، نھا (۱۵) خىزان لى دژىن و يىن دى قەسنا باژىران كرىنە.

گوند شەش جاران ل سەر دەستىن رزىمىن عىراقى ھاتىبە سۆتن و وىرانكەرن، دو جاران ژ وان پىشتى كودتايا سالا ۱۹۶۸ بوو ل سالىن ۱۹۷۷-۱۹۸۷ ئى.

ئوينوار و جھىن بەرچاف ل گوندى:

گركى دىژى، شكەفتىت ھىشار كو سىن شكەفتىن لدەف ئىك، گۆرستانا گوندى، ملا ھەلەبى، ئاقا گولى، مالا نافداراكا، چەم گندلى، چەم زەيتون، لەقدا باسكى، بەرزىرا، واركى خەلايى، چالا كەقوت و بانا ھىزىرۆك.

ژىدەرىن ئاقى:

كانى رەملىكى، كانىيا مەزىن، كانىيا واركى خەلايى، رووبارى خابورى ژى دىسنوورىن گوندى را دىبووريت، سالا (۱۹۷۶) ئى ئىكەم جار خواندنگەھ ل گوندى ھاتىبە قەكرىن، كارەب ژى سالا (۲۰۱۳) كەھشنىبە گوندى^(۱۲).

گوندى دويانكى:

ئەف گوندە دكەفبە دوورائىيا (۳۵ كم) ل رۆژھەلاتىن ناحيا رزگارى، ۋەكى دەنتە گۆتن بەرى سالا (۱۸۰۰) ئى ھاتىبە ئافاكەرن، ئاقى گوندى ۋەك قەدگىرن، ژ ھندى بىن ھاتى كو گوندەكى بۇش بوويە و دو مەلا لى بانگ ددان لەوما بوويە دويانك، ژ تابىبەتمەندىين فى گوندى ئەو بوو كو (كەلىن دويانكى) ل دەمى شۆرشىن كوردى جھى قەجەواندنا خەلكى بوويە و ھندەك جارا (۱۰۰۰) خىزان دقى گەلى دا دژيان، رووبەرىن گىشتى بىن گوندى (۱۸۰۶) دۈنەمىن ئەردى نە.

سەوورىن گوندى:

باكورى، گوندى تەمر ئاقا، پاشورى، چىيىن سىپى، رۆژھەلاتى، گوندى ھارىنا، رۆژئالايى، گوندى بىزالكىن.

يىنكھاتا گوندى:

گوندەكن ەشپىرەتا سالىقەھەيانە، ھژمارا خەلكى ۋى دكەفندا نىزىكى (۵۰) خىزان بوون، و ل دووئ سەرۆمىترىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۶۰ كەس ل فى گوندى دژيان^(۱۳)، نھا نىزىكى (۱۰۰) مالا نە، ژ بىنەمالىن گوندى ژى، (ئەھمەد دويانكى، سەفەر دويانكى، جەكىم دويانكى، خىشمان دويانكى، خەلىل دويانكى، عىصمەت دويانكى) و (يوسف دويانكى) كەفنتىرەن بابكە ل گوندى.

ئەف گوندە ھەشت جاران ھاتىبە سۆتن و بەردان، جازەكى ژ ئالىن فرۆكىن ئوركى قە و جارىن دى ژ ئالىن رزىمىن عىراقى قە ل سالىن (۱۹۵۴، ۱۹۶۶، ۱۹۷۵، ۱۹۷۹، ۱۹۸۴، ۱۹۸۸) ئى، سالا (۱۹۹۴) ئى ھاتىبە ئافاكەرن قە، لى ل سالا (۱۹۹۵) ئى جازەكادى ژ بەر نۆبىارانا فرۆكىن تركىيا قە ھاتىبە نۆبىارانكەرن.

ئوينوار و جھىن كەقنارىن گوندى:

شكەفتا دەرى گەلى، شكەفتا لىژنا ناحيا زومار، شكەفتا نەخۇشخانا پىشەمەرگەى، مەرقەدى عىسلانى، گركى تى رەش، قىچكبا مەندىسا، گەرا خاتىنا، سەرۆكانى.

ژىدەرىن ئاقى:

بىرەك ل گوندى ھەبە.

ژىدەرىن زيانا خەلكى گوندى:

ل بەرى ل سەر چاندنى و بەرھەمىن كىانەھەران بوو، نھا ژى ل سەر چاندنا دار وبارىن فىقى بە، سالا (۲۰۱۳) كارەب بۇ گوندى ھاتىبە راكىشنان

ۋ پروژى ئافى و كولانا بىرى ل سالا (۲۰۰۶)، بۇ گوندى ھاتىبە دوستىكىن^(۱۵).

گوندى ھارىنا:

گوندى دكەفئىتە سنوورى عەشىرەتا دۇسكىيان ب دوورائىيا (۲۰كم) ژ ناحيا رزگارى. ئافى گوندى ژ واتايا ھارىكارى ھاتىبە كو خەلكى وى ھارىكارىوون دكەل چىرانىن خۇ.

سنوورين گوندى:

باكوورى، گوندى تىلا كورو (سەر ب ناحيا مانگىشكى).

باشوورى، چىايى سىپى.

رۇزھەلاتى، گوندى زىناقا (سەر ب ناحيا مانگىشكى).

رۇزئاقايى، گوندى نىر ئافا.

پىنكھاتا گوندى:

گوندى ژ فان سى بنەمالان پىنكھىت: امالا ئەحمەد صالحى ژ عەشىرەتا سىدى، ئەسەد گىندو ھەر ژ عەشىرەتا سىدى، محەمەد جامى ژ عەشىرەتا دۇسكى، ھژمارا خەلكى با كەفئ (۱۲۰) كەس بوون. و و ل دووف سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئ ۱۲ كەس ل قى گوندى دژيان^(۱۷).

گوندى سى چاران ھاتىبە بەردان و سى چاران ھاتىبە سۇتن، لى سالىن وان دەستىشانىكىرى نىن.

شوينوار و جھىن بەرچاقىن گوندى:

كەلىن ھارىنا، ئەھالا گوندى، بەستى، جەبەرى، چەند زيارەت، جھىن روينىشتىن ل بەر تاقى مزگەفتى، تيا كولان، ل سەر سوكى، ژىلى چەند زەفبان، ۋەكى، پەستى، كورى، رەزى لودى، زەفيا سىس. ھەر ۋەسان ناووسكا كەلى، سىلافا كركى مەھمەدا پىندەرا بلند كورپەقى، شكەفتا قورنا، شكەفتا لەشى، شكەفتا كەلى، ئەھالا گوندى يا مەزن، ئەھالا دىناقبەرا دويانك ھارىنا دا، ئەھالا بەرا زرھەوا، ھارىنا.

گوندى مامەر:

گوندى دكەفئىتە دەقەرا (لىتىن) ب دوورائىيا (۱۵كم) ژ سەنتەرىن ناحيا رزگارى، رووبەرى گىشتى پىن گوندى دكەھىتە (۲۱۶۲) دۇنەمىن ئەردى، گوندى پىن ئاقدارە بىناقى گوندى (پرو رىزو).

سنوورين گوندى:

باكوورى، گوندىن گىزىوك و دە شىمى.

باشوورى، چىايى سىپى.

رۇزھەلاتى، گوندى بىناسى.

رۇزئاقايى، گوندى جەسەن ئافا.

پىنكھاتا جفاكى:

گوندى ژ ھەردو تىرەيىن (ھاجان، ئەرتووشى) پىن كوچەران پىنكھاتىبە.

ئەف گوندى دىناقبەرا سالا (۱۹۱۱-۱۹۸۸) ئ چوار چاران ھاتىبە سۇتن و بەردان و ئەھالا خەلكى گوندى (۳۰) خىزان.

شوينوار و جھىن بەرچاق ل گوندى:

رابى مامەر، خرابى بىلور، واركن خەلىلا، دىسان چەند كەلى ھەنە، ۋەكى كەلىن (قەبان، زىلى)، ھەر ۋەسان دو شكەفتىن كەفئ ژى لى ھەنە ب ئافىن (قەبان، زىلى)، كويا دووى بۇ چەند كىلومەترا يا دىژە.

ژىدەرىن ئافى:

كانىيەك ب ئافى كانى (چنار) و ئەھالا (بەلك) و ئەھالا (ئەندەبا) ژىدەرىن ئافا گوندىنە. ژيارا خەلكى وى ل بەرى و ئەھالا ھەر خودانكرنا نەرش و كەوالى يە^(۱۸).

زىدەرئىن ئاقى:

پىكھاتىنە ز چەند كانىيان، وەكى، كانىيا سرك، كانىيا كجوك، كانىيا زھىد، كانىيا مەھمەتك، دىسان ھندەك كانىيىن بەھارى ژى ھەبوون.

زىارا خەلكى گوندى:

ل بەرئى ل سەر چاندنى بوو، ب تايىبەت چاندنا گەنم و نۆك و نىسك و ماش و كونجى و بىرىج و گويز و باھىف و ترى و ھنار و حلىك و سىف... ژىلى خوادىكرنا بەز و بىزان ژى^(۱۸).

گوندى ئافرىما:

گوندى دكەفىتە دووراتىيا (۱۰كم) ژ سەنتەرى ئاھىيى، ئاقىن گوندى بىن ژ وئى چەندئى ھاتى كو جارىھكى گوندى وىران بىوو و تى (ئافر- ھافر) مان، ئەوما ئاقىن گوندى ژى بوو (ئافرىما)، دىرۇكا قى گوندى دزفرىتەفە بۇ سى پىشتا، رووبەرى وى بى گىشتى ژى (۱۱۹۱) دۈنەمىن ەردى نە.

سەورئىن گوندى:

باكوورى، كۈمەلگەھا بىدارى، باشوورى، گوندى دە شتەمى، رۇزھەلاتى، گوندى سەلكا، رۇزئاقى، گوندى خراب دارى.

پىكھاتا گوندى:

گوندى كۈچەرىن زىوكى نە، ژ (۱۲) مالىتان ب ئاقىن، (ئەھمەد سۇقى، جەجو، مالا صالح، مالا سىسۇ، مالا گوزە، مالا محو نەقى، مالا چۆلى، مالا محمەد، مالا تەمو، مالا عزەت، مالا محو بى گوھارا، مالا عىسو) پىكھەنت، ھژمارا خەلكى وى دكەفندا (۱۵۰) كەس بوون و و ل دووف سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۵۸ كەس ل قى گوندى دژيان^(۱۹) و نھا دورئى (۱۲۰۰) كەسەن.

ئەف گوندى دو جاران ل سالىن (۱۹۶۲، ۱۹۶۵) ئى ژ ئالىن رۇنما عىراقى قە ھاتىيە وىرانكىن و ل سالا

(۱۹۷۵) ئى گوندى ھاتە خرابكىن و خەلكى وى ل سەر گوندىن دەرووبەران ھاتنە بەلاڤكىن.

دو گۇرستانىن كەفناز: گۇرستانا خوشك و برا و گۇرستانا جەجوى ل گوندى ھەنە.

زىدەرئىن ئاقى ژى ل گوندى دو كانى بوون ب ئاقىن كانىيا جەجو و كانىيا وردىن^(۲۰).

د كەفندا زىارا خەلكى ل سەر چاندنى و خودانكرنا تەرش و كەوالى بوو و نھا ژى ل سەر چاندنى يە، گەنم و جەھ و نىسك و نۆك و... ھند دچىنن. و ب رەنگەكى گىشتى گوندى بىن بەھرە ژ خىزمەتگوزارىيان.

گوندى ھەسەن ئاقا:

گوندى ب دووراتىيا (۱۴كم) دكەفىتە رۇزھەلاتى ناھىيا رزگارى، ئاقىن گوندى بىن ژ ئاقى وى كەسى ھاتى كو گوندى ئافاكرى، ئانكو (ھەسەنى گوندى بىن ئاقا كرى)، رووبەرى گىشتى بىن گوندى دكەھىتە (۳۳۰۰) دۈنەمىن ەردى.

سەورئىن گوندى:

باكوورى، گوندى دەشمى، باشوورى، چىايى سى، رۇزھەلاتى، گوندى مامەرىە، رۇزئاقى، گوندى كانى صاركى.

پىكھاتا گوندى:

گوندى ژ (بىنەمالا كەلحو، بىنەمالا كەلو، بىنەمالا درىو، بىنەمالا مەولو) پىكھەنت، ژ عەشپىرەنا (كۈچەرا - زىوكى) نە، دكەفندا نىزىكى (۵۲) سەرۇك خىزانال گوندى ھەبوون، ل دووف سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۲۰۴ كەس ل قى گوندى دژيان^(۲۱).

نھا نىزىكى (۲۰۰) سەرۇك خىزانان لى ھەنە. ھەسەن ئاقا پىنج جاران ل سالىن ۱۹۶۱، ۱۹۶۲ ژ ئالىن ئەشكەرى حكومەنا عىراقى قە و سالا ۱۹۶۲ ئى ژ ئالىن ئەشكەرى سورى قە، ۱۹۷۵ ژ ئالىن عىراقى قە ھاتىيە سۇتن و وىرانكىن و ھەر جارىھكا ھاتىيە

گوندى ھاتىيە ئاڧاكىرن، كارەب پىشتى سالا (۱۹۹۱) ئى
گەھشتىيە گوندى^(۷۲).

كافل و ويرانكىرن جاره كادى ھاتىيە ئاڧاكىرن قە، داوى
جار ژى ل ئەنفالين سالا (۱۹۸۸) ئى بوو، لى ديسان
سالا (۱۹۹۲) ئى گوند ھاتە ئاڧاكىرنقە.

گوندى قەرەولا:

گوندى دكەڧىتە سەر ھەردو رووبارن (دېجلە و
خابوور)، ب دووراتىيا (۲۰كەم) رۇژئاڧا ناحيا رزكارى،
ئاڧىن گوندى پىكھاتىيە ژ دو بىرگان، (قەرە) پەيشەكا
توركى يە ب واتايا رەنگىن (رەش) و ئاڧىن گوندى
قەرەولا ب واتايا (تەيرى رەش) دەيت، رووبەرى گوندى
دكەھىتە (۳۹۵۸) دونەمىن ئەردى.

جھىن بەرچاڧ ل گوندى ۋەكى:

(گرى ئوردىن، على نادوكا، نھالا مامەريە،
گرى كوسا، چەپەرى ئىنگلىزى، گەلىن ھەژىرى،
گرى مەلەشىز، گەلىن محمد حاجى، گەلىن ئاخ
سپىكى، گەلىن توخىبى).

ژىدەرىن ئاڧى ل گوندى:

ۋەكى (كانىيا گوندى، كانىيا رەھال، رووبارى
مامەر).

سەۋرىن گوندى:

باكوورى، رووبارى خابوورى،
باشوورى، گوندى دېرەبوون،
رۇژھەلاتى، گوندى تيان،
رۇژئاڧايسى، ئاڧارى گوندى مەرزى.

ژىدەرىن ژيانا خەلكى كەڧن ل سەر خودانكرنا
تەرش و كەۋالى و چاندنى بوو، ب تايەت چاندنا دىم،
مىنا نۇك و گەنم و جەھ و نىسك و...ھتد،
سالا (۱۹۷۱) ئى بۇ ئىكەم جار خواندنگەھ ل فى

گوندى ھەسەن ئاڧا

پىنكھانا گوندى:

گوند ژ پىنج بىنەمالان: (گركى، تافيانى، بارنجى، نەرمەنى، كەلوانى) پىنكھاتىيە، ل دووق سەرزىمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۲۳۴ كەس ل فى گوندى دژيان كو ھىنگى گوند سەر ب ناحيا سىلىقئانەبى فەبوو^{۱۷۳} و ژمارا خىزانىن وان ژى ل نها (۱۶) سەرۇك خىزانن و ئايىنن وان مەسىحى نە ژ ئايىنزايا كەلوانى و ل دووق سەرزىمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۲۳۴ كەس ل فى گوندى دژيان^{۱۷۴}.

گوندى قەرەولا سالىن ۱۹۱۳، ۱۹۱۷ ھاتىيە سۇتن و بەردان، سالا ۱۹۷۵ ئى ب ئىكجارى ھاتىيە خرابكىن و خەلىكى گوندى دەرىدەرىوون، سالا (۱۰-۱۰۰) ئى ب بىرارا سەرۇكى ھەرتما كوردستانى خەلىكى گوندى زقىرىنە سەر گوندى خۇ گوند ئافاكىرىيەفە.

شوينوار و جھىن بەرچاقىن گوندى:

چەند شوينوار ل گوندى ھەنە، ۋەك، گرئ گوندى شكەفتا ەشمارا، بەرى قول، پىرەقات، مەرقەدى (مىرەم نەترا زەركى)، ھەر ۋەسان جھىن ديار ل گوندى ھەنە ۋەك: (كوپىن ەشمارا، ئاخ سىپىك، پىرە قان، گر سىمايل، كانىيا باجى، نھالا گرگناسى، بەرى قول).

ژىدەرىن ئاقى:

ل گوندى چەندىن ژىدەرىن ئاقى ھەبوون، ۋەك، رووبارى خابوبىرى، ئاقا نھالا گوندى، نھالا پىرەقانى، ژىلى ھندەك كانىيان كو ئاقا وانا زۇر با تەرى بە.

ژىدەرىن ژيارا خەلىكى گوندى:

ژىدەرىن ژيارا خەلىكى گوندى ل سەر چاندنى و خودانكرنا نەرش و كەۋالى بوو، ئەف گوندە جھەكى ب ئاف و دەنگە بو چاندنا زبەشئا، ژيانا خەلىكى نھا ل سەر چاندنا گەنمى و چاندنا جنىك و بىستانانە، ژ خوارىنن بەرى ل گوندى ۋەكى، (مەپىرە، گروو، سەرىدەو، قوقنە).

ژ يارنىن بەرەلەف ژى ۋەكى: (پرازاقابى، بوكا مىرا، بەلو بەلو، برانى، بەردەق، جن تاشو و... ھند. سالا (۱۹۱۷) بۇ ئىكەم جار خواندنگەھ ل گوندى ھاتىيە ئافاكىن، بەلى كەلەك نەفەكىشايە و گوند ھاتىيە خرابكىن و بەردان، كارەب و پروژى ئاقى ژى ل سالا (۱۹۹۴) ئى گەھشتىنە گوندى^{۱۷۵}.

گوندى خىلەخ:

گوندى خىلەخ ب دوورائىيا (۸كم) رۇژھەلاتى ناحىي، ۋەكى دەپتە گۇنن گوند ل سەر دەمى (قوباد بەگ) ى ھاتىيە ئافاكىن، رووبەرى گوندى (۲۲۷۰) دۇنەمىن ەردىنە.

شووړىن گوندى:

- باكور، گوندى چەم كورك،
- باشوورى، چىايى بىخىرى،
- رۇژھەلاتى، گوندى خراب دارى،
- رۇژئاقابى، گوندى باكرمان.

پىنكھانا گوندى:

گوند ژ سى بابكان پىنكەھىت، ھەرسى برانە و گوند ئافاكىرىنە، ئەو ژى، (ئەحمەد بەگ، عوسمان بەگ، شقان بەگ)، ژمارا سەرۇك خىزانىن گوندى ل بەرى (۲۰) سەرۇك خىزان بوون و نها (۱۵) سەرۇك خىزان ل گوندى ھەنە. گوند چوار جاران ل سەردەمىن رۇژمىن عىراقى ھاتىيە خرابكىن، دو جاران ل سالىن شىستان و دو جارىن دى ل سەر دەستى رۇژما بەعسىيان.

شوينوار و جھىن بەرچاق ل گوندى:

ژ شوينواران ۋەك، شكەفتا شار، گورستانا شىخ محەمەد ئەمىن، شوينوارىن مزگەفتى كو بەرى سەد سالان لى ھاتىوو ئافاكىن، ژ جھىن ديار ژى ۋەك، كەلە بەرد، شام زەركە، واركە، ئافروكە.

و خودانكرنا تەرش و كەوالى بوو، نھا زى ل سەر بەرھەمىن چاندنى و خودانكرنا تەرش و كەوالى يە، زىلى كو دەقەر نىزىكى سنوورى يە ھندەك ژ خەلكى گوندى كارى بازىگانىنى زى دكەن.

ژ خزمەتكوزارىين گوندى زى كارەب سالا (۲۰۱۲) ن گەھشتىيە گوندى^(۷۱).

ژىدەرىن ئاقى ل گوندى:

تنى كانىيەك ب ئاقى كانىيا سىسەن لى ھەيە.

ژىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

ژيارا خەلكى گوندى د كەفن دا ل سەر چاندن

ژىدەر و پەراۋىز:

۱. عبدالله غفور، التشكيلات الادارية في جنوب كردستان، ص ۹۱.
۲. ھەمان ژىدەر، بپ ۱۲۹.
۳. پىزانىن ژ رىقەبەرىيا ناحىن ھاتىنە ۋەرگرتن.
۴. پىزانىن ژ رىقەبەرىيا ئامارا دھۆكى ھاتىنە ۋەرگرتن.
۵. پىزانىن ژ رىقەبەرىيا ناحىن ھاتىنە ۋەرگرتن.
۶. پىزانىن ھاتىنە ۋەرگرتن ژ ھەر ئىك ژ ئەقەين محەمەد محەمەد، دلشاد رەشىد، ب/ ۲، ج ۲، (ھەولنى، ۲۰۰۵)، بپ ۶۲.
۷. د. غەبدوللا غەفوور، گوندىكەنى باشوورى كوردستان لى سەرژمىرى دانىشتوانى عىراقدا- ۱۹۵۷، ب/ ۲، ج ۲، (ھەولنى، ۲۰۰۵)، بپ ۶۲.
۸. د. غەبدوللا غەفوور، گوندىكەنى ...، بپ ۶۲.
۹. د. غەبدوللا غەفوور، گوندىكەنى ...، بپ ۶۲.
۱۰. د. غەبدوللا غەفوور، گوندىكەنى ...، بپ ۶۳.
۱۱. پىزانىن ژ ھەسەن شىنبو شەمو ھاتىنە ۋەرگرتن.
۱۲. د. غەبدوللا غەفوور، گوندىكەنى ...، بپ ۶۳.
۱۳. پىزانىن ژ (گورى جىنا خەلەف) ھاتىنە ۋەرگرتن.
۱۴. د. غەبدوللا غەفوور، گوندىكەنى ...، بپ ۶۵.
۱۵. پىزانىن ژ قەيسەل ھەرم جەمىل ئاغا، و جەغفەر غەبدوللا حاجى ئىزدوو موختارى گوندى ھاتىنە ۋەرگرتن.
۱۶. د. عماد عبدالسلام رۇوف، المراكز الثقافية المغمورة في كردستان، (ارىيل- ۲۰۰۸)، ص ۲۳.
۱۷. د. غەبدوللا غەفوور، گوندىكەنى ...، بپ ۶۱.
۱۸. د. عماد عبدالسلام، ھەمان ژىدەر، بپ ۲۳.
۱۹. پىزانىن گوندى ژ ئەمىن محەمەد، موختارى گوندى ھاتىنە ۋەرگرتن.
۲۰. پىزانىن ژ موختارى گوندى ھاتىنە ۋەرگرتن.
۲۱. د. غەبدوللا غەفوور، گوندىكەنى ...، بپ ۶۳.
۲۲. پىزانىن ژ موختارى گوندى عادل محمد رشيد ھاتىنە ۋەرگرتن.
۲۳. د. غەبدوللا غەفوور، گوندىكەنى ...، بپ ۶۳.
۲۴. پىزانىن ژ رىقەبەرىي خاوندنكەھا ئامادەبىيا پىنشاىبىرى (فائز گوركيس سومى) ھاتىنە ۋەرگرتن.
۲۵. پىزانىن ژ رەشىد عەزىز، موختارى گوندى ھاتىنە ۋەرگرتن.

قهزا شیخان

قەزا شىخان (ئىسفىنى)

مەھمەد عارف تاتار

وەرگىران ژ ەەرەبى، خاند سالىح

و نەھ كىلومەترىن چوارگۆشەنە، پىشتى ھەردو ناحىيىن مەرتىبا و ئەترىش ل دووڧ مەرسۇمى كۆمارى ژمارە ۳۲۱ ل ۱۹۸۷/۱/۱۱ ئى ھەلوەشاندىن و ب ئاڧەندا قەزايى قە گرىداين. ژمارا ئاكنجىيىن ئاڧەندا قەزايى ل دووڧ نامارا سالا ۱۹۵۷ ئى ۱۴۲۷۹ كەس بوون^(۱) و ل دووڧ نامارا سالا ۱۹۸۷ ئى نامارا قەزايى (۵۴۵۵۹) كەس بوون و ل بەرى ھىنگى و ل دووڧ نامارا سالا ۱۹۷۷ ئى نامارا ئاكنجىيىن وئ (۳۶۴۲۷) كەس بوون، و ل دووڧ نامارا رىكخراوا خوارنا جىھانى ل سالا ۱۹۹۷ ئى نامارا ئاكنجىيىن وئ كو ل ژىر دەسلانا حۆكەمەنا ھەرىئا كوردستانى ئە (۵۵۸۱۹) كەسن.

سەنتەرى قەزا شىخان ھندەك ژ دەڧەرىن قەزايى ئەھا سەرب پارىزگەھا مووسل ڧەيە، و دكەڧىتە ژىر مادەيىن ۱۴۰ كو ئاكوكى دناڧەرا حۆكەمەنا بەغدا و حۆكەمەنا ھەرىئا كوردستانى ل سەر ھەي و خەلكن وئ ھەزىدكەن ب كەڧنە دناڧ نەخشەيىن كوردستانى دا، مينا پىشكا دى كو پىشتى سالا (۲۰۰۳) ئى كەتپيە سەرب پارىزگەھا دھۆكى قە. ئەھا ب رەنگەك ڧەرمى دەڧەرىن قەزايى يىن بەرى نىسانا ۲۰۰۳ سەرب پارىزگەھا دھۆكى ڧەنە و يىن دىتر ژ قەزايى سەرب پارىزگەھا مووسلنى ڧەنە، بەلنى ب كىربار وەك ڧەزايەكا سەرب پارىزگەھا دھۆكى سەردەرى دگەل ھەموو سنوورى وئ دەيتنەكەن.

ژ لايىن كارگىرى قە:

قەزا ئىسفىنى (۴۵كم) ژ ئاڧەندا باژىرى مووسل دوورە. شىخان دناڧەرا سالين (۱۹۱۸-۱۹۲۴) ئى و تا دروستبوونا دەولەتا عىراقى ناحىيەك بوو سەرب قەزا مووسل ڧە، پىشتى سىن سالان ژ دامەزراندنا دەولەتا عىراقى و ل دووڧ (ئىرادەيا مەلەكى) ژمارە (۳۴۲) ل رىكەڧتى ۱۹۲۴/۱۲/۱۱ ئى بوويە قەزا، و ژىلى ئاڧەندا ناحيا شىخان يا پىكھاتىبوو ژ ناحىيىن ئەلقۇش و باشىكى^(۱). پاشى چەند ناحىيىن دى مينا ئەترىش و مەرتىبا لى ھاتنە دامەزراندن و ئەھا ژىلى ئاڧەندا شىخان يىنج ناحىيە ب سەرفەنە و ژ لايىن كارگىرى قە گرىداي پارىزگەھا دھۆك و پارىزگەھا ئەينەواڧەنە، ناحىيىن وئ ژى پىكھاتىنە ژ.

ناحيا ئەترىش ل سالا ۱۸۷۹ ئى ھاتپيە دامەزراندن كو ھەتا سالا (۱۹۵۱) ئى سەرب قەزا دھۆكى ڧەبوو^(۲). ناحيا ڧەسرۆك ال بەرى مەرتىبا ل سالا (۱۹۷۲-۱۹۹۴) ئى ھاتپيە دامەزراندن، ناحيا باعدەرى ل سالا ۱۹۹۳ ئى ھاتپيە دامەزراندن، و ناحيا زىلكان (الضاروق) ل سالا ۱۹۹۸ ئى ھاتپيە دامەزراندن و سەرب پارىزگەھا مووسل ڧەيە، ناحيا كەلەكچى ل سالا ۲۰۱۴ ئى ھاتپيە دامەزراندن، ئەڧ ھەمى ناحىيە ژىلى زىلكان سەرب پارىزگەھا دھۆكى ڧەنە. رووبەرى قەزايىن (۱۲۵۹) ھزار و دووسە و يىنجى

(۱۹) كورسىا ئوسقوفى دا بوو، و ئىسفنئى زنجىرا ھەژدئى بوو دناف ئى زنجىرا ئوسقوفىاندا، و گەلەك چىشانوئك ل سەر ئاقئى وئى ھەنە و ۋەسان ھزر دكەن دىرۇكا وئى قەدگەرىنتەقە چاخئى (نۇج پىغەمبەرى) و ئەو كانىيا ئاقئى كو پاپۇر ل نىزىكى وئى دروست بووى دكەقئىتە نىزىكى ئىسفنئى و يا ئاقدارە ب (مەيركا)، دىسان ۋەسان دەنتە ھزركرن كو جھئى پاپۇر ئى دەركەتى ل وئى رۇزا تۇفان چئى بووى كانىيا (مەيركا) بوو ل ئىسفنئى، واتە (كانىيا پاپۇرئى- عىن السفىنە) و تا نھا ئى ئەف چىشانوئكە دناف خەلكئى قەزابئى دا دەنتە گۇتن^(۴).

ئى ھزرا پتر جھئى باۋەرىن و ب بەلگەبىن زانستى ھاتىبە سەلماندىن ئەۋە يا قەكۇلەر (مەمەد عارف تاتارا)^(۱) دگەل قەكۇلەر (د. ھەسەن ئەحمەد قاسم)^(۷) رىقەبەرىئى شىۋىنوارىن دھۆكئى گەھشتىنئى پىشتىر خواندنا گەلەك پەيقتىن دناف زمانئى سۇمەرى دا ھەبىن و تا نھا ئەۋ پەيقتىن دناف زمانئى كوردى دا د بەرىلاقتىن و گەھشتىنە وئى چەندئى كو بنىاتئى پەيقتا

ھوكمەتىن عىراقى ھەر ئ دەسپىنكا شۇرشا ئەبىلۇلئى ل سالا ۱۹۶۱ئى و تا سالا ۱۹۶۳ئى و تا داۋىبىا سالا ۱۹۶۵ئى و پىشتى شىكەستنا شۇرشا ئەبىلۇلئى ل سالا ۱۹۷۵ئى يا بەردەۋام بوو ل سەر سىياسەتىن راگوھاستن و تەعربىكرنا دەقەرى^(۴).

كورتىيە كا مىژۋىيى:

ئاق: ئەف ئاقە پتر ل داۋىبىا سەدسالىيا پىنجئى و دەسپىنكا سەدسالىيا شەشئى مشەختى ل سەر ھاتىبە دانان پىشتى شىخادى كورئى مسافرى ھەكارى و شىخ ھەسەن و شىخ نورەددىنئى برىفكانى و چەندئى دى ئ خودانىن رىكىن جودا بىن سۇقىياتىن قەستكرىنئى.

سەبارەت ئاقئى كەقئى (ئىسفنئى) ئاقئى وئى د ئۇندەرىن ئارامى دا ب (ئىسپىنئى) ھاتىبە و تا نھا ئى سىرپانى ب ھەمان شىۋە دبىژن. د سەدسالىيا بەكن زابىنى دا ل سالا ۳۱۰ئى ئاقئى وئى ب (ئىن سىپنا) ھاتىبە كو ھىنگئى ل ئىر ھوكمدارىيا مەتران فولبىطلى

شىخان

دا و ب دروستى ل چاخى شىھان وان سەنخارىبى (۷۰۴-۱۸۱۰ پ. ز) كو ل وى سەردەمى ئاق ز كانيين سرۇشتى ز خنس و گوندين دەردۇر ب ريبا چىكرنا سكرەكى ز بەرن ئەندازەين جودا عومبار كرى و ز عومباركرنى درىكا كەنالەكى را گەھاندىيە نەينەوا پايتهختى ئىمپراتورىيەتا ئاشوورى و تا نھا شىونوارىن وى ديارن^{۱۰۱}.

ز جھين دى يىن گەلەك گرنگىيا خۇ ھى (گرى جومل) شىونوارى بە، كو ب نيزىكى (۲۰كم) ز ئاقەندا قەزايى دوورە، د ژندەران دا ب ئاقى (گوگامىلا) ھاتىيە، كو ئەو زى شەرەك بوو ل سالا ۳۲۱ پ. ز دناقبەرا ئەسكەندەرى مەقدونى و داريووسى رووداي و ئەسكەندەر ئىدا ب سەرگەتى، ئەف شەرە دەيتە ھەزمارتن داوى شەر كو ئىمپراتورىيەتا فارسى پى ب داويدھىت و دەيتە ھەزمارتن بەكەم جەنگى جىھانى د ميژوويا كەفن دا^{۱۰۲}.

زىلى قان شىونواران گەلەك جھين دى يىن شىونوارى ھەنە، مينا شىكەفتيان كو دىرۇكا وى قەدگەرىنتەقە چاخىن بەردىن يىن زوى، و جھى گەلى زەردك و شىكەفتىديان و لالش و بىر و باسفرى و گەلەك شىكەفت و جھين دى يىن شىونوارى^{۱۰۳}.

پشتى ھانئا ئىسلامى قى دەقەرى چەندىن روودانىن دىرۇكى بخۇفە دىتەنە، ز وانان ميژوويا (البلازى) د قەكرنا مووسل دا ل سالا ۱۸مىش ب سەرۇكاتىيا (غەپازى كورى غەنەمى) قەدگىرىت: كو پشتى ھىنگى بەرى خۇ دا دەقەرا باغەدرى و قەكر و ز وىرى بەرى خۇ دا وەلاتى داسن و ز وىرى بەرەف نەرمەنستانى، ھەر وەسان ئەو ھەوا ب سەرگىشىيا داوى شاھىن ئەناپەگى ل مووسلى بەردەدىن لوئوئەى و ھىرشا وى بۇ سەر دەقەرا شىخان و كوشتنا (۴۵) كەسان ز خەلكى قەزايى و وىرانكرنا پەرسىگەھا لالش زىەر ناكوكىين وى يىن دژوار دگەل شىخ ھەسەنى.

دىسان ب ھەبوونا مىرگەھا ئىزدىان ل شىخان كو ئاقەندا وى ئىسفىنى بوو و جھى قەھەواندنا مىرى ئىزدىان يىن نھا (مىر تەھسىن بەگ كورى سەئىد بەگ)، سەرەراى سەرەدانا والى سلېمان نەزىف پاشاي ل سالا ۱۸۸۹ئى دەمى تاووس و نىشانىن ئىزدىان كو ز

ئىسفىنى يى ز (EN-sin-ni) يا سۇمەرى ھانى. برگەيا (EN) ب واتايا ھىزا (سىد) يان خوداوەند يان مەزن ھانى و (sin) ھىمايى خوداوەندى ھەيىق بە كو ز لايى خەلكى وەلاتى دناقبەرا دو رووباراندا دەھتە پەرسىن و د سۇمەرى دا دگوتنى^{۱۰۴} EN-zu-u و تا درەنگ زى و ل سەردەمىن ئاشوورىين جودادا و ب تايەتى د چاخى ئاشوورىين نوى دا ھەر دەھتە پەرسىن و دەرگەھەكى تايەت ھەبوو دەھتە دەقەرا بەھدىنانا نھا دگوتنى (دەرگەھى سن). ل سەر برگەيا (ni) ئەو زى پاشگرەكى دەنگى بە دناف ھەمى زمانىن كەفن دا ھەبوو، لى بەلگەيى زانستى ل سەر فن بۇچوونى تا. رۇزا ئەقرو ئەوە كو ل جھى خنس يى شىونوارى ھىمايى خوداوەندى ھەيىق (سن) كو بەك بوو ز خوداوەندىن د وى دەمى دا دەھتە پەرسىن. ز چەندا بوورى ديار دبىت كو ئەف خوداوەندە ل دەقەرا ئىسفىنى ل وى سەردەمى دەھتە پەراسىن، لەوما دگوتنە وى جھى خوداوەند دەھتە پەراسىن سن (en-sin-ni) و د زمانىن كەفن دا و ژبو ساناھىكرنى بەپش ب ناق بەك دىنخستىن و ناق بو ئەف شىوہ (en-siv-ni)، دىسان پتر بو ھندى دچن كو پەيىقا داسن زى ز (id-sin) ب واتايا خوداوەند (سن) يا سۇمەرى ھاتىيت، كو وەكى دبىژن (دەھوكا داسىيا)، واتە ل دەھوكى زى د ھاتە پەراسىن، لى ھندى زاراقي (عين السىمىيە) ئاقەكى ب غەربىكرنى بە كو قەكۆلەران د وى سەردەمى دا بزاڧ كرىنە ب زمانى غەربى قە كرىدەن و دوورىنخن ز بنىاتى وى يى دروست^{۱۰۵}.

جھين شىونوارى:

قەزا شىخان (ئىسفىنى) جھەكە كو گەلەك شىونوار و جھين دىرۇكى و گرنگىن ميژوويا كەفن لى ھەين، وەكى د رۇژنامەيا (الوقائع العراقية) دا ھانى پىكھاتىنە ز (۲۸۲) جھين شىونوارى يىن راگەھاندى، زىلى ئەو جھين شىونوارىيا وان نەھاتىنە راگەھاندىن، ز جھين گرنگىيەكا گەلەك مەزن ھەين خنس-جروانە، كو دەيتە ھەزمارتن بەك ز دەستكەفتىين مەزن د چاخى ئىمپراتورىيەتا ئاشوورى

پىكھاتا جىاكى:

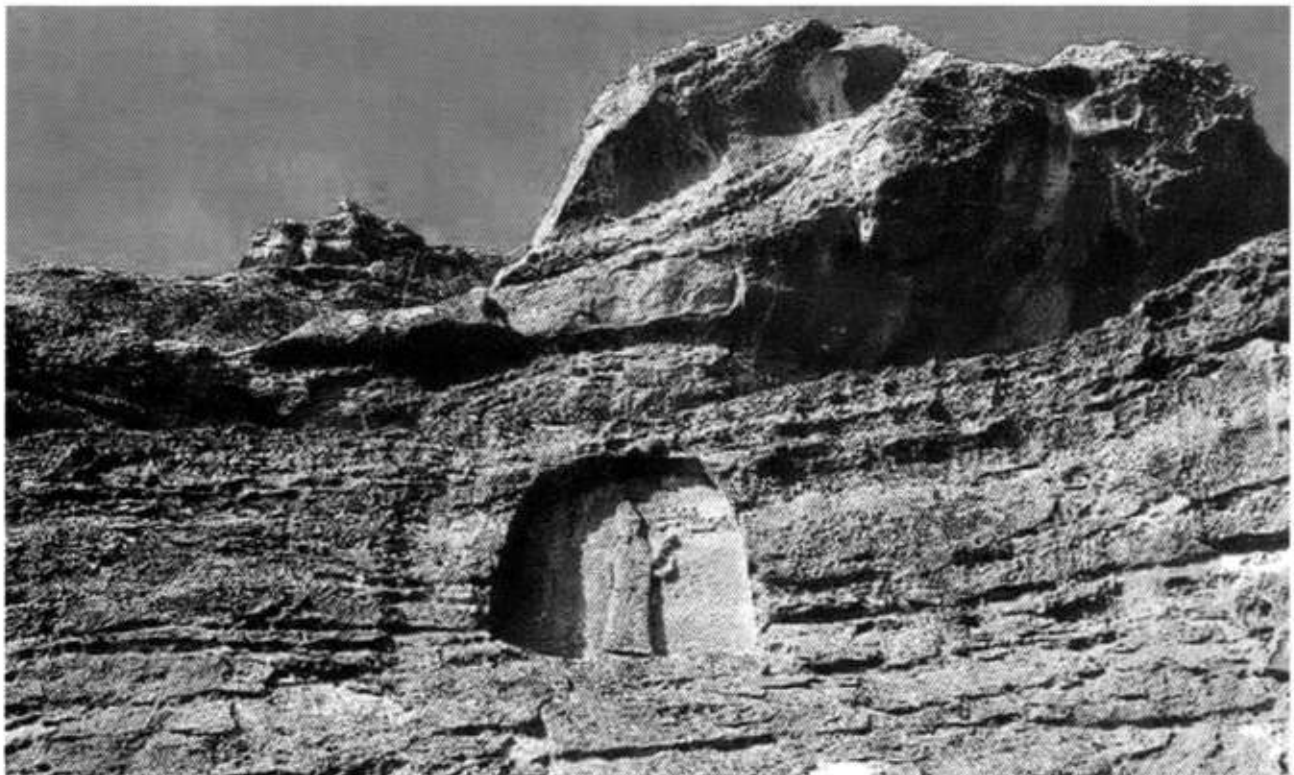
سەننەرى قەزايى ژ چەندىن مللەت و ئايىنزاىان پىكدهىت، ژ كورد و عەرەب و كلدو ئاشوور و ئىزدى و موسلمان و مەسىحى. بەلى ئىزدى ژ ھەمىيان كەفتىرن و ھەتا سالا (۱۹۲۰) ئى ب تى ئىزدى لى بوون، لى ل سالا (۱۹۲۱) ئى كوردىن موسلمان و مەسىحىيان ژى قەستا قى جەسى كرن و بۇ باژرەكى ھەقىشك دناقبەرا قان ئۇل و نەتەوھىيان دا. دناقا قەزايى دا دو مزگەفت و دو دىر ھەتە، ژىلى چەندىن مەزار و نىشانگەھىن ئىزدىيان وەكى: نۇح پىغەمبەر، ئىزدىن ئەمىر، مەزاري شىخ مەند، مەزاري شىخ شەمس، شىخ خالى شەمسا، شىخ بەكر، مەزاري ستيا تاووس، پىرى خوشابا، مەقامى عەبدى رەش، مەقامى بازىد، مەقامى شىخ ھەسەن، مەقامى شىخ ھەنتۇش، كورى رەوال، ژىلى مەزاري پىرى جەروا و مەزاري محەمەد رەشان. ھەر وەسان پەرستگەھا لالش كو گۆرى شىخادى دناقادى، ژىلى مەزاري

لاىن لەشكەرى (فەرىق عومەر وەھبى) ل ھەوا سالا (۱۸۹۲) ئى كو ب سەر ئىزدىيان دا كرى ھاتىنە تالانكرن قەگەراندن ھىناىن، و تا نھا ژى ئىزدى ئاھەنگا ب قى ھەلكەفتى كو دىژنى (عید النىاشىن) دگىرن. دەقەرا شىخان جەھكى گرنكى بزا قارىخوازىيا كوردى بوو، ب تابەت د ھەردو شۇرپىن نوى بىن كوردى دا و گەلەك شەر لى ھاتىنە ئەنجامدان و شكەفتىن وئ گەلەك جاران بووینە پەناھگاھ بۇ مەلا مستەفا بارزانى و پىشمەرگە، مینا شكەفتا بىر و باسفر^(۱۳).

ژلاىى جوگرافى قە:

- باكورى، قەزا ئامىدىن.
- باكورى رۇئافاى، ھەردو قەزايىن دھۆك و سىمىلى.
- باشوورى، ناحيا بەعشىقە.
- رۇزھەلاتى، قەزا ئاكرى.
- رۇئافاى، قەزا تلىكىنى يە.

شوىنوارىن خنس

قۇناغىن خۇفە ب ئالاقىن كەفەن و دەوار و شىنانىن وان دەاتتە ئەنجامدان. ھەر ژ كىلاتى و دروینى و كىرەكەرنى و دانەبای و فەگۇھاستىنى و ... نا داوین. سەرھەراي چاندنى گەلەك ژ خەلكى قەزایى تەرش و كەوال ژى ب خودان دكرن. ژ پەز و بزى و چىلا و ئەو گىئادارىن بۇ كارىن چاندنى بكاردەھىنان مینا كەر و ھىستىران. بەروپۆمى تەرش و كەوالى ژى مینا گۇشت و پەنیران ب رىكىن دەستىكى دەاتتە پاراستن و ھەلگرن، چ دناف كەدینكادا، یان دناف پىستىن ھىككىرى دا.

خەلكى قەزایى رىستن و چىنن و ئاشفانى (ئاشىن ئاقى) ژى دكرن، و خەكىمىن خۇ ھەبوون كو چارەسەرى ب دەرمانىن گىايان دكرن. ژەر كىمیا ھەبوونا دەزگەھىن پەروردەپى مینا خواندنگەھان و زالوونا ھزرىن عەشىرەتگەرى و ئایىنى ل دەقەرئ و ژەر سىياسەتىن شوفىتىمى حكۆمەتىن عىراقى، دباردا نەخویندەوارىن گەلەكا دناف خەلكى دەقەرئ بەرەلاف بوو و بەكەم خواندنگەھ ل قەزایى ل سالا ۱۹۲۶ئى ھاتىبە قەكرن، ئەو ژى پىكھاتى بوو ژ خانىھەكى بچووك و زاړوك ل سەر چىسىلا دروېنىشتن^(۱۱).

تاخىن ئاقەندا قەزایى:

تاخى شىخ شەمس، ب ئاقى شىخ شەمس كو مەزارەكى ئىزدىيانە ھاتىبە ئاكرن، ژمارا سەرخىزانىن وئ دگەھنە (۳۷۰) سەرخىزانان كو دىنە (۱۹۵۱)^(۱۲) كەس، پىترىيا وان كوردىن مۇسلمان و ئىزدى نە، نھا بنگەھەكى ساخلەمىن سەر ب حكۆمەتا ئاقەندى قە لى ھەبە.

تاخى شىخ مەند ئاقى تاخى دىسان ژ ئاقى شىخ مەند كو مەزىنەكى ئىزدىيانە ھاتىبە، پىترىيا ئاكنجىن وئ كوردىن ئىزدى و مۇسلمانن، ژمارا سەر خىزانىن وئ دگەھنە ۴۳۱ سەرخىزانان، كو دىنە (۱۹۸۰) كەس، نھا سى خواندنگەھ سەر ب حكۆمەتا ئاقەندە قە تىدا ھەنە.

۱- تاخى كانى رەشكى، ژمارا سەرخىزانىن قى تاخى

شىخ نۇرەددىن بىرىكى و گورپى ئاھۇم پىنغەمبەرى كو بەكە ژ پىنغەمبەرىن جویا ل ئەلقوش و مېژوویا وئ قەدگەرىبىتەقە (۷۱۱پ. ز)، چونكى قىن قەزایى بەرى جوی بچنە ئسرائىلى لى ھەبوون، ب تايبەت ل ئاقەندا قەزایى و ھندە گوندىن ئىزىك، مینا گىزەنگل. شىخكا، مریبا.

ژ لایىن عەشىرەتىنىن ژ چەند عەشىرەتان پىكەھىت ۋەك: ژ عەشىرەتىن مۇسلمانان ل قى قەزایى، (مژوورى، گۇران، ژىدك، شەرەفانى). ژ عەشىرەتىن ئىزدىان ژى: (مامۇسى، ترك، ھەكارى، خەراقى، خەتارى، دوھلى، بەلەسىنى، كاشاغى، دنایى، خىسكى، بىرەمەسى، قايدى و... ھندا). ژ عەشىرەتىن مەسىحیان ژى: (بازى، تىبارى، مەرگەھى).

ژىدەرىن ئاقى:

رووبارى گومل د ئاھا قەزا شىخان را دەریاز دىت، ھەر ۋەسان گەلەك كانى ژى ل ئاقەندا قەزایى ھەنە كو مفا بۇ چاندنى ژى دەھنە ۋەرگرتن، ۋەكى كانىن اسەرئ كانى ل باكوورئ بازىرى و ژىدەرئ سەرەكى ئاقا قەخوارنا وئ بە، كانى رەشكى، گەرا خەلانا، شىف بالۇكا، كانى مەبركا كو دەمەكى گەلەك دار ل دۇرا بوون^(۱۳).

لايى چاندنى:

ژەر عەردى چاندنى ل قى دەقەرئ گەلەكى ب زاخ و قەلەۋە، ئەوما چاندن پىشەيا بەكى بوو ل دەقەرئ و دەھتە ھەزمارتن گىرنگىرىن دەرگەھى ژيانا پىترىيا خەلكى وئ و دەرامەتىن جۇرا و جۇر لى دەاتتە چاندن، ب تايبەتى چاندنا دەرامەتى دىم كو پىشەبەستىن ل سەر ئاقا بارانان دكەن و بارگىرانبىا سەر پىشتا جۇتبارى سىكتەرە، ژ گىرنگىرىن دەرامەتىن د ھاتتە چاندن ل بەرى ھەر ئىشتى گەنم و جەھە بوون و پاشى نىسك و نۆك، ئەف جەھىن ئاق و كانى ژى لى ھەبىن بىرنج دەاتتە كىرن و چاندن ب ھەمى

موسلمان و ئىزدى نە، ژمارا سەرخىزانىن وان ۳۴۷ سەرخىزانن و دىنە (۲۴۹۸) كەس.

۱- **تاختى رۇناھى**، ژمارا سەرخىزانىن وان ۳۲۲ سەرخىزانن و دىنە (۲۳۲۹) كەس و پىكھاتا وان پتر كوردىن موسلمان و ئىزدى نە، خواندنگەھەك لى ھەبە و سەرب حكۆمەتا ھەرنمى يە.

۷- **تاختى سەرىھەستى**، ھەمان پىكھاتا كوردىن موسلمان و ئىزدى نە، پىكدھىت ژ ۲۱۸ سەرخىزانان كو دىنە (۱۱۲۷) كەس، نھا خواندنگەھەك سەرب حكۆمەتا ھەرنمى قە لى ھەبە.

۸- **تاختى ئاشتى**، پترىيا پىكھاتا وئ ژ كوردىن موسلمان و ئىزدى نە، ژمارا سەرخىزانىن وئ ۱۷۴ سەرخىزانن و دىنە (۱۳۲۰) كەس^(۱۱).

قېپىنى، ژمارا ئاكنجيان ل ناھەندا قەزا شىخان (۲۳۵۱۱) كەس و دىنە (۳۳۵۰) سەرخىزان ژ كورد و عەربان.

ل دووڤ دوانامارىن تەخمىنكىرى (التقىدىرى) بىن

دگەھنە ۲۳۸ سەرخىزانان كو دىنە (۱۷۴۸) كەس، پىكھاتا وئ ژ كوردىن موسلمان و ئىزدى نە، ژبلى ھەبوونا مەسىحيان، نھا خواندنگەھەك لى ھەبە و سەرب حكۆمەتا ناھەندى قە ھەبە.

۲- **تاختى خەبات**، پىكھاتا وئ كوردىن موسلمان و ئىزدى نە ژبلى مەسىحيان، ژمارا سەرخىزانىن وئ ۲۱۳ سەرخىزانن و ژمارا ئاكنجىين وئ (۱۱۴۴) كەس، نھا خواندنگەھەك لى ھەبە و سەرب حكۆمەتا ھەرنما كوردستانى قەبە.

۳- **تاختى شۆرەش**، دىسان پترىيا وان كوردىن موسلمان و ئىزدى نە، ژمارا سەرخىزانىن وان ۱۶۴ سەرخىزانن و دىنە (۵۰۹۱) كەس، نھا نەخۇشخانەبەك لى ھەبە و سەرب حكۆمەتا ناھەندى قەبە.

۴- **تاختى برايمتى**، پترىيا وان كوردىن موسلمان و ئىزدى نە، ژمارا سەرخىزانىن وان ۱۷۰ سەرخىزانن كو دىنە (۱۳۲۳) كەس.

۵- **تاختى ئازادى**، دىسان پترىيا پىكھاتا وان كوردىن

شىخان

ئاقى فەرمانگەھىن حكومى ل ئاقەندا قەزايى:

دادگەھا شىخان، قايمقاميا شىخان، رنقەبەرىيىن (پۇستە و گەھاندنى، ناسنامى، ئاسايشا شىخان، پۇلبىسىن شىخان، نەھىلانا گونەھباريان ل شىخان، ئاف و سۇلىنان، كارەبى، باژىرقانیا شىخان، تاپۇيا شىخان، چاندنى، گەشت و گوزار، باجى ل شىخان، رەوشەنبىرى و ھونەرى، چاقىدېرىا چىكاسى، پەروەردى، ئەوقافى، ھەرزىش و لاوان، نامارا شىخان، ئاگر قەمراندنا شىخان، توند و تىژى دژى ئافرەتى، بنگەھى لالاش بى رەوشەنبىرى، بنگەھى رەوشەنبىرى، بانەيا شىخان يا ھەرشى، بەكەتيا كرىكاران، بەكەتيا مامۇستايان، بەكەتيا جۇتياران، بەكەتيا زانايىن ئايىنى ئىسلامى، بەكەتيا ژمىرياران، بەنكا شىخان، سايلوبا شىخان، كولىژا پەرسىتارىن، كولىژا نۇر يا زانكو، پەيمانگەھا تەكنىكى، دەستەكا بلندا دەقەرن كوردستانى، ژ دەرقەھى ھەرىمى، دەستەكا زىندانىن سىياسى، نەخۇشخانا شىخان يا گىشى، بنگەھى ساخلەمىن، بنگەھى ساخلەمىن بۇ خىزائىن شەھىدان.

ئاقىن قايمقامىن قەزا شىخان:

- ۱- مەروان بەگ (۱۹۳۷-۱۹۳۸).
- ۲- جەلال خالد (۱۹۳۸-۱۹۳۸).
- ۳- لازار تۇما ئىبراھىم (۱۹۳۸-۱۹۴۰).
- ۴- عەبدلھادى ئەلئەرزەمى (۱۹۴۰-۱۹۴۲).
- ۵- سەلمان جويىدە (۱۹۴۲-۱۹۴۳).
- ۶- نازم ئەلئوھىداوى (۱۹۴۳-۱۹۴۵).
- ۷- شاكىر فەتاح (۱۹۴۵-۱۹۴۷).
- ۸- جەلال خالد (۱۹۴۷-۱۹۵۲).
- ۹- ھەجى فازل (۱۹۵۲-۱۹۵۵).
- ۱۰- جەمىل خۇشناو (۱۹۵۵-۱۹۵۶).
- ۱۱- جون ئەلئەنەبەرى (۱۹۵۶-۱۹۵۸).

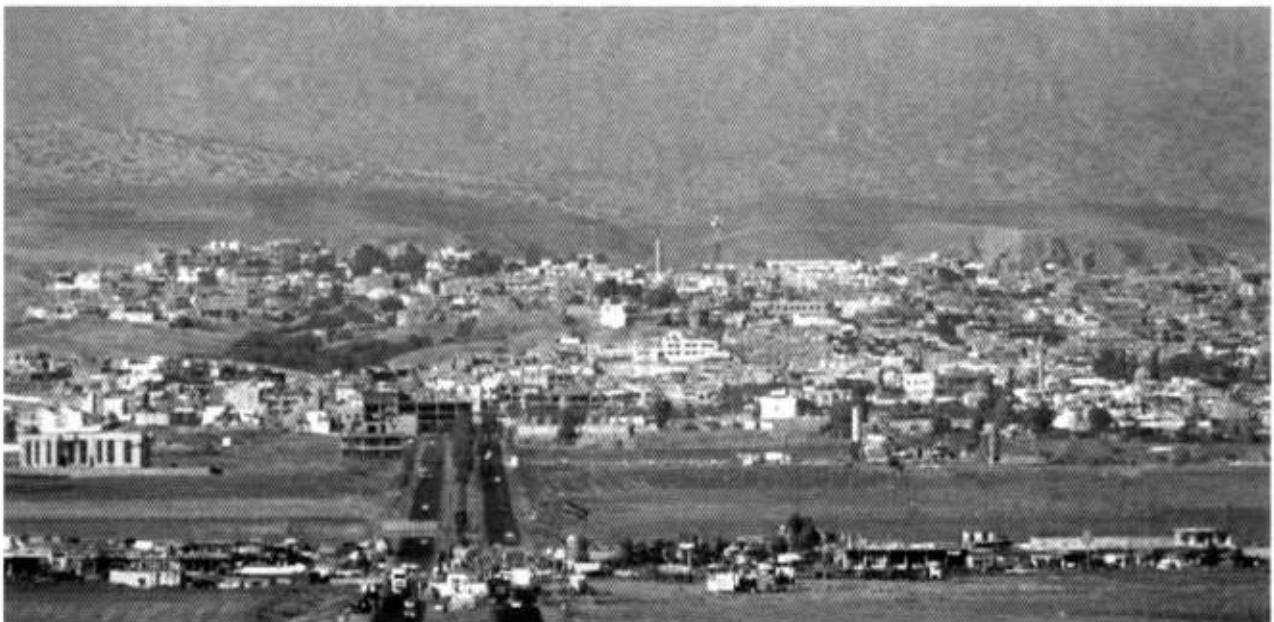
رنقەبەرىيا نامارا دھۆكى بۇ سالا ۲۰۱۱ ئى مۇمارا خەلكى سەرانسەرى قەزا شىخان ۱۵۰۸۰۹ كەسە، ژ وانا ۹۳۴۵۷ كەس ل باژىر و باژىركان و ۵۷۳۵۲ كەس ل گوندان دژىن^(۱۷).

خواندنگەھ ل ئاقەندا قەزايى:

ئامادەپىن ئاماد يا كوران، سەركىش يا كوران، ھەژەند يا كچان، نىقار يا كچان، شىخان يا ئىقارىان كو ل سالىن ۲۰۰۴، ۲۰۱۱، ۲۰۱۲، ۲۰۱۲، ۲۰۱۴ ل دووف يەك ھاتىنە دامەرزاندن، ئامادەيا ئىسفىنى يا كوران، دوواناۋەندىا شىخان، ئامادەيا ئىسفىنى يا كچان، يىن كو ل سالىن ۱۹۵۵، ۱۹۹۴، ۲۰۱۱ ئى ل دووف يەك ھاتىنە دامەرزاندن و سەرب حكۇمەتا ئاقەندى قەنە، ھەر ھەسان خواندنگەھا گولا زەر يا كچان، سەرتىپ يا كچان، دياكو يا كوران يىن ئاقىجى كو ل سالىن ۲۰۱۱، ۲۰۱۴، ۲۰۰۹ ئى ھاتىنە دامەرزاندن، ژىلى ئاقىجىيا ئىسفىنى يا كوران، كو ل سالا ۲۰۰۵ ئى ھاتىيە دامەرزاندن و سەرب حكۇمەتا ئاقەندى قەبە، دىسان خواندنگەھىن سەرتايى يىن پىنگەھ ژيان يا تىكەل، كانى مەھدكا يا كوران، كو ل سالىن ۲۰۰۴، ۱۹۶۳ ئى ھاتىنە دامەرزاندن، ھەر ھەسان خواندنگەھا ئىسفىنى يا بەكى- تىكەل، ل سالا ۱۹۵۳ ئى ھاتىيە دامەرزاندن و سەرب حكۇمەتا ئاقەندى قەبە و خواندنگەھىن خۇشاقا يا تىكەل، كانى رەشكى يا تىكەل، ئازادى يا تىكەل، مەشەختى، ئاقىجىيا سەركان يا كوران، سەروكانى يا سەرتايى كو ل سالىن ۲۰۱۰، ۲۰۱۱، ۲۰۰۳، ۲۰۱۰، ۲۰۰۹، ۲۰۰۶ ئى ل دووف يەك ھاتىيە دامەرزاندن، ئاقىجىيا ئىسفىنى يا كچان، خواندنگەھا زەينولعابدىن، كو ل سالىن ۲۰۰۹، ۱۹۹۰ ئى ھاتىنە دامەرزاندن و سەرب حكۇمەتا ئاقەندى قەنە، ژىلى باخچىن زەلال بىن زارۇكان، كو ل سالا ۲۰۱۴ ئى ھاتىيە دامەرزاندن و باخچىن ئىسفىنى بىن زارۇكان، كو ل سالا ۱۹۷۴ ئى ھاتىيە دامەرزاندن و سەرب حكۇمەتا ئاقەندى قەبە^(۱۸).

- ۱۲- رەشىد ئەلجەغفەرى (۱۹۵۸- ۱۹۶۰).
 ۱۳- عەلى نىھاد (۱۹۶۰- ۱۹۶۲).
 ۱۴- موسا غەلوش (۱۹۶۲- ۱۹۶۵).
 ۱۵- عەبدولجەبار ئەلدۆرى (۱۹۶۵- ۱۹۶۸).
 ۱۶- ھەجى مادۇ ھاجى (۱۹۶۸- ۱۹۶۹).
 ۱۷- سىروان عەبدوللا جاف (۱۹۶۹- ۱۹۷۰).
 ۱۸- مەھمەد مەھدى ئەلخەفاجى (۱۹۷۰- ۱۹۷۱).
 ۱۹- ھاجى رەسول مەھمەد (۱۹۷۱- ۱۹۷۳).
 ۲۰- سەئىد عەزەددىن ھەمودى (۱۹۷۳- ۱۹۷۴).
 ۲۱- سەئىد رەشىد سالىھ تىكرىتى (۱۹۷۴- ۱۹۷۶).
 ۲۲- مەھمەد رزا مەھمەد ئەلخەتىب (۱۹۷۶- ۱۹۷۷).
 ۲۳- جاسم سالىھ جاسم ئەلھەمدانى (۱۹۷۷- ۱۹۷۹).
 ۲۴- عەباس مەھدى سالىھ (۱۹۷۹- ۱۹۸۱).
 ۲۵- ئىبراھىم خەلىل ئەلھەدىسى (۱۹۸۱- ۱۹۸۴).
 ۲۶- عەبدولرزا كازىم عەبدولرزا (۱۹۸۴- ۱۹۸۵).
 ۲۷- عەبدولھسەين ھەسەن عەلى ئەلىياسرى (۱۹۸۵- ۱۹۸۸).
 ۲۸- ھاكىم ھسەين جاسم (۱۹۸۸- ۱۹۹۱).
 ۲۹- شىكر مەھمود مىخلىف (۱۹۹۱- ۱۹۹۳).
 ۳۰- راگر (ئەلھەمىد) سەئىد شوكرى مەھمود (۱۹۹۳- ۱۹۹۸).
 ۳۱- راگر (ئەلھەمىد) عەباس مەھمەد عەبدولھسەين (۱۹۹۸- ۱۹۹۹).
 ۳۲- راگر (ئەلھەمىد) مەجىد ھسەين مەھمەد ئەھمەد (۱۹۹۹- ۲۰۰۰).
 ۳۳- تالىب ئىبراھىم سەمىر ئەلدلىمى (۲۰۰۰- ۲۰۰۳).
 ۳۴- باسل جۇقى دەروىش (۲۰۰۳- ۲۰۰۵).
 ۳۵- خەيرى نەعمو (۲۰۰۵- ۲۰۰۷).
 ۳۶- بۇتان ھسەن (۲۰۰۷- ۲۰۰۹).
 ۳۷- ھەسو نەرمو (۲۰۰۹- ۲۰۱۳).
 ۳۸- ئىسماعىل مستەفا رەشىد (۲۰۱۳- ۲۰۱۴).
 ۳۹- سەردار عەبدولھەزىز ۲۰۱۶/۲/۱۴ ئى دەست ب كار كرىيە و بەردەوامە

شىخان

گوندىن سەر ب ناقەندا قەزا شىخان

مەھمەد عارف تاتار
پىر خەلات ئەلباس جەغۇ

گوندى گروبارەك:

گوندەكن ئىزدىنىشىن بوو، دكەتە دووراتىيا (۲۰۰۰م) باشوورئ جادا سەرەككيا دھۆك- ھەولنر، رووبەرى وى (۹۰۰) تۇنەمىن عەردى نە، سالا ۱۹۷۱ئى ھاتىبە خرابىكرن و ھەنا نھا چۆلە و خەلكى وى ل كۆمەلگەھا مەھەتنى دژىن كو ئەو ژى ھەمى ژ مريدانە ژ عەشیرەنا ھەكارىيا، ناقى گوندى ژ ناقى گۆرەكى پىرۇز ل نك ئىزدىان ھاتىبە و ھەر سال تەوافا وى دكەن، سنوورىن وى ژى ب قى رەنگى نە.

سنوورىن گوندى:

باكوورى، ناقەندا قەزا شىخانە.

باشوورى، گوندى كەندالە.

رۇژھەلاتى، گوندى بىتناز.

رۇژئاقابى، گوندى گرخاس.

قى گوندى چەند نىشانىن خاسان و بابچاكان لى ھەنە، ۋەكى: داىكا پىرۇز ل سەرى گرى، شىخ بازىد كو ل سەدسالبىا يازدى ژبايە دكەقىتە رۇژھەلاتى گرى ب دووراتىيا (۵۰م)، و كىژا ب كەنىش ل رۇژھەلاتى گرى ب دووراتىيا (۲۰۰م)، ۋەك: چىشانۆك دىژن ئەو دگەل داىكا پىرۇز قەدگەرىننەقە سەر دەمى تۇفانا نۇحى ، چونكى نۇحى سىن كور ب ناقىن اسام و لام و كام

گوندى كىسى قەلمە:

پتربيا خەلكى گوندى موسلمانن ژ عەشیرەنا زىدك، سالا ۱۹۷۵ئى و تا سالا ۲۰۰۳ئى ھاتبوو تەغرىبكرن، ژمارا ئاكنجىين وى ل دووف نامارا سالا (۱۹۵۷ئى) ۳۹ كەس بوون^(۱)، نھا ئىزىكى ۳۶۷ كەسانە كو دىنە ۴۶ سەرخیزان، ژيانا خەلكى وى ل سەر چاندنا گەنم و جەھ و خودانكرنا تەرش و كەوالى يە ژ پەز و چىلان، نھا خواندگەھەك و بنگەھى ساخلەمىن لى ھەنە كو سەر ب حكۇمەنا ھەرىما كوردستانى قەنە.

گوندى گەلى خودىدە:

پتربيا خەلكى وى كوردىن موسلمانن ژ عەشیرەنا كۇچەرىن زىدك، ژمارا ئاكنجىين وى ل دووف نامارا سالا (۱۹۵۷ئى) ۱۰۰ كەس بوون^(۱) و نھا ئىزىكى ۱۳۹ كەسانە كو دىنە ۲۰ سەرۆك خىزان، ژيانا وان ل سەر چاندنا دەرامەتنى دىمە ژ گەنم و جەھ و نۇكان، نھا خواندنگەھەك لى ھەبە و سەر ب حكۇمەنا ھەرىما كوردستانى قەبە.

گوندى حىيىنى:

گوندەكن چۆلە و پتربيا خەلكى وى كوردىن موسلمان بوون.

گوندى مام رەشان:

ئەف گوندە دكەڧىتە دووراتىيا (۲كم) باكوورئ رىكا سەركىيا دھۆك- ھەولئىر، رووبەرى عەردئ وى (۵۰۰۰) دۆنەمن، تا سالا (۲۰۰۳) ئى بى عەرەبكرى بوو، نافئى گوندى ژ نافئى عەشىرەتا (مام رەشان) ھاتىيە، سنوورئىن وى ژى ب قى رەنگى نە:

- باكوورئ: گوندئ جەروانە.
- باشوورئ: كۆمەلكەھا مەھەتن.
- رۇزھەلاتئ: گوندئ پىران.
- رۇزئالائى: گوندئ باقەسرى.

پىكھاتا جھاتئ:

ئەف گوندە گوندەكن ئىزدىنىشىنە ژ ھەرسى چىنان شىخ و پىر و مریدانە، چىنا شىخا ژ

ھەبوون و پىشتى ئافا تۇفانئ ژ چىابىن جۇدى ھاتىيە لالئىشئ و ل قەزا شىخان ژبايە و (گر موبارەك) دايە كورئ خۇ (كام).

ژمارا خەلكى قى گوندى دگەھىتە (۴۰) سەرۇكخىزانان، كو دىنە (۱۳۰) كەس^(۱) ل كۆمەلكەھئ مەھەتن دژىن.

گوندى مەمان:

بەك بوو ژ گوندئىن تا سالا ۲۰۰۳ ئى ب عەرەبكرى، پىكدھىت ژ كوردئىن موسلمان ژ عەشىرەتا كۆچەرئىن زندك، ژمارا سەرخیزانئىن وان ۲۴ سەرخیزانان كو دىنە ۲۴۰ كەس، ژبانا وان يا سەرەكى ل سەر چاندنى و ب خودانكرنا تەرىش و كەوالى يە، خواندنگەھا وئ ل سالا ۱۹۷۶ ئى ھاتبوو دامەزراندن و نھا سەر ب حكۆمەتا ھەرىما كوردستانئى قەيە.

گوندى كىس قەلە

باشپورۇ، گوندى بىتتاز:
رۇژھەلاتى، گوندى مام رەشا.
رۇژئاقى، گوندى دوشىقان.

پىنكھاتا خەلكى گوندى:

ئەف گوندە گوندەكى ئىزدىنىشىنە، ژ ھەرسى
چىنن شىخ و پىر و مريدان، ژ شىخان شىخىن شىخ
مۇس، شىخۇ بەكر. ژ پىران ژى پىرىن ھاجىالى. مريد
ژى ژ ەشپىرەئىن خىسكى، دوملى، بەلەسىنى، دناى
نە. ژمارا خەلكى گوندى ل دووف نامارا سالا (۱۹۵۷) ئى
۹۱ كەس بوون^(۱۳) و نھا (۲۱) سەرۇكخىزانن، كو
دبە نىزىكى (۱۴۰) كەس.

ئىپانگەھىن خاس و باپچاكتىن:

اعەفدى رەش، شىخۇ بەكر، مەلك شىخ سن،
ئىزى، خاتۇنا فەخرا، عەبدلەزىز ل ھەرىن، ئەف
خاسە ل سەدسالىيا دووژدى بوون.
ژيانا خەلكى وى ل سەر چاندنا گەنم و جەھ و
نۇك و خىيارانە^(۱۴).

گوندى بىت نار:

ناقى گوندى بىن ژ ناقى وى گرى ھاتى كو
دكەفیتە رۇژھەلاتى گوندى و ەسان دەيتە ھزركرن
كو پەرسنگەھەكا ئاگرى يا سەردەمى زەردەشتيان
بىت. ل دووف فەگىزانىن خەلكى گوندى ئەف
گوندە ژ نالىن (لام) ئى كورئ نوح پىغەمبەرى (س) فە
ھاتىيەئاقكرن و دگوتنى (بىت لام) ئاتكو مالا
لامى، ھەر دەريارەى ناقى گوندى (بىت نار) ژ ئاگرى
ھاتىيە ەك دەيتەفەگىران ل مەھا ئەيلوولا ۱۸۹۹ ئى
كوندىيان دروينا خۇب داوى ئىناپوو، قرشى وان ل ناف
گوندى ئايبەت سەرى گرى كۆمكرىوو ژ بەر دىرانى
كو گەنم و جەھ و نىسك و نوک و باقلك بوو
ژەر باى و برويسىيان ئاگر كەتە قرشى دگەل پىرىيا
گوندى ھاتەسوتن ژ ەنگى قە ناقى گوندى ژ بىت
لام بوويە بىت نار.

شىخىن نامادىن و شىخىن خاتۇنى و چىنا پىران
پىرىن محەمەد رەشان و پىرىن ھاجىالى و پىر بالى
نە و مريد ژ قان ەشپىرەئىن: (دوملى، خىسكى،
ھەكارى، خەتارى، قايدى، ماسەكى، مامۇسى،
ھەراقى، پىدەبى، نە.

ئىپانگەھىن خاس و باپچاكتان:

اپىر داود، محەمەد رەشان، شىشمس، مەلك
شىخسن، شىخادى، قان خاسان ل سەدسالىيا
دووژدى سەردەدانا پىر داود و محەمەد رەشان كرىنە و
ئىشانىن وان ھاتىنە دانان.
ل دووف نامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ئەف گوندە ۱۸۱
كەس بوونو نھا ژ ۲۲۵ خىزانانن، دىنە نىزىكى ۱۴۳۰
كەسا، ژيارا خەلكى وى ل سەر چاندنا گەنم و جەھ
و نۇك و خىيارانە، خواندنگەھا وى ل سالا ۱۹۵۸ ئى
ھاتىيە دامەزراندن و نھا خواندنگەھەك سەر ب
ھەرىما كوردستانى فە لى ھەيە^(۱۵).

گوندى باقەسرى:

ئەف گوندە دكەفیتە دووراتىيا (آكم) باكوروى
رىكا سەركىيا دھۇك- ھەولېر، رووبەرى عەردى وى
(۳۵۰۰) دۇنەمن، ناقى گوندى ژ (قەسرى) ھاتىيە،
دگوتنى (قەسرىك) كو ل جەھ گوندى ھەبوو يا
شىخ عەمەرى بوو كو ل وى سەردەمى قەسركەلەك
كىم ھەبوون. پىشتى فەرمانەك ھاتىيە سەر گوندى
شىخ عەمەر چوو پىشپىيا وان و گوتنى من بكوئن
و قەسرى خراب نەكەن، بەلى وان شىخ عەمەر ژى
كوشتن و قەسرا وى ژى خرابكرن و خەلكى گوندى
شىخ عەمەر ل نك قەسرى فەشارتن و گوتنى:
باقەسرى، و ژ قەسرىكى بۇ باقەسرى. ئەف گوندە
ھەر ژ سالا ۱۹۷۵ ئى و نا سالا ۲۰۰۳ ئى كەتېوو ژر ھەوا
نەغرىبى، سنوورىن وى ژى ب قى رەنگى نە:

سنوورىن گوندى:

باكوروى رۇژئاقى، ئاقەندا قەزا شىخان

سنورىن كوندى:

رۇزھەلاتى، كۈمەلكەھى مەھەتىن

رۇزئاقايى، سەنتەرى قەزا شىخان

باكوورى، باقەسرى

باشوورى، دۆلە ھزىر

ژمارا خەلكىن كوندى ل دووڧ ئامارا سالا (۱۹۵۷) ئى
۱۳۳ كەس بوون^(۲۵) و نھا ۱۳۰ خىزانن نىزىكى
۷۸۴ كەسانە كوردىن ئىزدى نە، ۲۷۵۰ دۈنەمىن عەردى
ھەنە، ئەڧ كوندە زى ھەر ژ سالا ۱۹۷۵ ئى و تا سالا
۲۰۰۳ ئى كەتبوو ژىر ھەوا تەعربىن، ژبارا خەلكىن وى
ل سەر چاندنى و ب خودانكرنا تەرش و كەوالى يە،
خواندنگەھا وى سالا ۱۹۷۱ ئى ھاتىيە دامەزراندن و
نھا خواندنگەھەك سەر ب حۆكمەتا كوردستانن
قە لى ھەيە.

كوندى دو كانىين ئاقى ھەنە:

۱- كانىيا شەرفەدىن ژندەرى سەرەكىن قەخوارنا

كوندى بوو، ژبەركو ئىدى خەلك پىندقى ئاقا
كانىيا نەمايە ژبەركو سەرى چەند سالاكانە
ئەڧ كانىيە نەھاتىيە قەدان و پاقژكرن، لەوما
ئاقا وى ل كىمىن دايە.

۲- كانىيا شىخىن زەرى، كانىيەكا شوورھەكرىيە،

ل سەر دىوارى ئالىن رۇزئاقايى نىشانە و جەن
چرايەك و بەرەك ل جەم ھەيە ئاقى خودى ل
سەرە، ل دووڧ باوھرىيا خەلكى دەقەرى ئاقا قى
كانىين چارەسەرىيا ئىشا نەزەرى دكەت، خەلكى
كوندى گەلەك خزمەتا قى كانىين دكەن، ھەر
سال پاقژدكەن، ئاقا قى كانىين دەورتە بىنيا
كوندى ل ئالىن رۇزھەلاتى، بۇ ئاژەلان و دەمەكى
بۇ چاندنى مفا ژى دەيتەوەرگرتن.

نىشانگەھىن خاسا:

شەرەفەدىن، شىخىن زەرى و شىخ عەبروس^(۲۱).

كوندىن بىت نار

گوندى پىرېبۇب:

بەك ژ گوندىن دەقەرى كو ژ سالا ۱۹۷۵ئى و تا رىزگار كرنا عىراقى ل سالا ۲۰۰۲ئى ھاتىبە تەعربىكرن، ژمارا خەلكن گوندى ل دووق ئامارا سالا (۱۹۵۷)ئى ۲۸۲ كەس بوون^(۱۷) و نھا ۷۹ خىزانىن كوردىن موسلمانن كو دىنە ۵۴۹ كەس ئى ھەنە، ژيارا وان يا سەرەكى ل سەر چاندنا گەنمى يە، ژىلى خىيار و بەقلەمەنىيان و چاندنا وان پىشتەستىن ل سەر رويبارى گوملى دكەت، سالا ۱۹۵۸ئى خواندنگەھ لى ھاتىبە فەكرن و نھا خواندنگەھەك لى ھەبە و ئەو ژى سەر ب حۆكەمەتا ھەرىما كوردستانى قەبە.

گوندى باصفنە:

گوندىكە پىكدەھىت ژ ۱۱ خىزانىن موسلمانىن عەرەب، سەر ب ھۆزا جەدىدىان فەنە، ژمارا خەلكن گوندى ل دووق ئامارا سالا (۱۹۵۷)ئى ۸۳ كەس بوون^(۱۸) و نھا ۱۳۵ كەس ل گوندى دژىن، ژيانا وان ل سەر چاندنا گەنم و جەھ و خودانكرنا پەز و چىلانە.

گوندى گرخالسى:

گوندىكە كوردىن موسلمان بوو، ل سالا ۱۹۷۵ئى ھاتىبوو تەعربىكرن و نھا چۆلە، ژمارا خەلكن گوندى ل دووق ئامارا سالا (۱۹۵۷)ئى ۷۱ كەس بوون^(۱۹).

گوندى تىفترىن:

گوندىكە نھا پىكدەھىت ژ ۲۹ خىزانىن عەرەب كو ژمارا وان دگەھنە ۱۳۸كەسان، و ژمارا وان ل دووق ئامارا سالا (۱۹۵۷)ئى ۴۵ كەس بوون^(۲۰)، ئاقى گوندى پى ژ وئى ئاقا كاتىبا شىرىن ھاتى كو دكەقىتى بىن دۆلا ل نك گوندى، ژيارا وان ب شىئوھەكى سەرەكى ل سەر چاندنا گەنم و جەھانە، ژىلى چاندنا خىيار و بەقلەمەنىيان و خودانكرنا چىل و پەزان، نھا خواندنگەھەك لى ھەبە كو سەر ب حۆكەمەتا ئاقەندى قەبە.

گوندى نىرگزالىيە:

گوندىكە پىكھاتا وى ۳۷۲ خىزانىن عەرەبىن موسلمانن كو دىنە نىزىكى دو ھزار كەسان، ژمارا وان ل دووق ئامارا سالا (۱۹۵۷)ئى ۲۱۹ كەس بوون^(۲۱)، ژيارا وان يا سەرەكى ل سەر چاندنى و خودانكرنا تەرىش و كەوالى يە، ژىلى كاسىكارىن، نھا دو خواندنگەھ لى ھەنە و سەر ب حۆكەمەتا ئاقەندى قەنە، ژىلى بىنگەھەكى ساخلىمىن.

گوندى جەرۋانە:

گوندىكە كەقنارە، ب (ژىوئى)، (ژىوا پىرى جەرۋان) ژى دەھتە نىاسىن، دكەقىتە دووراتىبا (۳كم) باكوورى جادا سەرەكىيا دھۆك - ھەولئىر، رويبەرى عەردى وى (۲۸۸۰) تۇنەمن، سىنوورنى وى ژى ب قى رەنگى نە:

باكوورى، ياسقنى.

باشوورى، كۆمەلكەھا مەھەتئ.

رۇژھەللى، گوندى شىفكىن.

رۇژئاقايى، ئاقەندا قەزدا شىخان.

پىكھاتا جقاتى:

خەلكن قى گوندى نىزدىنە ژ چىنا پىرىن پىر جەرۋان و مىردان، ژ ھەردو عەشىرەتىن توملى و ھەكارى، ئەف گوندى ل سالا ۱۹۷۵ئى ھاتىبە تەعربىكرن و ھەنا نھا چۆلە.

شوينوارىن گوندى:

ژ شوينوارىن گوندى ژى كەشتىرىن سكر ل جىھاننى كو ل سەردەمىن شاھ سەنحارىبى ۷-۴-۱۸۱پ، (ژى ھاتىبە دروستكرن ل قى گوندى ھاتىبە چىكرن، و ئاف ژ سكرى د فەگوھاستنە مووسل و ئەو ئاف ب دەريا دھاتە نىاسىن و ھەتا سەدسالىبا دووازى دگۇتنى (دەريا نژنى) و دەمى پىر جەرۋان ھاتى ئاقاھىن خۇ ئى دروستكرى و لى ئاكنجى بووى ب جەرۋان ھاتە نىاسىن، بان دىژن ئاقى گوندى پى ژ ئاقى جەرۋان ھاتى، ب واتايا جەرۋاننى پەزى ئەو جەن

پىنكھاتا جفاكى:

خەلكى قى گوندى ئىزدى نە، ژ چىنېن شىخ و پىر و مريدان، ژ چىنا شىخان شىخېن مەلك شىخ سن، شىخ مۇس، پس مير، ئامادىنە، خاتۇن، ژ چىنا پىران ژى، پىرىن مەھمەدى رەبەن، پىرى ئالى، پىرى جەروا، چىنا مريد ژى ژ فان عەشىرەتان پىنكھاتىنە، دوملى، خىسكى، جەھسانى، ھەكارى، ترك، ماموسى، قايدى، پىندەبى، دنابى. ژمارا خەلكى قى گوندى ل دووڤ ئامارا سالا (۱۹۵۷) ئى (۳۴۳) كەس بوون^(۳۴)، نھا خەلكى گوندى ۳۱۵ خىزانن و دگەھنە نىزىكى ۱۷۵۰ كەسان و ۱۰۰۰ دونه مېن عەردى چاندنى ھەنە.

ژ نىخانگەھىن خاسا ل قى گوندى نەقەنە:

ئىزى، شىخادى، عەقدى رەش، ھندى ئىزى بە ۋەكى نامازە ل پىنشتىر پى ھاتىبە كرن ئىنكە ژ ناڧىن خودى و شىخادى و عەقدى رەش ژى ل سەدسالبا دووژدى بوون.

پەز خوارنى لى دخۆت و قەدخۆت پى ھاتى، لى ھندەك ژىندەرىن عەرەبى دىژن پى ژ جووېن (ئەو جەن ئاڧ لى دچىت) پى ھاتى.

ھەژمارا خەلكى قى گوندى ل دووڤ ئامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۳۳۳ كەس بوون^(۳۲) و نھا (۴۰) خىزانن، كو دېنە (۱۱۰) كەس^(۳۳).

گوندى كەندالى:

ئىكە ژ وان گوندىن ل سالا (۱۹۷۵) ئى كەتتە بەر ھەوا تەعربىن، دكەڧىتە دووراتىبا (۳كم) باشوورئ رىنكا سەرەكىبا دھۆك- ھەولېز، ل سەر ناڧنى گوندى ژى ژ كەندى ئاخى ھاتىبە، لەوما دىژن كەندال.

سنوورېن گوندى:

- باكوورى، گوندى گر مبارەك.
- باشوورى، گوندى تاقە حەرب.
- رۇزھەلاتى، گوندى مەحموودا.
- رۇزئافابى، گوندى كىس قەلە.

گوندى كەندالى

۱۹۷۵ ئى ھاتىبە تەئەربىكىرن و نھا چۆلە ژمارا خەلكى وى ل دووڧ نامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۲۱۷ كەس بوون^(۳۸).

بەكەم خواندىنگەھ ل سالا (۱۹۵۹) ئى لىن ھاتىبە قەكىرن، پىرۇزەمىن ئاقى ل سالا (۱۹۷۵) ئى بۇ گوندى ھاتىبە دروستكىرن و ھىلا كارەمىن سالا (۱۹۷۹) گەھشتىبە گوندى^(۳۹).

گوندى گر خاسى (گر خالىس):

ئەف گوندى دكەقىتە دووراتىيا (۱كم) باشوورى قەزا شىخان و (۷۰۰م) باشوورى رىكا سەركىيا دىھۇك- ھەولېر، رووبەرى عەردى وى (۱۶۹۳) دۇنەمن، ئاقى گوندى يى ژ گرى خاسان ھاتى ژەر ھەبوونا فان خاسان، شىخ مەمەدى باتنى، شىشىمس، شىخ بەكر، خدرلىياس، ئىزى، غەفۇرى رى، مەمى شىمان، مەمەد رەشان، داىكا چاك، شىخادى).

گوندى شىخ مەلوان:

گوندىكە پىرىيا وان عەرمىن موسلمانن، پىكدەھىت ژ ۷۰ سەروك خىزانان كو دىنە ۴۸۸ كەس، ئاقى گوندى يى ژ ئاقى شىخىن عەشىرەتا وان ھاتى، ژبارا وان يا سەرەكى ل سەر چاندنى و خودانكرنا تەرش و كەوالى بە نھا خواندىنگەھەك و بىگەھەكى ساخلەمىن لىن ھەنە و سەر ب حۆكەمەتا ئاقەندى قەنە.

گوندى پىران شىخان:

گوندىكە ل سالا ۱۹۷۵ ئى ھاتىبە تەئەربىكىرن، ژمارا خەلكى وى ل دووڧ نامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۱۳ كەس بوون^(۴۰) و نھا ژ ۱۴ سەروك خىزانىن كوردىن موسلمان پىكدەھىت كو دىنە ۷۱ كەس، ژبارا وان ل سەر چاندنا گەنم و جەھانە.

سەوورىن گوندى:

- باكوروى، ئاقەندا قەزا شىخان.
- باشوورى، گوندى كىس قەلە.
- رۇزەھەلاتى، گوندى گرموبارەك.
- رۇزئاقابى، گوندى شىف شىرىن.

گوندى كىتە:

پىرىيا خەلكى وى عەرمىن ، پىكدەھىت ژ ۴۵ سەروك خىزانان كو دىنە ۲۷۵ كەس.

پىكھاتا جقاتى:

خەلكى قى گوندى ئىزەبىنە ژ چىنا پىرىن مەمى شىخان و مىردان ژ ھەرسى عەشىرەتىن دوملى و ھەكارى و قايدى، ھەژمارا سەرخىزانىن وان (۱۶) سەرخىزانن، كو دىنە (۳۱۱) كەس.

گوندى جفتە:

گوندىكە كوردنشىنبوو، سالا ۱۹۷۵ ئى ھاتىبوو تەئەربىكىرن، ژمارا خەلكى وى ل دووڧ نامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۷۷ كەس بوون^(۴۱) و نھا ژ ۶۵ سەروك خىزانىن كوردىن موسلمان پىكدەھىت.

ئەف گوندى بەك ژ وان گونداھە كو رى و رەسمىن سەرسالا ئىزدىان، ل چارشەمبىا بەكى ژ ھەيفا نىسانى ب مىژوويا رۇزەھەلاتى لى دەھىتە گىران، ل پىشتى جەژنى ئىزدى ژ ھەمى دەقەرەن قەستنا لالىشى دكەن و رىكىن دوپر دەنە بەرخۇ و ل رۇزا نەھى پىشتى جەژنى دكەھنە گوندى (گرخاسى) و رۇزا دەھى دىتە تەواڧا گوندى و مىرى ئىزدىان دەھىتە قى گوندى و ھەمى تەواڧى لى دكەن و سىماتا خاسان و باىچاكان ل گوندى دخون و پىشتى نىڧرو پىگفە بەرى خۇ دەنە لالىش^(۴۲).

گوندى دەرىبەستە:

پىكھاتا وى كوردىن موسلمان بوو، سالا ۱۹۷۵ ئى ھاتىبوو تەئەربىكىرن و نھا چۆلە.

گوندى ئىكەفتە:

دىسان گوندىكە كوردىن موسلمان بوو، سالا

ناھيا ئەترىش

موسەدەق تۆقى

خەلك لى ئاكنجى بوويە و پىرىيا وان خەلكى دەقەرا بەروارى ژىرى نە كو ژ ئەنجامى ئالوزى و شەرىن ئاقخۆيى ژ گوندىن خۆ مشەختىبووينە و ل فى جھى ئاكنجىبووينە^(۱).

روويەرى گىشتىن ناھىي (۴۷۱ك۴)ە، دىتە ۱۸۸،۴۲۲ دۈنەمىن عەردى^(۲)، ل دووف سەرژمىرىيەكا تەخمىنكىرى يا رىقەبەرىيا ئامارا پارىزگەھا دەقۇكى بۇ سالا ۲۰۱۱ئى سەرجمىن خەلكى ناھيا ئەترىش ۱۳۲۸۲ كەسەن، ژ وانا ۳۹۴۰ باژىرنىشىن و ۹۳۴۲ گوندىنشىن^(۳)، ژ ئالىن نەتەوھىيە كورد و كلدان، ژ ئالىن ئايىنىقە خەلكى وئى موسلمان و مەسىحى و ئىزدىنە ب رىزە يا ۹۶٪ موسلمان و ۳،۵مەسىحى و ۰،۵ ئىزدى^(۴)، ژ ئالىن عەشىرەتىقە پراتىيا موسلمانان عەشىرەتا مزوورى نە و رىزەيەكا عەشىرەتا بەروارى ژى لى ھەيە.

ژ ئالىن كارگىرى و خزمەتگوزارىقە ۳۳ خواندىنگەھ لى ھەنە و تىن يەك ژ وانا ئامادەيە، ئەو ژى (ئامادىيا ئەترىش)ە، ۹ بىنگەھىن ساخلىمىن، ۲۲ مزگەفت، ۳ دىر و پەرىستگەھەك (پەرىستگەھا لالاش) ل سىنوورى ناھىي ھەنە^(۵)، ھەروەسان چەندىن جھ و شىويناورىن دىرۇكى و گوزارى لى ھەنە وەك پەرىستگەھا لالاش ب ھەمى پىنكەھاتىن وئى قە، گرى قاسم ئاغا، گەلىن ھنارۇك، گورى مار ئوراھا، ئاوسكىن گوندىن خىس و بىدىلى و چەندىن ئاش و دىر و جھىن دىر و جھىن گوزارىن وەك گەلىن قىامەتن، بلىكىپىن و بىدىلى

ناھيا ئەترىش* يەك ژ پىنج ناھىي سەر ب قەزا شىنخان يا پارىزگەھا دەقۇكى يە، (۱۸ك۴) ژ مەلبەندى قەزا شىنخان دوورە، يەك ژ ناھىي ھەركەقنىن پارىزگەھا دەقۇكى يە، ل سالا ۱۸۷۹ئى سەردەمى دەولەتا ئوسمانى بوويە ناھىيە و ب ناھيا مزوورى دەھانەناقكرن^(۱)، ئەقە ژى رىەر وئى چەندى بوويە كو پىرىيا پىنكەھاتا خەلكى وئى وى دەمى و نھا ژى ژ عەشىرەتا مزوورى نە، ئاتكو ئەترىش مەلبەندى ناھيا مزوورى بوويە، نھا تىن ب ناھيا ئەترىش دەيتە ئاقرن.

سىنوورپىن ناھىي:

باكوور: ناھيا چەمانكىن يا قەزا ئامىدىن

باشوور: مەلبەندى قەزا شىنخان

رۇزھەلات: ناھيا قەسروك

رۇژئافا: ناھيا زاويتە

پىنكەھاتا ناھىي:

ل دووف زانبارىن فى داويى مە ژ رىقەبەرىيا ناھىي وەرگرتىن سەرجمىن گوندىن سەر ب ناھيا ئەترىش قە ۸۷ گوندىن ژ وانا ۴۸ گوندىن ئاقانە و ۳۹ گوندىن بەردەي و خرابەنە، ھەروەسان كۆمەلگەھەك ب ئافىن كۆمەلگەھى بلىدىشا لى ھەيە كو ژ سالا ۱۹۹۱ئىقە

جوگرافىيا باژىركى ئەترىش

باژىركى ئەترىش دكەقىتە جھەكى بلىند ل بنارا جىابىن (بەرخ)، تايبەتمەندىيەك ھەيە كو دكەقىتە نابقەرا دو عەشىرەتەن مزوورى و بەروارى ژىرى، ژىر جھى وئ بىن جوگرافى ئەترىش خودان سەقايەكى خۇش و ھويىنە و ئەقىن چەندى ژى وەكرىيە د سەردەمىن بەرىندا ھژمارەكا زۇرا خەلكى لى ئاكنجى بىن، ل دوووف سەرزىمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئ ل عىراقى ھژمارا خەلكى باژىركى ئەترىش د قى سالىدا ۸۵۲۰ كەس بوون^(۷)، ل سالا ۱۹۶۱ئ بەرى باژىرك بكەقىتە بەر بۇمبا بارانا فرۇكىن عىراقى (۷۰۰) خىزان كو دبوونە دۇرىن (۳۰۰۰كەسان) لى دژيان^(۸)، ھەرچەندە ژ دامەزاندنا ناحيا مزوورى و ھەتا نھا سەنتەرى ناحىيە و گرنگىيەك دىرۇكى و رەوشەنبىرى و كارگىرى ھەيە، بەلى ژىر ئەو كاودانىن دژوارىن ژ سالا ۱۹۶۱ئقە ب سەرى ئەترىش ھاتىن ھەتا نھا مايە باژىركەك بچووك و پاشقەمايە، تىنى ۱۴۳ خىزان لى دژىن و

ھژمارا خەلكى وى دەوربەرىن ۷۵۰ كەسانە^(۹)، ب بۇچوونا مە ئەگەرى قى پاشقەمان و مەزىنەبوونا باژىرى سەروبەرى وى بىن دىرۇكى و جوگرافى بوويە، دىرۇكى ژى غەدر لى كرىيە و جوگرافىا وى ژى نەھارىكار بوويە.

دەربارەى ناقى ئەترىش – ئەترويش دەيتەگۈتن ژىرەكو ئەترىش جھەكى بلىندە و زوو رۇژ لى ددەت لەوما ژ كەقندا بۇ ھاتىيەگۈتن ھات رۇژ ئەف دو بەيشە بوويىنە ئەترىش^(۱۰).

سنوورىن باژىركى ئەترىش:

باكوور، گوندىن نسرا و رەبەتكى

باشوور، گوندىن مكىرس و تلدىف

رۇژھەلات، گوندىن ئازەخ و دىرەخترا و شەھيا

رۇژئالفا، گوندى كەرىمئالفا^(۱۱).

ئەترىش

پىكھاتا خەلكى ئەترىش:

- خەلكى رەسەنى باژۇركى ز ۱۲ بنەمالان
 پىكھاتىيە، ئەوزى:
- ۱- بنەمالا ئۆمەر
 - ۲- بنەمالا جەجى جەسەن
 - ۳- بنەمالا جەرگىس ناغاي
 - ۴- بنەمالا سەيداي
 - ۵- بنەمالا ھەمزى
 - ۶- بنەمالا حسىنى
 - ۷- بنەمالا مەھمەد ئەھمەد
 - ۸- بنەمالا تەھاي
 - ۹- بنەمالا شىخى
 - ۱۰- بنەمالا جەجى ئىسفى
 - ۱۱- بنەمالا بەرەكات
 - ۱۲- بنەمالا شىلازا

د سەردەمىن بەرىندا قان بەرھەمان دگەل خودانكرنا پەزى ژىدەرىن ژيارا خەلكى باژۇركى پىكھاتىيە و ژىلى ھندى كو ئەترىش سەنتەرەك كارگىرى بوو ھندەك ژ خەلكى وئ قەرمانبەر و مووچەخۇرىوون. د سەردەمىن نھاداژى ھندەك ژ وان مووچەخۇرن و يىن دى ژى دەبارا خۇب چاندنى دگەن^(۱۱).

ئەترىش د مېژويىدا:

ھندى پەيوەندى ب ئالىي مېژويىقە ھەي، ل دووڤ ئەو ژىدەرىن نھال بەردەستى مە ھەتا سەدسالىيا ھەقدى زاپىنى د ژىدەراندانا نامازە ب نائى ئەترىشنى نەھاتىيەكرن، بەلى ديارە گوند ژ فى سەدسالىي كەقنتر بوويە بەلى د فى سەدسالىيدا ژيانا رەوشەنبىرى ل فى گوندى پىشكەتتە و دو خواندنگەھ لى ھەبوون، خواندنگەھەكا زانستىن ئاپىنى ل سالا ۱۱۷۵مىش/۱۷۶۱ز و خواندنگەھەكا صوفياتىي لى ھاتىنەقەكرن، پىشنى كو زانايى نافتار مەلا پەحايى موزورى (۲۵۰مىش/۱۸۴۳ز مەريە) دەرس ل خواندنگەھەفى گوندى گوتىن گوند پتر نافتارىبوويە و ھاتىيەنىاسىن. پىشنى وى ژى چەندىن زانايىن نافتار ل خواندنگەھە وى يا زانستى وانە گوتىنە پرائىيا وان ژ مالباتا عەبدولجەمىدى بوون كو ژ گوندى بريفكا ھاتبوو ئەترىش و ل وئرى د وارزى زانست و وانەگوتىندا كار دكر، ژ زانايىن ئەترىش مەلا ئەھمەدى ئەترىشى نەقىي مەلا پەحايى موزورى پىشنى وى ژى مەلا عەبدولھادىي كورزى وى بو دەمىن پىنجى سالان ھەتا سالا ۱۹۱۲ز ل خواندنگەھە گوندى دەرس گوتىنە، مزگەفتا ئەترىش خواندنگەھەكا نافتار بوو ھەموو رەنگىن زانستان و باشتىن ھۆنەرىن غەربىي و زمان و مەنتىق و فەلسەفە و كەلام و زانستىن گەردونناسى (فەلەك) و شەرىعەتى ئىسلامى و فەرموودە (ھىدىت) و سونەت لى دەھاتنەخواندن" فى چەندى دەلىقە قەكر مالبايىن زانايان ژ فى گوندى دەرگەفن، نە ننى ل گوندى خۇ و دورماندورىن خۇ خزمەتا زانستى بگەن، بەلكى بەرەف جەھ و دەقەرىن موور چوون و ل وان جەھان كەتنە د ھەمان خزمەتىدا

ژىدەرىن ئافى:

ئەترىش جەھەكى دەولەمەندە ب ژىدەرىن نائى چەند كانى، كانييا گوندى، كانييا مالا شىخى، كانييا كورا كەندالا، كانييا لاتكا و كانييا كولكى دۇسكيا لى ھەنە، ھەروەسان دو رووبار ب نائىن رووبارزى ئەترىش و رووبارزى رووى گەرمەي و دو نھالين نائىن نھالا شىفا بەرمىشكى و نھالا كولكى دۇسكيا و جۇيىن نائىن ب نائىن جۇيا بانقرى، جۇيا سەركاڧلا، جۇيا نافبەركا و جۇيا ئاشا لى ھەنە. ھەزىبە بىژىن ل سالا ۱۹۹۳ئ پىرۇژى نائىن ل ئەترىش ھاتىيە دانان و ئاف ل سەر ملان بەلادىت^(۱۱).

ژىدەرىن ژيارا خەلكى ئەترىش:

زىدەبارى چاندنا دىم ۋەك چاندنا كەنم و جەھ و ئىسك و باھىف و نرى ...ھند خەلكى ئەترىش ب بەررەھى چاندنا ئافى ۋەك بىرنج و كونجى و ماش و ھەموو جۇرن كەسكاتى و فىقى ژى دكرن.

كەشئىرىن يەكەيا كارگىرىيە ل دەقەرى ل ھەر ز ساللا ۱۸۵۰ئىقە ۋەك يەكەيەكا كارگىرى ئامازە پىن ھاتىيەكەرن.

ل دووڧ سالناما ويلايەتا مووسل يا ساللا ۱۳۱۴مش/۱۸۹۴-۱۸۹۵ز ۱۳۰ گوند سەر ب ناحيا مزوورى (ئەترىش) بوون ۳۵ گوند ژ ۋانا بەرداي بوون، بەلى ل سالناما ۱۳۲۰مش/۱۹۰۷-۱۹۰۸ز ھژمارا گوندىن ناحيا مزوورى ۱۱۶ گوند بوون^(۱۱۹).

سەرۋەرى كارگىرىن ناحيا ئەترىش ب قى رەنگى مايە ھەتا نەمانا دەستەلاتى ئوسمانى و دامەززاندا حكۇمەنا عىراقى ل ساللا ۱۹۲۱ئى ل دووڧ بەيانا ۋەزارەتا ئاقخۇبى يا عىراقى د چوارچوۋى پەيكەرى كارگىرىن لىوا مووسلدا، ناحيا مزوورى تاكە ناحيا سەر ب قەزا دەھۆكى فە بوون^(۱۲۰)، د پەرتووكا (مختصر جغرافية العراق للمدارس) يا ساللا ۱۹۲۲ئى ھاتىيەچاپكەرن، دەريارەى ناحيا مزوورى گوتىيە، تىن ناحيا مزوورى ل قەزا دەھۆكى ھەيە ۱۱۶ گوند ھەنە ھەموۋى ئاقانە و خەلك تىدا ھەنە^(۱۲۱)، دەمى ل تەباخا ۱۹۳۱ئى عەلى سەيدو گەۋرانى سەرەدانا دەھۆكى كرى ژ زاردەقنى قائىمەقامى دەھۆكى ئامازە ب پىكەھانا قەزا دەھۆكى كرىيە و گوتىيە، دەھۆكى سى ناحيان ب خۇقە دگىرىت: ناحيا دەھۆكى، ناحيا مزوورى و ناحيا دۇسكى، ھەرۋەسان دياركرىيە كو مەلبەندى ناحيا مزوورى گوندى ئەترىشە ۳۰۰ مال ل گوندى ھەنە و ۲۰۰ گوند سەر ب ناحىيى فە نە^(۱۲۲)، ئەق سەرۋەرى كارگىرى بەردەوام بوويە ھەتا ساللا ۱۹۵۶ئى د قى سالىدا ب برىارەكا شاھىنى (ارادة ملكية) ھژمار (۸۰۹) ل رۇژا ۲ چرىا ئىكى ۱۹۵۶ئى ناحيا مزوورى ژ قەزا دەھۆكى فەقەتاندىنە و داينە دگەل قەزا شىخان^(۱۲۳). سەرۋەرى كارگىرىن ناحيا مزوورى (ئەترىش) ب قى رەنگى مايە ھەتا دەرجوونا برىارا ب پارىزگەھبوونا دەھۆكى، ل دووڧ برىارا كۇمارى ھژمار ۱۰۶۶ ل رۇژا ۲۷ گولانا ۱۹۶۹ برىارا ب لىواكرنا (پارىزگەھكرنا) دەھۆكى ھاتىيەدان، ھندى پەيوەندى ب ناحيا مزوورى فە ھەى ل دووڧ برگا سى ژ برىارى، دى ناحيا مزوورى ب گىشت سنوورى خۇبىن كارگىرىشە ژ لىوا مووسل

ژ ۋانا مەلا عەبدولھەمىدى كورى عەبدولرەھمانى ئەترىشى پىن ل گوندى خۇ دەست ب خواندىن كرى و ژ قوناغىن خواندنا ئايىنى و خواندنگەھا فەرمى دەرياز بوويە و پلەيىن زانايى دەرياس كرىن ھەتا كەھشئىيە پلا قازىن شەرىعى عىراقى و ل ساللا ۱۹۱۵ئى ھاتىيەخانەئىشكىن، زىدەبارى زانايىن خەلكى ئەترىش چەندىن زانايىن دىتر ژ دەقەرىن دى ۋەك شىخ نۇرەدىنى برىفكانى و مەلا مەھموودى نەھلى و پىن دىتر قەستا ئەترىش كرىيە و ل ئەترىش فەربوويە و خەلكەك فەركرىيە^(۱۲۴).

ئاقدارىيا ئەترىش د ۋارى رەۋشەنىرى و زانستىن ئايىنىدا و خواندنگەھ و ئەكىا ئەترىش بوويە ئەگەر پىشنى نەمانا مەركەھا بەھدىنان ژ نىقا ئىكى يا سەدسالىيا نوزدەقە ئەترىش بەرى گەلەك باژىر و باژىركىن دى پىن دەقەرى ۋەك مەلبەندەكى كارگىرىن دەولەتا ئوسمانى بىتەدەسنىشانكەرن، بەلكى ژدەرەك ژ سالناما ويلايەتا مووسل يا ساللا ۱۳۳۰مش/۱۹۱۱-۱۹۱۲ز قەدگۆھىزىت كو ناحيا مزوورى ياكو مەلبەندى ۋى ئەترىشە ژ ناحىيىن مەرنە و دىبىت ل ئاستى قەزايەكى بىت، ھەمان ژدەر ژ بەلگەنامەيا ژمارە ۲۲۲۱يا ئەرشىقى (رئاسە وزراء) اسطمبول، احوالە ايرادات الموصل لسنة ۱۲۶۷م/ ۱۸۵۰م، اوراق المالية) قەدگۆھىزىت: ناحيا مزوورى ل نىقا سەدسالىيا نوزدى قەزا بوويە و د ھەمان دىرۇكىدا ھىشتا دەھۆكى ناحىيە بوو^(۱۲۵).

ل دووڧ سالناما ويلايەتا مووسل يا ساللا ۱۳۲۵مش ۱۹۰۷-۱۹۰۸ز ناحيا مزوورى كو مەلبەندى ۋى ئەترىش بوو ئىكانە ناحيا قەزا دەھۆكى بوو^(۱۲۶)، ھەر د وان سالاندا د ئاقبەرا ۱۹۰۵-۱۹۰۹ئى كەسايەتىن مېژوونىس و رەۋشەنىرى مووسلى سەدىق ئەلدەمەلوجى رىقەبەرى ناحىيى بوو ل ئەترىش^(۱۲۷)، بەلى كەنگى ناحيا مزوورى (ئەترىش) ھاتىيەدامەززانن؟ ھاتىيەگۆتن ل ساللا ۱۸۷۹ئى بوويە ناحىيە^(۱۲۸)، بەلى ژدەرەك يان بەلگەنامەيەك ل بەردەست نىنە قى چەندى پىشتراست كەت، لى دووڧ ژدەرىن ئامازەپىكرى گومان تىدا نىنە ئەترىش

ھىتەفەتەتاندن و دى دگەل لىوا دھۆكى ھىتەگردان. بەلى د برگا چوارى ژ ھەمان برىارى ھاتىبە: دى ناحيا مزوورى ب رەنگەكى دەمكى مېنتە گردى دگەل قەزا شىخان يا لىوا مووسلى ھەتا ئەگەرنى كارگىزىن نھا ژناقدچن...^(۱۲۴) بەلى ديارە حكۆمەتا عىراقى نەقىايە ئەو (ئەگەرنى كارگىرى) ژ ناف بچن يان ئەو ب خۇ كار بۇ ژنافچوونا وان بكتە و قىايە ناحيا ئەترىش بىمىنتە گردى دگەل قەزا شىخان يا سەر ب پارىزگەھا مووسلى قە و مەرەمىن تايبەت كو ئەو ژى ب عەرەبكرنا دھەرئ بوو پى ھەبوون. ل قىزى پىدقىبە پىچەك بزقرىنەفە سالىن پىشتىر و بەرپەرنى دىرۇكا بزاقا نەتەوھىيا كوردى ھەلدەنەفە، دى بىنىن ئەترىشى چ وەك سەنتەرنى ناحىن چ ژى وەك ھەموو سنوورى ناحىن رۇلەك بەرچاف د قى بزاقىدا ھەبوو، چەندىن كەسان ژ خەلكى ئەترىشى وەك كادر و سەركرەھىن بزاقا نەتەوھىيا كوردى و حزىن كوردستانى رۇلى خۇ گىزايە و ب ھزاران ژ خەلكى

دەفەرنى سەر ب ناحيا ئەترىش قە وەك پىشمەرگە پشكدارى د شۇرشىن كوردستانىدا كرىبە، د بەرامبەرى قى چەندىدا حكۆمەتا عىراقى تەخسىرى نەكرىبە د لىدان و بۇمبابارانكرنا سەرانسەرى ئەترىشى، ل دەسپىنكا شۇرشا كوردستانى ل مەھا ئەيلوولا ۱۹۱۱ئى ل ئىقارار ۱۶ ئەيلوولى ئەترىش كەتە بەر ھىرشەكا دژوار و ھۆفانەيا دو فروكىن حكۆمەتا عىراقى و دەملدەست ۳۵ كەس ژ ژن و زەلام و زارۇكىن باژىركى شەھىد و برىندار بوون^(۱۲۵)، پىشتى دەمەكى كىم ل شىباتا ۱۹۱۲ئى ب فەرمانا سەركرەدایەتيا شۇرشى ئەترىش ھاتىبەرزگاكرن و بووہ ئىك ژ بنگەھىن شۇرشا كوردستانى^(۱۲۶)، نە ئەو بىت تنى قى جارئ كەتبىتە بەر ھىرشىن دوژمنكارانە، بەلكى ئەفە ھىرشە ب درىژىيا دىرۇكا شۇرشا كوردستانى ۱۹۱۱-۱۹۷۵ئى ل سەر ئەترىشى و دەفەرنى سەر ب وئ قە د بەردەوامبووینە، د بەرامبەرى وان ھىرشان بەرخوهدانا خەلكى ئەترىش و ناحيا ئەترىش مل ب

ئەترىش

ملى خەلكنى دەقەرىن دى يا بەردەموام بوويه.

لەوما ب كرىار زى پىشتى شىكەستنا شۇرىشا كوردىستانى حكۇمەتا عىراقى دەست ب عەرەبكرنا ئەترىش و دەقەرىن سەر ب وئ قە كرىبە، ئەو بوو پىشتى نادارا ۱۹۷۵ئ ب دەمەكن كىنەم ھەموو خەلكن ئەترىش ل سەر مال و مولكىن وان ھاتنەراكرن و ھاتنەقەگواسىتن بۇ دەقەرا بەردەرەش و ب زۇرى ل وئى ئاكنجىكرن و دەھمان دەمدا دۇرىن سەد خانىن نوو ئاڧاكرن و عەرەب لى نىشتەجىكرن^(۱۷) . د بەلگەنامەكا فەرمىدا كو ژ قائىمەقامىيا قەزا شىخان ب ھژمار س/۹۶ ل رۇزا ۱۹۸۸/۱/۳۱ئ دەرەكتى و قائىمەقامى شىخان ب خۇ ئىمزا ل سەركرى ھاتىبە، باژىركى ئەترىش ھاتىبە ب عەرەبكرن و خەلكنى وى ھاتىبەقەگواسىتن بۇ دەرەقى سىنوورنى قەزايا مە^(۱۸) . د قۇناغىن جودابىن ئاقبەرا سالا ۱۹۷۵- ۱۹۹۱ئ ب تايىمەت د ئەنفالين ۱۹۸۸ئ بىد و بەرى وان زى نە تىن باژىركى ئەترىش بەلكى سەرانسەرى گوندىن ناحيا ئەترىش ھاتنەخراىكرن و ھەرفاندن و ھەرنىك ژ خەلكنى وان مىشەختىبوو جەھەكى، تىن ئەترىش ما ئەوزى ھاتىبوو ب عەرەبكرن^(۱۹)، حكۇمەتا عىراقى ب بەردەرەكرنا ئەترىشنى تەنا نەبوو، ئەو بوو ل ۸ئ نادارا ۱۹۷۶ئ ب بىرارا كۇمارى ھژمار ۱۱۸ بىرارا دا، ناحيا (مىزوورى) ژ قەزا دەۋكە يا پارىزگەھا دەۋكە بىنەقەقەناندىن و بدەنە دگەل قەزا شىخان يا پارىزگەھا نەپنەوا^(۲۰)، كو ئەو ب خۇ ل دوۋف بىرارا پىنشىتر ئامازە پىن ھاتىبەكرن ب كرىار سەر ب قەزا شىخان يا پارىزگەھا نەپنەوا بوو.

ب قى رەنگى ناحيا مىزوورى ما دگەل پارىزگەھا نەپنەوا ھەتا ل ۱۱ حىزىرانا ۱۹۸۷ئ ب بىرارهكا دى يا كۇمارى ناحيا مىزوورى دگەل چەندىن ناحىين دى پىن سەر ب پارىزگەھىن كوردىستانى قە ھاتىبەھەلۇمشاندن^(۲۱).

پىشتى سەرھلانا ۱۹۹۱ئ زىەر كو پىشكەك ژ وان دەقەرا پىن سەر ب قەزا شىخان يا لىوا مووسلىقە مانە ل ژۇر دەستەلانى حكۇمەتا ھەرنما كوردىستانى، لەوما ئەف دەقەرە دگەل قەزا ئاكرى كەننە د سىنوورنى

كارگىرىن پارىزگەھا دەۋكە دا، زىەر كو باژىرى شىخان مەلبەندى قەزا شىخان ھىژ ل ژۇردەستىن حكۇمەتا بەغدا بوو، لەوما باژىركى ئەترىش ۋەك مەلبەندى قەزا شىخان ھاتەدەستىشاندن و ۋەك مەلبەندى قەزاين كو ھەردو ناحىين مرتبا و ئەترىش زى ب خۇقە دگرتن سەرەدەرى دگەلدا ھاتەكرن^(۲۲).

پىشتى شەرى رزگاركرنا عىراقى ل نىسانا ۲۰۰۳ئ و رزگاركرنا باژىرى شىخان و دەقەرىن دى پىن سەرب قەزا شىخانقە كارگىرىيا قەزاين ژ ئەترىش ھاتەقەگواسىتن بۇ مەلبەندى قەزاين ئانكو باژىرى شىخان و سەرۋكاتىيا جقاتا ۋەزىرىن ھەرتما كوردىستانى ب بىرارا ھژمار ۲۳۵۱ ل ۲۵ چرىا ئىكى ۲۰۰۵ئ بىرارا سەرژنوۋ قەكرنا ناحيا ئەترىش دا^(۲۳).

ژ وئ رۇزا ھەتا نھا كارگىرىيا ناحىين ب نەركى خۇين رۇزانە رادىبىت و ل سالا ئاڧاھىبەكى نو بۇ رتقەبەرىيا ناحىين ل دانگا (ئەترىش) كەفن ل جەن دىژنى ئەترىشا نوى ھاتىبەئاڧاكرن و د بەرنامەپدايە ل وئ جەن عەرد بىنەدابەشكرن و فەرمانگەھ و سازىين دى پىن خىزمەتگوزارى بىنە ئاڧاكرن و (ئەترىش) نوو ل وئ جەن بەرقرەھ بىتەئاڧاكرن. پەروەردە ل ناحيا ئەترىش؛

ۋەك ئامازە پىن ھاتىبەكرن ژ سەدسالىيا ھەقدى زاپىنى بەرەف ژوور ئەترىش ۋەك مەلبەندەك زانىستى و خوەدى خواندنگەھىن ئاپىنى ھاتىبەنىاسىن، د ئەنجامدا تەخەك مەزىن ژ دەرچوۋىين خواندنگەھىن ئاپىنى ل ئەترىش و دەقەرىن سەر ب وئ قە ديار بوون و جەن وانى ديارە د ئاقەندىن رەوشەنىپىرىين سەردەمى خوەدا، ئەف چەندە زى ھاندەر بوويه زوو ئەترىش ۋەك مەلبەندەك كارگىرى بېتە نىاسىن، بوونا مەلبەندى ناحىين و بوونا ھژمارەك ژ دەرچوۋىين خواندنگەھىن ئاپىنى رىخوشكەر بوويىنە ھەر زوو ھىز د قەكرنا خواندنگەھا فەرمى ئانكو خواندنگەھا سەرھنايى ل باژىركى ئەترىش بىتەكرن و ئەترىش بەك ژ كەقنترىن خواندنگەھىن سەرھتايىن دەقەرا بەھدىبان ب خۇقە بگرىت، بەلى ئەف خواندنگەھە

كەنگى ھاتىيە دامەززاندىن...؟

ل دووڧ لىنگەريانىن خۇ ل مىژووا قەكرنا خواندىنگەھان ل سنوورئ پارىزگەھا دھۆكى ئەم نەكارىن ب دروستى سالا دامەززاندىنا سەرھەتاييا ئەترىش دەستىنشان بگەين، بەلى مە چ گومان نىنە كو ئەو خواندىنگەھ ل دەسپىنكا دامەززاندىنا حكۇمەتا مەلكىيا عىراقئ ئانكو دەسپىنكا سالىن بىستان ژسەدسالىيا بىستئ ھاتىيە قەكرن، چەندىن كەسايەتتىن رەوشەنبىرىن ئەترىش بىن مە دىدار دگەلدا كرىن داكوكى ل سەر قى چەندئ كرىيە^(۳۴).

ھندەك ژى داكوكى ل سەر وئ چەندئ دكەن كو ئەو خواندىنگەھ ل سالا ۱۹۲۷ئ ھاتىيە دامەززاندىن^(۳۵). ھندى پەيوەندى ب خزمەتگوزارىن دىترقە ھەي، ل دووڧ رىبەرى تەلەفونىن عىراقئ بىن سالا ۱۹۵۶ئ چوار خەتىن تەلەفونئ د وئ سالىندا ل باژىركن ئەترىش ھەبوون^(۳۶). ل سالا ۱۹۷۰ئ كارەب گەھشتىيە ئەترىش، سالا ۱۹۹۳ئ پرۇژئ ئاقئ بۇ ھاتىيە دانان و سالا ۱۹۹۸ئ بىرەكا ئىرتوازى بۇ ھاتىيە كولان و سالا ۲۰۰۸ئ پرۇژئ ئاقەرۇويان ل باژىركى ھاتىيە چىكرن و سالا ۱۹۹۵ئ خواندىنگەھا نامادەيى لى ھاتىيە قەكرن^(۳۷).

ژىدەر و پەراويز

- * ب زاراقئ خۇ جھيى خەلكىن دەقەرئ باژىركى ب ئەترىش ئاقدكەن، ھندەك ب ئەترىش ھندەك ب ئەترووش ئاقدكەن، مە زاراقئ خۇجھيى خەلكىن دەقەرئ ب كارئينا.
۱. موسەدەق تۇقى ئىسماعىل بادى، رىبەرى پارىزگەھا دھۆكى، (دھۆك-۲۰۱۰)، بپ ۱۴۳-۱۴۴
 ۲. زانىارىن ژ رىقەبەرىيا ناحىن ھاتىنەوەرگرتن.
 ۳. موسەدەق تۇقى ئىسماعىل بادى، رىبەرى پارىزگەھا، بپ ۱۴۳.
 ۴. زانىارى ژ رىقەبەرىيا ئامارا دھۆكى ھاتىنەوەرگرتن.
 ۵. موسەدەق تۇقى ئىسماعىل بادى، رىبەرى پارىزگەھا، بپ ۱۴۳.
 ۶. زانىارىن ژ رىقەبەرىيا ناحىن ھاتىنەوەرگرتن.
 ۷. عەبدوللا غەفور، كوندەكانى كوردستان (كوندەكانى باشوورى كوردستان) لە سەرژمىرى سالى ۱۹۵۷ عىراق دا، چاپى دووم، (ھەولئىر-)، بپ ۳۶
 ۸. احمد بىل خالد، اتروش بلدە العلم و الجمال، مجلة دھوك، العدد۱۲- اذار ۲۰۰۱، ص ۹۷.
 ۹. زانىارى ژ داتايىن رىقەبەرىيا ناحىن ھاتىنەوەرگرتن.
 ۱۰. ژ زانىارىن ژ ئالىي جەھوەر عەبدوللا عەزىز نىسرى ھاتىنە كۆمكرن، وى ژى ئەو زانىارى ژ سلىمان محەمەد سەلىم ئەترىشى ژ دايكبوويى ۱۹۳۳ئ، دەرچوويى قوناغا سەرھەتايى و پىشەمەركى شۇرشا ئەيلوولنى و ئەندامى جفانا باژىرقانىيا ئەترىش و موختارى كوندى و جەمىل عىسا محەمەد ژ دايكبوويى ۱۹۳۷ئ و پىشەمەركى شۇرشا ئەيلوولنى و بەك ژ رەسپىيىن ئەترىش وەرگرتىنە.
 ۱۱. ھەمان ژىدەر.
 ۱۲. ھەمان ژىدەر.
 ۱۳. ھەمان ژىدەر.
 ۱۴. د. عماد عبدالسلام رۇوف، مراكز ثقافية مغمورة في كردستان، (ارىيل-۲۰۰۸)، ص ۲۰-۲۲، الدھوكى ملا محمد سعید ياسىن البرىفكانى، فضلاء بھدىنان، (دھوك-۱۹۹۷)، ص ۲۹، ۲۲، ۲۸، ۳۰، ۳۲.

گوندىن ناھيا ئەترىش

جەھوەر عەبدوللا عەزىز نىرى

گوندى دژيان و نھا تىن چوار مال يېن ل سەر گوندى
كو دىنە ۲۱ كەس

ژىدەرىن ئاقى:

چەند ژىدەرىن ئاقى ل گوندى ھەنە، ۋەكى كانىيا
گوندى، كانىيا گەلىن رمان، يان شىقا گەلىن رمان،
كانىيا دىرىشكىن، رووبارن دز و بىدىلا رووبارن ئەترىش،
جۇيا ئاشىن ئاقى، جۇيا شىقا گەلىن رمان.

ژىدەرىن ژيارا ھەلكى گوندى:

ژيانا وان ژى ل سەر چاندنا فىقى و دەخل و دانى
و خودانكرنا بىزى بوو، نھا ژى پتر ل سەر كاسىبى
و مووچەيانە و ھىدەك ژى جۇتبارن و مژوولى چاندنا
دەرامەتى و دار و بارى فىقى نە و ھىدەك ۋى ملكى بۇ
مالىن شىخا شىن دكەن.

ژ جھىن ديار ل گوندى گرى كۇخيا.
قى گوندى چەند خزمەتگوزارى لى ھەنە، ۋەكى
پرۇژەين ئاقى كو ل سالا ۱۹۹۴ئى ھاتىبە دوستكرن،
خواندنگەھ ل سالا ۱۹۹۹ئى ھاتىبە ئاقاكرن، دو
جۇيىن ئاقى ل سالا ۲۰۰۰ئى ھاتىبە كونكرىتكرن،
مىزگەفت ل سالا ۲۰۰۱ئى و بنگەھەكى ساخلمەين
ل سالا ۲۰۰۲ئى ھاتىبە ئاقاكرن، كارەب ل سالا ۲۰۰۵ئى
كەھشتىبە گوندى، بىر ئىرتىبازى ل سالا ۲۰۰۹ئى بۇ
ھاتىبە كۇلان و پرۇژەيەكى پەلەۋەرەن ژى لى ھەيە.

بىدى نۇردىناقا

ئىكە ژ گوندىن مزوورىان، دكەفىتە دوورانبىيا ۸كم
ئىوورى رۇزئاقابى ئەترىش، ئاقى گوندى يىن ژ ئاقى
يىخ نۇردەدىنى ھاتى كو شىخى مەزنى بىرىفكان بوو
ئوند ل سەر ئاقى ۋى بوو لەوما دگۇتىن نۇردىناقا.
بەرئى عەردى گوندى ۲۷۴۳ دۇنەمن، ژ وانان ۹۵۰
عم دىمى، ۲۷۰ دۇنەم ئاقى، ۱۸۹ دۇنەم كەقىرىن،
۱۳ دۇنەم پلوان، ۲۰ دۇنەم رەزىن ئاقى. ھەرۋەسان
۶ بەز و بىز لى ھەنە^(۱).

شورىن گوندى:

كپورى، گوندى ئالۇكا.
شوروى، گوندى گەلىن رمان.
ژەلاتى، گوندى بەرەتوبىن.
ژاقابى، گوندى دزى.

كھانا گوندى:

گوندى ژ ئىك بىنەمال پىكەھىتە، ئەو ژى بىنەمالا
بىخانە، يان يا شىخ عەبدولجەبارى كو ژ عەشىرەنا
پورىانە، ل دووف سەرزىمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئى ۳۵
س ل قى گوندى دژيان^(۱)، سالا ۱۹۸۸ئى دەمى گوندى
ھەوين ئەنقالا ھاتىبە خرابكرن ۵۸ كەس ل قى

بووى جارهكادى ھاتىبە ئافاكرن فە. گوند ل سالين ۱۹۲۲، ۱۹۲۱، ۱۹۷۴، ۱۹۸۷ ئى ب سالان ھاتىبە بەردان لى ئەھاتىبە سۇتن. تا داوى جار ل ئەنقالىن سالا ۱۹۸۸ ئى ھاتىبە سۇتن و بەردان. پىشتى سەرھلدا نا سالا ۱۹۹۱ ئى ھاتىبە ئافاكرن و تا نھا ژيان لى يا بەردەوامە.

ئويناورين گوندى:

چەند شويناور ل گوندى ھەنە، ۋەكى: ئاوسكەك، سىئىرجىن بەرى كو مىنا تاقەبەرانە و ژ بەرى ھاتىبە دوستكرن.

ژىدەرىن ئاقى:

چەند كانى ل گوندى ھەنە، مىنا كانىيا مزگەفتى، كانىيا شىفكا ب چنار. كانىيا بىئارىنكا خراب، كانىيا خرخرۆكى، كانىيا جىزىرە. ھەرۋەسەن رووبارى بىئارىنكى و رووبارى دىرالۇش و چەقىرىكى كو ل بن گوندى بىئارىنكى دگەھنە ئىك و جۇيا گوندى يا مەزىن ب درىژاھىيا ۷ كم.

جەپىن بەرنىاس و ئاقدار ل گوندى:

شىقا دىرىشكى زۆمە، شىكەفتا عزەت، شىكەفتا پىشتا گوندى. شىكەفتا چەما، بانى شىكەفتى، جىزىرە، چەمىن عومەر، دىرىشكى، ئەھالا دىرىشكى.

ژىدەرىن ژيارا خەلكى گوندى:

مىنا ھەمى دەقەرئ خەلكى گوندى پتر جۇتبار بوون، ژ گرنگىرىن دەرامەتىن دچاندن گەنمۆك و بىرىج و ئوتىن بوون، ھەرۋەسەن رەز دكرن و دار و بارى فىقى ژى دچاندن، زىدەبارى دەرامەتى سىرۇشتى ژ گوھىشك و مازى و... ھند، لى يا ژ ھەمىيا بەرچاقتى ژيانا خەلكى ل سەر "گارەشا" بوويە. نھا ژى پتر ل سەر مووچەيا و كاسىكارىي يە، ژىلى كو ھندەك چاندنى ژى دكەن، ب تايىبەت دار و بارى فىقى ژ نرى و ھنار و ھژىران و دەرامەتى كەسكاتى ژ باجانسۇرك و خىار و فلفل و لۇبىك و كولىد و ...

ھەرۋەسەن خەلكەكى بۇش قەستتا فى جەھى بۇ گەشتت و گوزارىن دكەن^{۱۲}.

گوندى بىئارىنكى

دكەفتىنە دووراتىيا ۱۵ كم باكوورى رۇژئاقابىن ئەترىش. ئاقى گوندى دىئىن ژ وئ چەندى ھاتىبە كو ددەمەكى دا ئىشئىن كۆزەك ھەبوويىنە زارۇك نەدما و ئەف چەندە بوويە ئەگەرئ ھندى كو چەند سالا كچ نەگەھنە ژىن شىيا و نارىنك، ب واتايا نارىنكا بوپكى نەھاتە گۆتن، واتە بى نارىنك و ئاقى گوندى بوو بىئارىنك. رووبەرئ ەردى گوندى ۱۲۱۷ دۈنەم، ژ وانان ۱۰ دۈنەم دىمى، ۱۴۳ دۈنەم ئاقى، ۹۱۳ دۈنەم كەقىرىن، ۸۹ دۈنەم پاوان، ۳۷ دۈنەم رەزىن دىم، ۳۴ دۈنەم رەزىن ئاقى. ھەرۋەسەن ۵۲۰ پەز و بىزىن لى ھەنە^{۱۳}.

سئوورىن گوندى:

باكوورى، گوندى صۇريا.

باشوورى، گوندى پىدە.

رۇژمەلاتى، گوندى ھەسەنەكا.

رۇژئاقابى، گوندىن چەقىرىك و دىرالۇش ل دەقەرا زاويىتە.

پىكھانا گوندى:

گوندى ژ پىنج بىنەمالان ب ئاقىن بىنەمالا مېرخان، بىنەمالا شاقۇلى، بىنەمالا كەمالا، بىنەمالا بارانى، بىنەمالا خانى پىكھاتىبە. دووفا سەرژمېرىيا سالا ۱۹۵۷ ئى ۳۹ كەس ل فى گوندى دژيان^{۱۴}، سالا ۱۹۸۸ ئى ۸۰ كەس ل فى گوندى دژيان و نھا ۱۱ كەس ل سەر گوندى دژىن، سەرچەمى خەلكى گوندى ۲۱۰ كەسەن و پىرىيا وان ل دھۆكى دژىن. ژيانا وان ل سەر چاندن و خودانكرنا تەرش و كەۋالى بوو، نھا ژى پتر ل سەر مووچەيا و چاندنى يە، ب تايىبەت چاندنا فىقى، مىنا تىرى و ھنار و ھژىران.

ئەف گوندى چەندىن جاران ددەمى شۇرۇشى دا ھاتىبە كافىل و وپرانكرن و پىشتى ھەر جارهكا خراب

خزمەتگوزارىيىن گوندى:

خواندىنگەھ ل ساللا ۱۹۷۷ ئى ل قى گوندى ھاتىبە شەكرىن، دگەل نەمانا گوندى نەو ژى ز نأفچوويە و ساللا ۲۰۰۰ ئى خواندىنگەھدا گوندى ھاتىبەقە ئافاكرىن، ھەر ل قى سالتى چەند خزمەتگوزارىيىن دى بۇ گوندى ھاتىبە داپىنكرىن، ۋەكى نأف، جادە، ئافاكرىن ۲۰ خانىيان. پىشنى ھىنگى چەند خزمەتگوزارىيىن دى بۇ ھاتىبە دروستكرىن، ۋەكى گەھاندنا كارەبى ل ساللا ۲۰۰۶ ئى، ئافاكرىن مزگەفتىن ل ساللا ۲۰۱۰ ئى، كۆلانا بىرەكا ئىرتىۋارى ل ساللا ۲۰۱۱ ئى و چىكرىنا جۇيىن نأفى ل ھەمان سال^(۱۱).

گوندى بىدويل

د پەرتووكا المعجم التاريخى لامارە بەھدىنان دا ھاتىبە دىيىت گوندىكى كەقنارە ل نىزىكى دھۆكىن، نامازە ب نأفى ۋى د ۋەققا سولتان حسىن ۋەلى دا ھاتىبەكرىن كو ۱۰ قرۇش بۇ خواندىنگەھدا قوبەھان ل سەر ھاتىبە سەپاندن، نىستۆرى لى دناكنجىبۇون و ل سەدسالبا ھەژدى كاتولوكبەت لى بەلاقبۇويە و ھۇمارا وان ل ساللا ۱۸۴۲ ئى دگەھىشتە ۲۰ سەرۋىكخىزانان و وان دىرەك ھەيە^(۱۲)، گوند نەا ژى گوندىكى گوزارىيە و گەلەك خەلك ژىر ھەبۇونا دار و بارەكى بۇش و كانىيىن سرۇشتى بۇ گەشت و گوزارىيى قەست دكەتنى، دكەقىنە دوورتىبا ۹ كم رۇزئاقابىن نأفەندا تەترىش، نأفى ۋى ژ ۋى چەندى ھاتىبە كو عەردى ۋى بى قەكرىيە و بى نۇلى ارض منبىسطە، رووبەرى عەردى گوندى ۲۹۱۲ دۇنەمن، ژ وانان (۳۸ دۇنەم دىمى، ۱۰۸ دۇنەم نأفى، ۲۱۹۸ دۇنەم كەقىرىن، ۲۰۵ دۇنەم پلوان، ۱۰ دۇنەم رەزىن دىم، ۱۰ دۇنەم رەزىن نأفى، ھەروەسان ۴۲۰۰ پەز و بزىن و ۸۱ چىل لى ھەنە^(۱۳).

سەۋرەن گوندى:

باكوورى، گوندى بىنارىنكى، باشوورى، گوندىن گەلىن رمان و بازىركىن.

رۇزەھلاتى، گوندىن ئالۇكا و نۇردىناقا و دزى.

رۇزئاقابى، گوندى پىندە سەرب ناحيا زاۋىنە قەيە.

پىنكھاتا گوندى:

گوندى بى ھەردو بىنەمالىن عابد حەجى عەبدال و مەھمەد حاجى جەرجىسى نە كو ژ عەشپەرەنا مزوورىانە، كو نەا بوۋىنە نىزىكى ۷۵ مالاڭ و پىرىبا وان ئاكنجىيىن بازىرى دھۆكىن نە، لى نەا خەلكى رەسەنى گوندى ل سەر نىن، بەلكى خەلكى ۋى پىنكھاتىنە ژىبارى و رىكانىيان ۋى ملكى شىن دكەن، ژمارا خەلكى گوندى ل دەستپىكا سالىن شىستان تىن ۱۵ كەس بوون و نەا ۱۱۲ كەس ل سەر گوندى دزىن و گوند بوۋىە دو گوند، بىدويل سەرى كو چەند مالىكىن زىبارىيان ل سەرن و يا خوارى كو چەند مالىكىن كىمىن ل بەر رووبارى گوند ئافاكرىنە و سەرەدەرى ۋەكى دو گوند دگەل دەپتەكرىن، چونكى دو موختار ھەنە.

ساللا ۱۹۶۱ ئى نەف گوندى ژ ئەگەرى شۇپىشا ئەيلوۋلى ھاتىبە بەردان و ساللا ۱۹۶۳ ئى جارەكادى ھاتىبە ئافاكرىن، ساللا ۱۹۷۵ ئى جارەكادى گوند ھاتىبە بەردان و ساللا ۱۹۹۱ ئى ھاتىبەقە ئافاكرىن.

جەيىن شۇنوارى:

قى گوندى كەلەپەكا كەقىن ب نأفى كەلۇكى و دناقبەرا ۵-۶ ناوسكان ژى لى ھەنە.

ژىدەرىن نأفى:

چەند ژىدەرىن نأفى ل گوندى ھەنە، ۋەكى كانىبا سىلكا، رووبارى صۇرىا و رووبارى پىندە، ژىلى جۇبا چەمىن دىرى و جۇبا چەمىن مەيدانى.

ژىدەرىن زىبارا خەلكى گوندى:

ژىبارا خەلكى قى گوندى ل بەرى پىر ل سەر چاندنا فىقى و دەزامەتنى دىمى و دارىن كۆب و باھىفا و خودانكرى تەرش و كەۋالى بوو، نەا ژى پىر ل سەر موۋچەپانە.

مەسىھى بۇون، لىن نھا تىن پىنج سەرۇك خىزان لى دۇن كو ژمارا وان دىنە نھا ۳۰ كەس. ئەف گۈندە ل ساللا ۱۹۱۱ ئى خرابىكرن و جاره كادى ل ساللا ۱۹۷۳ ئى ھايتىبە ئاڧاكرن، تا كەتتېبە بەر ھەوئىن ئەنڧالان ل ساللا ۱۹۸۸ ئى و جاره كادى ل ساللا ۱۹۹۲ ئى ھايتىبە ئاڧاكرن.

جھىن شىوئوارى:

ژ جھىن شىوئوارى ل فى گۈندى دىرەكا كەڧن لى ھەبوو كو نھا شىوئوارىن وئ ئەماينە و ل دووڧ گۈنتان دىئۇن بەرى پتر ژ ۲۰۰ سالان ھايتىبە ئاڧاكرن، ھەروەسان ناوسكەك زى ل باكوورى گۈندى ھەبە.

ژىدەرىن ئاڧى:

چەند ژىدەرىن ئاڧى ل گۈندى ھەنە، چ بۇ قەخوارىن و چ زى بۇ كارىن چاندنى، مىنا كانىيا شىڧ ماسى، كانىيا شىخۇي، كانى مەتىك، كانى ھەلاواتكا كو سى كانى لى ھەنە. ھەروەسان رووبارنى گۈندى ب ئاڧى گومل و چەند جۇبەك، مىنا جۇيا چەمى مەبدانى، جۇيا شىڧ ماسىكىن، جۇيا كانىيا شىخۇي، جۇيا چەمى تەحاى، جۇيا ھەلاواتكا و ئەف جۇبە ل گۈندى ل ساللا ۱۹۹۷ ئى ھايتىبە دروستكرن، دىسان سى بىرىن ئىرتىوازى زى لى ھەنە كو ل سالىن ۱۹۷۳، ۲۰۰۵، ۲۰۱۱ ئى ھايتىبە كۇلان.

جھىن ئاندار ل گۈندى:

چەند جھىن دىار و بەرچاڧ ل گۈندى ھەنە ۋەكى، پىر ھەدادى كو مەرقەدەكە، شكەفتا شىڧ ماسىكى، نەھالا كانى مەھمىدىكى.

ژىدەرىن زىارا ھەلكى گۈندى:

ژىن و ژىارا ھەلكى ۋى پتر ل سەر جۇتبارىن بوو، ب تايبەت چاندنا برىنجى و تويىتىن و كەسكاتى و دار و بارى قىقى، نھا ژى پتر ل سەر كاسىكارىن و مووچەبانە، ھەروەسان چاندن زى ل گۈندى ھەبە. فى گۈندى مزگەڧتەكا بچوك و خواندنگەھەكا

فى گۈندى مزگەڧتەك و خواندنگەھەك زى لى ھەبە كو ل ساللا ۱۹۹۸ ئى ھايتىبەڧەكرن، زىلى ئاڧاكرنا ۱۲ خانىيان. ھەروەسان ئاڧ و كارەب زى ل ساللا ۲۰۰۳ ئى بۇ گۈندى ھايتىبە دروستكرن^(۱).

گۈندى دزى

گۈند دكەڧتە دووراتبىا ۱۵ كىم رۇڧاڧىن ئاڧەندا ئەترىش. ئاڧى گۈندى بىن ژ ۋى چەندى ھاى كو ئاڧا فى گۈندى يا ئاڧ دزە، ۋانە دەمىن باران دبارىت ھەر زوى ئەو ئاڧ دچىتە بىن ھەردى و ئاڧى ددزىت، لەوما ب دزى ب ئاڧكرىبە، رووبەرى ھەردى گۈندى ۳۵۲۸ دۈنەم، ژ ۋانان ۵۹۸ دۈنەم دىمى، ۳۸۵ دۈنەم ئاڧى، ۲۵۳۳ دۈنەم كەڧرىن، ۷ دۈنەم رەزىن دىم، ۵ دۈنەم رەزىن ئاڧى. ھەروەسان ۳۷۵۰ پەز و بىن لى ھەنە^(۱). ئاڧى گۈندى د پەرتووكا المعجم التاريخى لامارە بەدىنان دا ھايتىبە كو دكەڧتە ئاڧەراسنا رىكا زاۋىتە- شىخان ل باشوورى ئالۇكا، كەنىسەبەك ب ئاڧى ماركرىستوفورسى شەھىد لى ھايتىبە دىتن، ئامازە دەستىڧىسەكا ساللا ۲۰۳۷ يۈنانى، بەرامبەرى ۱۷۲۱ زى پى ھايتىبەكرن، ھەروەسان ئاڧى گۈندى د ۋەڧما سولتان جىسېن ۋەلى زى دا ھايتىبەكرن كو ۱۰ قروۇش و پىنج بەغدادى بۇ خواندنگەھا قوبەھان ل سەر ھايتىبو سەپاندىن^(۱).

سىوورىن گۈندى:

باكوورى، گۈندى ئالۇكا، باشوورى، گۈندىن گەلىن رمان و بازىركىن، رۇڧەلاكى، گۈندى نۇردىناڧا، رۇڧاڧى، گۈندى بىدىل.

پىكھاتا گۈندى:

ئەف گۈندە تىن ژ ئىك مالبات پىكھەيت، ئەو زى بىنەملا ھەجى مەلۇبە كو ژ ھەشپىرەتا مزووربانە، ل دووڧ سەرزىمىرىيا ساللا ۱۹۵۷ ئى ۱۵۱ كەس ل فى گۈندى دۇسان^(۱) و ساللا ۱۹۸۸ ئى بەرى گۈندى ۋىران بىكەن ۱۵۰ كەس ل گۈندى دۇسان و پىرىبا وان

دۆنەم دىمى، ۱۹ دۆنەم ئاقى، ۲۱۳۹ دۆنەم پاوان، ۲۲۰ دۆنەم رەزىن دىم، ۱۰ دۆنەم رەزىن ئاقى. ھەروەسان ۱۵۰ بەز و بىزىن و ۵۸ چىل لى ھەنە^(۱۵).

بىنەرەتى لى ھەنە كۆل سالا ۲۰۰۶ ئى ھاتىيەقەكىن و زارۇكىن گوندىن دەررۇر زى قەستا وئ دكەن و ل ھەمان سال كارەب زى گەھشتىيە گوندى^(۱۳).

گوندى ھەرماش

گوندىكى مەسبىنشىنە دكەقېتە دووراتىيا ۵كم رۇژھەلاتى ئاقەندا ئەترىش، بىن ئاقدارە ب چاندنا تى و فىقى و بەقلەمەنيان. وەكى دپەرتووكا المعجم التاريخى لامارة بهدينان دا ھاتى دىبىزىت دكەقېتە دەشتا شەمکان ل سەر رىكا ژ دھۆكى دچىتە ئاكرى و سەر ب ناحيا ئەترىش قەيە، ژىدەرەن سىرئانى ل سەدسالىيا شەشى زايىنى ب نهرمش دايە نياسىن و سولتان حسين وەلى وەقف ب حەفت قرۇش و چارنكەك بۇ خواندنگەھا قوبەھان ل سەر سەپاندىيە^(۱۴). ئاقى گوندى ژ "نهرمش" واتە رووبارى مژ تىدا ھاتىيە و ب بوورينا دەمى بوويە ھەرماش. رووبەرئ عەردئ گوندى ۲۸۰۷ دۆنەمن، ژ وانان ۳۱۹

سەورەن گوندى:

باكوورى، گوندى شلىيا.
باشوورى، گوندىن رىكافا و دىرە خترا.
رۇژھەلاتى، گوندى بلان.
رۇژئاقى، گوندى ئازاخ.

پىكھانا گوندى:

كوند ژ چوار بىنەمالان ب ئاقىن بىنەمالا ساكى. بىنەمالا قەشە، بىنەمالا ئامىدى، بىنەمالا زىبارى پىكھاتىيە و مەسىحىين كىدان و سەر ب عەشیرەتا مزوورى نە. ل دووف سەرزىمىريا سالا ۱۹۵۷ئى ۲۰۴ كەس ل گوندى دژيان^(۱۱) و سالا ۱۹۸۷ئى بەرى گوند

گوندى ھەرماش

ھزىمەتگوزارىيىن گوندى:

خواندىنگەھ سالا ۱۹۷۹ئى ل گوندى ھاتىبە قەكرن سالا ۱۹۹۷ئى ئاقھايىن وئ ھاتىبە دروستكرن، پرۇزەيى ئافى سالا ۱۹۹۵ئى و كارەيى ل سالا ۲۰۰۴ئى و ل ھىمان سال دىزەك زى ل گوندى ھاتىبە دروستكرن، ۳۸ خانى ل سالا ۲۰۰۶ئى بۇ خەلكى گوندى ھاتىبە ئافاكرن^(۱۳۷).

گوندى ئازاخ

گوندىكى گوزارىيى مەسىھىنشىنە و خەلكەك قەست دكەنئ، دكەقئتە دوورانىيا ۵كم رۇزھەلاتئ سەنتەرى ئەترىش، ئافى گوندى زى زاخ ب واتايا جھى ب خىر و بىر ھاتىبە، چونكى گوندىكى ب زاخ و ب خىر و بىرە، رووبەرى عەردئ گوندى ۲۰۳۷ دۇنەمن، زى وانان ۱۵۶ دۇنەم دىمى، ۱۰۶ دۇنەم ئافى، ۱۲ دۇنەم كەفرىن، ۱۱۸۷ دۇنەم پاون، ۴۸۴ دۇنەم رەزىن دىم، ۹۲ دۇنەم رەزىن ئافى^(۱۳۸). گوندى دكەقئتە سەر رىكا دىناقبەرا ئەترىش و قەسرۇك ل رۇزھەلاتئ ئەترىش، كەنىسەبەكا كەقن ب ئافى مارگورگىس ئى ھەبە، ئامازە ب ئافى قى گوندى د ۋەققا سولتان حسىن ۋەلى دا ھاتىبەكرن كو حەفت قرۇش و چارنك ۋەكى ۋەقق بۇ خواندىنگەھا قوبەھان ل سەر ھاتىبە سەپاندن، ل سەدسالىيا ھەزىئ كاسولىكىبەت ئى بەلاقبۇوبە و ھىمارا وان ل دەستىنكا سەدسالىيا ل دووقدا گەھشتىنە ۲۰۰ كەسان و قەشەبەكى خودانى ئى دكر و وان كەنىسەبەك ھەبوو. سالا ۱۸۳۴ئى مىرى كۇرە ئەف گوندى خرابكرىبە^(۱۳۹).

سۈورىيىن گوندى:

باكوورى، گوندى رەتكن.

پاشوورى، دىرە خترا.

رۇزھەلاتى، گوندى ھەرماش.

رۇزئافىي، ئاقەندا ناحيا ئەترۇش.

پىنكھانا گوندى:

گوندى زى چوار بىنەمالىن مەسىھىن كىلدانى ب

زى لاپى حكۇمەنا عىراقئ ۋە بىنە وئرانكرن ۱۲۵ كەس ل گوندى دزان و نھا گوندى پىنكھاتىبە زى ۳۸ مالان كو دىنە ۱۶۶ كەس.

ژاننا وان زىلى جۇتارىيىن ل سەر خودانكرنا تەرىش و كەۋالى و كاسىكارىيى بە.

گوندى سالا ۱۹۶۹ئى ھاتىبە بەردان و سۇتن و سالا ۱۹۷۰ئى پىشتى بىمانامىيا ۱۱ئادارئ جارەكادى ھاتىبە ئافاكرن، ھەنا جارەكادى سالا ۱۹۸۷ئى ھاتىبە وئرانكرن و پىشتى سەرھلدانى جارەكادى ئاقەدانىۋوبە ۋە.

جھىن شۈينۋارى:

زى جھىن شۈينۋارى ل گوندى دىزەك كو ل دووق كۇنتان مېژوويا ئافاكرنا ۋى بۇ بەرى ۶۰۰ سالان دىقرىت، زىلى دو نوسكان ل رەخى گوندى.

زىدەرىن ئافى:

چەند كانى و جۇ ل گوندى ھەنە، ۋەكى كانىيا قەسرئ، كانىيا خۇشابا، كانىيا بىن گوندى، كانىيا بوقابى، جۇيا شىباق تابى، جۇيا گورانكە، جۇيا دەبوش ياپە كو ھەرسىن ل ۲۰۰۲ئى ھاتىبە دروستكرن. ھەرۋەسان دو بىرىن ئافى زى ل سالىن ۲۰۰۶، ۲۰۱۳ئى بۇ ھاتىبە لىدان.

جھىن بەرنىياس ل گوندى:

چەند جھىن ديار ل گوندى ھەنە، ۋەكى چىايىن دىرىنك، زەيتوونىن ھەرماش، شكەفتا كۈنە سەرى، شكەفتا بەرايى.

زىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

ل بەرى پتر ل سەر خودانكرنا بەرى و چاندنا دەرامەتى و دار و بارئ فىقى و زەيتوونان بوو، نھا زى پتر كاسىكار و موۋچەخۇرن و ھندەك زى ھەر مژوولى كارئ چاندنى نە و مفا زى سرۇشتى و دار و بارئ ۋى زى دھىنە ۋەرگرتن، ھەرۋەسان و زىر ھەبوونا دار و بارەكى بۇش و كانىيىن ئافى گوندى بووبە جھەكى گوزارى و خەلك قەست دكەنئ.

مەرقەدەكە و بەرىن پىشتىن، كو مىنا كورسىكەكىن يە و ل دووڤ ھزر و بۇچوونىن كەڤن وەسان ھزر دكەن ھەچىن پىشتا خۇ پىڤەنىت دى ژ ئىشا ساخ بىت و چى بىت.

ژىدەرىن ئافى:

قى گوندى چەند كانى وەكى ژندەرىن ئافى ھەنە، وەكى كانىيا گەرماڤىن، كانىيا گوندى، كانىيا مىرگىن، كانىيا گىزا، كانىيا شابى. ھەرەسان جۇيا گەرماڤىن و جۇيا گوندى و جۇيا گىزا كو ل سالا ۱۹۹۴ئى بۇ ھاتىنە دروستكرن. ل سالا ۲۰۰۳ئى ژى بىرەكا ئافى ژى بۇ ھاتىيە كۆلان.

جەين ديار ل گوندى:

چەند جەين بەرنىاس ل گوندى ھەنە، وەكى چىابىن دىرىنكى، گەلىن نازەخ، گرده ھۆل، شكەفتا كۆترا كو سى نەۋمە، شكەفتا ھەلھەلۇكا،

ئافىن بىنەمالا كەكا، بىنەمالا نەنو، بىنەمالا يەلدا، بىنەمالا ياقو پىكھاتىيە. ل دووڤ سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئى ۷۸ كەس ل قى گوندى دژيان^(۲۰)، سالا ۱۹۸۷ئى دەور و بەرىن ۸۰ كەسان ل گوندى دژيان و نھا ژى گوند ژ ۲۲ مالان پىكدھىت كو دىنە ۹۲ كەس. ژمارا سەرجمەن خەلكىن گوندى نىزىكى ۱۵۰۰ كەسانە و ل جەين جودا بىن كوردستانىن و عىراقىن و دەرڤەى وەلاتى دىبەلاڤن.

گوند چەند جاران ل سالىن ۱۹۱۲، ۱۹۶۵، ۱۹۷۴ئى ھاتىيەخراپكرن، لى ھەر جارهكا ھاتىيە كافلكرن سالا دووڤدا ھاتىيە ئافاكرن، تا داوى جار سالا ۱۹۸۷ئى ھاتىيە وىرانكرن و پىشتى سەرھلدا نا سالا ۱۹۹۱ئى ھاتىيە ئافاكرن ڤە و تا نھا ژيان لى يا بەردەوامە.

شوينوارىن گوندى:

چەند جەين شوينوارى و دىرۇكى لى ھەنە، وەكى سى ناوسكان ل پىشتا گوندى و مەزارى مار ئورا كو

گوندى نازاخ

شكەفتا لاندكى، شكەفتا خنقا، شكەفتا سكرى،
نەھالا ھەلھەلۇكا، نەھالا خنقا

ساللا ۲۰۰۵ئى. بۇ خواندىنى زارۇكىن وان دچنە گوندى
ھەرماش^(۲۱).

زىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

زىانا خەلكى بەرى ل سەر چاندنا فىنقى و رەز و
بىستانان و دار و بارىن سرۇشتى و خودانكرنا تەرىش و
كەوالى و گارەشان بوو. نھا زى پتر ل سەر مووچەيا و
چاندنا دەرامەتىن دىم و ئافى يە، مىنا ترى و باھىف و
سماق و كەنم و نۆك و باقلك و ھزىر و ھنار و سىف
و خوۇخ و زەيتوون و ھتد، دىسان مفاى ز سرۇشتى
دەقەرى و دار و بارىن وى زى وەردگرن.

گوندى ئافرىشا

گوند دكەقىتە دووراتىيا ۱۰كم باشوورى سەنتەرى
ئەترىش، دىيژن ئافى گوندى ز وى چەندى ھاتىبە كو
گەلەك ئاف لى ھەبە و ھەر جەھكى بچىن ئاف ب
رىشەبە و ئاف ز وى چەندى بووبە ئافرىشا. رووبەرى
غەردى گوندى ۴۹۹۱ دۈنەمن، ز وانان ۳۰۷۸ دۈنەم
دىمى، ۱۸۷۸ دۈنەم پىوان، ۳۵ دۈنەم رەزىن ئافى، زىلى
۲۳۳۵ سەرىن پەز و بزنان.

خزمەتگوزارىن گوندى:

فى گوندى چەند خزمەتگوزارى بۇ ھاتىبە
دروستكرن، وەكى پرۇزەين ئافى ل ساللا ۲۰۰۳ئى.
دروستكرنا خانى و ھۆلەكا بىرھاتنان ل ساللا
۲۰۰۴ئى، دىرەك ل ساللا ۲۰۰۶ئى، كەھاندنا كارەبى ل

سەورىن گوندى:

باكوورى، ھەردو گوندىن شەھىيا و مغازا.
باشوورى، گوندىن باسقىنى و سەرۇكانىن.
رۇزھەلاتى، گوندى كەلىكى.
رۇزئافىي، موسەكا.

گوندى ئافرىشا

پىنكھاتا گوندى:

گوندى ژ ھەردو بىنەمالىن صالحىن شاھىن و صادىق سەلىم ژ غەشىرەتا مزوورىان پىنكھاتىيە، سالا ۱۹۷۴ ئى ۶۰ كەس ل سەر گوندى بوون و نھا ۲۷۵ كەس ل گوندى د ئاكنجىنە.

ئەف گوندى ل سالا ۱۹۷۴ ئى ھاتىيە سۇتن و بەردان و پىشتى ھىنگىن ل سالا ۱۹۹۲ ئى ھاتىيە ئاڧاكرن قە.

شوپىنوارىن گوندى:

ئاوسكەكا كەفن و شوپىنوارىن ئاشەكى ئافى لىن ھەبە كو دىئىژن بەرى نىزىكى ۲۰۰ سالان دزقرى.

جھىن بەرتىياس ل گوندى:

چىباين خۇشاقا، شكەفتا غازى، شكەفتىن گوندى ژوورى كو پىنكھاتىيە ژ نەھ شكەفتان، شىقا ئاشا، شىقا مىسەكا، شىقا كەلبكى.

ژىدەرىن ئافى:

ژ ژىدەرىن ئافى ل گوندى كانىيا گوندى ژوورى، كانىيا مزگەفتىن، كانىيا لىلەكا، كانىيا مىوا سەدانى، كانىيا ماماسكىن، كانى بىژىن، كانىيا پىر مىزى، كانىيا بىژىن يا دوون، جۇيا بەر گوندى، جۇيا لىلەيا، زىدەبارى بىرەكا نىرتىوازى كو ل سالا ۲۰۰۸ ئى بۇ ھاتىيە كۆلان.

ژىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

گوندىكى ئاڧدارە ب چاندنا گەنمى و جەھى، ھەروەسان چاندنا نىسك و نۆك و كەسكاتىيان لى دەھتەكرن، زىدەبارى خودانكرنا تەرش و كەوالى و چىلا و زيانا خەلكى وى ل سەر وى چەندى، بوو، لى نھا زىلى چاندنى گەلەك ژى كاسبكار و مووچەخۇرن ژى.

خزمەتكوزارىن گوندى:

پىرۇزەين ئافى ل سالا ۱۹۹۹ ئى بۇ گوندى ھاتىيە دروستكرن، خواندىنگەھ ژى بۇ جارا نىكىن ل سالا

۱۹۹۸ ئى ل قى گوندى ھاتىيە قەكرن و سالا ۱۹۹۹ ئى ئاڧاھىيەك بۇ ھاتىيە دروستكرن، جادە و كارەب ژى ل سالا ۲۰۰۶ ئى گەھشىتىنە گوندى^(۱۲).

گوندى مىسەكا وەتف

گوندى دكەشەتە دوورائىيا ۱۰ كم باشوورى مەلبەندى ناحىيا ئەترىش، رووبەرى عەردى گوندى ۳۰۵۸ دۇنەمن، ژ وانان ۲۵۰۰ دۇنەم دېمى، ۴۹ دۇنەم كەقرىن، ۵۰۹ دۇنەم پاولان، ھەروەسان ۲۲۰۵ پەز و بىزن و ۱۷ چىل لى ھەنە^(۱۳).

سەوورىن گوندى:

- باكورى، گوندى مغارا.
- باشوورى، گوندى شىخان.
- رۇزەمەلاتى، گوندى ئاڧرىشا.
- رۇزئافابى، كەلبىن خودىدا.

پىنكھاتا گوندى:

خەلكى قى گوندى ژ غەشىرەتا كۇچەرەنە ژ تىرەيا زىدكان، پىنكھاتىنە ژ چوار بىنەمالان ب ئاڧىن بىنەمالا مىر زھورى، بىنەمالا دوشا، بىنەمالا كمالىيا، بىنەمالا گوھارا، ھژمارا خەلكى گوندى ل بەرى ئەنڧالا سالا ۱۹۸۸ ئى ۱۱۰ كەس بوون و نھا نىزىكى ۳۸۰ كەسان ل گوندى دژىن.

گوندى ل سالا ۱۹۱۴ ئى ھاتىيە وئرانكرن و سالا ۱۹۱۱ ئى دوپارە ھاتىيە ئاڧاكرن، تا ئەنڧالان كو ب ئىكجارى ھاتىيە خرابىكرن و ل سالا ۱۹۹۶ ئى جارهكادى ئاڧەدانبوويە قە.

جھىن شوپىنوارى ل گوندى:

دىزا مىسەكا، يان دىئىژنى غەوسىن مىسەكا كو خەلك دچنە سەر و بۇ خۇ دوعا دكەن، زىدەبارى خەفت ئاوسك ل باكورىن گوندى.

جھىن ديار و بەرچاف ل گوندى:

شكەفتا ئافى، شكەفتا مزگەفتى، شكەفتا

۱۹۹۸ ئى مزگەفتەك لىن ھاتىبە دوستكرن، سالا
۲۰۰۷ ئى كارەب و جادە گەھشتىنە گوندى، سالا
۲۰۰۹ ئى پرۇزەين ئاڧنى بۇ ھاتىبە دوستكرن، سالا
۲۰۱۲ ئى سكرەكن ئاڧنى لىن ھاتىبە دوستكرن^(۲۴).

گوندى مڧارا شەرھان

گوندى دكەڧىتە دووراتىيا اكم باشوورئ سەنتەرئ
ئەترىش. ئاڧنى گوندى ژ مڧار ب واتايا شكەفتان د
زمانئ عەرەبى دا ھاتىبە كو ل رۇژھەلاتئ گوندى
ھەنە. رووبەرئ عەردئ گوندى ۳۷۴۳ دۈنەمن، ژ وانان
۱۳۷ دۈنەم دىمى، ۲۲ دۈنەم ئاڧنى، ۳۳۹۳ دۈنەم پاون،
۱۷۷ دۈنەم رەزىن دىم، ۱۴ دۈنەم رەزىن ئاڧنى. ھەرۈەسان
۸۰۰ پەز و بزن لىن ھەنە^(۲۵).

سنوورئىن گوندى:

باكوورئ، گوندى شەھيا.
باشوورئ، گوندى گەلىن خودىدا و بنگەلى.

گەوكى، شكەفتا بىمكى، شكەفتا كون ھەفتيارئ،
شكەفتا سىخوران، شىڧا ئاشا، شىڧا زر گويزا.

ژىدەرئىن ئاڧنى ل گوندى:

جۇيا بەر گوندى، جۇيا چەمە سۇركى، جۇيا
مىرگانئ، جۇيا ملا خەلىل، جۇيا ملا عىبارئ و نھا
گوندى يىن كىنم ئاڧنى يە، لەوما ل سالا ۱۹۹۶ ئى بىرەكا
ئىرتىوازى بۇ گوندى ھاتىبە كۇلان.

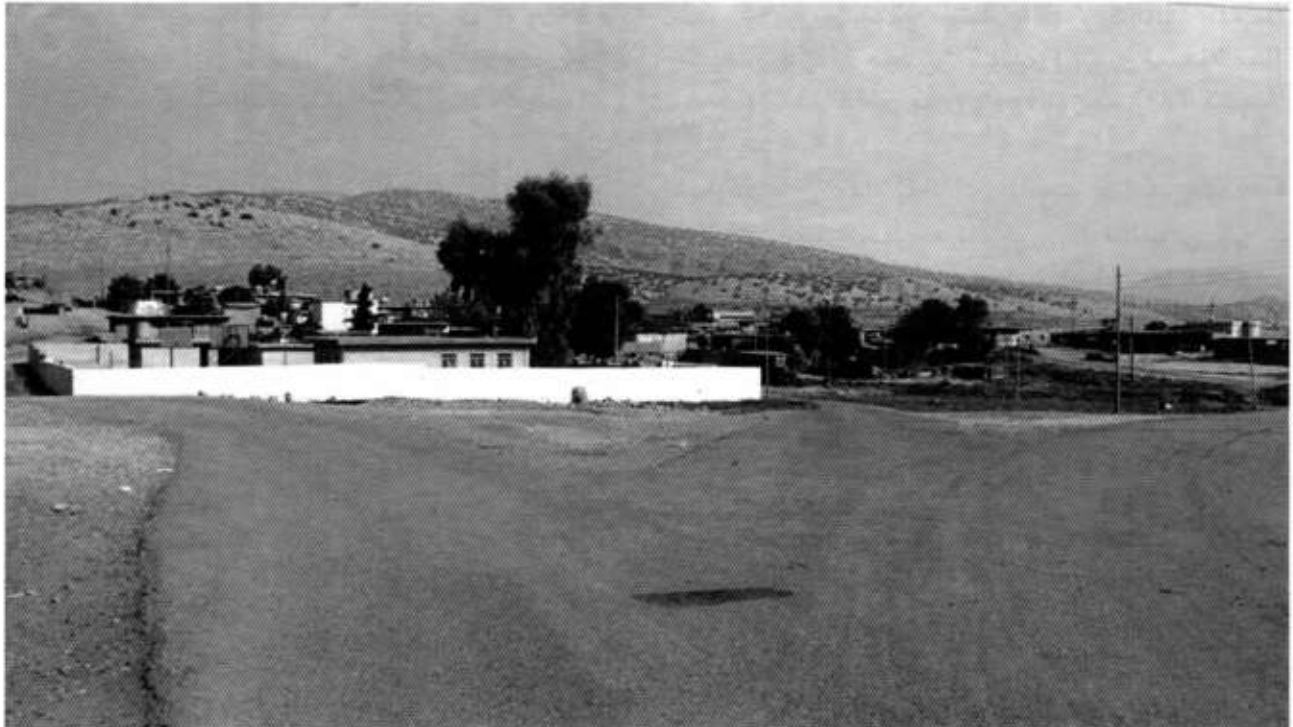
ژىدەرئىن زيارا خەلكئى گوندى:

ژىن و زيارا خەلكئى ئى گوندى ل سەر چاندنى
بوو، ب تايبەت چاندنا گەنمى و جەھى و نىسك و
نۇك و برنج و ماش و كونجىيان، نھا ژى پتر ل سەر
مووچەيانە، زىدەبارى كو ھندەك ژى جۇتيارئىن دكەن و
پەزى ب خودان دكەن.

خزمەتكوزارىين گوندى:

خواندنگەھ ل سالا ۱۹۹۶ ئى ھاتىبە ڧەكرن، سالا

گوندى مىسكا وەڧ

زىدەرىن ئاقى ل گوندى:

گوندى چەند كانى ھەنە ۋەكى، كانىيا ژنكا، كانىيا زەلاما، بركا شەلال، بركا گەلى ھناركى، بركا بىبۇ. ھەرۋەسەن بىرەكا ئاقى ل سا لا ۲۰۰۶ ئى بۇ ھاتىبە كۆلان.

زىدەرىن زيارا ھەلكى گوندى:

زىانا خەلكى گوندى ل بەرى ل سەر چاندنا گەنم و جەھ و نىسك و نۆك و ھزىر و ترى و سماق و خودانكرنا تەرش و كەۋالى و چىكرنا رەژۋىن بوو، نھا زى گەلەك ژ خەلكى كاسبكار و مووچەخۇرن و گەلەكىن دى ل سەر بىرىن نەفتى كاردكەن كو ژ سا لا ۲۰۱۰ ئى و ھىرقە ژ لاین كومپانىيا گولف كىستون قە دەپتە دەرنىخستىن و ل قىرە چوار بىرىن نەفتى كۆمكىرنە سەرنك و رۇژانە ۲۱ ھزار بەرمىلىن نەفتى بەرھەم دەپت.

رۇژەلاتى، گوندىن مىسەكا و ئافرىقا. رۇژئاقى، گوندىن شكەفتەندىا و شىخ ھادى.

پىكھاتا گوندى:

خەلكى گوندى ژ عەشىرەتا كۆچەرەنە ژ تىرەيا ژىدك، ژ سى بنەمالان بنەمالا سەيفەددىن، بنەمالا سەيد، بنەمالا دەرشىقى پىكدەپت. ھژمارا خەلكى گوندى ل دەستپىكىن سالىن شىستان ۱۵ كەس بوون و نھا دگەھنە نىزىكى ۱۸۱ كەسان. گوندى ل دەسپىكا سالىن شىستان ھاتىبە خرابكرن و سا لا ۱۹۹۴ ئى ھاتىبە ئافاكرن قە.

جھىن ديار ل گوندى:

چىابىن خوشاقا، شكەفتا ئىسى، شكەفتا توخىبى، شكەفتا گاڤانى، شكەفتىن ئاق گوندى كو پىكھاتىنە ژ سى شكەفتان، گەلىن پىنگى، جۇيا لالاش.

گوندى مغارا شەرھان

خزمەتگوزارىن گوندى:

قى گوندى چەند خزمەتگوزارى لى ھاتىنە دروستكرن، ۋەكى خواندنگەھ ل سالا ۱۹۹۵ئ، مزگەفت ل سالا ۱۹۹۹ئ، جادە ل سالا ۱۹۹۴ئ، پرۇزەين ئافىن و كارەين ل سالا ۲۰۰۶ئ^{۱۲۱}.

گوندى دىرەخترا

گوندى دكەقىتە دوورانىيا ۱۰كەم باشوورئ رۇزھەلاتىن ئاقەندا ئەترىش. ئافىن گوندى ژىمەر ھەببونا دىرەكا كەقىن ل گوندى ھاتىيە كو ھەتا نھا شۇينوارىن وئ ماينە، و ب رەخ وئ دىرئ قە چەمىن "خترە" ھەيە، واتە دىرا ب رەخ چەمىن خترەقە، رووبەرى عەردئ گوندى ۲۷۰۶ دۇنەم، ژ وانان ۲۲۶۵ دۇنەم دىمى، ۹۹۸ دۇنەم ئافى، ۳۳۶ دۇنەم پلوان، ۱۴ دۇنەم رەزىن دىم، ۴۳ دۇنەم رەزىن ئافى، ھەروەسان ۵۰۰ پەز و بىزىن و ۷۴ لى ھەنە^{۱۲۷}. سولتان حسىن ۋەلى جەفت قروش و چارىكەك ۋەكى ۋەقق بۇ خواندنگەھا قوبەھان ل سەر سەپاندبوو^{۱۲۸}.

سەورىن گوندى:

باكوورى، گوندىن ئازاخ و ھەرماش.
باشوورى، گوندى شەھيا.
رۇزھەلاتى، گوندىن ركافا و بادىناۋا.
رۇزئافىي، گوندى بىداركىن و ئەترىش.

پىكھاتا گوندى:

ئەف گوندى ژ ۶ بىنەمالان پىكھەيت، ئەو ژى بىنەمالىن فەقۇى، شىخى، گورجى، غەلىق خەجۇى، جەجى كەلەشى و مستو كوچەر و ھەمى ژ غەشپىرەتا مزوورىانە. ژمارا خەلكى گوندى ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئ ۱۱۴ كەس بوون^{۱۲۹} و ل سالا ۱۹۷۴ئ ۱۱۰ كەس ل سەر گوندى بوون و نھا ژى گوندى پىكھاتىيە ژ ۱۸۹ كەسان و ژيانا وان ل سەر چاندىن يە، ب تايبەت چاندىنا گەنم و جەھان و خودانكرنا تەرىش و كەۋالى و موۋچەيان.

ئەف گوندى ل سالا ۱۹۶۳ئ ھاتىيە خرابكرن و پىشتى پىكھاتنا ۱۱ ئادارا ۱۹۷۰ئ جازەكادى گوندى ھاتىيە ئافاكرن، لىن ل سالا ۱۹۷۴ئ گوندى جازەكادى ھاتىيە خرابكرن و خەلكىن وى بىرنە دەقەرا ئاكرى تا پىشتى سەرھەلدانا سالا ۱۹۹۱ئ كو گوندى دىسان ھاتىيە ئافاكرن و نھا ۳۰ مال سەر گوندى دىزىن.

ژ جەھىن شۇينوارى ل گوندى دىرا خترە و ژ جەھىن بەرنىاس ژى ل گوندى گەلىق دەخترا و شكەفتىن كەقروى كومەى و شكەفتا كانى لەقەنۆكىن.

ژىدەرىن ئافى ل گوندى:

جۇيا خترە، جۇيا جەلالى، كانىيا شەنگۇى، كانىيا مىركى، كانىيا گوندى، شىفا خترە كو ئافا سەركىيا چاندىن يە.

ژىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

ژىن و ژيارا خەلكى گوندى ل سەر چاندىنا دەرامەتى بوو، مىنا گەنمى و جەھى و بىرنجى و نوبىتىن و چىكرنا رەزا و چاندىنا باھىشا و ب خودانكرنا تەرىش و كەۋالى و چىكرنا رەژىن، نھا ژى پىنرل سەر موۋچەيانە، زىدەبارى كارى چاندىن و ب خودانكرنا پەزى.

قى گوندى چەند خزمەتگوزارى لى ھەنە، ۋەكى پرۇزەين ئافى كو ل سالا ۱۹۹۳ئ بۇ ھاتىيە دروستكرن، ھەروەسان مزگەفت ژى ل سالا ۲۰۰۲ئ ھاتىيە ئافاكرن، ژىلى خزمەتىن كارەب و كۇلانا بىرەكا ئىرتىۋازى و ئافاكرنا خواندنگەھىن كو ل سالا ۲۰۰۶ئ بۇ گوندى ھاتىنە داينىكرن، نو جۇينىن ئافى ژى ل سالا ۲۰۱۲ئ بۇ ھاتىنە دروستكرن و جادە ژى ل سالا ۲۰۱۳ئ كەھشتىيە گوندى^{۱۳۰}.

گوندى رەتكى

گوندىكە د بەرى دا گەلەكى مەزىن بوو، دكەقىتە دوورانىيا ۱۱كەم باكوورى سەنتەرى ئەترىش. ۋەكى د پەرتووكا المعجم التاريخى لامارة بەھدىنان دا ھاتى دىبىژىت، گوندىكە دكەقىتە دەقەرا بەروارى ژىرى، ل دەسپىكا سەدسالىيا دەھىن مەشەختى ۱۶زايىنى

دۆنەم پۈۋان، ۸۹۸ دۆنەم رەزىن دېم. ھەرۋەسەن ۱۲۰ بەز و بزىن لى ھەنە^(۱۳۳).

سۈۋرۈن گۈندى:

باكوورى، گۈندىن سويار و مىزى و گەفەركى سەرب ناحيا چەمانكى نە.

باشوورى، گۈندىن زىرىن و بلكىف و دەحلىنەۋى.

رۇزھەلاتى، گۈندىن كانىكا و ملبرىكى و شلىيا.

رۇزئافىي، گۈندى نىسرا.

پىكھاتا گۈندى:

خەلكى گۈندى ژ عەشیرەتا مزوورىانە، ژ پىنج بنەمالان ب ئافىن بنەمالا رەشى، بنەمالا ھەسن، بنەمالا تىراس، بنەمالا گەفەرۇشكىيا، بنەمالا نەبى زادە پىكھاتىنە. ل دوۋف سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئى ۱۹۵ كەس ل قى گۈندى دژبان^(۱۳۴)، و ل سالا ۱۹۹۸ئى

مىر ھەسەن كورئ سەيفەددىنى خواندنگەھەك لى دامەززاندى و ژمارەكا زانايان لى دەرچوۋىنە^(۱۳۱)، ل سەر ئافى گۈندى سى بۇچوۋىن جودا ھەنە:

بۇچوۋنا ئىكى ئەۋە كو زۇر بەفر لى دبارىت و پى دەپنە گرتن و پى بەند دىن، لەوما گۈتىنى رىتەكى. بۇچوۋنا دوۋى كو ل بەرئ مەسىحى لى بوۋىنە و دىر لى ھەبوۋىنە و جەئ رەبەنىت وان بوۋىنە و رەبەنكى بوۋىنە رىتەكى. بۇچوۋنا سىن ژى ئەۋە كو ئافەكىن ئارامى يە.

ئەف گۈندە ب خواندنگەھا وى پى ئاقدار بوۋ، ژ زانايىن وى شىخ ئەھمەد كورئ ھەسەنى رىتەكى و كورئ وى عەبدوللاىن رىتەكى، پى ئاقدار ب المدرس ۱۱۵۹مىش/ ۱۷۴۱ مریبە، ئىك ژ ئاقدارترین زانايىن عىراقنى ل سەردەمى خو و چەندىن ئقىسىن ھەنە^(۱۳۲).

رووبەرى عەردى گۈندى ۵۲۸۱ دۆنەمن، ژ وانان ۲۰۸ دۆنەم دىمى، ۸۱ دۆنەم ئافى، ۷۸ دۆنەم كەقرى، ۴۰۱۱

گۈندى رىتەكى

گوندى خەززا بىھكى

گوندى كەفن دگۇنتى بىھكى. دكەفېتە دووراتبيا ۱۶كم باكوورى رۇژئاقابى سەنتەرى ئەتريش. ئاقى وى د پەرتووكا المعجم التاريخى لامارة بەھدىنان دا ھاتىبە كو دكەفېتە رۇژھەلاتى دھۆكى و توما المرجى ل سەدسالپيا حەفتى زاينى نامازە ب ئاقى گوندى خردز، خردس، خەززا، خەردز كرىبە و خواندنگەھەك ب ئاقى مريم لى دىتېبە، ھەروەسان دەستىفېسەكا ساللا ۲۰۱۶ يۇنانى، بەرامبەرى ۱۷۱۵/۱۱۲۷مىش نامازە بىن دابە، ژىلى كو ئاقى وى د وەھفا سولتان حسىن وەلى ژى دا ھاتىبە كو دەھ قروۇش و پىنج بەغدادى بۇ خواندنگەھا قوبەھان ل سەر ھاتىبە سەپاندن. كانولىكېتەتې جھى خۇل فى گوندى كرتىبە و ھۇمارا وان گەھشتىبوو ۱۲۰ كەسان و قەشەبەكى خودانى لى دكر و جھى نىيژىن تايەت ب وانقە ھەبوون^(۳۱). خەلكى گوندى ھەر ھەسەنەكىنە و ژىو نىژىك بوون ژ ملكى ئەف گوندە ل ساللا ۱۹۸۷ئى ئاقاكرىنە. ئاقى گوندى دىيژىن بىن ژ زاخا ەھردى وى ھاتى كو داھاتەكى باش ژ ەھردى وى دەھت مىنا خەرزى و ئاف بووبە خەززا، رووبەرى ەھردى گوندى ۱۳۹۱ دۇنەمن، ژ وانان ۲۰ دۇنەم دىمى، ۷۰ دۇنەم ئاقى، ۱۰۸۱ دۇنەم كەفرىن، ۱۱۰ دۇنەم رەزىن دىم، ۱۵ دۇنەم رەزىن ئاقى^(۳۲).

ستوورين گوندى:

باكوورى، گوندىن سىپىندارى و خوړىنى.

باشوورى، گوندى كانىيا باسكا.

رۇژھەلاتى، گوندى ھەسەنەكا.

رۇژئاقابى، گوندى گابىركى.

پىنكھاتا گوندى:

خەلكى گوندى ژ ەشېرەتا مزووربانە، پىنكھاتىبە ژ لىك بنەمال ب ئاقى بنەمالا مەلاى. ژمارا خەلكى گوندى ل بەرى بىتە چۆلكىرن ل ساللا ۲۰۰۸ئى ۱۸۰ كەس بوون و ژمارا خەلكى گوندى دكەھنە نىژىكى ۴۰۰ كەسان، لى كەس ل سەر گوندى ناژىت.

بەرى گوند بىتە بەردان نىژىكى ۲۵۲ كەسان ل گوندى دژان و خەلكى گوندى ل ساللا ۲۰۱۱ دكەھشتە نىژىكى ۳۱۰۰ كەسان.

ئەف گوندە ل ساللا ۱۹۸۸ئى كەتېبە بەر ھەوېن ئەنفالان و ھاتىبە وىرانكرن، و پىشتى ل ساللا ۱۹۹۱ئى ھاتىبە ئاقاكرن، جارەكادى ژەر شەرىن ئاقخۇ گوند ھاتىبە چۆلكىرن قە و ھەنا نھا نەھاتىبە ئاقاكرن.

خوینوار و جھىن كەقنار ل گوندى:

ژ شوینوارىن گوندى دېرەك و سىن ئاوسك لى ھەنە، ھەروەسان پىر دوود پىر داوود كو مەرقەدە و پىر ئاقدەل.

جھىن ديار ل گوندى:

كىزى رىتەكى، كۇزا زىرا كو جھەكە دارىن كاژان لى ھەنە، ژۇما درەوېن، ژۇما كەشەرۇشكى، شكەفتا پىر سەماھىل، شكەفتۇكا پىرى، نەھالا مامەسىنا، نەھالا بەھارى، نەھالا درەوېنى.

ژىدەرىن ئاقى ل گوندى:

فى گوندى چەندىن كانىيىن ئاقى لى ھەنە، وەكى كانىيا دەھلى نىك و دو، كانىيا جۇمى، كانى كەزابك، ئاغدى كانىيا مىرا، كانىكا حسىن، كانىيا بالاقى، كورا زەرا، كانىيا فەق ئومەر، كانىيا زىدا، كانىيا ژىرى، كانىيا كوتەلكى، بركا ھەنا، بركا ملكىس.

ژىدەرىن ژيارا خەلكى گوندى:

ژىن و ژيارا خەلكى گوندى ل سەر چاندنا ئاقى و دىمى و خودانكرنا تەرش و كەوالى بوو. نھا ژى پىتر ل سەر كاسىكارىن و مووچەبانە و ھندەك ژى ل ھافىنان چاندنى دكەن.

بۇ جارا ئىكى ل ساللا ۱۹۴۵ئى خواندنگەھ ل گوندى ھاتىبە قەكرن، رىقەبەرى وى يونس ئەفەندى بىن پىدەبى بوو، دو سالان دەوام لى ھاتەكرن و پىشتى ھىنگى ھاتە كرتن، ئال ساللا ۱۹۵۹ئى جارەكادى ھاتە قەكرن قە، لى دىسان ل ساللا ۱۹۶۱ئى ھاتە كرتن قە و پىشتى ھىنگى نەھاتىبە قەكرن قە^(۳۳).

ھاتىبە كو كانىيا گوندى د تىكە بەرەكى دەردكەفیت و دەستىن مرۇقى ئەدگەھشتى و ب باسكى ئاف دەتە قەخوارن لەوما بوویە كانىيا باسكا. روبەرى عەردى گوندى ۵۱۸ دۈنەمن، ژ وانان ۲۰ دۈنەم دىمى، ۸۴ دۈنەم ئافى، ۳۲۵ دۈنەم پوان، ۱۵ دۈنەم رەزىن دىم، ۷۴ دۈنەم رەزىن ئافى، ھەرومسان ۱۸۰ پەز و بزىن لى ھەنە^(۱۳۹).

سۈورۈن گوندى:

پاكوورى، گوندى خورنىن سەر ب ناحيا زاويتە فەبە
باشوورى، گوندى كەقنە كەلى
رۇزھەلاتى، گوندى ھەسنەكا.
رۇزئافايى، گوندى صۇريا.

پىكھاتا گوندى:

خەلكىن گوندى ژ عەشىرەنا مزوورى نە، ژ ئىك مالىيات بان بىنەمال پىكھاتىيە، ل دووف سەرژمىريا سالا ۱۹۵۷ ئى ۳۹ كەس ل قى گوندى دژيان^(۱۴۰)، سالا ۱۹۸۸ ئى بەرى گوند ب كەفیتە بەر ھەوا ئەنزالان ۳۲ كەس ل گوندى دژيان و نھا ۱۸ كەس ل سەر گوندى دژىن.

ئەف گوندى ل سالا ۱۹۸۸ ئى كەتیبە بەر ھەوین ئەنزالان و ھاتیبە وىرانكرن و سالا ۱۹۹۱ ئى جارەكا دى ھاتیبە ئافاكرن فە.

شۈينوار و جھىن كەقنار ل گوندى:

قى گوندى ناوسكەك لى ھەبە.

جھىن ديار ل گوندى:

دو شكەفت لى ھەنە دىژىنى شكا پىشتا رەزى، دۇلا بركا خراب،

ژىدەرۈن ئافى ل گوندى:

قى گوندى چەند كانىين ئافى لى ھەنە، ۋەكى

ئەف گوندى ل سالا ۱۹۸۸ ئى كەتیبە بەر ھەوین ئەنزالان و ھاتیبە وىرانكرن، سالا ۱۹۹۱ ئى جارەكا دى ھاتیبە ئافاكرن، لى ل سالا ۲۰۰۸ ئى ھاتیبە بەردان و ھەنا نھا چۆلە.

شۈينوار و جھىن كەقنار ل گوندى:

چەند شۈينوار ل گوندى ھەنە، ۋەكى بىھكىن كو شۈينوارىن كەقن، كاقلە گوندى كەقن، سى ناوسك، بنىياتى دىرەكى كو ب كافلنى دىرى دەيتە نياسىن.

جھىن ديار ل گوندى:

سكىرى نىحى، بەرکەقىن، دەريا بىھكىن، دەرىن پەرەستەى، مىرگا قەرچا كو زۇمە، شكەفتا بەرەبەنا.

ژىدەرۈن ئافى ل گوندى:

قى گوندى چەندىن كانىين ئافى لى ھەنە، ۋەكى كانى عىساكى، كانىيا گىرى، كانى كافلنىت خەزا، بركا خرى، جۇيا خەزا كو ب ئافى سكىرى نىحى دەيتە نياسىن و ملك ل بەر دەيتە كرن كو ل سالا ۲۰۰۲ ئى بۇ ھاتیبە دروستكرن.

ژىدەرۈن زيارا خەلكى گوندى:

زارا خەلكى گوندى ل بەرى ل سەر چاندنا ئافى و دىمى و خودانكرنا نەرش و كەوالى بوو، ھەرومسان مفا ژ سىرۇشتى ژى دەتە ۋەرگرتن، لى نھا پتر ل سەر كاسىكارىن و مووچەيانە و ھندەك ژى چاندنى دكەن، بۇ جارا ئىكى سالا ۱۹۹۲ ئى خواندنگەھ ل قى گوندى ھاتیبە فەكرن، پىشتى ھىنگى چەند خزمەتكوزارى بۇ ھاتىبوونە دروستكرن، ۋەكى مزگەفت ل سالا ۱۹۹۷ ئى، پرۇزەمى ئافى ل سالا ۲۰۰۶ ئى، كارەب ل سالا ۲۰۱۰ ئى، جادە ل سالا ۲۰۱۳ ئى^(۱۴۱).

گوندى كانىيا باسكا

گوندى دكەفیتە دووراتىيا ۱۵ كم پاكوورى رۇزئافىن سەنتەرى ئەترىش، ئافى گوندى دىژىن ژ وى چەندى

۲۰۰۵-ئى. بىنگەھى تەندروستى ل سالا ۱۹۹۲-ئى. پرۇژەيى ئاشى ل سالا ۲۰۰۶-ئى بۇ گوندى ھاتىبە دروستكرن، زىلى ئاقاكرنا خانىيان و گەھاندنا جادى و چىكرنا جۇيىن ئاشى^(۴۱).

كانى صاركى، كانى ھزىركى، كانىيا نەيىن، كانى باپىركى، كانى چنارك، بركا خراب، رووبارى كانىيا باسكا و صۇريا كو دكەڧىتە دناقبەرا ھەردو كونداندا.

گوندى بالەتە

گوند دكەڧىتە دووراتىيا ۱۵كم باشوورى رۇژئاقايى ئەترىش. رووبەرى عەردى گوندى ۱۸۵۲ دۆنەم، ژوانان ۳۱۸ دۆنەم دىمى، ۱۰۹ دۆنەم ئاشى، ۱۰ دۆنەم كەڧرىن، ۱۱۹۳ دۆنەم پاوان، ۱۷۲ دۆنەم رەزىن دىم^(۴۲).

زىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

ژىن و زيارا خەلكى گوندى ل سەر چاندنى بوو، ب تايبەت چاندنا دار و بارى فىقى مىنا سىڧ و خۇخ و ترى و ھنار و... ھتە، نھا زى پتر ل سەر كاسبكارىن و مووچەيانە و ھندەك زى چاندنى ل گوندى دكەن، ب تايبەت دار و بارى فىقى و چاندنا كەسكاتيان، ژ خيار و باجانسۇرك و لۇبىك و... ھتە.

سەوورين گوندى:

باكورى، گوندىن كەلىن رمان و بازىركى.
باشوورى، گوندىن شىخەسن و خوركى.
رۇژھەلاتى، گوندىن بريفكا و مامزىنا.
رۇژئاقايى، گوندى چەمان.

خزمەتگوزارىين گوندى:

چەند خزمەتگوزارى بۇ گوندى ھاتىنە دابىنكرن، ۋەكى: قەكرنا خواندنگەھى ل سالا خواندنى ۲۰۰۴-

گوندى كانىيا باسكا

پىكھاتا گوندى:

خەلكى گوندى ژە شىرەتا مزوورىانە، پىكھاتىنە ژ چەند مالباتان ب ناپىن بنەمالا سىتوى، بنەمالا عەبىش عەمەرى، بنەمالا عەبدوىن مەحمىدى، بنەمالا سەلىمى شەرىف، بنەمالا حەمى، بنەمالا يونسى عەلوى، بنەمالا يوسف فەتەحا، بنەمالا عەلى حەجى سەلىمان، بنەمالا قەنجوى، بنەمالا مستەفاى، بنەمالا نەمان ناغاي، بنەمالا عەبدولا گۆزەلا، بنەمالا مستەفا حسىن، بنەمالا حەجى حەمىدى. ژمارا خەلكى گوندى ل دووڤ سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئى ۲۵۷ كەس بوون^(۴۳) و ل سالا ۱۹۸۸ئى بەرى گوند بىكەڤىتە بەر ئەنڧالان نىزىكى ۵۰ كەسان ل گوندى دژيان و نھا نىزىكى ۸۰ كەسان ل سەر گوندى دژىن. ئەڤ گوندە چەند جارارن دەمى شۇرشىن كوردى دا ھاتىبە سۆتن و كافلىكرن و پىشتى ھىنگى ھاتىبە ئاڧاكرن ڤە، ۋەكى ل دەستپىكا سالىن شىستان

ھاتىبە سۆتن و بەردان و سالا ۱۹۱۳ئى جارەكا دن ھاتىبە ئاڧاكرن. سالا ۱۹۷۵ئى ھاتىبە بەردان و سالا ۱۹۷۱ئى ھاتىبە ئاڧاكرن ڤە. سالا ۱۹۸۱ئى ھاتىبە بەردان و سۆتن و ل ھەمان سال ھاتە ئاڧاكرن ڤە، تا داوى جار كەتتە بەر ھەوا ئەنڧالان و سالا ۱۹۹۱ئى ھاتىبە ئاڧاكرن ڤە و تا نھا يا ئاڧايە.

شوينوار و جھىن كەڤنار ل گوندى:

ژ شوينوارىن گوندى ناوسكەك لى ھەبە، ژىلى چەند جھىن ناڧدار ۋەكى، سەرى كوپى، نزارى ناوسكى، بەرشكەفتى، گرمازى.

ژىدەرىن ناڧى ل گوندى:

ڤى گوندى چەند كانىن ناڧى لى ھەنە، ۋەكى كانىيا گوندى، كانى رەشكىن، كانىيا كەندال سۇرا، كانىيا گرمازى، كانىيا جنىكا، بركا مزورىيا، بركا خېرى.

گوندى بالەتە

ژىدەرئىن زيارا خەلكى گوندى:

ئىن و ژيارا خەلكى گوندى ل سەر چىكرنا رەزا و چاندنا گەنەم و نىسك و نۇك و تويتىن بوو. ھەروەسان خودانكرنا تەرش و كەوالى و چوونا كاروانان و چىكرنا رەژوئىن بوو، ژىلى مفا وەرگرتن ژ سىرۇشتى و چوونا گوھىشك و كەزان مازبان. نھا ژى پىرل سەر كاسىكارىن و بازركاتىن يە و گەلەك ژى مووچەخۇرن، دىسان ھىدەك كارى چاندنن دكەن و تەرش و كەوالى ب خودان دكەن.

خزمەتگوزارىن گوندى:

قى گوندى چەند خزمەتگوزارى بۇ ھاتىنە دروستكرن، وەكى: خواندنگەھ ل قى گوندى بۇ جارا ئىككىن سالا ۱۹۱۱ئى ھاتىيەفەكرن، و سالا ۱۹۹۷ئى ئافامى بۇ ھاتىيە ئافاكرن. ئافاكرنا مزگەفتى و بىنگەھى تەندروستى ل سالا ۱۹۹۷ئى. چىكرنا پرۇژەين ئافى ل سالا ۲۰۰۳ئى. قەكرنا رىككىن ل سالا ۲۰۰۶ئى. گەھاندنا كارمىن ل سالا ۲۰۰۷، ژىلى چەند پرۇژەين چاندنن، وەكى: پرۇژەين ئافدانا بەرى ل سالا ۱۹۹۹ئى. دروستكرنا دو بركىن ئافى ل سالا ۲۰۰۵ئى. چىكرنا سكرەكى ئافى ل سالا ۲۰۰۷ئى. ھەروەسان بىرەكا نەفتى ل رەخ گوندى ژلاين كومپانىيا گولف كىستون يا برىتانى ل سالا ۲۰۱۰ئى ھاتىيە كۆلان^(۱۴۴).

گوندى خوركى

ئەف گوندە سەر ب ناحيا ئەترىش فەبە ل قەزا شىخان، دكەفتە دووراتىيا ۲۵كەم رۇژھەلاتىن پارىژگەھا دھوكى و ۲۵كەم باشوورن رۇژئاقاين ئاقەندا ئەترىش. رووبەرى عەردى گوندى ۵۳۴۴ دۇنەمن. ژ وانان ۱۴۸۵ دۇنەم دىمى، ۴۴ دۇنەم ئافى، ۷۱۰ دۇنەم كەقرىن، ۲۸۲۳ دۇنەم پلوان، ۲۳۴ دۇنەم رەژىن دىم^(۱۴۵). زانا و شەھەرەزا ژ قى گوندى تەركەتىنە وەكى جەسەن كورن محەمەد خوركى كو ل سەدسالىيا ۱۲مش/ ۱۸، خودانن نىفسىر الجلائىن كو نھا ل پەرتووكخانا گشتىي يا ئەوقافا مووسل ھەبە ژبايە، و محەمەد خوركى ۱۰۶۰مش/ ۱۶۵۰ز مريە چەند بەرھەم ھەنە^(۱۴۶).

سەورن گوندى:

باكورن، گوندىن بالەنە و چەمان. باشوورن، گوندى خورزا. رۇژھەلاتى، گوندى شىخەسەن. رۇژئاقاين، گوندى بىرمۇس. ل سەر ئافى گوندى سى بۇچوون ھەنە: يا ئىككى، كەسىن مېرخاس لى ھەبوون و د خورت بوون و ئاف ژ خورت بوويە خوركى. يا دوون: د دەمەكى دا ئىزدى ژ عەشىرەتا خوركا لى ھەبوونە و ئافى گوندى ژ ئافى عەشىرەتن ھاتىيە. يا سىن: ئانكوبا ئافى خوركى: خور، ئانكو رۇژ كى، ب زمانن سۆمەرى ئانكو بەند، ھەموو پىنگفە دى بىتە رۇژيەرىن.

سەورن گوندى:

باكور و باكورن رۇژئاقاين، گوندىن ناحيا زاويتەيە. رۇژھەلاتى، گوندى شىخەسەن. رۇژئاقاين، گوندى ياساوا.

پىكھانا گوندى:

خەلكى گوندى ژ بلى مالباتىن رەسەئىن گوندى كو مزوورى نە، خەلكى مشەخت ژى لى ھەبوون، وەكو: كۆچەرىن ئەرتووشى، زىدك، رىكانى و ... بارا پىر ژ گوندىيان فەقىر و ژاربوون. ئەف گوندە ژ چەند بىنەمالان ب ئافىن بىنەمالا سەعەد جەسەن مستۇ، بىنەمالا مراد، بىنەمالا عەبدوللا ئىياس، بىنەمالا قاسم مەرجانى، بىنەمالا گەردى، بىنەمالا مۇسا، بىنەمالا عەبدولرحمان جەدح، بىنەمالا برۇ صۇصا، بىنەمالا حسىن حەبىب، بىنەمالا مالا شىخا، بىنەمالا غەلو مىما، مالا سىلۇش عەمەر پىكھاتىيە.

ل دووف سەرژمىريا سالا ۱۹۵۷ئى ۱۰۲ كەس ل قى گوندى دژيان^(۱۴۷) و ھەتا سالا ۱۹۶۱ ئەف گوندە نىزىكى ۸۰ ملان بوو، كو دبوونە نىزىكى ۲۰۰ كەسان و ل سەر چوار تاخان ھاتىبوونە بەلافەكرن، ئەو ژى: تاخا زوپىرى، تاخا ئافى، تاخا مەواتيا، تاخا ژىرى. نھا ژى

بوو و ھەتا ساللا ۱۹۱۱ئى چوار كەرىن پەزى ل فى گوندى دگەل گارانەكا چىل و گا و دەواران ھەبوون. زىلى فى چەندى ژيانا گوندىيان ل سەرچاندنى و فىقى و دەرامەتنى دىم و ئاقى ژى بوو، ۋەكى گەنم و نۇك و تى و ھىزىر و سىماق و نىسك و ...ھتد، ھەرۋەسالا سەر كاروانىن رەژىنى و توونتى ژى بوو. نھا ژى پتر ل سەر كاسىكارىن و بازىگانىن و مووچەپمانە و گەلەك ژى ھىز كارى جۇتياىرى ژى دكەن.

خواندنگەھ

ئىكەمىن خواندنگەھا ل فى گوندى فەبووى ل ساللا ۱۹۵۸ئى بوو، ئاقى ئىكەمىن مامۇستايى وئى ھورمىز جەجو پۇلص بوو، ژمارا خویندكاران ئىزىكى ۶۰ خویندكاران بوون، كرىوونە دو ھۇبە ئا - ب، ھندەك سىپىدى دەھاتن، ھندەك ئىقارى، خویندكار ژ گوندىن؛ شىنخەسەن، باسەوا، چەمان ژى دەھاتنە فى خواندنگەھى، ئىكەمىن خویندكارى فى خواندنگەھى بى كۆ زانكو تەواو كرى، ئاقى وى جەجى جەغفر حارس بوو، ئەۋزى ل ساللا ۱۹۷۱ئى بوو، پاشى خالد ياسىن رشىد، پاشى عارف عىسا شىنخو و ...ئەۋىن دى ژى دەھا خواندىن تەواو نەكر. خواندنگەھ ھەتا ساللا ۱۹۱۲ئى بەردەوام بوو.

ھندەك ژىكىن گوندى كارى نوشدارىيا كوردەۋارى دكەن، ۋەكو؛ زارى، كوتى، روحانى، ئاموا سلوى. مزگەفتەكا كەفن ل فى گوندى ھەبوو، فەقى و سوختە ژ گەلەك جەھان بۇ خواندىن دەھاتنە بەردەستىن مەلاپىن فى گوندى. مەلاپىن ب ئاق و دەنگىن گوندى، مەلا عىساپىن گەلى رومانى و مەلا خەلىلن مەشەختى بوون كو وانىن ئۇلى دگۇتن. ھەژى گۇتتېتە سالىن شىستان سەردەمى شۇرىشا ئەپلوۋلى كو ئىسىسەر و رۇژنامە قانخافز قازى و ھەلبەستقانى نشتىمانپەرۋەر ھەژارى موكرىانى بووینە مېقان ل فى گوندى.

دەۋاتىن گوندى ئىكەل و رەشەلەكبوون، ب دەۋل و زىنا بوون، جەھك ھەبوو دگۇتنى كۆپكىن زىنا بىز، گاڭا دەۋلقوت و زىناپىز ژ بۇزان يان خورزان

۲۵ مال سەر گوندى نە كو سەرجمەنى وان دىنە ۱۸۵ كەس و گىشت ژمارا خەلكى گوندى نھا دىنە ۲۵۰۰ كەسان و پىرىيا وان ل دەۋك و شىنخاڭ و دەقەرىن جودا دژىن.

ئەف گوندى چەند جارن ژ ئەگەرئ شۇرىشا كوردى ل سالىن ۱۹۱۱، ۱۹۱۳، ۱۹۷۴ئى ھاتىبە كافل و وپرانكىن، لى پىشتى ھەر وپرانكىنەك ب سالەكى گوندى جارەكادى ل سالىن ۱۹۱۲، ۱۹۱۴، ۱۹۷۵ئى ھاتىبە ئاڭاكرن قە، لى دەھمان ساللا ۱۹۷۵ئى خەلكى گوندى راگوھاسستە دەقەرا بەردەرەش و گوندى ل ساللا ۱۹۹۱ئى ھاتىبە ئاڭاكرن قە.

شكەفتىن گوندى:

گەلەك شكەفتىن ل فى گوندى ھەين، خەلكى پەز و دەۋارىن خۇ دكرنە تىقە، ژوانان، شكەفتا داود، شكەفتا عبدولرحمانى سەمەئوى، شكەفتا بىدەرۋىكى، شكەفتا شىنخ تاھابى، شكەفتا قەرەخان، ئەفا دوماھىي شكەفتەكا تەزى بوو، خەلكى جەركىن ژازى و پەنبرى دكرنە تىقەداكو خراب نەبن، جەئ دەۋاران ل قىرە نەبوو، ھندە شكەفت ژ دەرقەى گوندى ژى ھەنە، ۋەكو، شكەفتا گەلى، شكەفتا كۇترا، شكەفتا چۆلى، شكەفتا عەزەدىن، شكەفتا فەلەكى.

ھەرۋەسان گرى جوانا ۋەكى شوینوار ل گوندى ھەپە، ژىلى مەرقدەئ شىخ ئەدرىس.

زىدەرئىن ئاقى ل گوندى:

گەلەك كانى و برىك ل فى گوندى ھەبوون ۋەكو؛ كانىيا گوندى، برىكا دەروئش، كانىكا خارى، كانىيا جەسەن مستۆى، سكرى سلوى، كانىيا ناخا سىپكىن، برىكا پىشت زيارەتا، كانىيا نزارى، برىكا دالەبەل، كانىيا شىنخى، برىكا شىخ تاھابى، كانىك و برىكىن جوومان، ئاقا پىشت دەھلى، برىكا سورمى، برىكا مریەمى، ئاقا دەرەجا و ... پىرىيا وان تووتن ل بەر دەھاتە چاندن.

زىدەرئىن زيارا خەلكى گوندى:

ژىن و زيارا خەلكى گوندى ل سەر تەرەش و كەۋالى

پىنگھاتا گوندى:

خەلكى گوندى ژ عەشىرەنا مزوورى نە، دىنياندا د سالين بيستان ژ سەدساليا بوورى ژ گوندى خوركى هاتينە و ل فى گوندى ئاكنجىبووينە، ژ هەرسى بنەمائين عەبدولرحمان سەعدونى و جەجى رەشىدى و جارسى پىنگھاتينە د بەرى دا هەشت مال بوون و ل دووق سەرزىمىريا سالا ۱۹۵۷ئ ۱۷ كەس بوون^(۱۰) سالا ۱۹۷۴ئ ۸۲ كەس بوون و ل نھا ژمارا خەلكى گوندى نىزىكى ۱۹۰ كەسانە، پتريا وان ل باژىرى دھۆكى دژين و هەمى ژ بنەمالا عەلى نەبىيانە.

گوند ل سالين ۱۹۱۳، ۱۹۱۶ئ هاتىيە ويرانكرن، لى ل دووقدا ل سالين ۱۹۶۴، ۱۹۶۸ئ هاتىيە ئافاكرن و داوى جار گوند ل سالا ۱۹۷۶ئ ل سەر عەرەبا هاتە دابەشكرن و خەلكى گوندى راگوهاستن نا بوويە سەرهلدانا سالا ۱۹۹۱ئ كو گوند جارەكادى هاتىيە ئافاكرن خەلكى گوندى زفرىنەفە سەر گوندى خۇ.

شوپنوار و جەين كەنار ل گوندى:

د بەرى دا سى ئاشين ئاقى ل فى گوندى هەبوون و هەتا نھا ژى شوپنوارين وان مائىنە. هەرەسان چەند گۇرستان ژى ب ئاقين شىخ ئەحمەد، مريەم خان، زەيتوون، شىخ يوسف هەنە، دىژن ئەف هەرسىنگە خۆشك و برابوون و ل فىرە دگەل كافرا شەھىد بووينە. هەرەسان كاشلكى دىرى.

ژىدەرىن ئاقى ل گوندى:

فى گوندى چەند كانى لى هەبوون، وەكى، كانىيا گوندى كو يا قەخوارنى بوو، كانىكا زەلامان يا سەر شوپستنى بوو، كانىكا مەلايى، كانى ماران، هەتا دناقەرا سالين ۱۹۹۱-۱۹۹۴ئ ژى هىشتا سى جۇين ئاقى لى هەبوون، ژ جۇيىن گوندى ژى جۇيا مەزىن و جۇيا دەحلى حلويكا و جۇيا پىرمۇسى و جۇيا ئاشكى فرۇم، ژىلى رووبارى باصەوا و كۇنا بىرەكا ئىرتىوازي ل سالا ۲۰۱۳ئ.

دھاتن داچنە سەر وى كۆپكى چىايى زىناين لىدەن سترانىيىزىن گوندى هىروين محمد گولا و سەمويىن عەلىي شىمان بوون. زىارە ل گوندى هەبوون، هەرەسا پالەنى و متارائى ژى هەبوون، ژن رەفاندن ل گوندى هەبوو. هەرەسا بەردىلى و نەخت ژى هەبوون. لى سەرا رەفاندنى كەس نەھاتىيە كوشتن، ب زووترىن دەم پىنگدھاتن.

خزمەتگوزارىن گوندى:

فى گوندى چەند خزمەتگوزارى بۇ هاتىيە دابىنكرن، وەكى: بنگەھى ساخلمەين ل سالا ۱۹۹۴ئ، پرۇژەين ئاقى ل سالا ۱۹۹۷ئ، گەھاندنا جادى و كارەين ل سالا ۲۰۰۵ئ، ژىلى دروستكرنا چوار بركىن ئاقى بۇ چاندنى^(۱۱)

گوندى باساوا باصەوا

گوند سەر ب ناحيا ئەترىش فە، لى ژبەر نىزىكىيا وان دگەل ناحيا ئەلقوش، پەبوەندىين وان و نەمازە يىن بازركانى پتر دگەل وى ناحىي نە. گوند دكەفىتە دووراتىيا ۲۷كم باشوورى سەنتەرى ئەترىش، ل سەر ئاقى گوندى دو بۇچوون هەنە، يا ئىكى دىژن يا ژ باين سويا هاتىيە، چونكى ل سىپىدەھىيان بايەكى ب هىزل فى گوندى دەيت، يا دووى دىژىت كو د بەرى دا مەسىحى ل گوندى بوون و ئاق ژ بيت الساوه هاتىيە و ئاق بوويە باصەوا، نھا گوند بوويە دو بەش، ئىك ل جەين گوندى كەفن و يا دى چوويە رووبارى و ل وىرى خانى ئافاكرىنە. رووبەرى عەردى گوندى ۲۱۴۳ دۆنەمن، ژ وانان ۷۱۵ دۆنەم دىمى، ۱۵ دۆنەم ئاقى، ۲۳۵۱ دۆنەم پاوان، ۱۲ دۆنەم رەزىن ئاقى^(۱۲).

سەورين گوندى:

باكورى، گوندى پىرمۇسى، باشوورى، گوندىن ووشتيان و كانى گولان، رۇزەلالى، گوندى خوركى، رۇژئافايى، گوندىن بۇزا و خەزرا.

جھىن بەرنىاس ل گوندى:

چەند جھىن ديار ل گوندى ھەنە، ۋەكى كەقرى ۋەزىرى، كو جھەكى دلئەكەرە، ھەرۋەسان شەكەفتا بەرگوندى.

سەر سەپاندىوو، ل سەدسالىيا ھەزىن كاسولېكىتە لى بەلاقبوو ۋ ھۇمارا وان كەھشەتە ۳۴۰ كەسان ۋ قەشەيەكىن خودانى لى دكر^(۱۵۲).

سۋورن گوندى:

باكوورى، گوندى بىركىيات.

بەشۋورى، گوندى توسب.

رۇزھەلاتى، گوندى بىرى.

رۇزئالاسى، گوندى بلان.

زىدەرن زيارا ھەلكى گوندى:

زىانا خەلكى گوندى ل سەر چاندنا دەرامەنى بوو، ب تايىتە گەنم ۋ نىسك ۋ نۆك ۋ برنج ۋ باجانسۆرك ۋ پەمبى ۋ خۇخ ۋ نرى بوويە، زىلى خودانكرنا تەرش ۋ كەوالى ۋ گارەشان زى، نھا پتر ل سەر كاسبكارىن ۋ بازىرگانىن ۋ مووچەيانە، ھەرۋەسان ھندەك كارىن چاندنى زى دكەن.

پىكھاتا گوندى:

خەلكى گوندى مەسىحىن كلدانى نە ز عەشىرەتا مزوورى، ز چوار بىنەمالان ب ناقتىن بىنەمالا نومەكا، بىنەمالا قەدوو، بىنەمالا يوسىف رەئىس، بىنەمالا قەرەچىچكە پىكھاتىنە. ل دووف سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئى ۱۲۳ كەس ل گوندى دژيان^(۱۵۳)، سالا ۱۹۷۱ئى ۳ مال ل سەر گوندى بوون كو دبوونە ۲۰ كەس ۋ نھا ۲۰ مال ل سەر گوندى نە كو دىنە ۷۹ كەس. ل فان داوييان ۋ پىشتى سەر ۋ بەرى باژىرىن مووسىل تىكچووي، كەلەك ز مەسىحىن مووسىل قەستنا قى گوندى كرىنە.

خزمەتگوزارىن گوندى:

بۇ خواندىن، چونكى ئەفە گوندىكى بچويك بوو، زارۇكىن وان دچوونە گوندى خوركى. نھا چەند خزمەتگوزارى بۇ گوندى ھاتىنە داين كىن، ۋەكى پرۇزمىن ئاقى ۋ كارەب ۋ جادە گو ل سالا ۲۰۱۲ئى ھاتىنە دروست كىن، ھەرۋەسان پرەك زى ل سەر رووبارى ل سالا ۲۰۱۴ئى ھاتىنە دانان^(۱۵۱).

ئەف گوندى ل سالا ۱۹۱۲ئى ھاتىنە كافىل ۋ

ۋىرانكىن، لى ل سالا ۱۹۱۴ئى جارهكادى ھاتىنە ئاقاكرن قە ۋ ل سالا ۱۹۷۱ئى جارهكادى ۋىرانكىرنە ۋ سالا ۱۹۸۸ئى دىر ۋ شوپنوارىن گوندى ھاتنە پەقاندن، تا سالا ۱۹۹۱ئى جارهكادى ھاتىنە ئاقاكرن قە ۋ نھا چەند خزمەتگوزارى ل گوندى ھەنە، ۋەكى دىرەك ل سالا ۱۹۹۱ئى بۇ ھاتىنە ئاقاكرن، پرۇزمىن ئاقى ۋ جۇ ل سالا ۱۹۹۸ئى بۇ ھاتىنە دروستكىن ۋ سالا ۲۰۱۰ئى ھىلا كارەبى زى كەھشەتە گوندى، زىلى دروستكرنا خانىيان ۋ خواندىنگەھ بۇ گوندى نەھاتىنە قەكرن.

گوندى تە

گوندىكى مەسىحىنشىنە ل دەقەرا ئەترىش، دكەقىنە دووراتىيا ۱۵كم رۇزھەلاتى ئەترىش. ئاقى گوندى ز نەل ب واتايا گر، يان چىباين بچويك ھاتىنە. رووبەرىن ۋەردى گوندى ۲۲۲۱ دۇنەمن، ز وانان ۱۳۵۰ دۇنەم دىمى، ۵۰ دۇنەم ئاقى، ۹۱۱ دۇنەم پاون، ۱۰ دۇنەم رەزىن دىم، ۸۵۰ دۇنەم رەزىن ئاقى^(۱۵۲). ئاقى گوندى د پەرتووكا المعجم التاريخى لامارة بەھدىنان دا ھاتىنە كو گوندىكى كەقنارە ل دەقەرا مەرج، بەرى دامەزاندنا مىرگەھا بەھدىنان ئاقەندەكا ئوسغوفى سەر ب حىباب ھەولنر قەبوو، كەنىسەيەك ب ئاقى مار ئىسحاق لى ھەبوو كو ئاقى ۋى دىناق دەستقىسىن سىراتى دا ل سەدسالىيا ھەقدى دا ھاتىنە، سولتان حسىن ۋەلى دەھ قرۇش ۋ پىنج بەغدادى ۋەكى ۋەقف بۇ خواندىنگەھا قوبەھان ل

شوپنوارىن گوندى:

قى گوندى چەند شوپنوار لى ھەنە، ۋەكى ۱۰- ۱۵ ئاوسكان ل چىباين خىرى ل پىشتا گوندى، زىدەبارى دەرەجىن پىنگى.

جھىن ديار ل گوندى:

شكەفتە رەشىنى، شكەفتا چەلگى، نەھالا رۇزئافاي گوندى.

زىدەرەين ئاقى ل گوندى:

ژ زىدەرەين ئاقى ل گوندى كانىيا نەبوئە و جۇيا گوندى.

زىدەرەين زيارا خەلگى گوندى:

زىن و زيارا خەلگى گوندى ل بەرى ل سەر چاندنا گەنم و جەھ و نىسك و نۆك و ترى و برنج و ماش و كونجى و دەرامەتىن سرۇشتى و خودانكرنا تەرىش و كەوالى بوو، نھا زى ل سەر مووچە و كاسىكارىن و كارى چاندنى و خودانكرنا تەش و كەوالى بە^(۱۵۱).

گوندى ئىكمالى

دكەفېتە دوورانتىيا ۱۵كم رۇژھەلاتى ناقەندا ئەترىش. ناقى گوندى ژ وى چەندى ھاتىبە كو ئىك خانى لى ھەبوو و ھەر دەمى نەو مال ژ وىرى دچوو خىزانەكا دى دەتە وىرى، لەوما ب ئىك مالى ھاتە نافرگن كو ھەردەم ب تىن ئىك مال لى بوويە. رووبەرى عەردى گوندى ۳۷۵ دۇنەمن، ژ وانان ۲۸۰ دۇنەم دىمى، ۵۰ دۇنەم ئاقى، ۴۵ دۇنەم رەزىن دىم^(۱۵۱).

سزورىن گوندى:

باكوورى، گوندى بىركىيات، باشوورى، گوندى كىفسىن، بان مەلكىشان، رۇژھەلاتى، گوندى مىرسىدا، رۇزئافايى، گوندى بىرى.

پىكھانا گوندى:

خەلگى گوندى ژ غەشىرەنا مزورىان، ژ ئىك بنەمال پىكھاتىبە ب ناقى بنەمالا جەجى محۇى، ل سالا ۱۹۷۴ئى بەرى خەلگى گوندى بىنە راگوھاستىن ۴۰ كەس ل سەر گوندى دزبان و نھا چوار خىزان كو

دبە ۱۵ كەس ل سەر گوندى دزىن.

نەف گوندى د روودانپىن شۇرشا كوردستانى دا ل سالىن ۱۹۶۱، ۱۹۶۴ ھاتىبە كاقىل و وىرانكرن، لى ل دووفا ل سالىن ۱۹۶۳، ۱۹۷۱ئى جارەكادى ھاتىبە نافرگن تا سالا ۱۹۷۵ئى كو خەلگى وى راگوھاستىن و گوندى ما كاقىل تا سالا ۱۹۹۱ئى كو جارەكادى ھاتىبە نافرگن قە.

ژ جھىن ديار ل گوندى چىايى خىرى بە.

زىدەرەين ناقى ل گوندى:

قى گوندى چەند كانى لى ھەنە، وەكى كانىيا ناوسكى، يان كانىيا جىن، كانىيا ئىك مالى، كانىيا بارووتانى، جۇيا باسفرى و ئىك مالى كو يا ھەقىشكە.

زىدەرەين زيارا خەلگى گوندى:

زىن و زيارا خەلگى گوندى ل بەرى ل سەر چاندنا گەنم و نىسك و نۆك و ترى و باھىف و برنج و دەرامەتىن سرۇشتى و خودانكرنا تەرىش و كەوالى بوو، نھا زى ل سەر مووچە و كاسىكارىن و كارى چاندنى بە، ب تاپبەت گەنم و دار و بارى فىقى و... ھتە.

خزمەتگوزارىن گوندى:

سالا ۱۹۶۸ئى بۇ يەكەم جار خواندنگەھ ل قى گوندى ھاتىبە فەكرن، پرۇژەيى ناقى ل سالا ۱۹۹۴ئى بۇ گوندى ھاتىبە دروستكرن، ھىلا كارەين زى سالا ۲۰۰۶ئى بۇ گوندى ھاتىبە راكىشان^(۱۵۷).

گوندى ھەسنەكا

گوندىگى مەزنى غەشىرەنا مزورى بە، دكەفېتە دوورانتىيا ۱۵كم باكوورى ناقەندا ئەترىش. ل سەر ناقى گوندى بۇچوونەك ھەبە كو ھندەك ژ ناق غەشىرەنا ھەسنىيا ھاتىبە و ناقى گوندى ژ ناقى قى غەشىرەتى ھاتىبە، رووبەرى عەردى گوندى ۱۹۶۱ دۇنەمن، ژ وانان ۸۲ دۇنەم دىمى، ۷۰ دۇنەم ئاقى، ۲۸۹۰

دۆنەم كەفرىن، ۲۲۹۶ دۆنەم پاوان، ۵۸۱ دۆنەم رەزىن دېم، ۴۲ دۆنەم رەزىن ئاقى^{۱۵۸}.

سۈۋرۈن گۈندى:

باكوپرى، گۈندىن سۈيارى و سېپىندارى،
باشمورى، گۈندىن دەخلىنەۋى، بېبۇزى، كەلىنىن،
ئالۇكا، بىدىل و بىنارىنكى،
رۇزمەلاتى، گۈندى نىسرا،
رۇزئاقايى، گۈندى صۇرىا، كانىيا باسكا، خەزا و
خىنىن.

پىكھانا گۈندى:

خەلكى گۈندى زۇغەشپىرەنا مزوورى نە، زۇپىنج
بىنەمالان ب نائىن بىنەمالا زوورى، بىنەمالا مەلای،
بىنەمالا ئومەر، بىنەمالا دادوكى، بىنەمالا چەرمىنى
پىكھاتىيە، ل دوۋف سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئى ۳۲۱
كەس ل گۈندى دژيان^{۱۵۹} و سالا ۱۹۹۸ئى ۷۰ كەس ل
سەر گۈندى بوون و نھا ژبەر كىمىيا نائىن كەس ل
گۈندى نازىت.

ئەف گۈندە د روودانىن شۇرۇشا كوردستاندا
چەند جارن ھاتىيە وپرانكرن و داۋى جار كەتپىە بەر
ھەوا ئەنفالان و خەلكى ۋى ھاتىيە فەگوھاستن بۇ
ئوردىكاپىن بەحركى و جىژنىكان ل نىزىكى ھەولتېرى،
تا سالا ۱۹۹۱ئى جارەكادى گۈند ھاتىيە ئافاكرن فە،
لى ژبەر كىمىيا نائىن و شەرى نائىخۇ گۈند ل سالا
۱۹۹۸ئى ھاتىيە چۆلكرن و ھەنا نھا چۆلە.

شۈينوارىن گۈندى:

چەند شۈينوار ل فى گۈندى ھەنە، ۋەكى دىرەك
ب نائىن باسكە دېرى، ملا دىوانى "دىوانخانەيە و
ب بەرا ھاتىيە ئافاكرن"، كەقنە كەلى "شۈينوارىن
كەلەپەكى لى ھەنە"، كىلىيەك، يان گۈرەك كۈل
سەر نووماركرىيە دىرۇكا ۋى بۇ بەرى ۷۰۰ سالان
دزىرىت.

جەين ديار ل گۈندى:

بانىيا ھەسنەكا، كېزىن ھەسنەكا، كارى بانىن،
تەقە رەشىن، ھىلىنا قەلى، سەردەرىن بەرەستەى،
دەريا ئىسقى ھەسەن، گىرى گۈمبەلى، بەرى زىنا،
دىسان چەند شىكەفت ھەنە، ۋەكى، شىكەفتا
دەرھەوا، شىكەفتا ھەمى، شىكەفتا ستىن، شىكەفتا
گەلى، شىكەفتا بن ەمرە، شىكەفتا توى، شىكەفتا ب
خۆلى، شىكەفتا صادونەى، شىكەفتا دىزى، شىكەفتا
مالا خەزالى،
ھەروەسان نەھالا گەلىن رەزا، نەھالا قورى، نەھالا
نىچىرقانا، گەلىن ب كىنر، گەلىن قەلەپى.

ژىدەرىن نائىن ل گۈندى:

فى گۈندى چەند كانى لى ھەنە، ۋەكى كانىيا
گۈندى، كانىيا سىفكىن، كانىيا شەرى، كانى
چەلكىن، كانىيا كانى سوسىن، گلە بىزى، كانى
مزوبىركا، كانى بويكىن، كانىيا دختورى، كانىيا ەبىن
زىنە، كانىيا سىلۋى، كانى قىركىن، كانىيا گەلى، كانى
تويكىن، كانى بويكىن ل بانىن، كانىيا خەرىبەندى.

ژىدەرىن زيارا خەلكى گۈندى:

ژىن و زيارا خەلكى گۈندى ل بەرى ل سەر چاندنى
و بەرى و بەرى و كاروانان و مفا ۋەرگرتن ژ دار و بارى
سەرۇشتى، نھا ژى پتر ل سەر كاسبكارىن و بازگانىن
و موۋچەبانە، ھەروەسان ھندەك كارى چاندنى ژى
دكەن.

خزمەتگوزارىن گۈندى:

سالا ۱۹۶۳-۱۹۶۴ئى بۇ بەكەم جار خواندنگەھ ل
فى گۈندى ھاتىيە فەكرن، كارەب ژى ل سالا ۲۰۱۲ئى
كەھشتىيە فى دەفەرى و بىرەكا نائىن ل سالا ۲۰۱۲ئى
بۇ گۈندى ھاتە كۆلان لى چ مفا ژى نەھانە دېتن^{۱۶۱}.

گۈندى گەلىن رمان:

گۈندەكىن دەقەرا ئەترىشە، ل سەر دەمى مىرگەھا
بەھدىنان سەر ب ئامبىدىن قەبوو، شىخ ئەحمەدى

۳۹۰ دۈنەم دېمى، ۴۲ دۈنەم ئاقى، ۱۳۳۴ دۈنەم پاولان، ۲۳۴ دۈنەم رەزىن دېم، ۶۵ دۈنەم رەزىن ئاقى. ھەرۈەسان ۸۵۰ پەز و بزن لى ھەنە^(۱۱).

سۈۋرۈن گۈندى:

باكوورى، گۈندىن نۇردىناقا و دزى و بىدىل و پىدە.

باشوورى، گۈندى بالەتە.

رۇزھەلاتى، گۈندى بريفكا.

رۇزئالابى، گۈندىن بازتركى و چەمان.

پىكھاتا گۈندى:

بىياتى خەلكى گۈندى ل سالا ۱۱۲۲ئى ژ ئەخلاتى ھاتىنە و ل قى گۈندى ئاكنجىبووینە. نھا خەلكى گۈندى ژ عەشیرەتا مزوورىان، ژ سى بنەمالان ب ناڧىن: بنەمالا شىخ تاھای "مالا ژوورى"، بنەمالا شىخ عەنى "مالا ژىرى"، بنەمالا يونس حەسەن پىكھاتىيە.

گەلىن رمانى، نەڧىن شىخ شەمسەددىن قوتب ل سالا ۱۱۵۰مش/۱۷۳۷ئى دامەرزاندیيە و ژانا زانستى ل سەر دەستى رڧشتى ۋى ۋەرار و پىشكەتن ل قى جھى بخۇڧە دىتييە، كو د زانست و وانە گۇنتان دا شەھرەزابوون^(۱۱)، گۈند دكەڧىتە دووراتىيا ۱۰كم باشوورى رۇزئاقاينى ناڧەندا ئەترىش. ل سەر ناڧىن گۈندى چەند بۇچوون ھەنە:

يا ئىكى، گۈند ب ھنارا (رمان) ب عەرەبى ناڧدارە و ناڧ ژ رمانا عەرەبى ب واتايا ھنار ھاتىيە.

يا دووى، د كەڧندا شەر ل قى جھى ب رما ھاتىيە كرن و ناڧىن گۈندى ژ رمن ھاتىيە كو شەر پىن دكرن.

يا سىن، د كەڧندا لەشكەرى رۇمن ھاتىيە قى دەڧەرى، لەوما ب گەلىن رمان ھاتىيە ب ناڧكرن.

رووبەرى عەردى گۈندى ۲۰۶۵ دۈنەمن، ژ وانان

گۈندى گەلىن رمان

نەھالا زرافكا، نەھالا تىنكى، نار مېرىشكى، خرابى سىلتانكى

ژىدەرىن ئاقى ل گوندى:

قى گوندى چەند ژىدەرىن ئاقى لى ھەنە، ۋەكى بىركا ژوورى، بىركا بېستانا، بىركا شىخ مۇساي، بىركا تا بىركا، بىركا مەھمەد ھەسەن، بىركا گەپى، بىركا مەھمەد ھەجى ئەمىن، بىركا يونس ھەسەن، كانى قۇقلى، كانىيا مەھمەد ناھى، كانىيا ھەنمى، كانىيا گەلى، كانى بىنداركى، كانىيا سىفتىكى، كانىيا ھەسبا كافلا، كانىيا نىرگىز كىتك، كانى رىلكى، كانىيا مەھمىدكى، كانىيا بەستى، گەرا گىزى، گەرا گىزى، گەرا زافا، ژىلى بەندافا گوندى كو ل سالا ۱۰۱۰ ئى ھاتىبە دروستكىن.

ژىدەرىن زيارا ھەلكى گوندى:

ژىن و ژىارا ھەلكى گوندى ل بەرى ل سەر چاندنى و بەزى و رەزى و بېستانان و كاروانان بوو، ھەرۋەسەن كومر چىدكىن و مفا ژ دار و بارى سىرۇشتى ۋەرگىرن، نھا ژى پىنر ل سەر كاسىكارىن و بازىگانىن و موۋچەيانە، ھەرۋەسەن چەندەك ژى كارى چاندنى ژى دكەن.

خىزەتگوزارىين گوندى:

قى گوندى چ جاران خواندنگەھ لى نەبوو، بەلكى ب تىن خواندنگەھا ئايىنى ل مزگەفتا گوندى ھەبوو،

كارمب ل سالا ۱۰۰۱ ئى گەھىشتىبە قى گوندى و سالا ۱۰۰۹ ئى پىرۇمىن ئاقى بۇ گوندى ھاتىبە دروستكىن^{۱۱۵۱}.

گوندى دەھلىنەۋى

دكەقىتە دووراتىيا ۵كەم باكوورى رۇژئاقىن ئافەندا ئەترىش. ل سەر ئاقى گوندى دېئىن ژ ھەبوونا دەھل و دىپىا ل نىزىكى رووبارى، واتە ل جەھى خارى ئەو جەھى نەقى، ب واتايا نزم ھاتىبە، واتە دەھلى ل نەقى

ل دووف سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ ئى ۱۵ كەس ل گوندى دژىان^{۱۱۴}، سالا ۱۹۷۱ ئى ل بەرى گوند ژ لىن حكۇمەتا عىراقى قە بىتتە خرابكىن و ژ لىن دىوانا سىرۇكاتىن (دىوان رىئاسە) يا حكۇمەتا عىراقى قە دەست ب سەردا بىتتە گىرن و ل سەر ھەرەبان بىتتە دابەشكىن ۱۸۰ كەس ل سەر گوندى دژىان، ژمارا ھەلكى گوندى نھا دگەھنە ۷۰۷ كەسەن و پىرىيا وان ل دھۆكىن دژىن و كەس ل سەر گوندى نىنە، ب تىن ل ھاقىبان ئەگەر ملكى خۇ شىن بكەن.

ئەف گوندى ل سەردەمى شۇرىشنىن كوردستانى چەند جاران ھاتىبە خرابكىن و ئافەدانكىن قە، ل سالا ۱۹۶۱ ئى ھاتىبە خرابكىن و سالا ۱۹۶۳ ئى ھاتىبە ئاقاكىن قە، سالا ۱۹۷۱ ئى گوند ھاتىبە بەردان و ھەلكى ۋى راگۇھاسىتنە (جىسر مەندان) تا سالا ۱۹۸۳ ئى ب شىنۋەبەكىن بانەھى ھاتىبە ئاقاكىن و بەرى دەسپىكىرنا ئەنفالىن بادىبان ل ۱۹۸۸/۸/۲۵ ئى گوند سەر ب دەھەرىن رىزگاركرى بوو و ھاتىبووناكىن و ھەفت خىزان لى دژىان، د قى روودانىدا ب ئىكجارى گوند ھاتىبە ۋىرانكىن و ھەلكى ۋى مەشەختىبوونە كەمپىن پەنابەران ل باكوورى كوردستانى^{۱۱۴} و پىشنى ھىنگى ۋەكى گوند نەھاتىبە ئاقاكىن قە.

شۋىنوارىن گوندى:

چەند شۋىنوار و جەھىن كەقن ل گوندى ھەنە، ۋەكى كوپىن كەلى و ھەفت ناوسك و مەرقەدى سەيد ھەباس و مەرقەدى شىخ ئەھمەد.

جەھىن ديار ل گوندى:

شكەفت ھەنە، ۋەكى، شكەفتا ھەلى و شكەفتە رەشى، ھەرۋەسەن چەند جەھىن دى ھەنە، ۋەكى چىباين ناماد "چىباين داستان"، چىباين كوناخى، چىباين كوپىن كەلى، گىركى ھەبىقى، ھەسبا كافلا، ھەسبا گوندى، سەفتىكى.

ھەرۋەسەن نەھالا ھەسبا گوندى، دەرىكى ھەلى ھەتمانا، نەھالا زەقىن، نەھالا ھەسبا ئافكا، نەھالا كانى مەھمىدى، نەھالا ناوسكا، نەھالا جۇنىكا،

باشقۇرۇپ، كۈندى مېتىكى.

رۇزھەلاتى، كۈندىن خورت و سىنگىنى.

رۇزئاقىي، كۈندىن سەركاف و بېبۇزى.

يىكھانا كۈندى:

خەلكن كۈندى ژ غەشىرەنا شەرفانى نە، پىكھاتىبە ژ سى بىنەمالان ب ئاقىن بىنەمالا رەشىد مېرگەبى، بىنەمالا سەئىد ئەسەمەرا، بىنەمالا سەعدون. ل دووق سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ ئى ۵۴ كەس ل كۈندى دژيان^(۷۰). سالا ۱۹۸۷ ئى دەمى كۈند ھاتىبە بەردان ۱۲ سەرۇك خىزان ل سەر كۈندى بوون كو دبوونە ۴۲ كەس، نھا ھژمارا وان دگەھنە ۳۵ سەرۇك خىزانان كو دېنە نىزىكى ۱۵۰ كەسان و دېلافن ل جھىن جودا، لى كەسەك ل سەر كۈندى نازىت و تىن بۇ گەربان و سەيرانا دھىنە كۈندى.

ئەف كۈندە ژ ئەگەرى روودانىن شۇرپشا كوردستانى ل سالىن ۱۹۶۲، ۱۹۶۶ ئى ھاتىبە كاغل و وپرانكرن، لى ل ھەردو جارن پىنتى سالاھەك ھانە ئاڧاكرن قە، تا داوى جار ل سالا ۱۹۷۵ ئى ھاتىبە خرابكرن و ل سالا ۱۹۹۱ ئى ھانە ئاڧاكرن قە و سالا ۱۹۹۸ ئى ژ ئەگەرى كاودانىن ئاڧخۇ جارەكادى كۈند ھانە چۇلكرن قە.

شوپوارىن كۈندى:

چەند شوپىنوار و جھىن كەفن ل قى كۈندى ھەنە، ۋەكى ناوسكەك و بەرىن دىگىن ئاشى.

جھىن ديار ل كۈندى:

گرى ئەقرانىن، دارا بالىكى، شكەفتا كانىيا جنى، شىفا بەرسۇرى

ژىدەرىن ژيارا خەلكى كۈندى:

ژىن و ژيارا خەلكى كۈندى ل بەرى ل سەر چاندنا رەزىن دىم و بىستانىن ئاقى و خودانكرنا تەرش و كەوالى گارەشا و مرىشكان بوو، ھەروەسان مفا ژ دار و بارى سرۇشتى ژى ۋەردكرتن و نھا پتر ل سەر مووچەپانە و كىنەك ژى كاسىكارن^(۷۱).

كۈندى نىرا

دكەفىتە دووراتىيا ۱۵كم باكوورى سەنتەرى ئەترىش. ل سەر ئاقى كۈندى دو بۇچوون ھەنە، يا ئىكى دىژىن شەرەكى مەزىن ل كۈندى پەيدابوويە و دوژمن ھاتىبە سەر كۈندى، د ئەنجام دا ھەوار بۇ خەلكى كۈندى ھاتىبە و خەلكى ۋى ب سەر كەتپەنە و نەصر ب واتايا سەر كەتن ل گەلپىن قىامەتن ب دەستفە ھىناينە و ئاقى كۈندى ژ پەيقا نەصر ب واتايا سەر كەتن ھاتىبە و نەصر بوويە نىرا.

با دووى دىژىت دكەفتا مەسىحى ل كۈندى ھەبوويە و ئاقى كۈندى ژ ئاقى كچا مەزىن وان نىسره ھاتىبە و ۋى كۈند كۈند ب ئاقى كچا خۇ ب ئاڧ كرىبە.

قى كۈندى خواندىگەھەك لى ھەبوو، زانا مەلا ھەسن بەلوونى (بەلوپىتى) وانە لى دگۈتن، ژ خويندىكارىن ل بەر دەستى ۋى رابووين شىخ ەملى كورى شىخ مەھمەد سالىڧانەبى ۱۳۲۴ - ۱۴۱۴مىش/ ۱۹۰۴ - ۱۹۹۴ زى^(۷۲).

رووبەرى عەردى كۈندى ۷۰۰۳ دۈنەم، ژ وانان ۶۰ دۈنەم ئاقى، ۶۱۰۷ دۈنەم كەفرىن، ۸۰۱ دۈنەم رەزىن دىم، ۳۵ دۈنەم رەزىن ئاقى^(۷۳).

سەۋرىن كۈندى:

باكوورى، كۈندى سوپارى.

باشقۇرۇپ، ئاقەندا ئەترىش و كۈندى دەخلىتەۋى.

رۇزھەلاتى، كۈندى رەتكى.

رۇزئاقىي، كۈندىن ھەسەنەكا و بېبۇزى.

ژىدەرىن ئاقى ل كۈندى:

قى كۈندى چەند ژىدەرىن ئاقى لى ھەنە، ۋەكى كانىيا مەلاى، كانى سىپكى، كانىيا ژىكا، كانىيا ئىك مالى، كانىيا چىنى، سكرى كۈندى، جۇيا مەمى، جۇيا مىن راستى، جۇيا بىستانىن بەرىفە پىشت كۈندى.

پىكھانا گوندى:

خەلكى گوندى ژ غەشىرەتا مزوورى نە، ژ پىنج بنەمالان ب نائفىن بنەمالا مستەفاى، بنەمالا تاجدىن، بنەمالا دوودى، بنەمالا مامە شىخا، بنەمالا شىخان پىكھاتىيە. ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئى ۳۷۱ كەس ل گوندى دژيان^(۷۴). سالا ۱۹۹۸ئى دەمى گوند ژ ئەگەرئ كاودانى ناختۇ ھاتىيە چۆلكرن ۷۵۰ كەس ل سەر گوندى بوون و نھا ژمارا خەلكى گوندى دگەھىتە ۳۰۰۰ كەسان، لى كەس ل سەر گوندى نازىت.

ئەڧ گوندى ل سالا ۱۹۸۸ئى ل ئەنفلان ھاتىيە وىرانكرن و سالا ۱۹۹۱ئى ھاتىيە ئاڧاكرن ڧە. سالا ۱۹۹۸ئى ژ ئەگەرئ شەرئ ناختۇ گوند ھاتىيە چۆلكرن و ھەتا نھا نەھاتىيە ئاڧاكرن ڧە.

شوينوارىن گوندى:

چەند شوينوار و جھىن كەڧن ل ڧى گوندى

ھەنە، ۋەكى شوينوارئ شەش نائوسكان و مەرڧەدى پىر ئەحمەد كو ب پىرە ھەمەد پى ناختارە.

جھىن ديار ل گوندى:

كەلىن قىامەتن، كىرىن نىسرا، بانىا نىسرا، زۇمىن گوندى، بايباكن، نەھالا كوبرى، شكەفتا ئاسى، شكەفتا خوئ، شكەفتا شكەفتا نىزارى، شكەفتا بىبك، شكەفتا كونه بەرى، نەھالا ھىكزى، نەھالا بايباكن، نەھالا چالىن، نەھالا كورتەكن، نەھالا كەلى گەرسكى، كەلىن كەمەكا.

ژىدەرىن نائى ل گوندى:

ڧى گوندى چەند ژىدەرىن نائى لى ھەنە، ۋەكى سەرئ كانىن، كانى دىرىن، بىستانى، كانىيا نىنى، سركى، كانىيا ئاڧىا، كانىكا كىزى، كانى كورسىكى، بوئان، كانىيا دەحلى، كانى سركا، كانىكا عەبدولاي.

گوندى نىسرا

پىنگھاتا گوندى:

خەلكى گوندى ژە شىرەتا شەرەفانىيانە، ژ چوار بىنەمالان ب نائىن بىنەمالا نەمەر، بىنەمالا عىساي، بىنەمالا مىرزاي، بىنەمالا بارانى پىنگھاتىيە، ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئى ۱۳۰ كەس ل گوندى دژيان^(۷۷). سالا ۱۹۷۴ئى دەمى گوند ژاينى حكۇمەنا عىراقنى قە ھاتىيە خرابىكرن ۳۵ مال ل سەر گوندى دژيان كو دبوونە ۱۷۵ كەس، نھا ژى ۱۲ مال ل سەر گوندى دژيان كو دبنە ۴۴۳ كەس و سەرجمى خەلكى گوندى دگەھنە ۱۵۰ مالان كو ژىلى گوندى ل جھىن جودا بىن قەسرۇك و مرىبا و دھۆكى دژىن.

گوندى ل سالىن ۱۹۱۲، ۱۹۱۷، ۱۹۷۴ئى ھاتىيە كافىل و وپرانكرن و پىشتى ھەر خرابىكرنەكى جارەكادى ل سالىن ۱۹۱۵، ۱۹۷۰، ۱۹۹۱ئى جارەكادى ھاتىيە ئافاكرن قە.

شوپىنوارىن گوندى:

چەند شوپىنوار و جھىن كەڧن ل قى گوندى ھەنە، ھەكى شوپىنوارى دېرەكا كەڧن ل چىاي و ل دووڧ گۆنتان دېرۇكا وى بۇ بەرى ۷۰۰ سالان دزىرت و كەلا مەلك نىشوى كو ل دووڧ گۆنتان دېرۇكا وى بۇ بەرى ۱۰۰۰ سالان دزىرت، ژىلى دو ناوسكان ل باشووورنى گوندى ب دووراتىيا ۲كم

جھىن ديار ل گوندى:

كەلىن پىرھەڧىن كو دىتە سىنگۇشا سى گوندان و جھەكى گوزارىيە، شكەفتا كەلىن پىرھەڧىن، شكەفتا كەلىن دىزى، كەلى بەرازى.

ژىدەرىن ئافى ل گوندى:

قى گوندى چەند كانى و جۇيىن ئافى لى ھەنە، ھەكى كانىيا رەزى، كانىيا گوندى ژووورى، كانىيا ساركى، كانىكا دەھلى، كانىيا كافلا، كەلى بەرازى، جۇيا كانىيا رەزى، جۇيا كانىيا چەمى ژووورى، جۇيا كانى ساركى.

كانىيا چالىن، كانى خەزالكى، كانىيا شكەفتانى، بركا ئافۇكا، كانىيا شىخ غەنى، بركا چىچىكۇن.

ژىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

ژىن و زيارا خەلكى گوندى ل بەرى ل سەر رەزى و بەزى و بىستانان بوو، ب تايىبەت چاندنا تويىتنى، زىدەبارى مفا ھەرگرتن ژ دار و بارى سرۇشتى، ھەكى گوھىشك و كەزان و كەتگر... ھند، نھا پىترل سەر كاسىكارىنى و مووچەيانە و ھندەك ژى جۇتارىنى دكەن، ب تايىبەت رەز و بىستانان.

خزمەتگوزارىين گوندى:

سالا ۱۹۵۹ئى بۇ يەكەم جار خواندنگەھا مىرى لى ھاتىيە ھەكرن و سالا ۱۹۹۳ئى ئافاھىيەك بۇ خواندنگەھى و ئىلك بۇ بنگەھى تەندروسنى ھاتىيە چىكرن، ھەروەسان چەند خزمەتگوزارىين دى ژى بۇ گوندى ھاتبوونە دروستكرن، ھەكى پىرۇژەيىن ئافى و كارمى^(۷۵).

گوندى ملكىشان

دكەڧىتە دووراتىيا ۱۳كم رۇژھەلاتى ئەترىش، ل سەر ئافى گوندى دېزىن د كەڧندا مەسىحى ل قى گوندى ژايانە و مەلكەك ب ئافى ئىشو لى ھەبوويە و ئاف ژ مەلك ئىشو بوويە مەلكىشان، رووبەرى گىشتى يىن ھەردى گوندى ۱۸۴۳ دۇنەم، ژوانان ۹۴۴ دۇنەم دىمى، ۶۳ دۇنەم ئافى، ۸۱۲ دۇنەم كەڧرىن، ۱۰ دۇنەم رەزىن دىم، ۱۴ دۇنەم رەزىن ئافى، ھەروەسان ۲۱۰۰ پەز و بىزى ژى ۱۸۵ لى ھەنە^(۷۶).

سەنوورىن گوندى:

باكوورى، گوندى مىزسىدا دو، باشووورى، گوندىن مرىبا و خرابە، رۇژھەلاتى، گوندىن مىنكى و باسكەدېزى، رۇژئافايى، گوندى تۇسب.

ئاشى بۇ گوندى ھاتىنە دروستكرن، سالا ۱۹۹۸ئى دو جۇكىن ئاشى بۇ ئاقدىرىن ل كىفسن و ختارى بۇ ھاتىنە چىكرن. ھەروەسان كارەب زى ل سالا ۲۰۱۰ئى گەھشتىيە گوندى و ل سالا ۲۰۰۴ئى ھۆلەكا بىرەوهرىيان بۇ گوندى ھاتىيە ئافاكرن، زىلى ئافاكرنا مزگەفتەكىن ل سالا ۱۹۹۳ئى.

گوندى سەركاف

دكەفىتە دووراتىيا ۲۰كم رۇژھەلاتى سەنتەرى ئەترىش. گوندىن ل سەربانى كەھف ب واتايا شكەفتى، و سەركەھف بوويە سەركاف ب رامانا سەركەھفتى. رووبەرى كىشتى يىن عەردى گوندى ۲۲۷۱ دۇنەم، ژوانان ۱۰۳ دۇنەم دىمى، ۱۷۷ دۇنەم ئاشى، ۲۰ دۇنەم كەقىرىن، ۱۹۴۱ دۇنەم پاولان، ۱۰ دۇنەم رەزىن دىم، ۲۰ دۇنەم رەزىن ئاشى. ھەروەسان ۱۳۰۰ پەز و بزى لى ھەنە^(۷۹).

زىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

زىن و زيارا خەلكى گوندى ل بەرى ل سەربەزى و كارەشا و مرىشكا و بىستانان بوو، ب تايبەت چاندنا برنجى و گەنم جەھ و نىسك و نۆك و باقلىك و باجانسۇرك و خيار و دار و بارى فىقى و ...ھتد، زىدەبارى مفا وەرگرتن ژ دار و بارى سرۇشتى، نھا پتر ل سەركاسبكارىن و مووچەيانە و ھندەك زى جۇتبارىن دكەن و پەزى و مرىشك و كارەشان ب خودان دكەن.

قى گوندى نھا چەند بىرىن نەفتن ل باشوورى گوندى ھەنە^(۷۸).

خزمەتگوزارىن گوندى:

سالا ۱۹۹۷ئى بۇ يەكەم جار خواندنگەھ ل قى گوندى ھاتىيە فەكرن و ئاھايىن وى ھاتىيە دروستكرن، ھەر ل قى سالى بىرەكا ئاشى و پرۇزەين

گوندى ملكېشان

سنوورېن گوندى:

باكورې، گوندىن مسەلەكا و بەركەقرى.

باشوورې، گوندى مېتكى.

رۇزھەلاتى، گوندىن خورت و مىزگەبى.

رۇزئافايى، گوندىن مىرسىدا و باسكەدىرى.

پىكھاتا گوندى:

خەلكى گوندى ز عەشىرەتا شەرەفانىيە، پىكھاتىيە ز سى بنەمالان ب نافيىن بنەمالا حەجە عەلى، بنەمالا محەمەدى عەلوي، بنەمالا حەسەن.

ل دووق سەرژىمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئى ۸۵ كەس ل گوندى دژىان^(۸۰) و سالا ۱۹۹۷ئى دەمى گوند ژىمر كاودانى شەرى نافيخۇ ھاتىيە بەردان ۴۰ مال ل سەر گوندى بوون كو دبوونە ۲۰۰ كەس، نھا ب تىن ئىك مال ئى ھەبە كو دبنە ۱۴ كەس. سەرچەمى خەلكى گوندى زى دبنە ۱۳۰ مال.

ئەف گوندى سالا ۱۹۶۱ئى ھاتىيە خرابىكرن و سالا ۱۹۶۴ئى ھاتىيە ئافاكرن فە، سالا ۱۹۷۵ئى ھاتىيە خرابىكرن فە و خەلكى وى زاگوھاسىننە دەفەرا بەردەرەش، سالا ۱۹۸۴ئى گوند ھاتىيە ئافاكرن فە، تا سالا ۱۹۸۸ئى كەتتەيە بەر ھەوا ئەنزالان و پىشتى سەرھەلدانى سالا ۱۹۹۱ئى ھاتىيە ئافاكرن تا سالا ۱۹۹۷ئى كاودانى نافيخۇ تىكچوو و گوند ھاتە بەردان و سالا ۱۹۹۹ئى جارەكادى ھاتىيە ئافاكرن فە.

جەين ديار ل گوندى:

كەلە كەشنى، گرى عمرانىن، شكەفتا كەلن كەشنى، شكەفتا بەرايىن، شكەفتا كافىن، كەلېن قادى، كەلېن تەنگ، كەلېن شكەفتا رىزان، كەلېن پان.

ژىدەرېن ئافى ل گوندى:

قى گوندى چەند كانى لى ھەنە ۋەكى كانىيا گوندى، كانىيا جۇكا ئاشى، كانىيا جۇكا حاقىد، كانىيا مەروى، كانىيا جۇكا سۇرك، جۇيا گوندى، جۇيا حاقىد، جۇيا ئاشى.

ژىدەرېن ژيارا خەلكى گوندى:

ژىن و ژيارا خەلكى گوندى ل بەرى ل سەر پەزى و گارەشا و چاندنى بوو، ب تايبەت چاندنا برنجى و گەنمى و نۇك و باقلىك و باھىف و ماشا و كونجيا و چىكرنا بىستانان، ھەرۋەسان مفا ژ دار و بارى سەرۋىشتى ۋەردگرتن، نھا ژى ژيانا وان پتر ل سەر كاسىكارىن و مووچەيانە، زىدەبارى چاندنى و ب تايبەت دار و بارى فىقى، مىنا ترى و خۇخ و ھژىران.

خزمەتگوزارىن گوندى:

قى گوندى چەند خزمەتگوزارى بۇ ھاتىيە دروستكرن، ۋەكى كۇلانا بىرەكا ئىرتىوازى و چىكرنا و پىرۇزەيى ئافى و گەھاندنا كارەبى ل سالا ۲۰۱۰ئى و گەھاندنا جادى ل سالا ۲۰۰۹ئى و ئافاكرنا مزگەفتى ل سالا ۱۹۹۷ئى و چىكرنا دو جۇكىن ئافى يىن ھەفپىشك دگەل گوندىن سەركاف و مىرسىدا ل سالا ۲۰۱۲ئى^(۸۱).

گوندى بىگەھ:

دكەفىتە دووراتىيا ۵كەم باشوورې رۇزئافا نەترىش، گوندىكى كەفئارەل باشوورې رۇزئافايىن باژىرى دھۆكىن، دىناقبەرا دھۆك- شىخان، ئامازە ب نافيىن گوندى د ۋەققا سولتان حسىن ۋەلى دا ھاتىيەكرن كو دەھ قىرۇش و پىنج بەغدادى ۋەكى ۋەقق بۇ خواندىنگەھا قوبەھان ل سەر ھاتىيە سەپاندن^(۸۲) ل سەر نافيىن گوندى دىژىن يا ژ بى گەھ چونكى ئاخا وى بۇ چاندنى يا باش نىنە، رووبەرى عەردى گوندى ۳۰۷۶ دۇنەمن، ژ وانان ۷۹۴ دۇنەم دىمى، ۱۴۶ دۇنەم ئافى، ۳۰۵ دۇنەم كەفرىن ۱۸۰۱ دۇنەم پاوان، ۳۰ دۇنەم رەزىن دىم. ھەرۋەسان ۲۲۵۰ پەز و بىز لى ھەنە^(۸۳).

سنوورېن گوندى:

باكورې، گوندى ئاساس.

باشوورې، گوندىن بىرىكا و بەر-وور ژوورى و ژىرى.

رۇزھەلاتى، گوندى تلىدىف.

رۇزئافايى، گوندى بەرھتوبىن.

پىكھاتا گوندى:

خەلكى گوندى ژ عەشىرەتا مزوورى يە، ژ چوار بىنەمالان ب ناڧىن بىنەمالا جەرگىس ئاغاي، بىنەمالا مستەڧاي ھەردو برانە و ناسيارن ب بىنەمالا جەسەنن جەلىماين، بىنەمالا سەيداي، بىنەمالا شىخا پىكھاتىيە.

سالا ۱۹۷۵ئى دەمىن خەلكى گوند ھاتىنە راگوھاستن ۲۰ مال ل سەر گوندى بوون كو دبوونە ۱۱۰ كەس، نھا ۱۴ مال يىن ل سەر گوندى، كو دبنە ۸۱ كەس و ئەو ژى نە خەلكى رەسەنن گوندى نە، بەلكى سۇرچىنە و پەزى ل وىرئ ب خودان دكەن.

ئەڧ گوندى چەند جارن ژ ئەگەرئ شۇرشا ئەيلوولن ل سالين ۱۹۶۲، ۱۹۶۴، ۱۹۷۵ئى ھاتىيە كاڧل و وىرانكرن و پىشتى ھەر خرابكرنەكن جارەكادى ل سالين ۱۹۶۳، ۱۹۶۶، ۱۹۷۱ئى جارەكادى ھاتىيە ئاڧاكرن ڧە و داوى جار سالا ۱۹۸۸ئى كەتبيە بەر ھەوا ئەتقالان، پىشتى سەرھلدانن ل سالا ۱۹۹۱ئى ھاتىيە ئاڧاكرن ڧە.

جھىن ديار ل گوندى:

بىكەھ زۇمە، كەلىن ھناركن، كرى قاسم ئاغاي.

ژىدەرئىن ئاڧى ل گوندى:

ڧى گوندى چەند كانى و جۇيىن ئاڧن لى ھەنە، ۋەكى كانىكا بىكەھ كانىيا گوندى، كانىيا گەلى ھناركن، جۇيا گوندى، جۇيا چەمىن توپشەمبىن، جۇيا چەمىن شىڧا خيارا، رووبارئ ئەترىش، ژىلى بىرەكا ئىرتىوازي كو سالا ۲۰۰۶ئى بۇ ھاتىيە كۇلان.

ژىدەرئىن زيارا ھەلكى گوندى:

ژىن و ژيارا خەلكى گوندى ل بەرئ ل سەر چاندنى بوو، ب تايبەت چاندنا گەنمى و برنجى و جەھى و نىسك و نۇك و دەرامەتن ئاڧى ۋەكى باجانسۇرك و خيار و دار و بارئ فىقى و سېپىندار و ...ھتد، زىدەبارى خودانكرنا پەزى و مفا ۋەرگرتن ژ دار و بارئ سرۇشتى،

گوندى بىگەھ

وئ چەندئى ھاتىبە كو گەلەك شىكەفت لى ھەنە، ب واتاىا ھندى شىكەفت لى ھەنە و ھندى شىكەفت بوويە شىكەفتھندىيا، رووبەرى عەردئى گوندى ۲۱۲۳ دۈنەمن، ژوانان ۱۸۰ دۈنەم دىمى، ۲۰ دۈنەم ئاقى، ۲۲۱۳ دۈنەم پاوان، ۱۴۵ دۈنەم رەزىن دىم، ۱۵ دۈنەم رەزىن ئاقى، ھەروەسان ۱۲۵۰ پەز و بىز لى ھەنە^(۸۱).

سۈورىن گوندى:

باكورى، گوندىن تىدىف و ئەترىش .

باشورى، گوندى بن گەلى.

رۇزھەلاتى، گوندى مغارا.

رۇزئاقابى، گوندىن شىخاندى شىخاندى و بەرىوبىر.

پىنكھاتا گوندى:

خەلكن گوندى ژ عەشپىرەتا مزورىانە، پىنكھاتىبە ژ شەش بىنەمالان ب ئاقىن بىنەمالا جەجى ئىسەف، بىنەمالا عەسلان، بىنەمالا فەتھى، بىنەمالا ئەحمۇى.

ب ئابىت كەزان و گوھىشك و مازىان. ژيانا خەلكن گوندى ل نھا ژى پىترل سەر كاسىكارىن و مووچەيانە و ھندەك ژى كارى چاندنى دكەن.

خزمەتگوزارىن گوندى:

ساللا ۱۹۷۲ئى بۇ يەكەم جار خواندنگەھ ل فى گوندى ھاتىبە فەكرن و ساللا ۲۰۰۵ئى ئاقاھىبەك بۇ ھاتىبە دروستكرن، ھەر ل فى سالى كارەب ژى كەھشتىبە گوندى و ساللا ۱۹۹۳ئى پىرۇزەين ئاقى بۇ گوندى ھاتىبە دروستكرن^(۸۴).

گوندى شىكەفتندىيا

گوندەكى دەقەر ئەترىشە، دكەفىتە دوورانتىيا ۸كم باشورى ئاقەندا ئەترىش. ئاقى گوندى د پەرتووكا (مختصر جغرافية العراق) دا ب ھندوان ھاتىبە كو كۆتىبە ھندەك دىبىزنى شىكەفت ھندوان و مەبەست ژى شەفتندىيا، دكەفىتە دوورانتىيا دەھ خۇلەكان ژ مەرقدەئى شىخاندى^(۸۵). ل سەر ئاقى گوندى دىبىزىن ژ

گوندى شىكەفتندىيا

بنەمالا مەلا خالدا، بنەمالا محى.

سالا ۱۹۷۵ ئى دەمى گوندۇ ز لاينى حكۈمەتا عىراقنى قە ھاتىبە خرابىكرن ۴۱ مال ل سەر گوندى دژيان كو دىوونە ۲۱۰ كەس، نھا ژى ۲۹ مال ل سەر گوندى دژين كو دېنە ۲۰۱ كەس.

ئەف گوندە چەند جاران ژ ئەگەرى رىووانىن شۇرشا ئەيلوولۇ ل سالىن ۱۹۶۲، ۱۹۶۶، ۱۹۷۵ ئى ھاتىبە كافىل و وپرانكرن و پىشتى ھىنگى ب چەند سالان ل سالىن ۱۹۶۶، ۱۹۷۰، ۱۹۹۱ ئى جاركادى ھاتىبە ئافاكرن قە و ھەتا نھا بى ئافەدانە.

خزمەتگوزارىين گوندى:

سالا ۱۹۵۷-۱۹۵۸ ئى بۇ يەكەم جار خواندنگەھ ل فى گوندى ھاتىبە قەكرن و ل سالا ۲۰۱۲ ئى ئاقاھىبەك بۇ ھاتىبە دروستكرن، ھەرۈمسان چەند خزمەتگوزارىين دى ل فى گوندى ھاتىبە دروستكرن، وەكى گەھاندنا كارەبى ل سالا ۱۹۹۳ ئى، كۇلانا بىرەكا ئىرتىۋازى و دروستكرنا پىرۇزەينى ئافى ل سالا ۱۹۹۴ ئى، ئافاكرنا مزگەفئەكى ل سالا ۲۰۰۸ ئى^{۱۸۷}.

توينۋارىين گوندى:

ژ شىۋىنۋارىين فى گوندى شىكەفتا عەمەرۇشكى كو راست دچىتە خوار و د ئاقدا ئاف ھەپە و وەكى سوبىك و دوكانا قەيسەرئە، كىم كەس دىشېن بچە خوارى و چ كەسىن پەيوەندىدار نەھاتىبە و نەگەھشتىنى كو وەكى جەھكى شىۋىنۋارى بىدەنە نىاسىن، ھەرۈمسان ئاوسكا نەختا لى ھەپە.

گوندى مكىرس:

دكەقئتە دوۋراتىيا ۳كم باشۋورى سەنتەرى ئەترىش، ل سەر ئافى گوندى دېئىز گوند دكەفندا مەلبەندەكى ئاشۋورىيان بوو دگۇتى مركز و پەيف ھاتىبە سىفكرن و بوۋىە مكىرس، روۋبەرى عەردى گوندى ۲۱۹۸ دۇنەمن، ژ وانان ۹۱۳ دۇنەم دېمى، ۱۴۷ دۇنەم ئافى، ۱۱۱۳ دۇنەم كەقرىن، ۲۵ دۇنەم رەزىن ئافى، ھەرۈمسان ۱۸۲۰ پەز و بىز لى ھەنە^{۱۸۸}.

جەين ديار ل گوندى:

كەلى قىركى، كەلىن لالئى، كەلىن شىكەفتا ب ئاف، نەھالا كوشىكە سۇرى، ژىلى چەندىن شىكەفتان، وەكى شىكەفتا كۇترى، شىكەفتا عەمەرۇشكى، شىكەفتە رەشى، شىكەفتە سۇرى، شىكەفتا كۇفىكى، شىكەفتا فەتجى، شىكەفتا سېدەرى، شىكەفتە كەلىن، شىكەفتا مام شاپا.

سۋورىين گوندى:

باكوورى، ئاقەند ئەترىش، باشۋورى، گوندى شىكەفتىدا، رۇزەھلاتى، گوندى شەھىيا، رۇزاقاھى، گوندى تلدىف.

ژىدەرىين ئافى ل گوندى:

فى گوندى چەند كانى و بركىن ئافى لى ھەنە، وەكى كانىيا گوندى، كانىيا بركا ئاف گوندى، كانىيا كەپەرى، كانىكا صافى، كانىكا قەسرى، بركا شىپلى، بركا شەلال، جۇيا مىن.

پىكھانا گوندى:

خەلكى گوندى ژ عەشىرەتا مزوورى نە، پىكھاتىبە ژ ھەردو بنەمالىن بنەمالا عەبدولغەنى و بنەمالا

ژىدەرىين زيارا خەلكى گوندى:

ژىن و ژيارا خەلكى گوندى ل بەرى ل سەر پەزى و رەزان و بىستانان بوو، ھەرۈمسان مفا ژ دار و بارى

نھا ژى ژيانا خەلكى گوندى پتر ل سەر مووچەبانە و
ھندەك ژى ھەر جۆتیارىن دكەن.

خزمەتگوزارىپىن گوندى:

سالا ۱۹۹۴ ئى بۇ يەكەم جار خواندنگەھا مىرى
لى ھاتىبە فەكرىن و سالا ۱۹۹۹ ئى ئاقاھىبەك يۇ
خواندنگەھى ھاتىبە دروستكرن. ھەرۋەسان چەند
خزمەتگوزارىپىن دى ژى بۇ گوندى ھاتبوونە داپىنكرن.
ۋەكى كۆلانا بىرەكا ئىرتىۋازى و چىكرنا پرۆژەپىن
ئاقىن و چىكرنا دو جۇپىن ئاقىن ب درىزاھىيا ۵ كم ل
سالا ۲۰۰۸ ئى. ئاقاكرنا مزگەفتىن ل سالا ۱۹۹۸ ئى و
گەھاندنا كارەپىن ل سالا ۲۰۰۶ ئى.^{۹۱}

گوندى كەلىنىپى

دكەشەتە دوورائىيا ۸ كم باكوورى رۇژئاقايا سەنتەرى
ئەترىش. ئاقىن گوندى ژ وئ چەندى ھاتىبە كو
كەلەبەكا كەفن ھەبە دېئىزىن كەلا كەفن و پىشتى
گوندى ل جەن نوى ھاتىبە ئاقاكرن ھانە ب ئاقكرن ب
ئاقىن كەلا نوى و ئاق بۇ كەلىنىپى. گوندەكى بەرنىاس
بوو ب بزاقتىن رھوشەنپىرى. شىۋىنوارىن وان بزاقتان
ب كىماسى ل سەدسالىيا ھەشەننى مەشمەختى
دىارپوۋىنە و د سەدسالىپىن دوۋدا بەردەمۋامى پىن
ھاتىبە دان و چەندىن دەستغىس ل قى جەھى ھاتىبە
ئقىسىن.^{۹۱}

رووبەرى عەردى گوندى ۲۲۴۱ دۋنەم، ژ وانان
۸۴ دۋنەم دىمى، ۵۸ دۋنەم ئاقى، ۴۲۱ دۋنەم
كەقرى، ۱۶۱۹ دۋنەم پاوان، ۱۵ دۋنەم رەزىن دىم.
۴۹ دۋنەم رەزىن ئاقى. ھەرۋەسان ۴۳۰ پەز و بىزىن
لى ھەنە.^{۹۱}

سۋورپىن گوندى:

- باكوورى، گوندىن دەحلىنەۋى و بىبۇزىن.
- باشۋورپى، گوندىن ئاساس و كەرىماقا.
- رۇژھەلاتى، گوندىن دەحلىنەۋى و ئەترىش.
- رۇژئاقايى، گوندى ھەسنەكا.

جەجى ئىسەف پىكھاتىبە.

ل دوۋف سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ ئى ۴۸ كەس ل
گوندى دژىان.^{۹۱} سالا ۱۹۷۵ ئى دەمى گوند ژ لاپىن
حكۇمەتا عىراقىن قە ھاتىبە خرابىكرن ۱۵ مال ل سەر
گوندى بوون كو دبوونە ۷۵ كەس و نھا تىن سىن مال
ل سەر گوندى نە كو ژمارا وان دىنە ۱۱ كەس.
ئەف گوندە سالا ۱۹۶۲ ئى ژ لاپىن حكۇمەتا عىراقىن
قە ھاتىبە خرابىكرن و سالا ۱۹۷۰ ئى جارەكادى
ھاتىبە ئاقاكرن قە. سالا ۱۹۷۵ ئى خەلكىن گوندى
راگوھاستىنە دەقۇرا بەردەرەش و عەرەب ھىمانە
سەر گوندى تا سالا ۱۹۷۶ ئى كو گوند ب ئىكجارى
ھاتىبە كاقىل و وىزانكرن و سالا ۱۹۹۲ ئى ھاتىبە
ئاقاكرن قە.

شىۋىنوارپىن گوندى:

چەند شىۋىنوار و جەپىن كەفن ل قى گوندى
ھەنە، ۋەكى شىۋىنوارپى دىرەكى كو كىشەيا بەرىن
دىۋارى وئ ۱۰۰۰ كگم و مىژوۋىيا وئ بۇ بەرى سەدەھا
سالانە قەدگەرىت، ھەرۋەسان دو نانسك ب دوورائىيا
آكم ل باشۋورپى گوندى ھەنە.

جەپىن ديار ل گوندى:

گرى زىرەقانا، گرئ مىس خۇرا، پەرسىنگەھا
زەمبىلغۇش، شىكەفتا گەلى، نەھالا كورەجانكى،
نەھالا خرابەي.

زىدەرىن ئاقى ل گوندى:

قى گوندى چەند زىدەرىن ئاقى لى ھەنە، ۋەكى
كانىيا گوندى، كانىيا گەرماقىن، كانىكا بەرەجۇنبا،
جۇيا چەمىن سىلن، جۇيا چەمىن گوندى، جۇيا گەلى،
رووبارى ئەترىش.

زىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

ژىن و ژيارا خەلكى گوندى ل بەرى ل سەر جۆتیارىن
و دەرامەتى سىرۇشتى بوو، گوندەكى ب خىر و بىزە
بۇ چاندنى و ب تايبەتى چاندنا باجانسۇرك و بىرنجى.

پىكھانا گوندى:

خەلكى گوندى ژە شىرەتا مزوورى نە، پىكھاتىيە ژ بنەمالەكى ب نافی بنەمالا سىنالى. ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئ ۹۱ كەس ل گوندى دژيان^(۹۳). سالا ۱۹۹۷ئ دەمن گوند ژ ئەگەرئ كاودانن ناڧخۇ ھاتىيە چۆلكرن ۱۲ مال لى ھەبوون كو دبوونە ۶۰ كەس، نھا ۳۴ خىزان ل سەر گوندى نە كو دبنە ۱۹۴ كەس، نھا ژمارا خەلكى گوندى دگەھىتە ۱۰۰ سەرۆك خىزانان، ۳۴ ژ وان ل سەر گوندى دژين و يىن دى ل جھىن جودا دژين، ب تايبت دھۆكى.

ئەڧ گوندى ل سالا ۱۹۷۴ئ ژ لايى حكۇمەتا عىراقنى قە ھاتىيە خرابىكرن و سۆتن و سالا ۱۹۷۷ئ ھاتىيە قە ئاڧاكرن. سالا ۱۹۸۷ئ ھاتىيە بەردان و سالا ل دووڧدا كەتتە بەر ھەوا ئەنڧالان و ب ئىكجارى ھاتىيە وپرانكرن، سالا ۱۹۹۱ئ جارەكادى ھاتىيە ئاڧاكرن و ژەر كاودانن ناڧخۇ جارەكادى ل سالا

۱۹۹۷ئ ھاتىيە بەردان، داوى جار سالا ۲۰۰۲ئ ھاتىيە ئاڧاكرن و نھا ژيان تىدا يا بەردەوامە.

شوينوارىن گوندى:

چەند شوينوار ل قى گوندى ھەنە، وەكى شوينوارىن كەلايەكا كەڧن ب دووراتىيا ۳كم رۇژئاڧايا گوندى و ناوسكەك ھەر ل رۇژئاڧايا گوندى ل نىزىكى كەلا كەڧن.

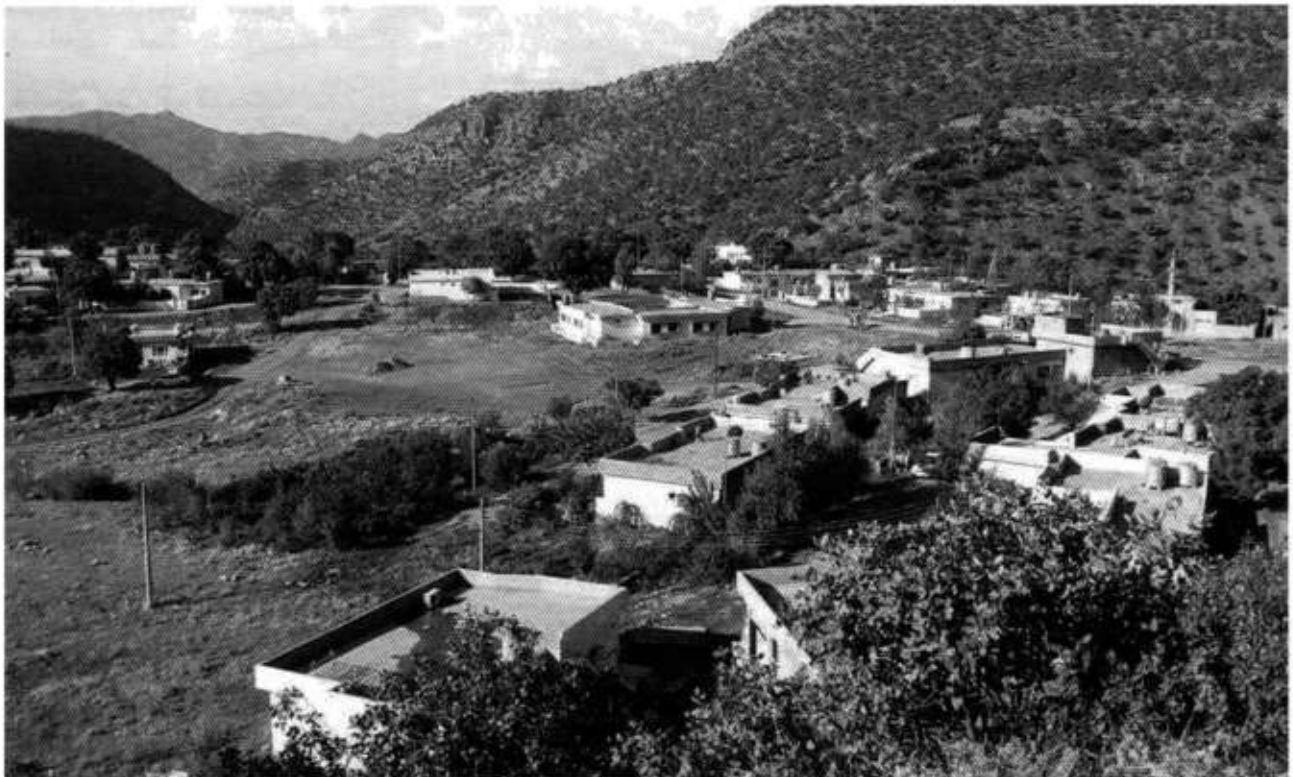
جھىن ديار ل گوندى:

شكەفتا مەندى كو دو نھۆمە، زۇما بلۆكەى.

ژىدەرئىن نافی ل گوندى:

قى گوندى چەند ژىدەرئىن نافی ھەنە، وەك كانىيا عەبوى، كانىيا گەلىن گوندى، كانىيا گركىن بەھارى، كانىيا بەقەدروسكىن، كانىيا ئاتۆركىن، كانى قىركىن، كانى سركىن، كانىيا گەلىن ھنارى، كانىيا بلۆكەى.

گوندى كەلىنىن

كانىيا شىكەفنا مەندى، جۇيا خەرز، جۇيا كەلىنىن، جۇيا بەر گوندى، رووبارى كەلىنىن.

ژىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

ژىن و ژيارا خەلكى گوندى ل بەرى ل سەر رەزى و پەزى و چاندنا تويىنى و برنجى و گەنى و نىسك و نۆك و باقلق و سىماق و باھىف و چىكرنا بېستانان بوو، زىدەبارى مفا وەرگرتن ژ دار و بارى سرۇشتى، وەكى گوھىشك و كەزان و مازيا... ھتد. نھا پتر ل سەر كاسىكارىن و مووچەيانە، ھندەك ژى جۇتبارىن دكەن، وەكى چىكرنا بېستانان و چاندنا سېپىنداران و دار و بارى فېقى و مفا وەرگرتن ژ سرۇشتى و دار و بارى وى.

خەزمەتگوزارىن گوندى:

ساللا ۲۰۰۲ئى بۇ يەكەم جار خواندنگەھ ل فى گوندى ھاتىبە قەكرن و ل ھەمان سال ئاھابىن خواندنگەھى و ۴۱ خانى ژى بۇ گوندى ھاتىبە دروستكرن، ھەرۋەسان چەندىن خەزمەتگوزارىن دى ژى بۇ گوندى ھاتىبە دروستكرن، وەكى دروستكرنا برەكەكا كىشنىوكالى و چىكرنا دو جۆكۈن ئاقرن ل ساللا ۲۰۰۱ئى و چىكرنا پرۇزەبى ئاقرن و مزگەفتەكى ل ساللا ۲۰۰۴ئى و گەھاندنا كارمبىن ل ساللا ۲۰۰۸ئى و گەھاندنا رىكەكا تىكەلە ل ساللا ۲۰۰۳ئى.

گوندى بىبۇزىن

ئىكە ژ گوندىن مەسىحېن كلدانى ل ناھبا ئەترىش. ئاقرن گوندى ژ ئاقرن كەسەكى ب ئاقرن بوزو كو مالا وى ل وئىرى بوويە ھاتىبە، واتە بىت بوزو و ئەو ئاقر بوويە بىبۇزىن. رووبەرىن عەردى گوندى ۱۶۹۱ دۈنەمن، ژ وانان ۱۸۳ دۈنەم دېمى، ۱۳ دۈنەم ئاقرى، ۱۳۷۰ دۈنەم كەقرىن، ۲۸ دۈنەم رەزىن دېمى، ۴۷ دۈنەم رەزىن ئاقرى^(۱۹). ئاقرن گوندى د المعجم التاريخى لامارة بهدىنان دا ھاتىبە و ۋەسان ساللۇخەت دايە كو گوندىكى كەقنارە ل رۇزەھلاتى دھۆكى، نىزىكى ھەردو گوندىن ركافا و بادىنافا، ل دەقەرا "مرج" ل دووفا

سىستەمىن دەرەبەگايەتى بىن ئوسمانى ب "تېمار" ھاتىبە ھژمارتن، ساللا ۹۶۵مش / ۱۵۵۸زى خودانى وى محەمەد حلى كورن فەخرەددىن ئەلزەعېم ھندە عەردى خۇ فرۇتتېبە عىسا كورن مرخايل، و ھەمى وى عەردى رووبارى فەدگىرىت بىن ژ وى جەھى ئاقر بۇ ئاشى دھىت ھەتا دگەھىتە ئاشى، فى گوندى دەھ قرۇش وەكى ۋەقف بۇ خواندنگەھا قوبەھان ل سەر ھاتىبوو سەپاندىن. ساللا ۹۵۵مش / ۱۵۴۸زى قەشە كىوركىسى " براين ئەبى ئەلئەنسارى " واتە براين بەترياركى ئاشەك و جۆكەك و دو پارچەبىن عەردى ژ مىرى مەزىن سولتان حسىن كورن حەسەن بەگى كرى بوون. ل سەدسانىيا ھەژدى كاتولىكىبەت دناق مەسىحېن وان دا بەلاقبوو كول دەستېنكا سەدسانىيا دووفا بوويە ۱۲۰ كەس و وان كەنىسەبەك و ھەبوو، ئى چ قەشە نەبوون^(۱۹۵).

سورۇن گوندى:

ياكوورى، گوندى ھەسەنەكا.

باشوورى، گوندىن ئەترىش و كەلىنىن.

رۇزەھلاتى، ھەردو گوندىن نىسرا و دەھلىتەوئى.

رۇزئافىي، گوندىن ھەسەنەكا و كەلىنىن.

پىكھاتا گوندى:

خەلكى گوندى ژ عەشېرەتا مزوورىانە ژ ئابىنزايا كاتولىكى، پىكھاتىبە ژ سىن بىنەمالان ب ئاقرىن بىنەمالا دونو، بىنەمالا جەنو، بىنەمالا سلىفو.

ل دووفا سەررۇمىرىيا ساللا ۱۹۵۷ئى ۱۱۹ كەس ل گوندى دژبان^(۱۹۶). ساللا ۱۹۸۸ئى دەمى گوند كەتتېبە بەر ھەوا ئەنزالان پىنج مال ل سەر گوندى بوون كو دبوونە ۲۳ كەس و نھا ھەشەت مال ل سەر گوندى نە كو دىنە ۲۰ كەس.

ئەف گوندى ل ساللا ۱۹۶۶ئى ژ لاينى حكۇمەنا عىراقى قە ھاتىبە سۇتن و ساللا ۱۹۶۸ئى ھاتىبە ئاقرن قە. ساللا ۱۹۸۷ئى بەرى ھەوا ئەنزالان گوند ھانە سۇتن قە و پىشتى دەھ سالان، واتە ل ساللا ۱۹۹۷ئى ھاتىبە ئاقرن قە ۱۲ خانى و دېرەك ل ساللا

گوندى بلان

گوندىكى گىرنگى دەقەرى بە، ل بەرى ل بنى
چىاي بوو و نها ل سەر جادا گىشتى ھاىيەئاقاكرن،
دكەقېتە دوورائىيا ۱كم رۇژھەلاتى ئەتىش، ئاقى
گوندى ژوئ چەندى ھاىيە كو د بەرى دا و ھەئا نها
خەلكەكى قەستا فى جەى كرىيە و ھەر كەسەكى
ل قېرە ئاكنجىبووى چ گۆتېيە نەگۆتېنى نە، وانە ھەر
بلا بوو و ئاقى گوندى ژوئ پەيضا بلا ھاىيە، رووبەرى
عەردى گوندى ۵۳۷۰ دۆنەم، ژوانان ۶۹۸ دۆنەم دېمى،
۸۹۱ دۆنەم ئاقى، ۳۸۷۷ دۆنەم پاوان، ۵۱ دۆنەم رەزىن
دېم، ۵۳ دۆنەم رەزىن ئاقى، ھەرۋەسان ۳۱۱۵ سەرىن
پەز و بىز و ۱۵ چىل ئى ھەنە^(۹۸)، ئاقى گوندى د
المعجم التاريخى لامارە بەدىنان دا ھاىيە و ھەسان
سالۇخت داپە كو گوندىكە قەقارە، دكەقېتە
دەشتا شەمگان ل سەر رىكا ژ دەۋك دچىتە ئاكرى،
حەفت قىرۇش و چارىك وەكى وەقف بۇ خواندنگەھا
قوبەھان ل سەر ھاىبوو سەپاندن^(۹۹).

سەۋرەن گوندى:

باكوورى، گوندى بىركىيات.

باشوورى، گوندى باقكى.

رۇژھەلاتى، گوندى تە.

رۇژھەلاتى، گوندى رىكاھا ھەرماش.

پىكھاتا گوندى:

خەلكى گوندى ژەشېرەئا مزوورى نە، پىكھاتىيە
ژ ۱۰ بىنەمالان ب ئاقى بىنەمالا ئەحمەد چىدى، بىنەمالا
ئەحمەد ئاسا، بىنەمالا حەجى توسىي، بىنەمالا عەلو
سالىياتى، بىنەمالا محەمەد حەلوك، بىنەمالا حەمو
ئەمىن، بىنەمالا عەبدوللا كىژولا، بىنەمالا حەسەن
ئاغاي، بىنەمالا عەلى كورتى، بىنەمالا سەبفەدېنى.
ل دووفا سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئى ۱۶۹ كەس
ل گوندى دىزان^(۱۰۰)، سالا ۱۹۶۳ئى دەمى گوندى ژ
لاىن حكۇمەتا عىراقى قە ھاىيە وىرانكرن ۳۵ مال
ل سەر گوندى بوون كو دىبوونە ۱۷۵ كەس، نها ۲۳۹

۲۰۰۵ئى بۇ گوندى ھاىيە دىروستكرن و تا نها گوندى
بى ئافەدانە، لى ھەشت مال بىن ل سەر گوندى و
بىن دى ل بىنەقەدان و ھاىيان دەىنە سەر گوندى.

شوپىنارەن گوندى:

فى گوندى شوپىنارەن دېرەكا كەفن لى ھەبە
كو ل دووفا گۇننان دىرۇكا وى بۇ بەرى ۱۶۰۰ سالان
دزىرىت.

جەىن دىار ل گوندى:

شكەفتا كەلىن كانىن، شكەفتا كەرا، شكەفتا
كەلىن ئەناپە.

زىدەرەن ئاقى ل گوندى:

فى گوندى چەند زىدەرەن ئاقى لى ھەنە، وەكى
كانىيا ئەبون، كانىيا شىوانا، كانىيا كەلى كو دو
كانى نە، كانىيا شاسا، كانىيا گوندى، كانىيا بوو،
كانىيا كەلى بلو، كانىيا با قىروس، جۇيا گوندى،
جۇيا لىرواتا، جۇيا عىن شاسا، جۇيا تەپە پاپا، جۇيا
ئاشى، رووبارى گوندى.

زىدەرەن زىارا خەلكى گوندى:

زىن و زىارا خەلكى گوندى ل بەرى ل سەر رەزى و
بەزى و چاندنا توپىنى و بىرەجى بوو، ھەرۋەسان مفا
ژ دار و بارى سىرۇشتى ژى وەردكرن، وەكى گوھىشك
و كەزان و مازىا... ھتد، نها پىر ل سەر كاسىكارىن
و مووچەيانە، ھندەك ژى جۇتارىن دكەن و دار و
بارى فىقى و زەبىتوونان دچىن و ماسى و مىشىن
ھنگىنى ژى ب خودان دكەن.

خەزمەتگوزارىن گوندى:

فى گوندى چەند خەزمەتگوزارى بۇ ھاىيە
دىروستكرن، وەكى دىروستكرنا پىرۇزەبىن ئاقى ل سالا
۲۰۰۰ئى گەھاندنا كارەبى ل سالا ۲۰۱۳ئى، زىلى
چىكرنا جۇكەكا ئاقى ب دىرۇزەبىيا ۳كى^(۹۹).

كو چوار شىكەفتن، شىكەفته رەش، شىكەفتا كورئ
ھىپرى.

ژىدەرىن ئاقى ل گوندى:

قى گوندى چەند ژىدەرىن ئاقى لى ھەنە، ب
تايبەت كانى، ۋەكى كانىيا مەوجى، كانىيا مىل
سويكا، كانىيا ھەمو ناصرا، كانىيا قىدۇك، كانىيا ژنە
مريا، كانى مومىك، كانىيا ئەھمەد بەرۋارى، كانىيا
شىخى، كانى ساركى، كانىيا دەھلىن قەرەچا، كانىيا
دەھلى، كانىيا سىنگۇشە، كانىيا بىركى، جۇ بانگ،
جۇيا مىرگا، جۇيا قوينتارى، جۇيا پىنش گوندى، جۇيا
گوندى، رووبارى بلان.

ژىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

گوندىكى دەولەمەندە ب عەردى و ئاقى و
گەلەكى گونجاىە بۇ چاندنى، زيارا خەلكى گوندى
ل بەرى ل سەر چاندنى بوو، ب تايبەتى چاندنا برنجى

مال ل سەر گوندىنە كو دېنە ۱۲۹۱ كەس، نىشا پتر
ژ ئاكنجىين گوندى خەلكى گوندىن ركافا، گقارى،
باسفرئ نە و ل وئرى ئاكنجىيووينە.

ئەف گوندى ل سالا ۱۹۶۳ئى ژ لايى حكۇمەتا
عيراقى قە ھاتىبە و سۇتن و خەلكى وى دەرىدەرېوويە
تا سالا ۱۹۹۱ئى كو گوند ئاقابوويەقە.

شوينوارىن گوندى:

قى گوندى چەند شوينوار لى ھەنە، ۋەكى
ھەبوونا ھەفت ناوسكان ب دووراتىيا كىلومەترەكى
ل باكوورئ گوندى و شوينوارئ چوار ئاشىن ئاقى
كو ل دووفا كۇتنان دىرۇكا وان بۇ بەرى ۳۰۰ سالان
دزقرىت، ژىلى شوينوارئ دېرەكا گەلەك كەقن.

جھىن ديار ل گوندى:

گەلىن بلان، تىشىن خویشك و برا، گرى مىل
سويكا، شىكەفتا پىشت گوندى، شىكەفتىن خىپرى

گوندى بلان

پىنكھاتا گوندى:

خەلكى گوندى ژ غەشىرەنا شەھەرھانى نە، پىنكھاتىيە ژ بنەمالا عىسا مىنگى ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئى ۱۶ كەس ل گوندى دىران^(۱۱۳). سالا ۱۹۷۵ئى دەمى گوند ژ لايىن حكۇمەتا عىراقى قە ھاتىيە وىرانكرن حەقت مال ل سەر گوندى بوون كو دبوونە ۳۵ كەس و نھا ۹ مال ل گوندى دىران كو دېنە ۱۰ كەس.

ئەف گوندى ژ ئەگەرئ شۇرشا كوردى چەند جارن كەتتېبە بەر ھەوئىن حكۇمەتىن عىراق ل سالىن ۱۹۶۱، ۱۹۷۵، ۱۹۸۸ئى ھاتىيە وىرانكرن و ل سالىن ۱۹۷۰، ۱۹۹۱ئى ھاتىيە ئافاكرن قە.

جھىن ديار ل گوندى:

كەلىن پىرھەقىن، نەھالا گورازى، نەھالا شىنلکا، نەھالا بەرملن دىرئ، شىفا گوندى.

ژىدەرئىن ئاقى ل گوندى:

قى گوندى چەند ژىدەرئىن ئاقى لى ھەنە، ۋەكى، كانىيا گوندى سەرى، كانىيا ئاقەل، كانىيا بازوى، جۇيا چەم بارانى يا سەرى و بنى، جۇيا كونه گورگى، رووبارى نىردووش.

ژىن و ژيارا خەلكى گوندى:

ژىن و ژيارا خەلكى گوندى ل بەرى ل سەر خودانكرنا پەزى و گارەشا و چاندنا گەنەم و برنج و ھژىر و ھنار و تىرى و تويتىن و... ھتد بوو، نھا ل سەر كاسىكارىن و مووچەيانە و ھندەك ژى پەزى ب خودان دكەن و كارى چاندنى دكەن.

خزمەتگوزارىين گوندى:

سالا ۲۰۰۰ئى بۇ يەكەم جار خواندنگەھ ل قى گوندى ھاتىيە قەكرن و ئافاكرن، ھەروەسان چەند خزمەتگوزارىين دى ژى كەھاندېنە گوندى، ۋەكى چىكرنا پرۇزەين ئاقى ل سالا ۱۹۹۵ئى، چىكرنا جۇكا كىشئوكالى ل سالا ۱۹۹۹ئى، ئافاكرنا ھەشت خانىيان

و ماشا و كونجيا و چىكرنا بىستانان و چاندنا دار و بارى قىقى، ژىلى خودانكرنا تەرش و كەوالى ژى، نھا ژيانا وان پىتر ل سەر كاسىكارىن و مووچەيانە و چاندنى ژى دكەن و مفا ژ سىرۇشتى و دار و بارى وى ژى دكەن، ژىلى كەلىن بلان كو جھەكى گوزارى يە و خەلك ژ جھىن جودا قەست دكەنى.

خزمەتگوزارىين گوندى:

سالا ۱۹۹۵ئى بۇ يەكەم جار خواندنگەھ ل قى گوندى ھاتىيە قەكرن و ھەمان سال ئاقاھىيەك ژى بۇ ھاتىيە دروستكرن، سالىن ۱۹۹۵ و ۲۰۱۴ دو مزگەفت ل گوندى ھاتىيەئافاكرن، پرۇزەين ئاقى ل سالا ۱۹۹۵ئى و نووزەنكرنا وى ل سالا ۲۰۱۳ئى، ئافاكرنا بنگەھن تەندروستى سالا ۱۹۹۷ئى، كەھاندنا رىكا كىشى سالا ۲۰۰۲ئى، كەھاندنا كارەبى ل سالا ۲۰۰۶ئى، ئافاكرنا ھۇلا بېرەوھەرىيان ل سالا ۲۰۱۲، چىكرنا دو جۇيىن ئاقى ل سالا ۲۰۱۲ئى، دروستكرنا مەيدانكا يارىان ل سالا ۲۰۰۹^(۱۱۴) ل گوندى ھاتىيەئەنجامدان.

گوندى مىتكا سەرى

گوند دكەقىنە دووراتىيا ۱۵كەم رۇژھەلاتىن سەنتەرى ئەترىش، گوندى نوى نىزىكى ۱كەم ل خوارى ل نىزىكى جادا كىشى ھاتىيە ئافاكرن، ئاقى گوندى ژ ئاقى پوۋەكەكى ب ئاقى مىتك كو ل وى دەقەرى بىن زۇرە ھاتىيە و دو گوند ب ئاقىن مىتكا سەرى و مىتكا خارى ھەنە، رووبەرى كىشى بىن ۱۳۱۰ گوندى ۱۳۱۰ دۇنەم، ژ وانان ۵۲۰ دۇنەم دېمى، ۲۵ دۇنەم ئاقى، ۱۶۴ دۇنەم كەقىرىن، ۱۴۱ دۇنەم پاوان، ۳۰ دۇنەم رەزىن ئاقى، ھەروەسان ۱۴۲۰ پەز و بىز لى ھەنە^(۱۱۵).

سەورىن گوندى:

باكپورى، گوندى مىرگەبى، باشپورى، گوندى كەقرە سۇرى، رۇژھەلاتى، گوندى مىتكا خارى، رۇژئاقى، گوندى مەلكىشان.

بىناقى باژىرى (kharusa) ئان (khanusa) كو ناقى باژىرەكى دەولەتا مىتانی بووا^(۱۰۴). و دىرەك ل دەقەرا ھەكارىيا ب قى ناقى ھەبە. رووبەرى عەردى گوندى ۱۹۱۲ دۈنەمن، ژ وانان ۱۶۹ دۈنەم دىمى، ۱۱۰ دۈنەم ناقى، ۹۱۸ دۈنەم پاوان، ۵ دۈنەم رەزىن دىم، ۱۱۰ دۈنەم رەزىن ناقى. ھەرۋەسان ۱۱۲۰ پەز و بىزىن و ۲۵ چىل لى ھەنە^(۱۰۵).

سۈورىن گوندى:

باكوورى، گوندىن ھارىنا و كوخييا.

باشوورى، گوندىن باقىان و گەلىكى.

رۇزھەلاتى، گوندىن باقىان و شىخكا.

رۇزئافى، گوندى گەلىكى.

پىكھاتا گوندى:

خەلكىن گوندى ژ عەشىرەتا مزوورىانە، پىكھاتىبە

ل ساللا ۲۰۰۶ئى، چىكرنا جادە و پىرەكى ل ساللا ۲۰۰۷ئى، كوئانا بىرەكا ئىرتىوازى ل ساللا ۲۰۰۸ئى^(۱۰۴).

گوندى ھەنىس

گوندىكى كەقنى شوپىنوارىبە، ل سەر جەھدا سەرەكى، خوار گوندى كەقن ب نىزىكى ۵۰۰م ھاتىبە ئاڧاكىرن، دكەقەتە دووراتىيا ۸كم باشوورى سەنتەرى ئەترىش. چەند بۇچوون ل سەر ناقى گوندى ھەنە، ۋەكى دىبىژن ژ خوا ناس، يان خودا نىاس ھاتىبە و بوويە خەنس، يان دىبىژن خەنس ب واتايا جەھەكى قەشارتى ھاتىبە، دىسان دىبىژن ژ خەناس ھاتىبە كو ناقەكى مەسىحىبە، ئەقە ھەمى بوچونىن مللى نە، لى بۇچوونا زانستى و يا پەيوەندى ب دىرۇك و شوپىنوارىن خەنس قە ھەى ئەوۋە يا دىبىژىت، د تىكسىتىن بىزماركىدا بىن ل بەر دەستىن مە بەكەمىن جار ناقى خەنەس د تىكسىتىن شاھىن ئاشوورى تجلاد بلاسر بى ئىكىندا ھاتىبە ل دۈرىن ساللا (۱۱۰۰ پ.ز)

گوندى خەنس

زۆدەرئىن زيارا خەلكى گوندى:

زىن و زيارا خەلكى گوندى ل بەرئى ل سەر خودانكرنا پەزى و گارەشا و مېشىن ھنگىبىنى بوو. ھەروەسا چانسن زى دكرن. ب تايبەت چاندىنا گەنم و جەھ و تويىن و برنج و نىسك و نۆك و دار و بارئى فېقى و... ھتە. نھا ل سەر كاسىكارىنى و مووچەبانە و ھندەك زى كارى چاندىن دكەن. ديسان گوند جەھكى گوزارپە، چ ژ لاين سرۇشتى قە ب ھەبوونا ئاف و بەنداقى و چ زى ژ لاين شويىنوارى قە كو گەلەك شويىنوار لى ھەنە.

خزمەتگوزارىين گوندى:

سالا ۲۰۰۷ئى خواندىنگەھ ل قى گوندى ھاتىبە قەكرن و ئافاكرن. ھەروەسا چەند خزمەتگوزارىين دى زى گەھاندىنە گوندى. ۋەكى ئافاكرنا ۲۶ خانىيان و كۆلانا دو بېرىن ئېرتىوازى و چىكرنا پرۇزەين ئافى و گەھاندىنا كارەبى و چىكرنا جادەبىن ئاف گوندى ل سالا ۲۰۰۶ئى. ئافاكرنا مزگەفتى ل سالا ۲۰۰۸ئى. ئافاكرنا ھۆلەكا بېرەوھەرييان ل سالا ۲۰۰۹ئى. زىلى دانان ئىستىگەھەكى سەفالى ل سالا ۲۰۰۹ئى و فەرمانكەھا شويىنواران ل سالا ۲۰۱۱ئى. ھەروەسا بنگەھى نەندروستى زى ل گوندى ھاتىبە ئافاكرن^(۱۱).

گوندى بريفكا

گوندىگى ئافدارە ب تەكىا بريفكا تەكىا شېخ نوردەدېنى بريفكانى و گەلەك خەلك ژ جھىن جودا ۋەكى جەھكى پېرۇز قەست دكەنى. دكەفتە دووراتبيا ۲۰كەم باشوورى رۇئافايا سەنئەرى ئەترىش. ئافى گوندى د پەرتووكا (مختصر جغرافىة العراق) ئەوا ل سالا ۱۹۲۲ چاپ بوى دا ھاتىبە و گوتىبە كو دكەفتە دووراتبيا پىنج دەمژمېران ژ ئافەندا قەزابى (د وى دەمى دا ھاتن و چوون ب سوارىيا دەواران يان ب پىيان بۇو) و گۇرئى شېخ نوردەدېنى ل وېرئى بە و گوند ب مەزرى وى ئافداربوو^(۱۲). زيانا زانستى و سۇفېھتى ۋەرار و پىشكەتن بخۇفە دىتېبە. ب تايبەت دەمى مېرى بەھدىنان خواندىنگەھەك بۇ

ژ چوار بىنەمالان ب ئافىن بىنەمالا زەلىخى. بىنەمالا شىنوى. بىنەمالا زەحفى. بىنەمالا مېرەما. سالا ۱۹۷۵ئى دەمى گوند ژ لاين حكۇمەتا عىراقى قە ھاتىبە وېرانكرن ۱۵ مال ل سەر گوندى بوون كو دبوونە ۱۰۰ كەس و نھا ۴۷ سەرۇكخىزان ل گوندى دزىن كو دىنە ۲۱۰ كەس.

ئەف گوندى ژ ئەگەرى شۇرئشا كوردى چەند جازان كەتېبە بەر ھەوېن حكۇمەتىن عىراقى. سالا ۱۹۱۷ئى گوند ھاتىبە وېرانكرن و سالا ۱۹۷۰ئى جارەكادى ھاتىبە ئافا كرنقە. سالا ۱۹۷۵ئى خەلكى گوندى بۇ دەقەرىن جىسر مەندان و ھەسەنىن ھاتىبە تەرحىل كرن و سالا ۱۹۸۸ئى گوند كەتېبە بەر لىمىشتا ئەنقالان. سالا ۲۰۰۶ئى گوند جارەكادى ھاتىبە ئافاكرن قە.

شويىنوارىن گوندى:

گوندىگى دەولەمەندە ب شويىنواران و چەند ژ وان ھاتىبە نىاسىن. ژ شويىنوارىن گوندى ھەبوونا ۱۷ ناوسكان. ۱۷ دەرگەھىن كفانى ھەنە. پرۇزەين ئافا سەنحارىب بۇ خورسباد و نەينەوا. كارخانەكا كەفئ كو ژ بەرا ھاتىبە چىكرن. د بەرەرىن ئىنسكلوپېدىيايندا ب بەرفرەھى ل سەر شويىنوارىن خىس ھاتىبەئەقىسىن.

جھىن ديار ل گوندى:

گەلىن خەنس. سەرى پىرشاف. شكەفتا زىرى. شكەفتا كانىن. شكەفتا بەحىاي. دولن. گەلىن شىنوى. گەلىن مزگەفتى. دۇلا سەرەكانىن.

زۆدەرئىن ئافى ل گوندى:

قى گوندى چەند زۆدەرئىن ئافى لى ھەنە. ۋەكى كانىيا نا بركى. كانىيا بالاقا. كانىيا نىقەكى. كانىيا تيا مېر. كانىيا دولن. جۇيا كوهىنا. جۇيا كوهىنا بەر گوندى. جۇيا چەمى. جۇيا كەفرئى برى. جۇيا چەمى ناغاي. رووبارى گومل. دو سكرىن ئافى كو ئافى بۇ گوندىن خەنس و باقىان رىكدىئىخىت.

سۈۋرەين گۈندى:

باكوۋرى، گۈندى گەلىن رمان.

باشوۋرى، گۈندىن شىخەسن و خوركى و مامزىدېنا.

رۇزھەلاتى، گۈندى بەرىۋىر.

رۇزئالھابى، گۈندى بالەتە.

پىنكھاتا گۈندى:

خەلكى گۈندى ژە شىرەتا مزوورىانە، پىنكھاتىبە
 ژ ۱۸ بنەمالان ب ناقتىن بنەمالا شىخا، بنەمالا
 شىنست ناقتىنا، بنەمالا مىسىن، بنەمالا جەجىن،
 بنەمالا محى برۋى، بنەمالا نەمان، بنەمالا عەتاۋلەي،
 بنەمالا سىنۋى، بنەمالا عەبدوللا خانا، بنەمالا
 نەحمەدى سلىقنەيى، بنەمالا پەرى، بنەمالا عارفى
 شەمسى، بنەمالا بايىيا، بنەمالا محەمەد مشكۋى،
 بنەمالا سۈھەيل، بنەمالا عەبدوللا ۋەيسى، بنەمالا
 حسىننەن خەلى، بنەمالا جەجى ئىنس. ژمارا خەلكى

شىخ شەمسەددىن قوتب ل سالا ۱۰۸۵/مش/ ۱۶۷۴ز
 دامەزراندى^(۱۰۸). ناقتى گۈندى ژ ناقتى بىرىقا ھاتىبە،
 بىرىقا ژى لىقەكا عەشىرەتا كۈچەرانە نەرتووشىيان،
 كو ھندەك ژ نەرتووشىيان ل سالا ۱۱۲۰ئى ھاتىنە
 قى گۈندى و لى ئاكنجىبوۋىنە و ناقتى ژ بىرىقا بوۋىبە
 بىرىقا. ل سەردەمى مىرگەھا بەھدىنان سەر
 ب ئامىدىن قەبوو، سولتان سەيدى خان كورى
 قوبادى، كو حوكمدارى دناقبەرا ۹۹۳- ۱۰۳۹مش/
 ۱۵۸۵- ۱۱۲۹ئى لى كرى، خواندنگەھەك بو شىخ
 شەمسەددىن قوتب كورى سەيد عەبدولكەرىم
 كورى موساين حوسەينىن بىرىقانى لى قەكرىو
 كو ب دەھان زانا ژى دەرگەتىن، ژ وانان شىخ نورەددىن
 بىرىقانى و چەندىن زانايىن دى^(۱۰۹).

رووبەرى عەردى گۈندى ۴۳۷۴ دۈنەمن، ژ وانان ۲۰
 دۈنەم دىمى، ۶۸ دۈنەم ناقتى، ۴۵ دۈنەم كەقۇرى، ۳۷۲۱
 دۈنەم پۋان، ۵۱۵ دۈنەم رەزىن ناقتى^(۱۱۰).

گۈندى بىرىقا

كارى چاندنى دكەن و مفاى ژ سرۇشتى و دار و بارىن وى زى وەردگرن، مينا گوھيشك و مازى و كەزانان، ھەروەساڭا دىشياندايە مفا ژ فى جھى وەكى جھەكى گوزارىن ئايىنى بىتە وەرگرتن، ژىلى فى چەندى بىرەكا نەفتى زى ل رۇزھەلاتى گوندى ژ لايى كومپانىيا گولف كىستون يا برىتانى قە ھاتىبە كۆلان.

خزمەتگوزارىن گوندى:

سالىن بىستان ژ سەدسالىيا چووبى بۇ بەكەم جار خواندنگەھ ل فى گوندى ھاتىبە قەكرن، پىشتى سەرھلدانى چەند خزمەتگوزارى بۇ گوندى ھاتىبە دروستكرن، وەكى سى جارن چىكرنا پرۇزىن ئاقى ل سالىن ۱۹۹۵، ۲۰۰۱، ۲۰۱۳، ئاڧاكرا مەگەفت و تەكبا ل سالا ۲۰۰۰، گەھاندنا كارەبى ل سالا ۲۰۰۶، ئاڧاكرا خواندنگەھ ل سالا ۲۰۰۹، كۆلانا دو بىرىن ئىرتىوازي ل سالىن ۲۰۰۱، ۲۰۱۳، چىكرنا دو ھۆلىن بىرەوهرىيان ل سالىن ۲۰۱۲، ۲۰۱۳، گەھاندنا جادى ل سالا ۲۰۱۳، ۲۰۱۴.

گوندى بادىناڧا

گوندى دكەڧىتە دووراتىيا ۵كەم رۇزھەلاتى سەنتەرى ئەترىش، رووبەرى عەردى گوندى ۹۱۵ دۈنەم، ژ وانان ۱۰۶ دۈنەم دىمى، ۴۶ دۈنەم ئاقى، ۷۰۲ دۈنەم كەڧرىن، ۴۶ دۈنەم رەزىن دىم، ۱۵ دۈنەم رەزىن ئاقى، ھەروەساڭا ۱۱۲۵ پەز و بىز لى ھەنە^{۱۱۳}.

سەورىن گوندى:

- ياكورى، گوندى ھەرماش.
- باشورى، گوندى كۆخبا.
- رۇزھەلاتى، گوندى ركافا.
- رۇژئاقى، گوندى شەھيا.

پىكھانا گوندى:

خەلكى گوندى ژ عەشپىرەتا مزوورىانە، پىكھاتىبە ژ بىنەمالا مستوى، مستوى نو كور ھەبوون، ئىك ل بادىناڧا و ئىك زى ل گوندى ركافا ئاكنجىبووبە.

گوندى ل دووڧ سەرزىمىرىيا سالا ۱۹۵۷، ۵۹۰ كەس بوون^{۱۱۴}، سالا ۱۹۷۵، دەمى گوندى ژ لايى حكۇمەتا عىراقى قە ھاتىبە وپزانكرن ۲۰ مال ل سەر گوندى بوون كو دبوونە ۱۱۰ كەس و نھا ۴۷ مال ل گوندى دژىن كو دىنە ۲۸۶ كەس.

ئەڧ گوندى ل ۲۶ ئادارا ۱۹۶۲، ھاتىبەبەردان و سۆتن و وپزانكرن و سالا ۱۹۷۰، ھاتىبە ئاڧاكرن قە، دىسان ل سالا ۱۹۷۵، ھاتىبە خرابكرن و سالا ۱۹۹۱، ھاتىبە ئاڧاكرن قە.

شوپىنوار و جھىن كەڧىن گوندى:

چەند شوپىنوار ل گوندى ھەنە، وەكى ھەبوونا پىنچ ناوسكان، تەكبا بىرىكا، مەرقەدى شىخ نورەددىنى، مەرقەدى شىخ عملىن كەلىن رمانى، مەرقەدى شىخ شەمسەددىن ئەخلاتى.

جھىن ديار ل گوندى:

شكەفتا عەرەب، شكەفتا ركافا، شكەفتە رەشى، شكەفتا عارقى شەمسى، شكەفتا كانى، شكەفتا ناوسكى، نەھالا دىرىشكى، نەھالا بەرەتوین، نەھالا خرابەى، نەھالا كون سىخوركا، نەھالا كانىكا سەعدوللاى، نەھالا كورى.

ژىدەرىن ئاقى ل گوندى:

فى گوندى چەند ژىدەرىن ئاقى لى ھەنە، وەكى كانىيا كىرى، كانىيا گوندى، كانىيا كىرى، كانىيا نزارى، كانىيا رەزى، كانى رەشكى، كانىكا رۇژى، كانىكا ژىرى، كانىيا ركافا، كانىيا دارە بەلى، كانىيا توكى، كانىيا خرابەى كو دو كانىكن، كانىيا بالاقىيا.

ژىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

ژىن و ژيارا خەلكى گوندى ل بەرى ل سەر رەزا و چاندنى و ب خودانكرنا تەرش و كەوالى بوو، ب تايبەت چاندنا گەنم و جەھ و گژىز و نوپىن و ھژىر و ھنار و تىرى و سىپىندار... ھتە، نھا ل سەر كاسىكارىن و بازىگانىن و مووچەپانە و ھندەك ژى

جھىن ديار ل گوندى:

گەلىن قەسرۆكىن كو جھەكىن گوزارىيە، شىكىرى
بادىنافا، دۇلا دەرگەي.

ژىدەرىن ئاقىن ل گوندى:

قى گوندى چەند ژىدەرىن ئاقىن لىن ھەنە، ۋەكى،
كانىيا گوندى، كانىيا گەرماقال گەلىن قەسرۆكىن،
برىكىن رەزى، رووبارى بوركىن بلان، جۇيا چەمىن
سماقۆكىن و چەمىن بەرقەسرىن كو ژ بوركىن بلان
دەيت.

ژىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

ژىن و زيارا خەلكى گوندى ل بەرىن ل سەر خودانكرنا
پەزى و گارەشا و چىكرنا رەز و بىستانان و چاندنا
سپىندار و گەنم و برنج و توبتن و نىسك و نۇك و...
ھتد بوو، نھا پتر ل سەر كاسبكارىن و مووچەيانە و
ھندەك ژى كارى چاندنى دكەن. ھەرۋەسان جھەكى

دووف سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئى ۱۵ كەس ل گوندى
دژيان^(۱۱۴). سالا ۱۹۷۵ئى دەمىن گوند ژ لايىن حكۇمەتا
عىراقىن قە ھاتىيە ويرانكرن ۱۲ مال ل سەر گوندى
بوون كو دبوونە ۴۲ كەس و نھا ۱۷ مال ل گوندى
دژىن كو دىنە ۹۵ كەس.

ئەف گوندى د قوناغىن شۇرشا كودستانىدا دناف
بەرا ۱۹۶۱ - ۱۹۷۵ چەند جارن كەتتە بەر ھەوین
حكۇمەتىن عىراق ل سالىن ۱۹۶۳، ۱۹۷۴ئى ھاتىيە
ويرانكرن، لىن ل دووفا ل سالىن ۱۹۶۴، ۱۹۷۵ئى ھاتىيە
ئافاكرن قە و ھەر ل سالا ۱۹۷۵ئى گوند خرابكرىنەقە
و خەلكىن ۋى دەرەدەر بووینەقە تا سالا ۱۹۹۱ئى گوند
ھاتىيە ئافاكرن قە.

شوبىنوارىن گوندى:

قى گوندى جھەكىن شوبىنوارى ھەيە، ئەو ژى
قەسرا گەلىن قەسرۆكىن كو دىرۆكەكا كەقن
ھەيە.

گوندى باينالا

ئەف گوندە زى چەند جاران كەتتېبە بەر ھەوئىن حكۈمەتتېن عىراقى ل سالتېن ۱۹۶۳، ۱۹۷۴ ئى و ھاتتېبە وىرانكېن، لى ل دووقدا ل سالتېن ۱۹۶۴، ۱۹۷۵ ئى ھاتتېبە ئافاكېن قە كو ل جارا دووئى ل جھەكئى ل بن ركافا كو دگۈنتى خولوكى ھاتتېبوو ئافاكېن، لى ھەر ل وئى سالتى ھاتە خرابكېن قە و پىشتى ھىنگى گوند نەھاتتېبە ئافاكېن قە.

جھىن كەفتار و بەرنىاسى ل گوندى:

نژىركى، دەركى سېي، شكەفتا بن عەرد، شكەفتا لى، مەرقەدى شىخ مستەفالى.

زىدەرىن ئافى ل گوندى:

قى گوندى چەند زىدەرىن ئافى لى ھەنە، ۋەكى، كانىيا ئاغدى، كانىيا مىركى، كانىيا خلوكى، كانى ماران، بىرى، روبراى بوركى بلان، جۇيا ئىس خرابكېن، جۇيا چەمئى چنارى و جۇبەكا كىشتوكالى ل گوندى ھاتتېبە كونكرىتكرن.

زىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

زىن و زيارا خەلكى گوندى ل بەرى ل سەر خودانكرنا بەزى و گارەشئا و چىكرنا رەز و بىستانان و چاندنا گەنم و برنج و توپتن و نىسك و نۆك و باقلك و باھىف و... ھند بوو، نھا پىترل سەر كاسىكارىن و مووچەيانە و ھندەك زى كارى چاندى دكەن^(۱۱۸).

گوندى بانكى

خەلكى گوندى دكەفتدا خەلكى گوندى بىساتىن نە و باقىكى گوندى وان بىن رەسەنە كو دكەفتدا و بەرى ۲۰۰ سالان ھاتتېبە خرابكېن و سالا ۱۹۹۱ ئى ھاتتېبە ئافاكېن قە ئەف گوند دكەفتتە دووراتبىا ۱۰ كم رۇژھەلاتى سەنتەرى ئەترىش، روبرەرى عەردى گوندى ۱۰۲۳ دۇنەم، ز وانان ۴۷۰ دۇنەم دىمى، ۱۰ دۇنەم ئافى، ۵۲۸ دۇنەم پاوان، ۵ دۇنەم رەزىن دىم، ۱۰ دۇنەم رەزىن ئافى، ھەروەسان ۲۱۰۰ پەز و بىزى لى ھەنە^(۱۱۹).

ب دار و بارە و مىنا جھەكئى گوزارى لى ھاتتېبە و خەلك قەست دكەن.

خزمەتگوزارىن گوندى:

سالا ۱۹۹۹ ئى بۇ يەكەم جار خواندنگەھ ل قى گوندى ھاتتېبە فەكېن و ئافاكېن، ھەروەسان چەند خزمەتگوزارىن دى زى گەھاندېنە گوندى، ۋەكى كۇلانا بىرەكا ئىرتىوازى و چىكرنا پرۇزەين ئافى ل سالا ۲۰۰۱ ئى، گەھاندنا ھىلا كارەبى ل سالا ۲۰۰۶ ئى، چىكرنا جادى ل سالا ۲۰۱۳ ئى^(۱۲۰).

گوندى ركافا:

گوند دكەفتتە دووراتبىا ۵ كم رۇژھەلاتى سەنتەرى ئەترىش، روبرەرى عەردى گوندى ۱۱۴۸ دۇنەم، ز وانان ۱۳۲ دۇنەم دىمى، ۲۰ دۇنەم ئافى، ۵۱۱ دۇنەم كەقىرىن، ۴۰۷ دۇنەم پاوان، ۳۶ دۇنەم رەزىن دىم، ۴۴ دۇنەم رەزىن ئافى، ھەروەسان ۱۹۰۰ پەز و بىزى و ۲۴ چىل لى ھەنە^(۱۲۱).

سۈورىن گوندى:

باكوورى، گوندى ھەرماش، باشموورى، گوندى كۇخيا، رۇژھەلاتى، گوندى بلان، رۇژئافىي، گوندى بادىناقا.

پىكھاتا گوندى:

خەلكى گوندى زى عەشپەرەتا مزوورىانە، پىكھاتتېبە زى سىئى بنەمالان ب ئافىئى بنەمالا مستوى، بنەمالا سىقى، بنەمالا سماھىل، دووق سەرزىمىرىيا سالا ۱۹۵۷ ئى ۱۱۳ كەس ل گوندى دزىان^(۱۲۲)، سالا ۱۹۷۵ ئى دەمى گوند زى لايىن حكۈمەتا عىراقى قە ھاتتېبە وىرانكېن ۲۵ مال ل سەر گوندى بوون كو دبوونە ۱۴۸ كەس و نھا گوند بى چۆلە و ژمارا سەرچەمئى خەلكى گوندى دكەھنە ۱۸۰ سەرخبىزانان، پىرىيا وان لى بلان و جھىن دى دزىن.

پروژەين ئافىن و جاده زى بۇ ھاتىنە دوستىكرن و كارەب ل سالا ۲۰۰۶ ئى گەھشتىبە گوندى^(۱۱۰).

گوندى خورتا بچويك

گوندى دكەفېتە دووراتبيا ۲۵كەم رۇزھەلاتى سەنتەرى ئەترىش. ئافىن گوندى ئافىن خورتىبا ەردى ئى ھاتىبە كو يىن ب زاخە بۇ چاندنى و دەرامەتنى وى يى باشە، لەوما ب خورت ھاتىبە ئافىكرن و زەر كو گوندى يىن بچويك بوويە، ئافى بوويە خورتا بچويك، رووبەرى گشتى يىن ەردى گوندى ۱۲-۱۰ دۇنەمن، ز وانان ۴۴ دۇنەم دىمى، ۸۵ دۇنەم ئافى، ۷۷۸ دۇنەم كەفرىن، ۳۰ دۇنەم رەزىن دىم، ۷۵ دۇنەم رەزىن ئافى^(۱۱۱).

سۈورىن گوندى:

بلكوورى، گوندىن چەم رەتن و بىرشكىن.

باشوورى، گوندى گىمارا.

رۇزھەلاتى، گوندى دەكان.

رۇزئافىي، گوندى خورتا مەزىن.

پىنكھاتا گوندى:

خەلكنى گوندى ژ ەشېرەتا مزوورىانە، پىنكھاتىبە ژ سى بنەمالان ب ئافىن بنەمالا سۇفى حسىن، بنەمالا مېمى، بنەمالا سىموى، دووف سەرزىمىريا سالا ۱۹۵۷ ئى ۸۴ كەس ل گوندى دىان^(۱۱۲). سالا ۱۹۸۸ ئى دەمى گوندى ژ لايىن حكۇمەتا عىراقى قە ل ئەنزالان ھاتىبە وپرانكىن ۳۰ مال ل سەر گوندى بوون كو دبوونە ۱۴۰ كەسان و نھا گوندى يىن چۆلە و كەس ل سەر گوندى نازىت، و تىن ھاتن و چوونا وى دكەن ژمارا سەرچەمى خەلكنى گوندى دگەھنە ۸۰ سەرخىزانان، پىرىيا وان ل قەسرۇكىن و دھۆكىن دئاكنجىنە.

ئەف گوندى د سالىن شۇرشا كوردى چەند جارن كەتتە بەر ھەوئىن حكۇمەتىن عىراقى، ل جارا ئىكىن سالا ۱۹۶۲ كو گوندى جارەكادى سالا ۱۹۶۲ ئى ھاتىبە ئافىكرن قە و جارا دووى سالا ۱۹۶۹ ئى بوو كول ھەمان سال ھاتىبە ئافىكرن و داوى جار كەتتە بەر ھەو

سۈورىن گوندى:

بلكوورى، گوندىن بلان و تە.

باشوورى، گوندىن شىخكا و كۇخبا.

رۇزھەلاتى، گوندى تۇسب.

رۇزئافىي، گوندى بەركىچىن.

پىنكھاتا گوندى:

خەلكنى گوندى ژ ەشېرەتا مزوورىانە، پىنكەھىت ژ ئىك بنەمال، ئەو زى بنەمالا عومەر بافكى يە. سالا ۱۹۹۸ ئى دەمى گوندى زەر كاودانى شەرىن ئاقخۇ ھاتىبە چۆلكىن ۱۳ مال ل سەر قى گوندى بوون كو دبوونە ۱۵ كەس، نھا ژمارا خىزانىن خەلكنى گوندى ۱۳ سەرۇك خىزانىن، لى تىن ئىك مال ژ وان دگەل سىن مالېن ەشېرەتا مىرا ل سەر گوندى دژىن كو دېنە ۳۸ كەس.

تۈپنوارىن گوندى:

قى گوندى ناسكەك وەكى شۈپنوار ب دووراتبيا ۴۰۰ بلكوورى گوندى ھەبە.

زىدەرىن ئافى:

چەند ژىدەرىن ئافى ل گوندى ھەنە، وەكى كانىيا گوندى، كانىيا بركا بەرىقە، كانىيا گوندى كەش، كانىيا نوبيا ھەم ناصرا، كانىيا ھەلا مەھمەدى، جۇيا گوندى.

جەين ديار ل گوندى:

شكەفتا بركا بەرىقە، شكەفتا مشايخى.

زىدەرىن زيارا خەلكنى گوندى:

ژيانا وان ل بەرى ل سەر خودانكرنا پەزى و چاندنى بوو، نھا زى پىتر ل سەر كاسىكارىن و مووچەيانە و ھندەك زى جۇتارىن دكەن.

خزمەتكوزارىن گوندى:

قى گوندى بىرەكا ئىرتىبوازى بۇ ھاتىبە كۆلان و

ژىدەرەين ئاقى ل گوندى:

قى گوندى چەند ژىدەرەين ئاقى لى ھەنە، ۋەكى، كانىيا گىزك، كانىيا ئاڧ رەزا، كانىيا زەيتوون، كانى گوندى، گەراڧى، جۇيا گەراڧى، جۇيا چەمكى، جۇيا گوندى.

ژىدەرەين ژيارا خەلكى گوندى:

ژىن و ژيارا خەلكى گوندى ل بەرئ ل سەر خودانكرنا پەزى و گارەشا و چىكرنا رەز و بىستانان و چاندنا زەيتوونان و گەنم و برنج و تويتن و نىسك و نۆك و باقلىك و باھىڧ نرى و... ھتد بوو، نھا پتر ل سەر كاسبكارىن و مووچەيانە و ھندەك ژى كارى چاندئ دكەن^(۱۲۳).

گوندى گئارا:

گوندىكە دكەڧىتە دووراتىيا ۲۰كم رۇژھەلاتى ناقەندا ئەترىش. رووبەرى گشتى ىن عەردئ گوندى ۵۴۹۴ دۇنەمن، ژ وانان ۱۵۴۰ دۇنەم دىمى، ۳۱ دۇنەم

ئەنڧالان و پىشتى ھىنگى نەھاتىيە ئاڧاكرن ڧە، لەوما چ خزمەتگوزارى بو گوندى نەھاتىنە دروستكرن، تنن دو جۇكىن ئاقى و بركەكا كشتوكالى نەبن كو ل سالا ۲۰۱۳ ئى ھاتىنە دروستكرن.

شوينوارىن گوندى:

ژ شوينوارىن گرنگ، ھەبوونا سى ناوسكان ل رەخ و دۇرىن گوندى ب دووراتىيا كىمتر ژ ۱كم، دگەل ئاقدا گوندى كو گەلەكا كەڧنە و ب شىوازى گومبەتان ھاتىيە دروستكرن.

جھىن كەئار و بەرنىاس ل گوندى:

كەلى كىسك، دۇلا قەلاين، شىڧا خورت و دەكان، كەرماڧا گوندى خورت، ھەبوونا چەند شكەفتان، ۋەكى شكەفتا جنى، شكەفتا بەرگارا، شكەفتا پانوكى، شكەفتا كۇرا بەرمىشنى، شكەفتىن بن كىرەمى، شكەفتا عەيشنى، شكەفتا گوندى، شكەفتا كانىسكى.

گوندى خورتا بچويك

ژىدەرىن ژيارا خەلىكى گوندى:

مىنا ھەممى دەقەرى خەلىكى گوندى پىتر جۇتپار بوون. ژ گىرنگىرىن دەرامەتىن د چاندىن گەنم و جەھ و نىسك و نۆك و برىج و تىرى و ھىرىر و زەپىوون و... ھىد بوون. ھەروەسىن پەز و گارەش و مېرىشك ب خودان دكرن وەكى ژىدەرى ژيانا وان. نھا ژى ژيارا خەلىكى گوندى ل سەر مووچە و كاسىكارىي پە و ھىدەك ژى كارى چاندىن دكەن و پەزى ب خودان دكەن. ژىەر كو گوند بى چۆلە چ خىزمەتگوزارى ل گوندى نە ھاتىنە دروستكرن. تىن جۇيا ئاقى ل سالا ۲۰۱۲ ئى بۇ ھاتىبە كونكرىتكىن^(۱۱۷).

گوندى ستىنگىنى:

گوندىكە دكەقىتە دوورانتىيا ۲۵ كم رۇژھەلاتى ئەترىش. ئاقى گوندى ژ ئاقى ستىنگى ھاتىبە كو گەلەك دەھاننە سەر ئاقا وى. رووبەرى گىشتى بى عەردى گوندى ۱۹۵۱ دۇنەمىن. ژ وانان ۸۷۵ دۇنەم دىمى. ۲ دۇنەم ئاقى. ۱۰۶۸ دۇنەم كەفرىن. ۴ دۇنەم رەزىن دىم. ۷ دۇنەم رەزىن ئاقى. ھەروەسىن ۱۷۲۰ پەز و بىزىن و ۵۰ سەرىن چىلان ژى لى ھەنە^(۱۱۷).

سۈورىن گوندى:

پاكورى: گوندى خورت.

باشمورى: گوندىن مىتكى و كانى گونى

رۇژھەلاتى: گوندى كىزارا.

رۇژئاقى: گوندى مىرگەبى.

پىكھاتا گوندى:

گوندىكە عەشىرەتا مزورويانە، پىكھاتىبە تىن ژ ئىك بىنەمال ب ئاقى بىنەمالا شەلووى. سالا ۱۹۹۹ ئى دەمى گوند ژىەر كاودانى ئاقخۇ ھاتىبە بەردان ۲۰ مال ل سەر گوندى دژان كو دىبوونە ۹۵ كەس. لى نھا كەس ل سەر گوندى نازىت و گوند بى چۆلە، سەرجمەن خەلىكى گوندى ژى ۵۰ سەرۆك خىزانن كو ل گوندى بلان و قەسرۆك و چىرەى و شىخان و

ئاقى. ۲۱۴۹ دۇنەم كەفرىن. ۱۷۳۷ دۇنەم پاون. ۱۸ دۇنەم رەزىن دىم. ۲۰ دۇنەم رەزىن ئاقى. ژىلى ۱۳۰۰ پەز و بىزىن ل گوندى ھەنە^(۱۱۴).

سۈورىن گوندى:

پاكورى: گوندىن خورت و دەكان.

باشمورى: گوندىن كانى گول و كەندى.

رۇژھەلاتى: گوندى نىرۆك.

رۇژئاقى: گوندى مىرگەبى.

پىكھاتا گوندى:

گوندىكە عەشىرەتا مزورويانە، پىكھاتىبە ژ سى بىنەمالان ب ئاقىن بىنەمالا چەرمىنى. بىنەمالا سلىمان شەلووى. بىنەمالا سىمى ل دووق سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ ئى ۱۰۹ كەس ل قى گوندى دژان^(۱۱۵). سالا ۱۹۹۸ ئى دەمى گوند ژ ئەگەرى كاودانى ئاقخۇ ھاتىبە بەردان ۱۲ مال ل سەر گوندى بوون كو دىبوونە ۹۸ و نھا تىن دو مالىن عەرەبان ل سەر گوندى دژىن كو بۇ خودانكرنا پەزى ھاتىنە وىزى. سەرجمەن خەلىكى گوندى ۷۰ سەرۆك خىزانن كو ل جەئىن جودا دژىن. ئەف گوندى ل سالا ۱۹۷۴ ئى ھاتىبە كافىل و وىرانكرن و خەلىكى وى ھاتنە راگوھاسىن بۇ دەقەرا ئاكرى تا پىشتى سالا ۱۹۹۱ ئى كو گوند جارەكادى ھاتىبە ئاقاكرن. لى ل سالا ۱۹۹۸ ئى و ژ ئەگەرى شەرى ئاقخۇ گوند ھاتىبە بەردان و تا نھا نە ھاتىبە ئاقاكرن فە.

ژىدەرىن ئاقى:

چەند كانى ل گوندى ھەنە وەكى ژىدەرىن ئاقى، مىنا كانىيا مەقبەرى، كانىيا مزگەفتى، سەرۆكانىي جۇيا گوندى، رووبارى خازرى.

جەئىن بەرنىياسى و ئاقدار ل گوندى:

دېرىشكىن و شىكەفكى و دېكىن زۇمىن. گرەمىر، شىفا گولا.

جەھىن جودا دژىن.

ئەف گوندى چەند جازان ھاتىبە و كافل و ويرانكرن، جارا ئىككى ل سالا ۱۹۶۳ئى ھاتە خرابكرن و ل ھەمان سال ھاتىبە ئافاكرن ھە. سالا ۱۹۷۵ئى ھاتە خرابكرن ھە و سالا ۱۹۹۳ئى جازەكادى ھاتىبە ئافاكرن ھە. تا داۋى جار ژ ئەگەرئى كاۋدانئى ئافخۇ ل سالا ۱۹۹۹ئى ھاتىبە كافلكرن و تا نھا نە ھاتىبە ئافاكرن و گوندى يى چۆلە و ژبەر ھندئى چ خزمەتكوزارى بۇ گوندى نەھاتىبە دوستكرن.

سۈۋرئىن گوندى:

باكۋورى، ئاقەندا ئەترىش.
باشۋورى، گوندئى بەرريرئى.
رۇزمەلاتى، گوندئى شەھىيا و مكىرس.
رۇزئالھى، گوندئى بىنگەھ.

پىنگھاتا گوندى:

خەلكى گوندى ژ عەشپەرەتا مزوورى نە، ژ بنەمانەكنى ب ئاقئى بنەمالا عىساي پىنگھاتىبە، يان دېئزئى بنەمالا ھەسنىان. سالا ۱۹۷۵ئى دەمئى گوندى ژ لايىن حكۇمەتا عىراقئى ھە ھاتىبە ويرانكرن ۸ مال ل سەر گوندى بوون كو دبوونە ۵۳ كەس و نھا ژمارا وان ھەر ۸ مالن و ۵۳ كەس، لئى ئاكنجىينى ۋى نە خەلكى رەسەئى گوندى يە، بەلكى ھندەك رىكانى و مزوورى و مارونسى لئى د ئاكنجىينە و ملكئى گوندى شىين دكەن.

زىدەرئىن ئاقئى:

چەند كانى ل گوندى ھەنە ۋەكى ژدەرئىن ئاقئى، مېنا كانىيا بانىن، كانىيا سىتىگىنئى، كانى درىك، كانى كورىك، كانى گەرمەك، لئى نھا ئاف ھىكك بووینە.

ئەف گوندەل سالا ۱۹۲۵-۱۹۲۷ئى ھاتىبە خرابكرن و سالا ۱۹۷۰ئى ھاتىبە ئافاكرن ھە و سالا ۱۹۷۵ئى ھاتىبە خرابكرن و پىشتى سەرھەلدانئى ل سالا ۱۹۹۲ئى ھاتىبە ئافاكرن ھە.

جەھىن بەرنىياس و ئافدار ل گوندى:

شىفە ئىيىن، مەرەقەئى پىرا شىرا، گولى رەش، شىفە رولىن، شىفا بن خرى.

زىدەرئىن ئاقئى ل گوندى:

قى گوندى كانىيا گەلىن ئەترىش لئى ھەيە، ھەرۋەسان رووبارى ئەترىش و جۇيا ئلدېين و جۇيا گەلىن ئەترىش.

زىدەرئىن زيارا خەلكى گوندى:

خەلكى گوندى ل بەرئى پتر جۇنبار بوون و پەز ب خودان دكرن و رەز دكرن، نھا ژى ژيانا خەلكى ۋى پتر ل سەر مووچەبانە و ھندەك ژى كاسبكارىن و جۇتبارىن يە و گەنمى دچىين^(۱۴۸).

زىدەرئىن زيارا خەلكى گوندى:

ژىن و زيارا خەلكى گوندى ل بەرئى ل سەر خودانكرنا پەزى و گارەشنا و مرىشكا و چاندنا گەنم و جەھان و چىكرنا بىستانان بوو، نھا پتر ل سەر كاسبكارىن و مووچەبانە و ھندەك ژى كارئى چاندئى دكەن.

گوندئى تەدىف:

گوند دكەفئەتە دوورائىيا ۳كەم باشۋورئى ئەترىش، ئاقئى گوندى پىنگھاتىبە ژ دو برگەيان، برگەيا ئىككى نل، كو پەيفەكا عەرەبى بە ب واتايا گر و پەيفشا دويف، ب واتايا ل دەف- ل نىزىك، واتا ل دەف گرى، رووبەرىن عەردئى گوندى ۲۹۱۵ دۇنەمن، ژ واتان ۱۳۱۷ دۇنەم دېمى، ۹۳ دۇنەم ئاقئى، ۱۴۴۰ دۇنەم كەفرىن، ۲۵ دۇنەم رەزئىن ئاقئى، ھەرۋەسان ۲۵۲۰ پەز و بزىن و لئى ھەنە^(۱۴۹).

خزمەتكوزارىين گوندى:

خواندنگەھ ل سالا ۱۹۹۹ئى ل قى گوندى ھاتىبە ھەكرن، سالا ۱۹۹۲ئى كارەب گەھشتىبە گوندى، سالا

و ژ وان گوندین دەقەرئى يە کو مەسحىيەت ھەر زوى لى بەلاقبوى و ل سەردەمى مىرئى بەھدینان مىر حسین وەلى ھەفت قرۇش و چارىك وەكى وەقف بۇ خواندنگەھا قوبەھان ل سەر ھاتبوو سەپاندن^(۱۳۲).

۱۹۹۵ ئى پرۇژەين ئاقن ل گوندى ھاتىيە دروستكرن. ساللا ۱۹۹۷ ئى ژى جۇيەكا ئاقن و مزگەفت لى ھاتىنە دروستكرن^(۱۳۰).

گوندى بىرى

ئەف گوند دكەشېتە دووراتبيا ۱۲ كم رۇژھەلاتى سەنتەرى ئەترىش. د دەمى شۇرشا ئەيلوولى دا بارەگايىن شۇرشى لى بوويىنە. ئاقن گوندى ژ ئاقن بىرى ب وانا كەلا ب سىرمانى كو ل وى گوندى ھەبوو ھاتىيە. رووبەرى عەردى گوندى ۲۱۸۲ دۇنەم، ژ وانان ۸۵۸ دۇنەم دېمى. ۹۰ دۇنەم ئاقى، ۲۰ دۇنەم كەقرىن، ۱۱۷۰ دۇنەم پاوان، ۲۹ دۇنەم رەزىن دېم، ۱۵ دۇنەم رەزىن ئاقى. ھەروەسان ۷۴۰ پەز و بزن و ۱۱۲ چىل لى ھەنە^(۱۳۱). ئاقن گوندى بىرى باسفر وەكى د پەرتووكا المعجم التاريخى لامارە بەھدینان دا ھاتى نغىسىيە كو گوندەكى كەقنارە ل لايىن راستى ژ رىكا قەسرۇك- دھۆك، نىزىكى گوندى بىر سىدانك

سەورين گوندى:

باكوورى، گوندى بىركىيات.

باشوورى، گوندى كىفسىن و مەلكىشان و توسب.

رۇژھەلاتى، گوندى باسفرى.

رۇژئاقى، گوندى تلە.

پىكھاتا گوندى:

خەلكى گوندى ژ عەشپەرەتا مزوورى نە، ژ سىن بنەمالان بنەمالا دەروىشا، بنەمالا مىروكا، بنەمالا پىر مەما پىكدەھىت. ل دووڤ سەرژمىرىيا ساللا ۱۹۵۷ ئى ۱۵۸ كەس ل قى گوندى دژيان^(۱۳۳). ساللا ۱۹۷۵ ئى

گوندى تەلىف

گوندىھكى ئاقدارە ب چاندنا دەرەمەتىن دىم مېنا كەنم و جەھان و خودانكرنا نەرش و كەوالى.

خزمەتگوزارىين گوندى:

سالا ۱۹۷۲ئى بۇ ئىكەم چار خواندنگەھ ل قى گوندى ھاتىبە قەكرن و سالا ۱۹۹۷ئى ئاقاھىبەك بۇ ھاتىبە دروستكرن، سالا ۱۹۹۹ئى جۇبەكا كشتوكالى بۇ گوندى ھاتىبە كونكرىتكرن، سالا ۲۰۰۴ئى مزگەفت بۇ ھاتىبە ئاڧاكرن، سالا ۲۰۰۶ پرۇزەيىن ئاڧى و كارەبى بۇ ھاتىبە چىكرن، سالا ۲۰۱۳ئى بېرەكا ئىرتىوازى بۇ ھاتىبە كۆلان و جادە ژى بۇ ھاتىبە دروستكرن، ژىلى ئاڧاكرنا ھۆلەكا بېرەوهرىيان ل سالا ۲۰۱۵ئى^(۱۲۴).

گوندى باسفرى

گوندىكە دكەڧىتە دوورانىيا ۱۲كم رۇژھەلاتا ئاڧەندا ئەترىش. ئاڧى گوندى پەيئەكا مەسىحىبە ب واتايا نۇيژا سىپىدى كو دھانە گۆتن بىت سەپرا و پاشى ب بوورىنا دەمى ئاڧ سىڧك بووبە و بووبە باسفرى. رووبەرى عەردى گوندى ۲۱۳۷ دۆنەم، ژوانان ۷۷ دۆنەم دىمى، ۶۴۳ دۆنەم ئاڧى، ۱۳۶۲ دۆنەم پاوان، ۱۰ دۆنەم رەزىن دىم، ۴۵ دۆنەم رەزىن ئاڧى. ھەروەسان ۱۴۵۰ پەز و بزن و ۱۲۵ چىل لى ھەنە^(۱۲۵). ئاڧى گوندى د المعجم التاريخى لامارة بەدىنان دا ھاتىبە و ھەسان سالۇخت دابە كو ھەر زوى مەسىحىبەت لى بەلاڧىبووبە و ياقوتى سالۇخت دابە كو "يا مەزىنە ل رۇژھەلاتى مووسل" ل بەنەنا جىاي و گەلەك رەز و بىستان لى ھەنە. ئاڧى وى د دەستىڧىسىن سىرمانى ب بىت سىڧراو ھاتىبە و ژوان دەستىڧىسەكا سالا ۱۹۹۶ئى يۇنانى ۱۶۸۵ز كو ئامازەك ب دېرەكى ب ئاڧى مار يوحەنا لى كرىبە، گوند دكەڧىتە لايىن راستى سەر رىكا قەسرۇك دچىتە دھوكى و ژ تىشتىن دبار ژى ستوونەكا مەزىنە^(۱۲۶).

سەوورىن گوندى:

باكوورى، گوندى بىركىيات، باشوورى، گوندىن توسب و كىڧىسن.

دەمى گوند ژ لايىن رۇمى قە ھاتىبە كافلكرن ۴۵ مال ل سەر گوندى بوون كو دبوونە ۲۲۵ كەس، لى ئھا ۴۹ مال ل سەر گوندى نە كو دېنە ۳۵۵ كەس. ئەڧ گوندى ل سالا ۱۹۶۳ئى ژ لايىن حكۆمەتا عىراقى قە ھاتىبە خرابكرن و پىشتى پىكھاتنا ۱۱ ئادارى ۱۹۷۰ئى ھاتىبە ئاڧاكرن قە، تا سالا ۱۹۷۵ئى كو ھاتىبە خرابكرن و خەلكى وى راگواستىنە دەڧەرا جىسر مەندان، سالا ۱۹۷۶ئى گوند ھاتىبە ئاڧاكرن قە، لى د ھەمان سال دا ھاتىبە خرابكرن قە، تا سالا ۱۹۸۵ئى جازەكادى گوند ھاتە ئاڧاكرن قە تا گوند ل سالا ۱۹۸۸ئى كەتىبە بەر ھەوا ئەنڧالان و پىشتى سەرھلدانى ل سالا ۱۹۹۱ئى گوند ھاتىبە ئاڧاكرن قە.

شوينارىين گوندى:

قى گوندى دو ئاوسك ۵كى شوينوار ل پىشتا گوندى ب دوورانىيا ۵۰۰ متران ھەنە، ھەروەسان شوينارىين دېرەكا گەلەك كەڧنار و قەسرەكا گەلەك كەڧنار ب ئاڧى قەسرا مىرى لى ھەنە، ژىلى بىنېئەكى (بىنداڧەكى)، كو ۷۲ پاوان دچىتە خوارى و دىبەتە ژور.

ژىدەرىن ئاڧى:

چەند كانى ۵كى ژىدەرىن ئاڧى ل قى گوندى ھەنە، ۵كى كانىيا جەجى مەجى، كانىيا گەلىن بېرى، كانىيا باگەڧزى، كانىيا سەرەدەڧتىن، كانىيا بېر عەلى، ھەروەسان جۇيا جەمى و جۇيا باگەڧزى.

جەيىن ديار ل گوندى:

گەلىن بېرى، چەند شىكەفت، ۵كى شىكەفتا دو، دەر، شىكەفتا دەرژى، شىكەفتا دېوا، شىكەفتا جىنا.

ژىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

ژيانا وان ل بەرى ل سەر خودانكرنا پەزى و گارەشنا و چاندنى بوو، ئھا ژى پتر ل سەر كاسىكارىن و مووچەيانە و ھندەك ژى جۇنارىين دكەن، چونكى

رۇزھەلاتى، گوندئ مىرسىدا.

رۇزئاشايى، گوندئ بىرى.

پىكھاتا گوندئ:

خەلكى گوندئ ژەشېرەتا مزوورى نە، پىكھاتىيە ژ چوار بىنەمالان بىنەمالا محەمەد حەسەن، بىنەمالا مەلا، بىنەمالا چەرمىنىيا، بىنەمالا حەسەن بارىكا. ل دووفا سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئى ۱۸۴ كەس ل فى گوندئ دژيان^(۱۳۷)، سالا ۱۹۷۵ئى دەمى گوند هاتىيە خرابكرن ۱۶ مال ل سەر گوندئ بوون كو دبوونە ۵۰ كەس و نھا ۱۱ مال ل سەر گوندئ دژان كو دىنە ۳۴۰ كەس.

ئەف گوندە چەندىن جاران دەمى شوپوشى دا هاتىيە و كافل و ويرانكرن و پششى ھەر جارەكا خراب بووى جارەكادى هاتىيە ئافاكرن قە، گوند ل سالىن ۱۹۶۳، ۱۹۶۷، ۱۹۶۹ئى كافل و ويرانكرن و داوى جار ل سالا ۱۹۷۵ئى بوو كو خەلكى گوندئ ژى راگوھاستىنە كانىلان.

شوينوارىن گوندئ:

شوينوار ل فى گوندئ ھەنە، وەكى: جھن ئاگرى زەرەشتىيا و شكەفتا گولجوى.

ژىدەرىن ئاقى:

چەند كانى ل گوندئ ھەنە وەكى ژىدەرىن ئاقى، مينا كانىيا توى رەشكى، كانىيا بن رى، كانىيا كەلى، جۇيا كەلى.

جھىن بەرنىياس و ئافدار ل گوندئ:

خارى جەجى محو زۇمە، ئىك مالى، چەمى مىرا.

ژىدەرىن ژيارا خەلكى گوندئ:

مينا ھەمى دەقەرئ خەلكى گوندئ پتر جۇتيار بوون، ژ گرنگترىن دەرامەتىن دچاندن گەنم و جەھ و زەيتوون بوون، ھەروەسان مەر و مالات ژى ب خودان دكرن، نھا ژى پتر ل سەر كاسىبكارىن و مووچەيانە و ھندەك ژى جۇتيارىن دكەن.

خزمەتگوزارىن گوندئ:

خواندنگەھ ل سالا ۱۹۹۷ئى ل فى گوندئ هاتىيە قەكرن، سالا ۲۰۱۰ئى كارەب كەھشتىيە گوندئ، سالا ۲۰۱۳ئى جادە و پرۇزەيىن ئافى بۇ گوندئ هاتىيە دروستكرن^(۱۳۸).

گوندئ مىرسىدا ئىكى:

گوندەكە دكەقىتە دووراتىيا ۱۲كم رۇزھەلاتى ئەترىش. ئافى گوندئ ژ وى چەندئ هاتىيە كو دىژن د كەقندا مىرەك ب ئافى مىر سىدو، يان مىر سەيدو لى ھەبوويە و ئاف بوويە مىرسىدا، كو نھا دو گوند ب فى ئافى ھەنە، مىرسىدا ئىك و مىرسىدا دو، كو ھەتا سالا ۱۹۷۵ئى ئىك گوند بوو، لى پششى سالا ۱۹۹۱ئى گوند هاتىيە ئافاكرن بوويە دو گوند. رووبەرئ عەردئ گوندئ مىرسىدا ئىك+ دو ۵۴۶۱ دۇنەمن، ژ وانان ۸۷۸ دۇنەم دىمى، ۹۰ دۇنەم ئاقى، ۲۰۱۸ دۇنەم كەقرىن، ۱۱۳۶ دۇنەم پاوان، ۱۹۹ دۇنەم رەزىن دىم، ۹۰ دۇنەم رەزىن ئاقى، ھەروەسان ۲۸۲۵ پەز و بژن ۱۷۸ چىل لى ھەنە^(۱۳۹). ئافى گوندئ د پەرتووكا المعجم التاريخى لامارة بەھدىنان دا هاتىيە كو دكەقىتە دەقەرا مزوورىان ل بەر بەتەنا چىايى خېرى، نقىسەرەكى نە بەرنىياس نامازەك ب ئافى فى گوندئ كرىبە كول سالا ۱۱۸۱مش/ ۱۷۱۷ز شەرەك لى رويدايە و ئىسماعىل پاشاى ئىبراھىم بەگ گرنىبە، لى ھۆيى شەرى ديارنەكرىبە و ئەف مىژوويە پىش هاتنا ئىسماعىل پاشايە بۇ سەر حوكمى مىرگەھا بەھدىنان ب سالىك، و ل وى سەردەمى فەرماندەبەكى ئەشكەرئ بابى خۇ بەھرام پاشاى بوو دەست بۇ ب سەرداگرنا بىرام بەگ كورئ سولتان بەدەددىنى كو ياخى بىوو ل سەر بەھرام پاشاى و دەستھەلات دقبا^(۱۴۰).

سنوورىن گوندئ:

- باكوورى، گوندئ بىركىيات.
- باشوورى، گوندئ مەلكىشان.
- رۇزھەلاتى، گوندئ سەركاف.
- رۇزئاشايى، گوندئ باسفرى.

پىنكھانا گوندى:

خەلكى گوندى مزورى نە، ژ چواربەمالان بىنەمالا مامبىسى، بىنەمالا شىخ ئەمبىرى شىنخەمبىرى، بىنەمالا بادىنالىيا، بىنەمالا رەفا پىنكھانىيە، ل دووفا سەرزەمبىرىيا سالا ۱۹۵۷ئى ۱۳ كەس ل قى گوندى دژيان^(۱۱)، سالا ۱۹۷۵ئى دەمىن گوند ژ ئالىين حكۆمەتا عىراقىن قە ھاتىيە خرابىكرن ۲۰۰ مال ل سەر گوندى دژيان كو دبوونە ۱۰۵۰ كەس، نھا ۱۰۷ مال ل سەر قى گوندى دژيان كو دبنە ۵۳۵ كەس.

گوندى چەند جارن د روودانىن شۇرشا كوردستانى دا ھاتىيە كافىل و وپرانكرن و پىشتى ھەر جارەكا ھاتىيە خرابىكرن، دوبارە خەلكى گوندى جارەكادى ئاڧاكرىنەقە، گوند ل سالىن ۱۹۶۳، ۱۹۶۹، ۱۹۷۵ئى ھاتىيە خرابىكرن و ل سالىن ۱۹۶۴، ۱۹۷۰، ۱۹۹۱ئى دوبارە ئاڧاكرىنەقە.

توپنوارىن گوندى:

چەند شونوار ل گوندى ھەنە، ۋەكى، ھەشت ناوسك، بەرىن قەشا، گرى ئىفرانىن.

زىدەرىن ئاقى:

چەند كانى ل گوندى ھەنە ۋەكى كانىيا زر گويزا، كانى كاسك، كانىيا دەملى، كانىيا گرى بەلەك، كانى كەرى، دو جۆيىن چەمىن خەتارىن مىن راستىن و مىن چەپىن.

جەپىن بەرنىياس و ئاڧدار ل گوندى:

كەلىن رەزا، دو شاخى، خارى مېرسىدا كو زۆمە، چەند شكەفت، ۋەكى شكەفتا سىرىجا، شكەفتا دودەر، شكەفتا بازە پىلنگ، شكەفتا شكەفتا ب دەرگەھ شكەفتا سىك و دوكانا، شكەفتا ھەوا، شكەفتا زىنوي، زىلى نەھالا جوما، شىقا خەزرا، شىقا خەلانۇكا.

زىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

خەلكى گوندى پتر جۆنبار بوون، ژ گرنگىرىن دەرامەتىن دچاندىن بىرنج و توپىن و چىكرنا رەزا بوون، زىدەبارى دەرامەتىن سىرۇشتى ژ گوھىشك و مازى و

...ھتە. نھا زى پتر ل سەر مووچەيا و كاسبكارىن يە، زىلى كو ھندەك چاندىن زى دكەن، ب تايبەت دار و بارى قىقى ژ تىرى و ھنار و خۇخ و ھزىران و دەرامەتى كەسكاتى ژ باجانسۆرك و خىيار و قىلىق و لۆبىك و كولند و ... ھتە، ھەروەسان مىن زى دار و بارى سىرۇشتى زى ۋەردگىر .

خزمەتگوزارىن گوندى:

خواندىنگەھ بۇ جارا ئىكى ل سالا ۱۹۵۸ئى ل قى گوندى ھاتىيە قەكرن و دگەل نەمانا گوندى ئەو زى ژ ئاڧچووبە و سالا ۱۹۹۳ئى دوبارە خواندىنگەھ ل گوندى ھاتىيە قەكرن، دىسان چەند خزمەتگوزارىن دى بۇ گوندى ھاتىيە دابىنكرن، ۋەكى ئاڧاكرنا بىنگەھىن ساخلىمىن و مزگەفتىن ل سالا ۱۹۹۴ئى، چىكرنا پىرۇزەيى ئاقى ل سالا ۲۰۰۵ئى، گەھاندىنا كارەيىن ل سالا ۲۰۰۸ئى، كۆلانا بىرەكا ئىرتىبوزى ل سالا ۲۰۱۱ئى^(۱۲).

گوندى مېرسىدا دووى

ھەر ژ ھەمان گوندى مېرسىدا كەفن پىشتى سالا ۱۹۹۱ئى ھاتىيە جوداكرن كو گوند ل دو جەپىن جودا ھاتىيە ئاڧاكرن، لەوما ھەر ھەمان بۆچوونىن جفاكى و سىياسى ھەنە و زيانا وان ب ھەمى رەنگان ھەر ئىكە، ئەف گوندە دكەفتە دووراتىيا ۱۲كم رۆزھەلاتى ئاڧەندا ئەترىش. نھا ۷۲ مال لىن دژيان كو دبنە ۳۶۰ كەس.

سەورىن گوندى:

- باكورى، چىيىن خىنرى.
- باشدورى، گوندى مەلكىشان.
- رۇزھەلاتى، گوندى سەركاف.
- رۇزھەلاتى، گوندى باسئىرى.

شونوارىن گوندى:

ژ شونوارىن گوندى گرى ئىشانىن و شكەفتا كافى.

زىدەرئىن ئاڧى:

چەند كانى ل گوندى ھەنە ۋەكى كانىيا نىسى، كانىيا گوندى بادىن، كانى زر گويز، دو جۇيىن چەمى ئىڧرانىن، جۇيا رەزا، جۇيا مەمى.

جھىن بەرنىاس و ئاڧدار ل گوندى:

خارى مىرسىدا و بىرمان گەرە بەرازى و دەرچلىك و شكەفتە رەش و شكەفتا چىچكا، ھەرۋەسان مەرڧەدى شىخ مەحمود بابى شىخ مەمەد مىرسىدى.

خزمەتگوزارىين گوندى:

چەند خزمەتگوزارى بۇ گوندى ھاتىنە دابىنكرن، ۋەكى سالا ۱۹۹۴ئى خواندنگەھ بۇ ھاتىيە ئاڧاكرن، سالا ۱۹۹۶ئى مزگەفت بۇ ھاتىيە ئاڧاكرن، سالا ۲۰۰۸ئى گەھشتىيە گوندى، سالا ۲۰۱۰ئى گەھشتىيە گوندى، سالا ۲۰۱۲ئى بىرەكا ئاڧى و پرۇزەين ئاڧى بۇ ھاتىيە دابىنكرن.

گوندى باسكەدىرى

گوندى باسكەدىرى ل بەرى ل خوارى بوو و نھا ب نىزىكى ۱۵۰۰م ل سەرى نىزىكى گوندى مىرسىدا دو ھاتىيە ئاڧاكرن، دكەڧىتە دووراتىيا ۱۵كم رۇزەھلاتى سەنتەرى ئەترىش، ئاڧى گوندى ژ وئ چەندى ھاتىيە كو گرەك، يان باسكەك لى ھەبە و دىرەك ل سەروى باسكى ھەبە، لەوما ب وى ئاڧى ھاتىيە ب ئاڧاكرن، رووبەرى عمردى گوندى ۲۳۷۲ دۇنەمن، ژ وانان ۴۹۴ دۇنەم دىمى، ۴۱۴ دۇنەم ئاڧى، ۱۴۳۰ دۇنەم پاوان، ۳۲ دۇنەم رەزىن ئاڧى، ھەرۋەسان ۱۱۰۵ پەز و بزن و ۸۰ چىل لى ھەنە^(۱۴۳).

سنورين گوندى:

- باكوورى، گوندى مىرسىدا دو.
- باشوورى، گوندى گەفەسسور.
- رۇزەھلاتى، گوندى مىرگەبى.
- رۇزئالايى، گوندىن مەلكىشان و مىرسىدا ئىك.

گوندى مىرسىدا دووى

پىكھاتا گوندى:

خەلكى گوندى ژ عەشىرەتا شەرەفانى نە، ژ دو بنەمالان ب نائفىن بنەمالا سەئىدى و بنەمالا قورتاسى پىكھىت و ھەردو بنەمالە د بنىاتدا ھەر ژ ئىك بنەمالن ب نائفى بنەمالا ھەسەننى ميساي، ژمارا خەلكى گوندى ل دووڤ سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئى ۱۰۹ كەس بوون^(۱۴۴). سالا ۱۹۷۵ئى دەمى گوند ژ لايىن حكۇمەتا عىراقى قە ھاتىبە خرابكرن ۱۶ مال ل گوندى دژيان كو دبوونە ۷۷ كەس و نھا تنى چوارده مال يىن ل سەر گوندى كو دبنە ۹۴ كەس، و سەرجمى خەلكى گوندى دبنە ۶۸ سەرختىزان كو پتيرىيا وان ل قەسرىكى و دھۆكى و جھىن دى دژىن. ئەف گوندى ژ ئەگەرى شۆرشىن كوردى چەند جارن ھاتىبە خرابكرن، ھەكى ل سالا ۱۹۶۳ئى ھاتىبە خرابكرن و سالا ۱۹۶۴ئى دوبارە ئافاكرىنەقە، سالا ۱۹۶۹ئى جارەكادى ھاتىبە كافلكرن و سالا ل دووڤدا ئافاكرىنەقە، تا داوى جار ل سالا ۱۹۷۵ئى ھاتىبە

خرابكرن و پىشتى سەرھلدانى ل سالا ۱۹۹۲ئى ھاتىبە ئافاكرن و تا نھا ئافەدانە.

ژىدەرىن نائفى:

چەند ژىدەرىن نائفى ھەكى كانى ل گوندى ھەنە، ھەك: كانىيا گوندى، كانىيا زر گويزا، كانىيا كفر و عەجەم، كانى كولك، كانى دىكل، كانى مرىشك، كانى مىرگى، كانى سىسكا، جۇيا گوندى، جۇيا ئاشى سىپى، جۇيا ئاشى رەشى، جۇيا گول مراد، جۇيا كانى كولن.

جھىن ديار ل گوندى:

كەلىن پىرھەقىن، شوىنوارىن دىرەكا كەقنار.

ژىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

ل بەرى ژيانا خەلكى قى گوندى ل سەر خودانكرنا تەرش و كەوالى و جۇتيارىن بوو، ب تايبەت چاندنا

گوندى باسكەدىرى

گوندى دىزان كو دېوونە ۵۷ كەس و نھا تىنى حەفت مال يىن ل سەر گوندى كو دېنە ۵۵ كەس و ھەمى نە خەلكى رەسەننى گوندى نە، بەلكى كۈچەرن. ئەف گوندى ل سالا ۱۹۷۵ئى ھاتىبە خرابىكرن و خەلكى وى ھاتىنە راگوھاستن و گوند پىشتى سەرھلداننى ل سالا ۱۹۹۱ئى ھاتىبە ئاڧاكرن و تا نھا ئاڧەدانە.

زۆدەرېن ئاڧى:

دو كانى ل گوندى ھەنە، ئەو زى كانىيا بېكىن كانىيا سېى، روببارى گوملى.

جھىن ديار ل گوندى:

بەرگوندا بەرەتوېن زۆمە، گر سۆرى، گر كەلەكى، چالا چىلى، كول ما

زۆدەرېن زيارا خەلكى گوندى:

زىن و زيارا خەلكى گوندى بەرى ل سەر خودانكرنا تەرش و كەوالى و جۆتبارى بوو، نھا زى پتر ل سەر كاسىكارىن و مووچەيانە و ھندەك زى جۆتبارىن دكەن، گەنم و جەھان دچىنن و بىستانان دكەن و تەرش و كەوالى ب خودان دكەن.

خزمەتگوزارىن گوندى:

سالا ۱۹۹۴ئى بۇ ئىكەم جار خواندنگەھ ل گوندى ھاتىبە قەكرن، سالا ۱۹۹۹ئى ئاڧاھىبەك بۇ ھاتىبە دروستكرن، سالا ۲۰۰۳ئى بىرەكا ئىرتىوازى بۇ ھاتىبەكۇلان و پرۆزەبى ئاڧى زى ھاتىبە دروستكرن و كارەب زى گەھشىتە گوندى، ديسان مزگەفتەك سالا ۲۰۱۳ئى بۇ ھاتىبە ئاڧاكرن^(۱۴۷).

گوندى ئالۇكا

گوندى دكەڧىتە دووراتىيا ۸كم رۇزئاقابا سەنتەرى ئەترىش، ل بەرى خەلكى گوندى ھەسنەكا كو گوندىمكى بەفرىن بوو و دكەڧىتە باكوورى گوندى ئالۇكا بەزى خۇ دەپنانە قى جھى گوندى ئالۇكا ل بەر رووبارى و ل وېزى بەزى وان تىر ئالىك دخوار و

گەنم و جەھ و توېنن و باڧلك و دار و بارى ڧىقى و ... ھندە نھا پتر ل سەر كاسىكارىن و مووچەيانە و ھندەك زى جۆتبارىن دكەن و تەرش و كەوالى ب خودان دكەن.

خزمەتگوزارىن گوندى:

قى گوندى چەند خزمەتگوزارى بۇ ھاتىنە داينكرن، ۋەكى كۇلانا بىرەكا ئىرتىوازى ل سالا ۱۹۹۷ئى، چىكرنا پرۆزەبى ئاڧى ل سالا ۲۰۰۲ئى، دو جۇبىن ئاڧى ل سالىن ۱۹۹۱ و ۲۰۰۳ئى ھاتىنە كونكرىكرن، مزگەفت ل سالا ۱۹۹۷ئى ھاتىبە ئاڧاكرن، كارەب ل سالا ۲۰۱۰ئى گەھشىتە گوندى، جادە ل سالا ۲۰۱۳ئى بۇ ھاتىبە دروستكرن^(۱۴۵).

گوندى بەرەتوېن

گوندى دكەڧىتە دووراتىيا ۱كم باشوورى رۇزئاقابى سەنتەرى ئەترىش، ئاڧى گوندى زى چەندى ھاتىبە كو دېتەزە وى چىباىن ھنداقى گوندى تىنكى، واتە گوندى ل بەر تىنكى و ئاڧ بووې بەرەتوېن، رووبەرى ەمرى گوندى ۹۲۶ دۆنەمن، ز وانان ۲۴۹ دۆنەم دېمى، ۹۱ دۆنەم ئاڧى، ۷۰ دۆنەم كەڧرىن، ۴۱۶ دۆنەم پاوان، ھەروەسان ۴۹۰ پەز و بزىن ل گوندى ھەنە^(۱۴۶).

سەورېن گوندى:

باكوورى، گوندىن ئاساس و نۇردىناوا، باشوورى، گوندى بىرەكا، رۇزەھلاتى، گوندى بىگەھ، رۇزئاقابى، گوندى نوردىناڧا.

پىنكەتا گوندى:

خەلكى گوندى زى ەشېرەتا مزوورى نە، ز چوار بىنەمالان بىنەمالا مىرزىبى ئومەر، بىنەمالا ەبىدولا عىسا، بىنەمالا ەبىدولكەرىم، بىنەمالا يوسىڧ بەرەكات پىنكەھىت، سالا ۱۹۷۵ئى دەمى گوندى زى لىن حكۇمەتا عىراقى قە ھاتىبە خرابىكرن ۹ مال ل

سالا ۱۹۸۱ئى دەمىن گوند ژ لايىن حكۆمهتا عىراقى قه هاتىيه خرابىكرن ۸ مال ل گوندى دژيان كو دبوونه ۴۸ كەس و نها ۱۷ مال بينن ل سەر گوندى كو دبنه ۳۵۰ كەس.

ئەف گونده ل سالا ۱۹۶۲ئى هاتىيه خرابىكرن و سالا ۱۹۷۲ئى جاره كادى هاتىيه ئافاكرن. سالا ۱۹۸۱ئى جاره كادى هاتىيه خرابىكرن و پشتى سەرهلدانى ل سالا ۱۹۹۱ئى هاتىيه ئافاكرن و تا نها ئاقه دانه.

ژىده رين ئاقى:

سى كانى ل قى گوندى هه نه، ئەو ژى كانييا گوندى، كانييا بن گوندى، كانييا گه لىن كوير، رووبارى گوملى، جۇيا چەمى.

چەين ديار ل گوندى:

كەلىن كوير، دۇلا كانيكىن پس ئاغا، دۇلا پىكا كاروانى، شىشكا ب گارس

ناف ژ نالىك بوويه ئالۆكا. رووبەرى عەردى گوندى ۳۰۵۰ دۆنەمن، ژ وانان ۱۲۳ دۆنەم دىمى، ۳۵ دۆنەم ئاقى، ۲۳۱۸ دۆنەم كەفرىن، ۷۴ دۆنەم رەزىن ئاقى، هەرۆه سان ۱۲۷۰ پەز و بزىن ل گوندى هه نه^(۱۴۸).

سۈورين گوندى:

باكوورى، گوندى هەسنەكا.

باشوورى، گوندىن نۇردىناقا و دزى.

رۇزەلاتى، گوندىن بەستافا و ئاساس.

رۇزئاقايى، گوندى بىدويل.

پىكھانا گوندى:

خەلكى گوندى ژ عەشیرەتا مزوورى نه، ژ هەردو بنەمالىن بنەمالا ئومەر و بنەمالا ئافدەل پىكدهىت. هەندەك ژ خەلكى گوندى د بنیاتدا هەسنەكى نه سالا ۱۹۷۰ئى هاتىنه قى جەى. ل دووفا سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئى ۱۰ كەس ل قى گوندى دژيان^(۱۴۹)،

گوندى بەرەتوین

زىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

زىن و زيارا خەلكى فى گوندى ل بەرى ل سەر خودانكرنا تەرش و كەوالى و جۇتبارىن بوو و مفا ژ دار و بارىن سرۇشتى وەردگرتن. نھا ژى پتر ل سەر كاسىكارىن و مووچەيانە و ھندەك ژى جۇتبارىن دكەن. گەنم و جەھان دچىنن و بىستانان دكەن. ھەروەسان تەرش و كەوالى ب خودان دكەن.

خزمەتگوزارىن گوندى:

سالا ۱۹۹۷ئى بۇ ئىكەم جار خواندنگەھ لىن ھاتىبە قەكرن و سالا ۱۹۹۹ئى ئاقاھىبەك بۇ وئ و ئىك بۇ مزگەفتى ئاڧاكرىنە. سالا ۱۹۹۸ئى بىرەكا ئىرتىوازى ل گوندى كۆلەينە و پرۇژەين ئاڧى ژى ھاتىبە دروستكرن. كارەب سالا ۲۰۰۵ئى گەھشتىبە گوندى. سالا ۲۰۰۴ئى جادە گەھشتىبە گوندى. سالا ۲۰۱۲ ھۆلەكا بىرەوھىريان بۇ ھاتىبە ئاڧاكرن. ژىلى چىكرنا جۇبەكا ئاڧى و دو بركىن ئاڧى بۇ چاندنن ل ھەمان سال^(۱۵۰).

گوندى نىروەك

گوندىكە دكەڧىتە دووراتىبا ۳۰كەم رۇژھەلاتىن ئاقەندا ئەترىش. خەلكى وى د بنىاتدا ژ گوندى بەنانى ل دەڧەرا مزوورى ژوورى ھاتىبە و ل فى گوندى ئاكنجىبووینە. رووبەرى عەردى گوندى ۲۱۳۴ دۇنەم. ژ وانان ۲۴۳ دۇنەم دىمى. ۱۷۲ دۇنەم ئاڧى. ۱۱۹۸ دۇنەم كەڧرىن. ۴۹۱ دۇنەم پاوان. ۵ دۇنەم رەزىن دىم. ۲۵ دۇنەم رەزىن ئاڧى. ھەروەسان ۱۵۵ چىل ژى لى ھەنە^(۱۵۱).

سۈورىن گوندى:

- باكورى، گوندى دەكان.
- باشوورى، گوندى كەندى.
- رۇژھەلاتى، گوندى ئىسماڧا.
- رۇژئاڧى، گوندى گىارا.

گوندى ئالۇكا

پىنكھاتا گوندى:

خەلكن گوندى ژەششیرەتا مزوورى نە، پىنكھاتىيە ژ ئىك بنەمال ب نافی بنەمالا محەمەدئ میروى. ژمارا خەلكن گوندى ل دووڤ سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئ ۱۲ كەس بوون^(۱۵۲). سالا ۱۹۸۸ئ دەمئ گوند ھاتىيە خرابكرن ھەشت مال ل سەر قى گوندى بوون كو دبوونە ۴۵ كەس. نھا ژى ۱۳ مال ل سەر گوندى نە كو دبنە ۱۷ كەس.

گوندى چەند جارن دەمئ شۇرېشى دا ھاتىيەونرانكرن، ھەر جارەكا خرابىووى جارەكادى ھاتىيە ئاڤاكرن، ل سالىن ۱۹۶۳، ۱۹۶۹ ھاتىيە وئرانكرن و سالىن ۱۹۶۱، ۱۹۷۰ئ ئاڤاكرىنەڤە، داوى جار كەتتە بەر ھەوا ئەنڤالان، سالا ۱۹۹۲ئ گوند رۇژھەلاتى گوندى كەڤن ب دوورائىيا ۵۰۰م ل نېزىكى رووبارى كو كارەب لى ھەيە ھاتىيە ئاڤاكرن.

ژىدەرئىن ئاڤى:

چەند كانى ل گوندى ھەنە ۵كەى ژىدەرئىن ئاڤى، مېنا كانىيا گوندى، كانىيا ھژىرا تال، كانى گەرمك، جۇيا گوندى، جۇيا خازرى، رووبارى ئىسمافا.

جھىن بەرنىاس و ئاڤار ل گوندى:

كەلى كەڤن، نەھالا بەرنىت بەستى.

ژىدەرئىن ژيارا خەلكن گوندى:

مېنا ھەمى دەڤەرى خەلكن گوندى پتر جۇتبار بوون و گا رەش ب خودان دكرن، نھا ژى پتر ل سەر مووچەيا و كاسىكارىيە، ژىلى كو ھندەك چاندنن ژى دكەن، ب تايبەت دار و بارىي فېقى ژ نرى و ھنار و زەينوونان و دەرامەتى كەسكاتى ژ باجانسۆرك و خيار و فلفل و ...ھتد.

خزمەتكوزارىيىن گوندى:

سالا ۲۰۰۵ئ خواندنگەھ ل گوندى ھاتىيەڤەكرن، مزگەفت و پرۇژەيىن ئاڤن ل سالا ۲۰۰۷ئ ھاتىنەچىكرن، سالا ۱۹۹۴ئ كارەب كەھشتىيە گوندى، بېرەكا

ئىرتىوازي سالا ۲۰۱۳ئ لى ھاتىيەكولان، چىكرنا بركىن كشتوكالى ل سالا ۲۰۰۳ئ، كونكرىتكرنا جۇيا ئاڤن ل سالا ۲۰۱۲ئ^(۱۵۳).

گوندى توبى:

ب دوورائىيا ۷كم دكەڤىنە رۇژھەلاتى ئەترىش، رووبەرى عەردئ گوندى ۸۱۵ دۈنەم، ژ وانان ۱۷۲ دۈنەم دىمى، ۴۲ دۈنەم ئاڤى، ۸۸ دۈنەم كەڤرىن، ۳ دۈنەم رەزىن دىم، ۱۰ دۈنەم رەزىن ئاڤى. ھەروەسان ۱۳۵۰ بەز و بىز لى ھەنە^(۱۵۴).

سئورئىن گوندى:

باكوورى: گوندى تە.

باشوورى: گوندى كۇخيا.

رۇژھەلاتى: گوندى كىڤسنى.

رۇژئاڤى: گوندى بلان.

پىنكھاتا گوندى:

گوندى ژەششیرەتا مزوورى نە، ژ ھەردو بنەمالىن بنەمالا سەيداي و بنەمالا ڤەرەج عەبدالى پىنكھاتىيە. خەلكن گوندى ل دووڤ سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئ ۵۲ كەس بوون^(۱۵۵). سالا ۱۹۷۵ئ دەمئ گوند ژ لاپىن رۇژمىن ڤە ھاتىيە خرابكرن ۵ مال ل سەر گوندى بوون كو دبوونە ۳۰ كەس، لى نھا گوندەكن چۆلە ژ خەلكن وى و تىن مالەكا عەرەب ل سەر گوندى بە كو پەزى ب خودان دكەت.

ئەڤ گوندە سالا ۱۹۶۳ئ ھاتىيە خرابكرن و دوپارە سالا ۱۹۶۶ئ ھاتىيە ئاڤاكرن ڤە و سالا ۱۹۷۵ئ جارەكادى ھاتە خرابكرن ڤە، تا سالا ۱۹۹۲ئ جارەكادى ئاڤەدانبووڤەڤە، لى ل سالا ۲۰۰۶ئ جارەكادى گوند ھاتىيە بەردان تىن ھندەك خانى بۇ ھاتن و چوونى لى ھەنە.

ژىدەرئىن ئاڤى:

ڤى گوندى دو كانى لى ھەنە، ئەو ژى سەروكانى و كانىيا ئاوكى، ھەروەسان جۇبەك ژى لى ھەيە

شەھەر مەھەللىسى ئۈرۈمچى شەھەر شىخا بەنەننى ھاتىنە و ھەمان ئاقىن گۈندى كەفەن دانايىنە سەر ئاقىن گۈندى خۇ. ژېئىچ بەنەمالان ب ئاقىن بەنەمالا قەسىرى، بەنەمالا جەجى، بەنەمالا جادى، بەنەمالا گۈلى، بەنەمالا غەلى شەھى پىنكەھاتىنە. دووق سەرژىمىرىيا سالا ۱۹۵۷ ئى ۱۱۱ كەس ل گۈندى دژيان^(۱۰۸). سالا ۱۹۷۵ ئى دەمى گۈندى ژ لايىن ژژىمىن قە ھاتىبە خرابىكرن ۴۰ مال ل سەر گۈندى بوون كو دبوونە ۱۱۵ كەس، نھا ۹۵ مال ل سەر گۈندى دژىن كو دىنە ۵۷۰ كەس.

ئەف گۈندە ل سالىن ۱۹۶۳، ۱۹۶۸ ئى ھاتىبە خرابىكرن و دوبارە ل سالىن ۱۹۶۷، ۱۹۷۰ ئى ھاتىبە ئاقاكرن، سالا ۱۹۷۵ ئى جارەكادى ھاتە خرابىكرن و خەلكنى وى راگۈھاستىن، تا سالا ۱۹۹۲ ئى جارەكادى ئاقەدان بوويەقە، ئى نە ل جەن كەفەن ل سەرى چىيى، بەلكى ب دووراتبىيا ۳ كم ژ گۈندى كەفەن ل سەر جادا سەرەكى و تا نھا ئاقەدانە.

ژېئەرىن ئاقىن:

چەند كانى لى ھەنە، ۋەكى كانىيا ساراكى، كانىيا دزا، كانىيا شىخا شىنكا، كانىيا كوركى، كانىيا بىركا دەجلى، كانىيا كەفەنە گۈندى، كانىيا سەرگەلى، كانىيا جەلالى، كانىيا خۇشاقا، جۇيا چەمىن شىنكا، جۇيا چەمىن جوى، جۇيا چەمىن بەرقەسىرى، جۇيا بەرگۈندى، رووبارى ئەترىش.

جەئىن بەرنىياس و ئاقدار ل گۈندى:

قى گۈندى دو جەھ ۋەكى زۇم ب ئاقىن خۇشاقا و ئىيانى لى ھەنە. ھەرۋەسان چەند شىكەفت ژى، ۋەكى شىكەفتا مېشتەلا، شىكەفتا خۇلىن، شىكەفتا زەندۇرى، شىكەفتا كېغىيان، شىكەفتا دودەر، شىكەفتا دەلبىل.

ژېئەرىن ژيارا خەلكنى گۈندى:

ژيارا خەلكنى گۈندى ل بەرى ل سەر چاندنا دەرامەتنى دىم و ئاقى بوويە، مينا گەنمى و جەھى و چىكرنا بىستانان و چاندنا سېپىنداران و دارىن

جەئىن بەرنىياس و ئاقدار ل گۈندى:

قى گۈندى جەھك ۋەكى زۇم ب ئاقى بىنشارى لى ھەبە.

ژېئەرىن ژيارا خەلكنى گۈندى:

ژىن و ژيارا خەلكنى گۈندى ل بەرى ل سەر بەزى و چاندنا دەرامەتنى دىم و ئاقى بوويە، مينا گەنمى و جەھى نىسك و ئۆك و برىج و تويتىن بوون و... ھتە، نھا ژى پىرل سەر مووچەيا و كاسىكارىيە، ژىلى كو ھندەك چاندنى ژى دكەن، ب تايبەت چاندنا دەرامەتنى دىم و ۰ دار و بارى فېقى، مينا تىرى و خۇخ و چىكرنا بىستانان و... ھتە.

خزمەتكوزارىيىن گۈندى:

ھەر چەند گۈندەكى چۆلە، لى ھندە خزمەتكوزارى بۇ ھاتىنە دروستكرن، ۋەكى چىكرنا پىرۇژەيىن ئاقى ل سالا ۲۰۰۲ ئى و چىكرنا جۇيا ئاقى ب درىزاھىيا ۳۰۰ م ل سالا ۲۰۰۵ ئى و كەھاندنا كارەيىن ل سالا ۲۰۱۳^(۱۰۹).

گۈندى شەھىيا

ب دووراتبىيا ۴ كم دكەفەنە باشوورى رۇژھەلاتى ئەترىش. رووبەرىي عمرەي گۈندى ۴۰۸۵ دۈنەم، ۱۴۳ دۈنەم دېمى، ۱۰۱ دۈنەم ئاقى، ۲۹۷۰ دۈنەم كەفەرىن، ۸۲۱ دۈنەم پاول، ۴۰ دۈنەم رەزىن دىم، ۵ دۈنەم رەزىن ئاقى، ھەرۋەسان ۸۳۰ پەز و بىز و ۱۶۸ چىل لى ھەنە^(۱۱۰).

سۈورىن گۈندى:

باكوورى، گۈندى بىداركى، باشوورى، گۈندى مغارا، رۇژھەلاتى، گۈندى بادىناقا، رۇژاقايى، گۈندى مكىرىس.

پىنكەھاتا گۈندى:

گۈندى ژ غەشىرەتا مزوورى نە، د بىياتدا ژ شەھىيا

شىخ عادى پەرىستگەھا لاشى

ژ جھىن پىرۇزىن ئىزدىيانە، تىدا كەلەك رى و رەسمىن ئايىنى دەينەگىران و مىنا جەجى يە بۇ ئىزدىيان. دكەفىتە دووراتىيا ۷كم باشوورى ئاقەندا ئەترىش. رووبەرى عەردى گوندى ۵۸۹۴ دۆنەم، ژ وانان ۷۳۲ دۆنەم دىمى، ۱۰ دۆنەم ئاقى، ۹۳۱ دۆنەم كەفرىن، ۴۲۲۱ دۆنەم پاوان، ھەروەسان ۱۴۵۰ پەز و بزن لى ھەنە^(۱۱۰).

سۈورىن گوندى:

باكوورى، گوندى شىكەفتەندىيا.

باشوورى، كەلىن خودىدا و شىكەفتىيان و زھىرا.

رۇزھەلاتى، گوندى مغارا.

رۇزئاقى، گوندى بەرىبرى.

فىقى بوو، ھەروەسان مفا ژ سىرۇشتى و دار و بارى وى ژى وەردگرتن. نھا ژى پتر ل سەر مووچەيا و كاسىكارىن يە، ھندەك چاندنى ژى دكەن، تاپبەت چاندنا دەرامەتن دىم و ئاقى و دار و بارى فىقى و مفا وەردگرتن ژ سىرۇشتى و خودانكرنا تەرش و كەوالى و گارەشان.

خزمەتگوزارىن گوندى:

چەند خزمەتگوزارى بۇ فى گوندى ھاتىنە دروستكرن، وەكى فەكرنا خواندنگەھن و چىكرنا پرۇزەين ئاقى ل سالا ۱۹۹۵ئ. كۇلانا بىرەكا ئىرتىوازى و چىكرنا مزگەفتەكن ل سالا ۱۹۹۷ئ. چىكرنا چوار جۇيىن ئاقى ل سالىن ۲۰۰۹ و ۲۰۱۲ئ. كەھاندنا كارەين ل سالا ۲۰۰۶ئ. فەكرنا جاددەين ل سالا ۲۰۱۳ئ. ئافاكرنا ھۆلەكا بىرەوورىيان ل سالا ۲۰۱۵ئ.^(۱۵۹)

گوندى شەھىا

پىنكھاتا گوندى:

چ مالبات ل فېرە نىنن و ئەو كەسىن ل فېرە دژىن "شكەستىين مالا شىخادى نە" واتە رەبەن. سالا ۱۹۶۵ئ دەمى گوند ھاتىيە خرابىكىن ۲ مال ل وئىرى دژىان كو دېوونە ۱۳ كەس، نھا ژى دو مال لى ھەنە، زىدەبىرى ۱۲ مالىن ئاوارەيان ژى. ژىر كو ئەف جھە جھەكى پىرۆزە چ جاران نەھاتىيە خرابىكىن، لى چەند جاران ھاتىيە بەردان و پىشتى ماۋەبەكى قەگەرباينەقە.

دروسىكىن، ۋەكى چىكىرنا پىرۆزەين نائى ل سالا ۱۹۹۷ئ، كۆلانا بىرەكا ئىرتىۋازى ل سالا ۲۰۱۳ئ، گەھاندنا كارەبىن ل سالا ۱۹۷۳ئ، فەكرنا جادەمىن ل سالا ۲۰۱۱ئ، ئاقاكرنا ھۆلەكى ل سالا ۱۹۸۳ئ و سالا ۲۰۰۹ئ ب شىنۆەپەكى باش ھاتىيە نوۋزەنكىن، دگەل ئاقاكرنا ھۆلەكا مەزىن (دار الضىافة) ل ھەمان سال، ژىلى ئاقاكرنا بنگەھەكى ساخلەمىن ل سالا ۲۰۰۷ئ^(۱۱۱).

گوندى دەكان

گوندەكى نافدارە ب زەيتوونان و ب وئ كوشتارا تەبىيا ل داۋىيا سالىن شىنستان ژ سەدسالىيا بوورى ل گوندى ھاتىنە ئەنجامدان، دكەقىنە دوورائىيا ۳۱كەم باكوورى رۇزھەلاتى ئىتىرىش. نائى گوندى ژ ژمارە ۱۰ و كانى ھاتىيە، چونكى دەھ كانى لى ھەنە و نائى ژ دەھ كانى بوۋە دەكان. روۋبەرى عەردى گوندى ۱۵۷۱ دۆنەمىن، ژ وانان ۶۰ دۆنەم دىمى، ۱۰۵ دۆنەم نائى، ۱۲۵۶ دۆنەم پاون، ۵۰ دۆنەم رەزىن دىم، ۱۰۰ دۆنەم رەزىن نائى. ھەرۋەسەن ۱۲۰۰ پەز و بزىن و ۱۴۰ چىل لى ھەنە^(۱۱۲).

ژىدەرىن نائى:

قى گوندى چەند كانى لى ھەنە، ۋەكى كانىيا سېى، كانىيا زەزم، كانىيا شىقانا، كانىيا بەربايىك يان دىژىنى كانى بايىك، جۇيا زەيتوونا.

توپىۋار و جھىن كەقنار ل گوندى:

بەرسىنگەھا لالاش، دارا مراز، چىايىن عەرفاتى، خاننا ئىژدى، پرا صلاتى، چەندىن مەرقەد و گومبەت، ۋەكى شىخادى، مەلك شىخسەن، شىخ شەمس، شىخ مەند، ناصرەددىن، خاتوونا فەخرا، شىخ و بەكر، خىقۇرى رىيا، ئامادىن، بابادىن، سجادىن، شىخ بابك و پىر ژ ۳۰۰ مەرقەدان.

سۋورىن گوندى:

- باكوورى، گوندى چەم رەتى.
- باشوورى، گوندىن گشارا و نىرەك.
- رۇزھەلاتى، گوندى ئىسمافا.
- رۇزئاقابى، گوندى خورنا بچويك.

جھىن بەرنىاس و نافدار ل گوندى:

نەھالا گەلىن نائى، گەلىن لالاش، گەلىن قەۋالا، ھەرۋەسەن چەند شكەفت ژى، ۋەكى شكەفتا مەمەدى رەبەن، شكەفتا ئومەر مەندا، شكەفتا سەيد نەوم، شكەفتا شىخ مەند.

پىنكھاتا گوندى:

خەلكى گوندى مزوورى نە، خەلكى ۋى پىنكھاتىيە ژ چوار بىنەمالان ب نائىن بىنەمالا رەسول دەكانى، بىنەمالا عوسمان دەكانى، بىنەمالا عەبدولخالىق دەكانى، بىنەمالا عەبدولقادىر دەكانى، ل دوۋف سەرزىمىريا سالا ۱۹۵۷ئ ۱۹۷ كەس ل قى گوندى دژىان^(۱۱۳). سالا ۱۹۹۹ئ دەمى گوند ژ ئەگەرى كاۋدانى سىياسىين ئاقخۇ ھاتىيە بەردان ۴ مال ل سەر گوندى بوون كو

ژىدەرىن زيارا ھەلكى گوندى:

چونكى جھەكى پىرۆزە چ كار و بارىن دى لى نەھىنەكىن و ژىن و زيارا خەلكى گوندى ل بەرى ل سەر خىر و ھارىكارىيان بوو، نھا ژى ھەر ل سەر ھەمان داھانە، ژىلى موۋچەيان ژى.

خزمەتگوزارىن گوندى:

چەند خزمەتگوزارى بۇ قى جھى ھاتىنە

زى ل گوندى ھەنە، ۋەكى نەھالېن گەلىن تارى، دۇلى، شىكەفتا دودەر، دەريا دەۋارا، گەلىن مەلك ئاغا، دۇلا دېرىكى، چالا بەرى، دەريا بەرى، دەرىكى جانى.

زىدەرېن زيارا خەلكى گوندى،

ژىن و زيارا خەلكى گوندى ل بەرى ل سەر چاندنا دەرامەتنى بوو، مېنا دار و بارى فىقى و گوندىكى ب زىتونونان ئاقدارە، ھەرۋەسان پەز و كارەش زى دەھانە ب خودانكرىن. نھا پتر ل سەر مووچەيا و كاسىكارىن يە، زىلى كو ھندەك چاندنى زى دكەن، ب ئايبەت چاندنا زىتونونان دار و بارى فىقى.

خزمەتگوزارىن گوندى،

خواندنگەھ بۇ جارا ئىكى ل سالا ۱۹۷۱ ئى ل قى گوندى ھاتىبە قەكرىن. نھا خزمەتگوزارىن گوندى د بى سەرۋبەرن و تىن جۇبەكا ئاقى ل سالا ۲۰۱۳ ئى بۇ گوندى ھاتىبە كونكرىتكرىن و كارەب زى ل ھەمان سال گەھشتىبە گوندى^(۱۱۶).

گوندى خورتا مەزن

ب دوورائىيا ۲۷ كم دكە قىتە رۇزھەلاتى ئەترىش. ئاقى گوندى زى زاخا عەردى وى ھاتىبە كو عەردەكى لاۋە و بى خورته بۇ چاندنى و ئاف زى وى خورتىيا عەردى ھاتىبە. بوۋبەرى گوندى ۲۵۲۲ دۇنەمن، زى وانان ۲۰ دۇنەم دىمى، ۷۰ دۇنەم ئاقى، ۲۰-۲۷ دۇنەم كەقرىن، ۲۲۰ دۇنەم پوان، ۱۵ دۇنەم رەزىن دىم، ۷۰ دۇنەم رەزىن ئاقى. ھەرۋەسان ۱۰۰ پەز و بىز لى ھەنە^(۱۱۷).

سۋورىن گوندى،

ياكوورى، گوندىن چەم رەتنى و بىرىزكى و مەسەلەكا.

باشۋورى، گوندىن كىزارا و سىنگىن و مېزگەبى.

رۇزھەلاتى، گوندى خورتا بچويك.

رۇزئاقى، گوندى سەركاف.

دېۋونە ۲۰ كەس، نھا زىر كىم خزمەتگوزارىيان ۵ مال ۳۵ كەس زى سەرچەمى خەلكى گوندى كو دىنە ۵۱۷ سەرۋىكىزان ل گوندى دىن.

نەف گوندى ل سالىن ۱۹۶۳، ۱۹۶۹ ئى ھاتىبە خرابكرىن و دوۋارە ل سالىن ۱۹۶۴، ۱۹۷۰ ئى ھاتىبە ئاڧاكرىن، سالا ۱۹۸۵ ئى ھاتىبە بەردان و سالا ۱۹۸۸ ئى ب ئىكجارى ھاتىبە خرابكرىن، تا جازەكادى ل سالا ۱۹۹۲ ئى ئاقەدانىبوۋبەقە، لى سالا ۱۹۹۹ ئى زى ئەگەرى شەرى ئاقخۇ ھاتە بەردان و سالا ۲۰۱۲ ئى ھاتىبە ئاڧاكرىن قە و نھا ئاقەدانە.

شۋىنوارېن گوندى

زى شۋىنوارېن گوندى كەلا شەمس، دو ناوسك ل رەخ كەلاين، جۇيا كەقرى كو د كەقرى را بۇ كەلى ھاتىبە راكىشان، كەلا سەبى ئىبراھىم.

زىدەرېن ئاقى،

قى گوندى چەند كانى لى ھەنە، ۋەكى كانى خىزىكى، كانىيا گەرمەك، كانىيا نزارى، كانىيا جۇكا كركا، كانى زەركى، كانىيا سۋرىا، كانىيا ھۋىتىنكى، كانىيا دېرىكى، كانىيا گەرماقى، سەرۋىكانى، كانىيا چەمى شىخ، كانىيا پالىن سەماقۇكى، كانىيا پالى، كانىيا چەمىكان، جۇيا كانى خىزىكى، جۇيا سەرۋىكانى، جۇكا قەسىلى، جۇكا نزارى، جۇيا كركا، جۇيا كانى زەركى، جۇيا زەقيا بەرى، جۇيا سۋرىا.

جەئىن بەرنىياس و ئاقدار ل گوندى،

كىرىن رەمى، خىزىكى زۇمە، چەند شىكەفت ۋەكى شىكەفتا خىزىكى، شىكەفتا دودەر، شىكەفتا پەنجەرە، شىكەفتا كوركى، شىكەفتا دۇلى، شىكەفتا تۋىمەس، شىكەفتا دېچەمكى، شىكەفتا رىسى، شىكەفتا گوندى كو شىكەفتەكە ل سالا ۱۹۶۹ ئى كوشتارەكا تەبايى زى لايىن كۆمەتا عىراقى تىدا ھاتە ئەنجامدان و ۷۸ كەس تىدا سۆتن كو دىزىن شەھىدىن شىكەفتا دەكان. ھەرۋەسان چەند نەھال

پىكھاتا گوندى:

زەپتوون و بىرىج و تويتىنى. ھەروەسان تەرش و كەوال ب خوداندكرن و مفا ژ سرۇشتى و دار و بارى ۋى ژى ۋەردگرتن. نھا ژى پتر ل سەر مووچىميا و كاسىكارىن يە. ھندەك چاندنى ژى دكەن. تاپبەت چاندنا دەرامەتى و دار و بارى فىئىقى و زەپتوونان و خوداندكرنا تەرش و كەوالى و كارەشيان.

گوندى ژ عەشىرەتا مزوورى نە، ژ پىنج بىنەمالان بىنەمالا حسىنى، بىنەمالا ئومەرى، بىنەمالا گەردى، بىنەمالا بەنانى، بىنەمالا زىبارى پىكھاتىبە. ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ ئى ۱۸۸ كەس ل فى گوندى دژيان^(۱۱۱). سالا ۱۹۹۸ ئى دەمى گوند ژ بەر كاودانى ناقخۇ ھاتىبە خرابكرن ۳۳ مال ل سەر گوندى بوون كو دبوونە ۱۷۰ كەس، نھا گوند بى چۆلە و كەس لى نازىت و خەلكى ۋى بىن رەسەن ل كانى كولن و بىباڧا و قەسرۇكى و موقبلن و ئاكرى و دھۆكى دژىن. ئەڧ گوندە ل سالىن ۱۹۶۲، ۱۹۶۹ ئى ھاتىبە خرابكرن و دوپارە ل سالىن ۱۹۶۴، ۱۹۷۰ ئى ھاتىبە ئاڧاكرن قە، سالا ۱۹۸۸ ئى كەتتە بەر ھەۋا ئەنڧالان و ب ئىكجارى ھاتىبە خرابكرن، نا جارەكادى ل سالا ۱۹۹۱ ئى ئاقەدانىبوو قە، لى سالا ۱۹۹۸ ئى ژ ئەگەرىن شەرى ناقخۇ ھاتە بەردان و تا نھا نە ھاتىبە ئاڧاكرن قە.

خىزمەتگوزارىن گوندى:

فى گوندى چ خىزمەتگوزارى لى نەھاتىبە دروستكرن، نىن مزكەفت نەبىت كو ل سالا ۱۹۹۷ ئى ھاتىبوو ئاڧاكرن^(۱۱۷).

گوندى بەرىپىر

ب دوورائىيا اكەم دكەڧىنە باشموورى رۇژئاقابىن ئەترىش. رووبەرى عەردى گوندى ۲۱۹۷ دۆنەم، ژ وانان ۲۰۱ دۆنەم دىمى، ۱۸ دۆنەم ئاقى، ۱۱۲۰ دۆنەم پاون، ۲۴۱ دۆنەم رەزىن دىم، ۱۲ دۆنەم رەزىن ئاقى.

زىدەرىن ئاقى:

فى گوندى چەند كانى لى ھەنە، ۋەكى كانىكا عەباسى، كانى بەراسكى، كانىيا تىكەرى، جۇيا نزارا، جۇيا دو ئاڧا، جۇيا بەرۇزى.

سۋورىن گوندى:

باكوورى، گوندى بىكەف باشموورى، شىنخادى. رۇژمەلاتى، گوندى شىكەفتەندىا. رۇژئاقابى، گوندى مامزىنا.

جەئىن بەرىياس و ئاڧدار ل گوندى:

فى گوندى مەرقەدەك ب ئاقى مەرقەدە پىر ئەسما لى ھەبە، ھەروەسان گەلىن كىرنا، كەلەگەى خورت، بەرى شەيتانى، بەرى كەزائى، ھەروەسان چەند شىكەفت ژى، ۋەكى شىكەفتا گەرمك، شىكەفتا دودەر، شىكەفتا پىنسا، شىكەفتا ھۇلان، شىكەفتا كۇترا، شىكەفتا گلگەن، گەلىن تەوكى، گەلى خاركى، گەلى كىرنا، گەلىن شىكەفتە سۇرى، گەلىكى، دۇلا قەق عەلى.

پىكھاتا گوندى:

گوندى ژ عەشىرەتا مزوورى نە، ژ چوار بىنەمالان بىنەمالا عەبو عەيشا، بىنەمالا عەلو ئاما، بىنەمالا جادو، بىنەمالا مىرانن پىكھاتىبە، دووڧ سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ ئى ۲۵۵ كەس ل بەرىپىر ژوورى و ۲۹ كەس ل بەرىپىر ژىرى دژيان^(۱۱۸). سالا ۱۹۷۵ ئى دەمى گوند ژ لايىن رۇژمى قە ھاتىبە خرابكرن ۱۷ مال ل گوندى بوون دبوونە ۸۵ كەس و نھا كەس سەر گوندى نازىت و سەرچەمى خەلكى گوندى نھا دگەھنە ۲۵۰ سەرۇكخىزانان كو پىرىيا وان ل شىنخاڭ و دھۆكى دژىن.

زىدەرىن زىارا خەلكى گوندى:

زىارا خەلكى گوندى ل بەرى ل سەر چاندنا دار و بارى فىئىقى بوو، مىنا ھزىر و ھنار و تىرى و چاندنا

سنوورين گوندى:

باكورى، گوندى مغارا شەرفا.
باشوورى، سنوورى قەزا شىخان.
رۇزھەلاتى، گوندى مۇسەكە وەقف.
رۇزئالايى، گوندى گەلى خودىدا.

پىكھاتا گوندى:

گوندى ژەشېرەتا مزوورى نە، پىكھاتىيە ژىنك
بنەمال ب نائى مالىانا جەسەن محەمەد سەعید.
سالا ۱۹۷۴ئ دەمى گوندى ژ لايى رۇمى قە ھاتىيە
خرايكرن ۱۰ مال ل سەر گوندى بوون كو دبوونە ۵۰
كەس، نھا گوندى چۆلە و كەس لى نازىت.
ئەف گوندى ل دەسپىكا شۇرپشا كوردستانى سالا
۱۹۱۱ئ ھاتىيە بەردان و سۆتن و پىشتى پىكھاتا نادارا
۱۹۷۰ئ ھاتىيە قە ئافاكرن، سالا ۱۹۷۵ئ جارەكادى
ھاتىيە بەردان و سۆتن و نا نھا نەھاتىيە ئافاكرن
قە.

جھىن بەرنىاس و نافدار ل گوندى:

نھا ناشى، چەند شكەفت، وەكى شكەفتا
سەعید، شكەفتا پەزى، شكەفتا دەرى گەلى.
مەرقەدى يسف بىھاد يسفيا، كانىين گوندى ژى
ھەمى ھىك بووينە.

ژىدەرىن ژيارا خەلكى گوندى:

ژىن و ژيارا خەلكى گوندى ل بەرى ل سەر چاندنا
گەنمى و جەھى و برنجى و كونجيا و خودانكرنا
نەرش و كەوالى و چىلان بوو، نھا ژى پتر ل سەر
چاندنا گەنمى و جەھى يە^(۱۱۷).

گوندى مېتكا خارى

ئەف گوندى دكەفېتە دووراتبيا ۱۷كەم رۇزھەلاتى
نافەندا ئەترىش. نائى گوندى مېنا گوندى مېتكا
سەرى ژ نائى بوو كەكى كو مشە مېنا تراشان
ب نائى مېتك ل دەقەرى ھەمە و و فىنقىيەك پىتقە

ئەف گوندى سالا ۱۹۱۳ئ ھاتىيە خرايكرن و سالا
۱۹۷۲ئ جارەكادى ھاتىيە ئافاكرن قە، سالا ۱۹۷۵ئ
دىسان ھاتىيە خرايكرن و پىشتى ھاتىيە ئافاكرن قە
جارەكادى كەتېيە بەر ھەوین ئەنزالان و ئىدى پىشتى
ھىنگى گوندى نەھاتىيە ئافاكرن قە.

ژىدەرىن نائى:

گوندى چەند كانى لى ھەنە، وەكى كانىيا گوندى،
كانىيا موقل، كانىيا جەجەجو.

جھىن بەرنىاس و نافدار ل گوندى:

گوندى جھەك وەكى ژۆم ب نائى بەرۇژ لى ھەمە.
دگەل چەند شكەفتان وەك، شكەفتا زەندى خۇرا،
شكەفتا مەزىن، شكەفتا ئەجنا، شكەفتا خەمى، ژىلى
گورستانا ئىزدىيا، گورى شىخ خالد، گەلىن رەش.

ژىدەرىن ژيارا خەلكى گوندى:

ژيارا خەلكى گوندى ل بەرى ل سەر چاندنا
دەرامەتن مېنا گەنمى و جەھى و نوك و ترى و چىكرنا
بېستانان بوو، ھەروەسان مفا ژ سەرۇشتى و دار و بارى
وى ژى وەردگرتن، نھا ژى خەلكى وى ب گىشتى پتر ل
سەر مووچەيا و كاسىكارى يە، ھەژى ناماژى يە كو
قى گوندى بېرەكا نەقتى لى دەركەتېيە كو ژ لايى
كومپانىيا گولف كىستون قە ھاتىيە كۆلان.

ھەلبەت چونكى ئەف گوندى يى چۆلە چ
خزمەتگوزارى بۇ گوندى نەھاتىنە كۆلان، بۇ زانىن
خواندنگەھ ل سالا ۱۹۵۷ئ بۇ ئىكەم جار ل قى
گوندى ھاتىيە قەكرن^(۱۱۹).

گوندى بن گەلى

گوندى دكەفېتە دووراتبيا ۱۷كەم باشوورى ئەترىش
و گەلىن لالاش و چونكى گوندى دكەفېتە بن گەلىن
لالاش، لەوما گوندى ب بن گەلى نافرېنە، رووبەرى
غەردى گوندى ۱۸۱۶ دۇنەم، ژ وانان ۸۲۰ دۇنەم دېمى،
۲۲۰ دۇنەم نائى، ۱۷۱ دۇنەم باوان، ھەروەسان ۱۲۸۰
بەز و بىز لى ھەنە.

زېدەرئىن زيارا خەلكى گوندى:

زيارا خەلكى گوندى ل بەرئ ل سەرچاندنا گەنمى و برنجى و خودانكرنا نەرش و كەوالى و گارەشان بوو و گوندىكەن ب نافت و دەنگە ب خودانكرنا پەزى و گارەشان، نھا ژى پتر ل سەر مووچەيا و كاسبكارىئ يە، ژىلى كو ھىدەك چاندنى دكەن و پەزى ب خودان دكەن.

خزمەتگوزارىيىن گوندى:

چەند خزمەتگوزارى بو فى گوندى ھاتىنە دروستكرن، ۋەكى چىكرنا پرۇزەيئ نافتى ل سالا ۱۹۹۷ئ، كۇلانا بىرەكا ئىرتىوازى و چىكرنا مزگەفتەكن ل سالا ۲۰۱۰ئ، گەھاندنا كارەيئ ل سالا ۲۰۰۸ئ، فەكرنا جاددەيىن ل سالا ۲۰۱۱ئ^(۱۷۳). دوا پىنداچوون ۲۰۱۶/۱۲/۱۱

گوندى شىنافا:

ئەف گوندى نھا يىن چۆلە و تىن كەرتەكن چاندنى يە سەر ب گوندى ركافا. دكەفئىتە دووراتىيا ۹كم رۇزھەلاتا ئاقەندا ئەترىش، نافتى ۋى يىن ژ ۋى چەندى ھاتى كو ئافا ۋى گەلەكا خۇش و شرىنە. رووبەرى عەردى گوندى ۳۱۲ دۇنەمن، ژ وانان ۲۰۷ دۇنەم دىمى، ۸۰ دۇنەم نافتى، ۲۵ دۇنەم رەزىن دىم^(۱۷۴).

سەورئىن گوندى:

باكورى، گوندى ھەرماش.

باشورى، گوندى نىزىركى.

رۇزھەلاتى، گوندى بلان.

رۇزئاقابى، گوندى ركافا.

پىكھاتا گوندى:

گوندى سەر ب غەشىرەتا مزوورباتقىيە، ژ سىن بىنەمالان ب نافتىن بىنەمالا ئىسماعىل، بىنەمالا شەعبان سەدىق، بىنەمالا عومەر پىكھاتىيە.

دەيت و دەيتتە خوارىن ژى و دو گوندى ب فى نافتى مېنكا سەرى و مېنكا خارىن ھەنە، رووبەرى عەردى گوندى ۲۱۳۲ دۇنەمن، ژ وانان ۴۴۵ دۇنەم دىمى، ۳۴ دۇنەم نافتى، ۵۴۹ دۇنەم كەفرىن، ۱۰۸۳ دۇنەم پاوان، ۲۱ دۇنەم رەزىن نافتى، ھەروەسان ۲۵۹۰ پەز و بىزىن لى ھەنە^(۱۷۵).

سەورئىن گوندى:

باكورى، گوندىن مېرگەبى و سىنكىن.

باشورى، گوندىن كەفرەسۇر و كوپى.

رۇزھەلاتى، گوندى كاسى كولى.

رۇزئاقابى، گوندى مېنكا سەرى.

پىكھاتا گوندى:

گوندى ژ غەشىرەتا شەرەفانى نە، پىكھاتىيە ژ ئىك بىنەمال ب نافتى بىنەمالا گىندەلى، ل دوووف سەرزىمىريا سالا ۱۹۵۷ئ مېنك ۳۰ كەس ل فى گوندى دژبان^(۱۷۶).

سالا ۱۹۶۸ئ دەمى گوندى ھاتىيە خرابىكرن سىن مال ل سەر گوندى بوون كو دبوونە ۱۷ كەس و نھا ۱۹ مال ل سەر گوندى دژىن كو دبنە ۱۰۷ كەس.

ئەف گوندى ل سالىن ۱۹۶۸، ۱۹۶۹ئ ھاتىيە خرابىكرن و دوبارە ل سالىن ۱۹۶۶، ۱۹۷۰ئ ھاتىيە ئاڧاكرن قە، سالا ۱۹۷۵ئ جارەكادى ھاتە خرابىكرن و سالا ۱۹۹۲ئ جارەكادى ئاقەدان بوويە قە، لى نە ل جەن كەفن، بەلكى ۳كم ژ گوندى كەفن ھاتىنە خوارىن و ھاتىنە سەر جادا سەرەكى و گوندى تا نھا ئاقەدانە.

زېدەرئىن نافتى:

فى گوندى دو كاسى لى ھەنە، ئەو ژى كانىيا مامزلى، كانىيا گوندى قەدىم، جۇيا گوندى، رووبارى نىردۇش.

جەيىن بەرنىياسى و ئاندار ل گوندى:

شىقە تىبىن، شىقما شىقە تىبىن، شىقما گوندى قەدىم.

ساللا ۱۹۷۴ئى گوند ھاتىبە خرابىكرن و ل وى دەمى ۸ مال ل سەر گوندى بوون كو دبوونه ۲۵ كەس.

جھىن نافدار ل گوندى:

چەند جھىن ديار ل گوندى ھەنە، ۋەكى: مشايخى مەرھەدى شېخ بەكر و نھالا شكىرى و نھالا شىفە رىلكى.

زىدەرئىن ئاقى:

قى گوندى كانىبەك زى كانى ل گوندى ب ئاقىن ئاقا كانىيا شىرىن ھەبە، ھەر ۋەسان رووبارى بلان دناق گوندى را دبووريت، و ساللا ۲۰۰۷ئى برکەكا ئاقى بۇ گوندى ھاتىبە دروستىكرن. زيانا خەلكى وى ل بەرئ ل سەر چاندىن و خودانكرنا تەرش و كەوالى بوو، نھا زى پىر ل سەر چاندىن يە (۱۷۵).

گوندى نىزىكى:

ئەف گوندى نھا يىن چۆلە و تىن كەرتەكى چاندىن يە سەر ب گوندى ركاقا، دكەفىتە دووراتىيا ۱۵كەم باشوورئ رۇزھەلاتا ئاقەندا ئەترىش. رووبەرى عەردى گوندى ۱۳۳ دۇنەم، ژ وانان ۱۴ دۇنەم دىمى، ۱۲ دۇنەم ئاقى، ۴۵۲ دۇنەم كەقرىن، ۱۵ دۇنەم رەزىن دىم، ۴۰ دۇنەم رەزىن ئاقى، ھەر ۋەسان ۱۸۰ پەز و بىز و ۳۵ چىل لى ھەنە (۱۷۱).

سورئىن گوندى:

باكوورى، گوندىن ركافا و شىرىناقا و بادىناقا، باشوورى، گوندى كۇخىن، رۇزھەلاتى، گوندىن گىن و بلان، رۇزئاقايى، كەلى قەسرۆك.

پىكھاتا گوندى:

گوندى سەر ب عەشىرەتا مزووربانقەبە، و پىكھاتىبە ژ ئىك بنەمال. ساللا ۱۹۶۳ئى گوند ھاتىبە خرابىكرن و ل وى دەمى ۳ مال ل سەر گوندى بوون كو دبوونه ۲۵ كەس.

جھىن نافدار ل گوندى:

چىياى نىزى، رووبارى بۇرى. زيانا خەلكى وى ل سەر چاندىن و خودانكرنا تەرش و كەوالى و چاندىنا باھىف و تىرى و بىزىج و... بوو، نھا زى ل سەر چاندىن و خودانكرنا تەرش و كەوالى يە.

گوندى ھارىنا:

ئەف گوندى نھا يىن چۆلە و تىن كەرتەكى چاندىن يە، خەلكى وى يىن رەسەن ل قەسرۆك و چىرە و ئاقىرغا دزىن، دكەفىتە دووراتىيا ۸كەم رۇزھەلاتا باشوورئ ئاقەندا ئەترىش، ئاقى وى يىن ژ وى چەندى ھاتى كو مەزارەك ل قى گوندى ھەبە و خەلكى ھار و دىن دېرنە سەر قى مەزارى و ژ بەر ھندى ب ھارىنا، يان ب عەرەبى ب ھارۇنا دەپتە ب ئاقىكرن دەپتە نىاسىن.

رووبەرى عەردى گوندى ۱۳۳۶ دۇنەم، ژ وانان ۲۰۵ دۇنەم ئاقى، ۱۱۱۸ دۇنەم پوان، ۱۳ دۇنەم رەزىن ئاقى (۱۷۷).

سورئىن گوندى:

باكوورى، گوندى شەھبا، باشوورى، گوندى خەنس، رۇزھەلاتى، گوندى كۇخىيا، رۇزئاقايى، گوندى مغازا.

پىكھاتا گوندى:

گوندى سەر ب عەشىرەتا مزووربانقەبە، پىكھاتىبە ژ بنەمالا خدرئ ئىبراھىم، ساللا ۱۹۷۵ئى گوند ھاتىبە خرابىكرن و ل وى دەمى ۸ مال ل سەر گوندى بوون كو دبوونه ۱۵ كەس.

جھىن نافدار ل گوندى:

چەند جھىن ديار ل گوندى ھەنە، ۋەكى: مەزارى شىخ محەمەد، مەزارى خويشك و برا، چوار ناوسك ل دەوربەرىن گوندى، گرى خرابەى، زەقىا عملى

خەرىسى شەھى، بىنەمالا لەزگىن مغازى پىنكەھاتىيە.
سالا ۱۹۲۳ئى گوند ھاتىيە خرابىكىن و ل وى دەمى
۵ مال ل سەر گوندى بوون كو دېوونە ۲۱ كەس.

زېدەرېن ئاقى:

قى گوندى كانىيەك ب ئاقى كانىيا گەلىكى لى
ھەبە^(۱۸۰)

گوندى گىبى:

گوندەكن عەشىرەتا مزوورىانە و نھا بىن چۆلە و
تىن كەرتەكى چاندنى بە، خەلىكى وى ل شىخكا
و قەسرۇك و شىخان دژىن. دكەقىتە بىنيا چىايى
جابانكى ب دووراتىيا ۸كم ژ ئاقەندا سەنتەرى
ئەترىش.

رووبەرى عەردى گوندى ۲۷۱۰ دۇنەمن، ژ وانان ۲۷۲
دۇنەم دىمى، ۵۸۰ دۇنەم ئاقى، ۵۳۵ دۇنەم كەفرىن،
۱۲۹۰ دۇنەم پاون، ۳ دۇنەم رەزىن دىم، ۳۰ دۇنەم رەزىن
ئاقى^(۱۸۱)

سۈورىن گوندى:

باكوورى، گوندى بلان.

باشوورى، گوندى كۇخىن.

رۇزھەلاتى، گوندى باقىن.

رۇزئاقى، گوندى پكاڭا.

سالا ۱۹۱۹ئى گوند ھاتىيە خرابىكىن و ل وى دەمى
۲۰ مال ل سەر گوندى بوون كو دېوونە ۵۰ كەس.
ئەف گوندە دو جاران ل سالىن ۱۹۱۹، ۱۹۷۵ئى
ھاتىيە خرابىكىن^(۱۸۲)

گوندى بىئار:

ئەف گوندە نھا بىن چۆلە و تىن كەرتەكى
چاندنى بە، خەلىكى وى بىن رەسەن ل قەسرۇك و
شىخان دژىن، گوند دكەقىتە بىنيا چىايى جابانكى ل
دەقەرا مزوورىان ب دووراتىيا ۱۱كم ژ سەنتەرى ناھىا
ئەترىش.

رووبەرى عەردى گوندى ۱۰۴۷ دۇنەمن، ژ وانان ۵۸۸

ئاغاي، شكەفتا شىقا فەنتەرى، شكەفتا دەخلى
ب زەبىتىن، شكەفتا شىقا خرابەى، نھالا كىفتيا و
نھالا خرابەى.

زېدەرېن ئاقى:

قى گوندى چەند كانى لىن ھەنە، ۵كى كانىيا
خرابەى، كانىيا گوندى، كانى زەتىن، ژ بلى رووبارى
گوملى و جۇيا چەمى.

سالا ۱۹۷۵ئى بۇ جارا دووى ئەف گوندە ھاتىيە
خرابىكىن و پىشتى ھىنگى ئاقەدان نەبوويەقە.
ژانا خەلىكى وى ل بەرى پتر ل سەر چاندنا
دەرامەتى بوو و نھا ژى ھەمان كارى دكەن، زىدەبارى
كو گەلەك ژ خەلىكى وى مۇچەخۇرن ژى^(۱۷۸)

گوندى گەلىك:

ئەف گوندە نھا بىن چۆلە و تىن كەرتەكى چاندنى
بە و خەلىكى وى بىن رەسەن ل گوندىن شەھىا و
مغارا و خەنس و ئاقەندا شىخان دژىن، گوند
دكەقىتە دووراتىيا ۲۰كم باشوورى ئاقەندا ئەترىش،
ئاقى وى بىن ژ وى چەندى ھاتى كو گەلەك كەلى ل
گوندى ھەنە.

رووبەرى عەردى گوندى ۲۴۳۱ دۇنەمن، ژ وانان ۱۸۵۳
دۇنەم دىمى، ۵۵۵ دۇنەم پاون، ۱۳ دۇنەم رەزىن دىم،
۱۵ دۇنەم رەزىن ئاقى، ھەر ۹۵۰ بەز و بىز لى
ھەنە^(۱۷۹)

سۈورىن گوندى:

باكوورى، گوندى شەھىا.

باشوورى، گوندى باسقىن.

رۇزھەلاتى، گوندى خەنس و داربەستا.

رۇزئاقى، گوندى ئاقرىقا.

پىنكەھاتا گوندى:

گوند سەر ب عەشىرەتا مزوورىانقەبە، ژ سى
بىنەمالان ب ئاقىن بىنەمالا ئەمىن خەنسى، بىنەمالا

دۈنەم دېمى، ۲ دۈنەم ئاقى، ۲۴۳ دۈنەم پاولان، ۲۱۳ دۈنەم رەزىن دېم^(۱۸۳).

سۈۋرېن گۈندى:

باكوورى، گۈندى تلان نە
باشوورى، گۈندى شىخكا
رۇزھەلاتى، گۈندى توسب
رۇزئاقى، گۈندى باقكى.

پىكھاتا گۈندى:

سالا ۱۹۲۰ئى ھاتىبە خرابكىن و ل ۷ دەمى مال
ل سەر گۈندى بوون كو دېوونە ۲۵ كەس^(۱۸۴).

گۈندى پىرامادىن:

ئەف گۈندە نھا بىن چۆلە و تىن كەرتەكى چاندنى
بە سەر ب گۈندى مېتكا سەرى قەيە، خەلكى
رەسەننى گۈندى ل قەسروكى و گۈندى مېتكى دژىن.
گۈند دكەقىتە دووراتىيا ۲۰كەم رۇزھەلاتا نافەندا
ئەترىش، ئاقى گۈندى ژ ئاقى خودانى گۈندى پىرى
مام دىن ھاتىبە و ئاف ھاتىبە سىككىن و بوويە
پىرامادىن.

رووبەرى عەردى گۈندى ۲۵۵ دۈنەم، ژ وانان ۲۴۳
دۈنەم دېمى، ۱۱ دۈنەم ئاقى، ۵ دۈنەم كەقىرىن^(۱۸۵).

سۈۋرېن گۈندى:

باكوورى، گۈندى سىنكىن.
باشوورى، گۈندى كەقرەسۈر.
رۇزھەلاتى، گۈندى مېتكى.
رۇزئاقى، گۈندى مېتكا خارى.

پىكھاتا گۈندى:

گۈند سەر ب عەشىرەتا شەرەفانە، و پىكھاتىبە
ژ بىنەمالا عىسا مېتكى.

سالا ۱۹۴۰ئى گۈند ھاتىبە خرابكىن و ل ۷ دەمى
مال ل سەر گۈندى بوون كو دېوونە ۳۱ كەس.

جھىن ئاندار ل گۈندى:

چەند جھىن دبار ل گۈندى ھەنە، ۷ەكى، نھالا
كەندى و نھالا پىرامادىن.

ژىدەرىن ئاقى:

قى گۈندى دو كانى ب ئاقىن كانىيا پىرامادىن و
كانىيا سىتى مەھى لىن ھەنە.
ژيانا خەلكى وى ل بەرى ل سەر چاندنى و
خودانكرنا تەرىش و كەۋالى بوو، نھا ژى پىر ل سەر
چاندنى و مووچەبانە^(۱۸۶).

گۈندى بېداركى:

ئەف گۈندە نھا بىن چۆلە و تىن كەرتەكى چاندنى
بە، نھا خەلكى رەسەننى گۈندى ل گۈندى شەھيا
و نافەندا ئەترىش و شىخان دژىن، گۈند دكەقىتە
دووراتىيا ۲كەم باشوورى رۇزھەلاتا سەنتەرى ئەترىش،
ئاقى وى بىن ھاتى كو بىن ل جھەكى راست و بىن دار
و بار.

رووبەرى عەردى گۈندى ۱۲۵۴ دۈنەم، ژ وانان ۲۵۰
دۈنەم دېمى، ۳۵ دۈنەم ئاقى، ۱۵۵ دۈنەم كەقىرىن، ۱۷۵
دۈنەم پاولان، ۱۱۴ دۈنەم رەزىن دېم، ۲۵ دۈنەم رەزىن
ئاقى^(۱۸۷).

سۈۋرېن گۈندى:

باكوورى، گۈندى ئەترىش.
باشوورى، گۈندى شەھيا و مكىرس.
رۇزھەلاتى، گۈندى دېرەخترا.
رۇزئاقى، گۈندى بىدىشا.

پىكھاتا گۈندى:

گۈند سەر ب عەشىرەتا مزووربانقەيە، پىكھاتىبە
ژ بىنەمالا عەبىدولرحمان شەھى، يان دېزىن بىنەمالا
قەسرى.

بۇ جارا ئىكى ئەف گۈندە ل سالا ۱۹۱۳ئى ھاتىبە
خرابكىن و پىشتى رىككەفتنا ۱۱ئادارا سالا ۱۹۷۰ئى

جارەكادى گوند ئاقابوويەفە، لى دوبارە ل ساللا ۱۹۷۵ئى
ھاتىبە خرابىكىن و ل ساللا ۱۹۸۳ئى ھاتىبە ئاڧاكىن، و
پىشتى ل ساللا ۱۹۸۷ئى ھاتىبە خرابىكىن، ئىدى گوند
نەھاتىبە ئاڧاكىن فە و ل وى دەمى ۱۰ مال ل سەر
گوندى بوون كو دبوونە ۵۳ كەس.

جھىن ئاڧدار ل گوندى،

زۇما كەلىن بىداركى، كانىيا نوبى و كانىيا
كەزاتى^(۱۸۸).

گوندى زىرىي،

ئەف گوندە نھا بىن چۆلە و تىن كەرتەكى چاندنى
يە و دارىستانىن كاڧا لى ھەنە، دكەڧىتە دووراتىيا
۱كم ژ ئاڧەندا ئەترىش.

رووبەرى عەردى گوندى ۲۵۸۵ دۇنەم، ژ وانان ۱۲۲
دۇنەم دىمى، ۱۱۱ دۇنەم ئاڧى، ۱۴۱۰ دۇنەم كەڧرىن،
۹۰۷ دۇنەم پاوان، ۱۵ دۇنەم رەزىن دىم، ۲۰ دۇنەم رەزىن
ئاڧى^(۱۸۹).

سۈورىن گوندى،

باكوورى، گوندى رىتەكىن.

باشوورى، گوندى ئازەخ.

رۇڧەلاتى، گوندى گوندىن شلىيا و ملىركى.

رۇڧاڧى، گوندى بلكىڧ.

پىكھاتا جفاكى،

گوند سەرب عەشىرەتا مزوورىانفەيە، پىكھاتىيە
ژ چەند ئويجاخان، ۋەكى بىنەمالا شىخا، ئويجاخا
زىبارىيا، ئويجاخا نىن زادا، ئويجاخا رەشىن.

ئەف گوندە چەند جازان ھاتىبە خرابىكىن و دەمى
ل ساللا ۱۹۶۱ئى ھاتىبە خرابىكىن ۱۰مال ل سەر
گوندى بوون كو دبوونە ۴۰ كەس، دىسان گوند ل
سالىن ۱۹۷۵، ۱۹۸۸ئى ھاتىبە خرابىكىن فە و پىشتى
ھەر جارەكا ھاتىبە خرابىكىن، ھاتىبە ئاڧاكىن فە، تا
داوى جار ئىدى مایە چۆل.

جھىن ئاڧدار ل گوندى،

چەند جھىن دىار ل گوندى ھەنە، ۋەكى،
شكەڧتا زىرىي كو يا مەزىنە و تەرىش و كەوال تىڧە
دھاتە ھواندىن، جویا سەروكانىي و رووبارى رى
كەرمە^(۱۹۰).

گوندى بلدیشا،

ئەف گوندە نھا بىن چۆلە و تىن كەرتەكى چاندنى
يە و ل بىرا كەسەكى نىنە بىن ئاڧا و خەلكى وى
ئاكنجىبىن ئەترىش، گوند دكەڧىتە دەشتا ئەترىش
ب دووراتىيا ۲كم ژ سەنتەرى ئاڧەندا ناھىن.

رووبەرى عەردى گوندى ۱۹۱۳ دۇنەم، ژ وانان ۹۶۴
دۇنەم دىمى، ۱۰ دۇنەم ئاڧى، ۹۳۰ دۇنەم كەڧرىن، ۱۱
دۇنەم رەزىن دىم، ھەر ۋەسان ۳۶۰۰ پەز و بىزىن و ۲۵
چىل لى ھەنە^(۱۹۱).

سۈورىن گوندى،

باكوورى، سۈنتەرى ناھىيا ئەترىش.

باشوورى، گوندىن مكىرس و شەھىيا.

رۇڧەلاتى، گوندى بىداركى.

رۇڧاڧى، گوندىن كەرىماڧا و ئاساس.

پىكھاتا گوندى،

گوند سەرب عەشىرەتا مزوورىانفەيە و پىكھاتىيە
ژ ھەڧت بىنەمالان^(۱۹۲).

گوندى بىلكىڧ،

يان ب عەرەبى ب بلكىڧ دھىتە ئاڧكىن، جھەكى
گوزارىيە و نھا بىن چۆلە، دكەڧىتە دووراتىيا ۸كم
باكوورى ئاڧەندا ئەترىش.

رووبەرى عەردى گوندى ۱۵۶۸ دۇنەم، ژ وانان ۳۵
دۇنەم دىمى، ۷۷ دۇنەم ئاڧى، ۱۳۳۷ دۇنەم كەڧرىن،
۴۹ دۇنەم رەزىن دىم، ۷۰ دۇنەم رەزىن ئاڧى، ھەر ۋەسان
۲۵۰ پەز و بىزىن لى ھەنە^(۱۹۳).

سنوورين گوندى:

باكوورى، گوندى نىسرا.

باشوورى، ئاقەندا ئەترىش.

رۇزھەلاتى، گوندى زىرىن.

رۇزئاقايى، گوندى دەخلىنەوى.

سنوورين گوندى:

باكوورى، گوندى كەرىم ئاقا.

باشوورى، گوندى مكىرس.

رۇزھەلاتى، گوندى تىلدىف.

رۇزئاقايى، گوندى ئاساس.

پىكھاتا گوندى:

گوندى سەرب غەشىرەتا مزوورىانقەمىيە، پىكھاتىيە ژ بنەمالىن بنەمالا يوسىف نىسرى، بنەمالا سەلىم حەجى جىدى، بنەمالا حەجى عەلى، بنەمالا حەجى يوسىف، بنەمالا گوليا، بنەمالا حەسەن سەلىم

ساللا ۱۹۱۲ئى گوندى ژلايى رۇزما عىراقى قە ھاتىيە خرابىكرن و ل وى دەمى ۸ مال ل سەر گوندى بوون كو دبوونە ۴۸ كەس.

پىكھاتا گوندى:

گوندى سەرب غەشىرەتا مزوورىانقەمىيە و پىكھاتىيە ژ ئىك بنەمال.

جەيىن ئاقدار ل گوندى:

چەند جەيىن ديار ل گوندى ھەنە، وەكى، گرى زەمبىل فرۇش و گرى بىدارى^(۱۹۹۱)

گوندى بەتاقا:

ئەف گوندى نھا يىن چۆلە و تىن كەرتەكى چاندىن يە، دكەقىتە دووراتىيا ۸كم رۇزئاقايا سەنتەرى ئەترىش، ئاقى وى يىن ژ وى چەندى ھاتى كو گوندى دكەقىتە سەر رووبارى و ھەمى بەستىن كو ژ ئەگەرى ئاقى ھاتىنە دوستىكرن.

رووبەرى عەردى گوندى ۲۰۹۲ دۇنەمىن، ژ وانان ۸۸۱ دۇنەم دىمى، ۶۰ دۇنەم ئاقى، ۱۱۳۶ دۇنەم كەقىرىن، ۱۵ دۇنەم رەزىن ئاقى، ھەر وەسان ۲۱۰۰ پەز و بىزىن لى ھەنە^(۱۹۹۷)

جەيىن ئاقدار ل گوندى:

چەند جەيىن ديار ل گوندى ھەنە، وەكى، كەلىن قىامەتنى كو جەھەكى گوزارىيە، سەر كافلا، روى كەرمى، شىكەفتۆك.

زىدەرىن ئاقى:

قى گوندى كانىيا مالا گوليا لى ھەيە، ھەر وەسان جۇيا سەر كافلا و جۇيا ئاقى و جۇيا گركىن ئاشا و جۇيا روى كەرمى لى ھەنە، ژ بلى رووبارى بىلكىفن و رووبارى روى كەرمى، ھەر وەسان كارەب و چەند خانىيىن گوزارى يىن كەسۆكى لى ھەنە^(۱۹۹۱)

سنوورين گوندى:

باكوورى، گوندى كەلىننىن.

باشوورى، گوندى ئاساس.

رۇزھەلاتى، ئاقەندا ئەترىش.

رۇزئاقايى، گوندى ئالۇكا.

گوندى باتقى:

ئەف گوندى نھا يىن چۆلە و تىن كەرتەكى چاندىن يە و خەلكى وى خۇب ئەترىشى دزانن. دكەقىتە دووراتىيا ۲كم باشوورى ئاقەندا ئەترىش.

رووبەرى عەردى گوندى ۱۳۰۸ دۇنەمىن، ژ وانان ۹۳۳ دۇنەم دىمى، ۲۱۸ دۇنەم ئاقى، ۱۵۷ دۇنەم پاوان^(۱۹۹۵)

پىكھاتا گوندى:

گوندى سەرب غەشىرەتا مزوورىانقەمىيە، پىكھاتىيە ژ مالباتىن يونس سالىح و مەحمود ئوسمان و تاھر يونس.

رۇزىھەلەتتى، گوندى مەلەكپىشان.

رۇزىھەلەتتى، گوندى كىيىمىن.

پىكھاتا گوندى:

گوند سەرب غەشىرەتا شەرەفا قەنە، پىكھاتىيە
زۇنەملا تەمەرى.

سالا ۱۹۷۵ئى گوند ھاتىيە خرابىكىن و ل وى دەمى
۷ مال ل سەر گوندى بوون كو دېوونە ۲۸ كەس.
قى گوندى كانىيا خەتارى و جۇيا خەتارى لى
ھەنە^(۱۲۰۱).

گوندى كىيىمى:

ئەف گوندە نھا يىن چۆلە و تىن كەرتەكى چاندنى
بە، خەلكى وى يىن رەسەن نھا ل گوندى مەلەكپىشان
و قەسرۇكى دىئاكىجىنە، گوند دىكەقەتە دووراتىيا
۱۲كم رۇزىھەلەتا ئاقەندا ئەترىش.

رووبەرى عەردى گوندى ۱۲۰۵ دۇنەم، زوانان ۴۱۹
دۇنەم دىمى، ۱۰۶ دۇنەم ئاقى، ۱۲۳ دۇنەم كەقىرىن،
۳ دۇنەم رەزىن دىم، ۴ دۇنەم رەزىن ئاقى. ھەر وەسان
۱۲۰۰ پەز و بىز و ۳۵ چىل لى ھەنە^(۱۲۰۲).

سەورىن گوندى:

باكوورى، گوندى بىرى

باشوورى، گوندى مەرتىبا.

رۇزىھەلەتتى، گوندى خەتارى.

رۇزىھەلەتتى، گوندى نوسب.

پىكھاتا گوندى:

گوند سەرب غەشىرەتا شەرەفانقەبە، پىكھاتىيە
زۇنەملا تەمەرى.

سالا ۱۹۶۲ئى گوند ھاتىيە خرابىكىن و ل وى دەمى
۴ مال ل سەر گوندى بوون كو دېوونە ۲۱ كەس.
زىدەرىن ئاقى زى كانى و جۇيا كىيىمىن لى
ھەنە^(۱۲۰۳).

سالا ۱۹۷۴ئى گوند ھاتىيە خرابىكىن و ل وى دەمى
۱۰ مال ل سەر گوندى بوون كو دېوونە ۷۰ كەس.
ھەر وەسان ل سالا ۱۹۸۸ئى بۇ داوى جار ھاتىيە
خرابىكىن و پىشتى سالا ۱۹۹۱ئى شەش مال ل گوندى
ل بىن كەپىر و كۇخا ئاكنجىبوون ب وى نىيەتى كو
گوندى وان دى ھىنەئاقاكن، لى گوند بىنى وان ل
جەھەكى دى ب ئاقى گرىكى بەھارى ھاتە ئاقاكن كو
دىكەقەتە سەر ئاقارى گوندى كەلىنىن و چ پەيوەندى
ب گوندى بەستاقا نىنە و نھا چەند خانىيەك دىھىنە
ئاقاكن و جۇيەك ھاتىيە كونكرىتكىن.

جەين ئاقدار ل گوندى:

چەند جەين دىار ل گوندى ھەنە، وەكى،
بەستاقىكى، بانى مەيدانكى، گرى خرابەى، شىكەفتا
مەندى، نوسب، كەلىن ب ئەقەن، كەلىن ھنارى،
نھالا بانى مەيدانكى.

زىدەرىن ئاقى:

قى گوندى چەند كانى ھەنە، وەكى كانىيا
مەسەلمى، كانىيا شىكەفتا مەندى، كانى سىركى،
ھەر وەسان رووبارى بەستاقا و جۇيا بەرۇزى و جۇيا
نزارى^(۱۲۰۴).

گوندى خەتارى:

ئەف گوندە نھا يىن چۆلە و تىن كەرتەكى چاندنى
بە، خەلكى وى يىن رەسەن ل گوندى مەلەكپىشان
قەسرۇكى دىن، گوند دىكەقەتە دووراتىيا ۱۱كم
رۇزىھەلەتا ئاقەندا ئەترىش.

رووبەرى عەردى گوندى ۱۸۱۱ دۇنەم، زوانان ۱۲۰
دۇنەم دىمى، ۲۰۹ دۇنەم ئاقى، ۸۸۹ دۇنەم كەقىرىن،
۱۲۳ دۇنەم پلوان، ۲۵ دۇنەم رەزىن دىم^(۱۲۰۵).

سەورىن گوندى:

باكوورى، گوندى مەرسىدا.

باشوورى، گوندى مەرتىبا.

گۈندى دىرىشكى:

ئەف گۈندە نھا يىن چۆلە و تىن كەرتەكى چاندىن
يە سە، دكەفېتە دووراتىيا ۱۰كەم ژ ناڧەندا ئەترىش.
رووبەرى عەردى گۈندى ۲۲۱۶ دۈنەمن، ژ وانان
۹۸ دۈنەم دىمى، ۱۷ دۈنەم ئاڧى، ۲۱۰۱ دۈنەم
كەڧرىن^(۱۰۲).

سۈورىن گۈندى:

باكوورى، گۈندى سۇريا سۇريا.

باشوورى، گۈندى بىدويل.

رۇژھەلاتى، گۈندى كەڧنە كەلى ھەسنەكا.

رۇژئاڧىي، گۈندى بىنارىنكى.

پىكھاتا گۈندى:

گۈند سەرب عەشیرەتا مزووربانڧەيە، پىكھاتىيە
ژ بنەمالا نەمانى زىرى

سالا ۱۹۷۶ئى گۈند ھاتىيە خرابكرن و ل وى دەمى
تىن مالەك ل سەرب گۈندى بوو كو دبوونە ۷ كەس
و پىشتى ئاقابوويەڧە داوى چار كەتپىيە بەر ھەوا
نەنڧالان.

جھىن ناڧدار ل گۈندى:

چەند جھىن ديار ل گۈندى ھەنە، وەكى: دو
ناوسك ل نىزىكى گۈندى، رۇما سەربىركا، شكەفتا
دەلى، شكەفتا كۈترا، شكەفتا پىرخەلىلكى، شىڧا
دىرىشكى، نھالا حىجرى، نھالا سەربىركا، گرى
قەلىچكى، كەڧرى حىسارى، گرى ب ھەڧرست.

ژىدەرىن ئاڧى:

ڧى گۈندى پىنج كانى وەكى ژدەرى ئاڧى ل
گۈندى ھەنە، ئەو ژى كانىيا لەڧەنا، كانىيا گۈندى،
كانىيا رۇما، كانىيا گۈلى، كانىيا قەرىمى^(۱۰۴).

گۈندى كول مام سىنك:

ئەف گۈندە نھا كەرتەكى چاندىن يە، دكەڧىتە

دووراتىيا ۱۵كەم رۇژھەلاتا سەنتەرى ئەترىش.

رووبەرى عەردى گۈندى ۴۵۸ دۈنەمن، ژ وانان ۹۷
دۈنەم دىمى، ۸ دۈنەم ئاڧى، ۲۵۲ دۈنەم پاوان^(۱۰۵).

سۈورىن گۈندى:

باكوورى، گۈندى توسب.

باشوورى، گۈندى بىشار.

رۇژھەلاتى، گۈندى كىڧسەن.

رۇژئاڧىي، گۈندى باڧكى.

گۈند سەرب عەشیرەتا مزووربانڧەيە و بەرى
سەد سالان ھاتىيە بەردان و ل وى دەمى ۶ مال ل
سەرب گۈندى بوون كو دبوونە ۲۰ كەس.

جھىن ناڧدار ل گۈندى:

چەند جھىن ديار ل گۈندى ھەنە، وەكى: موڧبەرا
دارا چىچكا، كانىيا دارا تويى^(۱۰۶).

گۈندى كەرىماڧا:

ئەف گۈندە نھا يىن چۆلە و تىن كەرتەكى چاندىن
دكەڧىتە دووراتىيا ۳كەم باكوورى ناڧەندا ئەترىش.

رووبەرى عەردى گۈندى ۲۱۷۲ دۈنەمن، ژ وانان ۱۰۸۹
دۈنەم دىمى، ۲۰ دۈنەم ئاڧى، ۵ دۈنەم كەڧرىن، ۱۰۴۹
دۈنەم رەزىن دىم، ھەر وەسان ۲۳۵۰ پەز و بزن لى
ھەنە^(۱۰۷).

سۈورىن گۈندى:

باكوورى، ناڧەندا ئەترىش.

باشوورى، گۈندى پىكھەف

رۇژھەلاتى، گۈندى باتڧرى

رۇژئاڧىي، گۈندى ناساس.

پىكھاتا گۈندى:

گۈند سەرب عەشیرەتا مزووربانڧەيە، پىكھاتىيە
ژ سى بنەمالان.

رۇزھەلاتى، كوندىن ئەترىش و كەرىماقا.
رۇزنامىسى، كوندى نۇردىناقا.

پىنكھاتا كوندى:

كوند سەرب عەشىرەتا مزوربانقەھى، پىنكھاتىبە
ژ سى بنەمالان.
ژمارا خەلكى وى نھا دگەھنە نىزىكى ۲۰۰
كەسان^(۲۰۰).

كوندى ئىسل جافر:

كەرتەكى چاندنى يە، رووبەرى عەردى كوندى ۹۱۶
دۈنەمن، ژ وانان ۱۵ دۈنەم دىمى، ۵ دۈنەم ئاقى، ۵۰۰
دۈنەم كەقىرىن، ۳۹۶ دۈنەم رەزىن دىم^(۲۱۱).

سالا ۱۹۷۵ئى كوند ھاتىبە خرابكرن و ل وى دەمى
۲۰ مال ل سەر كوندى بوون كو دبوونە نىزىكى ۱۰۰
كەسان و نھا ژمارا وان دگەھىتە ۳۰۰ كەسان^(۲۰۸).

كوندى ناساس:

نەف كوندە نھا پىن چۆلە و تىن كەرتەكى چاندنى،
دكەقىتە دووراتىيا ۱كم رۇزھەلاتا ناقەندا ئەترىش.
رووبەرى عەردى كوندى ۱۵۹۵ دۈنەمن، ژ وانان ۱۲۸۸
دۈنەم دىمى، ۲۹۲ دۈنەم ئاقى، ۱۵ دۈنەم كەقىرىن، ھەر
وھسان ۲۸۹۰ پەز و بزن لى ھەنە^(۲۰۹).

سورپىن كوندى:

باكوورى، كوندى بەستاقا.
باشوورى، كوندى بەرەتوین.

ژىدەر و پەراويز:

۱. پىزانىن ژ ھۇبا چاندنا ئەترىش بۇ سالا ۲۰۱۶ ھاتىنە وەرگرتن.
۲. د. عەبدوللا غەفور، كوندەكانى باشوورى كوردستان لە سەرژمىرى دانىشتوانى عىراقدا-۱۹۵۷، ج.۲ (ھەوليز، ۲۰۰۵)، ... بپ.۳۷.
۳. پىزانىن ژ شىخ محسن عەبدولعەزىز، موختارنى كوندى ھاتىنە وەرگرتن.
۴. پىزانىن ژ ھۇبا چاندنا ئەترىش بۇ سالا ۲۰۱۶ ھاتىنە وەرگرتن.
۵. د. عەبدوللا غەفور، كوندەكانى باشوورى ... بپ.۳۶.
۶. پىزانىن ژ محەمەد تاهر عزەت خان، موختارنى كوندى ھاتىنە وەرگرتن.
۷. د. عماد عبدالسلام رۇوف، المعجم التاريخى لاماره بەدىنان، (ارىيل، ۲۰۱۱)، ص ۸۹.
۸. پىزانىن ژ ھۇبا چاندنا ئەترىش بۇ سالا ۲۰۱۶ ھاتىنە وەرگرتن.
۹. پىزانىن ژ عىسمەت عابد حاج عەبدال، پارىزەر، ئاكتىجى ل دھۆكى ھاتىنە وەرگرتن.
۱۰. پىزانىن ژ ھۇبا چاندنا ئەترىش بۇ سالا ۲۰۱۶ ھاتىنە وەرگرتن.
۱۱. د. عماد عبدالسلام رۇوف، المعجم التاريخى ...، ص ۱۴۲.
۱۲. د. عەبدوللا غەفور، كوندەكانى باشوورى ... بپ.۳۷.
۱۳. پىزانىن ژ غازى حەجى مەلۇ، سەرۇك عەشىرەتنى مزورىان، سالىح حەجى كەمال موختارنى كوندى ھاتىنە وەرگرتن.
۱۴. د. عماد عبدالسلام رۇوف، المعجم التاريخى ...، ص ۳۷۰.
۱۵. پىزانىن ژ ھۇبا چاندنا ئەترىش بۇ سالا ۲۰۱۶ ھاتىنە وەرگرتن.
۱۶. د. عەبدوللا غەفور، كوندەكانى باشوورى ... بپ.۳۶.

ناحيا قەسرۇكى

مەھمەد عارف تاتار - مۇسەدەق تۇنى
خالد صالح

سەر ب ناحيا ئەترووش قە بوون و پىكھاتىنە
ژ ھەشت گوندىن تا رادەبەكى بچويك ب قى
رەنگى؛

(تەبىئەت ھەركى، تەبىئەت مەزورى، چەم ئەزىن، كۆي،
كەندى، كانى كول، بىياقا، كەقەرەسۇرا.

۲- دەقەرا دەشتا نافكورى، ئەو ژى پىكھاتىيە ژ وان
گوندىن كو سەر ب ناحيا مەرتبا يا حكۇمەتا
عيراقى ھەلۋەشاندى و ژ (۳۷) گوندىن پىكھەيت
ب قى رەنگى؛

(رولك، خرابا شەرەفا، مەرتبا، كانى فەلان،
بىسەتتاخارى، بىسەتتاسەرى، بەركچك، بەرگىرى،
شىخكا، كۆخى، باقىان، سىلكا، بەرەشنا، شىفك
ژوورى، شىفك ژىرى، زىناقا غازى، گەمبىشان، دىن،
ئاشكان، ملا بىران، باجلا كەفن، باجەلا سەرەكەقەرۇك،
گەزەنگل، كەمى، كەقەرى ژوورى، كەقەرى ژىرى، دارەتوو
خازر، كرك سوباشى، زىناقا كەفن، زىناقا مېرى، زىناقا
نوى، زىناقا حاجو، دورىشان، كىرمك مەزىن، كىرمك
بچويك، تەل جومل، نافدەلى).

سەرەراى قان گوندىن دو كۆمەلگەھ (چەرە و
كەلەكچى) ژى سەر ب قى ناحيا فەبوون، لىن ئەھا
كەلەكچى ژى بوويە ناحيا و خەلكى وان پىكھاتىنە
ژ وان كەسەن پىشتى سالا (۱۹۷۵) ئى ژ سەر گوندىن
وان راكرىن كو (۲۷) گوندىبوون، پىشتى ژ نافچوونا

لاين جوگرافى:

ناحيا قەسرۇك ئىكە ژ ناحيىن سەر ب قەزا
شىخان قە، دكەقەتە رۇزھەلاتا سەنئەرى قەزاى ب
دووراتىيا (۲۶،۵ كم)، بەرى وى بكنە ناحيا، مەرتبا
نافەندا ناحيا بوو، ناحيا مەرتبا ل دووڤ مەرسومەكا
كۆمەرى ل رۇزا ۱۱ حەزىران ۱۹۸۷ ئى ھاتەھەلۋەشاندى^(۱)،
پىشتى سەرەلدىن سەنئەرى وى دانە كۆمەلگەھا
چەرە، كو بەرى ھىنگى حكۇمەتا عيراقى ناحيا
مەرتبا ژ كارئىخست بوو و ل ۱۹۹۶/۲/۶ ئى سەر ژنوى
ناحيا ل وى دەقەرى ب نافى ناحيا قەسرۇك و ل
نافەندا گوندى قەسرۇكى ھاتە دانان^(۲)، ئەف ناحيا
دەقەرەكا دەشتى يە دكەقەتە نافەرا رووبارى خازرى
ل رۇزھەلاتى و رووبارى گوملى ل رۇزئاقايى، سەنوورن
وى ژى ب قى رەنگى نە؛

باكورى، ناحيا چەمانكى يە.

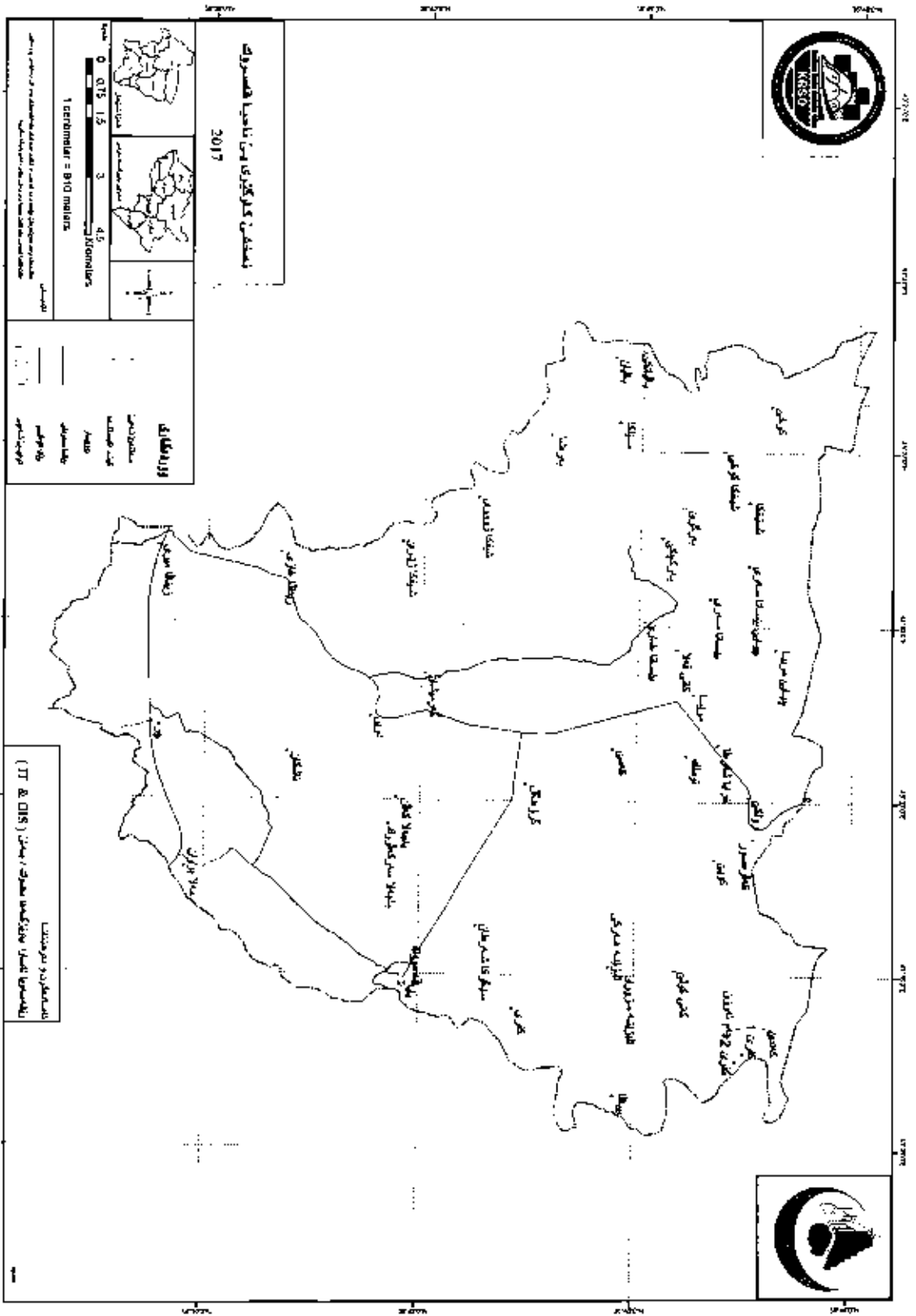
باشوورى، نافەندا قەزا شىخان.

رۇزھەلاتى، قەزا بەردەرەش و ناحيا گەدەسىن.

رۇزئاقايى، ناحيا ئەترووش.

ناحيا قەسرۇكى دابەشكىرىيە بۇ سەر دو پىشكىن
سەرەكى؛

۱- دەقەرا چيا و دەشتىن شەمەكان كو د بەرى دا

بىخەتەرلىك كارغۇچىسى ئاھىيا قەسىرىگە

كېرىن و فرۇننا ترۇمبىلان و بازارەكى گۇشتفرۇشىنى و گومرك زى لىن ھاتىنە فەكرن.

شوينوارىن ناحىيى:

ژ جھىن شوينوارى ل قىن ناحىن ھەبوونا دېرەكا كەقن ل گوندئى كىمى و چەند شوينوار ل گوندئى درىن، ژىلى ھەبوونا چەند گرئىن شوينوارى ل گوندئىن (زىناقا مىرى، كەلەكچى، گرزەنگل).

لايى كارگىرى:

ناحيا قەسرۇكى ب بىرارا حۇكەمەتا ھەرىما كوردستانى ل ۱۹۹۶/۳/۱ ئى ھاتىبە دامەزراندن، سىتراكچەرى ناحىن پىنكھاتىبە ژ رىقەبەرى ناحىن و خۇبەتى و دارابى و داھاتى و دەركرده و كومپىۇتەر. ناحىن ھەر ژ دامەزراندنا وئى و ھەتا نھا قان كەسان وەكى رىقەبەرىن ناحىن ل دووف مىژوويا ل بەرامبەرى

حكۇمەتا عىراقى گەلەك ژ خەلكى وان گوندان فەگەرىانەفە سەر گوندىن خۇ فە، ئەو گوند زى پىنكھاتىبوون ژ قان گوندان، (كلىشىن، ھنجىرۇك، كرفەقىر، بابا، گاق، بەرازى بچويك، بەرازى مەزن، كەلەكچى كەقن، قايمووا، ئاقدەلى، تەل جومل، زىلكان (نھا ناحىبە)، جەمەرش، پىرىۇب، خاتىناقا، كرمك).

لايى جفاكى و نابوورى:

ناحيا قەسرۇكى پىنكھاتىبە ژ چەندىن عەشپەرەتان، ژ وانان، مزوورى، شەرەفانى، گۇران، ھەركى، زىبارى و كۇچەر، ژىن و ژبارا خەلكى وى ژى ب رەنگەكى گىشتى پىتر ل سەر چاندنى و ب خودانكرنا تەرش و كەوالى يە، زىدەبارى ھەبوونا رەنگە كېرىن و فرۇتنەكى ل ئاقەندا ناحىن و پىتر ژ (۳۵۰) فرۇشكەھ (دوكان) لى ھەنە، ھەمى كەل و پەلىن پىندقى بۇ خەلكى ناحىن دابىن دكەن و ل قان سالىن داوین پىشانگەھىن

قەسرۇكى

ئاقىن وان كار لىز كرىنە:

- ۱- ئەيسەر جەرجىس ھەمىد ل ۱۹۹۱/۳/۱۶
- ۲- عادل ئەمىن عومەر ل ۱۹۹۸/۴/۷
- ۳- خالد ھەباس حاجى ئاغا ل ۲۰۰۱/۱۱/۱۵
- ۴- ھەفالى مەھمەد شەرىف ل ۲۰۰۲/۷/۹
- ۵- شىزەل سەمو جۆقى ل ۲۰۰۶/۱۰/۲۲
- ۶- شەمەبان خەلىل ھەبىدولا ل ۲۰۰۷/۵/۲۳
- ۷- شىزەل سەمو جۆقى ل ۲۰۱۱/۱۰/۲۳

لايى كىتوكالى:

- رووبەرى زەھىيىن چاندنى ل قەسرۇكى ب فى رەنگى نە،
- رووبەرى دېم (اصلاح زراعى): ۶۰۸۲،۵ دۇنەم.
 - رووبەرى ئاقى (اصلاح زراعى): ۲۲۹۰،۵ دۇنەم.
 - رووبەرى واستە (اصلاح زراعى): ۱۱۸۸ دۇنەم.
 - رووبەرى (مەلكىيات) دېم: ۴۱۴۱۳ دۇنەم.
 - رووبەرى (مەلكىيات) ئاقى: ۲۶۸۹ دۇنەم.
 - رووبەرى (كەفرىن): ۴۱۳۵ دۇنەم.
 - رووبەرى (پاوان): ۲۸۸۹۷ دۇنەم.
 - رووبەرى ياخچە: ۱-۳ دۇنەم.
 - رووبەرى ياخچە: ۱۵۴۷ دۇنەم.

رووبەرى وان زەھىيىن پىشت ب بارانى دېستىن دگەھىتە ۸۷۵۴۵،۵ دۇنەم و يىن پىشت بەستىن ب ئاقدانى دكەن دگەھىتە ۱۱۱۷،۵ دۇنەم^(۷).

سەبەرت دەرامەتتىن چاندنى زى ل دەھەرى يىن زىستان يىنكەھاتىنە ز گەنم و جەھ و باقلك و نىسك و نۇكان و يىن ھاقىنى زى يىنكەھاتىنە زى باجانسۇرك و خىار و باجانرەشك و لۇبىك و بامى و فلغل و كولند و...ھتد.

سەبەرت تەرىش و كەوالى زى، ئەو زى ب فى رەنگى نە،

- ژمارا پەزى: ۴۱۰۰۰ سەن.
- ژمارا بىزنى: ۱۵۰۰۰ سەن.
- ژمارا چىلان: ۳۰۰۰ سەن.

ھەر ۱۱ كىلگەيىن پەلەۋەران لى ھەنە، زىلى ھزار سىندۇقىن مىشىن ھىنگىنى كو (۵۰) ھەنگەقان بى رادىن^(۸).

لايى ساخلەمىي:

ناھيا قەسرۇكى چەند بىنكەھىن ساخلەمىن لى ھەنە ل (قەسرۇك، چرە، كەلەكچى، مېتە، زىنفا مىرى، دىن، كانى كول). ژمارا پىزىشك و كادىرىن ساخلەمىن زى يىنكەھاتىنە ز (۴) پىزىشك و (۴۳) كادىرىن ساخلەمىن.

سەنتەرى ناھىي گوندى قەسرۇكى گونەك كەفەنە، د زىدەرىن دىرۇكىدا ئامازە ب ئاقى گوندى ھاتىيەكەن، گەرۇكى كورد تەھا كورى يەھىيىن بالىسانى دەمى ل سالا ۲۰۳-مىش/۱۷۸۸از د فى گوندى را بۇرى گوتىيە وى شىخى گوندى شىخ مەھمەد ل مەكەھى دىتىيە، ھەروەسان گوتىيە: ئەف گونەدە ب زانا بىن خۇ ئاقدارە...^(۹) ژمارا ئاكنجىيىن گوندى قەسرۇكى ل دووڧ ئامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۳۶ كەس بوون^(۱۰) و ئەھال دووڧ سەرزىمىرىيا تەخمىنىيا رىغەبەرىيا ئامارا دھۇكى بۇ سالا (۲۰۱۶) ئى ھژمارا خەلكى سەرانسەرى ناھىي (۴۲۱۱۸) كەسەن، (۲۸۱۷۶) كەس ل سەنتەرى ناھىي و كۇمەلگەھان و (۱۳۹۴۲) كەس ل گوندىن وى دزىن^(۱۱) و ۹۹٪ ئى ژ خەلكى وى مۇسلمانن و ۱٪ ئى مەسىحى نە.

لايى پەروەردەيى:

ژمارا خواندىنگەھىن ناھيا قەسرۇك (د دەمى بەرھەڧىكرنا فى نەبىسىن ل دەسپىنكا ۲۰۱۶) ب ھەمى قۇناغىن خۇڧە (بىنەرەتى و ئامادەيى) دگەھنە (۴۹) خواندىنگەھىن بىنەرەتى و (۴) خواندىنگەھىن ئامادەيى، ژمارا مامۇستايىن وان زى دگەھنە (۶۵۸) مامۇستايان، ب رىزەيا (۴۲۸) بۇ توخمىن نىرو (۲۳۰) بۇ توخمىن مى. ژمارا خويندكاران زى دگەھنە (۱۷۱۴۵) خويندكاران، ب رىزەيا (۹۷۸۵) بۇ توخمىن نىرو (۷۳۴۰) بۇ توخمىن مى^(۱۱).

كۆمەلگەھ و گوندىن ناھيا

تەسرۇك:

كۆمەلگەھا چرە:

ئەف كۆمەلگەھە دكەقېتە دوورائىيا (۳كم) ژ سەنتەرى ناھىي، ئاقى كۆمەلگەھى يى ژ (چرا)، كو ئاھا وئ بۇ چاندنى و بىناسازىى يا چرە ھاتىيە. رووبەرى سنوورى باژىرقانىيا وئ (۸۲۵۷۵۰۰) مەترىن چوارگۇشەيە، ھەتا بەرھەقكرنا قى بادەكى ژ پىنج ناھان و (۱۱۱۸) خانىيان پىكدھىت ژمارا ئاكنجىن وئ (دەمى ھىژ گوند) ل دووف ئامارا سالا (۱۹۵۷) ئ ۲۲۳ كەس بوون^(۱)، نھا نىزىكى (۱۱) ھزار كەسانە. پىكھاتا قى كۆمەلگەھى ژ ەشىرەتىن (شكاك، گۇران، زىبارى و مزوورى) نە. خەلكى كۆمەلگەھى ژىلى چاندنى و ب تايبەت يا دىم، ژ كەنم و جەھ و نىسك و نۇكان و خودانكرنا تەرش و كەوالى، كارىن تايبەت ژى دكەن، وەكى پىشەسازىيا ترۇمبىلان و ئاسنگەرى و... ھتد، ھەر وەسان گەلەك ژى فەرمانبەر و پىشەمەرگەنە.

كۆمەلگەھى پىنج مزگەفت و باخچەكى زارۇكان و چوار خودانگەھىن بىرەت ب ئاقىن ئاراس يا تىكەل، ئاقىستا يا كچان، گومل يا تىكەل، چرە يا كچان)، ژىلى ئامادەيا چرە يا كوران و ئامادەيا چرە يا كچان كو ل سالىن (۱۹۹۲-۲۰۱۳) ئ ھاتىنە دامەزاندن ھەنە، دىسان رىقەبەرىيا باژىرقانىي و بىنگەھى پۇلىسان و بىنگەھى كارەبىن ژى لى ھەنە^(۱۰).

گوندى كەفرە سۇر:

ئىكە ژ گوندىن ەشىرەتا شەرەفا، دكەقېتە دوورائىيا (۵كم) ژ سەنتەرى ناھىي، ئاقى وئ يى ژ ھەبوونا بەرى رەنگ سەرسۇرى قە ھاتى، چەندىن جاران ھاتىيە خرابىكرن و ئافاكرن قە، ژمارا ئاكنجىن وئ دگەھنە نىزىكى (۲۲۵) كەسان و خەلكى وئ موسلمانن. ژىن و ژبارا خەلكى وئ ل سەر چاندنا كەنمى و داروبارى يە، ژىلى خودانكرنا تەرش و كەوالى

و مىشىن ەنگىنى و ماسىيان. خودانگەھ ل سالا (۱۹۹۷) ئ ل قى گوندى ھاتىيە ئافاكرن و كارەب ژى ل سالا (۲۰۰۴) ئ كەھشنىيە گوندى، مزگەفتەك ژى ل گوندى ھەيە، سەرەراى ھەبوونا بىرەكا نەفتى.

گوندى رۇلكى:

ئىكە ژ گوندىن ەشىرەتا شەرەفا، دكەقېتە دوورائىيا (۹كم) ژ سەنتەرى ناھىي، ئاقى وئ يى ژ ھەبوونا دارا (تراشا- تراشۇكا) رولىن ھاتى، چەندىن جاران ھاتىيە خرابىكرن و ئافاكرن قە، ژمارا ئاكنجىن وئ دگەھنە نىزىكى (۶۳) كەسان و خەلكى وئ موسلمانن. قى گوندى پىنج شكەفتىن شىوینوارى لى ھەنە، ژىلى شىوینوارى گوندى كەقن. ژىن و ژبارا خەلكى وئ ل سەر چاندنا كەنمى و خودانكرنا تەرش و كەوالى يە، ژىدەرى ئاقا وان نھا بىرەكا ئىرتىبوزى يە. خودانگەھ ل سالا (۱۹۴۲) ئ ل قى گوندى ھاتىيە قەكرن لى نھا خودانگەھ لى نىنە.

گوندى شەرەفا:

ئىكە ژ گوندىن ناھيا فەسرۇكى، دكەقېتە دوورائىيا (۱۲كم) ژ سەنتەرى ناھىي، چەندىن جاران ھاتىيە خرابىكرن و ئافاكرن قە، نھا ژمارا ئاكنجىن وئ دگەھنە نىزىكى (۲۱) كەسان و خەلكى وئ كوردىن موسلمانن. ژىن و ژبارا خەلكى وئ ل سەر چاندنا كەنمى و جەھى يە، ژىلى خودانكرنا تەرش و كەوالى، ژىدەرى ئاقا وان ژى بىرەكا ئىرتىبوزى يە، خودانگەھ ل سالا (۲۰۰۳) ئ ل قى گوندى ھاتىيە ئافاكرن و كارەب ژى ل سالا (۱۹۹۹) ئ كەھشنىيە گوندى، ھەر وەسان مزگەفتەك ژى لى ھەيە.

گوندى مریيا:

ئىكە ژ گوندىن ەشىرەتا شەرەفا، دكەقېتە دوورائىيا (۱۳كم) ژ سەنتەرى ناھىي، چەندىن جاران ھاتىيە خرابىكرن و ئافاكرن قە، ژمارا ئاكنجىن وئ ل دووف ئامارا سالا (۱۹۵۷) ئ ۳۹۱ كەس بوون^(۱۱) و نھا

بوۋىنە. قى گوندى گرەكن شۋىنوارى ھەبە، زىدەبارى ھەبوونا گۆرئ پاشاى، پىشتى رىشەبەرىيا شۋىنوارىن دھۆكۆ قەكۆلین ل سالا (۲۰۱۱) ئ ل سەر كرى. ژىن و ژيارا خەلكىن وى ل سەر خودانكرنا تەرش و كەوالى يە و پرۆژەبەكنى مرىشكان ژى لى ھەبە. ژىدەرئ ئاڧا وان بىرەكا ئىرتىۋازى يە. سالا (۲۰۰۳) ئ خواندنگەھ ل قى گوندى ھاتىبە ئاڧاكرن، كارەب ژى سالا (۱۹۹۸) ئ گەھشتىبە گوندى. ھەر ۋەسان يارىگەھەكا فرىزى ژى لى ھەبە.

دگەھنە نىزىكى (۷۰۰) كەسان، خەلكىن وى كوردىن موسلمانن. ژىن و ژيارا خەلكىن وى ل سەر چاندنا گەنمى و خودانكرنا تەرش و كەوالى يە. ل سالا (۱۹۶۴) ئ خواندنگەھ ل قى گوندى ھاتىبە قەكرن و يا ئامادەبى ل سالا (۲۰۰۰) ئ، كارەب ژى ل سالا (۱۹۷۴) ئ گەھشتىبە گوندى. نھا چوار مزگەفت و بنگەھەكنى ساخلەمىن و يارىگەھەكا فرىزى لى ھەبە. ژىلى ھەبوونا بىرەكا نەفتى.

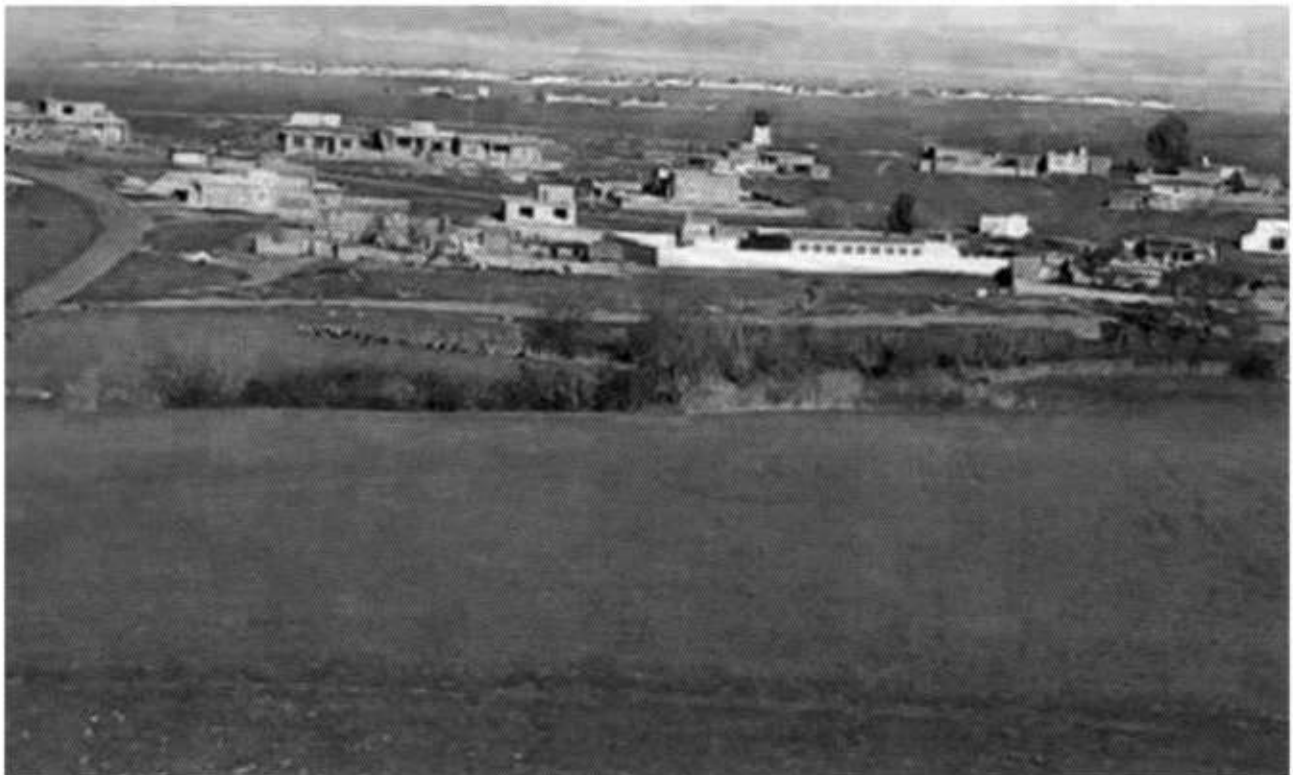
گوندى كانى فەلا:

گوندى بىساتا خارى:

ئىكە ژ گوندىن عەشىرەتا شەرەفا، دكەڧىتە دووراتىيا (۱۵كم) ژ سەنتەرئ ناحىئ، چەندىن جارن ھاتىبە خرابكرن و ئاڧاكرن قە، ژمارا ئاكنجىبىن وى ل دووڧ ئامارا سالا (۱۹۵۷) ئ ۹۶ كەس بوون^(۱۲) و نھا دگەھنە نىزىكى (۳۲۱) كەسان و خەلكىن وى موسلمانن. ژىن و ژيارا خەلكىن وى ل سەر چاندنا

ئىكە ژ گوندىن عەشىرەتا شەرەفا، دكەڧىتە دووراتىيا (۱۴كم) ژ سەنتەرئ ناحىئ، چەندىن جارن ھاتىبە خرابكرن و ئاڧاكرن قە، ژمارا ئاكنجىبىن وى ل دووڧ ئامارا سالا (۱۹۵۷) ئ ۳۸ كەس بوون^(۱۲) و نھا دگەھنە نىزىكى (۷۲) كەسان و خەلكىن وى موسلمانن و د بەرئ دا مەسىحى بوون كو چوۋىنە دەرڧەى ۋەلاتى و ناڧى گوندى ژ فەلا ھاتىبە كو لى

گوندى مرىبا

(۲۰كم) ژ سەنتەرى ناھىيىسى ل باشوورۇ رۇزئافايى چىبايى چاڭپانكى داۋى گوندى عەشىرەتا مزوورۇ يانە ل سەر سنوورۇ عەشىرەتا شەرەفا، لىوما گەلەك جارا دىيىزىنى گوندى شىخكا شەرەفا. گوندى كەقن ل بىرا كەسەكى نىنە كەنگى ھاتىبە ئافاكرن و شويوارىن وى ل باشوورۇ گوندى نھا ل مىرگا كورا ھەنە ۋەك دىيىزى گوند ل وپرى بوو. نافي گوندى دىيىزى بىن ژ (شاخ) ھانى، كو گوندى كەقن دكەتە جەھكى بلىند.

سنوورۇن گوندى:

باكوورۇ، ھەردو گوندىن بافكى و پىشارى.

باكوورۇ رۇزئافايى، گوندى كۇخىن.

باشوورۇ، گوندىن سىلكا و بەرەشا.

باشوورۇ رۇزئافايى، گوندى باقىان.

رۇزئەلاتى، گوندى بەرگىرى.

رۇزئافايى، گوندى خەنس.

پىكھاتا گوندى:

پىكھاتا گوندى مزوورۇ نە، ل سالىن بىستاندا ژ سەدسالىيا بوورى گوند ژ ھەردو تاخىن داويدا ل رۇزئەلاتى و پىرەفا ل رۇزئافاي پىكھاتا، تاخى داويدا پىكھاتا ژ بنەمالىن (بنەبابىن): جۇتبار، عەبى، شىخەي، تاخى پىرەفا ژى پىكھاتا ژ بنەمالىن (خسىن، عەلىن سەلىمى، جندى، براھىم)، ژىلى چەند بنەمالىن دى بىن بچويكتر ل ھەردو ناخان و بەرى جوى بچنە ئىسرائىلى مالىن جويان ژى لى ھەبوون. ل دووفا سەرمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئى ۹۷۸ كەس ل گوندى دۇيان و وئى سالى گوند سەر ب سەنتەرى قەزا شىخان بوو^(۱۱). تىكرابا خەلكى فى گوندى ل بەرى شۇرشا ئەپلوولى دبوونە (۲۵۰) خىزان، لى ژبەر كىشەكا جفاكى خەلكى تاخەكى گوند چۆلكىرن و چوونە گوندى كۇخىن و گوندەكى دى ل وپرى ئافاكرن، نھا نىزىكى (۲۴۰) كەسان ل گوندى دۇيان. پىشتى ماۋەبەكى كىنم ژ شۇرشا ئەپلوولى گوند

كەنمى و جەھى و خودانكرنا تەرش و كەۋالى. ژندەرى ئاقا وان بىرەكا ئىرتىۋازى بە. سالا (۱۹۹۵)ئى خواندنگەھ ل فى گوندى ھاتىبە قەكرن، كارەب ژى سالا (۱۹۹۱)ئى كەھشتىبە گوندى، ھەر ۋەسان مزگەفتەك ژى لى ھەبە.

گوندى پىساتا سەرى:

ئىكە ژ گوندىن عەشىرەتا شەرەفا، دكەفىتە دووراتىيا (۱۵كم) ژ سەنتەرى ناھىيىسى، چەندىن جازان ھاتىبە خرابىكرن و ئافاكرن قە، ژمارا ئاكنجىيىن وى ل دووفا نامارا سالا (۱۹۵۷)ئى ۵۸ كەس بوون^(۱۲) و نھا دگەھنە نىزىكى (۲۵۱) كەسان و خەلكى وى كوردىن موسلمانن، فى گوندى شكەفتەك ل سەرافا گوندى ھەبە، ھەر ۋەسان مەزارى شىخ ناسرى لى ھەبە. ژىن و ژبارا خەلكى وى ل سەر چاندنا كەنمى و جەھى و دارىن خۇخابە، ژىلى خودانكرنا تەرش و كەۋالى ژ پەز و بزنان و پرۇژەبەكى مرىشكان ژى لى ھەبە. ژندەرى ئاقا وان بىرەكا ئىرتىۋازى بە. كارەب ژى ل سالا (۱۹۹۸)ئى كەھشتىبە گوندى.

گوندى بەرگىرى:

ئىكە ژ گوندىن عەشىرەتا شەرەفا، دكەفىتە دووراتىيا (۱۵كم) ژ سەنتەرى ناھىيىسى، نافي گوندى بىن ژ ھەبوونا بەرىن قەبارەبى مەزىن ھانى كو ھەتا نھا ژى دىبەرچاقىن، چەندىن جازان گوند ھاتىبە خرابىكرن و ئافاكرن قە، ژمارا ئاكنجىيىن وى ل دووفا نامارا سالا (۱۹۵۷)ئى ۱۰۵ كەس بوون^(۱۳) و نھا دگەھنە نىزىكى (۳۹۰) كەسان و خەلكى وئى موسلمانن، ژىن و ژبارا خەلكى وى ل سەر چاندنا كەنمى و خودانكرنا تەرش و كەۋالى و مىشىن ھنگىيىنى بە. سالا (۱۹۹۸)ئى خواندنگەھ ل فى گوندى ھاتىبە قەكرن، كارەب ژى سالا (۲۰۰۲)ئى كەھشتىبە گوندى، ھەر ۋەسان مزگەفتەك ژى لى ھەبە.

گوندى شىخكا:

گوندەكى كەقنارە دكەفىتە دووراتىيا نىزىكى

لەينى نابوورى:

چونكى گوندى دەشت و چيا هەنە، ئەوما ل دەشتى دەرامەتى دىم، مينا گەنم و جەھ و نىسك و نۆك و گوندۇران د چاندن و ل چيا ژى رەزىن تىرى ھەبوون. ھەلبەت ژىلى خودانكرنا تەرىش و كەوالى كو ل بەرى شۇرشا ئەبلوولى نەھ كەزىن پەزى ل گوندى ھەبوون و نھا ژى ب خودان دكەن، د وى دەمىدا ل فى گوندى چىل نەھاتنەخودانكرن، ھەرچەندە ھەمى دەما گارانەكا دەوارىن شۇلى ل گوندى ھەبوو. ديسان ل گوندى ھندەك پىشەكار ژى ھەبوون، ۋەكى ئاسىنگەرى و دارتراشى و پىندۇزى ژى.

سالا (۱۹۲۵) ئى بۇ جارا ئىكىن بىرارا قەكرنا خواندنگەھا فى گوندى دەركەت. لى ل سالا (۱۹۲۸) ئى ئەو بىرار كەتە د بوارى ب جەھ ھىنانى دا.

غزەتگوزارىپىن گوندى:

فى گوندى چەند پرۇژە لى ھاتىنە دروستكرن، ۋەكى:

سالا (۱۹۹۳) ئى رىنكخراۋا (مىشن) رابوويە ب راکىشانا ھىلا ئاقى ژى كانىيا كونجىيا بۇ گوندى و سالا (۱۹۹۹) ئى رىنكخراۋەكا دى رابوويە ب نووژەنكرنا پرۇژەين ئاڧا گوندى.

سالا (۱۹۹۹) ئى رىنكخراۋا (مىندال پارىزا بىرتانى)، ب ھەماھەنگى دگەل رىڧەبەرىيا پەرورەدا دھۆكى رابوويە ب ئاڧاكرنا خواندنگەھەكا شەش رىزى. ھەلبەت ژىلى پرۇژەين ئاڧاكرنا (۲۵) خانىيان كو ل سەرى ئامازە پى ھاتىيە كرن.

سالا (۲۰۰۵) ئى كارەب ژى گەھشتىيە فى گوندى. ھەر ۋەسەن مزگەڧتەك و ھۆلەكا نازىيان ژى ل گوندى ھەيە^(۱۸).

گوندى كۆخىي:

كۆخىي گوندەكە دكەڧتە سەرى چىيىن چاپانكى، نىزىكى (۱۵كم) ژى سەنتەرى ناھىيى دوورە، پەيڧا كۆخىي ژى پەيڧا كۆخ ب رامانا كومتى چىيى ھاتىيەموەرگرن.

ھانە سۆتن و ھەتا پىشتى پىكھاتنا ۱۱ نادارا ۱۹۷۰ ئى نەھاتە ئاڧاكرن. جەرەكادى گوند پىشتى شىكەستنا شۇرشا ئەبلوولى ھاتە ۋىرانكرن قە و ھندەك ژ خەلكى ۋى راگوھاستنە باشوورى عىراقى و ھندەك ژى د كۆمەلگەھان دا ئاكنجىكرن، پىشتى سەرھلادانا سالا (۱۹۹۱) ئى و ب دروستى ل ۱۶/۲/۱۹۹۲ ئى چەند مالمەك ھاتنە سەرى گوندى و ل سەرىشوينوارىن كەڧن ئاڧاكرنەقە، تا سالا (۱۹۹۴) ئى كو رىنكخراۋا (شىلتەر ناۋ) يا بىرتانى (۲۵) خانى ل دەشتى ئاڧاكرىن و گوند ژ جەھن كەڧن ھاتە سەرى دەشتى.

شوينوارىن گوندى:

فى گوندى چەند شوينوار لى ھەنە، ۋەكى كىليا ۋەزىرى ل رۇژئاقىن گوندى و كەلھا سەركەڧرى لاتى.

شكەڧتىن گوندى:

چەند شكەڧت ژى ل فى گوندى ھەنە، ۋەكى، شكەڧتا تەڧىن ل باشوورى رۇژئاقىن گوندى، شكەڧتا مەدرەسى كو ل نىزىكى خواندنگەھى بوو لەوما ئەو ئاڧ داناپنە سەرى، شكەڧتا كانىيا كونجىيا ل رۇژئاقىن گوندى و شكەڧتا مرىنكى ل رۇژئاقىن گوندى ب دوورانىيا (۱۵۰۰م)، ھەرۋەسەن قەسرەكا ئاڧدار ل گوندى ھەيە، ل سەرى دەرى قەسرى سالا ئاڧاكرنا ۋى (۲۱۱مىش) ھاتىيەنڧىسپىن، ئانكو كەڧنترە ژ ۲۰۰سالان^(۱۹).

كانىيىن گوندى:

كانىيا گوندى ل رۇژەھلاتا گوندى، مفا ژى قىن كانىيى بۇ ئاڧدانى و كار و بارىت مالا دەھتە دىتن. كانىيا ھىرانكى، كو كانىيەكا بچوكە و ل ئاڧ گوندى، كانىيا كونجىيا ل باكوورى رۇژئاقىن گوندى، كانىيا سماكى ل رۇژئاقىن گوندى. كانىيا كورى ل باكوورى گوندى، كانىيا دراڧا ل باشوورى گوندى ل دەشتى، كانىيا پىمەلكى ل باشوورى گوندى ل دەشتى.

سنوورين گوندى:

باكوور: گوندين تله و بلان.
باشوورا: گوندين خەنس، باقىان و سىلکا.
رۇزھەلات، گوندى شىخكا.
رۇزئاقا، ھاروينا و شەھيا.

پىكھاتا گوندى:

خەلكن كوخيىن د بىياتدا ژ گوندى شىخكانە،
شىخكا ژ سى تاخان پىكھات ئەوژى تاخىن، داودا،
پىرەفاتى و كانا، ژ ئەنجامى نارىشەكا جفاكى
د ناقبەرا خەلكن گوندىدا كو ژ سالا ۱۹۱۹-
۱۹۳۶ فەكەتئىشاپە خەلكن تاخى كانا ژ گوندى
باركرىنە و ل جەن ئەھىن شىخكا ئاكنجى بوونە،
پىكھاتا گوندى ب قى رەنگىيە، مالا حسوى د
بىياتدا ژ پىنانش ھاتىنە، مالا بژيان ژ ناف مزوورى
ژوورىان گوندى بژيان ھاتىنە، مالا سىتىن ژ گوندى
توويىن مزوورى ژوورى ھاتىنە.

توینوار و جھىن كەشارىن گوندى:

مەرەقەئى شىخ يەخىيا، ھىندەك چالىن ژ بەرى
كولاي...

جھىن گوندى:

شىقەكوپرى، رەوينا كاقلە گوندى، مزىركى، وارن
ھەسن جەن كۆچەرآن بوو.

ژىدەرىن ئاقى:

كانىيا كوخيىن، برکا دىژ، كانىيا كورى، كانىيا
مىرگەشكى، كانىيا بىپكى، نھا ئاقى ژ كاتىيان ب
رنا ماتووران دكېشنى گوندى.

سالا (۱۹۵۷) ئى خواندىنگەھ ل گوندى
ھاتىيەفەكرن، بەلن نھا ژنەر نەبوونا خەلكرى ل
گوندى چ خواندىنگەھ لى نىنن، سالا (۲۰۰۸) ئى جادا
سەرەكى و سالا (۲۰۱۱) ئى كارەب گەھشىنى گوندى،
نھا دو بىرىن ئەفتى ل سنوورى گوندى ھاتىنەكۆلان.

ژىدەرىن ژيارا خەلكن گوندى:

بەرى خرابكرن و راكرنا گوندىان پىتربيا خەلكرى
گوندى مزوولى چاندىن ب تايبەت چاندىن بىرنج و
تويىن و مىو و ھىندەك جۆرىن فىقى بوون و ھىندەكان
ژى چاندىن دىم ب تايبەت گەنم دچاندى.

ل دووف سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ۳۲۱ كەس
ل گوندى دژيان و وئى سالى گوندى سەر ب ناحيا
سەنتەرى قەزا شىخان بوو (۱۹). گوندى سى جارن
ھاتىيەخرابكرن و سوتن سالىن ۱۹۶۴، ۱۹۷۴-۱۹۷۵
و سالا ۱۹۷۸ ئى گوندى ھاتەخرابكرن و خەلكرى وى ب
زۆرى فەگوھاستىنە كۆمەلگەھن قەسرۇكى و بەرى
فنى فەگوھاستىنە نىژىكى چل مالا ل گوندى دژيان،
پىشتى سەرھىلدا (۱۹۹۱) ئى گوندى ھاتىيەفەئاقاكرن
و نھا نىژىكى ۳۰ خانىيان ل گوندى ھەنە، بەلن
كتەكا كىنما خەلكرى ل گوندى دژيان و پىتربيا وان
خانىيان د قالانە^(۱).

گوندى سىلکا:

ئىكە ژ گوندىن ناحيا قەسرۇك، دكەقېتە دوورائىيا
(۲۳كم) ژ سەنتەرى ناحىيى، گوندى دو جارن ژ لايى
حكۇمەتا عىراقى قە ھاتىيە خرابكرن و ئاقاكرن قە،
ژمارا ئاكنجىين وى ل دووف نامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۶۳
كەس بوون^(۱) و نھا دگەھنە نىژىكى (۹۸) كەسان
و خەلكرى وى كوردىن موسلمانن.

گوندى ب ناقى گوندى سىلكن دەقەرا مزوورى
ژوورى- ناحيا شىروان ھاتىيەنافكرن، ل سالىن سىھان
كەسەك ب ناقى يوسف محەمەد ژ وى گوندى
ھاتىيە گوندى شەمەكان، پاشتر ژ وئى ھاتىيە جەن
فى گوندى كو مولكن خەلكن شىخكا بوو و عەرد
بۇ خۇ كرىيە و گوندى نوو ھەر بناقى گوندى خۇيىن
كەفەن نافكرىيە، نھا ژى پىكھاتا گوندى ھەمى ژ
بنەمالا وى كەسى ئانكو يوسف محەمەدبەنە،
رووبەرى گوندى (۷۰۰) دونەمە.

ژىدەرىن ئاقا گوندى:

د دەمى خۇدا دو كانىيىن ئاقى بوون و نھا ژى ب
ھىقىيا بىرىن ئىرتووزى نە.

زىدەرئىن زيارا خەلكى گوندى:

زيارا خەلكى ۋى ل سەر چاندنا گەنم و جەھ و نوك و باجانسوركانە، زىلى خودانكرنا بزىن و مېهان. ل سالا (۲۰۱۰) ئى كارەب گەھشتىبە گوندى^(۱۲۲).

گوندى بافيان:

ئىكە ژ گوندىن عەشىرەتا مزوورىان، دكەقىتە دووراتبيا (۱۱كم) ژ سەنتەرى ناھىيىن. زمارا ئاكنجىيىن ۋى ل دووفا نامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۵۸ كەس بوون^(۱۲۳) و نھا دگەھنە نىزىكى (۴۰۸) كەسان، ژ جھىن بەرچاقىن گوندى ژى (كەفرى بافيان)ە، زىن و زيارا خەلكى ۋى ل سەر چاندنا گەنم و جەھ و بزىج و كەسكاتى يە، ھەر وەسان ب خودانكرنا بزىن و مېهان. خواندنگەھ ل سالا (۱۹۹۹) ئى لى ھاتىبە قەكرن و كارەب ژى ل سالا (۲۰۰۶) ئى گەھشتىبە گوندى.

گوندى بەرەشا:

ئىكە ژ گوندىن عەشىرەتا مزوورىان، دكەقىتە دووراتبيا (۲۵كم) ژ سەنتەرى ناھىيىن. زمارا ئاكنجىيىن ۋى دگەھنە نىزىكى (۴۴) كەسان و خەلكى ۋى كوردىن موسلمانن. چەندىن جازان گوند ژ لايىن حكومەتىن عىراقى قە ھاتىبە خرابىكرن. ژ جھىن بەرچاقىن دىرۇكى ل گوندى مەزاري (كولاف رەشاى) يە كو گەلەك خەلك قەست دكەنن بۇ ب جھ ئىنانا داخواز و مەرەمىن خۇ، زىن و زيارا خەلكى ۋى ل سەر چاندنى و ب خودانكرنا بزىن و مېھ و چىلان، ھەر وەسان پرۇزەبەك ب خودانكرنا مرىشكان لى ھەبە. كارەب ژى ل سالا (۲۰۱۰) ئى گەھشتىبە گوندى.

گوندى شىفا:

ئىكە ژ گوندىن عەشىرەتا كۆچەرىن زىدكان، دكەقىتە دووراتبيا (۱۶كم) ژ سەنتەرى ناھىيىن. ئاقىن گوندى بىن ژ ھەبوونا شىقىن ئاقىن ل دەوروبەرىن گوندى ھانى، زىدەبارى كو جۇيا ئاقا شاھ سەنخارىيى

(۱۸۱۱- ۷۰۴پ. زى ئىرا دەرباز دىبىت. گوند چەند جازان ژ لايىن حكومەتا عىراقى قە ھاتىبە خرابىكرن. زمارا ئاكنجىيىن ۋى ل دووفا نامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۷۹ كەس بوون^(۱۲۴) و نھا دگەھنە نىزىكى (۱۱۰) كەسان و خەلكى ۋى كوردىن موسلمانن. قى گوندى چەند جھىن بەرچاق و دىرۇكى ھەنە، وەكى مەزاري مەلا ھەسەن. زىن و زيارا خەلكى ۋى ل سەر چاندنا گەنمى و جەھى و خودانكرنا پەز و بزى يە، ل سالا (۱۹۹۳) ئى خواندنگەھ ل قى گوندى ھاتىبە قەكرن و كارەب ژى ل سالا (۱۹۹۹) ئى گەھشتىبە گوندى. ھەر وەسان مزگەفتەك ژى ل قى گوندى ھەبە.

گوندى گرمشان:

ئىكە ژ گوندىن عەشىرەتا شەرەفانى، دكەقىتە دووراتبيا (۱۰كم) ژ سەنتەرى ناھىيىن. زمارا ئاكنجىيىن ۋى ل دووفا نامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۵۳ كەس بوون^(۱۲۵) و نھا نىزىكى (۱۴۵) كەسان، خەلكى ۋى كوردىن موسلمانن. زىن و زيارا خەلكى ۋى ل سەر چاندنا گەنمى و خودانكرنا پەز و بزى يە، زىدەبارى پرۇزەبەكى خودانكرنا مرىشكان لى ھەبە. سالا (۱۹۹۶) ئى خواندنگەھ ل قى گوندى ھاتىبە قەكرن، كارەب ژى ل سالا (۱۹۹۷) ئى گەھشتىبە گوندى.

گوندى ھرىن:

ئىكە ژ گوندىن عەشىرەتا شەرەفانى، دكەقىتە دووراتبيا (۵كم) ژ سەنتەرى ناھىيىن. زمارا ئاكنجىيىن ۋى ل دووفا نامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۹۳ كەس بوون^(۱۲۶) و نھا نىزىكى (۳۰۰) كەسانە و خەلكى ۋى كوردىن موسلمانن. گوند چەند جازان ژ لايىن حكومەتا عىراقى قە ھاتىبە خرابىكرن. زىن و زيارا خەلكى ۋى ل سەر چاندنا گەنمى و جەھى و خودانكرنا پەز و بزى يە، خواندنگەھ ل سالا (۱۹۹۷) ئى ل قى گوندى ھاتىبە قەكرن، و كارەب ژى ل سالا (۱۹۷۶) ئى گەھشتىبە گوندى، دىسان قى گوندى مزگەفتەك ژى لى ھەبە.

باچەلا كەقن:

ژىن و ژيارا خەلكى وى ل سەر چاندنا گەنمى و جەھى و بىستانانە، زىدەبارى خودانكرنا پەز و بزنى، خواندنگەھ سالا (۲۰۰۱) ئ ل قى گوندى ھاتىبە قەكرن، كارەب ژى ل سالا (۱۹۹۲) ئ گەھشتىبە گوندى.

ئىكە ژ گوندىن عەشىرەتا شەرەفانى، دكەقەتە دووراتبيا (۷كم) ژ سەنتەرى ناھىي. ژمارا ئاكنجىين وى ل دووف نامارا سالا (۱۹۵۷) ئ ۱۴ كەس بوون^(۱۷) و نھا نىزىكى (۸۰۰) كەسانە و خەلكى وى كوردىن موسلمانن، گوند چەند جاران ژ لايى حكۇمەتا عىراقى قە ھاتىبە خرابكرن. ژىن و ژيارا خەلكى وى ل سەر چاندنا گەنمى و خودانكرنا پەز و بزنى و چىلانە. خواندنگەھ سالا (۱۹۹۴) ئ ل قى گوندى ھاتىبە قەكرن، كارەب ژى سالا (۱۹۸۰) ئ گەھشتىبە گوندى، دىسان قى گوندى مزگەفتەك ژى لى ھەبە.

گوندى گرزەنگل:

ئىكە ژ گوندىن ناھىيا قەسرۇكى، دكەقەتە دووراتبيا (۵كم) ژ سەنتەرى ناھىي. ژمارا ئاكنجىين وى ل دووف نامارا سالا (۱۹۵۷) ئ ۹۱ كەس بوون^(۱۸) و نھا نىزىكى (۱۰۰) كەسان، ئاقى گوندى يىن ژ زەنگلا دىرى ھاتى كو د بەرى دا دىرەك ل سەر گرى گوندى ھاتبوو ئاڧاكرن. گوند چەند جاران ژ لايى حكۇمەتا عىراقى قە ھاتىبە خرابكرن. چەند جەين بەرنىاس و دىرۇكى لى ھەنە، مىنا گرى گوندى كو جەھكى شوىنوارى يە، زىدەبارى كو جەھك بوو جوى لى د ئاكنجى. ژىن و ژيارا خەلكى وى ل سەر چاندنا گەنمى

باچەلا سەرگەقروك:

ئىكە ژ گوندىن عەشىرەتا كۆچەرەن، دكەقەتە دووراتبيا (۵كم) ژ سەنتەرى ناھىي. ژمارا ئاكنجىين وى دكەھنە نىزىكى (۲۳۴) كەسان، گوند چەند جاران ژ لايى حكۇمەتا عىراقى قە ھاتىبە خرابكرن.

گوندى درىن

و جەھى و گوندۇر و نۆكانە، زىدەبارى خودانكرنا پەز و بزنى و ھەبوونا پرۇژەيەكى خودانكرنا مريشكان. ساللا (۱۹۷۷) ئى خواندنكەھ ل قى گوندى ھاتىيە قەكرن، كارەب زى ل ساللا (۲۰۰۷) ئى گەھشتىيە گوندى.

گوندى كەمى (كەميا):

ئىكە ژ گوندىن عەشپىرەتا شەرەفانى، دكەقىتە دووراتىيا (۹كم) ژ سەنتەرى ناھىيى. ناھىي گوندى يىن ھاتى ۋەكى دىبىژن دەمى گوند ھاتىيە ئافاكرن ژ چەند مالەكىن كىم پىكدەھات و ژبەر كىماسىيا خەلكىن ۋى ئەف ناھە دانايىنە سەر.

سۋورىن گوندى:

باكوورى، گوندى كەقرە سۋرى. باشوورى، گوندى كرزەنگل. رۇژھەلاتى، گوندى كوپى.

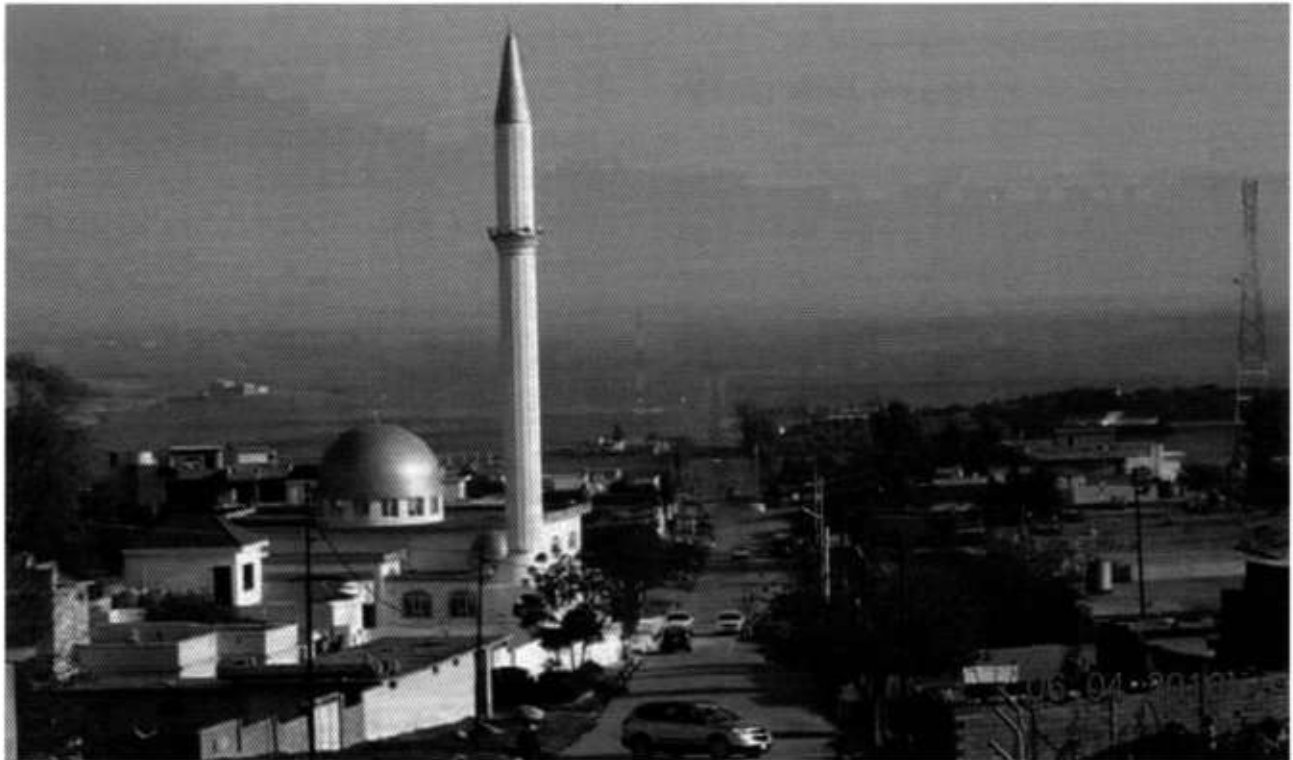
رۇژئافىي، گوندى مريبايە (۲۹).

ژمارا ئاكنجىيىن ۋى ل دووڤ ئامارا ساللا (۱۹۵۷) ئى ۸۲ كەس بوون (۳۰) و نھا نىزىكى (۱۱۸) كەسان لى دژىن، گوند چەند جارن ژ لايىن حكۇمەتا عىراقى قە ھاتىيە خرابكرن. ژىن و ژيارا خەلكىن ۋى ل سەر چاندنا گەنمى و گوندۇرانە و نىزىكى (۱۲۰) دۇنەمىن عەردى چاندنى ھەنە، زىدەبارى خودانكرنا پەز و بزنى و چىلان. ھەر ۋەسان پرۇژەيەكى خودانكرنا مريشكان لى ھەيە. ل ساللا (۲۰۰۰) ئى خواندنكەھ ل قى گوندى ھاتىيە قەكرن، كارەب زى ل ساللا (۲۰۰۷) ئى گەھشتىيە گوندى. ھەر ۋەسان مزكەفتەك زى ل گوندى ھەيە.

گوندى كوپى:

ئىكە ژ گوندىن عەشپىرەتا شەرەفانى، دكەقىتە دووراتىيا (۱۱كم) ژ سەنتەرى ناھىيى. ژمارا ئاكنجىيىن ۋى دكەھنە نىزىكى (۲۳۱) كەسان و خەلكىن ۋى

گوندى كوپى

رۇزھەتلى: گوندئ چەم ئەرزن.

رۇزھەتلى: گوندئ كۇيى يە^(۳۱).

ژمارا ئاكنجىين وي دگەھنە نىزىكى (۳۶۰) كەسان، چەند جاران گوند هاتىبە كاشلكرن. ژين و ژيارا خەلكى وي ل سەر چاندنا گەنمى و جەھى و خودانكرنا بەز و بزنى و چىلانە. سالا (۱۹۹۱) ئى خواندنگەھ ل فى گوندى هاتىبە فەكرن. ديسان بنگەھەكى ساخلەمىن و پرۇزەپىن ئاف و كارەپى ژى لى ھەنە.

گوندئ كەندى:

ئىكە ژ گوندىن عەشپىرەتا مزوورى، دكەقبىتە دووراتبيا (۱۴كم) ژ سەنتەرى ناھىي. ژمارا ئاكنجىين وي دگەھنە نىزىكى (۴۹۸) كەسان و خەلكى وي كوردىن موسلمانن. ژين و ژيارا خەلكى وي ل سەر چاندنا دەرامەتى فىقى يە، وەكى خۇخ و ھنار و ھزىرو مزىزە و زەپىتۇنان، زىدەبارى خودانكرنا چىل و گۆلكان. خواندنگەھ سالا (۱۹۹۱) ئى ل فى گوندى هاتىبە فەكرن. كارەپ ژى ل سالا (۲۰۰۷) ئى گەھشتىبە گوندى.

گوندئ چەم ئەرزن:

ئىكە ژ گوندىن عەشپىرەتا مزوورىان، دكەقبىتە دووراتبيا (۱۰كم) ژ سەنتەرى ناھىي. ژمارا ئاكنجىين وي دگەھنە نىزىكى (۴۲۰) كەسان . گوند چەند جاران ژ لاپىن حكۆمەتا عىراقىن قە هاتىبە خرابكرن. ژين و ژيارا خەلكى وي ل سەر چاندنى و رەز و باغانە، ھەر وەسان خودانكرنا بەز و بزنى و چىلان و پرۇزەپىن خودانكرنا مرىشكان ژى لى ھەيە. خواندنگەھ ل فى گوندى سالا (۱۹۹۸) ئى هاتىبە فەكرن. كارەپ ژى ل سالا (۲۰۰۸) ئى گەھشتىبە گوندى. فى گوندى مزگەفتەك ژى لى ھەيە.

گوندئ پىبانا:

پىكھانا وي ژ عەشپىرەتا مزوورى و ژىبارى نە، دكەقبىتە دووراتبيا (۷كم) ژ سەنتەرى ناھىي. ژمارا

كوردىن موسلمانن. ژ جەھىن بەرنىاسىن گوندى ژى سكرى كويى. ژين و ژيارا خەلكى وي ل سەر چاندنا گەنمى و خودانكرنا بەز و بزنى و چىلانە. ھەر وەسان پرۇزەپى ب خودانكرنا ماسىيان ژى لى ھەيە. ل سالا (۱۹۹۷) ئى خواندنگەھ ل فى گوندى هاتىبە فەكرن. ديسان فى گوندى مزگەفتەك ژى لى ھەيە.

گوندئ تىزىنە ھەركى:

ئىكە ژ گوندىن عەشپىرەتا ھەركىيان، دكەقبىتە دووراتبيا (۷كم) ژ سەنتەرى ناھىي. ژمارا ئاكنجىين وي ل دووفا نامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۷۲ كەس بوون^(۳۱) و نھا نىزىكى (۱۳۷) كەسانە و خەلكى وي موسلمانن. گوند چەند جاران ژ لاپىن حكۆمەتا عىراقىن قە هاتىبە خرابكرن. جەھىن بەرنىاس ل گوندى ھەنە، وەكى (گرئ قەسرى). ژين و ژيارا خەلكى وي ل سەر چاندنا گەنمى و خۇخانە، ھەر وەسان خودانكرنا بەز و بزنى و چىلان و دو پرۇزەپىن خودانكرنا ماسىيان ژى لى ھەنە. سالا (۱۹۹۷) ئى خواندنگەھ ل فى گوندى هاتىبە فەكرن. كارەپ ژى ل سالا (۲۰۰۴) ئى گەھشتىبە گوندى. فى گوندى مزگەفتەك ژى لى ھەيە.

گوندئ تىزىنە مزوورى:

دكەقبىتە دووراتبيا (۵كم) ژ سەنتەرى ناھىي. ژمارا ئاكنجىين وي دگەھنە نىزىكى (۱۲۹) كەسان. ژين و ژيارا خەلكى وي ل سەر چاندنا گەنمى و گوندۇران و خودانكرنا بەز و بزنى و چىلا و مېشىن ھنگىنى.

گوندئ كانى كولى:

ئىكە ژ گوندىن عەشپىرەتا مزوورىان، دكەقبىتە دووراتبيا (۷كم) ژ سەنتەرى ناھىي. خۇجەھىن فى گوندى خەلكى ھەردو گوندىن (خورتا مەزىن و كانى كولى) نە، خەلكى گوندى خورتا مەزىن پىشتى گوندى وان هاتىبە ويران كرن ل فى گوندى ئاكنجى بووينە.

سزورىن گوندى:

پاكوورى، گوندئ كەندى يە. باشوورى، گوندئ تىزىنە.

(۱۲) خىزان بوون و ل سالا (۱۹۱۸) بووينه (۱۶) خىزان كو دبوونه (۷۴) كەس، ھندەك خىزانين كوردين موسلمان و جوھى ژى ل گوندى ھەبوون بەلئ ھژمارا وان نەھاتىيەدىياركن، خەلكى گوندى ل دەستپىكا سالىن شىستان گوند بەردابوو و مشەخت ببوونە مووسلى، پىشتى سەرھلانا كوردستانى ل ئادارا (۱۹۹۱) ئى ل نىقا سالىن نۆتان زقرىنەفە سەر گوندى خۇ^(۳۳) ژمارا ئاكنجىين گوندى نھا دگەھنە نىزىكى (۳۳۹) كەسانە و خەلكى وى مەسبىحى نە، ئەف گوندە چەند جارن ھاتىيە خرابىكن، ژ جھين بەرچاقين گوندى ژى كەنيسا مار ساوھ و مەزارى مار ساوھىيە، ژين و ژيارا خەلكى وى ل سەر چاندنا كەنمى و جەھى يە، سالا (۱۹۸۴) ئى خواندنگەھ ل قى گوندى ھاتىيە فەكەرن.

گوندى ملا پروان:

ئىكە ژ گوندين ناحيا قەسرۆكن، دكەفیتە دوورانييا (۵كم) ژ سەنتەرى ناحين، ژمارا ئاكنجىين وى دگەھنە نىزىكى (۱۵۰) كەسان و خەلكى وى كوردين موسلمانن، ژين و ژيارا خەلكى وى ل سەر چاندنا كەنمى و جەھى و خودانكرنا بزن و ميه و چىلانە.

گوندى ئاشكان:

پىكھاتا گوندى ژ عەشیرەتا شەرەفانى يە، دكەفیتە دوورانييا (۱۵كم) ژ سەنتەرى ناحين، ژمارا ئاكنجىين وى ل دووف نامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۸۱ كەس بوون^(۳۴) و نھا نىزىكى (۲۸۴) كەسانە ئەف گوندە چەند جارن ھاتىيە خرابىكن، ژين و ژيارا خەلكى وى ل سەر چاندنا كەنمى و جەھى و نۆك و ترۆزى و گوندورانە، زىدەبارى خودانكرنا پەز و بزن و چىلان، سالا (۱۹۹۸) ئى خواندنگەھ ل قى گوندى ھاتىيە فەكەرن.

گوندى زىناقا غازى:

پىكھاتا گوندى ژ عەشیرەتا شەرەفانى و كۆرانە،

ئاكنجىين وى دگەھنە نىزىكى (۱۴۱) كەسان، گوند جەرەكى ژ لايى حكۆمەتا عىراقىن فە ھاتىيە خرابىكن، ژ جھين ناقدارين گوندى ژى كەلا گوندى يە، ژين و ژيارا خەلكى وى ل سەر چاندنا كەنم و جەھ و بىزى يە، ھەرۆھسان خودانكرنا پەزى و بىزى و چىلانە، خواندنگەھ سالا (۱۹۹۷) ئى ل قى گوندى ھاتىيە فەكەرن، كارمب ژى ل سالا (۲۰۰۸) ئى گەھشتىيە گوندى، مزگەفتەك ژى ل گوندى ھەبە.

گوندى كبرى نيك:

ئىكە ژ گوندين عەشیرەتا كۆچەران، دكەفیتە دوورانييا (۱كم) ژ سەنتەرى ناحين، ژمارا ئاكنجىين وى نىزىكى (۱۴۴) كەسانە، گوند چەند جارن ھاتىيە خرابىكن، ژين و ژيارا خەلكى وى ل سەر چاندنا كەنمى و خودانكرنا بزن و ميهانە.

گوندى كبرى دووى:

ئىكە ژ گوندين عەشیرەتا شەرەفانى، دكەفیتە دوورانييا (۲كم) ژ سەنتەرى ناحين، ژمارا ئاكنجىين وى دگەھنە نىزىكى (۳۳۰) كەسان، ژ جھين بەرچاقين گوندى ژى رووبارين سرۆشتى نە، ژين و ژيارا خەلكى وى ل سەر چاندنا كەنمى و جەھى يە، سالا (۱۹۹۸) ئى خواندنگەھ ل قى گوندى ھاتىيە فەكەرن، ديسان گوندى مزگەفتەك ژى ئى ھەبە.

گوندى ملا پروان مەسىھى:

ئىكە ژ گوندين كلدانىيان، دكەفیتە دوورانييا (۱كم) ژ سەنتەرى ناحين، ۋەك ھاتىيەگۆتن، ناقتى گوندى پەيشەك كلدانىيە پىكھاتىيە ژ (ملا) ئانكو گر و (اروانە) ئانكو خىر و سەدەفە ئانكو گرئ خىر و سەدەقان، ژ سالا (۱۸۸۲) يەفە مەسىحيين كلدان ژ دەقەرا زىبار ھاتىيە و ل قى جھى ئاكنجىبووينە، پىشتى كو ھندەكين دى ژ دەقەرا ئاكرئ ھاتىيەقى گوندى ھژمارا وان زىدەبوويە، ئەف مەسىحيە ل بەراھىن ل سەر ئايىنزايا (مەزھەبى) يەعموبى بوون ياشتر بووينە كاسولىك، سالا (۱۸۸۵) ئى ھژمارا وان

(۱۹۵۷) ئى ۲۷۲ كەس بوون^(۳۱) و نھا نىزىكى (۷۲۶) كەسانە. ئەف گوندى چەند جاران ھاتىبە خرابىكرن. ژىن و ژيارا خەلكى وى ل سەر چاندنا گەنمى و جەھى و بىستانانە، زىندەبارى خودانكرنا پەز و بزنان. سالا (۱۹۹۷) ئى خواندنگەھ ل فى گوندى ھاتىبە قەكرن. دىسان فى گوندى مزگەفتەك ژى لى ھەبە.

گوندى بەركىكى:

گوندىكى عەشیرەتا مزووربىانە، دكەفیتە دووراتیيا (۱۵كم) ژ سەنتەرى ناھىيە. ژمارا ئاكنجىيىن وى نىزىكى (۳۹۵) كەسانە. كارى وان ژى چاندنا دىم و خودانكرنا تەرش و كەوالى يە. فى گوندى خواندنگەھەك لى ھەبە كو سالا (۱۹۹۳) ئى ھاتىبە دامەزراندن، سەرەراى ھەبوونا مزگەفتەكى.

دكەفیتە دووراتیيا (۲۵كم) ژ سەنتەرى ناھىيە. ژمارا ئاكنجىيىن وى ل دووڤ نامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۹۶ كەس بوون^(۳۵) و نھا نىزىكى (۲۰۳) كەسانە. ئەف گوندى چەند جاران ھاتىبە خرابىكرن. ژىن و ژيارا خەلكى وى ل سەر چاندنا گەنمى يە، زىندەبارى خودانكرنا پەز و بزىن و چىلان و پىرۇژەبەكى خودانكرنا مرىشكان ژى لى ھەبە. ل سالا (۱۹۸۰) ئى خواندنگەھ ل فى گوندى ھاتىبە قەكرن. دىسان فى گوندى مزگەفتەك ژى لى ھەبە.

گوندى زىناقا مىرى:

ئىكە ژ گوندىن ناھىيا قەسرۇكى ژ ئىجاخا (گۇڤەبى) نە، دكەفیتە دووراتیيا (۱۵كم) ژ سەنتەرى ناھىيە. ژمارا ئاكنجىيىن وى ل دووڤ نامارا سالا

ژىدەر و پەراويز

- پىرىيا زانبارىن فى ئىسىنى بىن نامازە ب ژىدەرى وان نەھاتىبەكرن د سەرەدانىن مەيدانىدا ژ ئالىين محەمەد عارف تاتارڤە ھاتىبەكۆمىكرن.
- ۱. د. عبدالله غفور، التشكىلات الادارىة فى جنوب كردستان، (اپرىل- ۲۰۱۴)، ص ۱۲۶.
- ۲. موسەدەق تۇڤى و ئىسماعىل بادى، رىبەرى پارىزگەھا دھۆكى، بپ ۱۴۵.
- ۳. د. عماد عبدالسلام، مراكز ثقافية مغمورة فى كردستان، (اپرىل- ۲۰۰۸) ص ۱۲۹.
- ۴. د. عەبدوللا غەفور، گوندىكەنى باشوورى كوردستان لەسەرزۇمىرى دانىشتوانى عىراقدا- ۱۹۵۷، ج ۲، بپ ۳۵.
- ۵. ل دووڤ تەخمىنىن رىفەبەرىيا نامارا دھۆكى.
- ۶. زانبارى و داتايىن تايىبەت ب ناھىيە و دەزگەھىن وى ژ رىفەبەرىيا ناھىيە پىشكا خۇبەتى ھاتىبەوەرگىرن.
- ۷. داتايىن قەرمانگەھا چاندنى ل ناھىيە.
- ۸. ھەمان ژىدەر.
- ۹. د. عەبدوللا غەفور، گوندىكەنى باشوورى كوردستان، ژىدەرى بەرى، بپ ۳۲.
- ۱۰. پىزىيىن ژ سەرەدانەكا مەيدانى و ب ھارىكارىيا مامۇستا عامر عادل مەعرف كو خەلكى كۆمەلگەھى يە ھاتىبە وەرگىرن.
- ۱۱. د. عەبدوللا غەفور، گوندىكەنى باشوورى كوردستان، ژىدەرى بەرى، بپ ۳۳.
- ۱۲. ھەمان ژىدەر.
- ۱۳. ھەمان ژىدەر، بپ ۳۱.

ناھيا زىلكان

مەھمەد عارف تاتار پىر خەلات نەھياس جەغۇ

پارىزگەھا نەھىئا كرىن داخوازكرن كو ئاقى ناھىن
بەھىتە گوھارتن و ئاف ژ (الفاروق) بېيتە (زىلكان).
پارىزگەھى ژى ئىسسىنەك ھەر ل سەر قى بابەتى
ئاراستەھى جقاتا پارىزگەھا (نەھىئا) كرىن و وان ژى
ل رۇژا (۲۰۰۹/۱/۲۹) ئى رەزامەندى ل سەر وى داخوازىن
دىاركرن و ئاف بۇ (زىلكان).

ھەر ژ دامەرزاندنا ناھىن و ئا ئھا ئان كەسان
وھكى رىئەبەرىن ناھىن موم لى كرىنە:

۱- عەبدولا ھەسەن عەزىز، ھەر ژ رىكەفتى
۲۰۰۰/۱۰/۷ ئى، ئا رىكەفتى ۲۰۰۲/۱/۱۱ ئى.

۲- ماھىر سەئىد مەھى، ژ رىكەفتى ۲۰۰۲/۱/۱۱ ئى، ئا
رىكەفتى ۲۰۰۳/۴/۸ ئى.

۳- مەھمەد ئەمىن غەرىب مەلۇد، ژ رىكەفتى
۲۰۰۷/۵/۳۱ ئى.

خزمەتگوزارىن ناھىي:

ئەگەر ئەم بىئىرنە ئەم فەرمانگەھ و رىئەبەرىن
ل ناھىن ھەين، دى بىنن د دابەشكرىنە ل سەر
ھەردو پارىزگەھا نەھىئا و دھۆكى حۆكەمنا ھەرتما
كوردستانى قە، ژ وان يىن سەر ب مووسل قە،
رىئەبەرىيا ناھىيا زىلكان، جقاتا ناھىيا زىلكان،
رىئەبەرىيا بائىرقانىي، ئاسناما بارى كەسايەتى،

ئىكە ژ وان ناھىن سەر ب قەزا شىخانى قەيە،
خەلكى وى ژ كورد و عەرەبا و ژ ھەردو ئايىنن
موسلمان و ئىزدى بىكھاتىيەل سالا (۱۹۹۷) ئى ژ
ئالىن حۆكەمنا عىراقى ب ئاقى ناھىيا (الفاروق)
ھاتىيە دامەرزاندن، سەنتەرى وى گوندى زىلكانە كو
سەر ب پارىزگەھا مووسل قەبوو و (عەبدولا ھەسەن
عەزىز) ھاتە دانان وھكى رىئەبەرى ناھىن و ل رۇژا
(۲۰۰۰/۱۰/۷) ئى دەست ب كارى خۇ كرىوو، ل سالا
(۱۹۷۵) ئى گوند ھاتىوو تەغرىبكرن و خەلكى وى
ئاوارەھى كۆمەلگەھان كرىوو، ناھىيە بىكدەھىت ژ
كۆمەلگەھا مەھەتى و (۲۵) گوندان.

سەبارەت ئاقى (زىلكان) ^(۱) ژى دىئىن يى ژ (زىلك)
ھاتى، كو ئەو ژى جۆرە گىايەكە د ئاف ئاقى دا شىن
دەت و بۇ چەند مەبەسنا ل بەرى دەھتە بكارھىنان.

پىشتى سالا (۲۰۰۳) ئى و ئەو روودانىن ل عىراقى
چىبوو، گوند ژ وان كەسەن ھاتىنە د گوندى دا
چۆل بوو قە و خەلكى وى يى رەسەن قەگەرىيەقە
سەر گوندى خۇ و ئەف يەكەھىا كارگىزى ھەر ژ سالا
(۲۰۰۳) ئى و ھەتا سالا (۲۰۰۷) ئى ھاتىوو (تەجمىد)
كرن، لى ل رۇژا (۲۰۰۷/۵/۳۱) ئى ھەلبىزرتن بۇ دىاركرنا
رىئەبەرىيا ناھىيا (الفاروق) ھاتە ئەنجامدان و
(مەھمەد ئەمىن غەرىب مەلۇد) وھكى رىئەبەرى
ناھىن ھاتە ھەلبىزرتن و خەلكى وى د رىكا جقاتا
ناھىيا (الفاروق) ب ئىسسىنەكى كو ئاراستەھى

ژۇ عەشىرتىن عەرەبان ژى (زھىرات) ل گوندى (راكابە مەزىن) و (حەدىدى) ل گوندىن (تاق حەرب و تاق مىكانىل).

ژۇ بەر كو جھى قى ناھىن دەشتە، لەوما باراپتر دەرامەتىن دىمى، مىنا گەنم و جەھ و نۆك و باقلىك و تروژى و گوندۇر لى دەھنە چاندن، ژىلى دەرامەتىن ئاقى ژۇ خىيار و باجانسۇرك و كرتۇپ (پتات) و ...ھتد، ھەر وەسان داروبارىن زەيتوونان و دارىن خۇخان ژى لى ھەنە. دېسان خەلكى دەقەرى تەرش و كەوالى ژى وەكى ژىدەرەكى دى يى داھاتى، مىنا پەز و چىل و مرىشكان ب خودان دكەن.

ل دووف ئامارىن تەخمىنكىرىن رىقەبەرىيا ئامارا دھۆكى نھا ھژمارا خەلكى سەرانسەرى ناھىن دېتە ۱۹۴۹۴ كەس ژ وانا ۱۸۰۸۸ كەس ل سەنتەرى ناھىن و باژىركىن وئ دژىن و ۱۴۰۶ كەس ژ ل گوندىن سەر ب ناھىن قە دژىن^(۱)، پىنكھاتا وانا نەتەوھى كورد و عەرەبن و يا ئابىنى موسلمان و ئىزدى نە.

بىگەھى ئاڧا زىلكان، بىگەھى ساخلەمىيا زىلكان، بىگەھى ساخلەمىيا مەھەتى، بىگەھى ساخلەمىيا تاق مىكانىل، بىگەھى سەخپىرىكنا كارەبا زىلكان، بىن سەر ب حكۇمەتا ھەرىمىن ژى قە پىنكھاتىيە ژۇ.

سەرۇكاتىيا باژىرقانىا مەھەتى، پۇلىسىن شۇرش، پۇلىسىن مەھەتى، جىگىرىيا ئاسايشا زىلكان. ژۇ عەشىرەتىن دەقەرى ژى (گۇران) ل گوندىن (زىلكان، خاتوناوا، مۇسەكا ئىسلام، كانى ساردك، چەمەرەش، ھنجىرۇك، تاق حەمە، بەرازى بچووك، بەرازى مەزىن، بابا، نىچەين، گلەشىن، محەمەد رەشان، پىران مەقلۇب، قىماوا، كىردەگال، ئاقدەلىن، گر فەقىر).

ژۇ عەشىرەتىن ئىزدىيان ژى: (دوملى، ھەكارى، خەتارى، مامۇسى، قايدى، بەلەسىنى، جەھسانى، خىسكى، ترك)، ئەو ژى ل كۆمەلگەھا مەھەتى و گوندىن (كەندالە، مەحموودان، موقبلە، مۇسەكا ئىزدىيان).

زىلكان

گوندىن سەر ب ناھيا زىلكان قە: سەنتەرى زىلكان؛

خەلكى وى كوردىن موسلمانن، ل دووڧ نامارا سالا (۱۹۵۷) ئ ژمارا خەلكى قى گوندى ۱۰۶ كەس بوون^{۱۳} و نھا نىزىكى (۵۰۰) كەسانە، بۇ جارا ئىكى ل سالا (۱۹۱۱) ئ خواندنگەھ لىن ھاىبە قەكرن، ئەڧ خواندنگەھە يەكەمىن خواندنگەھ بوو ل دەقەرا چىايى مەقلوبى دەيتەقەكرن و قوتابىين شەش گوندىن ل قى خواندنگەھى دخواند^{۱۴}، ل سالا (۱۹۱۸) ئ پرۇزەيى ئاڧى ل گوندى ھاىبە دروستكرن، ل سالا (۱۹۷۹) ئ كارەب كەھشئىبە گوندى، بنگەھى ساخلىمىن ل سالا (۱۹۹۷) ئ ھاىبە دروستكرن، ل سالا (۲۰۰۳) ئ خواندنگەھا زىلان يا بنەرەت ژ لاين حكۇمەتا ھەرنما كوردستانى لى ھاىبە قەكرن.

كۆمەلگەھا مەھەتى؛

د بىياتدا گوندىكە دكەڧىتە دوورائىيا يەك كىلومەترى باشوورى جادا سەرەكىيا دھۆك- ھەولېر، (۱۰۰۰) دۇنەمېن ەردى ھەنە و سنوورېن وى ژى ب قى رەنگى نە.

پاكوورى، گوندى مام رەشان.

باشوورى، گوندى موقبلن.

رۇزھەلاتى، گوندى زىناقا.

رۇژئاقايى، گوندى بىتنار.

ل سەر ئاڧى گوندى ژى دېئژن ژ (مەتى) ھاىبە، ۋەكى د شەرەفناما شەرەڧخانن بەدلىسى دا ھاى دېئژىت، ل سالا (۱۰۰۲-مىش/۱۵۹۴ز) ئ مەحموودا مېرگەھ بوو و مېر (عېسى كورئ ەدلا خانن) مېر بوو و ۋى مەتەك ھەبوو، مېرى گرەك ل رۇزھەلاتى گوندى ۋەكى خەلات دابوو مەتا خۇ د گۇننى گرى مەتى، ب درىژاھبا مېژوويى ژ گرى مەتى بوو گوندى مەتى و پاشى بۇ گوندى مەھەتى.

ل رۇژا (۱۹۷۴/۱۰/۱) ئ برىارەك ژ حكۇمەتا عىراقى ھاە دەرىئىخستىن كو ھەمى گوندىن ئىزدىين دەقەرا شىخان د كۆمەلگەھى دا بىنەكۆمكرن و

ل رۇژا (۱۹۷۵/۵/۱۱) ئ دەستەلاندارىيا حكۇمەتى ل مووسلى عەرەب ئىنانە سەر قان گوندىن ئىزدىيان: (كەندال، گرخاس، جەروانە، دۇنە ھژىر، باقەسر، بىتنار، مۇسەكا، مەحموودا، موقبلا مەزن، موقبلا بچويك و مام رەشا) و خەلكى وان گوندىن ئىنانە كۆمەلگەھا مەھەتى و دناڧ كۆمەلگەھى دا ھەر گوندىك ژ گوندى دى جوداكر، واتە ھەر ناخەكى ئاڧى خۇ ھەبە و كۆمەلگەھ پىنكەھىت ژ (۱۵) گوندىن ب قى رەنگى: (مەھەت، مام رەشا، دۇلا ھژىر، سىن گرک، موقبلا مەزن، موقبلا بچىك، باقەسرى، جەروانە، مەحموودا، مۇسەكا، گرخاسى، كەندالى، گرموبارەك، مەھمەد رەشان، بىتنازا، ئانكو ناخ ب ئاڧى گوندىن ئاڧكرن.

ئەڧ گوندى ئىزدىنىشىن، ژ چىنېن شىخ و پېر و مريدانە، ژ چىنا شىخان شىخىن ناسرەدېنە، شىخىن فەخرا، ژ پېران ژى پېرىن ھاچىيالى، ژ مريدان ژى دەھ ەشېرەت ب قى رەنگى لى ھەنە، دووملى، خېسكى، ماموسى، ھەكارى، پىدەيى، دنايى، قايدى، خەتارى، ترك، برىمەمى، جەھسانى، ھەراقى، خالتى، ئال دەخى، ماسەكى، بەلەسىنى، برىمەمى.

ژ نىشانگەھىن خاس و بابچاگان ل گوندى ئەھمەت

ئىزى، پىرافات، شىخادى، مەھمەد رەشان، ئىزى ژى نافەكە ژ ئاڧىن خودى مەزن، ۋەكى سەبەقا قەولنى ژ ئەدەبىياتىن ئابىنى ئىزدىيان دېئژىت:

ئىزى بخۇ پەمشايە

و ھەزار و ئىك ئاڧ ل خۇ دانايە.

بەلى ئاڧى مەزن ھەر خودايە.

بەلى پىرافات و شىخادى و مەھمەد رەشان ل سەدى دووازى بوون، و سەرەدانا گوندى مەھەتى كرىنە، لەوما جەيتى نىشانگەھىن وان لى ھەنە.

گوندى ل (۱۹۷۵/۵/۱۱) ئ بوويە كۆمەلگەھا مەھەتى و ژمارا ئاكنجىين گوندى ل دووڧ نامارا سالا (۱۹۵۷) ئ ۷۷ كەس بوون^{۱۵} و نھا دەمى نامادەكرنا قى ئقىسىننى ل داوييا سالا (۲۰۱۵) ئ (۱۶۰۷) سەرۆك خېزان ل كۆمەلگەھى دژىن كو

دەمى بەرھەشكرنا فىن ئفيسىنن ۱۲ خىزان ل گوندى
دژيان و دبوونه (۱۱)كەس.

گوندى مەھموودان:

ئەف گوندى دكەقىتە دوورائىيا (۳كم) ژ جادا
سەرەكپىيا دھۆك - ھەولنر، رووبەرى وى (۴۰۰۰)
دۆنەمن. ل سەر ئاقى گوندى ژى ھەر ژ ئاقى
عەشپىرەتنى (مەھموودى) ھاتىيە، كول سەدسالىيا
دەمى عەشپىرەتەكا گەلمەكا ب ھىز بوو ل دەقەرا
شىخان و ھەتا چىيىن مەفلووبى، بەلى ژىر
ناكۆكپىن ئاقخۆبى و دو بەندىن بوونە دو پشك و
ھەر پشكەك چوو ملەكا گوندى، ل سەدسالىيا
دووازى شىخادى و مەلك شىخسن و عەقدى رەش و
مەھمەد رەشان و پىرافات و شەخسى باتى ھاتىنە
گوندى و پىك ئىناينە و ئاقى گوندى ژ مەھموودا
كرنە (مەھموودان).

سۈورن گوندى:

- باكوررى، كۆمەلكەھا مەھەتن
- باشوورى، گوندى موقبلنى
- رۇژھەلاتى، گوندى سىن كرك
- رۇژئاقابى، گوندى كەندالى

پىكھاتا جفاكى:

خەلكى فى گوندى ئىزدىنە، ژ ھەرسىن چىنن شىخ
و پىر و مريدان. ژ شىخان، شىخىن ناسرەدىن، ژ پىران
ژى پىرىن مەمى شقان، و ژ مريدان ژى عەشپىرەتنى
دووملى، خىسكى، ترك، قايدى، خەتارى، خالىتى، ژمارا
خەلكى وى ل دووفا ئامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۰۰ كەس
بوون^(۱۱). بەلى نھا ژ ۸۵ كەسان نە دبۆرىن.

ئەف گوندى گوندىكە قنارە و دبۆكا خۇ يا
تايبەت يا ھەي، شەرەفخاننى بەدلىسى دبىژىت: ل
سالا (۱۰۰۲-مىش/۱۵۹۳ز) ئى ئەف گوندى مېرگەھ
بووبە و دو بنەمالا مېرىاتى لى كرىنە. ئەو ژى:

۱- بنەمالا شىخ مەھموود، ئەختىيارى باسكى بوو و

دگەھنە دەوروبەرتن (۱۰۰۰۰) كەس.

سالا (۱۹۷۰) ئى يەكەم خواندنگەھ لى ھاتىيە
دروستكرن و د ھەمان سال دا پىرۇژەبىن ئاقى ژى
بۆ گوندى ھاتىيە دروستكرن، سالا (۱۹۷۷) ئى
بىگەھەكى ساخلەمىن لى ھاتىيە دروستكرن و
سالا (۱۹۷۹) ئى ھىلا كارەبى ژى گەھشتىيە گوندى.
فى كۆمەلكەھى ئەف خواندنگە لى ھەنە:

- ۱- خواندنگەھا رۇژيار يا بنەرەت يا تىكەل، سالا (۲۰۰۶) ئى.
- ۲- خواندنگەھا دائەر يا بنەرەت يا تىكەل، سالا (۱۹۷۷) ئى.
- ۳- خواندنگەھا دەمھات يا بنەرەت يا تىكەل، سالا (۱۹۷۰) ئى.
- ۴- خواندنگەھا مەھەت يا بنەرەت يا تىكەل، سالا (۲۰۰۸) ئى.
- ۵- ئامادەيا مەھەتن يا تىكەل، سالا (۲۰۱۲) ئى^(۱۱).

گوندى دۆلە ھژىرى:

گوندى دكەقىتە دوورائىيا (۲كم) ژ جادا سەرەكپىيا
دھۆك- ھەولنر، رووبەرى وى (۶۵۰) دۆنەمىن عەردى نە،
ل سەر ئاقى گوندى ژى ئەو ژى ژ دارى ھژىران ھاتىيە
كو ئەو دۆل ھەمى دارىن ھژىرانە، بەلى ھندەك دارىن
زىگوزا ژى لى ھەنە و ژ پىرۇژىيا وان دارىن زىگوزا ب
ئىشاننا خەرقەمى دەيتە نياسىن.

سۈورن گوندى:

- باكوررى، گوندى بىنئاز.
- باشوورى، گوندى مەھموودا.
- رۇژھەلاتى، كۆمەلكەھا مەھەتن.
- رۇژئاقابى، گوندى گر مبارەك.

پىكھاتا جفاكى:

خەلكى فى گوندى ھەمى كوردىن ئىزدىنە، ژ
چىنا مريدانە، ژ عەشپىرەتا دوملىا^(۱۲). ژمارا خەلكى
ويل دووفا ئامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۲۳ كەس بوون^(۱۲).

گوندى موقبلا مەزىن:

ئىك ژ وان گوندانە كو ل سالا (۱۹۷۵) ئى ھاتىبە تەعربىكەن، دكەفبىتە دووراتبىا (۴كم) باشوورئى جادا سەرەكىيا دھۆك- ھەولنر، ئاقن گوندى ژى ژ مەقبوول ھاتىبە، كو گرەكئى پىرۇز و مەقبوولە ل رۇزھەلاتئى گوندى و ژ وئى پىرۇزئى و مەقبوولئى خەلكى مرىن خۇ لى قەدشارتن و ل سەككەرنە زمانى ژ گرى مەقبوول بۇ موقبلئى رووبەرى عەردئى وى (۳۱۵۰) دۈنەمن.

سۈورن گوندى:

- باكورئى، گوندى مەحموودا.
- باشوورئى، گوندى موقبلا بچوك.
- رۇزھەلاتئى، گوندى سنى كرك.
- رۇزئاقابئى، گوندى كەندالى.

پىنكھاتا جفاكى:

خەلكئى قى گوندى ھەمى ئىزىنە، ژ چىنئى شىخىن فەخرا و پىرىن ھاجىالى و مەمەد رەشان و مرىدىن سنى عەشىرەتان، ئەو ژى دووملى و خىسكى و قايدى.

نېشانگەمىن خاس و بابچاكىن گوندى ژى ئەفەنە:

(شىخ بازىد، شىخ مووس، داىكا چاك، شىخ فەخر، شىشمس)، ئەف خاسە ھەمى ل سەدسالىيا دووازى بوون و شىخ بازىد ل سەدسالىيا بازىد بوو. قى گوندى كانىبەكا ئاقن ب ئاقن كانىيا (خىرخۇكن) ھەبە و پىرۇمىن ئاقن ل قى گوندى ل سالا (۱۹۸۰) ئى ھاتىبە دروستكەن و ھىلا كارەبئى ژى ل سالا (۱۹۷۹) ئى بۇ گوندى ھاتىبە راكىشان^(۱). (۱۷۸) خىزان ل قى گوندى دژىن و دىنە ئىزىكى ۱۷۸ كەسان.

گوندى موقبلا بچوك:

ئەف گونە دكەفبىتە دووراتبىا (۴كم) باشوورئى جادا سەرەكىيا دھۆك- ھەولنر.

كورئى وى (حسبن شىخ مەحموود) بووبە مېر و ئەوى ژى كورەك ھەبوو د گوتنى مېر (حامد) و وى ژى سنى كور ب ئاقن (عەوەز بەگ، شەمسەدىن بەگ، ئەمىر بەگ) ھەبوون، ھەر وەسان عەوەز بەگى ژى پىنج كور ب ئاقن (جەسەن قولى بەگ، شاھ عەلى بەگ، جەمزا بەگ، حسبن بەگ، بوداق بەگ) ھەبوون، بەلئى ئەمىر بەگى سنى كور ب ئاقن (عەوەز بەگ، شىر بەگ، شىخۇ بەگ) ھەبوون.

۲- بىنەملا مېر عىسنى كورئى عەدلا خانئى، وى كورەك ھەبوو د گوتنى مېر (ئەحمەد)، قى ژى دو كور ب ئاقن (ئىبراھىم بەگ، بەھلۇل بەگ) ھەبوون، بەھلۇل بەگى ژى جەفت كور ب ئاقن (جەمشىد بەگ، مەمەد بەگ، خالص ئىزىد بەگ، حاجى بەگ، ئەحمەد بەگ، ئىسماعىل بەگ، جەغفەر بەگ) ھەبوون، جەمشىد بەگى ژى ب تنى كورەك ب ئاقن سولتان (قولى بەگ) ھەبوو، مەمەد بەگى ژى دو كور ب ئاقن (مەنسور بەگ و زەنەل بەگ) ھەبوون، حاجى بەگى ژى كورەك ھەر ب ئاقن حاجى بەگى ھەبوو، كو ل پىشت باب بوو پىشتى ھاتىبە كوشتن، ھەر وەسان مەنسور بەگى ژى دو كور ب ئاقن (وھلى بەگ و قلىچ بەگ) ھەبوون، كو (قلىچ بەگ) مېرئى دوماھىن بوو و نھا نېشانگەھا وى يا ل سەر گرى مەحموودا، ل سەردەمئى ئەقان بەگان مىراتى ل مەحموودا ھاتىبە كرن و ل وى دەمى (زئى مەحموودى) ھەبوو.

ژ نېشانگەمىن خاس و بابچاكىن گوندى ژى ئەفەنە:

(شىخ مەحموود، مەلەك شىخسەن، عەقەئى رەش، شىخ قلىچ، شىخادى، داىكا دارە قوت، شەخسنى باتى، پىرافات، مەمەد رەشان). قى گوندى كانىبەكا ئاقن لى ھەبە پىرۇمىن ئاقن ل سالا (۲۰۰۵) ئى بۇ گوندى ھاتىبە دروستكەن و ھىلا كارەبئى ژى ل سالا (۱۹۷۹) ئى بۇ گوندى ھاتىبە راكىشان^(۱).

سنورىن گوندى:

باكورى، گوندى موقبل مەزىن.

باشورى، گوندى مۇسەكا.

رۇزھەلاتى، گوندى سى گرگ.

رۇزئافايى، گوندى كەندالى.

رووبەرى عەردى قى گوندى (۳۰۰) دۇنەمن، خەلكى
وى زى ھەمى كوردىن ئىزدىنە ز مېردان، عەشىرەتا
قايىدا^(۱۱).

گوندى مۇسەكا ئىزدىيان:

كوندەكى ئىزدىنشىنە، ئاقىن گوندى بىن ز گىابى
مۇسەك ھانى و دىژنە وى جەھى ئەف گىابە لىن
شىن دىبىت باسكىت مۇسەكا، رووبەرى عەردى وى
(۲۳۸) دۇنەمن.

سنورىن گوندى:

باكورى، گوندى موقبل.

رۇزھەلاتى، گوندى گر فەقىر.

رۇزئافايى، گوندى خاتونازا.

رۇزئافايى باشورى، گوندى چەمە رەش.

بىكھاتا جفاكى:

خەلكى گوندى ز ھەردو چىنېن پىر و مېردانە،
پىرن ھاجىالى و مېردىن عەشىرەتىن دوملى و
بەلەسىنى.

ز نىشانگەبىن خاس و بابچاكىن قى گوندى زى ئەمەنە:

(عەقدى رەش، شىشمس، گافان زەززا، محەمەد
رەشان، دايكا چاك، شىخادى، ئىزى) و ھەمى ل
سەدسالىيا دووازى بوون

قى گوندى كانىيەك ب ئاقىن كانى زەرك يا ھەي،
خواندنگەھا قى گوندى ل سالا (۱۹۷۲) ئى ھاتىيە
قەكرىن، پىرۇزەبىن ئاقىن ل سالا (۱۹۷۱) ئى بۇ ھاتىيە
دروست كرىن، كارەب زى ل سالا (۱۹۷۹) ئى گەھشىتە
گوندى^(۱۲).

گوندى مۇسەكا ئىسلام:

ھەر مېنا ئاقىن پىشتىرە لىن خەلكى وى موسلمانن،
ئىكە ز وان گوندىن ل سالا (۱۹۷۵) ئى ھاتىيە
تەغرىبىكرىن ل دووف ئامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۸۳ كەس
ل قى گوندى دىيان^(۱۱).

سالا (۲۰۰۵) ئى خواندنگەھ ل قى گوندى ھاتىيە
قەكرىن، پىرۇزەبىن ئاقىن زى ل سالا (۲۰۱۳) ئى بۇ گوندى
ھاتىيە دروستكرىن و كارەب زى ل سالا (۱۹۷۹) ئى
گەھشىتە گوندى، زمارا خەلكى وى (۸۵) كەس.

گوندى خاتونوا:

كوندەكى موسلماننشىنە، ئىكدا كوردن و زمارا
وان ل دووف ئامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۳۹ كەس بوون^(۱۵)
و نھا دگەھىتە ئىزىكى (۱۰۸) كەسان، بەكەم
خواندنگەھ ل سالا (۲۰۰۴) ئى ز لايىن حكۇمەتا
ھەرنما كوردستانى قە لىن ھاتىيە قەكرىن، ھەردو
خزمەتگوزارىن ئاق و كارەبى زى بۇ گوندى ل سالىن
(۱۹۷۸ - ۱۹۷۹) ئى ل دووف ئىك گەھشىتە گوندى.

گوندى كانى ساردك:

ئاقىن گوندى بىن ھانى كو كانىيەكا ئاقا تەزى
لىن ھەبوو، زمارا ئاكنجىبىن وى ل دووف ئامارا سالا
(۱۹۵۷) ئى ۸۹ كەس بوون^(۱۱) و نھا ئىزىكى (۱۱۰)
كەسانە، بەكەم خواندنگەھ ل سالا (۱۹۷۹) ئى لى
ھاتىيە قەكرىن، ھەردو پىرۇزەبىن ئاق و كارەبى زى ل
سالا (۱۹۷۹) ئى گەھشىتە گوندى، ل سالا (۲۰۰۳) ئى
حكۇمەتا ھەرنما كوردستانى خواندنگەھەك ب
ئاقىن (كانى ساردك) لىن قەكرىن.

گوندى چەمە رەش:

خەلكى گوندى د بىياتدا كوردىن موسلمانن ل
سالا (۱۹۷۵) ئى ھاتىيوو تەغرىبىكرىن، زمارا ئاكنجىبىن
وى ل دووف ئامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۲۳ كەس بوون^(۱۷)
و نھا ئىزىكى (۱۳۰) كەسانە، خواندنگەھ ل سالا
(۱۹۷۹) ئى لىن ھاتىيە قەكرىن، خزمەتگوزارىن ئاق و
كارەبى زى ھەر ل سالا (۱۹۷۹) ئى گەھشىتە گوندى

ۋە ھۆكۈمەتتا ھەرىمما كوردىستاننى خاۋاندنگەھەك ل سالا (۲۰۰۴) ئى لى قەكرىبە.

گوندى ھىجىرۈك:

گوندەكنى كوردىن مۇسلمانە، ل سالا (۱۹۷۵) ئى ھاتىبوو تەغرىبىكىن، ژمارا ئاكنجىيىن ۋى ل دووڧ نامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۱۱ كەس بوون^{۱۱۸} ۋە نھا نىزىكى (۲۵۰) كەسانە، قى گوندى سى كانبىن ئافى لى ھەنە، يەكەم خاۋاندنگەھ ل سالا (۲۰۰۶) ئى ل قى گوندى ھاتىبە قەكرن، پىرۇزەيىن ئافى ل سالا (۲۰۰۷) ئى بۇ گوندى ھاتىبە دروستىكىن ۋە ھىلا كارەبى ل سالا (۱۹۷۹) ئى بۇ گوندى ھاتىبوو راكىشان.

گوندى ئاق ھەمە:

ئىكە ژ گوندىن كوردىن مۇسلمان ل دەقەرئى، سالا (۱۹۷۵) ئى ھاتىبوو تەغرىبىكىن، پىشنى سالا (۲۰۰۳) ئى خەلكى رەسەنى گوندى زقرىنەقە سەر گوندى خۇ، ئافى گوندى يى ژ (ئاق)ب واتايا (پەنجەرە)، ۋ (ھەمە)، كو ئاغايىن گوندى بوو يى ھاتى، ژمارا ئاكنجىيىن ۋى ل دووڧ نامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۲۸ كەس بوون^{۱۱۹} ۋە نھا دگەھنە نىزىكى (۲۲۰) كەسان، سالا (۱۹۸۰) ئى پىرۇزەيىن ئافى بۇ گوندى ھاتىبە دروستىكىن، ھىلا كارەبى ژى ل سالا (۱۹۷۹) ئى گەھشتىبە گوندى، سالا (۲۰۰۶) ئى، ھۆكۈمەتتا ھەرىمما كوردىستاننى خاۋاندنگەھەك ل گوندى قەكر.

گوندى بەرازى گچكە (بچووك):

ئىكە ژ گوندىن كوردىن مۇسلمان ل دەقەرئى، ئافى گوندى يى ژ (بەرازى) ھاتى، كو د ئاف سىنوورن گوندى ھەتتا توخىبىن چىبايى مەقلووبى يىن ھەيىن، ژمارا ئاكنجىيىن ۋى ل دووڧ نامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۴۱ كەس بوون^{۱۲۰} ۋە نھا نىزىكى (۲۶۵) كەسانە، سالا (۱۹۸۰) ئى پىرۇزەيىن ئافى بۇ گوندى ھاتىبە دروستىكىن، ھىلا كارەبى ژى ل سالا (۱۹۷۹) ئى گەھشتىبە گوندى ۋە ل سالا (۲۰۰۴) ئى، ھۆكۈمەتتا ھەرىمما كوردىستاننى خاۋاندنگەھەك ل گوندى قەكر.

گوندى بەرازى گەورە (مەزن):

ئىكە ژ گوندىن كوردىن مۇسلمان ل دەقەرئى، سالا (۱۹۷۵) ئى ھاتىبوو تەغرىبىكىن، پىشنى سالا (۲۰۰۳) ئى خەلكى رەسەنى گوندى زقرىنەقە سەر گوندى خۇ، ژمارا ئاكنجىيىن ۋى ل دووڧ نامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۹۶ كەس بوون^{۱۲۱} ۋە نھا نىزىكى (۳۰۰) كەسانە، يەكەم خاۋاندنگەھ ل سالا (۱۹۷۴) ئى ل قى گوندى ھاتىبە قەكرن، سالا (۲۰۰۴) ئى پىرۇزەيىن ئافى بۇ گوندى ھاتىبە دروستىكىن، ھىلا كارەبى ژى ل سالا (۱۹۷۹) ئى گەھشتىبە گوندى.

گوندى باباۋ:

ئىكە ژ گوندىن كوردىن مۇسلمان ل دەقەرئى، سالا (۱۹۷۵) ئى ھاتىبوو تەغرىبىكىن، پىشنى سالا (۲۰۰۳) ئى خەلكى رەسەنى گوندى زقرىنەقە سەر گوندى خۇ، ژمارا ئاكنجىيىن ۋى ل دووڧ نامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۲۵۶ كەس بوون^{۱۲۲} ۋە نھا نىزىكى (۵۰) كەسانە، ل سالا (۱۹۷۴) ئى خاۋاندنگەھ ل قى گوندى ھاتىبە قەكرن، سالا (۱۹۷۱) ئى پىرۇزەيىن ئافى بۇ گوندى ھاتىبە دروستىكىن، ھىلا كارەبى ژى ل سالا (۱۹۷۹) ئى گەھشتىبە گوندى.

گوندى نىچەيى:

ئافى گوندى يى ژ (نىچىرى) ھاتى كو پىرانييا خەلكى ۋى ئەڧ كارە دكرن، ژمارا ئاكنجىيىن ۋى ل دووڧ نامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۸۳ كەس بوون (۲۳) ۋە نھا نىزىكى (۸۳) كەسانە، يەكەم خاۋاندنگەھ ل سالا (۱۹۷۹) ئى ل قى گوندى ھاتىبە قەكرن، سالا (۱۹۷۹) ئى پىرۇزەيىن ئافى بۇ گوندى ھاتىبە دروستىكىن، ۋ ل ھەمان سال ھىلا كارەبى ژى گەھشتىبە گوندى.

گوندى گلەشىن:

گوندەكنى كوردىن مۇسلمانە، ژمارا ئاكنجىيىن ۋى ل دووڧ نامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۴۵۵ كەس بوون^{۱۲۳} ۋە نھا نىزىكى (۴۰۰) كەسانە، سالا (۱۹۷۰) ئى خاۋاندنگەھ ل قى گوندى ھاتىبە قەكرن، سالا (۱۹۷۰) ئى پىرۇزەيىن

ئافىن بۇ گوندى ھاتىبە دروستكرن، ھىلا كارەبىن زى ل ساللا (۱۹۷۹) ئى گەھشتىبە گوندى، ساللا (۲۰۰۵) ئى حكۇمەتا ھەرتما كوردستانن خواتىنگەھەك ئى ئافاكر.

گوندى زىوا مەھەد رەشان:

ئەف گوندى دكەقىتە دووراتىيا (۱۵كم) باشوورن جادا سەرەكبىيا دھۆك- ھەولنر، رووبەرنى عەردى وى دكەھىتە (۱۸۰۰) دۇنەمان كو ب ئافىن وەققىن ئە ل بەغدا، لىن خەلكى گوندى بەرھەمى وى ل رنورەسەم و جەژنان بۇ مېھقانان د مەزىنخىن. ئافىن گوندى يىن ژ (مەھەد رەشان) ھاتى كو وەلپەكىن سالىح بوو ژ چىنا پىرانىن و خودان ھىز و كەرەم بوو ل ساللا (۱۲۵) (ز)، لھوما ھەتا نھا دىبىژنن (زىوا پىر مەھەد رەشان).

سنوورن گوندى:

باكوورن، گرت كال.

باشوورن، چىباين مەقلووبى.

رۇزھەلاتى، گوندى قەيماوا.

باكوورن رۇزئافايى، گەلەشىن.

بىكھانا خەلكى گوندى:

ئەف گوندى گوندىكى ئىزدىنىشىنە ژ چىنا پىرئىن مەھەد رەشان، ژمارا ئاكنجىين وى ل دووف ئامارا ساللا (۱۹۵۷) ئى ۸۰ كەس بوون^(۲۵) و نھا ئىزىكى (۲۳) سەرخىزانن، كو دىنە (۱۲۴) كەس.

فى گوندى گەلەك نىشانگەھىن خاسان و باچاكان لى ھەنە، كو ژمارا وان دگەھنە (۴۲) نىشانگەھان و ل سەدسالىيا نووازىن ھاتىنە سەرەدانا پىر مەھەد رەشانە ل سەر دەمى شىخادى، ژ وانان زى.

(پىر مەھەد رەشان، پىر رەشان، داىكا چاك، پىرى جەروا، شىشمس، ئامادىن، شىخو بەكر، شىخ بابك، شىخ ناسردىن، خەدرىياس و خەدر نەبى، بەرنى فەقىرا، خاتونا فەخرا، پىر ھەسلەمان، سەخرىجن، كىكا، شىخ مەند و ...ھتد.

فى گوندى سىن بركىن ئافىن ب فى رەنگى لى ھەتە

۱- بركا داخوازىيا رەھمى و بارانى و ئاف قەخوارنى، كول وەرزى بەھارن ئىزدى ژ ھەمى دەفەرىن ئىزدىيان و ب تايبەتى ژ كۆمەلگەھا مەھەتنى قەستا وى مەزارگەھى دكەن و دى مجىورى يان ئىك ژ مالا وان كەنە دئاف بركىن دا دەستىن خۇ بۇ خودى و مەھەد رەشانى بلند كەن دا رەھمەكىن بىارىنت و خىر و بەرەكەت بكەقىتە دەخل و دانى.

۲- بركا كىلا گەھ ئىشىن، ل دووف كەقنە باوھىيا خەلكى دەفەرنى كو ھەر كەسەكىن گەھى وى ب ئىشىت دى كىلا دەرگەھى ئافاھىن مەھەد رەشانى ل وى بركىن ھەلىنن و دى ئىخنە دوى گەھى ب ئىش دا، دا ئەو ئىش بچىت.

۳- بركا گورىاتىين، كو ھەر كەسەكىن گورى بىت دىخنە دوى بركىن دا ساخ بىت.

پروژەينى ئافا گوندى ل ساللا (۲۰۰۹) ئى ھاتىبە دروستكرن و ھىلا كارەبىن ل ساللا (۱۹۷۹) ئى گەھشتىبە گوندى^(۲۶).

گوندى سىگرە:

بەك ژ وان گونداھە كو ل ساللا (۱۹۷۵) ئى ھاتىبە تەغرىبكرن و نھا چۆلە، دكەقىتە دووراتىيا (۳كم) باشوورن رىكا سەركىيا دھۆك - ھەولنر، ئافىن گوندىينى ژ سىن گركا ھاتى كو لى ھەنە، رووبەرنى عەردى وى (۱۳۰۰) دۇنەمن و سنوورن نووى زى ب فى رەنگىنە،

باكوورن، گوندى پىران.

باشوورن، گوندى گر فەقىر.

رۇزھەلاتى، گوندى زىنفا.

رۇزئافايى، گوندى مەھموودا.

بىكھانا خەلكى وى كوردىن موسلمان و ئىزدى بوون، ئىزدى زى ژ چىنا مەردانە ژ عەشىرەتىن دوملى، خىسكى، مامۇسى، ترك، و خەلكى وى نھا ل كۆمەلگەھا مەھەتنى د ئاكنجىنە، ژمارا

سىمىخىزانىن وان دىگەننە (۱۲) سىمىخىزانان، كودىنە (۱۲) كەس^(۲۷).

گوندى پىران مەقۇوب:

ئىكە ژ وان گوندىن كوردىن مۇسلمان، ل سالا (۱۹۷۵) ئى ھاتىبە تەغرىبىكىن، پىشتى سالا (۲۰۰۳) ئى خەلىكى رەسەننى گوندى زىرىنەفە سەر گوندى خۇ، ژمارا ئاكنجىين وي ل دووف نامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۱۳ كەس بوون^(۲۸) و نھا تىنى (۱۱) كەس ل گوندى دژىن، پىرۇژەين ئاقى ل سالا (۲۰۰۶) ئى بۇ ھاتىبە دروستىكىن و كارەب ژى ل سالا (۱۹۷۹) ئى گەھىشتىبە گوندى.

گوندى قەيماوا:

ئىكە ژ وان گوندىن كوردىن مۇسلمان، ل سالا (۱۹۷۵) ئى ھاتىبە تەغرىبىكىن، پىشتى سالا (۲۰۰۳) ئى خەلىكى رەسەننى گوندى زىرىنەفە سەر گوندى، خۇ ژمارا خەلىكى وي ل دووف نامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۲۸۷ كەس بوون^(۲۹) و نھا (۳۸۸) كەس ل گوندى دژىن، بۇ يەكەم جار خواندىنگەھ ل سالا (۱۹۶۰) ئى ل قى گوندى ھاتىبە فەكىن، پىرۇژەين ئاقى ل سالا (۲۰۰۶) ئى بۇ ھاتىبە دروستىكىن و كارەب ژى ل سالا (۱۹۷۹) ئى گەھىشتىبە گوندى.

گوندى گىردەكال:

ئىكە ژ وان گوندىن كوردىن مۇسلمان، ل سالا (۱۹۷۵) ئى ھاتىبە تەغرىبىكىن، پىشتى سالا (۲۰۰۳) ئى خەلىكى رەسەننى گوندى زىرىنەفە سەر گوندى، خۇ نھا (۴۷) كەس ل گوندى دژىن، پىرۇژەين ئاقى ل سالا (۲۰۰۶) ئى بۇ ھاتىبە دروستىكىن و كارەب ل سالا (۲۰۰۹) ئى گەھىشتىبە گوندى.

گوندى گر نەتىر:

ئىكە ژ وان گوندىن كوردىن مۇسلمان، ژمارا ئاكنجىين وي ل دووف نامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۱۵ كەس بوون^(۳۰) و نھا نىزىكى (۱۱۴) كەس ل

گوندى دژىن، بۇ يەكەم جار خواندىنگەھ ل سالا (۱۹۷۳) ئى ل قى گوندى ھاتىبە فەكىن، پىرۇژەين ئاقى ل سالا (۱۹۷۸) ئى بۇ ھاتىبە دروستىكىن و كارەب ژى ل سالا (۱۹۷۹) ئى گەھىشتىبە گوندى، سالا (۲۰۰۴) ئى خۇمەنا ھەرىما كوردىستانى خواندىنگەھەك لى فەكىر.

گوندى ئاقەدايى:

ئىكە ژ وان گوندىن كوردىن مۇسلمان، ل سالا (۱۹۷۵) ئى ھاتىبە تەغرىبىكىن، پىشتى سالا (۲۰۰۳) ئى خەلىكى رەسەننى گوندى زىرىنەفە سەر گوندى، خۇ، ژمارا ئاكنجىين وي ل دووف نامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۴۴ كەس بوون^(۳۱) و نھا تىنى (۲۷) كەس ل گوندى دژىن، پىرۇژەين ئاقى ل سالا (۲۰۰۵) ئى بۇ ھاتىبە دروستىكىن و كارەب ژى ل سالا (۱۹۷۹) ئى گەھىشتىبە گوندى.

گوندى رىكابه مەزن:

گوندىكى غەربىنىشەنە ژ ھۇزا زھىرات، ژمارا ئاكنجىين وي ل دووف نامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۷۲ كەس بوون^(۳۲) و نھا نىزىكى (۷۷۰) كەس ل گوندى دژىن، بۇ يەكەم جار خواندىنگەھ ل سالا (۱۹۷۷) ئى ل قى گوندى ھاتىبە فەكىن، پىرۇژەين ئاقى ل سالا (۱۹۸۰) ئى بۇ ھاتىبە دروستىكىن و كارەب ژى ل سالا (۱۹۷۹) ئى گەھىشتىبە گوندى، خواندىنگەھ و بىنگەھى تەندروستى سەرب خۇمەنا ئاقەندفە لى ھەنە.

گوندى تاق مىكائىل:

گوندىكى غەربىنىشەنە ژ ھۇزا جەبىدى، ژمارا ئاكنجىين وي ل دووف نامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۲۲ كەس بوون^(۳۳) و نھا (۴۷۵) كەس، بۇ يەكەم جار خواندىنگەھ ل سالا (۱۹۷۴) ئى ل قى گوندى ھاتىبە فەكىن، پىرۇژەين ئاقى ل سالا (۱۹۸۵) ئى بۇ ھاتىبە دروستىكىن و كارەب ژى ل سالا (۱۹۷۹) ئى گەھىشتىبە گوندى، بىنگەھى ساخلىمىن ژى ل سالا (۲۰۱۴) ئى لى ھاتىبە فەكىن.

ناھيا كەلەكچى

مەھمەد عارف تاتار

قۇئاغىدا نىزىكى (۷۰۰) مال ب خۇقەدگىرتىن، خەلكىن كۆمەلگەھى د سەرۈبەرەك دژواردا دژيا، بى بەھرىوون ژ ھەموو رەنگە خىزمەتگوزارىيان و خانى و جھىن وان ھندى بىژى بى سەرۈبەرىوون، ئىنى ژئەدرى ئاقا قەخوارىنى جۇيەكا ئاقى بوو، ئەو ژى ئاقەك پىس و ئەيا قەخوارىنى بوو و ب بەرفرەھى نەخۇشىيا مەلارىيان ل ئاق وان بەلاقبوو، د شەف رۇژەكاندا خەفت ھەشت زارۇك ژ نەخۇشىي يان پىنھەدانا دوپپىشكان دىمىن، دەمى رىك داپە وى خەلكى بۇ خۇ خانىيان ئاقاكەن، ل سەر وى خەلكى ھاتەسەپاندىن ھەر مالەك ب ئەركى چىكرنا ۱۵۰ لىنان بۇ ئاقاكرنا خواندىنگەھى رابىت و خواندىنگەھ ب زىارە ژ لاين وى خەلكىفە بۇ كۆمەلگەھى ئاقاكرن، ھەر وى سالى بىنگەھەكى ساخلىمىن ل كۆمەلگەھى ھاتەئاقاكرن^(۱)، نھا خەلكى ۲۸ كوندىن د سالىن خەفتىياندا ھاتىنە راكرن و ب غەرەبىكرن ل قى كۆمەلگەھى دژىن، رووبەرى كەلەكچى ۱۱۰۰ دۇنەمە و سەرجمىن غەردى وى ل دووڧ ماستەرىلانا نوو (۲۸۰۰ دۇنەمە) و ۴۵۰۰ خانى لى ھەنە و دىنە ۱۵۰۰ سەرخىزان^(۲) و ل دووڧ ئامارتىن تەخمىنكىرىن رىفەبەرىيا ئامارا دھۆكى بۇ سالا ۲۰۱۱ ھژمارا خەلكى سەرانسەرى ناھىي دىتە ۲۲۰۲۳ كەس ژ وانا ۲۰۱۳ كەس ل سەنتەرى ناھىي و باژىركىن وى دژىن و ۲۸۲۰ كەس ژى ل كوندىن سەر ب ناھىي قە دژىن^(۳) .

كەلەكچى وەكو كۆمەلگەھ ھەتا ۱۴/۵/۲۷-۲۰۱۰ئى سەر ب ناھىيا قەسرۇكىن قەبوو و پىشتى ھىنگى ب برىارا حكۇمەتا ھەرتما كوردستانى بوويە ناھىيە و نەھ گوندان ب خۇقە دگىرت و ھەر نەھ د ئاقانە. كەلەكچى د بىياتدا گوندەكى بچويك بوو، ل سالا (۱۹۶۶)ئى ۵۵ سەرۈكخىزان ل گوندى دژيان، ھەر د وى سالىدا گوند بوويە دو پىشك كەلەكچى سەرۈو و كەلەكچى خواروو^(۴)، دەقەرا كەلەكچى كو پىشكەكە ژىنارا چىاي مەقلىبى پىشتى شىكەستنا شۇرىشا كوردستانى ل ئادارا ۱۹۷۵ئى وەك كەلەك دەقەرىن كوردستانى كەتە بەر ھەوا قەگوھاستنا گوندان و ئاكنجىكرنا غەرەبان ل شوونا كوردان، ل ۱۵ گولانا ۱۹۷۵ئى گوندى گرد قەقىر ھاتەقەگوھاستن بۇ گوندى كەلەكچى ژ بەركو گوندەكى دەشت بوو و ب ساناهى دەزگەھىن رۇنمى دا كۆنترولى ل سەر كەن، ل بەراھىن نە ھىلان ئەو خەلكە بۇ خۇ خانىيەكى يان ئاقاھىيەكى ئاقاكەن و مانە ل چولى، ھەتا ل ۱۵ تەباخا ۱۹۷۵ئى رىك داپە وى خەلكى ل دووڧ شىانېن خۇ بۇ خۇ خانىيان ئاقاكەن، دەمەلدەست پىشتى قەگوھاستنا گوندى گردقەقىر بۇ ئاق گوندى كەلەكچى بىنگەھەكى پۇلىسان ل گوندى ئاقاكر و پاشتر دەست ب قەگوھاستنا گوندىن دى بىن دەقەرى بۇ ئاق كەلەكچى كىر و ب قى چەندى كەلەكچى ژ گوندەكى بچووك بوو كۆمەلگەھەك مەزىن و د وى

ب ئەنجامدانا قەكۆلىنىن شوپىنوارى ل گوندئ تل گۆمل (تل جومل)، دگەل پىشانانا شوپىنوارىبا (المسح الاثارى) يا دھقەرئ.

كەلەكچى ل سەر نەخشەين كوردستانى دكەقىتە دھقەرەكا دەشتى (۱,۳۳۱م) ژ ئاستى دەريايى بلندە، سنوورين كەلەكچى ب قى رەنگينە؛ **باكوورى، گوندئ كرك.**

باشوورى، گوندئ كەرمك.

رۇزھەلاتى، گوندئ گوندئ كركەجوو و كرىكا.

رۇزئاقايى، گوندئ تل گۆمل، ئاقدەلى و دەرويشان^(۱).

پىكھاتا جفاكى:

خەلكى وئ ھەمى كوردئىن موسلمانن و پىرىيا وان ژ عەشیرەتا گورانن ژ تیرەين (نومەرى، داوودى، رۇزەيانى، كىژ و...ھتدا). ژمارا ئاكنجىن گوندئ

ل سەر ئاقى كەلەكچى ديارە كو ئەف ئافە ژ كەلەكىن ئاقى ھاتىبە كو دكەقن دا ل سەردەمىن سۆمەرى و بابلى و ئاشوورى، پەيكەر ل قىرە ژ بەران د ھاتنە چىكرن و نكراندن و ب كەلەكىن ئاقى دەريازى باشوورئ عىراقىن دكرن و ھكى بەلگە ل سەر وئ چەندئ دەرگەفتنا شىزەكى ل سالا (۲۰۱۳) ئ ل ئاق سەنتەرى كەلەكچى ل نىزىكى رووبارى خازرى كو ب شىوہەيكى ھونەرى ھاتىبە نكراندن و پىشتى ئەو پەيكەر بۇ مۇزەخانا دھۆكى ھاتىبە قەگوھاستن و قەكۆلىن ل سەر ھاتىنەكرن، مېژووبا وى قەگەراندنە سەردەمى دەولەتا مېتانى و دىت ل دەمى قەگوھاستن ئەف شىزە كەتبتە د ئاقى دا و نەشيانە بىننە دەر، چونكى سەنگا وى نىزىكى دو تەنانە^(۵).

قى جھى گەلەك جھىن شوپىنوارى لى ھەنە و ل سالا (۲۰۱۲) ئ شاندىكى زانكۇيا (ئودىنى) يا ئىتالى رابووبە دگەل تىمىن رىقەبەرىيا شوپىنوارىن دھۆكى

ناحيا كەلەكچى

كەلەكچى ل دووف ئامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۲۶۸ كەس بوون^(۷). لىن وەكى ناحىيە نىزىكى (۳۵۰۰۰) كەسانە و زيانا وان ب رەنگەكى گىشى ل سەر چاندنا دەخل و دانى يە ژ گەنم و جەھان، زىدەبارى دەرامەتەن ئافى ژ كەسكاتى و بەقلەمەنباي زىمەر ھەبوونا سىن رووباران، ئەمۇ زى خازر و گوۈمل و نېردۇشەن، ھەر وەسان خەلكىن وئ نەرش و كەوالى و مېشىن ھىنگىنى و پەلموھەران ژى ب خودان دكەن. زىدەبارى كەلەك ژ خەلكىن وئ د دەزگەھىن مېرى دا كاردكەن. وەكى فەرمانبەر و مامۇستا و پېشمەرگە.

ل رۇژا ۱۲ ئادارا ۱۹۹۱ ئى سەرھەلدانا كوردستانى كۆمەلگەھا كەلەكچى فەگرت و ھەموو خەلكىن كۆمەلگەھى ب ھەقرا دژى دەستەلاتى بەغسىيان سەرھەلدان و د دەمەكى كوردنا كۆمەلگەھ رىزگار كر و ئالاين كوردستانى ل كۆمەلگەھى بىندكرن^(۸). بەكەم رىقەبەرى ل فى ناحىن ھاتىيە دامەزراندن بشار محەمەد عەبدوللا بوو.

فى ناحىن چەند فەرمانگەھ ب فى شىھى ھەنە

بىگەھى پۇلىسان، جىگىرىيا ئاسايشى، بىگەھى سەخىزكرنا ئافى، سەرۇكاتىيا باژىرفانىا كەلەكچى، دو بىگەھىن ساخلەمىن، بىگەھى سەخىزكرنا كارەبىن، بىگەھى بەرەفانىيا باژىرى، زىلى ھەبوونا سەنتەرەكى رەوشەبىرى و ۲۷ مزگەفتان ل سىنوورئ ناحىن

ئافى خواندنگەھىن سەنتەرى ناحىن:

- ۱- ئامادەيا كەلەكچى يا كوران، ل سالا (۲۰۰۵) ئى ھاتىيە دامەزراندن.
- ۲- ئامادەيا كەلەكچى يا كچان، ل سالا (۲۰۱۲) ئى ھاتىيە دامەزراندن.
- ۳- ئامادەيا ھەرىم يا كوران، ل سالا (۲۰۱۴) ئى ھاتىيە دامەزراندن.
- ۴- خواندنگەھا بېستون يا بىنەرەتا كوران، ل سالا (۲۰۱۳) ئى ھاتىيە دامەزراندن.
- ۵- خواندنگەھا زاگروس يا بىنەرەتا تىكھەل، ل سالا

(۲۰۱۴) ئى ھاتىيە دامەزراندن.

- ۶- خواندنگەھا ھىرش يا بىنەرەتا كچان، ل سالا (۱۹۷۱) ئى ھاتىيە دامەزراندن.
- ۷- خواندنگەھا كەلەكچى يا بىنەرەتا كوران، ل سالا (۱۹۸۱) ئى ھاتىيە دامەزراندن.
- ۸- خواندنگەھا كەلەكچى يا بىنەرەتا كچان، ل سالا (۲۰۱۲) ئى ھاتىيە دامەزراندن.
- ۹- خواندنگەھا خازر يا بىنەرەتا كوران، ل سالا (۱۹۸۲) ئى ھاتىيە دامەزراندن.

ب كورتى ۱۳ خواندنگەھ لى ھەنە، دو ئامادەمىن تىكھەل و نەھ بىنەرەتەن تىكھەل، ژ بلى ئىكا بىنەرەتا كوران و ئىكا بىنەرەتا كچان.

ژىدەرىن زيارا خەلكى ناحىن:

پىرىيا خەلكى وى جۇتبارن و رووبەرەكى بەرفرەھى عەردئ چاندنئ ھەيە كو دگەھىتە (۱۸۳۷۹) دۇنەمان، ھەر وەسان كەلەك ژ خەلكى وى كاسىكارن و نىزىكى ۲۰ كارگەھىن خىزى و جەسۇى لى ھەنە.

گوندىن ناھىيا كەلەكچى:

گوندى دارەتوو خازر:

گوند دكەھىتە دووراتىيا (۱۰كەم) ژ سەنتەرى ناحىن، ئافى گوندى بىن ژ دارا توپىن ھاتى.

پىنگەھاتاجفانى:

خەلكى وى ژ عەشىرەتەن گوران و دۇسكىنە، ژ بىنەمالىن گوندى بىنەمالا شىخ محەمەد عەلى و بىنەمالا محەمەد سلىمان، ژمارا خەلكى گوندى ل دووف ئامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۲۲ كەس بوون^(۹) و نھا نىزىكى ۱۱۰ سەرۇك خىزانانە كو دىنە ۲۷۰ كەس. ئەف گوندى دو جازان ھاتىيە خرابكرن و جاركادى ئافەدانبوويە ھە.

ژيانا خەلكى وى ل سەر چاندنئ و ب خودانكرنا نەرش و كەوالى يە.

بۇ جارا ئىككى ل سالا (۲۰۰۱) ئى خواندنگەھ لى
ھاتىبەفەكرىن و ھەردە پرۇزەيىن ئاقى و كارەبى ل سالا
(۱۹۷۵) ئى لى ھاتىبە دروستكرن.

گوندى گرک سوباشى:

ئەف گونده نها بەشەكە ژ سەنتەرى ناھىيى،
ئاقى گوندى يىن ژ ئاخا ب زاخ و قەلەو ھاتى، خەلكى
وى ئىكدا ژ ەشپىرەتا گۇرانن، ژ بنەمالىن وى بنەمالا
وردەك، ژمارا گوندى ل دووف ئامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۴۵
كەس بوون^(۱) و نها نىزىكى ۲۱ سەرۇك خىزانەكو
دېنە ۱۰۵ كەس.

گوندى جارەكەن ھاتىبە خرابكرن و جارەكادى
ئاقابوويەفە.

ژ جھىن ديار و بەرچاف ل گوندى مەزارى شىخ
ھەسەنە.

ژيانا خەلكى وى ل سەر چاندنا دەرامەتىن دىم و
ئاقى يە كو ھەردە رووبارىن نىزدۇش و خازر لى ھەين
و ژ دەرامەتىن چاندنى، گەنم و جەھ و كرتووپ و
جۇرىن شىنكاتى.

بۇ جارا ئىككى ل سالا (۲۰۰۳) ئى خواندنگەھ
كەھشتىبە گوندى و پرۇزەيىن ئاقى ل سالا (۲۰۰۵) ئى
ھاتىبە دروستكرن و ھىلا كارەبى ژى ل سالا (۱۹۸۰) ئى
كەھشتىبە گوندى.

گوندى زىنافا نوى:

ئەف گونده دكەفەيتە دووراتبىيا (۲،۵ كم) ژ سەنتەرى
ناھىيى، ئاقى گوندى يىن ژ زىنە ھاتى، خەلكى وى
ئىكدا ژ ەشپىرەتا گۇرانن، ژ بنەمالىن وى بنەمالا
محەمەد تاھر يونس، ژمارا سەرخیزانىن گوندى ۱۴
سەرۇك خىزانن و دېنە ۳۵۰ كەس.

گوندى دو جاران ھاتىبە خرابكرن و جارەكادى
ئاقابوويەفە.

ژ جھىن ديار و بەرچاف ل گوندى كرى محەمەد
ەھرەبە.

ژيانا خەلكى وى ل سەر چاندنا دەرامەتىن دىم
و ئاقى يە، ژ دەرامەتىن چاندنى، گەنم و جەھ و

كرتووپ (پنات) و جۇرىن شىنكاتى،
سالا (۲۰۰۶) ئى بۇ جارا ئىككى خواندنگەھ
كەھشتىبە گوندى و پرۇزەيىن ئاقى ل سالا (۱۹۹۱) ئى
بۇ ھاتىبە دروستكرن و ھىلا كارەبى سالا (۱۹۸۳) ئى
كەھشتىبە گوندى.

گوندى زىنافا كەقن:

ئەف گونده دكەفەيتە دووراتبىيا (۵ كم) ژ سەنتەرى
ناھىيى، ئاقى گوندى يىن ژ زىنە ھاتى، خەلكى وى
ئىكدا ژ ەشپىرەتا گۇرانن، ژ بنەمالىن وى بنەمالا
يونس ەبەو داودى، ژمارا سەرخیزانىن گوندى ل دووف
ئامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۲۶۵ كەس بوون^(۱) و نها
نىزىكى ۱۵ سەرۇك خىزانان ل گوندى دىنكو دېنە
نىزىكى ۴۶۵ كەسان.

گوندى دو جاران ھاتىبە خرابكرن و جارەكادى
ئاقابوويەفە.

ژ جھىن ديار و بەرچاف ل گوندى كرى شىخ
مەولۇدە.

ژيانا خەلكى وى ل سەر چاندنا دەرامەتىن دىم و
ئاقى يە، ژ دەرامەتىن چاندنى، گەنم و جەھ و كرتووپ
و جۇرىن شىنكاتى، ھەر وەسان تەرش و كەوالى ژى
ب خودان دكەن و دناف مالان ژى دا پەلەومەران مىنا
مىشك و قاز و ەلۇك و مىشنىن ھنگىبىنى ب
خودان دكەن، ژتەرى ئاقا وان رووبارىن گوملى يە.

بۇ جارا ئىككى ل سالا (۲۰۰۳) ئى خواندنگەھ ل
گوندى ھاتىبەفەكرىن و پرۇزەيىن ئاقى ل سالا (۱۹۱۱) ئى
ھاتىبە دروستكرن و ھىلا كارەبى ژى ل سالا (۱۹۷۷) ئى
كەھشتىبە گوندى.

گوندى تل گۆمل:

ئەف گونده دكەفەيتە دووراتبىيا (۴،۵ كم) ژ سەنتەرى
ناھىيى و (۱ كم) رۇژھەلاتىن چىيىن مەقلوبى، ئەف گونده
ل رۇژھەلاتىن رووبارى (كومىرى) يە، ئاقى ژ كرى گومر
ھاتىبە، ناھىتەزاتىن ئەف گونده د كېز سەردەمىدا
ھاتىبەئاقاكرن، ھندەك ئامازە ب وئ چەندى دكەن كو
شەرى كوكامىلا (كوكمىلە) د ئاقبەرا ئەسكەندەرى

و جۇرۇن شىنكاتىنن ھاقىنى، ھەر وەسان تەرش و كەوال و پەلەوەر زى دەينە ب خودانكرن. ژئدەرئ ئاقا وان رووبارئ گوملى يە.
پرۇژەين ئاقى ل سالا (۲۰۱۰) ئى بۇ گوندى ھاتىبە دروستكرن و ين كارەبن ل سالا (۲۰۰۹) ئى و تا نھا خواندنكەھ لى نىنە.

گوندى ئاقەلى:

گوندى دكەفئە دووراتىيا (۴كم) ژ سەنتەرئ ناحىن، ئاقى گوندى ين ژ ئاقەل بەگن ھاتى، پىنكھاتا خەلكى وى ژ عەشىرەتا گوران، ژ بنەمالىن گوندى بنەمالا رەشىد عەلى، ژمارا سەرۇك خىزانىن وى ۱ سەرۇك خىزانن كو دىنە ۳۷كەس.
گوندى دو جارن ل سەر دەستىن رژىمىن عىراقى ھاتىبە كافلكرن و جارەكادى ئاقەدانبوو يە قە.
ژ جھىن ديار و بەرنىاس ل گوندى كرى كپەشك و كانى رەشە.
ژيانا خەلكى وى ل سەر چاندنى يە، ب تايبەت

مەقدونى و داريوسى ئىرانى ل سالا (۳۳۱ ب. ز) ل قى جھى روودايە^(۱۲)، يا پتر پىشتەقانىيا قى بۇچوونى دكەت، راگەھاندنەكا رىشەبەرىيا شوينوارىن دھۆكىن يە ل رۇژا ۲۵ تىرمەھا ۲۰۱۶ ئى ژ ئەنجامى دووچوون و پىشكىنىنن خۇ دياركرىبە كو چوار بەركىن مەنجهنىقى ل قى گوندى ھاتىبەدىتن كو دىرۇكا وان دزفرتەقە سەردەمى شەرئ گوكامىلاين سالا (۳۳۱ ب. ز)، ئەقە زى نىشاننا كەقناتىيا گوندى و قى دەقەرئ يە.

خەلكى گوندى ژ عەشىرەتا سۇرچىانە، ژمارا خەلكى گوندى ل دووڤ ئامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۲۸۲ كەس بوون^(۱۳) و نھا نىزىكى ۲۱ سەرۇك خىزانن ل گوندى دژىن كودىنە نىزىكى ۱۴۰ كەسان.
گوندى دو جارن ھاتىبە خرابكرن و جارەكادى ئاقابوويەقە.

ژ جھىن ديار و بەرچاق ل گوندى كرى تل جومل. ژيانا خەلكى وى ل سەر چاندنا دەرامەتىن دىم و ئاقى يە، ژ دەرامەتىن چاندنى: كەنم و جەھ و

گوندى زىنالا

ۋەلى، ژمارا خەلكنى گوندى ل دووڧ ئامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۹۶ كەس بوون^(۱۰۵) و نھا ۳۰ سەرۆك خىزان لى دىن كو دىنە نىزىكى ۱۵۸ كەسان. گوند جارهكىن ھاتىبە خرابكىن و جارهكادى ئافابوويەفە.

ژيانا خەلكنى ۋى ل سەر چاندنا دەرامەتىن دىم و ئاقى يە، ب تايبەت گەنم و كرتووپان، زىدەبارى خودانكرنا تەرش و كەۋالى، ھەر ۋەسان پەلەۋەران ژى دناڧ مال دا ب خودان دكەن. ژىدەرى ئاڧا گوندى ژى رووبارى خازر و كانى گەرماۋە. سالا (۲۰۰۷) ئى خواندنگەھ لى ھاتىبە قەكىن، پىرۇزەبى ئاقى سالا (۲۰۰۹) ئى بۇ گوندى ھاتىبە دروستكرن و ھىلا كارەبى سالا (۲۰۰۶) ئى گەھشنىبە گوندى.

گوندى گەرمك مەزىن:

ئەف گوندى دكەڧىتە دووراتىيا (۶كم) ژ سەنتەرى ناحىبى، ئاقى گوندى بى ژ كانىيا گەرم ھاتى، خەلكنى ۋى ژ غەشىرەنا گۇرانن، ژ بىنەمالىن ۋى بىنەمالا سەلىم عدو، ژمارا خەلكنى گوندى ل دووڧ ئامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۴۵ كەس بوون^(۱۱) و نھا ۱۹ سەرۆك خىزانن كو دىنە ۱۱۰ كەس. گوند جارهكىن ھاتىبە خرابكىن و جارهكادى ئافابوويەفە.

ژيانا خەلكنى ۋى ل سەر چاندنا دەرامەتىن دىم و ئاقى يە، ب تايبەت گەنم و كرتووپان، زىدەبارى خودانكرنا تەرش و كەۋالى، ھەر ۋەسان پەلەۋەران ژى دناڧ مال دا خوداندكەن. ژىدەرى ئاڧا گوندى ژى رووبارى خازر و كانى گەرماۋە.

پىرۇزەبى ئاقى سالا (۱۹۶۸) ئى بۇ گوندى ھاتىبە دروستكرن و ھىلا كارەبى سالا (۱۹۸۶) ئى گەھشنىبە گوندى و ھىشتا خواندنگەھ لى نىنە.

چاندنا گەنم و جەھ و كرتووپ و شىنكاتىن ھاقىنى، زىدەبارى ب خودانكرنا تەرش و كەۋالى، ژىدەرى ئاڧا وان ژى ھەردو رووبارىن گومل و بەلىجەبە، زىدەبارى كانىيا رەش.

پىرۇزەبى ئاقى ل سالا (۲۰۰۵) ئى بۇ گوندى ھاتىبە دروستكرن و بى كارەبى ل سالا (۲۰۰۴) ئى و نا نھا خواندنگەھ لى نىنە.

گوندى دوريشان:

ئەف گوندى دكەڧىتە دووراتىيا (۳،۵كم) ژ سەنتەرى ناحىبى، ئاقى گوندى بى ژ ئاقى دەرويش ھاتى، خەلكنى ۋى تىكدا ژ غەشىرەنا گۇرانن، ژ بىنەمالىن گوندى بىنەمالا شىخ مراد و بىنەمالا شىخ سالح و بىنەمالا شىخ جەۋاد، ژمارا ئاكنجىپىن گوندى ل دووڧ ئامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۸۴ كەس بوون^(۱۲) و نھا ۷۵ سەرۆك خىزانن كو دىنە نىزىكى ۴۷۵ كەسان. گوند جارهكى ھاتىبە خرابكىن و جارهكادى ئافابوويەفە.

ژيانا خەلكنى ۋى ل سەر چاندنى يە، ب تايبەتى گەنم و كرتووپان، ھەر ۋەسان تەرش و كەۋالى ژى ب خودان دكەن و دناڧ مالان ژى دا پەلەۋەران مينا مرىشك و فاز و ەلۆك ب خودان دكەن. ژىدەرى ئاڧا وان رووبارى گوملى يە.

خواندنگەھ ل سالا (۱۹۷۰) ئى لى ھاتىبە قەكىن، ھىلا كارەبى سالا (۱۹۸۰) ئى گەھشنىبە گوندى، پىرۇزەبى ئاقى ژى ل سالا (۲۰۰۴) ئى بۇ ھاتىبە دروستكرن.

گوندى گەرمك كچكە (بچوك):

ئەف گوندى دكەڧىتە دووراتىيا (۳كم) ژ سەنتەرى ناحىبى، ئاقى گوندى بى ژ كانىيا گەرم ھاتى، خەلكنى ۋى ژ غەشىرەنا گۇرانن، ژ بىنەمالىن ۋى بىنەمالا ەلى

ناھىيا باعدىرى

مەھمەد عارف تاتار خەلات ئەلباس^{۱۱۱}

يان (بیت العذراء) ھاتىبە، ئانكو (ۋارى ئىزىدا)^(۱۱۲)، ھىندەك دېئىزىن يىن ژ (بايىن عەردى)، كو با ژ عەردى دچىت ژىر يا ل جھەكى نزم ھاتىبە ئاڧاكرن و ئىزىد ئانكو خودايىن رۇژى (مىترا- شىشمس) ئەمجا ل دوڧ قىن بووچوونى، (بیت عەدرا) دىتە ۋارى خوداۋەندى رۇژى يىن كو جھەكى تايبەت د مىتۇلۇجيا دبانەتنى ئىزىدىياتىدا ھەي، ژ بەر قىن گىرنگىيا دىنى يا باعدىرى كو بىنگەھى خوداۋەندى رۇژى بوو و چاۋان بىنگەھى ئىزىدىيان بوو، ۋەسان دىتە بىنگەھ و پايتەختى ئىزىدخان، دگەل شان بووچوونىن مە خۇياكرى ھىندەك بۇچوونىن دى ھەنە ئى بۇچوونا دوونى يا مە خۇياكرى راستىيا ناڧى باعدىرى ددەتە خۇياكرن.

ل دۇر دىرۇكا باعدىرى بەرىپەرىن وئى كەڧنارىيا قى بائىرۇكى رەسەنى كوردى ديار دكەت، يىن كو ل سەر دىمى كەڧن دا دەت ھۇمارتن سەنتەرەكى سەرەكى يىن دىنى ئىزىدىيان، و ۱۸ مىرىن ئىزىدىيان حوكمرانى لى كرىنە، ئىك ژ بەرنىاسترىنىن وان (مەيان خاتۇن) بوو، كو ل سالا (۱۸۷۳) ئى ژ دايكېۋىيە، ژيانا خۇ ل مىرگەھا باعدىرى دەرىياز كرىيە، پاشى خىزانى دگەل كورمامى خۇ (مىر عەلى بەگ كورئى حىسنىن بەگ) پىڭئاننىيە، پىشتى ھەڧرىتىن وئى ل سالا (۱۹۱۳) ئى ھاتىبە كوشتىن، ئەو بوويە مىرا باعدىرى و چەندىن

باعدىرى* دەيتە ھۇمارتن يەك ژ بىنگەھىن گىرنگىن ئىزىدىيان ل باشوورئ كوردىستانى، دكەڧىتە ياكوورئ رۇژەھلاتا بائىرئ مووسىل ب نىزىكى (۵۰كم) و رۇژەھلاتا بائىرئ دھۆكى ب نىزىكى (۳۰كم) و رۇژاڧايى سەنتەرى قەزا شىخان (ئىسقىنى) ب نىزىكى (۹كم). ل بەرى ژمارا خىزانىن ئاكنجى ل باعدىرى (۵۰- ۱۰) مالا بوون، ئەو ژى بىنمەلىن مىرى و قەۋال و پىرا بوون. ل دووڧ ئامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۷۱۰ كەس ل باعدىرى دژىان^(۱۱۱)، ئى ل داۋىيا سالىن حەڧتىان و پىشتى ھەۋىن تەغرىبى و خرابكرنا دەڧەرىن شىنگال و زاخۇ، گەلەك ژ خەلكى وان ل قى دەڧەرى ئاكنجىكرن، نھا سەرزىمىرىيا نەخمىنىيا ناھىيا باعدىرى ل سالا (۲۰۱۶) ئى نىزىكى (۱۶۱۶۸) كەسە، ژ ۋانا (۱۰۵۸۲) كەس ل مەلبەندى ناھىيى و كۆمەلگەھان دژىن و (۵۵۶۶) كەس ل گوندىن سەرب ناھىيى دژىن^(۱۱)، رووبەرى عەردى ۋى ژى دگەھتىبە (۸۶۷۱) دۇنەمان، ل سالا (۱۹۹۸) ئى باعدىرى بوويە يەكەبەكا ئىدارى (ناھىيە) و تەڧ گوند ب سەرفەنە، گەلەك بۇچوون ل دۇر بىياتى ناڧى باعدىرى ھەنە، ھىندەك دېئىزىن ناڧى باعدىرى يىن ژ دو پەيڧا پىڭھاتىبە، (با) و (عەدرا)، ئانكو عەردى پان، بووچۇنەكا دى ھەيە ديار دكەت كو (باعدىرى) ناڧەكى ئارامىيە ژ (بیت عەدرا)،

سالان حوكمرانى لى گىرايه.

دپەرتووكا (عيراقا كەفۇن دا) ھاتىيە كو دەمى ئەسكەندەرى مەقدۇنى ژ رووبارى دىجلە را دەرياز بووى، ئەو دەفەرەكى را بوورى ب نائفى (ئىزىدا) بەرى بگەفە مەيدانا شەرى دگەل شاھى ھەخامەنشى (داریوشى ئىكىن) ال ساللا (۳۳۱.پ.ز)^(۴)، خۇبايە كە مەبەست ژ(ئىزىدا) وارئ ئىزىدايە، ئانكو باعدرا نھا.

ژىدەرىن ئىسلامى ژى ژ مەرا خۇبا دگەن كو باعدەرى دەفەرەكا گىرنگ بوويە لەورا بوويە ئارمانجا (فتوحاتىن) ئىسلامى، ھەرەك دەفەرىن دى يىن كوردان، دپەرتووكا (فتوح البلدان) دا ھاتىيە كو دەمى عومەرى كورئ خەتابى ل ساللا (۲۰مىشەختى) عەتبە كورئ فەرەدەى كرىيە والىن مووسلى، وى ل دەفەرىن دەور و بەرىن مووسلى مللەتەك دىت پەرستنا خالقى شەف و رۇزان دكر، ئەو ژى ئىزدىين باعدەرى و شىخان و داسن و دۇبانا دھۆكى بوون. لەورا

سەرەدەرى دگەل وان وەكى سەرەدەرىا دگەل جووى و مەسېحىيان (خودان پەرتووكىن پىرۇزا) دكر، ھەر وەكو د (فتوح البلدان) دا ھاتى باعدەرى و بنگەھىن دى يىن ئىزدىيان دگەفە بن دەسلاتا مووسلمانىن عەرەب و دگەل خەلكى وئ ئاشت دىن بەرامبەر دانا جزى^(۵). ل سەر دەمى ئوسمانىيان باعدەرى رۇلەكى مەزىن و بەرچاڧ د دىرۇكا دەفەرى دا ھەبوويە، ب تايبەت دەمى بوويە پايتەختى داسنىيان، دەمى حوكمى مىرى وئ يىن بەرناس حوسىن بەگى داسنىيا يىن كو ژ باعدەرى حوكم ل گەلەگ دەفەرىن باشوورى كوردستانى دكر نەمازە پىشتى دەولەتا ئوسمانى ل سال (۱۵۳۴ز) ل سەر دەمى سولتان سلىمانى قانونى دانپىدان ب فەرمى ب قى مىرگەھا ئىزدىيان كرى^(۱). وەسان باعدەرى ل سەر دەمىن داھاتى دىمىنت پايتەختى مىرگەھا ئىزدىيان، ب تايبەت پىشتى بەرتەنگىبونا سنوورىن وئ كو بتىن دەفەرا شىخان دگەل گوندىن وئ و چىايى مەقلوبوب گىرتىبوو دگەل دەفەرىن دناڧ

باعدەرى

بەلى نا ئەشۇرۇ چ فەكۈلېن ل سەر ئەھاتىنە كرن،
 كو راستىمكى ز دېرۇكا وان دىباركەن، زىلى ئەوا
 رنقەبەرىيا شىۋىنوارىن دھۆكۈ ل (۲۰۰۹/۱/۲۲) ئى
 بىن رابوۋى و تىدا دىتتا پەرستگەھىن مىترائى ل
 چىاين باعدەرى ل جھەكى دېئىزىن (زىندەخۇر)، واتە
 (الشمس الساطعة) راگەھاندىن، كو دېرۇكا وان
 دزقن بۇ (۱۴۵۰ پ. ز) و ئەف پەرستگەھە مىنا وانن
 كو ل ئەورۇپا ھەين و ئەفە وئ چەندى دگەھىنت
 كو شارستانىيەت ز كوردستانى بەرەف جىھائى
 بەلاقبوۋىيە^(۱۱)، و شىۋىنوارىن دىنى بىن باعدەرى خزنە
 رحمان ياكو ھەموو داھاتىن مىرگەھىن ئىزدىيان
 لى دھانە پاراستن دگەل تاووس و پىرۇزىن ئىزدىيان
 بىن دى، ھەر وھسان پاشمايىن قەسرا مىرئ ئىزدىيان
 وەكو قەسرا على بەگى و حسىن بەگى و نىشانان
 (مەزارگەھى) جەجى على و نىشانان ئىزى و
 بەرى كۈچەكى و نىشانان مەلكى مىزان و نىشانان
 (مەزارگەھى) خدرلىاس (كو ھەر سال ئەوافەكا
 تايىبەت بۇ دەيتەكرن) و عەفدى رەش و نىشانان بابە
 عىسو و كافانى زەزا و نىشانان شىخ مەقبول
 ل رۇزئافايى سەنتەرى ناحىي ھەجركا بابەعيسو
 دناقەندا سەنتەرى ناحىي و گۇرستانا زارۇكايە ئانكو
 ئەف زارۇكېن تا سالىھكى كىمتر ل قى گۇرستانى
 فەدشېن، ھەر وھسا چەند كانىك زى لى ھەنە وەك
 كانىيا تايى و بابا و كانى سارك و كانىيا خدر بەگى
 و كانىيا بابەعيسو، نھا ئەف كانى نى وەك ناف
 مانە ھەر وھسا شىۋىنوارىن سى چوار ئاشىن ئافى
 زى بىن ماين، وەك ئاشىن مالا پىر ل زورىن گوندى و
 ئاشىن ملە سۇرى و بىن ناف گوندى و بى ناف زەيتوونا،
 دىسان چەند گرىن دى زى ناف ھەنە، وەكى گرى
 نىسكا كو دكەفتە زىريا گوندى و گرى دەقاسى
 كودكەفتە ناقراستا سەنتەرى باعدەرى و گرى
 فەقىرا و ملاعەسكەرى دكەفتە رۇزئافايى باعدەرى
 و گرى جوھا دكەفتا كنارى باكوررى رۇزئافايى
 سەنتەرى ناحىي ھەر وھسا گرەكى مەزىن و بلند
 دكەفتە زورىيا سەنتەرى ناحىي دېئىزىن گرى مىرىن،
 باعدەرى و دەستىكا دانانا بنگەھىن خزمەتگوزارى

بەرا خابوور و رووبارى دىجلە و دەفەرا چىاين شىنگال،
 ب قى ئاۋايى و ھەر ز دەسپىكا سەدسالىيا ھەقدى
 ئافىن مىرگەھا ئىزدىيان دىتە مىرگەھا شىخان،
 باعدەرى زى دىتە سەنتەرى وئ بىن سەرەكى بىن
 كو مىرىن ئىزدىيان ز وئ دەرى حوكمى ئىزدىخان
 دكرن^(۱۲)، زىەر گرىگىيا خۇ، باعدەرى بۇ پايىتەختىن
 مىرگەھا شىخان و بۇ جەھى سەرەدان و پووتە پىدانان
 گەلەك ئىگەرۇك و شىۋىنوارناسان، ب تايىبەت بىن
 بىانى وەكى شىۋىنوارناسى برىئانى (لاباردا)، كول سالا
 (۱۸۴۱ز) سەرەدانان وئ كرى و مىرئ ئىزدىيان حسىن
 بەگى پىشۋازى لىكرى^(۱۳)، ھەر وھسا گەرۇكى رۇسى
 ل سالا (۱۸۴۳ز) سەرەدانان باعدەرى كرىيە و گەلەك
 پىزانىن د قى سەرەدانان خۇ دا توومارگرىنە، دىار دكەت
 كو باعدەرى ز (۱۰۰) مالا پىكھاتبوو^(۱۴) و بنگەھى
 مىرئ ئىزدىيانە.

باعدەرى وەكو پايىتەختى مىرگەھا ئىزدىيان يا
 بىن بەھر نەبوو ز گەلەك كارەسات و قەرمائىن ب
 سەر ئىزدىيان دا ھاتىن، ب تايىبەت ل سەر دەمى
 ئۇسمانىيان، بۇ نەموونە وەكو قەرمانا فەرىق عومەر
 وەھبى پاشا ل سالا (۱۸۹۲ز) بىن كو باعدەرى
 داگىركرى و مىرىن ئىزدىيان لى گرىن وھندەك زى د
 زىندانان دا ئەشكەنجەداين و ھندەكىن دى ز وارى وان
 دوورگرىن وەكو (على بەگى كوررى حسىن بەگى) بىن
 كو نەفى سىۋاسى كرى دگەل خانما وى مەبان
 خانوون، زىدەر وھسا زىمەرا خۇيا دكەن كو دوژمىن
 ئۇسمانى و ئىشەكىن وان قەسرا مىرئ باعدەرى
 ئالان و خرابكرن دگەل سۇتن و خرابكرنا گوندى
 ب تەمامى و ئالانكرنا تاووس پىرۇزىن ئىزدىيان، و
 چەكدارىن دوژمىن ب قى چەندى زى رازى نەبوون،
 بەلكو رابوون ب خرابكرن و سۇتتا پەرستگەھ و
 مەزارىن پىرۇزىن ئىزدىيان ل باعدەرى زى وەكو دەفەرىن
 دى بىن ئىزدىخان، ز دەرئەنجامىن قى قەرمائىن
 گەلەك ز خەلكى باعدەرى ھاتنە كوشتن و بوونە
 قورىانى^(۱۵).

ل باعدەرى گەلەك شىۋىنوارىن دېرۇكى زى
 ھەنە، مىنا شىكەفت و ناۋسكىن گەلى جەلاجە،

مىر تەھسىن بەگى رىئەبەرى گىشىنى يىن تىلەفونى ل بەغداينى دىتى و داخواز ئى كرى كو هىلەكە تىلەفونى بۇ باعدەرى رابكىنىشت، رىئەبەرى ناقىبرى بەرسفا مىرى دا و گۆت؛ ئەگەر تۆ پارچەكا ئەردى دابىن بەگى كو ئافاھىيا بىنگەھى تىلەفونى لى ئافا بەگى ئەز دى داخوازا تە بىجھ ئىنم. ب قى رەنگى بىنگەھى ئافا برى ھاتە ئافاكرن. ھەزىبە بىزىن كو ئەف پارچا ئەردى يا ھاتىبە تەرخانكرن ب فرەھىيا (۲۴۰۰) و نىزىكى قەسرا كەقنارا عەلى بەگى يە و تا ئىن كاقىن ئى ئەو پارچا عەردى يا ماى بىنى كو لايەنەك ئافا بىكەت. قان فەرمانبەران ل قى فەرمانگەھى كاردكرن؛

عەلى حىسىن بەگ مەئمورى پۇستەى، دەرمان پىر عبۇ كرىكارى خىچا تىلەفونى و حەسەن شىخ ئىياس قەگوھاستنا پۇستەى و ھەر وەسا ھندەك مالا ئى ھىلا تىلەفونى ھەبوون^(۱۱).

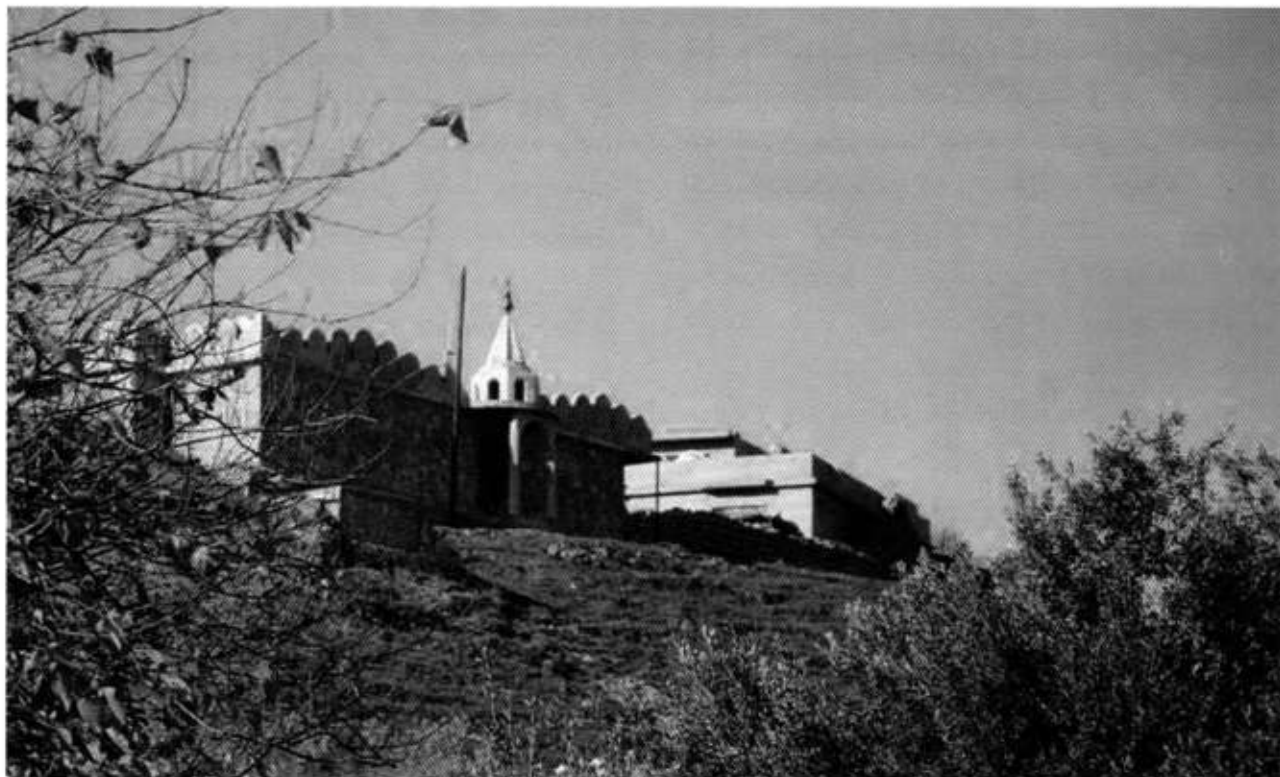
خواندنگەھ ئى ل دەقەرا باعدەرى بەرى گەلەك جھان ھاتىبەدانان، ل سالا(۱۹۲۸-۱۹۲۹)زائ بەكەم

ئەگەر ھەقبەركرەكى دناقبەرا گوندى باعدەرى ل دەستپىكا سالىن پىنجىان وگوندىن دەور و پىشت بەگىن، دى بىنىن گەلەك فەرمانگەھىن مىرى وەك فەرمانگەھدا تىلەفونى و پۇستە وگەھاندنى و نەخۇشخاننى و خواندنگەھدا سەرەتايى ل قى گوندى ھاتىنە دامەزراندن بەرى كو ل گوندىن دەور و بەر ھاتىنەدانان. ئەوزى ژبەر قان ئەگەرا بوو؛

- باعدەرى ھەر ژ كەقن دا پائتەختى مىرگەھدا ئىزىدخانى بوو.

- جھن ئاكنجىبوونا بىنمالا مىرىن ئىزىدخانى بوو. لەورا دىبىن فەرمانگەھدا تىلەفون وپۇستە و گەھاندن ل دەستپىكا سالىن پىنجىان دا لى ھاتىنە دامەزراندن. عەلى حىسىن بەگ يەكەم فەرمانبەر بوو ل قى بىنگەھى وەك (مامور بىرىد) كار دكر و دگۆت؛ ل دەسپىكا سالىن پىنجىاندا مىرى ئىزىدخانى ل بەغداينى بوو، ھەولدا ژ بەر كار و پىوىستىن خۇ ھىلەكا تىلەفونى بكىنىشتە باعدەرى، ئەو ئى پىشتى

مەزارەك ل باعدەرى

خواندىنگەھ لى ھاتەقەكرن. مالا جاسم بەگى ھاتە تەرخانكرن بۇ قى خواندىنگەھىن پىشنى سائەكەن ژ ئەگەرئىن وى چەندى كو خەلكى گوندى نە د ھارىكارىوون ئەف خواندىنگەھە ھاتەگرتن، ھەژىيە بىژىن عەبدولكەرىم ئىسماعیل بەگ بەكەم مامۇستا بوو وانە ل قى خواندىنگەھىن گۆتىن، ل دووڧ پىزانىن دەست مە كەفتىن ھندەك خويندكارىن ل وى دەمى دەوام ل قى خواندىنگەھىن كرىن ئەفە بوون صەبرى شەمو عەبدال. قەوال خدر. فەقىر جەجى، جەمەزە حسىن بەگ، على حسىن بەگ. ھەر وەسا ل سالا (۱۹۳۵-۱۹۳۶) ى خواندىنگەھەكا مىلى (شەعبى) ژ ئالىن حكۆمەنا وى سەردەمى قە ب ھارىكارىيا بنەمالا مىرى ئىزىدخانى ھاتەقەكرن و ئافاھىيا وى ژ دو ژوورا وليوانەكى پىكھاتىبوو، بەكەم مامۇستا ىن وانە لى گۆتىن شىخ حسىن كورى شىخ ئىبراھىمى ئاكنجىن گوندى بەحزانى بوو. وھەيقانە (۱۱) دىنار وەك مووچى ھەيقانە بۇ قى مامۇستاي دەھانە مەزاختن، پىشنى قى خواندىنگەھىن ژى سەر نەگرتى، د وى دەمى دا سەعید قەزاز دىنە پارىزگارى مووسلى و وى ب فەرمى بىراردا خواندىنگەھەكى ل باعدەرى قەكەت، قى بىرارى جەن خۇ گرت و ب خەلكى گوندى و بنەمالا مىرى سالا (۱۹۵۲) ى خواندىنگەھا باعدەرى يا سەرەتابى ھاتەقەكرن كو ھەتا نھا ژى ماپە، پىشنى ئافاكرنا قى خواندىنگەھى ب چەند سالا دو خانى بۇ مامۇستايىن وى ھاتەئافاكرن، مامۇستا (نەجىب ئەلوەكىل) مەسحىن مووسلى وعەبدولا موحىر كوردى ئىزدى ژ خەلكى گوندى بەحزانى وھسەن بونس چاقشىن خەلكى ئىسفىن بەكەمىن مامۇستايىن قى خواندىنگەھى بوون. ھەژىيە بىژىن ل (۱۹۷۸/۱۰/۱) ى قۇناغا ئاقنجى ل باعدەرى ھاتىيەقەكرن و (ممتاز حسىن) وەكى بەكەم رىقەبەرى وى ھاتىيەدانان، ل سالا (۲۰۰۷) ى بەكەم جار نامادىيا باعدەرى ھاتىيەقەكرن و (خەلات نەلىاس) بەكەم رىقەبەر دەھنە دانان.

ژ وان خواندىنگەھىن ل باعدەرى ھەين، قۇتابخانا زھىرا يا بنەرەت يا تىكەھل، ل سالا

(۱۹۴۴) ى ھاتىيە دامەزراندن.

قۇتابخانا مىترا يا بنەرەت يا تىكەھل، ل سالا

(۱۹۸۵) ى ھاتىيە دامەزراندن.

قۇتابخانا شەھىد مەحمود ئىزدى يا بنەرەت يا

تىكەھل، ل سالا (۲۰۰۲) ى ھاتىيە دامەزراندن.

ژ بلى نامادىيا باعدەرى يا تىكەھل كو ئامازە پى

ھاتىيە كرىن.

بىنگەھى ساخلىمىن ژى ئىك ژ وان فەرمانگەھان

بوو كو ل سالا (۱۹۵۸) ى و ب ھارىكارىيا وەلاتى

جەسەن حسىن بەگ ھاتىيەدامەزراندن، مەرچى

وى ئەو بوو وەك فەرمانبەر كارىكەت و كرىيا خانى

وھرىگرت، بەكەم بىرنىپىچ ل قى بىنگەھى كاركرى ب

ئاقى قادر بوو خەلكى دەقەرا جەدىسا يا پارىزگەھا

(ئەنبار) بوو، پىشنى قەگواستنا وى سەعید فەتخى

ئەترووشى وەك بىرنىپىچ جەن ىن بەرى گرتىيە و بۇ

دەمەكى درىژ ل باعدەرى ماپە.

دام و دەزگەھىن مىرى يىن ل

باعدەرى:

نھا چەندىن دام و دەزگەھىن مىرى ل باعدەرى

ھەنە وەكى، ئەو خواندىنگەھىن ئامازە پى ھاتىيەكرن،

رىقەبەرىيا ناحىن، بىنگەھى پۇلىسان، جىكرىيا

ئاسايشى، بىنگەھى فەتەرنەرىن، ھۇبا چاندنن،

بىنگەھى ساخلىمىن، ژوورا سەخىپىكرنا كارەپن،

ژوورا سەخىپىكرنا ئاقى، دگەل سى سەنتەرىن

رەوشەنبىرى و سەرىكاتىيا بازىرقانىن و باخچەكى

گىشتى و دو ھۆلىن ھەلكەفت و بىرەوھرىيان (خىرۇ

شەرا)، ھەر وەسا سىكرەكى ئاقى ل ژوورىن سەنتەرى

باعدەرى ھاتىيە دوستكرن.

پىكھاتا جفاكى:

وەك يا دىار و ئاشكرنا نھا باعدەرى ژ ئالىن جفاكى

قە ب قى رەنگى بە، بنەمالا مالىن مىرتن ئىزىدخانى

ومالىن پىرا و قەوالا پىكھاتىيە، ھەژىيە بىژىن كو

ئەف ھەرسىن بنەمالىن ئاقبىرى د سەدسالىيا بىستىدا

گوندین بہر ب ناحیا باعہدری:

نیسیا، بیڑستہک، دوشیقان، نال مہمان، دیدہقان، دیرکن، مام یزدینا، شنیخ ہسنی، زلی چہند گوندان کو ہیتستا خرابہنہ و نہہاتینہ ناکارنہ و ہکی: گوندی ملاچہپہرا، زہیرا، کہفہ کونکا، حسہنیں۔

گوندی بیڑستہکی:

گوندی بیڑستہکی دکہفیتہ رۆژہلاتی سہنتہری ناحیا باعہدری ب دوورانییا (۸کم)، نیک بوو ژ گوندین تا سالا (۲۰۰۳) ئ ب عمرہبکری، رووبہری وئ دگہہیتہ (۵۲۸۴) دؤنہمان، ل دووف نامارا سالا (۱۹۵۷) ئ ژمارا ناکنجیین فی گوندی (۴۷) کمس بوون^(۱۴) و نہا ژ (۴۸) خیزانان پیکدہنت، خہلکی وئ کوردین نیتزینہ، ژ عہشیرہتین (ہہکاری، خہتاری، بیدین، قاپیدی) و ہر د کہفندا ل فی گوندی ناکنجینہ، ل سہر ناقی گوندی چہند بۆچوون ہنہ:

یا نیکنئ نموہ کو زہینہفوونی د (رحلۃ العشر الاف فارس) دا نامازہ پی کری و ناقی وی ب (رستاق) ہاتی، ہہژیہ بیژن پھیفا (رستاق) د ژندہرین عمرہبی یین نیسلامیدا ب رامانا وارگہما چاندنی بان ناقار ہاتیہ، پھیفا رستاق ل دووف ہندہک ژندہران پھیفہکا نارامیہہ ژ روستاقا ہاتیہ نانکو عمرہدی چاندی یان گوندین دورین باژرہکی، نم دوورنابینین ژ پھیفا روستا یا زمانن فارسی ہاتیبیت کو رامانا گوند ہیت، ہردو بۆچوون ژ دگہل سرؤشتن گوندی دگونجیت کو وارہکن بخیر و بترہ بۆ چاندنی۔

یا دووی دبیزن کو یں ژ (بی کہستہک) ہاتی، واتہ دہمی خہلکی ل بہری ل فی گوندی جوتباری دکر ناخا وی یا باش بوو، یان (کہستہک) تندا نہبوون، و بۆچوونہکا دی دبیزت یا ژ (جہن رستک) ہاتی، کو خہلکی گوندی ل وہرزئ بہاری رستک ب کوتیلکین بہاری چیدکرن و د دانانہ سہر سہرین خؤ^(۱۵) دیسان بۆچوونہکا دی دبیزت ژ (برسقیں) یا ہاتی۔

نہف گوندہ ل سالین (۱۹۴۸، ۱۹۵۷، ۱۹۶۴، ۱۹۷۵) ئ ہاتیہ خرابکرن و داوی جار کہتیبہ بہر پیلین تہعربین و خہلکن وی مشہختبوون، لن پشٹی

پنکھاتہین سہرہکین گوندی باعہدری بوون بہن فن داوی و ب تابیہت پشٹی خرابکرن گوندین دہقہرا شنکال ژ نہجامین عمرہبکرنی و دورستکرن کومہلگہہین ب زوری و فہگوہاستنا خہلکہکی زور، پنکھاتا باعہدری ب فی رہنکی لہات:

وہلانی نانکو ناکنجیین کہفن، ہہویری و شنکالی، نہف ہردو جوینہ ژ سالا (۱۹۷۵) ئ یفہ لن ناکنجیوونہ، د گہل ہردو گوندین دی یین بہر شالاوا تہرحیلکرنی و فہگوہاستنا گوندان کہتین نموژی گوندی ملاچہپہرا و گوندی دیدہقانی، کو خہلکن وئ کوردین موسلمانن ژ نیلا زندکان ہرہوسان ہہر نیک ژقان نیلا (ہہویری شنکالی وہلاتی) ژ چہند ہؤزا پیکدہن۔

ہندی پھیوہندی ب ژین و ژبارا خہلکن باعہدری فہ ہمی وہکی دیار گہلہک ژ جوتباری دکن، ب تابیہت چاندنا دیم ژ گہنم و جہہان و ہندہک ژ تہرش و کہوالی ب خودان دکن، ژلی کو گہلہک ژئی مووجہخون، ژ فہرمانبہر و پینشمہرگہ و پولیس ... ہتد۔

پشٹی سہرہلدانا نادارا (۱۹۹۱) ئ، بۆ پیکمہ جار باعہدری دبیتہ ناحیہ و (شیردل سمو جوقی) وہکی پیکمہ ریفہبہری ناحین، ب شیوہیہکی فہرمی ل (۱۹۹۸/۱۱/۱۶) ئ، دہیتہدانان۔

ہہر ژ دامہزراندنا ناحین و تا نہا فان بہریران ریفہبہریا ناحین گرتینہدہست:

- ۱- شیردل سمو جوقی ۱۹۹۶/۱۰/۱۶ - ۱۹۹۸/۱۲/۱
- ۲- شہعبان خہلیل عہدوللا ۱۹۹۸/۱۲/۱ - ۲۰۰۲/۷/۳
- ۳- نہیسہر جہرجیس حہمید ۲۰۰۲/۷/۳ - ۲۰۰۵/۹/۲۷
- ۴- سہردار کاکہمین ناکو ۲۰۰۵/۹/۲۹ - ۲۰۰۷/۵/۲۲
- ۵- شیردل سمو جوقی ۲۰۰۷/۵/۲۳ - ۲۰۰۸/۶/۲۶
- ۶- شہمال محہمہد نهدیب ۲۰۰۸/۶/۲۶

تاخین باعہدری:

قہسری، میری، خالہتیا، ہہویریہ، کورنیش، تعاونہ، ملاچہپہرا، کۆچہرا، بیدہرا، شنکالییا^(۱۶)۔

ژ گەنم و جەھ و نىسك و نۆك، ھەر وەسان تەرش و كەوالى ژى ب خودان دكەن. ژىلى كارى جۆتبارىن ھندەك خەلكى گوندى فەرمانبەرن و ھندەك ژى لەشكەر و پۆلىسن.

بۇ جارا ئىككى خواندنگەھ ل سالا (۱۹۷۹) ئى لى ھاتىبە قەكرن و پرۇژەين ئاشى كو بىر ئىرتىوازى يە ل سالا (۱۹۷۸ - ۱۹۷۹) ئى بۇ گوندى ھاتىبە كۆلان و بنگەھى ساخلەمىن ژى ل سالا (۲۰۱۳) ئى ل گوندى ھاتىبە دوستكرن.

گوندى دىدەقانى:

ئەف گوندى دكەقەيتە دووراتىيا نىزىكى كىلۆمەترەكى ژ رۇژئافاينى باكوورنى ناحيا باعدەرى. سالا (۱۹۸۷) ئى ژ ئالىن حكۆمەتا عىراقى قە ھاتىبە خرابكرن و خەلكى گوندى ل باعدەرى ھاتىبە ئاكنجىكرن، سالا (۲۰۱۱) ئى ھاتىبە ئافاكرن قە، لى

پرۇسسارزكاركرنا عىراقى ل سالا (۲۰۰۳) ئى خەلكى وى ھاتنەقە سەر گوندى خۇقە.

جھىن شوینوارى ل گوندى:

شكەفتا گوندى، شكەفتا عەبدى رەش، دىر سەلىب كو دكەقەيتە دناقبەرا گوندى و گوندى ئىسپادا، قەسرا براين خەنجەر بەگى و چەندىن مەزارگە لى ھەنە وەك حەجى رەجەب، نىشانانا ئىزى، مەزارى ھەسلەمان، گر بەراز.

ژ جھىن بەرچاف ژى ل گوندى:

قەسرا بىر مادو، كانىيا گوندى، نىشانانا حەجى رەجەب، نىشانانا ھەسنالگە، كافانا زەرزى و چل حەجبا.

ژىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

ل سەر دەرامەتىن چاندنى يە و ب تايبەت بى دىم،

شوینوارى كوچكا مىرى ل باعدەرى

بىنايىتى ئاقى گوندى:

ل سەر ئاقى گوندى دو بۇچوون ھەنە بائىكى ئەمە كو دىر لى ھەبوون و دىرەك دكەفئە باشوورنى گوندى ب نىزىكى (۵۰۰م) ئانكو نىف كىلۇ مېترى. يا دوونى كو گوند دەرگەھى دەقەرى يە ، و دبىت يا ئىكى دروسترىيت. ۋەكى ديار بى ئاقى دىرا ھانى. گوند چوار جاران ل سالىن (۱۹۶۲، ۱۹۶۸، ۱۹۷۴، ۱۹۸۶) ئى ھاتىبە كاقلىكرن، پىشتى سەرھلدانا ئادارى ل سالا (۱۹۹۱) ئى ھاتە ئاقاكرن قە. چەند ناوسك وشكەفت ۋەك شوينوار بىن لى ھەين، مينا شكەفتا كاقلا و كاقلە گوند. گەلى بى وئ زى ھەر ب ئاقى گوندى د ھىتە ب ئاقىكرن (گەلىن دېركى).

جەيىن ديار دناقەرا قى گوندى و گوندى شىخەسن دا (چىايى دوودە رەش و كەقەرى قەلى و كرى تىرى). پرائىيا خەلكى گوندى مووچەخوون، ھندەك زى مژوولى چاندنى و خودانكرنا تەرش و كەۋالى نە. ژندەرىن ئاقا گوندى، كانىبەك ب ئاقى سەرۋەكانى ھەبوو و نھا بىر ئىرتىۋازى يە.

خواندىنگەھ ل سالا (۲۰۰۴) ئى ل گوندى ھاتىبە قەكرن و پرۇژەين كارەبى زى ھەر ل ھەمان سال لى ھاتىبە دروستكرن و پرۇژەين ئاقى ل سالا (۲۰۰۲) ئى ھاتىبە دروستكرن.

گوندى مام ئىزدىنا:

ئەف گوندى دكەفتە دناقەرا رىكا سەرەكىيا دھۆك- باعدەرى دا ل باكوورنى ناحيا باعدەرى ب دوورائىيا (۸كم). رووبەرى وى (۳۶۰۳) دۇنەمە، ئاكنجىبىن وى ھەموو كوردىن موسلمانن، ژ ھۇزا مزوورىانە، ھەژمارا خەلكى وى ل دووڧ ئامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۴۵۵ كەس بوون^(۱۷) و نھا دكەھىتە (۱۰۰) خىزانان.

بىنايىتى ئاقى قى گوندى:

ۋەكى دىبىن كى بەرى نھۇ ئانكو ل سەر دەمىن كەقن ھەرگوندىكى مالمەزەنەكى خۇ ھەبوو و دگۇتنە وى كەسى مام، ۋەسان ديارە ئاقى مالمەزەننى

نە ل جەن بەرى بەلكو ل جەن گوندى (ملاچەپەرا). ئەف گوندى ژ (۲۲) خىزانان پىكدەھىت، رووبەرى گوندى دكەھىتە ۱۵۷۰ دۇنەمان، ژىن و ژيارا پىريا خەلكى گوندى ل سەر مووچەخۇرى وچۇتارىنى يە. بىنايىتى ئاقى قى گوندى ژ دو دىدەقانان، ئانكو (شاهد) ھاتىبە، واتە ئەۋى كو تىشتەكى ب چاقى خۇ دبىنت و ل وى جەھى ئامادەبىت، بەرى ئەف ئاقە ل سەر قى گوندى بىتەدانان (دىدەقان) ئاقى وئ (پىوزا ژىرى) و د دەرگەھىن دمولەتىدا ب (پىوز سىلى) دھاتەئاقىكرن.

پىكھاتا گوندى:

ھەموو كوردىن موسلمانن، ھۇزا كۇچەرانە ژ تىرەيا ژىدكان و دكارىن بىژىن ھەموو ژ يەك بنەمالىنە. گوند چوار جاران ھاتىبە خرابكرن و ئاقاكرن قە. ژ جەيىن شوينوارى ل قى گوندى شكەفتا گەقنا كولكا.

ژىدەرىن ئاقا گوندى:

نھا رووبار و بىر ئىرتىۋازى يە و ژيانا خەلكى وى پىر ل سەر چاندنا گەنم و جەھانە. خواندىنگەھ ل قى گوندى ل سالا (۲۰۱۲) ئى ھاتىبە قەكرن و پرۇژەين ئاقى ل سالا (۲۰۱۰) ئى ھاتىبە چىكرن و تۇرا كارەبى زى ل سالا (۲۰۱۱) ئى گەھشىتە گوندى. ژىدەبارى دروستكرنا مزگەفتەكى ل سالا (۲۰۱۳) ئى.

گوندى دىركى:

ئەف گوندى دكەفئە جەھەكى بىند ل سەر جادا گىشنى دناقەرا دھۆك و باعدەرى دا ب دوورائىيا (۵كم) باكوورنى باعدەرى، رووبەرى وى (۱۵۳۸) دۇنەمن، ئاكنجىبىن وى ھەموو كوردىن موسلمانن و ژ غەشىرەتا مزوورىانە، ل دووڧ ئامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ژمارا ئاكنجىبىن وى ۲۸۸ كەس بوون^(۱۸) و نھا (۲۰) خىزان ل گوندى ھەنە.

ژانا خەلكن گوندى ل سەر چاندنا دار و بارى
فىقى و ب خودانكرنا پەزى بوو.

گوندى ئالمەمانى:

گوندى ئالمەمانى دكەقىتە سەر جادا گىشتى
دناقبەرا دوريانا باعدەرى و دوريانا شىخان ل باشوورى
ناحيا باعدەرى ب دوورائىيا (۸كم)، رووبەرى وى (۳۵۴۸)
دۇنەمن. خەلكن گوندى كوردىن ئىزدى و موسلمانن
و ژ ھۇزا كۆچەرئىن زىدكن. ل دووف نامارا سالا
(۱۹۵۷) ئى ۱۲۵ كەس ل قى گوندى دژيان^(۱۹) و نها
ژ (۲۰) خىزانان پىكدەھىت. گوندىك ب عەرەبكرى
بوو، پىشتى سالا (۲۰۰۳) ئى جارەكادى خەلكن گوندى
زقرىنە قە سەر گوندى.

بىياتا ناغى گوندى:

زۇربەيا قەگىرانان قەدگەرىنەقە وى چەندى كو
(مەم و زىن) بىن د وىرى را بوورىن و ب ناغى وان بىن
ھاتىبە ب ناغىن.
خواندنگەھ بۇ جارا ئىكى ل سالا (۲۰۰۵) ئى
ھاتىبە قەكرن. ھەردو پىرۇزەبىن ئاف و كارەبى ژى ل
سالا (۲۰۰۶) ئى بۇ ھاتىنە دروستكرن.

گوندى ئىسيان:

گوندىك كەقنارە، ناغى وى بىن د تىكستا مسمارى
يا تجلا تىلاسەر بى ئىكى سالا (۱۱۰۰ پ. زىن ھاتى،
ھەر وەسان بىن د پەرتووكا (رحلە العىشرە الاف
فارس) يا زەبىنەفوونى^(۲۰) دا ھاتى، دكەقىتە رۇزھەلاتا
سەنتەرى ناحيا باعدەرى ب نىزىكى (۴كم).

بىياتا ناغى گوندى:

بىياتا ناغى ئىسيان وەكى باراپتر بۇچوون پەسەند
دكەن كو پەيفى ئىسيان يا ژ (ئىسيان) وەكى چرايەكى
دئىسىيىت و رۇناھىن دەت يا ھاتى، ژەر كو قى گوندى
تابىەتمەندىكە خۇ يا دناغ مېتۆلوجيا ئىزدىيان
ياھەى، لەورا ب چاقەكى مەزن بەرى خۇ دەھنى.
ئاكنجىيىن وى ھەموو كوردىن ئىزدىنە و ھەر ژەرى دا

قى گوندى (مام ئىزدىن) بوويە، كو ناغى بىنەمالەكا
ئىزدى بوو، لەورا ئەف گوندى بناغى (مام ئىزدىن) ھاتىبە
ناغىن. و پىشتى فەرمانىن دەولەتا ئۇسمانى ل سەر
ئىزدىيان، ھندەك ژ خەلكن گوندى مېشەختى تركيا
بوون و تا ئەقرو ب ناغى مام ئىزدىنا دەھنە نىاسىن
كو پرانىا وان ژ چىنا مريدانە^(۱۸).

ئەف گوندى ل سالىن (۱۹۶۲، ۱۹۶۸، ۱۹۷۴، ۱۹۸۳،
۱۹۸۸) ئى ھاتىبە خرابكرن و ناغىن قە.
چەند شەكەفت ل ژوورىن گوندى بىن ھەين، ھەر
وەسان كانىبەكا ل ئالىن رۇزئاقايى قە ھەى.
ژىدەرىن ئاقا گوندى ل بەرى كاتى بوون و ۱۱ كاتى
ل گوندى ھەبوون و نها بىر ئىرتىوازى يە.
ژ پىرۇزەبىن خىزمەتكوزارىن قى گوندى ژى،
خواندنگەھ ل سالا (۲۰۱۰) ئى لى ھاتىبە قەكرن و
ھەردو پىرۇزەبىن ئاف و كارەبى ژى ل سالا (۲۰۰۲) ئى
گەھىشتىنە گوندى.

شوىنوارىن كوچكا مېرى ل باعدەرى

قىن كانىيىن دكەت كو دكەقىتە ب رەخ گوندى قە دناف شىكەفتەكى دا ل گەلىن ئالى رۇزەھلاتىن قە كو دىئىزىن شىكەفتا كانى با، خەندەخەندۇك دكەقىتە گەلىن شىخادا ل سەر گوندى را، ئەو كەسىن تووشى كوخكەكا دزوار دېوون قەستا فى جەى دكرن، و ل ئۇرىبا گوندى روولەكا مەزن ياھەى دىئىزى روولكا ئىزى.

نھا زىدەرى ئاقا سەرەكيا وان بىر ئىرتىوازى يە. دكارىن بىزىن ئىن و ئىبارا قى خەلكى ياھەمە جۆرە، ھىندەك فەرمانبەرن و ھىندەك ئى لەشكر و پۇلىسەن و ھىندەك جۆنبارن و بكارى چاندىننى وكاسبكارىن رادىن، ھىزارەكا كىم ئى ب خودانكرنا تەرش و تەوالى رادىن.

خواندىنگەھ بۇ جارا ئىكىن ل سالا (۱۹۵۲) ئى لى ھاتىبە فەكرن و پىرۇزەھىن ئاقى ل سالا (۱۹۸۲) ئى بۇ ھاتىبە دروستكرن و كارەب ئى ل سالا (۱۹۷۹) ئى گەھشتىبە گوندى.

گوندى دووشىخان:

گوندى دووشىخاننى د كەقىتە دوورىانىبا (۱۰كم) باشوورى رۇزەھلاتىن ناحىيا باعدەرى ل سەر جادا گىشتى ز دورىانا باعدەرى نا دورىانا شىخان، ئاكنجىبىن قى گوندى ھەموو كوردىن موسلمانن، پىرانىيا وان ز ھۇزا بەروارى ئىرئانە ز گوندى (شلىيا)، ئىمارا وان ل دووفا ئامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۹۵ كەس بوون^(۱۱) و نھا ز (۱۰۸) خىزانان پىكدهىت، كو ئىمارا مرقۇقىن وئ د بىنە نىزىكى (۴۸۲) كەسان، رووبەرى گوندى نىزىكى (۱۱۱۳) دۇنەمايە.

بىياتا ئاقى دووشىخان:

ل سەر ئاقى گوندى دو بۇچوون ھەنە، يا ئىكىن ۋەك يا دىبار ئاقەكى لىكدايە ز دو پەقىن وانادار پىكھاتىبە ئانكو (دوو + شىف) ل گەل نىشاننا كۆكرنى (ان)، ئانكو دووشىف، شىفك ۋەكى نەوال يان نھال ئانكو جەھكى كوور ۋەكى جۇبەكى بەلكو مەزىنر، لى يا بى ئاقە، يان جەھكى نزمە.

ل فى گوندى د ئاكنجىنە، ئىمارا خەلكى گوندى ل دووفا ئامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۷۰۴ كەس بوون^(۱۱) و نھا دىنە نىزىكى(۵۲۰) خىزانان و ئىمارا خەلكى گوندى د بىنە(۲۵۲۶) كەس، رووبەرى وئ(۱۶۰۰) دۇنەمىن ھەردىنە.

ئىانا خەلكى وئ ب شىوۋەبەكى سەرەكى ل سەر چاندنا گەنم و جەھانە، ئىلى كاركرن دناف فەرمانگەھىن مېرى دا، نھا بىنگەھەكى رەوشەنبېرى كو سەر ب رىقەبەرىبا رەوشەنبېرىبا شىخان قەبە لى ھەبە، ئىلى دو خواندىنگەھان كو ئىك سەر ب حكۇمەتا ھەرىمەن قەبە و ئىك سەر ب حكۇمەتا ئاقەندى قەبە.

پىكھاتا خەلكى گوندى:

پىكھاتى قى گوندى ھەموو كوردىن ئىزدىنە، ز ھەشىرەتىن خالتى، بەلمەسىنى، ھەكارى، جەسانى، ھەراقى نە، و چەند مالىن ھەوئىرىبا، ئىلى فان ئى چەند بىنەمالىن شىخان لى ھەنە ۋەك شىخىن شىفەخىر كو مالباتا بابە شىخە و شىخىن شەرفەدەنە مالباتە پىشىمامىبە شىخىن خاتونى و شىخ ھەسەن، ھەروەسا ب دىئىزىبا دىرۇكى چەندىن ئۇلدار ز فى گوندى رابووينە ۋەكى : شىخ ناصىرى بابەشىخ و پىشىمام و گەلەك چافرىن و كوچەك دى تر . نەف گوندى چەند جارن ل سالىن (۱۹۶۴، ۱۹۶۶، ۱۹۷۴) ئى ھاتىبە خرابكرن و پىشنى داۋى خرابكرن ب سالاھكى جارەكادى ھاتە ئافاكرن قە.

شونوارو جەھىن دىار ل گوندى:

شونوارىن فەسرا مېرخەنجەر بەگ كو دكەقىتە ئووربا گوندى و تانھا ئى باشمايىن وئ بىن ماين، خەنجەر بەگ ئىك بوو ز وان مېرىن ئىزدىبان كو حوكمىدارى ل سالا (۱۷۹۰-۱۷۹۱) ئى كرى و خەلكى قى گوندى بوو، دىسان مەزارگەھى مەمى ئىسىبان، نىشاننا ئىزى، جەھى شىخ ناسر ز كەقتدا (بابى شىخ)، كانى با ئىك ز وان كانىبابە كو خەلكى نەخۇش ب تايبەت بىن لەشىن وئ بابى دگرت قەستا

شۈينوار:

ل جەن بەرى بى گوندى ھىندەك شىكەفت يىن ھەين، ھەرۋەسەن ل رەخى ژورىن گوندى گۇرستانەكا كەفەن و مەزارەكى ئىزدىبا ب نافتى شىخ مىشلىح يىن ھەين و ل كىنارى رۇژئاقاين گوندى زى كىنابا بارىكا و دۇلا رەزى يىن ھەين.

ئەف گوندى چوار جاران ل سالىن (۱۹۶۰، ۱۹۶۵، ۱۹۷۳، ۱۹۷۵) ئى ھاتىبە خرابىكرن.

ژىدەرىن ئاقا گوندى د بەرى دا كىنابەك ھەبوو و نھا بىر ئىرتىۋازى يە و ژيانا خەلكى وى پىر ل سەر تۇقچىينى و خودانكرنا بەزى يە.

خواندىنگەھ و پىرۇمىين ئاف و كارەين ل سالا (۱۹۹۹) ئى بۇ گوندى ھاتىبە دروستىكرن.

گوندى شىخ ھەسنى (شىخەسەن):

ئەف گوندى دكەفەنە دووراتىيا (۱۳كم) باكوروى رۇژئاقاين باغەدرى، ل سەر نافتى گوندى دىئىن بى ژ شىخ ھەسەن ھاتى مەلك شىخ سەن، كو ئىك بوو ژ چاكىن ئىزدىبا. دىسان ھىندەك شارەزايىن خەلكى گوندى دىئىن بىناتى نافتى گوندى ل سەر دەمى شىخەسەنى داسنى كو ئىك بوو ژ كەسايەتەين صوفى ل دەقەرى و گرەك ل گوندى ب نافتى (زىرە) ھەبە كو كەلايەك ل سەر ھاتىبوو ئاقاكرن و دەپتە كۈتن كو شىخ ھەسەن ئىدا ژبايە.

پووبەرى وى دكەھىنە (۳۵۲۸) دۈنەمان، دەقەرەكا چىايىبە وئاكنجىين وى ھەموو كوردىن موسلمانن ژ ھۇزا مزوورىانە، پىشتى سەرھىلانا سالا (۱۹۹۱) ئى ھاتەفە ئافاكرن، ئاكنجىين وى ل دووفا ئامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۴۴۳ كەس بوون^(۴) و نھا (۱۱۰) خىزانن كو دىنە ئىزىكى (۳۷۵) كەسەنە، پىترا خەلكى گوندى مووچەخۇين و ھىندەكىن كىم ژى كارى خودانكرنا نەرش وتەوالى دكەن.

گوندى ل سالىن (۱۹۶۴، ۱۹۶۸، ۱۹۷۴، ۱۹۸۳، ۱۹۸۸) ئى ھاتىبە وىرانكرن.

بۇچوونا دووئى ئەمە كو ل دەسپىكى دو شىفانان ئەف گوندى دانابوون.

ئەف گوندى ل سالىن (۱۹۷۲، ۱۹۷۴، ۱۹۷۵) ئى ھاتىبە خرابىكرن و داوى جار كەتتوو بەر پىلن نەرىين و غەرەب ئى ھاتىبە ئاكنجىكرن، لى پىشتى پىرۇسسىسا رىزارىكرنا عىراقىن ل سالا (۲۰۰۳) ئى جارەكا دى ھاتەفە ئاقاكرن و خەلكى رەسەنى گوندى زۇرىنەفە جەن خۇ، زىن و ژبارا زۇرىبەيا خەلكى گوندى نھا ل سەر مووچەمىانە و ھىندەك ژوان چاندنى دكەن، ب تايىبەت يا كەنم و جەھان و خودانكرنا نەرش و كەوالى، قى گوندى چەند گر ژى ۋەكى شۈينوار لى ھەنە.

بۇ جارا ئىكى ل سالا (۲۰۰۷) ئى خواندىنگەھ لى ھاتىبە قەكرن و ھەردو پىرۇمىين ئاف و كارەين دىنابقبەرا سالىن (۲۰۰۳ تا ۲۰۰۷) ئى لى ھاتىبە دروستىكرن، دىسان بىكەھىن نەندروستى زى ل سالا (۲۰۰۷) ئى لى ھاتىبە دروستىكرن و ھۈلەكا ھەلكەفتان ل سالا (۲۰۱۲) ئى لى ھاتىبە قەكرن.

گوندى شىكەفتىيان:

شىكەفتىيان دكەفەنە سەر جادا گىشتى ب دووراتىيا (۹كم) باكوروى رۇژمەلاتى ناھىيا باغەدرى، پووبەرى گوندى (۴۲۲۹) دۈنەمايە، گوندى ل سالا (۱۹۵۷) ئى ژ ۲۶۷ كەسان پىكدەھات^(۳) و نھا ژ (۲۳) خىزاننا پىكدەھىت، ئاكنجىين وى كوردىن ئىزدى و موسلمانن، پىشتى سەرھىلانا سالا (۱۹۹۱) ئى ئەف گوندى ھاتە ئافاكرن قە، لى نە ل جەن وى بى بەرى، بەلكو ل ئىزىكى جادا گىشتى، ئەف گوندى بى ھۇزا كۆچەرىن زىدكە، لى ھىندەك كوردىن ئىزدى زى ل قى گوندى دىكەنجى نە و ب كارى خودانكرنا نەرش وتەوالى رادىن.

بىناتان نافتى قى گوندى:

ۋەكى يا دىيار ناف ژ شىكەفتىيان ھاتىبە، چونكى ئىزىكى نەھ بان دەھ شىكەفتىين مەزىن لى ھەنە، ھىندەك ژوان نا نھۇ ژى دەپتە بكار ھىنان ژ بۇ بخودانكرنا نەرش و تەوالى ب تايىبەت بەزى.

باكوورنى رۇژئاقايىن ناھىيا باغەدرى، ل سالا (۱۹۱۱) ئى ھاتە خرابىكىن، خەلكى ئى گوندى كوردىن موسلمانن ژ غەشپىرەتا كۇچەرىن زىدىكىن و مەسىھىيان بوون. وەكى ژ ئاقى وئ يا ديار كو ژ كۇلكى كەشەن يىن تەرش و تەوالى باھاتى و بابووبە (كەشەنە كۆلك).

۲- گوندى زەيترا، ئەف گوندى دكەشپتە بەر چىايەكى دىيژنە وى چىايى چىايىن زەيترا، ھەر وەسان د كەشپتە نىزىكى (۲ كم) ل باكوورنى باغەدرى، ل دووق نامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ۱۷ كەس ل ئى گوندى دژان^(۱۱)، سالا (۱۹۱۱) ئى ھاتە خرابىكىن، و ئاكنجىين وى مەسىھى ژ ھۇزا تيارىيا بوون، نىزىكى ھەشت شكەفتا لى ھەنە و نھا چار بىنج مالىن ئىزدى يىن لى ھەين، كو ب خودانكرنا تەرش و تەوالى رادىن.

۴- گوندى حەسەنى، ئەف گوندى دكەشپتە باشوورنى ناھىيا باغەدرى ب نىزىكى (۱ كم)، گرەكى مەزىن يىن ب رەخ گوندى قە ھەى شوينوارتن مەزارگەھەكى ب ئاقى شىخان حەسەن يىن لى ھەى، ئاكنجىين ئى گوندى ھەموو كوردىن ئىزدى بوون. ئەف گوندى ب ئاقى ئى مەزارى ھاتىيە ب ئاقىن.

۵- گوندى زىبۇلى، خرابە گوندىكى كەشەنە و ل دووق وان پىزانىين ب دەست كەتىن ل بەرى نىزىكى سەد سالان د كەتە رۇژھەلاتا باغەدرى ب نىزىكى نىف كىلومەترى، ئاكنجىين ئى گوندى مالىن پىرا بوون، پشنى گوندى ھاتىيە كافلكرن، خەلكى وئ قەستنا باغەدرى كرن و لى ئاكنجى بوون.

شوينوارتن گوندى:

شوينوارتن كەلابەكى ل سەرى گوندى ل سەرى گرەكى يىن ماين وەك ئى دىيژن شوينوارتن كەلا مىررە مىرگەھا داسنىيا بوو، ھەر وەسان چوار ئاوسك ئى يىن ھەين و مەزارەكى دىيژن (پىر نەدەر).

ژ جەين ئاقدارن نىزىكى ئى گوندى چىايىن دوودە رەش و كەشپتە قەلى و كرى تىرى كو دكەشەنە دناقەبرا ئى گوندى و گوندى دىركى دا.

ژىدەرى ئاقا قەخوارن ل گوندى كانى بوون، ژ وانان كانا درىن و كانىيا بەرگوندى و نھا پىرا ئىرتىوازى بۇ ھاتىيە كۆلان.

خواندىنگەھ بۇ جارا ئىكىن ل سالا (۱۹۵۸) ئى دناق خانىيەكى دا ھاتبوو قەكرن و ل سالا (۱۹۹۷) ئى حكۇمەنا ھەرنىمىن خواندىنگەھەك لى قەكرەقە، پىرۇزەين ئاقى ئى ل سالا (۲۰۰۱ - ۲۰۰۲) ئى بۇ گوندى ھاتىيە دروستكرن و ھىلا كارەبى ل سالا (۲۰۰۷) ئى كەشەشپتە گوندى^(۱۲).

گوندىن ناھىيا باغەدرى يىن نە ھاتىنە ئافاكرن -

۱- گوندى ملاحەپەرا، دكەشپتە باكوورنى رۇژئاقايىن سەنتەرى باغەدرى ب نىزىكى نىف كىلومەترى، ئاكنجىين وى كوردىن ئىزدى بوون، ل سالا (۱۹۸۷) ئى ھاتە تەرجىلكرن و ل باغەدرى ئاكنجى بوون، تا نەقرو گوندى نەھاتىيە ئافاكرن. ئاقى وئ وەكى يا ديار ژ ملا چەپەرا باھاتى ل سەرى ملەكى ھاتبوو ئافاكرن و بەرى د توومارن حكۇمەتتدا دگۆننى (پىوس علىا).

۲- گوندى كەشەكۆلكا، دكەشپتە نىزىكى (۱ كم)